

HET
NIEUWE TESTAMENT

ONZES HEEREN

JESUS CHRISTUS.

EIGENDOM

en voorbehouding van het regt tot vertaling.

Gedrukt te Brugge, bij de gebroeders HOUDMONT.

HET
NIEUWE TESTAMENT

ONZES HEEREN
JESUS CHRISTUS

VOLGENS
DEN LATIJSCHEN TEKST DER VULGAAT

IN HET NEDERDUITSCH VERTAALD
EN IN DOORLOOPENDE AANTEEKENINGEN UITGELEGD

DOOR

JOANNES THEODORUS BEELEN,
KAMERHEER VAN Z. H. PIUS IX, LID DER VERGADERING VAN DEN INDEX,
DOCTOR IN DE GODGELEERDHEID, KANUNNIK VAN LUIK,
EN HOOGLEERAAR VAN DE H. SCHRIFT EN DE OOSTERSCHE TALEN AAN DE
KATHOLIEKE HOOGESCHOOL VAN LEUVEN.

EERSTE DEEL.
DE VIER EVANGELIEN.

Met kerkelijke goedkeuring.

BRUGGE,
KAREL BEYAERT, UITGEVER, MARIASTRAAT, 6

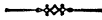
1909

IMPRIMATUR IN FINE LIBRI.

VOORBERIGT.

De lezers van dit bijbelwerk mogen met regt van mij vorderen, dat ik hun vooraf eenige inlichting geve omtrent de bearbeiding van mijn boek. Deze voorrede moet dienen om aan hunnen billijken eisch te voldoen.

Toen ik dan, door velen daartoe aangemoedigd, besloten had mijne krachten te beproeven aan eene nieuwe vertaling in het Nederduitsch van de H. Schriften des Nieuwen Verbonds, begon ik met eenige grondregels op te stellen, welke ik bij het bewerken van mijne overzetting wilde volgen. Ik achtte dit noodzakelijk, om bij dezen arbeid alle willekeurigheid af te snijden en mij zelven gelijk te blijven.

In 1858 nu, toen ik de overzetting van den tekst voor verre het grootste gedeelte reeds had afgemaakt, werd ik te rade om de door mij gestelde grondregels met eenige verklaringen en voorbeelden van toepassing in het licht te geven, ten einde het gevoel van

deskundigen daarover te kunnen vernemen, en voornamelijk om te weten, of mijne grondregels niet mishagden aan de geestelijke Overheid, zonder wier kerkelijke goedkeuring mijne vertaling niet zou mogen verschijnen. Il onderwierp dan mijne *Grondregels* aan het oordeel van het Belgisch Episcopaat, en had de eer en het genoegen van hunne Doorluchtige Hoogwaardigheden eenen brief te ontvangen, waarin zij die *Grondregels* goedkeurden, en mij tegelijk magtigden tot de uitgave mijner vertaling der Heilige Schriften van het Nieuwe Testament; aan welke zij ook beloofden hunne kerkelijke goedkeuring te zullen verleenen, na voorafgaand onderzoek van mijn werk ¹.

Die *Grondregels* zijn achttien in getal. De zes eerste bevatten een antwoord op de vraag: Naar welken grondtekst moet eene vertaling van het Nieuwe Testament ten kerkelijken gebruike der Katholieken gemaakt worden, en hoe ver strekt de verplichting van dien grondtekst te volgen zich uit?

1) Ziehier den tekst van dien brief:

Malines, le 4 Août 1858.

Monsieur le Professeur,

Après avoir examiné et fait examiner les règles de traduction que vous avez rédigées sous le titre de *Grondregels voor het vervaardigen eener Nederduitsche vertaling van het Nieuwe Testament ten gebruike der Katholieken*, nous vous autorisons à publier une traduction du Nouveau Testament en langue vulgaire, et nous sommes disposés à accorder notre approbation à votre travail. Vos connaissances étendues, votre long enseignement à l'Université catholique nous inspirent une entière confiance sur la fidélité de cette version; mais afin de donner plus d'autorité à votre important travail, nous examinerons et nous ferons examiner toutes les parties de cette traduction, qui contribuera, nous l'espérons, à l'édification des fidèles et à l'étude des vérités saintes.

Recevez, Monsieur le Professeur, l'assurance de notre sincère dévouement.

ENGELBERT, Card. Arch. de Malines,

† GASPAR JOS., Evêque de Tournay,

† NICOLAS JOSEPH, Ev. de Nam.

† LOUIS JOSEPH, Ev. de Gand.

† JOAN. BAPT., Evêque de Bruges.

† THÉODORE, Ev. de Liège.

A Monseigneur Théodore Beelen, professeur à l'Université catholique.

Deze zes eerste *Grondregels* luiden woordelijk als volgt :

EERSTE REGEL. Neem voor grondtekst uwer vertaling de Latijnsche Vulgaat, gelijk die te lezen staat in de Romeinsche uitgave (*ex typographia Apostolica Vaticana*) van het jaar 1592, 1593, of 1598; doch verbeter eerst de drukfeilen volgens het Correctorium, dat vóóraan de uitgave van 1598 geplaatst is. Verbeter ook nog vooraf die drukfeilen, welke in dit Correctorium niet mogten aangewezen zijn.

TWEEDE REGEL. Volg in uwe vertaling de lezing der Vulgaat overal, zonder eenige uitzondering; en bij gevolg ook daar, waar onze Grieksche *textus receptus* (de *Complutensis*), of Grieksche Handschriften eene lezing mogten hebben, aan welke volgens alle regels der tekst-kritiek de voorkeur zou moeten gegeven worden.

DERDE REGEL. Volg de Vulgaat ook wat de plaatsing der leestekens aangaat, met dien verstande, dat uwe *interpunctie*, ofschoon verschillend van die der Vulgaat, toch nergens *iets verandert*, hetzij in de onderlinge betrekking der verschillende leden van éénen volzin, hetzij in de betrekking der volzinnen tot elkander.

VIERDE REGEL. Volg de Vulgaat ook daar, waar zij gezegd kan worden eene vrije vertaling te zijn; of ook, waar men op goede gronden kan aannemen, dat zij een *glossema* volgt van den Griekschen tekst; of eindelijk, waar zij zelve door een Latijnsch *glossema* schijnt bedorven te zijn.

VIJFDE REGEL. Uwe vertaling zij *getrouw*, dat is, zij doe geen enkel woord bij haren tekst, maar late ook geen enkel woord daarvan achter; zij mag ook in hare bewoordingen noch krachtiger, noch zwakker zijn dan de Vulgaat.

ZESDE REGEL. Zorg dat uwe vertaling overal wezenlijk *vertaling* zij, en nergens tot eene *verklaring* of *omschrijving* der tekstwoorden overga.

De zes volgende *Grondregels* betreffen eenige bijzonderheden, welke den vertaler der Vulgaat op sommige plaatsen tegenkomen: Hebraïsmen, Græcismen, Attracties, elliptische uitdrukkingen, en Paronomasiën. De *Grondregels*, welke deze bijzonderheden aangaan, luiden aldus :

ZEVENDE REGEL. Volg de Grammatikale Hebraïsmen der Vulgaat overal na, waar dit geschieden kan zonder het Nederduitsche taaleigen geweld aan te doen, of eene vertaling te leveren, die voor gewone lezers onverstaanbaar of, ten minste, duister moet zijn.

ACHTSTE REGEL. Volg ook de Hebreeuwsche uitdrukkingen en zegswijzen der Vulgaat in uwe vertaling na, met uitzondering nogtans van dezulken, welke te veel van de Nederduitsche zegswijzen verschillen en voor ongeletterden onverstaanbaar, of althans zeer duister moeten zijn.

NEGENDE REGEL. Volg de Græcismen van de Vulgaat in uwe vertaling na, wanneer gij dit doen kunt zonder het Nederduitsche taaleigen en spraakgebruik daardoor te kwetsen.

TIENDE REGEL. *Attracties* in den Griekschen tekst voorkomende en door den opsteller der Vulgaat nagevolgd, mogen in de overzetting alleen daar behouden worden, waar het Nederduitsche spraakgebruik zulks toelaat, en waar dit geschieden kan zonder daardoor de rede onverstaanbaar of duister te maken.

ELFDE REGEL. Elliptische uitdrukkingen of spreekwijzen, uit den Griekschen tekst in de Vulgaat overgenomen, mag de Nederduitsche vertaler niet navolgen, wanneer zijne overzetting daardoor duister zou worden, of wanneer het Nederduitsche spraakgebruik zoodanig Ellipsen niet toelaat.

TWAALFDE REGEL. Behoud in uwe vertaling, voor zoo verre dit mogelijk is, de *Paronomasiën* of woordspelingen, die in den Griekschen tekst voorkomen, hetzij de Vulgaat u hierin al, of niet is voorgegaan; maar zorg ook, van den anderen kant, dat gij door uwe overzetting geene woordspelingen maakt, die in den Griekschen tekst niet gevonden worden.

In de drie volgende *Grondregels* wordt gelet op het gebrekkige der Latijnsche taal in vergelijking met de Grieksche; en het voorschrift is, de onnauwkeurigheden die daaruit in de Vulgaat ontstaan zijn, te verbeteren. Zie hier deze regels:

DERTIENDE REGEL. Geef wel acht bij uw vertalen, waar het bepalend Lidwoord in den Griekschen tekst gebezigd wordt, en verbeter daar in uwe overzetting het gebrekkige der Vulgaat.

VEERTIENDE REGEL. Bezig, voor zoo ver het Nederduitsche spraakgebruik dit toelaat, overal zamengestelde woorden, waar in den Griekschen tekst *Composita* voorkomen, om het even of de Latijnsche vertaler aldaar een *Compositum* hebbe, of niet. En wat in het bijzonder de Grieksche Werkwoorden met Voorzetzels zamengesteld betreft, als zulke verba *Composita* van dien aard zijn, dat zij wezenlijk iets meer beteekenen dan de *Simplicia*, of ten minste de daad, die uitgedrukt wordt, door het bijgevoegde Voorzetsel aanschouwelijker maken, geef ze dan door gelijk-luidende Nederduitsche *Composita* in uwe overzetting terug, om het even of de Latijnsche vertaler u daarin voorgegaan zij, of niet.

VIJFTIENDE REGEL. Verbeter in uwe vertaling de onnauwkeurigheden door den opsteller der Vulgaat begaan in het overzetten van de Participia Aoristi, gelijk ook van het Participium Praesentis Passivi van den Griekschen tekst.

De drie laatste *Grondregels* betreffen nog eenige andere bijzonderheden, die hier en daar voorkomen in de Vulgaat en waaromtrent het voor den Vertaler noodig is, naar vooraf bepaalde voorschriften te handelen. Deze drie laatste grondregels luiden als volgt:

ZESTIENDE REGEL. Verbeter ook in uwe vertaling het gebrekkige der Vulgaat, waar zij zondigt tegen de *consecutio Temporum*.

ZEVENTIENDE REGEL. Volg de Vulgaat waar zij inderdaad iets *anders* zegt, dan in den grondtekst staat; doch is hare afwijking slechts schijnbaar en alleen aan te zien voor eene meer of min gebrekkige overzetting van den Griekschen tekst, verbeter dan dit gebrekkige in uwe vertaling.

ACHTTIENDE REGEL. Mogt de tekst der Vulgaat, gelijk die nu voor ons ligt, ergens van zulken aard zijn, dat zij geene verstaanbare vertaling toelaat, maak dan op die plaats uwe overzetting naar den oorspronkelijken tekst.

Deze *Grondregels*, is een afzonderlijk geschrift ¹ door voorbeelden van toepassing verklaard, hield ik bij de bewerking mijner vertaling gedurig voor oogen, en ik heb ze, naar ik meen met welwikkend oordeel, overal, waar het te pas kwam, ook gevolgd.

Eene *getrouwe* overzetting van de Vulgaat te leveren was mijne grootste zorg; daarom vergat ik nooit dat onze Latijnsche tekst uit het Grieksch gevloeid is, en vertaalde geen enkel vers zonder den grondtekst te vergelijken.

Doch bij letterlijke getrouwheid in mijne vertaling heb ik tegelijk ook getracht naar alle mogelijke duidelijkheid. Ik zeg *alle mogelijke*; want op vele plaatsen, voornamelijk in de Brieven, zijn de H. Schriften, zonder verklaring, meer of min duister; en daarom is het ondoenlijk overal eene letterlijk getrouwe en tegelijk eene terstond voor iedereen duidelijk verstaanbare vertaling der tekstwoorden te geven. Om de duidelijkheid te bevorderen, zonder de getrouwheid te benadeelen, heb ik soms een enkel woordje, doch met cursiefletters gedrukt, in den tekst ingelascht. Tot dat zelfde einde liet ik ook den tekst *doorlopend* drukken, het voorbeeld navolgende, dat mij gegeven was in de Vaticaansche normaal-editie der Vulgaat ². Elk vers met inspringenden regel en groote

¹) *Grondregels voor het vervaardigen eener Nederduitsche vertaling van het Nieuwe Testament ten gebruik der Katholieken*, door J. Th. Beelen. Leuven 1858.

²) Ik bedoel die tekst-uitgave, waarvan hierboven (bladz. vii) in den *eersten Regel* gesproken wordt. Van deze tekstuitgave schrijft de geleerde Barnabiet *Vercellone* in zijne aantekeningen op de *Prælectiones de Novo Testamento* van *Ungarelli* (Romæ 1837, pag. 207): « Vulgatorum Bibliorum editiones omnes ad hanc usque diem usæ, omnino revocandæ sunt ad tres Clementinas annorum 1592, 1593 et 1598, atque ex his reliquæ omnes castigandæ et corrigendæ sunt; neque alium hactenus Bibliorum typum catholicis editoribus sequendum Romani Pontifices indixerunt. »

letter te beginnen, is een uitvindsel van de laatste helft der zestiende eeuw, en vond te Rome geen bijval.

Ik heb er mij ook op toegelegd om mijne vertaling welluidend te maken, zoover mij dit doenlijk was, zonder eenige opoffering hetzij van duidelijkheid, hetzij van getrouwheid.

Waar de overzetting van Van Winghe¹ of eenige andere Nederduitsche vertaling mij voldeed, heb ik die gevolgd; naar noodelooze nieuwhed zocht ik nergens. Behalve de oude Syrische vertaling, de zoogenaamde Peshito, hebben mij de Italiaansche, Fransche en Engelsche, doch voornamelijk de Hoogduitsche vertalingen goede diensten bewezen.

Doch met het overzetten van den tekst was mijne taak niet afgevoerd; ik moest ook trachten den lezer mijner vertaling in het goed verstaan der H. Schrift te helpen. Tot dat einde liet ik elkeen der boeken van het Nieuwe Testament voorafgaan door eene korte *Inleiding*, en plaatste ik voor elk Hoofdstuk een opschrift, waarin de voorname *inhoud* van het Hoofdstuk ordelijk wordt opgegeven. Voorts voegde ik bij mijne vertaling, gelijk mij bevolen was, ook een beknopten Commentaar op den tekst. De nadenkende bijbel-lezer gevoelt wel, dat hij allereerst behoefte heeft aan een recht verstand van den letterlijken zin der H. Schrift; hij begrijpt, dat dit recht verstand de *noodzakelijke* grondslag is van alle wettige dogmatische gevo'gtrekking en van alle echte practische toepassing van Gods woord op het Christelijk leven; en hoe duidelijker hem dit begrip voor den geest staat, des te minder kan hij het verdragen, als iemand, ofschoon onkundig van den letterlijken zin eener schriftuurplaats, desnietteenstaande, als verstonde hij dien wel, dogmatische gevolgen daaruit trekt, of daarop zijne practische toepassingen bouwt. Daarom legde ik mij in dit boek met allen ijver er op toe, om kort en toch duidelijk den letterlijken zin der H. Schrift te verklaren, hetzij door omschrijving, hetzij door op-

---

1) In den zoogenaamden Bijbel van Moerentorf.

helderende aantekeningen van verschillenden aard, hetzij eindelijk, wat voornamelijk in de Brieven het geval was, door het logisch verband en den gang der rede aan te wijzen.

Ik dank God, den Gever alles goeds, voor de krachten mij verleend tot het schrijven van dit werk; en ik uit den wensch, dat mijn arbeid iets moge bijdragen tot een nuttig verstand van zijne heilige woorden.

Ik eindig deze voorrede met hier op nieuw te betuigen, gelijk ik dit elders reeds gedaan heb, dat ik al mijne theologische schriften aan het oordeel der H. Kerk met alle gehoorzaamheid onderwerp, altijd bereid om overal, waar ik mogt gefaald hebben, mijne feilen te verbeteren.

J. TH. BEELEN.

Lewen, 1 Maart 1869.

ALGEMEENE INLEIDING.

I. HET ONFEILBAAR EN ALTIJD VOORTDUREND LEBRAMBT DER KERK VAN JESUS CHRISTUS.

*Nadat God voorhenen vele malen en op velerlei wijze gesproken had tot de Vaderen door de Propheten, heeft hij ten laatste, in deze dagen, tot ons gesproken door den Zoon¹, den God-mensch Jesus-Christus, het eeuwig Woord des Vaders en het evenbeeld zijns wezens², God van God; die, mensch geworden zijnde, als God-mensch, door het bloed zijns kruises³, de schuld van het zondige menschdom voldeed aan de goddelijke gerechtigheid, en door zijne plaatsvervangende genoegdoening de wereld uit de magt der duisternissen verlostte en met God verzoende⁴. En omdat hij, voor allen gestorven zijnde⁵, ook aan allen de vruchten van zijn zoenoffer wilde doen toekomen, daarom stichtte hij zijne Kerk: een onsterfelijk Priesterschap ter bediening van zijne Sacramenten, en een met dat Priesterschap verbonden altoos levend Leermeesterschap, ten einde overal en ten allen tijde zijne goddelijke leer te verkondigen en alzoo allen te leeren, wat zij gelooven en doen moesten, om deelachtig te worden aan zijne genaderijke verlossing. Herinneren wij ons hier dat groot bevel, dat voor alle eeuwen geldend gebod, 't welk de God-mensch na zijne verrijzenis gegeven heeft aan hen, die vroeger door hem zelve onderwezen waren: *Mij*, zeide Jesus tot zijne Apostelen,*

1) Hebr 1, 1, 2. — 2) Hebr 1, 3. — 3) Kol 1, 20. — 4) I Tim 2, 6, Kol 1, 13. — 5) II Kor 5, 15.

*mij is alle magt gegeven in den hemel en op de aarde. Gaat dan in de gansche wereld, onderwijst alle volkeren, doopt hen in den naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes, en leert hun onderhouden alles, wat ik u geboden heb*¹.

De Heere Jesus Christus heeft noch zelf *bij geschrifte* zijne leer aan zijne Apostelen overgeleverd, noch evenmin hun bevolen, dat zij die leer, door verspreiding eener *schriftelijke* opteekening daarvan, aan de wereld zouden bekend maken. Neen, niet een *geschrift* liet hij hun achter, noch eenig gebod van te *schrijven*, maar wel een gebod van te *prediken* alles, wat hij zelf hun bij monde geleerd had; en bij dit gebod beloofde hij, dat de Vader hun in zijnen naam den Heiligen Geest zou zenden, den Geest der waarheid, die hun alles zou herinneren wat hij hun gezegd had, en tevens ook datgene openbaren wat hij hun verzwegen, *omdat zij het nog niet konden dragen*, en hun alzoo de *gansche waarheid* zoude leeren². En tien dagen na zijne hemelvaart, op den Pinksterdag, kreeg die belofte hare vervulling; alsdan ook, uitgerust met de kracht des Heiligen Geestes³, begonnen de Apostelen, naar het gebod van hunnen Meester, nog dien zelfden dag het Evangelie te verkondigen, *beginnende van Jerusaleem*⁴; *en die het woord aannamen, ontvingen den doop*; *en er werden op dien dag aan de gemeente van Jesus bijgevoegd omtrent drie duizend zielen*⁵; *en de Heer vermeerderde dagelijks het getal dergenen, die behouden werden*⁶.

Alzoo, niet door schriften en door het *lezen* van schriften, niet dáárdoor vormde en verbreedde zich de gemeente van Jesus; neen, maar door het *hooren* der prediking van hen, tot wie de Heer gezegd had: *Gaat en onderwijst*. En langen tijd vóórdat nog een enkel Evangelie geschreven of een enkele Apostolische brief gezonden was, reeds toen *volhardden de Christenen in de leer der Apostelen*⁷, dat is, in de leer der onfeilbaar leerende Kerk, *eene*

¹) Matth 28, 13-20. Mark 16, 15. — ²) Joan 14, 26; 16, 12, 13. — ³) Luk 24, 49. Hand 1, 8; 2, 4. — ⁴) Luk 24, 47. — ⁵) Hand 2, 41. — ⁶) Hand 2, 46. — ⁷) Hand 2, 42.

zuil en een steunsel der waarheid¹. En die Kerk, welke allereerst gesproken heeft door den mond van *Petrus en de elf*², die Kerk moet ten eeuwigen dage spreken door den mond hunner wettige opvolgers; want aan die opvolgers dacht de Heer, die opvolgers vertegenwoordigde hij zich, toen hij aan zijne Apostelen, ofschoon stervelingen als wij, het bevel gaf, dat zij in *de gansche wereld*³ zouden gaan en dat zij *al de volkeren*⁴ zouden leeren; die opvolgers stelde hij zich voor, toen hij zijnen Apostelen de belofte deed, dat *hij met hen zoude wezen al de dagen, tot aan de voleindiging der eeuwen*⁵; door welke belofte de God-mensch te gelijk én de onvergankelijkheid én de onfeilbaarheid zijner leerende Kerk heeft verwaarborgd.

Er bestaat alzoo een leerambt door Jesus Christus ingesteld, eene leerende Kerk, welke altijd zichtbaar, altijd levend en sprekend, ten allen tijde alle waarheid onfeilbaar verkondigt: wie haar hoort, hoort Hem.

II. DE H. SCHRIFTEN VAN HET NIEUWE TESTAMENT: HOOFDZAKELIJKE INHOUD, NAMEN, GETAL EN OORSPRONKELIJKE TAAL DIER SCHRIFTEN. — OVER TWEE OUDE LATIJNSCHE OVERZETTINGEN VAN DEN BIJBEL: DE ITALA EN DE VULGATA.

Eenige jaren reeds hadden de Apostelen en de door hen aangestelde leeraars de godsdienst van Jesus op verschillende plaatsen verkondigd en een goed aantal Christelijke gemeenten gesticht, toen allengskens, bij voorkomende gelegenheden, die geschriften werden opgesteld, welke bekend zijn onder de benaming van *de heilige Schriften van het Nieuwe Testament*. Wat den hoofdzakelijken inhoud dier Schriften aangaat, zij geven ons *vooreerst* vier korte levensgeschiedenissen van den Zaligmaker, de vier Evangelieën genaamd; *voorts* nog een geschiedboek, waarin de eerste prediking

1) I Tim 3, 15. — 2) Hand 2, 14. — 3) Mark 16, 15. — 4) Matth 28, 19. — 5) Matth 28, 20.

en uitbreiding van het Christendom verhaald wordt; *dan* eenige brieven, aan enkele of meerdere gemeenten, of ook wel aan bijzondere personen geschreven, over sommige punten, de Christelijke geloofs- en zedeleer betreffende; en *eindelijk* een boek, dat voor ver het grootste gedeelte Prophetisch is en voorzeggingen bevat aangaande de toekomst van Jesus' Kerk. Al die Schriften zijn, te zamen gerekend, zeven en twintig in getal. Zij werden opgesteld door verschillende schrijvers, op verschillende plaatsen en in verschillende tijden, tusschen het jaar 43 en 90 na de geboorte van den Zaligmaker. Zie hier de lijst dier Schriften met de namen van hare opstellers:

1. Vier Evangeliën: Het Evangelie naar de beschrijving van den Apostel Mattheüs. Het Evangelie naar de beschrijving van Markus, een leerling van Petrus, den vorst der Apostelen. Het Evangelie naar de beschrijving van Lukas, een leerling der Apostelen en een der reisgenooten van Paulus. Het Evangelie naar de beschrijving van den Apostel Joannes.

2. De handelingen der Apostelen, beschreven door Lukas den opsteller van het derde Evangelie.

3. Veertien brieven van den Apostel Paulus: De brief aan de Romeinen. Twee brieven aan de Korinthiërs. De brief aan de Galatiërs. De brief aan de Ephesiërs. De brief aan de Philippiërs. De brief aan de Kolossers. Twee brieven aan de Thessalonikers. Twee brieven aan Timotheüs. De brief aan Titus. De brief aan Philemon. De brief aan de Hebreërs¹.

4. Zeven algemeene² brieven: De brief van den Apostel Jacobus. De twee brieven van den Apostel Petrus. De brief van den Apostel Judas. De drie brieven van den Apostel Joannes.

5. De openbaring van den Apostel Joannes.

---

¹) Zie onze *inleiding* tot den brief. — ²) Zóó worden dikwijls, naar Eusebius (H. E. 2, 23), de zeven brieven genoemd, die nu volgen. Zie over die benaming van *Algemeene brieven* onze *inleiding* tot den brief van Jacobus.

Wat nu de oorspronkelijke taal van die Schriften betreft, zij werden alle opgesteld in het Grieksch, uitgezonderd nogtans het Evangelie van Mattheüs, 't welk allereerst in het Hebreeuwsch of, juister gesproken in het Arameesch geschreven is, doch zeer spoedig in het Grieksch werd overgezet. Wij spreken daaromtrent uitvoeriger in onze *inleiding* tot dat Evangelie.

De verbreiding van het Christendom onder de verschillende volken der aarde was de aanleidende oorzaak, waarom de H. Schriften zoowel van het Oude als van het Nieuwe Testament in onderscheidene Oostersche en Westersche talen werden overgezet. De alleroudste dier vertalingen vallen in de tweede, derde en vierde eeuw van onze tijdrekening. Eene Grieksche overzetting van het Oude Testament, de zoogenaamde *Overzetting der Zeventigen*, werd vervaardigd in de tweede eeuw vóór de komst van den Zaligmaker, ten behoeve der Joden die woonachtig waren in Egypte. Doch over al die verschillende vertalingen te spreken, behoort hier niet tot onze taak; alleen moet er een enkel woord gezegd worden aangaande twee oude Latijnsche Bijbelvertalingen, waarvan de ééne genoemd wordt de *Itala*, en de andere bekend staat onder den naam van *Vulgata*.

De *Itala*, aldus genoemd naar Italië, de plaats van haren oorsprong, werd vervaardigd in de laatste helft der tweede eeuw na de geboorte van Christus; door wien is onbekend. Zij had voor grondtekst, wat het Oude Testament betreft, niet den Hebreeuwschen Bijbel, maar den Grieksch, die bekend staat onder den naam van de *Overzetting der Zeventigen*; bij de vertaling van het Nieuwe Testament was haar grondtekst het Grieksch.

Deze Latijnsche Bijbelvertaling nu, die sedert in de Kerk van het Westen algemeen in gebruik kwam, bevond zich, uit verschillende oorzaken, ten tijde van den H. Hieronymus in een zeer gebrekkigen en verbasterden toestand; om welke reden Paus Damasus dien Kerkvader belastte, deze vertaling naar den Grieksch, tekst te zuiveren en te herstellen. Wat in gevolge van dit

bevel met betrekking tot de H. Schriften van het Oude Testament door Hieronymus gedaan is, en wat er ons van dien arbeid is overgebleven, daarover behoeft hier niet verder gesproken te worden. Aangaande het gansche Nieuwe Testament van de Itala, weten wij uit Hieronymus' eigene getuigenis¹, dat die Latijnsche vertaling door hem volgens den Griekschen tekst gezuiverd, hersteld en verbeterd werd.

Doch, onvermoeid als hij was, vervaardigde diezelfde Kerkvader ook nog eene overzetting der Hebreeuwsche Schriften van het Oude Testament naar den grondtekst. Het boek Tobias en Judith vertaalde hij naar eenen Chaldeeuschen tekst, en die gedeelten van Daniël en Esther, welke in het Hebreeuwsch ontbreken, naar het Grieksch. Van de overige H. Schriften van het Oude Testament, welke zijn: het boek Baruch, het boek der Wijsheid, het boek van Jesus Sirachs zoon, en het eerste en tweede boek der Makka-beën, — van deze H. Schriften maakte Hieronymus geene nieuwe vertaling.

Na deze korte aantekeningen, kunnen wij met weinige woorden zeggen, waaruit onze Latijnsche Kerkelijke Bijbelvertaling of *Vulgata* is samengesteld.

De *Vulgata* dan bestaat:

a) wat het Nieuwe Testament betreft, uit de Latijnsche Vertaling der Itala, gelijk Hieronymus die naar den Griekschen tekst zuiverde, herstelde, en verbeterde;

b) en wat het Oude Testament aangaat, 1° uit de volgende door Hieronymus naar het Hebreeuwsch vertaalde boeken: de vijf boeken van Moses, het boek Josuë, het boek der Regteren, het boek Ruth, de twee boeken van Samuël, de twee boeken der Koningen, de twee boeken der Kronijken, het boek Esdras, het boek Nehemias, het boek Esther, het boek Job, de Spreuken van Salomo, het boek de Prediker genaamd, het Hooglied

---

1) Præf. in IV Evang. ad Damasum.

van Salomo, en de Propheten : Isaïas, Jeremias met de Klaagliederen en het Gebed, Ezechiël, Daniel, Oseas, Joël, Amos, Abdias, Jonac, Micheas, Nahum, Habakuk, Sophonias, Aggeüs, Zacharias, en Malachias ; 2° uit zijne vertaling van Tobias en Judith naar het Chaldeeusch ; 3° uit zijne vertaling der Grieksche gedeelten van Daniël en Esther naar het Grieksch ; 4° uit de Prophetie van Baruch, het boek der Wijsheid, het boek van Jesus Sirachs Zoon, en het eerste en tweede boek der Makkabeën, alles volgens de vertaling der Itala ; 5° uit de Psalmen, ook volgens de vertaling der Itala, maar gelijk die Psalmen-overzetting door Hieronymus naar den tekst der *Zeventigen* gezuiverd was¹.

Reeds in de zevende eeuw was de Vulgata, gelijk wij ze hier beschreven hebben, van algemeen gebruik in de Kerk van het Westen ; en de Vaders van Trenten hebben haar voor *authentiek*² verklaard in hunne vierde Zitting, gehouden den 8 April 1546.

Wij gaan nu voort met te spreken over de H. Schriften van het Nieuwe Testament. Die Schriften dan, aanvankelijk voor bijzondere gemeenten of personen bij voorkomende gelegenheden opgesteld, werden vervolgens, als hoogstnuttig zijnde voor allen, ook spoedig aan andere gemeenten of personen medegeedeeld, door velen afgeschreven, in andere talen overgezet, en alzoo weldra algemeen onder de Christenen verspreid. En onderrigt als zij waren door de Apostolische overlevering en de uitspraken der onfeilbaar leerende Kerk, erkenden en eerbiedigden de geloovigen die Schriften als heilige Schriften en waarachtige Godspraken van den Heiligen

¹) Hieronymus' eigene vertaling der Psalmen naar den Hebreewschcn grondtekst werd in onze Vulgata niet opgenomen.

²) In welken zin deze *Authenticiteit* der Vulgata verstaan moet worden, hebben wij breedvoerig gezegd in eene Latijnsche Verhandeling, welke voor titel voert : *Dissertatio theologica, qua sententiam vulgo receptam, esse sacrae Scripturae multiplicem interdum sensum litteralem, nullo fundamento satis firmo nisi, demonstrare conatur Joh. Theod. Beelen. Lovanii 1845. Zie bladz. 55-61. Zie ook onze Grondregels voor het vervaardigen eener Nederduitsche Vertaling van het Nieuwe Testament. Leuven, 1858 bladz. 2.*

Geest, en stelden ze op gelijken rang met de heilige Boeken van het Oude Testament.

III. DE BIJBEL IS NIET DE EENIGE KENBRON, EN EVENMIN DE HOOGSTE REGEL DER CHRISTELIJKE GELOOFS- EN ZEDELEER. — NOODZAKELIJKE BEHOEFTE AAN EEN ONFEILBAAR LEEGRAMBT. — IN WELKEN GBEST DE II. SCHRIFTEN MOETEN GELEZEN WORDEN.

Allernuttigst zijn de H. Schriften van het Nieuwe Testament voor het onderrigt in de geloofs- en zedeleer der Godsdienst van Jesus, en allernuttigst ook, omdat zij ons dienen als geschiedboeken, waaruit wij de feitelijke bewijzen trekken ter verdediging van de waarheid en den goddelijken oorsprong van het Christendom. Het mag dan voorzeker ook niet betwijfeld worden, of die Schriften haar bestaan verschuldigd zijn aan eene bijzondere beschikking der Goddelijke Voorzienigheid, ofschoon de God-mensch, als vroeger reeds aangemerkt is, zijnen Apostelen geen het minste bevel gegeven had, om het *Evangelie des heils* anders dan bij monde te verkondigen.

Doch het is eene grove dwaling der Protestanten de volstrekte noodzakelijkheid dier Schriften staande te houden, door te beweren, dat zij, verbonden met de H. Boeken van het Oude Testament, ons gegeven zijn *voor éénige kenbron* en tegelijk *voor hoogsten Regel* der Christelijke geloofs- en zedeleer. Neen, de Bijbel is niet de eenige kenbron, en al ware hij dit, dan nog kon hij niet de hoogste Regel zijn der Christelijke geloofs- en zedeleer.

a) De Bijbel is niet de eenige kenbron. Noch uit den Bijbel zelve, noch van elders, kan een enkel bewijsstuk worden aangevoerd, om met eenigen schijn te kunnen staande houden, dat de Apostelen zouden bedoeld hebben de gansche Christelijke geloofs- en zedeleer *bij geschrifte* op te teekenen; integendeel alles gebiedt ons aan te nemen, dat dit geenzins hun doel geweest is. Want *vooreerst*, noch aan allen te zamen, noch aan een van hen

in het bijzonder, had Jesus den last opgelegd, als boven reeds gezegd is, zijne leer anders dan bij monde te verspreiden. *Ten tweede*, niet al de Apostelen stelden geschriften op, maar slechts eenige van hen, en zij die een of ander punt der Christelijke geloofs- of zedeleer in geschrifte behandelden, deden dit echter niet in gevolge van een vooraf gemaakt besluit, maar door bijzondere omstandigheden bij eene voorkomende gelegenheid daartoe aangezet. *Ten derde*, zij die werkelijk eenig geschrift opstelden, schreven onafhankelijk van elkander, en voorzeker niet met het doel om elk hunne bijdrage te leveren, ten einde alzoo een geheel te vormen, waarvan niemand hunner het plan ontworpen had. *Ten vierde*, Paulus die het meest van allen geschreven heeft, maakt daarbij meermalen gewag van zijne mondelinge leer en beroept zich daarop, zonder haar bij geschrifte te herhalen: *Staat vast, broeders!* schrijft die Aposlel aan de Christenen van Thessalonika, *en houdt u aan het onderrigt, dat gij ontvangen hebt, hetzij door ons woord, hetzij door onzen brief.* II Thess 2, 14. Zie ook I Kor 11, 2; II Tim 1, 13; 2, 2. Neen, het *geschreven* woord Gods is niet de eenige kenbron der Christelijke geloofs- en zedeleer; eene tweede bron is Gods *ongeschreven* woord, waardoor verstaan wordt al datgene, wat de Apostelen ter verkondiging óf uit den mond van den Godmensch zelve, óf, na zijne hemelvaart, door ingeving van den Heiligen Geest geleerd hebben en niet staat opgeteekend in de H. Schriften. Dit ongeschreven woord noemen wij met eene andere benaming ook *Goddelijke overlevering*, gelet op deszelfs oorsprong; en *Apostolische overlevering*, gelet op de bekendmaking daarvan door de Apostelen. Van dat ongeschreven goddelijk woord sprak de Kerkvader Chrysostomus, toen hij zeide: *Niet alles hebben de Apostelen bij geschrifte geleerd, maar veel ook zonder schrift; het eene is even zoo geloofwaardig als het andere*¹. Van dat ongeschreven woord spreekt, onder anderen, ook de H. Epiphanius, als hij zegt:

---

1) Hom. IV in Ep. ad Thess.

Niet alles kan uit de goddelijke Schrift genomen worden ; eenige stukken lieten ons de Apostelen achter bij geschrifte, en andere bij overlevering¹. In dien zelfden zin spreekt de H. Basilius : Eenige der kerkelijke leerstukken, zegt hij, hebben wij uit het geschreven onderrigt, en andere uit de overlevering der Apostelen, en aan beide komt dezelfde kracht toe². Zoo hebben wij dan ook de getuigenis der Kerkvaderen aangaande de ongenoegzaamheid der H. Schrift, en zij leeren ons het bestaan van Apostolische overleveringen, welke zij verklaren te zijn eene tweede kenbron der Christelijke geloofs- en zedeleer, even zoo eerwaardig als het geschreven woord Gods.

b) De Bijbel is niet de hoogste Regel der Christelijke geloofs- en zedeleer. Ondersteld al eens, de Apostelen hadden inderdaad mondelings volstrekt niets meer geleerd dan wat door eenige van hen is opgeteekend, zoodat de Schriften van het Nieuwe Testament gevoegd bij die van het Oude, op zich zelve beschouwd, inderdaad een alles omvattend leerboek waren van de Christelijke Godsdienst; — dan nog zouden ze ons niet kunnen dienen voor hoogsten Regel van het Christelijk geloof en leven. Want vooreerst, dat die Schriften, niettegenstaande de stukken die daarvan zijn verloren gegaan, toch werkelijk nog een zoodanig alles omvattend leerboek zijn, daarvan moesten wij onfeilbaar verzekerd worden ; doch die verzekering zouden die Schriften zelve ons niet kunnen geven ; voorts moeten we ook nog eene onfeilbare verzekering hebben aangaande den goddelijken oorsprong dier Schriften en ook daaromtrent, dat zij onvervalscht in onze handen zijn gekomen ; en niets van dit alles kunnen die Schriften zelve ons getuigen. Ten tweede, moet de Bijbel de eenige Regel zijn voor het leven van den Christen, dan moet dat Boek hem ook uitdrukkelijk alles opgeven, wat hij doen of laten moet. Maar is dit nu werkelijk zóó ? Men zegge ons dan, waar de Schrift ons leert, wat van die menigte van geboden, welke wij daarin lezen, al of niet behoort tot de Christelijke zedeleer ?

---

1) Haeres. 61. — 2) Ad Amphil. De Spiritu Sancto.

Waar lezen de Protestanten, dat zij het goddelijk gebod van den Sabbath te heiligen, niet op den laatsten dag der week moeten volbrengen? en waar staat het geschreven, dat zij het Paaschfeest niet behoeven te vieren op den 14 dag van de Joodsche maand Nisan? *Ten derde*, zal de H. Schrift inderdaad *genoegzaam* zijn, gelijk de Protestanten leeren, dan is het ook gebiedend noodzakelijk, dat zij, ten minste in al die stukken die het geloof of de zeden betreffen, zóó duidelijk zij, dat iedereen, zonder gevaar van misverstand, den waren zin daarvan begrijpe, en dat dit wetboek der Christelijke godsdienst nergens behoefte hebbe aan een wettigen uitlegger. Maar is dit nu zóó? Hoe komt het dan, dat de Nestorianen iets anders in den Bijbel zagen dan de Arianen, en deze wederom iets anders dan de aanhangers van Eutyches? Waarom las Servet niet in de Schrift, wat Calvijn daarin gevonden had! En waarom hield Luther de wezenlijke tegenwoordigheid van Christus in het Avondmaal voor Bijbelsche leer, terwijl Zwingli, den Bijbel in de hand, die wezenlijke tegenwoordigheid als eene valsche leer bestreed? Wie van beiden had de Schrift niet oplettend gelezen, Arminius of Gomarus? Was er wel ooit een ketter zonder letter?

Alzoo, gelijk de H. Schrift niet is de eenige kenbron der Christelijke geloofs- en zedeleer, even zoo is zij ook, alleen genomen, als Regel en rigtsnoer niet voldoende. Neen, wij hebben eene noodzakelijke behoefte aan die onfeilbaar leerende, onvergankelijke, altijd zichtbare Kerk, met welke Jesus beloofd heeft te zijn tot aan de voleinding der eeuwen. Die Kerk moeten wij hooren, om Jesus te hooren. Bij haar is de gansche waarheid; want in haar is de Heilige Geest, die haar alle waarheid leert. Van haar moeten wij leeren, wat al of niet voor Goddelijke Schrift moet gehouden worden; uit hare hand moeten wij den Bijbel ontvangen. Zij ook moet ons den zin daarvan verklaren; zonder haar goddelijk licht is de Schrift op vele plaatsen een duister doolhof; zonder haar is zij geen woord des levens, maar eene letter die doodt. Geschreven door den H. Geest, kan zij ook niet dan door het onderrigt van

dien Geest verstaan worden ; en die Geest is niet in haar, noch in hem die haar leest, maar in de Kerk ; want waar de Kerk is, daar is ook de Geest Gods, zegt de Kerkvader Ireneüs¹. Alzoo, wie de H. Schrift verstaan wil anders dan de Kerk haar verstaat, die verwerpt de Kerk en met haar den onfeilbaar leerenden Geest, om of zijn eigen feilbaren geest, of dien van een ander even min onfeilbaar mensch te volgen. Niet dat Gods geschreven woord *in zich* behoefte zou hebben aan de Kerk, neen, maar wij Christenen, wij hebben behoefte aan hare onfeilbare getuigenis, om zeker te weten, wat al of niet Gods woord is ; wij behoeven haar onfeilbaar onderwijs, opdat de H. Schrift ons soms geene oorzaak worde van dwaling en verderf, maar inderdaad eene bron voor ons zij van ware kennis, en eene geleidster op den weg der zaligheid. En het is ook in de overtuiging van die behoefte dat wij de H. Schriften moeten lezen, en daarom met eene oprechte gezindheid van ootmoedige onderwerping aan het onderrigt en aan de uitspraken der onfeilbaar leerende Kerk.

---

¹ Iren. adv. Haer. Lib. III : c. 24. 1.

INLEIDING

TOT

HET EVANGELIE VAN MATTHEUS.

Mattheüs, ook Levi genaamd, een Galileër, de schrijver van dit Evangelie, was een zoon van Alpheüs¹. Sommigen willen, dat hij een broeder geweest zij van den Apostel Jakobus den jongeren, omdat deze bij Lukas² genoemd wordt Alpheüs' zoon; doch de naam Alpheüs, toen ter tijde niet weinig in gebruik bij de Joden, kan zeer goed de naam geweest zijn van twee verschillende personen; en was Mattheüs inderdaad de broeder van dien Jakobus, hoe komt het dan, dat wij op de naamlijst der Apostelen³ niet lezen: *Mattheüs en zijn broeder Jakobus*, gelijk wij daar toch lezen: *Simon en zijn broeder Andreas*, en voorts nog: *Jakobus en zijn broeder Joannes*?

Dat in de Evangelie-geschiedenis Mattheüs en Levi benamingen zijn niet van twee, maar van éénen en denzelfden Apostel, zulks blijkt genoeg, *vooreerst* uit de vergelijking van het drievoudig verhaal⁴ der roeping van Mattheüs tot het Apostelambt, en *vervolgens* ook hieruit, dat Markus⁵ en Lukas⁶ in hunne naamlijst der Apostelen wel eenen Mattheüs, maar geen Levi kennen.

---

1) Mark 2, 14. — 2) Luk 6, 15. — 3) Matth 10, 2-4. — 4) Matth 9, 9-14. Mark 2, 14-18. Luk 5, 27-33. — 5) Mark 3, 16-19. — 6) 6, 14-17.

Bemerkt moet hier worden, dat eene dubbele benaming van denzelfden persoon toen ter tijde onder de Joden niet ongewoon was: zoo werd Markus¹ ook Joannes geheeten², en Paulus droeg ook den naam van Saulus³.

Vóór zijne roeping tot leerling van Jesus, was Mattheüs een tollenaar of tolbeambte te Capharnaüm. Terwijl hij in zijn tolhuis juist bezig was met de bediening van zijn ambt, werd hij door den Zaligmaker, die daar voorbijging, geroepen; en oogenblikkelijk en met dankbaarheid gaf hij gehoor aan zijne roepstem; hij stond op, verliet alles, volgde hem bestendig⁴, en werd daarna een der twaalf, die Jesus uitkoos tot zijne Apostelen⁵, om het Evangelie des heils over de gansche wereld te verbreiden. Mattheüs was alzoo grootendeels een oor- en ooggetuige van hetgeen de Godmensch gedaan en geleerd heeft tijdens zijne omwandeling op deze aarde. Naar luid van zeer oude berigten, predikte Mattheüs, na Jesus' hemelvaart, nog verscheidene jaren het Evangelie aan de Joden, zijne volksgenooten, in Palestina, daarna aan de Heidenen in Ethiopië, en bekroonde eindelijk met den marteldood zijnen Apostolischen arbeid. De Latijnsche Kerk viert jaarlijks zijne gedachtenis op den 21 September, en de Grieksche op den 16 November.

Volgens de eenstemmige getuigenis der oudste Kerkvaders, is Mattheüs inderdaad de opsteller van het eerste onzer vier Evangelien, en heeft hij vroeger dan de drie overige Evangelisten zijn geschiedboek geschreven. Doch de tijd, wanneer dit plaats had, kan niet met juistheid opgegeven worden. Zooveel echter is, om meer redenen, boven allen twijfel verheven, dat het Evangelie van Mattheüs reeds geschreven was vóór den ondergang van Jerusalem. Eusebius⁶ weet ons te zeggen, dat Mattheüs zijn Evangelie opstelde, toen hij uit Palestina zou vertrekken, om ook aan de

---

1) Hand 12, 12. — 2) Hand 15, 39. — 3) Hand 13, 9. — 4) Matth 9, 9-17. — 5) Mark 2, 13-22. Luk 5, 27-39. — 6) H. E. 3, 24.

Heidenen de leer van Jesus te gaan verkondigen. Neemt men nu aan, wat de Bollandisten¹ niet zonder eenigen grond beweren, dat Mattheüs nog twaalf jaren na Christus' hemelvaart in Palestina vertoefde, dan mag men besluiten, dat ons eerste Evangelie geschreven is vóór het vijf en veertigste jaar na de geboorte van Christus; maar dan moet ook met deze tijdbepaling overeengebragt worden, wat met eenige waarschijnlijk geschieden kan, de getuigenis van den Kerkvader Ireneüs, die ons zegt², dat Mattheüs zijn Evangelie schreef, toen Petrus en Paulus in Rome predikten en de Christelijke gemeente aldaar grondvestten.

Wat voorts de taal betreft, waarin het Evangelie van Mattheüs oorspronkelijk geschreven zij, eenstemmig getuigen hier wederom de oudste Kerkvaders, dat hij dit opstelde in het Hebreeuwsch, dat wil zeggen, in de toen heerschende landtaal van Palestina, welke taal men thans gewoon is met den naam van Arameesch of Syro-Chaldeeuwsch te bestempelen. Die Grondtekst bestond nog ten tijde van den H. Hieronymus, doch is sedert verloren geraakt. Maar bewaart is ons gebleven de Grieksche overzetting, welke daarvan al zeer spoedig vervaardigd werd: aanhalingen uit onzen Griekschen Mattheüs komen reeds voor in de schriften van de HH. Polykarpus³ en Ignatius⁴. Een oud schrijver⁵ houdt den H. Jakobus, Jerusalems eersten Bisschop, voor den opsteller van die Grieksche vertaling; doch Hieronymus⁶ is van meening, dat men niet met genoegzame zekerheid zeggen kan, wie eigenlijk het Evangelie van Mattheüs in het Grieksch heeft overgezet.

Dat Mattheüs zijn Evangelie oorspronkelijk opstelde niet in het Grieksch, maar in zijne landtaal, daaruit besluit men met regt, dat hij zal hebben willen schrijven voornamelijk voor zijne volksgenooten, de Christenen uit de Joden van Palestina; en dit oordeel wordt door getuigenissen der oudheid⁷ bevestigd.

1) ad diem XV Julii. — 2) Ireneüs adv. Haeres. 3, 1, apud Euseb. H. E. 5. 8. — 3) Ep. ad Philipp. c. 2 — 4) Ep. ad Smyrn. c. 6. — 5) De schrijver der *Synopsis S. Scripturae*, in S. Athanas. opp. T. IV. edit. Migne. — 6) De vir. illustr. c. 3. — 7) Origin. apud Euseb. H. E. 6. 25. Euseb. H. E. 3. 24. Hieron. Praef. in Matth.

De Evangelie-geschiedenis van Mattheüs heeft eene dogmatische strekking : door het aantonen der overeenstemming van Jesus' leven en daden met datgene, wat de Propheten aangaande den toekomstigen Messias voorzgd hadden, het bewijs te leveren, dat Jesus van Nazareth waarlijk was de beloofde en lang verwachte Messias, — ziedaar het hoofddoel, dat Mattheüs beoogde bij zijn schrijven ; en het is eene waarheid, dat zijn Evangelie zich daardoor van de drie overige Evangeliën zeer kennelijk onderscheidt.

HET
H. EVANGELIE VAN JESUS CHRISTUS
VOLGENS MATTHEUS.

EERSTE HOOFDSTUK.

INHOUD. Geslachtlijst van Jesus Christus naar zijne menschelijke natuur, vs. 1-17.
Verhaal van zijne bovennatuurlijke ontvangenis en van zijne geboorte uit eene
maagd; vervulling van Isaías' voorzegging daaromtrent, vs. 18-25.

* Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham, (Lc 3, 31.) * Abraham genuit Isaac. (Gn 21, 3.) Isaac autem genuit Jacob. (Gn 25, 25.) Jacob autem genuit Judam et fratres ejus. (Gn 29, 35.) * Judas autem genuit Phares et Zaram de Thamar. (Gn 38, 29. I Par 2, 4.) Phares autem genuit Esron. Esron autem genuit Aram. (I Par 2, 5. Ruth 4, 18.) * Aram autem genuit Aminadab. Amina-	* Geslachtboek van Jesus Christus ² , den zoon van David, Abrahams zoon ³ . * Abraham teelde Isaak, en Isaak teelde Jakob, en Jakob teelde Judas en zijne broeders; * en Judas teelde Phares en Zara uit Thamar, en Phares teelde Esron, en Esron teelde Aram; * en Aram teelde Aminadab, en Aminadab teelde	1 2 3 4
---	--	------------------

Evangelie volgens Mattheus. Het woord *Evangelie* is een grieksch woord, dat in het latere spraakgebruik de beteekenis had van *blijde boodschap*. In de H. Schriften van het Nieuwe Testament zegt dit woord bij uitnemendheid de *blijde boodschap van de komst des Verlossers*; het wordt daar ook nog gebezigd van de leer van Jesus, gelijk ook van de prediking dier leer. In de opschriften van onze vier Evangelien beteekent het zooveel als de *geschiedenis* van het leven van Jesus. Volgens, d. i. naar het verhaal of naar de beschrijving van Mattheüs.

²) *Christus*, een Grieksch woord, eene overzetting van het Hebreeuwsche *Messias*, is hetzelfde gezegd als ons *gezalfde*. Door *zalving* werden, onder het typisch volk Gods, Propheten, Priesters en Koningen tot hunne bediening ingewijd, om welke reden zij dan ook den naam van *gezalfden* droegen. De beloofde Verlosser nu moet, volgens de voorzeggingen, de waardigheid van Koning, Priester en Propheet in zijnen persoon vereenigen; daarom wordt hij bij uitstek de *Messias* of de *Gezalfde* genoemd in de schitterende Prophetie van Daniël (9, 25); en sedert werd in het godsdienstig spraakgebruik de beloofde Verlosser door den naam van *Messias* aangeduid. De naam *Jesus*, een woord van Hebreeuwschen oorsprong, beteekent zooveel als *Jehovah-Redder* of *Heiland*. Overigens, *Jesus Christus* moet genomen worden als één zamen-gestelde eigennaam van den Verlosser der wereld.

³) *Zoon* heeft in dit vers tweemaal de beteekenis van *nakomeling*. Volgens de voorzeggingen, moest de beloofde Verlosser, naar zijne menschelijke natuur, voort-

dab autem genuit Naasson. Naasson autem genuit Salmon. (*Nm* 7, 12.) * Sannon autem genuit Booz de Rahab. Booz autem genuit Obed ex Ruth. Obed autem genuit Jesse. Jesse autem genuit David regem. (*Ruth* 4, 17. *I Rg* 16, 1.) * David autem rex genuit Salomonem ex ea quæ fuit Uriæ. (*II Rg* 12, 24.) * Salomon autem genuit Roboam. (*III Rg* 11, 43.) Roboam autem genuit Abiam. (*III Rg* 14, 31.) Abias autem genuit Asa. (*III Rg* 15, 8.) * Asa autem genuit Josaphat. Josaphat autem genuit Joram. Joram autem genuit Oziam. * Ozias autem genuit Joatham. (*II Par* 26, 23.) Joatham autem genuit Achaz. (*II Par* 27, 9.) Achaz autem genuit Ezechiam. (*II Par* 28, 27.) * Ezechias autem genuit Manassen. (*II Par* 32, 33.) Manasses autem genuit Amon. Amon autem genuit Josiam. (*II Par* 33, 20.) * Josias autem genuit Jechoniam et fratres ejus, in transmigratione Babylonis. (*II Par* 36, 1-2.) * Et post transmigratiorem Babylonis: Jechonias genuit Salathiel. Salathiel autem genuit Zorobabel. * Zoro-

Naässon, en Naässon teelde Salmon, * en Salmon teelde Boöz uit Rahab¹, en Boöz teelde Obed uit Ruth, en Obed teelde Jesse, en Jesse² teelde David, den koning. * En David, de koning, teelde Salomon uit haar die *de vrouw* was geweest van Urias³; * en Salomon teelde Roboam, en Roboam teelde Abias, en Abias teelde Asa, * en Asa teelde Josaphat, en Josaphat teelde Joram, en Joram teelde Ozias⁴; * en Ozias teelde Joatham, en Joatham teelde Achaz, en Achaz teelde Ezechias; * en Ezechias teelde Manasses, en Manasses teelde Amon, en Amon teelde Josias; * en Josias teelde Jechonias⁵ en zijne broeders, in *den tijd* van de verhuizing naar Babylon⁶. * En na de verhuizing naar Babylon teelde Jechonias Salathiel, en Salathiel teelde Zorobabel; * en Zorobabel teelde Abiud,

spruiten uit het geslacht van Abraham en uit het huis van David (*Gn* 22, 18. *Jer* 23, 5-7); en dat beide het geval was met den persoon van Jesus, dat wordt hier bewezen uit de geslachtlijst, die nu volgt.

1) *Rahab*, die vrouw, welke te Jericho de verspieders in haar huis opnam en herbergde. Zie *Jos* 2, 1-22.

2) Tusschen Obed en Jesse zijn eenige geslachten uitgelaten, gelijk in het boek *Ruth* 4, 19.

3) vóórdat zij Davids echte vrouw werd na Urias' dood. In 't Grieksch staat hier eenvoudig: *uit die* (uit de vrouw) *van Urias*.

4) Tusschen Joram en Ozias zijn hier uitgelaten Ochozias, Joas en Amazias, drie geslachten (zie *I Par* 3, 11; *II Par* 22, 1, 11, en 24, 27); en in vers 11 mist men Joakim tusschen Josias en Jechonias. Mattheüs wilde zijne geslachtlijst in drij tijdvakken, elk van veertien geslachten, verdeelen (zie vs. 17), en liet daarom met opzet vier geslachten van het tweede tijdvak uit.

5) De vader van Jechonias was Joakim, en deze zoon van Josias. Zie *I Par* 3, 16.

6) Versta: omtrent den tijd dier wegvoering, te weten, korten tijd te voren.

14 babel autem genuit Abiud. Abiud autem genuit Eliacim. Eliacim autem genuit Azor.* Azor autem genuit Sadoc. Sadoc autem genuit Achim. Achim autem genuit 15 Eliud.* Eliud autem genuit Eleazar. Eleazar autem genuit Mathan. Mathan autem genuit Jacob.* Jacob autem genuit 16 Joseph virum Mariæ, de qua natus est Jesus, qui vocatur Christus. 17 * Omnes itaque generationes, ad Abraham usque ad David, generationes quattuordecim : et a David usque ad transmigrati-
onem Babylonis, generationes quattuordecim : et a transmigrati-
one Babylonis usque ad Christum, generationes quattuordecim.
18 * Christi autem generatio sic erat: cum esset desponsata mater ejus Maria Joseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto. (Lc 1,

en Abiud teelde Eliakim, en Eliakim teelde Azor ; * en Azor 14 teelde Sadok, en Sadok teelde Achim, en Achim teelde Eliud ; * en Eliud teelde Eleazar, en 15 Eleazar teelde Mathan, en Mathan teelde Jacob ; * en Jacob 16 teelde Joseph, den man van Maria, uit welke geboren is Jesus, die Christus genoemd wordt¹.
* Al de geslachten² dus van 17 Abraham tot David zijn veertien geslachten : en van David tot de verhuizing naar Babylon, veertien geslachten³ : en van de verhuizing naar Babylon tot den Christus, veertien geslachten⁴.
* De voortbrenging⁵ nu van 18 den Christus was aldus: als zijne moeder Maria ondertrouwd was aan Joseph, werd zij, vóór hun zamenkomen⁶, bevonden⁷ be-

1) Let hier wel op de uitdrukking der H. Schrift : van Joseph zegt de Evangelist niet wederom *teelde*, gelijk hij van de overige stamvaders gezegd had ; want de moeder-maagd Maria werd niet anders bevrucht dan door eene bovennatuurlijke werking van den Heiligen Geest. Jesus Christus heeft alzoo, naar zijne menschelijke natuur, wel eene moeder, doch geenen vader ; gelijk hij, naar zijne goddelijke natuur, in het ondoorgrondelijk geheim der Drieëenheid, eenen vader heeft zonder moeder. *Die genoemd wordt*, dat is, die voor bijnaam heeft *Christus*, d. i. Messias, een bijnaam aan zijn ambt ontleend.

2) Versta : al de hier opgenoemde geslachten.

3) Jechonias sluit het tweede veertien-tal als *geteelde*, en hij opent het derde veertiental als *teler* ; bij dit derde veertien-tal moet Jesus medegerekend worden.

4) Dat Jesus, van zijne menschelijke natuur, van David afstamt, wordt uit deze geslachtlijst zóó bewezen: Maria was eene erfdochter, dat is, zij had geene broeders, en was alzoo de erigename van haren vader. Dat wisten zij, die de eerste lezers waren van dit Evangelie-boek. Nu moesten, volgens de wet van Mozes, de erfdochters, wanneer zij trouwden, eenen man nemen uit haar stamhuis. Joseph nu stamde af van David, als blijkt uit de geslachtlijst ; derhalve ook Maria, zijne echtgenoot, en, bij gevolg, ook Jesus, die uit de Maagd Maria gesproten is.

5) De Evangelist gaat nu zeggen, hoe Christus naar zijne menschelijke natuur uit eene vrouw is voortgebracht.

6) *vóór hun zamenkomen* : eer zij waren zamengekomen in ééne woning ; dat is, vóórdat Joseph haar als zijne vrouw in zijn huis tot zich nam : daardoor namelijk werd bij de Joden het huwelijk voltrokken. Lees hier Hilar, (ad. h. l.) en Epiphani, (Haer. 78, al. 58.)

7) Het Grieksch woord hier gebezigd, kan ook vertaald worden : *bevond zij zich*, wat dan zooveel beteekend als : *was zij*.

19 27.) * Joseph autem vir ejus
cum esset justus, et nollet eam
traducere : voluit occulte dimit-
20 tere eam. * Hæc autem eo cog-
itante, ecce Angelus Domini
apparuit in somnis ei, dicens :
Joseph fili David, noli timere
accipere Mariam conjugem tuam:
quod enim in ea natum est, de
21 Spiritu sancto est. * Pariet au-
tem filium: et vocabis nomen ejus
JESUM: ipse enim salvum faciet
populum suum a peccatis eorum,
(Lc 1, 31. Act. 4, 12.)

vrucht¹ te zijn uit den Heiligen
Geest. * Joseph nu, haar man²,
daar hij een rechtvaardige³ was
en *toch* niet wilde haar in opspraak
brengen, was van zin in 't ge-
heim van haar te scheiden⁴.
* Doch terwijl hij dit dacht *te*
doen, zie, zoo verscheen hem in
den droom⁵ een Engel des Hee-
ren, en zeide : Joseph zoon van
David⁶, schroom niet Maria
uwe vrouw⁷ tot u te nemen⁸ :
want wat in haar geboren is⁹, is
van den Heiligen Geest¹⁰. * En zij
zal eenen zoon baren: en gij zult
zijn naam heeten Jesus: want¹¹
hij zal zijn volk¹² zalig maken
van hunne zonden¹³.

1) Het woordje *bevrucht* moet verbonden worden met *uit den Heiligen Geest*. De zin is ; zij was bevrucht, niet door toedoen eens mans, maar door eene bovennatuurlijke werking van den Heiligen Geest, door een wonderwerk van God.

2) *haar man*. Bij de Joden heetten de ondertrouwd en verloofden alreeds man en vrouw.

3) *een rechtvaardige* is hier een vroom en deugdzaam mensch. Als zoodanig een man schroomde Joseph van den eenen kant een verloofde jonge dochter te trouwen, welke voor haar huwelijk zwanger werd bevonden; doch van den anderen kant was het hem toch niet mogelijk met eenigen ernst te twijfelen aan de deugd van zijne bruid Maria; en daarom wilde hij ook niet haar *in opspraak brengen*, te weten, door haar voor het geregt aan te klagen, wat hem vrij stond.

4) Namelijk door haar, wat hem ook vrij stond, in tegenwoordigheid van twee getuigen, eenen scheidbrief te geven, zonder daarin de oorzaak der ontbinding te vermelden. Zonder scheidbrief mogt de trouwbelofte niet gebroken worden.

5) *zoo verscheen hem in den droom een Engel*, enz. In een droom of nachtgezicht van God hem toegezonden (Nm 12, 6) kwam het aan Joseph voor, dat een Engel hem verscheen en die woorden sprak, welke hier vermeld worden. Droomen die van God komen, zijn van dien aard, dat zij met volle zekerheid onderscheiden kunnen worden van natuurlijke droomen.

6) De Engel noemt Joseph hier zoon van David, omdat hij hem de komst van den Messias, Davids grooten zoon, kwam aankondigen.

7) Zie noot 2 op bladz. 20.

8) Zie noot 6 op bladz. 19.

9) de vrucht die zij draagt.

10) Zie noot 1 op bladz. 20.

11) De Engel geeft de reden op, waarom de Heilige vrucht, in en uit Maria voortgebragt, den naam moest dragen van Jesus, dat is gezegd: *Jehovah Heiland of Zaligmaker*: hij moest *Zaligmaker* heeten, want hij zou zijn volk *zalig maken*.

12) *zijn volk*, te weten, de Israëlieten. Zie Hand 5, 31. Dat Jesus ook der Heidenen Verlosser zou wezen, dat wordt hier niet ontkend, maar eenvoudig gezwezen. De Messias was regstreeks beloofd niet aan de Heidenen, maar aan de Israëlieten, en ook voor dezen in de eerste plaats bestemd. Zie Rom 15, 8-10 en mijnen Commentarius ad h. l.

13) *zalig maken van hunne zonden*. Deze pregnante woordvoeging moet zoo verstaan worden: want hij zal zijn volk zalig maken, *hen verlossende van hunne zonden*.

22 * Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est a Domino per Prophetam
 23 dicentem: * Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium: et vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum Nobiscum Deus. (Is 7, 14.) * Exsurgens autem Joseph a somno, fecit sicut præcepit ei Angelus Domini, et accepit conjugem suam.
 24
 25 * Et non cognoscebat eam donec peperit filium suum primogenitum: et vocavit nomen ejus Jesum.

* Dit¹ nu geschiedde alles², opdat vervuld zou worden³ wat van den Heere gesproken is⁴ door den Propheet die zegt: * Zie⁵ de maagd zal bevrucht worden, en eenen zoon baren: en men zal zijnen naam heeten Emmanuël, 't welk overgezet zijnde is: God met ons⁶. * Joseph nu uit den slaap⁷ opgestaan zijnde⁸, deed zóó als de Engel des Heeren hem bevolen had, en nam zijne vrouw⁹ tot zich⁹.
 * En hij bekende haar niet totdat¹⁰ zij haren eerstgeboren zoon¹¹ gebaarde had: en hij heette zijnen naam Jesus¹².

1) Tot hier toe gaan de woorden van den Engel. Wat nu volgt is eene bemerking van den Evangelist aangaande de vervulling der voorzegging van Isaias,

2) wat tot hier toe vermeld is betrekkelijk de ontvangenis en de geboorte van Jesus, dat geschiedde *in zijn geheel*, opdat, enz.

3) *opdat vervuld zou worden*. Gods beloften of zijne voorzeggingen kunnen niet falen. Als dan geschiedt wat God beloofd of voorzegd heeft, dan geschiedt dit, *opdat* God waarachtig bevonden worde in zijne beloften en voorzeggingen.

4) Bemerkt op deze plaats, dat het woord der Propheten is het woord des Heeren: zijn woord is het wat de Propheten hebben gesproken. De Godspraak, die nu volgt, staat in Isaias 7, 14.

5) Door de menschwording van God den Zoon, is God met onze natuur persoonlijk vereenigd, is *God met ons*. Als wij Jesus den God-mensch noemen, dan zeggen wij juist wat die naam *Emmanuël* beteekent.

6) *uit den slaap*, t. w. uit dien slaap, waarin hij bovengemeld droomgezigd gezien had.

7) De Grieksche tekst heeft hier *ontwaakt zijnde*.

8) *zijne vrouw*. Zie noot 2 op bladz. 20.

9) *nam tot zich*. Zie noot 6 op bladz. 19.

10) Het woordje *totdat* beteekent niet, dat Joseph Maria bekende *na* de geboorte van Jesus, maar beteekent alleen, dat hij haar niet bekende tot aan Jesus' geboorte. In deze beteekenis komt *totdat*, naar Hebreeuwsch spraakgebruik, in de H. Schrift meermalen voor. Zie Gn 8, 7; II Kon 6, 23.

11) *eerstgeboren zoon* wordt Jesus hier genoemd, niet als of Maria, *na Jesus*, nog andere kinderen gebaarde hebbe, maar omdat zij *vóór Jesus* geen ander kind gebaarde heeft. Het woordje *eerstgeboren* heeft hier dezen zin volgens het Hebreeuwsche spraakgebruik.

12) gelijk de Engel hem bevolen had (vs 21.)

TWEEDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Wijzen uit het Oosten komen te Jerusalem aan, vragen naar den nieuwgeboren Koning der Joden, vinden het goddelijk kind in Bethlehem, aanbidden het, en reizen daarop naar hun land terug, vs 1-13. Op goddelijk bevel vlugt Joseph met Maria en Jesus naar Egipte, om buiten het gebied te zijn van Herodes, die het kind zocht te dooden, vs 14-15. De kindermoord te Bethlehem, vs 16-18. Dood van Herodes en terugkeer van Joseph met Maria en Jesus uit Egypte. Joseph in een droom door God onderrigt, neemt zijne woonplaats in Nazareth, vs 16-23.

1	* Cum ergo natus esset Jesus in Bethlehem Juda in diebus Herodis regis, ecce Magi ab Oriente venerunt Jerosolymam	* Toen dan Jesus geboren was in Bethlehem van Juda ¹ in de dagen van Herodes den Koning ² , zie zoo kwamen er Wijzen ³ van het Oosten ⁴ te Jerusalem aan,* en	1
2	(Lc 2, 7), * dicentes: Ubi est qui natus est rex Judæorum? vidimus enim stellam ejus in Oriente, et venimus adorare eum.	zeiden: Waar is de <i>nieuw</i> geboren koning der Joden? want zijne ster ⁵ hebben wij gezien in het Oosten ⁶ , en wij zijn gekomen om hem te aanbidden. * Toen	2
3	* Audiens autem Herodes rex, turbatus est, et omnis Jerosoly-	nu Herodes de koning dit hoorde, werd hij ontroerd ⁷ , en	3

1) Dit Bethlehem was een klein stadje, gelegen in den stam van Juda, niet ver van Jerusalem. Het wordt Bethlehem *van Juda* genoemd, om het te onderscheiden van een ander Bethlehem, dat in den stam van Zabulon lag. In het Grieksch staat hier: *in Bethlehem van Judea*. Wil iemand die lezing volgen, dan bemerkte hij, dat toen ter tijd Palestina verdeeld was in drie gewesten: Judea, Samaria en Galilea. Het Bethlehem, waarvan hier gesproken wordt, lag in Judea; een ander Bethlehem lag in Galilea, in den stam van Zabulon.

2) Deze Herodes, bijgenaamd *de Grootte*, was de eerste koning der Joden, die niet uit het huis van Israël afstamde: hij was een Idumeër, geen Israëliet. Volgens de voorzegging van Jakob (Gn 49, 10) zou *de scepel wijken van Juda*, bij de komst des Verlossers: de Godspraak is nu vervuld. Zie over de Herodessen der Schriftuur de aantekeningen op Mt 14, 1, 3.

3) Deze Wijzen waren geleerde Heidenen, aanbidders van den waren God. Zij legden zich bijzonder toe op sterre- en natuurkunde.

4) *van het Oosten*. Sommigen willen dat dit gevoegd moet worden bij *Wijzen*, zoodat de zin zou zijn: *Oostersche Wijzen*. Ik durf het niet veroordeelen.

5) Dat deze wonder-ster de geboorte van den Messias aankondigde, dit zullen de Wijzen door goddelijke openbaring geweten hebben, gelijk wij vs 12 lezen, dat zij van Gods wege vermaand zijn geworden, om niet terug te keeren tot Herodes. Maldonatus teekent hier aan, dat bijna al de oude schrijvers van gevoelen zijn, dat die Wijzen uit de voorzegging van Balaam (Nm 24, 17) door overlevering geweten hebben, dat er bij de geboorte van den beloofden Koning Messias eene ster zou verschijnen.

6) in ons land: waarschijnlijk in dat gedeelte van Arabië, dat ten Oosten van Judea ligt.

7) Die tijding deed Herodes vreezen voor zijnen troon, en bragt ook de gansche stad, hier om deze, ginds om gene reden in beweging.

4 ma cum illo. * Et congregans
 omnes principes Sacerdotum, et
 Scribas populi, sciscitabatur ab
 5 eis ubi Christus nasceretur. * At
 illi dixerunt ei: In Bethlehem
 Judæ: sic enim scriptum est per
 6 Prophetam: * Et tu Bethlehem
 terra Juda, nequaquam minima
 es in principibus Juda: ex te
 enim exiet dux, qui regat populum
 meum Israel. (*Mich 5, 2. Jo 7,*
 7 *42.*) * Tunc Herodes clam vocatis
 Magis diligenter didicit ab eis
 tempus stellæ, quæ apparuit eis:
 8 * et mittens illos in Bethlehem,
 dixit: Ite, et interrogate diligen-
 ter de puero: et cum inveneritis,
 renunciate mihi, ut et ego veniens
 9 adorem eum. * Qui cum audissent
 regem, abierunt. Et ecce stella,
 quam viderant in oriente, antece-
 debat eos, usquedum veniens star-
 10 ret supra, ubi erat puer. * Viden-
 tes autem stellam gavisi sunt gau-
 11 dio magno valde. * Et intrantes
 domum, invenerunt puerum cum

gansch Jerusalem met hem.
 * En hij vergaderde al de Opper-
 4 priesters¹, en Schriftgeleerdendes
 volks, en vroeg van hen waar de
 Christus moest geboren worden.
 * Zij nu zeiden tot hem: In
 5 Bethlehem van Juda²: want zóó
 is er geschreven door den Pro-
 pheet: * En gij Bethlehem
 6 land van Juda! geenszins
 zijt ge de minste onder de
 vorsten van Juda: want uit
 u zal uitgaan een vorst, die
 mijn volk Israël besturen
 7 moet³. * Alstoen beriep Herodes
 heimelijk de Wijzen en vernam
 van hen nauwkeurig den tijd der
 8 sterre⁴, die hun verschenen was:
 * en hen naar Bethlehem zen-
 dende, zeide hij: Gaat, en onder-
 vraagt zorgvuldig naar het kind:
 en als gij het zult gevonden heb-
 ben, boodschapt het mij dan, op-
 dat ook ik kome en het aanbidde.
 * Zij nu den koning gehoord
 9 hebbende, gingen heen. En zie,
 de sterre, welke zij in het
 oosten gezien hadden, ging hun
 voor⁵, tot dat zij kwam en *stil*
 stond boven *de plaats*, waar het
 kind was. * En toen zij de sterre
 10 zagen⁶ verheugden zij zich met
 zeer groote vreugde. * En zij
 11

1) Deze opperpriesters waren de hoofden der vier en twintig priesterafdeelingen (zie de aantek. op Lk 1, 5); zij maakten, met eenige uit de Schriftgeleerden en eenige uit de Oudsten des volks, den grooten Raad of het zoogenaamde *Sanhedrin* uit, waarvan de Hooepriester voorzitter was.

2) In 't Grieksch staat hier *Bethlehem van Judea*, gelijk in vs 1. Vgl. de noot op die plaats.

3) Deze Godspraak, waarin de geboorteplaats van den beloofden Messias voorzgd wordt, staat bij Mich 5, 2. De aanhaling is niet letterlyk, maar zij geeft toch den zin der Prophetie.

4) T. w. den tijd waarop de ster hun allereerst was verschenen, ten einde daarnaar te kunnen berekenen, omtrent welken tijd het kind geboren was.

5) De Oosterlingen zijn gewoon vóór dageraad op reis te gaan. Men denke deze wonderster in den benedenlucht geplaatst.

6) Sedert hun vertrek uit hun land hadden zij die ster niet meer gezien.

Maria matre ejus, et procidentibus adoraverunt eum : et apertis thesauris suis obtulerunt ei munera, aurum, thus, et myrrham.

12 (Ps 71, 10.) * Et responso accepto in somnis ne redirent ad Herodem, per aliam viam reversi sunt in regionem suam.

13 * Qui cum recessissent, ecce Angelus Domini apparuit in somnis Joseph, dicens : Surge, et accipe puerum, et matrem ejus, et fuge in Ægyptum, et esto ibi usque dum dicam tibi. Futurum est enim ut Herodes quærat puerum ad perdendum

14 eum. * Qui consurgens accepit puerum, et matrem ejus nocte,

15 et recessit in Ægyptum : * Et erat ibi usque ad obitum Herodis : ut adimpleretur quod dictum est a Domino per Pro-

gingen het huis in^f, en vonden² het kind met Maria zijne moeder, en zij vielen neder en aanbaden het³ : en hunne schatten⁴ geopend hebbende offerden zij hem geschenken, goud, wierook, en mirre⁵. * En hebbende in den droom⁶ een antwoord *van God* ontvangen⁷ dat zij niet zouden wederkeeren tot Herodes⁸, zoo gingen zij langs eenen anderen weg⁹ naar hun land terug.

* Toen zij nu vertrokken waren, zie zoo verscheen aan Joseph in den droom een Engel des Heeren, en zeide : Sta op, en neem het kind, en zijne moeder met u, en vlugt naar Egypte, en wees aldaar tot dat ik het u zeggen zal¹⁰. Want Herodes gaat het kind zoeken om het te doden. * Hij dan opgestaan zijnde nam des nachts¹¹ het kind, en zijne moeder met zich, en vertrok naar Egypte : * En hij was aldaar tot het overlijden van Herodes : opdat vervuld zou worden¹² wat van den Heere gesproken is door den Propheet die

1) dat de ster hun aanwees. Jesus werd naar het verhaal van Lukas (2, 7) in een stal geboren, omdat er voor hen geene plaats was in de herberg. Sommigen houden het voor waarschijnlijk, dat Joseph, zoo haast dit mogelijk was, zijn intrek zal genomen hebben in een of ander huisje van Bethlehem.

2) *vonden* ; volgens eene andere Grieksche lezing : *zagen*.

3) De H. Vaders leeren ons, dat deze Wijzen, door Goddelijke openbaring onderdicht, geweten hebben, dat dit kind God was, en dat alzoo de *aanbidding* der Wijzen geweest is eene goddelijke eerbetuiging aan dat kind gegeven.

4) hunne kisten, of hoe men het ding anders noemen wil, waarin hunne geschenken gesloten waren.

5) de drie kostbaarste voortbrengselen van hun land.

6) Zie noot 5 op bladz. 20.

7) Men kan aannemen, dat de Wijzen, argwaan opgevat hebbende tegen Herodes, gebeden zullen hebben om te weten wat hun te doen stond.

8) Daardoor werd het moordplan van dien huichelaar verijdeld.

9) langs eenen anderen weg dan over Jerusalem.

10) tot dat ik u zeggen zal, dat ge uit Egypte kunt terug keeren naar het land van Israël.

11) nog dienzelfden nacht.

12) Zie noot 3 op bladz. 21

phetam dicentem: Ex Ægypto vocavi filium meum. (Os 11, 1.)

6 * Tunc Herodes videns quoniam illusus esset a Magis, iratus est valde, et mittens occidit omnes pueros, qui erant in Bethlehem, et in omnibus finibus ejus a bimatu et infra secundum tempus, quod exquisierat a Magis.

7 * Tunc adimpletum est quod dictum est per Jeremiam prophetam dicentem: * Vox in Rama audita est ploratus, et ululatus multus: Rachel plorans filios suos, et noluit consolari, quia non sunt. (Jer 31, 15.)

8 * Defuncto autem Herode, ecce Angelus Domini apparuit in somnis Joseph in Ægypto, * dicens: Surge, et accipe puerum, et matrem ejus, et vade in terram Israël: defuncti sunt enim, qui

zegt: Uit Egypte heb ik mijnen zoon geroepen¹.

* Herodes alsdan ziende dat hij door de Wijzen bedrogen was², werd zeer vergramd, en hij zond *volk uit* en doodde al de jongentjes, die in Bethlehem, en binnen al deszelfs landpalen³ waren, van den ouderdom van twee jaren af en daaronder volgens den tijd, dien hij van de Wijzen had uitgevorscht. * Toen werd vervuld wat gesproken is door Jeremias den Propheet die zegt: * Eene stem werd in Rama gehoord, geweest, en veel gekerm: Rachel beweende hare kinderen, en zij wilde niet vertroost worden, omdat zij niet meer zijn⁴.

* Toen nu Herodes overleden was, zie zoo verscheen een Engel des Heeren in den droom aan Joseph in Egypte, * en zeide; Sta op, en neem het kind, en zijne moeder met u, en trek naar het land van Israël: want zij zijn

1) De Schriftuurplaats door Mattheüs hier aangehaald, is getrokken uit den Propheet Os (11, 1), en moet volgens haren letterlijken zin verstaan worden van het verblijf der Israëlieten in Egypte. (Israël of het Israëlitisch volk wordt niet alleen bij Oseas, maar ook elders nog, Ex 4, 22, *Gods zoon* genoemd). Maar dit verblijf der Israëlieten in Egypte was, zoo als Mattheüs ons hier leert, een prophetische type of vóórbeelding van hetgeen daarna zou gebeuren met Jesus, den wezenlijken *Zoon van God*. Alzoo dan bevat diezelfde plaats van Oseas, in zijnen *typischen* of vóóbeeldenden zin, eene voorzegging, welke nu hare vervulling kreeg in de vlugt van Jesus naar Egypte en in zijn verblijf aldaar.

2) Zoo meende het Herodes, omdat de Wijzen niet terugkwamen, om hem verslag te geven van hunne nasporingen.

3) in het gansche grondgebied van Bethlehem.

4) Deze plaats is getrokken uit Jer 31, 15. Rachel, eene van Jakobs huisvrouwen, alzoo eene der stammoeders van het Israëlitische volk, lag begraven in de omstreken van Rama, eene stad op korten afstand van Bethlehem gelegen. Over dit Rama nu ging de reis der Joden, die gevankelijk naar Babel werden weggevoerd. Jeremias dan, op de aangehaalde plaats van die wegvoering sprekende, stelt ons Rachel voor als opgestaan uit haar graf, te vergeefs naar hare kinderen zoekende, en daarom ontroostbaar weenende. Doch Mattheüs leert ons hier, dat de Propheet op die plaats tegelijk den kindermoord van Bethlehem voorzegde, en dat die voorzegging thans hare vervulling kreeg.

- 21 quærebant animam pueri. * Qui gestorven¹, die het kind zochten
 consurgens, accepit puerum, et te dooden. * Hij dan opgestaan
 matrem ejus, et venit in terram zijnde, nam het kind, en zijne
 Israël. * Audiens autem quòd moeder met zich, en kwam in
 22 Archelaüs regnaret in Judæa pro het land van Israël. * Maar hoo-
 Herode patre suo, timuit illò ire: rende dat Archelaüs in Judea
 et admonitus in somnis, secessit regeerde in de plaats van Hero-
 23 in partes Galilææ. * Et veniens des zijnen vader, vreesde hij
 habitavit in civitate, quæ vocatur derwaarts te gaan²: en in den
 Nazareth: ut adimpleretur quod droom onderrigt zijnde, ver-
 dictum est per Prophetas: Quo- trok hij naar de streken van
 niam Nazaræus vocabitur. Galilea. * En *daar* gekomen
 zijnde woonde hij in de stad,
 Nazareth genoemd: opdat ver-
 vuld zou worden wat gesproken
 is door de Propheten: Hij zal
 een Nazareër genoemd worden³.

1) Dit slaat alleen op Herodes: het meervoud wordt zóó, in den gemeenzamen stijl, wel voor het enkelvoud gebezigd, dáár namelijk, waar een *bijzonder* voorstel uitgesproken wordt als een *algemeen*.

2) Na den dood van Herodes den Grooten, werd het land onder zijne zonen aldus verdeeld: Archelaüs kreeg Judea, Idumea en Samaria, met den titel van Vorst; Philippus Batanea, Gaulonitis en Trachonitis, en Antipas Galilea en Perea, beide met den titel van Viervorst. Archelaüs nu was een wreedaardig mensch, gelijk zijn vader Herodes; daarom vreesde Joseph naar Bethlehem te gaan wonen, wat hij anders gedaan zou hebben. Bethlehem behoorde tot Judea, en dus tot het gebied van den wreeden Archelaüs.

3) Dit gezegde staat in geen der Propheten te lezen. Er kan aan getwijfeld worden, of Mattheüs hier wel inderdaad eene Prophetie heeft willen aanhalen, waarin met dezelfde woorden, die wij hier lezen, of met diergelijke, voorzegd was, dat de beloofde Messias *een Nazareër* zou genoemd worden; de reden van dien twijfel zou zijn, omdat Mattheüs hier niet zegt, gelijk elders overal, *wat gesproken is door den Propheet*, maar in 't meervoud: *door de Propheten*. De moeilijkheid kan misschien weggenomen worden op deze wijze: de Nazareërs, of de inwoners van Nazareth, werden door het overige volk veracht (Jo 1, 46); nu hadden de Propheten (Ps 21, 7; Is 53) aangaande den toekomstigen Messias voorzegd, dat hij *veracht* zou wezen: deze voorzegging kreeg alzoo hare vervulling ook daardoor, dat Jesus een inwoner werd van Nazareth. Het is ook wel mogelijk, dat Mattheüs ziet op eene Prophetie, welke alleen door overlevering bekend was, gelijk die voorzegging van Azarias (II Par 15, 2 vlgg.) welke langen tijd gedaan was, vóórdát zij geschreven werd.

DERDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Joannes, bijgenaamd de Dooper, de voorlooper en wegbereider van Christus, treed op. Zijne strenge levenswijze in de woestijn. Hij predikt den volke boetvaardigheid, en bedient een boet-doopsel ter voorbereiding tot het doopsel van den Messias, wiens komst hij aankondigt, en die hen doopen zou met den Heiligen Geest, vs 1-13. Jesus komt uit Galilea naar de Jordaan tot Joannes, en wil door hem gedoopt worden, vs 13-15. Jesus gedoopt zijnde, gaan de hemelen open; de H. Geest daalt onder de gedaante eener duive op hem neder, en eene stem uit den hemel verklaart hem voor den welbeminden Zoon van God, vs 16-17.

1	*	In diebus autem illis venit	*	In die dagen ¹ nu komt ² Joannes	1
2		Joannes Baptista prædicans in		nes de Dooper ³ predikende in	2
3		deserto Judææ, * et dicens:		de woestijn van Judea ⁴ *, en zeg-	3
		Pœnitentiam agite: appropin-		gende: Bekeert u ⁵ ! want het	
		quavit enim regnum cœlorum.		Rijk der Hemelen is genaderd.	
		(Mc 1, 4. Lc 3, 3.) * Hic est		* Want ⁶ deze is het, van wien	
		enim, qui dictus est per Isaiam		gesproken is door Isaias den	
		prophetam dicentem: Vox cla-		Propheet, die zegt ⁷ ; De stem	
		mantis in deserto: Parate viam		eens roependen in de woest-	
		Domini: rectas facite semitas		tijn ⁸ : Bereidt den weg des	
		ejus. (Is 40, 3. Mc 1, 3. Lc 3, 4.		Heeren: maakt zijne paden	

1) Dit is ten tijde dat Jesus nog te Nazareth woonachtig was. Joannes trad op, korten tijd vóórdat Jesus zijne prediking aanving.

2) In de drie eerste verzen van dit Hoofdstuk gebruikt de Evangelist *den tegenwoordigen Tijd* voor zijn verhaal.

3) Dien bijnaam kreeg Joannes van den boet-doop, dien hij bediende. Zie vs 6.

4) Men denke hier aan de vlakke tusschen Jericho en de Jordaan.

5) De zin is: Hebt berouw over uwe zonden, verbetert uw leven, en bereidt u aldus voor, om burgers te kunnen worden van het Koningrijk, dat de Messias welhaast zal stichten. Dit geestelijk koningrijk, hier *Rijk der Hemelen* genoemd, heet elders in de H. Schrift *het Rijk Gods*, of *het Rijk van Christus*, of ook eenvoudig *het Rijk*. Wat nu den zin betreft van die verschillende uitdrukkingen, ofschoon zij somtijds wel gebezigd worden om de hemelsche gelukzaligheid te beteekenen, zoo dienen zij toch meestendeels om aan te duiden het Koningrijk van Christus hier op aarde, welk Koningrijk is zijne heilige Kerk. En in dezen zin beteekenen zij, nu eens, in het algemeen, dat Koningrijk met al wat er toe behoort; dan weder, in het bijzonder, of wel de onderdanen, of de regeringsvorm, of de wetten van dat Koningrijk, of eindelijk wat voorts nog door het woord *Koningrijk*, in eenen overdragtelijken zin genomen, kan aangeduid worden.

6) Mattheüs geeft hier de *reden* op, waarom Joannes optrad, zóó predikende, gelijk in het vorige vers vermeld wordt.

7) Zie Is 40, 3.

8) In den Hebreeuwischen tekst staat hier: *Eene stem roept in de woestijn*, enz. Lees de aanhaling van Mattheüs alsof er geschreven was: *Men hoort de stem eens roependen in de woestijn*, enz.

- 4 * Ipse autem Joannes habebat vestimentum de pilis camelorum, et zonam pelliceam circa lumbos suos: esca autem ejus erat locustæ, et mel silvestre.
- 5 * Tunc exhibat ad eum Jerosolyma, et omnis Judæa, et omnis regio circa Jordanem;
- 6 * et baptizabantur ab eo in Jordane, confitentes peccata sua.
- 7 * Videns autem multos Pharisæorum, et Sadducæorum venientes ad baptismum suum, dixit eis: Progenies viperarum, recht¹! * Joannes² zelf nu had 4 zijn kleeed van kemelshaar³, en een' lederen gordel om zijne lenden: en zijn voedsel was sprinkhanen⁴, en wilde honig⁵. * Alsdan 5 liep Jerusalem tot hem uit, en gansch Judea, en de gansche landstreek om de Jordaan; * en 6 zij lieten zich van hem doopen⁶ in de Jordaan, hunne zonden belijdende⁷.
- * Toen hij nu vele der Pharisæers, en Sadduceers⁸ tot zijn doopsel zag komen⁹, zeide hij tot hen: Gij addereengebroadsel¹⁰!

1) De Propheet spreekt over de komst van Jehovah, die zijn volk uit de Babylonische ballingschap naar hun vaderland zou terug voeren; en dat is de letterlijke zin van die plaats. Doch volgens den typischen of vóórbeeldenden zin, dien Mattheüs ons hier kennen leert, voorzegt Isaïas aldaar de komst van Jesus, den Messias, en het optreden van Joannes den Dooper, die door zijne prediking de Joden tot zijne komst moest voorbereiden.

2) Joannes predikte boetvaardigheid, doch niet alleen door zijne woorden; hij zelf leidde ook een boetvaardig leven; ook zijne levenswijze was eene boetprediking.

3) Joannes was gekleed gelijk Elias (IV Kon 50, 8). Zijn kleeed was van eene stof uit kemelshaar geweven.

4) Zekere soorten van sprinkhanen dienen nog heden in het Oosten, na toebereid te zijn, tot spijs voor de armen.

5) *Wilde honig* houdt Euthymius hier voor honig door wilde biënzwermen in rotskloven bereid.

6) Die doop van Joannes, ofschoon op Gods bevel bediend (Jo 1, 33), moet wel onderscheiden worden van het doopsel, dat de Zaligmaker daarna heeft ingesteld. Door Jesus' doopsel wordt de doopeling gezuiverd van de smet der erfzonde, krijgt vergiffenis van al de zonden, die hij zelf mogt bedreven hebben, en ontvangt tegelijk de heiligmakende genade, welke hem maakt tot een kind van God. De doop van Joannes daarentegen was niets meer dan eene indompeling in het water, waardoor de doopeling, onder belijdenis zijner zonden, zinnebeeldig te kennen gaf, dat hij zich daarover berouwde en zijn leven wilde beteren.

7) niet eenvoudig in het algemeen verklarende, dat zij zondaars waren, maar eenigermate in het bijzonder hunne grove misdaden belijdende.

8) Onder de menigte van menschen, die tot het doopsel van Joannes kwamen (Lk 3, 7-15), waren ook vele Phariseërs en Sadduceërs. De zoogenaamde Sadduceërs maakten, in het stuk van godsdienst, eene sekte uit onder de Joden van dien tijd; op verschillende leerpunten waren zij in dwaling. De Phariseërs, eene godsdienstige partij, onderscheidden zich aanvankelijk van de overige Joden door een zeer heiligen levenswandel; doch naderhand waren het, voor het grootste gedeelte, menschen van enkel uiterlijke godsdienst en innerlijk zeer bedorven, in één woord, schijnheiligen.

9) Ook zij verwachtten den Messias, en, gelijk de overige Joden, zagen ook zij den doop van Joannes aan als eene voorbereiding ter opname in het Rijk van den Messias, dat, naar hunne valsche meening, een aardsch Koningrijk wezen zou.

10) *adderengebroadsel*, d. i. dóór en dóór booze menschen. Wij zouden zeggen: *duivelskinderen*. Niet juist als *listigen* en *doorvrapten* worden zij hier uitgegeven. Men vergelijk Mt 12, 34; 23, 33; Jo 8, 44.

quis demonstravit vobis fugere
 8 a ventura ira? * Facite ergo
 9 fructum dignum poenitentiae. * Et
 ne velitis dicere intra vos: Pa-
 trem habemus Abraham. Dico
 enim vobis quoniam potens est
 Deus de lapidibus istis suscitare
 10 filios Abrahæ. (Jo 8, 39.) * Jam
 enim securis ad radicem arborum
 posita est. Omnis ergo arbor,
 quæ non facit fructum bonum,
 excidetur, et in ignem mittetur.
 11 * Ego quidem baptizo vos
 in aqua in poenitentiam: qui
 autem post me venturus est, for-
 tior me est, cujus non sum dignus
 calceamenta portare: ipse vos
 baptizabit in Spiritu sancto, et
 igni. (Mc 1, 8. Lc 3, 16.)
 12 Jo 1, 26. Act 1, 5.) * Cujus

wie heeft u bewezen dat gij den
 toekomstigen toorn¹ ontvlieft?
 * Brengt dan vrucht voort der
 8 bekeeringe waardig²! * en wilt
 9 niet zeggen bij u zelve: wij
 hebben Abraham tot vader³!
 want ik zeg u dat God magtig is
 om uit die steenen *daar* kinderen
 voor Abraham te verwekken⁴.
 * Want⁵ reeds ligt de bijl aan
 10 den wortel der boomen. Alle
 boom alzoo, die geene goede
 vruchten voortbrengt, zal uitge-
 houwen, en in het vuur geworpen
 worden.

* Ik, ik doop u met water 11
 tot bekeering⁶: maar die na mij
 komen zal⁷, is sterker⁸ dan ik,
 zijn schoeisel⁹ ben ik niet
 waardig aan te dragen: hij zal
 u doopen met den Heiligen
 12 Geest, en met vuur¹⁰. * Zijne wan

1) Gods ongenoegen, dat zich openbaren zou in het toekomstige strafgerigt van den Messias. De zin der vraag is: tenzij gij uw leven betert, zult gij het toekomstige strafgerigt niet ontkomen. Zie voorts noot 3.

2) Joannes houdt deze Phariseërs en Sadduceërs voor menschen, die met geen opregt gemoed tot hem kwamen, en wil hen daarom niet toelaten tot zijn doopsel. Zij moesten, zegt hij, eerst door daden toonen, dat zij hun leven wilden beteren.

3) Aan verbetering van hun leven te denken, dit was, meenden zij, voor hen niet noodig: als afstammelingen van Abraham, dachten zij, hadden zij niets te vreezen van het toekomstige strafgerigt van den Messias. In *Beresith rabba*, een zeer oud Joodsch geschrift, leest men: *Abraham zit aan de poorten der hel, en hij laat geen' besneden Israëlit daar ingaan*. Op dit dwaalbegrip ziet de Dooper, als hij vraagt, wie toch hun *bewezen had*, dat zij den toekomstigen toorn zouden ontvliesen; want zoo leerden de H. Schriften niet.

4) God had hen niet noodig, om zijn woord gestand te doen: al werden zij, door hunne schuld, niet deelachtig aan het heil van den Messias, daarom toch zou het Abraham niet ontbreken aan kinderen, die deelgenooten wierden van dat heil; God kon, des needs, uit die steenen, die daar aan de Jordaan lagen, kinderen van Abraham verwekken, dat is, menschen scheppen, die naar waarheid kinderen Abrahams waren en alzoo deelachtig wierden aan het heil van den Messias. Vgl. de aanteekeeningen op Rom 9, 6-14.

5) Dit *want* slaat op vs 8. De zin is: stelt uwe bekeering niet uit! *want reeds ligt de bijl*, enz. d. i. de tijd der vergelding is nabij.

6) Zie noot 6 op bladz. 28.

7) De Messias, die korten tijd na Joannes optrad.

8) dat is *magtiger*,

9) Men denke hier aan *sandalen* of zolen, die, met lederen riemen kruisselings om den hiel geslagen, op den voet vastgebonden werden. Die voetzolen aan te brengen, aan te binden, óf los te maken, was bij Joden, Grieken en Romeinen het werk der geringste huisknechten.

10) Door het doopsel van Christus zou de doopeling den H. Geest ontvangen, en

ventilabrum in manu sua: et per-
mundabit aream suam: et con-
gregabit triticum suum in hor-
reum, paleas autem comburet
igni inextinguibili.

13 * Tunc venit Jesus a Galilæa in
Jordanem ad Joannem, ut bapti-
zaretur ab eo. (Mc 1, 9. Lc 3, 21.)

14 * Joannes autem prohibebat eum,
dicens: Ego a te debeo baptizari,
15 et tu venis ad me? * Respondens
autem Jesus dixit ei: Sine modo:
sic enim decet nos implere om-
nem justitiam. Tunc dimisit eum.

16 * Baptizatus autem Jesus, confe-
stim ascendit de aqua. Et ecce

is in zijne hand¹: en hij zal
zijnen dorschvloer uitzuiveren:
en zijne tarwe zal hij in de graan-
schuur verzamelen, maar het
kaf zal hij verbranden met on-
uitbluschbaar vuur².

* Toen komt Jesus van Galilea 13
naar de Jordaan tot Joannes, om
door hem gedoopt te worden³.

* Maar Joannes liet hem niet toe, 14
zeggende: Ik, ik moet door u ge-
doopt worden⁴, en gij komt tot
mij? * Doch Jesus antwoordde 15
en zeide tot hem: Laat het nu
toe⁵: want zóó betaamt het ons
alle gerechtigheid te vervullen⁶.
Toen liet hij hem toe⁷. * Jesus 16
nugedoopt zijnde, klom terstond⁸

door dien Geest, als door vuur, gezuiverd worden van zijne zonden. Men bemerkte, hoe duidelijk Joannes hier den doop; dien hij bediende, onderscheidt van een doopsel, dat hij aan Christus toeschrijft. En toch leerden de zoogenaamde Hervormers, dat er geen onderscheid bestond tusschen het doopsel van Christus en dat van Joannes.

1) Om den onboetvaardigen schrik in te boezemen, verkondigt Joannes hier den Messias ook als den toekomstigen regter. Zijne taal is figuurlijk.

2) Het eeuwige vuur. Beeld en dat, wat verbeeld wordt, loopen hier in één.

3) Niet behoefde hij, de onzondige, den boetdoop van Joannes; neen, maar, zoo als blijkt uit vs 15 vergeleken met Jo 1, 33, omdat de God-mensch Jesus Christus wist, dat het Gods wil was, dat hij zich door Joannes zou laten doopen; ten einde te midden van dien toevloed van menschen, die tot den doop van Joannes kwamen, eene goddelijke getuigenis te ontvangen, waardoor hij openbaarlijk zou verklaard worden te zijn de Zoon van God en de beloofde Messias.

4) Joannes denkt aan het doopsel met den H. Geest, waarvan hij vroeger (vs 11) gesproken had. Eenigen tijd nadat Joannes als boetgezant was opgetreden, ving Jesus zijne prediking aan. Joannes had tot dus verre in de woestijn, Jesus in Egypte en in Nazareth zijn leven doorgebracht. Van daar dat Joannes, ofschoon wetende dat de Messias verschenen was, hem toch van aangezicht nog niet kende, gelijk hij zegt bij den Evangelist (Jo 1, 31); ik kende hem niet. Dat hij thans in den persoon van Jesus den Messias erkende, zoo als blijkt uit zijn zeggen: ik heb noodig door u gedoopt te worden, dit moet toegeschreven worden aan eene goddelijke openbaring, welke hij op dat oogenblik ontving.

5) dat is: Laat mij voor dit maal onder u zijn.

6) Het was Gods wil, dat Jesus gedoopt zou worden, en dat Joannes dien doop zou toedienen. Zie noot 3, bladz. 30. Daarom zegt Jesus tot Joannes: het betaamt ons, u en mij, niets na te laten van hetgeen God wil dat wij doen. Dit beteekent Jesus' zeggen: het betaamt ons ALLE gerechtigheid te vervullen. Het woordje zóó kan men omschrijven door: zoo doende, dat is: ik, door mij te laten doopen; gij, door mij den doop toe te dienen.

7) tot zijn doopsel.

8) De overige doopelingen bleven, in het water gedompeld, eenige oogenblikken staan, om daar belijdenis te doen van hunne zonden (zie noot 1 op bladz. 28); doch Jesus, de onzondige, ging terstond na zijne indompeling het water uit.

aperti sunt ei caeli: et vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, et venientem super se.

17 * Et ecce vox de caelis dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. (*Lc 9, 35. II Pt 1, 17.*)

het water uit. En zie de hemelen werden voor hem geopend¹: en hij zag den Geest Gods nederdalen als eene duive, en op hem komen. * En zie eene stem uit de hemelen sprak: Deze is mijn welbeminde Zoon, in wien ik mijn behagen heb gesteld.

VIERDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus gaat, door Gods Geest gedreven, naar de woestijn; zijn veertigdaagsch vasten en zijne beproevingen aldaar, vs 1-12. Gehoord hebbende, dat Joannes in de gevangenis gezet was, keert hij naar Galilea terug, en neemt zijne woonplaats te Capharnaüm, waardoor eene voorzegging hare vervulling krijgt, vs 12-17. Hij vangt zijne prediking aan, overal door wonderbare genezingen zijne leer bevestigende, en roept Simon, Andreas, Jakobus en Joannes, ten einde zij hem voortaan als zijne bestendige leerlingen zouden volgen, vs 17-25.

1 * Tunc Jesus ductus est in desertum a Spiritu, ut tentaretur a diabolo. (*Mc 1, 12. Lc 4, 1.*)
 2 * Et cum jejunasset quadraginta diebus, et quadraginta noctibus, postea esuriit.
 3 * Et accedens tentator dixit ei: Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant. * Qui res-

* Toen werd Jesus door den Geest naar de woestijn geleid, om beproefd te worden door den duivel². * En toen hij veertig dagen, en veertig nachten had gevast³, had hij daarna honger. * En de bekoorder toegetreden zijnde⁴ sprak tot hem: Indien gij Gods Zoon zijt, zeg dan dat

1) Het was even als of de hemelen open gingen: er kwam op eens eene wonderbaarlijk heldere streep in de bovenlucht, die daardoor scheen als van een gescheurd te worden en open te gaan. Uit deze glansrijke opening daalde de Heilige Geest zichtbaar, onder de gedaante eener duive op Jesus neder, en toen sprak van uit dien glans eene stemme: *Deze is mijn welbeminde Zoon*. Bemerkt wel, hoe het geheim der H. Drieënheid hier geleerd wordt: *de Vader* spreekt tot *den Zoon*, op wien *de H. Geest* is nedergedaald. Dat rusten van den H. Geest op Jesus gaf te kennen, dat hij naar zijne menschheid vervuld was van den H. Geest; gelijk hij dit ook werkelijk was van het eerste oogenblik zijner menschwording af.

2) Door den H. Geest gedreven, ging Jesus naar de woestijn, om toe te laten dat hij beproefd wierd door den Duivel, en om ons door zijn voorbeeld te leeren, hoe wij de bekoringen moeten wederstaan. De woestijn hier vermeld is hoogst waarschijnlijk die woestienij, die gelegen is tusschen Jericho en de Jordaan.

3) De veertigdaagsche vasten, welke wij, op Jesus' voorbeeld, onderhouden, is door de Apostelen ingesteld. Calvijn en de overige zoogenaamde Godsdienst-zuiveraars, die even min als hij, wettiglijk gezond waren, hebben goedgevonden dit aloud en heilzaam, ofschoon eenigzins lastig kerkgebed, maar af te schaffen.

4) in menschelike gedaante, zoo als reeds genoegzaam blijkt uit de woorden *toetreden en spreken*, welke de Evangelist hier gebruikt.

pondens dixit: Scriptum est: Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei. (Dt 8, 3.) * Tunc assumpsit eum diabolus in sanctam civitatem, et statuit eum super pinnaculum templi, * et dixit ei: Si Filius Dei es, mitte te deorsum. Scriptum est enim: Quia Angelis suis mandavit de te, et in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. (Ps 90, 11.) * Ait illi Jesus: Rursum scriptum est: Non tentabis Dominum Deum tuum. (Dt 6, 16.) * Iterum assumpsit eum diabolus in montem excelsum valde: et ostendit ei omnia regna mundi, et gloriam

deze steenen brooden worden¹.
 * Doch hij antwoordde en zeide: Er staat geschreven: De mensch leeft niet van brood alleen, maar van alle woord, dat uitgaat uit Gods mond².
 * Toen nam de duivel hem op³ naar de heilige stad⁴, en stelde hem op de tinne des tempels, * en zeide tot hem: Indien gij Gods Zoon zijt, zoo werp u naar beneden⁵. Er staat immers geschreven: Want hij heeft zijnen Engelen aangaande U een bevel gegeven, en op de handen zullen zij u nemen, opdat gij niet soms uwen voet aan eenen steen mogt stooten⁶. * Jesus zegt tot hem: Daar staat ook geschreven: Gij zult den Heer uwen God niet beproeven⁷. * Wederom

1) De booze geest wilde te weten komen, of Jesus waarlijk de Zoon van God was; en in gevalle hij niets meer ware dan een bloot heilig mensch, hem tot zonde verleiden. Hij vroeg dan een wonderwerk, tot bewijs dat Jesus waarlijk Gods Zoon was. Geschiedde dit wonderwerk, dan wist hij 't geen hij weten wilde; want God kon geen wonderwerk verrichten, om iets, dat onwaar was, te bevestigen.

2) Jesus geeft aan Satan een uitwijkend antwoord: de mensch heeft juist geen brood van noode om te leven; God kan, bij gebrek aan gewoon voedsel, den mensch onderhouden door alles, wat zijne almacht daartoe verordenen wil; hij is vermogend nieuwe spijzen te scheppen; zoo voedde hij op eene wonderdadige wijze de Israëlieten in de woestijn (zie Ex 16, 15); daaromtrent zeide Moses (Dt 8, 3); *Hij heeft u eene spijze gegeven, die noch bij u, noch bij uwe vaderen bekend was; om u te toonen dat de mensch niet door brood alleen kan leven, maar door al wat uitgaat uit Gods mond.* Deze Schrittuurplaats wordt hier door den Zaligmaker gebezigd tot een antwoord aan Satan.

3) gelijk een Engel des Heeren den Propheet Habakuk in een oogenblik verplaatste uit Judea naar Babylon (Dan 14, 35). En het moet ons niet verwonderen, zegt de H. Gregorius, dat Jesus dit van den boozen geest heeft willen dulden, als wij bedenken, dat hij zich wel heeft willen laten geeselen en kruisigen door Satans dienaren.

4) Zoo werd Jerusalem genoemd om zijnen tempel. Zie Mt 28, 53; Lk 4, 9.

5) Toon aan de menschen, dat gij de Zoon van God zijt, door u zelven naar beneden te werpen, zonder gekwetst te worden! Dit kon bij iemand, die bloot mensch was, geen plaats hebben, omdat God geene wonderen doet, om roekeloozen en vermetelen te redden.

6) Deze woorden zijn genomen uit den negentigsten Ps. Doch Satan verdraait er hier den zin van.

7) De Schrittuurplaats door Jesus hier aangehaald staat in Dt 6, 16. Een wonderwerk begeeren zonder noodzakelijkheid, dat heet hier *God beproeven*.

9 eorum, * et dixit ei : Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me. * Tunc dixit ei Jesus :
 10 Vade : Satana scriptum est enim : Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies. (*Dt 6, 13.*)
 11 * Tunc reliquit eum diabolus et ecce Angeli accesserunt, et ministrabant ei.
 12 * Cum autem audisset Jesus quòd Joannes traditus esset, secessit in Galilæam. (*Mc 1, 14. Lc 4, 14. Jo 4, 43.*) * Et, relicta civitate Nazareth, venit, et habitavit in Capharnaum maritima, in finibus Zabulon, et Nephthalim : * ut adimpleretur quòd dictum est per Isaiam prophetam :
 14 * Terra Zabulon, et terra Nephthalim, viamaris trans Jordanem,

nam de duivel hem op naar eenen zeer hoogen berg; en toonde hem al de Koningrijken der wereld, en hunne heerlijkheid¹, * en zeide tot hem : Dit alles zal ik u geven, indien gij nedervalt en mij aanbidt². * Toen zegt hem Jesus : Ga weg Satan³ ! want er staat geschreven⁴ : Den Heer uwen God zult gij aanbidden, en hem alleen dienen. * Alsdan verliet hem de duivel : en zie Engelen kwamen toe, en bedienden hem⁵.
 * Toen nu Jesus gehoord had⁶ dat Joannes was overgeleverd⁷, vertrok hij naar Galilea. * En de stad Nazareth verlaten hebbende⁸, kwam hij, en woonde te Capharnaüm aan het meer gelegen⁹, op de grenzen van Zabulon, en Nephtalim : * opdat vervuld zou worden¹⁰ wat gesproken is door Isaias den Propheet¹¹ : * Het land van Zabulon, en het land van Nephtalim, op den zee-weg over de Jordaan, het Galilea¹² der Hei-

1) Maldonatus, die in de uitlegging van deze plaats Euthymius volgt, verstaat dit toonen in dezen zin, dat Satan op dien hoogen berg, den vinger naar verschillende gezichtspunten rigtte, en zóó doende aan Jesus de voornaamste Koningrijken der wereld aanwees, tegelijk gewag makende van hunne pracht, hunne schatten, enz.

2) Hilarius is van gevoelen, dat Satan door dit zeggen den schijn heeft willen aannemen als ware hij zelf de Zone Gods, verhopende hierop van Jesus een antwoord te krijgen, waaruit hij zou kunnen opmaken, wat hij zocht te weten.

3) Nu noemt Jesus den verzoeker bij zijnen naam en beschaamt hem.

4) *Dt 6, 13.*

5) verzorgden hem van spijze.

6) Mt gaat hier een en ander voorbij, 't welk gedeeltelijk bij *Jo 1, 29 — 4, 54*, gedeeltelijk bij *Lk 4, 15—30* staat opgeteekend.

7) Hij werd in de gevangenis geworpen op bevel van Herodes Antipas, die viervorst was van Galilea. Zie *14, 1—13*.

8) Vgl. *Lk 4, 16—22*.

9) aan het meer van *Tiberias*, elders ook genoemd het Galileesche meer, of ook wel het meer van *Genesareth*.

10) Zie noot 3 op bladz. 21.

11) Zie *Is 9, 1—3*. De aanhaling is niet letterlijk, maar geeft toch den zin der Godspraak.

12) Versta opper-Galilea, 't welk *Galilea der Heidenen* genoemd werd, omdat aldaar vele Heidenen woonden te midden van de Joden.

Galilæa gentium (*Is* 9, 1.) denen, * het volk¹, dat in 16
 * populus, qui sedebat in tene- de duisternis² zat, heeft een
 bris, vidit lucem magnam: et groot licht³ gezien: en hun⁴
 sedentibus in regione umbræ die gezeten waren in een
 17 mortis, lux orta est eis. * Exinde land van de schaduwe des
 cœpit Jesus prædicare, et dice- doods⁵, een licht is hun
 re: Pœnitentiam agite: approp- opgegaan⁶. * Van toen af begon 17
 pinquavitenim regnum cœlorum. Jesus te prediken, en te zeggen:
 (*Mc* 1, 15.) Bekeert u: want het Rijk der
 Hemelen is genaderd⁷.

18 * En Jesus langs het meer 18
 mare Galilææ, vidit duos fratres, van Galilea wandelende, zag
 Simonem, qui vocatur Petrus, et twee broeders, Simon, genaamd
 Andream fratrem ejus, mittentes Petrus, en Andreas zijnen broe-
 rete in mare, (erant enim pesca- der, een net in het meer werpen-
 19 tores) (*Mc* 1, 16. *Lc* 5, 2) * Et * En hij zeide tot hen: Volgt 19
 ait illis: Venite post me, et mij, en ik zal u visschers van
 20 faciam vos fieri piscatores homi- menschen doen worden. * Zij nu 20
 num. * At illi continuo relictis verlieten terstond de netten en
 21 retibus secuti sunt eum. * Et volgden hem⁸. * En van daar 21
 procedens inde, vidit alios duos voortgegaan zijnde, zag hij twee
 fratres, Jacobum Zebedæi, et Jo- andere broeders, Jacobus *den*
 annem fratrem ejus in navi cum *zoon* van Zebedeüs⁹, en Joannes
 Zebedæo patre eorum, reficien- zijnen broeder die in het schip
 met hunnen vader Zebedeüs.

1) *Het volk* is hier Appositie tot *het land*, enz.

2) geestelijke duisternis.

3) Dit groot licht was Jesus, de Messias, *het licht der wereld*. *Jo* 8, 12.

4) Wat hier volgt, is eene herhaling van dezelfde gedachte.

5) d. i. in dikke duisternis.

6) het licht van waarheid en zaligheid, door de prediking van Jesus.

7) Zie noot 5 op bladz. 27. Niet terstond verkondigde Jesus, dat hij zelf de beloofde Messias was. In den aanvang was zijne prediking, gelijk die van Joannes den Dooper, eene vermaning tot bekeering en eene aankondiging, dat het Koningrijk van den Messias nu stond gesticht te worden.

8) Uit het verhaal van *Jo* 1, 35—42) blijkt, dat Simon en Andreas reeds vroeger met Jesus waren bekend geworden. Thans volgden zij hem, zonder tot hun beroep terug te keeren, als zijne bestendige leerlingen. *Mk* (3, 14—20) en *Lk* (6, 13—17) verhalen hunne roeping en aanstelling tot Apostelen.

9) zóó genoemd, om hem te onderscheiden van Jacobus, den zoon van Alpheüs. Ook deze beide zonen van Zebedeüs schijnen vroeger reeds met Jesus bekend geworden te zijn. Joannes was waarschijnlijk die ongenoemde leerling van *Jo* 1, 37—40.

tes retia sua : et vocavit eos.

22 * Illi autem statim relictis retibus et patre, secuti sunt eum.

23 * Et circuibat Jesus totam Galilæam, docens in synagogis eorum, et prædicans evangelium regni : et sanans omnem languorem, et omnem infirmitatem in populo.

24 * Et abiit opinio ejus in totam Syriam, et obtulerunt ei omnes male habentes, variis languoribus, et tormentis comprehensos, et qui dæmonia habebant, et lunaticos, et paralyticos, et curavit eos : * Et secutæ sunt eum turbæ multæ de Galilæa, et Decapoli, et de Jerosolymis, et de Judæa, et de trans Jordannem. (Mc 3, 7. Lc 6, 17.)

hunne netten vermaakten : en hij riep hen. * En zij verlieten terstond netten en vader, en volgden hem.

23 * En Jesus ging geheel Galilea rond, leerende in hunne synagogen¹, en predikende het evangelie des rijks² : en genezende alle ziekte, en alle krankheid onder het volk³.

24 * En de roep van hem⁴ ging uit in geheel Syrië⁵, en zij bragten tot hem allen die kwalijk vaarden, van verschillende krankheden, en smarten bevangen, en bezetenen van den duivel, en maanzieken, en verlamden⁶, en hij genas hen : * En hem volgden vele scharen van Galilea, en van Dekapolis⁷, en van Jerusalem, en van Judea, en van over de Jordaan⁸.

1) in de Synagogen der Galileërs.

2) de blijde boodschap, dat het Rijk van den Messias nu stond opgericht te worden. Zie noot 5 op bladz. 27.

3) alzoo, door wonderdaden de waarheid van zijne prediking bevestigende, en als ware het een goddelijk zegel daarop drukkende.

4) zijne faam.

5) dat aan Galilea grensde.

6) Bemerkt wel, hoe Mattheüs hier de zieken en kranken van verschillende soort zeer duidelijk onderscheidt van hen, die hij noemt *bezetenen van den duivel*. Vgl 8, 31-33. Zie over de *maanzieken* de aantekening op 17, 14.

7) Dekapolis is de naam van eene landstreek bestaande uit tien steden, die alle, Scythopolis uitgezonderd, gelegen waren over de Jordaan.

8) *over de Jordaan*. Hierdoor wordt die landstreek bedoeld, welke elders den naam draagt van Pereä, en ook gelegen was over de Jordaan, namelijk tusschen de rivieren de Jabbok en de Arnon.

VIJFDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Thans volgt Jesus' redevoering op den berg, gewoonlijk de *bergrede* geheeten; zij gaat voort tot aan het einde van het zevende Hoofdstuk. In dat gedeelte, 't welk in dit vijfde Hoofdstuk begrepen is, verkondigt Jesus de dusgenaamde acht zaligheden, vs 1-11, en doet dan eene korte aanspraak tot zijne leerlingen, die hij het zout der aarde en het licht der wereld noemt, vs 11-17. Daarna, het woord wederom tot de scharen rigtende, verdedigt hij zich tegen het vermoeden, als ware hij gekomen om de Wet of de Propheten af te schaffen: niet om die af te schaffen was hij gekomen, maar om ze te volmaken: hetgeen hij dan ook, bij die zelfde gelegenheid, werkelijk doet ten opzichte van verschillende voorschriften der zede-wet, vs 17-48.

1	* Videns autem Jesus turbas, ascendit in montem, et cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli ejus, * et aperiens os suum docebat eos dicens :	* Jesus nu de scharen ziende, klom den berg ¹ op, en toen hij zich had nedergezetz, kwamen zijne leerlingen tot hem, * en zijnen mond geopend hebbende leerde hij hen ² zeggende :	1
2	* Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum caelorum. (Lc 6, 20.) * Beati mites: quoniam ipsi possidebunt terram. (Ps 36, 11.) * Beati, qui lugent: quoniam ipsi consolabuntur. (Is 61, 2.) * Beati, qui esuriunt, et sitiunt justitiam: quoniam ipsi saturabuntur.	* Zalg zijn de armen van geest ³ ! want hunner is het rijk der hemelen. * Zalg zijn de zachtmoedigen ⁴ ! want zij zullen de aarde ⁵ bezitten. * Zalg zijn ze, die treuren ⁶ ! want zij zullen vertroost worden ⁷ . * Zalg zijn, die hongeren, en dorsten naar de regtvaardigheid ⁸ ! want zij zullen verzadigd worden ⁹ . * Zalg zijn de barmhartigen! want zij zullen barmhartigheid verwerpen. * Zalg zijn ze, die van reinen harte zijn! want zij zullen God zien. * Zalg zijn ze die vrede stichten! want zij zullen kinderen Gods genoemd worden. * Zalg	2
3	* Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur. * Beati mundo corde: quoniam ipsi Deum videbunt. (Ps 23, 4.) * Beati pacifici: quoniam filii Dei vocabuntur. * Beati, qui		3
4			4
5			5
6			6
7			7
8			8
9			9
10			10

1) den berg, die zich bevond ter plaatse, waar Jesus hier gezegd wordt die volkscharen te zien.

2) T. w. zijne leerlingen en de scharen volks aldaar tegenwoordig.

3) de ootmoedigen, de nederigen van harte: dezulken die gevoelen en erkennen, dat zij naar den geest arm zijn en behoeftig.

4) zij, die geen kwaad met kwaad vergelden.

5) de aarde of het land, d. i. den hemel, door David (Ps 141, 6) genoemd *het land der levenden*.

6) Zij die *treuren* zijn hier tegenovergesteld aan dezulken, die een weelderig en dartel leven leiden, den ruimen teugel vierende aan hunne hartstochten.

7) in het oord der eeuwige vertroosting, als zij zullen *ingegaan zijn in de vreugde hunns Heeren* (Mt 25, 21).

8) dezulken, die zich met allen ijver er op toelaggen, om een deugdzaam en godvruchtig leven te leiden.

9) Denk hier aan die *verzadiging*, waarvan David spreekt, als hij zegt (Ps 16, 15): *Ik zal verzadigd worden, als uwe heerlijkheid verschijnen zal.*

persecutionem patiuntur propter justitiam: quoniam ipsorum est regnum cœlorum. (*I Pt* 11 **2, 20. 3, 14. 4, 14.**) * Beati estis cum maledixerunt vobis, et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum adversum vos 12 mentientes, propter me: * gaudete, et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis. sic enim persecuti sunt prophetas, qui fuerunt ante vos.

13 * Vos estis sal terræ. Quòd si sal evanuerit, in quo salietur? ad nihilum valet ultra, nisi ut mittatur foras, et conculcetur ab hominibus. (*Mc* **9, 49. Lc** 14, 34.) * Vos estis lux mundi. Non potest civitas abscondi supra 15 montem posita. * neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum ut luceat omnibus, qui in domo sunt. (*Mc* **4, 21. Lc** **8, 16. 11, 33.**) * Sic luceat lux vestra coram hominibus: ut videant opera vestra bona, et glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est. (*I Pt* **2, 12.**)

17 * Nolite putare quoniam veni solvere legem, aut prophetas: non veni solvere, sed adimplere.

zijn die vervolging lijden om de regtvaardigheid! want hunner is het rijk der hemelen. * Zalig zijt ge¹ als zij u beschimpt, en vervolgd, en al liegende van allerlei kwaad beschuldigd zullen hebben, om mijnentwil²: * verheugt, en verblijdt u! omdat uw loon groot is in den hemel. want zóó hebben zij de propheten vervolgd, die vóór u geweest zijn.

* Gij zijt het zout der aarde. Zoo nu het zout smakeloos geworden is, waarmeê zal het gezouten worden³? het deugt tot niets meer, dan om buitengeworpen, en van de menschen vertreden te worden. * Gij zijt het licht der wereld. Eene stad die boven op een' berg ligt kan zich niet verborgen houden⁴. * ook steekt men geene lamp aan, en zet haar onder de korenmaat, maar op den kandelaar opdat zij schijne voor allen, die in het huis zijn. * Zóó schijne uw licht voor de manschen: opdat zij uwe goede werken zien, en uwen vader, die in den hemel is, verheerlijken.

* Meent niet⁵ dat ik gekomen ben om de wet, of de propheten⁶ af te schaffen: ik ben niet

1) De laatste zaligheid (vs 10) past Jesus *in het bijzonder* toe op zijne leerlingen, en zijne rede, nu tot hen in het bijzonder gerigt, gaat voort tot vs 17.

2) alzoo, om Jesus' wil lijden, is lijden om de regtvaardigheid, als blijkt uit dit vers vergeleken met het onmiddelijk voorafgaande.

3) Wat het zout is voor de spijzen, en de zon voor de aarde, dat moesten de leerlingen zijn voor het menschdom.

4) Om de vervolgingen (vs 10-12) te ontgaan, mogten zij zich niet verborgen houden; dáartoe waren zij niet aangesteld; even min als eene stad boven op een' berg gebouwd wordt, met het doel om verborgen te blijven; of even min als men eene lamp aansteekt, ten einde haar onder eene korenmaat te zetten.

5) Thans is Jesus' rede wederom gerigt tot al zijne toehoorders. Hij bestrijdt hier eene dwaling, of, wil men, eene valsche beschuldiging.

6) *de wet of de propheten*. Door deze uitdrukking worden de heilige Schriften des Ouden Verbonds aangeduid. Men denke hier aan de voorzeggingen, de Godsdienst- en de zedeleer daarin vervat. Het Nieuwe Verbond is vervulling, volbrenging, volmaking van het Oude.

- 18 * Amen quippe dico vobis, do-
nec transeat cœlum et terra, iota
unum, aut unus apex non præ-
teribit a lege, donec omnia fiant.
- 19 (Lc 16, 17.) * Qui ergo solverit
unum de mandatis istis minimis,
et docuerit sic homines, minimus
vocabitur in regno cœlorum: qui
autem fecerit et docuerit, hic
magnus vocabitur in regno cœlo-
rum. (Jac 2, 10.) * Dico enim
vobis, quia nisi abundaverit
justitia vestra plus quàm Scriba-
rum, et Phariseorum, non intra-
bitis in regnum cœlorum. (Lc
11, 39.)
- 21 * Audistis quia dictum est
antiquis: Non occides: qui autem
occiderit, reus erit iudicio. (Ex
20, 13. Dt 5, 17.) * Ego autem
dico vobis: quia omnis, qui
irascitur fratri suo, reus erit
iudicio. Qui autem dixerit fratri
suo, raca: reus erit concilio.
Qui autem dixerit, fatue: reus
- gekomen om *ze* af te schaffen,
maar om *ze* te volmaken. * Want
voorwaar zeg ik u, totdat hemel
en aarde vergaan, zaler niet ééne
jota, of ééne stip van de wet
vergaan, totdat alles geschiede.
* Wie dan één van die geringste
geboden¹ verbroken, en de men-
schen aldus geleerd zal hebben²,
zal een geringste genoemd wor-
den in het rijk der hemelen³:
doch wie *ze* gehouden en geleerd
zal hebben, die zal groot ge-
noemd worden in het rijk der
hemelen. * Want ik zeg u, in-
dien uwe gerechtigheid niet over-
vloediger is dan die der Schrift-
geleerden, en Phariseërs, zoo
zult gij in het rijk der hemelen
niet ingaan.
- * Gij hebt gehoord dat tot de
ouden⁴ gezegd is: Gij zult niet
doodslaan⁵: en wie doodslag
begaat, zal schuldig zijn voor
het geregt. * Doch ik zeg u:
al wie zich vertoornt⁶ op zijnen
broeder, zal schuldig zijn voor
het geregt⁷. En wie tot zijnen
broeder zegt, raka⁸! zal schul-
dig zijn voor den raad⁹. En wie
zegt, gij dwaas¹⁰! zal schuldig

1) van die geringste geboden. De Zaligmaker bedoelt hier zekere geboden, welke verkeerdelijk voor geringe geboden gehouden werden.

2) en hen geleerd zal hebben, zoodanig geboden weinig te tellen.

3) dat is: zoodanig een zal in het koninkrijk der hemelen niet ingaan. Dat de Zaligmaker dit heeft willen zeggen, blijkt uit het volgende vers. Een geringste genoemd worden maakt eene Paronomasie met een van die geringste geboden, en daarom werd die zegswijze gekozen.

4) tot hunne voorvaderen.

5) Ex 20, 13.

6) Men denke hier aan wraakzuchtigen toorn.

7) Het geregt en de groote raad of het Sanhedrin waren benamingen van twee regtbanken bij de Joden, waarvan de groote raad of het Sanhedrin de hoogste was, en de zwaarste misdaden vonnisde.

8) Die bij zijnen wraakzuchtigen toorn ook scheldwoorden voegt, is nog schuldiger. raka was een scheldwoord bij de Joden in gebruik; men zou het misschien kunnen vergelijken met een hoonend: *gij zotskap!*

9) Jesus neemt deze twee regtbanken bij vergelijking, om te leeren, dat deze nog schuldiger is dan de eerste.

10) Dat raka! was in den mond der Joden een ligter scheldwoord dan het zeggen

- 23 erit gehennæ ignis * Si ergo
offers munus tuum ad altare,
et ibi recordatus fueris quia
frater tuus habet aliquid ad-
24 versum te : * relinque ibi mu-
nus tuum ante altare, et vade
prius reconciliari fratri tuo : et
tunc veniens offeres munus tuum.
25 * Esto consentiens adversario
tuo cito dum es in via cum eo :
ne forte tradat te adversarius
judici, et iudex tradat te mini-
stro : et in carcerem mittaris.
26 (*Lc 12, 58.*) * Amen dico tibi,
non exies inde, donec reddas
novissimum quadrantem.
27 * Audistis quia dictum est an-
tiquis : Non mœchaberis. (*Ex*
28 *20, 14.*) * Ego autem dico vobis :
quia omnis, qui viderit mulierem
ad concupiscendum eam, jam
29 * Quòd si oculus tuus dexter
- zijn tot de gehenna des vuurs¹.
* Zoo gij dan uwe gifte naar het
altaar toebrengt, en aldaar u
herinnert dat uw broeder iets
heeft tegen u : * laat uwe gifte
24 daar vóór het altaar, en ga u
eerst verzoenen met uw en broe-
der : en dan *weder* gekomen zult
gij uwe gifte offeren². * Stem
25 met uw en tegenstander spoedig
overeen terwijl gij *nog* met hem
op den weg zijt : opdat niet soms
de tegenstander u overlevere aan
den regter, en de regter u over-
levere aan den dienaar : en gij in
de gevangenis geworpen wordet.
* Voorwaar zeg ik u, gij zult
26 daar niet uitkomen, totdat gij
den laatsten penning betaalt³.
* Gij hebt gehoord dat tot de
27 ouden gezegd is : Gij zult geen
overspel doen⁴. * Doch ik zeg
28 u : al wie eene vrouw⁵ aanziet⁶
om haar te begeeren, heeft reeds
overspel met haar gedaan in zijn
29 hart. * Indien nu uw regterooog

van gij dwaas, 't welk gezegd werd van een ongodist, een godvergeten mensch, een Godverloochenaar. Wie zegt : gij dwaas, is nog schuldiger dan de vorigen : hij verdient de hel.

1) Denk hierbij : gedoemd te worden. *Gehenna* of, naar de Hebreuwsche uitspraak, *gé-hinnom*, was de eigenaam van een uitgestrekt dal aan de zuidzijde van Jerusaleem. In dit dal plagten de Israëlietische afgodendienaars hunne kinderen te verbranden ter eere van Moloch, den Moabietischen afgod, wiens standbeeld aldaar was opgericht. De godsdienstige koning Josias maakte een einde aan dezen gruwel. Later diende dit dal tot verzamelplaats van allerlei onreinheden, die aldaar verbrand werden ; tot welk einde een bestendig vuur noodzakelijk was. Die plaats was voor de Joden een beeld der hel, en zoo kwam het, dat zij in hun spraakgebruik *de gehenna* zegden, om de hel te beteekenen.

2) De Zaligmaker denkt hier wel aan de toen nog bestaande offerdienst in den tempel van Jerusaleem ; doch zijne woorden bevatten eene algemeene leering ; te weten, dat God geen behagen vindt in eeredienst, welke hem bewezen wordt door iemand, die zijnen broeder beleedigd hebbende, zich niet vooraf, ten minste in zijn hart, met hem verzoent.

3) De rede in deze twee verzen (25 en 26) is overdrachtelijk, en het beeld genomen van een schuldeischer, die zijnen schuldenaar wil aanklagen bij den regter. De zedeles in die leenspreuk vervat is deze : dat wij niet moeten uitstellen ons te verzoenen met hem, dien wij beleedigd hebben ; wij mogten eens door den dood verrast worden.

4) *Ex 20, 14.*

5) eens anders huisvrouw.

6) met wellustige oogen, haar begeerende.

scandalizat te, erue eum, et projice abs te : expedit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum, quàm totum corpus tuum mittatur in gehennam. (*Inf* 18, 9. *Mc* 9, 46.) * Et si dextra manus tua scandalizat te, abscide eam, et projice abs te : expedit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum, quàm totum corpus tuum eat in gehennam. * Dictum est autem : Quicumque dimiserit uxorem suam, det ei libellum repudii. (*Dt* 24, 1. *Inf* 19, 7.) * Ego autem dico vobis : Quia omnis, qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœcham : et qui dimissam duxerit, adulterat. (*Mc* 10, 11. *Lc* 16, 18. *I Cor* 7, 10.)

33 * Iterum audistis quia dictum est antiquis : Non perjurabis : reddes autem Domino juramenta tua. (*Lv* 19, 12. *Ex* 20, 7, *Dt* 5, 11.) * Ego autem dico vobis, non jurare omnino, neque per cœlum,

u ergert¹, rukt het uit, en werp het van u : want het is beter voor u dat één uwer leden verloren ga, dan dat geheel uw lichaam in de hel geworpen worde. * En indien uwe regterhand u ergert, houw haar af, en werp haar van u : want het is beter voor u dat één uwer leden verloren ga, dan dat geheel uw lichaam ter helle ga². * Voorts is er gezegd : Wie zijne vrouw verstoot, die geve haar een' scheidbrief³. * Doch ik zeg u : Al wie zijne vrouw verstoot uitgenomen om hoererij⁴, maakt dat zij overspel doet⁵ : en wie eene verstootene trouwt, doet overspel.

* Ook hebt gij gehoord dat tot de ouden gezegd is : Gij zult geen' meened doen⁶ : maar den Heere uwe eeden⁷ houden. * Doch ik zeg⁸ u, in 't geheel niet te zweren⁹, noch bij

1) u tot zonde verlokt.

2) Wat de Zaligmaker hier leert, mag niet letterlijk opgevat worden. De zin is duidelijk : wat ons eene oorzaak of naaste gelegenheid is tot zondigen, moet volstrekt vermeden worden, al was het ons nog zoo dienstig en nog zoo lief.

3) *Dt* 24, 1.

4) Hoererij is hier echtbreuk. Om echtbreuk dan wordt scheiding van tafel en bed hier toegestaan ; maar er wordt tegelijk verklaard, dat daardoor de huwelijksband niet verbroken is, als blijkt uit hetgeen volgt : *wie eene verstootene trouwt, doet overspel* ; want was de huwelijksband in eenig geval verbroken, hij deed geen overspel die eene verstootene trouwde. En dat de Zaligmaker de onverbreekbaarheid van den huwelijksband heeft willen leeren, dit wordt bevestigd door hetgeen geschreven staat bij *Mk* 10, 11, 12, en *Lk* 16, 18 ; vergelijk ook *I Kor* 7, 10. Zie voorts nog de aantekening op *Mt* 19, 9.

5) Zonder wettige reden van zijne huisvrouw scheidende, heeft hij er schuld aan dat zij in groot gevaar komt van zondige gemeenschap te hebben met een ander, en alzoo overspel te bedrijven.

6) *Lv* 19, 12.

7) *Nm* 30, 3. *Dt* 23, 21. *Eeden* beteekent hier datgene, waartoe men zich door eenen eed verbonden heeft. Het woord *erden* is hier alzoo *metonymisch* gebezigd.

8) *Zeggen* heeft hier den zin van *gebieden*.

9) niet alleen niet bij God, maar ook niet bij den hemel, of bij de aarde, of bij Jerusaleem, of bij uw hoofd (d. i. uw leven) ; en de reden is, omdat ook bij zulke eeden toch

35 quia thronus Dei est : * neque
per terram, quia scabellum est
pedum ejus : neque per Jeroso-
36 lymam, quia civitas est magni
regis : * neque per caput tuum
juraveris, quia non potes unum
37 capillum album facere, aut ni-
grum. * Sit autem sermo vester,
est, est : non, non : quod autem
his abundantius est, a malo est.
(*Fac 5, 12*).

38 * Audistis quia dictum est :
Oculum pro oculo, et dentem pro
dente. (*Ex 21, 24. Lv 24, 20.*
39 *Dt 19, 21.*) * Ego autem dico
vobis, non resistere malo : sed si
quis te percusserit in dexteram
maxillam tuam, praebe illi et
40 alteram : (*Lc 6, 29.*) * et ei, qui
vult tecum judicio contendere,
et tunicam tuam tollere, dimitte
41 ei et pallium (*I Cor 6, 7.*) * et
quicumque te angariaverit mille
passus, vade cum illo et alia
42 duo. * Qui petit a te, da ei : et
volenti mutuari a te, ne avertaris.
(*Dt 15, 8.*)

43 * Audistis quia dictum est :
Diliges proximum tuum, et odio
habebis inimicum tuum. (*Lv*
44 *19, 18.*) * Ego autem dico vobis :

den hemel, want het is de troon
van God : * noch bij de aarde, 35
want het is de rustbank zijner
voeten : noch bij Jerusalem, want
het is de stad des grooten kon-
36 ning : * noch bij uw hoofd zult
gij zweren, want gij kunt niet
één haar wit of zwart maken.
* Maar uw woord zij, ja, ja : 37
neen, neen : wat daar nog bij
komt, is uit den booze¹.

* Gij hebt gehoord dat er ge- 38
zegd is : Oog voor oog, en
tand voor tand². * Doch ik zeg 39
u, geen' weerstand te bieden
aan den kwaaddoener³ : maar
mogt iemand u op de regter-
wang geslagen hebben, keer hem
ook de andere toe : * en die met u 40
voor het geregt wil gaan, en uw
onderkleed nemen, laat hem ook
den mantel. * en wie u dwingen 41
mogt duizend schreden *met hem*
te gaan, ga er nog twee andere
duizend met hem⁴. * Geef den- 42
gene, die *iets* van u vraagt : en
keer u niet af van hem, die van u
leenen wil.

* Gij hebt gehoord dat er 43
gezegd is : Gij zult uw en
naaste liefhebben⁵, en uw en
vijand zult gij haten. * Doch ik 44

eigenlijk aan God gedacht wordt, en alzoo hij Hem gezworen. Overigens is te be-
merken, dat hier wel het misbruik van den eed verboden wordt, maar geenzins het
goed gebruik daarvan ; zoo leert ons de heilige Kerk. De Apostel Paulus heeft meer-
malen in zijne brieven God aangeroepen tot getuige der waarheid van hetgeen hij
zegde.

¹) Het lichtvaardig zweren is ingeving van den boozen geest.

²) *Ex 21, 24*. Dit was bij de Joden het *jus talionis* of de straf der wedergelding, die
nogthans niet op eigen gezag van den regter werd uitgeoefend.

³) uit wraakzucht hem kwaad met kwaad vergeldende.

⁴) In plaats van kwaad met kwaad te vergelden, zal men veeleer kwaad met goed
vergeldden ; veeleer een nieuw ongelijk verdragen, dan zich wreken over het eerste ;
in dezen zin moeten Jesus' woorden hier genomen worden. Overigens, de Zalig-
maker verbiedt hier niet, dat iemand zijn leven of goeden naam verdedige ; ook niet
dat hij schadevergoeding eische van die hem mogt benadeeld hebben.

⁵) Zie *Lv 19, 18* ; wat volgt, *en uw en vijand zult gij haten*, staat nergens in de
H. Schrift te lezen. Het was, naar 't schijnt, een gevolg, dat Joodsche leeraars trok-
ken uit eene valsche verklaring der tekstwoorden ; *Gij zult uw en naaste liefhebben*.

Diligite inimicos vestros, (*Lv 6, 27*) benefacite his, qui oderunt vos (*Rom 12, 20*): et orate pro persequentibus, et calumniantibus vos (*Act 7, 59. Lc 23, 34*):
 45 * ut sitis filii patris vestri, qui in caelis est: qui solem suum oriri facit super bonos, et malos: et pluit super justos et injustos.
 46 * Si enim diligitis eos, qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne et publicani hoc faciunt? * Et si salutaveritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? nonne et ethnici hoc faciunt? * Estote ergo vos perfecti, sicut et pater vester caelestis perfectus est.
 zeg u: hebt uwe vijanden lief, doet wel aan die u haten: en bidt voor hen die u vervolgen, en belasteren: * opdat gij kinderen¹ 45
 moogt zijn van uwen vader, die in den hemel is: die zijne zon doet opgaan over goeden, en kwaden: en regenen doet over regtvaardigen en onregtvaardigen. * Want indien gij liefhebt, die u liefhebben, wat loon zult gij hebben²? doen ook de tollenaars³ dat niet? * En indien 47
 gij uwe broeders alleen groet, wat doet gij voortreffelijks? doen ook de heidenen dat niet? * Weest dan⁴ gijlieden volmaakt, gelijk uw hemelsche vader volmaakt is. 48

ZESDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Vervolg van de bergrede. Onze goede werken, zoo als aalmoezen geven, bidden, vasten, moeten niet gedaan worden, om daardoor lof te behalen bij de menschen, maar om aan God te behagen. — Hoe wij bidden zullen. — Het gebed des Heeren, vs. 1-19. Niet naar het bezit van vergankelijke, maar van onvergankelijke goederen moet men trachten. Waar onze schat is, daar zal ook ons hart zijn: gezorgd alzoo, dat ons hart niet verblind worde. God en den Mammon tegelijk te dienen, is onmogelijk; daarom, geene angstvallige zorg voor ons onderhoud; maar op God vertrouwd, vs 19-34.

x * Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis: alioquin mercedem non habebitis apud
 * Ziet toe dat gij uwe gerechtigheid⁵ niet doet voor⁶ de menschen, om van hen gezien te worden: anderszins zult gij geen loon hebben bij uwen

1) Dat is, navolgers. Zoo doende, zult gij toonen kinderen te zijn van uwen hemelschen vader, te weten, door zijn voorbeeld na te volgen.

2) in den hemel. Het antwoord op de vraag is ontkenkend: geen loon zult gij daarvoor hebben.

3) *Tollenaars*, beamtten, die voor de Romeinen in Judea de tollenen en schattingen invorderden, en zich daarbij veelal aan onregtvaardige afpersingen en knevelarijen schuldig maakten. Zij werden daarom bij de Joden algemeen voor slechte menschen gehouden, en met dieven en hoereerders onder de grootste zondaars gerekend.

4) Eene gevolgtrekking uit vs 46 en 47: dewijl gijlieden de tollenaars en de heidenen overtreffen moet, weest dan volmaakt in uwe liefde tot de menschen, niet alleen uwe vrienden, maar ook uwe vijanden beminnde, op het voorbeeld van uwen hemelschen vader, die zijne zon, enz.

5) uwe goede werken.

6) voor het oog van de menschen.

patrem vestrum, qui in cœlis est.

2 * Cum ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis, et in vicis, ut honorificentur ab hominibus: Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. 3 * Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua: * ut sit eleemosyna tua in abscondito, et pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi.

5 * Et cum oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in synagogis, et in angulis platearum stantes orare, ut videantur ab hominibus: amen dico vobis, 6 receperunt mercedem suam. * Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum tuum, et clauso ostio, ora patrem tuum in abscondito: et pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi.

7 * Orantes autem, nolite multum loqui, sicut ethnici. putant enim quòd in multiloquio suo exaudiantur. * Nolite ergo assimilari eis. scit enim pater vester, quid opus sit vobis, antequam petatis eum.

9 * Sic ergo vos orabit: Pa-

vader, die in den hemel is¹.

* Wanneer gij dan eene aalmoes geeft, bazuin *het* niet voor u uit, gelijk de huichelaars doen in de synagogen, en op de straten, om door de menschen geëerd te worden: Voorwaar zeg ik u, zij hebben hun loon *al* ontvangen². * Maar als gij eene aalmoes geeft, dat uwe linkerhand dan niet wete wat uwe rechter doet³: * opdat uwe aalmoes in 't verborgen zij, en uw vader, die in 't verborgen ziet, zal het u vergelden.

* En wanneer gij bidt, zult gij niet zijn gelijk de huichelaars, die houden van in de synagogen, en van op de hoeken der straten⁴ staande⁵ te bidden, om van de menschen gezien te worden: voorwaar zeg ik u, zij hebben hun loon *al* ontvangen. * Maar gij wanneer gij bidden gaat⁶, tred in uwe binnenkamer, en de deur gesloten hebbende⁷, bid uwen vader in het verborgen: en uw vader die in het verborgen ziet, zal het u vergelden.

* En als gij lieden bidt, wilt dan niet veel spreken⁸, gelijk de heidenen. want zij meenen dat zij om hunne vele woorden verhoord zullen worden. * Wilt dan niet aan hen gelijk worden. want uw vader weet, wat gij noodig hebt, vóórdát gij hem bidt. * Zóó dan zult gij bidden: 9

1) Men bemerkte, hoe duidelijk hier uitgedrukt staat de leer der H. Kerk omtrent de verdiensten der goede werken.

2) Zij hebben hun loon *al* weg; zij ontvingen wat zij zochten: eer bij de menschen; en daarmede is hunne verdienste op.

3) Verberg, om zoo te spreken, uwe aalmoes zelfs voor u zelve.

4) waar meer straten in één liepen, en dus veel volk heen en weer ging.

5) Staande te bidden was bij de Joden gewoonte. Het woord *staande* mag dus hier geen' nadruk hebben.

6) Men denke hier aan het afzonderlijk gebed.

7) Een teeken, dat gij niet gaat bidden, om gehoord of gezien te worden.

8) Veel en lang bidden is iets anders dan *al biddende veel spreken*. Door dit laatste verstaat men het opeenstapelen van onnutte redenen. Dat dit het geval niet is met het gebed van den rozekrans en van onze schoone litanien, behoeft niet verder gezegd.

ter noster, qui es in caelis :
 sanctificetur nomen tuum. (*Lc*
 10 **11, 2.**) * Adveniat regnum tuum.
 Fiat voluntas tua, sicut in caelo,
 11 et in terra. * Panem nostrum
 supersubstantialem da nobis
 12 hodie. * Et dimitte nobis debita
 nostra, sicut et nos dimittimus
 13 debitoribus nostris. * Et ne nos
 inducas in tentationem. Sed li-
 14 bera nos a malo. Amen. * Si
 enim dimiseritis hominibus pec-
 cata eorum: dimittet et vobis
 pater vester caelestis delicta
 vestra. (*Inf 18, 35. Mc 11, 25.*
 15 *Eccli 28, 3, 4, 5.*) * Si autem non
 dimiseritis hominibus: nec pater
 vester dimittet vobis peccata
 vestra.
 16 * Cum autem jejunatis, nolite
 fieri sicut hypocritae tristes.
 exterminant enim facies suas, ut
 appareant hominibus jejunantes.
 Amen dico vobis, quia recepe-
 17 runt mercedem suam. * Tu au-
 tem, cum jejunas, unge caput
 18 tuum, et faciem tuam lava, * ne
 videaris hominibus jejunans, sed
 patri tuo, qui est in abscondito:

Onze vader, die in de hemelen
 zijt! Uw naam¹ worde geheiligd²!
 * Uw rijk³ kome! Uw wil ge-
 10 geschiede, gelijk in den hemel, zoo
 ook op aarde⁴! * Geef ons heden
 11 ons dagelijksch brood⁵! * En
 12 vergeef ons onze schulden⁶, ge-
 gelijk ook wij vergeven aan onze
 schuldenaren⁷! * En leid ons
 13 niet in bekoring. Maar verlos
 ons van den kwade⁸! Amen.
 * Want⁹ indien gij den menschen
 14 hunne misdrijven vergeeft: dan
 zal uw hemelsche vader u ook
 uwe misdrijven vergeven. * Maar
 15 indien gij den menschen niet
 vergeeft: dan zal ook uw vader
 u uwe misdrijven niet vergeven.
 * En wanneer gij vast, toont
 16 dan geen treurig gezigt gelijk
 de huichelaars *doen*. want zij
 mismaken hunne aangezichten,
 om zich als vastende aan de
 menschen te vertoonen. Voor-
 17 waar zeg ik u, zij hebben hun
 loon *al* ontvangen. * Maar gij,
 17 als gij vast, zalf uw hoofd, en
 wasch uw aangezicht¹⁰, * opdat
 18 gij den menschen niet toeschij-
 net te vasten, maar aan uwen
 vader¹¹, die in het verborgen is¹²:

1) De naam Gods beteekent hier Gods wezen, God zelven.

2) vereerd en aangebeden, uiterlijk en innerlijk.

3) Het Godsrijk, het geestelijk koninkrijk, dat de Messias kwam stichten. Zie de aantekening op Mt 3, 2. Na het groote werk der Verlossing en de stichting van dit koninkrijk, voor ons alzoo, bevatten die woorden de bede, dat dit rijk van God en Christus, de heilige Kerk, zich moge uitbreiden over de geheele wereld.

4) Gelijk de Engelen in den hemel uwen heiligen wil volbrengen, mogen zóo ook de menschen op aarde dit doen!

5) het noodige tot ons onderhoud.

6) onze zonden.

7) hun, die ons beledigd hebben.

8) Wij bidden, om niet bekoord te worden; en als wij bekoord worden, om in de bekoring niet te bezwijken.

9) Verbind dit *want* met vs 12; *gelijk ook wij vergeven aan onze schuldenaren*.

10) Zoo plagt men te doen, als men naar een feestmaal ging. De zin is dus: stel u vrolijk aan.

11) Hier is eene soort van Zeugma. Lees als of er stond: maar alleen gezien wordt van uwen vader, enz.

12) want God is overal.

et pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi.

19 * Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra: ubi ærugo, et tinea demolitur: et ubi fures effodiunt, et furantur. * Thesaurizate autem vobis thesauros in cœlo: ubi neque ærugo, neque tinea demolitur, et ubi fures non effodiunt, nec furantur. (Lc 12, 33.)
 21 I Tim 6, 19.) * Ubi enim est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum. * Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex: totum corpus tuum lucidum erit. (Lc 11, 34.) * Si autem oculus tuus fuerit nequam: totum corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumen, quod in te est, tenebræ sunt: ipsæ tenebræ quantæ erunt? * Nemo potest duobus dominis servire: aut enim unum odio habebit, et alterum diligit: aut unum sustinebit, et alterum contemnet. Non potestis Deo servire, et mammonæ. (Lc 16, 13.) * Ideo dico vobis, ne solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. Nonne anima plus est quàm esca:

en uw vader, die in het verborgen ziet, zal het u vergelden.

* Vergadert u geene schatten op de aarde: waar roest, en mot bederven: en waar dieven uitgraven¹ en stelen. * Maar vergadert u schatten in den hemel: waar noch roest, noch mot *ze* verderft, en waar geen dieven uitgraven, noch stelen. * Want waar uw schat is, daar is ook uw hart. * De lamp van uw ligchaam is uw oog². Indien uw oog zuiver³ is: dan zal geheel uw ligchaam verlicht zijn. * Maar indien uw oog kwaad⁴ is: dan zal geheel uw ligchaam duister wezen. Indien dan het licht, dat in u is⁵, duisternis is: hoe groot zal de duisternis zelve wezen⁶? * Niemand kan twee heeren⁷ dienen: want hij zal óf⁸ den éénen haten, en den anderen liefhebben: óf den éénen voorstaan, en den anderen verachten. Gij kunt niet God dienen, en Mammon⁹. * Daarom¹⁰ zeg ik u, weest niet bezorgd¹¹ voor uw leven wat gij eten zult, noch voor uw ligchaam waarmede gij u kleeden zult. Is

1) In het Grieksch staat hier *doorbreken, inbreken*.

2) Het oog maakt, dat al de overige leden van het lichaam zien kunnen, en, om zoo te zeggen, oogen hebben.

3) D. i. goed, gezond, door geen kwade vochten in 't zien belemmerd.

4) *kwaad*. Het tegenovergestelde van een *goed*, gezond oog.

5) uw verstand en uw hart, die u moesten voorlichten.

6) de duisternis, waarin gij dan zult verkeeren. Men lette op de vergelijking, die hier gemaakt wordt: wat het oog is voor het ligchaam, dat is verstand en hart voor de ziel. Gezorgd alzoo, dat verstand en hart niet door hebzucht verduisterd worden! En ga niet denken, dat men God kan dienen en tegelijk zich aan het geld verslaven; want niemand kan twee heeren dienen (vs 24.)

7) van welke de ééne wil, wat de andere niet wil; aan twee zulke heeren kan niemand tegelijk behagen.

8) een antithetische parallel: hij zal of A haten, en B lief hebben; of A voorstaan, en B verachten.

9) *Mammon*: zoo heette de geldgod bij de Syriers.

10) omdat men God en Mammon niet tegelijk kan dienen.

11) anstig en bekommerd: uwe bekommring mogt welligt in slavernij overgaan.

et corpus plus quàm vestimentum? (*Ps 54, 23. Lc 12, 22. Phil 4, 6. I Tim 6, 7. I Pt 5, 7.*)

26 * Respicite volatilia cœli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea: et pater vester cœlestis pascit illa. Nonne vos magis pluris estis illis? * Quis autem vestrum cogitans potest adjicere ad staturam suam cubitum unum? * Et de vestimento quid solliciti estis? Considerate lilia agri quomodo crescut: non laborant, neque

27
28
29
30
31
32

26
27
28
29
30
31
32

het leven niet meer dan het voedsel: en het ligchaam meer dan de kleeding¹? * Aanschouwt de vogelen des hemels², dat ze niet zaaijen, noch maaijen, noch in schuren vergaderen: en uw hemelsche vader voedt ze *toch*³. Zijt gijlieden niet veel beter dan zij⁴? En wie van u kan met bezorgd te zijn ééne elle⁵ aan zijne lengte⁶ toevoegen? * En waarom zijt gij bezorgd voor kleeding? Beschouwt de leliën des velds hoe ze groeien: zij arbeiden niet, of spinnen niet. * En ik zeg u, dat zelfs Salomon in al zijne heerlijkheid⁷ niet gekleed was gelijk ééne van deze. * Indien nu God het kruid des velds⁸, dat heden is, en morgen in den oven geworpen wordt, alzóó kleedt: hoe veel te meer zal hij u kleeden gij kleingeloovigen⁹! * Weest dan niet bezorgd, zeggende: Wat zullen wij eten, of wat zullen wij drinken, of waarmede zullen wij ons kleeden? * want¹⁰ dit alles zoeken de heidenen. Want uw vader weet,

1) De zin is duidelijk: Hij, die u leven en ligchaam geschonken heeft, zal het u toch niet laten ontbreken aan voedsel en kleeding, dingen die van mindere waarde zijn dan leven en ligchaam.

2) de vogelen, die in de lucht vliegen.

3) De Grieksche tekst moet hier overgezet worden: *dat ze niet zaaijen, noch maaijen, noch in schuren vergaderen, en uw hemelsche vader hen voedt*; doch de leestekens hier in de Vulgaat geplaatst, laten deze vertaling niet toe.

4) Zou God zorg kunnen dragen voor de dieren, en de menschen vergeten?

5) ééne elle. 's Menschen levensdagen worden hier voorgesteld onder het beeld eener bepaalde lengte-maat.

6) Men denke aan levens-lengte, wat het Grieksche woord op deze plaats teekent. Laat iemand door zijne zorg den rijksten voorraad hebben van alles; zal hij voor dien voorraad zijn leven kunnen rekken, als zijn tijd van sterven gekomen is?

7) wanneer hij op het prachtigst was uitgedost.

8) Dorre stengels dienen hier en daar in het Oosten, bij gebrek aan hout, om den oven heet te stoken.

9) menschen van weinig vertrouwen op Gods voorzienigheid, en daarom angstig bezorgd voor de toekomst.

10) Twee redenen worden hier opgegeven van één gezegde: *Wees niet bezorgd...*, want die bekommernis is heidensch; de heidenen weten niet van Gods vaderlijke zorg voor zijne kinderen; *Wees niet bezorgd*, want uw vader weet, enz.

tes inquirunt. Scit enim pater
vester, quia his omnibus indige-
33 tis. * Quærite ergo primum reg-
num Dei, et justitiam ejus: et hæc
34 omnia adjicientur vobis. * Nolite
ergo solliciti esse in crastinum.
Crastinus enim dies sollicitus erit
sibiipsi. sufficit diei malitia sua.

dat gij dit alles noodig hebt.
* Zoekt dan eerst het rijk Gods, 33
en zijne¹ gerechtigheid: en dit
alles zal u toegegeven worden.
* Weest dan niet bezorgd voor 34
den dag van morgen. Want de
dag van morgen zal bezorgd zijn
voor zich zelven². elke dag heeft
genoeg aan zijn eigen kwaad³.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Vervolg en slot der bergrede. Verschillende onderrichtingen: omtrent het beoordeelen van anderen, vs 1-5; dat de heilige Evangelie-leer niet moet verkondigd worden aan dezulken, die haar verachten, vs 6; over de kracht des gebeds, vs 7-11; hoe men zijnen evenmensch moet beminnen, vs 12; vermaning om den smallen weg der deugd te volgen, vs 13, 14; waarschouwing tegen valsche leeraars; hoe die te kennen, en wat eindelijk hun lot zal wezen, vs 15-20; over de noodzakelijkheid van een deugdzaam leven te leiden, om tot de eeuwige zaligheid te geraken, vs 21-29.

1 * Nolite judicare, ut non judi-
cemini. (*Lc 6, 37. Rom 2, 1.*)
2 * In quo enim judicio judicave-
ritis, judicabimini: et in qua
mensura mensi fueritis, remetie-
3 tur vobis. (*Mc 4, 24.*) * Quid
autem vides festucam in oculo
fratris tui: et trabem in oculo tuo
4 non vides? * Aut quomodo dicis
fratri tuo: Sine ejiciam festu-
cam de oculo tuo: et ecce trabs
5 est in oculo tuo? * Hypocrita,

* Oordeelt niet, opdat gij niet
geoordeeld wordet!¹ * Want met
het oordeel waarmede gij ge-
oordeeld zult hebben, zult gij ook
geoordeeld worden: en met de
maat waarmede gij gemeten
zult hebben, zal u toegemeten
worden. * En waarom ziet gij
den splinter in het oog uws broe-
ders: en bemerkt gij den balk
niet in uw eigen oog⁵? * Of hoe
4 zegt gij⁶ tot uwen broeder: Laat
mij den splinter uit uw oog
trekken: en zie de balk is in uw
oog! * Gij huichelaar⁷! trek
5 eerst den balk uit uw eigen oog,

1) zijne slaat niet op rijk, maar op Gods. Versta de gerechtigheid die God van den mensch verlangt.

2) dat is, zal zijne eigene zorgen hebben, waarmede gij u heden nog niet behoeft te plagen.

3) aan zijne eigene zorg en kwelling.

4) Wacht u voor een streng en liefdeloos beoordeelen der woorden en daden van uwen evenmensch, indien gij in God geen strengen regter wilt ontmoeten.

5) Bestrafing van dezulken, die arendsoogen hebben voor de minste gebreken van anderen, terwijl zij blind schijnen voor hunne eigene, veel grovere fouten. Zij deden beter met zich zelven wat nauwkeuriger te beschouwen.

6) Hoe kunt gij zoo onbeschaamd zijn, dat gij anderen over kleinigheden durft berispen, terwijl gij u zelven grove misslagen te verwijten hebt?

7) Ja! want gij neemt den schijn aan, als waart gij beter dan hij.

- ejice primum trabem de oculo tuo, et tunc videbis eicere festucam de oculo fratris tui. * Nolite dare sanctum canibus; neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis, et conversi dirumpant vos.
- 7 * Petite, et dabitur vobis: quærite, et inveniatis: pulsate, et aperietur vobis. (*Inf 21, 22. Mc 11, 24. Lc 11, 9. Jo 14, 13. Fac 1, 6.*) * Omnis enim, qui petit, accipit: et qui quaerit, invenit: et pulsanti aperietur.
- 9 * Aut quis est ex vobis homo, quem si petierit filius suus panem, numquid lapidem porriget ei? * Aut si piscem petierit, numquid serpentem porriget ei?
- 11 * Si ergo vos, cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris: quanto magis pater vester, qui in cœlis est, dabit bona petentibus se? * Omnia ergo quæcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis. Hæc est enim lex et Prophetæ. (*Tob 4, 16. Lc 6, 31.*)
- 13 * Intrate per angustam portam: quia lata porta, et spatiosa
- en dan moogt gij toezien om den splinter te trekken uit het oog uws broeders. * Geeft het heilige niet aan de honden: en werpt uwe paarlen niet voor de zwijnen, opdat zij ze¹ niet soms vertreden met hunne voeten, en zich omkeerende u verscheuren.
- * Vraagt, en u zal gegeven worden: zoekt, en gij zult vinden: klopt, en u zal opengedaan worden. * Want al wie vraagt, verkrijgt: en wie zoekt, vindt: en wie aanklopt, dien zal worden opengedaan². * Of welk mensch is er onder u, die als zijn zoon hem om brood vraagt, hem een' steen zal geven³? * Of als hij om een visch vraagt, hem eene slang zal geven? * Indien gij dan, die toch boos zijt⁴, goede giften weet te geven aan uwe kinderen: hoeveel te meer zal uw vader, die in den hemel is, goede dingen geven aan hen die er hem om vragen⁵! * Alles dan wat gij wilt dat de menschen u doen, doet ook gij hun zoo. Want dit is de wet en de Propheten⁶.
- * Gaat in door de enge poort! want wijd is de poort, en ruim

1) te weten, *het heilige* en *uwe paarlen*; waardoor beteekend worden de waarheden der leer van het Evangelie. Die waarheden zal men niet verkondigen aan de zulken die ze hardnekkig blijven verachten, en wier verachting soms overgaat tot mishandeling der verkondigers.

2) Zoo groot is de kracht des gebeds, mits men bidde gelijk het behoort.

3) In onzen Latijnschen tekst, gelijk ook in den grondtekst, is de vers 9 en 10, om het ineenmengen van twee wijzen van vragen, de woordvoeging van dien aard, dat zij niet, zonder duisterheid, in onze taal kan nagemaakt worden.

4) in vergelijking met den algoeden God; of *boos*, om onze door de erfzonde bedorven natuur.

5) Deze redenering (vs 9-12) dient ter bevestiging van het gezegde in vers 7 en 8. De redenering is in 't kort deze. Indien een aardsche vader zoo handelt met zijnen zoon, hoeveel te meer zal onze hemelsche vader dit doen met zijne kinderen!

6) *De wet en de Propheten* is eene zegswijze, die gebruikt wordt om tegelijk al de heilige Schriften van het Oude Verbond te beteekenen. — Dit grondbeginsel: *Wat gij wilt dat anderen u doen, doe gij hun dat ook*, omvat alles wat in de Schriften van het Oude Verbond wordt voorgeschreven betrekkelijk de liefde tot den evenmensch.

14 via est, quæ ducit ad perditionem, et multi sunt qui intrant per eam. (*Lc 13, 24.*) * Quàm angusta porta, et arcta via est, quæ ducit ad vitam: et pauci sunt, qui inveniunt eam!

15 * Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt
16 lupi rapaces: * a fructibus eorum cognoscetis eos. (*Lc 6, 44.*) Numquid colligunt de spinis uvas, aut de tribulis ficus? * Sic
17 omnis arbor bona fructus bonos facit: mala autem arbor malos fructus facit. * Non potest arbor
18 bona malos fructus facere: neque arbor mala bonos fructus
19 facere. * Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur. (*Sup 3,*
20 *10.*) * Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos.

21 * Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum: sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum. (*Inf 25, 11.*)
22 * Multi dicent mihi in illa die: Domine, Domine, nonne in no-

is de weg, die ten verderve leidt, en velen zijn zij die daarlangs ingaan. * Hoe eng is de poort, en hoe naauw de weg, die ten leven leidt: en hoe weinigen zijn zij, die hem vinden¹!

* Wacht u voor de valsche profeten², die in schaapskleederen tot u komen, doch inwendig³ roofofzuchtige wolven zijn: * aan hunne vruchten zult gij ze kennen. Plukt men wel druiven van doornen, of vijgen van distels? * Zóó brengt alle goede boom goede vruchten voort: maar de slechte boom brengt slechte vruchten voort. * Een goede boom kan geene slechte vruchten voortbrengen: noch een slechte boom goede vruchten voortbrengen⁴. * Alle boom, die geene goede vruchten voortbrengt, zal uitgehouwen, en in het vuur geworpen worden⁵. * Aan hunne vruchten dan zult gij ze kennen.

* Niet ieder, die tot mij zegt, Heere, Heere⁶! zal ingaan in het rijk der hemelen: maar wie den wil doet mijns Vaders, die in den hemel is, hij zal ingaan in het rijk der hemelen. * Velen⁷ zullen op dien dag tot mij zeggen: Heere, Heere! hebben

1) Het pad der deugd is naauw en moeilijk; de weg der ondeugd breed en gemakkelijk.

2) Door valsche profeten versta men hier valsche leeraars.

3) Uiterlijk doen ze zich voor als schapen, maar van binnen zijn het wolven.

4) De slechte boomen zijn in deze beeldrede de leeraars eener valsche leer; en de vruchten zijn de werken, die zij doen in gevolge van die valsche leer. En in dien zin kunnen de slechte boomen niet dan slechte vruchten, en de goede boomen niet dan goede vruchten voortbrengen. Er wordt dus niet gezegd, dat de leeraar eener valsche leer volstrekt niets dan kwaad, en de leeraar eener goede leer volstrekt niets dan goed kan doen. Overigens, de daden of werken zijn niet het eenigste teeken, waardoor wij den waren leeraar van den valschen kunnen onderscheiden. In de eerste plaats moet hier gelet worden op het onfeilbaar oordeel der H. Kerk.

5) zal uitgehouwen, en in het vuur geworpen worden. Met deze woorden wordt gezegd, hoedanig eindelijk het lot zal zijn der valsche leeraars.

6) De zin is: niet elkeen die in mij gelooft, zal ingaan, enz.

7) Men herinnere zich, dat de gaaf van voorzegging, van wonderen te doen, en andere gaaven, in de eerste eeuw der Kerk niet zeldzaam waren.

mine tuo prophetavimus, et in nomine tuo dæmonia eiecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus? (*Act 19, 13.*) * Et tunc confitebor illis: Quia numquam novi vos: discedite a me, qui operamini iniquitatem. (*Ps 6, 9. Inf 25, 41. Lc 13, 27.*)

24 * Omnis ergo, qui audit verba mea hæc, et facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ædificavit domum suam supra petram (*Lc 6, 47. Rom 2, 13. Jac 1, 22*),
25 * et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et non cecidit: fundata enim erat super petram. * Et omnis, qui audit verba mea hæc, et non facit ea, similis erit viro stulto, qui ædificavit domum suam super arenam: * et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et cecidit, et fuit ruina illius magna.

28 * Et factum est: cum consummasset Jesus verba hæc, admi-

wij niet door uwen naam¹ gepropheteerd, en door uwen naam duivelen uitgedreven, en door uwen naam vele wonderen gedaan? * En dan zal ik hun beuigen: Nooit heb ik u gekend! gaat weg van mij, gij werkers van ongerechtigheid²!

* Een ieder dan³, die deze mijne woorden hoort⁴, en ze ook doet⁵, zal vergeleken worden⁶ bij een verstandig man, die zijn huis bouwde op de steenrots, * en de regen viel, en de stroomen kwamen af, en de winden waaiden, en stormden aan tegen dat huis, en het viel niet in: want het was gegrondvest op de steenrots. * En een ieder, die deze mijne woorden hoort, en ze niet doet, zal gelijk zijn aan een dwaas man, die zijn huis bouwde op het zand: * en de regen viel, en de stroomen kwamen af, en de winden waaiden, en stormden aan tegen dat huis, en het viel in, en groot was zijn val⁷.

* En het geschiedde: toen Jesus deze woorden geëindigd had,

1) door de kracht uws naams, door u, in wien wij geloofden, en wiens naam wij dan aanriepen.

2) Wat de Zaligmaker op deze plaats (vs 21-23) leert, komt hier op neer: dat het geloof alleen, al gaat het gepaard met het doen van allerlei wonderen, niet genoeg is om tot de eeuwige zaligheid te geraken; maar dat er bovendien vereischt wordt, dat men de geboden Gods onderhoude.

3) Hier begint het slot der bergrede.

4) geloovig aanneemt.

5) die, wat hij gelooft, ook uitoeft met de daad, en aldus kan gezegd worden een werkend geloof te hebben.

6) zal vergeleken worden (vs 24) en (vs 26) zal gelijk zijn, te weten op den dag des oordeels. Vgl vs 22. Dit zullen vergeleken worden, of, wat hetzelfde is, zullen gelijk wezen, komt ook nog voor bij Mt 25, 1. De zin is: de zulken, die wel geloofd, maar niet gedaan zullen hebben, zullen niet bestand zijn tegen het oordeel op den grooten dag; het zal met hen gaan, gelijk het ging met een huis, dat een onverstandig mensch op het zand bouwde, en dat alzoo tegen een stormweder niet bestand was. Hieruit neme men den zin van het tegenovergesteld gedeelte der vergelijking.

7) Het viel geheel en al in.

rabantur turbæ super doctrina ejus. (*Mc 1, 22. Lc 4, 32.*)
 29 * Erat enim docens eos sicut potestatem habens, et non sicut Scribæ eorum, et Pharisei.

dat de scharen verwonderd stonden over zijne leering. * Want 29
 hij leerde hen als magt hebbende¹, en niet gelijk hunne Schriftgeleerden, en de Phariseërs.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

INHOUD. Verhaal van velerlei wonderdaden door Jesus verrigt, toen hij, na zijne rede, van den berg afgekomen was : genezing van eenen melaatsche, vs 1-5 ; van den dienstknecht eens heidenschen Hoofdmans, vs 5-14 ; van de schoonmoeder van Petrus, en van andere zieken; bij welke gelegenheid ook vele bezetenen door Jesus van de booze geesten verlost werden. Eene voorzegging van Isaias krijgt door al deze genezingen hare vervulling, vs 14-18. Twee antwoorden van Jesus aan twee leerlingen, die te kennen gaven, dat zij hem volgen wilden, vs 18-23. Jesus vaart af naar de overzijde van het meer van Tiberias, en stilt door een enkel woord een hevigen storm, die ondertusschen opkwam, vs 23-28. Aan de overzijde gekomen, verlost hij twee bezetenen van de booze geesten, vs 28-34.

1 * Cum autem descendisset de monte, sequutæ sunt eum turbæ
 2 multæ : * et ecce leprosus veniens, adorabat eum, dicens: Domine, si vis, potes me mundare.
 3 (*Mc 1, 40. Lc 5, 12.*) * Et extendens Jesus manum, tetigit eum, dicens: Volo. Mundare. Et confestim mundata est lepra
 4 ejus. * Et ait illi Jesus: Vide, nemini dixeris: sed vade, ostende

* Toen hij nu van den berg² 1
 was afgekomen, volgden hem vele scharen *volks* : * en zie een melaatsche kwam, en aanbad hem, zeggende : Heere ! indien gij wilt, gij kunt mij reinigen³ !
 * En Jesus zijne hand uitstrek- 3
 kende, raakte hem aan, zeggende : Ik wil. Word gereinigd ! En terstond was zijne melaatschheid gereinigd⁴. * En Jesus zeide tot hem : Zie toe, dat gij het aan niemand zegt ! maar ga heen, vertoon u aan den priester⁵, en

1) Dat is, hij leerde op eigen gezag, als zelfs wetgever zijnde, iets wat de Schriftgeleerden en de Phariseërs niet vermogten.

2) Vgl 5, 1.

3) De melaatschheid was eene huidziekte, en daarom werd het *gezezen* daarvan een *gereinigd* worden genoemd.

4) was hij gereinigd van zijne melaatschheid. Het *gereinigd* worden wordt hier van de ziekte zelve gezegd.

5) Hij mogt het *voorloopig* niet verbreiden, dat hij op eene wonderdadige wijze door Jesus van zijne melaatschheid genezen was, maar hij moest regtuit naar Jerusalem gaan en zich aldaar laten bezien door den priester. De melaatschheid was eene aanstekende ziekte ; en die daarmede besmet was, moest, volgens de Joodsche wet, in eene zekere afzondering van anderen leven, totdat hij genezen was ; hetgeen dan door deskundige priesters, na bezigtiging des melaatschen, moest verklaard worden. Doch het was te vreezen, dat de priesters te Jerusalem niet zeer geneigd zouden zijn, om in Jesus van Nazareth een wonderdoener te erkennen ; en daarom moest hun de genezing van onzen melaatsche niet ter ooren komen, vóórdat deze zich aan hen vertoond had ; zij mogten hem anders welligt, om het wonder zijner genezing niet te erkennen, voor nog niet genezen verklaren.

te sacerdoti, et offer munus, quod
 praecepit Moyses, in testimonium
 illis. (*Lv 14, 2.*)
 5 * Cum autem introisset Ca-
 pharnaum, accessit ad eum Cen-
 turio, rogans eum (*Lc 7, 1*),
 6 * et dicens : Domine, peur meus
 jacet in domo paralyticus, et male
 7 torquetur. * Et ait illi Jesus : Ego
 8 veniam, et curabo eum. * Et res-
 pondens Centurio, ait : Domine
 non sum dignus ut intres sub
 tectum meum : sed tantum dic
 verbo, et sanabitur puer meus.
 9 (*Lc 7, 6.*) * Nam et ego homo sum
 sub potestate constitutus, ha-
 bens sub me milites, et dico huic :
 Vade, et vadit : et alii, Veni, et
 10 venit : et servo meo, Fac hoc, et
 facit. * Audiens autem Jesus
 miratus est, et sequentibus se
 dixit : Amen dico vobis, non
 inveni tantam fidem in Israël.
 11 * Dico autem vobis, quòd multi
 ab Oriente, et Occidente venient,
 (*Mal 1, 11.*) et recumbent cum
 Abraham, et Isaac, et Jacob

offer de gift¹, die Moses geboden
 heeft, tot eene getuigenis voor
 hen².

* Toen hij nu Capharnaüm 5
 was ingegaan, kwam tot hem een 5
 Hoofdman³, die hem bad, en zeide : * Heere ! mijn dienstknecht 6
 ligt te huis aan eene verlamdheid, 6
 en lijdt zware pijnen. * En Jesus 7
 zegt tot hem : Ik zal komen, en 7
 hem genezen. * En de Hoofd- 8
 man antwoordt, en zegt : Heere ! 8
 ik ben niet waardig dat gij 8
 onder mijn dak inkomt : doch 8
 zeg het maar⁴ met een enkel 8
 woord, en mijn dienstknecht zal 9
 genezen worden. * Want⁵ ook ik 9
 ben een mensch onder de magt 9
 van anderen gesteld, en wederom 9
 krijksknechten hebbende onder 9
 mij, en ik zeg tot dezen : Ga ! en 9
 hij gaat : en tot een ander, Kom !
 en hij komt : en tot mijn dienst-
 knecht, Doe dit ! en hij doet
 10 het. * Jesus nu dit hoorende 10
 verwonderde zich⁶, en zeide tot
 die hem volgden : Voorwaar zeg
 ik u, zoo groot een geloof⁷ heb
 ik in Israël⁸ niet gevonden.
 11 * Doch zeg ik u, dat velen van 11
 Oosten, en Westen zullen komen⁹

1) Het zuiverings-offer, waarvan *Lv 14, 2* gesproken wordt.

2) voor de priesters ; dat gij volgens hun eigen oordeel, inderdaad van uwe melaatschheid gezuiverd waart.

3) Deze Hoofdman was een heiden, als blijkt uit vs 10.

4) beveel het maar met een enkel woord, dat mijn dienstknecht gezond worde, en het zal zoo geschieden.

5) De Hoofdman redeneert *a minori ad majus* : Gij hebt maar een enkel woord te spreken, zegt hij ; want ook, indien ik, die onder de magt van anderen sta, maar een enkel bevelwoord geef aan de krijksknechten, die onder mij staan, dan doen zij wat ik zeg ; hoeveel te meer zal u een enkel woord genoeg zijn, om te doen geschieden, wat gij wilt ! Het woordje ook slaat op het voorafgaande : zeg het maar met een enkel woord.

6) Verwondering komt voort uit onkunde, welke in den God-mensch Jesus Christus volstrekt niet bestaan kon. Derhalve was zijne verwondering niets *inwendigs*, maar alleen een *uiterlijk* te kennen geven van verwondering door stem, gelaat en gebaren.

7) als deze heidensche Hoofdman heeft.

8) dat is, zelfs onder de Israëlieten.

9) Eene voorzeggung betreffende de roeping der heidenen.

12 in regno cælorum : * filii autem
regni ejicientur in tenebras ex-
teriores : ibi erit fletus, et stri-
13 dor dentium. * Et dixit Jesus
Centurioni : Vade, et sicut cre-
didisti, fiat tibi. Et sanatus est
puer in illa hora.

14 * Et cum venisset Jesus
in domum Petri, vidit socrum
ejus jacentem, et febricitantem :
15 * et tetigit manum ejus, et di-
misit eam febris, et surrexit, et
ministrabat eis.

6 * Vespere autem facto, obtu-
lerunt ei multos dæmonia ha-
bentes : et ejiciebat spiritus
verbo : et omnes male habentes
7 curavit : (Mc 1, 32.) * ut adim-
pleretur quod dictum est per
Isaiam prophetam, dicentem :
Ipse infirmitates nostras accepit :
et ægotationes nostras porta-
vit. (Is 53, 4. I Pt 2, 24).

8 * Videns autem Jesus turbas
multas circum se, jussit ire trans
fretum. * Et accedens unus scriba,
9 ait illi : Magister, sequar te, quo-

en aanzitten¹ met Abraham, en
Isaak, en Jacob in het rijk der
hemelen : * maar de kinderen 12
des rijks² zullen uitgeworpen
worden in de duisternis daar
buiten³ : aldaar zal geween zijn⁴,
en gekners der tanden. * En Je- 13
sus zeide tot den Hoofdman :
Ga heen, en gelijk gij geloofd
hebt, zoo geschiede u ! En de
dienstknecht genas in diezelfde
ure.

* En toen Jesus in het huis 14
van Petrus was gekomen, zag hij
diens schoonmoeder *ziek te bed*
liggen, en de koorts hebbende :
* en hij raakte hare hand aan, en 15
de koorts verliet haar, en zij
stond op, en diende hen.

* En toen het avond geworden 16
was, bragten zij vele bezetenen
voor hem : en hij dreef de gees-
ten uit met een *enkel* woord : en
allen die zich kwalijk bevonden
genas hij : * opdat vervuld zou 17
worden wat gesproken was door
Isaias den Propheet, die zegt :
Hij⁵ heeft onze krankheden
genomen : en onze ziekten
heeft hij gedragen⁶.

* En Jesus vele scharen om 18
zich henen ziende, beval naar de
overzijde van het meer⁷ te gaan.
* En een zeker schriftgeleerde 19

1) Onze tekst heeft hier *aanliggen*. Men lag toen aan tafel. De hemelsche vreugde wordt hier en elders bij een gastmaal vergeleken.

2) dat is, de Israëlieten.

3) buiten de zaal, waar het gastmaal gehouden wordt. De vergelijking gaat voort. Niet over dag, maar des avonds werden de gastmalen gehouden. Dan was natuurlijk de eetzaal verlicht, en die daar uitgestooten wierd, stond *buiten* in het *duister*.

4) *geween en gekners der tanden*. Door deze uitdrukking wordt de smertvolle staat der verdoemden aangeduid. Zij komt bij Mattheüs meermaals voor, en ook nog eens bij Lk 13, 28.

5) Zie Is 53, 4.

6) *genomen... gedragen*. De beide Grieksche woorden hier gebezigd, kunnen vertaald worden met *weggenomen* en *weggedragen*; en in dien zin heeft Mattheüs de Hebreeuwsche woorden van Isaias genomen, als blijkt uit den samenhang van zijn verhaal met de aangehaalde plaats van Isaias.

7) naar de overzijde van het meer van Tiberias.

- 20 cumque ieris. * Et dicit ei Jesus: trad toe en zeide tot hem : Mee-ster! ik zal u volgen, waar gij ook moogt henen gaan. * En Jesus 20
 Vulpes foveas habent, et volu-
 cres cœli nidos : filius autem
 hominis non habet ubi caput
 21 reclinet. (Lc 9, 58.) * Alius
 autem de discipulis ejus ait illi :
 Domine, permitte me primum
 ire, et sepelire patrem meum.
 22 * Jesus autem ait illi : Sequere
 me, et dimitte mortuos sepelire
 mortuos suos.
 23 * Et ascendente eo in navicu-
 lam, secuti sunt eum discipuli
 ejus : (Mc 4, 36. Lc 8, 22)
 24 * et ecce motus magnus factus
 est in mari ita ut navicula ope-
 riretur fluctibus, ipse vero dor-
 miebat. * Et accesserunt ad eum
 25 Discipuli ejus, et suscitaverunt
 eum, dicentes : Domine, salva
 26 nos, perimus. * Et dicit eis Jesus:
 Quid timidi estis, modicæ fidei?
 Tunc surgens, imperavit ventis,
 et mari, et facta est tranquillitas
 27 magna. * Porro homines mirati
 trad toe en zeide tot hem : Mee-ster! ik zal u volgen, waar gij ook moogt henen gaan. * En Jesus 20
 zegt tot hem : De vossen hebben hollen, en de vogelen des hemels nesten¹: maar de zoon des menschen² heeft niet waar hij het hoofd kan nederleggen³. * En een 21
 ander van zijne leerlingen⁴ zeide tot hem: Heere! sta mij toe eerst *nog* heen te gaan, en mijnen vader te begraven. * Doch Jesus 22
 zegt tot hem : Volg mij, en laat de dooden hunne dooden begraven⁵!
 * En toen hij in het scheepje⁶ 23
 ging, volgden hem zijne leer-lingen : * en zie er ontstond een 24
 groote storm op het meer zoodat het scheepje overdekt wierd van de golven, maar hij sliep. * En zijne Leerlingen kwamen tot 25
 hem, en wekten hem, zeggende: Heere! behoed ons, wij vergaan!
 * En Jesus zegt tot hen : 26
 Waarom zijt gij bang, gij kleingeloofigen? Toen stond hij op, gaf bevel aan de winden, en aan het meer, en er kwam eene 27
 groote kalmte. * De menschen⁷
 nu verwonderden zich, en zeiden: Wat voor een is deze, dat de

1) hunne schuilplaatsen.

2) dat is, de Messias. Met de benaming van *zoon des menschen* had de propheet Dn (7, 13) den beloofden Messias aangeduid.

3) Uit dit antwoord van Jesus kan men opmaken, dat deze Schriftgeleerde op tijdelijk voordeel bedacht was.

4) tot wien, volgens het verhaal van Lk (9, 59), de Zaligmaker gezegd had: Volg mij.

5) De *dooden* worden hier eerst, in eenen oneigenlijken zin, voor dooden *naar den geest*, en vervolgens, in eenen eigenlijken zin, voor dooden *naar het ligchaam* genomen.

6) dat daar gereed lag om over te steken.

7) zij die behalve Jesus en zijne leerlingen in het scheepje waren.

sunt, dicentes: Qualis est hic, quia venti et mare obediunt ei?

28 * Et cum venisset trans fretum in regionem Gerasenorum, occurrerunt ei duo habentes dæmonia, de monumentis exeuntes, sævi nimis, ita ut nemo posset transire per viam illam (*Mc 5, 1. Lc 8, 26.*)
 29 * Et ecce clamaverunt, dicentes: Quid nobis, et tibi, Jesu fili Dei? Venisti huc ante tempus torquere nos?
 30 * Erat autem non longe ab illis grex multorum porcorum pascens. (*Mc 5, 11. Lc 8, 32.*)
 31 * Dæmones autem rogabant eum, dicentes: Si ejicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum.
 32 * Et ait illis: Ite. At illi exeuntes abierunt in porcos, et ecce impetu abiit totus grex per præceps in mare: et mortui sunt in aquis.
 33 * Pastores autem fugerunt: et venientes in civitatem, nunciaverunt omnia, et de eis, qui dæmonia habuerant.
 34 * Et ecce tota civitas exiit obviam Jesu: et viso eo rogabant, ut transiret a finibus eorum. (*Mc 5, 17. Lc 8, 37.*)

winden en het meer hem gehoorzamen?

* En toen hij aan de overzijde van het meer gekomen was in het land der Gerazeners, gingen hem te gemoet twee bezetenen, die uit grafsteden¹ kwamen, en zeer woest waren, zoodat niemand langs dien weg kon voorbijgaan². * En zie zij schreeuwden, zeggende: Wat hebben wij, met u te doen, Jesus zoon van God? Zijt gij hier gekomen om vóór den tijd ons te pijnigen?
 * En er was niet verre van hen eene kudde van vele zwijnen die *daar* weidden. * De booze geesten dan verzochten hem, zeggende: Indien gij ons van hier uitdrijft, zend ons in de kudde zwijnen! * En hij zegt tot hen: Gaat! En zij gingen uit en voeren in de zwijnen, en zie de gansche kudde *zwijnen* stortte zich van de steilte af in het meer: en zij stierven in het water. * De hoeders nu namen de vlugt: en naar de stad gekomen zijnde, gaven zij kennis van alles, ook van *het gebeurde met* die bezeten waren geweest. * En zie de gansche stad ging uit Jesus te gemoet: en hem gezien hebbende verzochten zij, dat hij van hunne grenzen wilde weggaan.

1) Men denke aan natuurlijke rotsholen of in de rotsen uitgehouwen grotten, die in het Joodsche land voor grafplaatsen dienden.

2) Wat Mattheüs hier vermeldt vs 28 tot 34, wordt nog uitvoeriger verhaald door Mk 5, 1-20. Men zie onze ophelderende aanmerkingen aldaar.

NEGENDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus steekt het meer van Tiberias wederom over, en keert naar Capharnaüm terug. Hij vergeeft aan eenen verlamde zijne zonden, en tot bewijs dat hij dit doen kon, geneest hij den man oogenblikkelijk van zijne verlamming, vs 1-9. Jesus roept Mattheüs uit zijn tolhuis tot het apostel-ambt. Hij eet bij hem in gezelschap van vele tollenaars en zondaars, en verdedigt zich tegen de Phariseeërs, die dit aanstootelijk vonden, vs 9-14. Jesus' antwoord op de vraag, waarom zijne leerlingen niet vastten, gelijk die van Joannes, en gelijk de Phariseeërs, vs 14-18. Hij geneest eene zieke vrouw, en doet het gestorven kind van Jaïrus wederom leven, vs 18-27. Genezing van twee blinden, vs 27-32. Hij verlost een' bezetene, en geeft hem de spraak terug; welke daad door de Phariseeërs gelaaterd, maar door de scharen bewonderd wordt, vs 32-35. Jesus doorreist heel Galilea, overal predikende en wonderen verrigende. Een trek van zijne teedere bezorgdheid voor het heil der menschen, vs 35-38.

1	* Et ascendens in naviculam,	* En in het scheepje ¹ gegaan	1
2	transfretavit, et venit in civitatem suam. * Et ecce offerebant ei paralyticum jacentem in lecto. Et videns Jesus fidem illorum, dixit paralytico: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.	zijnde, voer hij over, en kwam in zijne stad ² . * En zie zij bragten voor hem eenen verlamde liggende op een bed. En Jesus hun geloof ³ ziende, zeide tot den verlamde: Heb betrouwen ⁴ zoon! uwe zonden worden u vergeven ⁵ . * En zie sommige van de Schriftgeleerden zeiden bij zich zelven: Die mensch lastert God ⁶ . * En Jesus hunne gedachten ziende ⁷ , zeide: Waarom denkt gij aan iets kwaads ⁸ in uwe harten? * Wat is gemakkelijker te zeggen: Uwe zonden worden u vergeven: of te zeg-	2
3	(Mc 2, 3. Lc 5, 18.) * Et ecce quidam de Scribis dixerunt intra se: Hic blasphematur. * Et cum vidisset Jesus cogitationes eorum, dixit: Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris?	3	3
4	* Quid est facilius dicere: Dimittuntur tibi peccata tua: an	4	4
5	* Quid est facilius dicere: Dimittuntur tibi peccata tua: an	5	5

1) waarmede hij naar de overzijde van het meer gekomen was. Zie 8, 18.

2) Capharnaüm. Zie 4, 13.

3) te weten, het geloof van die hem droegen. Zij geloofden vastelijk, dat Jesus den verlamde oogenblikkelijk kon genezen.

4) op Gods barmhartigheid. Vgl Trident. Sess. 6, cap. 6.

5) Jesus geeft dien man te verstaan, dat zijne verlamming eene straf was voor zijne zonden; en daar hij zijne gemoedsgesteldheid kende, vergeeft hij hem zijne schuld, en bevrijdt hem vervolgens van de tijdelijke straf, die hij daarvoor droeg.

6) dat is: hij randt Gods eer aan; want God alleen kan de zonden vergeven. Maar Jesus was niet enkel mensch; hij was God en mensch.

7) Een bewijs van de Godheid des Zaligmakers!

8) Deze kwade gedachte was, dat zij Jesus in hun ligtvaardig oordeel hielden voor iemand, die Gods eer aanrandde, omdat hij aan dien verlamde zijne zonden vergaf. Jesus gaat hun aanstonds door een wonderwerk bewijzen, dat zij met onregt kwaad van hem dachten.

- 6 dicere : Surge, et ambula ? * Ut autem sciatis, quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, tunc ait paralytico: Surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam. * Et surrexit, et abiit in domum suam. * Videntes autem turbæ timuerunt, et glorificaverunt Deum, qui dedit potestatem talem hominibus.
- 9 * Et, cum transiret inde Jesus, vidit hominem sedentem in telonio, Matthæum nomine. Et ait illi : Sequere me. Et surgens, secutus est eum. (*Mc 2, 14. Lc 5, 27.*) * Et factum est discumbente eo in domo, ecce multi publicani, et peccatores venientes discumbebant cum Jesu, et discipulis ejus. * Et videntes Pharisei, dicebant discipulis ejus : Quare cum publicanis, et peccatoribus manducat Magister vester ? * At Jesus audiens, ait : Non est opus valentibus medicus, gen : Sta op, en wandel¹? * Doch opdat² gij weten moogt, dat de zoon des menschen magt heeft op aarde om zonden te vergeven,.... alsdan zegt hij³ tot den verlamde : Sta op, neem uw bed op, en ga naar uw huis ! * En hij stond op, en ging weg naar zijn huis. * De scharen nu dit ziende verschrikten⁴, en verheerlijkten God, die zoodanige magt aan de menschen⁵ gegeven had.
- * En, terwijl Jesus van daar verder ging, zag hij een mensch, Mattheüs genaamd, in⁶ het tolhuis zitten. En hij zeide tot hem: Volg mij ! En hij stond op, en volgde hem. * En het geschiedde terwijl hij aanzat⁷ in het huis⁸, dat, zie, vele tollenaars, en zondaars kwamen en aanzaten met Jesus, en zijne leerlingen. * En de Phariseërs dat ziende, zeiden tot zijne leerlingen : Waarom eet uw Meester met de tollenaars, en de zondaars⁹ ? * Jesus nu dit hoorende, zegt : De gezonden hebben geen geneesmeester van

1) Het antwoord op deze vraag moest wezen : Een louter mensch kan even zoo min de zonden vergeven, als een wonderwerk verrigten *door eigen kracht*; beide dingen kan God alleen doen. De Schrifgeleerden nu konden niet onkundig zijn van de wonderwerken, die Jesus kort te voren *door eigen kracht* verricht had; en daarom mogten zij van hem het kwaad vermoeden niet hebben, dat hij, die zonden aan dien verlamde vergevende, zich iets aanmatigde, wat aan God alleen toekwam.

2) Jesus verrigt nu een wonderwerk, om te bewijzen dat hij niet *lasterde*, dat is, Gods eer niet aanrandde, met uit eigen magt aan dien mensch zijne zonden te vergeven; hij bewijst tegelijk daardoor zijne Godheid.

3) De *Protasis* is hier zonder eigenlijke *Apodosis*. Jesus had, in plaats van door eene Apodosis de zinsnede te sluiten, het woord gerigt tot den verlamde, zeggende : *Sta op*, enz., gelijk Mattheüs hier verhaalt.

4) Op het zien van dit wonder werden zij van eerbiedigen schrik bevangen. De oorzaak van deze zielsaandoening ligt in het bovennatuurlijke en goddelijke, dat in elk wonderwerk zich openbaart.

5) te weten, in den persoon van Jesus. De scharen hielden Jesus nog maar voor een louter mensch. Zijne Godheid kenden zij nog niet.

6) In het Grieksch staat : *aan het tolhuis*.

7) Zie noot 1 op bladz. 53.

8) In het huis van Mattheüs. Zie Mk 2, 13, en Lk 5, 29.

9) Zie noot 3 op bladz. 42.

13 sed male habentibus. * Euntes noode, maar de zieken¹. * Doch 13
autem discite quid est : Misericordiam volo, et non sacrificium. (Os 6, 6. Inf 12, 7.) Non
14 peccatores. (I Tim 1, 15.) * Tunc accesserunt ad eum discipuli Joannis, dicentes : Quare nos, et Pharisæi jejunamus frequenter : discipuli autem tui non jejunant ? * Et ait illis Jesus : Numquid possunt filii sponsi lugere, quamdiu cum illis est sponsus ? Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus : et tunc jejunabunt. (Mc 2, 18. Lc 5, 33.) * Nemo autem immittit commissuram panni rudis in vestimentum vetus : tollit enim plenitudinem ejus a vestimento: 14
15
16
15
16

1) Gezonden en zieken zijn hier *regtvaardigen* en *zondaars*, als blijkt uit vers 13. Dat Jesus in gezelschap van tollenaars en zondaars spijsde, was een werk van barmhartigheid : hij wilde van die gelegenheid gebruik maken, om aan hunne bekeering te arbeiden. De Phariseërs nogthans namen er ergernis aan. Doch hij geeft hun te kennen, dat het hem, als geestelijken geneesmeester, juist betaamde met zulke menschen om te gaan. Moet een geneesheer de gezonden bezoeken, of wel de zieken ? Voorts verwijt hij hun, dat zij nog niet geleerd hadden, hoe hoog de werken van barmhartigheid door God geschat worden ; want dit verwijt ligt in zijn zeggen : Gaat heen en leert wat het beteekent : *Barmhartigheid wil ik, en geen offer.*

2) De zin dezer woorden, die bij den propheet Os (6, 6) staan, is deze: werken van barmhartigheid, dat is. van menschlievendheid, acht ik hooger dan uiterlijke eerdienst.

3) *Want* geeft de reden op, waarom de Zaligmaker zich ophield met tollenaars en zondaars.

4) tot bekeering.

5) Joden, die van Joannes den doop ontvangen hadden (zie noot 6 op bladz. 28), en hem voor hunnen meester aanzagen ; doch in den persoon van Jesus den beloofden Messias nog niet erkenden.

6) Men denke hier aan een vasten uit eigen beweging (zie Lk 18, 12), en niet aan vastendagen door de wet aan allen voorgeschreven.

7) *De vrienden des bruidegoms*. Jesus was die bruidegom, en zijne bruid, de Kerk, die hij stichtte ; welke stichting hier bij een bruiloftsfeest vergeleken wordt ; *vrienden des bruidegoms* heeten Jesus' leerlingen. Vasten nu, wat hier door *treuwen* beteekend wordt komt bij geen bruiloftsfeest te pas. Zie voorts hier onze aanteekening op Jo 3, 29.

8) Het Grieksch zou hier moeten vertaald worden ; *zal weggenomen zijn* ; dat is, niet meer in zichtbare gedaante onder hen zal verkeeren.

9) Het is een aloud en algemeen gebruik in de Kerk te vasten op den vrijdag, den dag van Jesus' dood.

- 17 et pejor scissura fit. * Neque mittunt vinum novum in utres veteres. alioquin rumpuntur utres, et vinum effunditur, et utres pereunt. Sed vinum novum in utres novos mittunt: et ambo conservantur.
- 18 * Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps unus accessit, et adorabat eum, dicens: Domine, filia mea modo defuncta est: sed veni, impone manum tuam super eam, et vivet. (*Mc 5, 22. Lc 8, 41.*) * Et surgens Jesus, sequebatur eum, et discipuli ejus.
- 19 * Et ecce mulier, quæ sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit retro, et tetigit fimbriam vestimenti ejus. (*Mc 5, 25. Lc 8, 43.*) * Dicebat enim intra se: Si tetigero tantum vestimentum ejus: salva ero.
- 20 * At Jesus conversus, et videns eam, dixit: Confide filia, fides tua te salvam fecit. Et salva facta est mulier ex illa hora.
- 21 * Et cum venisset Jesus in domum principis, et vidisset ti-
heelheid af¹: en erger wordt de scheur. * Ook doet men geen 17
nieuwen wijn in oude zakken². anders bersten de zakken³, en de wijn loopt uit, en de zakken gaan verloren. Maar nieuwen wijn doet men in nieuwe zakken⁴: en beide worden behouden⁵.
- * Terwijl hij dit tot hen sprak, 18
zie een zeker overste⁶ trad toe, en aanbad⁷ hem, zeggende: Heere! zoo even stierf mijne dochter: maar kom, leg uwe hand op haar, en zij zal leven. * En Jesus opgestaan zijnde, 19
volgde hem, met zijne leerlingen. * En zie eene vrouw, die *reeds* 20
twaalf jaren aan eene bloedvloeijing leed, trad van achteren toe, en raakte den zoom van zijn kleed aan. * Want zij zeide bij 21
zich zelve: Als ik alleenlijk zijn kleed zal hebben aangeraakt: zal ik genezen zijn. * Doch Jesus 22
keerde zich om, en haar ziende, zeide hij: Wees welgemoed dochter! uw geloof heeft u gezond gemaakt. En van dien stond af was de vrouw gezond. * En toen Jesus in het huis van 23
den overste gekomen was, en de

1) Als die ongekrompen lap nat wordt, dan krimpt hij in, en maakt eene nieuwe scheur in het oude kleed, dat niet meêgeeft. *Van het kleed zijne heelheid afnemen* moet hier zooveel beteekenen als *het kleed doen inscheuren*. Ik zou hier het Grieksch liever zóó vertalen; *want zijn invulsel* (het invulsel van het oude kleed, dat is de nieuwe lap die gezet wordt op het gat van het oude kleed) *neemt weg* (zou iets afscheuren) *van het (oude) kleed*.

2) In plaats van vaten en kruiken bezigde men in het Oosten, om den wijn te bewaren, lederen zakken, meestal van geitenhuiden gemaakt.

3) te weten, wanneer de nieuwe wijn begint te gisten.

4) die omdat ze nog nieuw zijn, alzoo om hunne rekkelijkheid, wat meê kunnen geven, als de wijn aan 't gisten gaat.

5) de wijn en de zakken. De Zaligmaker geeft door deze beide (vs 16 en 17) leenspreuken te kennen, dat hij onverstandig zou handelen, wilde hij zijnen nog jongen en zwakken leerlingen strenge oefeningen voorschrijven.

6) Een voorzitter van de synagoog te Capharnaüm, met name Jairus. Zie Mk 5, 22. Lk 8, 41.

7) dat is, *viel voor hem ter aarde neder*, welke uitdrukking Mk (5, 22) en Lk (8, 41) hier gebruiken.

bicines et turbam tumultuantem,
 24 dicebat: * Recedite: non est enim
 mortua puella, sed dormit. Et
 25 deridebant eum. * Et cum ejecta
 esset turba, intravit: et tenuit
 manum ejus. Et surrexit puella.
 26 * Et exiit fama haec in universam
 terram illam.
 27 * Et transeunte inde Jesu, se-
 cuti sunt eum duo caeci, claman-
 28 tes, et dicentes: Miserere nostri,
 fili David. * Cum autem venisset
 domum, accesserunt ad eum caeci.
 Et dicit eis Jesus: Creditis
 quia hoc possum facere vobis?
 Dicunt ei: Utique, Domine.
 29 * Tunc tetigit oculos eorum, di-
 cens: Secundum fidem vestram
 30 fiat vobis. * Et aperti sunt oculi
 eorum: et comminatus est illis
 Jesus, dicens: Videte ne quis
 31 sciat. * Illi autem exeuntes, dif-
 famaverunt eum in tota terra
 illa.
 32 * Egressis autem illis, ecce
 obtulerunt ei hominem mutum,
 daemonium habentem. (*Inf 12,*

*treur-pijpers gezien had en het
 misbaar-makend volk¹, zeide hij:
 * Gaat weg²! want het meisje is
 24 niet dood, maar het slaapt. En
 zij belachten hem³. * En toen
 25 het volk uitgezet was, ging hij
 binnen⁴: en vatte hare hand.
 En het meisje stond op⁵. * En
 26 de mare⁶ hiervan ging uit door
 geheel dat land.
 * En als Jesus van daar voort-
 27 ging, volgden hem twee blinden,
 roepende, en zeggende: Ontferm
 u onzer, zoon van David⁷! * En
 28 toen hij in huis⁸ gekomen was,
 kwamen de blinden tot hem. En
 Jesus zegt tot hen: Geloof gij
 dat ik u zulks⁹ doen kan? Zij
 zeggen tot hem: Ja, Heere!
 * Toen raakte hij hunne oogen
 29 aan, zeggende: U geschiede naar
 uw geloof. * En hunne oogen
 30 gingen open¹⁰: en Jesus dreigde
 hen¹¹, zeggende: Ziet toe dat
 niemand het wete! * Doch zij
 31 uitgegaan zijnde¹², maakten hem
 bekend in geheel die landstreek.
 * Als dezen nu uitgegaan waren,
 32 zie zoo bragt men voor hem
 een stommen mensch, die van*

1) Dit volk zal bestaan hebben, gedeeltelijk uit vrienden en aanverwanten van Jairus, gedeeltelijk uit gehuurde klaagvrouwen.

2) Als wilde hij zeggen: uw lijkmuziek en uwe lijklucht komen niet te pas; hier is geene doode!

3) Zij waren dus wel ten volste overtuigd, dat het meisje waarlijk dood was. Jesus zegt, *het meisje slaapt*, omdat hij haar na weinige oogenblikken zou doen herleven, en haar dood alzoo, ofschoon wezenlijk, met een slaap kon vergeleken worden.

4) in de kamer, waar de doode lag.

5) toen Jesus, haar toesprekende, gezegd had: *Meisje, ik zeg u, sta op!* Zie Mk 5, 41.

6) de tijding van dit wonderwerk.

7) Zij erkenden hem alzoo voor den beloofden Messias.

8) in het huis, waar Jesus woonde in Capharnaüm.

9) dat ik u het gezigt kan teruggeven.

10) Zij werden ziende, zij kregen het gezigt terug.

11) Men versta dit zóó, als of er stond: hij verbod hun ernstig, aan iemand daarvan te spreken. Zie over Jesus' oogmerk bij dit verbod, het aangeteekende op 12, 16.

12) uit het huis dat Jesus bewoonde. Zie vs 28.

- 33 22. *Lc 11, 14.*) * Et ejecto dæmonio, locutus est mutus, et miratæ sunt turbæ, dicentes: Numquam apparuit sic in Israel. een boozen geest bezeten was¹.
 * En toen de booze geest was uitgedreven, sprak de stomme, en de scharen verwonderden zich, zeggende: Nooit is het² zóó³ in Israël⁴ gezien. * Doch de Phariseërs zeiden: Door den overste der booze geesten drijft hij de booze geesten uit⁵.
- 34 * Pharisæi autem dicebant: In principe dæmoniorum ejicit dæmones. * En Jesus ging al de steden, en de vlekken rond, leerende in hunne synagogen, en predikende het evangelie des rijks⁶, en genezende alle ziekte, en alle krankheid. * En de scharen⁷ ziende, had hij deernis met hen: omdat zij gedrukt waren, en *daar* lagen als schapen die geen herder hebben. * Alsdan zegt hij tot zijne leerlingen: De oogst is wel groot, maar weinige zijn de arbeiders. * Bidt dan den Heer des oogstes, dat hij arbeiders in zijnen oogst uitzende.
- 35 * Et circuibat Jesus omnes civitates, et castella, docens in synagogis eorum, et prædicans evangelium regni, et curans omnem languorem, et omnem infirmitatem. (*Mc 6, 6.*) * Videns autem turbas, misertus est eis: quia erant vexati, et jacentes sicut oves non habentes pastorem. * Tunc dicit discipulis suis: Messis quidem multa, operarii autem pauci. (*Lc 10, 2.*) * Rogate ergo Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam.

TIENDE HOOFDSTUK.

INHOUD. De twaalf Apostelen, hier opgenoemd, worden door Jesus uitgezonden, om het Evangelie te prediken onder de Israëlieten, vs 1-8. Hij verleent hun de magt om allerlei wonderwerken te doen, en onderrigt hen, hoe zij zich in hunne bediening moeten gedragen; hij voorzegt hun ook, dat zij om zijnen naam vervolging zullen lijden; doch hij bemoedigt hen tevens, door belofte van bescherming en een heerlijk loon, om onverschrokken het Evangelie te verkondigen, vs 8-40. Het goed aan Jesus' Apostelen gedaan, zal gerekend worden aan hem zelve gedaan te zijn, vs 40-42.

* Et convocatis duodecim discipulis suis, dedit illis potestatem, ut quoscunque ligaverint super terram, etc. * En zijne twaalf leerlingen bijeen geroepen hebbende⁸, gaf

1) wiens stomheid veroorzaakt werd door den geest, van welken hij bezeten was.

2) dit uitdrijven van booze geesten.

3) zóó als Jesus dit deed.

4) onder de Israëlieten.

5) Zij wilden het volk wijs maken, dat Jesus in verstandhouding stond met den overste der booze geesten, en door diens krachten de booze geesten uitdreef. Zie de aanteekening op 12, 24.

6) de blijde boodschap van het koninkrijk der hemelen. Zie noot 5 op bladz. 27.

7) de scharen, die hem gevolgd waren. Jesus denkt aan hunne geestelijke behoefte en verlatenheid, en vergelijkt hen zoo bij eene kudde, die geen herder heeft.

8) Het Grieksche woord, hier gebezigd, zou moeten overgezet worden door: *tot zich geroepen hebbende*.

tem spirituum immundorum, ut ejicerent eos, et curarent omnem languorem, et omnem infirmitatem. (*Mc 3, 13. Lc 6, 13* ;
 2 *9, 1* ; *10, 1*.) * Duodecim autem Apostolorum nomina sunt hæc. Primus : Simon, qui dicitur Petrus, et Andreas frater ejus,
 3 * Jacobus Zebedæi, et Joannes frater ejus, Philippus, et Bartholomæus, Thomas, et Matthæus publicanus, Jacobus Alphæi, et
 4 Thaddæus, * Simon Cananæus, et Judas Iscariotes, qui et tradidit eum.
 5 * Hos duodecim misit Jesus : præcipiens eis, dicens : In viam gentium ne abieritis, et in civitates Samaritanorum ne intraveritis : * sed potius ite ad oves, quæ
 6 perierunt domus Israel. (*Act 13, 46*.) * Euntes autem prædicatè, dicentes: Quia appropinquavit regnum cœlorum. * Infirmos curate, mortuos suscite, leprosos mundate, dæmones ejicite: gratis accepistis, gratis date. * Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris : (*Mc 6, 8. Lc 9, 3* ;
 10 *10, 4*.) * non peram in via, neque

hij hun magt over de onreine geesten, om die uit te drijven, en om alle ziekte, en alle krankheid te genezen. * De namen nu der
 2 twaalf Apostelen zijn deze. De eerste: Simon, genaamd Petrus, en Andreas zijn broeder², * Ja-
 3 kobus de zoon van Zebedeüs, en Joannes zijn broeder, Philippus, en Bartholomeüs, Thomas, en Mattheüs de tollenaar, Jakobus de zoon van Alpheüs, en Thaddeüs, * Simon de Kananiter³, en Judas de Iskariot⁴, die hem ook verraden heeft.

* Deze twaalf zond Jesus uit :
 5 en gebod hun, zeggende : Slaat niet den weg in tot de heidenen, en treedt niet binnen in de steden der Samaritanen⁵ : * maar gaat
 6 liever tot de verloren schapen van het huis van Israël. * En
 7 daar gaande zoo predikt, en zegt: Het rijk der hemelen is genaderd ! * Geneest kranken, wekt
 8 dooden op, reinigt melaatschen, drijft booze geesten uit ! Voor niet hebt gij het ontvangen, geeft het voor niet. * Bezit noch
 9 goud, noch zilver, noch kopergeld in uwe gordels⁶ : * noch
 10 reiskorf⁷, noch twee onderkleed-

¹) Op vier plaatsen van het nieuwe Testament Mt 10, 2 sqq. Mk 3, 16, sqq. Lk 4 14, sqq. Hand 1, 13) worden al de Apostelen, de een na den ander, opgenoemd, en overal staat Petrus vooraan. Waarom ? Omdat Petrus onder de Apostelen de eerste was in waardigheid niet alleen, maar ook in gezag, gelijk de H. Schrift op onderscheidene plaatsen getuigt.

²) De Apostelen worden hier bij paren opgenoemd.

³) dat wil zeggen : de Yveraar ; welken bijnaam Lk 4, 15) hem geeft.

⁴) De Iskariot⁴, wat zooveel gezegd is als de man van Kariot⁴, eene stad in den stam van Juda gelegen. Zie Jos 15, 25, en Fl. Jos. Antiq 7, 6.

⁵) Toen Salmanassar het rijk van Israël vernietigd had, en zijne inwoners in ballingschap wegvoerde, liet hij een zeker aantal Israëlieten in het gewest van Samaria achter, en bevolkte kort daarna die streek op nieuw met menschen uit Babel, Gutha, Ava, Hamath, en Sepharvaïm, die allen afgodendienaars waren. Met dit volk vermengden zich de overgebleven Israëlieten. De nakomelingen der kinderen uit deze vermenging gesproken waren de dusgenoemde Samaritanen.

⁶) Daarin was men gewoon zijn geld te bergen.

⁷) te weten, met spijsvoorraad op den weg.

11 duastunicas, neque calceamenta, neque virgam : dignus enim est
 operarius cibo suo. * In quam-
 12 cumque autem civitatem, aut
 castellum intraveritis, interro-
 gate, quis in ea dignus sit : et
 13 ibi manete donec exeatis. * In-
 trantes autem in domum, salu-
 tate eam, dicentes : Pax huic
 14 domui. * Et si quidem fuerit do-
 mus illa digna, veniet pax vestra
 super eam : si autem non fuerit
 digna, pax vestra revertetur ad
 15 vos. * Et quicumque non rece-
 perit vos, neque audierit ser-
 mones vestros : exeuntes foras
 de domo, vel civitate, excutite
 pulverem de pedibus vestris.
 16 * Amen dico vobis : Tolerabilius
 erit terræ Sodomorum, et Gom-
 17 morrhæorum in die iudicii, quàm
 illi civitati.
 * Ecce ego mitto vos sicut
 oves in medio luporum. Estote
 ergo prudentes sicut serpentes,
 et simplices sicut columbæ. (*Lc*
 10, 3.) * Cavete autem ab homi-
 nibus. Tradent enim vos in conciliiis, et in synagogis suis flagel-

deren¹, noch voetzolen, noch wandelstok² : want de arbeider is zijnen kost waardig. * En in wat stad, of dorp gij moogt ingegaan zijn, onderzoekt, wie daarin waardig³ is : en blijft daar totdat gij *die plaats* uitgaat. * En als gij in het huis⁴ ingaat, zoo begroet het⁵, zeggende: Vrede zij dezen huize! * En als het huis het waardig is⁶, zal uw vrede daarover komen : doch is het dat niet waardig, zoo zal uw vrede tot u terugkeeren⁷. * En wie dan ook u niet hebbe ontvangen, en niet gehoord naar uwe woorden : gaat dat huis, of die stad uit, en schudt het stof van uwe voeten af⁸. * Voorwaar zeg ik u : Verdragelijker zal het voor 't land der Sodomeërs, en Gomorreërs zijn op den dag des oordeels, dan voor die stad⁹.
 * Zie ik zend u als schapen te midden van wolven¹⁰. Weest dan voorzigtig gelijk de slangen, en argeloosgelijk de duiven¹¹. * Maar neemt u in acht voor de menschen¹². Want zij zullen u overleveren aan regtbanken¹³, en in

1) behalve het kleed, dat zij aanhadden, nog een ander kleed in voorraad.

2) noch voetzolen, noch wandelstok, in voorraad.

3) wie waardig is om u te ontvangen, wie prijs zal stellen in uw onderrigt.

4) in het huisgezin u aangewezen als waardig.

5) Spreekt over de huisgenooten uwen heilwensch uit: *Vrede zij dezen huize!* Het woordje *vrede* heeft hier de beteekenis van *heil*.

6) is het inderdaad waardig om u te ontvangen.

7) De zin is : dan zal uw heilwensch niets uitwerken.

8) om te beteekenen, dat gij niets te doen wilt hebben met menschen, die Gods genade verachten.

9) want zij zondigen zwaarder, verachtende de waarheid van het Evangelie door wonderen bekrachtigd (zie vers 8) en Gods genadige bezoeking.

10) In groot en aanhoudend levensgevaar zouden zij verkeerren, als zoovele weerlooze schapen te midden van grijpende wolven.

11) *voorzigtig* en toch tegelijk *argeloos*; zonder vrees, met moed hunne bediening waarnemende, als of hun leven geen gevaar liep : zij moesten voorzigtig wezen zonder vreesachtigheid, en argeloos zonder vermetelheid.

12) Dat is, weest bedachtzaam en op uwe hoede, om onnoodige gevaren te kunnen ontwijken.

13) Zij zouden van allerlei misdaden aangeklaagd worden, ja, ook veroordeeld en

18 labunt vos : (Lc 12, 11.) * et ad
 præsides, et ad reges ducemini
 propter me in testimonium illis,
 19 et gentibus. * Cum autem tradent
 vos, nolite cogitare quomodo, aut
 quid loquamini : dabitur enim
 vobis in illa hora, quid loquamini.
 20 * non enim vos estis qui loqui-
 mini, sed Spiritus Patris vestri,
 21 qui loquitur in vobis. * Tradet
 autem frater fratrem in mortem,
 et pater filium : et insurgent
 filii in parentes, et morte eos
 22 afficient : * et eritis odio omni-
 bus propter nomen meum : qui
 autem perseveraverit usque in
 23 finem, hic salvus erit. * Cum
 autem persequentur vos in civi-
 tate ista, fugite in aliam. Amen
 dico vobis, non consummabitis
 civitates Israel, donec veniat
 24 Filius hominis. * Non est dis-

hunne synagogen zullen zij u
 geeselen¹ : * en ook voor land- 18
 voogden, en koningen zult gij
 gebragt worden om mijnentwil
 tot eene getuigenis voor hen, en
 voor de heidenen². * Doch als 19
 zij u zullen overleveren, weest
 dan niet bezorgd hoe, of wat gij
 spreken zult : want het zal u in-
 gegeven worden in dien stond,
 wat gij spreken moet. * niet gij 20
 toch zijt het die *dan* spreekt³,
 maar het is de Geest uws Vaders,
 die spreekt in u⁴. * De broeder 21
 nu zal zijnen broeder ter dood
 overleveren, en de vader zijnen
 zoon: en kinderen zullen opstaan
 tegen hunne ouders, en hen
 dooden⁵ : * en gij zult gehaat 22
 wezen bij allen om mijnen naam :
 doch wie volherd zal hebben ten
 einde toe, die zal zalig worden.
 * En wanneer zij u vervolgen
 zullen in de ééne stad, zoo vlugt 23
 naar de andere⁶. Voorwaar zeg
 ik u, gij zult de steden Israëls
 niet afreizen, totdat de Zoon
 des menschen komt⁷. * Een 24

gestraft, zoo als vervolgens gezegd word. Wat Jesus zijnen leerlingen hier voor-
 spelt, ziet op hunne Evangelieprediking na zijne verrijzenis. Mt 28, 19.
 Mt 16, 15.

1) De straf der geeseling werd in de synagogen uitgeoefend. Zie Hand 22, 19 ;
 26, 11.

2) God zal die vervolgingen toelaten, ten einde gij voor Joden en heidenen eene
 getuigenis aangaande mij kunt afleggen. Zie een voorbeeld daarvan Hand 26.

3) Het toekomstige wordt hier vertegenwoordigd.

4) Zij behoefden niet vooraf angstvallig er over na te denken, wat zij dan zeggen
 moesten ; de Heilige Geest zou hun dit ingeven, en als door hunnen mond spreken.
 Vgl Lk 12, 12.

5) Eene voorzegging der toekomstige vervolgingen, ter oorzaak der prediking en
 der belijdenis van het Christendom. De onverzoenlijkste haat zou daardoor ontstaan
 bij de ongeloofigen, zoodat deze niet zouden aarzelen den dood te berokkenen zelfs
 aan hen, met wie zij door den band des bloeds op het naauwst vereenigd waren.

6) Zij mochten het gevaar niet roekeloos trotseren, of zóó handelen, als zochten zij
 den marteldood. Zóó handelden ook de Apostelen niet. Zie Hand 9, 25 ; 12, 19. Er
 staat eigenlijk : *deze stad — de andere* ; wat zooveel gezegd is als : *de ééne — de andere*.

7) Jesus voorzegt hun, dat zij nog niet in al de steden Israëls zouden geweest zijn,
 als hij *komen* zou. Doch welke *komst* de Zaligmaker hier bedoelt, daaromtrent is
 verschil van gevoelen. Sommigen denken aan de verwoesting van Jerusalem, als
 aan eene komst van Jesus ten gerigte tegen Jerusalem en den Israëlietischen Staat.

cipulus super magistrum, nec servus super dominum suum. (Lc 6, 40. Jo 13, 16; 15, 20)
 25 * sufficit discipulo, ut sit sicut magister ejus: et servo, sicut dominus ejus. Si Patrem familias Beelzebub vocaverunt: quanto magis domesticos ejus?
 26 * Ne ergo timueritis eos: Nihil enim est opertum, quod non revelabitur: et occultum, quod non sciatur. (Mc 4, 22. Lc 8, 17; 12, 2.) * Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: et quod in aure auditis, praedicate super tecta. * Et nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius timete eum, qui potest et animam, et corpus perdere in gehennam. * Nonne duo passeris asse veneunt: et unus ex illis non cadet super
 leerling is niet boven den meester, noch een dienst-knecht boven zijnen heer¹. * het is 25
 voor den leerling genoeg, dat hij zij² gelijk zijn meester: en voor den dienstknecht, *dat wij zij* gelijk zijn heer. Hebben zij den Vader des huisgezins Beelzebub³ genoemd: hoe veel te meer zijne huisgenooten⁴? 46
 * Vreest hen dan niet⁵: Want⁶ niet is er bedekt, dat niet ontdekt: noch iets verborgen, dat niet geweten zal worden. * Wat 47
 ik u zeg in het duister, zegt dat in het licht: en wat gij hoort in het oor, predikt dat op de daken⁷. * En weest niet bevreesd voor hen, die het ligchaam dooden, doch de ziel niet kunnen dooden⁸: maar vreest veeleer hem, die én ziel, én ligchaam kan verderven in de hel. * Wor- 28
 den niet⁹ twee musschen voor 29

1) Vs 24 en 25: Jesus komt terug op zijne voorzegging van den smaad en het lijden, dat zijne leerlingen te wachten stond; zij moesten, zegt hij, zich daarover niet verwonderen: de dienstknecht kan billijkerwijze geen beter lot verlangen, dan hetgeen zijn heer ondergaat.

2) dat hem geschiede, enz.

3) *Beelzebub* is een der namen aan den opperste der booze geesten gegeven. De Phariseërs lasterden Jesus, dat hij de duivelen uitwierp door de magt van Beelzebub. Zie 12, 24.

4) De zin is: Indien zij zich niet ontzien hebben, mij, den Vader des huisgezins, te belasteren, hoe veel te minder zullen zij u, zijne huisgenooten, sparen?

5) Eene algemeene gevolgtrekking uit het gezegde van vers 16 af tot 22.

6) *want*. Jesus geeft eene beweegreden van bemoediging en vertroosting op met betrekking tot de lasteringen (vs 25), waarmede zijne leerlingen zouden overladen worden. Wij hebben hier een spreekwoordelijk gezegde, gebezigd, naar 't schijnt, om te kennen te geven, dat niettegenstaande die lasteringen, hunne onschuld toch aan het licht zou komen.

7) De Zaligmaker gaat voort met zijne leerlingen te onderrigten aangaande de uitoefening van hun predikambt: zij moesten, dit is de zin van vers 27 en 28, onverschrokken alles verkondigen, wat zij uit zijnen mond gehoord hadden. Het gezegde in vs 27 is spreekwoordelijk: wat ik u afzonderlijk (als in het duister en als in het oor) gezegd heb, predikt dat ten aanschouwen en aanhooren van allen. — In Palestina hadden de huizen platte daken.

8) De onsterfelijkheid der ziel is hier uitgedrukt.

9) Vs 29-32. Eene opwekking tot vertrouwen, door de herinnering aan Gods Voorzienigheid: alles, zonder uitzondering, staat onder zijn bestuur; *zonder Hem*, zonder zijne kennis en wil of toelating, geschiedt er niets, en valt zelfs niet het geringste vogeltje dood ter aarde neder. *En van ulieden zijn de hoofdharen alle geteld,*

- 30 terram sine patre vestro? * Vesti
 31 tri autem capilli capitis omnes
 numerati sunt. (*II Rg 14, 11.*
 31 *Act 27, 34.*) * Nolite ergo timere
 32 vos. * Omnis ergo, qui confite-
 bitur me coram hominibus, con-
 fitebor et ego eum coram Patre
 meo, qui in cælis est: (*Mc 8, 38.*
 32 *Lc 9, 26; 12, 8. II Tim 2, 12*)
 33 * qui autem negaverit me coram
 hominibus, negabo et ego eum
 coram Patre meo, qui in cælis
 est.
- 34 * Nolite arbitrari quia pacem
 venerim mittere in terram: non
 35 veni pacem mittere, sed gla-
 dium. * veni enim separare
 hominem adversus patrem su-
 um, et filiam adversus matrem
 suam, et nurum adversus socrum
 36 suam: (*Lc 12, 51*) * et inimici ho-
 minis, domestici ejus. (*Mich 7, 6*)
 37 * Qui amat patrem, aut matrem
 plus quàm me, non est me dignus.
 et qui amat filium, aut filiam
 38 super me, non est me dignus. (*Lc 14, 26.*) * Et qui non acci-
 pit crucem suam, et sequitur
 me, non est me dignus. (*Inf 16,*
 24. *Mc 8, 34. Lc 9, 23. 14,*
- een penning verkocht: en *toch*
 zal ééne van haar niet op de
 aarde vallen zonder uwen vader?
 * En van ulieden zijn de hoofd-
 30 haren alle geteld. * Vreest dan
 31 niet! beter dan vele musschen
 zijt gij. * Een iegelijk nu¹, die
 32 mij belijden zal voor de men-
 schen, dien zal ik ook belijden
 voor mijnen Vader, die in den
 33 hemel is: * maar die mij verlooch-
 chend zal hebben voor de men-
 schen, dien zal ik ook verlooch-
 34 enen² voor mijnen Vader, die
 in den hemel is.
- * Meent niet³ dat ik gekomen
 34 ben om vrede te brengen op
 aarde: ik ben niet gekomen om
 vrede, maar om het zwaard te
 35 brengen. * want ik ben gekomen
 om tweedragt te verwekken tus-
 schen een mensch en zijn vader,
 en tusschen de dochter en hare
 moeder, en tusschen de schoon-
 dochter en hare schoonmoeder:
 36 * en eens menschen huisgenoo-
 oten, zullen zijne vijanden wezen.
 * Wie vader, of moeder⁴ meer
 37 bemint dan mij, is mijner niet
 waardig. en wie zoon, of dochter
 bemint boven mij, is mijner niet
 38 waardig. * En wie zijn kruis niet

dat is, gij zijt het voorwerp van eene bijzondere Voorzienigheid Gods; uw leven niet alleen, gelijk dat eener musch, maar het geringste zelfs, dat aan u is, staat onder zijne hoede. *Vreest dan niet!* Draagt God zorg voor de musschen, hoe veel te meer voor u! Beter dan al de musschen zijt gij!

1) Vers 32 en het volgende bevatten eene nieuwe beweegreden, genomen van de toekomstige vergelding, straf of belooning, in het andere leven.

2) dien zal ik op mijne beurt ook niet erkennen voor mijn getrouwen leerling op den dag des oordeels.

3) Jesus komt nog eens terug (vgl vs 21-26) op de vervolgingen, aan welke de belijders van zijnen naam zouden bloot staan. Wat ter oorzaak van het ongeloof en de boosheid der menschen het treurige gevolg zou wezen van zijne komst en van de prediking zijner leer, dat wordt hier als het *oogmerk* daarvan opgegeven. De belijders van zijnen naam zouden menigmaal in hunne huisgenooten en naaste bloedverwanten hunne bitterste vijanden en wreedste vervolgers aantreffen.

4) *Wie vader of moeder*, enz. Nu wordt gezegd, hoe de belijders van zijnen naam zich in zoodanige vervolgingen moeten gedragen, om echte leerlingen van Jesus genoemd te mogen worden.

39 27.) * Qui invenit animam suam, perdet illam : et qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam. (*Lc 17, 33. Jo 12, 25.*)

40 * Qui recipit vos, me recipit : et qui me recipit, recipit eum, qui me misit. (*Lc 10, 16. Jo 13,*

41 20.) * Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet : et qui recipit justum in nomine justi, mercedem justii accipiet. * Et quicumque potum dederit uni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ tantum in nomine discipuli : amen dico vobis, non perdet mercedem suam. (*Mc 9, 40.*)

opneemt, en mij volgt, is mijner niet waardig¹. * Wie zijn leven gevonden heeft, zal het verliezen : en wie zijn leven zal verloren hebben om mijnentwil, zal het vinden².

* Wie u ontvangt³, ontvangt mij : en wie mij ontvangt, ontvangt hem, die mij gezonden heeft. * Wie een propheet ontvangt omdat het een propheet is, zal het loon eens propheeten ontvangen : en wie een regtvaardige ontvangt omdat hij een regtvaardige is, zal het loon eens regtvaardigen ontvangen. * En al wie alleenlijk een beker koud water aan één van deze geringsten zal te driaken gegeven hebben omdat hij een leerling is : voorwaar zeg ik u, hij zal zijn loon niet verliezen.

¹) De ware belijder van Jesus' naam moet bereid zijn om voor hem alles, zelfs den wreedsten en schandelijksten dood te lijden. — Zij die tot den kruisdood veroordeeld waren, moesten zelve hun kruis naar de strafplaats dragen ; van daar de uitdrukking : *zijn kruis opnemen*. Die woorden : *en mij volgt*, bevatten eene zijdelingsche voorzegging van Jesus' eigen kruisdood.

²) *leven* wordt in dit vers dubbelzinnig genomen : in de beide eerste deelen der zinsnede, is *leven* het tijdelijke leven, doch in de beide laatste het eeuwige leven. Wie het eerste leven, met verzaking van Jesus, zal gevonden, gewonnen, behouden hebben, die zal het tweede verliezen ; doch wie, om Jesus' wil, het eerste zal verloren hebben, die zal het andere vinden.

³) Vs 40-42. *Wie u ontvangt, ontvangt mij ; en wie mij ontvangt*, enz. Ten slotte nog eene vertroostende aanmoediging : ofschoon zij gehaat en vervolgd zullen worden, zoo zal het toch niet geheel ontbreken aan dezulken, die hen liefdadig zullen opnemen en verzorgen ; en dat geeft Jesus zijnen leerlingen te kennen, door hun te zeggen, met welke belooning dit liefdebetoon jegens hen zal vergolden worden. Vs 40 : wie hen, zijne afgezanten, liefdadig zou ontvangen, zou gerekend worden hem zelven te ontvangen, ja ook zijnen Vader, die hem gezonden had. Vs 41 : wie eenen propheet, hier eenen bedienaar van het Evangelie, of ook eenen regtvaardige zou ontvangen, omdat hij een bedienaar van het Evangelie, of een regtvaardige is, die zou zoodanig een loon ontvangen, als den bedienaren van het Evangelie of den regtvaardigen is toegezegd. Vs 42 : ja zelfs het allerminste liefdewerk gedaan aan een van zijne leerlingen, hier *deze geringsten* genoemd, een beker koud water aan een van hen te drinken gegeven, het zou niet zonder belooning blijven.

ELFDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Nadat Jesus zijn onderrigt geëindigd en zijne leerlingen uitgezonden heeft om te prediken, reist hij zelf ook, om te leeren en te prediken, Galilea rond. Joannes de Dooper zendt twee zijner leerlingen tot Jesus, om hem te vragen, of hij de beloofde Messias was. Antwoord van Jesus op deze vraag, vs. 1-7. De leerlingen van Joannes vertrokken zijnde, spreekt Jesus tot de scharen over Joannes en zijne zending, vs. 7-16. Hij verwijt den Joden hunne hardnekkigheid, en roept een wee uit over de onboetvaardige inwoners van Corozain, Bethsaida en Capharnaüm, vs. 16-25. Een dankgebed van Jesus; openbaring van zijne goddelijke natuur; uitnodiging om heil te zoeken bij hem, vs. 25-30.

1	* Et factum est, cum consum-	* En het geschiedde, toen	1
	masset Jesus, præcipiens duode-	Jesus geëindigd had, aan zijne	
	cim discipulis suis, transiit inde	twaalf leerlingen bevelen te ge-	
	ut doceret, et prædicaret in civi-	ven, dat hij van daar wegging	
2	tatibus eorum. * Joannes autem	om te leeren, en te prediken in	
	cum audisset in vinculis opera	hunne steden ¹ . * Joannes nu in	2
	Christi, mittens duos de discipu-	de gevangenis ² de werken ³ van	
	lis suis, (<i>Lc</i> 7, 18) * ait illi :	den Christus vernomen hebben-	
3	Tu es, qui venturus es, an alium	de, zendt twee van zijne leerlin-	3
	expectamus? * Et respondens Je-	gen ⁴ , * en zegt tot hem ⁵ : Zijt gij	
4	sus ait illis : Euntes renunciate	degene, die komen zou ⁶ , of ver-	4
	Joanni quæ audistis, et vidistis.	wachten wij een anderen? * En	
	5 (<i>Is</i> 35. 5; 61, 1.) * Cæci vi-	Jesus antwoordt en zegt tot hen:	5
	dent, claudi ambulans, leprosi	Gaat heen en boodschapt aan Jo-	
	mundantur, surdi audiunt, mor-	annes wat gij gehoord, en gezien	
		hebt ⁷ . * Blinden zien, kreupelen	
		gaan, melaatschen worden gerei-	
		nigd ⁸ , dooven hooren, dooden	
		verrijzen, aan armen wordt het	

1) in de steden der Galileërs.

2) in zijne gevangenis op het slot Machérus. Zie Fl. Jos Antiqq 18, 5. Vgl Mt 4, 12, noot 19, en 14, 3.

3) de wonderwerken.

4) Zie noot 5 op bladz. 58.

5) d. i. hij liet hem door zijne leerlingen zeggen.

6) d. i. zijt gij de beloofde Messias? Joannes zelf twijfelde geenzins, of Jesus van Nazareth de beloofde Messias was (vgl 3, 14. Jo 1, 29-34; 3, 26-36); maar zijne leerlingen twijfelden daar nog aan; en daarom zond hij twee van hen tot Jesus, wel voorziende, dat zij op hunne vraag een antwoord zouden krijgen, hetwelk dien twijfel zou kunnen wegnemen.

7) Jesus antwoordt niet rechtstreeks aan de afgezanten van Joannes, maar doet hen letten op zijne wonderwerken welke hij (vs 5) opnoemt. De afgezanten hoorden die wonderwerken voor een gedeelte door ooggetuigen verhalen, en voor een gedeelte zagen zij die zelven; want, als blijkt uit het verhaal van Lk (7, 21), Jesus deed vele en verschillende wonderwerken in hunne tegenwoordigheid.

8) Zie noot 3 op bladz. 51.

tui resurgunt, pauperes evangelizantur: * et beatus est, qui non fuerit scandalizatus in me.

7 * Illis autem abeuntibus, coepit Jesus dicere ad turbas de Joanne: Quid existis in desertum videre? arundinem vento

8 agitatum? (Lc 7, 24.) * Sed quid existis videre? hominem mollibus vestitum? Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus

9 regum sunt. * Sed quid existis videre? prophetam? Etiam dico vobis, et plus quàm prophetam.

10 * Hic est enim, de quo scriptum est: Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui praepraeparabit viam tuam ante te. (Mal 3, 1. Mc 1, 2. Lc 7, 27.)

11 * Amen dico vobis, non surrexit inter natos mulierum major Joanne Baptista: qui autem minor est in regno caelorum, major

12 est illo. * A diebus autem Joan-

Evangelie verkondigd¹: * en ⁶ zalig is hij, die zich aan mij niet zal geërgerd hebben²!

* Toen nu deze henengingen, ⁷ begon Jesus tot de scharen te zeggen aangaande Joannes³: Om wat te zien zijt gij uitgegaan naar de woestijn⁴? om riet te zien dat door den wind bewogen wordt⁵? * Maar⁶ om wat dan te ⁸ zien zijt gij uitgegaan? om een mensch te zien met zachte klederen gekleed⁷? Zie die de zachte klederen dragen, zijn in de huizen der koningen. * Maar ⁹ om wat dan te zien zijt gij uitgegaan? om een propheet te zien? Ja zeg ik u, en meer nog dan een propheet hebt gij gezien!¹⁰ * Want deze is het, van wien geschreven staat: Zie ik zend mijnen engel voor uw aangezicht, die uwen weg zal bereiden voor u henen⁸. * Voorwaar zeg ik u⁹, er is ¹¹ onder de geboren en van vrouwen¹⁰ geen grooter¹¹ opgestaan

¹) aan armen wordt het Evangelie verkondigd. Dit kenmerk van den Messias had de propheet Isaias (61, 1) gegeven.

²) die aan mijne leer, mijne handelwijze, mijnen nederigen staat, geene ergernis neemt, en alzoo weigert mij voor den Messias te erkennen. Jesus wil met dit gezegde eene zijdelingsche waarschouwing geven aan sommige van Joannes' leerlingen.

³) Jesus prijst Joannes, en legt getuigenis voor hem af. Vs 7-16.

⁴) Vgl 3, 5.

⁵) Men verstaat dit gewoonlijk, in figuurlijken zin, van een onstandvastig mensch; ik verkies den eigenlijken zin.

⁶) Maar. Men neme dit zóó, als of er geschreven stond: Maar was het niet om riet te zien, enz., om wat dan te zien, gingt gij naar de woestijn?

⁷) een prachtig uitgedosten mensch? Doch dezulken zoekt men niet in de woestijn, maar in de paleizen.

⁸) Het volk zag Joannes den Dooper wel aan voor een propheet en Godsgezant, doch zij hielden hem niet voor den Voorlooper van den beloofden Messias. Jesus nu leert het volk, dat Joannes die voorlooper was, zijnde hij die Godsgezant, dien Malachias (3, 1) als den voorbode van den Messias had aangekondigd; en om deze reden zegt Jesus van Joannes, dat hij meer was dan een der oude profeten.

⁹) eene bevestiging van het gezegde in vs 9-11.

¹⁰) onder de geboren en van vrouwen, eene Hebreuwsche zegswijze, die zooveel beteekent als: onder de menschen-kinderen, dat is, onder de menschen.

¹¹) geen grooter, geen grooter propheet, naar Lk 7, 28. propheet staat hier in den ruimen zin van het woord, voor Godsgezant. De overige profeten spraken van

nis Baptistæ usque nunc, regnum cælorum vim patitur, et violenti
 13 rapiunt illud. * Omnes enim propheta
 14 prophetæ, et lex usque ad Joannem
 15 prophetaverunt: * et si vultis recipere,
 ipse est Elias, qui venturus est. (*Mal 4, 5*.) * Qui habet
 aures audiendi, audiat.
 16 * Cui autem similem æstimabo generationem
 istam? Similis est pueris sedentibus in foro:
 17 clamantes cœqualibus* dicunt: Cecinimus
 vobis, et non saltastis:

dan Joannes de Dooper: doch de kleinste¹ in het rijk der hemelen, is grooter dan hij. * Van de dagen nu van Joannes den Dooper af tot nu toe, lijdt het rijk der hemelen geweld, en geweldigen rooven het². * Want al de propheten, en de wet hebben tot aan Joannes toe voorzegg³: * en als gij het wilt aannemen⁴, hij is Elias, die komen zou. * Wie ooren heeft om te hooren, die hoore⁵!
 * Doch waaraan zal ik dit geslacht⁶ gelijk achten? Het is gelijk aan kinderen op de markt zittende: die huns gelijken toeroepen * en zeggen: Wij hebben voor u op de fluit gespeeld⁷, en

den Messias als toekomstig; doch Joannes kondigde den beloofden Verlosser aan als nu reeds werkelijk gekomen.

¹) *de kleinste in het rijk der hemelen*, enz. De zin schijnt deze: de geringste bedienaar in het rijk der hemelen, in het rijk van Jesus, dat is, in zijne Kerk, overtreft Joannes in macht en waardigheid. De voortreffelijkheid van het Nieuwe Verbond boven het Oude wordt hiermede aangeduid.

²) *van de dagen nu*, enz. Jesus gaat voort met zijn onderrigt, en zegt, volgens de overzetting der Vulgaat, dat sedert het optreden van Joannes als boetprediker en wegbereider van den Messias, het rijk der hemelen, zijn rijk, geweld lijdt, en, als ware het, *bestormd* wordt; door welke figuurlijke uitdrukking de Zaligmaker wil te kennen geven, dat, sedert dien tijd, het deelgenootschap aan het rijk van den Messias met hevige begeerte en heiligen drift gezocht wordt. Door *geweldigen*, die het rijk der hemelen, om zoo te spreken, *rooven* en innemen, verstaan wij hier dezulken, die, tot dat einde, zich zelve *geweld* aandoen door hunne boetvaardigheid en door de verbetering van hun leven, Vgl. Mt 21, 32. Lk 7, 28, 29; 16, 16.

³) *voorzegd*. Dit *voorzegd* moet met nadruk gelezen worden. De zin is: Al de propheten en de wet, dat is, de geheele Openbaring tot op de komst van Joannes, *voorzegden* het rijk van den Messias als toekomstig; doch Joannes kondigt dat rijk als *nu gekomen* aan; en van daar die hevige begeerte en heilige drift om burger te worden van dat rijk. Vergelijk hiermede Lk 16, 16: *De wet en de propheten werden verkondigd tot aan Joannes, van dien tijd af wordt het rijk Gods verkondigd, en ieder dringt met geweld daarin*.

⁴) indien gij het wilt aannemen, ik zeg u, hij, Joannes de Dooper, is Elias, die komen zou. Zie over den zin van dit gezegde van Jesus de aantekening op 17, 11.

⁵) De zin is: Wie ooren heeft, die hem dienen om te hooren, hij hoore! en daarmede wordt beteekend: Wie verstand heeft, make er gebruik van! Het gezegde is eene vermaning en opwekking tot opmerkzaamheid en nadenken.

⁶) Vs 16-29. Jesus verwijt nu den Joden, zijnen tijdgenooten, hunne hardnekkigheid: zij willen noch naar hem luisteren, noch naar Joannes, Hij vergelijkt hun bij kinderen, die altijd dwars zijn en eigenzinnig, altijd iets anders willen dan hunne speelgezellen, en dan over deze klagen, dat zij niet meê willen spelen.

⁷) wij hebben bruiloft willen spelen.

lamentavimus, et non planxistis.
 18 * Venit enim Joannes neque
 manducans, neque bibens, et di-
 19 cunt: Dæmonium habet. * Venit
 filius hominis manducans, et
 bibens, et dicunt: Ecce homo
 vorax, et potator vini, publica-
 norum, et peccatorum amicus.
 Et justificata est sapientia a
 filiis suis.
 20 * Tunc cœpit exprobrare civi-
 tatibus, in quibus factæ sunt plu-
 rimæ virtutes ejus, quia non
 21 egissent pœnitentiam. * Væ tibi
 Corozain, væ tibi Bethsaida:
 quia, si in Tyro, et Sidone factæ
 essent virtutes, quæ factæ sunt
 in vobis, olim in cilicio, et cinere
 pœnitentiam egissent. (Lc 10,
 22 13.) * Verumtatem dico vobis:
 Tyro, et Sidoni remissius erit in

gij hebt niet gedanst: wij hebben
 een treurlied opgezongen¹, en gij
 hebt niet geschreid. * Want⁵ 18
 Joannes kwam en hij at, noch
 dronk, en zij zeggen: hij heeft
 een boozen geest in! * De zoon 19
 des menschen kwam en hij at,
 en dronk, en zij zeggen: Ziedaar
 een vraat, en wijndrinker, een
 vriend van tollenaars, en zon-
 daars! Doch de wijsheid³ is van
 hare kinderen geregtvaardigd
 geworden.
 * Toen begon⁴ hij de steden, 20
 waarin zijne meeste wonderen
 geschied waren, te verwijten
 dat zij zich niet bekeerd hadden.
 * Wee u Corozain! wee u Beth- 21
 saida⁵! want indien in Tyrus,
 en Sidon⁶ de wonderen geschied
 waren, die geschied zijn in u,
 over lang zouden zij in haren
 kleed, en asch⁷ zich bekeerd heb-
 ben⁸. * Doch ik zeg u: het zal 22

1) wij hebben begrafenis willen spelen.

2) In de toepassing dezer gelijkenis zijn die kinderen, die fluiten en treuren, de Joden; en Joannes en Jesus worden aangeduid door die speelgezellen, over welke de fluitspelers en de lijkdragers zich beklagen. Joannes en Jesus, beide verkondigen hun het rijk der hemelen, doch geen van beiden was naar hunnen zin. Joannes treedt op, voert bij zijne prediking eene zeer strenge levenswijze; het sticht hen niet; zij gelooven hem niet, en geven voor, dat hij van een boozen geest bezeten is. Jesus treedt op, eet en drinkt en kleedt zich gelijk andere menschen: zij zijn ontsticht; zij gelooven hem niet, en geven hem uit voor een brasser en een zwelger.

3) *doch de wijsheid*, enz. Deze woorden zijne eene uitspraak van Jesus over der Joden valsche beoordeeling van zijn gedrag en dat van Joannes: de wijsheid Gods, aan wiens leidende Voorzienigheid dit verschillend gedrag van mij en Joannis moet toegeschreven worden, de wijsheid is geregtvaardigd, als ware wijsheid feitelijk erkend geworden, van hare (der wijsheid) kinderen, dat is, door diegenen, die op mijne prediking en die van Joannes geloovig zijn geworden. Hun geloof bestraft het ongelooft der overigen, en regtvaardigt ons gedrag.

4) Na de voorgaande (vs 16-20) algemeene berisping, begon Jesus in het bijzonder de verhardheid te berispen van die steden, waarin zijne meeste wonderen, die overal zijne prediking vergezelden, geschied waren.

5) Corozain (Corazin) en Bethsaida, twee steden of vlekken op den oever van het Galileesche meer gelegen, niet ver van Capharnaüm.

6) Tyrus en Sidon, twee heidensche koopsteden, ten westen van Galilea grenzende, berucht om hare goddeloosheid en bedorven zeden.

7) *in haren kleed en asch*, in het Grieksch: *in zak en asch*. De zin is: met een rouw gewaad gekleed, en asch op hunne hoofden gestrooid. Beide waren teekenen van rouw en boetvaardigheid bij de Oosterlingen. Zie Jon 3, 5.

8) Aan eene genoegzame genade ter bekeering heeft het den Tyriërs en Sidoniërs

23 die iudicii, quàm vobis. * Et tu Capharnaum, numquid usque in caelum exaltaberis? usque in infernum descendes. quia, si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, forte mansissent usque in hanc diem. * Verumtamen dico vobis, quia terræ Sodomorum remissius erit in die iudicii, quàm tibi.

25 * In illo tempore respondens Jesus dixit: Confiteor tibi, Pater, Domine cæli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus, et prudentibus, et revelasti ea parvulis. * Ita Pater: quoniam sic
26 fuit placitum ante te. * Omnia mihi
27 tradita sunt a Patre meo. Et nemo novit Filium, nisi Pater: neque Patrem quis novit, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare. (Jo 6, 46; 7, 28; 8, 19; 10, 15.) * Venite ad me omnes, qui laboratis, et onerati estis, et ego

voor Tyrus, en Sidon verdragelijker zijn op den dag des oordeels, dan voor u¹. * En gij Capharnaüm! zult gij tot den hemel toe verheven worden²? tot de hel toe zult gij nederdalen! want, indien in Sodoma de wonderen geschied waren, die geschied zijn in u, het zou gebleven zijn tot op dezen dag. * Doch ik zeg u, het zal voor het land van Sodoma verdragelijker zijn op den dag des oordeels, dan voor u.

* In dien tijd³ nam Jesus het woord op en zeide: Ik loof u, Vader, Heer van hemel en aarde! dat gij deze dingen⁴ voor wijzen, en verstandigen verborgen⁵, en ze aan kleinen geopenbaard hebt. * Ja Vader! *ik geloof u* dat het u
26 alzoo behagelijk is geweest. * Alles is mij overgegeven door
27 mijnen Vader. En niemand kent den Zoon, dan de Vader: noch kent iemand den Vader, dan de Zoon, en hij wien de Zoon het wil openbaren⁶. * Komt tot mij
28 allen, die vermoeid, en beladen

niet ontbroken. Doch, waarom hun niet zulk eene genade geschonken is, waardoor zij zich zekerlijk zouden bekeerd hebben, dat is het ondoorgrondelijk geheim van Gods vrije genade.

1) Het misbruik van die buitengewone genade, die hun gegeven was geworden, maakte hen des te strafwaardiger.

2) Eene bestraffing der inwoners van Capharnaüm. Bij Lukas leest men hier (10, 15): *En gij, Capharnaüm! dat tot den hemel toe verheven zijt.* Zie de aantekening op die plaats.

3) bij gelegenheid dat Jesus' leerlingen, ter prediking uitgezonden, tot hem wederkeerden. Zie Lk 10, 17, volgg.

4) de dingen, die het rijk der hemelen betreffen (vgl 13, 11).

5) wijzen en verstandigen, dezulken die bij de wereld voor geleerde en verstandige lieden gehouden worden. Jesus bedoelt de Schriftgeleerden, de Pharisèers en het Joodsche priesterschap, over 't algemeen, hoogmoedige en bedorven menschen. Tegen over hen staan zij, die hier *kleinen* (eenvoudigen, nederigen) genoemd worden. Aan beiden werd het Evangelie verkondigd, en aan beiden ook de hulp verleend van Gods genade, om, onder medewerking van hunnen vrijen wil, het Evangelie-woord geloovig aan te nemen. Doch de eersten weigerden te gelooven, misbruikende de genade hun daartoe verleend, en kwamen alzo, door hunne schuld, niet tot het licht des geloofs; en zoo *verborg* God voor hen *deze dingen*. Eene diepere uitlegging van dit *verbergen* te geven, is hier niet noodig.

6) Zie hier onze ophelderende aanmerkingen op Lk 10, 21-23, en Jo 16, 15, en voorts op Jo 6, 45, 46.

- 29 reficiam vos. * Tollite jugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum, et humilis corde: et invenietis requiem animabus vestris. (*Fer 6, 16.*) * Jugum enim meum suave est, et onus meum leve. (*I Jo 5, 3.*)
- zijt, en ik zal u verkwikken. * Neemt mijn juk op u, en leert van mij ! want ik ben zachtmoedig, en nederig van harte : en gij zult ruste vinden voor uwe zielen. * Want mijn juk is zacht, en mijn last is ligt.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus verdedigt zijne leerlingen tegen de Phariseërs, die hen van eene ongeoorloofde daad beschuldigen, vs 1-9. Gevraagd zijnde, of het geoorloofd was, iemand te genezen op den sabbath, doet hij eene wonderdadige genezing op den sabbath, vs 9-13. — De Phariseërs beraadslagen met elkander hoe zij Jesus zouden kunnen ter dood brengen, vs 14. Jesus dit wetende, vertrekt van daar ; de scharen volgen hem ; hij geneest al hunne kranken, en gebiedt, dat zij hem niet ruchtbaar maken ; door welk alles eene voorzegging van Isaias hare vervulling krijgt, vs 15-22. Jesus verlost een' bezetene, die blind en stom was ; de scharen bewonderen dit wonderwerk, maar de Phariseërs schrijven het toe aan eene gemeenschap met Beëlzebub, het hoofd der booze geesten. Jesus wederlegt die lasteraars, en bestraft hen als dezulken, die zondigen tegen den Heiligen Geest, vs 22-38.

- 1 * In illo tempore abiit Jesus per sata sabbato: discipuli autemejus esurientes coeperunt vellere spicas, et manducare. (*Mc 2, 23. Lc 6, 1.*) * Pharisei autem videntes, dixerunt ei: Ecce discipuli tui faciunt quod non licet facere sabbatis. * At ille dixit eis: Non legistis quid fecerit David, quando esuriit, et qui cum eo erant: (*I Rg 21, 6.*) * quomodo intravit in domum Dei, et panes
- * In dien tijd¹ ging Jesus op den sabbath door het gezaaide²: en zijne leerlingen honger hebbende begonnen aren te plukken, en te eten. * En de Phariseërs dit ziende, zeiden tot hem: Zie uwe leerlingen doen wat niet geoorloofd is te doen op den sabbath³. * Doch hij zeide tot hen: Hebt gij niet gelezen wat David deed, toen hij honger had, en zij die met hem waren: * hoe hij

1) Zie Lk 6, 1. Uit het rijp zijn der korenaren kan men opmaken, dat het destijds Maart of April was.

2) door de korenvelden.

3) Aren te plukken van een andermans akker, was door de wet uitdrukkelijk toegestaan. Zie Dt 23, 25. Doch het werd, als een slavelijk werk, voor ongeoorloofd gehouden op den sabbatdag. Jesus nu verdedigt het gedrag zijner leerlingen vooreerst daardoor (vs 3 en 4), dat zij dit deden uit noodzakelijkheid, omdat zij honger hadden, even gelijk David (I Kon 21), die door honger gedreven ook iets deed, wat hem anders niet vrij stond ; ten tweede door hunnen beschuldigers (vs. 5 en 6) te herinneren, dat de priesters, ofschoon zij door hun veelvuldig en zwaar dienstwerk in den Tempel den sabbath breken, toch onschuldig zijn ; waaruit hij a fortiori besluit, dat ook zijne leerlingen onschuldig waren ; want wat deze deden, dat deden zij om in staat te zijn van hem te kunnen dienen, hem, die een grootere was dan de Tempel.

propositionis comedit, quos non
 licebat ei edere, neque his, qui
 cum eo erant, nisi solis sacerdo-
 5 tibus? (*Lv 24*, 9.) * Aut non
 legistis in lege quia sabbatis sacer-
 dotes in templo sabbatum
 violant, et sine crimine sunt?
 6 (*Nm 28*, 9.) * Dico autem
 vobis, quia templo major est hic.
 7 * Si autem sciretis, quid est:
 Misericordiam volo, et non sacri-
 ficium: numquam condemnas-
 setis innocentes: (*Os 6*, 6.)
 8 * Dominus enim est filius homi-
 nis etiam sabbati.
 9 * Et cum inde transisset, venit
 10 in synagogam eorum. * Et ecce
 homo manum habens aridam,
 et interrogabant eum, dicentes:
 Si licet sabbatis curare? ut accu-
 11 sarent eum. (*Mc 3*, 1. *Lc 6*, 6.)
 * Ipse autem dixit illis: Quis
 erit ex vobis homo, qui ha-
 beat ovem unam, et si ceci-
 derit hæc sabbatis in foveam,
 nonne tenebit, et levabit eam?

ging in het huis Gods¹, en de
 toonbrooden at, welke te eten
 hem niet geoorloofd was, noch
 hun, die met hem waren, maar
 aan de priesters alleen²? * Of
 5 hebt gij in de wet niet gelezen³
 dat op de sabbath-dagen de pries-
 ters in den tempel den sabbath
 breken, en *toch* onschuldig zijn?
 * En ik zeg u, dat een grootere
 6 dan de tempel hier is! * Doch
 7 indien gij wist, wat het is: Bar-
 mhartigheid wil ik, en geen
 offer: nooit zoudt gij de on-
 schuldigen veroordeeld hebben⁴:
 * want de zoon des menschen is
 8 Heer ook van den sabbath⁵.

* En van daar voortgegaan
 9 zijnde, kwam hij in hunne syna-
 goog. * En zie *daar was* een
 10 mensch die eene dorre hand⁶
 had, en zij vroegen hem, zeg-
 gende: Is het geoorloofd op den
 sabbath te genezen? opdat⁷ zij
 hem mogten beschuldigen. * Doch
 11 hij zeide tot hen⁸: Welk mensch
 zal er onder u wezen, die één
 schaap heeft, en als⁹ dit op den

1) in het voorhof des tabernakels.

2) Over de twaalf toonbrooden leze men *Lv 24*, 5-10.

3) Zie *Nm 28*, 9, op welke plaats gesproken wordt van offers op den sabbathdag
 zelve te offeren, iets wat zonder veel arbeids niet geschied kon.

4) Jesus verwijt den Phariseërs hunne liefdelooze gestrengheid. Zij hadden nog
 niet geleerd, dat God (bij *Os 6*, 6) de menschievendheid hooger acht dan uiterlijke
 eerdienst; zij zouden anders in plaats van zijne leerlingen als overtreders der
 wet te veroordeelen, dat plukken van die korenaren hebben weten te verschoonen.
 Tegelijk verklaart Jesus hun nu regtstreeks, dat zij *onschuldigen* veroordeeld
 hadden, omdat hij, *die Heer was ook van den sabbath*, zijnen leerlingen verlof had
 gegeven, om te doen wat zij gedaan hadden.

5) Wij hebben hier wederom een bewijs voor de Godheid des Zaligmakers.

6) eene stijve hand; eene hand die door gebrek in den omloop des bloeds verdord
 en alzoo verstijfd was.

7) Men leze hier als of er geschreven stond; zij stelden hem deze vraag voor, hopende
 een antwoord te krijgen, waarin zij iets zouden kunnen vinden om hem aan te klagen.

8) Het toebereiden en toedienen van geneesmiddelen hielden zij, enkele gevallen
 uitgenomen, voor ongeoorloofd op den sabbath. Dat nu de Joodsche Meesters al-
 gemeen van dat gevoelen waren, kan niet voorzeker gezegd worden. Wat er van zij,
 Jesus antwoordt niet regtstreeks op hunne vraag, maar doet hun eene wedervraag,
 waardoor hij hen beschaamd maakt.

9) In den grondtekst, en evenzoo in de Vulgaat, zijn hier twee vraagwijzen in één
 gevoegd, gelijk in 7, 9 en 10. Zie de aanteekening op die plaats.

12 (*Dt 22, 4.*) * Quanto magis
 melior est homo ove? Itaque licet
 13 sabbatis benefacere. * Tunc ait
 homini: Extende manum tuam.
 Et extendit, et restituta est sani-
 14 tati sicut altera. * Exeuntes au-
 tem Pharisæi, consilium facie-
 bant adversus eum, quomodo
 perderent eum.
 15 * Jesus autem sciens recessit
 inde: et secuti sunt eum multi,
 16 et curavit eos omnes: * et præ-
 cepit eis ne manifestum eum
 17 facerent. * Ut adimpleretur quod
 dictum est per Isaiam prophe-
 18 tam, dicentem: * Ecce puer
 meus, quem elegi, dilectus meus,
 in quo bene complacuit animæ

sabbath in een put valt, het niet
 zal aangrijpen, en *daaruit* heffen¹?
 * Hoe veel is niet een mensch 12
 beter dan een schaaap? Het is dan
 geoorloofd op den sabbath goed 13
 te doen! * Hierop zegt hij tot
 dien mensch: Steek uwe hand 13
 uit²! En hij stak haar uit, en zij
 was wederom gezond gelijk de
 andere. * De Phariseërs nu uit- 14
 gegaan zijnde³, hielden raad
 tegen hem, hoe zij hem zouden
 kunnen ombrengen⁴.
 * Doch Jesus dit wetende⁵ ver- 15
 trok van daar⁶: en velen volgden
 hem, en hij genas ze allen⁷: * en 16
 hij gebod hun dat zij hem niet
 bekend zouden maken⁸. * Opdat 17
 vervuld zou worden⁹ wat ge-
 sproken is door Isaias den pro-
 pheet, die zegt: * Zie hier mijn 18
 dienstknecht¹⁰, dien ik ver-
 koren heb, mijn geliefde

1) Dat dit geoorloofd was, konden zij niet ontkennen; en nu redeneert de Zalig-
 maker *a fortiori*.

2) Jesus gebod en genas tegelijk: want, zonder dat zijne hand genezen was, had
 die man haar niet kunnen uitsteken; en dat uitsteken bewijst het geloovig vertrou-
 wen van dien ongelukkige.

3) uit de synagooq, waarin Jesus dit wonderwerk verrichte. Zie vs 9.

4) Onbegrijpelijke verhardheid! Zij waren pas ooggetuigen geweest van een schit-
 terend wonderwerk, dat met zoo vele andere de goddelijke zending van Jesus be-
 vestigde; en nu gaan die angstige vereerders van den sabbath, zonder angst van
 den sabbath te schenden, op den sabbath beraadslagen, hoe zij hem zouden
 kunnen ombrengen.

5) omdat hij als God-mensch alwetend was.

6) Zijne uur was niet gekomen. Jo 13, 1.

7) Hij genas al de zieken, die zich bevonden onder die *velen*, die hem volgden.
 8) dat zij hem niet ruchtbaar zouden maken door het wijd en zijd verkondigen
 van zijne wonderwerken. Het oogmerk van dit verbod was, van den eenen kant,
 zijne vijanden niet nog meer te verbitteren, en van den anderen kant, een bewijs
 te geven van zijne ootmoedigheid, en hoe hij geenszins uit was op roem bij de
 menschen.

9) *opdat vervuld zou worden*, enz. Lees zóó, als of er stond: *en dit* (deze handelwijze
 van Jesus) *geschiedde*, *opdat vervuld zou worden*, enz. De Evangelist doet ook hier
 wederom opmerken, hoe de voorzeggingen aangaande den Messias hare vervulling
 kregen in den persoon van Jesus van Nazareth.

10) Deze voorzegging aangaande den Messias staat bij Is 42, 1-4. Mattheüs haalt
 niet woordelijk aan, maar behoudt toch den zin daarvan; overigens geeft hij de
 voorzegging in haar geheel, ofschoon alleen dat, wat wij bij hem in vs. 19 en 20
 lezen, hier tot zijn oogmerk dient. *Dienstknecht* Gods heet de Messias als *mensch*.

meæ. Ponam spiritum meum
 super eum, et iudicium gentibus
 19 nunciabit. (*Is 42, 1.*) * Non con-
 tendet, neque clamabit, neque
 audiet aliquis in plateis vocem
 20 ejus: * arundinem quassatam
 non confringet, et linum fumi-
 gans non extinguet, donec ejiciat
 21 ad victoriam iudicium: * et in
 nomine ejus Gentes sperabunt.
 22 * Tunc oblatum est ei dæmoni-
 um habens, cæcus, et mutus, et
 23 curavit eum ita ut loqueretur, et
 videret. * Et stupebant omnes
 24 turbæ, et dicebant: Numquid
 hic est filius David? * Pharisei
 autem audientes, dixerunt: Hic
 non ejicit dæmones nisi in Beel-
 zebub principe dæmoniorum.

in wien mijne ziel¹ behagen
 heeft. Ik zal mijnen geest
 op hem leggen², en hij zal
 den volkeren³ het regt⁴ ver-
 kondigen. * Hij zal niet ¹⁹
 twisten, noch schreeuwen,
 noch zal iemand op de straten
 zijne stemme hooren:
 * een geknakt riet zal hij ²⁰
 niet breken, en een roo-
 kend lemmet niet uitdoo-
 ven⁵, tot dat hij het regt
 uitleidt ter zegepraal⁶: * en ²¹
 op zijnen naam zullen de
 Volkeren hopen⁷.
 * Toen werd er voor hem een ²²
 bezetene gebragt⁸, die blind, en
 stom was⁹, en hij genas hem
 zoodat hij sprak, en zag. * En al ²³
 de scharen verbaasden zich *daar-*
*over*¹⁰, en zeiden: Zou deze niet
 de zoon van David zijn¹¹? * Doch ²⁴
 de Phariseërs dit hoorende,
 zeiden¹²: Deze drijft de booze

1) d. i. in wien ik mijn behagen heb. Vgl Mt 3, 17.

2) De H. Geest met al zijne gaven zal op hem rusten. Vgl Mt 3, 16. Jo 3, 34
 Is 11, 2; 61, 1.

3) aan Joden en heidenen. Vgl Mt 28, 19.

4) De wet van het Evangelie, de ware Godsdienst.

5) Vs 19 en 20. Hij zal door geschreeuw en getier zich geen aanhang zoeken te
 maken, niet roemzuchtig wezen, maar nederig en zachtmoedig en langmoedig zich
 gedragen. *En toen hij de stad zag, weende hij over haar.* Lk 19, 41.

6) d. i. tot hij de ware Godsdienst doet zegepralen. Door deze woorden voor-
 zegt de profeet de zegepraal van het Evangelie; daartoe behoort ook wat nog
 volgt; *en op zijnen naam.* enz.

7) De volkeren, door hem in eenen geestelijken zin overwonnen en gebracht onder
 de heerschappij des Geloofs, zullen, bij de vergiffenis hunner zonden en de ver-
 zoening met God, van hem hunne zaligheid verwachten; *want er is onder den hemel
 geen ander naam, door welke wij moeten zalig worden.* Hand 4, 12.

8) Een dergelijk geval, als hier verhaald wordt, had vroeger (9, 32-34) nog eens
 plaats gehad.

9) die, onder Gods toelating, door werking van een boozen geest, van wien hij
 bezeten was, het gebruik miste van zijne oogen en tong.

10) Zie de aanteekeningen op 9, 33.

11) d. i. de beloofde Messias. Dit wonderwerk trof de volkscharen, aldaar tegen-
 woordig, en zij gaven haar vermoeden te kennen, of die wonderdoener niet soms de
 Messias was.

12) Het feit zelf konden zij niet loochenen; doch om nu toch den indruk weg te
 nemen, dien dit wonder op de scharen gemaakt had, schrijven zij het toe aan Beel-
 zebub, door wiens kracht zij beweerden, dat Jesus dien boozen geest had uitge-
 dreven. Vgl de aanteekening op 9, 34; 10, 25. *In Beelzebub*, van wien hij bezeten is.

(*Sup* 9, 34. *Mc* 3, 22. *Lc* 11, 15.) * *Jesus autem sciens cogitationes eorum, dixit eis: Omne regnum divisum contra se, desolabitur: et omnis civitas, vel domus divisa contra se, non stabit. (Lc 11, 17).* * *Et si satanas satanam ejicit, adversus se divisus est: quomodo ergo stabit regnum ejus? * Et si ergo in Beelzebub ejicio dæmones, filii vestri in quo ejiciunt? Ideo ipsi judices vestri erunt. * Si autem ego in spiritu Dei ejicio dæmones, igitur pervenit in vos regnum Dei. * aut quomodo potest quisquam intrare in domum fortis, et vasa ejus diripere, nisi prius alligaverit fortem? et tunc domum illius diripiet. * Qui non est mecum, contra me est: et qui non con-*

geesten niet uit dan door Beëlzebub den overste der booze geesten. * Maar *Jesus* hunne gedachten kennende¹, zeide tot hen: Alle koningrijk dat tegen zich zelf verdeeld² is, zal verwoest worden: en alle stad, of huis dat tegen zich zelf verdeeld is, zal geen³ stand houden³. * En indien de satan den satan uitdrijft, zoo is hij tegen zich zelven verdeeld: hoe zal dan zijn rijk stand houden? * En indien ik door Beëlzebub de booze geesten uitdrijf, door wien drijven uwe zonen ze dan uit⁴? Daarom⁵ zullen zij uwe regters zijn. * Doch indien ik door den geest Gods de booze geesten uitdrijf, dan⁶ is⁶ ook het rijk Gods tot u gekomen. * of⁷ hoe kan iemand in

1) Wat de Phariseërs zegden, had *Jesus* niet gehoord, maar in hunne harten gelezen. Hij rigt nu het woord tot hen, en doet hun zien, hoe ongerijmd hunne lasterrede is.

2) *tegen zich zelf verdeeld*: verdeeldheid gepaard met opstand van het eene deel tegen het andere. — Het is bij verkorting (brachylogisch) gesproken.

3) Om het ongerijmd van hunne lasterrede aan te toonen, beroept *Jesus* zich (vs 25) op eene algemeen erkende waarheid, dat namelijk geen staat, geene stad, geen huisgezin, stand kan houden zonder eendragt en vrede. Vers 26 is de toepassing van het gezegde in vers 25, en de zin is: Meent gij, dat de satan *tegen zich zelven verdeeld kan wezen*, dat hij zijne eigene magt wil verbreken en zijn eigen rijk verstoren? want dat zou het geval zijn, als 't waar was wat gij zegt, dat Beëlzebub door mij den satan uitdrijft.

4) Een tweede bewijs voor de ongerijmdheid van hunne lasterrede: zij schrijven dezelfde daad, het uitdrijven van booze geesten, gelijkelijk toe aan God en aan den satan; want van hunne *zonen* (de exorcisten onder de Joden), zeggen zij, dat deze de booze geesten uitdrijven door de kracht Gods. Over de exorcisten onder de Joden zie men *Hand 19, 13-16*. Fl. Joseph. *Antiqq 8, c. 2*. S. Justin. *adv. Tryphon p. 311* (edit. Colon. 1686). S. Iren. *adv. Haer. Lib 2, c. 5*.

5) *daarom*, dat is, omdat uwe exorcisten, volgens ulieden eigen getuigenis, de booze geesten uitdrijven door de kracht Gods, *daarom* zullen zij uwe veroordeeling zijn, dat gij, tegen beter weten aan, van mij gezegd hebt, dat ik de booze geesten uitdrijf door de kracht van Beëlzebub.

6) Na deze redeneringen (vs 25-28) moesten de Phariseërs wel toegeven, dat *Jesus* niet door Beëlzebub, den boozen geest, maar door den geest Gods, den Heiligen Geest, de booze geesten uitdreef. En daaruit trekt hij nu dit gevolg: *alzo is het rijk Gods tot u gekomen*, waarmede regtstreeks gezegd is: *de Messias is verschenen* en zijdelings: *ik ben de Messias*. *Jesus* leerde dat hij de beloofde Messias was, en hij verrigtte zijne wonderwerken ter bevestiging van de waarheid zijner leer. Hij was alzo ook waarlijk de Messias; want God kan der onwaarheid geene getuigenis geven.

7) *of hoe kan*, enz. Nog een bewijs, ter bevestiging daarvan, dat hij door den geest

31 gregat mecum, spargit. * Ideo dico vobis : Omne peccatum, et blasphemia remittetur hominibus, spiritus autem blasphemia non remittetur. (Mc 3, 28. Lc 32 12, 10.) * Et quicumque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei : qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc 33 sæculo, neque in futuro. * Aut facite arborem bonam, et fructum ejus bonum : aut facite arborem malam, et fructum ejus malum : siquidem ex fructo arbor agno-

het huis van den sterke gaan, en zijn huisraad wegrooven, tenzij hij eerst den sterke gebonden hebbe? en alsdan zal hij zijn huis uitplunderen. * Die niet met mij is, is tegen mij : en die niet met mij vergadert, verstrooit¹. * Daarom² zeg ik u : Alle zonde, en godslastering³ zal den menschen vergeven worden, maar de lastering des geestes⁴ zal niet vergeven worden. * En al wie een *laster*-woord zal gezegd hebben tegen den zoon des menschen⁵, het zal hem vergeven worden: maar wie *het* gezegd zal hebben tegen den Heiligen Geest, het zal hem niet vergeven worden noch in deze wereld, noch in de toekomstige⁶. * Of maakt den boom goed, en zijne

Gods de booze geesten uitwierp. Het bewijs wordt gegeven door eene vergelijking, en de redenering komt hier op neer : De magtige doet niet onder, tenzij voor eenen die magtiger is dan hij. De booze geest nu is magtiger dan de mensch. Derhalve is mijn uitdrijven der booze geesten toe te schrijven aan den geest Gods, waardoor ik magtiger ben dan hij, en hem, als ware het, gebonden heb.

1) Een spreekwoordelijk gezegde, waardoor iemand te kennen geeft, dat zijne zaak van dien aard is, dat men zich daarin niet onzijdig kan houden : wie met mij niet medewerkt, die werkt mij tegen. Jesus bezigt dit spreekwoord hier van zich zelve, en past het toe op de Phariseërs. Bij het volk huichelden zij onpartijdigheid in de zaak van Jesus; doch nu was het gebleken, hoe zeer zij hem vijandig waren, en hun gedrag had de waarheid bevestigd van het spreekwoord : *Die niet met mij is, is tegen mij ; en die niet met mij vergadert, verstrooit*.

2) *Daarom*, omdat gij, tegen uw geweten, de werken, die ik verrigt door de kracht des H. Geestes, toeschrijft aan de kracht van satan, *daarom* kondig ik u het ijsselijke uwer boosheid aan : *Alle zonde en godslastering*, enz.

3) *alle zonde en godslastering*, alle zonde, en derhalve ook alle godslastering. Bij het *genus* wordt, om hetgeen aanstonds volgt, nog eene bijzondere *species* uitgedrukt.

4) *lastering des geestes*. Dit wijst terug op vs 28 : *doch indien ik door den geest Gods de booze geesten uitdrijf*. Wonderwerken of mirakelen zijn daden van den Drieëenigen God ; doch, beschouwd als werken van Gods liefde, worden zij in de H. Schriftuur toegeschreven, door toeëigening, aan den Heiligen Geest, die in de Godheid is de zelfstandige liefde des Vaders en des Zoons.

5) Dat is : *tegen mij*, wanneer hij mij nog niet als Messias erkent, en mij voor een louter mensch houdende, mij lastert, bij voorbeeld, door te zeggen, dat ik een vraat en een wijndrinker ben, of dat ik het houde met de tollenaars en zondaars. Vgl 11, 19.

6) *noch in deze wereld, nog in de toekomstige*, dat is, nooit, zoo min in dit leven, als in het toekomstige. De *lastering des geestes* (vs 31) is hetzelfde als *een woord gezegd tegen den H. Geest* (vs 32), en dat nooit vergeven zal worden. Aangaande de zonde, waarvan hier gesproken wordt, leze men onze aantekeningen op Mk 3, 28-30.

- 34 scitur. * Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? ex abundantia enim cordis os loquitur. (*Lc 6,*
 35 45.) * Bonus homo de bono thesauro profert bona: et malus homo de malo thesauro profert
 36 mala. * Dico autem vobis quoniam omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, red-
 dent rationem de eo in die iudicii.
 37 * Ex verbis enim tuis justificaberis, et ex verbis tuis condemna-
 beris.
 38 * Tunc responderunt ei quidam de Scribis et Phariseis, dicentes: Magister, volumus a te signum
- vrucht goed: óf maakt den boom slecht, en zijne vrucht slecht: want aan de vrucht wordt de boom gekend¹. * Gij adderen-
 gebroedsel, hoe kunt gij spreken
 wat goed is, daar gij kwaad zijt? want uit den overvloed des harten spreekt de mond. * De goede mensch brengt uit den goeden schat² goede dingen voort: en de kwade mensch brengt uit den kwaden schat kwade dingen voort. * En³ ik zeg u van alle
 ijdel woord, 't welk de menschen zullen gesproken hebben, zij zullen rekenschap daarvan geven op den dag des oordeels. * Want
 uit uwe woorden zult gij geregtvaardigd, en uit uwe woorden zult gij veroordeeld worden⁴.
 * Alstoen namen eenige⁵ der Schriftgeleerden en Phariseers het woord op, zeggende: Mee-

¹ Nog een bewijs, hoe ongerijmd het gedrag der Phariseers was ten opzichte van Jesus. Een boom moet voor goed gehouden worden, als zijne vrucht goed is, en voor slecht, als zijne vrucht slecht is. Het tegenovergestelde te doen, is ongerijmd; en toch handelden de Phariseers zoo; de daden van Jesus, zijne vruchten, moesten zij wel goedkeuren, en toch hem zelven, den boom, lasterden zij als eenen, die met satan omging, en door hem zijne werken verrigte. *Maken* word hier gebezigd in den zin van *zeggen*, voor iets *houden* of *verklaren*.

Het laatste gezegde: *aan de vrucht wordt de boom gekend*, heeft voor grond wat Jesus elders (7, 17) zeide: *alle goede boom brengt goede vruchten voort, maar de slechte boom slechte vruchten voort*; en dit past Jesus hier toe op de Phariseers, wier harten hij doorgrondde en kende. Boos als zij waren, konden de vruchten hunsmonds niet dan boos zijn: de tong verraadt het hart, en waar het hart vol van is, daar loopt de mond van over. — Niet aan eene volstreckte, maar aan eene *moreele* onmogelijkheid moet hier gedacht worden. Dat de kwade mensch volstrekt niets dan kwaad kan doen, wordt hier geenszins geleerd; en het is eene grove dwaling te zeggen, dat al de daden der zondaren, zonden zijn.

² De *goede* of *kwaade schat* (schatkamer) is de goede of kwade *overvloed des harten* van het vorige vers; en de *goede* of *kwaade dingen* uit dien schat getrokken, zijn hier, in 't bijzonder, de vruchten desmonds.

³ Het zinverband is: en opdat gij weten zoudt, dat het niet onverschillig is, wat men uit het hart op de tong brengt, zoo zeg ik u; van alle ijdel woord, enz.

⁴ Ook van zijne woorden zal de mensch rekenschap moeten geven op den oordeelsdag. *Uit zijne woorden*, dat is, naar 't geen hij gesproken zal hebben, zal hij *geregtvaardigd* of *geoordeeld*, dat is, onschuldig of schuldig verklaard worden. Van de *kwaade* gedachten en werken wordt hier niet gesproken; dat kwam nu niet te pas.

⁵ *eenige*, niet dezelfde, die gezegd hadden, dat Jesus in Beëlzebub de booze geesten uitdreef; en dit blijkt uit Lk 11, 16.

39 videre. * Qui respondens ait illis: Generatio mala, et adultera signum quærit: (*Inf 16, 4. Lc 11, 29. I Cor 1, 22*) et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ
 40 prophetæ. (*Jon 2, 1.*) * Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus, et tribus noctibus; sic erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus, et tribus
 41 noctibus. * Viri Ninivitæ surgent in judicio cum generatione ista, et condemnabunt eam: quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Jonæ. Et ecce plus quàm
 42 Jonas hic. (*Jon 3, 5.*) * Regina austri surget in judicio cum generatione ista, et condemnabit eam: quia venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis, et ecce plus quàm Salomon hic. ster! wij willen een teeken¹ van u zien. * Hij antwoordde en zeide tot hen²: Een boos, en overspelig geslacht³ vraagt een teeken: en geen teeken⁴ zal hun gegeven worden, dan het teeken van Jonas⁵ den propheet. * Want gelijk Jonas drie dagen, en drie nachten geweest is in den buik van den walvisch; alzoo zal de Zoon des menschen in het hart der aarde zijn drie dagen, en drie nachten⁶. * De Ninivters zullen in het oordeel opstaan met dit geslacht, en het veroordeelen: omdat zij zich bekeerden op de prediking van Jonas. En zie meer dan Jonas is hier⁷! * De koningin van het zuiden⁸ zal in het oordeel opstaan met dit geslacht, en het veroordeelen: omdat zij kwam van de einden der aarde om Salomons wijsheid te hooren, en zie

1) een teeken. Lk (11, 16) voegt er bij: *uit den hemel*. Zij begeeren van hem een buitengewoon teeken of wonderwerk; alsof de wonderwerken tot dus verre door hem verrigt, niet genoegzaam waren om zijne goddelijke zending en zijne Messiaswaardigheid te bewijzen. Niet eens, maar meermalen heeft het ongeloof der Joden evenzoo naar een buitengewoon teeken gevraagd. Zie de bemerking op 16, 1.

2) Dat buitengewoon teeken, 't welk zij vragen, wordt hun geweigerd.

3) een boos en overspelig geslacht. Gemeend zijn hier de Joden van dien tijd in 't algemeen, doch bijzonderlijk de Schriftgeleerden en de Phariseërs. *Overspelig* heet dat geslacht als ontrouw aan God en van hem afgefallen.

4) geen teeken. Dit woord *teeken* moet hier genomen worden in den zin der vragers, die beweerden, dat de wonderen, tot dus verre door Jesus verrigt, niet voldoende waren om zijne goddelijke zending te bewijzen, en die daarom een *buitengewoon* wonderwerk van hem zien wilden. Zulk een teeken of buitengewoon wonderwerk zal het hun niet gegeven worden *te zien*, zegt Jesus.

5) het teeken van Jonas; dat is, een teeken dat eenige gelijkheid zou hebben met het teeken, 't welk geschied was aan den persoon van Jonas. Jesus voorzegt hier zijne opstanding van de dooden.

6) walvisch of zeegedrogt. Zie voorts de aantekening op 27, 63.

7) In het laatste oordeel zullen de Ninivters, met dit geslacht voor den Regter zijnde, opstaan, als om hen aan te klagen, en hen veroordeelen door het voorbeeld dat zij gaven; want zij bekeerden zich op de prediking van Jonas (zie Jon 3), terwijl dit boos en overspelig geslacht (vs 39) zich niet bekeerde. En toch, hoe veel meer dan Jonas had Jesus gedaan, om hen te bekeeren?

8) Zie III Kon 10, II Par 9. De koningin van Saba of Sabea, in gelukkig Arabië, dat ten zuiden van Palestina gelegen was.

(III Rg 10, 1. II Par 9, 1.)
 43 * Cum autem immundus spiri-
 ritus exierit ab homine, ambulat
 per loca arida, quærens requiem,
 44 et non invenit. (Lc 11, 24.) * Tunc
 dicit: Revertar in domum meam,
 unde exivi. Et veniens invenit
 eam vacantem, scopis munda-
 45 tam, et ornatam. * Tunc vadit,
 et assumit septem alios spiritus
 secum nequiores se, et intrantes
 habitant ibi: et fiunt novissima
 hominis illius pejora prioribus.
 Sic erit et generationi huic pes-
 simæ. (II Pt 2, 20.)
 46 * Adhuc eoloquente ad turbas,
 ecce mater ejus, et fratres sta-
 bant foris, quærentes loqui ei.
 17 (Mc 3, 31. Lc 8, 19.) * Dixit
 autem ei quidam: Ecce mater
 tua, et fratres tui foris stant quæ-
 8 rentes te. * At ipse respondens
 dicenti sibi, ait: Quæ est mater
 9 mea, et qui sunt fratres mei? * Et

meer dan Salomon is hier¹!
 * Doch als² de onreine geest 43
 van den mensch is uitgegaan,
 zoo gaat hij om door dorre
 plaatsen, rust zoekende, en vindt
 haar niet. * Dan zegt hij: 44
 zal terugkeeren in mijn huis,
 waarvan ik ben uitgegaan. En
daar gekomen vindt hij het ledig,
 uitgeveegd, en versierd. * Dan 45
 gaat hij heen, en neemt met zich
 zeven andere geesten *nog* boozter
 dan hij zelf, en zij gaan in en
 wonen aldaar: en de laatste
toestand van dien mensch wordt
 erger dan de eerste. Zóó zal het
 ook gaan met dit boos geslacht.
 * Terwijl hij nog sprak³ tot de 46
 scharen, zie zoo stonden zijne
 moeder, en zijne broeders⁴ bui-
 ten⁵, en zochten hem te spreken.
 * Iemand⁶ nu zeide tot hem: Zie 47
 uwe moeder, en uwe broeders
 staan buiten en verlangen naar
 u. * Doch dengene die hem dit 48
 zeide antwoordt hij, zeggende:
 Wie is mijne moeder, en wie zijn
 mijne broeders?⁷ * En zijne hand 49
 naar zijne leerlingen uitstrek-

¹) Hij, die de Wijsheid zelve was, kwam zelf tot hen, en zij luisterden niet naar zijne wijsheid.

²) *Doch als*. Het gezegde in dit en de twee volgende verzen komt ook voor bij Lk 11, 24-26, doch in een ander zinverband. Men zie onze ophelderende aanmerkingen aldaar.

³) Jesus bevond zich op dit oogenblik in Capharnaüm, als blijkt uit 13, 1.

⁴) *Zijne moeder en broeders* waren van Nazareth naar Capharnaüm gekomen ter zijner oorzaak. Doch welk het eigenlijk doel van dit bezoek geweest is, wordt door den Evangelist niet gezegd. Zie de aanteekening op Mk 3, 21. Door zijne *broeders* worden hier, naar Hebréeuwsch spraakgebruik, zijne naaste bloedverwanten beteekend.

⁵) *buiten* het huis, of de besloten plaats, waar Jesus zich thans bevond. In het Evangelie van Lk (8, 19) wordt gezegd, dat zijne moeder en zijne broeders niet *bij hem konden komen van wege de schare*. De oorzaak alzoo, waarom zij *buiten* stonden, was de groote volksmenigte aldaar vergaderd.

⁶) *iemand*, onder de menigte aldaar tegenwoordig, die dit op eene of andere wijze had vernomen.

⁷) *Wie is mijne moeder*, enz. Deze woorden, als blijkt uit het verhaal, waren gerigt, niet regstreeks tot Jesus' moeder en zijne bloedverwanten, maar tot dengene, die hem hun verlangen te kennen gaf. Zie voorts wat wij ter ophelderding van deze plaats hebben aangeteekend bij Mk 3, 31-55.

50 extendens manum in discipulos suos, dixit: Ecce mater mea, et fratres mei. * Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis est: ipse meus frater, et soror, et mater est.

kende, zeide hij: Ziedaar mijne moeder, en mijne broeders! * Want al wie den wil doet van mijnen Vader, die in den hemel is: die is mijn broeder, en zuster, en moeder. 50

DE RTIENDE HOOFDSTUK.

INHOUD. In het scheepje aan den oever van het meer van Galilea neêrgezeten, spreekt Jesus tot het volk in gelijkenissen, vs 1-2. De gelijkenis van den zaaijer, vs 3-9. Antwoord van Jesus aan zijne leerlingen op hunne vraag, waarom hij tot het volk in gelijkenissen sprak, vs 10-17. Jesus geeft aan zijne leerlingen de uitlegging der gelijkenis van den zaaijer, vs 18-23. Gelijkenissen van het onkruid, gezaaid onder de tarwe, vs 24-30; van het mostaard-zaadje, vs 31, 32; van het zuurdeeg, vs 33. In deze leerwijze van den Zaligmaker door gelijkenissen, kreeg eene voorzeggung hare vervulling, vs 34, 35. Jesus laat de scharen gaan, en te huis gekomen, geef hij zijnen leerlingen de uitlegging der gelykenis van het onkruid, gezaaid onder de tarwe, vs 36-43. Gelijkenissen van den verborgen schat in den akker, vs 44; van den koopman in paarden, vs 45, 46; van het vischnet, waarmeee allerhande visch wordt opgetrokken, vs 47-50. De godsdienst-leeraar vergeleken bij een verstandigen huisvader, vs 51-53. Jesus komt te Nazareth, waar de inwoners, ondanks zijne leer en wonderen, zich ergeren aan zijne geringe afkomst, vs 54-58.

1 * In illo die exiens Jesus de
2 domo, sedebat secus mare. * Et
congregatæ sunt ad eum turbæ
multæ, ita ut in naviculam as-
cendens sederet: et omnis turba
3 stabat in littore, * et locutus
est eis multa in parabolis, dicens:
(Mc 4, 1. Lc 8, 4.)

4 Ecce exiit qui seminat, seminare. * Et dum seminat, quædam
cecidērunt secus viam, et vene-
runt volucres cæli, et comedē-
runt ea. * Alia autem ceciderunt
in petrosa, ubi non habebant
terram multam: et continuo ex-
orta sunt, quia non habebant al-

* Op dien dag¹ ging Jesus het
huis uit², en zat neder aan het
meer. * En er verzamelden zich
tot hem vele scharen volks, zoo-
dat hij in het scheepje ging³ en
daar zich nederzette: en de gan-
sche menigstond op den oever,
* en hij sprak veel tot hen in
gelijkenissen, zeggende:

Zie een zaaijer ging uit, om te
zaaijen. * En terwijl hij zaaide,
viel een deel⁴ langs den weg, en
de vogelen des hemels⁵ kwamen,
en aten het op. * En een ander
deel viel op den steengrond,
waar het niet veel aarde had: en

1) t. w. op denzelfden dag, waarop voorgevallen was, wat in het onmiddellijk voorafgaande Hst. (vs 22-50) verhaald wordt.

2) Waarschijnlijk is hier gemeend het huis, waar Jesus in Capharnaüm zijnde, zijn verblijf hield.

3) Om zóo des te beter van allen gehoord en gezien te kunnen worden.

4) een deel van het zaad.

5) de vogelen des hemels. Eene Hebreeuwsche zegswijze, om de vogelen te beteekenen, die in de lucht vliegen.

6 titudinem terræ. * sole autem
 orto æstuaaverunt: et quia non
 habebant radicem, aruerunt.
 7 * Alia autem ceciderunt in spi-
 nas: et creverunt spinæ, et suffo-
 8 caverunt ea. * Alia autem ceci-
 derunt in terram bonam: et da-
 bant fructum, aliud centesimum,
 aliud sexagesimum, aliud trige-
 9 simum. * Qui habet aures audi-
 diendi, audiat.
 10 * Et accedentes discipuli dixe-
 runt ei: Quare in parabolis lo-
 11 queris eis? * Qui respondens,
 ait illis: Quia vobis datum est
 nosse mysteria regni cælorum:
 illis autem non est datum.
 12 * Qui enim habet, dabitur ei,
 et abundabit: qui autem non
 habet, et quod habet aufere-
 13 tur ab eo. (*Inf* 25, 29. * Ideo

het sproot terstond uit, omdat
 het geene diepte van aarde had.
 * doch toen de zon was opgeko- 6
 men¹ verschroeide het: en omdat
 het geen wortel had², verdorde
 het. * En een ander deel viel 7
 onder de doornen³: en de door-
 nen wiessen op, en verstikten
 het. * En een ander deed viel op 8
 de goede aarde: en het gaf vrucht,
 het eene honderd, het andere
 zestig, het andere dertig voor 9
 een⁴. * Wie ooren heeft om te
 hooren, die hoore⁵.
 * En zijne leerlingen traden 10
 toe en zeiden tot hem: Waarom
 spreekt gij tot hen⁶ in gelijke-
 nissen? * En hij antwoordt, en 11
 zegt tot hen: Omdat het ulieden
 gegeven is de verborgenheden
 van het rijk der hemelen⁷ te
 kennen: en het aan hen niet is
 gegeven⁸. * Want die heeft, dien 12
 zal gegeven worden, en hij zal

1) Het zaaijen geschiedde in Palestina in de maanden november en december, in welken tijd de lucht meestal bewolkt en het weêr regenachtig is, zonder koude. Bij het *opkomen van de zon* denke men dan hier aan dat jaargetij in Palestina, als na den regentijd, bij heldere lucht, de zon wederom begint te branden.

2) d. i. bijna geen wortel, geen genoegzaam diepen wortel.

3) d. i. op zulke plaatsen van den akker, waar doornzaad of doornwortels in den grond waren.

4) Elke graankorrel bragt eenen of meer halmen voort; en men oogstte in, dertig, zestig, ook honderd voor een.

5) Zie de aantekening op 11, 15.

6) Uit Mk 4, 10, weten wij, dat de leerlingen deze vraag deden na den afloop van Jesus' rede tot het volk, toen hij wederom met zijne leerlingen alleen was. Nog moet bemerkt worden, dat de Zaligmaker, bij diezelfde gelegenheid, behalve de gelijkenis van den zaaijer, nog andere gelijkenissen aan de scharen had voorgedragen, doch zonder eene van die gelijkenissen te verklaren. Over de handelwijze waren zijne leerlingen verwonderd, en daarom vroegen zij, waarom hij in zijne rede tot het volk gelijkenis bij gelijkenis gevoegd had, zonder die uit te leggen en de beteekenis daarvan te verklaren.

7) *de verborgenheden van het rijk der hemelen* worden hier genoemd dat alles, wat vroeger *verborgen* was, maar nu door Christus geopenbaard werd; en die openbaring betrof het rijk der hemelen of, anders gezegd, het *rijk Gods*. Zie over deze uitdrukking noot 5 op bladz. 27.

8) en hun ongeloofig hart was de oorzaak, waarom het hun niet gegeven was, als blijkt uit vers 13. Zij zagen en hoorden de wonderwerken, waardoor Jesus zijne goddelijke zending bevestigde, en toch weigerden zij in hem te gelooven. Om dit ongelooft waren zij onwaardig, dat hun de genadegave geschonken wierd, om de *verborgenheden van het Godsrijk* te hooren en te verstaan.

in parabolis loquor eis : quia
 videntes non vident, et au-
 dientes non audiunt, neque in-
 telligunt. * Et adimpletur in-
 eis prophetia Isaiaë dicentis :
 14 Auditu audietis, et non intelligen-
 tes : et videntes videbitis, et non
 videbitis. (*Is 6, 9. Mc 4, 12. Lc 8, 10. Jo 12, 40. Act 28,*
 15 *26. Rom 11, 8.*) * Incrassatum
 est enim cor populi hujus, et
 auribus graviter audierunt, et
 oculos suos clausurunt : ne
 quando videant oculis, et auri-
 bis audiant, et corde intelligant,
 et convertantur, et sanem eos.
 16 * Vestri autem beati oculi quia
 vident, et aures vestrae quia au-
 17 diunt. * Amen quippe dico vobis,
 quia multi prophetæ, et justii
 cupierunt videre quæ videtis, et
 non viderunt : et audire quæ au-
 overfloed hebben : maar die niet
 heeft, dien zal ook ontnomen
 worden wat hij heeft¹. * Daarom
 13 spreek ik tot hen in gelijkenis-
 sen : omdat zij ziende niet zien,
 en hoorende niet hooren, noch
 14 verstaan². * En vervuld wordt in
 hen³ de voorzegging van Isaïas
 die zegt : Hoorende zult gij
 hooren, en gij zult niet
 verstaan : en ziende zult
 gij zien, en gij zult niet
 inzien. * Want verstokt
 15 is het hart van dit volk,
 en met hunne ooren waren
 zij hardhoorend, en hunne
 oogen sloten zij digt : op-
 dat ze niet soms zouden
 zien met hunne oogen, en
 hooren met hunne ooren,
 en verstaan met hun hart,
 en zich bekeeren, en ik
 16 hen mogt genezen⁴. * Maar
 úwe oogen zalig zijn ze omdat
 zij zien, en úwe ooren omdat
 17 zij hooren⁵. * Want voorwaar
 zeg ik u, vele propheten, en
 regtvaardigen hebben begeerd te
 zien wat gij ziet, en zij hebben
 het niet gezien : en te hooren

1) Een spreekwoord, 't welk ook elders (Mt 25, 29) door den Zaligmaker gebezigd is. *Hebben* beteekent hier gebruik maken van iets, voordeel met iets doen ; en *niet hebben* geen gebruik maken van iets, geen voordeel met iets doen. Men leze de parabel van de talenten, bij Mt 25, 14-30, en vergelijk hier ook het gezegde van Jesus tot de Phariseërs (Mt 21, 43) : *Het rijk Gods zal ulieden afgenomen worden, en gegeven aan een volk, dat er vrucht mede doet.*

2) Tot straf van dit ongeloof spreekt Jesus tot hen in duistere gelijkenissen, zonder die te verklaren. Men zou hier kunnen vragen : Waarom sprak Jesus dan nog tot hen, daar hij toch niet wilde, dat zij begrepen ? En de H. Chrysostomus antwoordt hierop, dat hij daarom niet wilde dat zij nu begrepen, opdat zij toch eindelijk zouden begrijpen, dat is, tot inkeer komen. Jesus' handelwijze hier en zijne uitroeping : *Wie ooren heeft om te hooren, die hoore !* moesten hen tot ernstig nadenken opwekken.

3) Jesus geeft te kennen, dat dit ongeloof der Joden voorzeggd was geworden.

4) Zie Is 6, 9, 10. God, de alwetende, heeft hun ongeloof voorzien ; doch aan hen alleen ligt de schuld.

5) Jesus prijst hier het geloof van zijne leerlingen, en bezigt daartoe eene zegswijze ontleend aan de zoo even aangehaalde prophetie van Isaïas aangaande het ongeloof der Joden.

ditis, et non audierunt. (Lc 10,
 18 24.)* Vos ergo audite parabolam
 19 seminantis. * Omnis, qui audit
 verbum regni, et non intelligit,
 venit malus, et rapit quod semi-
 natum est in corde ejus : hic est
 20 qui secus viam seminatus est.
 * Qui autem super petrosa semi-
 natum est, hic est, qui verbum
 audit, et continuo cum gaudio
 21 accipit illud : * non habet autem
 in se radicem, sed est temporalis.
 facta autem tribulatione et per-
 secutione propter verbum, con-
 22 tinuo scandalizatur. * Qui autem
 seminatus est in spinis, hic est,
 qui verbum audit, et sollicitudo
 sæculi istius, et fallacia divitia-
 rum suffocat verbum, et sine
 23 fructu efficitur. * Qui vero in
 terram bonam seminatus est, hic

wat gij hoort, en zij hebben het
 niet gehoord¹.

* Gijlieden dan² hoort de ge-
 18 lijkenis³ van den zaaier! * Als
 19 iemand het woord des rijks⁴
 hoort, en het niet verstaat⁵, zoo
 komt de booze, en rooft hetgeen
 in zijn hart gezaaid was: deze is
 het die langs den weg gezaaid
 is⁶. * En die gezaaid is op den
 20 steengrond⁷, deze is het, die het
 woord hoort, en het terstond
 met vreugde ontvangt⁸: * doch
 21 hij geeft geen' wortel⁹ in zich, en
 is maar voor een tijd. en wan-
 neer ter oorzake van het woord
 verdrukking en vervolging ont-
 staan, dan wordt hij terstond
 geërgerd¹⁰. * En die gezaaid is
 22 onder de doornen, deze is het,
 die het woord hoort¹¹, doch de
 zorgen dezer wereld, en het be-
 drog van den rijkdom verstikken
 het woord, en het wordt on-
 vruchtbaar¹². * Doch die op de
 23 goede aarde is gezaaid, deze is

1) Zien en hooren had Jesus in het vorige vers gebezigd in een geestelijken zin ; doch hij gaat nu voort met spreken, als hadde hij zien en hooren daar in den letterlijken zin genomen. Hij prijst hen dan zalig, dat is, gelukkig, omdat zij het geluk hadden den beloofden Messias met hunne oogen te aanschouwen, en met hunne ooren het Evangelie des heils uit zijnen mond te vernemen.

2) Gijlieden dan, aan wie het gegeven is de verborgenheden van het rijk der hemelen te kennen (vs 11). Zij betoonden een geloovig hart (vs 16).

3) de verklaring der gelijkenis van den zaaier.

4) de prediking van het Evangelie.

5) Het niet verstaan is hier een niet verstaan met het hart, gelijk boven vs 15, alzo, uit ongeloofigheid het woord des rijks niet achten, niet aannemen. Bij zulk eenen is de booze Geest er op uit, om hem het gehoorde te doen vergeten, opdat hij het niet soms nog geloovig mogt aannemen. Vgl Lk 8, 12.

6) De zin is : deze is het, bij wien aan den weg gezaaid is. — Wij hebben hier eene afwijking van het eerst genomen beeld, iets wat in den Oosterschen schrijfstijl niet ongewoon is. Die bemerking past ook de drie volgende verzen.

7) Een steenachtige grond belet de plant van wortels te schieten ; en daar het haar alzo aan genoegzame sappen ontbreekt, zoo verdort zij bij opkomende hitte.

8) geloovig en met geestdrift opneemt in zijn gemoed.

9) hij laat het geen wortel schieten in zijn hart. Het woord gaat niet diep in zijn gemoed, en zijn geloof wordt niet, als ware het, de ziel van zijne ziel.

10) zoodra er eenige hitte van verdrukking of vervolging opkomt, wordt hij afvallig.

11) en ook geloovig opneemt in zijn gemoed.

12) het brengt geen werken des geloofs voort.

est quia audit verbum, et intelligit, et fructum offert, et facit aliud quidem centesimum, aliud autem sexagesimum, aliud vero trigesimum.

24 * Aliam parabolam proposuit illis, dicens : Simile factum est regnum caelorum homini, qui seminavit bonum semen in agro suo. (Mc 4, 26.) * cum autem dormirent homines, venit inimicus ejus, et superseminavit zizania in medio tritici, et abiit.

25 * Cum autem crevisset herba, et fructum fecisset, tunc apparuerunt et zizania. * Accedentes autem servi patrisfamilias, dixerunt ei : Domine, nonne bonum semen seminasti in agro tuo ?

26 * Unde ergo habet zizania ? * Et ait illis : Inimicus homo hoc fecit : Servi autem dixerunt ei,

27 Vis, imus, et colligimus ea ? * Et ait : Non : ne forte colligentes zizania, eradicetis simul cum eis

28 et triticum. * Sinite utraque crescere usque ad messem, et in tempore messis dicam messoribus : Colligite primum zizania, et alligate ea in fasciculos ad comburendum, triticum autem congregate in horreum meum.

het, die het woord hoort, en verstaat, en vrucht voortbrengt, en het eene¹ geeft honderd, het andere zestig, het andere dertig voor een.

* Eene andere gelijkenis stelde hij hun voor, zeggende : Het rijk der hemelen² is gelijk geworden³ aan een mensch, die goed zaad gezaaid had op zijnen akker. * doch terwijl de menschen sliepen⁴, kwam zijn vijand, en zaaide onkruid⁵ midden onder de tarwe, en ging heen. * Toen nu het kruid was opgeschoten, en vruchten droeg, toen vertoonde zich ook het onkruid. * En de dienstknechten van den huisvader kwamen, en zeiden tot hem : Heer ! hebt gij geen goed zaad gezaaid op uwen akker ? Van waar heeft hij dan onkruid ? * En hij zegt tot hen : Een vijandig mensch heeft dat gedaan : En de dienstknechten zeiden, tot hem : Als ge wilt, gaan wij heen, en verzamelen het. * En hij zeide : Neen ! opdat gij het onkruid verzamelende, niet soms tegelijk daarmede ook de tarwe ontwortelt. * Laat beide opgroeijen tot aan den oogst⁶, en in den oogsttijd zal ik tot de maaiers zeggen : Verzamelt eerst het onkruid, en bindt het in bossen om het te verbranden, maar brengt de tarwe bijeen in mijne graanschuur⁷.

1) het ééne t. w. *zaad*, naar vs 8. De vruchtbaarheid der goede akkers is verschillend.

2) Het rijk der hemelen is hier de Kerk van Jesus op aarde, de strijdende Kerk.

3) in het rijk der hemelen heeft plaats wat gebeurde met iemand, die goed zaad, enz,

4) des nachts, om niet opgemerkt te worden.

5) *looze tarwe*, die men niet eer kan onderscheiden van de echte tarwe, dan wanneer deze vruchten draagt. De looze tarwe geeft slechts ledige aren.

6) Op den akker der Kerk kan het onkruid nog eens goede tarwe worden.

7) De uitlegging van deze gelijkenis geeft Jesus zelf. Zie hierachter vs 37-43. Alleen moet hier bemerkte worden, dat Jesus' zeggen : *laat het beide opgroeijen tot aan den oogst*, valschelijk zou opgeworpen worden tegen het regt der Kerk, om, in sommige

- 31 * Aliam parabolam proposuit eis dicens : Simile est regnum cælorum grano sinapis, quod accipiens homo seminavit in agro suo : (*Mc 4, 31. Lc 13, 19*)
- 32 * quod minimum quidem est omnibus seminibus : cum autem creverit, majus est omnibus ole-ribus, et fit arbor, ita ut volucres cæli veniant, et habitent in ramis ejus.
- 33 * Aliam parabolam locutus est eis. Simile est regnum cælorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ satis tribus, donec fermentatum est totum. (*Lc 13, 21.*)
- 34 * Hæc omnia locutus est Jesus in parabolis ad turbas : et sine parabolis non loquebatur eis :
- 35 * ut impleretur quod dictum erat per Prophetam dicentem : Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione mundi. (*Ps 77, 2.*)
- 36 * Tunc, dimissis turbis, venit
- * Eene andere gelijkenis stelde hij hun voor zeggende: Het rijk der hemelen is gelijk aan eene korrel mostaard-zaad, welke iemand nam en op zijnen akker zaaide : * welk *zaad* wel het kleinste is van al de zaden: doch opgewassen zijnde, is 't het grootste van al de moeskruiden, en wordt een boom¹, zoodat de vogelen des hemels komen, en wonen op zijne takken².
- * Eene andere gelijkenis sprak hij tot hen. Het rijk der hemelen is gelijk aan zuurdeeg³, 't welk eene vrouw nam en kneedde onder drie maten meel, totdat het *meel* geheel gezuurd was⁴.
- * Dit alles sprak Jesus in gelijkenissen tot de scharen: en zonder gelijkenissen sprak hij⁵ niet tot hen : * opdat vervuld zou worden wat gesproken was door den Propheet die zeide : Ik zal mijnen mond openen in gelijkenissen, ik zal uitspreken wat verborgen was van de grondvesting der wereld af⁶.
- * Alstoen zond Jesus de scha-

gevallen, Christenen van een ergerlijk leven in den ban te doen. Dat dit niet tegen den geest van het Evangelie is, blijkt reeds genoeg uit de handelwijze van den Apostel Paulus (I Kor 5), die niet aarzelde over den ontuchtigen Korinthiër den banvloek uit te spreken.

1) Wel te weten, in het Oosten.

2) Het rijk van Jesus, kleiner in zijn begin dan welk ander rijk ook, zal toch eens in uitgebreidheid alle rijken overtreffen : dat wil Jesus door deze gelijkenis te verstaan geven.

3) Gelijk de vorige gelijkenis de toekomstige *grootte* uitbreiding van het rijk van Jesus beteekende, zoo schijnt deze te dienen, om de *algemeene* uitbreiding daarvan aan te duiden.

4) totdat het *meel*, de gansche meelklomp, geheel gezuurd was.

5) te weten, thans bij deze gelegenheid, in deze redevoering.

6) De Schriftuurplaats hier aangehaald, ofschoon niet woordelijk, staat in Ps 77, 2, waarvan Asaph de schrijver is. Asaph was een propheet (Zie II Par 29, 30), en om deze hoedanigheid ook een type of vóórbeeld van den grooten leeraar en Propheet van Nazareth, den God-mensch Jesus-Christus, Asaphs leerwijze kondigde typisch eene leerwijze aan, die ook gebezigd zou worden door den Christus.

in domum: et accesserunt ad eum
discipuli ejus, dicentes: Edissere
nobis parabolam zizaniorum agri.
37 (Mc 4, 34.) * Qui respondens ait
illis: Qui seminat bonum semen,
38 est Filius hominis. * Ager autem,
est mundus. Bonum vero semen,
hi sunt filii regni. Zizania autem,
39 filii sunt nequam. * Inimicus
autem, qui seminavit ea, est
diabolus. Messis vero, consum-
matio sæculi est. Messores au-
tem, angeli sunt. (Apoc 14, 15.)
40 * Sicut ergo colliguntur zizania,
et igni comburuntur: sic erit in
41 consummatione sæculi. * mittet
filius hominis angelos suos, et
colligent de regno ejus omnia
scandala, et eos, qui faciunt ini-
42 quitatem: * et mittent eos in

ren *van zich* weg, en ging naar
huis¹: en zijne leerlingen kwamen tot hem, en zeiden: Verklaar ons de gelijkenis van het onkruid des akkers! * En hij antwoordt en zegt tot hen: Die het goede zaad zaait, is de Zoon des menschen². * De akker, is de wereld³. Het goede zaad⁴, dit zijn de kinderen des rijks. Het onkruid, zijn de kinderen des boozen. * En de vijand, die het zaaide, is de duivel. De oogst, is nu de voleinding der wereld. En de maaijers, zijn de engelen. * Gelijk dan het onkruid verzameld, en door het vuur verbrand wordt: zóó zal het zijn in de voleinding der wereld. * De zoon des menschen⁵ zal zijne engelen uitzenden, en zij zullen uit zijn rijk verzamelen al de ergernissen⁶, en degenen, die ongerechtigheid doen: * en zij zullen hen werpen in den oven des

Asaph wil zijne tijdgenooten leeren en waarschuwen, en spreekt daarom van 't geen met de voorvaderen van het Israëlietische volk gebeurd was; aan die gebeurtenissen wilde hij, dat zij zich zouden spiegelen, en noemt ze daarom *gelijkenissen*, waarin hij tot hen spreken ging, en in het tweede vers-lid heeten zij bij hem, volgens den Hebreeuwischen tekst, *raadsels uit den ouden tijd*, oude verborgenheden. Mattheüs denkt hier aan de verborgenheden van het rijk der hemelen (vs 11), in de voorafgaande eeuwen verzwegen, doch nu geopenbaard. Rom. 16, 25-27.

¹) naar het huis, waar hij, naar vs 1, was uitgegaan. Men denke aan de plaats waar Jesus zijne huisvesting had in Capharnaüm.

²) Jesus spreekt van zich zelve. Zie over deze benaming van *zoon des menschen* het aangeteekende op 8, vs 20.

³) dat is, het gansche menschedom: want niet aan het Joodsche volk alleen, maar aan alle volkeren moest het Evangelie verkondigd worden. Zie Mt 28, 19. Mk 16, 15. De *wereld* alzoo is hier de Kerk, in hare uitgebreidheid over de gansche wereld.

⁴) *Het goede zaad* staat hier metonymisch voor de vruchten van het goede zaad, en dat zijn de kinderen des rijks, de echte Christenen, de goede onderdanen van Jesus' rijk op aarde, de levendige lidmaten van zijne Kerk, die, als zij volharden, ook erfgenamen zullen wezen van het hemelsche koningrijk. Door het *onkruid* worden verstaan niet de ketteren, maar de slechte Christenen, hier de kinderen des boozen genoemd, die, ofschoon niet behoorende tot de ziel der Kerk, toch nog een deel uitmaken van haar ligchaam. — Goeden en kwaden zijn op den akker der Kerk ondereen gemengd; maar eens komt de dag der scheiding; ontzettende scheiding! omdat zij voor ons geluk of ongeluk beslissend is voor alle eeuwigheid.

⁵) als regter van levenden en dooden.

⁶) al degenen, die, op welke wijze ook, door woorden of werken, aanstootelijk waren voor anderen, en voorts alle boosdoeners en ongereptigen.

- 43 caminum ignis. Ibi erit fletus, et
stridor dentium. * Tunc justi
fulgebunt sicut sol in regno Pa-
tris eorum. Qui habet aures
audiendi, audiat. (*Sap* 3, 7. *Dn*
12, 3.)
- 44 * Simile est regnum cælorum
thesauro abscondito in agro :
quem qui invenit homo, abscon-
dit, et præ gaudio illius vadit, et
vendit universa quæ habet, et
emit agrum illum.
- 45 * Iterum simile est regnum
cælorum homini negotiatori,
46 quærenti bonas margaritas. * In-
venta autem una pretiosa mar-
garita, abiit, et vendidit omnia
quæ habuit, et emit eam.
- 47 * Iterum simile est regnum cæ-
lorum sagenæ missæ in mare, et
ex omni genere piscium congre-
48 ganti. * quam, cum impleta esset,
educentes, et secus littus seden-
tes, elegerunt bonos in vasa, ma-
49 los autem foras miserunt. * Sic
erit in consummatione sæculi :
- vuurs¹. Daar zal geweest zijn, en
gekners der tanden². * Alsdan
zullen de regtvaardigen blinken
als de zon³ in het rijk huns
Vaders⁴. Wie ooren heeft om te
hooren, die hoore⁵.
- * Het rijk der hemelen is
gelijk aan een in den akker ver-
borgten schat : welken iemand
vond, en verborg⁶, en van vreug-
de daarover gaat hij heen, en
verkoopt alles wat hij heeft, en
koopt dien akker⁷.
- * Nog is het rijk der hemelen
gelijk aan een koopman, die naar
schoone paarden zocht. * En toen
hij eene kostbare parel gevonden
had, ging hij heen, en verkocht
alles wat hij had, en kocht haar⁸.
- * Nog is het rijk der hemelen
gelijk aan een sleepnet dat in de
zee was uitgeworpen, en allerlei
soort van visschen bijeen haalde.
* en toen het vol was, trokken
zij het op, en neêrgezeten op den
oever, zochten zij de goede vis-
schen uit en deden ze in korven,
maar de slechte wierpen zij weg⁹.
- * Zoo zal het zijn in de volein-
ding der wereld : de engelen
zullen uitgaan, en de boozen af-

1) *de oven des vuurs*. Hierdoor wordt de helsche straf aangeduid.

2) Zie noot 4 op bladz. 53.

3) Uitdrukkelijk wordt hier vermeld de *uiterlijke glansvolle heerlijkheid* der gelukzaligen. Vgl *Dan* 12, 1-3 ; en *I Kor* 15, 41 en 42.

4) Zie de aantekeningen op *I Kor* 15, 24-29.

5) Zie noot 5 op bladz. 70.

6) *verborg*. De plaats, waar hij den schat gevonden had, maakte hij wederom toe, om de aandacht van anderen daar niet op te laten vallen.

7) om meester te worden van den schat, die daarin verborgen lag. Wat deze parabel leeren wil, is dit : dat het rijk der hemelen, dat is hier, de leer en de genade van het Evangelie, eene zaak is van zoo onschatbare waarde, dat men voor het bezit daarvan alles moet opofferen.

8) Deze parabel bevat dezelfde zedeleer als de onmiddelijk voorafgaande.

9) Deze parabel leert in den grond hetzelfde als de gelijkenis van het onkruid op den akker, vs 24-31. De H. Kerk is het sleepnet, de wereld is de zee, en de visschen in het net zijn de Christenen, goede en slechte, ondereen gemengd, tot op den dag der scheiding. Wij leeren ook uit deze gelijkenis, dat het niet genoeg is te gelooven, om onder de goede visschen gerekend te worden.

- exibunt angeli, et separabunt
 50 malos de medio justorum, * et
 mittent eos in caminum ignis :
 ibi erit fletus, et stridor dentium.
 51 * Intellexistis hæc omnia ? Di-
 52 cunt ei : Etiam. * Ait illis : Ideo
 omnis scriba doctus in regno
 cælorum, similis est homini pa-
 trifamilias, qui profert de the-
 sauro suo nova et vetera.
 53 * Et factum est, cum consum-
 masset Jesus parabolâs istas,
 54 transiit inde. * Et veniens in pa-
 triam suam, docebat eos in syna-
 gogis eorum, ita ut mirarentur,
 et dicerent : Unde huic sapien-
 tia hæc, et virtutes ? (*Mc 6, 1.*
 55 *Lc 4, 16.*) * Nonne hic est fabri
 filius ? Nonne mater ejus dicitur
 Maria, et fratres ejus, Jacobus,
 et Joseph, et Simon, et Judas :
 56 (*Jc 4, 42.*) * et sorores ejus,
 nonne omnes apud nos sunt ?
 57 Unde ergo huic omnia ista ? * Et
 scandalizabantur in eo. Jesus
 autem dixit eis : Non est propheta
 scheiden uit het midden der regt-
 vaardigen, * en hen werpen in 50
 den oven des vuurs : daar zal
 geweest zijn, en gekners der tand-
 den¹.
 * Hebt gij dit alles verstaan? 51
 Zij zeggen tot hem : Ja ! * Hij 52
 zegt tot hen : Daarom is ieder
 schriftgeleerde³ die in het rijk
 der hemelen⁴ onderwezen is,
 gelijk aan een huisvader, die uit
 zijnen schat voortbrengt nieuw
 en oud⁵.
 * En het geschiedde, toen Jesus 53
 deze gelijkenissen geëindigd had,
 dat hij van daar vertrok. * En in 54
 zijne vaderstad⁶ gekomen zijnde,
 leerde hij⁷ in hunne syna-
 gogen, zoodat zij verwonderd
 waren, en zeiden : Van waar heeft
 deze die wijsheid, en die wonder-
 krachten⁸ ? * Is deze niet de zoon 55
 van den timmerman ? Heet niet
 zijne moeder Maria, en zijne
 broeders⁹, Jakobus, en Joseph,
 en Simon, en Judas : * en zijne 56
 zusters, zijn zij niet allen bij ons ?
 Van waar heeft dan deze dit
 alles ? * En zij ergerden zich aan 57

¹) Zie de aantekeningen op vs 42 en 43.

²) Jesus spreekt hier zijne Apostelen aan.

³) *schriftgeleerde*. Dit woord moet hier genomen worden in den algemeenen zin van *leeraar*.

⁴) *die onderwezen is in het rijk der hemelen*, dat is, die in mijne school onderwezen is, die mijn leerling geworden is.

⁵) De zin van dit vers moet misschien zoo verklaard worden : omdat gij dat alles verstaan hebt, *daarom* doe ik u uit mijn voorbeeld opmerken, dat ieder Evangelie-leeraar, als hij in zijn onderwijs dat is wat hij wezen moet, gelijk is aan een huisvader, die naar gelang der omstandigheden allerlei weet op te dissen : want zoo moet de Evangelie-leeraar zijn onderwijs weten in te rigten naar de behoefte en naar het begrip zijner toehoorders.

⁶) in Nazareth, waar hij was opgevoed, en zijne jeugd had doorgebracht.

⁷) de inwoners van Nazareth.

⁸) Zij waren verwonderd over de wijsheid, welke hij ten toon spreidde in zijne redenen, en over de wonderwerken, die hij verrigtte. Wat Mattheüs hier verhaalt (vs 54-58), staat ook te lezen, eenigzins breedvoeriger, bij Mk 6, 1-7. Men leze onze ophelderende aantekeningen aldaar.

⁹) Door *zijne broeders* en (vs 56) *zijne zusters* worden hier, naar Hebreuwsch spraakgebruik, zijne naaste bloedverwanten beteekend.

sine honore nisi in patria sua,
 58 et in domo sua. * Et non fecit
 ibi virtutes multas propter in-
 credulitatem illorum.

hem. Doch Jesus zeide tot hen :
 Een propheet is niet ongeëerd
 dan in zijne vaderstad, en in zijn
 huis. * En hij deed aldaar niet
 58 vele wonderen om hunne onge-
 loovigheid.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

INHOUD. De faam der wonderwerken door Jesus in Galilea verrigt, komt ter ooren van Herodes ; hij meent, dat die wonderdoende persoon niemand anders is dan Joannes de Dooper, door hem om het leven gebragt, doch nu opgestaan uit de dooden, en daarom met die wonderkracht begaafd, vs 1, 2. De evangelist doet bij deze gelegenheid een omstandig verhaal van den moord door Herodes aan Joannes begaan, vs 3-13. Jesus steekt in een scheepje over naar de oostelijke zijde van het meer Genesareth. De scharen uit de omliggende steden volgen hem langs het strand. Hij geneest hunne zieken, en voegt bij deze wonderen nog eene wonderdadige spijziging der toegevloede menigte, vs 13-22. Terstond na deze spijziging verplicht Jesus zijne leerlingen om in het scheepje terug te gaan naar de overzijde van het meer ; hij zou hen weldra volgen langs het strand. Zij worden door een storm overvallen. Jesus komt, wandelende op het meer, naar hen toe. Petrus gaat op Jesus' woord hem te gemoet ; doch hij begint te twijfelen, en terstond te zinken : maar Jesus redt hem, gaat met hem het scheepje in, en aanstonds stilt de wind. Uitwerking van dit wonder op het geloof zijner leerlingen, vs 22-34. Wonderdadige genezingen na het aankomen aan de overzijde in de landstreek van Genesareth, vs 34-36.

1 * In illo tempore audivit He-
 rodes tetrarcha famam Jesu :
 2 (Mc 6, 14. Lc 9, 7) * et ait
 pueris suis : Hic est Joannes

* In dien tijd¹ hoorde Herodes²
 de viervorst³ de faam van Jesus :
 * en hij zeide tot zijne dienaars :
 Deze is Joannes de Dooper : hij⁴

1) Tijdens Jesus' laatstgemelde (Mt 11, 1) reis door Galilea.

2) t. w. Herodes, bijgenaamd *Antipas*, de viervorst van Galilea en Perea.

3) *Viervorst* (Tetrarch) is eigenlijk een vorst, die gebied voert over het *vierde* deel des rijk ; doch ook, zonder te letten op het *getal* der rijkdeelen, is deze benaming gebruikt geworden, waar het bestuur van eenig land niet aan één, maar, bij deelen, aan meer dan één toekwam ; en zoo heeft Herodes Antipas hier de benaming van *Viervorst*. Te weten, na de dood van koning Herodes den Grooten, werd zijn rijk onder zijne drie zonen aldus door Augustus verdeeld : Archelaüs kreeg Judea, Idumea en Samaria, met den titel van vorst (Etnarch) ; Philippus kreeg Batanea, Gaulonitis en Thrachonitis, en Antipas Galilea en Perea, beiden met den titel van *viervorst* (Tetrarch). Negen jaren na zijne aanstelling als Etnarch werd Archelaüs, om zijne wreedheid, door Augustus afgezet en verbannen, Judea kwam toen onder het bestuur van Romeinsche *Procuratores*, van welke de eerste Coponius heette, en de zesde Pontius Pilatus. Aan viervorsten werd, onder het volk, ook wel de naam van *koning* gegeven ; en zoo heet Antipas *koning* bij Mk 6, 14.

4) hij, met nadruk, als stonde er : *die persoon*. Herodes' woorden beteekenen, dat hij meende, dat die mensch, dien men Jesus noemde, eigenlijk niemand anders was dan Joannes de Dooper, die, uit de dooden opgestaan, nu voor de tweede maal op aarde leefde. En niet alleen Herodes, maar nog anderen waren van dit gevoelen. Zie Lk 9, 8 Mt 16, 14. En dat mannen, gelijk Joannes geweest was, wel in het leven

Baptista : ipse surrexit a mortuis, et ideo virtutes operantur in eo.

3 * Herodes enim tenuit Joannem, et alligavit eum : et posuit in carcerem propter Herodiam uxorem fratris sui. (*Mt* 6, 17. *Lc* 3, 19.) * Dicebat enim illi Joannes : Non licet tibi habere eam. * Et volens illum occidere, timuit populum : quia sicut prophetam eum habebant. (*Inf* 21, 26.)

6 * Die autem natalis Herodis saltavit filia Herodiadis in me-

is opgestaan van de dooden, en daarom¹ werken die krachten² in hem.

* Herodes namelijk³ greep Joannes, en bond hem : en zette hem in de gevangenis om Herodias de vrouw van zijnen broeder⁴. * Want Joannes zeide tot hem : Het is u niet geoorloofd haar te hebben. * En willende hem ter dood brengen⁵, vreesde hij het volk : dewijl zij hem voor een propheet⁶ hielden :

* Doch op den geboortedag van Herodes⁷ danste de dochter

konden terugkeeren, was toen eene volksmeening bij de Joden. Zie *Mt* 16, 14. *Lk* 9, 8. Het knagend geweten van Herodes, den moordenaar van Joannes, zal hem eerder aan dezen, dan aan een anderen Godsgezant hebben doen denken.

1) daarom, t. w. omdat hij van de dooden is opgestaan. — Het is bekend, dat Joannes de Dooper geene wonderen verrigt heeft.

2) die krachten, die zich namelijk vertoonden in het doen der wonderwerken, waarvan de faam tot Herodes gekomen was.

3) Mattheüs lascht hier (vs 3-13), in 't voorbijgaan, kortelijk de geschiedenis in van het gevangen nemen en het onthoofden van Joannes den Dooper.

4) De naam van dien broeder was Philippus ; doch deze Philippus was niet de Viervorst, van wien *Lk* 3, 1 spreekt, maar een andere broeder van Herodes Antipas, eveneens Philippus genoemd. Herodes de Groote had dus twee zonen, die beiden voor naam hadden Philippus. Die Philippus, van welken Mattheüs hier spreekt, leefde ambteloos, of, gelijk men zegt, als *privaat*-man. Hij huwde met Herodias, eene dochter van Aristobulus, eenen der zonen van Herodes den Grooten. Uit dit huwelijk sproot die danseres, van welke Mattheüs hier (vs 6) gewag maakt ; zij heette Salome. Herodes Antipas was gehuwd met eene Arabische prinses, de dochter van koning Aretas ; doch hij verstiet zijne echte vrouw, en ging een overspelig huwelijk aan met Herodias, de huisvrouw van zijn broeder Philippus, die aan haren man ontvlugtte. Zie *Flav. Joseph. Antiqq.* 18, 7, 1. 4. Joannes nu, de onverschrokken boetgezant, schroomde niet het ergerlijk gedrag van Antipas te berispen ; en Herodias schijnt gevreesd te hebben, dat Antipas zich wel door de berispingen van Joannes zou kunnen laten bewegen, om haar weg te zenden ; want Antipas had groote achting voor den Dooper, gelijk wij lezen bij *Mk* 6, 20. Herodias dan zal haren boel aangehitst hebben, om Joannes uit den weg te ruimen ; en zij verkreeg aanvankelijk, dat hij den boetprediker om haar (*Mt* 14, 8) gevangen nam en in den kerker wierp. Vervolgens, door die vrouw gedurig lastig gevallen, werd hij ook willens om hem te dooden (*Mt* 14, 5) ; en hij zou dit ook gedaan hebben, indien vrees voor oproer onder het volk, dat zeer gehecht was aan Joannes, hem daarvan niet had terughouden. Niet lang daarna echter kreeg Herodias haren zin ; bij welke gelegenheid en hoe dit geschiedde, wordt nu in de volgende verzen (6-12) verhaald.

5) Eerst sloot hij Joannes in de gevangenis, en daarna werd hij ook willens om hem te dooden.

6) propheet staat hier, in ruimeren zin, voor een Godsgezant.

7) op het gastmaal, dat Herodes bij gelegenheid van zijn geboortefeest gaf aan zijne hovelingen en rijksgrrooten. Zie *Mk* 6, 21.

7 dio, et placuit Herodi. * Unde
cum juramento pollicitus est ei
dare quodcumque postulasset ab
8 eo. * At illa præmonita a matre
sua, Da mihi, inquit, hic in disco
9 caput Joannis Baptistæ. * Et
contristatus est rex: propter
juramentum autem, et eos, qui
pariter recumbebant, jussit dari.
o * Misitque et decollavit Joannem
1 in carcere. * Et allatum est caput
ejus in disco, et datum est puellæ,
2 et attulit matri suæ. * Et acce-
dentes discipuli ejus, tulerunt
corpus ejus, et sepelierunt illud:
et venientes nunciaverunt Jesu.
3 * Quod cum audisset Jesus,

van Herodias in het midden¹, en
behaagde aan Herodes. * Waar-
om hij met eede haar beloofde te
geven wat zij van hem ook mogt
eischen. * Zij nu door hare moe-
der vooraf onderrigt² zijnde²,
sprak, Geef mij hier op eenscho-
tel het hoofd van Joannes den
Dooper! * En de koning werd
bedroefd³: doch om den eed, en
om hen, die mede aanzaten, ge-
bood hij dat men hetgeven zou⁴.
* En hij zond heen⁵ en onthoofde
Joannes in de gevangenis. * En
zijn hoofd werd aangebragt op
een schotel, en aan het meisje
gegeven, en zij bracht het hare
moeder. * En zijne leerlingen⁶
kwamen, en namen zijn lig-
chaam, en begroeven het: en zij
gingenenberigten het aan Jesus.
* Toen Jesus dit gehoord had⁸,

¹ *der feestzaal* of *der genoodigden*. Het was waarschijnlijk een dans met wulpsche gebaren; zij danste alleen.

² Zij ging de feestzaal uit, om hare moeder te raadplegen, wat zij vragen zou; dit blijkt uit het verhaal van Mk 6, 24. Herodias en hare dochter waren niet onder de dischgenooten van Herodes: het was geen gebruik dat vrouwen en mannen te zamen aanzaten aan hetzelfde gastmaal. Zie II Kon 13, 23. Esth 1, 9. Salome *treedt* de feestzaal *binnen* om te dansen (Mk 6, 22), terwijl de genoodigden aan tafel zijn; en zij *gaat* de feestzaal *uit* naar hare moeder, om met haar te spreken.

³ Nu Herodes onverwachts moet besluiten om Joannes terstond ter dood te laten brengen, nu ontwaakt zijn geweten, en diens wroeging maakt hem bedroefd. — Herodes, de Viervorst, wordt hier *koning* genoemd. Zie noot 3 op bladz. 91.

⁴ Uit menschelijk opzigt verkracht Herodes zijn geweten. Hij vreest voor een onstandvastig mensch gehouden te worden, indien hij niet doet wat hij met eede betoofd had. Maar geene belofte, ofschoon met eenen eed bekrachtigd, kon hem verpligten tot iets, wat ongeoorloofd was.

⁵ Hij zond eenen zijner lijfwachten heen naar de gevangenis, om Joannes te onthoofden. Zie Mk 6, 27. Nog gedurende het feestmaal werd Joannes onthoofd; dat blijkt genoeg uit den gang van het verhaal bij de beide Evangelisten, en ook uit de vraag van Herodias' dochter, die, in de feestzaal, onder den maaltijd zegt: *Geef mij hier op een schotel*, enz., bij Mt 14, 8, en bij Mk 6, 25; *ik wil dat gij mij terstond geeft op een schotel*, enz. Joannes zat gevangen op het slot Machérus (Flav. Joseph. Antiqq. 18, 7, 2); het geboortefeest van Herodes alzoo zal gevierd zijn geworden op hetzelfde slot of in de nabijheid daarvan, en niet in Tiberias, de hofstad van Antipas; want het slot Machérus was wel twee dagreizen van Tiberias verwijderd.

⁶ Zie over de leerlingen van Joannes noot 5 op bladz. 58.

⁷ den schandelijken moord aan Joannes begaan.

⁸ dat, wat in vers 2 vermeld wordt. Uit Lk 9, 9 leeren wij, dat Herodes Jesus wilde zien.

secessit inde in navicula, in locum desertum seorsum : et cum audissent turbæ, secutæ sunt eum pedestres de civitatibus. (Mc 14 6. 31. Lc 9, 10. Jo 6, 1.) * Et exiens vidit turbam multam, et misertus est eis, et curavit languidos eorum. * Vespere autem facto, accesserunt ad eum discipuli ejus, dicentes: Desertus est locus, et hora jam præterit: dimitte turbas, ut euntes in castella, emant sibi escas. * Jesus autem dixit eis: Non habent necesse ire: date illis vos manducare. * Responderunt ei: Non habemus hic nisi quinque panes, et duos pisces. (Jo 6, 9.) * Qui ait eis: Afferte mihi illos huc. * Et cum jussisset turbam discumbere super fœnum, acceptis quinque panibus, et duobus piscibus, aspiciens in cælum benedi-

vertrok hij van daar¹ in een scheepje, naar eene woeste plaats² afzonderlijk³: en de scharen dit gehoord hebbende, volgden hem te voet⁴ uit de steden⁵. * En uitgaande⁶ zag hij eene groote schare, en hij had medelijden met hen, en genas hunne zieken. * Toen het nu avond geworden was⁷, kwamen zijne leerlingen tot hem, en zeiden: Eene woeste plaats⁸ is deze, en het uur⁹ is reeds voorbij: zend de scharen weg, opdat zij heengaan naar de dorpen, en zich spijsze koopen. * Doch Jesus zeide tot hen: Zij hebben niet noodig heen te gaan: geeft gij hun te eten! * Zij antwoordden hem: Wij hebben hier maar vijf brooden, en twee visschen¹⁰. * En hij zeide tot hen: Brengt ze mij hier! * En toen hij de scharen bevolen had neder te zitten op het gras, nam hij de vijf brooden, en de twee visschen, en opziende naar den hemel¹¹ zegende hij, en

¹) van de plaats, waar hij toen was aan de westelijke zijde van het Galileesche meer.

²) naar eene woestijn in de nabijheid van Bethsaïda, welke stad, ook Julias genaamd (Lk 9, 10), aan de oosterlijke zijde lag van het Galileesche meer. Dit Beihsaïda moet wel onderscheiden worden van een ander Bethsaïda, aan de westelijke zijde gelegen. Dit laatste Bethsaïda lag in Galilea, en behoorde tot het gebied van Herodes Antipas; het eerstgenoemde Bethsaïda lag in Gaulonitis, in het gebied van den Viervorst Philippus.

³) afzonderlijk, maar toch vergezeld van zijne leerlingen, als duidelijk blijkt uit het verhaal van Lk 9, 10.

⁴) Zij namen den weg langs het strand, en kwamen zoo naar de overzijde van het meer.

⁵) uit de omliggende steden.

⁶) uit de atgezonderde plaats op den berg aan de oostzijde van het Galileesche meer gelegen, waarheen hij zich, volgens het verhaal van Jo 6, 1, na het meer overgestoken te zijn, met zijne leerlingen begeven had.

⁷) Men denke aan den voor-avond of eersten avond, den tijd tusschen drie en zes uren in den namiddag, volgens onze rekening. Van den na-avond of tweeden avond, spreekt de Evangelist hierna, in vs 23.

⁸) Eene onbewoonde, woeste streek.

⁹) het uur. De gewone tijd, om het middagmaal te nemen.

¹⁰) vroeger al gereed gemaakt om gegeten te kunnen worden.

¹¹) opziende naar den hemel, om daardoor te kennen te geven, dat hij, als mensch, van God de magt had, om te doen wat hij nu ging doen, sprak hij een dank- en zegengebed uit over de brooden en de visschen.

xit, et fregit, et dedit discipulis panes, discipuli autem turbis.
 20 * Et manducaverunt omnes, et saturati sunt. Et tulerunt reliquias, duodecim cophinos fragmentorum plenos. * Manducantium autem fuit numerus, quinque millia virorum, exceptis mulieribus, et parvulis. * Et statim compulit Jesus discipulos ascendere in naviculam, et præcedere eum trans fretum, donec dimitteret turbas. (Mc 6, 45.) * Et dimissa turba, ascendit in montem solus orare. (Jo 6, 15.) Vespere autem facto solus erat ibi.
 24 * Navicula autem in medio mari jactabatur fluctibus: erat enim contrarius ventus. * Quarta autem vigilia noctis, venit ad

hij brak¹, en gaf de brooden² aan zijne leerlingen, en de leerlingen aan de scharen³. * En zij aten allen, en werden verzadigd. En 20 zij⁴ namen op wat overbleef, twaalf korven vol met brokkelingen. * Zij nu die aten waren, 21 vrouwen, en kinderen uitgenomen, vijf duizend mannen in getal. * En terstond⁵ noodzaakte Jesus de leerlingen⁶ in het scheepje te stijgen, en hem vooruit te gaan naar de overzijde, terwijl hij de scharen zou wegzenden⁷. * En nadat hij de scharen had weggezonden, klom hij alleen op den berg om te bidden. En toen het avond was geworden⁸ was hij daar alleen.
 * het scheepje nu werd midden 24 in het meer geslingerd door de golven: want de wind was tegen⁹. * Doch in de vierde nacht- 25

1) De brooden hadden bij de Joden den vorm van groote ronde koeken, ter dikte van een duim.

2) Ook de visschen werden wonderdadig vermenigvuldigd, en onder de scharen verdeeld, als blijkt uit het verhaal van Mk 4, 41 en van Jo 6, 11. Hoe de uitdeeling der brooden en visschen geschiedde, wordt vermeld door Mk 6, 39, 40.

3) De wijze waarop deze wonderdadige vermenigvuldiging plaats had, wordt door de Evangelisten niet opgegeven, en ook de bloote vermelding van dat wonder, is voor ons geloof genoeg. Men kan zich echter die vermenigvuldiging zóó voorstellen, dat zij begon bij het uitdeelen van het brood en de visschen door Jesus aan zijne leerlingen, en voortging onder het ronddeelen daarvan door zijne leerlingen aan de scharen.

4) de leerlingen namelijk, als duidelijk blijkt uit Jesus' woorden bij Mt 16, 10. Dat er ook van de visschen overschoot, staat duidelijk vermeld bij Mk 6, 43.

5) na het inzamelen der brokkelingen van dien wonderdadigen maaltijd.

6) De leerlingen verlieten hem ongaarne, en wilden ook niet, dat hij te voet zou gaan. Maar waarom gaf Jesus hun dit bevel? Jesus, wiens koninkrijk niet van deze wereld was (Jo 18, 36), wist, dat de menigte, zoo wonderdadig door hem gespijzigd, in den zin had, hem voor koning uit te roepen (Jo 6, 15). Om dit plan te volvoeren, konden zij de leerlingen van Jesus niet goed missen, en moesten deze zich, om zoo te zeggen, aan het hoofd stellen der beweging; iets, waartoe zij misschien wel hadden kunnen verleid worden. Jesus dan, om dit plan te verijdelen, wil niet, dat zijne leerlingen bij die verrukte menigte vertoeven, maar noodzaakt hen terstond van die plaats te vertrekken.

7) Terwijl hij de volksscharen zou wegzenden, moesten zijne leerlingen hem te scheep intusschen vooruitgaan naar de overzijde van het meer; hij zou hen straks te voet volgen, den weg nemende langs het strand.

8) de na-avond of tweede avond. Zie noot 7 op bladz. 94.

9) en te gelijk hevig, wat Joannes aanteekent (6, 18). Zonder dien hevigen tegen-

26 eos ambulans super mare. * Et
 videntes eum super mare ambu-
 lantem, turbati sunt, dicentes :
 Quia phantasma est. Et præ
 27 timore clamaverunt. * Statimque
 Jesus locutus est eis, dicens :
 Habete fiduciam : ego sum, nolite
 28 timere. * Respondens autem
 Petrus dixit : Domine, si tu es,
 jube me ad te venire super aquas.
 29 * At ipse ait : veni. Et descen-
 dens Petrus de navicula, ambu-
 labat super aquam ut veniret ad
 30 Jesum. * Videns vero ventum va-
 lidum, timuit : et cum cœpisset
 mergi, clamavit dicens : Domine,
 31 salvum me fac. * Et continuo Je-
 sus extendens manum, apprehen-
 dit eum : et ait illi : Modicæ fidei,
 32 quare dubitasti? * Et cum ascen-
 dissent in naviculam, cessavit
 33 ventus. * Qui autem in navicula
 erant, venerunt, et adoraverunt
 eum, dicentes : Vere filius Dei
 34 es. * Et cum transfretassent, ven-
 erunt in terram Genesar. (*Mc*
 6, 53.)

wake¹, kwam hij tot hen wan-
 delende op het meer. * En hem
 26 op het meer ziende wandelen²,
 werden zij ontsteld, zeggende :
 Het is een spook ! En zij
 schreeuwden van vrees. * En
 27 terstond sprak Jesus hun toe,
 zeggende : Weest gerust : ik ben
 het, vrees niet ! * Petrus nu
 28 antwoordde en zeide : Heere,
 indien gij het zijt, beveel mij
 dan tot u te komen op het water.
 * En hij zeide : kom ! En Petrus
 29 van het scheepje afgeklommen
 zijnde, wandelde op het water
 om tot Jesus te komen. * Doch
 30 den hevigen wind ziende, werd
 hij bang : en toen hij begon te
 zinken, schreeuwde hij zeggen-
 31 de : Heere, behoud mij ! * En
 Jesus terstond zijne hand uit-
 strekkende, greep hem : en zeide
 tot hem : Gij kleingeloovige !
 32 waarom hebt gij getwijfeld ? * En
 toen zij in het scheepje geklom-
 men waren, hield de wind op.
 * Zij nu die in het scheepje
 33 waren, kwamen, en aanbaden
 hem, zeggende : Waarlijk gij
 34 zijt Gods zoon³ ! * En overge-
 varen zijnde, kwamen zij in het
 land van Genesar⁴.

wind waren zij spoedig aan de overzijde geweest, want het meer is nog geen twee uren breed ; nu bragten zij den ganschen nacht door op het water, en waren tegen het aanbreken van den dag nog wel op bijna een uur afstands van den oever der overzijde, Vgl Jo 6, 19.

1) Sedert Pompejus verdeelden de Joden, naar het gebruik der Romeinen, den nacht in vier nachtwaken, elke van drie uren. De vierde nachtwake was van 's morgens drie tot zes uren.

2) Zij zagen eene menschelijke gedaante op het water wandelen, en er niet aan denkende, dat dit hun meester wel kon wezen, meenden zij een spook te zien, en verschrokken. — Of er dan toch spoken zijn ? Dat goede zoo wel als booze geesten zich soms in zichtbare gedaanten vertoon hebben, is zeker ; en dat ook, met Gods toelating de afgescheidene zielen zoo kunnen verschijnen, kan niet betwijfeld worden. Doch, in den regel, houde men de zoogenaamde spookverschijningen voor bedrog, of voor schimmen van verhitte of zieke hersenen.

3) Vroeger reeds had Jesus, van zich zelve sprekende, gezegd, dat hij was Gods zoon, God gelijk de Vader (zie Jo 5, 18. volg.) ; en als zoodanig wordt hij hier door zijne leerlingen erkend en aanbeden.

4) *Genesar*, waarvoor elders *Genesareth* geschreven is, was de naam eener landstreek

35 * Et cum cognovissent eum
viri loci illius, miserunt in uni-
versam regionem illam, et obtu-
lerunt ei omnes male habentes :
36 * et rogabant eum ut vel fim-
briam vestimenti ejus tangerent.
Et quicumque tetigerunt, salvi
facti sunt.

*En toen delieden van die plaats 35
hem herkend hadden, zonden zij
boden af door geheel die omstreek,
en men bragt tot hem allen die
zich kwalijk bevonden : * en zij 36
verzochten hem dat zij alleenlijk
maar het boordsel van zijn kleed
mogten aanraken. En zoovelen
het aanraakten¹, werden gezond.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Eenige Schriftgeleerden en Phariseërs komen klagen bij Jesus, dat zijne leerlingen met ongewasschen handen spijsze nuttigden, daardoor een gebod der Ouderlingen overtredende. Doch hij beschaamt hen, hun aantoonende, dat zij, daarentegen, het goddelijk gebod der ouderliefde krachteloos maakten door hunne valsche instellingen, vs 1-9. Niet wat den mond ingaat, maar wat den mond uitgaat en uit het hart komt, ontreinigt den mensch, vs 10-20. Jesus vertrekt naar de streken van Tyrus en Sidon. Een voorbeeld van standvastig geloof bij eene Canaaneesche vrouw, en genezing harer dochter door Jesus, vs 21-28. Terug gekomen in de nabijheid van het Galileesche meer, geneest Jesus eene menigte van zieken, en spijsz wederom met weinige brooden en visschen duizenden van menschen, vs 29-39.

1 * Tunc accesserunt ad eum ab
Jerosolymis Scribæ, et Pharisæi,
2 dicentes : (Mc 7, 1) * Quare
discipuli tui transgrediuntur tra-
ditionem seniorum ? non enim
3 lavant manus suas cum panem
manducant. * Ipse autem res-
pondens ait illis : Quare et vos

* Alsdan² kwamen tot hem van 1
Jerusalem Schriftgeleerden, en
Phariseërs³, en zeiden : * Waaron 2
overtreden uwe leerlingen de
overlevering der ouderlingen ?
want zij wasschen hunne handen
niet als zij brood eten⁴. * Doch 3
hij antwoordde en zeide tot hen :

in Galilea. Naar die landstreek wordt het Galileesche meer ook de zee of het meer van Genesareth genoemd.

1) Zoo groot was hun geloof, dat dit hun genoeg scheen, om door hem genezen te worden. En zoovelen zijn kleed aanraakten, werden gezond. Calvyn houdt dat volk voor bijgeloovig. Hij is blind genoeg, om niet te zien, dat daaruit zou volgen, dat Jesus dan al die menschen in een verderfelijk dwaalbegrip zou bevestigd hebben. Want die *bijgeloovigen* werden allen, terstond op hun *bijgeloovig* aanraken van zijn kleed, alzoo door een wonderwerk, van hunne krankheden genezen ; en wij zien niet, dat hunne handelwijze door eenig woord of teeken van den Zalig-maker misprezen werd.

2) terwijl Jesus zich nog ophield in de streken van Genesar (14, 34).

3) Schriftgeleerden, die van Jerusalem gekomen waren, als blijkt uit Mk 7, 1, en Phariseërs van Genesar.

4) *brood eten*, wat hier woordelijk in den tekst staat, is eene Hebreewsche zegswijze, waardoor *maaltijd houden, eten, spijzen*, in 't algemeen beteekend wordt. Dit *wasschen der handen*, vóór en na den maaltijd, behoorde niet tot de voorschriften der Mosaische wet, maar het was eene nog zeer jonge en beuzelachtige verordening ouderlingen (der Joodsche leeraren). Lees de aantekening op Mk 7, 3-5.

transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram?
 4 Nam Deus dixit: * Honora patrem, et matrem. (*Ex* 20, 12. *Dt* 5, 16. *Eph* 6, 2.) et: Qui male dixerit patri, vel matri, morte moriatur. (*Ex* 21, 17. *Lv* 20, 9. *Prv* 20, 20.) * Vos autem dicitis: Quicumque dixerit patri, vel matri, Munus quodcumque
 5 est ex me, tibi proderit: * et non honorificabit patrem suum, aut matrem suam: et irritum fecistis mandatum Dei propter
 6 traditionem vestram. * Hypocritæ, bene prophetavit de vobis Isaias, dicens: * Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longe est a me.
 7 (*Is* 29, 13. *Mc* 7, 6.) * Sine causa autem colunt me, docentes doctrinas, et mandata hominum.

Waarom overtreedt ook gij het gebod van God om uwe overlevering¹⁾? Want God heeft gezegd: * Eer uwen vader, en uwe moeder²⁾ en: Wie vader, of moeder vloekt, dat hij de dood sterve³⁾. * Doch gij zegt: Al wie tot vader, of moeder zal gezegd hebben, Wat u ook van mij zou nuttig kunnen wezen, zij een offer, *zijne belofte is geldig*: * en hij zal zijnen vader, of zijne moeder niet eeren⁴⁾: en verijdeld hebt gij het gebod van God om uwe overlevering⁵⁾. * Gij huichelaars⁶⁾! treffend heeft Isaias van u gepropheteerd, zeggende: * Dit volk eert mij met de lippen: maar hun hart is verre van mij⁷⁾. * Doch te vergeefs eeren zij mij, daar zij leeringen, en geboden van menschen leeren⁸⁾.

1) Jesus geeft hun het feit toe, dat namelijk zijne leerlingen die verordening omtrent het handen wasschen vóór en na den maaltijd niet onderhouden hadden. De reden daarvan zal hij hun opgeven, wanneer zij hem gezegd zullen hebben, waarom zij het groote gebod der liefde tot de ouders overtreden.

2) *Ex* 20, 12.

3) *Ex* 21, 17.

4) Bij eeren denke men hier aan den eerbied, dien de kinderen bewijzen moeten aan hunne ouders, door hun bijstand te verleen en in hunne nooddrift.

5) Men verbeelde zich hier behoeftege ouders, wier zoon in staat is om hun onderstand te verleen en; doch in plaats van hen bij te staan, doet hij eene belofte, dat hij, alles wat hij ter ondersteuning van zijne ouders zou kunnen afzonderen, tot eene gift aan den tempel zal maken. Zoo iemand nu was, volgens die overleverings-leer, geheel ontslagen van de verpligting om zijne ouders te eeren, dat is hier, hen naar zijn vermogen bij te staan in hunne behoefte. Deze valsche overleverings-leer verijdelde alzoo het gebod der liefde jegens zijne ouders; en die zoo dat gebod leerden overtreden, overtraden het daardoor ook zelve.

6) Terwijl zij zeer naauwgezette opvolgers der wet wilden schijnen, verijdelden en overtraden zij haar door hunne valsche overleveringen, dat is, door leerstellingen, die strede tegen Gods geboden en ze verijdelden.

7) Dit zeide Isaias (29, 13) van zijne tijdgenooten, en het paste ook treffend op hen, tot wie Jesus hier sprak. Aan eene *prophetie* in den eigenlijken zin van het woord, moet hier niet gedacht worden. *Propheteeren* wordt hier alleen gezegd van eene door den profeet uitgesproken rede. Overigens, de plaats uit Isaias is eenigszins anders aangehaald, dan zij letterlijk luidt.

8) Volgens den Grieksch en tekst zou men hier moeten overzetten: *daar zij leeringen leeren, die geboden van menschen zijn*. De geboden der H. Kerk mag men niet bloot menschelijke instellingen of geboden noemen, daar zij gegeven zijn onder de leiding van den Heiligen Geest. Het was voorzeker niet een bloot menschelijk gebod, wat

10	* Et convocatis ad se turbis, dixit eis: Audite, et intelligite.	* En de scharen tot zich geroepen hebbende ¹ , zeide hij tot hen: Hoort, en verstaat! * Niet	10
11	* Non quod intrat in os, coinquinat hominem: sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem.	wat den mond ingaat, besmet den mensch: maar wat den mond uitkomt, dat besmet den mensch ² .	11
12	* Tunc accedentes discipuli ejus, dixerunt ei: Scis quia Pharisei audito verbo hoc, scandalizati sunt? * At ille respondens ait: Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus caelestis, eradicabitur. (Jo 15, 2.) * Sinite illos: caeci sunt, et duces caecorum. caecus autem si caeco ducatum praestet, ambo in foveam cadunt. (Lc 6, 39.) * Respondens autem Petrus dixit ei: Edissere nobis parabolam istam. (Mc 7, 17.) * At ille dixit: Adhuc et vos sine intellectu estis? * Non	* Alsdan traden zijne leerlingen toe, en zeiden tot hem: Weet gij wel dat de Phariseërs toen zij dit woord ³ gehoord hebben, geërgerd zijn geworden? * Doch hij antwoordde en zeide: Alle plant, welke mijn hemelsche Vader niet geplant heeft, zal uitgeroeid worden ⁴ . * Laat hen begaan! het zijn blinden, en leidslieden van blinden, en als de blinde den blinde leidt, vallen zij beiden in den kuil ⁵ . * En Petrus nam het woord op en zeide tot hem: Verklaar ons die zinspreuk ⁶ . * En hij zeide: Zijt ook gijlieden ⁷ nog verstan-	12
13			13
14			14
15			15
16			16

de Apostelen in het Concilie van Jerusalem (Hand 15, 28) voorschreven omtrent de onthouding van sommige spijzen. Men herinnere zich, dat het Apostolisch besluit aangaande die onthouding begint met deze woorden: *Het heeft den Heiligen Geest en ons goedgedacht, enz. Geboden van menschen*, in het stuk van Godsdienst, zijn in den eigenlijken zin van het woord zulke geboden, die gegeven worden door hen, die zonder wettig goddelijk gezag gebieden, of wel dingen gebieden, die strijdig zijn met Gods geboden.

¹) Na dit beschamend antwoord gegeven te hebben aan die Schrifgeleerden en Phariseërs, wendt Jesus zich van hen af, en rigt nu het woord tot de volksmenigte, daar ter plaatse verzameld.

²) De zin is: Spijs of drank met ongewasschen handen genoten, maakt den mensch niet onrein naar de ziel; maar de booze dingen, die uit het hart komen en door den mond zich openbaren, dezulke ontreinigen den mensch. — Dat Jesus' woorden in dien zin moeten genomen worden, blijkt duidelijk uit vs 18-21. Over de Mosaïsche wetten aangaande de onthouding van sommige spijzen, wordt hier volstrekt niet gesproken.

³) wat Jesus vs 3-9 gezegd had. De leerlingen zullen de Phariseërs onder het spreken van Jesus hebben hooren mompelen, en te huis gekomen (Mk 1, 17) vragen zij Jesus, of hij dit ook bemerkt heeft.

⁴) Het is figuurlijk gezegd: eene plant door den hemelschen Vader niet geplant, is eene valsche leer, die uitgeroeid moet worden; en dat deed Jesus hier.

⁵) De zin is: Stoort er u niet aan, dat de Phariseërs zich ergeren over mijne woorden. Ik wil hunne valsche leeringen in 't openbaar bestraffen, zij mogen zich ergeren of niet. De menschen maken zich zelven en anderen ongelukkig.

⁶) t. w. Jesus' gezegde in vers 11.

⁷) Zij! ook gijlieden, gelijk anderen, die met mij niet gedurig omgaan, na zoo veel onderrigt, nog zoo onwetend, dat gij die zinspreuk niet begrijpt? Petrus sprak uit naam der overige leerlingen. Vgl Mk 7, 17.

intelligitis quia omne, quod in os
 intrat, in ventrem vadit, et in
 18 secessum emittitur? * Quæ
 autem procedunt de ore, de
 corde exeunt, et ea coinquant
 19 hominem: * de corde enim
 exeunt cogitationes malæ, homicidia,
 adulteria, fornicationes,
 furta, falsa testimonia, blasphemiam.
 20 * hæc sunt, quæ coinquant
 hominem. Non lotis autem
 manibus manducare, non coinquant
 hominem.

21 * Et egressus inde Jesus secessit
 22 in partes Tyri, et Sidonis. * Et
 ecce mulier Chananæa a finibus
 illis egressa clamavit, dicens ei:
 Miserere mei Domine fili David:
 filia mea male a dæmonio vexatur.
 23 (Mc 7, 24.) * Qui non
 respondit ei verbum. Et acce-

deloos¹? * Begrijpt gij niet dat
 al wat den mond ingaat, in den
 buik komt, en in 't heimelijk
 gemak ontlast wordt²? * Maar
 wat den mond uitgaat, komt
 voort uit het hart, en dat besmet
 den mensch: * want uit het hart
 19 komen voort booze gedachten³,
 doodslagen, overspelen, hoere-
 rijen, dieverijen, valsche getui-
 genissen, godslasteringen⁴. * deze
 20 dingen zijn het, die den mensch
 besmetten. Doch het eten met
 ongewasschen handen, besmet
 den mensch niet.

* En Jesus van daar⁵ wegge-
 21 gaan zijnde vertrok naar de stre-
 ken van Tyrus, en Sidon⁶. * En
 22 zie eene Cananeesche vrouw⁷
 van die grenzen gekomen⁸ riep
 luid⁹, tot hem zeggende: Ont-
 ferm u mijner Heere zoon van
 David¹⁰! mijne dochter wordt

1) Jesus berispt hunne traagheid van verstand, dewijl zij nog uitlegging behoeven, om het gezegde in vers 11 te verstaan.

2) Begrijpt gij niet, dat spijs en drank, als zoodanig, niets gemeen hebben met den mensch als geestelijk wezen, of anders gezegd, met het leven zijner ziel, met zijn denken, willen en begeeren, en alzoo niet vermogen hem zedelijk te besmetten? Maar wat den mond uitgaat, het booze dat door den mond zich openbaart, komende uit het hart, uit de ziel, dat eerst besmet den mensch.

3) Booze werken beginnen met booze gedachten.

4) In deze zondenlijst wordt het meervoudig getal gebezigd om de verschillende gevallen van moord, overspel, enz. aan te duiden.

5) Uit het land van Genesar. Zie 14, 34.

6) d. i. naar Phenicië, welk gewest hier door zijne twee voornaamste steden, Tyrus en Sidon, wordt aangeduid. Phenicië lag aan den zuidwestkant van Syrië, en grensde aan het noordelijke deel van Palestina. Het wordt ook (Mk 7, 26) Syro-Phenicië genaamd, om het te onderscheiden van een ander Phenicië, in Afrika gelegen.

7) De Pheniciërs, als afstammelingen der oude Cananieten, werden door de Israëlieten, Cananieten genaamd, en zoo heet deze Phenicische vrouw (Mk 7, 26) hier eene Cananeesche. De inwoners van Phenicië waren heidenen, en ook deze vrouw was eene heidin (Mk 7, 26).

8) Het gerucht, dat Jesus, de wonderdoener, naar Phenicië kwam, liep hem vooruit; en die ongelukkige moeder dat vernomen hebbende, was hem van over de grenzen te gemoet gegaan. Deze bijzonderheid heeft Markus niet aangeteekend.

9) Uit eerbied voor Jesus bleef zij op een afstand van hem staan, hare stem verheffende, ten einde door hem bemerkt te worden.

10) Dat de Joodsche natie een' buitengewonen Godsgezant verwachtte, en dat deze wezen zou een afstammeling van David, dit kon den aangrenzenden volken niet verborgen blijven; en evenzeer moest het hun ter ooren komen, dat Jesus van

24 dentes discipuli ejus rogabant eum dicentes: Dimitte eam: quia clamat post nos. * Ipse autem respondens ait: Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel. (*Sup* 10, 6. *Jo* 10, 3.)

25 * At illa venit, et adoravit eum, dicens: Domine, adjuva me.

26 * Qui respondens ait: Non est bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus. * At illa dixit: Etiam Domine: nam et catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suorum.

deerlijk geplaagd van een boozen geest. * Doch hij antwoordde²³ haar geen woord¹. En zijne leerlingen traden toe en verzochten hem zeggende: Zend haar weg²! want zij schreeuwtonsachterna³. * Doch hij antwoordde en zeide: 24 Ik ben niet gezonden dan tot de verloren schapen van het huis van Israel⁴. * Maar zij kwam⁵, en aanbad hem⁶, zeggende: Heere, help mij! * En hij antwoordde 26 en zeide: Het is niet wel het brood der kinderen te nemen, en het te werpen voor de honden⁷. * En zij zeide: Zoo is het Heere! 27 want ook de hondjes eten van de kruimeltjes, die van de tafel hunner meesters vallen⁸. * Toen 28

Nazareth zich voor den Messias uitgaf, en allerlei wonderdaden verrigte (*Mt* 4, 24). In deze kunde dan moet de beweegreden gezocht worden van het geloof dier Canaëesche vrouw in Jesus.

1) Jesus wilde het geloof van deze vrouw beproeven.

2) Help haar, en zend haar weg!

3) Zij volgt ons, en schreeuwt, en laat u niet gerust.

4) Men moet bij dit gezegde een onderscheid maken tusschen het doel der menschwording van God den Zoon, en de persoonlijke werkzaamheid van Jesus hier op aarde: hij kwam in de wereld om de gansche wereld te verlossen en zalig te maken (*Jo* 12, 47. *Mk* 16, 15, 16); maar als leeraar en wonderdoener, als Messias moest hij in zijne werkring zich bepalen tot de Israëlieten, aan wier voorvadersen hij van God *beloofd* was geworden. Lees *Rom* 15, 8, en onze aantekeningen op die Schriftuurplaats.

5) Uit het verhaal van (*Mk* 7, 24) kan men opmaken, dat Jesus, na dit antwoord (*vs* 24) aan zijne leerlingen, ergens *in een huis* is gegaan, waarheen die vrouw hem ook volgde. In dat huis dan zal geschied zijn, wat hier (*vs* 25—29) nu voorts verhaald wordt.

6) zij viel neder aan zijne voeten, gelijk (*Mk* 7, 25) hier schrijft.

7) Wij hebben hier een spreekwoord, een figuurlijk gezegde, genomen van den huisvader, die het brood, dat aan de kinderen des huisgezins toekomt, niet mag werpen voor de honden. In 't Grieksch staat hier een verkleiningwoord, dat *hondjes* beteekent. Men denke aan *hondjes* tot uitspanning en vermaak gehouden. Met dit spreekwoord wil Jesus aan die vrouw te kennen geven, dat hij zijne wonderwerken doen moest voor de Israëlieten, als tot welke hij gezonden was, en niet voor anderen. Het is wel waar, dat in 't spraakgebruik der Joden van dien tijd de heidenen met den verachtelijken naam van *honden* genoemd werden; maar of ook de Zaligmaker hier, door *hondjes* te zeggen, met die benaming de heidenen hebbe willen noemen, kan met regt betwijfeld worden. Overigens, het antwoord, hier door Jesus aan die vrouw gegeven, komt, in den grond, overeen met het antwoord, 't welk hij even te voren (*vs* 24) gaf aan zijne leerlingen.

8) Op het spreekwoordelijk gezegde door Jesus haar toegevoegd, antwoordt de vrouw zeer vernuftig met een ander spreekwoord. Zij geeft Jesus gelijk: zeer zeker, zegt zij, mag het brood, dat voor de kinderen bestemd is, niet geworpen worden

28 * Tunc respondens Jesus, ait illi:
O mulier, magna est fides tua :
fiat tibi sicut vis. Et sanata est
filia ejus ex illa hora.

29 * Et cum transisset inde Je-
sus, venit secus Mare Galilææ :
et ascendens in montem, sedebat
30 ibi. * Et accesserunt ad eum
turbæ multæ, habentes secum
mutos, cæcos, claudos, debiles,
et alios multos : et projecerunt
eos ad pedes ejus, et curavit
31 eos : (Is 35, 5.) * ita ut turbæ
mirarentur videntes mutos lo-
quentes, claudos ambulantes,
cæcos videntes : et magnifica-
32 bant Deum Israel. * Jesus au-
tem, convocatis discipulis suis,
dixit : Misereor turbæ, quia
triduo jam perseverant me-
cum, et non habent quod man-
ducent : et dimittere eos jejunos
nolo, ne deficiant in via. (Mc
33 S, 1.) * Et dicunt ei discipuli :
Unde ergo nobis in deserto panes
tantos, ut saturemus turbam tan-
34 tam ? * Et ait illis Jesus : Quot
habetis panes ? At illi dixerunt :
Septem, et paucos pisciculos.
35 * Et præcepit turbæ, ut discum-

antwoordde Jesus, en zeide tot
haar : O vrouw ! groot is uw
geloof : u geschiede gelijk gij
wilt¹ ! En hare dochter was van
dien stond af genezen².

* En toen Jesus van daar 29
vertrokken was, kwam hij aan
het Meer van Galilea³ : en hij
klom op den berg⁴, en zette zich
daar neder. * En er kwamen 30
tot hem vele scharen, hebbende
bij zich stommen, blinden, kreupelen,
lammen, en vele anderen⁵ :
en zij wierpen⁶ ze aan zijne
voeten neder, en hij genas hen :
* zoodat de scharen zich ver- 31
wonderden daar zij stommen
zagen spreken, kreupelen wan-
delen, blinden zien : en zij ver-
heerlijkten den God van Israel⁷.
* En Jesus riep zijne leerlingen 32
tot zich, en zeide : Ik heb mede-
lijden met de schare, omdat zij
nu reeds drie dagen aanhoudend
bij mij zijn, en niets te eten
hebben⁸ : en hen nuchter van
mij wegzenden wil ik niet, opdat
zij niet bezwijken op den weg.
* En de leerlingen zeggen tot 33
hem : Van waar dan in eene
woestijn ons zoo vele brooden
aangeschaft, dat wij eene zoo
groote schare verzadigen⁹ ? * En 34

voor de hondjes ; want de brokjes en kruimeltjes, die van de tafel vallen, zijn voor de hondjes, maar niet het brood, dat bestemd is voor de kinderen. Erd hiermede gaf zij aan Jesus te kennen, dat zij hem bad, om toch die brokjes en kruimeltjes van zijne tafel te mogen genieten.

1) *gelijk gij wilt*, dat u geschiede.

2) *genezen*, dat is, van dien boozen geesten bevrijd.

3) aan de oostelijke zijde van het meer, als genoegzaam blijkt uit vs 39 en uit Mk 7, 31.

4) *den berg*, die daar lag, en wel bekend was aan de eerste lezers van dit Evangelie.

5) *vele anderen*. Versta dit zóó, alsof er geschreven stond : vele andere zieken en gebrekkelijken.

6) Door dit *werpen* wordt beteekend niet eene onzachte behandeling van die ongelukkigen, maar het geloovig vertrouwen dergenen, die hen aldaar tot Jesus bragten.

7) die zoo grooten Propheet tot zijn volk gezonden had. Verg. Lk 7, 16.

8) Wat zij aan spijsvoorraad medegenomen hadden, dat was alles reeds lang opgebruikt.

9) Dat de leerlingen, deze zwaarigheid makende, niet meer dachten aan die

36 berent super terram. * Et acci-
piens septem panes, et pisces, et
gratias agens, fregit, et dedit
discipulus suis, et discipuli dede-
37 runt populo. * Et comederunt
omnes, et saturati sunt. Et
quod superfuit de fragmentis,
tulerunt septem sportas plenas.
38 * Erant autem qui manducave-
runt, quattuor millia hominum,
extra parvulos, et mulieres.
39 * Et, dimissa turba, ascendit
in naviculam : et venit in fines
Magedan.

Jesus zegt tot hen : Hoe vele
brooden hebt gij ? En zij zeiden :
35 Zeven, en weinige vischjes¹. * En
hij beval de schare, aan te zitten
op den grond. * En hij nam de
36 zeven brooden, en de visschen,
en als hij gedankt had², brak³, en
gaf hij ze aan zijne leerlingen,
en de leerlingen gaven ze aan
het volk. * En zij aten allen, en
37 werden verzadigd. En wat van
de brokkelingen⁴ overbleef, nam-
men zij op zeven manden vol.
38 * Zij nu die gegeten hadden,
waren vier duizend mannen, be-
halve de kinderen, endevrouwen⁵
39 * En, toen hij de schare had
weggezonden, ging hij in het
scheepje⁶ : en kwam op de gren-
zen van Magedan⁷.

wonderdadige spijsvermenigvuldiging, waarvan zij kort te voren (14, 15-22) getuigen waren geweest ; of, dat het hun ontbroken zal hebben aan genoegzaam vertrouwen op Jesus wonderkracht, — geen van beiden is waarschijnlijk. Neen, zij begrepen, dat het hun paste af te wachten, wat Jesus in dezen nood zou willen doen, en dat het hun niet toekwam *vegstreeks* een wonderwerk van hem te vorderen ; en daarom gaven zij in hun antwoord aan Jesus eenvoudig te kennen, dat er geen mogelijkheid bestond om zich daar ter plaatse spijs aan te schaffen voor zulk eene groote menigte.

¹) Dit was alles wat Jesus en zijne leerlingen voor zich nog overig hadden aan voorraad van spijs.

²) Hij sprak een dank- en zegengebed uit over de brooden en de visschen. Zie de aantekening op 14, 19.

³) Hij brak de brooden. Zie noot 1 op bladz. 95. Ook de vischjes werden wonderdadig vermenigvuldigd en aan het volk rondgedeeld, als blijkt uit het verhaal van Mk 8, 7. Men leze hier voorts ook noot 3 op bladz. 95.

⁴) van de uitgedeelde stukken brood.

⁵) Dat die wonderdadige spijsvermenigvuldiging, welke in het vorige hoofdstuk (vs 13-22) verhaald is, hier voor de tweede maal vermeld zou wezen, is eene ongegronde bewering. Wel is er eene zeer groote gelijkheid tusschen die beide berigten, maar in verschillende omstandigheden nogtans, zijn zij ongelijk aan elkander : dáár bestaat de voorraad uit vijf brooden en twee visschen ; hier uit zeven brooden en eenige visschen ; dáár worden, vrouwen en kinderen uitgenomen, vijf duizend mannen gespijzigd ; hier maar vier duizend ; dáár blijven twaalf korven met brokkelingen overig, en hier zeven volle manden. En wat kan ons beletten te begrijpen, dat een dergelijk wonder tweemaal zou hebben plaats gehad ? In 16, 9 en 10, wordt duidelijk gesproken van deze herhaalde spijsvermenigvuldiging.

⁶) waarmede hij naar Genesar gekomen was. Zie 14, 32-34.

⁷) in het gebied, in de streken van Magedan, een plaatsje gelegen aan het meer van Genesar of Genesareth.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

INHOUD. De Phariseërs en Sadduceërs begeeren van Jesus een buitengewoon wonder, *een teeken uit den hemel*; doch hij weigert hun dit, en bestraft hun ongelooft, vs 1-4. Hij waarschuwt zijne leerlingen voor het zuurdeeg der Phariseesche en Sadduceesche leer, vs 5-12. Zijne leerlingen, door hem ondervraagd zijnde, voor wien de menschen hem hielden, en vervolgens ook, voor wien zij zelven hem hielden, legt Petrus, door Gods genade verlicht, eene plegtige belijdenis af van Jesus' Godheid en Messiaschap; waarna Jesus hem aankondigt, dat hij op hem, als op eene onwrikbare rots, zijne kerk zou bouwen, en hem de opperste magt verleen in zijn geestelijk koninkrijk, vs 13-20. Hierop spreekt Jesus van zich zelven, voorzeggende wat hem zou overkomen, en hij bestraft Petrus, die van een lijden en sterven zijns Meesters niet hooren mag, vs 21-24. Wie Jesus volgen wil, verloochene zich zelven; na het kruis komt de kroon op den grooten dag der vergelding, vs 24-28.

1	* Et accesserunt ad eum Pharisei, et Sadducei tentantes: et rogaverunt eum ut signum de caelo ostenderet eis. (<i>Mc 8,</i>	1	* En de Phariseërs, en Sadduceërs kwamen tot hem om hem te beproeven ¹ : en zij vroegen hem dat hij hun een teeken uit den hemel zou vertoonen.* Maar
2	2 11.) * At ille respondens, ait illis: Facto vespere dicitis: Serenum erit, rubicundum est enim caelum. * Et mane: Hodie tempestas, rutilat enim triste caelum. * Faciem ergo caeli judicare nostis: signa autem temporum non potestis scire? (<i>Lc 12,</i>	2	2 hij antwoordde, en zeide tot hen: Als het avond geworden is zegt gij: <i>Morgen</i> schoon weder, want de hemel is rood.* En des morgens: Van daag onweder, want droevig rood ziet de hemel.* Het
3	3 54.) Generatio mala et adultera	3	3 gelaat dan des hemels weet gij te beoordeelen: maar de teekenen der tijden ² kunt ge niet verstaan? Een boos en overspelig geslacht
4		4	

¹) en hun doel was hierbij, niet om tot de overtuiging te komen, dat hij waarlijk de beloofde Messias was; neen, dat zochten zij niet, ofschoon zij het wel veinsden. Wat zij eigenlijk beoogden, was, dunkt mij, eene gelegenheid te vinden, om bij het volk mistrouwen te kunnen verwekken aangaande Jesus goddelijke zending. Wel voorziende, dat Jesus weigeren zou, hun een wonderteeken uit den hemel te toonen, wilden zij aan het volk kunnen zeggen: wij hebben hem om een wonderteeken uit den hemel gevraagd, en hij heeft geweigerd dit te doen; die weigering maakt hem verdacht! — *Een teeken uit den hemel*, bij voorbeeld, vuur uit den hemel te laten vallen, gelijk Elias gedaan had. Vgl IV Kon 1, 10, 12.

²) *de teekenen der tijden*, dezer tegenwoordige tijden; dat is, de teekenen, waardoor de tijden, welke zij beleefden, zich kenmerkten. De teekenen waren, onder andere, de vervulling der voorzeggingen van Jacob, (Gn 49, 10) en Daniël (Dn 9, 25), betreffende den tijd, waarop de beloofde Messias komen moest: voorts de verschijning van Joannes den Dooper en zijne getuigenis aangaande Jesus: dit alles, gevoegd bij Jesus' leven, leer en wonderwerken, was meer dan genoeg om hen te overtuigen, dat hij waarlijk was de beloofde Messias. Wilden zij letten op *die teekenen* des tijds en ze verstaan, zij zouden hem niet vragen om *een teeken uit den hemel*, dat is, een buitengewoon wonderwerk.

gnum quærit (*Sup* 12, 39.): et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetæ. Et relictis illis, abiit. (*Jon* 2, 1.)

5 * Et cum venissent discipuli ejus trans fretum, obliti sunt

6 panes accipere. * Qui dixit illis: Intuemini, et cavete a fermento Phariseorum, et Sadduceorum.

7 (*Mc* 8, 15. *Lc* 12, 1.) * At illi cogitabant intra se dicentes: Quia panes non accepimus.

8 * Sciens autem Jesus, dixit: Quid cogitatis intra vos modicæ fidei, quia panes non habetis?

9 * Nondum intelligitis, neque recordamini quinque panum in quinque millia hominum, et quot cophinos sumpsistis? (*Sup*

10 14, 17. *Jø* 6, 9.) * neque septem panum in quattuor millia

begeert een teeken: en geen teeken zal aan hetzelfde gegeven worden, dan het teeken van Jonas den propheet¹. En hij verliet hen², en ging weg³.

* En toen zijne leerlingen gegaan waren naar de overzijde van het meer, vergaten zij brooden mede te nemen⁴. * En hij zeide tot hen⁵: Ziet toe, en wacht u van het zuurdeeg der Phariseërs, en Sadduceërs⁶. * Zij nu dachten bij zich zelve zeggende⁷: *Het is* omdat wij geene brooden hebben medegenomen⁸. * Doch Jesus dit wetende, zeide: Wat zijt ge in gedachten bij u zelve gij kleingelooovigen, omdat gij geene brooden hebt⁹? * Begrijpt gij nog niet¹⁰, en herinnert gij u niet de vijf brooden onder vijf duizend man *verdeeld*, en hoe veel korven gij opnaamt? * noch de zeven brooden onder vier duizend man, en hoe veel manden gij opnaamt¹¹? * Waarom begrijpt

1) Zie de aantekening op 12, 39.

2) Hij ging op eens van hun weg, om hun zijn misnoegen te kennen te geven.

3) Hij ging het scheepje in, en stak over met zijne leerlingen naar den oostkant van het Galileesche meer. *Mk* 8, 13.

4) Daar Jesus hun zoo onverwachts beval het meer over te steken, dachten zij er niet aan om brood te koop. Zij moesten aankomen op eene plaats, waar het niet gemakkelijk zou wezen zich van spijs te voorzien. Vgl. *Mt* 14, 13-16.

5) onder het overvaren. Zij voeren over in gezelschap van Jesus. Vgl. *Mk* 8, 13-15.

6) Door het *zuurdeeg der Phariseërs en Sadduceërs* worden hier beteekend hunne *valsche* leerstellingen; dit blijkt uit vers 12. Doch de leerlingen begrepen dit niet terstond.

7) zeggende. De zin is: zij dachten bij zich zelve zóó: *Het is*, omdat enz.

8) Op dit zeggen van Jesus: *Ziet toe, en wacht u voor het zuurdeeg*, enz., kwam bij hen de gedachte op: Daarom zegt de Heer ons dit, omdat wij vergeten hebben ons van brood te voorzien.

9) Zij zullen kommervol gedacht hebben: hoe ons nu gespijzigd? want wij komen aan op eene plaats, waar niet te krijgen is.

10) t. w. wat ik bedoelde, toen ik zeide: Wacht u van het zuurdeeg der Phariseërs en Sadduceërs.

11) Zij hadden maar één enkel brood bij zich, gelijk *Mk* (8, 14) aantekent. Doch, gelet op die beide wonderbare spijzingen, hadden zij geloovig moeten inzien, dat Jesus even zoo goed hun ééne brood, als die vijf en die zeven brooden, zou kunnen vermenigvuldigen; en hieruit hadden zij moeten begrijpen, dat hij niet van brood wilde spreken, toen hij tot hen zeide: Wacht u van het zuurdeeg der Phariseërs en Sadduceërs.

- hominum, et quot sportas sum-
 11 psistis? (*Sup* 15, 34.)* Quare
 non intelligitis, quia non de
 pane dixi vobis: Cavete a fer-
 12 mento Pharisæorum, et Saddu-
 cæorum? * Tunc intellexerunt
 quia non dixerit cavendum a
 fermento panum, sed a doctrina
 Pharisæorum, et Sadducæorum.
 13 * Venit autem Jesus in partes
 Cæsareæ Philippi: et interro-
 gabat discipulos suos, dicens:
 Quem dicunt homines esse Fi-
 lium hominis? (*Mc* 8, 27. *Lc*
 14 9, 18.)* At illi dixerunt: Alii
 Joannem Baptistam, alii autem
 Eliam, alii vero Jeremiam, aut
 15 unum ex prophetis. * Dicit illis
 Jesus: Vos autem quem me
 16 esse dicitis? * Respondens Si-
 mon Petrus dixit: Tu es Chri-
 stus, filius Dei vivi. (*Jo* 6,
 17 70.)* Respondens autem Jesus,
 dixit ei: Beatus es Simon
- gij niet¹, dat ik niet van brood
 tot u zeide: Wacht u van het
 zuurdeeg der Phariseërs, en Sad-
 duceërs? * Toen begrepen zij ¹²
 dat hij niet gezegd had dat zij
 zich moesten wachten van het
 zuurdeeg der brooden, maar van
 de leer der Phariseërs, en Sad-
 duceërs.
 * En Jesus kwam in de streken ¹³
 van Cesaréa Philippi²: en hij on-
 dervroeg zijne leerlingen, zeg-
 gende: Wie zeggen de menschen
 dat de Zoon des menschen is³? * Zij ¹⁴
 nu zeiden: Sommigen Joannes de
 Dooper⁴, anderen Elias, en ande-
 ren Jeremias, of één der prophe-
 ten⁵. * Jesus zegt tot hen: Doch gij ¹⁵
 wie zegt gij dat ik ben? * Simon ¹⁶
 Petrus antwoordde en zeide⁶: Gij
 zijt de Christus, de zoon van den
 levenden God. * En Jesus ant- ¹⁷
 woordde, en zeide tot hem: Zalig
 zijt gij Simon Bar-Jona⁷! want

1) In 't Grieksch staat hier: *Hoe begrijpt gij niet*, hoe is 't mogelijk dat ge niet begrijpt! Het is een uitroep van verwondering en berisping tegelijk.

2) *Cesaréa Philippi*, eene stad van het landschap Gaulonitis. Zij lag aan den voet van den Libanon en heette vroeger Paneas. Philippus, de viervorst, vergrootte en verfraaide Paneas, en gaf haar ter eere van Cesar Tiberius, den naam van Cesaréa; en zij werd *Cesaréa Philippi* genoemd, om haar te onderscheiden van een ander Cesaréa, aan de Middellandsche Zee gelegen, 't welk ter onderscheiding, ook *Cesaréa Palestinae* geheeten werd.

3) *de Zoon des menschen*. Deze is de benaming, welke de propheet Daniël aan den beloofden Messias gaf (zie *Dn* 7, 13). Van zich zelve sprekende, bedient de Zaligmaker zich zeer dikwijls van deze benaming, gelijk, bij voorbeeld, op deze plaats. De zin der vraag, door Jesus aan zijne leerlingen voorgesteld, is derhalve deze: *Wie zeggen de menschen dat ik ben, ik die de Messias ben?* of, met andere woorden: *Voor wien houden de menschen mij, die de Messias ben?*

4) zij meenden, dat deze van de dooden was opgestaan. Zie noot 4 op bladz. 91.

5) Zie noot 4 op bladz. 91.

6) Op de vraag door den Zaligmaker niet aan Simon Petrus alleen, maar aan al zijne Apostelen gedaan, antwoordt Petrus *voor zich*, en legt aangaande Jesus de belijdenis af van *zijn* geloof, verklarende dat de persoon van Jesus was *de Christus*, dat is, de beloofde Messias en de zoon Gods, alzoo God en mensch, de eeuwige zoon des eeuwigen Vaders. Dat Petrus uit *aller* naam geantwoord heeft, als sommigen willen, volgt volstrekt niet uit den samenhang der rede, maar wel het tegendeel.

7) *Bar-Jona* is zoo veel gezegd als *Zoon van Jona*. De vader van Simon heette *Jona*. Jesus alzoo noemt hier Simon ook bij zijns vaders naam, iets wat bij plegtige toespraak gebruikelijk was. Zie voorts de aantekening op *Jo* 21, 15.

Bar Jona : quia caro, et sanguis vleesch, en bloed¹ heeft u dat niet non revelavit tibi, sed Pater meus, geopenbaard, maar mijn Vader, die in den hemel is². * Et ego dico tibi, die in den hemel is². * En ik, ik 18
quia tu es Petrus, et super hanc zeg u, gij zijt Petrus³, en op deze petram aedificabo ecclesiam steenrots zal ik mijne kerk⁴ bou-

1) *Vleesch en bloed*. In de taal, waar Jesus zich van bediende, was *vleesch en bloed* eene zeer gewone uitdrukking om den *mensch* te beteekenen, voornamelijk in tegenoverstelling van God. De zin van dit vers is: Ik noem u gelukkig, Simon, zoon van Jona, om de *genade* die u geschonken is; want niet van u zelve, noch van eenig ander mensch hebt gij die kennis, welke gij aangaande mij in uwe belijdenis hebt uitgesproken, maar gij ontvingt haar door de genade eener goddelijke openbaring in u. — En wij moeten hier denken aan eene *bijzondere* genade eener *bijzondere* openbaring, of verlichting des verstands en vermeerdering van kennis aangaande den persoon van Jesus, zijne Godheid en zijn zoonschap; hoedanige genade en openbaring tot dus verre niet geschonken was geworden noch aan Petrus zelve (Jo 6, 69) noch aan iemand dergenen, die vroeger den Heere Jesus voor Gods zoon hadden erkend.

2) Het zinverband is óf zoo: Gij hebt gezegd (vs 16), wie ik ben; en ik (ik op mijne beurt) zeg u, wie gij zijt: *Gij zijt Petrus*, enz.; — óf, in Zusammenhang met vers 17, alzoo: Mijn Vader heeft u geopenbaard, wie ik ben, en ik zeg u: *Gij zijt Petrus*, enz.

3) *Petrus* of *Petra* is een Grieksch woord, dat zooveel beteekent als ons *steenrots*, en in de taal, waar Jesus zich van bediende, werd *steenrots* door het woord *Kepha* uitgedrukt; doch dit woord *Kepha* werd ook gebezigd als eigennaam van een' persoon: men denke aan het Fransche *pierre*, dat een' *steen* beteekent, en ook als eigennaam gebruikt wordt. Vóór dat Andreas hem tot Jesus bragt (Jo 1, 42), had de Apostel, tot wien de Zaligmaker hier spreekt, den eigennaam van Simon; doch bij die gelegenheid zeide Jesus tot hem: *Gij zult Kepha genoemd worden* (Jo 1, 42); en die belofte vervulde Jesus eenigen tijd daarna, toen hij uit al zijne leerlingen er twaalft uitkoos tot zijne Apostelen; bij welke verkiezing hij, wat Mk 3, 16 heeft aangekend, aan Simon nu ook werkelijk den naam *gaf* van Kepha. Thans, in onze tekstwoorden, zegt Jesus tot hem: *Gij zijt Kepha*, gij, die Kepha heet, gij zijt nu werkelijk datgene, wat die naam beteekent; en door dit zeggen gaf de God-mensch hem die gaven, die eigenschappen, welke aangeduid worden door het beeld van een *Kepha* of steenrots, bestemd om tot fundament of grondslag te dienen van een op te rigten gebouw.

Men onderstelle eens, dat de Zaligmaker in onze taal gesproken had; dan ware *steenrots* de naam geweest, vroeger door hem aan Simon gegeven; en dan hadde hij nu tot hem gezegd: *En ik zeg u: Gij zijt Steenrots, en op deze steenrots zal ik mijne kerk bouwen*. Men lette op het aanwijzend voornaamwoord *deze*, dat hier den nadruk heeft en regstreeks wijst op dien persoon, die tot naam heeft *steenrots*. De Apostel Petrus alzoo, en geen ander, is die rotsman, op wien Jesus verklaart *zijne kerk* te zullen bouwen; en niet óók de overige Apostelen, allen daar tegenwoordig, maar Petrus alleen wordt door Jesus verklaard te zijn de grondsteen of het fundament waarop hij zijne kerk zal bouwen, gelijk hij ook aan hem alleen (vs 19) de sleutelen belooft te geven van het rijk der hemelen.

4) *Zijne kerk*. Door Jesus' kerk, hier voorgesteld onder het beeld van een op te rigten gebouw, worden verstaan al diegenen, die in hem zouden gelooven, de geheele *gemeente Gods* in Christus (I Kor 15, 9), den goeden herder: *zijne schapen* niet alleen, maar ook *zijne lammeren* (Jo 21, 15-18). Simon Kepha dan of Petrus, de rotsman, is door Jesus Christus tot een onwrikbaar fundament gelegd van zijne op te rigten kerk. Het fundament nu van een gebouw is het edelste gedeelte daarvan; al de overige deelen, zonder eenige uitzondering, moeten, om stand te houden, noodzakelijk daarop rusten; en wat niet daarop rust, stort in. Door dat rusten op het fundament maken ook al de deelen van het opgetrokken gebouw met dat fundament

meam, et portæ inferi non præ-
 valebunt adversis eam. (Jo 1,
 42.) * Et tibi dabo claves regni
 cælorum. Et quodcumque liga-
 veris super terram, erit ligatum
 et in cælis: et quodcumque sol-
 veris super terram, erit solutum

wen, en de poorten der helle¹
 zullen haar niet overweldigen.
 * En aan u zal ik geven de sleu-
 telen² van het rijk der hemelen.
 En al wat gij zult gebonden heb-
 ben op aarde, zal ook in den hemel
 gebonden zijn: en al wat gij zult
 ontbonden³ hebben op aarde, zal

slechts één gebouw uit, en zijn zij tevens, door dat verband van éénheid, hoevelen ook, te zamen eene eenheid en verbonden met elkander. Petrus alzoo is het edelste gedeelte der kerk; de gansche kerk rust op hem; hij is de uitwerkende oorzaak van hare onwrikbaarheid en tevens van hare eenheid. Eene Christelijke gemeente, die zich van hem heeft afgescheiden, of door hem afgesneden is, of buiten hem zich oprigt, behoort niet tot de kerk door Jesus Christus gesticht: slechts ééne kerk is er, en die kerk is alleen daar, waar de steenrots is.

¹) *de poorten der helle.* Tegen over de kerk staan hier *de poorten der helle*, welke uitdrukking het helse rijk (Lk 11, 18; 22, 31) aanduidt, de helse mogendheden (Kol 2, 15; Eph 6, 11, 12). Satan en zijne engelen (Mt 25, 41), en voorts allen die die door ketterij, scheurmakerij, of vervolging, van welken aard ook, bondgenooten zijn van satans vijandschap, en zijne dienaren (II Kor 11, 13-15), of kinderen (Jo 8, 44) mogen genoemd worden. Jesus' kerk zal aangevallen, hevige bestormd worden, maar nimmer overweldigd: zij is onoverwinnelijk; zij is onwrikbaar, en bijgevolg is onwrikbaar ook, als rotsman, de rotsman, op wien zij gevestigd is.

²) *de sleutelen.* In het voorgaande vers sprak de Zaligmaker als bouwmeester: in dit vers spreekt hij als een koning, die eenen onderkoning tot zijn plaatsvervanger aanstelt. Het *rijk der hemelen* beteekent hier Jesus' kerk, zijn koninkrijk op aarde (zie noot 5 op bladz. 27); en door *de sleutelen* wordt symbolisch de hoogste magt, de oppermagt aangeduid. Wat nu de Zaligmaker hier zegt en belooft in tegewoordigheid der overige Apostelen, dat zegt en belooft hij aan Petrus alleen: *Aan u zal ik geven de sleutelen van het rijk der hemelen.* Alzoo, gelijk Petrus alleen ten eeuwigen dagen tot rotsman gesteld is van Jesus' kerk, zijn rijk op aarde, even zoo wordt ook aan hem alleen de opperste magt in dat geestelijk rijk van Jesus toegezegd; zoodat al de burgers van dat rijk, zonder eenige uitzondering, aan zijne magt onderworpen en zijne onderdanen zijn.

³) *al wat gij zult gebonden... ontbonden hebben.* Gelijk de voorafgaande woorden betee-kenen, dat Petrus' gezag als opperste gezag zich zou uitstrekken *over allen*, zoo wordt hier door die uitdrukking van *alles binden* of *ontbinden* te kennen gegeven, dat *alles* wat hij leeraar, wetgever en regter, in het rijk Gods op aarde, krachtens dat oppergezag voorgeschreven, bepaald of beslist zou hebben, als zoodanig ook zoude gelden voor God in den hemel. Die belofte nu hier aan Petrus gedaan, dat hij wezen zou het onwrikbaar fundament van Jesus' kerk, en zijn gevolmagtigde Stedehouder op aarde, kreeg hare vervulling, toen de Zaligmaker, na zijne verrijzenis, tot Petrus zeide: *Weid mijne schapen, weid mijne lammeren* (Jo 21, 15-18), door welk bevel Petrus nu werkelijk tot de uitoefening van zijne grootsche bediening werd aangesteld. En dewijl de God-mensch gewild heeft, dat de kerk, door hem op Petrus gegrondvest, voortdurend bestaan zou tot aan de voleinding der eeuwen (Mt 28, 20), zoo volgt hieruit, dat het Stadhouderschap van Petrus moest overgaan op al zijne wettige opvolgers. En dat de bisschoppen van Rome deze opvolgers zijn, is een ontegensprekelijk feit der geschiedenis.

In welken zin Paulus al de Apostelen *kolommen* noemt (Gal 2, 9), en hoe door hem van de kerk gezegd wordt, dat zij gevestigd is op *het fundament der Apostelen en Propheten* (Eph 2, 20), en eindelijk, wat het beteekent, dat Jesus de volmagt van te *binden* en te *ontbinden* verleend heeft (Mt 18, 18) aan al zijne Apostelen, zie daarover de aantekeningen op de betreffende plaatsen.

et in caelis. (*Is 22*, 22. *Jo 20*, 23.)
 20 * Tunc praecipit discipulis
 suis ut nemini dicerent quia
 21 ipse esset Jesus Christus. * Exin-
 de coepit Jesus ostendere disci-
 22 pulis suis, quia oporteret eum
 ire Jerosolymam, et multa pati a
 senioribus, et Scribis, et prin-
 cipibus sacerdotum, et occidi,
 et tertia die resurgere * Et assu-
 23 mens eum Petrus, coepit incre-
 pare illum dicens: Absit a te,
 Domine: non erit tibi hoc. * Qui

ook in den hemel ontbonden
 wezen.

* Alsdan gebood hij zijnen
 leerlingen dat zij aan niemand
 zouden zeggen dat hij Jesus de
 Christus was¹. * Van toen af²
 begon Jesus zijne leerlingen te
 kennen te geven, dat hij naar
 Jerusalem moest gaan, en veel
 zou moeten lijden van de ouder-
 lingen, en de Schriftgeleerden,
 en de opperpriesters³, en dat
 hij gedood moest worden, en ten
 derden dage van de dooden opstaan.
 * En Petrus hem tot zich nemen-
 de, begon hem te berispen zeg-
 gende: Dat zij verre van u, Heere!
 dat zal u niet geschieden⁴! * Doch
 hij zich omkeerende⁵, zeide tot

1) Jesus zelf had reeds meermalen, waar en wanneer hij dit nuttig achtte, in 't openbaar verklaard, dat hij de beloofde Messias was, de waarheid zijner woorden door wonderwerken bevestigende (*Jo 4*, 25, 26; *Mt 9*, 1-7); en velen uit het volk hielden hem ook werkelijk voor den Messias (*Jo 9*, 22). Nogtans, om redenen, waarvan *Lk* (*9*, 22) er eene opgeeft, wilde hij niet, dat zijne leerlingen hem nu reeds openlijk voor den Messias zouden uitroepen en als zoodanig allerwege bekend maken. Van daar ook dat, toen zijne leerlingen voor het eerst ter prediking door hem werden uitgezonden, hun last zich bepaalde bij vermaningen tot boeteveerdigheid, en bij de aankondiging, dat het rijk van den beloofden Messias nu nabij was. Zie *Mt 10*, 7. *Mk 6*, 12. *Lk 9*, 2. Zij moesten zijne wegbereiders wezen, gelijk vroeger *Joannes de Dooper* dit was geweest. Vgl. *Lk 10*, 1.

2) van toen af. Wel had Jesus vroeger reeds iets gezegd aangaande zijne dood, ofschoon in zeer geheimzinnige bewoordingen (*Jo 2*, 19; *3*, 14); doch nu, na die uitdrukkelijke belijdenis van Petrus (vs 16), waarmede de overige Apostelen geloovig instemden, nu begon hij openlijk tot hem te spreken van die geweldigen dood, welken hij zou moeten lijden, daarbij nochtans ook voegende de voorzegging zijner verrijzenis op den derden dag na zijn sterven. Voor het geloof der Apostelen zou het eens noodig wezen, dat Jesus hun zijnen geweldigen dood vooraf naauwkeurig voorzegd had; en zij waren nu ook in staat om de aankondiging daarvan te kunnen dragen.

3) van de ouderlingen en de Schriftgeleerden en de opperpriesters, dat is met één woord gezegd, van het Joodsche Sanhedrin. Zie noot 1 op bladz. 23.

4) Op het zeggen van Jesus, dat hij gedood moest worden, verschrikt het bemin- nend en medelijdend gemoed van Petrus, en, driftig als hij was, neemt hij hem op zijde, en begint hem op den berispending toon der liefde te bestraffen! Heere! gij u laten dooden? Dat nooit! Dat zal niet gebeuen! Het geheim der Verlossing door den kruisdood van den God-mensch was aan Petrus nog verborgen; en de belofte hem door Jesus gedaan, dat hij eens het regerend hoofd zou wezen van zijne kerk, die belofte had niet voor doel den persoon van Petrus plotselijk in een ander mensch te herschep- pen. Het is dan wel zeer beklagenswaardig, dat sommige Protestanten, uit hetgeen hier verhaald wordt, eene opwerping trekken tegen het Primaat van Petrus.

5) zich omkeerende en van Petrus afkeerende, hem den rug toekeerende, zeide Jesus met verontwaardiging tot hem: Ga weg van mij, satan! De Heer is verontwaardigd niet juist over Petrus, die niet wel wist wat hij zeide, maar over datgene, wat de

- conversus, dixit Petro: Vade post me satana, scandalum es mihi: quia non sapis ea, quæ Dei sunt, sed ea, quæ hominum. (Mc 8, 33.)
- 24 * Tunc Jesus dixit discipulis suis: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. (Sup 10, 38. Lc 9, 23. 14, 27.)
- 25 * Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam. qui autem perdidit animam suam propter me, inveniet eam.
- 26 (Lc 17, 33. Jo 12, 25.) * Quid enim prodest homini, si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiat? Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua? * Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum angelis suis: et
- Petrus: Ga weg van mij satan! gij zijt mij een aanstoot: want gij zint niet op dat, wat Godes is, maar op 't geen de menschen zoeken.
- * Alstoen¹ zeide Jesus tot zijne leerlingen: Indien iemand mijn volgeling wil wezen, hij verloochene zich zelven, en neme zijn kruis op², en volge mij. * Want³ wie zijn leven zal hebben willen behouden, zal het verliezen. doch wie om mijnentwil zijn leven zal verloren hebben, zal het vinden. * Wat toch baat het⁴ den mensch, zoo hij de geheele wereld wint, maar zijn leven verliest? Of wat zal de mensch in ruiling geven voor zijn leven? * Want⁵ de Zoon des menschen zal komen in de heerlijkheid zijns Vaders met zijne engelen: en dan zal hij een

woorden van Petrus beteekenden: zij strekten om Jesus terug te houden van den wil zijns Vaders te volbrengen (Jo 18, 11): *den kelk, dien de Vader mij gegeven heeft, zou ik dien niet drinken?* Daarom was Petrus hem een aanstoot. Petrus' woorden waren aardschgezinde woorden, en zijn zeggen ging tegen het raadsbesluit Gods, de wereld door den kruisdood van den God-mensch met de goddelijke gerechtigheid te verzoenen.

¹) *alstoen*. Na zijn antwoord aan Petrus, ging Jesus voort met spreken, doch thans het woord rigtende tot al zijne Apostelen, en ook, wat Mk (8, 34) aanteekent, tot de volksschare aldaar tegenwoordig, welke hij tot zich riep. De zelfverloochening alzoo door den Zaligmaker hier (vs 24-28) gepredikt als noodzakelijk om tot het getal zijner echte volgelingen te behooren, betreft allen, zonder eenige uitzondering. Wat is zich zelven verloochenen? Het is, met korte woorden gezegd, overal, en in alles, en ten allen tijde, zijn Ik, verstand en hart, verzaken, *niet willen kennen*, zoo dikwijls als dat Ik in strijd is met Gods wet of wil; alzoo niets vrijwillig denken, niets spreken, niets doen, van al wat wij weten niet overeenkomstig te zijn met Gods wet of wil, dat heet zich zelven verloochenen; en aan dien pligt getrouw blijven op den weg der wederwaardigheden en des lijdens, dat heet zijn kruis opnemen en Jesus navolgen. — Zie voorts de aanteekening op 10, 38.

²) *neme zijn kruis op*, Zie over deze uitdrukking noot 1 op bladz. 67.

³) *want*. Eene beweegreden ter aanbeveling van diè zelfsverloochening, waarvan hier gesproken wordt. Wat de Zaligmaker hier zegt, is opgehelderd in noot 2 op bladz. 67.

⁴) *wat toch baat het*. Eene in den vragenden vorm uitgedrukte reden, waarom men, ten einde dat eeuwig gelukkig leven te vinden (vs 25), alles, des noods zijnde, moet veil hebben en ten offer brengen. — Wie zijne ziel verliest en zich voor eeuwig ongelukkig maakt, wat zal hem eens de winst der geheele wereld baten? Zoo onschatbaar is dat leven! En dat leven eens verloren, dit is de zin der volgende vraag, zoo blijft den mensch niets over, waarvoor hij het zou kunnen inruilen.

⁵) *want*. Jesus bevestigt het gezegde in vs 25 en 26, door de verzekering, dat hij eens als regter zal komen, om een iegelijk te vergelden naar zijne werken.

tunc reddet unicuique secundum opera ejus. (*Act 17, 31. Rom 2, 6.*) * Amen dico vobis, sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regno suo. (*Mc 8, 39. Lc 9, 27.*) iegelijk vergelden naar zijne werken. * Voorwaar zeg ik u, van hen die hier staan¹ zijn er eenigen, die den dood niet zullen smaken, totdat zij den Zoon des menschen zien komen in zijn koningschap².

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus' gedaante-verandering of verheerlijking op den berg, onder de oogen van drie zijner leerlingen, die Moses en Elias met hem zien spreken, en eene hemel-stem hooren, die hem verklaart te zijn de Zone Gods, vs 1-9. Jesus verbiedt zijnen leerlingen, voor alsnog te spreken van het gebeurde op den berg; welk verbod hem aanleiding geeft tot eene verklaring aangaande de komst van Elias en het optreden van Joannes den Dooper in Elias' geest, vs 9-13. Jesus verlost een maanzieke van een boozen geest, die zijne leerlingen niet hadden kunnen uitdrijven, vs 14-20. Hij voorzegt op nieuw zijnen dood, en zijne opstanding ten derden dage, vs 21-22. Hij betaalt de tempelschatting voor zich en voor Petrus, door een wonder zich voorziende van het daartoe noodige stuk gelds, vs 23-26.

1 * Et post dies sex assumit Jesus Petrum, et Jacobum, et Joannem fratrem ejus, et ducit illos in montem excelsum seorsum: (*Mc 9, 1. Lc 9, 28.*) * et transfiguratus est ante eos. Et respenduit facies ejus sicut sol: vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix. * Et ecce apparuerunt illis Moyses, et Elias 1 met zich Petrus, en Jakobus, en diens broeder Joannes, en geleidt hen op een hoogen berg³ afzonderlijk⁴: * en hij werd voor hen⁵ van gedaante veranderd⁶. En zijn aangezigt schitterde als de zon: en zijne kleederen werden wit als sneeuw. * En zie aan hen 3 vertoonden zich Moses, en Elias,

1) die hier staan, hier tegenwoordig. Niet de Apostelen alleen, maar nog anderen hoorden deze vermaning van Jesus aan. Dit blijkt duidelijk uit Mk 8, 34.

2) komen in zijn koningschap, als ware het, daarmede bekleed en uitgedost; de uitdrukking: komen in zijn koningschap, beteekent hier komen als koning. Vrij algemeen wordt door deze komst verstaan Jesus' gedaante-verandering of verheerlijking op den berg. Maar kan dit wel een komen genoemd worden? Ik denk liever aan Jesus' komst in zijn geregt over Jerusalem en den Joodschen staat (Mt 23, 37, 38; 24, 2. Lk 19, 41-45.)

3) Dat de berg Thabor hier gemeend is, kan niet voor zeker gezegd worden.

4) niet in gezelschap van de overige leerlingen.

5) d. i. voor hunne oogen, in hunne tegenwoordigheid. Uit Lk (9, 28, 29), leeren wij, dat Jesus op dien berg was gegaan om te bidden, en dat die verheerlijking, waarvan nu gesproken wordt, plaats greep onder zijn gebed.

6) van gedaante werd Jesus veranderd. Versta dit niet zoo, als of hij door die verandering geene menselijke gedaante meer vertoonde. Waarin die uiterlijke verandering bestond, zegt de Evangelist in de volgende bewoordingen: zijn aangezigt schitterde als de zon: en zijne kleederen werden wit als sneeuw, of, naar de meeste Grieksche handschriften, als het licht.

- 4 cum eo loquentes. * Respondens autem Petrus, dixit ad Jesum : Domine, bonum est nos hic esse: si vis, faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, Moysi unum, et
5 Eliæ unum. * Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbravit eos. Et ecce vox de nube, dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipsum audite. (*Sup 3, 17. II Pt 1,*
6 *17.*) * Et audientes discipuli ceciderunt in faciem suam, et timuerunt valde. * Et accessit Jesus, et tetigit eos : dixitque eis:
7 Surgite, et nolite timere. * Levantes autem oculos suos, neminem viderunt, nisi solum Jesum.
8 * Et descendentibus illis de monte, præcepit eis Jesus, dicens: Nemini dixeritis visionem, donec
9 met hem sprekende¹. * Petrus nu nam het woord op, en zeide tot Jesus: Heere! wij zijn hiergoed²! als gij wilt, laat ons hier drie tenten maken, voor u ééne, voor Moses ééne, en ééne voor Elias³. * Terwijl hij nog sprak, zie zoo
overschaduwde hen⁴ eene lichte wolk⁵. En zie eene stem uit de wolk, zeide: Deze is mijn welbeminde Zoon, in wien ik mijn welbehagen heb gesteld : hoort naar hem⁶! * En de leerlingen
deze stem hoorende vielen op hun aangezigt, en waren zeer bevreesd. * En Jesus trad toe, en raakte hen aan : en hij zeide tot hen : Staat op, en vrees niet! * En hunne oogen opslaande, zagen zij niemand, dan Jesus alleen⁷.
* En toen zij van den berg afgingen, gebood Jesus hun, zeggende: Zegt aan niemand dit ge-

1) Uit het verhaal in het Evangelie van Lk (9, 31) leeren wij, dat zij spraken over zijn lijden en dood.

2) Men legge bij het lezen dezer woorden den klemtoon alleen op *goed*. Meer naar de letter ware hier de vertaling : *goed is ons hier zijn* ; want *nos hic esse* is subjekt, en *bonum* predikaat ; maar *goed is ons hier zijn* is eene zeer gezochte uitdrukking, en die, behalve dat, toch niet duidelijk te kennen geeft wat hier gezegd wordt. De gewone vertaling : *het is ons goed hier te zijn*, is slechts schijnbaar naauwkeurig ; want er staat niet *nobis* in den tekst, maar *nos*.

3) Uit Lk (9, 33) zien wij, dat Petrus tot Jesus zeide : *Wij zijn hier goed ! Laat ons, enz.*, toen hij bemerkte dat Moses en Elias van Jesus gingen scheiden. Petrus was buiten zich zelven, en, gelijk Lk (9, 33) en Mk (9, 5) hier bemerken : *hij wist niet wat hij zeide*. Vgl de aantekening op Mk 9, 5.

4) *hen*, t. w. Jesus, Moses en Elias, niet ook de drie Apostelen ; deze hooren de stem uit die wolk komende.

5) eene licht-wolk, eene lichtgevende wolk : het teeken der goddelijke tegenwoordigheid. Vgl Ex 16, 10. 40, 32-36. Nm 11, 25.

6) Even als bij gelegenheid van zijnen doop in de Jordaan (Mt 3, 17), wordt Jesus hier verklaard te zijn de eeuwige Zoon des eeuwigen Vaders, en de beloofde Messias. De woorden, tot deze verklaring gebezigd, zijn, om zoo te zeggen, een wérklank der Godspraken door Is (42, 1) en Moses (Dt 18, 15) geboekt.

7) Terwijl zij verschrikt ter aarde lagen, waren Moses en Elias verdwenen, ook die lichtwolk ; en Jesus vertoonde zich wederom aan hen in zijne gewone gedaante. Men leze hier ook de aantekeningen op Lk 9, 28-36, waar de geschiedenis van Jesus gedaante-verandering eenigszins omstandiger verhaald wordt. Zie ook II Pt 1, 16-18.

10 Filius hominis a mortuis resur-
gat. * Et interrogaverunt eum
discipuli, dicentes : Quid ergo
Scribæ dicunt quòd Eliam oporteat
11 primum venire ? (*Mal* 4, 5.
Mc 9, 10.) * At ille respondens,
ait eis : Elias quidem venturus
12 est, et restituet omnia. * dico
autem vobis, quia Elias jam
venit, et non cognoverunt eum,
(*Sup* 11, 14) sed fecerunt in eo
quæcumque voluerunt. Sic et
13 Filius hominis passurus est ab
eis. (*Sup* 14, 9.) * Tunc intellexerunt
discipuli, quia de Joanne Baptista
dixisset eis.
14 * Et cum venisset ad turbam,
accessit ad eum homo genibus
provolutus ante eum, (*Mc* 9,

zigt, totdat de Zoon des menschen
van de dooden is opgestaan¹. * En
10 zijne leerlingen vroegen hem,
zeggende : Wat zeggen dan de
Schriftgeleerden² dat Elias eerst
moet komen? * En hij antwoordde,
11 en zeide tot hen : Elias zál
ook komen, en alles herstellen³.
* doch ik zeg u, dat Elias reeds
12 gekomen is, en zij hebben hem
niet erkend⁴, maar aan hem ge-
daan al wat zij wilden. Zóó zal
ook de Zoon des menschen
van hen te lijden hebben. * Toen
13 begrepen de leerlingen, dat hij
van Joannes den Dooper tot hen
gesproken had⁵.
* En toen hij bij de schare ge-
14 komen was⁶, kwam tot hem een
mensch⁷ die voor hem op de

1) Eerst na Jesus' verrijzenis mogten zij van zijne verheerlijking op den berg gewagen.

2) *dan*. Het verband der rede is hier duister. Misschien is het zoo : Vermits Elias zich nu eerst vertoond heeft en wederom verdwenen is, hoe kunnen de Schriftgeleerden *dan* zeggen, dat Elias eerst moet komen en den Messias voorafgaan? De leerlingen namelijk waren er ten volste van overtuigd, dat in den persoon van Jesus de beloofde Messias reeds werkelijk verschenen was.

3) Tot regt verstand van Jesus' antwoord hier, denke men aan zijne tweede of laatste komst in heerlijkheid, als Regter, op het einde der dagen (*Hand* 1, 11—12; *Tim* 4, 1.) Deze terugkomst nu van den Christus zal voorafgegaan worden door de komst van Elias in persoon, naar luid der Godspraak bij *Mal* (4, 5) : *Zie, ik zal ulieden zenden Elias, den profeet, voordat de groote en geduchte dag des Heeren komt*. Zie ook *Eccli* 48, 10. Ten aanzien dan van zijne tweede komst geeft Jesus te kennen, dat het waar is, dat *Elias eerst moet komen*, en dat hij ook werkelijk *komen zal*, en hem voorafgaan; doch, zoo gaat Jesus voort, die voorlooper of Elias, van wien gijlieden spreekt, die behoeft niet meer te komen, *die is reeds gekomen*. Die voorlooper was werkelijk verschenen in den persoon van Joannes den Dooper, die den Christus voorafging *in Elias' geest en kracht* (*Lk* 1, 17.) Zijne komst was voorzgd geworden door de propheten (*Is* 40, 3; *Mal* 3, 1.) Vgl *Mt* 3, 3; 11, 10. *Mk* 1, 2, 3. *Lk* 1, 17; 7, 27.

4) de Schriftgeleerden hebben Joannes als godsgezant en voorlooper niet willen erkennen. Zie *Lk* 7, 28—30. Jesus voorzgt hier op nieuw zijn toekomstig lijden: gelijk zij Joannes mishandeld hadden, zoo zouden zij ook hem mishandelen.

5) t. w. toen hij zeide (vs 12) : *Elias is reeds gekomen*. Vgl *Lk* 1, 17.

6) Toen Jesus met de drie leerlingen, de getuigen zijner verheerlijking op den berg, den daarop volgenden dag (*Lk* 9, 37) dien berg af en tot zijne overige leerlingen terugkwam, vond hij rondom hen eene groote volksschare en Schriftgeleerden, die met hen redetwisten (*Mk* 9, 13.) Oorzaak van deze redetwist was waarschijnlijk de omstandigheid, dat de leerlingen den maanzieke, van wien hier vervolgens gesproken wordt, niet hadden kunnen genezen: zulks kan men afleiden uit het verhaal van *Mk* 9, 13—18.

7) iemand uit die volksschare. Zie *Mk* 9, 16.

16. *Lc 9, 38*), dicens : Domine, miserere filio meo, quia lunaticus est, et male patitur : nam sæpe cadit in ignem, et crebro in aquam. * et obtuli eum discipulis tuis, et non potuerunt curare eum.
- 15 * Respondens autem Jesus, ait : O generatio incredula, et perversa, quousque ero vobiscum ? usquequo patiar vos ? Afferte huc illum ad me. * Et increpavit illum Jesus, et exiit ab eo dæmonium, et curatus est puer ex illa hora.
- 16 * Tunc accesserunt discipuli ad Jesum secreto, et dixerunt : Quare nos non potuimus ejicere illum (*Lc 17, 6*). * Dixit illis Jesus : Propter incredulitatem
- knieën viel, en zeide : Heere ! ontferm u over mijn zoon ! want hij is maanziek, en lijdt deerlijk : want dikwijls valt hij in het vuur, en dikwijls in het water¹. * en ik heb hem voor uwe leerlingen gebragt, doch zij hebben hem niet kunnen genezen. * Jesus antwoordde, en zeide : O ongeloovig, en verkeerd geslacht², tot hoe lang zal ik met u wezen ? tot hoe lang zal ik u verdragen ? Brengt hem hier tot mij ! * En Jesus bestrafte hem³, en de booze geest voer van hem uit, en van dien stond af was de jongeling genezen. * Toen kwamen de leerlingen⁴ tot Jesus alleen⁵, en zeiden : Waarom hebben wij hem niet kunnen uitwerpen⁶ ? * Jesus zeide tot hen : Om uwe ongeloovigheid⁷. Want
- 15
16
17
18
19

1) Deze ongelukkige jongeling was, als blijkt uit vs 17, van een boozen geest bezeten ; en wat de kwaal aangaat, waaraan hij leed, uit hetgeen Mk (9, 16, 17) en Lk (9, 39) nog meer dan Mattheüs daaromtrent zeggen, kan men genoeg opmaken, dat het de zoogenaamde *vallende ziekte* was. Lijders aan die kwaal werden waarschijnlijk daarom *maanzieken* of *maanzuchtigen* genaamd, omdat zij bij de maankeeringen aan heviger aanvallen leden. Overigens, de kwaal van dien jongeling moet niet aan natuurlijke oorzaken toegeschreven, maar aan den boozen geest, van welken hij bezeten was ; want wij zien uit vers 17, dat de zieke, terstond na het uitdrijven van dien boozen geest, geheel en al genezen was. Vgl noot 6 op bladz. 35.

2) Deze uitroep betreft niet de leerlingen, maar den vader van dien ongelukkigen jongeling, ook de schare daar tegenwoordig, en het Joodsche volk in 't algemeen. Dit blijkt genoeg uit Lk 9, 41. En wat de Zaligmaker daarbij voegt : *Tot hoe lang, enz.*, zijn woorden van heilige verontwaardiging over hun hardnekkig ongelooft : zij verdienden niet, dat hij nog langer bij hen bleef, nog langer hen verdroeg.

3) hem slaat niet op den zieken jongeling, maar (proleptisch) op den boozen geest, van wien hij bezeten was. Vgl Mk 9, 24. Het *bestrafpen* is hier *streng en scherp aanspreken*, en daarmede gebieden uit te varen.

4) die leerlingen, welke dien boozen geest niet hadden kunnen uitdrijven.

5) Uit Mk (9, 27) zien wij, dat zij kwamen, toen Jesus de schare verlaten had en te huis gekomen was.

6) gelijk wij er vele anderen uitgeworpen hebben. Zie Mk 6, 13.

7) *Ongeloovigheid* is hier *kleingeloovigheid*, dat is, gebrek aan genoegzaam vertrouwen op de magt hun door Jesus verleend (Mk 10, 8), om de booze geesten uit te drijven. En dit gebrek aan genoegzaam vertrouwen bij die leerlingen, kwam voort uit hun gebrek aan levendig geloof in Jesus bij deze gelegenheid : misschien had het buitengewone, dat zij bij dezen bezetene aantroffen, hen twijfelmoedig gemaakt gelijk het geval was geweest met Petrus (Mk 14, 30-32), toen hij, op Jesus bevel op het water wandelende, voor den hevigen wind vervaard, begon te twifelen, en daarom te zinken.

vestram. Amen quippe dico vobis, si habueritis fidem, sicut granum sinapis, dicetis monti huic, Transi hinc illuc, et transibit, et nihil impossibile erit vobis. * Hoc autem genus non ejicitur nisi per orationem, et jejunium.

* Conversantibus autem eis in Galilæa, dixit illis Jesus: Filius hominis tradendus est in manus hominum: * et occidetur eum, et tertia die resurget. Et contristati sunt vehementer. (*Mc 9, 30. Lc 9, 44. Inf 20, 18.*)

* Et cum venissent Capharnaum, accesserunt qui didrachma accipiebant, ad Petrum, et dixerunt ei: Magister vester non solvit didrachma? * Ait: Etiam. Et cum intrasset in domum, prævenit eum Jesus, dicens: Quid tibi videtur Simon? Reges terræ a quibus accipiunt tributum vel censum? a filiis suis, an ab alienis? * Et ille dixit: Ab alienis. Dixit illi Jesus: Ergo liberi

voorwaar zeg ik u, indien gij geloof zult hebben, als eene korrel mostaardzaad¹, zult gij tot dezen berg² zeggen, Ga van hier daarheen, en hij zal heengaan, en niets zal u onmogelijk zijn. * Doch deze soort wordt niet uitgedreven dan door bidden, en vasten³.

* Terwijl zij nu in Galilea verkeerden, zeide Jesus tot hen: De Zoon des menschen moet overgeleverd worden in de handen der menschen: * en zij zullen hem dooden, en ten derden dage zal hij verrijzen. En zij werden zeer bedroefd⁴.

* En toen zij te Capharnaüm gekomen waren, gingen de ontvangers der didrachmen⁵ tot Petrus, en zeiden tot hem: Betaalt uw meester de didrachmen niet? * Hij zegt: Wel zeker! En toen hij in huis was gekomen, voorkwam Jesus hem⁶, zeggende: Wat dunkt u Simon? Van wie nemen de koningen der aarde tol of schatting? van hunne zonen, of van de vreemden⁷? * En hij zeide: Van de vreemden. Jesus zeide tot hem: Derhalve zijn de

1) d. i. indien gij een weinigje geloof hebt; en dit beteekent hier, naar het gevoelen van Maldonatus: zulk een geloof als het ulieden, die mijne Apostelen zijt, betaamt te hebben.

2) *dezen berg*. Men denke aan een berg gelegen nabij de plaats, waar Jesus zich bevond, toen hij dit zeide; welken berg hij alzoo met den vinger aanwees.

3) Eene tweede reden, waarom de leerlingen dien boozen geest niet hadden kunnen uitdrijven: niet alleen had het hun in bovengemeld geval aan genoegzaam geloof ontbroken, maar zij hadden bij dat geloof ook nog van hunnen kant eene oefening van vasten en bidden moeten voegen; deze soort van booze geesten, met welke zij hier hadden te doen gehad, kon anders niet uitgedreven worden.

4) Zie de aantekening op Mk 9, 31.

5) Alle Israëlietische manspersonen moesten, van den ouderdom van twintig jaren af, jaarlijks een halven *sikkel* (ongeveer 60 centen, dat is omtrent 1 1/4 frank) opbrengen, bij wijze van hoofdgeld, tot onderhoud des tempels. Een Joodsche *sikkel* was zooveel als twee zilveren Attische *didrachmen* of dubbele *drachmen*.

6) Door zijne alwetendheid voorkwam Jesus Petrus, en sprak hem over de betaling van het hoofdgeld, eer dat Petrus er nog een woord van gerept had.

7) van dezulken, die niet tot de koninklijke familie behooren, dat is, van hunne onderdanen.

26 sunt filii. * Ut autem non scandalizemus eos, vade ad mare, et mitte hamum : et eum piscem, qui primus ascenderit, tolle : et aperto ore ejus, invenies staterem : illum sumens, da eis pro me, et te.

zonen vrij¹. * Doch opdat wij hun geen aanstoot geven²; ga naar het meer, en werp den angel uit : en dien visch, die de eerste naar boven komt, haal dien op : en als ge zijnen mond open gedaan hebt, zult ge een stater³ vinden : neem dien, en geef hem hun voor mij, en u.

ACHTTIENDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus berispt de eerezucht zijner leerlingen, en prijst hun de ootmoedigheid aan, vs 1-5. Onderrigting aangaande de ergernissen, met drie beweegredenen, waarom men zich voor het geven van ergernis moet wachten ; hoe te handelen met dezulken, die voor anderen eene aanleiding zijn tot zondigen ; de pligt der broederlijke vermaning, en het gezag der kerk, vs 6-21. Over het schenken van vergiffenis, aangetoond in eene gelijkenis, vs 21-35.

1 * In illa hora accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes : Quis putas, major est in regno caelorum ? (Mc 9, 33. Lc 9, 46.) * Et advocans Jesum parvulum, statuit eum in medio eorum, * et dixit : Amen dico vobis, nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut par-

1 * In die ure⁴ kwamen de leerlingen tot Jesus, en zeiden : Wie is wel de grootste in het rijk der hemelen⁵ ? * En Jesus riep 2 een kind tot zich, stelde het in 3 hun midden, * en zeide : Voorwaar zeg ik u, indien gij u niet bekeert, en wordt als kinderen,

1) Het antwoord van Petrus wordt door Jesus stilzwijgend bekrachtigd, en daaruit tegelijk dit gevolg getrokken ; derhalve zijn de zonen vrij ; welke gevolgtrekking in Jesus' mond beteekent : alzoo ben ik, als de Zoon van God, den hemelschen koning, niet verplicht deze schatting te betalen voor het huis mijns Vaders.

2) als hadden wij geen eerbied voor den tempel Gods. Men bedenke hier, dat nog maar weinigen Jesus voor den beloofden Messias erkennen.

3) Een stater komt in waarde overeen met vier drachmen, of twee halve sikkels. — Jesus deed dit wonder, om zijne leerlingen te bevestigen in het geloof aan zijne Godheid, van welke hij hun zoo even gesproken had.

4) toen Jesus met Petrus dit gesprek had gehouden, 't welk in het voorgaande hoofdstuk (vs 23-26) vermeld is.

5) d. i. in uw koningrijk hier op aarde. Wat die uitdrukking : *rijk der hemelen*, beteekent, is elders reeds gezegd. Zie noot 5 op bladz. 27. Zonder twijfel hechtten ook de leerlingen van Jesus aan deze uitdrukking het begrip van een geestelijk en hemelsch rijk ; doch, naar eene valsche volksmeening, voegden zij daarbij nog het denkbeeld van een aardsch koningrijk door hunnen meester op te rigten. Vgl Mt 20, 20-26. Aan dat koningrijk denkende, stellen zij aan Jesus de vraag voor, wie daarin de eerste plaats zou bekleeden. Zij verbeelden zich dat koningrijk als thans reeds opgericht, en zeggen daarom in den tegenwoordigen Tijd : *Wie is dan wel de grootste*, enz. Uit Mk (9, 33) zien wij, dat de leerlingen kort te voren met elkander getwist hadden over den voorrang. En Jesus wist dit door zijne alwetendheid. Vgl Lk 9, 47.

vuli, non intrabitis in regnum
 cælorum. (*Inf* 19, 14. *I Cor* 14,
 4 20.) * Quicumque ergo humilia-
 verit se sicut parvulus iste, hic
 5 est major in regno cælorum. * Et
 qui susceperit unum parvulum
 talem in nomine meo, mesuscipit.
 6 * qui autem scandalizaverit
 unum de pusillis istis, qui in
 me credunt, expedit ei ut sus-
 pendatur mola asinaria in collo
 ejus, et demergatur in profun-
 dum maris. (*Mc* 9, 41. *Lc* 17,
 7 2.) * Væ mundo a scandalis.
 Necesse est enim ut veniant
 scandala: verumtamen væ ho-
 mini illi, per quem scandalum
 8 venit. * Si autem manus tua, vel

gij zult het rijk der hemelen
 niet ingaan! * Al wie dan² zich
 4 zelve zal vernederen gelijk dit
 kind³, die is de grootste in het
 5 rijk der hemelen⁴. * En wie
 één zoodanig kind⁵ op mijnen
 naam ontvangt⁶, ontvangt mij.
 * doch wie één van deze klei-
 6 nen⁷, die in mij gelooven, ergert,
 het is hem beter dat een ezels-
 molensteen⁸ aan zijn hals ge-
 hangen, en hij in het diepste der
 zee verdrinken worde⁹. * Wee¹⁰
 7 der wereld wegens de ergernis-
 sen¹¹! Want het is noodzakelijk¹²
 dat er ergernissen komen: nog-
 tans wee¹³ dien mensch, door wien
 de ergernis komt! * Indien nu 8

1) Jesus berispt hier den hoogmoed en de eerezucht zijner Apostelen, en leert hun, hoe volstrekt noodzakelijk de ootmoedigheid is, om de zaligheid van het rijk der hemelen te kunnen beërven: zij moesten worden gelijk kleine kinderen, die noch van rang, noch van eerezucht weten.

2) Het voorgaande vers bevat eene algemeene zedeles; en vers 4 is eene gevolgtrekking daaruit, en tegelijk het antwoord op de vraag der leerlingen.

3) wie zich, door de keus van zijnen vrijen wil, zóó gedraagt als dat kindeken, dat nog niet weet wat rang of eerezucht is.

4) Hoe ootmoediger, des te grooter in mijn geestelijk koninkrijk hier op aarde.

5) één zoodanig kind. Zulk een kinderlijk, nederig mensch. Zie ook de aanteekeningen op *Mk* 9, 32-37 en *Lk* 9, 48.

6) hem weldoet op mijnen naam, d. i. om mijnen naam, om mijnentwil, ter oorzaak van mij, omdat hij mijn leerling is.

7) van deze kleinen, van deze kinderlijke, nederige menschen.

8) De Hebreërs kenden noch water- noch windmolens. Om hun koorn te malen bedienden zij zich van molens, die met de hand gedraaid, of door ezelen bewogen werden. De steenen, voor deze laatste soort van molens gebezigd, waren, natuurlijk, veel grooter en zwaarder dan die der handmolens. Van zulk een ezels-molensteen dan wordt in dit vers gesproken.

9) Beter ware het voor hem op zulk eene smadelijke wijze het leven te verliezen, dan schuld en straf eener gegeven ergernis op zich te laden.

10) Dit vers en de twee volgende bevatten eene soort van uitweiding over de ergernissen in het algemeen. In vers 10 komt de Zaligmaker weder op zijne vorige rede terug.

11) Eene uitroeping van medelijden en beklag: Ongelukkig menschedom, dat aan zoo vele ergernissen bloot staat! Het wee is hier eene uitroeping, waardoor men zijn medelijden en beklag te kennen geeft, gelijk bij *Lk* 21, 23. Door de wereld worden hier de menschen beteekend, in zoo verre hun ergernis gegeven wordt, en niet in zoo verre zij zelve ergernis geven.

12) dat is, onvermijdelijk. En deze onvermijdelijkheid komt voort uit den toestand dezer wereld, die een mengeldrom is van goeden en kwaden, en waarin, behalve dat, de boosheid onbeschaamd nog den hoogsten toon voert.

13) Hier is het wee eene uitroeping des bedreigens: al is de ergernis onvermijdelijk, toch zal hij, die ergernis geeft, niet straffeloos ergernis gegeven hebben.

- pes tuus scandalizat te : abscede eum, et projice abs te : bonum tibi est ad vitam ingredi debilem, vel claudum, quàm duas manus, vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum. (*Sup* 5, 30. *Mc* 9, 42.) * Et si oculus tuus scandalizat te, erue eum, et projice abs te : bonum tibi est cum uno oculo in vitam intrare, quàm duos oculos habentem mitti in gehennam ignis.
- 9 * Videte ne contemnatis unum ex his pusillis : dico enim vobis, quia angeli eorum in cælis semper vident faciem patris mei, qui in cælis est. (*Ps* 33, 8.)
- 10 * Venit enim filius hominis salvare quod perierat. (*Lc* 19, 10.) * Quid vobis videtur ? si fuerint alicui centum oves, et erraverit una ex eis : nonne relinquit nonagintanovem in montibus, et vadit quærere eam, quæ erravit ? * et si contigerit ut inveniatur eam : amen
- uwe hand, of uw voet u ergert : houw hem af, en werp hem van u : het is u beter verminkt, of kreupel het leven in te gaan, dan twee handen, of twee voeten hebbende in het eeuwige vuur geworpen te worden. * En indien uw oog u ergert, ruk het uit, en werp het van u : het is u beter met één oog het leven in te gaan, dan twee oogen hebbende in de gehenna des vuurs geworpen te worden¹.
- * Ziet toe dat gij niet één van deze kleinen veracht² ! want ik zeg u, dat hunne engelen in den hemel altijd zien het aangezicht mijns vaders, die in den hemel is³. * Want de zoon des menschen is gekomen om zalig te maken wat verloren was. * Wat dunkt u ? zoo iemand⁴ honderd schapen heeft, en één van deze verdooft : laat hij niet de negen en negentig op de bergen, en gaat hij niet het verdoolde opzoeken ! * en gebeurt het dat hij het vindt :

1) Wat hier van *handen, voeten* en *oog* gezegd wordt, is, natuurlijk, niet letterlijk te verstaan ; neen, maar de zin is : Wat u ergert en tot zonde verleidt, dat moet ge volstrekt van u verwijderen, hoe dierbaar het u ook wezen moge ; geene opoffering, geen verlies mag u alsdan te zwaar vallen. *gehenna des vuurs*. Zie noot 1 op bl. 39.

2) Na die uitweiding (vs 7-9), waarvan in noot 10 op bl. 117 gesproken is, komt de Zaligmaker op zijne vorige rede terug. *Verachten* is hier minachten, niet tellen : gij hebt geen achtung voor de kleinen, gij telt hen niet, en daarom stoort ge er u niet aan, of gij hun ergernis geeft.

3) Drie beweegredenen worden hier opgegeven, waarom zij zorgen moeten die kleinen niet te ergeren. De *eerste* beweegreden is : omdat hunne beschermengelen *altijd zien het aangezicht zijns vaders*, dat is, tot zijne voornaamste dienaren behooren, en alzoo gemakkelijk Gods straffende hand kunnen doen komen over dezulken, die ergernis geven aan hunne beschermelingen. — De taal is hier figuurlijk, en het beeld ontleend aan eene Oostersche hofhouding.

De *tweede* beweegreden, eveneens door *want* aan den hoofdzin verbonden, is genomen van het doel der komst van den Messias ; het bereiken van dat doel wordt tegengewerkt door hen, die ergernis geven : Jesus is gekomen om *wat verloren was*, het verloren menschedom, te redden en zalig te maken, terwijl zij, die ergernis geven, hun, die gered zijn geworden, eene oorzaak zijn van verderf en ondergang.

Als *derde* beweegreden geeft Jesus op het groot belang dat God stelt in de zaligheid van allen : God wil, dat alle menschen zalig worden, en hij wil niet dat er *een enkele* verloren ga. Deze derde beweegreden wordt voorgedragen in den vorm eener gelijkenis (vs 12 en 13), welke dan in vs 14 hare toepassing krijgt.

4) De parabel spreekt van een herder, die liefde heeft voor zijne schapen. Dit blijkt uit vs 13.

- dico vobis, quia gaudet super eummagisquàmsuper nonaginta novem, quæ non erraverunt. 14 (Lc 15, 4.) * Sic non est voluntas ante Patrem vestrum, qui in cælis est, ut pereat unus de pusillis istis.
- 15 * Si autem peccaverit in te frater tuus, vade, et corripe eum inter te, et ipsum solum. si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. (Lv 19, 17. Eccli 19, 13.
- 16 Lc 17, 3. Jac 5, 19.) * si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum, vel duos, ut in ore duorum, vel trium testium stet omne verbum. (Dt 19, 15. Jo 8, 17. II Cor 13, 17
- 17 1. Hebr 10, 28.) * Quòd si non audierit eos: dic ecclesiæ. si autem ecclesiam non audierit: voorwaar zeg ik u, dat hij zich meer over hetzelfde verheugt¹ dan over de negen en negentig, die niet verdoolden. * Evenzoo is het de wil niet van uwen Vader, die in den hemel is, dat er één van deze kleinen verloren ga.
- * Als nu uw broeder tegen u gezondigd mogt hebben², ga heen, en berisp hem tusschen u, en hem alleen³, indien hij naar u luistert, zult gij uwen broeder gewonnen hebben. * doch zoo hij niet luistert naar u⁴, neemt met u nog één, of twee, opdat door den mond van twee, of drie getuigen alle zaak bevestigigd worde⁵. * En indien hij naar hen niet luistert: zeg het aan de kerk⁶, en luistert hij naar de kerk niet: zoo zij hij u

1) Grooter is zijne vreugde, op dat oogenblik, over het wedergevonden schaap, dan over de overige, die niet verdoolden. Men moet niet vragen, wie die negen en negentig schapen zijn, die niet verdoolden en op de bergen achtergelaten worden onder de hoede van een ander; dat behoort tot de schilderij der gelijkenis, maar niet tot het *tertium comparationis* of punt van vergelijking. Men gaat toch geen afgewaald schaap opzoeken, vergezeld van de gansche kudde.

2) Na zijne vermaning tegen het geven van ergernissen (vs 6—15), gaat Jesus voort met te leeren, hoe er gehandeld moet worden met dezulke van onze broeders in Christus, die tegen ons mogten zondigen, dat wil zeggen, die ons ergernis geven en, voor zooveel in hen is, ons eene aanleiding zijn tot zondigen. Zondigen tegen zijne broeders staat ook bij Paulus (I Kor 8, 12) voor hun ergernis geven. Hier wordt alzoo gesproken over de pligt der broederlijke vermaning; eene pligt waarvan de betrachtting groote voorzichtigheid vordert; de verschilligheid der omstandigheden van tijden, plaatsen en personen, komt noodzakelijk daarbij in aanmerking.

3) De zin is: Vermaan, berisp, bestraf hem eerst onder vier oogen, zoodat de zaak blijve tusschen u en hem alleen. Geeft hij gehoor aan uwe vermaning en betert hij zich, dan hebt gij uwen broeder gewonnen voor God, van wien hij door zijn misdadig gedrag was afgeweken.

4) Heeft uwe geheime vermaning niet gebaat, neem dan met u nog één of twee broeders, en laat deze hem, in uwe tegenwoordigheid, uwe vermaning herhalen, en haar alzoo door hunne eenstemmigheid met u bekrachtigen.

5) door den mond (door de verklaring) van twee of drie, enz. Deze woorden zijn genomen uit Dt 19, 15. Zij bevatten eene wet der Israëlietische regtspleging; tot bevestiging der waarheid van een feit was één getuige niet genoegzaam; alle feit moest door den mond van twee of drie getuigen bevestigd worden. Doch de Zaligmaker bezigt, naar het schijnt, het gezegde van die wet als spreekwoord, zoodat de zin van Jesus' woorden deze kan zijn: neem met u nog een of twee broeders, opdat hij door hunne berisping, welke de uwe bekrachtigt, ten volste overtuigd worde van zijn misdadig gedrag en van de verplichting om zich te beteren.

6) aan de kerk, d. i. aan de geestelijke overheid.

18 sit tibi sicut ethnicus, et publicanus. (*I Cor 5, 9. II Thess 3, 14.*) * Amen dico vobis, quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cælo: et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cælo.

19 (*Jo 20, 23.*) * Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamcumque petierint, fiet illis a patre meo, qui in cælis est.

20 * Ubi enim sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.

21 * Tunc accedens Petrus ad eum, dixit: Domine quoties peccabit in me frater meus, et dimittam ei? usque septies? (*Lc 17, 4.*) * Dicit illi Jesus: Non dico tibi usque septies: sed usque septuagies septies. * Ideo assi-

als de heiden, en de tollenaar¹.
 * Voorwaar zeg ik u, al wat gij 18
 gebonden zult hebben op aarde², zal ook gebonden zijn in den hemel: en al wat gij ontbonden zult hebben op aarde, zal ook ontbonden zijn in den hemel.
 * Voorts³ zeg ik u, als twee van u 19
 op aarde zullen overeengestemd hebben omtrent iets, wat het ook zij dat ze vragen mogten, het zal hun geworden van mijnen vader, die in den hemel is.
 * Want⁴ waar twee, of drie in 20
 mijnen naam⁵ vergaderd zijn, daar ben ik in hun midden.
 * Alsdan trad Petrus tot hem, 21
 en zeide: Heere hoe menigmaal zal mijn broeder tegen mij zondigen, en ik hem vergeven? tot zevenmaal toe⁶? * Jesus zegt tot 22
 hem: Ik zeg u niet tot zevenmaal: maar tot zeventigmaal

1) Met heidenen en tollenaars hielden de Joden geen gemeenschap. Op dit gebruik lettende, zegt de Zaligmaker aangaande zulk een hardnekkigen zondaar, dat men geen gemeenschap meer met hem hebben zal, en dat hij in den ban moet gedaan worden, te weten, door geestelijke overheid, aan welke de magt daartoe verleend is, als blijkt uit het volgende vers: *al wat gij gebonden zult hebben, enz.*

2) *al wat gij gebonden, enz.*, Jesus spreekt tot zijne Apostelen, en de uitdrukking hier door hem gebezigd beteekent, gelijk in 16, 19, de *volmagt* tot het bestier der kerk. Zij bevat alzoo in zich ook de magt om een lidmaat der kerk van hare gemeenschap uit te sluiten, of met andere woorden gezegd, in den ban te doen. Die *volmagt* hier door Jesus toegezegd aan al zijne Apostelen met Petrus aan hun hoofd, was vroeger reeds (16, 19) door den Zaligmaker op eene bijzondere wijze beloofd aan Petrus, tegelijk met het oppergezag in zijne kerk. Die *volmagt* alzoo meet in Petrus gedacht worden als volstrekt onafhankelijk, en dit, om hare vereeniging met het opperste gezag, dat aan Petrus uitsluitend toekomt; waaruit volgt, dat wij ons diezelfde *volmagt*, ook aan de overige Apostelen verleend, in hare uitoefening, moeten voorstellen als afhankelijk van Petrus; en daarom neemt die *volmagt* den voorrang niet wég, dien Petrus ontving boven de overige Apostelen, en zijn deze niet zijns gelijken, maar zijne eerste en edelste onderdanen.

3) *voorts*. In deze beteekenis komt het Grieksche woord, hier in den grondtekst gebezigd, ook nog elders voor, bij voorbeeld, Mt 5, 33. Wat hier gezegd wordt, betreft de Apostelen niet alleen, maar ook al de geloovigen. Het is eene aanbeveling van het openbaar gebed. *Op aarde* staat daar als tegenstelling van *in den hemel*.

4) *want*. De reden der verhooring van het openbaar gebed.

5) *in mijnen naam*. Wij vertaalden hier liever naar het Grieksch: *voor mijnen naam*, d. i. ter oorzake van mij, tot een godsdienstig doel.

6) Jesus' onderrigt aangaande de broederlijke vermaning, wekt bij Petrus de vraag op, hoe te handelen, als een broeder hem in zijnen eigen persoon beleedigd heeft; hij wil weten, of het genoeg is, tot zevenmaal toe hem te vergeven.

milatum est regnum cœlorum
 homini regi, qui voluit rationem
 24 ponere cum servis suis. * Et cum
 cœpisset rationem ponere, obla-
 tus est ei unus, qui debebat ei
 25 decemmillia talenta. * Cum autem
 non haberet unde redderet, jussit
 eum dominus ejus venundari, et
 uxorem ejus, et filios, et omnia,
 26 quæ habebat, et reddi. * Proci-
 dens autem servus ille, orabat
 eum, dicens: Patientiam habe in
 27 me, et omnia reddam tibi. * Mi-
 sertus autem dominus servi illius,
 dimisit eum, et debitum dimisit
 28 ei. * Egressus autem servus ille
 invenit unum de conservis suis,
 qui debebat ei centum denarios:
 et tenens suffocabat eum, dicens:
 29 Redde quod debes. * Et proci-
 dens conservus ejus, rogabat
 eum, dicens: Patientiam habe
 in me, et omnia reddam tibi.
 30 * Ille autem noluit: sed abiit, et
 misit eum in carcerem donec
 31 redderet debitum. * Videntes
 autem conservi ejus quæ fiebant,
 contristati sunt valde: et vene-
 runt, et narraverunt domino suo

zevenmaal¹. * Daarom² is het 23
 rijk der hemelen gelijk aan een'
 koning, die rekening wilde hou-
 den met zijne dienaren. * En 24
 toen hij begonnen had rekening
 te houden, werd er een voor hem
 gebragt, die hem tien duizend
 talenten schuldig was³. * En daar 25
 hij niet had om te betalen, ge-
 bood zijn heer dat hij verkocht
 zou worden⁴ *hij*, en zyne vrouw,
 en kinderen, en al, wat hij had,
 en dat er betaald zou worden⁵.
 * Die dienaar nu viel neder, en 26
 bad hem, zeggende: Heb geduld
 met mij, en ik zal u alles beta-
 len⁶! * De heer dan van dien 27
 dienaar werd van medelijden be-
 wogen, en liet hem gaan⁷, en de
 schuld schold hij hem kwijt.
 * Maar die dienaar uitgegaan 28
 zijnde vond een' van zijne me-
 dedienaars, die hem honderd
 denariën⁸ schuldig was: en hij
 greep hem aan en verworgde
 hem⁹, zeggende: Betaal wat gij
 schuldig zijt. * En zijn mede- 29
 dienaar viel neder, en smeekte hem
 zeggende: Heb geduld met mij,
 en ik zal u alles betalen! * Doch 30
 hij wilde niet: maar ging heen,
 en wierp hem in de gevangenis
 totdat hij het verschuldigde zou
 betalen. * Toen nu zijne mede- 31

1) Een bepaald getal voor een groot onbepaald getal. De *ƒ*zin is duidelijk: men moet altijd vergeven.

2) *daarom*. Opdat gij moogt leeren, hoe streng en gewichtig die pligt is, *daarom* zeg ik u, dat *het rijk der hemelen gelijk is*, dat wil zeggen, dat het daar zal toegaan, gelijk in de volgende Parabel van een koning, die rekening wilde houden met zijne dienaren of staatsbeambten, enz.

3) Eene zeer groote somme gelds: meer dan 25 millioenen guldens (dat is, meer dan vijftig millioenen franken).

4) tot slaaf.

5) voor zoo ver dit mogelijk was.

6) De dienaar verhoopt in staat te zullen wezen, om toch *ƒ*langzamerhand zijne schuld af te doen.

7) *liet hem gaan*, d. i. hij gaf hem zijne vrijheid weder; bovendien schold hij hem zijne gansche schuld kwijt.

8) eene zeer geringe somme gelds: nog geen 25 guldens (dat is, nog geen vijftig franken).

9) alsof hij hem verworgden wilde, zoo greep hij hem bij den keel.

- 32 omnia, quæ facta fuerant. * Tunc
vocavit illum dominus suus : et
ait illi : Serve nequam, omne
debitum dimisi tibi quoniam
33 rogasti me : * nonne ergo oportuit
et te misereri conservi tui,
sicut et ego tui misertus sum ?
34 * Et iratus dominus ejus tradidit
eum tortoribus, quoadusque red-
35 deret universum debitum. * Sic
et Pater meus cælestis faciet
vobis, si non remiseritis unus-
quisque fratri suo de cordibus
vestris.
- dienaars zagen wat er gebeurde,
werden zij zeer bedroefd : en zij
kwamen, en verhaalden hunnen
heer alles, wat er geschied was.
* Toen riep zijn heer hem tot
zich : en zeide tot hem : Gij booze
dienaar ! de geheele schuld heb
ik u kwijtgescholden dewijl gij
mij gesmeekt hebt : * moest ook
33 gij dan niet u ontfermen over
uwen mededienaar, zoo als ik
mij over u ontfermd hebt ? * En
34 zijn heer vertoornd zijnde gaf
hem over aan de pynigers, totdat
hij al het verschuldigde zoude
betalen. * Aldus zal ook mijn
35 hemelsche Vader u doen, indien
gij niet een iegelijk zijnen broe-
der van harte zult vergeven
hebben¹.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus verlaat Galilea, en komt over de Jordaan in het gebied van Judea, alwaar hij eenige zieken geneest, vs 1-2. Door de Phariseërs ondervraagd aangaande de echtscheiding, leert en bewijst hij uit de eerste instelling van het huwelijk, dat de echtscheiding of het verbreken van den huwelijksband volstrekt ongeoorloofd is, vs 3-9. Uit eene bemerking van zijne leerlingen daaromtrent gemaakt, neemt hij gelegenheid om te spreken over de onthouding van het huwelijk, en het leven in den maagdelijken staat, vs 10-12. Hij zegent kleine kinderen, die tot hem gebragt worden, vs 13-15. De rijke jongeling, wien zijne bezittingen een hinderpaal waren, om den weg der volmaaktheid in te slaan, waartoe Jesus hem uitnoodigde, vs 16-22. De gevaren des rijksdoms, vs 23-26. Groote belooning voor alle opofferingen om Jesus wil gedaan, vs 27-30.

- 1 * Et factum est, cum consum-
masset Jesus sermones istos,
migravit a Galilæa, et venit in
fines Judææ trans Jordanem,
2 (Mc 10, 1) * et secutæ sunt eum
turbæ multæ, et curavit eos ibi.
- * En het geschiedde, toen Jesus
deze reden² geëindigd had, dat hij
vertrok van Galilea, en kwam op
de grenzen van Judea³ over de
Jordaan⁴, * en hem volgden vele
2 scharen⁵, en hij genas hen⁶ aldaar.

1) Geene vergiffenis bij God voor dengene, die de beleedigen, hem door zijnen broeder aangedaan, niet van harte vergeeft en zich met hem verzoent : ziedaar de gewigtige zedeles in deze schoone parabel vervat.

2) de onderrigtingen in het voorgaande hoofdstuk vervat.

3) in het gebied, in de streken van Judea.

4) over de Jordaan moet gevoegd worden bij kwam. Jesus kwam uit Galilea naar Judea, den weg nemende door het Overjordaansche, alzoo door Perea. Vgl. Mk 10, 1.

5) terwijl hij door Perea reisde.

6) de zieken, die onder die volksscharen zich bevonden, genas hij in Perea. en leerde, naar zijne gewoonte, allen, die hem volgden. Mk 10, 1.

- 3 * Et accesserunt ad eum Pharisæi tentantes eum, et dicentes: Si licet homini dimittere uxorem suam, quacumque ex causa?
 4 (*Mc 10, 2.*) * Qui respondens, ait eis: Non legistis, quia qui fecit hominem ab initio, masculinum, et feminam fecit eos? et
 5 dixit: (*Gn 1, 27*) * Propter hoc dimittet homo patrem, et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una. (*Gn 2, 24. I Cor 6, 16. Eph 5, 31*) * itaque jam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus conjunxit, homo non separat. * Dicunt illi: Quid ergo Moyses mandavit dare libellum repudii, et dimittere? (*Dt 24, 1.*) * Ait illis: Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permi-
- * Ener kwamen Phariseërs tot hem om hem te beproeven¹, en zij zeiden: Mag iemand zijne vrouw verstooten², om iedere reden³? * Hij antwoordde, en zeide tot hen: Hebt gij niet gelezen, dat hij die den mensch maakte⁴ van den beginne, hen man, en vrouw heeft gemaakt? en hij heeft gezegd: * Daarom zal een mensch vader, en moeder verlaten, en zijne vrouw aanhangen, en zij twee zullen tot één vleesch zijn⁵. * zoo zijn zij dan niet meer twee, maar één vleesch. Wat⁶ God dan heeft zamengevoegd, dat scheidde de mensch niet⁷. * Zij zeggen tot hem⁸: Waarom heeft Moses dan bevolen een' scheidbrief te geven, en zoo te verstooten⁹? * Hij zegt

1) Lees de aantekening op 18. 8.

2) haar verlaten en den huwelijksband verbreken.

3) Er waren toen ter tijd twee beroemde Joodsche scholen, die van Hillel, en die van Shammai, in hare leering hier en daar van elkander afwijkende. Onder andere geschilpunten tusschen die beide scholen was ook dit, of de man zijne vrouw mogt verstooten, welke ook de reden ware zijns afkeers van haar; en de school van Hillel hield dit staande tegen de school van Shammai. Dit geschil stellen de Phariseërs nu aan Jesus voor, ten einde van hem een antwoord uit te lokken; 't welk, hetzij bevestigend, hetzij ontkennend, hem noodzakelijk bij eene der twee scholen hatelijk moest maken: en daarin bestond dat *beproeven* van Jesus door de Phariseërs, waarvan hier gesproken wordt. Doch Jesus geeft aan die looze onderzagers geen regtstreeksch antwoord, maar herinnert hun de schepping van het eerste menschenpaar (*Gn 1, 27*), en wat God gezegd had bij de instelling van het huwelijk; waaruit volgde, dat het om geene reden, hoegenaaamd, geoorloofd was den huwelijksband te verbreken.

4) Toen de Schepper van het Heelal het menschelijk geslacht voortbragt, schiep hij slechts één menschenpaar, éenen man en éene vrouw, niet meer vrouwen; en door deze scheppingsdaad, wil Jesus zeggen, gaf God zijnen wil te kennen, dat de man met zijne vrouw in onverbreekbaren huwelijksband zou vereenigd blijven.

5) zoo dat de vrouw de wederhelft is van den man.

6) Door *wat* in plaats van *welke* te zeggen, wordt de eenheid van het zamengevoegde nog krachtiger uitgedrukt.

7) De echtscheiding wordt alzoo verklaard ongeoorloofd te zijn, omdat in de echtscheiding de mensch datgene scheidt, wat God heeft gewild, dat onverbreekbaar zou vereenigd wezen.

8) Eene tegenwerping der Phariseërs: Als de huwelijksband onverbreekbaar is, gelijk gij zegt, waarom heeft Moses dan bevolen (*Dt 24, 1*) eenen scheidbrief te geven en zoo te verstooten? Want daardoor gaf hij te kennen, willen zij zeggen, dat men zijne vrouw mag verstooten en de band huwelijks niet onverbreekbaar is.

9) Die verpligting van een' scheidbrief te geven was omslagtig in hare vervulling; zij maakte alzoo de echtscheiding moeijelijk.

9 sit vobis dimittere uxores ves-
 10 tras : ab initio autem non fuit
 11 sic. * Dico autem vobis, quia
 12 quicumque dimiserit uxorem
 suam, nisi ob fornicationem, et
 aliam duxerit, mœchatur : et
 qui dimissam duxerit, mœcha-
 tur. (*Sup* 5, 32. *Mc* 10, 11. *Lc*
 16, 18. *I Cor* 7, 10.) * Dicunt ei
 discipuli ejus : Si ita est causa
 hominis cum uxore, non expedit
 nubere. * Qui dixit illis : Non
 omnes capiunt verbum istud,
 sed quibus datum est. * Sunt

tot hen : Omdat Moses om uwe
 hardheid van harte u heeft toe-
 gestaan uwe vrouwen te versto-
 ten: maar van den beginne is het
 zóó niet geweest¹. Doch ik zeg
 u, dat al wie zijne vrouw ver-
 stoot, tenzij om hoererij, en eene
 andere trouwt, overspel doet :
 en wie eene verstootene trouwt,
 overspel doet². * Zijne leerlingen
 zeggen tot hem : Als 's menschen
 zaak met de vrouw alzóó staat³,
 dan is het niet raadzaam te trou-
 wen. * Hij zeide tot hen : Niet
 allen vatten dit woord⁴, maar zij
 aan wie het gegeven is. * Want
 er zijn ontmanden⁵, die uit moe-

1) Het antwoord van den Zaligmaker heeft dezen zin : Moses heeft Gods verorde-
 ning aangaande de onverbreekbaarheid van den huwelijksband niet *afgeschafft*, noch
 ook *bevolen*, dat gij in een gegeven geval uwe vrouwen zoudt verstooten ; neen, maar
 lettende op de *hardheid van uw hart*, heeft hij, om grooter kwaad te voorkomen, de
 echtscheiding onder u geduld en toegestaan, en *daarom bevolen*, dat niemand zijne
 vrouw zou verstooten, zonder haar een scheidbrief te geven ; doch *van den beginne*
 was het zoo niet : het huwelijk is door God niet zoo ingesteld, dat de echtscheiding
 daarbij was toegestaan.

2) Lees voor den zin van dit vers noot 4 op bladz. 40. En zie hier wat de
 H. kerkvergadering van Trenten (Sess. 24, Can 7) ons dienaangaande leert ;
Zoo iemand gezegd zal hebben, dat de kerk dwaalt, wanneer zij geleerd heeft en leert, dat
volgens de Evangelische en Apostolische leer de band des huwelijks niet verbroken kan worden
om overspel, begaan door een der echtgenooten... hij zij in den ban gedaan.

3) *alzóó staat*, enz. De zin is : Indien de huwelijksband volstrekt onverbreekbaar
 is, zóó namelijk, dat het om geene reden, hoegenaamd, geoorloofd is van zijne vrouw
 te scheiden en eene andere te trouwen, dan is het beter ongetrouwd te blijven.

4) *Dit woord*, dat gij daar zegt, te weten, *dat het niet raadzaam is te trouwen*, en beter
 ongehuwd te blijven ; dat woord *vatten* niet allen. — *Vatten* is hier niet een bloot
 begrijpen met het verstand, maar een practisch vatten met den wil ; zóó vatten het
 niet allen, maar zij vatten het, *wien het van God gegeven is* ; welke woorden beteekenen,
 dat de onthouding, waarvan hier gesproken wordt, eene genade-gave Gods is ;
 en de zin dier woorden is niet deze : dat God die genade-gave aan sommigen wil
 geven, aan anderen daarentegen niet wil geven ; neen, zij is aan allen aangeboden
 en verkrijgbaar voor allen, die daarom bidden, gelijk het behoort. De onthouding
 is eene genade-gave, maar tegelijk ook eene deugd ; waarvan echter de beoefening,
 ofschoon aan allen aangeraden, toch aan niemand, tegen zijnen wil, regtstreeks als
 pligt is opgelegd.

5) *want er zijn ontmanden* enz. *Want* is hier niet zoo zeer redengevend, als wel
 verklarend ; het heeft de kracht van *namelijk*. De Zaligmaker wil hier te kennen
 geven, hoedanige personen het eigenlijk zijn, die onder den bijstand van Gods
 genade-gave dat *woord vatten*. Het zijn dezulken, die, onder den bijstand van Gods
 genade, door deugd de genegenheid der natuur onderdrukkende, vrijwillig zich van
 het huwelijk onthouden, verkiezende voor altijd in den maagdelijken staat te leven,
 en die *alzoo zich zelven ontmand hebben*, en dit, *om het rijk der hemelen*, dat is, uit een
 godsdienstig oogmerk.

enim eunuchi, qui de matris utero sic nati sunt : et sunt eunuchi, qui facti sunt ab hominibus : et sunt eunuchi, qui seipsos castraverunt propter regnum cælorum.

Qui potest capere capiat.

13 * Tunc oblati sunt ei parvuli, ut manuseis imponeret, et oraret.

Discipuli autem increpabant eos.

14 (Mc 10, 13. Lc 18, 15.) * Jesus vero ait eis : Sinite parvulos, et nolite eos prohibere ad me venire : talium est enim regnum

15 cælorum. (Sup 18, 3.) * Et cum imposuisset eis manus, abiit inde.

16 * Et ecce unus accedens, ait illi : Magister bone, quid boni faciam ut habeam vitam æternam ? (Mc 10, 17. Lc 18, 18.)

17 * Qui dixit ei : Quid me interro-

ders lijf zóó geboren zijn : en er zijn ontmanden, die van de menschen zoo gemaakt zijn : en er zijn ontmanden, die zich zelve ontmand hebben om het rijk der hemelen. Die het vatten kan vatte het¹.

* Alsdan werden er kinderen 13 tot hem gebragt², opdat hij hun de handen opleggen³, en over hen bidden zou. En de leerlingen berispten hen⁴. * Doch Jesus zeide 14 tot hen: Laat de kinderen *begaan*, en belet hen niet tot mij te komen: want voor dezulken⁵ is het rijk der hemelen. * En toen hij hun 15 de handen had opgelegd⁶, ging hij weg van daar.

* En zie iemand trad toe⁷, en 16 zeide tot hem: Goede meester⁸! wat goeds zal ik doen opdat ik het eeuwige leven⁹ hebbe? * Hij 17 zeide tot hem: Wat vraagt gij

1) *Die het kan vatten vatte het!* Het zijn woorden van opwekking en aanmoediging tot het leven in den maagdelijken staat. Die staat, aan niemand als pligt regtstreeks opgelegd, wordt toch aan iedereen als een staat van grootere volmaaktheid aangeraden; waaruit volgt, dat die volmaaktheid ook bereikt kan worden door iedereen, die daartoe de hulp van Gods genade wil inroepen en ernstig medewerken met zijne genade. Jesus woorden, *die het vatten kan*, beteekenen niet, dat de onthouding, waarvan wij spreken, voor sommigen eene *volstrechte onmogelijkheid* is; neen, maar de zin is: die zich zooveelgewild wil aandoen en die overwinning op zich zelve behalen, dat hij het van zich verkrijgen kan in den maagdelijken staat te willen leven, die doe dat! *Dáárom*, zegt de H. Chrysostomus, *kunnen niet allen dat woord vatten, omdat niet allen het willen vatten.*

2) door hunne ouders, of door hen, die het opzigt hadden over die kinderen.

3) opdat hij, onder oplegging der handen, Gods zegen over hen mogt afbidden. Zoo bragt Joseph zijne beide zonen, Ephraim en Manasses, tot Jakob, zijnen vader. Zie Gn 48, 13-15.

4) *berispten hen*, die de geleiders waren van die kinderen, als blijkt uit Mk 10, 13. De leerlingen meenden, naar het schijnt, dat het beneden de waardigheid van hunnen meester was, zich met die kinderen te bemoeijen.

5) *voor dezulken*. Jesus zegt niet: voor deze kinderen; maar hij zegt: voor dezulken; hij wil van deze gelegenheid gebruik maken, om zijnen leerlingen de les te herinneren, welke hij hun niet lang te voren gegeven had. Zie Mt 18, 2, 3.

6) en hen had gezegend. Zie Mk 10, 16.

7) toen Jesus van daar wegging, kwam er tot hem een aanzienlijk jong mensch, die vele goederen bezat. Zie vs 22 en Lk 18, 18.

8) *Goede meester!* Het antwoord van den Zaligmaker: *Eén alleen is goed, God!* doet vermoeden, dat die jongeling het woord *goede* met bijzonderen nadruk zal uitgesproken hebben.

9) het eeuwige, zalige leven.

gas de bono? Unus est bonus,
Deus. Si autem vis ad vitam in-
18 gredi, serva mandata. * Dicit
illi: Quæ? Jesus autem dixit:
Non homicidium facies: Non
adulterabis: Non facies furtum:
Non falsum testimonium dices:
19 (Ex 20. 13) * Honora patrem
tuum, et matrem tuam, et diliges
proximum tuum sicut teipsum.
20 * Dicit illi adolescens: Omnia
hæc custodivi a juventute mea,
21 quid adhuc mihi deest? * Ait illi
Jesus: Si vis perfectus esse,
vade, vende quæ habes, et da
pauperibus, et habebis thesau-
rum in cælo: et veni, sequere
22 me. * Cum audisset autem ado-

mij naar het goede¹? Eén *alleen*
is de goede, *namelijk* God. Doch²
indien gij tot het leven wilt in-
gaan, onderhoud de geboden³.
* Hij zegt tot hem: Welke? En
18 Jesus zeide: Gij zult niet
doodslaan: Gij zult geen
overspel doen: Gij zult
niet stelen: Gij zult geene
valsche getuigenis geven:
* Eert uwen vader, en uwe
19 moeder⁴, en gij zult uwen
naaste liefhebben als u
zelfen⁵. * De jongeling zegt
20 tot hem: Dit alles heb ik onder-
houden van mijne jeugd af, wat
ontbreekt mij nog? * Jesus zegt
21 tot hem: Indien gij volmaakt
wilt zijn⁶, ga heen, verkoop wat
gij hebt, en geef het den armen,
en gij zult een schat hebben in
den hemel⁷: en kom, volg mij!

1) *Wat vraagt gij mij naar het goede?* Bij Mk (10, 18) en Lk (18, 18) luidt Jesus' antwoord hier: *Wat noemt gij mij goed?* en zoo is er geen moeilijkheid in het verband met het volgende: Eén alleen is de goede, te weten, God. God alleen namelijk is de Goede, van wezenheid en natuur, de oorsprong en de bron van al wat goed is. — Deze jongeling hield Jesus wel voor een profeet en Godsgezant, erkende hem ook welligt reeds voor den Messias, maar zag overigens in hem niets meer dan een louter mensch. Jesus nu spreekt hem toe naar de mate van zijn geloof, en antwoordt hem zóó, als ware hij inderdaad niets meer geweest dan een louter mensch. De Arianen stelden zich dan wel zeer belagchelijk aan, toen zij uit dit antwoord van den Zaligmaker een bewijs wilden trekken, om zijne Godheid te loochenen, welke op zoo vele andere Schriftuurplaatsen allerduidelijkst verkondigd wordt.

2) *Doch.* Overgang tot een regtstreeksch antwoord op de voorgestelde vraag.

3) Hieruit volgt, dat de mensch zijnen *vrijen wil* heeft in de zaken, die zijne zaligheid betreffen; en voorts, dat hij de geboden Gods kan onderhouden, en dat de onderhouding daarvan *noodzakelijk* is ter zaligheid.

4) Ex 20, 12-17.

5) Lv 19. 18. Jesus haalt eenige der geboden aan, om hem 'de geheele wet te herinneren.

6) *Indien gij volmaakt wilt zijn*, enz. Jesus spreekt over de vrijwillige armoede; en bemerk hier wel, hoe duidelijk hij de geboden onderscheidt van de dusgenaamde Evangelische raden of raadgevingen. Van de geboden zegt hij (vs 17): *Indien gij tot het leven wilt ingaan, onderhoud de geboden*; doch niet even zoo zegt hij: *Indien gij tot het leven wilt ingaan, verkoop wat gij hebt, en geef het den armen*; maar hij zegt: *Indien gij volmaakt wilt zijn, verkoop wat gij hebt*, enz. Het onderhouden der geboden is strenge plicht voor iedereen, zonder uitzondering; maar tot het opvolgen der Evangelische raden of raadgevingen zijn alleen diegenen verplicht, die zich door eene belofte, aan God gedaan, daartoe verbonden hebben.

7) voor uwe *aardsche* schatten eenen schat in den hemel, en eene schitterender kroon

- lescens verbum, abiit tristis : * Doch toen de jongeling dit 22
erat enim habens multas poses-
siones. woord gehoord had, ging hij be-
droefd¹ heen : want hij had vele
goederen.
- 23 * Jesus autem dixit discipulis * En Jesus zeide tot zijne leer- 23
suis : Amen dico vobis, quia lingen² : Voorwaar zeg ik u, dat
dives difficile intrabit in regnum een rijke moeilijk het rijk der
24 cælorum. * Et iterum dico vobis: hemelen zal ingaan. * En weder- 24
Facilius est camelum per fora- om zeg ik u : Het is gemakke-
men acus transire, quàm divitem lijker dat een kemel door het
25 intrare in regnum cælorum. * Au- oog eener naald dóórga, dan dat
ditis autem his, discipuli mira een rijke inga in het rijk der
bantur valde, dicentes : Quis hemelen. * En de leerlingen 25
ergo poterit salvus esse? * Aspi dit hoorende, waren zeer verwon-
26 ciens autem Jesus, dixit illis : derd, en zeiden : Wie dan zal
Apud homines hoc impossibile zalig kunnen worden³? * Doch 26
est : apud Deum autem omnia Jesus zag hen aan, en zeide tot
27 possibilia sunt. * Tunc respon- hen: Bij menschen is dit⁴ onmo-
dendens Petrus, dixit ei : Ecce nos gelijk : maar bij God is alles mo-
reliquimus omnia, et secuti sum- gelijk. * Toen nam Petrus het 27
mus te : quid ergo erit nobis? woord op, en zeide tot hem: Zie
28 * Jesus autem dixit illis: Amen wij, wij hebben alles verlaten⁵, en
dico vobis, quòd vos, qui secuti zijn u gevolgd : wat dan zal ons
estis me, in regeneratione cum geworden? * En Jesus zeide tot
hen: Voorwaar zeg ik u, dat gij, 28
die mij gevolgd zijt, bij de weder-

dan die, welke bereid is voor degenen, die wel de geboden onderhielden, doch daarbij niet ook den Evangelischen raad van vrijwillige armoede hebben opgevolgd. Hoe duidelijk wordt hier wederom de verdienste der goede werken geleerd!

1) *bedroefd*, omdat hij gevoelde, dat dit offer hem te zwaar viel; hij leerde thans zich zelve kennen, en hoe zeer hij gehecht was aan zijne aardsche goederen. Zie hier ook de aantekening op Mk 10, 17-22.

2) nadat die rijke jongeling was heen gegaan. Jesus maakte van deze gelegenheid gebruik, om zijne leerlingen te betuigen, dat het voor rijke menschen, ter oorzaak van hunne aardsche goederen, moeilijk was om zalig te worden. En toen zijne leerlingen, wat Mk (10, 24) hier aantekent, over dit woord van den Zaligmaker verwonderd waren, herhaalde hij zijne betuiging en zeide: *Het is gemakkelijker, dat een kemel door het oog eener naald dóórga, dan dat een rijke inga in het rijk der hemelen*: hoedanig spreekwoordelijk gezegd bij de Joden gebezigd werd, om eene hoogst moeilijke zaak aan te duiden.

3) Er zijn namelijk, behalve de rijkdommen, nog zoo vele andere hindernissen op den weg der zaligheid.

4) *dii*, t. w. het zalig worden, dat is den mensch onmogelijk zonder den bijstand van Gods genade; maar door dien bijstand maakt God hem dit mogelijk.

5) Die jongeling, met wien gij daar zoo even spraakt (vs 16-23), volgde uwen raad niet, en verkoos in het bezit te blijven van zijne goederen; doch wij, uwe Apostelen, wij hebben niet alleen onze goederen, maar volstrekt alles verlaten en zijn u gevolgd: wat dan zal ons loon wel wezen? want eene bijzondere belooning was door u reeds toegezegd (vs 21) aan hem, die zijn goed geeft aan de armen.

sederit filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel. * Et omnis, qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit. * Multi autem erunt primi novissimi, et novissimi primi. (*Inf* 20, 16. *Mc* 10, 31. *Lc* 13, 30.)

geboorte¹ wanneer de zoon des menschen zal gezeten zijn op den troon zijner majesteit, dat ook gij zult zitten op twaalf troonen, oordeelende de twaalf stammen van Israel. * En al wie, huis, of broeders, of zusters, of vader, of moeder, of vrouw, of kinderen, of akkers om mijnen naam² zal verlaten hebben, hij zal honderdvoudig ontvangen, en het eeuwige leven bezitten. * Doch vele eersten zullen laatsten zijn, en laatsten eersten³.

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

INHOUD. De gelijkenis van de arbeiders in den wijngaard; zij moet dienen ter verklaring van het gezegde in het laatste vers van het vorige hoofdstuk: *Vele eersten zullen laatsten zijn, en laatsten eersten*, vs 1-16. Jesus gaat op naar Jerusalem, vergezeld van zijne leerlingen, en voorzegt hun op nieuw zijn lijden, dood en verrijzenis ten derden dage, vs 17-19. De bede der moeder van Jakobus en Joannes voor hare zonen om de twee eerste plaatsen in Jesus' rijk, en Jesus' antwoord aan haar en hare zonen, vs 20-23. Jesus waarschuwt zijne leerlingen voor de heerschzucht, en maant hen aan tot dienstvaardige ootmoedigheid, vs 24-28. Twee blinden te Jericho wonderdadig door Jesus genezen, vs 29-34.

* *Simile est regnum cælorum homini patrifamilias, qui exiit* * Het rijk⁴ der hemelen is gelijk⁵ aan een huisvader, die op

1) bij de wedergeboorte, als na de algemeene verrijzenis, waarbij hemel en aarde nieuwd, en, om zoo te zeggen, *herschapen* worden (II Pt 3, 10-14. Apoc 21, 1-5. Rom 8, 21), het laatste oordeel zal plaats hebben, en de zoon des menschen als regter zal zitten op den troon zijner heerlijkheid (zie Mt 25, 31 en volg.), dan zult ook gijlieden, enz. Jesus belooft hier zijnen Apostelen de hoogste eer en onderscheiding, wanneer hij in den glans zijner heerlijkheid ten oordeel zal komen; zij zullen alsdan met hem oordeelen.

2) Jesus' rede wordt nu algemeen. Hij belooft aan elkeen, zonder onderscheid, die, *ter oorzaak van hem*, iets zal opgeofferd hebben, de ruimste vergoeding daarvoor reeds in het leven, en het eeuwige leven daarenboven. Men vergelijkte Mk 10, 29 en 30, en de aantekening op die verzen.

3) De Zaligmaker wil hier te kennen geven, als blijkt uit de gelijkenis in het volgende hoofdstuk (vs 1-16), dat, bij de vergelding in het andere leven, de maat der belooning niet juist zal wezen de langere of kortere levenstijd in zijnen dienst doorgebracht; velen toch die later op hun leven in zijnen dienst waren getreden, zouden niet achter staan bij dezulken, die vroeger in dien dienst gekomen waren. Eene gevolgtrekking daaruit was, dat het vooral zou aankomen op den ijver, waarmede men gediend had.

4) In het Grieksch leest men hier: *Want* het rijk, enz. Te weten, de gelijkenis, die hier volgt, dient tot de verklaring van het gezegde in het laatste vers van het voorgaande hoofdstuk; welk zinverband door de partikel *want* hier wordt aangeduid. Daarom eindigt die gelijkenis ook (vs 16) met eene herhaling van dat gezegde.

5) Het gaat in het koninkrijk der hemelen (het Godsrijk, hier de strijdende en de overwinnende kerk), gelijk in het geval van zekeren huisvader, die, *enz.*

2 primo mane conducere operarios
 in vineam suam. * Conventione
 autem facta cum operariis ex
 3 denario diurno, misit eos in vi-
 neam suam. * Et egressus circa
 4 in foro otiosos, * et dixit illis :
 Ite et vos in vineam meam, et
 5 quod justum fuerit dabo vobis.
 * Illi autem abierunt. Iterum
 autem exiit circa sextam, et no-
 6 nam horam: et fecit similiter.
 * Circa undecimam vero exiit,
 et invenit alios stantes, et dicit
 7 illis: Quid hic statis tota die
 otiosi? * Dicunt ei: Quia nemo
 nos conduxit. Dicit illis: Ite et
 8 vos in vineam meam. * Cum
 sero autem factum esset, dicit
 dominus vineæ procuratori suo:
 Voca operarios, et redde illis
 9 mercedem incipiens a novissi-
 mis usque ad primos. * Cum
 venissent ergo qui circa undeci-
 10 mam horam venerant, acceperunt
 singulos denarios. * Venientes
 autem et primi, arbitrati
 sunt quòd plus essent accepturi:
 acceperunt autem et ipsi singulos

den vroegen morgen uitging om
 arbeiders te huren¹ voor zijnen
 wijngaard. * En toen hij met de
 2 arbeiders overeengekomen was
 voor een dienarie² daags, zond
 hij hen in zijnen wijngaard. * En
 3 uitgegaan zijnde omtrent de derde
 ure³, zag hij andere arbeiders
 op de markt ledig staan, * en hij
 4 zeide tot hen: Gaat ook gij in
 mijnen wijngaard, en wat billijk
 is zal ik u geven. * En zij gingen
 5 heen. En omtrent de zesde, en de
 negende ure ging hij wederom
 uit: en deed desgelijks⁴. * En om-
 6 trent de elfde uitgegaan zijnde,
 vond hij anderen staan⁵, en hij
 zegt tot hen: Waarom staat gij
 hier den ganschen dag ledig⁶?
 * Zij zeggen tot hem: Omdat
 7 niemand ons gehuurd heeft. Hij
 zegt tot hen: Gaat ook gij in
 8 mijnen wijngaard! * Als het nu
 avond⁷ geworden was, zeide de
 heer des wijngaards tot zijnen
 opziener: Roep de arbeiders, en
 geef hun het loon⁸ van de laatste
 9 beginnende tot de eerste⁹. * Toen
 zij dan kwamen die omtrent de

1) Men verbeelde zich, dat de tijd voor den wijnoogst gekomen is, en de gewone arbeiders nu niet meer genoegzaam zijn, om al het werk te doen.

2) De *denarie* was een zilveren munt ter waarde van ongeveer vijfen dertig centen (of vijf en zeventig centimen). Eén denarie schijnt toen ter tijd het gewone dagloon geweest te zijn.

3) De Joden verdeelden alstoen den tijd, van den opgang der zon tot aan haren ondergang, in twaalf uren, die dan, volgens het jaargetij, langer of korter waren. Men weet, dat in Palestina de dagen nog zoo kort, noch zoo lang zijn als bij ons. De *derde uur* alzoo is zooveel gezegd als drie uren na zonnenopgang; en stelt men nu, dat de zon opgaat om zes uren, bij voorbeeld in April, dan komt de derde uur met negen, de zesde met twaalf, de negende met drie en de elfde met vijf uren van onze dagrekening overeen.

4) Hij deed met hen, gelijk met de overige (vs 14): hij zond hen in zijnen wijngaard, belovende hun te zullen geven wat billijk was.

5) ledig staan op de markt.

6) en zoekt gij geen werk?

7) toen de twaalfde dag-ure voorbij was.

8) *den loon*. De opziener wist, door zijnen heer onderrigt, dat hij het volle dagloon moest geven aan al de arbeiders, zonder onderscheid.

9) beginnende van hen, die het laatst gehuurd waren, en zoo opklimmende tot de eerst gehuurden. De heer van den wijnberg was bij de betaling tegenwoordig, als blijkt uit vs 11-13.

- 11 denarios. * Et accipientes murmurabant adversus patremfamilias, * dicentes: Hi novissimi una hora fecerunt, et pares illos nobis fecisti, qui portavimus 10 pondus diei, et æstus. * At ille respondens uni eorum, dixit: Amice non facio tibi injuriam: nonne ex denario convenisti mecum? * Tolle quod tuum est, et vade: volo autem et huic novissimo dare sicut et tibi. * Aut non licet mihi quod volo, facere? an oculus tuus nequam est, quia 13 ego bonus sum? * Sic erunt novissimi primi, et primi novissimi. multi enim sunt vocati, pauci vero electi. (*Sup 19 30. Mc 10, 31. Lc 13, 30.*)
- 14 * Et ascendens Jesus Jerosolymam, assumpsit duodecim di- 15 elfde ure gekomen waren, ontvingen zij elk een denarie. * En toen ook de eersten kwamen, meenden zij dat zij meer zouden ontvangen: doch ook zij ontvingen elk een denarie. * En als zij dien ontvingen morden zij tegen den huisvader, * zeggende: Deze laatsten hebben *maar één* uur gearbeid¹, en gij hebt hen gelijk gemaakt aan ons, die den last van den dag², en de hitte gedragen hebben. * Doch hij antwoorde, en zeide tot een van hen: Vriend ik doe u geen onregt: zijt gij niet voor een denarie met mij overeengekomen? * Neem 14 wat u toekomt, en ga heen! ik wil aan dezen laatste geven zoo *veel* als aan u. * Of staat het mij niet vrij te doen³, wat ik wil? is úw oog boos, omdat ik goed ben⁴? * Alzóó zullen de laatsten eersten 15 zijn, en de eersten laatsten⁵. want velen⁶ zijn geroepenen, maar weinigen zijn uitverkorenen.
- 17 * En terwijl Jesus opging naar 17 Jerusalem⁷, nam hij de twaalf

1) maar één uur in den wijngaard gewerkt.

2) den last van een geheelen werkdag, en behalve dat nog de brandende hitte der zon.

3) De Grieksche tekst voegt hier bij: *in het mijne*, dat is, met hetgeen mijn eigendom is.

4) zijt gij afgunstig, omdat ik goedgunstig ben?

5) *Alzóó zullen de laatsten eersten zijn, en de eersten laatsten*. Dit is het slot der gelijkenis. *Alzóó*, dat is: even als in deze gelijkenis de arbeiders, welke omtrent de elfde of laatste uur geroepen werden, hetzelfde loon ontvingen als die vroeger geroepenen, *alzóó* zullen, onder de belijders van het Evangelie, vele eersten laatsten zijn, en laatsten zullen eersten wezen; zoodat dezen gelijk gemaakt zullen worden aan genen. — Bemerkt, dat dit slot, om den zamenhang der rede, niet anders verstaan mag worden dan in den zin van het gezegde in het laatste vers des vorigen hoofdstuks; want de gelijkenis diende om dat gezegde te verklaren.

6) *want velen zijn geroepenen*, enz. Eene bevestiging van het onmiddellijk voorafgaande: *alzóó zullen*, enz. De zin is, dunkt mij, deze: Want ook, algemeen gesproken, er zullen onder de vele vroeger of later geroepenen slechts weinigen zijn, die *uitverkorenen* of uitgelezenen, dat is, uitmuntenden zullen kunnen genoemd worden. In 22, 14 komt dit gezegde nog eens voor, maar op die plaats heeft het eenen anderen zin.

7) komende uit Galilea (zie 19, 1), en zijne reis vervolgende naar Jerusalem.

18 scipulos secreto, et ait illis: (*Mc*
 10, 32. *Lc* 18, 31.) * Ecce ascen-
 dimus Jerosolymam, et filius
 hominis tradetur principibus
 19 sacerdotum, et Scribis, et con-
 demnabunt eum morte, * et
 tradent eum Gentibus ad illu-
 dendum, et flagellandum, et
 crucifigendum, et tertia die re-
 surget.

20 * Tunc accessit ad eum mater
 filiorum Zebedæi cum filiis suis,
 adorans et petens aliquid ab eo.
 21 (*Mc* 10, 35.) * Qui dixit ei:
 Quid vis? Ait illi: Dic ut sedeant
 hi duo filii mei, unus ad dexteram
 tuam, et unus ad sinistram in
 22 regno tuo. * Respondens autem
 Jesus, dixit: Nescitis quid petat

leerlingen tot zich¹ afzonderlijk,
 en zeide tot hen: * Zie wij gaan 18
 op naar Jerusalem, en² de zoon
 des menschen zal overgeleverd
 worden aan de opperpriesters, en
 de Schriftgeleerden³, en zij zullen
 hem ter dood veroordeelen, * en 19
 hem overleveren aan de Hei-
 denen⁴ om hem te bespotten, en
 te geeselen, en te kruisigen, en
 ten derden dage zal hij verrijzen⁵.

* Alstoen⁶ kwam tot hem de 20
 moeder der zonen van Zebedeüs⁷
 met hare zonen, hem aanbiddende
 en iets van hem verzoekende⁸.
 * En hij zeide tot haar: Wat wilt 21
 gij? Zij spreekt tot hem⁹: Zeg
 dat deze mijne twee zonen zitten
 mogen, één aan uwe regter-, en
 één aan uwe linkerhand in uw
 koninkrijk¹⁰. * Doch Jesus ant- 22
 woordde, en zeide: Gijlieden¹¹

1) Behalve de leerlingen volgden hem op zijne reis nog anderen; doch wat hij thans aan zijne Apostelen had aan te kondigen, moest, om wijze redenen, nog verborgen gehouden worden voor de menigte.

2) Jesus voorzegt hier op nieuw (vgl. 16, 21, 17, 22) zijn lijden, zijnen dood en zijne verrijzenis; maar zijne voorzegging is hier veel omstandiger dan zij vroeger geweest was.

3) aan de opperpriesters en de schriftgeleerden, dat is, aan den Joodschen raad of het Sanhedrin. Zie de aantekening op Mt 2, 4.

4) t. w. aan Pilatus en zijne krijgsknechten.

5) van zijnen dood sprekende, voorzegde Jesus altijd daarbij ook, dat hij wederom zou opstaan van de dooden.

6) op diezelfde reize naar Jerusalem.

7) De moeder der Apostelen Jakobus en Joannes, als blijkt uit Mk 10, 35. Haar naam was Salome (Vgl. Mt 27, 56 met Mk 15, 40); en dat zij hier niet genoemd wordt de vrouw van Zebedeüs, maar beschreven als de moeder der kinderen van Zebedeüs, daaruit mag men opmaken, dat zij thans weduwe was. Salome behoorde tot die godsdienstige vrouwen, welke Jesus uit Galilea gevolgd waren (Mt 27, 55 en 56. Mk 25, 40 en 41).

8) Zij wierp zich eerbiedig neêr aan zijne voeten, en gaf te kennen, dat zij iets van hem te vragen had.

9) Waarschijnlijk hadden hare zonen haar de belofte medegedeeld, welke Jesus aan zijne Apostelen kort te voren gedaan had: dat zij namelijk in het rijk van den Messias de eerste plaatsen zouden bekleeden. Zie 19, 28, en de aantekening daarop.

10) Zij verlangde alzoo voor hare zonen de twee hoogste eereplaatsen.

11) Jakobus en Joannes waren bij hunne moeder Salome, toen zij voor hen dit verzoek aan Jesus deed; en dit blijkt uit hare woorden; zeg dat deze mijne twee zonen, enz. Doch Jesus rigt zijn antwoord niet tot Salome, maar tot hare zoons, daardoor te kennen gevende, dat hij wel wist, dat dit verzoek niet eigenlijk van haar, maar

tis. Potestis bibere calicem, quem
 ego bibiturus sum? Dicunt ei:
 23 Possumus. * Ait illis: Calicem
 quidem meum bibetis: sedere
 autem ad dexteram meam vel
 sinistram non est meum dare
 vobis, sed quibus paratum est a
 24 Patre meo. * Et audientes de-
 cem, indignati sunt de duobus
 25 fratribus. (*Mc 10, 41.*) * Jesus
 autem vocavit eos ad se, et
 ait: Scitis quia principes gen-

weet niet wat gij verzoekt¹. Kunt
 gij den kelk drinken dien ik
 drinken zal? Zij zeggen tot hem:
 Wij kunnen het². * Hij zegt tot
 hen: Mijnen kelk zult gij wel
 drinken³: doch het zitten aan
 mijne regter- of linkerhand komt
 mij niet toe aan u te geven, maar
 aan degenen wien het bereid is
 door mijnen Vader⁴. * En toen
 de tien⁵ dit hoorden, waren zij
 zeer misnoegd over de twee
 broeders. * Doch Jesus⁶ riep hen
 tot zich, en zeide: Gij weet

veeleer van hen kwam. Zij dachten nog aan een aardsch koningrijk, 't welk Jesus na zijne verrijzenis zou oprigten; dat zijn koningrijk *geen koningrijk van deze wereld was* (Jo 18, 36), zulks hadden zij nog niet begrepen, zoo min als de overige leerlingen. Zie Mt 18, 1.

¹) *Gij weet niet wat gij vraagt*: gij kent den aard van mijn koningrijk niet; gij weet niet, dat wie deelgenoten willen worden van mijne heerlijkheid, ook met mij moeten lijden. Kunt gij dat? Zijt gij bereid, om den lijdenskelk te drinken, dien ik drinken zal? — *Kelk* heet bij de Hebreuwen, in overdragtelijke beteekenis, het gelukkig of ongelukkig lot, dat iemand te beurt valt; doch het wordt in die beteekenis meestendeels, gelijk ook hier, gebezigd, om een droevig en smartelijk lot te beduiden.

²) *wij kunnen het*. Zij antwoorden haastig, uit verlangen naar toestemming van hunne bede; maar vermetel was hunne verzekering van te kunnen doen, wat zij voor alsnu nog niet konden. Zie Mt 26, 56. Zij zouden naderhand eerst daartoe in staat zijn, wanneer zij namelijk versterkt zouden wezen met *de kracht uit den hooge* (Lk 24, 49) en *de Heilige Geest over hen zou gekomen zijn* (Hand 1, 8). Door dien Geest verlicht en onderrigt, zouden zij ook den aard van zijn koningrijk leeren kennen.

³) Jesus voorzegt hun nogtans, dat de tijd zou komen, dat zij werkelijk om zijnen naam zouden lijden, en alzoo zijnen lijdens-kelk drinken; hetgeen ook gebeurd is. Zie Hand 12, 2. Apoc 1, 9 Tertull. *de Præscr.*, c. 36.

⁴) Jesus laat het denkbeeld, dat zijne leerlingen tot dus verre zich nog vormden aangaande den aard van zijn koningrijk, onaangeroerd; hij vergenoegt zich met hun een antwoord te geven, waaruit zij ten minsten dit zouden kunnen opmaken, dat de eereplaatsen in zijn koningrijk geene zaak waren van louter voorkeur, zoodat hij die willekeurig kon geven of aan hen of aan anderen; neen, zôo kon hij hun *het zitten aan zijne regter- of linkerhand niet geven*; dat kon hij slechts geven aan de zulken, die het verdiend hadden, aan de zulken voor wie zijn Vader, die in zijne alwetendheid ieders werken voorzien heeft, *die eereplaatsen had voorbereid*.

⁵) Toen de tien overige leerlingen uit het antwoord, dat Jesus gaf aan Jakobus en Joannes, begrepen wat deze van hem verzocht hadden, namen zij het hun zeer kwalijk; ieder van de leerlingen zal die eerste plaatsen wel voor zich zelven gewild hebben.

⁶) Jesus maakt van deze gelegenheid gebruik om zijne leerlingen tot dienstvaardige ootmoedigheid aan te manen. Door heerschzucht en onderdrukkende heerschappijvoering kenmerkten zich de heidensche regeerders; doch zulks mogt onder hen geen plaats hebben. Sommige dwaalgeesten misbruiken deze woorden van Christus, om te beweren, dat de Zaligmaker geene regerende en wetgevende magt in zijne kerk heeft ingesteld. — Ootmoedig zich gedragen kan zeer goed vereenigd gaan met gezag voeren over anderen.

tium dominantur eorum : et qui
 26 majores sunt, potestatem exer-
 cent in eos. (*Lc 22, 25.*) * Non
 ita erit inter vos: sed quicumque
 27 voluerit inter vos major fieri,
 sit vester minister: * et qui vo-
 28 luerit inter vos primus esse,
 erit vester servus. * sicut filius
 hominis non venit ministrari,
 sed ministrare, et dare animam
 suam, redemptionem pro multis.
 (*Phil 2, 7.*)
 29 * Et egredientibus illis ab Je-
 richo, secuta est eum turba multa,
 (*Mc 10, 46. Lc 18, 35.*)
 30 * et ecce duo cæci sedentes se-
 cus viam, audierunt, quia Jesus
 transiret: et clamaverunt, dicen-
 31 tes: Domine miserere nostri,
 fili David. * Turba autem incre-
 pabat eos ut tacerent. At illi
 magis clamabant, dicentes: Do-
 mine, miserere nostri, fili David.
 32 * Et stetit Jesus, et vocavit eos,

dat de vorsten der heidenen hen
 beheerschen: en dat de grooten
 hunne magt oefenen tegen hen.
 * Zóó zal het niet wezen onder 26
 u! maar al wie onder u groot
 wil worden, zij uw dienaar¹: * en 27
 wie onder u de eerste wil zijn,
 zal uw dienstknecht wezen.
 * gelijk de zoon des menschen 28
 niet gekomen is om gediend te
 worden, maar om te dienen, en
 zijn leven te geven, tot een
 losprijs voor velen².
 * En toen zij³ Jericho⁴ uitgin- 29
 gen, volgde hem eene groote
 schare *volks*, * en zie twee blinden 30
 die aan den weg zaten,
 hoorden, dat Jesus voorbijging:
 en zij schreeuwden, zeggende:
 Heere ontferm u onzer, gij zoon
 van David⁵. * En het volk berispte 31
 hen opdat zij zwijgen
 zouden⁶. Doch zij schreeuwden
 nog meer, zeggende: Heere, ont-
 ferm u onzer, gij zoon van David!
 * En Jesus *stil* staande, riep hen,
 en zeide: Wat wilt gij dat ik u 32

1) Jesus denkt hier aan zijn hemelsch koninkrijk. Wie daar groot wil zijn en uitsteken, moet hier niet heerschzuchtig zich boven anderen verheffen, maar veel meer zich zoo gedragen, als ware hij hun dienaar; en in plaats van zich zelven te zoeken, veel meer er op uit zijn, om zich op te offeren ten dienste van anderen; en moet het voorbeeld volgen, dat hem gegeven is door den zoon des menschen, die niet gekomen is om hoogmoedig zich als een heer te doen gelden, maar om in nederigheid des harten zich op te offeren ten dienste van anderen, en zijn leven te geven tot een losprijs voor velen, door zijnen dood in hunne plaats den dood stervende. — Door deze omschrijving hebben wij den zin van vers 26 en de twee volgende uitgedrukt.

2) *voor velen*; het ontbreekt namelijk niet aan dezulken, die het zich zelven te wijten hebben, dat zij niet deelachtig worden aan de verdiensten van het groote verlossingswerk, 't welk de God-mensch voor de zaligheid *van allen* op den kruisberg volbragt heeft; want hij is, zegt de Apostel (I Tim 2, 5, 6), hij is de eenige middelaar tusschen God en de menschen; hij heeft zich zelven gegeven tot een losprijs *voor allen*, en *voor allen* is hij gestorven (II Kor 5, 15)

3) t. w. Jesus en zijne leerlingen.

4) Jericho was een stadje in den stam van Benjamin gelegen, in de groote Jordaan-vlakte, op, nagenoeg, zes uren afstands van Jerusalem, en twee van de Jordaan.

5) Deze was de gewone benaming van den Messias. Zij erkenden alzoo in den persoon van Jesus van Nazareth den beloofden Messias.

6) Zij legden dien blinden het zwijgen op, uit eerbied, naar 't schijnt, voor Jesus, die misschien toen juist in gesprek was met zijne leerlingen.

et ait : Quid vultis ut faciam
 33 vobis? * Dicunt illi : Domine,
 34 ut aperiantur oculi nostri. * Mi-
 sertus autem eorum Jesus, teti-
 git oculos eorum. Et confestim
 viderunt, et secuti sunt eum.   doen zal? * Zij zeggen tot hem :
 Heere! dat onze oogen mogen
 geopend worden! * Jesus dan
 34 medelijden met hen hebbende,
 raakte hunne oogen aan. En
 terstond zagen zij, en volgden
 hem.

EEN EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

INHOUD. Van Beth-phagé, aan den Olyfberg, gaat Jesus, gezeten op het veulen eener ezelin, naar Jerusalem; eene voorzegging aangaande den beloofden Messias krijgt daardoor hare vervulling, vs 1-7. Plegtstatig komt hij de hoofdstad binnen, vergezeld van eene juichende menigte, die hem voor den Messias erkent en uitroept; welke hulde door hem wordt aangenomen, vs 8-11. Hij komt in den tempel, ijvert aldaar tegen de ontheiliging van Gods huis, en doet er wonderdadige genezingen, vs 12-14. Zijn antwoord aan de opperpriesters en Schriftgeleerden, vergramd over het Hosanna-geroep der kinderen, vs 15-18. Eene zinnebeeldige handeling van Jesus met een' onvruchtbaren vijgeboom, bij welke gelegenheid hij tot zijne leerlingen spreekt over de kracht des geloofs, vs 19-22. De opperpriesters en de ouderlingen vragen Jesus naar zijn gezag; hij antwoordt hun met eene wedervraag, welke hen tot zwijgen brengt, vs 23-27. Om hun onder het oog te brengen, hoe schuldig zij waren, stelt hij hun twee gelijkenissen voor: de gelijkenis van de twee zonen, vs 28-32; de gelijkenis van den wijngaard en de oproerige landbouwers, vs 33-41. Het Joodsche volk verwerpt Jesus, den hoeksteen; hoe het daarvoor gestraft zal worden, vs 42-46.

1 * Et cum appropinquassent   * En toen zij Jerusalem gena-   1
 Jerosolymis, et venissent Beth-   derd, engekomen waren te Beth-
 phage ad Montem oliveti : tunc   phagé³ aan den Olyfberg : dan
 Jesus misit duos discipulos, (Mc   zond Jesus twee leerlingen uit,
 2 11, 1. Lc 19, 29) * dicens eis :   * tot hen zeggende : Gaat naar
 2 Ite in castellum, quod contra vos   het vlek, dat tegen u over ligt,
 est, et statim invenietis asinam   en terstond⁴ zult gij eene ezelin
 alligatam, et pullum cum ea :   vastgebonden vinden, en een
 3 solvite, et adducite mihi : * et si   veulen met haar : maak ze los⁵,
 quis vobis aliquid dixerit, dicite   en brengt ze tot mij : * en indien
 quia Dominus his opus habet : et   iemand u iets mogt zeggen⁶, zegt

1) Dit zegt Jesus hun, niet uit onwetendheid, maar om hun vertrouwen des te meer op te wekken, en om de schare, die hem omringde, aandachtig te maken op het wonderwerk, dat hij nu ging verrigten.

2) dat wij het gebruik onzer oogen mogen terug krijgen.

3) Beth-phagé, een vlek, lag aan dezen voet van den Olyfberg, aan de Oostzijde, ongeveer op een half uur afstands van Jerusalem, dat aan de Westzijde van dien berg gelegen was. Jesus ging het vlek niet in, als blijkt uit vers 2.

4) zoo haast als gij het vlek zult ingegaan zijn. Jesus ziet en kent wat afwezig is, als ware het voor zijne oogen. Vgl. Jo 1, 48.

5) Om het veulen gewillig te doen volgen, moest de ezelin medegebracht worden

6) om u dit te beletten.

4 confestim dimittet eos. * Hoc
 autem totum factum est, ut adim-
 pleretur quod dictum est per
 5 Prophetam dicentem: * Dicite
 filiæ Sion: Ecce rex tuus venit
 tibi mansuetus, sedens super
 asinam, et pullum filium subju-
 galis. (Is 62, 11. Zach 9, 9.
 6 Jo 12, 15.) * Euntes autem di-
 scipuli fecerunt sicut præcepit
 7 illis Jesus. * Et adduxerunt asi-
 nam, et pullum: et imposuerunt
 super eos vestimenta sua, et eum
 8 desuper sedere fecerunt. * Plu-
 rima autem turba straverunt
 vestimenta sua in via: alii autem
 cædebant ramos arboribus, et
 9 sternebant in via: * turbæ autem,
 quæ præcedebant, et quæ seque-
 bantur, clamabant, dicentes: Ho-
 sanna filio David: benedictus,
 qui venit in nomine Domini:
 hosanna in altissimis. (Ps 117,

dan dat de Heer ze van noode
 heeft! en terstond zal hij ze laten
 gaan. * Dit nu geschiedde alles,
 4 opdat vervuld zou worden¹ wat
 gesproken is door den Propheet
 die zegt: * Zegt aan Sions
 5 dochter: Zie uw koning
 komt tot u zachtmoedig,
 gezeten op eene ezelin, en
 op een veulen, het jong
 6 eener jukdragende². * De
 leerlingen dan heengegaan zijnde
 deden gelijk Jesus hun bevolen
 had. * En zij bragten de ezelin, en
 7 het veulen: en legden op dezelve
 hunne kleederen³, en daarop⁴
 deden zij hem zitten. * En het
 8 meeste deel der schare spreidden
 hunne kleederen op den weg⁵:
 en anderen sneden takken van
 de boomen, en strooiden ze op
 9 den weg: * En de scharen, die
 hem vooruitgingen, en die volg-

1) Zie noot 3 op bladz. 21.

2) De prophetie, hier aangehaald, staat, wat den zakelijken inhoud betreft, bij Zach 9, 9. *Sions dochter* beteekent de stad Jerusalem, welke op den berg Sion gebouwd was: de plaats, waarop de stad gesticht is, wordt hier, dichterlijk, als hare moeder beschouwd. *Op eene ezelin en (wel) op een veulen, het jong eener jukdragende*: de Hebreuwsche tekst van Zacharias heeft hier *ezel*, niet *ezelin*; en het Grieksche woord, dat hier bij Mattheüs staat, ofschoon het zoowel *ezel* als *ezelin* kan beteekenen, moest op deze plaats, om den Hebreuwschen tekst, door *ezel* vertaald zijn geworden, en niet door *ezelin*, gelijk in onze Vulgaat geschied is. De zin der woorden is: *gezetelen op een ezelin, zijnde een veulen, het (mannelijk) jong eener ezelin*. De Partikel *en* beteekent hier, naar Hebreuwsch spraakgebruik, zooveel als: *dat is of namelijk*; en deze woorden: *en een veulen, het jong eener jukdragende*, zijn eene andere verklaring van het voorafgaande: *op een ezelin*.

3) Zij namen hunne opperkleederen en legden die voor zadeldeek zoowel op de ezelin als op het veulen, niet wetende op welk der twee lastdieren Jesus zou gaan zitten. Dit opperkleed bestond uit een groot vierkant stuk laken, dat bij de armen ook voor slaapdekseel gebruikt werd.

4) d. i. op dit zadeldeek van opperkleederen. Dat de Heer niet de ezelin, maar het veulen bestegen heeft, is voor ons zeker, om de voorzeggung van Zacharias (vs 5), welke hier vervuld werd (vs 4); en Jo (12, 14) zegt het duidelijk.

5) Het is een Oostersch gebruik, bij eene plegtige intrede van vorstelijke personaadjen, den weg, dien zij nemen, van beide kanten met kostbare tapijten te bedekken en met bloemen te bestrooijen; midden tusschen die versieringen wordt dan een breede strook wegs open gelaten, waarover de vorst en zijn gevolg henen rijden. Zoodanig een eerbewijs nu gaf de zaamgevloede menigte hier aan Jesus bij zijne intrede in Jerusalem; doch in plaats van kostbare tapijten *spreidden zij hunne opperkleederen uit op den weg*, en voor bloemen bezigden zij takken, waarschijnlijk van palm- en olijfboomen.

26. *Mc 11, 10. Lc 19, 38.*) den¹, riepen luid, zeggende: Hosanna den zoon van David! Gezegend hij, die komt in den naam des Heeren! hosanna in den hooge²! * En toen hij Jerusalem was ingekomen, raakte de gansche stad in beweging, en zeide: Wie is deze³? * En de scharen⁴ zeiden: Deze is Jesus de profeet van Nazareth in Galilea.
- 10 * Et cum intrasset Jerosolymam, commota est universa civitas, dicens: Quis est hic?
- 11 * Populi autem dicebant: Hic est Jesus propheta a Nazareth Galilææ.
- 12 * Et intravit Jesus in templum Dei, et ejiciebat omnes vendentes, et ementes in templo, et mensas numulariorum, et cathedras
- * En Jesus ging den tempel Gods in⁵, en dreef uit allen die verkochten, en kochten in den tempel⁶, en de tafels der wisse-

1) Uit het geschiedverhaal van Joannes (12, 12, 13) zien wij, dat de mare van Jesus' optogt naar Jerusalem hem vooruit was gegaan, en dat die scharen volks, van welke Mattheüs hier spreekt, niet juist de gewone burgers van Jerusalem, maar grootendeels vreemde Joden waren, die om het Paaschfeest te vieren zich thans in de hoofdstad bevonden.

2) *Hosanna den zoon van David*, enz. Het woord *hosanna* is een Hebreeuwsch woord, dat zooveel beteekent als *geef heil*: en hier, in dezen uitroep van gelukwensching, zou men het eenvoudig kunnen vertalen door: *Heil den zone Davids!* Het is in den mond van hen, die zoo roepen, eene bede tot God, even als het volgende: *Gezegend hij* (zeggen en voorspoed hem), *die komt in den naam des Heeren* (op last en als afgezant van Jehovah, den God van Israël)! Wat daar nog bijgevoegd wordt: *Hosanna in den hooge* (in den hoogen hemel), schijnt mij toe dezen zin te hebben: Dat ook de hemeische geesten hosanna juichen den zone Davids! Het geheel is een biddende juichkreet voor Jesus van Nazareth, wien zij voor den beloofden Messias erkennen, en nu als hunnen koning inhuldigen.

3) Inwoners van Jerusalem doen deze vraag, waarschijnlijk niet uit onkunde en nieuwsgierigheid, maar veeleer uit minachting, wel wetende wie hij was, die daar in plegtigen optogt Jerusalem binnen kwam.

4) de scharen, die, Jesus begeleidende, hem luide voor den beloofden Messias erkenden en als zoodanig huldigen, gaven voor antwoord: *deze is Jesus, die alom bekende propheet van Nazareth in Galilea.*

5) Volgens Mk (11, 9, 15) bezocht Jesus den tempel op den dag zijner plegtige intrede in Jerusalem, ging daarop 's avonds de stad uit naar Bethanië, kwam den volgenden morgen naar Jerusalem terug, en dreef toen die handelaars en wisselaars uit den tempel. Uit het verhaal van Mattheüs (vs 12) daarentegen zou men opmaken, dat dit uitdrijven op den dag zelve van zijne plegtige intrede heeft plaats gehad; waaruit dan volgen zou, dat de beide Evangelisten hier met elkander niet overeenkomen. Doch het verhaal van Mattheüs, *noodzaak* ons niet daaruit te verstaan, dat het door hem in vs 12 vermelde tempelbezoek van Jesus geschied is op den dag zelve van zijne plegtige intrede in Jerusalem. Van die twee tempelbezoeken door Markus opgeteekend (11, 11 en 15), heeft Mattheüs het eerste, waarbij niets bijzonders plaats had (Vgl. Mk 11, 11), stilzwijgend kunnen voorbijgaan, om alleen te spreken van het tweede, waarbij het uitdrijven dier handelaars en wisselaars geschiedde.

6) *in den tempel*. Men denke hier aan het zoogenaamde voorhof der heidenen. Dit voorhof, hetwelk rondom den geheelen tempel liep en deel maakte van het tempelgebouw, diende tot bidplaats voor de heidenen, die den eenigen waren God vereerden; doch het was, door misbruik, tegelijk tot eene markplaats geworden, waar alles verkocht werd, wat men tot den offerdienst noodig had.

13 dras vendentium columbas ever-
tit: (*Jo* 2, 14. *Dt* 14, 25.) * et
dicit eis: Scriptum est: Domus
mea domus orationis vocabitur:
vos autem fecistis illam spe-
luncam latronum. (*Is* 56, 7. *Fer*
7, 11.)

14 * Et accesserunt ad eum cæci,
et claudi in templo: et sanavit
15 eos. * Videntes autem principes
sacerdotum, et Scribæ mirabilia,
quæ fecit, et pueros clamantes
16 in templo, et dicentes: Hosanna
filio David: indignati sunt, * et
dixerunt ei: Audis quid isti
dicunt? Jesus autem dixit eis:
Utique, numquam legistis: Quia
ex ore infantium, et lactentium
17 perfectisti laudem? (*Ps* 8, 3.)
* Et relictis illis, abiit foras
extra Civitatem in Bethaniam:
ibique mansit.
18 * Mane autem revertens in
19 Civitatem, esuriit. * Et videns
fici arborem unam secus viam,

laars¹, en de stoelen dergenen
die de duiven verkochten² stiet
hij omver: * en hij zegt tot hen: 13
Er is geschreven: Mijn huis
zal een huis des gebeds
genoemd worden: doch gij
hebt het gemaakt tot een
roovershol³.

* En er kwamen blinden, en 14
kreupelen tot hem in den tem-
pel: en hij genas hen. * Toen 15
nu de opperpriesters, en Schrift-
geleerden de wonderen zagen,
die hij verigtte, en dat de kin-
deren in den tempel riepen,
zeggende: Hosanna den zoon van
David⁴! waren zij zeer misnoegd⁵,
* en zeiden tot hem: Hoort gij 16
wel wat dezen zeggen⁶? En Jesus
zeide tot hen: Ja! hebt gij nooit
gelezen: Dat gij uit den mond
der kinderen, en zuigelin-
gen lof hebt toebereid?
* En hen verlaten hebbende, 17
ging hij⁷ de Stad uit naar Be-
thanië: en verbleef aldaar⁸.

* En des morgens naar de Stad 18
terugkeerende, had hij honger.
* En daar hij een vijgeboom zag 19

1) die met woekerwinst en bedrog (vs 13) allerlei vreemde munten inwisselden tegen Joodsch geld. Het Paaschfeest was op handen, en bij die gelegenheid was Jerusalem vol Joden uit allerlei vreemde gewesten. Nog dient hier bemerkt, dat de halve sikkil, het hoofdgeld door elken Jood jaarlijks aan den tempel te offeren, in Jerusalem niet dan met Joodsch geld mogt betaald worden.

2) *de duiven*, die voor sommige reinigings-offers vereischt of ten minste daartoe veroorloofd waren.

3) Deze strafrede van Jesus is ontleend, gedeeltelijk van Isaïas (56, 7) en gedeeltelijk van Jeremias (7, 11). *Een roovershol*, te weten, om de bedriegerijen, die bij dit wisselen en verkoopen plaats grepen.

4) de kinderen herhaalden wat zij van hunne ouders gehoord hadden. Zie vs 9.

5) niet zoo zeer op die kinderen, als veelmeer op Jesus zelven, omdat hij zich voor den Messias liet uitroepen, iets wat hunne hardnekkige ongeloovigheid volstrekt niet kon verdragen.

6) zij wilden, dat Jesus dit juichen aan die kinderen zou verbieden. Doch Jesus geeft hun te kennen, dat die kinderen de waarheid spreken, en herinnert hun eene voorzeggung (uit *Ps* 8, 3) aangaande den Messias, welke nu hare vervulling kreeg.

7) vergezeld van zijne leerlingen. Zie *Mk*, 11, 11.

8) Aldaar *vernachte* hij, gelijk het Grieksche woord, hier gebezigd, te kennen geeft. Bethanië lag, op een half uur afstands, zuidoostelijk van Jérusalem, aan den Olijfberg.

venit ad eam: et nihil invenit in ea nisi folia tantum, et ait illi: Numquam ex te fructus nascatur in sempiternum. Et arefacta est continuo ficulnea. (*Mc 11, 13.*)

20 * Et videntes discipuli, mirati sunt, dicentes: Quomodo continuo aruit? (*Mc 11, 20.*) * Respondens autem Jesus, ait eis: Amen dico vobis, si habueritis fidem, et non hæsitaveritis, non solum de ficulnea facietis, sed et si monti huic dixeritis,

22 Tolle, et jacta te in mare, fiet. * Et omnia quaecumque petieritis in oratione credentes, accipietis. (*Sup 7, 7. I Jo 3, 22.*)

23 * Et cum venisset in templum, accesserunt ad eum docentes, principes sacerdotum, et seniores populi, dicentes: In qua potestate hæc facis? Et quis tibi dedit hanc potestatem? (*Lc 20, 2.*)

24 *Mc 11, 28.*) * Respondens Jesus dixit eis: Interrogabo vos et ego unum sermonem: quem si dixeritis mihi, et ego vobis dicam in

staan aan den weg, kwam hij naar hem toe¹: en hij vond niets daaraan² dan bladeren alleen³, en hij zegt tot hem: Nooit in eeuwigheid kome een vrucht van u voort! En terstond verdorde de vijgeboom.

* En de leerlingen dit ziende, 20 verwonderden zich, en zeiden: Hoe is hij zoo terstond verdord? * En Jesus antwoordde, en zeide 21 tot hen: Voorwaar zeg ik u, indien gij geloof zult hebben, en niet zult twifelen, gij zult niet alleen doen *wat* met den vijgeboom *gebeurd is*, maar ook als gij tot dezen berg zult zeggen, Hef u op, en werp u in de zee! hetzal geschieden. * En alles wat 22 gij in het gebed met geloof zult vragen, gij zult het verkrijgen.

* En toen hij in den tempel 23 gekomen was, kwamen tot hem terwijl hij leerde de opperpriesters, en de ouderlingen⁴ des volks, en zeiden: Door welke magt doet gij deze dingen⁵? En wie heeft u die magt gegeven? * Jesus 24 antwoordde en zeide tot hen: Ook ik zal u één ding vragen: en als gij mij dat zult gezegd hebben, zal ook ik u zeggen

¹) om van zijne vruchten te plukken en daarmee zijnen honger te stillen. Jesus deed geene wonderen ten behoeve van zich zelve.

²) Dat die boom geene vruchten droeg, wist Jesus reeds vóór dat hij daarnaar toeging. Doch de Zaligmaker toonde zijne alwetendheid niet in alle omstandigheden.

³) Op den vijgeboom komen éérst de vruchten, en daarna de bladeren. Deze boom nu had wel bladeren, doch geene vruchten; hij was alzoo onvruchtbaar. — Wij hebben hier eenesymbolisch-prophetische handeling, gelijk er bij de profeten meermalen voorkomen. Die vijgeboom was het Joodsche volk, en de Zaligmaker, dien onvruchtbaren boom vervloekende, gaf door deze zinnebeeldige handeling te verstaan, welke de straf zou zijn van die geestelijk onvruchtbare natie: *het rijk der hemelen zou van hen weggenomen worden, en gegeven aan een volk, dat deszelfs vruchten zou voortbrengen.* Zie vs 43.

⁴) eenige afgevaardigde leden van het Sanhedrin of den hoogen raad. Zie over het Sanhedrin noot 1 op bladz. 23.

⁵) *deze dingen.* Zij denken aan Jesus' plegtige intrede in Jerusalem (vs 1-11). aan zijn reinigen van den tempel, aan zijn optreden als leeraar van het volk; en zij vragen, wie hem tot dat alles gemagtigd heeft. Zij hoopten op een antwoord, dat hun zou kunnen dienen om hem te beschuldigen, hetzij van godslastering, hetzij van oproerigheid.

25 qua potestate hæc facio. *Baptis-
mus Joannis unde erat? e cœlo, an
ex hominibus? At illi cogitabant
26 inter se, dicentes: * Si dixerimus,
e cœlo, dicet nobis: Quare ergo
non credidistis illi? Si autem
dixerimus, ex hominibus, time-
mus turbam: omnes enim habe-
bant Joannem sicut prophetam.
27 (*Sup* 14, 5.) * Et respondentes
Jesu, dixerunt: Nescimus. Ait
illis et ipse: Nec ego dico vobis
in qua potestate hæc facio.
28 * Quid autem vobis videtur?
Homo quidam habebat duos fi-

door welke magt ik deze dingen
doe. * De doop van Joannes van 25
waar was die? uit den hemel, of
uit de menschen? En zij over-
legden onder elkander, zeggende:
* Indien wij zeggen, uit den 26
hemel, dan zal hij tot ons zeggen:
Waarom hebt gij hem dan niet
geloofd? En indien wij zeggen,
uit de menschen, dan vreezen
wij het volk⁴: want allen hielden
Joannes voor een propheet.⁵ * En 27
zij antwoordden aan Jesus, en
zeiden: Wij weten het niet⁶. En
ook hij zeide tot hen: Dan zeg
ook ik u niet door welke magt
ik deze dingen doe.
* Maar wat dunkt u? Zeker 28
mensch⁷ had twee zonen, en hij

1) Onder *den doop van Joannes* wordt mede zijne prediking verstaan, derhalve de gansche bediening van dien Godsgezant. Die bediening dan, vraagt Jesus, *van waar was zij? uit den hemel, dat is, van God, of uit de menschen?* Met andere woorden: geschiedde die bediening op goddelijk gezag, en was Joannes alzoo van God gezonden, of doopte en leerde hij op menscheijk gezag? — De bediening van Joannes stond in een noodzakelijk verband met Jesus' Messiasschap en, bij gevolg, met zijne goddelijke zending en gezag: was Joannes van God gezonden en leerde hij op goddelijk gezag, dan was ook Jesus de beloofde Messias; want dat had Joannes openlijk aangaande Jesus van Nazareth gepredikt; en hoe kon een propheet, een van God tot Israël gezonden prediker, het volk van Israël misleiden, als hij hun verklaarde: deze is de Messias.

2) Deze vraag van Jesus bragt hen in groote verlegenheid: Was Joannes een Godsgezant, ja of neen? Eén van beiden moest hier geantwoord worden; en zij konden geen van beiden antwoorden, zonder zich bloot te stellen of aan een beschamend wederantwoord van Jesus, of wel aan de wraak des volks. Zie het volgende vers.

3) Gaven zij voor antwoord, dat Joannes waarlijk van God gezonden was, dan kon Jesus hun toevoegen: *Waarom hebt gij hem dan niet geloofd*, hem, die u, in zijne hoedanigheid van Godsgezant aan Israël, verkondigde, dat ik de beloofde Messias was? Want dat gij hem niet geloofd hebt, blijkt daaruit, dat gij mij komt vragen, *door welke magt ik deze dingen doe*.

4) *dan vreezen wij het volk*, dan hebben wij het volk te vreezen; of, gelijk het bepaalder bij Lk (20, 6) staat opgeteekend: *dan zal al het volk ons steenigen*.

5) *Want allen hielden Joannes voor een propheet* (een Godsgezant). Vgl. Mt 14, 5. Volgens de Vulgaat bevatten deze woorden eene redengevende bemerking van den Evangelist; doch in het Grieksch staat hier niet *hielden*, maar *houden*; en leest men zóó, dan zijn het nog woorden van hen, die hier spreken.

6) *Wij weten het niet*. Zij wisten het zeer goed, maar wilden het niet zeggen. En daarom kregen zij van Jesus dit welverdiende antwoord: *dan zeg ook ik u niet, door welke magt ik deze dingen doe*. Want Jesus had hun beloofd (vs 24), dat hij hun zou antwoorden, indien zij eerst geantwoord hadden op eene vraag, die hij hun doen zou.

7) Jesus gaat voort met spreken tot die afgevaardigden van het Sanhedrin, en

lios, et accedens ad primum, dixit: Fili, vade hodie, operare in vinea mea. * Ille autem respondens, ait: Nolo. Postea autem, pœnitentia motus, abiit. 29
 * Accedens autem ad alterum, dixitsimiliter. At ille respondens, ait: Eo, domine, et non ivit. 30
 * quis ex duobus fecit voluntatem patris? Dicunt ei: Primus. Dicit illis Jesus: Amen dico vobis, quia publicani, et meretrices præcedent vos in regnum Dei. * Venit enim ad vos Joannes in via justitiæ, et non credidistis ei. publicani autem, et meretrices crediderunt ei: vos autem videntes nec pœnitentiam habuistis postea, ut crederetis ei. 31
 * Aliam parabolam audite: Homo erat paterfamilias, qui kwam tot den eersten, en zeide: Zoon! ga heden, en werk in mijnen wijngaard¹! * Maar hij antwoordde, en zeide: Ik wil niet. Doch daarna, berouw hebbende², ging hij *er* heen. * En hij kwam tot den anderen, en zeide desgelijks. En hij antwoordde, en zeide: Ik ga, Heer! en hij ging niet³. wie van de twee heeft 's vaders wil gedaan? Zij zeggen tot hem: De eerste⁴. Jesus zegt tot hen: Voorwaar zeg ik u, dat de tollenaars, en de hoeren u zullen voorgaan in het rijk Gods⁵. * Want Joannes is tot u gekomen op den weg der gerechtigheid⁶, en gij hebt hem geen geloof gegeven. maar de tollenaars, en de hoeren gaven hem geloof: terwijl gij die dit zaagt zelfs daarna geen berouw hebt gehad, om hem geloof te geven. 32
 * Hoort eene andere gelijkenis⁷: Er was een huisvader, 33

draagt hun twee gelijkenissen voor. Door de eerste gelijkenis van de twee zonen (vs 28-33), wil de Zaligmaker hun te kennen geven, hoe schuldig zij zijn, omdat zij Joannes' leer en doop verworpen en zich niet bekeerd hebben op zijne prediking.

1) Deze vertaling wordt gevorderd door de *interpunctie* van de Vulgaat; anders schreef ik hier: *Ga heen en werk heden*, enz.

2) over zijne ongehoorzaamheid.

3) Door den eersten zoon zijn afgebeeld de *tollenaars* en de *hoeren*, dewijl zij door hun gedrag een tijd lang regtuit weigerden aan Gods geboden te gehoorzamen, doch daarna, op de boetprediking van Joannes, zich bekeerden. De tweede zoon verbeeldt die opperpriesters en ouderlingen des volks (vs 23), die wel in schijn zich bereidwillig toonden, om God en zijn gebod te gehoorzamen, en zich ook mengden onder de toehoorders van Joannes, maar inderdaad dien Godsgezant met zijne prediking en leer verwierpen. Vgl. Lk 7, 30.

4) Daarmede hadden zij hunne eigene veroordeeling uitgesproken; en dat laat Jesus hun voelen in zijn wederantwoord.

5) *zullen u voorgaan in het rijk Gods*, dat is, onderdanen worden van het rijk van den Messias; met andere woorden: lidmaten worden van mijne kerk, en alzoo deelgenooten van het heil des Nieuwen Verbonds. Dat zij, tot wie de Zaligmaker hier spreekt, toch nog wel eens *de tollenaars*, enz. zullen *volgen*, dehoeft niet noodzakelijk besloten te worden uit het zeggen: zij zullen u *voorgaan*.

6) levende als een andere Elias.

7) Uit Lk (20, 9) zien wij, dat Jesus deze gelijkenis voordroeg, niet ten aanhooren van die opperpriesters en ouderlingen (vs 23) alleen, maar ook van het volk. Zij vertoont Gods zorg voor Israël, de hardnekkigheid van dit volk, en de straf die hen wachtte.

plantavit vineam, et sepem circumdedit ei, et fodit in ea torcular, et ædificavit turrim, et locavit eam agricolis, et peregre profectus est. (*Is 5, 1. Jer 2, 21. Mc 12, 1. Lc 20, 9.*) * Cum autem tempus fructuum appropinquasset, misit servos suos ad agricolas, ut acciperent fructus ejus. * Et agricolæ, apprehensis servis ejus, alium ceciderunt, alium occiderunt, alium vero lapidaverunt. * Iterum misit alios servos plures prioribus, et fecerunt illis similiter. * Novissime autem misit ad eos filium suum, dicens: Verebuntur filium meum. * Agricolæ autem videntes filium, dixerunt intra se: Hic est heres, venite, occidamus eum, et habebimus hereditatem ejus. (*Inf 26, 4; 27, 1. Jo 11, 53.*) * Et apprehensum eum ejecerunt extra vineam, et occiderunt. * Cum ergo venerit dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? * Aiunt illi: Malos male

die een wijngaard plantte, en hij zette er eene haag om¹, en groef eene wijnkuip daarin², en bouwde een toren³, en verhuurde dien *wijngaard* aan akkerlieden⁴, en vertrok buiten'slands. * Toen nu de tijd der vruchten genaderd was, zond hij zijne dienstknechten tot de akkerlieden, opdat zij zijne vruchten⁵ zouden ontvangen. * En de akkerlieden grepen zijne dienstknechten aan, en den eenen sloegen zij, den anderen doodden zij, en den anderen steenigden zij. * Wederom zond hij andere dienstknechten meer *in getal* dan de eerste, en zij deden hun desgelijks. * Ten laatste zond hij zijnen zoon tot hen, zeggende: Zij zullen eerbied hebben voor mijnen zoon! * Doch toen de akkerlieden den zoon zagen, zeiden zij onder elkander: Deze is de erfgenaam, komt, laat ons hem doodden, en wij zullen zijn erfgoed hebben⁶. * En zij grepen hem aan en wierpen hem buiten den wijngaard, en doodden hem⁷. * Als dan de heer des wijngaards zal gekomen zijn, wat zal hij dien akkerlieden

1) eenen doornen haag, ter afwering van het vee.

2) Men denke aan een in den grond gemetsten kuil, waarin de most uit de wijnpers liep.

3) een wachttoren, tot verblijf voor de bewakers van den wijngaard.

4) onder voorwaarde, van hem een gedeelte der vruchten op te brengen, als blijkt uit vers 34.

5) de vruchten, die hem moesten uitgekeerd worden als eigenaar vanden wijngaard.

6) Zij vleiën zich in hunne verregaande onbezonnenheid, dat, als de erfgenaam om het leven was gebracht, zijn vader den moord aan zijn zoon gepleegd niet wreken zou, ja zelfs hen in het bezit laten van zijnen wijngaard.

7) Hier eindigt het parabolisch verhaal. Tot verstand van den zin daarvan diene het volgende: De planter van den wijngaard in deze parabel is God, en de wijngaard is de Israëlietische staat als door God opgerigt en op eene bijzondere wijze door hem verzorgd. Voorts, door de akkerlieden, aan welke hij zijnen wijnberg verhuurt voor een deel van vruchten, wordt de Israëlietische natie beteekend; en door die dienstknechten, welke de huisvader uitzendt, om den akkerlieden hunnen pligt te herinneren, zijn de propheten aangeduid, die van tijd tot tijd door God afgezonden werden, om Israël te vermanen. Eindelijk, de zoon en erfgenaam in onze parabel is de God-mensch Jesus Christus.

perdet : et vineam suam locabit doen ? * Zij zeggen¹ tot hem : Hij 41
 aliis agricolis, qui reddant ei zal dien kwaaddoeners een kwa-
 fructum temporibus suis. * Di- den dood aandoen² : en zijnen
 42 cit illis Jesus: Numquam legistis wijngaard verhuren aan andere
 in Scripturis: Lapidem, quem akkerlieden, die hem de vruchten
 reprobaverunt ædificantes, hic zullen leveren op hare tijden³.
 factus est in caput anguli ? A * Jesus zegt tot hen⁴ : Hebt gij 42
 Domino factum est istud, et is tot hoeksteen geworden ?
 est mirabile in oculis nostris : Van den Heere is dit ge-
 (Ps 117, 22. Act 4, 11. Rom geschied, en wonderbaar is
 43 9, 33. I Pt 2, 7.) * ideo dico het in onze oogen⁵ : * daarom 43
 vobis, quia auferetur a vobis zeg ik u, dat het rijk Gods van
 regnum Dei, et dabitur genti u zal worden weggenomen, en
 44 facienti fructus ejus. * Et qui gegeven aan een volk dat deszelfs
 ceciderit super lapidem istum, vruchten voortbrengt. * En wie 44
 confringetur : super quem vero op dezen steen zal gevallen zijn,
 45 ceciderit, conteret eum. * Et zal verbrijzeld worden : en op
 cum audissent principes sacer- wien hij zal gevallen zijn, dien
 45 dotum, et Pharisæi parabo- zal hij verpletteren. * Toen nu 45
 las ejus, cognoverunt quòd de de opperpriesters, en de Phari-
 46 ipsis diceret. * Et quærentes eum seërs zijnegelijkenissen gehoord
 tenere, timuerunt turbas : quo- hadden, verstonden zij dat hij
 46 niam sicut prophetam eum habe- van hen sprak. * En zij zochten 46
 vant. hem gevangen te nemen, doch
 zij vreesden de scharen : omdat
 zij hem voor een profeet
 hielden.

1) zij zeggen, t. w. die opperpriesters en ouderlingen des volks (vs 23).

2) Zij begrijpen wel, dat Jesus in deze gelijkenis (vs 37-40) hen in het oog heeft ; doch, daar zij weigeren hem voor *den Zoon*, dat is, voor den Messias te erkennen, zoo veinzen zij, hem niet begrepen te hebben, en veroordeelen die moordenaars van den zoon (vs 39) als menschen die hen niet aangaan.

3) *op hare tijden*, op de tijden der vruchten, bij elken oogst. Het meervoud slaat op het vruchten leveren, als moetende alle jaren, alzoo *bij herhaling* geschieden.

4) Jesus wel wetende, dat hun antwoord tegelijk eene verwerping was van zijnen persoon, in wien zij den beloofden Messias niet wilden erkennen, herinnert hun eene Schriftuurplaats, waar die verwerping was voorgezegd geworden.

5) Deze Schriftuurplaats is getrokken uit Ps 117, 22-23.

TWEE EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

INHOUD. Gelijkenis van de genoodigden tot het bruiloftsfeest van eens konings zoon, waarop ook iemand verschijnt zonder feestgewaad, vs 1-14. Phariseërs vergezeld van Herodianen doen Jesus eene strikvrage betreffende het betalen van schatting aan den keizer; zij krijgen een antwoord, 't welk hunne list verijdelt, vs 15-22. Hij beschaamt eveneens de Sadduceërs, die hem een geval voorstellen, waaruit, volgens hen, de ongerijmdheid zou volgen van het geloof aan eene verrijzenis uit de dooden, vs 23-33. Jesus' antwoord aan een Schriftgeleerde, die hem vroeg, welk gebod het grootste der wet was, vs 34-40. Jesus stelt op zijne beurt den Phariseërs eene vrage voor aangaande den Messias, waarop zij hem niet kunnen antwoorden, vs 41-46.

1	* Et respondens Jesus, dixit iterum in parabolis eis, dicens:	* En Jesus nam het woord op ¹ , en sprak wederom tot hen in gelijkenissen ² , zeggende: * Het	1
2	(Lc 14, 16. Apoc 19, 9.) * Simile factum est regnum caelorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo. * Et misit servos suos vocare invitatos ad nuptias, et nolebant venire. * Iterum misit alios servos, dicens: Dicite invitatis: Ecce prandium meum paravi, tauri mei, et altilia occisa sunt, et omnia parata: venite ad nuptias. * Illi autem neglexerunt: et abierunt, alius in villam suam, alius vero ad negotiationem suam:	rijck der hemelen is gelijk geworden ³ aan een koning, die een bruiloftsfeest voor zijnen zoon had aangerigt. * En hij zond zijne dienstknechten uit om de genoodigden tot de bruiloft te roepen ⁴ , doch zij wilden niet komen. * Wederom zond hij andere dienstknechten, en zeide: Zegt aan de genoodigden: Zie ik heb mijn middagmaal gereed gemaakt, mijne ossen, en het mestvee ⁵ zijn geslagt, en alles is gereed: komt tot de bruiloft!	2
3	* Reliqui vero tenuerunt servos ejus, et contumeliis affectos occiderunt. * Rex autem cum audisset, iratus est: et missis exercitibus suis, perdidit homicidas illos, et civitatem illorum succendit.	* Doch zij gaven er geen acht op: en gingen heen, de eene naar zijne landhoeve, de andere tot zijnen handel: * en de overigen ⁶ grepen zijne dienstknechten, en	3
4	* Tunc ait servis suis: Nuptiae		4
5			5
6			6

1) Na een oogenblik zwijgens, zette Jesus zijne rede voort, bij de twee voorgaande gelijkenissen (21, 28—33, en 34—40) nu nog eene derde voegende.

2) Dit in *gelijkenissen* moet hier als bijwoord (adverbialiter) genomen worden: als stonde er: wederom sprak hij parabolisch.

3) *Het rijck der hemelen is gelijk geworden*. In het rijck Gods, Jesus' kerk, gaat het gelijk het ging in het geval van zeker koning, die een bruiloftsfeest, enz.

4) om hun, die vroeger reeds uitgenoodigd waren, te laten aanzeggen, dat zij nu moesten komen. Naar Oostersch gebruik wordt op den dag van het feest de uitnoodiging nogmaals herhaald.

5) De spijzen voor den maaltijd bestemd.

6) De parabel onderscheidt twee soorten van menschen; De eersten bekommerden zich niet om de uitnoodiging van den koning; doch de laatsten lieten het niet bij een bloot versmiden daarvan, maar legden bovendien nog eene oproerige handelwijze aan den dag.

quidem paratæ sunt, sed qui invitati erant, non fuerunt digni. 7
 9 * ite ergo ad exitus viarum, et
 quoscumque inveneritis, vocate 8
 10 ad nuptias. * Et egressi servi
 ejus in vias, congregaverunt 9
 omnes, quos invenerunt, malos
 et bonos: et impletæ sunt nup- 10
 11 tiæ discumbentium. * Intravit
 autem rex ut videret discum-
 bentes, et vidit ibi hominem non 11
 12 vestitum veste nuptiali. * Et ait
 illi: Amice, quomodo huc in- 12
 trasti non habens vestem nuptia-
 13 lem? At ille obmutuit. * Tunc
 dixit rex ministris: Ligatis ma-
 nibus, et pedibus ejus, mittite
 eum in tenebras exteriores: ibi
 erit fletus, et stridor dentium.
 mishandelde en doodden hen¹.
 * Toen nu de koning dit vernam, 7
 werd hij vertoord: en hij zond
 zijne krijgsbenden, en verdelgde
 die moordenaars, en hunne stad
 stak hij in brand.* Alsdan² zegt 8
 hij tot zijne dienstknechten: De
 bruiloft is wel gereed, maar de
 genoodigden waren het niet
 waardig³. * gaat dan op de uit- 9
 gangen der wegen⁴, en zoovelen
 gij er vinden moogt, roept ze tot
 de bruiloft. * En zijne dienst- 10
 knechten gingen uit naar de
 wegen, en vergaderden⁵ allen, die
 zij vonden, kwaden zoowel als
 goeden⁶: en de bruiloft⁷ werd
 vol van aanzittende *gasten*. * De 11
 koning nu kwam binnen⁸ om de
 aanzittenden in oogenschouw te
 nemen, en hij zag daariemand
 die niet gekleed was met een
 bruiloftskleed. * En hij zegt tot 12
 hem: Vriend! hoe zijt gij hier
 binnen gekomen zonder een
 bruiloftskleed aan te hebben?
 En hij verstomde. * Toen zeide 13
 de koning tot de dienaars: Bindt
hem zijne handen, en voeten, en
 werpt hem uit in de duisternis
 daar buiten⁹: daar zal geweest
 zijn, en geknars der tanden¹⁰.

1) Door dezen trek, die voor dit parabolisch geschiedverhaal onwaarschijnlijk kan voorkomen, wordt aangeduid, op welke wijze de predikers van het Messias-rijk door de Joden zouden behandeld worden. Stephanus werd door hen gesteengd (Hand 8, 58), en Jakobus met het zwaard ter dood gebragt (Hand 12, 2).

2) *Alsdan*, t. w. na het bevel aan zijne krijgsknechten gegeven, om die moordenaars te verdelgen, en hunne stad in brand te steken.

3) om daaraan deel te hebben.

4) op de scheid- of kruiswegen, waar men het meeste volk kan aantreffen.

5) door hunne uitnoodiging, die niet werd afgeslagen.

6) Wie zij waren, werd niet onderzocht; 't was genoeg, dat zij aan de uitnoodiging gehoor gaven en haar aannamen.

7) de bruiloftsdisch.

8) De Grieksche tekst heeft hier: *Toen nu de koning binnenkwam*.

9) *daar buiten*. Zie de aanteekening op 8, 12. Hij wordt *gebonden* uitgeworpen, om hem te beletten van de feestzaal wederom in te komen.

10) *daar zal geweest zijn*, enz. Zie de aanteekening op dezelfde plaats. Het zijn woorden, niet van dien koning, maar van Jesus, die daardoor te kennen geeft, wat

14 (Sup 8, 12; 13, 42. Inf 25, 30.) * Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.

15 * Tunc abeuntes Pharisæi, consilium inierunt ut caperent eum in sermone. (Mc 12, 13. Lc 20, 20.) * Et mittunt ei discipulos suos cum Herodianis dicentes: Magister, scimus quia verax es, et viam Dei in veritate doces, et non est tibi cura de aliquo: non enim respicis per-

* Want velen zijn geroepenen, 14
maar weinigen zijn uitverkoren¹.

* Toen gingen de Phariseërs 15
weg, en hielden te zamen raad ten einde hem in zijne rede² te verstrikken. * En zij³ zenden tot hem hunne leerlingen met de Herodianen, zeggende: Meester, wij weten dat gij de waarheid spreekt⁴, en den weg Gods⁵ naar waarheid leert, en u aan nie-

die *duisternis daar buiten* beteekent: de parabel gaat over in de zaak, welke zij verbeeldde. Tot verklaring van den zin dezer gelijkenis, diene het volgende:

De parabel schetst het hardnekkig ongelooft der Joden en hun halsstarrig verwerpen der uitnoodiging om deel te nemen aan de genade van het Nieuwe Verbond; voorts de schrikkelijke straf welke zij zich daardoor op den hals zullen halen; en eindelijk de roeping der heidenen tot het genieten van het heil des Evangelies.

De koning in deze parabel is God, en 's konings zoon, de bruidegom, is Gods eeuwige Zoon, met onze menschelijke natuur zich vereenigende in de eenheid zijner goddelijke persoonlijkheid, de God-mensch Jesus-Christus. Het bruiloftsfeest beteekent de genade en zaligheid ter genieting aangeboden. De uitnoodigers tot het feest zijn de Godsgezanten, Joannes de Dooper, en vervolgens de Apostelen met de overige verkondigers van het Evangelie; en de uitgenooden zijn de Joden met de priesters en schriftgeleerden aan hun hoofd. Voorts de straf, in deze prophetische parabel aan die euvelmoedigen volvoerd, ziet op de verwoesting van Jerusalem en de vernietiging van den Joodschen staat door de Romeinen. De roeping der heidenen is aangeduid door dat uitnoodigen, zonder onderscheid te maken, van allen, die de dienstknechten op de uitgangen der wegen zouden vinden. Het laatste oordeel wordt in deze parabel beteekent door die komst des konings, om de gasten in oogenschouw te nemen; en die man, die zich daar zonder bruiloftskleed bevond, verbeeldt dezulken, die ofschoon zij het geloof hebben, toch het sieraad missen der deugden en goede werken, waartoe het geloof hen verplichtte.

1) Deze uitspraak, welke niet op de gansche parabel slaat, maar alleen op vs 9—13, geeft de reden van het zoo even gezegde; *daar zal geweent zijn*, enz.

2) d. i. ten einde in een of ander antwoord, dat hij geven zou op deze of gene vraag, welke zij hem wilden voorstellen, eene gelegenheid te vinden, om hem met eenigen schijn te kunnen aanklagen en beschuldigen.

3) zij, t. w. de Phariseërs, doch nu niet, naar het schijnt, als afgezonden van het Sanhedrin, gelijk boven (21, 23), maar uit eigen beweging, als zijne gezworen vijanden. Nogtans gingen zij zelve niet tot Jesus, waarschijnlijk uit vrees van wederom een beschamend antwoord te krijgen, gelijk vroeger; zij zonden dan *hunne leerlingen tot hem af* vergezeld van sommigen uit de partij der *Herodianen*. Zoo heetten de aanhangers der Herodessen, in dit tijdvak de bewindvoerders in Judea door de gunst der Romeinen, zoo nogtans, dat zij van dezen afhankelijk waren. De Herodianen maakten onder de Joden eene Romeinsch gezinde partij uit, en stonden zoo als staatspartij vijandelijk tegen over de Phariseërs en het volk, die meenden, op grond der oude Theocratie, dat zij als het volk Gods, God alleen en zijnen plaatsvervanger voor hunnen koning mogten erkennen.

4) *dat gij de waarheid spreekt*, dat gij regt uit zegt, wat gij meent.

5) *den weg Gods*, den weg door God ons voorgeschreven, datgene wat God wil, dat de menschen doen.

- 17 sonam hominum : * dic ergo no-
bis quid tibi videtur, licet cen-
18 sum dare Cæsari, an non? * Cog-
nita autem Jesus nequitia eorum,
ait : Quid me tentatis hypocritæ?
19 * ostendite mihi numisma cen-
sus. At illi obtulerunt ei dena-
20 rium. * Et ait illis Jesus : Cujus
est imago hæc, et superscriptio?
21 * Dicunt ei : Cæsaris. Tunc ait
illis : Reddite ergo quæ sunt Cæ-
saris, Cæsari : et quæ sunt Dei,
22 Deo. (*Rom 13, 7.*) * Et audien-
- mand stoort : want gij ziet niet
op den persoon der menschen¹ :
* zoo zeg ons dan wat u dunkt,
is het geoorloofd den keizer cijns
te geven, of niet²? * Doch Jesus
hunne boosheid kennende, zeide:
Wat beproeft gij mij gij hui-
chelaars³! * toont mij de cijns-
munt⁴! En zij reikten hem een
denarie⁵ aan. * En Jesus zegt tot
hen : Wiens is dit beeld, en het
opschrift? * Zij zeggen tot hem:
Des keizers. Daarop zegt hij tot
hen : Geeft dan⁶ aan den keizer,
wat den keizer toekomt : en aan
God, wat God toekomt⁷. * En zij
dit hoorende, waren verwon-

1) want gij ziet niet op den persoon der menschen; gij stoort u aan niemand; want gij vraagt er niet naar, of hetgeen gij leert hem behagen of mishagen zal. — Op zich zelf beschouwd, was alles wat zij van Jesus hier zeiden, waarheid in den volsten zin; maar in hunnen mond was het niets anders dan listige vlejelij, om hem genegen te maken tot het geven van een antwoord op de vraag, welke zij hem wilden voorstellen.

2) Schatting aan den Romeinschen keizer te betalen was een bewijs geven van onderwerping aan zijne heerschappij; en dat hielden de Phariseërs en het volk voor ongeoorloofd, terwijl de Herodianen het tegendeel beweerden. Door dan aan Jesus te vragen of dit geoorloofd was of niet, zochten zij hem te verstrikken; want als hij ja antwoordde, dan konden zij hem hatelijk maken bij het volk, dat de Romeinsche heerschappij over hun land voor een gruwel aanzag; en antwoordde hij neen, dan konden zij hem bij den Romeinschen stadhouder voor een oproer-maker aanklagen.

3) Gij huichelaars! Daarmede bestraft Jesus die geveinsden, en toont tegelijk, dat hij hunne harten doorgrondt.

4) Versta: een of ander stuk van de munt, waarin de cijns of de schatting aan de Romeinen moest betaald worden.

5) De denarie was eene Romeinsche munt, toen ter tijd in Palestina overal gangbaar, waarop 's Keizers beeld en naam stonden uitgedrukt. Behalve de Romeinsche munt hadden de Joden nog de sikkal, eene nationale munt, waarin zij hunne schatting tot onderhoud van den tempel moesten opbrengen. Vgl. noot 3 op bladz. 121.

6) Geeft dan. De zin is: Dewijl beeld en opschrift van deze bij u gangbare munt getuigen, dat gij onder de heerschappij der Romeinen staat, geeft dan den Keizer wat hem, als uwen gebieders, toekomt, en wat gij, als zijne onderdanen, hem verschuldigd zijt. Niet alleen is dit geoorloofd, maar het is zelfs pligt.

7) De zin dezer woorden is algemeen; zij hebben daarom ook betrekking op den halven sikkal, dien alle Israëlietische manspersonen, den ouderdom van 20 jaren bereikt hebbende, moesten opbrengen tot onderhoud van den tempel, het huis van God hunnen koning. — Jesus geeft dan door dit gedeelte van zijn antwoord te kennen, dat het betalen van de schatting aan den Keizer niet onbestaanbaar is met de pligten welke zij jegens God te vervullen hadden: zij moesten het eene doen, en het andere niet laten.

tes mirati sunt, et relicto eo abierunt.

23 * In illo die accesserunt ad eum Sadducei, qui dicunt non esse resurrectionem : (Act 23, 8.) et
24 interrogaverunt eum, * dicentes: Magister, Moyses dixit : Si quis mortuus fuerit non habens filium, ut ducat frater ejus uxorem illius, et suscitet semen fratri suo. (Dt 25, 5. Mc 12, 19. Lc 20, 28.) * Erant autem apud
25 nos septem fratres : et primus, uxore ducta, defunctus est : et non habens semen, reliquit uxorem suam fratri suo. * Similiter secundus, et tertius usque
26 ad septimum. * Novissime autem omnium et mulier defuncta est.
27 * In resurrectione ergo cujus erit de septem uxor? omnes enim habuerunt eam. * Respondens autem Jesus, ait illis : Erratis

derd¹, en zij verlieten hem en gingen heen.

* Op dien *zelfden* dag kwamen 23 er tot hem Sadduceërs², die zeggen dat er geene verrijzenis is³ : en zij ondervroegen hem. * zeggende : Meester ! Moses 24 heeft gezegd⁴ : Indien iemand sterft zonder een kind te hebben, zoo zal zijn broeder deszelfs vrouw trouwen, en zijnen broeder zaad⁵ verwekken. * Nu waren 25 er bij ons zeven broeders : en de eerste nam eene vrouw, en stierf : en daar hij geen kroost had, zoo liet hij zijne vrouw achter aan zijnen broeder⁶. * Even zoo ook 26 de tweede, en de derde tot den zevenden toe⁷. * Het laatst van 27 allen stierf ook de vrouw. * In 28 de verrijzenis dan van wien uit die zeven zal zij de vrouw zijn? want allen hebben haar gehad⁸.

1) Door dit antwoord (vs 21) had Jesus tegelijk beiden ontwapend, Herodianen en Phariseërs ; want nu konden noch de eersten hem beschuldigen, dat hij oproerig was tegen den Keizer ; noch de laatsten, dat hij de Israëlieten niet erkende als dat volk, hetwelk in zijnen theocratischen staat, God zelven voor koning had. Daar nu die listige ondervragers zulk een antwoord niet verwacht hadden, waren zij op t hooren daar van verwonderd ; zij meenden, Jesus had op hunne vraag eenvoudig óf Ja óf Neen moeten antwoorden.

2) Zie noot 8 op bladz. 28.

3) Zij loochenden de verrijzenis uit de dooden en daarmede ook de onsterfelijkheid der zielen. De Evangelist teekent dit hier aan, om de vraag, die zij Jesus gaan voorstellen, begrijpelijk te maken.

4) De Mosaische wet, hier bedoeld, is te lezen in Dt 25, 5-10. Dit pligthuwelijk wordt het leviraats-huwelijk genoemd van 't Latijnsche woord *Levir* dat *zwager* beteekent.

5) d. i. kinderen. De eerste mannelijke spruit uit zoo een huwelijk, werd in de geslacht-registers opgeschreven als zoon, niet van zijnen eigenlijken vader, maar van den overledenen broeder, wiens goederen hij ook erfde.

6) Naar Moses wet (Dt 25, 5-10) aangaande het leviraats-huwelijk.

7) De zin is : en desgelijks kwam ook de tweede broeder, na met haar getrouwd te zijn, zonder zoon uit haar, te sterven, en liet zijne vrouw achter aan den derden ; en eveneens huwden met haar al de overige broeders en stierven, zonder een mannelijk kind bij haar verwekt te hebben. — Of dit geval werkelijk eens hebbe plaats gehad, doet niets ter zaak.

8) Die Sadduceërs meenden, dat de verrijzenis, welke zij verwierpen, in de overtuiging van allen, die daaraan geloofden, niets anders was dan de voortzetting van het vorige aardsche leven, en bij gevolg ook de voortzetting van het leven in den huwelijken staat. En van die meening uitgaande, vroegen zij, wie van die zeven broeders in het voorgestelde geval, regt zou hebben op die vrouw in het andere

nescientes Scripturas, neque vir- * Doch Jesus antwoordde, en 29
 30 tutem Dei. * In resurrectione zeide tot hen : Gij dwaalt noch
 enim neque nubent, neque nu- de Schriften kennende, noch de
 bentur : sed erunt sicut angeli kracht Gods¹. * Want in de ver- 30
 31 Dei in caelo. * De resurrectione rijzenis zal men noch trouwen,
 autem mortuorum non legistis noch uitgetrouwd worden: maar
 quod dictum est a Deo dicente men zal zijn als Gods engelen in
 32 vobis: * Ego sum Deus Abraham, den hemel². * En hebt gij aan- 31
 et Deus Isaac, et Deus Jacob? gaande de verrijzenis der dooden
 Non est Deus mortuorum, sed niet gelezen³ wat door God tot
 33 viventium. (Ex 3, 6.) * Et u⁴ gesproken is als hij zegt :
 audientes turbæ, mirabantur in * Ik ben de God van Abra- 32
 doctrina ejus. ham, en de God van Isaak,
 en de God van Jakob? Niet
 een God van dooden is hij, maar
 van levenden⁵. * En de scharen 33
 dit hoorende, stonden verwon-
 derd over zijne leering⁶.

leven, daar toch alle zeven een wettig huwelijk met haar hadden aangegaan. Zij moest, dachten zij, in dat toekomstige leven de vrouw wezen óf van éénen dier broeders alleen, en dit zoo zijnde, was het regt der zes overige geschonden ; óf wej zij moest de vrouw wezen van al die broeders tegelijk, en dan had men eene allerschandelijkste veelmannenrij. Moses' wijze wetten nu, zoo redeneerden zij, konden uit haren aard tot geen van beide die gevolgen leiden, en derhalve, zoo besloten zij, kon er geene verrijzenis uit de dooden bestaan. Zij bedoelden alzoo door hunne vraag Jesus in verlegenheid te brengen, wel wetende, dat hij de opstanding uit de dooden leerde.

1) Jesus antwoordde hun regtstreeks, dat zij, de verrijzenis uit de dooden loocherende, in dwaling waren en dat de oorzaak hunner dwaling eene dubbele was : *vooreerst*, hunne onkunde van de H. Schriften, waarin die opstanding zeer duidelijk geleerd werd ; en *ten tweede*, hunne onkunde van Gods almagt, daar zij meenden, God kon de dooden niet in het leven terugroepen.

2) *als Gods engelen in den hemel*; aan die hemelsche geesten gelijk, zullen de menschen onsterfelijk wezen ; en daarom zal in dat toekomstige leven geene voortplanting des geslachts, en bij gevolg geen huwelijk meer te pas komen. De voortplanting toch des geslachts onderstelt een sterfelijk geslacht, hetgeen dan niet meer bestaan zal. Zie Lk 20, 35, 36.

3) Na aangetoond te hebben, dat zij dwaalden in het denkbeeld, dat men zich vormen moest van den toestand des anderen levens, bewijst Jesus hun nu ook, dat de H. Schrift, welke zij tegen het bestaan van een toekomstig leven aanvoerden, dat leven wel zeer duidelijk leerde. De door hem aangehaalde plaats is te lezen in Ex 3, 6.

4) *tot u*, met nadruk : als ware het opzettelijk gezegd voor ulieden, die het bestaan loochent van een leven na dit leven.

5) De bewijsvoering uit de aangehaalde Schriftuurplaats is zoo : Na den dood van Abraham, Isaak en Jakob, noemt God zich nog den God dier Aartsvaders ; maar nu kan God van dezulken, die volstrekt opgehouden hebben te bestaan, niet zeggen, dat hij *hun* God is ; *want God is geen God van dooden* ; derhalve *leven* die Aartsvaders, ofschoon gestorven zijnde, en er is alzoo nog een menschen-leven na dit leven, en bij gevolg eene verrijzenis uit de dooden. Want niet de ziel alleen, maar de ziel vereenigd met het ligchaam maakt den mensch uit.

6) over zijne redenering uit die Schriftuurplaats en over zijne wederlegging der Sadduceesche dwaling.

34 * Pharisei autem audientes
quod silentium imposuisset Sad-
35 ducaei, convenerunt in unum :
(Mc 12, 28. Lc 10, 25.) * et
36 interrogavit eum unus ex eis
legis doctor, tentans eum : * Ma-
37 gister, quod est mandatum ma-
gnum in Lege? * Ait illi Jesus :
Diliges Dominum Deum tuum
ex toto corde tuo, et in tota
38 anima tua, et in tota mente tua.
(Dt 6, 5.) * Hoc est maximum,
39 et primum mandatum. * Secun-
dum autem simile est huic :
Diliges proximum tuum, sicut
teipsum. (Lv 19, 18. Mc 12, 31.)
40 * In his duobus mandatis uni-
versa lex pendet, et prophetæ.
41 * Congregatis autem Phari-
42 saeis, interrogavit eos Jesus, * di-
cens : Quid vobis videtur de
Christo? cujus filius est? Dicunt
43 ei : David. * Ait illis : Quomodo
ergo David in spiritu vocat eum
44 Dominum, dicens : * Dixit Do-
minus Domino meo : sede a
dextris meis, donec ponam in-
imicos tuos scabellum pedum
tuorum? (Ps 109, 1. Lc 20, 42.)

* Toen nu de Phariseërs hoor- 34
den dat hij de Sadduceërs tot
zwijgen had gebragt, verga- 35
derden zij bijeen : * en één uit
hen¹ een wetgeleerde vroeg 36
hem, hem beproevende² : * Mees-
ter, welk is het grootste gebod 37
in de wet³? * Jesus zegt tot hem :
Gij zult den Heer uwen
God liefhebben uit geheel
uw hart, en met geheel
uwe ziel, en met geheel uw 38
verstand⁴. * Dit is het grootste,
en eerste gebod. * En het tweede 39
is daaraan gelijk⁵ : Gij zult
uwen naaste liefhebben,
als u zelven⁶. * Aan deze twee 40
geboden hangt de gansche wet
en de Propheten⁷.
* Terwijl nu de Phariseërs 41
verzameld waren⁸, ondervroeg
Jesus hen, * zeggende : Wat 42
dunkt u aangaande den Chris-
tus⁹? wiens zoon is hij¹⁰? Zij
zeggen tot hem : Davids zoon.
* Hij zegt tot hen : Hoe noemt 43
dan David door den geest¹¹ hem
Heer, als hij zegt : * De Heer 44
heeft gezegd tot mijnen
Heer : zit aan mijne reg-

1) door de overigen daarmede belast.

2) hij ging eene soort van strikvraag doen. Zie de noot op vs 40.

3) Bij Mk (12, 28) heet het : *Welk is het eerste (het voornaamste) gebod van allen?*

4) Dt 6, 5.

5) *daaraan gelijk*, t. w. in zoo verre als het eveneens *de liefde* beveelt.

6) Lv 19, 18.

7) Dat is, uit deze dubbele grondwet volgen al de geboden in de H. Schriften verrat. — De Phariseërs verwachtten, naar ik gis, dat Jesus hun, voor antwoord op hunne vraag, een of ander bijzonder voorschrift of gebod zou hebben opgenoemd ; in welk antwoord zij dan wel iets berispelijks zouden gevonden hebben. Doch hij verijdelt de list hunner vraag naar het grootste gebod, door hun de twee groote algemeene geboden te noemen, waarin al de overige bijzondere geboden verrat waren.

8) toen zij, na dit antwoord van Jesus aan dien afgezonden wetgeleerde (vs 34-41), wederom ergens bijeen waren in een der voorhoven des tempels, waar Jesus leerde.

9) aangaande den persoon des beloofden Messias.

10) van wien moet hij voortspuiten, volgens de voorzegging der propheten?

11) *door den geest*, door den Heiligen Geest, door wiens ingeven David en de overige schrijvers der H. Boeken geschreven hebben ; om welke reden hunne schriften de *heilige* of de *goddelijke* Schriften genoemd worden. Zie II Pt 1, 21.

45 * Si ergo David vocat eum terhand, tot dat ik uwe
Dominum, quomodo filius ejus vijanden zette tot eene
46 est? * et nemo poterat ei res- rustbank uwer voeten¹.
pondere verbum : neque ausus * Indien David hem dan Heer 45
fuit quisquam ex illa die eum noemt, hoe is hij diens zoon²?
46 amplus interrogare. * en niemand kon hem een
woord antwoorden³; en niemand
durfde meer van dien dag af
hem ondervragen.

DRIE EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

INHOUD. Eene strafrede van Jesus tegen de Schriftgeleerden en Phariseërs: wat zij aan anderen voorschrijven, beoefenen zij zelven niet; geroemd te worden van de menschen is het doel van al hunne werken, vs 1-5. Hij berispt voorts hunnen hoogmoed, en predikt de ootmoedigheid, vs 6-12. Daarop regtstreeks zijne rede wendende tot de Phariseërs, roept hij herhaalde malen een wee over hen uit, en noemt bij elk wee, als oorzaak daarvan, eene van hunne grove misdaden op, vs 13-36. Hij besluit zijne rede met eene smartvolle jammerklagt over Jerusalems hardnekkige boosheid, en kondigt haar een verschrikkelijk oordeel aan, vs 37-39.

1 * Tunc Jesus locutus est ad * Alsdan sprak Jesus tot de 1
turbas, et ad discipulos suos, scharen, en tot zijne leerlingen,
2 * dicens : Super cathedram * zeggende : Op den stoel van 2
Moysi sederunt Scribæ, et Pha- Moses zijn de Schriftgeleerden,
3 risæi. (II Esd 8, 4.) * Omnia en de Phariseërs gezeten⁴. * Alles 3
ergo quæcumque dixerint vobis, dan⁵ wat zij u zeggen, onder-
servate, et facite : secundum houdt, en doet het : maar doet
opera vero eorum nolite facere : niet naar hunne werken⁶ : want

1) De Schriftuurplaats door Jesus hier aangehaald, is getrokken uit Ps 109, 1. Die Psalm is geschreven door David, onder ingeving van den H. Geest der waarheid; en David spreekt daarin van den Messias, hem noemende zijnen Heer, als hij zegt : *De Heer (Jehovah) heeft tot mijnen Heer gezegd.*

2) De vraag hun voorgesteld is dan deze : Hoe kan een stamvader, van eenen zijner nakomelingen sprekende, dezen *zijn* Heer noemen? En toch noemt David den Messias, die zijn nakomeling is, met dien naam.

3) Het antwoord is : De Messias is de eeuwige Zoon des Vaders, de tweede Persoon der H. Drieëenheid, die in den tijd de menschelijke natuur heeft aangenomen, en alzoo God mensch is: hij is dan Davids Heer naar zijne goddelijke natuur, en Davids Zoon naar zijne menschelijke.

4) *Op den stoel van Moses gezeten zijn* beteekent zooveel als zijne opvolgers zijn. De zin is: De Schriftgeleerden en de Phariseërs zijn uwe overheid in burgerlijke en godsdienstige zaken.

5) Het is eene gevolgtrekking : Omdat zij Moses vertegenwoordigen, daarom moet zij hun gehoorzamen, en derhalve onderhouden en doen, wat zij u *zeggen*, dat is hier, *bevelen, gebieden*. Het sprak van zelf, dat men hun niet moest gehoorzamen, indien zij iets ongeoorloofds voorschreven; doch aan de mogelijkheid daarvan wordt nu hier niet gedacht.

6) Doet naar hunne woorden, maar niet naar hunne werken.

dicunt enim, et non faciunt. 4
 * Alligant enim onera gravia, 4
 et importabilia, et imponunt 4
 in humeros hominum: digitò 4
 autem suo nolunt ea movere. 4
 5 (Lc 11, 46. Act 15, 10.) * Omnia 5
 vero opera sua faciunt ut vi- 5
 deantur ab hominibus: dilatant 5
 enim phylacteria sua, et magni- 5
 ficant fimbrias. (Nm 15, 38. Dt 6, 8.) * Amant autem primos recubi- 6
 tus in cœnis, et primas cathedras 6
 in synagogis, (Mc 12, 39. Lc 11, 43; 20, 46.) * et salutationes 7
 in foro, et vocari ab hominibus 7
 8 Rabbi. * Vos autem nolite vocari 8
 Rabbi. unus est enim Magister 8
 vester, omnes autem vos fratres 8
 zij zeggen, en doen niet¹. * Want 4
 zij binden zware, en ondragelijke 4
 lasten zamen, en leggen ze op 4
 de schouderen der menschen²: 4
 maar zij willen die met hunnen 4
 vinger niet verroeren. * En al 5
 hunne werken doen zij om van 5
 de menschen gezien te worden³: 5
 breed maken zij hunne gedenk- 5
 cedels⁴, en groot de kwasten *van* 5
*hun bovenkleed*⁵. * En zij hebben 6
 gaarne de eerste plaatsen op de 6
 gastmalen, en in de synagogen 6
 het voorgestoelte⁶, * en op de 7
 marktplaats de begroetingen⁷, en 7
 dat zij Rabbi⁸ genoemd worden 7
 door de menschen. * Doch gij- 8
 lieden⁹ wilt niet dat men u 8

1) Wat zij aan anderen voorschrijven en prediken, dat doen zij zelven niet. Dit gezegde wordt nader verklaard in het volgende vers.

2) Het gezegde is figuurlijk: zij binden pak op pak bijeen (voegen voorschrift bij voorschrift) tot een zwaren en ondragelijken last, dien zij willen dat anderen zullen torschen; doch het is er zoo ver af, dat zij insgelijks dien last (van voorschriften) op hunne schouders zouden nemen, dat zij intengedeel nog geen vinger zullen uitsteken om dien aan te raken en te verroeren. Deze berisping gaat voornamelijk de Schriftgeleerden aan, als genoegzaam blijkt uit Lk 11, 46.

3) Eene andere berisping: Al wat de Schriftgeleerden en Phariseërs aan vrome werken doen, dat doen zij niet om aan God te behagen en zijne eer te bevorderen; neen, 't geschiedt alles, ten einde van de menschen gezien en geëerd en geroemd te worden. Door een paar voorbeelden wordt vervolgens aangetoond, hoe zij er op uit waren, om de oogen der menschen naar zich te trekken.

4) Die zoogenaamde *phylacteriën* of gedenkcédels waren stukjes perkament met eenige Schriftuurplaatsen (Dt 11, 13-22; 6, 4-10. Ex 13, 1-16) beschreven, en besloten in eene soort van lederen busjes, welke met lederen riemen op het voorhoofd en den linkerarm vastgemaakt werden. Zulke gedenkcédels droegen de Joden onder het bidden. De Phariseërs nu, om de oogen der menschen naar zich te trekken, maakten die lederen busjes buitengewoon breed, en zóó breed, dat zij, aangebonden zijnde, een zeer groot gedeelte van het vlak des voorhoofds bedekten,

5) Volgens een uitdrukkelijk bevel van God (Nm 15, 18, 39), moesten de Israëlieten, uit een godsdienstig oogmerk, aan de hoeken van hun vierkantig bovenkleed eene soort van snoeren of kwasten dragen. De Phariseërs nu onderscheidden zich hier wederom door buitengewoon groote kwasten, ten einde toch niet onopgemerkt voorbijgegaan te worden.

6) Deze berisping raakt bijzonderlijk de Phariseërs. Vgl. Lk 11, 43. *Het voorgestoelte*, het eergestoelte, de plaatsen op den eersten rang.

7) lange en omslagtige begroetingen op openbare plaatsen, waar altijd veel volk te vinden is; begroetingen van dien aard, dat zij de oogen der voorbijgangers trekken naar de personen, die zoo statig begroet worden.

8) *Rabbi*, een Hebreeuwsch woord, dat zooveel beteekent als: *mijn meester!* Het was een eervolle titel der leeraars van dien tijd. Uit trotscheid waren zij zeer gesteld op dien titel, die hunnen hoogmoed streelde.

9) De Zaligmaker rigt hier zijne rede in het bijzonder tot zijne leerlingen. Bemerkt

- 9 estis. (*Jac 3, 1.*) * Et patrem
 nolite vocare vobis super ter-
 ram : unus est enim Pater vester,
 10 qui in cælis est. (*Mal 1, 6.*) * Nec
 vocemini magistri : quia Magis-
 ter vester unus est, Christus.
 11 * Qui major est vestrum, erit
 12 minister vester. * Qui autem se
 exaltaverit, humiliabitur : et qui
 se humiliaverit, exaltabitur.
 (*Lc 14, 11 ; 18, 14.*)
 13 * Væ autem vobis Scribæ, et
 Pharisei hypocritæ : quia clau-
 Rabbi noeme¹. want één is uw
 Meester² : en gij allen zijt broe-
 ders. * Wilt ook niemand op
 aarde uwen vader³ noemen :
 want één is uw Vader, *hij* die
 in den hemel is. * Laat u ook
 niet meesters⁴ noemen : want
 één is uw Meester, de Christus.
 * Wie de grootste is van u, moet
 uw dienaar wezen⁵. * En die zich
 zelve verheft, zal vernederd
 worden : en die zich zelve
 vernederd, zal verheven worden⁶.
 * Maar wee u Schriftgeleerden,
 en Phariseërs gij huichelaars !
 omdat gij het rijk der hemelen⁷

moet hier worden op vs 8-11, dat het gebruik van eertitels niet verboden is door de leer van Jesus : de Apostel Paulus toch noemt zich zelve wel *den vader* der Korinthiërs (I Kor 4, 15), en elders *den leeraar* en *meester* der heidenen (I Tim 2, 7 ; II Tim 1, 11). Wat hier verboden wordt, is die dwaze eerzucht, waardoor iemand naar hoogen rang en weidsche titels staat, om zich trotsch te kunnen verheffen boven zijne medemenschen en, ter voldoening zijner hoovaardige lusten, heerschappij over hen te voeren ; want wat hier geleerd wordt, is die ootmoedigheid der broederlijke liefde, waardoor we allen ons beschouwen als kinderen van éénen *Vader*, dienaren van éénen *Meester*, leerlingen van éénen *Leeraar*, in Christus Jesus, onzen Heer.

¹) Voor die eerzucht en heerszucht der Phariseërs moeten zijne leerlingen zich wachten.

²) Staat er niet eerzuchtig op, dat men u noeme *Meester* ! want in den eigenlijken zin komt die titel u niet toe : slechts één is wezenlijk *meester* ; deze is u aller *meester*, en ten zijnen opzigte zijt gij allen aan elkander gelijk, *gij allen zijt broeders*.

³) *Vader* was een leeraars-titel bij de Joden ; en niet ten onregte ; leerlingen toch kunnen beschouwd worden als geestelijke kinderen hunner leeraars. Doch zulk een geestelijke vader, in den eigenlijken zin van het woord, is er slechts één, hij namelijk, die de *eenige* bron is van alle kennis, God.

⁴) *meesters*, De Vulgaat en de Grieksche tekst hebben hier (vs 10) hetzelfde woord als in vers 8. De Arameesche grondtekst van Mattheüs had ongetwijfeld in vers 8 een ander woord dan in vers 10. Men neme *meester* in vers 10 in den zin van *leidsman* of *voorganger*.

⁵) De vorige drie verzen (8-11) waarschuwd voor eer- en heerszucht ; de twee volgende (11-13) prijzen de ootmoedigheid aan. De zin van vers 11 is : Hij, die boven anderen in rang en waardigheid uitsteekt, moet, wel verre van zich trotsch boven hen te verheffen en hun zijne heerschappij te doen gevoelen, veel eer daarnaar trachten, dat hij in den werkkring, welke hem is aangewezen, door zijne minzaamheid en ootmoedigheid zich zoo gedrage, als ware hij de dienstknecht van allen. Het is onbegrijpelijk, hoe Protestantische schriftuitleggers den zin dezer woorden van Jesus (vs 8-13) zoo hebben kunnen verdraaijen, dat zij daarin eene veroordeeling vonden der Katholieke Hiërarchie.

⁶) Eene aansporing ter beoefening der deugd van ootmoedigheid.

⁷) *Het rijk der hemelen* beteekent hier het geestelijk rijk, dat de Messias kwam stichten : met andere woorden, de kerk of de gemeente van Jesus. Dat rijk wordt hier voorgesteld onder het beeld van eene woning. De Schriftgeleerden en Phari-

ditis regnum cælorum ante homines. vos enim non intratis, nec introeuntes sinitis intrare.

14 * Væ vobis Scribæ et Pharisæi hypocritæ: quia comeditis domos viduarum, orationes longas orantes: propter hoc amplius accipietis iudicium. (*Mc 12, 40.*

15 *Lc 20, 47.*) * Væ vobis Scribæ, et Pharisæi hypocritæ: quia circuitis mare, et aridam, ut faciatis unum proselytum: et cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo quàm

6 vos. * Væ vobis duces cæci, qui dicitis: Quicumque juraverit per templum, nihil est: qui autem juraverit in auro templi,

7 debet. * Stulti, et cæci: Quid enim majus est, aurum, an templum, quod sanctificat aurum? * Et quicumque juraverit

sluit voor de menschen. want gij zelve gaat er niet in, en hen die willen ingaan laat gij niet ingaan. * Wee u Schriftgeleerden en Phariseërs gij huichelaars! omdat gij de huizen der weduwen opeet, lange gebeden biddende¹: daarom² zult gij een zwaarder oordeel ontvangen. * Wee u Schriftgeleerden, en Phariseërs gij huichelaars! omdat gij zee, en land doorkruist, om éénen Joden-genoot te maken³: en als hij het geworden is, maakt gij hem tot een kind der hel tweemaal meer dan gij *zelven het zijt*. * Wee u gij blinde leidslieden! die zegt: Wie gezworen mogt hebben bij den tempel, dat is niets⁴: maar wie gezworen mogt hebben bij het goud des tempels⁵, die is schuldig *zijn eed te houden*. * Gij dwazen, en blinden⁶! Wat toch⁷

seërs, ongeloovig en bedorven als zij waren, weigerden niet alleen zelve die woning in te gaan, maar sloten, om zoo te zeggen, door hun voorbeeld en lasterrede tegen Jesus, ook den ingang daarvan toe voor anderen, die wel genegen waren daarin te gaan. Om deze misdaad roept Jesus hier een wee over hen uit, eene aankondiging der straf, die hen wachtte.

1) Door hunne lange gebeden (door lang te bidden) maakten zij vertooning van buitengewone godsvrucht en heiligheid; en dit deden zij om de genegenheid te winnen van argelooze weduwwrouwen, ten einde zoo aan haar goed te komen, den godsdienst misbruikende om te voldoen aan hunne hebzucht.

2) *daarom*, d. i. om die huichelarij zouden zij te zwaarder gestraft worden.

3) Niet uit waren godsdienstijver, maar uit eer- of hebzucht besteedden zij veel moeite, om een' of anderen heiden tot Jood te maken; die dan dikwijls, om het slechte voorbeeld, dat zij hem gaven, nog slechter en strafschuldiger werd dan zij zelve waren: gelijk dan ook de leerlingen van slechte opvoeders zeer dikwijls hunne meesters nog in boosheid overtreffen.

4) *dat is niets*; de zin is: dat is geen eed; die zoo gezworen heeft, is niet gebonden.

5) *het goud*, in de schatkist des tempels geworpen en daardoor Gode toegewijd. Misschien worden ook de gouden vaten en sieraden, die in den tempel bij den godsdienst gebruikt werden, onder *het goud* verstaan.

6) Die dwaze en blinde geleerden maakten de verpligting van den eed afhankelijk van de woorden, welke men daarbij bezigde: zeide iemand, bij voorbeeld: Ik zweer bij den tempel, dan had hij, meenden zij, niet wezenlijk eenen eed gedaan; maar zeide hij: Ik zweer bij het goud van den tempel, dan had hij wezenlijk gezworen, en was *schuldig* zijn eed te houden. Zoo kon men vreemdelingen en eenvoudige menschen, die van dit belagchelijk onderscheid niets wisten, door bedriegelijke eeden misleiden.

7) opgave der reden, waarom zij *dwaas* en *blind* genoemd worden.

in altari, nihil est : quicumque
autem juraverit in dono, quod
19 est super illud, debet. * Cæci :
Quid enim majus est, donum,
20 an altare, quod sanctificat do-
num ? * Qui ergo jurat in altari,
jurat in eo, et in omnibus, quæ
21 super illud sunt. * et quicumque
juraverit in templo, jurat in illo,
et in eo, qui habitat in ipso :
22 * et qui jurat in cælo, jurat in
throno Dei, et in eo, qui sedet
23 super eum. * Væ vobis Scribæ,
et Pharisæi hypocritæ : qui deci-
matis mentham, et anethum, et
cuminum, et reliquistis quæ
graviora sunt legis, judicium,
et misericordiam, et fidem. hæc
oportuit facere, et illa non omit-
24 tere. (Lc 11, 42.) * Duces cæci,
excolantes culicem, camelum
25 autem glutientes. * Væ vobis
Scribæ, et Pharisæi hypocritæ,
quia mundatis quod deforis est
est calicis, et paropsidis :
is meerder, het goud, of de
tempel, die het goud heiligt?
* En, *zegt gij nog*, wie gezworen
18 mogt hebben bij het altaar,
dat is niets : maar wie gezworen
mocht hebben bij de gift¹
welke daarop is, die is schuldig.
* Gij blinden! Wat toch is meer-
19 der, de gift, of het altaar, dat
de gift heiligt? * Derhalve² wie
20 bij het altaar zweert, die zweert
bij dit, en bij alles, wat daarop
is. * en wie zweert bij den tempel
21 die zweert bij dien, en bij
hem, die daarin woont : * en
22 wie zweert bij den hemel, die
zweert bij Gods troon, en bij
hem, die daarop gezeten is.
* Wee u Schriftgeleerden, en
23 Phariseërs gij huichelaars ! die
muntekruid, en anijs, en komijn
vertient, en verzuimd hebt de
gewichtiger *pligten* der wet, het
gerechtig oordeel, en de barm-
hartigheid, en de trouw. dit
behoorde men te doen, en dat
niet na te laten³. * Gij blinde
24 leidslieden, die de mug uitzijgt,
en den kemel doorzwelgt⁴ !
* Wee u Schriftgeleerden, en
25 Phariseërs gij huichelaars ! om-
dat gij het buitenste reinigt van

1) bij de offergift, die op het altaar ligt.

2) Vers 20, 21 en 22 zijn eene gevolgtrekking uit het gezegde in vs 17 en 19, waarin geleerd wordt, dat de tempel het goud heiligt, en het altaar de gift. De gevolgtrekking is deze; dat altaar en gift, en dus ook tempelgoud en tempel onafscheidbaar zijn voor hem, die heilig zweren en niet bedriegen wil; dat alzoo wie zweert bij het altaar, tegelijk ook zweert bij de offergave op het altaar; en wie, (vs 21) bij den tempel of bij den hemel zweert, ook gerekend moet worden te zweren bij God, die in den tempel woont en troont in den hemel.

3) zeer nauwgezet op kleinigheden, als daar was het *vertienen* (het geven van de tienden) van eenige toekruiden, verwaarloosden zij de gewigtigste voorschriften der wet.

4) Een spreekwoordelijk gezegde op dezulken, die zeer nauwgezet zijn in kleinigheden, terwijl zij daarbij hunne grootste en voornaamste pligten verzuimen. *Eene mug uitzijgen* : den wijn of het water *filtreren*, of er soms eene mug mogt ingevallen zijn, ten einde den drank daarvan te zuiveren, om niet, bij ongeluk, iets onreins te nuttigen; wat verboden was.

26 intus autem pleni estis rapi-
 na, et immunditia. * Pharisæ
 cæce, munda prius quod intus
 est calicis, et paropsidis, ut fiat
 id, quod deforis est, mundum.
 27 * Væ vobis Scribæ, et Phari-
 sæi hypocritæ: quia similes estis
 sepulchris dealbatis, quæ a foris
 parent hominibus speciosa, intus
 vero plena sunt ossibus mortuo-
 28 rum, et omni spurcitia. * sic et
 vos a foris quidem paretis homi-
 nibus justi: intus autem pleni
 estis hypocrisi, et iniquitate.
 29 * Væ vobis Scribæ, et Pharisæi
 hypocritæ, qui ædificatis sepul-
 chra prophetarum, et ornatis mo-
 30 numenta justorum, * et dicitis: Si
 fuissemus in diebus patrum nos-
 trorum, non essemus socii eorum
 31 in sanguine prophetarum. * itaque
 testimonio estis vobismetipsis,
 quia filii estis eorum, qui pro-
 beker, en schotel: en van binnen
 zijt gij vol¹ van roof, en onrein-
 heid. * O gij blinde Phariseër! 26
 reinig eerst het binnenste van
 beker, en schotel, opdat het bui-
 tenste rein worde². * Wee u 27
 Schriftgeleerden, en Phariseërs
 gij huichelaars! omdat gij gelijk
 zijt aan gepleisterde³ grafste-
 den, die van buiten wel schoon
 schijnen aan de menschen, maar
 van binnen vol zijn van doods-
 beenderen, en allerlei onrein-
 heid. * zoo schijnt ook gij den 28
 menschen wel van buiten regt-
 vaardig: maar van binnen zijt
 gij vol huichelarij, en ongereg-
 tigheid. * Wee u Schriftgeleer- 29
 den, en Phariseërs gij huiche-
 laars! die de grafsteden⁴ der
 propheten opbouwt, en de ge-
 denkteekenen der regtvaardigen
 versiert, * en zegt: Indien wij 30
 in de dagen onzer vaderen ge-
 weest waren, wij hadden met
 hen geen deel genomen aan den
 moord der propheten⁵! * gij 31

1) Voor *van binnen zijt gij*, staat in eenige handschriften der Vulgaat: *van binnen zijn zij*, te weten, beker en schotel; zóó leest men ook in den Griekschen tekst; en dat deze lezing de ware is, blijkt duidelijk uit het volgende vers. De zin blijft dezelfde. Het *buitenste* beteekent hier beker en schotel als nog ongevuld; het *binnenste* dat wat in den beker of op den schotel is. In het reinigen van bekers en schotels waren de Phariseërs zeer naauwgezette volbrengers der Mosaïsche reinigheids-wetten; maar, dit verwijt hun Jesus hier, hunne schoon gewasschen bekers en schotels waren vol van *roofgoed* en *onreinheid*. — Voor *onreinheid* hebben verscheidene Grieksche handschriften hier *onregtvaardigheid*; andere hebben daarvoor *onmatigheid*. De opsteller onzer Vulgata schijnt hier *akatharsias* gelezen te hebben, wat ook werkelijk in eenige handschriften gevonden wordt.

2) want dan eerst zouden hunne bekers en schotels naar waarheid rein wezen, wanneer datgene, wat zij uit hunne bekers en van hunne schotels nuttigden, niet meer de vrucht zou zijn van roof en onregtvaardigheid. Nu waren hunne schotels en drinkvaten, hoe helder en blinkend ook, toch vuil en onrein.

3) De Joden hadden voor gewoonte hunne grafsteden jaarlijks met witten kalk te bestrijken, om ze alzoo door de voorbijgangers beter te doen opmerken, ten einde niemand ze onverhoeds aanraken, en zich daardoor verontreinigen mogt.

4) Men denke die grafsteden, nu kortelings, zorgvuldig met witten kalk gepleisterd, en er daarom thans uitwendig zeer schoon uitziende.

5) De zin is: Hadden wij in de dagen onzer vaderen geleefd, wij zouden de propheten, van God tot hen gezonden, niet vermoord hebben, gelijk zij deden.

32 phetas occiderunt. * Et vos im-
 plete mensuram patrum vestro-
 33 rum. * Serpentes genimina vi-
 perarum, quomodo fugietis a
 judicio gehennæ? (*Sup* 3, 7.)
 34 * Ideo ecce ego mitto ad vos
 prophetas, et sapientes, et scri-
 bas, et ex illis occidetis, et cruci-
 figetis, et ex eis flagellabitis in
 synagogis vestris, et persequemini
 de civitate in civitatem :
 35 * ut veniat super vos omnis
 sanguis justus, qui effusus est
 super terram, a sanguine Abel
 justiusque ad sanguinem Zacha-
 riæ, filii Barachîæ, quem occi-
 distis inter templum et altare.
 getuigt derhalve¹ tegen u zel-
 ven, dat gij kinderen zijt² van
 hen, die de propheten vermoord
 hebben. * Gij dan maakt de
 maat uwer vaderen vol³ ! * Gij
 slangen gij adderen-gebroed !
 hoe zult gij het oordeel der hel⁴
 ontvlieden ? * Daarom⁵ zie, ik,
 ikzend tot u propheten, en wijzen,
 en schriftgeleerden, en *sommigen*
 van hen zult gij dooden, en krui-
 sigen, en *sommigen* van hen zult
 gij geeselen in uwe synagogen,
 en vervolgen van stad tot stad :
 * opdat⁶ over u kome al het
 regtvaardig bloed⁷, dat op aarde
 vergoten is, van het bloed van
 Abel den regtvaardigen tot het
 bloed van Zacharias, den zoon
 van Barachias⁸, dien gij ver-

1) namelijk, doordien gij zegt : *onzer vaderen* (vs 30).

2) *Kinderen of zonen zijn van iemand* beteekent, naar Oostersch spraakgebruik, niet alleen *zijne afstammelingen zijn*, maar ook nog *hem navolgen, aan hem gelijken in aard en zeden*, en in dezen laatsten zin wordt die uitdrukking hier door den Zaligmaker gebezigd, als genoegzaam blijkt uit het gezegde in het volgende vers. En zoo wordt te gelijk gelogenstraft wat zij zeiden (vs 30) : *Indien wij in de dagen onzer vaderen*, enz.

3) *Gij dan maakt*, enz. Jesus denkt hier aan den geweldigen dood, dien zij hem zouden aandoen. Hun gedrag jegens hem en zijne Apostelen zou de zonden-maat vol maken. In den vorm der gebiedende wijs, *maakt vol !* wordt hier eene *bloote toelating* uitgedrukt, gelijk bij Jo 13, 27. Een zeker aantal misdaden heet de *zondemaat* (Gn 15, 16); is die maat vol, dan volgt de straf. Maakt, zegt Jesus, de maat vol, waarin uwe vaderen reeds zooveel gestort hebben !

4) *het oordeel der hel*, d. i. het vonnis dat u ter helle zal doemen.

5) *Daarom*, omdat gij adderen-gebroed zijt (vers 33), echte kinderen van uwe vaders, die de propheten vermoordden, *daarom* zult gij de *propheten en wijzen en schriftgeleerden*, die ik tot u zenden zal, gedeeltelijk ter dood brengen, gedeeltelijk vervolgen, enz. Jesus noemt hier zijne Apostelen en Evangelie-dienaars *propheten en wijzen en schriftgeleerden*, met welke benamingen de Joden gewoon waren hunne godsdienst-leeraars te beteekenen.

6) *opdat* : De straf, welke zij voor hunne misdaden zouden ondergaan, wordt hier zóó voorgesteld, als ware die straf het doel, die zij met hunne misdaden beoogden.

7) *het regtvaardig bloed*, het onschuldig bloed; en *bloed*, beteekent hier metonymisch de *straf* voor het vergieten van dat onschuldig bloed.

8) De eerste moord in de H. Schriften vermeld, is die van Abel (Gn 4, 8); de laatste die van Zacharias, den zoon van Barachias, waarvan gesproken wordt in de Paralipomena (II Par 24, 19-23) ook genoemd de Chronieken, de laatste der geschiedboeken op de lijst der Hebreuwsche heilige Schriften bij de Joden. Het is wel waar, dat deze Zacharias aldaar genoemd wordt de zoon van Jojada; doch misschien was Jojada de naam des grootvaders van Bacharias, en Zacharias de naam zijns vaders, wiens naam, ofschoon niet opgeteekend in de Heilige Schriften, toch van elders aan de Joden kon bekend zijn; en dat de schrijver der

- 36 (*Gen 4, 8. Hebr 11, 4. II Par 24, 22.*) * Amen dico vobis, venient hæc omnia super generationem istam. moord hebt¹ tusschen den tempel en het altaar². * Voorwaar zeg ik u, dat alles³ zal komen⁴ over dit geslacht. 36
- 37 * Jerusalem Jerusalem, quæ occidis prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluiti? (*Lc 13, 34.*) * Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. * Dico enim vobis, non me videbitis amodo, donec dicatis: Benedictus, qui venit in nomine Domini. 37
- * Jerusalem Jerusalem, gij die de propheten doodt, en hen steent die tot u gezonden zijn! hoe menigmaal heb ik uwe kinderen⁵ willen vergaderen, gelijk eene hen hare kiekens vergadert onder hare vleugelen, en gij hebt niet gewild⁶! Zie⁷ uw huis⁸ zal u woest overgelaten worden. 38
- * Want ik zeg u, gij zult my niet zien van nu af, totdat gij zeggen zult: Gezegend⁹ hij, die komt in den naam des Heeren! 39

Paralipomena Zacharias hebbe kunnen noemen *den zoon* van Jojada, ofschoon Zacharias niet eigenlijk zijn zoon maar zijn kleinzoon was, daarvoor pleit dit, dat eveneens de propheet Zacharias, die de zoon was van Barachias en de *kleinzoon* van Addo, als blijkt uit Zach 1, 1, door Esdras tweemaal (I Esdr 5, 1 en 6, 14) genoemd wordt *de zonen* van Addo.

1) *dien gij vermoord hebt*; dat hadden zij wel niet persoonlijk gedaan, maar toch als natie; en het tegenwoordig geslacht was in aard en zeden aan de vroegere geslachten gelijk. Zij maakten door hunne misdaden *de maat hunner vaders vol* (vgl. de aantekening op vs 32), en als zoodanigen zouden zij nu ook de schuld boeten hunner vaders in eene gruwelijke verwoesting van stad en tempel, en den volslagen ondergang van den ganschen Joodschen staat.

2) dat wil zeggen: in het zoogenoemde voorhof der Priesteren, waar de branofferaltaar stond, welk altaar hier gemeend wordt; *tempel* beteekent hier alzoo den eigenlijk gezegden tempel, als onderscheiden van de voorhoven.

3) *dát alles* beteekent, krachtens den samenhang der rede, zooveel als: *al dat onschuldig vergoten bloed*. De zin is: de (tijdelijke) straf voor al die moorden zal het thans levende geslacht nog treffen.

4) *komen* staat hier met grooten nadruk.

5) *uwe kinderen*, d. i. uwe inwoners.

6) Gij wildet u niet door mij laten vergaderen. Eene bewijfsplaats voor het leerstuk van den vrijen wil in zaken die 's menschen zaligheid betreffen. De zin van Jesus' gezegde hier is deze: Hoe dikwijls heb ik door mijne woorden en mijne wonderwerken, die de waarheid mijner woorden bevestigden, getracht u te overtuigen, dat ik de beloofde Messias was, om u zoo tot mij te vergaderen en voor den ondergang te beveiligen! doch gij hebt hardnekkig geweigerd naar mij te luisteren. — Hadden zij gehoor gegeven aan Jesus' woorden, zij zouden niet meer gedacht hebben aan eenen Messias, die als wereldsche koning het Romeinsche Keizerrijk moest ten onder brengen. Dan waren zij ook niet oproerig geworden tegen de Romeinen, hunne beheerschers, en hadden alzoo geene aanleiding gegeven tot dien gruwelijken oorlog, waardoor Jerusalem verwoest werd en de gansche Joodsche staat ten onder ging.

7) omdat gij u niet hebt willen laten vergaderen (vs 37).

8) *uw huis*, d. i. uwe stad, Jerusalem.

9) *totdat gij zeggen zult: Gezegend hij*, enz., totdat gij, in uwe nakomelingen, mij voor den Messias zult erkennen; 't welk geschieden zal op het einde der eeuwen. Zie Rom 11, 25-27.

VIER EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus verlaat den tempel, gaat naar den Olijfberg, en voorzegt zijnen leerlingen de verwoesting van Jerusalem, vs 1, 2. Op den Olijfberg gezeten, wordt hij door zijne leerlingen ondervraagd naar den tijd, op welken Jerusalem verwoest zou worden, en tegelijk naar de voortekenen van zijne wederkomst en van het einde der wereld, vs 3. Jesus antwoordt op beide deze vragen, en in de eerste plaats op de laatste vraag, aangaande de voortekenen van zijne wederkomst en van het einde der wereld; hij geeft hun zes voortekenen van die gebeurtenis op, vs 4-15. Vervolgens, overgaande ter beantwoording van hunne eerste vraag, geeft hij hun een teeken, waaraan zij het tijdstip der verwoesting van Jerusalem zouden kennen, vs 15-22. Hierop keert de Zaligmaker terug tot zijn antwoord op het laatste gedeelte der vraag zijner leerlingen, aangaande de voortekenen van zijne wederkomst en van het einde der wereld; en de voortzetting van dit antwoord knoopt hy aan hetgeen hij in vs 5 en 11 gezegd had betreffende de valsche Christussen en de valsche profeten, die alsdan zouden opstaan, vs 23-35. Hij besluit zijne rede, met te verklaren, dat nogtans dag en uur van zijne wederkomst een geheim blijven. Daarop spreekt hij van de zorgeloos gerustheid waarin zijne wederkomst de menschen zou aantreffen, en wil dat wij gedurig waakzaam zijn, om ten alle tijde bereid te wezen voor zijne komst, ten einde daardoor niet, tot ons ongeluk, verrast te worden, vs 36-51.

1 * Et egressus Jesus de templo, ibat. Et accesserunt discipuli ejus, ut ostenderent ei aedificationes templi. (Mc 13, 1. Lc 21, 5.) * Ipse autem respondens dixit illis: Videtis hæc omnia? Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruetur. (Lc 19, 44.)
2
3 * Sedente autem eo super Montem oliveti, accesserunt a deum discipuli secreto, dicentes: Dic

* En Jesus den tempel uitgegaan zijnde¹, ging *weg van daar*². En zijne leerlingen traden toe, om hem de tempel-gebouwen³ te toonen⁴. * En hij antwoordde en zeide tot hen: Ziet gij dat alles⁵? Voorwaar zeg ik u, hier zal geen steen op steengelaten worden, die niet worde afgebroken⁶. * Toen hij nu op den Olijfberg was neêrgezeten⁷, kwamen de leerlingen tot hem alleen, en zeiden⁸: Zeg

1) Jesus ging den tempel uit, en verwijderde zich van het tempelgebouw. Jesus' ingaan in den tempel is vermeld in 21, 23.

2) naar den Olijfberg, als blijkt uit vers 3.

3) de tempel-gebouwen: de eigenlijk genaamde tempel, de voorhoven, en al de gebouwen, die tot den tempel behoorden.

4) om zijne aandacht hierop te vestigen. Zij schijnen daardoor eene verklaring te hebben willen uitlokken van zijn gezegde (23, 38): *uw huis zal u woest overgelaten worden*. Uit Mk (13, 1) leeren wij, dat een van zijne leerlingen tot hem zeide: *Meester! zie eens, wat steenen en wat gebouwen!*

5) Ziet gij dat alles? De zin is: Let eens op dat alles, op dien tempel en zijne gebouwen. Jesus roept van zijnen kant hunne aandacht op die tempel-gebouwen, om hen des te opmerkzamer te maken op de voorzegging, welke hij nu ging doen.

6) Jesus voorzegt Jerusalems algeheele verwoesting: er zou geen steen op den anderen blijven, en het zou alles als in een puinhoop verkeerd worden.

7) tegenover den tempel. Zie Mk 13.

8) Mk (13, 3) zegt ons, dat het vier van zijne leerlingen waren, namelijk Petrus, Jakobus, Joannes en Andreas, die hem deze vraag voorstelden.

nobis, quando hæc erunt? et quod signum adventus tui, et consummationis sæculi?

4 * Et respondens Jesus, dixit eis: Videte ne quis vos seducat.
5 (*Eph 5, 6. Col 2, 18*) * multi enim venient in nomine meo, dicentes: Ego sum Christus: 6 et multos seducent. * Audituri enim estis prælia, et opiniones præliorum. Videte ne turbemini. oportet enim hæc fieri, sed nondum est finis. * consurget enim gens in gentem, et regnum in regnum, et erunt pestilentia, et fames, et terræmotus per loca. 8 * hæc autem omnia initia sunt dolorum. * Tunc tradent vos in tribulationem, et occident vos: 9 et eritis odio omnibus gentibus

ons, wanneer zal dit geschieden¹⁾ en wat zal het teeken zijn van uwe komst, en van de voleinding der eeuw²⁾?

* En Jesus antwoordde³⁾, en zeide tot hen: Ziet toe dat niemand u misleide⁴⁾! * want velen zullen komen onder mijnen naam⁵⁾, zeggende: Ik ben de Christus! en zij zullen velen misleiden. * En gij zult van oorlogen 6 hooren, en geruchten van oorlogen⁶⁾. Ziet toe⁷⁾, verschrikt niet! want deze dingen moeten geschieden, maar nog niet is het einde 7 *daar*. * want volk zal opstaan tegen volk, en koningrijk tegen 7 koningrijk, en overal zullen er pestziekten, hongersnooden, en aardbevingen zijn. * dit alles nu 8 is een begin der weëen. * Alsdan⁸⁾ 9

1) Wanneer zal die ganschelijke verwoesting van Jerusalem en zijn tempel plaats hebben?

2) De leerlingen meenen, dat die verwoesting zal geschieden gelijktijdig met Jesus' wederkomst en de voleinding der eeuw (het einde dezer wereld).

3) Tweeledig was de vraag (vs 3) van Jesus' leerlingen: a) Wanneer zal die verwoesting van Jerusalem en zijn tempel plaats hebben? en b) Wat zal het teeken zijn van uwe tweede komst en van de voleinding dezer eeuw? Op beide vragen antwoordde de Heer; en het woord tot zijne leerlingen gerigt, is gesproken tot allen, die ten allen tijde in hem gelooven zouden, en hier, om zoo te zeggen, vertegenwoordigd waren door zijne leerlingen. Sommige Schriftuuruitleggers zijn van gevoelen, dat het eerste gedeelte (vs 4—15) van Jesus' antwoord tegelijk slaat zoo wel op de eerste als op de tweede vraag. Wij meenen, met anderen, dat vers 4—15 gehouden moet worden vgor een antwoord op de tweede vraag.

4) Jesus antwoordt in de eerste plaats op de laatste vraag hem door zijne leerlingen gedaan, alzoo op deze woorden: *Wat zal het teeken zijn van uwe komst en van de voleinding der eeuw?* Dit antwoord begint in vers 4, en strekt zich uit tot aan vers 15. De Zaligmaker vangt aan met te voorzeggén, dat er vele valsche Christussen of Messiasen zouden opstaan; en hij vermaant, dat men op zijne hoede zij, om zich door die bedriegers niet te laten misleiden. De verschijning alzoo van vele valsche Christussen wordt als een voortteeken opgegeven van Jesus' tweede komst en van de voleinding dezer eeuw.

5) *onder mijnen naam, zeggende*, enz. De zin is: zich voor den Christus uitgevende.

6) Een ander voortteeken: oorlogen in de nabijheid en in de verte; want het eene volk zal opstaan tegen het andere; het eene koningrijk tegen het andere; voeg bij die oorlogen nog pestziekten, en hongersnood, en aardbevingen, overal (vs 7).

7) *Ziet toe*, let er op, maar *verschrikt niet*, alsof 's werelds einde nu gekomen ware. Alles wat dan plaats grijpt, oorlogen (vs 6), pestziekten, hongersnooden en aardbevingen (vs 7), het *moet* geschieden ter volvoering van het raadsbesluit der straffende gerechtigheid Gods; en al die onheilen zijn *een begin der weëen* en smarten, die de voleinding dezer wereld en mijne tweede komst zullen voorafgaan. Maar nog is het *einde* (vs 6) dezer wereld niet gekomen.

8) *Alsdan*, omtrent den tijd, dat al die onheilen het menschedom zullen overkomen.

propter nomen meum. (*Sup* 10, 17. *Lc* 21, 12. *Jo* 15, 20 ; 16, 2.) * Et tunc scandalizabuntur multi, et invicem tradent, et odio habebunt invicem.* Et multi pseudoprophetae surgent, et seducent multos. * Et quoniam abundavit iniquitas, refrigescet charitas multorum. * qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. * Et predicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus: et tunc veniet consummatio.

* Cum ergo videritis abominationem desolationis, quae dicta

zullen zij u overleveren ter mishandeling, en zij zullen u doodden: en gij zult gehaat wezen bij alle volkeren om mijnen naam¹. * En alsdan zullen er velen geërgerd worden, en elkander overleveren, en elkander haten. * En vele valsche profeten zullen er opstaan², en zij zullen velen misleiden. * En doordien de ongeregteigheid *dan* overvloedig geworden is, zoo zal de liefde van de meesten verkoelen³. * doch wie volhard zal hebben ten einde toe, die zal zalig worden⁴. * En dit Evangelie van het rijk⁵ zal gepredikt worden in geheel de wereld⁶, tot eene getuigenis voor al de volkeren⁷: en alsdan zal de voleinding komen.

* Wanneer gij dan⁸ den gruwel der verwoesting⁹, van welken

1) Een derde voorteecken : eene algemeene en bloedige vervolging der Christenen, waarbij (vs 10) velen *zullen geërgerd worden*, dat is : velen, niet bestand zijnde tegen die vervolgingen, zullen den naam van Jesus verloochenen, de ware godsdienst verzaken en, uit haat, de verraders worden van hunne vorige broeders en mede-Christenen, die standvastig volhard hebben in de belijdenis van zijnen naam.

2) Een vierde voorteecken : het optreden van vele valsche profeten of leeraars.

3) Een vijfde voorteecken : Bij de meesten van hen, die niet afvallig worden (vs 10), zal toch de ijver voor God en godsdienst verkoelen. Oorzaak dier verkoeling zal wezen de goddeloosheid, welke nu allerwege heerscht.

4) Eene troostvolle vermaning tot standvastigheid te midden van al die boosheid : wie *ten einde toe* volhard zal hebben, die zal deelgenoot worden van de gelukzaligheid in Jesus' rijk. Het *einde* is hier hetzelfde *einde*, waarvan gesproken is in vers 6.

5) *dit Evangelie van het rijk*. Versta de blijde boodschap aangaande de verlossing en de zaligheid te verkrijgen door het geloof in Jesus Christus, den Verlosser en Zaligmaker der wereld. Het aanwijzend voornaamwoord *dit* beteekent hier zooveel als *dit mijn Evangelie*, het Evangelie *'t welk ik predik*.

6) *zal gepredikt worden in geheel de wereld*, enz. Een zesde en laatste voorteecken : De verlossing en zaligheid door Jesus Christus te bekomen of, met andere woorden, de Christelijke godsdienst zal in de geheele wereld verkondigd worden ; en *alsdan*, als namelijk die verkondiging overal zal geschied zijn, *dan zal de voleinding* op het *einde* (vs 6) dezer wereld komen.

7) *tot eene getuigenis van al de volkeren* (opdat al de volkeren eene getuigenis hebben), dat is, opdat alzoo aan alle volkeren, zonder onderscheid, de verlossing en zaligheid in Jesus Christus worde kenbaar gemaakt en aangeboden. *Getuigenis* staat hier gelijk in I kor 1, 6, en II. Tim 1, 8.

8) *Wanneer gij dan*, enz. Jesus gaat hier over ter beantwoording der eerste vraag : Wanneer zal Jerusalem met zijn tempel verwoest worden ?

9) *gruwel der verwoesting* is hier zooveel gezegd als : *de verwoestende gruwel*, en deze uitdrukking is genomen uit de voorzegging van Daniël aangaande de verwoesting

est a Daniele propheta, stantem
 in loco sancto, qui legit, intelli-
 gat : (Dn 9, 27. Mc 13, 14.
 16 Lc 21, 20.) * tunc qui in
 17 Judæa sunt, fugiant ad montes :
 * et qui in tecto, non descendat
 tollere aliquid de domo sua :
 18 * et qui in agro, non revertatur
 tollere tunicam suam. * Væ
 19 autem prægnantibus, et nutrien-
 20 tibus in illis diebus. * Orate autem

door Daniël den propheet ge-
 sproken is, zult zien staan op de
 heilige plaats¹, — die het leest,
 16 begrijpe het²! — * dat alsdan die
 in Judea zijn, vlugten naar de
 17 bergen³: * en die⁴ op het dak⁵ is,
 kome niet af om iets uit zijn huis
 te halen: * en die op het veld is,
 18 keere niet terug om zijn kleed⁶ te
 halen. * Doch weede bevruchten,
 19 en de zogenden in die dagen⁷!
 * En bidt dat uwe vlugt niet ge-
 20 geschiede in den winter⁸, of op een
 21 sabbath⁹! * want¹⁰ er zal alsdan

van stad en tempel door de Romeinen, waarmede de ondergang van den ganschen Joodschen staat zou gepaard gaan. Zie Dn 9, 26, 27. Door dien *verwoestenden gruwel* worden hier bedoeld de Romeinsche legerbenden (Lk 21, 20) met hare standaarden. Om de afgodische vereering, welke zij aan hare standaarden bewezen, waren deze voor de Joden *een gruwel*. Die standaarden *stonden* geplant midden onder de krijgsbenden; en om deze reden wordt die gruwel hier gezegd te *staan*.

¹) *De heilige plaats* wordt hier genoemd de landstreek rondom Jerusalem. Men weet, dat Jerusalem de *heilige stad* genoemd werd (Mt 4, 5). Flavius Josephus de B. J. 6. 8) berigt ons, dat de Romeinen, in de belegering van Jerusalem, allereerst post gevat hebben op den Olijfberg, zoodat aldaar hunne standaarden allereerst *stonden* opgericht.

²) *die het leest, begrijpe het!* Sommigen houden dezen tusschenzin voor woorden, niet van Jesus, maar van den Evangelist, die zijne eerste lezers oplettend wil maken op de vermaning van te vlugten, welke Jesus hier doet. Mattheüs, als vroeger gezegd is (zie bladz. 15), stelde zijne Evangelie-geschiedenis op ten behoeve der Christenen van Judea, en schreef vóór den ondergang van Jerusalem.

³) naar het noordelijk gebergte, over de Jordaan. Eusebius (H. E. Lib 3, 5) berigt ons, dat de Christenen van Jerusalem in tijds gevlugt zijn naar Pella, eene stad over de Jordaan gelegen, en mede behoorende tot Dekapolis.

⁴) *en die*. Dit vers en ook dit volgende zijn spreekwoordelijke gezegden, dienende om aan te duiden, dat men, zonder tijdverzuim, zoo spoedig mogelijk zijn behoud moet zoeken in de vlugt.

⁵) *op het dak is*. In Palestina hadden de huizen platte daken. Daarover kon men van het eene huis op het andere gaan, en langs dien weg een middel vinden om te ontvlugten. Vele huizen hadden eenen buitentrapp, waarlangs men van het dak naar beneden op de straat kwam.

⁶) *zijn kleed*. De lezer denke hier aan het lange opperkleed der Oosterlingen. Men ontleed zich van dat kleed, als men akkerwerk ging verrigten. De zin is: Die dan *op het veld is*, dat is, bezig met akkerwerk, ga niet eerst nog naar zijn huis terug, om zijn opperkleed te halen; hij vlugte, zóó gekleed als hij daar is.

⁷) Ongelukkig dezulken, die niet spoedig genoeg kunnen vlugten! en daarom, ongelukkig de zwangeren en zogende vrouwen! want die haastige vlugt, waarvan hier gesproken wordt, zal haar niet mogelijk wezen.

⁸) *in den winter*, dat is, aan Palestina gedacht, in den regentijd. Veelvuldige regen maakt de wegen schier onbruikbaar, en verhindert alzoo eene spoedige vlugt.

⁹) *op een sabbath*. Op de sabbathdagen mogten de Joden slechts vijftien minuten ver buiten de stad gaan. Jesus voorziet, dat, in gevalle die vlugt op een sabbathdag zou moeten geschieden, de Christenen uit de Joden, om hunne gehechtheid aan de wet, alzoo gewetenshalve, niet zouden durven vlugten. Vgl. Rom 14, 5.

¹⁰) *Want*. Bidt, dat die hindernissen dan niet mogen bestaan; *want* overgroot zal

21 ut non fiat fuga vestra in hieme,
 22 vel sabbato. (*Act 1*, 12.) * erit
 23 enim tunc tribulatio magna, qua-
 24 lis non fuit ab initio mundi usque
 25 modo, neque fiet. * Et nisi bre-
 26 viati fuissent dies illi, non fieret
 salva omnis caro : sed propter
 electos breviabuntur dies illi.

* Tunc si quis vobis dixerit :
 23 Ecce hic est Christus, aut illic :
 nolite credere. (*Mc 13*, 21.
 24 *Lc 17*, 23.) * Surgent enim
 pseudochristi, et pseudoprophe-
 25 tae : et dabunt signa magna, et
 prodigia, ita ut in errorem indu-
 26 cantur (si fieri potest) etiam
 electi. * Ecce praedixi vobis.
 * Si ergo dixerint vobis, Ecce
 in deserto est, nolite exire : ecce
 in penetralibus, nolite credere.

eene groote verdrukking zijn,
 hoedanige er niet geweest is van
 het begin der wereld tot nu toe,
 en ook niet *meer* zijn zal. * En 22
 zoo die dagen niet waren verkort
 geworden, geen mensch wierde
 behouden¹ : doch om de uitver-
 korenen² zullen zij verkort wor-
 den die dagen.

* Alsdan³ zoo iemand u zeggen 23
 zal : Zie hier is de Christus, of
 daar is hij ! gelooft het niet. * Want 24
 er zullen valsche Christussen, en
 valsche profeten opstaan : en
 zij zullen groote teekenen, en
 wonderen doen⁴, zoodat misleid
 worden⁵ (indien mogelijk) ook
 de uitverkorenen. * Zie ik heb 25
 het u voorzgd. * Indien zij u
 dan zullen zeggen, Zie hij is in
 de woestijn⁶ ! gaat niet uit : zie
 hij is in de binnenkamers⁷ ! ge-
 27 looft het niet. * Want⁸ gelijk de

dan de verdrukking wezen, allerjammerlijkst, zonder voorbeeld. Zie Flav. Joseph. B. J. Lib 5, 10.

1) De zin is : Indien het getal dier dagen niet verminderd ware geworden in het raadsbesluit van Gods Voorzienigheid (indien die oorlog zoo lang moest duren, als hy, gelet op al de omstandigheden, zou kunnen duren), geen mensch wierde behouden, d. i. de Joodsche natie zou geheel en al omkomen.

2) om de uitverkorenen, d. i. om de geloovigen, de Christenen uit de Joden.

3) Alsdan. De Zaligmaker keert hier terug tot zijn antwoord (vs 4-15) op het laatste gedeelte der vraag zijner leerlingen aangaande zijne wederkomst en de voleinding dezer eeuw ; en de voortzetting van dit antwoord knoopt hij aan het gezegde (vs 5 en 11) over de valsche Christussen en de valsche profeten, die alsdan zouden opstaan.

4) Men denke aan teekenen van dien aard, dat men ze ligtelijk voor wonderwerken zou kunnen aanzien, ofschoon zij het inderdaad niet zijn. Want God, aan wien het alleen toekomt ware wonderwerken te verrigten, kan geen getuigenis geven aan de logen.

5) zoodat misleid worden. Dit zal hunne bedoeling wezen. De zin hiervan is : om te misleiden, gelijk het uitgedrukt staat bij *Mk 13*, 22.

6) Zie hy (de Christus) is in de woestijn, enz. Dit vers herhaalt nog eens de waarschuwing in vers 23 reeds gedaan. De zin is : Gelooft het niet, als men u spreken zal van eene bepaalde plaats, waar de Christus zou verschenen zijn.

7) hij is in de binnenkamers, hij houdt zich in de binnenkamers van deze of gene woning nog verborgen.

8) Want. Hier wordt de reden opgegeven, waarom men geen geloof moet geven aan die zoo (vs 23 en 26) spreken zullen ; en die reden is, omdat de wederkomst van den Christus, den Zoon des menschen, niet zal behoeven aangewezen te worden, dewijl zij oogenblikkelijk overal zichtbaar zal zijn ; even gelijk de bliksemstraal, in één oogenblik van het Oosten schietende naar het Westen, op eens den ganschen hemel verlicht, en voor een iegelijk zichtbaar is.

27 * Sicut enim fulgur exit ab Oriente, et paret usque in Occidentem: ita erit et adventus
 28 Filii hominis. * Ubi cumque fuerit corpus, illic congregabuntur
 29 et aquilæ. (Lc 17, 37.) * Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et stellæ cadent de cælo, et virtutes cælorum commovebuntur: (Is 13, 10. Ez 32, 7. Joel 3, 15. Mc 13, 24. Lc 21, 25.)
 30 * et tunc parebit signum Filii hominis in cælo: et tunc plangent omnes tribus terræ: et videbunt Filium hominis vebliksem uitgaat van het Oosten, en licht tot in het Westen: zóó zal ook de komst van den Zoon des menschen zijn. * Waaregens een dood lichaam is, daar zullen ook de arenden zich verzamelen¹. * En terstond na de verdrukking dier dagen² zal de zon verduisterd worden, en de maan zal haar licht niet geven, en de sterren zullen van den hemel vallen³, en de krachten⁴ der hemelen zullen geschokt worden: * en dan zal het teeken van den Zoon des menschen⁵ verschijnen aan den hemel: en dan⁶ zullen al de geslachten der aarde schreien:

1) waar ergens een dood lichaam is, enz. Wij hebben hier een spreekwoordelijk gezegde, gebezigd, naar het schijnt, om, even als in 't vorige vers, maar door een ander beeld, te kennen te geven, dat de wederkomst van den Christus aan niemand verborgen zal kunnen blijven. De zin van dat spreekwoord zal dan hier deze zijn: Gelijk geen aas verborgen kan blijven voor de gier-arenden, even zóó zal ook de wederkomst van den Christus aan elks oog zich vertoonen.

2) na de verdrukking dier dagen. Men denke hier aan het tijdperk van den Antichrist en der vervolging door hem aangerigt; welk tijdperk aangeduid was geworden in vs 23-27.

3) Ook het licht der sterren zal verduisterd worden, als waren zij van den hemel gevallen. Merk op, dat er niet gezegd wordt, waar zij zullen vallen. Vgl. Isaias 13, 10. Zoo verstaat ook de H. Hieronymus hier het vallen der sterren van eene verduistering des sterrenhemels.

4) en de krachten der hemelen. Door de krachten of magten des hemels moet hier waarschijnlijk dat verstaan worden, wat bij Isaias 34, 4 het heir des hemels heet, en waarmede het gansche heir der hemelligchamen beteekend wordt. Wat nu de zaak betreft door den Zaligmaker hier voorzeggd, wij zijn van oordeel, dat hier gedacht moet worden aan ontzaggelijke bewegingen in de natuur, welke de verschijning van den Zoon des menschen bij zijne wederkomst zullen voorafgaan. Men vergelijkte hier ook de gelijklopende plaats van Lk 21, 25-27. Die schrikkelijke ontsteltenis der natuur moet wel beschouwd worden als een voorspel van den ondergang der wereld, maar zij is toch die ondergang zelf nog niet, als blijkt uit het gezegde in de twee volgende verzen.

5) En dan, als plaats heeft wat in het overige vers gezegd is, alsdan zal het teeken van den Zoon des menschen, enz. De HH. Vaders verstaan door dit teeken van den Zoon des menschen het teeken des kruises. Het kruis is Jesus' veldteeken; de verschijning van dat teeken aan den hemel, dat is, in de bovenlucht, zal als het sein wezen, 't welk de komst des grooten konings aan de wereld zal aankondigen. Men mag, dunkt mij, die verschijning voorstellen als eene glansrijke lichtverschijning in den vorm van een kruis.

6) en dan, op het zien van dat schitterend kruis, het teeken van Jesus' aankomst ten oordeel, zullen allen, die dan leven zullen, goeden en kwaden, schreien en weklagen van schrik voor den regter. — Dat echter bij die algemeene verschrikking de gemoedsgesteldheid der kwaden geheel anders zal wezen dan die der goeden behoeft geen breeder betoog.

nientem in nubibus cæli cum virtute multa, et majestate.

31 (*Apoc 1, 7.*) * Et mittet angelos suos cum tuba, et voce magna: et congregabunt electos ejus a quattuor ventis, a summis cælorum usque ad terminos

32 eorum. (*I Cor 15, 52.*) * Ab arbore autem fici discite parabolam: cum jam ramus ejus tener fuerit, et folia nata, scitis

33 quia prope est æstas: * ita et vos cum videritis hæc omnia, scitote quia prope est in januis.

34 * Amen dico vobis, quia non præteribit generatio hæc, donec omnia hæc fiant. * Cælum, et

35 terra transibunt, verba autem mea non præteribunt. (*Mc 13, 31.*)

en zij zullen den Zoon des menschen zien komen op de wolken des hemels met groote kracht, en heerlijkheid¹. * En hij zal zijne engelen uitzenden met bazuin, en groot geschal: en zij zullen zijne uitverkorenen verzamelen² uit de vier winden³, van de uiterste einden der hemelen tot aan hunne uiterste einden. * En leert van den vijgeboom deze gelijkennis⁴: wanneer zijn tak alreeds teeder geworden is, en de bladeren zijn uitgesproten, dan weet ge dat de zomer nabij is: zoo ook gij als ge dit alles zult gezien hebben, weet dan dat het⁵ nabij is voor de deur. * Voorwaar zeg ik u, dat dit geslacht⁶ niet zal voorbijgaan, totdat al deze dingen geschieden. * Hemel, en aarde zullen voorbijgaan⁷, maar mijne woorden zullen niet voorbijgaan⁸.

1) Zij zullen den God-mensch in zijne verheerlijkte menschelijke gestalte met hunne oogen zien, terwijl hij daar aankomt, *op de wolken*, als op eenen troon of triomfwagen, gezeten, *met groote kracht en heerlijkheid*; dat is: in de wijze en de omstandigheden van zijne komst, groote magt en majesteit ten toon spreidende, onder anderen, door de legioenen van engelen, die hem, hunnen vorst, zullen begeleiden. Zie 25, 31. Men denke, met den H. Gregorius, die scharen van engelen in zichtbare gedaante, den God-mensch omgevende.

2) *Hij zal zijne engelen uitzenden... en zij zullen vergaderen*, enz. Hiermede zijn tegelijk de algemeene verrijzenis en het laatste oordeel aangeduid. En ofschoon de Zaligmaker hier enkelijk spreekt van de *uitverkorenen*, toch is het zijne leer, dat die verrijzenis van de dooden algemeen zal wezen (*I Kor 15, 51*), en dat *allen*, zonder uitzondering, zullen staan voor zijne regtbank (*Rom 14, 10*).

3) *uit de vier winden*, uit de vier hemelstreken, het Oosten en het Westen en het Zuiden en het Noorden: uit alle oorden en gewesten de wereld, van het andere uiterste des hemels.

4) Eene gelijkenis van den vijgeboom genomen diene hier tot uwe onderrigting: Wanneer zijne takken reeds zacht en sappig zijn geworden, en de bladeren zijn uitgesproten, dan weet men daaruit, dat de zomer nabij is. Evenzoo gij, wanneer gij dit alles, enz.

5) t. w. datgene, waarnaar gij mij gevraagd hebt.

6) *dit geslacht*. De H. Hieronymus meent, dat daardoor verstaan moet worden of het *menschelijk geslacht*, of wel de *Joodsche natie*.

7) Het *voorbijgaan* of *vergaan* van hemel en aarde wordt hier niet voor het eerst voorzegd, maar alleen herdacht als eene reeds gekende waarheid. Aangaande het *hoe* van het vergaan der wereld, leze men de aantekeningen op *I Kor 7, 31*; *Rom 8, 19-23*; *II Pt 3, 10*; *Apoc 21, 1*.

8) *niet voorbijgaan*, d. i. niet falen: alles, wat ik voorzegd heb, zal bewaarheid worden; niets daarvan zal onvervuld blijven.

36 * De die autem illa, et hora
 37 nemo scit, neque angeli caelo-
 rum, nisi solus Pater. * Sicut
 autem in diebus Noe, ita erit
 38 et adventus Filii hominis. (Gn
 7, 7. Lc. 17, 26) * sicut enim
 erant in diebus ante diluvium
 comedentes et bibentes, nubentes
 et nuptui tradentes, usque ad
 39 eum diem, quo intravit Noe in
 arcam, * et non cognoverunt
 donec venit diluvium, et tulit
 40 omnes: ita erit et adventus Filii
 hominis. * Tunc duo erunt in
 41 agro: unus assumetur, et unus
 relinquetur. * duæ molentes in
 mola: una assumetur, et una
 42 relinquetur. * Vigilate ergo,
 quia nescitis qua hora Dominus
 43 vester venturus sit. * Illud
 autem scitote, quoniam si sciret

* Doch van dien dag, en die 36
 ure weet niemand¹, ook de enge-
 len des hemels niet, maar de
 Vader alleen. * Doch gelijk *het* 37
was in de dagen van Noë, zóó
 zal ook de komst van den Zoon
 des menschen zijn². * want gelijk 38
 zij in de dagen vóór den zond-
 vloed aten en dronken, trouwden
 en uittrouwden, tot op dien dag,
 waarop Noë in de arke ging, * en 39
 het niet erkenden totdat de zond-
 vloed kwam, en allen wegnam:
 zoo zal ook de komst van den
 Zoon des menschen zijn. * Als- 40
 dan³ zullen er twee op het veld
 zijn⁴: de ééne zal aangenomen
 worden, en de andere achter-
 gelaten. * twee *vrouwen* zullen 41
 malen aan den molen⁵: ééne
 zal aangenomen worden, en
 ééne achtergelaten. * Waakt 42
 dan⁶, omdat gij niet weet⁷ op
 wat uur uw Heer komen zal.
 * Doch verstaat dit, indien de 43
 huisvader wist op wat uur⁸

1) De zin is: doch niemand kent den juisten dag en het bepaalde uur, wanneer dit alles zal plaats hebben. Zie de aanteekening op Mk 13, 32.

2) De zin van vers 37-40 is deze: Nettegenstaande deze voorzegging der teekenen van mijne wederkomst en van de voleinding der wereld, zal men toch onbekommerd daarheen leven; aan waken, bidden, en in boeteerdigheid zich voorbereiden tot dat geduchte oogenblik, daaraan zal niet gedacht worden. Het zal dan gaan, gelijk het ging in de dagen van Noë, terwijl hij bouwde aan zijne ark. Men hield gastmalen, vierde bruiloften, en leefde zorgeloos en onboetvaardig voort tot op den dag, waarop Noë in de arke ging; men wilde het niet erkennen, ofschoon genoeg gewaarschouwd, dat de zondvloed komen zou, totdat de zondvloed kwam, en allen in zijne wateren verslond; even zóó zal het ook gaan bij de wederkomst van den Zoon des menschen.

3) *Alsdan*. Vs. 40 en 41, De Zaligmaker geeft hier het onverwachte van zijne komst te kennen: zij zal de menschen te midden van hunne bezigheden verrassen; en die dan bereid is, zal aangenomen worden en is behouden; die niet bereid is, wordt achtergelaten en is verloren.

4) *op het veld zijn*, bezig met het akkerwerk te verrigten.

5) Men denke aan den hand-korenmolen, waarvan wij spraken in noot 8 op bladz. 117. — Deze twee voorbeelden (vs. 40 en 41) staan hier voor allerlei, hetzij mannelijke, hetzij vrouwelijke bezigheden.

6) *Waakt dan*, weest ten allen tijde op uwe hoede en bereid. Het is eene gevolgtrekking uit het gezegde in vers 36-41.

7) *omdat gij niet weet*. De reden, waarom men altijd waakzaam moet wezen, wordt nog eenmaal in 't kort gezegd.

8) Het Grieksch heeft hier: *in welke nachtwake*.

paterfamilias qua hora fur venturus esset, vigilaret utique, et non sineret perfodidomum suam. (Mc 13, 33. Lc 12, 39. I Thess 4, 15.) * Ideo et vos estote parati: quia qua nescitis hora Filius hominis venturus est. * Quis, putas, est fidelis servus, et prudens, quem constituit dominus suus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore? * Beatus ille servus, quem cum venerit dominus ejus, invenerit sic facientem. (Apoc 16, 15.) * amen dico vobis, quoniam super omnia bona sua constituet eum. * Si autem dixerit malus servus ille in corde suo: Moram facit dominus meus venire: * et cœperit percutere conservos suos, manducet autem, et bibat cum ebriosis: * veniet dominus servi illius in die, qua non sperat, et hora, qua ignorat: * et dividet eum, partemque ejus ponet cum

de dief komen zou, hij zou voorzeker waken, en niet toelaten dat zijn huis werd doorgegraven. * Daarom¹ weest ook gij bereid: 44 want op een uur dat gij het niet weet zal de Zoon des menschen 45 komen. * Wie is, meent ge, 45 de getrouwe², en voorzigtige dienstknecht, dien zijn heer stelde over zijne dienstboden, om hun de spijs te geven te zijner tijd? * Zalig die dienstknecht, dien zijn heer als hij gekomen is³, zal vinden alzoo doende! * voorwaar zeg ik u, 47 dat hij hem stellen zal over al zijne goederen⁴. * Doch zoo die 48 kwade dienstknecht⁵ in zijn hart sprak: Mijn heer vertoeft te komen⁶: * en begon zijne medeknechten te slaan⁷, en at, en dronk 49 met de dronkaards⁸: * dan zal de heer van dien dienstknecht komen⁹ op een' dag, waarop hij het niet verwacht, en op een uur dat

1) *Daarom*, opdat u dat ongeluk niet overkome, weest ook gij bereid, gelijk die huisvader zou bereid zijn, ware hij, gelijk gij, in 't algemeen onderrigt omtrent den tijd, waarop dieven in zijne woning zouden willen inbreken. Hij zou niet zorgeloos daarheen slapen, maar dien ganschen tijd lang in gedurige waakzaamheid doorbrengen, om altijd gereed te wezen tegen dat de dieven komen.

2) *Wie is, meent ge, de getrouwe*, enz. De vermaning tot waakzaamheid wordt voortgezet in eene parabel (vs. 45—51). De zin is: Welke dienstknecht, door zijnen heer, bij diens afreize, over zijne andere dienstboden aangesteld, is een getrouwe en verstandige dienstknecht? Door deze vraag wordt de vermaning van vers 44 in 't bijzonder toegepast op dezulken, wien het opzigt over anderen is toevertrouwd. Het antwoord op deze vraag had eenvoudig dit kunnen wezen: Hij is een getrouwe en verstandige dienstknecht, dien zijn heer, als hij onverwachts terugkomt, vinden zal zoo doende, dat is, datgene doende, waartoe hij door zijn heer was aangesteld. Doch het antwoord op die vermanende vraag is hier in diervoege gegeven, dat daarmede tegelijk de gelukprijzing van zoodanigen dienstknecht gepaard gaat.

3) als hij van zijne reis teruggekomen is.

4) hij zal hem beloonen, hem het opzigt gevende over al zijne bezittingen, en bijna met zich gelijk stellen.

5) *die kwade dienstknecht*, enz. Een tegenbeeld van den goeden en getrouwen dienstknecht. De stijl van de parabel is hier zeer levendig: die kwade dienstknecht wordt gedacht als tegenwoordig zijnde, terwijl men van hem spreekt.

6) hij zal nog langen tijd uitblijven.

7) te mishandelen, in plaats van hen goed te verzorgen, zoo als zijn heer bij zijn vertrek hem had aanbevolen.

8) in plaats van zijne bediening waar te nemen, zijnen tijd doorbrengt in slemperijen.

9) Die booze dienstknecht zal door zijn heer verrast worden.

hypocritis. illic erit fletus, et stridor dentium. (*Sup* 13, 42. *Inf* 25, 30.)

hij niet kent: * en hij zal hem *in* 51
tweeën deelen¹, en zijn lot² stellen
 bij de huichelaars. daar zal ge-
 ween, en geknars der tanden zijn.

VIJF EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

INHOUD. Nog twee gelijkenissen, dienende om op te wekken tot die waakzaamheid, waarvan in het vorige hoofdstuk (vs 42) gesproken is: de gelijkenis van de vijf wijze en de vijf dwaze maagden, vs 1-13; de gelijkenis van de aanvertrouwde talenten, vs 14-30. De beschrijving van het laatste oordeel, vs 31-46.

- 1 *Tunc simile erit regnum cælorum decem virginibus: quæ accipientes lampades suas exierunt obviam sponso, et sponsæ. *Quinque autem ex eis erant fatuæ, et
- * Alsdan³ zal het rijk der hemelen⁴ gelijk zijn aan tien maagden⁵: welke hare lampen namen en uitgingen den bruidegom, en der bruid⁶ te gemoet:

1) *in tweeën deelen*. Het Grieksche woord, hier in de Vulgaat door *dividere* vertaald, beteekent eigenlijk *in tweeën snijden*, waartoe men de zaag gebruikte, alzo *doorzagen*. Het was eene der gruwelijkste doodstraffen, welke oudtijds, voornamelijk in het Oosten, nu en dan werden uitgevoerd. Zie II Kon 12, 31. Hebr 11, 37. Herod. Lib 2, 139; 7, 39. Diodor. Exc 34. Sueton. Calig. 17. Valer. Max 9, 2. 4. Eenigen vertalen of verklaren dit Grieksche woord door *geeselen*, anderen door *afschieden* (van de overige huisgenooten), sommigen door *scheiden* (zijne ziel van zijn ligchaam), en wederom anderen door *strengelijk straffen*; doch die vertalingen of verklaringen zijn alle min of meer willekeurig, en geene daarvan kan door goede exegetische redenen verdedigd worden.

2) *zijn lot*, zijn deel. Deze laatste woorden: *en hij zal zijn lot stellen bij de huichelaars*, zijn niet meer parabolisch gesproken; zij zeggen, zonder gelijkenis, welke de straf zal wezen van den ontrouwen dienstknecht van Jesus; zijn lot zal daar wezen, waar het lot der huichelaars is, in de hel, daar, waar geweën en geknars der tanden zijn zal. Vgl. noot 4 op bladz. 53. Die woorden: *en hij zal zijn lot stellen bij de huichelaars*, drukken *de zaak* uit welke in die gruwelijke doodstraf van het *in tweeën deelen* was beteekend, de rede gaat door een exegetisch en van het *beeld* over tot de *zaak*.

3) *Alsdan*, te weten, bij die onverwachte komst van den Zoon des menschen, waarvan gesproken is in de voorgaande parabel (24, 50).

4) *Het rijk der hemelen*, het Godsrijk, het rijk van Jesus, is hier de *strijdende herk*, op het oogenblik, dat Jesus, haar hoofd, onvoorziens verschijnen zal om haar te oordeelen. Het zal *gelijk zijn*. De zin is: Het zal alsdan met de onderdanen van het Godsrijk toegaan, gelijk het ging, in de volgende parabel, met *tien maagden*, welke, enz. De gelijkenis is ontleend van een bruiloftsfeest, dat laat in den avond gehouden wordt. Jonge vriendinnen van de bruid moeten op een gegeven teeken zich op weg begeven, om het jonge paar met brandende lampen te gemoet te gaan en naar de feestzaal te geleiden.

5) *tien maagden*, een zeker getal maagden. Misschien was tien het gebruikelijk getal bij die plegtigheid.

6) *en der bruid*. De meeste Grieksche handschriften hebben deze woorden (*en der bruid*) niet. Wij nemen ze als echt aan bij onze verklaring. Overigens bemerke men, dat het *uitgaan*, waarvan in dit eerste vers gesproken wordt, nog niet is het eigenlijke plegtig te gemoet gaan; want daarvan is eerst spraak in vers 6. Wat dan hier gezegd wordt, dat zij *uitgingen*, *den bruidegom en der bruid te gemoet*, moet zoo verstaan worden dat zij, een ieder hare lamp medenemende, hare huizen uitgingen naar eene bepaalde

3 *quinque prudentes* : * *sed quinque fatuæ, acceptis lampadibus, non sumpserunt oleum secum* :
 4 * *prudentes vero acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus.* * *Moram autem faciente sponso, dormitaverunt omnes et dormierunt.* * *Media autem nocte clamor factus est: Ecce sponsus venit, exite obviam ei.* * *Tunc surrexerunt omnes virgines illæ, et ornauerunt lampades suas.*
 8 * *Fatuæ autem sapientibus dixerunt: Date nobis de oleo vestro: quia lampades nostræ extinguntur.* * *Responderunt prudentes, dicentes: Ne forte non sufficiat nobis, et vobis, ite potius advententes, et emite vobis.* * *Dum autem irent emere, venit sponsus: et quæ paratæ erant, intraverunt cum eo ad nuptias, et clausa est janua.* * *Novissima*

* *Vijf nu van haar warden dwaas, en de vijf overige wijs¹: * doch² toen de vijf dwazen hare lampen namen, namen zij geene olie met zich: * maar de wijzen namen met hare lampen ook olie in hare kruikjes.*Daar nu de bruidegom vertoefde, begonnen zij allen te sluimeren en sliepen in³. * Doch te middernacht geschiedde er een geroep⁴: Zie de bruidegom komt, gaat uit hem te ontmoet! * Toen stonden al die maagden op, en maakten hare lampen in orde⁵ * De dwazen nu zeiden tot de wijzen: Geef ons van uwe olie: want onze lampen gaan uit⁶. * De wijzen antwoordden, zeggende: Er mogt misschien niet genoeg zijn voor ons, en voor u, gaat liever tot de verkoopers, en koopt voor u. * Terwijl zij nu heningen om te koopen⁷, kwam de bruidegom: endie gereed waren⁸, traden met hem binnen tot de bruiloft⁹, en de deur¹⁰ werd ge-*

plaats, om van daar, op een gegeven teeken, te zamen het jonge paar in plechtigen optogt te gaan.

¹) *dwaas* — *wijs*. In 't Grieksch is het omgekeerd: de wijze (bedachtzame) maagden worden daar eerst genoemd, en dan de dwaze (onbedachtzame).

²) Dit woordje *doch* staat niet in den Griekschten tekst. Om er een zin aan te geven, kan men het nemen als *antithese* van het gezegde in het eerste vers: wel is waar, dat al de tien maagden hare lampen mede namen; *doch* de vijf dwaze verzuimden tegelijk ook een voorraad van olie mede te nemen, niet bedenkende, dat zij den juisten tijd niet wisten, wanneer de bruidegom naar het feest zou gaan, en dat deze wel later kon komen dan zij meenden. Hare lampen konden reeds uitgebrand hebben, als hij kwam; en daarom ware het voorzichtig gedaan, eenigen voorraad van olie mede te nemen.

³) Ware dit niet gebeurd, dan hadden de dwaze maagden wel vroeger bemerkte, dat het haar aan genoegzame olie zou kunnen ontbreken, en zóó hadden zij nog bij tijds in de behoefte kunnen voorzien.

⁴) Daardoor werden zij verwittigd, dat de bruidegom nu zou gaan komen, en zij zich alzoo gereed moesten houden, om hem te ontmoet te gaan, als hij kwam (vs 10).

⁵) Tot dat in orde brengen der lampen, behoorde in de eerste plaats, omdat het zoo laat geworden was, het voorzien van de lampen met nieuwe olie.

⁶) en zij hadden verzuimd hare oliekruikjes mede te nemen. Vs 3.

⁷) terwijl zij afwezig waren, op weg zijnde om olie te koopen.

⁸) *die gereed waren*, en alzoo met hare lampen hem te ontmoet gingen, om hem in te halen, en naar de feestzaal te geleiden.

⁹) om het bruiloftsfeest te vieren.

¹⁰) der bruiloftszaal.

12 vero veniunt et reliquæ virgines,
 dicentes: Domine, Domine, aperi
 nobis. * At ille respondens, ait :
 Amen dico vobis, nescio vos.
 13 * Vigilate itaque, quia nescitis
 diem, neque horam. (*Mc 13, 33.*)
 14 * Sicut enim homo peregre
 proficiscens, vocavit servos suos,
 et tradidit illis bona sua. (*Lc 19,*
 15 *12.*) * Et uni dedit quinque talen-
 ta, alii autem duo, alii vero
 unum, uniusquisque secundum pro-
 priam virtutem, et profectus est
 16 statim. * Abiit autem qui quinque
 talenta acceperat, et operatus est
 in eis, et lucratus est alia quin-
 17 que. * Similiter et qui duo acce-
 perat, lucratus est alia duo. * Qui
 18 autem unum acceperat, abiens
 fodit in terram, et abscondit pec-
 19 uniam domini sui. * Post mul-
 tum vero temporis venit dominus
 20 servorum illorum, et posuit rati-
 onem cum eis. * Et accedens
 qui quinque talenta acceperat,
 obtulit alia quinque talenta, di-
 21 cens : Domine, quinque talenta
 tradidisti mihi, ecce alia quinque
 superlucratus sum. * Ait illi do-

sloten. * Daarop komen ook de 11
 overige maagden, en zeggen :
 Heere, Heere, doe ons open !
 * Doch hij antwoordde, en zeide : 12
 Voorwaar zeg ik u, ik ken u
 niet¹ ! * Waakt dan, omdat gij 13
 noch den dag weet, noch het uur.
 * Want² *het is gelijk*³ een 14
 mensch die buiten 's lands gaan-
 de, zijne dienstknachten riep, en
 hun zijne goederen overgaf⁴. * En 15
 aan den eenen gaf hij vijf talen-
 ten, aan den anderen twee, aan
 een' derden één, aan een' iegelijk
 volgens zijne bekwaamheid⁵, en
 hij vertrok terstond⁶. * Hij nu 16
 die de vijf talenten ontvangen
 had ging heen, en dreef handel
 daarmede, en won er vijf andere.
 * Desgelijks ook die de twee 17
 ontvangen had, won er twee
 andere. * Maar die het ééne ont- 18
 vangen had, ging heen en groef
 in de aarde, en verborg het geld
 van zijnen heer⁷. * Na langen 19
 tijd nu kwam de heer van die
 dienstknachten, en hield reke-
 ning met hen. * En hij die de 20
 vijf talenten ontvangen had trad
 toe, en bragt *hem* vijf andere
 talenten, zeggende : Heere ! vijf

¹) d. i. Wie zijt gij? Ik heb u niet gezien onder de maagdenschaar, die mij inhaalde! Gij behoort alzoo niet onder de feestgenooten.

²) *Want*. De waakzaamheid, in de vorige gelijkenis geleerd (vs 13), wordt hier door eene nieuwe gelijkenis nog meer ingescherpt. Dit verschil nogthans is er tusschen de zedeleer beoogd in de beide gelijkenissen, dat in die, welk thans volgt, behalve op de waakzaamheid, ook nog gewezen wordt op het goed gebruik dat de mensch maken moet van de gaven en bekwaamheden, welke God hem verleend heeft.

³) *Want gelijk een mensch, die*, enz. De zin is : Want met de komst van den Zoon des menschen zal het toegaan, gelijk het ging in de volgende gelijkende gelijkenis van een mensch die buiten 's land, enz.

⁴) Hij vertrouwde hun zijne goederen, dat is, zijne geldschatten toe, opdat zij tijdens zijne afwezigheid ten zijnen voordeele daarmee zouden handelen en winst doen.

⁵) Voor *bekwaamheid* hadden wij *vermogen* kunnen schrijven ; maar dit woord was hier dubbelzinnig.

⁶) Zonder verdere bepalingen te maken, aan hunne bekwaamheid en vrijheid overlatende, naar goedvinden te handelen.

⁷) Hij deed niets met het talent, dat hem gegeven was, ten einde daarmede winst te doen, maar hij begroef het geld in de aarde.

minus ejus: Euge serve bone, et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium domini tui.

22 * Accessit autem et qui duo talenta acceperat, et ait: Domine, duo talenta tradidisti mihi, ecce

23 alia duo lucratus sum. * Ait illi dominus ejus: Euge serve bone, et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium domini tui.

24 * Accedens autem et qui unum talentum acceperat, ait: Domine, scio quia homo durus es, metis ubi non seminasti, et congregas

25 ubi non sparsisti: * et timens abii, et abscondi talentum tuum in terra: ecce habes quod tuum

26 est. * Respondens autem dominus ejus, dixit ei: Serve male, et piger, sciebas quia meto ubi non semino, et congrego ubi non

27 sparsi: * oportuit ergo te committere pecuniam meam numulariis, et veniens ego recepissem utique quod meum est cum talenten hebt ge mij overgegeven, zie vijf andere heb ik daarbij gewonnen. * Zijn heer zeide tot hem: Zeer wel gij goede, en getrouwe dienstknecht! omdat gij over weinig getrouw zijt geweest¹, zal ik u over veel stellen, ga in tot de vreugde² uws heeren!

* Ook hij die de twee talenten ontvangen had trad toe, en zeide: Heere! twee talenten hebt ge mij overgegeven, zie twee andere heb ik gewonnen. * Zijn heer zeide tot hem: Zeer wel gij goede, en getrouwe dienstknecht! omdat gij over weinig getrouw zijt geweest, zal ik u over veel stellen, ga in tot de vreugde uws heeren!

* En ook hij die het ééne talent ontvangen had trad toe, en zeide: Heere! ik weet dat gij een hard mensch³ zijt, gij maait waar ge niet zaaidet, en verzamelt waarge niet uitstrooidet⁴: * en bevreesd als ik was⁵ ging ik heen, en verborg uw talent in de aarde: zie hier hebt ge wat u toekomt.

* En zijn heer antwoordde, en zeide tot hem: Gij kwade, en luije dienstknecht! gij wist dat ik maai waar ik niet zaai, en verzamel waar ik niet heb uitgestrooid⁶: * dan hadt gij mijn geld moeten uitzetten bij de wisselaars, en zoo hadde ik t'huis gekomen zijnde het mijne terug-

1) omdat ge over weinig gesteld zijnde, getrouw zijt geweest, daarom zal ik u over veel stellen.

2) de vreugde, het vreugdefeest. Vgl. vers 30.

3) een hard mensch, onredelijk, onbillijk. Om zich te rechtvaardigen, schuift hij de schuld van zijne luiheid en pligtverzuim op zijnen heer, dien hij lastert.

4) zulk een, die meer van iemand vordert, dan hij met regt en billijkheid eischen kan. Wij hebben hier een spreekwoordelijk gezegde.

5) dat ik uw geld misschien in den handel zou verliezen.

6) De heer wederlegt de beschuldiging van zijnen dienstknecht niet; integendeel, hij maakt er gebruik van, om hem met zijne eigene woorden te veroordeelen: Gij wist, zegt ge, dat ik een onbillijk en inhelig mensch was; juist daarom hadt gij, zoo ge al vreesdet mijn geld in den handel te verliezen, hetzelfde ten minste bij de wisselaars moeten uitzetten; dan hadde ik, enz.

28 usura. * Tollite itaque ab eo talentum, et date ei, qui habet
 29 decem talenta. * omni enim habenti dabitur, et abundabit:
 ei autem, qui non habet, et quod videtur habere, auferetur ab eo.
 (Sup 13, 12. Mc 4, 25.
 30 Lc 8, 18; 19, 26.) * Et inutilem servum ejicite in tenebras exteriores: illic erit fletus, et stridor dentium.
 31 * Cum autem venerit Filius hominis in majestate sua, et omnes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suæ:
 32 * et congregabuntur ante eum omnes gentes, et separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hœdis: * et statuet oves quidem a dextris suis, hœdos autem a sinistris. * Tunc dicit rex his, qui a dextris ejus erunt: Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum
 33 a constitutione mundi. * esurivi enim, et dedistis mihi manducare: sitivi, et dedistis mihi bibere: hospes eram, et collegistis me:
 gekregen met rente. * Neemt dan van hem het talent af, en geeft het aan hem, die de tien talenten heeft! * want aan ieder die heeft zal gegeven worden, en hij zal overvloedig hebben: maar die niet heeft, dien zal ontnomen worden, ook wat hij schijnt te hebben¹. * En werpt dien onnutten dienstknecht in de duisternis daar buiten²! Daar zal gewezen zijn, en geknars³ der tanden.
 * Als nu⁴ de Zoon des menschen zal gekomen zijn in zijne heerlijkheid⁵, en al de engelen met hem, dan zal hij gaan zitten op den troon zijner heerlijkheid⁶: * en voor hem zullen vergaderd worden al de volken⁷, en hij zal ze van elkander scheiden⁸, gelijk de herder de schapen van de bokken scheidt: * en de schapen zal hij stellen aan zijne rechterzijde, en de bokken aan zijne linkerzijde. * Alsdan zal de koning zeggen tot hen, die aan zijne rechterzijde zullen zijn: Komt gij gezegenden mijns Vaders⁹! neemt bezit van het koninkrijk dat

1) De zin van het spreekwoordelijk gezegde in dit vers vervat is verklaard in noot 1 op bladz. 84. Wie heeft, en geen gebruik maakt van 't geen hij heeft, kan gezegd worden *inderdaad* niet te hebben, maar slechts *schijnen* te hebben.

2) Hij wordt niet toegelaten tot het vreugdefeest (vs. 21), maar geworpen in de *duisternis daar buiten*. Zie noot 3 op bladz. 53.

3) *gewezen en geknars*. Zie noot 4 op bladz. 53.

4) Na deze parabolische vermaningen (24, 43; 25, 30) tot waakzaamheid en ijverige pligtbetrachting, om, zoo doende, wel bereid te wezen voor zijne wederkomst, gaat de Zaligmaker nu voort met te spreken over het laatste oordeel. Doch zijne rede is hier niet meer parabolisch; wat hier gezegd wordt is geen beeld van iets anders, maar de zaak zelve, welke de spreker wil te kennen geven.

5) Men denke aan zijne komst, beschreven in 24, 30.

6) op zijnen heerlijken troon. Hij troont op de wolken. Zie 24, 30. Al de engelen scharen vergezellen hunnen koning.

7) al de volkeren worden voor zijnen rechterstoel vergaderd, de gansche menschheid verschijnt voor hem, om geoordeeld te worden.

8) *van elkander scheiden*. Daarmede is reeds het dubbele vonnis aangeduid, 't welk terstond daarop wordt uitgesproken.

9) *gezegenden mijns Vaders*. Zij heeten *gezegenden*, als dezulken, die nu van zijnen Vader gaan *gezegend*, dat is, begiftigd worden met zijn koninkrijk.

- 36 (Is 58, 7. Ez 18, 7) * nudus, et
cooperuistis me : infirmus, et
visitastis me : in carcere eram,
et venistis ad me. (Ecc1 7, 39.)
- 37 * Tunc respondebunt ei justi,
dicentes : Domine, quando te
vidimus esurientem, et pavimus
te : sitientem, et dedimus tibi
38 potum ? * quando autem te
vidimus hospitem, et collegimus
te : aut nudum, et cooperuimus
39 te ? * aut quando te vidimus
infirmum : aut in carcere, et
40 venimus ad te ? * Et respondens
rex, dicit illis : Amen dico vobis,
quamdiu fecistis uni ex his fra-
tribus meis minimis, mihi fecis-
41 tis. * Tunc dicit et his, qui a
sinistris erunt : Discedite a me
maledicti in ignem æternum, qui
paratus est diabolo, et angelis
ejus. (Ps 6, 9. Sup 7, 23. Lc 13, 27)
- 42 * esurivi enim, et non dedistis
mihi manducare : sitiivi, et non
43 dedistis mihi potum : * hospes
eram, et non collegistis me : nu-
- voor u bereid is¹ van de grond-
vesting der wereld af. * want ik
had honger², en gij gaaft mij te
eten : ik had dorst, en gij gaaft
mij te drinken : ik was een vreem-
deling, en gij naamt mij op : * ik
was naakt, en gij bedektet mij :
krank, en gij bezocht mij : ik was
in de gevangenis, en gij kwaamt
tot mij. * Alsdan zullen de regt-
vaardigen hem antwoorden³, zeg-
gende : Heere ! wanneer zagen
wij u hongerig⁴, en spijsden u :
dorstig, en laafden u ? * en wan-
neer zagen wij u eenen vreemde-
ling, en namen u op : of naakt,
en bedekten u ? * of wanneer
zagen wij u krank : of in de ge-
vangenis, en kwamen tot u ? * En
de koning antwoordende, zal tot
hen zeggen : Voorwaar zeg ik u,
voor zooveel gij dit aan één van
deze mijne geringste broeders
gedaan hebt, deedt ge het aan
mij. * Alsdan zal hij zeggen ook
tot hen, die aan zijne linkerzijde
zullen zijn : Gaat weg van mij
gij vervloekten ! in het eeuwige
vuur, dat bereid is voor den
duivel, en zijne engelen. * want
ik had honger, en gij gaaft mij
niet te eten : ik had dorst, en gij
gaaft mij niet te drinken : * ik
was een vreemdeling, en gij
naamt mij niet op : naakt, en gij

1) voor u bereid, te weten, als eene belooning voor uwe werken. Dat dit de zin is, blijkt uit den zamenhang der rede : WANT ik had honger, enz. God, in zijne oneindige kennis, weet van alle eeuwigheid welk gebruik elk onzer maken zal van zijnen vrijen wil.

2) want ik had honger, enz. Uit den ganschen omvang der pligten, wier vervulling vereischt wordt, om tot de eeuwige zaligheid te geraken, noemt Jesus hier, als tot een voorbeeld, de beoefening der werken van barmhartigheid. De Heere Jesus noemde het gebod der liefde, met bijzonderen nadruk, zijn gebod. Jo 25, 12.

3) De Zaligmaker geeft hier aan zijne onderrigting eenen dramatischen vorm.

4) wanneer zagen wij u hongerig, enz. Zóó sprekende worden de regtvaardigen hier ingevoerd, niets of zij vroeger niet geweten hadden, wat hun hier in vs. 40 gezegd wordt, (hoe toch konden zij onkundig gebleven zijn van dit punt der Evangelische leer ?) neen, maar die woorden zijn in hunnen mond eene uitdrukking van hunne ootmoedige dankbaarheid.

dus, et non cooperuistis me : infirmus, et in carcere, et non
 44 visitastis me. * Tunc responde-
 bunt ei et ipsi, dicentes: Domine,
 quando te vidimus esurientem,
 aut sitientem, aut hospitem, aut
 nudum, aut infirmum, aut in
 45 carcere, et non ministravimus
 tibi? * Tunc respondebit illis
 dicens: Amen dico vobis: Quam-
 46 diu non fecistis uni de minoribus
 his, nec mihi fecistis. * Et ibunt
 hi in supplicium æternum: justi
 autem in vitam æternam. (*Dn*
 12, 2. *Jo* 5, 29.)

bedektet mij niet: krank, en in
 de gevangenis, en gij bezocht
 mij niet. * Dan zullen ook zij
 44 hem antwoorden, en zeggen:
 Heere! wanneer zagen wij u
 hongerig, of dorstig, of een'
 vreemdeling, of naakt, of krank,
 of in de gevangenis, en dienden
 u niet? * Alsdan zal hij hun ant-
 45 woorden zeggende: Voorwaar
 zeg ik u: Voor zooveel gij dit
 niet gedaan hebt aan één van
 deze geringsten, deedt ge het
 ook niet aan mij. * En dezen
 46 zullen gaan in de eeuwige straffe:
 maar de regtvaardigen in het
 eeuwige leven¹.

ZES EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

INHOUD. — Jesus voorzegt zijnen leerlingen, dat hij op den aanstaanden Paasch-dag
 zou gekruisigd worden, terwijl de hooge raad besluit hem gevangen te nemen
 en te dooden *na den afloop* van het Paasch-teest, vs 1-5. De maaltijd te Bethanië,
 en de zalving van Jesus, vs 6-13. Judas biedt zich aan bij den hoogen raad en
 verbindt zich tot het verraden van Jesus, vs 14-16. Jesus viert het Paasch-maal
 met zijne leerlingen, vs 17-25. De instelling van het H. Sacrament des Altaars en
 van het onbloedig offer der nieuwe wet, vs 26-29. Daarop gaat Jesus met zijne
 leerlingen naar den Olijfberg; hij voorzegt hun, dat zij dien nacht allen aan hem
 zouden geërgerd worden, en dat Petrus hem driemaal zou verloochenen, vs 30-35.
 Jesus' doodsangst en gebed in den Olijfberg, vs 36-46. Het verraad van Judas, en
 Jesus' gevangenneming; de leerlingen vlugten, vs 47-56. Jesus wordt geleid tot Cai-
 phas, bij wien de hooge raad vergaderd was; derwaarts komt ook Petrus,
 vs 57-58. Vele valsche getuigenissen worden gegeven tegen Jesus; hij antwoordt
 op geene, vs 59-63. Door den hoogepriester bezworen zijnde om te zeggen, of hij
 de Christus, de Zone Gods was, geeft hij een bevestigend antwoord, waarop hij
 als godslasteraar ter dood wordt veroordeeld, en aanstonds bespot en mishandeld,
 vs 63-68. De verloochening en het berouw van Petrus, vs 69-75.

1 * Et factum est: cum consum- * En het geschiedde¹: toen
 masset Jesus sermones hos om- Jesus al deze reden² geëindigd
 2 nes, dixit discipulis suis: * Scitis had, dat hij zeide tot zijne leer-
 qua post biduum Pascha fiet, et lingen: * Gij weet dat het na
 twee dagen Paschen³ is, en de

¹) Allerduidelijkst leert het Evangelie ons hier zoowel de eeuwigheid der straf als de eeuwigheid der belooning.

²) de verschillende redevoeringen door Jesus in de beide vorige hoofdstukken vermeld.

³) De oorsprong en instelling van het Paaschfeest der Israëlieten wordt verhaald in 12 van het boek Exodus. Hun Paaschfeest begon den 14 der maand Nisan, na

Filius hominis tradetur ut crucifigatur. (*Mc 14, 1. Lc 22, 1.*)

3 * Tunc congregati sunt principes sacerdotum, et seniores populi in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur Caïphas :
4 * et consilium fecerunt ut Jesum dolo tenerent, et occiderent.
5 * Dicebant autem: Non in die festo, ne forte tumultus fierit in populo.

6 * Cum autem Jesus esset in Bethania in domo Simonis leprosi, (*Mc 14, 3. Jo 11, 2;*

Zoon des menschen zal overgeleverd worden¹ om gekruisigd te worden².

* Alstoen³ vergaderden de opperpriesters, en de ouderlingen des volks in het voorhof⁴ van den hoogepriester, Caïphas⁵ genaamd: * en zij beraadslaagden om Jesus door list te vatten, en te dooden⁶. * Doch zij zeiden: Niet op het feest⁷! opdat er niet soms oproer kwame onder het volk.

* Toen nu Jesus te Bethanië was⁸ in het huis van Simon den melaatschen⁹, * kwam tot hem

zonnenondergang, en eindigde den 21 Nisan, met zonnenondergang. De 14 Nisan viel dit jaar op een Donderdag. De Zaligmaker nu stierf voor ons aan het kruis op een Vrijdag, vóór zonnenondergang, alzoo op den eersten dag van het Paascheest, welke dan begon den 14 Nisan, na zonnenondergang, en eindigde den 15 Nisan, met zonnenondergang. De 15 Nisan was derhalve de dag, op welken Jesus gestorven is; en hiermede strijdt niet het bericht van Jo 18, 28. Zie de aantekening op die plaats.

1) door den Joodschen raad, aan de heidenen. Zie 20, 18-20.

2) Dat Jesus den kruisdood zou sterven, wisten zijne leerlingen reeds (Mt 20, 18-20); doch wanneer dit geschieden zou, hooren zij hier voor het eerst.

3) d. i. omtrent dien zelfden tijd, dat Jesus deze voorzegging deed; misschien wel op denzelfden dag.

4) in het voorhof, d. i. het voorste gedeelte van het gebouw door den hoogenpriester bewoond. Uit dit voorhuis kwam men over eene binnenplaats in het eigenlijk gezegd hoogepriesterlijk paleis.

5) Caïphas. Zijn naam was eigenlijk *Joseph*, maar *Caïphas* zijn bijnaam.

6) In eene vorige vergadering, die zij hielden na de opwekking van Lazarus, derhalve kort te voren, hadden zij reeds het besluit genomen om Jesus te dooden (zie Jo 11, 47-54.) Doch met openbaar geweld hem gevangen nemen durfden zij niet, uit vrees voor het volk (zie Mt 21, 46). Daarom beraadslaagden zij nu met elkander, hoe zij dit door list, alzoo heimelijk en buiten weten van het volk, zouden kunnen doen, om hem dan, onder voorwendsel van eene of andere begane misdaad, ter dood te veroordeelen, en zoo om het leven te brengen.

7) Bij hunne beraadslagingen om Jesus door list te vangen en dan ter dood te brengen, kwamen zij overeen, hun plan echter niet uit te voeren op het feest, dat is, gedurende de Paaschweek, op welken tijd Jerusalem vol was van Joden uit alle streken van Judea. Zij wisten, dat Jesus bij zeer velen, voornamelijk bij de Galileërs, in groot aanzien stond; en zij waren beducht voor een oproer te Jerusalem, indien het aan die groote volksmenigte ter ooren kwam, dat zij hem hadden doen gevangen nemen. Daarom besloten zij die honderdduizenden van feestvierenden eerst naar huis te laten gaan, en dan hun voornemen te volvoeren. Doch de schoone gelegenheid, door Judas, den verrader, hun aangeboden, om Jesus in stilte te vatten, deed hen van besluit veranderen.

8) De Evangelist gaat hier in zijn verhaal eenige dagen terug, ten einde te vermelden, wat de oorzaak was, dat het Sanhedrin van besluit (vs 5) veranderde.

9) den melaatschen. Een bijnaam, dien hij droeg, misschien omdat hij vroeger melaatsch geweest was. Deze Simon is overigens niet verder bekend.

7 12. 3.) * accessit ad eum mulier
 habens alabastrum unguenti pre-
 8 recumbentis. * Videntes autem
 discipuli, indignati sunt dicentes:
 9 Ut quid perditio hæc? * potuit
 enim istud vænundari multo, et
 10 dari pauperibus. * Sciens autem
 Jesus, ait illis: Quid molesti estis
 huic mulieri? opus enim bonum
 11 operata est in me. * nam semper
 pauperes habetis vobiscum: me
 12 autem non semper habetis. * Mit-

eene vrouw¹ die *bij zich* had
 eene albasten flesch met koste-
 lijke zalf², en zij goot die uit op
 zijn hoofd terwijl hij aan *tafel*
 zat³. * De leerlingen nu⁴ dit
 ziende, namen het zeer kwalijk
 en zeiden: Waartoe dit verlies⁵?
 * Want deze *zalf* had duur kun-
 nen verkocht, en den armen ge-
 geven worden⁶. * Doch *Jesus dit*
 wetende⁷, zeide tothen: Waarom
 doet gij deze vrouw verdriet aan⁸?
 want zij heeft een goed werk aan
 mij verrigt⁹. * altijd toch hebt
 gij de armen bij u: maar mij
 hebt gij niet altijd¹⁰. * Want deze

1) Deze vrouw was Maria, de zuster van Martha en Lazarus, als blijkt uit Joannes (12, 3).

2) Het was onvervalschte Nardus (Jo 12, 3). Men verbeelde zich hier een allerfijnst reukwater. Het besprengen der genoodigden met welriekende wateren geschiedde, naar de gewoonte van het land, tot een bewijs van eerbied en bijzondere hoogachting.

3) Naar Oostersch gebruik nam men den maaltijd, liggende aan eene lage tafel, op eene soort van *canapees* zonder ruggestuk. Het hoofd, naar de tafel gekeerd, rustte op den linker elleboog, terwijl een kussen den rug ondersteunde.

4) (Mk 14, 4) zegt: *Sommige zijner leerlingen*; Jo (21, 4) noemt hier bepaaldelijk Judas, den verrader. Deze zal waarschijnlijk het eerst dit liefdewerk van Maria berispt hebben, en in die berisping door *sommige* der leerlingen gevolgd zijn geweest. Wat hier van zij, uit Jo (12, 6-9) leeren wij, dat Judas zóó sprak, niet uit bezorgdheid voor de armen, maar omdat hij een dief was. Aan Judas was de geldbeurs toevertrouwd; ware alzoo die zalf verkocht geworden, dan kwamen de gelden bij hem, en vond hij eene goede gelegenheid voor zijne heimelijke dieverijen.

5) deze onnutte verkwisting.

6) Deze zalf kon duur verkocht, en het geld, dat er van kwam, den armen gegeven worden. Uit dit voorwendsel van Judas blijkt, wat wij toch ook van elders (Jo 12, 29) weten, dat Jesus gewoon was, van hetgeen hem tot onderhoud voor zich en zijne leerlingen geschonken werd, aan de armen mede te deelen.

7) *wetende*, dat die daad van Maria door sommige van zijne leerlingen berispt werd. Maria had dit morren der leerlingen wel gehoord (vs 10); maar zij hadden zacht genoeg gesproken, meenden zij, om het niet ter ooren van Jesus te laten komen. Doch wat kon onbekend zijn aan den God-mensch, *die harten en nieren doorgrondt*?

8) door eene berisping van 't geen zij deed.

9) Het was geene berispendwaardige verkwisting; het was een zedelijk goed werk, dat de zuster van den door Jesus opgewekten Lazarus verrigt had, een werk van geloof, van diepen eerbied, van liefde, van danbaarheid.

10) Of er altijd wel armen en behoeftigen zijn zullen, wie zal het in twijfel trekken? Deze woorden van Jesus echter kunnen niet als een bewijs daarvoor aangehaald worden. Zij zijn gerigt tot zijne leerlingen, die met het geld, dat men voor die zalve had kunnen krijgen, de armen hadden willen ondersteunen. Om wel te doen aan de armen, daarvoor zou hun nog gelegenheid genoeg gegeven worden; de armen bleven

- tens enim hæc unguentum hoc in corpus meum : ad sepeliendum
 13 me fecit. * Amen, dico vobis, ubicumque prædicatum fuerit hoc evangelium in toto mundo, dicetur et quòd hæc fecit in memoriam ejus.
- 14 * Tunc abiit unus de duodecim, qui dicebatur Judas Iscariotes, ad principes sacerdotum : (Mc
 15 14, 10. Lc 22, 3) * et ait illis : Quid vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam ? At illi constituerunt ei triginta argenteos. * Et exinde quærebat oportunitatem ut eum traderet.
- 16 * Prima autem die Azymorum accesserunt discipuli ad Jesum, *vrouw* als zij die zelf op mijn ligchaam stortte : deed dit tot mijne begrafenis¹. * Voorwaar zeg ik u, overal waar dit evangelie² zal verkondigd worden in geheel de wereld, *daar* zal ook gesproken worden van hetgeen deze *vrouw* gedaan heeft tot hare gedachtenis³.
- 14 * Alsdan⁴ ging één van de twaalf⁵, die genoemd wordt Judas de Iskariother⁶, tot de opperpriesters : * en zeide tot hen : Wat wilt gij mij geven, en ik zal hem u overleveren⁷ ? En zij beloofden hem⁸ dertig zilverlingen⁹. * En van toen af zocht hij eene goede gelegenheid om hem over te leveren.
- 17 * En op den eersten dag der ongedeesemde brooden¹⁰ kwamen

bij hen ; doch hij niet. *Mij hebt gij niet altijd*, zeide Jesus, doelende op zijnen aanstaanden dood, waardoor hij zou ophouden lichamelijk en zichtbaar tegenwoordig te wezen op deze aarde. Want onder de gedaante van brood en wijn is hij waarlijk altijd bij ons in het allerheiligste Sacrament des Altaars.

1) *tot mijne begrafenis*. Versta : tot mijne lijkbezorging of lijkbereiding. Het Grieksche woord namelijk, hier gebezigd, beteekent al de zorgen aan een dood ligchaam besteed, welke het eigenlijk begraven vooraf gingen. Tot die zorgen behoorde voornamelijk het *inbalsemen* van het lijk. Het inbalsemen der lijken was bij de Joden zeer gebruikelijk ; zij deden dit echter niet op de wijze der Egiptenaren. Zie hier den zin der woorden en het verband met het vorige vers : *Mij hebt gij niet altijd*, ik ga spoedig sterven ; daaraan dacht deze vrouw ; want wetende, dat mijn dood aanstaande is (vgl. Lk 24, 6, 7), en vreezende, dat zij de eer der inbalseming aan mijn lijk niet zou kunnen bewijzen, zoo heeft zij mij bij mijn leven nog deze eer willen aandoen.

2) *dit evangelie*. Zie noot 5 op bladz. 160.

3) tot eene loffelijke en roemvolle gedachtenis aan haar.

4) *Alsdan*. Na het gebeurde in vs 6-13 verhaald.

5) een van de Apostelen, die twaalf in getal waren.

6) *Iskariother*. Zie noot 4 op bl. 62.

7) Een schrikkelijk voorbeeld, hoe diep iemand vallen kan, die door geldzucht beheerscht wordt.

8) *beloofden hem*. Het Grieksche woord hier gebezigd, zou ook vertaald kunnen worden door : *zij wogen hem toe*, d. i. zij telden hem toe. Volgens deze overzetting zou Judas het geld voor zijne verraderij reeds ontvangen hebben voor het plegen van zijne schandelijke misdaad. En, gelet op 27, 9, komt mij dit waarschijnlijk voor.

9) *dertig zilverlingen*, of sikkels, eene som van ongeveer veertig guldens ; (of omtrent tachtig franken).

10) *ongedeesemde brooden*. Het Paaschlam werd 's namiddags, tusschen 3 en 5 uren, op den veertienden dag der maand Nisan geslagt en na zonnenondergang gegeten. Met dien zonnenondergang begon het Paaschfeest, hetwelk zeven volle dagen

dicentes : Ubi vis paremus tibi comedere Pascha? (Mc 14, 12. Lc 22, 7.) * At Jesus dixit :
 18 Ite in civitatem ad quemdam, et dicite ei : Magister dicit : Tempus meum prope est, apud
 19 te facio Pascha cum discipulis meis. * Et fecerunt discipuli sicut constituit illis Jesus, et paraverunt Pascha.
 20 * Vespere autem facto, discumbat cum duodecim discipulis suis. (Mc 14, 17. Lc 22, 14.)
 21 * Et edentibus illis, dixit : Amen

deleerlingen tot Jesus, en zeiden : Waar wilt gij dat wij voor u bereiding maken om het Pascha te eten? * En Jesus zeide: Gaat
 18 naar de stad² tot zulk eenen³, en zegt tot hem : de Meester zegt : Mijn tijd is nabij⁴, bij u⁵ houd ik het Pascha met mijne leerlingen. * En de leerlingen⁶ deden
 19 gelijk Jesus hun bevolen had, en bereidden het Pascha⁷.
 20 * Toen het nu avond geworden was, zette hij zich⁸ aan tafel met zijne twaalf leerlingen. * En terwijl zij aten⁹, zeide hij : Voor-

duurde ; en gedurende die zeven dagen mogt men, volgens de wet (Ex 12, 15. 13, 6, 7), geen ander dan ongedeesemd brood eten. De feestdagen vingen aan met zonnenondergang en eindigden met zonnenondergang ; derhalve begon de eerste dag der ongedeesemde brooden met zonnenondergang van den 14^{den} Nisan, en eindigde met zonnenondergang van den 15^{den} Nisan. Doch dewijl men tegen den middag van den 14^{den} Nisan al wat aan gedeeseemd brood nog over was verbrandde, en alzoo van dien tijd af het nuttigen van ongedeesemd brood reeds begon, daarom werd die 14de Nisan onder de dagen der ongedeesemde brooden gerekend, en alzoo de eerste dag der ongedeesemde brooden genaamd, gelijk hier in onzen tekst door Mattheüs gedaan is, als blijkt uit Mk 14, 2 en Lk 22, 7. Die eerste dag dan, hier gemeend, is de 14de Nisan, zijnde in dat jaar een Donderdag.

¹) Waar wilt gij, enz. Jesus was toen nog te Bethanië. Aldaar vragen hem zijne leerlingen : In welk huis van Jerusalem wilt gij, dat we voor u alles in gereedheid gaan brengen, om het Paaschmaal te houden. — Het Paaschlam moest in den tempel, te weten in het voorhof des tempels, geslagt, en binnen Jerusalem genuttigd worden. De inwoners der hoofdstad stonden dan aan hunne broeders, die van buiten kwamen, eene of andere plaats van hun huis af, om het Paaschmaal te vieren.

²) naar Jerusalem.

³) tot zulk eenen. Uit Mk 14, 13 en Lk 22, 10 zien wij, dat Jesus hun den man, tot wien zij gaan moesten, door een zeker kenteeken had aangeduid. In plaats van dit kenteeken op te geven, verhaalt Mattheüs kortweg : *Jesus zeide : Gaat tot zulk eenen.*

⁴) Mijn tijd, de tijd van mijn sterven.

⁵) bij u, dat is, in uw huis, niet tegelijk met u, maar afzonderlijk met mijne leerlingen. Elk huisgezin op zich moest zijn Paaschlam eten (Ex 12, 37); alleenlijk in 't geval, dat een huisgezin te klein was om het lam geheel te nuttigen, werden anderen van buiten 's huis daartoe genoodigd.

⁶) de leerlingen, namelijk Petrus en Joannes, als blijkt uit het verhaal van Lk (22, 8).

⁷) het Paaschmaal. Daartoe behoorden, behalve het gebraden Paaschlam, ongedeesemd brood en bittere kruiden ; voeg daarbij eene zekere soort van brij of dikke pap, *charôzet* genaamd, en de vier bekers met wijn.

⁸) zette hij zich. Dat men op zijne voeten staande het Paaschlam moest eten, wordt in de wet (Ex 12, 11) niet uitdrukkelijk gezegd. Doch wat er ook zij van die verplichting om het Paaschlam staande te nuttigen, dit is zeker, dat het lang reeds vóór de geboorte van den Zaligmaker gebruik was, dat men het Paaschlam zittende of, juister gesproken, aan tafel liggende at.

⁹) onder het eten van het Paaschlam.

dico vobis, quia unus vestrum
 me traditurus est. (Jo 13, 21.)
 22 * Et contristati valde, coeperunt
 singuli dicere: Numquid ego sum
 23 Domine? * At ipse respondens,
 ait: Qui intingit mecum manum
 24 in paropside, hic me tradet. * Fi-
 lius quidem hominis vadit, sicut
 scriptum est de illo: vae autem
 homini illi, per quem Filius ho-
 minis tradetur: bonum erat ei,
 si natus non fuisset homo ille.
 25 (Ps 40, 10.) * Respondens
 autem Judas, qui tradidit eum,

waar zeg ik u, dat één van u mij
 zal overleveren¹! * En zij zeer
 22 bedroefd geworden², begonnen
 een iegelijk³ te zeggen: Ben ik
 het Heere⁴? * Doch hij ant-
 23 woordde, en zeide: Die met mij
 de hand in den schotel⁵ doopt,
 die zal mij overleveren. * De
 24 Zoon des menschen gaat wel
 henen⁶, gelijk er van hem ge-
 schreven staat⁷: maar toch wee
 dien mensch, door wien de Zoon
 des menschen zal overgeleverd
 worden: het ware voor hem
 beter, indien hij niet geboren
 was, die mensch⁸! * Judas nu,
 25 die hem overleverde, nam het
 woord op, en zeide: Ben ik het

1) in de handen mijner vijanden leveren, mij verraden. Door deze aankondiging gaf Jesus te kennen, dat hij vrijwillig den dood te gemoet ging; want daar hij wist wie hem zoude verraden, zoo had hij, dit verkiezende, zich voor hem kunnen wachten, en zijns verraders plan verijdelen. Deze aankondiging was tegelijk nog eene waarschuwing voor Judas, om hem van zijn voornemen te doen afzien.

Onder het laatste Avondmaal sprak Jesus drie keeren over het verraad, hetwelk Judas aan hem plegen zou; en wel de eerste maal vóór de instelling van het Sacrament van zijn lichaam en bloed, toen hij zeide hetgeen hier bij Mt (26, 21-25), en ook by Mk (14, 18-22) geschreven staat. Voor de tweede maal sprak hij over dat verraad, terstond na de instelling van het heilig Sacrament, als blijkt uit het verhaal van Lk (22, 21-23). En voor de derde maal na de voetwassing, als opgemaakt moet worden uit het verhaal van Jo (13, 21-26).

2) Welk eene treurige aankondiging! Zij sloeg de leerlingen geheel ter neêr, en maakte hen zeer bedroefd. Wat er toen wel in het hart van Judas zal omgegaan zijn?

3) een iegelijk, de een voor, de andere na. Wat Mattheüs hier schrijft, dat zij zoo begonnen, te zeggen, moet waarschijnlijk beteekenen, dat Jesus hun reeds het antwoord gaf in vs 23 vermeld, vóórdat allen dat *ben ik het, Heere?* gesproken hadden.

4) *Ben ik het, Heere?* Ik zou het Grieksch hier liever overzetten door: *Ik ben het toch niet, Heere?* De vraag is zóó gedaan, dat de vrager een ontkenkend antwoord afwacht: *Gij zijt het niet.*

5) *In den schotel.* Men denke hier aan een klein schoteltje met die zure brij of pap, waarvan in noot 7, bladz. 177 gesproken is. In die brij of pap doopte men met de hand de bittere kruiden en het ongedeesemd brood, welke als toespijs bij het Paaschlam gegeten werden. En dewijl hier dertien personen aan tafel zaten, zoo begrijpt men ligt, dat er meer dan een van die schoteltjes op tafel stonden. De Zaligmaker dan antwoordende, dat zijn verrader in hetzelfde brij-schoteltje doopte als hij, geeft daardoor te kennen, dat deze niet verre van hem af zat. Daarmede bleef echter de persoon die hem verraden zou, nog onbekend.

6) *gaat wel henen*, uit dit leven in den dood.

7) in verschillende voorzeggingen, bijv. bij Is 53, 7, bij Dn 9, 26, en elders. Vgl. Lk 24, 26, 27.

8) Zoo verschrikkelijk zal de straf zijn, die hem wacht voor zijne misdaad.

dixit : Numquid ego sum Rabbi? Rabbi¹? Hij zeide tot hem :
 26 Ait illi : Tu dixisti. * Cœnantibus autem eis, accepit Jesus panem, et benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, et ait : Accipite, et comedite : hoc est corpus meum. (I Cor 11, 24.) Gij hebt het gezegd²! * En terwijl zij aten³, nam Jesus het brood⁴, en zegende⁵, en brak, en gaf het aan zijne leerlingen, en zeide : Neemt, en eet : dit is mijn ligchaam⁶. * En 27

1) *Ben ik het, Rabbi?* Dit zeggen van Judas geschiedde later dan hetzelfde zeggen (vs 22) der overige Apostelen, als duidelijk blijkt uit den gang van het verhaal hier bij Mattheüs. Overigens, hoe zijn verhaal op deze plaats met dat der drie andere Evangelisten overeenstemt, zal op de betrekkelijke plaatsen gezegd worden.

2) *Gij hebt het gezegd.* Zóó zeide men bij de Joden, om bevestigend op eene vraag te antwoorden ; die woorden beteekenen zooveel als : *Ja, gij zijt het.*

3) *Terwijl zij (Jesus en zijne twaalf Apostelen) nu aten.* De zin is : Terwijl zij, na het Paaschlam gegeten te hebben, nog aan den maaltijd zaten. Vgl Lk 22, 20, en I Kor 11, 25. De Evangelist verhaalt nu kort de instelling van het H. Sacrament des Altaars. Men leze hier ook de aantekeningen op Lk 22, 15-21, en I Kor 11, 23-26.

4) *het brood*, t. w. van het brood, dat op tafel stond, derhalve ongedeesemd brood ; want gedeesemd brood mogt er gedurende de zeven dagen van het Paaschfeest niet alleen niet gegeten worden, maar ook zelfs niet in huis voorhanden zijn.

5) *en zegende.* In plaats van dit *en zegende*, staat er *en dankte* in het volgende vers, waar gesproken wordt van den wijn. En Lukas, op de gelijkkluidende plaats (22, 17-19), zegt tweemaal *en dankte*, en zegt niet *en zegende*, wat ook niet staat in de gelijkkluidende plaats bij Paulus (I Kor 11, 24), die alleen *en dankte* gebruikt. Te weten, *zegenen* en *danken* zijn hier woorden van gelijke beteekenis, hetgeen duidelijk blijkt uit I Kor 14, 16 vergeleken met vers 17. *Zegenen* is hier *God loven of prijzen* ; en, daar dit geschiedde met een aandenken aan zijne weldaden, is dit *loven* ook een *danken*. Beide woorden alzoo, *danken* zoo wel als *zegenen*, beteekenen een lof- en dankgebed, 't welk hier over het brood en den wijn uitgesproken, tot eene wijding en heiliging daarvan strekte. Zie over het *zegenen* bij Paulus I Kor 10, 16 de aantekening op die plaats.

6) *Dit is mijn ligchaam.* Door dit woord zijner almacht heeft de God-mensch, wiens zeggen hier tegelijk een doen was, de geheele substantie van het brood, hetwelk hij in zijne handen genomen had, veranderd in de geheele substantie van zijn ligchaam. Hij vervulde thans de belofte, welke hij vroeger gedaan had, toen hij zeide (Jo 6, 52) : *Het brood, 't welk ik geven zal, is mijn vleesch voor het leven der wereld.* Let wel op Jesus' woorden : *Dit is mijn ligchaam.* Hij zegt niet : *Dit beteekent mijn ligchaam* ; hij zegt ook niet : *Hier is mijn ligchaam*, welke woorden zouden kunnen beduiden, dat zijn ligchaam aldaar was tegelijk *met, in of onder* het brood ; neen, maar hij zegt : *Dit is mijn ligchaam*, daardoor duidelijk te kennen gevende, dat hij geene andere substantie gaf dan zijn ligchaam ; en hij gaf het zóó, gelijk het *zijn* ligchaam was, alzoo zijn *levend* ligchaam, en derhalve zijn ligchaam met zijn bloed en ziel en godheid.

Op die Schriftuurplaatsen, waar het woordje *is* gebruikt wordt in eenen oneigenlijken zin voor *beteekent*, daar blijkt dit overal duidelijk óf uit de Schrift zelve, óf uit den zamenhang der rede, óf eindelijk uit den aard der zaak, waarover gesproken wordt.

Dat Christus in dit Sacrament tegenwoordig is, kan door 's menschen zintuigen niet waargenomen worden, noch evenmin begrepen door zijn verstand. Wij weten nogtans dat het zoo is ; doch wij weten dit alleen door ons geloof aan Gods openbaring, welke de onfeilbaar leerende kerk van Jesus Christus ons verkondigt. Aangaande de wijze, op welke het ligchaam en bloed van den God-mensch in het allerheiligste Sacrament tegenwoordig zijn, bemerkte men, dat die tegenwoordigheid

- 27 * Et accipiens calicem gratias egit: et dedit illis, dicens: Bibite
 28 ex hoc omnes. * Hic est enim sanguis meus novi testamenti, hij nam den kelk en dankte¹: en gaf hun dien, zeggende: Drinkt allen daaruit². * Want dit is mijn bloed³ des nieuwen testament⁴,

gedacht moet worden niet als de tegenwoordigheid eener hoegrootheid met hare uitgestrektheid op eene gegeven plaats, maar als de tegenwoordigheid eener substantie. Om een voorbeeld te geven: men zou die tegenwoordigheid best kunnen vergelijken bij de tegenwoordigheid van onze ziel in ons ligchaam en in elk gedeelte van ons ligchaam.

Bij die woorden: *Dit is mijn ligchaam*, voegde Jesus, als blijkt uit Lk (22, 19) nog deze: *dat voor u gegeven wordt, doet dit tot mijner gedachtenis*. Toen namelijk de Zaligmaker door het woord zijner almagt het brood en den wijn veranderde in zijn ligchaam en bloed, stelde hij zich niet enkelijk daar tegenwoordig, maar hij stelde zich tegelijk als offer daar tegenwoordig, en droeg op eene onbloedige wijze het offer op van zich zelven, 't welk hij den volgenden dag op eene bloedige wijze zou opdragen op den Calvarieberg. Die hoedanigheid van offer is daaruit kenbaar, dat de God-mensch, door twee afzonderlijke daden zijner almagt, eerst de substantie van het brood veranderde in zijn ligchaam, en vervolgens de substantie van den wijn veranderde in zijn bloed, scheidende, krachtens de woorden die hij uitsprak, zijn bloed van zijn ligchaam. Die hoedanigheid van offer is ook daardoor aangeduid, dat hij zeide: *dat voor u gegeven wordt*: niet AAN U, maar VOOR U thans gegeven wordt. Christus heeft dan, het Sacrament der Eucharistie instellende, tegelijk zich zelven op eene onbloedige wijze opgeofferd; en vermits hij door die woorden: *doet dit tot mijner gedachtenis*, aan zijne Apostelen het bevel gaf om tot zijne gedachtenis te doen, wat hij zelf gedaan had, zoo stelde hij te gelijker tijd ook het onbloedig offer in van het Nieuwe Verbond, het heilig offer der Mis, tijpisch voorbeduid in het brood- en wijnoffer van Melchisedech (Gn 14, 18), en prophetisch aangekondigd door Malachias (1, 10). Zie voorts hier de aantekeningen op Lk 22, 19. I Kor 10, 16-20; 11, 24-25. Hebr 13, 10; 10, 14.

¹) en dankte. Zie noot 5, bladz. 179.

²) Drinkt allen daaruit. Tot zijne Apostelen heeft Jesus dit gezegd; en wat hun bevolen wordt, is daarom niet terstond ook een bevel aan alle Christenen gegeven. Of geldt het alle Christenen dat gebod, dat hij zijnen Apostelen gaf, toen hij zeide. (Mk 16, 15): *Gaat in de gansche wereld, en predikt het Evangelie allen schepsel*? Men zou alzoo uit deze woorden: *drinkt daaruit allen*, valschelijk besluiten, dat al de geloovigen verplicht zijn de H. Communie onder twee gedaanten te ontvangen. De H. kerk leert ons, dat de geheele Christus, vleesch en bloed, ligchaam en ziel, godheid en menschheid, genuttigd wordt zoowel onder de gedaante van brood alleen, als onder de gedaante van wijn alleen, gelijk ook, bij eene verdeeling der eene of der andere of der beide gedaanten onder elk gedeelte der verdeelde gedaante.

³) dit is mijn bloed. De bemerkingen zoo even gemaakt aangaande den zin der woorden: *dit is mijn ligchaam*, passen eveneens op deze woorden: *dit is mijn bloed*, waardoor de God-mensch de geheele substantie van den wijn, dien hij nam, veranderde in de geheele substantie van zijn bloed. En hij gaf hun dat bloed, gelijk het zijn bloed was, en derhalve vereenigd met zijn levendig ligchaam en met zijne ziel en godheid.

⁴) dit is mijn bloed des nieuwen testaments, is bij verkorting gezegd voor: *dit is mijn bloed, het bloed des nieuwen testaments*. En de zin dezer woorden, *het bloed des nieuwen testaments*, is: het offerbloed, waardoor het nieuwe verbond, 't welk God beloofd en de propheten voorzien hebben (Jer 31, 21. Hebr 8, 6-13), nu werkelijk tot stand is gekomen. Want de genade en zaligheid, welke het nieuwe verbond aan het menschdom geeft en beloofd, 't is alles verworven door den offerdood en het vergoten bloed van den God-mensch Jesus Christus. Men leze hier voorts onze aantekeningen op den brief tot de Hebreërs 9, 16-21.

29 qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. * Dico autem vobis: non bibam amodo de hoc genimine vitis usque in diem illum, cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei.

30 * Et hymno dicto, exierunt
31 in Montem oliveti. * Tunc dicit illis Jesus: Omnes vos scandalum patiemini in me, in ista nocte. Scriptum est enim: Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis. (*Zach 13, 7. Mc 14,*

dat voor velen zal vergoten worden¹ tot vergeving der zonden².

* En ik zeg u: van nu af zal ik niet meer drinken van deze vrucht des wijnstoks³ tot op dien dag, wanneer ik haar met u nieuw zal drinken in het rijk mijns Vaders⁴.

* En na den lofzang⁵ gezegd te hebben, gingen zij uit naar den Olijfberg. * Alsdan⁶ zegt Jesus tot hen: Allen zult gij in dezen nacht aan mij geërgerd worden⁷. Want er staat geschreven⁸: Ik zal den herder

1) dat voor velen zal vergoten worden. De Grieksche tekst heeft hier den tegenwoordigen tijd: dat voor velen vergoten wordt, dat is, nu, op eene onbloedige wijze, voor velen geofferd wordt. Over de offer-hoedanigheid der Eucharistie is gesproken in noot 6 op bladz. 179. Aangaande den zin der uitdrukking voor velen, leze men noot 2 op bl. 133. Jesus-Christus is eene verzoening voor de zonden van geheel de wereld (I Jo 2, 2); maar er zijn er, die niet deelachtig worden aan de verdiensten van zijn zoen-offer, en dit door hunne schuld.

2) tot vergeving der zonden. De vergiffenis der zonden, dat is, de verzoening van het menschedom met God (Rom 5, 10. II Kor 5, 18—20. Kol 1, 20—22) door den kruisdood van Gods Zoon, is, om zoo te zeggen, de grond der overigegaven van het nieuwe testament: op die verzoening rusten de regtvaardigmaking en aanneming tot kinderen Gods, al de genademiddelen, en eindelijk de beloofde zaligheid van het eeuwige leven.

3) vrucht des wijnstoks is een plechtig gezegde om den wijn te beteekenen. De Zaligmaker geeft door deze woorden zijnen leerlingen te kennen, dat de maaltijd, dien hij met hen gehouden had, de laatste was vóór zijnen dood. Uit het verhaal van Lk 22, 16—18, zien wij, dat die woorden door Jesus uitgesproken werden vóór de instelling van het H. Sacrament van zijn ligchaam en bloed. En deze reden is reeds voldoende, om te bewijzen, dat de Zaligmaker niet den naam van vrucht des wijnstoks gegeven heeft aan den kelk, dien hij aan zijne leerlingen reikte, toen hij zeide: Drinkt hieruit allen; want dit is mijn bloed des nieuwen testaments.

4) in het rijk mijns Vaders, dat is, in den hemel, in de gewesten der eeuwige gelukzaligheid. Een nieuwe wijn is hier een beter, een edeler wijn dan aardsche wijn; en het drinken van dien wijn staat als beeld, om het genot der eeuwige zaligheid aan te duiden. De hemelsche vreugde, als vroeger reeds gezegd is, wordt in de H. Schrift meermalen bij een genoegelijk gastmaal vergeleken. Vgl. Mt 8, 11. Lk 22, 29, 30. De zin van dit vers is deze: Nu scheid ik van u, maar in het rijk mijns Vaders zal ik wederom met u vereenigd wezen. — Het zijn alzoo woorden van vertroosting en aanmoediging, welke de Zaligmaker hier tot zijne leerlingen spreekt.

5) De lofzang, hier genoemd, is waarschijnlijk die lofzang uit enige Psalmen bestaande, waarmede de Joden gewoon waren het eten van hun Paaschlam te besluiten.

6) Alsdan; onder weg, naar den Olijfberg; dit blijkt uit vs 36.

7) De zin dezer woorden is deze: Wat mij in dezen nacht zal overkomen, zal voor u allen een aanstoot wezen: gij zult wankelen in uw geloof aangaande mij, en mij alleen laten. Vgl. Jo 16, 31, 32.

8) Wat dien nacht gebeuren zou, was voorzeggd geworden door den propheet

- 32 27. Jo 16, 32.) * Postquam autem resurrexero, præcedam vos in Galilæam. (Mc 16, 7.)
- 33 * Respondens autem Petrus, ait illi: Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego numquam
- 34 scandalizabor. * Ait illi Jesus: Amen dico tibi, quia in hac nocte antequam Gallus cantet,
- 35 ter me negabis. * Ait illi Petrus: Etiamsi oportuerit me mori tecum, non te negabo. Similiter et omnes discipuli dixerunt. (Mc 14, 30. Lc 22, 34. Jo 13, 38.)
- 36 * Tunc venit Jesus cum illis in villam, quæ dicitur Gethsemani, et dixit discipulis suis: Sedete hic donec vadam illuc,
- 37 et orem. * Et assumpto Petro, et duobus filiis Zebedæi, cœpit contristari et mæstus esse.
- 38 * Tunc ait illis: Tristis est
- slaan, en de schapen der kudde zullen verstrooid worden. * Maar nadat ik zal opgestaan zijn, zal ik u voorgaan naar Galilea¹. * Doch Petrus antwoordende, zeide tot hem: Al wierden ook allen aan u geërgerd, ik, ik zal nimmer² geërgerd worden. * Jesus zeide tot hem: Voorwaar zeg ik u, dat gij in dezen nacht eer de Haan gekraaid zal hebben, mij driemaal verloochenen zult³. * Petrus zegt tot hem: Al moest ik ook met u sterven, verloochenen zal ik u niet⁴! Desgelijks spraken ook al de leerlingen⁵.
- * Hierop komt Jesus met hen in eene hofstede, Gethsemani genaamd⁶, en hij zeide tot zijne leerlingen: Zit hier neder terwijl ik derwaarts ga, en bidde⁷. * En hij nam met zich Petrus, en de twee zonen van Zebedeüs⁸, en hij begon bedroefd en treurig

Zacharias, 13, 7. De aanhaling dier Godspraak is wel niet woordelijk, maar geeft toch den zin daarvan. Dat Zacharias aldaar van den Messias spreekt, blijkt reeds genoeg daaruit, dat de *herder*, in die prophetie vermeld, aldaar van God genoemd wordt *zijn medegezel*, want dit beteekent de Hebreeuwsche uitdrukking op die plaats van Zacharias gebezigd.

1) De Zaligmaker van zijn lijden gesproken hebbende, voorzegt tegelijk, naar zijne gewoonte, ook hier wederom zijne verrijzenis. Het verband van dit vers met het vorige is zoo: Gij zult wel verstrooid worden; *doch* uwe verstrooiing zal niet lang duren; in Galilea verzamel ik u weder tot mij: na mijne verrijzenis ga ik u derwaarts vooruit; komt daarheen! Vgl. Mt 28, 7, 10, 16.

2) *nimmer*, niet alleen niet in dezen nacht (vs 31), maar nimmer, wat er ook gebeure. Petrus spreekt naar zijn tegenwoordig gevoel van liefde voor zijnen Meester; doch hoe vermetel hij sprak, zal spoedig blijken.

3) De zin is: Niet alleen zult gij aan mij geërgerd worden en vlugtende mij verlaten, maar gij zult mij zelfs driemaal *verloochenen* (ronduit verklaren, dat gij mij niet kent), en dit nog voor dat de morgenstond aanbreekt.

4) De ontkenning is in den Griekschen tekst nog krachtiger: *ik zal u geenszins verloochenen*.

5) even als Petrus, de verklaring afleggende van hunne onwankelbare getrouwheid aan hunnen Meester.

6) aan den voet van den Olijfberg gelegen.

7) In 't Grieksch staat hier: *totdat ik heengegaan zijnde, aldaar zal gebeden hebben*.

8) dezelfde drie leerlingen, die getuigen geweest waren van zijne verheerlijking op den berg. Zie 17, 1—9. De overige leerlingen moesten vertoeven, naar het schijnt, aan den ingang van den hof, terwijl Jesus met Petrus, Jakobus en Joannes den hof dieper inging. Jesus kwam dikwijls in dien hof met zijne leerlingen. Om deze reden was die plaats den verrader niet onbekend. Zie Jo 18, 2.

anima mea usque ad mortem : te worden¹. * Alsdan zegt hij 38
 sustinete hic, et vigilate mecum. tot hen : Mijne ziel is bedroefd
 39 * Et progressus pusillum, pro- tot ter dood toe² : blijft hier,
 cidit in faciem suam, orans, et en waakt met mij³ ! * En een 39
 dicens: Pater mi, si possibile est, weinig voortgegaan zijnde⁴, viel
 transeat a me calix iste. verum- hij neder op zijn aangezigt, bid-
 tamen non sicut ego volo, sed dende, en zeggende : Mijn Va-
 40 sicut tu. * Et venit ad discipulos der ! indien het mogelijk is, laat
 suos, et invenit eos dormientes, deze kelk mij voorbijgaan⁵. nog-
 et dicit Petro : Sic non potuistis tans niet gelijk ik wil, maar
 41 una hora vigilare mecum ? * Vi- gelijk gij ! * En hij komt tot
 gilate, et orate ut non intretis zijne leerlingen⁶, en vindt hen
 slapende⁷, en zegt tot Petrus⁸ :

1) Hij begon bedroefd en treurig (misschien beter: *beangst*) te worden. Men moet dit niet verklaren : thans werd Jesus door diepe droefheid en angst *overvallen*. De God-mensch *kon* deze zielsaandoeningen *lijden*, omdat hij mensch was, maar hij *kon* er niet door *overvallen worden*. Wel was zijne menschelijke natuur, als menschelijke natuur, noodzakelijk aan die aandoeningen onderworpen ; maar hij kon die noodzakelijkheid beletten door de kracht zijner godheid. En daarom onderging hij die aandoeningen niet noodzakelijk, tenzij in zooverre als hij door zijnen goddelijken wil toeliet, dat zijne menschelijke natuur deed en leed, wat haar als menschelijke natuur eigen was.

2) *bedroefd tot ter dood toe*, bedroefd tot dien graad, dat ik van droefheid bijna bezwijkte en sterve.

3) *waakt met mij*, onthoudt u van slapen, houdt mij gezelschap tot mijne vertroosting.

4) *omtrent een steenworp ver*, volgens Lk 22, 41.

5) Een kelk die ons *voorbij gaat*, is een kelk, dien wij niet drinken. Het woord *kelk* is hier gebezigd, in overdragtelijke beteekenis, van het bittere lijden, 't welk de Heere Jesus nu stond te ondergaan. Zie noot 1 op bladz. 132. De Zaligmaker bidt, dat deze lijdenskelk hem voorbijga. *Mijn vader !* Jesus *bidt* als *zoon des menschen*, als mensch ; en als de eeuwige zone Gods, God van God, spreekt hij God, zijnen eeuwigen Vader, aan : *Mijn Vader !* Wat aangaat den zin van Jesus' zeggen : *indien het mogelijk is* ; het was, op zich zelf genomen en uit den aard der zaak, zeer zeker aan God mogelijk dien lijdenskelk van den Heer weg te nemen (lees Mk 14, 36) ; maar onmogelijk was dit, gelet op het goddelijk raadsbesluit van de wereld door den kruisdood van den God-mensch met God te verzoenen. Zie Hand 4, 27, 28. En de God-mensch kende dit raadsbesluit. Doch waarom bad hij dan nog, dat die lijdenskelk, *indien het mogelijk was*, hem voorbij mogt gaan? Het antwoord is: Hij wilde toonen, dat hij ook waarlijk mensch was, en liet daarom zijne menschelijke natuur handelen, alsof zij niet vereenigd ware geweest met de goddelijke, en dat goddelijk raadsbesluit niet kende. Alzoo hebben die woorden van Jesus : *indien het mogelijk is*, dezen zin : Indien het geschieden kan volgens uwen wil en raadsbesluit. En daarom beteekenen die woorden: *indien het mogelijk is*, in den grond hetzelfde als: *indien gy wilt*, wat wij hier op de gelijkduidende plaats bij den Evangelist Lukas (22, 42) lezen.

6) tot Petrus, Jakobus en Joannes (vs 37), en dan ook tot de overige leerlingen (vs 36).

7) *en vindt hen slapende*, Lk (22, 45) zegt, dat zij sliepen *van droefheid*. Droefheid, als bekend is, verdooft de zinnen. Bij die droefheid voege men de vermoeijenissen van den dag, en bedenke, dat het nu reeds midden in den nacht was.

8) Jesus spreekt wel regtstreeks Petrus aan, maar zijne woorden zijn toch tegelijk gerigt tot de overige leerlingen.

in tentationem. Spiritus quidem promptusest, caro autem infirma.

42 * Iterum secundò abiit, et oravit, dicens : Pater mi, si non potest hic calix. transire nisi bibam illum, fiat voluntas tua. * Et venit iterum, et invenit eos dormientes: erant enim oculi eorum gravati. * Et relictis illis, iterum abiit, et oravit tertio, eundem sermonem dicens. * Tunc venit ad discipulos suos, et dicit illis : Dormite jam, et requiescite: ecce

Zoo vermogt gijlieden dan niet één uur met mij te waken¹ ? * Waakt², en bidt dat gij niet in bekoring komt³ ! De geest is wel gewillig, doch het vleesch is zwak⁴. * Wederom ten tweeden male⁵ ging hij heen⁶, en bad, zeggende: mijn Vader! kan deze kelk niet voorbijgaan tenzij ik hem drinke, uw wil geschiede⁷ ! * En wederom⁸ kwam hij, en vond hen slapende: want hunne oogen waren bezwaard⁹. * En hen verlaten hebbende¹⁰, ging hij wederom heen, en bad ten derden male, dezelfde woorden¹¹ zeggende. * Hierop komt hij tot zijne leerlingen, en zegt tot hen: Slaapt nu, en rust¹²! zie het uur is ge-

1) Het zijn woorden van beklag over hunne geringe deelneming in zijnen toestand. Met zich eenig geweld aan te doen, hadden zij wel wakker kunnen blijven. De zin is : Gij die zoo even betuigt, met mij te willen sterven (vs 35), vermogt gij dan niet een enkel uur met mij te waken ?

2) *Waakt*, dat is, slaapt niet, blijft wakker. Deze verklaring wordt door den zamenhang der rede gevorderd. Zie ook Mk 14, 37, 38, en Lk 22, 46.

3) Niet de *bedoeling* bij het bidden, maar de *inhoud* van het gebed wordt hier aangegeven, naar het gevoelen van Lukas van Brugge (ad h. 1.), hetwelk wij goedkeuren. De zin is : Bidt, dat ge niet in bekoring komt om uw geloof in mij te verloochenen, maar standvastig moogt blijven. Een *uiterlijk* gevaar voor die verloochening kon plaats grijpen, zonder dat dit voor hen de kracht had van eene eigenlijk gezegde *bekoring*.

4) Het zijn woorden van aansporing tot bidden om kracht en bijstand. De zin is : Het ontbreekt u niet aan goeden wil, gij hebt het zoo even getoond ; *uw geest*, uw hart is ook zóó gesteld, dat gij (vs 35) mij getrouw wilt blijven. Maar *het vleesch*, 's menschen zinnelijke natuur, is zwak, als het er op aan komt, iets te doen, dat niet overeenstemt met hare begeerten : en de zwakheid van het vleesch kan den geest doen bezwijken.

5) *wederom ten tweeden male* is een pleonastisch gezegde.

6) *ging hij heen*, keerde hij terug naar de bidplaats, vroeger (vs 39) door hem uitgekozen.

7) Deze bede van den Zaligmaker is reeds verklaard in noot 5 op bladz. 183.

8) Naar den Griekschen tekst behoort *wederom* tot *vond*. Daar staat : *En hij kwam en wederom vond hij hen slapende*.

9) Zij konden van vaak (zie noot 7 op bladz. 183) hunne oogen niet open houden.

10) Ook ditmaal had Jesus hen wakker gemaakt en aangesproken, als blijkt uit Mk 14, 40.

11) *dezelfde woorden*, dezelfde bede, welke hij reeds tweemaal (vs 39 en 42) gedaan had, nu ten derden male herhalende. Volharden in het gebed, en bidden met volkomen onderwerping aan Gods heiligen wil, beide leert Jesus ons hier door zijn voorbeeld.

12) *Slaapt nu en rust!* Wat Jesus hier zegt, is niet ernstig gemeend, maar het zijn woorden van berisping, als genoeg blijkt uit den zamenhang der rede.

appropinquavit hora, et Filius
 46 hominis tradetur in manus pec-
 catorum. * Surgite eamus : ecce
 appropinquavit qui me tradet.
 47 * Adhuceo loquente, ecce Judas
 unus de duodecim venit, et cum
 eo turba multa cum gladiis, et
 fustibus, missi a principibus sacer-
 48 dotum, et senioribus populi.
 (Mc 14, 43. Lc 22, 47. Jo
 18, 3.) * Qui autem tradidit
 eum, dedit illis signum, dicens :
 Quemcumque osculatus fuero,
 49 ipse est, tenete eum. * Et con-
 festim accedens ad Jesum, dixit:
 Ave Rabbi. Et osculatus est
 50 eum. * Dixitque illi Jesus : Ami-
 ce, ad quid venisti ? Tunc acces-
 serunt, et manus iniecerunt in
 51 Jesum, et tenuerunt eum. * Et
 ecce unus ex his, qui erant cum
 Jesu, extendens manum, exemit
 gladium suum, et percutiens
 servum principis sacerdotum
 52 amputavit auriculam ejus. * Tunc
 ait illi Jesus : Converte gladium
 tuum in locum suum. omnes
 enim, qui acceperint gladium,
 gladio peribunt. (Gn 9, 6. Apoc

naderd, en de Zoon des menschen
 zal overgeleverd worden in de
 handen der zondaren¹. * Staat 46
 op laat ons gaan² ! zie die mij
 zal overleveren is nabij.
 * Terwijl hij nog sprak, zie 47
 daar kwam Judas een van de
 twaalf, en met hem eene groote
 bende met zwaarden, en stokken,
 afgezonden van de opperpries-
 ters, en de ouderlingen des volks.
 * Hij nu die hem overleverde, 48
 gaf hun een teeken³, zeggende :
 Wien ik kussen zal, die is het,
 grijpt hem ! * En terstond ging 49
 hij naar Jesus toe, en zeide: Wees
 gegroet Rabbi ! en hij kuste hem⁴.
 * En Jesus zeide tot hem : Vriend ! 50
 waartoe zijt gij gekomen⁵ ? Toen
 traden zij toe, en sloegen de han-
 den aan Jesus, en grepen hem.
 * En zie één van hen⁶, die met 51
 Jesus waren, stak de hand uit, en
 trok zijn zwaard, en hij sloeg
 den dienstknecht des hoogepries-
 ters⁷ en hieuw hem het oor af.
 * Daarop zegt Jesus tot hem : 52
 Steek uw zwaard weder op zijne
 plaats. want allen, die het zwaard⁸
 genomen hebben, zullen door het

1) *der zondaren*, dat is hier : *der heidenen*. Zie 20, 19. Zij die kwamen om Jesus gevangen te nemen, waren grootendeels Romeinsche soldaten. Zie Jo 18, 3. Het was spraakgebruik bij de Joden, de heidenen aan te duiden door de benaming van *zondaars* (Gal 2, 15) of *ongeregtigen* (Hand 2, 23).

2) Met deze woorden ging Jesus, gevolgd van zijne leerlingen, den verrader te gemoet. Zie Jo 18, 4.

3) Bij het inkomen der hofstede met die bende (vs 47), gaf hij hun een teeken, waaraan zij den persoon van Jesus zouden kunnen onderkennen.

4) Het was gewoonte bij de Joden, elkander met eenen kus te begroeten.

5) *Waartoe zijt gij gekomen ?* Wat is de reden, dat gij hier gekomen zijt ? — Jesus geeft daarmede te kennen, dat hij weet, wat er omgaat in het hart van Judas, en hij verwijt hem zijn verraad. Judas zal den schijn aangenomen hebben, dat hij toevallig op die plaats kwam, en niet tot die bende behoorde. Wat er nog geschiedde, vóórdat Jesus zich liet gevangen nemen, staat vermeld bij Jo 18, 4-10.

6) namelijk Petrus. Jo 18, 10.

7) De naam van dien dienstknecht was Malchus. Jo 18, 10.

8) *Want allen, die het zwaard*, enz. Wie, zonder wettig gezag, het zwaard gebruikt en eigenmagtig iemand doodt, hij is des doods schuldig ; gelijk er geschreven staat (Gn 9, 6) : *Wie menschenbloed vergiet, diens bloed zal vergoten worden*. Jesus waarschuwt Petrus, dat hij geen bloedschuld op zich lade. Hij berispt zijne daad.

- 53 13, 10.) * An putas, quia non zwaard omkomen. * Meent gij¹, 53
 possum rogare patrem meum, dat ik mijnen vader niet kan
 et exhibebit mihi modoplusquam bidden, en dat hij mij niet ter-
 duodecim legiones angelorum? stond meer dan twaalf legioenen
 54 * Quomodo ergo implebuntur engelen zal verschaffen²? * Hoe 54
 Scripturæ, quia sic oportet fieri? zullen dan³ de Schriften vervuld
 55 (Is 53, 10.) * In illa hora worden, *die zeggen* dat het zóó
 dixit Jesus turbis: Tamquam ad geschieden moet. * In die ure 55
 latronem existis cum gladiis, et zeide Jesus tot de scharen⁴: Even
 fustibus comprehendere me: als tegen een roover zijt gij uit-
 quotidie apud vos sedebam do- getrokken met zwaarden, en stok-
 cens in templo, et non me tenui- ken om mij gevangen te nemen:
 56 stis. * Hoc autem totum factum dagelijks zat ik bij u leerende
 est, ut adimplerentur Scripturæ niet gegrepen⁵. * Doch dit ge- 56
 schiedde alles⁶, opdat de Schriften

1) *Meent gij*, enz. Jesus geeft te kennen, dat hij, indien hij zich verdedigen wilde, de hulp van Petrus niet behoefde (vs 53); doch dat hij niet begeerde zich te verdedigen, omdat hij, naar Gods raadsbesluit, in de H. Schriften geopenbaard, vrijwillig moest lijden en sterven, en, als een lam ter slagbank geleid, geduldig den dood ondergaan.

2) De zin is: Wilde ik mijnen vader om hulp bidden, hij zou mij verhooren, en mij twaalf legioenen engelen en nog meer afzenden ter mijner verdediging. Jesus zegt dit in de onderstelling, dat het de wil zijns vaders niet was, dat hij dien lijdenskelk zou drinken. Vgl noot 5 op bladz. 183. *Legioen* was de benaming van eene groote afdeling krijgsvolk bij de Romeinen.

3) *Hoe zullen dan*. Indien ik mij door engelenscharen laat verdedigen, hoe zullen dan de voorzeggingen der Heilige Schriften aangaande mijn lijden en sterven hare vervulling krijgen? Lees de aantekening op Hand 2, 23.

4) tot die scharen, welke daar, onder aanvoering van den verrader gekomen waren om Jesus gevangen te nemen. Zie vers 47. Uit Lk (22, 52) vernemen wij, dat ook opperpriesters en ouderlingen, lidmaten van het Sanhedrin (zie noot 1 op bladz. 23), zich onder die scharen bevonden.

5) Hiermede overtuigt Jesus hen van hunne boosheid. Zij trekken des nachts met gewapende magt tegen hem uit, als tegen een roover, dien men in zijn schuilhoek wil verrassen. Was hij waarlijk een boosdoener, waarom hem dan niet gegrepen in den tempel, alwaar hij dagelijks te vinden was? De reden was, omdat zij het volk vreesden (Mt 21, 46); maar juist die vrees voor het volk was de veroordeeling van hun gedrag; wie de magt in handen heeft, vreest niet op den lichten dag onder de oogen van het volk een' boosdoener gevangen te nemen. *Dagelijks*, dat is, in dezen laatsten tijd vele dagen achtervolgens. Zie Lk 21, 37.

6) *Doch dit geschiedde alles*, enz. Het zijn woorden niet van Jesus, maar van den Evangelist, die, naar zijne gewoonte (Vgl 1, 22; 21, 4), ook hier wederom doet opmerken, dat, hetgeen den persoon van Jesus overkwam, door de profeten voorzeggd was aangaande den beloofden Messias. *Dit alles*, te weten, dat Jesus verraden werd door Judas, vrijwillig zich overgaf in de handen zijner vijanden en, als ware hij een roover en moordenaar geweest, door gewapend krijgsvolk gevangen en gekneveld werd, — dat alles was aangaande den beloofden Messias van God door de profeten voorzeggd geworden. Zie Jer. Thren 4, 20. Ps 40, 10. Is 53, 7, 12. En het was voorzeggd geworden, niet opdat het zoude geschieden, maar omdat God voorzien had, dat de Joodsche natie in hare boosheid den Messias alzo zoude behandelen. De zin van het zeggen: *opdat de Schriften zouden vervuld worden*, is verklaard in noot 3 op bladz. 21.

prophetarum. Tunc discipuli omnes, relicto eo, fugerunt. (*Thr* 4, 20.)

57 * At illi tenentes Jesum, duxerunt ad Caipham principem sacerdotum, ubi Scribae et seniores convenerant. (*Mc* 14, 53.

58 *Lc* 22, 54. *Jh* 18, 24.) * Petrus autem sequebatur eum a longe, usque in atrium principis sacerdotum. Et ingressus intro, sedebat cum ministris, ut videret finem.

59 * Principes autem sacerdotum, et omne concilium querebant falsum testimonium contra Jesum, ut eum morti traderent: * et non invenerunt, cum multi falsi testes accessissent. Novissime autem venerunt duo falsi testes, * et dixerunt: Hic dixit: Possum destruere templum Dei, et post triduum reaedificare illud. (*Jh* 2, 19.) * Et surgens princeps sacerdotum, ait illi:

der propheten vervuld zouden worden. Alsdan namen al die leerlingen, hem verlatende, de vlugt¹.

* Zij nu die Jesus gegrepen hadden, leidden hem weg naar Caïphas² den hoogepriester, alwaar de Schriftgeleerden en de ouderlingen³ vergaderd waren.

* En Petrus volgde hem van verre⁴ tot aan het voorhof des hoogepriesters. En binnen gekomen, ging hij bij de dienaren zitten, om het einde te zien⁵.

* De opperpriesters nu, en de geheele raad⁶ zochten eene valsche getuigenis tegen Jesus, om hem ter dood te brengen⁷:

* en zij vonden *die* niet, ofschoon er vele valsche getuigen waren opgetreden. Doch eindelijk kwamen er twee valsche getuigen, * en zeiden: Deze heeft gezegd: Ik kan den tempel Gods afbreken, en dien binnen drie dagen weder

1) gelijk Jesus dit voorzegt had. Zie vs. 31 en Jo 16, 32.

2) Uit Jo (18, 13) zien wij, dat Jesus *eerst* voor Annas gebragt werd. Dat het verhaal van dezen Evangelist niet in strijd is met dat van Mattheus, zal op de aangehaalde plaats van Joannes aangetoond worden.

3) *de schriftgeleerden en de ouderlingen*. Hiermede is de hooge raad of het Joodsche Sanhedrin aangeduid, als elders gezegd is. Zie noot 1 op bladz. 23.

4) *van verre*, op een afstand. Petrus, na een oogenblik vlugtens met de overige leerlingen, vatte moed, keerde terug, en daar hij de krijgsbende, die Jesus wegvoerde, nog in het gezicht had, volgde hij zijnen Meester *van verre*. Bij Petrus was hier nog *een ander leerling* (Jo 18, 15).

5) Om te zien, hoe het met zijnen Meester bij Caïphas zou afloopen. Een omstandiger verhaal van hetgeen in dit vers gezegd wordt is te lezen bij Jo 18, 15-16.

6) *de opperpriesters en de geheele raad*, de hooge raad, het Sanhedrin; daarvan maakten de opperpriesters een deel uit. Zie noot 1 op bladz. 23.

7) *zochten eene valsche getuigenis*. De Evangelist wil niet zeggen, dat de hooge raad er op uit was om eene getuigenis te vinden, welke *valsch* was: maar hij zelf, als geschiedschrijver, noemt die getuigenis, welke zij zochten *valsch*, en hij doet dit, sprekende uit zijne overtuiging, dat tegen Jesus geene beschuldiging kan ingebragt worden, welke niet *valsch* ware. De zin is deze: Zij zochten in het regterlijk verhoor der beschuldigers van Jesus eene afdoende getuigenis te vinden tegen Jesus, ten einde met eenigen schijn van regt het doodvonnis over hem te kunnen uitspreken. Daarvoor nu was noodig, dat ten minste twee getuigen overeen stemden in hem te beschuldigen van eene daad, waarop de doodstraf gesteld was. Doch als gezegd wordt in het volgende vers, zij zochten te vergeefs naar zulk eene getuigenis en vonden er *geene*, ofschoon er vele valsche getuigen tegen hem optraden. Vgl. Mk 14, 56.

Nihil respondes ad ea, quæ isti adversum te testificantur? opbouwen ¹. * En de hoogepriester stond op, en zeide tot hem: Antwoordt gij niets op hetgeen deze tegen u getuigen*? * Doch
 63 * Jesus autem tacebat. Et princeps sacerdotum ait illi: Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis si tu es Christus filius Dei. * Dicit illi Jesus: Tu dixisti. verumtamen dico vobis, amodo videbitis filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus cæli. (*Sup* 16, 27. 63
 64
 64

¹) Eindelijk traden er twee op, die deze beschuldiging tegen Jesus inbragten: Hij zou gezegd hebben: *Ik kan den tempel Gods afbreken*, enz., of, naar het verhaal van Mk (14, 58): *Ik, ik zal den tempel die met handen is gemaakt, afbreken*, enz. Het doel van deze getuigenis zal geweest zijn Jesus te beschuldigen, dat hij door dat zeggen lasterlijk gesproken had van den tempel. Vgl. Hand 6, 13, 14. Doch het was eene valsche getuigenis; want Jesus had niet gezegd: *ik kan*, of, *ik zal den tempel Gods afbreken*, enz., maar hij had gezegd (Jo 2, 19), sprekende tot de Joden, die hem om een bewijs vroegen van zijne goddelijke zending: *Breekt dezen tempel*, enz.: en hij had dit zoo gezegd, dat het wel bleek, dat hij toen niet sprak van den steenen tempel van Jerusalem. Uit Mk (14, 50) zien wij ook dat deze twee valsche getuigen, ofschoon hunne beschuldiging dezelfde zaak betrof, toch in hunne getuigenis niet overeenkwamen.

²) Jesus had gezwegen op die beschuldiging (vs 61), daardoor te kennen gevende, dat zij geen antwoord verdiende. Caïphas voelt ook zelf de nietigheid daarvan, maar hij veinst haar voor zeer bezwarend te houden; daardoor zoekt hij Jesus aan te zetten om zich te verdedigen, verhopende, in hetgeen hij zeggen zou, iets te zijner beschuldiging te zullen vinden, waarop hij, onder schijn van regt, hem zoude kunnen veroordeelen. Caïphas zal gehoopt hebben, dat Jesus in zijne verdediging zou zeggen van zich zelven, dat hij de Messias, de zoon van God was; waaruit hij eene beschuldiging van godslastering zou getrokken hebben; en hierin had hij dan een schijnground gevonden, om volgens de wet (Lv 24, 16) het doodvonnis over hem uit te spreken. *Doch Jesus zweeg*.

³) Daar Caïphas geene getuigen vindt, die eene afdoende beschuldiging opleveren, zoekt hij Jesus nu uit zijne eigene belijdenis te veroordeelen. Hij *bezwert* hem daarom *bij den levenden God*, dat is, eischt van hem, dat hij, *den levenden God*, den eenigen waren God, tot getuige nemende der waarheid van hetgeen hij antwoorden zal, voor den hoogen raad verklare, of hij *de Christus* (de Messias) *de zone Gods is*. — Dit *zone Gods* wordt hier door Caïphas genomen in den eigenlijken zin der woorden, zoodat daardoor gelijkheid van wezen en natuur met God is aangeduid. Vgl. Jo 5, 18; 10, 33. Caïphas verwacht een bevestigend antwoord op zijne vraag; en zijn oogmerk is, Jesus, om dit antwoord, als iemand die zich met God gelijk stelde, en derhalve als een' godslasteraar, ter dood te veroordeelen.

⁴) *gij hebt het gezegd!* Naar Hebreuwsche spraakgebruik is het antwoorden met een: *gij hebt het gezegd!* of: *gij zegt het!* eene bevestiging van hetgeen gevraagd is. De zin is dus: *Ja! ik ben het*. Vgl. Mk 14, 62. Door dit antwoord alzoo legt Jesus voor den hoogen raad de ondubbelzinnigste verklaring af van zijn Messiaschap en van zijne godheid.

⁵) *Doch*. Het Grieksche woordje hier gebezigd beteekent eigenlijk *buitendien, boven-dien, daarenboven*. De zin van Jesus' woorden is: Ik zweer bij den levenden God, dat ik de Messias, de zone Gods ben; en ik zeg ulieden daarenboven, dat gij van nu aan, uit hetgeen gebeuren zal zult zien, dat ik diegene ben, tot wien gezegd

Rom 14, 10. I Thess 4, 16.)

65 * Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua, dicens: Blasphemavit: quid adhuc egemus testibus? ecce nunc audistis blasphemiam: quid vobis videtur? At illi respondentes dixerunt: Reus est mortis.

67 * Tunc expuerunt in faciem ejus, et colaphis eum ceciderunt, alii autem palmas in faciem ejus dederunt, (Is 50, 6. Mc 14, 65) * dicentes: Prophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit?

69 * Petrus vero sedebat foris in atrio: et accessit ad eum una ancilla, dicens: Et tu cum Jesu

zult gij den zoon des menschen zien gezeten ter regterzijde der kracht Gods, en komende op de wolken des hemels. * Toen scheurde de hoogepriester zijne kleederen, zeggende: Hij heeft God gelasterd¹! Wat hebben wij nog getuigen van noode? zie nu hebt gij de godslastering gehoord²: * wat dunkt u³? En zij antwoordden en zeiden: Hij is des doods schuldig!

* Toen spuwden zij hem in het aangezicht, en gaven hem vuistslagen, en anderen sloegen⁴ hem met de vlakke hand in het aangezicht, * zeggende: Propheteer ons Christus! wie is het die u geslagen heeft⁵?

* Petrus nu zat buiten⁶ in het voorhof: ener kwam een dienstmaagd⁷ tot hem, zeggende: Ook

is (Ps 109, 1): *Zit aan mijne regterhand*, en dien Daniel (7, 13) zag komen op de wolken des hemels. Lees hier voorts de aantekening op Lk 22, 69.

¹) De betuiging van Jesus, dat hij de zone Gods was, wordt door den snooden Caïphas voor eene godslastering gehouden; en zijne verontwaardiging daarover huichelende, *scheurt hij zijne kleederen*, naar het gebruik der Joden op het hooren van eenige godslastering. — Men denke hier niet aan het hoogepriesterlijk gewaad; want daarvan moogt de hoogepriester zich alleenlijk bedienen in den tempel en voor de tempeldienst.

²) Caïphas rigt het woord tot de lidmaten van het Sanhedrin of den hoogen raad, waarvan hij voorzitter was. Zij hadden tot dusverre gezocht naar getuigen, wier beschuldiging een schijngrond voor een doodvonnis kon opleveren; maar zij hadden vergeefs gezocht. Zie vs 59 en 60, en Mk 14, 59. Doch nu zegt Caïphas, dat zij tot zijne beschuldiging geene getuigen meer behoeften, daar zij zelve eene godslastering uit zijnen mond gehoord hadden.

³) *wat dunkt u?* Daarmede wil Caïphas hun zeggen: Tot welke straf moet die godslasteraar naar onze wet (Lv 24, 10) veroordeeld worden?

⁴) Terstond na de uitspraak van dit doemvonnis werd Jesus door *eenige* van de Sanhedristen (Mk 14, 65) en door de geregtsdienaars (Lk 22, 63) op de allersmadeijkste wijze behandeld.

⁵) Lk (22, 64) teekent hier aan, dat zij Jesus aangezicht bedekt hielden, terwijl zij hem sloegen en uit bespotting hem toeriepen, dat hij in zijne hoedanigheid van Messias, en alzoo als de groote propheet, *die komen moest*, hun zoude zeggen, wie het was, die hem geslagen had. — *Propheteeren* heet in de H. Schrift ook *iets zeggen*, *et welk thans is of thans gebeurt*, wanneer namelijk de kennis daarvan op eene bovennatuurlijke wijze verkregen wordt.

⁶) *buiten* de zaal, waar de hooge raad hare vergadering gehouden had, doch binnen het voorhof van het paleis.

⁷) *eene dienstmaagd*, de deurwachster van het paleis, welke Petrus, op verzoek van Joannes, had binnengelaten. Zie Jo 18, 15—17.

Galilæo eras. (*Lc 22, 55. Jo*
 70 *18, 25.*) * At ille negavit co-
 ram omnibus, dicens : Nescio
 71 quid dicis. * Exeunte autem illo
 januam, vidit eum alia ancilla,
 et ait his, qui erant ibi : Et hic
 72 erat cum Jesu Nazareno. * Et
 iterum negavit cum juramento :
 73 Quia non novi hominem. * Et
 post pusillum accesserunt qui
 stabant, et dixerunt Petro :
 Vere et tu ex illis es : nam et
 loquela tua manifestum te facit.
 74 * Tunc cœpit detestari, et jurare
 quia non novisset hominem. Et
 75 continuo gallus cantavit. * Et
 recordatus est Petrus verbi Jesu,
 quod dixerat : Prius quàm gallus
 cantet, ter me negabis. Et egres-
 sus foras, flevit amare.

gij waart met Jesus den Galileër!¹
 * Doch hij loochende het in
 tegenwoordigheid van allen, zeg-
 gende: Ik weet niet wat gij zegt!
 * En toen hij de voorpoort² uit-
 ging, zag hem eene andere dienst-
 maagd, en zeide tot degenen, die
 daar waren: Ook deze was met
 Jesus den Nazareër! * En weder-
 om loochende hij met eenen eed
 zeggende: Ik ken dien mensch
 niet! * En een weinig daarna³
 traden toe die daar stonden⁴, en
 zeiden tot Petrus: Voorwaar
 ook gij zijt een van hen: want
 ook uwe spraak maakt u bekend!
 * Toen begon hij zich zelven te
 74 vervloeken, en te zweren dat hij
 dien mensch niet kende. En ter-
 stond kraaide de haan. * En
 75 Petrus herinnerde zich het woord
 van Jesus, dat hij gezegd had⁵:
 Eer de haan zal kraaijen, zult
 gij mij driemaal verloochenen.
 En naar buiten gegaan zijnde,
 weende hij bitterlijk.

1) Zij wil zeggen: Gij waart ook een van diegenen, welke het hielden met den Galileër, dien men hier gevangen voor het geregt heeft gebragt!

2) toen hij de voorpoort uitging. In het Grieksch staat: toen hij uitgegaan was naar de voorpoort.

3) Na zijne verloochening aan de voorpoort der woning van Caïphas (vs 71), was Petrus wederom naar binnen gegaan, en sprak daar met dezen en genen, die hij daar aantrof.

4) Eenige omstaanders, welke gehoord hebben, dat die dienstmaagd Petrus voor een volgeling hield van Jesus, bemerkten nu, dat hij de landtaal uitspreekt, gelijk de Galileërs. Dit maakt, dat zij het vermoeden van die dienstmaagd bevestigen, en tot hem zeggen: Voorwaar, ook gij zijt een van hen, die den Nazareër volgden; want, behalve de redenen, welke die dienstmaagd heeft voor haar vermoeden, ook uwe spraak, uwe Galileesche uitspraak van onze taal, maakt u bekend, geeft te kennen, dat gij een Galileër zijt. — De meeste der leerlingen van Jesus waren Galileërs; en daar zij nu, die daar stonden, aan de uitspraak van Petrus bemerkten hadden dat hij een Galileër was, zoo vinden zij daarin eene reden om het vermoeden dier dienstmaagd te bevestigen. — In de landtaal van Palestina onderscheide men drie tongvallen: dien van Jerusalem, den Samaritaanschen, en den Galileeschen. Deze laatste had, onder anderen, dit eigendommelijke, dat daarin de uitspraak der vier keelletters volstrekt niet verschilde.

5) dat hij gezegd had. Het woordje dat is hier niet gebezigd als betrekkelijk voornaamwoord; maar de zin is: Petrus herinnerde zich, dat Jesus gezegd had. In den Grieksch tekst lezen wij hier: En Petrus herinnerde zich het woord van Jesus, die (tot hem) gezegd had: Eer de haan, enz. De voorzegging van Petrus' verloochening is vermeld in vers 34.

ZEVEN EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus wordt door het Sanhedrin overgeleverd aan Pilatus, den stede- houder van Judea, vs 1, 2. Het wanhopig berouw van Judas en het uiteinde van den verrader, vs 3—5. Eene voorzegging krijgt hare vervulling in het gebruik, dat het Sanhedrin maakt van de dertig zilverlingen, den loon voor het verraad van Judas en door hem in den tempel weggeworpen, vs 6—10. Jesus voor den regterstoel van Pilatus, vs 11—14. Hij geeft aan het volk de keus, welken van twee zij verkiezen dat hij hun loslate, Jesus of Barabbas, een moordenaar; en het volk, door de Sanhedristen opgehist, kiest Barabbas en eischt den dood van Jesus, vs 15—23. Pilatus, ofschoon overtuigd van Jesus' onschuld, veroordeelt hem ter kruisdood, vs 24—26. Jesus wordt door de Romeinsche krijgsknechten gegeeseld, bespot, daarop Jerusalem uitgeleid ter kruisiging, en op den Calvarie-berg tusschen twee moordenaars aan het kruis genageld, vs 27—34. De soldaten verdeelen onder zich de kleederen van den gekruisten Jesus, waardoor eene voorzegging, den Messias aangaande, vervuld wordt, vs 35. Jesus, hangende aan het kruis, wordt nog gelasterd en bespot, vs 36—44. Jesus' sterven, en de wonde- ren, die zijnen dood vergezellen, vs 45—54. Jesus' begrafenis en de bewaking van zijn graf, vs 55—66.

1 * Mane autem facto, consilium
inierunt omnes principes sacer-
dotum, et seniores populi adver-
sus Jesum, ut eum morti trade-
rent. * Et vinctum adduxerunt
2 eum, et tradiderunt Pontio Pi-
lato praesidi. (*Mc 15, 1. Lc 23,*
1. Jo 18, 28.)

3 * Tunc videns Judas, qui eum

* Toen het nu morgen gewor-
den was, hielden al de opper-
priesters, en de ouderlingen des
volks raad tegen Jesus, ten einde
hem ter dood te brengen¹. * En
zij leidden hem gebonden² weg,
en leverden hem over³ aan Pon-
tius Pilatus den stedehouder⁴.
* Judas, die hem geleverd had,

1) ten einde het doodvonnis, 't welk zij tegen hem uitgesproken hadden, voor Pilatus te doen voltrekken. Want toen ter tijd, en waarschijnlijk reeds sedert dat Judea tot een wingewest gemaakt was (zie noot 3 op blz. 91), mogten de Joden op eigen gezag geen doodvonnis uitvoeren; zij zelven bekennen dit (Jo 18, 31): *Ons is het niet geoorloofd iemand te dooden*. Zij zullen dan nu beraadslaagd hebben, hoe zij het met de beschuldiging van Jesus bij Pilatus zouden aanleggen, om van den stedehouder te verkrijgen, dat hij Jesus ter dood zoude veroordeelen. Hem eenvoudig te beschuldigen, dat hij zich den zoon van God genoemd had, dat, begrepen zij, zou niet voldoende zijn, om Pilatus daartoe te bewegen.

2) Gedurende het verhoor was Jesus van zijne banden (Jo 18, 12) ontdaan en ongeboeid geweest.

3) als eenen veroordeelde, aan wien zij verlangden dat het doodvonnis zou vol- trokken worden.

4) Zie noot 3 op bladz. 91. De stedehouders hadden eigenlijk hun verblijf in Cesarea (Hand 23, 23, 24; 25, 1); doch op de groote feesten kwamen zij met eene afdeeling krijgsknechten naar Jerusalem, ten einde onder deze oproerige natie de orde te handhaven. Voor woning hadden zij daar het voormalig paleis van koning Herodes. In dit paleis was dan ook het *praetorium* of geregtshof, waarheen Jesus nu gebonden werd weggevoerd. Het paleis van Herodes lag in de nabijheid van den tempel.

tradidit, quòd damnatus esset ; pœnitentiaductus, retulit triginta argenteos principibus sacerdotum, et senioribus, * dicens :
 4 Peccavi, tradens sanguinem justum. At illi dixerunt : Quid ad nos ? tu videris. * Et projectis argenteis in templo, recessit : et abiens laqueo se suspendit. (*Act*
 5 1, 18.) * Principes autem sacerdotum, acceptis argenteis, dixerunt : Non licet eos mittere in corbonam : quia pretium sanguinis est. * Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli, in sepulturam peregrinorum. * Propter hoc vocatus est ager ille, Hacceldama, hoc est, ager sanguinis, et usque in hodiernum diem. (*Act*
 6 alsdan ziende dat hij veroordeeld was; kreeg berouw¹, en bragt de dertig zilverlingen² aan de opperpriesters, en de ouderlingen terug³, * zeggende : Ik heb gezondigd, door u regtvaardig bloed te leveren⁴ ! Doch zij zeiden : Wat gaat ons dat aan ? Gij moogt
 7 8 9 10
 5 6 7 8 9 10
 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20
 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30
 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40
 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50
 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60
 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70
 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80
 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90
 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

1) Judas kreeg berouw. Uit hetgeen hier van Judas gezegd wordt kan men besluiten, dat hij gehoopt had, dat zijn Meester zich wel uit de handen van zijne vijanden zou weten te verlossen; thans nu hij ziet, dat Jesus ter dood veroordeeld was, begint hij eerst regt het afschuwelijke van zijne misdaad te beseffen. Dat Jesus ter dood veroordeeld was, zag Judas daaraan, dat hij op last van het Sanhedrin gebonden werd weggevoerd naar Pilatus. Hij kreeg berouw. Thans zou hij wel gewild hebben, dat hij dit verraad aan zijnen Meester niet gepleegd had. Maar zijn berouw was geen echt berouw : het was smart, voortkomende uit gewetenswroeging over zijne begane misdaad, en daarbij — wanhoop.

2) Zie noot 9 op bladz. 176.

3) Dit geschiedde waarschijnlijk toen die opperpriesters en ouderlingen op weg gingen naar het regthuis van Pilatus (vs 2).

4) In het Grieksch staat : *onschuldig bloed*. De zin is : Ik heb eenen onschuldige in uwe handen overgeleverd.

5) Zij willen zeggen : Wat raakt ons dat, of gij gezondigd hebt ? Dat is uwe zaak, Gij moogt toezien, wat gy nu te doen hebt. Wij bevinden hem schuldig.

6) in den tempel. Men denke hier aan dat gedeelte van den tempel, hetwelk den naam droeg van *het Heilige*, en alleen toegankelijk was voor de priesters. Judas zal den buidel met het bloedgeld in den tempel geworpen hebben door de openstaande deur van het Heilige.

7) Het berigt, 't welk Petrus ons geeft (Hand 1, 18) aangaande den dood van Judas, is niet strijdig met hetgeen Mattheüs hier daaromtrent verhaalt.

8) Die zilverlingen werden den opperpriesters ter hand gesteld. Dit, en hunne beraadslaging (vs 7) betreffende het gebruik van dit geld, beide zal wel eerst na den afloop van het feest hebben plaats gehad.

9) de schatkist des tempels. De opperpriesters houden zich aan de verklaring van Judas, en beschouwen zijn geld, gelijk hij het aanzag, voor een oneerlijken loon; en daarom besluiten zij, naar den geest der wet (zie Dt 23, 18), dat het niet in de schatkist van den tempel mag komen. *Bloedprijs* is een prijs voor bloed, dat is hier geld, gewonnen door onschuldig bloed te leveren (vs 4).

10) den akker des pottbakkers. Mattheüs bedoelt een pottbakkers-akker wel bekend aan de eerste lezers van zijne Evangelie-geschiedenis; daarom schrijft hij: *den akker des pottbakkers* : anders zou hij geschreven hebben : *een pottbakkers-akker*.

- 9 1, 19.) * Tunc impletum est quod voordevreemdelingen¹. * Daarom 8
 dictum est per Jeremiam pro- werd die akker genaamd, Hakel-
 phetam, dicentem : Et accepe- dama, dat is, bloedakker², tot
 runt triginta argenteos pretium op den huidige dag³. * Toen is 9
 appretiati, quem appretiaverunt vervuld geworden⁴ watgesproken
 is door Jeremias den propheet, die
 zegt⁵: En zij namen de dertig
 10 a filiis Israel: (*Zach 11, 12*): * et zilverlingen de waarde
 des gewaardeerden, dien
 van de kinderen Israëls
 gewaardeerd hebben: * en 10
 dederunt eos in agrum figuli, zij gaven die voor den ak-
 ker des pottenbakkers, ge-
 sicut constituit mihi Dominus. gelijk de Heere mij bevolen
 had⁶.
- 11 * Jesus autem stetit ante præ- * Jesus nu stond voor den 11
 sidem, et interrogavit eum præ- stedehouder, en de stedehouder
 ses, dicens: Tu es Rex Judæorum? ondervroeg hem⁷, zeggende: Zijt
 Dicit illi Jesus: Tu dicis. (*Mc gij de Koning der Joden? Jesus*
15, 2. Lc 23, 3. Jo 18, 33.) zeide tot hem: Gij zegt het⁸.
- 12 * Et cum accusaretur a princi- * En toen hij door de opper- 12
 pibus sacerdotum, et senioribus, priesters, en de ouderlingen be-
 nihil respondit. * Tunc dicit illi schuldigd werd⁹, antwoordde hij

¹) Voor arme Joden, die uit den vreemde naar Jerusalem gekomen zijnde, bij voorbeeld, bij gelegenheid der drie groote feesten, aldaar stierven.

²) *bloedakker*. Met welk geld die akker was aangekocht, raakte onder het volk bekend, 't welk hem daarom den naam van *bloedakker* gaf.

³) en dien naam van *bloedakker* droeg hij nog, toen Mattheüs zijn Evangelie schreef.

⁴) In dat aankopen van een pottenbakkers-akker voor dertig zilverlingen, den bloedprijs des Heeren, door Judas in den tempel geworpen om bij den tempelschat gevoegd te worden, — daarin kreeg eene oude voorzegging hare vervulling.

⁵) Mattheüs haalt de voorzegging niet woordelijk aan, maar geeft zin en inhoud daarvan op. Zij staat bij *Zach 11, 12, 13*. Hoe het komen kan, dat wij hier in het Evangelie niet den naam van Zacharias, maar dien van Jeremias geschreven vinden, wordt op verschillende wijzen verklaard.

⁶) *gelijk de Heere my bevolen had*. Deze woorden slaan op hetgeen wij hier lezen bij Zacharias (vs 13): *En de Heere zeide tot mij: Werp hem* (den loon van Zacharias, als des herders; de dertig zilverlingen) *weg voor den pottenbakker*. — Wat in deze voorzegging aan Zacharias bevolen wordt te doen, en wat daar gezegd wordt door hem gedaan te zijn, dit kan alles aangezien worden als geschied zijnde niet werkelijk, maar in een prophetisch gezicht of *visioen*, van God aan Zacharias toegezonden. Zacharias is hier *type* of voorbeeld van den Christus.

⁷) *ondervroeg hem*. Lk (23, 2) vermeldt de beschuldiging tegen Jesus ingebragt, waarop deze *ondervraging* van Pilatus betrekking heeft.

⁸) *Gij zegt het*. Dit is zooveel gezegd als: *Ik ben het*. Zie noot 4 op bladz. 188. Bij den Evangelist Jo (18, 28-39), wiens verhaal hier veel uitvoeriger is, verklaart Jesus voor Pilatus, in welken zin hij *koning* wilde genoemd worden. Pilatus kon genoeg daaruit opmaken, dat Romes heerschappij in Judea niets te vreezen had van den beschuldigde.

⁹) *toen hij beschuldigd werd*. Men denke hier aan de beschuldigingen, vermeld bij Lk 23, 2, 5, en aan hetgeen de Sanhedristen aanvoerden, ten einde die beschuldigingen te staven.

14 Pilatus: Non audis quanta ad ver-
sum te dicunt testimonia? * Et
non respondit ei ad ullum ver-
bum, ita ut miraretur præsēs
vehementer.

15 * Per diem autem sollemnem
consueverat præsēs populo di-
mittere unum vinctum, quem
16 voluissent. * habebat autem tunc
vinctum insignem, qui dicebatur
17 Barabbas. * Congregatis ergo
illis, dixit Pilatus: Quem vultis
dimittam vobis: Barabbam, an
18 Jesum, qui dicitur Christus?
* Sciebat enim quòd per invi-
19 diam tradidissent eum. Sedente
autem illo pro tribunali, misit
ad eum uxor ejus, dicens: Nihil
tibi, et justo illi. multa enim
20 passa sum hodie per visum prop-
ter eum. * Principes autem sa-

niets¹. * Alsdan zeide Pilatus tot 13
hem: Hoort gij niet hoe veel zij
tegen u getuigen²? * En hij ant- 14
woordde hem op geen enkel
woord, zoodat de stedehouder
zich zeer verwonderde³.

* Op het feest⁴ nu was de 15
stedehouder gewoon het volk
éénen gevangene los te laten,
welken zij wilden⁵. * en hij had 16
destijds een beruchten⁶ gevan-
gene, Barabbas genaamd. * Toen 17
zij dan vergaderd waren⁷, zeide
Pilatus: Welken wilt gij dat ik
u loslate? Barabbas, of Jesus,
die Christus genoemd wordt?
* Want hij wist⁸ dat zij hem 18
uit nijd hadden overgeleverd.
* Terwijl hij nu op den regter- 19
stoel gezeten was⁹, zond zijne
huisvrouw tot hem, zeggende:
Bemoei u niet met dien regt-

1) Niets van hetgeen zij tegen Jesus inbragten verdiende eenige wederlegging. Pilatus zag zelf het ongerijmde hunner beschuldigingen, en betuigde, dat Jesus volstrekt onschuldig was. Hij zegt bij Jo 18, 38: *Ik vind volstrekt geene schuld in hem.*

2) Pilatus wilde hiermede Jesus aanzetten, dat hij spreken zou tot zijne verdediging.

3) Deze heidensche mensch was getroffen over die bedaarheid, dat geduld, dat verachten van den dood, kortom, die grootheid van ziel, welke Jesus hier aan den dag legde.

4) *Op het feest*, enz. Vóórdat geschiedde, wat Mattheüs hier nu vervolgens verhaalt, moet men plaatsen (Lk 23, 6—16) Jesus' wegvoering van Pilatus naar Herodes, en de betuiging van Pilatus, dat noch Herodes, noch hij zelf eenige schuld in den aangeklaagde hadden gevonden. *Op het feest*. Gemeend is hier het Paaschfeest, als blijkt uit den zamenhang der rede, gelijk ook uit Jo 18, 39.

5) *welken zij wilden*, uit diegenen, die hun door den stedehouder werden voorgesteld.

6) om zijne misdaden. Vgl Mk 15, 7. Lk 23, 19 en Jo 18, 40.

7) toen de aanwezende menigte op last van Pilatus bijeen vergaderd was geworden voor het regthuis, gaf hij hun verlot om eene keus te doen tusschen Barabbas en Jesus.

8) *Want hij wist*, dat zij hem uit nijd, enz. Van die gewoonte om het volk op het Paaschfeest eenen gevangene los te laten, maakte Pilatus gebruik, ten einde Jesus te onttrekken aan de woede der Sanhedristen; *want hij wist*, dat dezen hem uit nijd over zijn aanzien bij het volk *hadden overgeleverd*; en hij verwachtte, dat het volk, eene keus moetende doen tusschen Barabbas, een beruchten boosdoener (vs 16), en Jesus, zonder bedenken, de voorkeur zou geven aan Jesus.

9) Terwijl Pilatus nu op den regterstoel gezeten was, en het antwoord afwachtte van het volk, kwam er iemand tot hem met eene boodschap van zijne huisvrouw. Zij liet hem bidden, dat hij zich toch zou wachten van iets te doen ten nadeele van dien onschuldige; want dat zij in den morgenstond van hem gedroomd had, en in dien droom veel angst en benauwdheid had uitgestaan.

cerdotum, et seniores persuaserunt populis ut peterent Barabam, Jesum vero perderent. (Mc 15, 11. Lc 23, 18. Jo 21 18, 40. Act 3, 14.) * Respondens autem praeses, ait illis : Quem vultis vobis de duobus dimitti? At illi dixerunt: Barabam. * Dicit illis Pilatus : Quid igitur faciam de Jesu, qui dicitur Christus? * Dicunt omnes : Crucifigatur. Ait illis praeses : Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant dicentes : Crucifigatur. * Videns autem Pilatus quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret : accepta aqua, lavit manus coram populo, dicens : Innocens ego sum a

vaardige. want ik heb heden veel in den droom geleden om hem. * Doch de opperpriesters, en de ouderlingen overredden het volk¹ dat zij Barabbas zouden eischen, maar Jesus zouden doen omkomen. * En de stedehouder het woord opnemende², zeide tot hen : Welke van de twee wilt gij dat u losgelaten worde? En zij zeiden: Barabbas³! * Pilatus zegt tot hen : Wat zal ik dan doen met Jesus⁴, genaamd Christus? * Zij zeggen allen: Laat hem gekruisigd worden⁵! De stedehouder zeide tot hen : Wat kwaads heeft hij dan toch gedaan⁶? Doch zij schreeuwden heviger zeggende : Laat hem gekruisigd worden! * Toen nu Pilatus zag dat hij niets vorderde, maar dat er meer opschudding kwam : nam hij water, en wiesch zich de handen voor *de oogen van* het volk⁷, zeggende : Ik, ik ben onschuldig aan het bloed van dezen regtvaardige!

1) Van dit oponthoud in den voortgang der regtspleging maakten de Sanhedristen gebruik, om het volk te overreden, dat zij de loslating van Barabbas zouden vragen, en den dood eischen van Jesus.

2) Pilatus herhaalt na dit oponthoud zijne vraag aan het volk.

3) De poging door Pilatus gedaan om Jesus te redden, mislukt : het volk door de Sanhedristen overreed, geeft aan Barabbas de voorkeur boven Jesus.

4) *Wat zal ik dan doen met Jesus?* De zin is: indien Barabbas moet losgelaten worden, wat zal ik dan doen met Jesus? Pilatus zegt hun dit, hopende nog, naar het schijnt, dat het volk hem verzoeken zou, om ook Jesus los te laten.

5) *Laat hem gekruisigd worden!* De kruisiging was bij de Romeinen de gewone straf voor oproermakers. Daar nu de Sanhedristen Jesus bij den landvoogd van oproer beschuldigd hadden (Lk 23, 14), zoo vorderen zij, dat hij de straf der kruisiging zou ondergaan.

6) *Wat kwaads heeft hij dan toch gedaan?* Pilatus verklaart hiermede het nietige hunner beschuldigingen tegen Jesus, en tracht hen daardoor tot inkeer te brengen. Doch ook deze poging om Jesus te bevrijden mislukte.

7) Door deze zinnebeeldige handeling wil Pilatus aan het volk te kennen geven, hetgeen hij ook met woorden uitdrukte, dat hij geen schuld wilde hebben aan het onregtvaardig bloedvergieten, 't welk zij van hem vorderden; dat zij zelven het mogten verantwoorden. Waarop die verblinde menigte, in plaats van zich door Pilatus' verklaring van Jesus' onschuld te laten bewegen om van hun moordplan af te zien, woedend als uit eenen mond hem toeschreeuwde: *Zijn bloed home over ons en onze kinderen!* waarmede zij wilden zeggen: Wij nemen de schuld op ons en onze kinderen; God moge er ons voor straffen, als hij den dood niet verdiend heeft!

25 sanguine justi hujus : vos videritis. * Et respondens universus
 26 populus, dixit : Sanguis ejus super nos, et super filios nostros.
 * Tunc dimisit illis Barabbam :
 27 Jesum autem flagellatum tradidit eis ut crucifigeretur.
 * Tunc milites praesidis suscipientes Jesum in praetorium,
 congregaverunt ad eum universam cohortem : (Ps 21, 17.
 28 Jo 19, 2. Mc 15, 16) * et exuentes eum, chlamydem coccineam
 29 circumdederunt ei, * et plectentes coronam de spinis, posuerunt super caput ejus, et arundinem in dextera ejus. Et genu flexo ante eum, illudebant ei, dicentes : Ave rex Judaeorum.
 30 * Et expuentes in eum, acceperunt arundinem, et percu-

gijlieden moogt toezien ! * En al het volk antwoordde, en zeide : Zijn bloed kome over ons, en over onze kinderen ! * Alsdan liet hij hun Barabbas los : en Jesus na hem gegeeseld te hebben¹ gaf hij hun over om gekruisigd te worden.
 * Toen namen² de krijgsknechten van den stedehouder Jesus mede in het regthuis, en verzamelden tot hem³ de gansche bende : * en hem ontkleed hebbende⁴, deden zij hem een' scharlaken mantel om, * en zij vlochtenvandoorneneenekroon, en zetteden haar op zijn hoofd, en een' rietstok *gaven zij hem* in zijne regterhand. En voor hem op de knieën vallende, dreven zij den spot met hem, zeggende : Wees gegroet, koning der Joden ! * En zij spuwden op hem, en zij namen den rietstok, en sloegen

1) Eene geeseling ging bij de Romeinen gewoonlijk de kruisiging vooraf. Wat tusschen de geeseling van Jesus en zijne wegvoering nog geschied is, wordt verhaald door Jo 19, 4—16.

2) *Toen bragten de krijgsbenden Jesus in het regthuis.* Na Jesus geeseling, welke vóór het regthuis, naar het schijnt, had plaats gehad, werden hem zijne kleederen wederom aangedaan, en bragten hem de krijgsknechten in het regthuis van Pilatus. — Voor regthuis hebben de Grieksche en Latijnsche teksten hier het woord *praetorium*, door welk woord, als er spraak is van eene Romeinsche provincie of wingewest, de woning of het paleis beteekend wordt van het opperhoofd der provincie. Judea behoorde tot de Provincie Syrië, en opperhoofd van Syrië was toenmaals Vitellius. Onder hem stond, voor het bestuur van Judea, een *procurator*, in de Vulgaat *praeses* genoemd. Diens woning in Cesarea en in Jerusalem droeg ook den naam van praetorium. Zie hier ook noot 3 op bladz. 91.

3) *en verzamelden tot hem.* Bij de Romeinen werden de lijfstraffen uitgevoerd door soldaten. Die soldaten, van welke hier gezegd wordt, dat zij Jesus in het regthuis bragten, waren waarschijnlijk dezelfde, die hem gegeeseld hadden. Deze dan, na Jesus geleid te hebben in den binnenhof van het regthuis (Mk 15, 16), riepen bijeen de gansche bende, dat is, al de soldaten, die tot Pilatus' lijfwacht behoorden en thans in het regthuis zich bevonden. Hun doel was in vereeniging met hunne medesoldaten hunne baldadigheid en spotlust aan den ter dood veroordeelde bot te vieren.

4) *En hem ontkleed hebbende.* Zij namen hem zijne bovenkleederen af, en sloegen hem daarvoor een' scharlaken rooden soldaten-mantel om, hoedanig kleed ook door veldoversten en koningen gedragen werd. Zij wilden van onzen gezegenden Verlosser eenen spot-koning maken ; tot dat einde dienden ook de kroon, en de staf en de hoonende begroeting, van welk alles in het hierop volgende vers gesproken wordt.

31 tiebant caputejus. * Et postquam
illuserunt ei, exuerunt eum chla-
myde, et induerunt eum vestimen-
tis ejus,
et duxerunt eum ut crucifige-
32 rent. * Exeuntes autem invenerunt
hominem Cyrenæum, nomine
Simonem: hunc angaria-
verunt ut tolleret crucem ejus.
33 (Mc 15, 21. Lc 23, 26.) * Et
venerunt in locum, qui dicitur
Golgotha, quod est Calvariae
34 locus. (Mc 15, 22. Lc 23, 33.
Jo 19, 17.) * Et dederunt ei
vinum bibere cum felle mistum.
35 Et cum gustasset, noluit bibere.
* Postquam autem crucifixe-
runt eum, diviserunt vestimenta
ejus, sortem mittentes: ut imple-
retur quod dictum est per Pro-
phetam dicentem: Diviserunt
sibi vestimenta mea, et super
vestem meam miserunt sortem.

hem op zijn hoofd. * En nadat 31
zij hem bespott hadden, ontdeden
zij hem van den mantel, en deden
hem zijne kleederen¹ aan,
en leidden hem weg om hem te
32 kruisigen². * Toen zij nu uitgin-
gen³ vonden zij eenen mensch
van Cyrene, met name Simon:
dezen dwongen zij om zijn kruis
33 te dragen⁴. * En zij kwamen aan
eene plaats, genaamd Golgotha,
34 dat is Schedelplaats⁵. * En zij
gaven hem wijn te drinken met
gal gemengd⁶. En geproefd heb-
bende, wilde hij dien niet drinken⁷. 35
* En nadat zij hem gekruisigd
hadden, verdeelden zij zijne klee-
deren onder zich⁸, het lot werpen-
de: opdat vervuld zou worden wat
gesproken is door den Propheet
die zegt: Zij hebben mijne klee-
deren onder zich verdeeld,
en over mijn kleed hebben zij

1) zijne kleederen, zijne bovenkleederen. Zie noot 4 op bladz. 196.

2) zij leidden hem weg om hem te kruisigen. Hier moet men invullen wat de Evangelist Joannes vermeldt (19, 4-16) van eene laatste poging, welke Pilatus nog aanwendde, om de gemoederen van het volk te bewegen tot het loslaten van Jesus.

3) Toen zij nu uitgingen, enz. Toen de soldaten, de uitvoerders der lijfstraffen bij de Romeinen, Jesus wegleidden om hem te gaan kruisigen, en de stad uitgingen, enz. Bij de Joden moesten de doodstraffen voltrokken worden buiten de stadspoorten. Dit was ook het gebruik bij de Romeinen.

4) dezen dwongen zij dat hij zijn kruis zou dragen. De veroordeelden moesten zelven hun kruis naar de strafplaats dragen; en zoo deed ook onze gezegende Verlosser, als blijkt uit het verhaal van den Evangelist Joannes (19, 17). Doch toen hij tot buiten de stad zijn kruis had voortgedragen, waren zijne krachten zoo zeer uitgeput, dat hij onder dien last bezweek. Om welke reden de soldaten, die hem ter strafplaats geleidden, eenen vreemdeling, met name Simon, dien zij daar aantroffen, dwongen en presten om het kruis van Jesus te dragen. Dezen Simon, waarschijnlijk iemand van zeer geringe stand, was een vreemdeling, uit Cyrene, eene landstreek van Libyë, afkomstig.

5) Golgotha dat is Schedelplaats. De reden, waarom deze plaats zoo genoemd werd, kan niet met zekerheid gezegd worden.

6) wijn met gal gemengd. Het was een bittere drank, die eene bedwelmende en de zinnen verdoovende kracht had. Men gaf dien bij de Joden aan ter dood veroordeelde misdadigers, om hun daardoor hunne pijniging minder smartelijk te maken.

7) en geproefd hebbende. Toen Jesus geproefd had, welken drank men hem aanbood, wilde hij dien niet drinken, omdat hij zijne zelfbewustheid ten einde toe bewaren wilde.

8) Lees hier Jo 19, 23, 24, en de aantekeningen op die plaats.

(Mc 15, 24. Lc 23, 34. Jo 19, 23.) * Et sedentes servabant eum. * Et imposuerunt super caput ejus causam ipsius scriptam: HIC EST JESUS REX JUDEORUM. * Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones: unus a dextris, et unus a sinistris. * Prætereuntes autem blasphemabant eum moventes capita sua, * et dicentes: Vah qui destruis templum Dei, et in triduo illud reædificas: salva temetipsum: si filius Dei es, descende de cruce. (Jo 2, 19.) * Similiter et principes sacerdotum illudentes cum Scribis, et senioribus dicebant: * Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere: si rex Israël est, descendat nunc de cruce, et credimus ei:

het lot geworpen¹. * En zich nederzettende bewaakten zij hem². * En boven zijn hoofd plaatsten zij zijne beschuldiging³ in schrift gesteld: Deze is Jesus de koning der Joden⁴. * Er werden toen⁵ met hem twee roovers gekruisigd: één ter rechter-, en één ter linkerzijde. * En die voorbijgingen⁶ lasterden hem⁷ hunne hoofden schuddende, * en zeggende: Ha! gij die den tempel Gods afbreekt, en dien in drie dagen weder opbouwt: verlos u zelven: indien gij Gods zoon zijt, komt dan af van het kruis! * Desgelijks bespotteden hem ook de opperpriesters met de Schriftgeleerden, en de ouderlingen zeggende⁸: * Anderen heeft hij verlost⁹, zich zelven kan hij niet verlossen! is hij Israëls koning, dat hij nu afkome van het kruis, en wij gelooven aan hem¹⁰: * hij heeft

¹) Deze voorzegging wordt gevonden in Ps 21, 19, eenen prophetischen Psalm aangaande den Messias.

²) Om te beletten, dat men de gekruisigden van hun kruis afname, werd bij hen de wacht gehouden totdat zij gestorven waren.

³) zijne beschuldiging, d. i. de oorzaak, waarom hij gestraft wierd. Dit schijnt behoort te hebben tot de gebruiken bij de uitvoering der kruisstraf.

⁴) De beschuldiging tegen Jesus, waarop de Joden aandrongen, was deze, dat hij naar het rijk stond, Lk 23, 2, 3. Mk 15, 9, 12. Jo 19, 12. Pilatus veroordeelt hem daarom als schuldig aan gekwetste majesteit; van daar dit opschrift. Zie voorts de aantekeningen op Jo 19, 19-23.

⁵) toen. Nadat Jesus gekruisigd was, werd diezelfde straf ook voltrokken aan twee roovers. Dat dit verrigt is geworden niet door diezelfde soldaten (Jo 19, 23), die Jesus gekruisigd hadden, maar door andere, schijnt uit vers 36 genoegzaam zeker.

⁶) En die voorbijgingen. Uit deze woorden kan men opmaken, dat de gerechtsplaats aan een openbaren weg gelegen was.

⁷) lasterden hem. Hier is lasteren zooveel als beschimpen, bespotten. Hunne spotrede is eene honende herhaling der beide beschuldigingen tegen Jesus bij zijn verhoor inbragt. Zie 26, 61 en 65. Jo 19, 7.

⁸) Zij meenen dit in den zin van hun zeggen in 12, 24.

⁹) Hunne spotternij is niet, gelijk die in vs 40, regtstreeks tot Jesus gerigt: zij spreken niet tot hem, maar van hem onder elkander.

¹⁰) wij gelooven aan hem, namelijk dat hij waarlijk de Messias is, Israëls koning. — Jesus is inderdaad van het kruis afgekomen, van zijnen kruisdood, ten derden dage, gelijk hij het voorzegd had, verrijzende. Hebben zij daarom geloof gegeven aan zijn Messiasschap? Geenszins.

43 (*Sap* 2, 18) * confidit in Deo : op God vertrouwd : die verlosse
 liberet nunc, si vult eum : dixit *hem* nu, indien hij welgevallen
 enim : Quia filius Dei sum. aan hem heeft : hij zeide im-
 44 (*Ps* 21, 9.) * Idipsum autem mers : Ik ben Gods zoon¹. * Ge- 44
 et latrones, qui crucifixi erant lijkerwijzebeschimpten hem ook
 45 cum eo, improperabant ei. * A de roovers, die met hem gekrui-
 sexta autem hora tenebrae factæ sigd waren². * En van de zesde 45
 sunt super universam terram ure³ afkwam er eene duisternis⁴
 46 usque ad horam nonam. * Et over de gansche aarde tot de
 circa horam nonam clamavit negende ure toe.*En omtrent de 46
 Jesus voce magna, dicens : Eli, negende ure riep Jesus met lui-
 Eli, lamma sabachthani? hoc der stem, zeggende : Eli, Eli,
 est : Deus meus, Deus meus lamma sabachthani ! dat is : mijn
 ut quid dereliquisti me? (*Ps* God, mijn God waarom hebt gij
 47 21, 2.) * Quidam autem illic mij verlaten⁵? * En eenigen die 47
 stantes, et audientes, dicebant : daar stonden⁶, en dit hoorden,
 48 Eliam vocat iste. * Et continuo zeiden : Deze roept Elias⁷ ! * En 48
 currens unus ex eis acceptam eene spons en vulde haar met

1) De zin is: Hij beroemde zich op God als op zijnen Vader: dat die hem dan nu verlosse, indien hij zijn zoon is. Allertreffendst is hier de vervulling der voorzeggingen, in *Ps* 21 vervat, aangaande den lijdenden Messias, Men vergelijk hier vers 7, 8 en 9 van dien prophetischen Psalm.

2) Zie de aanteekening op *Lk* 23, 39.

3) van de zesde tot de negende ure. Dat is, naar onze wijze van tellen, van twaalf uren op den middag tot drie uren na den middag. Zie noot 3 op bladz. 129. Hoe deze tijdsbepaling niet in strijd is met die van den Evangelist Joannes (19, 14), zal op de betrekkelijke plaats gezegd worden.

4) eene duisternis, niet eene natuurlijke zonsverduistering of zon-eclips; want, om te zwijgen van andere redenen die niet toelaten daaraan te denken, het was toen volle maan, en bij volle maan kan geene zonsverduistering plaats hebben. Alzoo, wat thans geschiedde, was niet volgens den loop der natuur; het moet derhalve toegeschreven worden aan eene buitengewone daad van Gods almacht, waardoor de zon drie uren lang verhinderd werd haar gewoon licht aan de aarde mede te deelen. Wat aangaat den graad of de dikte der duisternis, men kan, om hetgeen wij bij den H. *Lk* lezen (23, 45), wel gelooven, dat die duisternis zoo groot was, als zij gewoon is te zijn bij eene geheele zonsverduistering.

5) Met die uitroeping begint die prophetische Psalm, waarvan in noot 1 bladz. 198 en in noot 1 bladz. 199 gesproken is; en Jesus geeft door die woorden de zwaarte van zijn lijden te kennen. Zie noot 1 op bladz. 183. Hij leed toen de allerongdragelijkste lichaamssmerthen, zonder eenige inwendige vertroosting, als een die geheel en al van God verlaten was. Dat die uitroeping: *Mijn God, mijn God*, enz., in Jesus' mond de klacht was van eenen wanhopige, is eene godslasterlijke verklaring van Calvijn.

6) De Grieksche tekst heeft hier: *Eenigen van die daar stonden*, aanschouwers en Romeinsche soldaten.

7) Jesus had geroepen: *Eli, Eli*, (vs. 46), dat is, mijn God, mijn God! Doch sommigen van die daar stonden, ofschoon dit *Eli, Eli*! zeer goed verstaande, maken er, uit spotternij, *Elias* van, en zeggen zoo, met bittere beschimping: Hij (die Messias daar) roept Elias, zijnen voorlooper om hulp.

8) Uit *Jo* (19, 28), zien wij, dat Jesus toen ook nog gezegd heeft: *Ik heb dorst*.

9) één van hen, van die Romeinsche soldaten.

49 spongiam implevit aceto, et im-
 posuit arundini, et dabat ei bi-
 bere. * Ceteri vero dicebant :
 50 Sine videamus an veniat Elias
 liberans eum. * Jesus autem
 iterum clamans voce magna,
 emisit spiritum.
 51 * Et ecce velum templi scis-
 sum est in duas partes a summo
 usque deorsum. et terra mota
 est, et petræ scissæ sunt, (II
 52 Par 3, 14) * et monumenta
 aperta sunt : et multa corpora
 sanctorum, qui dormierant

azijn, en hij stak haar op een
 riet, en gaf hem te drinken.* 49
 Doch de overigen zeiden : Doe
 niet ! laat ons zien of Elias komt
 om hem te verlossen ! * En we- 50
 derom riep Jesus met luide
 stem¹, en gaf den geest.
 * En zie het voorhangsel des 51
 tempels² scheurde van boven tot
 beneden in tweeën, en de aarde
 beefde³, en de steenrotsen scheur-
 den, * en de grafsteden gingen 52
 open⁴ : en vele ligchamen van
 ontslapen heiligen⁵ stonden op.

1) Hij riep, als Lk (23, 46) vermeldt : *Vader ! in uwe handen beveil ik mijnen geest ; en ook nog, wat Jo (19, 30) heeft aangeteekend : Het is volbragt !*

2) Wonderwerken verheerlijken den dood van Jesus. *Het voorhangsel des tempels.* Men denke hier aan eene zeer kostbare gordijn, waardoor *het heilige* was afgescheiden van *het heilige der heiligen*. De levietische eeredienst had haar einde bereikt. Zie de aantekening op Lk (23, 45).

3) *en de aarde beefde.* Het *scheuren des voorhangsels*, waarvan zoeven gesproken is, mag niet als iets toevalligs toegeschreven worden aan die aardbeving ; omdat deze naar luid van het verhaal, dat *scheuren* niet vooraf ging, maar eerst daarop volgde. Doch die aardbeving was oorzaak, dat *de steenrotsen scheurden*. Hoe verre zich die aardbeving en dat scheuren der steenrotsen heeft uitgestrekt, wordt niet gezegd ; voor het minste moet hier gedacht worden aan Golgotha of den Calvarieberg, en de omliggende plaatsen.

4) *de graven gingen open*, de grafspelonken welke op het tooneel dier aardbeving en dier splijtende rotsen zich bevonden, gingen open. — Men denke die grafspelonken gesloten door groote steenen, voor den ingang daarvan gewenteld. Zie vers 60.

5) *Vele ligchamen van ontslapen heiligen stonden op*, of *werden opgewekt*, gelijk men het Grieksche woord hier gebezigt ook zou kunnen vertalen. Niet *al* de ligchamen, maar *vele* van die ligchamen, welke in die door de aardbeving geopende spelonken begraven waren, *stonden op* uit hunne graven. Deze opwekking uit de dooden van die *ontslapen*, dat is, *gestorven* heiligen, geschiedde na dat Christus, *de eersieling der ontslapenen* (I Kor 15, 20) verzezen was, als genoegzaam is aangeduid in het volgende vers, waar gezegd wordt, dat zij uit hunne graven gegaan zijn *na zijne verrijzenis*. De Evangelist heeft dat *opgewekt worden* van ontslapen heiligen hier *proleptisch* willen voegen bij het opgaan der grafspelonken.

Wie die opgewekten geweest zijn, vermeldt de Evangelie-geschiedenis niet; alleen zegt zij ons, dat *het heiligen* waren, en dat zij *aan velen in Jerusaleem verschenen* zijn (vs. 54). Onderstelt men nu, wat hoogst waarschijnlijk is, dat zij verschenen zijn aan dezulken, die hen bij hun leven gekend hadden, dan mag men hier denken aan vrome Israëlieten, die, gelijk Joannes de Dooper, in hun geloof aan Jezus, als den Messias en hunnen Verlosser, korten tijd te voren in den Heere ontslapen waren. Voorts, men kan om goede redenen gelooven, dat de opgewekte heiligen verzezen zijn in verheerlijkte en onsterfelijke ligchamen, en hunne verschijningen gelijken met die van den verzezenen Jezus aan Magdalena, en aan die twee leerlingen, die naar Emmaüs gingen. En eveneens kan men op goede gronden aannemen, dat die heiligen, zonder wederom te sterven, met ziel en ligchaam opgevaren zijn ten hemel.

- 53 surrexerunt. * Et exeuntes de monumentis post resurrectionem ejus, venerunt in sanctam civitatem, et apparuerunt multis.
- 54 * Centurio autem, et qui cum eo erant, custodientes Jesum, viso terræmotu et his, quæ fiebant, timuerunt valde, dicentes: Vere
- 55 Filius Dei erat iste. * Erant autem ibi mulieres multæ a longe, quæ secutæ erant Jesum a
- 56 Galilæa, ministrantes ei: * inter quas erat Maria Magdalene, et Maria Jacobi, et Joseph mater, et mater filiorum Zebedæi.
- 57 * Cum autem sero factum esset, venit quidam homo dives ab Arimathæa, nomine Joseph, qui et ipse discipulus erat Jesu. (Mc 15, 42. Lc 23, 50. Jo 19,
- * En uit de grafs'eden gaande na zijne verrijzenis, kwamen zij in de heilige stad¹, en verschenen aan velen.*De hoofdman² nu, en die met hem waren, Jesus bewakende, toen zij de aardbeving zagen en wat er geschiedde, werden zeer bevreesd, en zeiden: Waarlijk deze was Gods Zoon³!
- *En er waren aldaar vele vrouwen van verre⁴ staande, die Jesus uit Galilea gevolgd hadden, hem dienende⁵: * onder welke waren Maria Magdalena⁶, en Maria de moeder van Jakobus, en Joseph⁷, en de moeder der zonen van Zebedeüs⁸.
- *Toen het nu avond geworden was⁹, kwam er een rijk man van Arimathea¹⁰, Joseph genaamd¹¹, die ook zelf een leerling van Jesus was¹². * Deze ging tot Pilatus, en

1) In Jerusalem Vgl. 4, 5.

2) hij, die het bevel voerde over de soldaten, aan welke de volvoering der kruisstraf en het bewaken der gekruisigden was opgelegd.

3) Bij Lk (23, 47): *Waarlijk deze mensch was regtvaardig*. Zie de aanteekening op die plaats.

4) Door bijvoeging van het woordje, *staande*, drukken wij den zin der Vulgata uit. De Grieksche tekst leest hier; *van verre aanschouwende*.

5) hare diensten aan Jesus en zijne leerlingen bewijzende. Zie de aanteekening op Lk 8, 2, 3.

6) *Magdalena*. Voor dit Latijnsche woord zou men in het Nederduitsch kunnen zeggen: Maria, de Magdaleensche. Zij was namelijk afkomstig van *Magdala*, een dorp aan het meer van Tiberias gelegen. Zij moet wel onderscheiden worden van Maria, de zuster van Lazarus (Jo 11, 1, 2). Van deze Maria uit Magdala in Galilea spreekt Lk 8, 2.

7) Deze Maria, eene bloedverwante der moeder van Jesus (Jo 19, 25), was de vrouw van Cleophas of Alphaeus en de moeder van Jakobus, den minderen of den kleinen (Mk 15, 40) en van Joseph.

8) *de moeder der zonen van Zebedeüs*. Zie over deze vrouw noot 7 op bladz. 13r.

9) Men denke hier aan den *vooravond*. Zie noot 7 op bladz. 94. Het zal nu wel omstreeks vier uren na den middag geweest zijn.

10) *van Arimathea*, afkomstig uit de stad van Arimathea, waarschijnlijk de stad Ramatha (I Rg 1, 19), waar Samuël geboren is,

11) Van dezen Joseph, een lidmaat van den Joodschen raad of het *Sanhedrin*, vermeldt Lk (23, 50, 51), dat hij een goed en regtvaardig man was, en zijne toestemming niet gegeven had aan hetgeen door zijne mede-lidmaten beraadslaagd en gedaan was geworden ten opzichte van Jesus. Hij behoorde, gelijk Nicodemus, tot die geheime leerlingen van Jesus, van welke Joannes spreekt. Zie Jo 19, 38, 39.

12) Deze Joseph kwam (vs 57) op Golgatha *toen het avond geworden was*, en ziende,

- 58 38) * hic accessit ad Pilatum, et petiit corpus Jesu. Tunc Pi-
 59 latus jussit reddi corpus. * Et
 accepto corpore, Joseph invol-
 60 vit illud in sindone munda. * et
 posuit illud in monumento suo
 novo, quod exciderat in petra.
 Et advolvit saxum magnum ad
 ostium monumenti, et abiit.
 61 * Erat autem ibi Maria Magda-
 lene, et altera Maria, sedentes
 contra sepulchrum.
 62 * Altera autem die, quæ est
 post Parasceven, convenerunt
 principessacerdotum, et Pharisæi
 63 ad Pilatum, * dicentes: Domine,
- verzocht om het ligchaam van
 Jesus. Toen beval Pilatus¹ dat
 het ligchaam zou afgegeven wor-
 den. * En Joseph nam het lig- 59
 chaam, en wond het² in zuiver
 lijnwaad. * En legde het in zijne 60
 nieuwe grafstede, welke hij in
 de steenrots had uitgehouwen³.
 En een' grooten steen gewenteld
 hebbende voor den ingang der
 grafstede⁴, ging hij heen. * En 61
 aldaar was Maria Magdalena,
 en de andere Maria⁵, zittende
 tegenover het graf.
 * Den anderen dag nu, *den dag* 62
 die na de Voorbereiding is⁶, ver-
 zamelden de opperpriesters, en
 de Pharisceërs *en kwamen* tot Pi-
 latus⁷, * zeggende: Heer! wij 63

dat Jesus reeds gestorven was, *ging hij tot Pilatus* (vs 58), en verzocht hem om het ligchaam van Jesus te mogen begraven. — Men moet weten, dat, naar Romeinsch gebruik, de lichamen der gekruisigden niet begraven werden, maar aan hunne kruisen bleven hangen, totdat ze vergaan waren. Nogtans kon de overheid verlof geven tot het begraven der lichamen. Lees hier ook de aantekening op Jo 19, 31.

1) Toen beval Pilatus na verzekerd te zijn, dat Jesus nu reeds wezenlijk gestorven was. Zie Mk 15, 44.

2) hij wond het, hij wikkelde het ligchaam in linnen doeken, naar het gebruik der Joden; ook het hoofd werd met een doek omwonden. Lees hier de aantekeningen op Jo 19, 5, 7, en 11, 44. In het bezorgen van Jesus' lijk werd Joseph van Arimathea door Nicodemus geholpen. Zie Jo 19, 38—40.

3) Deze grafstede, niet uit steenen gemaakt, maar uit eene steenrots uitgehouwen, een eigendom van Joseph van Arimathea, was *nieuw*, dat wil zeggen, naar het berigt van Lk (23, 53), *dat er nog nooit iemand in gelegen had*. Deze grafspelonk was nabij de plaats, waar Jesus gekruisigd was, als blijkt uit Jo 19, 41.

4) Men deed dit, om de lijken tegen roofdieren te beveiligen.

5) te weten, Maria, de moeder van Jakobus en Joseph (vs 56). Vgl. Mk 15, 47. Zie voorts de aantekening op Lk 23, 55, 56.

6) De tijd, dien de Evangelist hier aanduidt, is, naar onze wijze van spreken, vrijdag avond, na zonnenondergang. Op vrijdag avond begon met zonnenondergang bij de Joden *de andere* (de volgende) dag, de sabbathdag. Door de *Voorbereiding*, welke bij Markus op de gelijkkluidende plaats (15, 42) de *Voorsabbath* is genoemd, wordt hier verstaan eene tijdruimte van eenige uren, waarschijnlijk drie, welke het oogenblik des zonnenondergangs op den vrijdag voorafgingen. Deze tijdruimte werd gebruikt om alles *te bereiden* en in gereedheid te brengen, wat men aan toebereid voedsel en dergelijke zaken noodig had voor den volgenden sabbath.

7) Men versta dit in dien zin, dat eenige der lidmaten van het Sanhedrin, door de overige daartoe afgevaardigd, naar Pilatus gingen.

recordati sumus, quia seductor
 ille dixit adhuc vivens: Post tres
 64 dies resurgam. * Jube ergo cu-
 stodiri sepulchrum usque in diem
 tertium: ne forte veniant disci-
 puli ejus, et furentur eum, et
 dicant plebi: Surrexit a mortuis:
 et erit novissimus error pejor
 65 priore. * Ait illis Pilatus: Habe-
 tis custodiam, ite, custodite si-
 66 cut scitis. * Illi autem abeuntes,
 munierunt sepulchrum, signan-
 tes lapidem, cum custodibus.

zijn indachtig geworden, dat die
 bedrieger¹ nog in leven zijnde
 gezegd heeft: Na drie dagen zal
 ik verrijzen². * Gebied derhalve 64
 dat het graf bewaakt worde tot
 op den derden dag: opdat niet
 soms zijne leerlingen komen, en
 hem stelen, en aan het volk zeg-
 gen: Hij is opgestaan van de
 dooden: en het laatste bedrog
 zal erger wezen dan het eerste³.
 * Pilatus zeide tot hen: Gij hebt 65
 eene wacht⁴, gaat heen, en be-
 waakt *het graf* gelijk gij het
 verstaat⁵. * En zij heengegaan 66
 zijnde, verzekerden, na den steen
 verzegeld⁶ te hebben, het graf
 met de wachten.

¹) Vgl Jo 7, 12.

²) *na drie dagen* verschilt hier niet van *ten derden dage*. Vgl Mt 17, 22 met Mk 8, 31. Jesus lag gedurende éénen dag en twee nachten in het graf, en verrees daaruit op den derden dag. Het gedeelte van den eersten dag is, naar 's volks wijze van spreken, voor een ganschen dag gerekend; en evenzoo het gedeelte van den derden dag.

³) Zij willen zeggen: Indien zijne leerlingen het volk zullen kunnen wijs maken, dat hij na drie dagen, gelijk hij gezegd had, van de dooden is opgestaan, dan zal die voorgewende verrijzenis nog gevaarlijker gevolgen hebben voor de rust van het land; want zeker zal men hem dan nog veel algemeener dan bij zijn leven voor den Messias houden: en zoo zal het laatste bedrog noch schadelijker wezen dan het eerste.

⁴) Op de groote feesten zond de stedehouder een zeker getal soldaten af, om bij het tempelbezoek de openbare orde te handhaven (Flav. Jos. Antiqq. 20, 3, 4); en deze bende stond dan onder het gebied van het Sanhedrin. Van die wacht, welke zij reeds hadden, spreekt Pilatus hier, en zegt hun, dat zij eene afdeeling daarvan kunnen bezigen, om het graf van Jesus te bewaken.

⁵) zoo als gij het doelmatig oordeelt. De wijze der bewaking laat hij aan hunne beschikking over.

⁶) *zij verzegelden het graf*, waarschijnlijk met den zegel van het Sanhedrin. En dat verzegelen zal misschien geschied zijn uit wantrouwen jegens de wacht.

ACHT EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus verrijst op den eersten dag der week. In den omtrek der plaats, waar zijn ligchaam gelegen had, doet eene groote aardbeving zich gevoelen; een engel daalt neder, en wentelt den steen weg, die voor de opening van het graf geplaatst was; verschrikt door het ontzagelijk voorkomen des engels, nemen de wachters haastig de vlugt, vs 1—4. Eenige vrouwen komen aan het graf; de engel verkonddigt haar Jesus' verrijzenis, en beveelt haar deze tijding spoedig te brengen aan zijne leerlingen, en hun te zeggen, dat zij den verrezene in Galilea zouden zien, vs 5—8. Terwijl zij henen gaan, verschijnt Jesus aan haar, vs 9, 10. De wachters berigten aan den Joodschen raad, wat er bij het graf geschied was. Zij worden door den raad omgekocht, om aan het volk wijs te maken, dat Jesus' lijk, des nachts, terwijl zij sliepen, gestolen was geworden door zijne leerlingen vs 9—15. Jesus verschijnt aan zijne elf Apostelen in Galilea; hunne zending, en de stichting van het onfeilbaar leerambt der Kerk, vs 16—20.

1 * Vespere autem sabbati, quæ
lucescit in prima sabbati, venit
Maria Magdalene, et altera Maria
videre sepulchrum. (Mc 16, 1.
Jo 20, 1.)

2 * Et ecce terræ motus factus est
magnus. Angelus enim Domini

* Des avonds nu van den sabbath¹, bij het aanbreken van den
eersten dag der week, kwam
Maria Magdalena, en de andere,
Maria² om het graf te bezien³.

* En zie er ontstond eene groote
aardbeving⁴. Want een engel des

1) *Des avonds nu van den sabbath*. Zoo staat er in onzen Latijnschen tekst. Het woord, hier door *aanbreken* overgezet, kan ook *den aanvang* beteekenen van den Joodschen dag, die met zonnenondergang begon; dit blijkt uit Lk 23, 54. Wil men nu aan het *aanbreken* in dit vers die beteekenis geven, dan wordt daar gezegd, dat Maria Magdalena en de andere Maria naar het graf van Jesus kwamen zien op den zaterdag avond, kort vóór zonnenondergang. En dewijl de andere Evangelisten van een grafbezoek spreken door die vrouwen gedaan op den vroegen morgen van den zondag, zoo zou men moeten zeggen, óf dat het verhaal van Mattheüs in tegenspraak is met dat der overige Evangelisten, óf wel dat Mattheüs gewaagt van een grafbezoek dat reeds den vorigen dag zou geschied zijn, en waarvan de overige Evangelisten geene melding maken. Geen van beiden kunnen wij aannemen; en het is ook geenszins noodig. De Grieksche woorden namelijk op deze plaats gebezigd, kunnen overgezet worden door: *na den sabbath*; en de sabbath mag hier genomen worden als een natuurlijke dag, en die alzoo met middernacht eindigde: daartoe geeft Mattheüs ons regt door zijne andere tijdsbepaling: *omtrent het aanbreken van den eersten dag der week*. Ik zou den Griekschen tekst hier zoo kunnen overzetten: *Na den sabbath nu, toen het aanlichtte voor den eersten dag der week*.

2) te weten, de moeder van Jakobus en Joseph, die Maria, welke de Evangelist kort te voren (27, 56) genoemd had.

3) of het haar mogelijk zou wezen, er in te komen, ten einde Jesus' lijk te balsemen. Zie Mk 16, 1. Dat de steen, die den ingang sloot van Jesus' grafstede, verzegeld was geworden en zijn graf met eene wacht bezet, daarvan wisten de vrouwen niets.

4) *er geschiedde eene groote aardbeving*, terwijl die vrouwen naar het graf gingen. Deze aardbeving bepaalde zich bij den naasten omtrek der plaats, waar Jesus begraven lag; de gansche aarde rondom het graf werd hevig geschud. Voor de vrouwen, die toen op weg waren naar het graf, was deze aardbeving niet voelbaar. Toen zij aan het graf kwamen, was de grafstede reeds geopend en de wacht op de vlugt gegaan.

descendit de caelo : et accedens
 3 revolvit lapidem, et sedebat su-
 per eum : * erat autem aspectus
 ejus sicut fulgur : et vestimentum
 4 ejus sicut nix. * Præ timore au-
 tem ejus exterriti sunt custodes,
 et facti sunt velut mortui.

5 * Respondens autem angelus
 dixit mulieribus : Nolite timere
 vos : scio enim, quòd Jesum, qui
 6 crucifixus est, quæritis : * non
 est hic : surrexit enim, sicut
 dixit : venite, et videte locum,
 7 ubi positus erat Dominus. * Et
 cito euntes, dicite discipulis ejus
 quia surrexit : et ecce præcedit
 vos in Galilæam : ibi eum vide-
 bitis. ecce prædixi vobis.

8 * Et exierunt cito de monu-

Heeren¹ daalde uit den hemel :
 en togetreden zijnde wentelde
 hij den steen af, en ging daarop
 zitten : * en zijn gelaat was als
 een bliksemstraal² : en zijn kleed
 4 wit als sneeuw. * En van vrees
 voor hem beeffden de wachters,
 en werden als dooden³.

* En de engel sprak en zeide
 tot de vrouwen⁴ : Vreest gij niet⁵ !
 want ik weet, dat gij Jesus, den
 gekruisigde, zoekt : * hij is hier
 niet : want hij is opgestaan,
 gelijk hij gezegd heeft : komt,
 en ziet de plaats, waar de Heer
 gelegen heeft. * En gaat spoedig
 7 heen, en zegt tot zijne leer-
 lingen dat hij verzezen is : en
 zie hij gaat u voor naar Galilea :
 daar zult gij hem zien. zie ik
 heb het u voorzien⁶ !

* En zij haastiglijk van uit de

1) *Want een engel des Heeren*, enz. De reden van die aardbeving aan het graf, was het nederdalen van een engel des Heeren aldaar : de wachters moesten opmerkzaam gemaakt worden op het bovennatuurlijke, hetwelk hier thans stond te gebeuren. Een engel in menschenlijke gedaante daalt af van den hemel, treedt toe naar de grafstede van Jesus, wentelt den steen weg, die voor de opening van het grafgewelf geplaatst was, en zet zich neder op dien steen. Doch niet opdat Jesus uit zijn graf zou kunnen uitgaan ; hij had zijn graf reeds verlaten ; maar opdat het geopende en ledige graf voor zijne verrijzenis zou getuigen, daarom werd die steen door den engel afgewenteld van zijn graf.

2) zoo lichtend en schitterend.

3) In die doodelyke ontsteltenis vlugten zij naar de stad, en gaven daar berigt van hetgeen bij het graf van Jesus gebeurd was. Zie vs 11.

4) Toen de vrouwen aan het graf kwamen, was de wacht reeds gevlugt. De engel heeft niet meer dat schrikverwekkende gelaat, waarmede hij zich aan de wacht vertoonde. Hij vertoont zich aan de vrouwen in eene andere gedaante ; hij is ook van plaats veranderd, en niet meer gezeten op den grafsteen (vs 2), maar in de graf-spelonk zelve ; beide blijkt genoegzaam uit het verhaal van Mk 16, 5.

5) *Vreest gij niet!* De vrouwen, aan het graf komende, worden, om hetgeen zij daar zien, door vrees bevangen. Doch de engel spreekt haar moed in : Gij, vriendinnen van Jesus, *vreest gij niet!* Niet om u te verschrikken, ben ik hier, want ik weet, waarom gij gekomen zijt. — Daarop kondigt de engel haar aan, dat Jesus van de dooden verzezen was, gelijk hij voorzien had ; en tot hare overtuiging noodigt hij haar uit, om in het graf te gaan, en de plaats te bezigtigen, waar de Heer gelegen had. Voorts beval de engel haar (vs 7), dat zij zonder uitstel de blijde boodschap van Jesus' verrijzenis aan zijne leerlingen zouden aankondigen, en hun ook dit zeggen : *Zie hij gaat u voor naar Galilea : daar zult gij hem zien.* Lees noot 4, bladz. 206.

6) *Zie ik heb het u voorzien.* In het Grieksch staat hier : *Zie ik heb het u gezegd*, wat geen wezenlijk verschil maakt, de wijl *zeggen* hier een *voorzeggen* was. De engel wil door die woorden bekrachtigen, wat hij haar gezegd had.

mento cum timore, et gaudio
 magno, currentes nunciare di-
 9 scipulis ejus. * Et ecce Jesus
 occurrit illis, dicens : Avete.
 Illæ autem accesserunt, et te-
 nuerunt pedes ejus, et adorave-
 10 runt eum. * Tunc ait illis Jesus :
 Nolite timere. ite, nunciate fra-
 tribus meis ut eant in Galilæam,
 ibi me videbunt.
 11 * Quæ cum abiissent, ecce
 quidam de custodibus venerunt
 in civitatem, et nunciaverunt
 principibus sacerdotum omnia,
 12 quæ facta fuerant. * Et congregati
 cum senioribus consilio
 accepto, pecuniam copiosam de-
 13 derunt militibus, * dicentes: Di-
 cite quia discipuli ejus nocte
 grafplaats gaande met vrees, en
 groote blijdschap¹, liepen heen
 om het zijnen leerlingen te bood-
 schappen. * En zie Jesus ont-
 9 moette haar², en zeide : Weest
 gegroet! En zij toetredende, om-
 armden zijne voeten, en aan-
 10 baden hem. * Daarop zeide Je-
 sus tot haar: Vreest niet³! gaat,
 berigt mijne broederen dat zij
 naar Galilæa gaan, aldaar zullen
 zij mij zien⁴.
 * Toen zij waren heengegaan⁵,
 11 zie zoo kwamen er eenige van
 de wachters⁶ in de stad, en gaven
 aan de opperpriesters berigt van
 alles, wat er geschied was⁷. * En
 12 zij vergaderden met de ouder-
 lingen, en na beraadslaagd te
 hebben⁸, gaven zij veel geld aan
 de soldaten, * en zeiden: Zegt
 13 dat zijne leerlingen 's nachts ge-

¹) met vrees en groote blijdschap. Het zien en het hooren spreken van den engel was oorzaak van hare vrees of ontsteltenis, terwijl de aankondiging van Jesus' verrijzenis groote blijdschap bij haar verwekt had.

²) De vrouwen op weg zijnde naar de leerlingen, ontmoeten Jesus, die tot haar zegt: Wees gegroet! Zij erkennen hem, vallen voor hem neder, en aanbidden hem.

³) Vreest niet! Men denke aan eene ontsteltenis, veroorzaakt door het zien van den verzeenen Jesus.

⁴) aldaar zullen zij mij zien. Jesus zegt niet, dat hij daar alleen en dan eerst zich zou laten zien; vroegere verschijningen dan die Galileesche worden derhalve door die woorden van Jesus geenszins uitgesloten. Ook de engel had niet gezegd (vs 7), dat Jesus' leerlingen hem in Galilea alleen, of aldaar voor de eerste maal zouden zien.

⁵) t. w. om Jesus' verrijzenis aan zijne leerlingen te boodschappen. De Grieksche tekst heeft hier: terwijl zij henengingen. De zin blijft dezelfde.

⁶) eenige van de wachters, eenige der soldaten die behoorden tot de wacht door het Sanhedrin verordend (27, 65, 66) ter bewaking van het graf van Jesus. Uit hoevele soldaten die wacht bestond, wordt niet gezegd. Men denke hier aan diegene der soldaten, die de wacht hadden, toen de engel verscheen. De soldaten voor het bewaken van Jesus' graf bestemd, hielden daar niet allen tegelijk de wacht, maar losten elkander af.

⁷) bij het graf. Uit het volgende vers blijkt, dat de soldaten ook getuigd hebben, dat het ligchaam van Jesus niet meer in zijn graf te vinden was.

⁸) Na met elkander geraadpleegd te hebben, hoe zij het zouden aanleggen om die voor hen zoo verpletterende getuigenis der wacht te onderdrukken, besloten zij de wachters met veel geld om te koopen. De soldaten moesten de zaak anders verhalen, dan zij werkelijk gebeurd was; zij moesten onder het volk uitstrooijen, dat Jesus' ligchaam des nachts gestolen was geworden, terwijl zij uit groote vermoeidheid op hunne wacht in slaap waren gevallen en sliepen. Men begrijpt gemakkelijk, dat de Sanhedristen ook zelven wel gezorgd zullen hebben, om die leugen onder het volk te verspreiden. Zie Justin. M. contra Tryph., p. 335 (ed. Colon.).

venerunt, et furati sunt eum, 14
 nobis dormientibus. * Et si hoc 14
 auditum fuerit a præsidente, nos 14
 suadebimus ei, et securos vos 14
 faciemus. * At illi accepta pe- 15
 cunia, fecerunt sicut erant edoc- 15
 ti. Et divulgatum est verbum 15
 istud apud Judæos, usque in 15
 hodiernum diem. 15
 * Undecim autem discipuli 16
 abierunt in Galilæam in mon- 16
 tem, ubi constituerat illis Jesus. 16
 * Et videntes eum adoraverunt: 17
 quidam autem dubitaverunt. 17
 * Et accedens Jesus locutus 18
 est eis, dicens: Data est mihi 18
 omnis potestas in cælo, et in 18
 terra. * euntes ergo docete omnes 19
 gentes: baptizantes eos in nomi- 19

komen zijn, en hem gestolen
 hebben, terwijl wij sliepen. * En
 indien zulks mogt gehoord wor-
 den door den stedehouder, dan
 zullen wij hem overreden¹, en
 maken dat gij gerust zijt. * En
 zij namen het geld, en deden
 gelijk hun geleerd was. En dit
 zeggen² verspreidde zich onder
 de Joden, tot op den huidigen dag³.

* De elf leerlingen nu gingen 16
 heen naar Galilea naar den berg⁴,
 werwaarts Jesus hun bevelen
 had *te gaan*. * En toen zij hem 17
 zagen⁵ aanbaden zij hem: doch
 sommigen twijfelden⁶. * En Jesus 18
 trad toe en sprak tot hen, zeg-
 gende: Aan mij is gegeven alle
 magt⁷ in hemel, en op aarde!
 * Gaat dan⁸ en onderwijst⁹ alle 19

1) namelijk, dat hij u niet straffe wegens plichtverzuim.

2) *dit zeggen* der soldaten, die leugen, dat het ligchaam van Jesus door zijne leerlingen gestolen was geworden (vs 13).

3) tot op den dag, dat de Evangelist Mattheüs dit schreef.

4) *naar den berg*, enz. Bij eene der vroegere verschijningen van Jesus aan zijne leerlingen, zal hij hun bepaaldelijk de plaats genoemd hebben, waar zij moesten vergaderen.

5) Mattheüs, na gesproken te hebben (vs 9) van Jesus' verschijning op den dag zijner verrijzenis, gaat zijne overige verschijningen stilzwijgend voorbij, en maakt hier nog maar alleen gewag van die verschijning in Galilea, bij welke hij zijne elf jeerlingen magtigde tot de uitoefening van hunne Apostolische bediening, en het onfeilbaar leerambt zijner Kerk instelde.

6) *Sommigen twijfelden*. Sommigen der elf leerlingen twijfelden een oogenblik bij deze verschijning van Jesus; niet daaraan echter, of Jesus in der daad verreezen was, maar gelijk het bij eene der vroegere verschijningen ook reeds geschied was (Lk 24, 36-40), of zij waarlijk den persoon van Jesus, dan wel eenen geest voor hunne oogen zagen. Door het toetreden en het toespreken van Jesus werd die twijfel weggenomen.

7) *Aan mij is gegeven alle magt*. De Zaligmaker spreekt hier niet van die magt, welke hij als God tegelijk met zijne goddelijke natuur ontving van den Vader; noch ook van die, welke hij als mensch verkreeg in zijne menschwording; maar hij spreekt hier van die magt, welke hem als Verlosser van het menschedom geworden is door het volbrachte werk der verlossing. Die magt en heerschappij, of dat koningschap was door de propheten, van den toekomstigen Messias sprekende, voorzegd geworden (Ps 2, 6-8; 109, 1. Dn 7, 13, 14), en Paulus gewaagt er van, onder anderen, in zijnen brief aan de Philippensers (2, 9, 10), en in dien aan de Ephesiërs (1, 2-22). Zie ook Hand 10, 36, 42, en Apoc 17, 14.

8) *Gaat dan*. Het zinverband is: Dewijl aan mij alle magt gegeven is in hemel en op aarde, zoo wil ik, dat gij uitgaat in de gansche wereld en alle volkeren onderwijst, enz.

9) *onderwijst*. Het woord, 't welk in den Griekschen tekst hier gebezigd is, beteekent eigenlijk zooveel als: *maakt tot mijne leerlingen*, maakt tot Christenen.

ne Patris, et Filii, et Spiritus
 20 sancti: (Mc 16, 15) * docentes naam des Vaders, en des Zoons,
 eos servare omnia quaecumque en des Heiligen Geestes: * hen 20
 mandavi vobis: et ecce ego vo- leerende onderhouden alles wat
 biscum sum omnibus diebus, us- ik u geboden heb: en zie ik ben
 que ad consummationem sæculi. met u alle dagen, tot aan de
 voleinding der wereld¹.

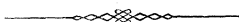
---

1) Ter opheldering van vers 19 en 20 moge dienen wat wij gezegd hebben in het eerste hoofdstuk der *algemeene inleiding*, bladz. 1-3.

INLEIDING

TOT

HET EVANGELIE VAN MARKUS.

Markus een bekeerling en leerling van den Apostel Petrus, die hem daarom ook, in eenen geestelijken zin, zijnen zoon noemt¹, is de schrijver van het tweede onzer vier Evangelien, volgens de eenparige getuigenis der Christelijke oudheid. Sommigen willen, dat deze Markus dezelfde persoon zij, die ons als reisgenoot van Paulus en van Barnabas² uit de *Handelingen der Apostelen* bekend is, en aldaar nu eens Joannes Markus³, dan eens enkel Joannes⁴, dan wederom enkel Markus⁵ genoemd wordt, doch anderen trekken, om goede redenen, die eenzelvigheid van persoon in twijfel. Wij treffen Markus, den Evangelist, te Rome aan in gezelschap en als ambtgenoot van den Apostel Petrus, toen deze zijnen brief schreef aan de Christenen⁶ in Klein-Azië woonachtig. Naar luid van zeer oude berigten, predikte Markus, door Petrus daartoe uitgezonden, het Evangelie in Egypte, en stierf in het achtste jaar der regeering van Keizer Nero den marteldood te Alexandrië. De H. Kerk viert jaarlijks zijne gedachtenis op den 25 April.

Het was te Rome en op verzoek der Romeinsche Christenen, dat Markus zijne Evangelie-geschiedenis opstelde. Zij was door

---

1) I Pt 5, 13. — 2) Hand 12, 25; 13, 5; 15, 39. — 3) Hand 12, 12, 25; 15, 37. — 4) Hand 13, 5, 13. — 5) Hand 15, 39. Kol 4, 10. II Tim 4, 11. Philem 24. — 6) I Pt 5, 13.

Petrus gelezen en goedgekeurd, en alzoo den geloovigen ten gebruike aanbevolen.

Markus schreef zijn Evangelie korten tijd na Mattheüs, doch vóór Lukas; en hij schreef oorspronkelijk in het Grieksch, welke taal destijds vrij algemeen door de Romeinen verstaan werd.

Het doel, hetwelk Markus met zijne Evangelie-geschiedenis beoogde, was niet zoo zeer dogmatisch, als veeleer historisch: hij wilde eene korte geschiedenis geven van Jesus' daden, sedert den aanvang van zijn openbaar leven.

Voor een zeer groot gedeelte komt het Evangelie van Markus, wat inhoud en gang zijner geschiedenis betreft, overeen met dat van Mattheüs, en op vele plaatsen is die overeenkomst ook tegelijk woordelijk. Markus, dit staat vast, heeft het Evangelie van Mattheüs niet alleen gekend, maar ook, tot zijn bijzonder oogmerk, zich daarvan bediend bij het opstellen zijner geschiedenis van Jesus' leven en daden: en om die reden zal de H. Augustinus¹ van Markus sprekende, hem den *verkorter* van Mattheüs genoemd hebben. Dit mag echter niet te letterlijk verstaan worden, want Markus heeft niet alleen verscheidene gebeurtenissen geboekt, welke bij Mattheüs volstrekt niet voorkomen; maar ook, als beide Evangelisten dezelfde gebeurtenissen beschrijven, dan heeft Markus gewoonlijk een of ander bijvoegsel, waardoor het verhaal van Mattheüs nu eens omstandiger en vollediger, en dan eens duidelijker en verstaanbaarder gemaakt wordt.

---

¹) De consensu Evang. Lib. 1, cap. 2.

HET

H. EVANGELIE VAN JESUS CHRISTUS

VOLGENS MARKUS.

EERSTE HOOFDSTUK.

INHOUD. Joannes de Dooper, de voorlooper en wegbereider van den Messias, door de propheten voorzgd, vs 1—3. Zijne strenge levenswijze, en zijn prediken en doopen in de woestijn, vs 4—8. Jesus komt uit Nazareth naar de Jordaan, en laat zich doopen door Joannes; hierop gaat hij in de woestijn en wordt daar van den duivel beproefd, vs 9—13. Hij keert terug naar Galilea, en vangt zijne prediking aan; zijne roeping van vier Apostelen, vs 14—20. Jesus komt te Capharnaüm; hij verlost zeer vele bezetenen, en geneest de schoonmoeder van Petrus, en andere kranken; vs 21—34. Hij verlaat Capharnaüm, en doorreist Galilea, overal predikende en door wonderwerken de waarheid zijner woorden bevestigende, vs 35—45.

1	* INITIUM Evangelii Jesu	* Begin van het Evangelie van	I
2	Christi, Filii Dei. * Sicut scriptum est in Isaia propheta: Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui praeparabit viam tuam ante te. (<i>Mal 3, 1.</i>)	Jesus Christus ¹ , den Zoon Gods ² .	2
3	* Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus. (<i>Is 40, 3. Lc 3, 4. Jo 1, 23.</i>)	* Gelijk er geschreven staat in den propheet Isaïas: Zie ik zend mijnen engel voor uw aangezicht, die uwen weg zal bereiden voor u henen.	3
4	* Fuit Joannes in deserto baptizans, et praedicans baptismum poenitentiae in remissionem peccatorum. (<i>Mt 3, 1.</i>)	* De stem eens roependen in de woestijn: Bereidt den weg des Heeren, maakt zijne paden regt ³ . * Zóó was Joannes doopende in de woestijn, en predikende een boetdoopsel tot vergeving der zonden ⁴ . * En	4
5			5

1) *Evangelie van Jesus Christus* beteekent hier de blijde boodschap aangaande de komst van den beloofden Messias, den Zaligmaker der wereld. De aankondiging van deze blijde tijding begon met de prediking van Joannes den Dooper. In dien zin schrijft Markus: *Begin van het Evangelie*. Vgl. noot 1 op bladz. 17.

2) *den Zoon Gods*. Terstond, bij den aanvang van zijne geschiedenis, verkondigt Markus de godheid van den Zaligmaker der wereld.

3) De woorden in vers 3 vermeld, staan in *Is 40, 3*. Wat voorafgaat: *Zie ik zend mijnen engel*, enz., is uit *Mal 3, 1*. Doch het was den Evangelist voornamelijk om de woorden der voorzegging van Isaïas te doen, en daarom schreef hij: *gelijk er geschreven staat in den propheet Isaïas*, zonder van Malachias te gewagen. Zie voorts onze aantekeningen op *M 3, 3*, en *11, 10, 11*.

4) *een boetdoopsel tot vergeving der zonden*. De zin dezer woorden is: Joannes predikte en trachtte door zijne prediking allen te overreden, om zijn *boetdoopsel* te ontvangen. — Dit doopsel bestond in eene indompeling in de wateren der Jordaan; door welke

diebatur ad eum omnis Judææ regio, et Jerosolymitæ universi, et baptizabantur ab illo in Jordanis flumine, confitentes peccata sua. (Mt 3, 5.) * Et erat Joannes vestitus pilis cameli, et zona pellicea circa lumbos ejus, et locustas, et mel silvestre edebat.

Et prædicabat dicens: (Lv 11, 22.) * Venit fortior me post me: cujus non sum dignus procumbens solvere corrigiam calcamentorum ejus. (Mt 3, 11. Lc 3, 16. Jo 1, 27.) * Ego baptizavi vos aqua, ille vero baptizabit vos Spiritu sancto. (Act 1, 5; 2, 4; 11, 16; 19, 4.)

* Et factum est: in diebus illis venit Jesus a Nazareth Galilææ: et baptizatus est a Joanne in Jordane. * Et statim ascendens de aqua, vidit cælos apertos, et Spiritum tamquam columbam descendantem, et manentem in ipso. (Lc 3, 22. Jo 1, 32.) * Et vox facta est de cælis: Tu es filius meus dilectus, in te complacui.

* Et statim Spiritus expulit eum in desertum. (Mt 4, 1. Lc 4, 1.)

geheel de landstreek van Judea liep tot hem uit, en de Jerusalemers allen¹, en zij lieten zich van hem doopen² in de rivier de Jordaan, hunne zonden belijdende³.

* Joannes nu had een kleed aan van kemelshaar, en eenen lederen gordel om zijne lenden, en sprinkhanen, en wilden honing at hij⁴.

* En hij predikte zeggende: Na mij komt die magtiger is dan ik: van wiens schoeisel ik niet waardig ben de riem nederbukkende te ontbinden. * Ik doopte u met water, maar hij zal u doopen met den heiligen Geest⁵.

* En het geschiedde: dat Jesus in die dagen kwam van Nazareth eene stad van Galilea: en hij liet zich van Joannes doopen in de Jordaan⁶. * En terstond opklimmende uit het water, zag hij de hemelen geopend worden, en den Geest als eene duive nederdalen, en op hem blijven⁷. * En er kwam eene stem uit den hemel: Gij zijt mijn welbeminde zoon, in u heb ik mijn behagen gesteld⁸!

* En terstond dreef de Geest hem uit naar de woestijn⁹. * En

indompeling de doopeling, onder belijdenis zijner zonden, zinnebeeldig te kennen gaf, dat hij daar berouw over had, en een nieuw leven wilde aanvangen; daarom heette zijn doopsel een *voetdoopsel* of een *doopsel van bekeering*. Joannes vermaande allen, om dit doopsel te ontvangen *tot vergeving der zonden*, dat is, om alzoo door berouw en bekeering zich voor te bereiden tot het doopsel van den Messias wiens komst hij hun aankondigde, *die hem doopen zou met den Heiligen Geest* (Mt 3, 11), en door dien Geest hen reinigen van hunne zonden. Lees tot verdere opheldering van het gezegde, noot 5 op bladz. 27, noot 6 en 7 op bladz. 28, noot 10 op bladz. 29, en noot 8 op bladz. 30.

1) Het is hyperbolisch gesproken, gelijk hieronder, in vers 33.

2) Zie noot 6 op bladz. 28.

3) Zie noot 7 op bladz. 28.

4) Zie de aantekeningen op Mt 3, 4.

5) Lees voor het verstand van vers 7 en 8 het aangeteekende op Mt 3, 11.

6) Zie noot 3 en 4 op bladz. 30.

7) Lees het aangeteekende op Mt 3, 16, en 17.

8) Zie noot 1 op bladz. 31.

9) Zie noot 2 op bladz. 31.

- 13 * Et erat in deserto quadraginta diebus, et quadraginta noctibus: et tentabatur a satana: eratque cum bestiis, et angeli ministrabant illi. hij was in de woestijn veertig dagen, en veertig nachten: en hij werd door den satan beproefd¹: en hij was met de wilde dieren², en de engelen bedienden hem.
- 14 * Postquam autem traditus est Joannes, venit Jesus in Galilæam, prædicans Evangelium regni Dei. (Mt 4, 12. Lc 4, 14. Jo 4, 43.) * et dicens: Quoniam impletum est tempus, et appropinquavit regnum Dei: poenitemini, et credite Evangelio. * En nadat Joannes was overgeleverd, kwam Jesus in Galilea, predikend³ het Evangelie van het rijk Gods³, * en zeggende: De tijd is vervuld, en het rijk Gods is nabij gekomen: bekeert u⁴, en geloof⁵ aan het Evangelie⁵!
- 15 * Et præteriens secus Mare Galilææ, vidit Simonem, et Andream fratrem ejus, mittentes retia in mare, (erant enim piscatores) (Mt 4, 18. Lc 5, 2.) * et dixit eis Jesus: Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum. * Et protinus relictis retibus, secuti sunt eum. * Et progressus inde pusillum, vidit Jacobum Zebedæi, et Joannem fratrem ejus, et ipsos componentes retia in navi: * et statim vocavit illos. Et relicto patre suo Zebedæo in navi cum mercenariis, secuti sunt eum. * En langs het Meer van Galilea voorbijgaande, zag hij Simon, en diens broeder Andreas, die de netten in het meer wierpen, (want zij waren visschers) * en Jesus zeide tot hen: Volgt mij, en ik zal u visschers van menschen doen worden. * En terstond lieten zij de netten, en volgden hem⁶. * En van daar een weinig voortgegaan zijnde, zag hij Jakobus den zoon van Zebedeüs⁷, en diens broeder Joannes, die ook de netten gereed maakten in het schip⁸; * en terstond riep hij hen. En zij lieten hunnen vader Zebedeüs in het schip met de huurlingen, en volgden hem.
- 16 * Et ingrediuntur Capharnaum: et statim sabbatis ingres- * En zij komen binnen Capharnaüm: en terstond⁹ ging hij op

1) Van Jesus' beproevingen in de woestijn, hier door Markus zeer kort vermeld, geven Mt (4, 1—12) en Lk (4, 1—14) een omstandig verhaal.

2) Hij bevond zich alzoo in een zeer woest oord, en dat door geen mensch bezocht werd.

3) *het Evangelie*, d. i. de blijde tijding, de aankondiging van het rijk Gods. Vgl hier Mt 4, 23, en lees noot 5 op bladz. 27.

4) Zie noot 5 op bladz. 27.

5) Geloof, dat het rijk Gods nu staat opgericht te worden, en maakt u bereid, door verbetering van uw leven, om opgenomen te mogen worden in dat Godsrijk.

6) Zie het aangeteekende op Mt 4, 20.

7) Zie noot 9 op bladz. 34.

8) In het Grieksch staat hier: *die ook in het schip de netten vermaakten*. Volgens die lezing, heeft het woordje *ook* hier dezen zin: Gelijk Simon en Andreas (vs 16) in hun schip waren, zoo waren *ook* Jakobus en Joannes in hun schip, toen Jesus hen aantrof.

9) Van het oogenblik af, dat Jesus in Capharnaüm kwam, begon hij *terstond*, zonder uitstel, op de sabbath-dagen de synagoog te bezoeken en aldaar de Capharnaïeten te leeren.

22 sus in synagogam, docebat eos. (Mt 4, 13. Lc 4, 31.) * Et stupebant super doctrina ejus: erat enim docens eos, quasi potestatem habens, et non sicut Scribæ. (Mt 7, 28.)

23 * Et erat in synagoga eorum homo in spiritu immundo: et
24 exclamavit, (Lc 4, 33.) * dicens: Quid nobis, et tibi Jesu Nazarene: venisti perdere nos? scio
25 qui sis, Sanctus Dei. * Et comminatus est ei Jesus, dicens: Obmutesce, et exi de homine.
26 * Et discernens eum spiritus immundus, et exclamans voce
27 magna exiit ab eo. * Et mirati sunt omnes, ita ut conquirent inter se dicentes: Quidnam est hoc? quænam est doctrina hæc nova? quia in potestate etiam spiritibus immundis imperat, et

de sabbath-dagen in de synagog, en leerde hen. * En zij stonden verbaasd over zijne leering: want hij leerde hen, als magt hebbende¹, en niet gelijk de Schriftgeleerden.

* En er was in hunne synagog een mensch met een onreinen geest²: en hij schreeuwde, zeggende³: * Wat hebben wij met u te doen⁴, Jesus de Nazarener! Zijt gij gekomen om ons te verderven⁵? Ik weet wie gij zijt⁶, de Heilige Gods⁷. * En Jesus bestrafte hem⁸, zeggende: Verstom, en ga uit van den mensch! * En de onreine geest hem als van een scheurende⁹, en zeer hard schreeuwende ging uit van hem. * En allen stonden verwonderd, zoodat zij onder elkander vroegen zeggende: Wat is dit toch¹⁰? welke is deze nieuwe leer? want met magt¹¹ gebiedt hij ook¹² aan de onreine geesten, en zij gehoorzamen hem¹³. * En

1) Zie noot 1 op bladz. 5r.

2) een mensch, die van een boozen geest bezeten was.

3) en hij schreeuwde, zeggende. De booze geest bezigde het spraak-orgaan van dien ongelukkige, om de klanken te vormen dier woorden, welke thans volgen. Hij is bevreesd, dat Jesus hem zal uitwerpen en naar de plaats zijner foltering verwijzen. Vgl Lk 8, 31.

4) Wat hebben wij met u te doen! De zin is: Wat hebt gij tegen ons, dat gij ons wilt uitwerpen? Wij plagen u toch niet!

5) om ons te verderven, namelijk, door ons uit te drijven en ons te verwijzen naar de plaats onzer foltering. Vgl. S. Thom P. 1, q. 64, art. 4.

6) Ik weet wie gij zijt. Het was bij de gevallen engelschaar thans bekend, dat Jesus van Nazareth de beloofde Messias was; en zij wisten dit uit de voorzeggingen aangaande den toekomstigen Messias, en uit Jesus' leer en al de wonderwerken, die hij verrichtte ter bekrachtiging der waarheid van zijne leer en goddelijke zending. Zie Lk 4, 41.

7) de Heilige Gods. Het is zooveel gezegd als: gij zijt de beloofde Messias. De Heilige Gods is eene benaming van den Messias. Jo 10, 36. Ps 15, 10. Dn 9, 24.

8) Zie noot 3 op bladz. 114.

9) door de hevigste zenuwtrekkingen bij dien ongelukkigen te veroorzaken.

10) Wat is dit toch? Wat vreemde zaak is dit? — Het is eene verwonderings-vraag, duidelijker uitgedrukt in de volgende: welke is deze nieuwe leer, die met het doen van zulke wonderen bekrachtigd wordt?

11) met magt, op zijn eigen gezag, met een enkel woord. Zoo was het nooit in Israël gezien. Vgl 9, 33.

12) ook. Niet alleen worden de zieken op zijn woord terstond genezen, maar ook aan de onreine geesten geeft hij bevel.

13) Wilde men het vraagteken achter nieuwe leer aan het einde van dit vers

28 et obediunt ei. * Et processit rumor ejus statim in omnem regionem Galilææ.

29 * Et protinus egredientes de synagoga, venerunt in domum Simonis, et Andreæ cum Jacobo, et Joanne. (*Mt 8, 14. Lc 4, 38.*)

30 * Decumbebat autem socrus Simonis febricitans: et statim dicunt ei de illa. * Et accedens elevavit eam, apprehensa manu ejus: et continuo dimisit eam febris, et ministrabat eis.

32 * Vespere autem facto cum occidisset sol, afferebant ad eum omnes male habentes, et dæmonia habentes: * et erat omnis civitas congregata ad januam.

34 * Et curavit multos, qui vexabantur variis languoribus, et dæmonia multa ejiciebat, et non sinebat ea loqui, quoniam sciebant eum. (*Lc 4, 41.*)

35 * Et diluculo valde surgens, egressus abiit in desertum locum, ibique orabat. * Et persecutus est eum Simon, et qui cum illo erant. * Et cum invenissent eum,

37

het gerucht van hem ging aanstonds uit in de gansche landstreek¹ van Galilea.

* En terstond gingen zij² de synagoog uit, en zij kwamen in het huis van Simon, en Andeas met Jakobus, en Joannes. * De

schoonmoeder nu van Simon lag te bed met de koorts: en terstond zeiden zij hem *dit* van haar³. * En hij trad toe en rigtte haar op, haar bij de hand vattende: en de koorts verliet haar terstond, en zij bediende hen.

* En toen het avond was geworden en de zon was ondergegaan⁴, bragten zij⁵ tot hem allen die kwalijk gesteld waren, en ook die booze geesten *inhadden*⁶: * en de gansche stad was aan de deur⁷ bijeenvergaderd. * En hij genas velen, die van verschillende ziekten gekweld waren, en vele booze geesten wierp hij uit, en liet hun niet toe te spreken, omdat zij hem kenden⁸.

* En zeer vroeg opgestaan zijnde, ging hij uit⁹ en begaf zich naar eene woeste plaats, en hij bad aldaar. * En Simon ging hem achterna¹⁰, en zij die met hem

verplaatsen, wat de Vulgaat niet doet, dan kon men zoo vertalen: *Wat is toch deze nieuwe leer, dat hij met magt gebiedt ook aan de onreine geesten, en dezen hem gehoorzamen?*

1) In het Grieksch: *omstreek*.

2) t. w. Jesus, Petrus en Andreas.

3) Zij gaven hem hiervan kennis.

4) Eene naauwkeurige tijdsbepaling, om te kennen te geven, dat de sabbath (vs 24) voorbij was, toen geschiedde wat nu vervolgens verhaald wordt.

5) *bragten zij*, al de inwoners van Capharnaüm (vs 21), die zieken hadden. Vgl. Lk 4, 40.

6) Vgl. noot 6 op bladz. 35.

7) van het huis van Simon en Andreas (vs 29).

8) *omdat zij hem kenden*, en, indien hij hen liet spreken, zij hem voor den beloofden Messias zouden uitroepen, en alzoo bekend maken. En dit wilde Jesus niet; vooreerst, omdat hij van de booze geesten geene getuigenis wilde aannemen; en ten tweede, omdat de tijd nog niet gekomen was, waarop hij openlijk voor den beloofden Messias wilde verkondigd worden door anderen dan zich zelven. Lees hier ook noot 1 op bladz. 109.

9) uit het huis van Simon en Andreas (vs 29).

10) *de stad uit*. Jesus had buiten hun weten Capharnaüm verlaten. Zij misten hem, en gingen hem zoeken.

dixerunt ei: Quia omnes quæ-
 38 runt te. * Et ait illis: Eamus in
 proximos vicos, et civitates, ut
 et ibi prædicem: ad hoc enim
 39 veni. * Et erat prædicans in
 synagogis eorum, et in omni
 Galilæa, et dæmonia ejiciens.

40 * Et venit ad eum leprosus
 deprecans eum: et genu flexo
 dixit ei: Si vis, potes me munda-
 re. (Mt 8, 2. Lc 5, 12.)

41 * Jesus autem misertus ejus,
 extendit manum suam: et tan-
 gens eum, ait illi: Volo: Munda-
 42 re. * Et cum dixisset, statim
 discessit ab eo lepra, et munda-
 43 tus est. * Et comminatus est ei,
 44 statimque ejecit illum: * et dicit
 ei: Vide nemini dixeris: sed
 vade, ostende te principi sacer-
 dotum, et offer pro emundatione
 tua, quæ præcepit Moyses in
 testimonium illis. (Lv 14, 2.)

45 * At ille egressus cœpit prædi-
 care, et diffamare sermonem,
 ita ut jam non posset manifeste
 introire in civitatem, sed foris
 in desertis locis esset, et conve-
 niebant ad eum undique.

waren¹. * En toen zij hem ge-
 37 vonden hadden, zeiden zij tot
 hem: Allen zoeken u². * En hij
 38 zegt tot hen: Laat ons in de
 naastgelegen vlekken, en steden
 gaan, opdat ik ook daar predike:
 want daartoe ben ik gekomen³.
 * En hij predikte in hunne syna-
 39 gogen⁴, en in gansch Galilea, en
 wierp de booze geesten uit.

* En er kwam tot hem een
 40 melaatsche die hem smeekte: en
 op de knieën vallende tot hem
 zeide: Indien gij wilt, gij kunt
 mij reinigen⁵. * En Jesus zich
 41 over hem erbarmende, strekte
 zijne hand uit: raakte hem aan,
 en zeide tot hem: Ik wil! Word
 gereinigd! * En toen hij dit ge-
 42 zegd had, ging de melaatschheid
 aanstonds van hem, en hij was
 gereinigd⁶. * En hij bedreigde
 43 hem, en deed hem terstond weg-
 gaan: * en zeide tot hem: Zie
 44 toe dat gij het aan niemand
 zegt! maar ga heen, vertoon u
 aan den opperpriester⁷, en offer
 voor uwe reiniging, wat Moyses
 bevolen heeft tot eene getuigenis
 voor hen⁸. * Doch hij uitgegaan
 45 zijnde begon het te verkondigen,
 en de zaak te verbreiden, zoodat
 hij⁹ niet meer in het openbaar de
 stad kon ingaan¹⁰, maar buiten
 op eenzame plaatsen was, en zij
 kwamen tot hem van alle kanten,

1) t. w. Andreas, Joannes en Jakobus, die met Simon waren.

2) De gansche stad was op de been om hem. Vgl. Lk 4, 42.

3) Bij Lk 4, 43: *Daarom ben ik gezonden.*

4) in de synagogen der Galileërs, door geheel Galilea.

5) Zie noot 3 op bladz. 51.

6) Zie noot 4 op bladz. 51.

7) Het Grieksch heeft hier: *aan den priester.*

8) Lees de noot op Mt 8, 4.

9) *hij*, t. w. Jesus.

10) Uit hoofde van den al te grooten toeloop van het volk, dien hij wilde vermijden.

TWEEDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus keert naar Capharnaüm terug en leert aldaar voor eene groote schare volks; bij die gelegenheid vergeeft hij aan een' verlamde zijne zonden; en tot een bewijs dat hij magt daartoe had, en ter beschaming der Phariseërs die hem daarom van godslastering beschuldigden, geneest hij dien ongelukkige oogenblikkelijk, door een enkel woord, van zijne verlamming, vs 1-12. Jesus roept Mattheüs uit zijn toehuis tot het Apostel-ambt. Hij eet bij hem in gezelschap van vele tollenaars en zondaren, en verdedigt zich tegen de Phariseërs, die dit aanstootelijk vonden, vs 13-17. Jesus' antwoord op de vraag, waarom zijne leerlingen niet vasten, gelijk die van Joannes en van de Phariseërs, vs 18-22. Jesus verdedigt zijne leerlingen tegen de Phariseërs, die hen van eene, naar hunne meening, ongeoorloofde daad beschuldigden. Hij leert bij die gelegenheid dat de Sabbath gemaakt was om den mensch, en niet den mensch om den sabbath; te gelijkertijd verklaart hij Heer en meester te zijn ook van den sabbath, vs 23-28;

1 * Et iterum intravit Capharnaüm post dies, (Mt 9, 2) * et
2 auditum est quòd in domo esset,
et convenerunt multi, ita ut
non caperet neque ad januam,
3 * Et venerunt ad eum ferentes
4 paralyticum, qui a quattuor portabatur. (Lc 5, 18) * Et cum
non possent offerre eum illi præ
turba, nudaverunt tectum ubi
erat: et patefacientes submiserunt
5 grabatum, in quo paralyticus jacebat. * Cum autem vidisset
Jesus fidem illorum, ait para-

* En wederom kwam hij binnen 1
Capharnaüm na eenige dagen,
* en men vernam dat hij in huis¹ 2
was, en er vergaderden velen,
zoodat zelfs de plaats bij de deur²
hen niet meer bevatten kon, en
hij verkondigde hun het woord³.
* En daar kwamen er tot hem, 3
die eenen verlamde bragten,
welke door vier gedragen werd⁴.
* En daar zij dien om de schare 4
niet voor hem brengen konden,
ontblootten zij het dak⁵ boven de
plaats waar hij was: en eene
opening gemaakt hebbende⁶

1) In het huis, waar hij gewoon was in Capharnaüm zijn verblijf te houden.

2) *de plaats bij de deur*. Ik verbeeld mij een gebouw van twee verdiepingen. Jesus bevindt zich in het bovenste gedeelte van het huis, welk gedeelte onmiddellijk door het platte dak gedekt wordt, en een of meer uitgangen heeft op eene galerij, welke neêrziet op de binnenplaats. Nu vergaderden er zóó velen, dat niet alleen het bovenhuis vol was, maar zelfs *de plaats bij de deur* (de binnenplaats) hen niet bevatten kon.

3) *het woord*, aangaande het rijk Gods, het Evangelie-woord. Vgl. Mt 13, 19.

4) *te weten*, op een bed of eene matras, als blijkt uit het volgende vers.

5) *ontblootten zij het dak*. In het Grieksch staat hier: *zij dekten het dak af*. Zij openden, voor zoo ver het noodig was, dat gedeelte van het dak, dat boven de plaats was, waar Jesus zich thans bevond. Men denke hier aan een Oostersch huis met zijn plat dak, waarop men, zonder de woning in te gaan, van de straat af langs eenen buitentrapp gemakkelijk komen kon. Vgl. noot 5 op bladz. 161. Die platte daken hadden eene deur, waardoor men naar beneden in het huis kwam. Hier zal die opening te eng geweest zijn, om er den verlamde op zijne matras door te dragen.

6) Ik geloof niet, dat iemand juist weet te zeggen, hoe men zich dit *ontblooten* of *afdekken van het dak* en het *maken van eene opening* daarin moet voorstellen geschied te zijn.

lytico : Fili, dimittuntur tibi
 6 peccata tua. * Erant autem illic
 quidam de Scribis sedentes, et
 cogitantes in cordibus suis :
 7 * Quid hic sic loquitur? blasphemat. Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? (*Job 14,*
 8 *4. Is 43, 25.*) * Quo statim cognito Jesus spiritu suo quia sic cogitarent intra se, dicit illis : Quid ista cogitatis in cordibus
 9 vestris? * Quid est facilius dicere paralytico : Dimittuntur tibi peccata : an dicere : Surge, tolle grabatum tuum, et ambula? * Ut
 10 autem sciatis quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, (ait paralytico) * tibi dico : Surge, tolle
 11 grabatum tuum, et vade in domum tuam. * Et statim surrexit ille : et, sublato grabato, abiit
 12 coram omnibus, ita ut mirarentur omnes, et honorificarent Deum, dicentes : Quia numquam sic vidimus.
 13 * Et egressus est rursus ad mare : omnisque turba veniebat
 14 ad eum, et docebat eos. * Et cum præteriret, vidit Levi Alphæi

lieten zij het bed neder¹, waarop
 de verlamde lag. * Als nu Jesus
 hun geloof gezien had², zeide hij
 tot den verlamde : Zoon ! uwe
 zonden worden u vergeven³ !
 * Nu waren aldaar eenige van de
 Schriftgeleerden gezeten, en die
 in hunne harten dachten : * Wat
 spreekt deze aldus? hij lastert
 God⁴. Wie kan zonden vergeven,
 dan God alleen? * En Jesus door
 zijn geest⁵ het aanstonds wetende dat zij zóó bij zich zelve
 dachten, zegt tot hen : Waarom
 denkt gij dit in uwe harten⁶?
 * Wat is gemakkelijker tot den
 verlamde te zeggen : De zonden
 worden u vergeven : of te zeggen : Sta op, neem uw bed op, en
 wandel⁷? * Doch opdat gij lieden
 moogt weten dat de Zoon des
 menschen magtheeft omopaaarde
 zonden te vergeven (sprak hij
 tot den verlamde) * ik zeg u : Sta
 op, neem uw bed op, en ga naar
 uw huis ! * En oogenblikkelijk
 stond hij op : hij nam zijn bed op,
 en ging heen voor aller oogen,
 zoodat allen verwonderd waren,
 en God verheerlijkten, zeggende :
 Zoo iets hebben wij nog nooit
 gezien !
 * En hij ging wederom uit⁸
 naar het meer⁹ : en al het volk¹⁰
 kwam tot hem, en hij leerde hen.
 * En in het voorbijgaan¹¹, zag hij

1) waarschijnlijk door middel van koorden, aan de vier hoeken van het bed vastgemaakt.

2) Zie noot 3 op bladz. 56.

3) Zie noot 5 op bladz. 56.

4) Zie noot 6 op bladz. 56.

5) door *zijn geest*, door zijne godheid.

6) Vgl. noot 8 op bladz. 56.

7) Zie voor vs 9—12 het aangeteekende op Mt 9, 5—8.

8) uit Capharnaüm. Dit ziet op vs 1.

9) het Galileesche meer. Aan dat meer lag Capharnaüm, als blijkt uit Mt 4, 13.

10) van die streek.

11) Langs het meer gaande, kwam hij het tolhuis voorbij, waar hij Levi zitten zag.

sedentem ad telonium, et ait illi: Sequere me. Et surgens secutus est eum. (*Mt 9, 9. Lc 5, 27.*)
 15 * Et factum est, cum accumberet in domo illius, multi publicani, et peccatores simul discumbabant cum Jesu, et discipulis ejus: erant enim multi, qui et sequebantur eum. * Et Scribæ, et Pharisæi videntes quia manducaret cum publicanis, et peccatoribus, dicebant discipulis ejus: Quare cum publicanis, et peccatoribus manducat et bibit Magister vester? * Hoc audito Jesus ait illis: Non necesse habent sani medico, sed qui male habent: non enim
 16 veni vocare justos, sed peccatores. (*I Tim 1, 15*) * Et erant discipuli Joannis, et Pharisæi jejunantes: et veniunt, et dicunt illi: Quare discipuli Joannis, et Pharisæorum jejunant, tui autem discipuli non jejunant? * Et ait illis Jesus: Numquid possunt filii nuptiarum, quamdiu sponsus cum illis est, jejunare? Quanto tempore habent secum sponsum, non possunt jejunare. * Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus: et tunc jejunabunt in illis diebus. (*Mt 9, 15. Lc 5, 35.*)
 17
 18
 19
 20
 21 * Nemo assumentum panni ru-

Levi¹ den zoon van Alpheüs aan het tolhuis zitten, en hij zeide tot hem: Volg mij! En hij stond op en volgde hem. * En het geschiedde, terwijl hij in diens huis aan *tafel* zat, dat vele tollenaars, en zondaren mede aanzaten met Jesus, en zijne leerlingen: want er waren velen, die hem ook volgden². * En de Schriftgeleerden, en Phariseërs ziende dat hij at met de tollenaars, en zondaars, zeiden tot zijne leerlingen: Waarom eet en drinkt uw meester met de tollenaars, en zondaars? * Jesus dit hoorende zeide tot hen: De gezonden hebben geen geneesheer noodig, maar wel de zieken: want³ ik ben niet gekomen om regtvaardigen, maar om zondaars te roepen. * En de leerlingen van Joannes, en de Phariseërs hielden een vasten⁴: en zij komen, en zeggen tot hem: Waarom vasten⁵ de leerlingen van Joannes, en *die* van de Phariseërs, en vasten uwe leerlingen niet? * En Jesus zeide tot hen: Kunnen *dan* de bruiloftsvrienden⁶ vasten, zoolang de bruidegom bij hen is? Zoo langen tijd zij den bruidegom bij zich hebben, kunnen zij niet vasten. * Doch er zullen dagen komen dat de bruidegom van hen zal weggenomen worden⁷: en dan

1) Levi, anders genoemd *Mattheüs*. Zie *Mt 9, 9*, en onze *inleiding* tot zijn Evangelie, bladz. 13.

2) De zin van deze laatste woorden schijnt deze te zijn: Want, behalve Levi, waren er vele andere tollenaars aan het tolhuis (vs 14), die Jesus ook volgden, gelijk Levi deed. Voor *die hem ook volgden* staat in het Grieksch: *en zij volgden hem*.

3) *want*. Dit woordje staat niet in het Grieksch. Neem *want* hier in dien zin, dat het de rede opgeeft, waarom Jesus dat spreekwoord: *De gezonden*, enz., hier bezigt. En zie voor vs. 16 en 17 het aangeteekende op *Mt 9, 11—13*.

4) Zij hielden een vasten op den dag dat gebeurde, wat hier vervolgens verhaald wordt.

5) Zie noot 6 op bladz. 58.

6) *de bruiloftsvrienden*. Woordelijk: *de bruiloftskinderen*. En door die uitdrukking worden *de vrienden des bruidegoms* beteekend. Zie noot 7 op bladz. 58.

7) In het Grieksch staat hier: *dat.., weggenomen is*, of, wil men, *weggenomen zijn zal*. De zin blijft dezelfde. Vgl. noot 8 op bladz. 58.

dis assuit vestimento veteri: alioquin aufert supplementum novum a veteri, et major scissura fit. * Et nemo mittit vinum novum in utres veteres: alioquin dirumpet vinum utres, et vinum effundetur, et utres peribunt: sed vinum novum in utres novos mitti debet.

* Et factum est iterum cum Dominus sabbatis ambularet per sata, et discipuli ejus cœperunt progredi, et vellere spicas. (Mt 12, 1. Lc 6, 1.) * Pharisei autem dicebant ei: Ecce, quid faciunt sabbatis quod non licet? * Et ait illis: Numquam legistis quid fecerit David, quando necessitate habuit, et esuriit ipse, et qui cum eo erant? (I Rg 21, 6.) * quomodo introivit in domum Dei sub Abiathar principe sacerdotum, et panes propositionis manducavit, quos non licebat manducare, nisi sacerdotibus, et dedit eis, qui cum eo erant? (Lv 24, 9.) * Et dicebat eis: Sabbatum propter hominem factum est, et non homo propter sabbatum. * Itaque Dominus est Filius hominis, etiam sabbati.

zullen zij vasten in die dagen¹. * Niemand naait een lap nieuw laken² op een oud kleed: anders neemt het nieuwe invulsel iets mede van het oude *kleed*. en grooter wordt de scheur. * En niemand doet nieuwen wijn in oude zakken: anders zal de wijn de zakken doen bersten, en de wijn zal uitloopen, en de zakken zullen verloren gaan: maar nieuwe wijn moet in nieuwe zakken gedaan worden³.

* En wederom⁴ geschiedde het toen de Heer op den sabbath door het gezaaide⁵ ging, dat zijne leerlingen begonnen, al voortgaande, de aren te plukken. * En de Phariseërs zeiden tot hem: Zie, waarom doen zij op den sabbathdag wat niet geoorloofd is⁶? * En hij zeide tot hen: Hebt gij nooit gelezen wat David deed, toen hij gebrek had, en honger leed, hij, en zij die met hem waren? * hoe hij ging in het huis Gods ten tijde van den hoogepriester Abiathar⁷, en de toonbrooden at, welke te eten niet geoorloofd was dan aan de priesters, en *hoe* hij *daarvan* gaf aan hen, die met hem waren? * En hij zeide tot hen: de Sabbath is om den mensch gemaakt, en niet de mensch om den sabbath. * De Zoon des menschen dan is Heer, ook van den sabbath.

1) Zie noot 9 op bladz. 58.

2) een lap ongevold of ongekrompen laken.

3) Zie ter opheldering van vs 21 en 22 wat wij aangeteekend hebben op Mt 9, 16—18.

4) *wederom*, d. i. *ook of, ook nog*. De Grieksche tekst heeft dit woordje niet.

5) door de korenvelden. Zie voorts noot 1 op bladz. 73.

6) Lees noot 3 op bladz. 68.

7) De geschiedenis is te lezen in I Kon 21. Doch daar wordt de hoogepriester niet Abiathar, maar Achimelech genoemd. Maar uit I Par 28, 16 en 24, 8 blijkt het, dat Abiathar ook den naam van Achimelech droeg, alzoo twee namen had. Zie voorts de verschillende aantekeningen op de gelijklopende plaats bij Mt 12, 4-8.

DERDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus doet op den sabbath eene wonderdadige genezing in de synagoog, en verdedigt het geoorloofde dezer daad tegen de Phariseërs; waarna dezen met elkander beraadslagen, hoe zij hem ter dood zouden kunnen brengen, vs 1—6. Jesus vertrekt van daar naar het meer van Genesareth. Eene groote schare volgt hem, en de faam zijner wonderwerken doet van alle kanten eene groote menigte tot hem zamenvloeiën. Hij geneest wederom vele zieken, en drijft booze geesten uit, hun gebiedende, dat zij hem niet openbaar maken, vs 7—12. De verkiezing der twaalf Apostelen met hunne namen, en de magt hun verleend, vs 13—19. Jesus nabestaanden zijn beducht voor zijn leven, vs 20—21. Jesus wederlegt de Phariseërs, die zijn uitdrijven der booze geesten toeschreven aan eene gemeenschap met Beëlzebub, en hij bestrafte hen als dezulken, die zondigden tegen den heiligen Geest, vs 22—30. De komst van zijne nabestaanden op de plaats, waar hij zich thans bevond, geeft hem gelegenheid om te spreken over zijne geestelijke maagschap, 31—35.

1	* Et introivit iterum in synagogam: et erat ibi homo habens manum aridam. (Mt 12, 10.	* En hij ging wederom ¹ in de synagoog: en er was aldaar een mensch die eene dorre hand had ² .	1
2	Lc 6, 6.) * Et observabant eum, sisabbatis curaret, ut accusarent illum. * Et ait homini habenti manum aridam: Surge in medium.	* En zij sloegen hem gade, of hij <i>dien mensch</i> op den sabbath genezen zou, opdat zij hem zouden kunnen beschuldigen ³ . * En hij zegt tot den mensch die de dorre hand had: Sta op in het midden ⁴ ! * En hij zegt tot hen: Is het op den sabbath geoorloofd goed te doen, of kwaad te doen ⁵ ! een leven te redden, of te dooden ⁶ ? Doch zij zwegen ⁷ .	2
3	* Et dicit eis: Licet sabbatis benefacere, an male? an i nam salvam facere, an perdere? At illi tacebant. * Et circumspiciens eos cum ira, contristatus super cæcitate cordis eorum, dicit homini: Extende manum tuam. Et extendit, et restituta est manus illi.	* En hij zag hen in het rond met toorn ⁸ aan, tevens zich bedroe-	3
4	* Et dicit eis: Licet sabbatis benefacere, an male? an i nam salvam facere, an perdere? At illi tacebant. * Et circumspiciens eos cum ira, contristatus super cæcitate cordis eorum, dicit homini: Extende manum tuam. Et extendit, et restituta est manus illi.	* En hij zag hen in het rond met toorn ⁸ aan, tevens zich bedroe-	4
5	* Et dicit eis: Licet sabbatis benefacere, an male? an i nam salvam facere, an perdere? At illi tacebant. * Et circumspiciens eos cum ira, contristatus super cæcitate cordis eorum, dicit homini: Extende manum tuam. Et extendit, et restituta est manus illi.	* En hij zag hen in het rond met toorn ⁸ aan, tevens zich bedroe-	5
6	* Exeuntes autem Pharisæi, sta-	* En hij zag hen in het rond met toorn ⁸ aan, tevens zich bedroe-	6

1) wederom, d. i. volgens zijne gewoonte. Dit *wederom* ziet op 1, 21.

2) Zie noot 6 op bladz. 74. Het Grieksch heeft hier: eene *verdorpe* hand.

3) Zie noot 7 en 8 op bladz. 74.

4) Jesus gebiedt hem, dat hij in het midden der synagoog kome staan.

5) De zin is: *Wat is geoorloofd op den sabbath: goed te doen, of kwaad te doen?* Wat volgt, is eene nadere bepaling van die vraag.

6) *of te dooden*. Men moet hier niet aanvullen: *of een leven te dooden*. Zij, die Schriftgeleerden en Phariseërs, welke Jesus hier aanspreekt, beraadslaagden nog op dezen zelfden sabbath-dag, hoe zij hem om het leven zouden kunnen brengen. Dit blijkt uit v. 6.

7) *Zij zwegen*. Zij voorzagen een voor hen beschamend wederantwoord, en hunne hoogmoed versmaadde zijn onderrigt.

8) *met toorn*. Hij gaf hun door de trekken van zijn gelaat te kennen, dat hij verontwaardigd was over hunne boosheid. *Toorn* en *droefheid* waren bij den Zaligmaker geene aandoeningen of *passies*, gelijk bij ons, maar vrije handelingen of daden. Zie daarom trent noot 1 op bladz. 183.

tim cum Herodianis consilium
 faciebant adversus eum quo-
 modo eum perderent. (Mt 12, 14.)
 7 * Jesus autem cum discipulis
 suis secessit ad mare: et multa
 turba a Galilæa, et Judæa secuta
 8 est eum, * et ab Jerosolymis, et
 ab Idumæa, et trans Jordanem:
 et qui circa Tyrum, et Sidonem,
 multitudomagna, audientes, quæ
 9 faciebat, venerunt ad eum. * Et
 dixit discipulis suis ut navicula
 sibi deserviret propter turbam,
 10 ne comprimerent eum. * multos
 enim sanabat ita ut irruerent in
 eum ut illum tangerent quot-
 11 quot habebant plagas. * Et spi-
 ritus immundi, cum illum vide-
 bant, procidebant ei: et clama-
 12 bant dicentes: * Tu es Filius
 Dei. Et vehementer commina-
 batur eis ne manifestarent il-
 lum.

vende¹ over de verblindheid van
 hun hart, en hij zegt tot dien
 mensch: Steek uwe hand uit²!
 En hij stak haar uit, en zijne
 hand was hem hersteld. * En de
 6 Phariseërs uitgegaan zijnde
 hielden aanstonds met de Hero-
 dianen³ raad tegen hem hoe zij
 hem zouden kunnen ombrengen⁴.
 * Doch Jesus vertrok met zijne
 7 leerlingen naar het meer: en hem
 volgde eene groote menigte van
 Galilea, en van Judea, * en van
 8 Jerusalem, en van Idumea, en
 van over de Jordaan: ook die uit
 den omtrek van Tyrus, en van
 Sidon, eene groote menigte, ge-
 hoord hebbende, wat werken hij
 verrigtte, kwamen tot hem. * En
 9 hij zeide tot zijne leerlingen dat
 hem een scheepje moest ten
 dienste staan⁵ om deschare, opdat
 zij hem niet verdringen zouden.
 * want hij genas er velen⁶ zoodat
 10 allen die kwalen hadden hem
 overvielen om hem aan te raken.
 * En de onreine geesten⁷, als
 11 zij hem zagen, vielen voor hem
 neder: en riepen⁸, zeggende:
 * Gij zijt de Zoon Gods⁹! En hij
 12 gebod hun¹⁰ scherpelijk dat zij
 hem niet bekend zouden maken.

1) *tevens zich bedroevende*. Dit *tevens* is uitgedrukt in het zamengestelde werkwoord op deze plaats in den tekst gebezigd. Jesus' toorn ging gepaard met mededoogende droefheid.

2) Zie noot 2 op bladz. 75.

3) *Herodianen*. Zie noot 3 op bladz. 145.

4) Zie noot 4 op bladz. 75.

5) Het grieksch kan hier vertaald worden: *dat er een scheepje omtrent hem moest blijven*. De zin is: Hij beval zijnen leerlingen, dat er een scheepje voor hem gereed zou gehouden worden, om daarin, des noods, de wijk te kunnen nemen, als hij aan het meer gevaar liep van door de menigte verdrongen te worden.

6) bij die gelegenheid.

7) *de onreine geesten*, dat is, de bezetenen, welke bij diezelfde gelegenheid tot Jesus gebragt werden, om door hem van den boozen geest verlost te worden.

8) door den mond dier ongelukkigen. Wat deze deden, wordt aan den boozen geest, die in hen was, toegeschreven, omdat zij door zijne werking deden, wat zij deden. Zie voorts noot 3 op bladz. 214.

9) Zie het aangeteekende op Mk 1, 24.

10) t. w. aan de booze geesten. Hij legde hun het zwijgen op. Vgl. Mk 1, 34, en het het aangeteekende op die plaats.

13 * Et ascendens in montem vocavit ad se quos voluit ipse : et
 14 venerunt ad eum. * Et fecit ut essent duodecim cum illo : et ut mitteret eos prædicare. (Mt
 15 10, 1. Lc 6, 13.) * Et dedit illis potestatem curandi infirmitates, et ejiciendi dæmonia. * Et imposuit Simoni nomen Petrus : * et
 16 Jacobum Zebedæi, et Joannem fratrem Jacobi, et imposuit eis nomina Boanerges, quod est, Filii
 17 tonitruï : * et Andream, et Philippum, et Bartholomæum, et Matthæum, et Thomam, et Jacobum Alphæi, et Thaddæum, et
 18 Simonem Cananæum, * et Judam Iscariotem, qui et tradidit illum.
 19 * Et veniunt ad domum : et
 20 convenit iterum turba, ita ut non

* En hij klom op den berg¹ 13
 en riep tot zich² die hij zelf wilde³: en zij kwamen tot hem.
 * En hij stelde er twaalf aan om met hem te zijn: en opdat hij hen zoude uitzenden om te prediken⁴. * En hij gaf hun magt⁵ 14
 om de ziekten te genezen, en om de booze geesten uit te werpen.
 * En aan Simon gaf hij den naam van Petrus⁶: * en Jakobus⁷ den 15
 zoon van Zebedeüs, en Joannes den broeder van Jakobus, en aan deze twee gaf hij de namen Boänerges, dat is, Zonen des donders:
 * en Andreas, en Philippus, en Bartholomeüs, en Mattheüs, en Thomas, en Jakobus den zoon van Alpheüs, en Thaddeüs, en 16
 Simon den Kananiter⁸, * en Judas den Iskariother⁹, die hem ook geleverd heeft.
 * En zij komen te huis¹⁰: en wederom¹¹ kwam er eene schare 17
 18
 19
 20

1) op den berg, op dien berg, die lag ter plaatse waar hij was, alzoo bij het meer van Genesareth.

2) Na aldaar den nacht in het gebed te hebben doorgebracht. Zie Lk 6, 12, 13.

3) Uit de menigte zijner leerlingen riep hij er eenigen tot zich; en hij riep dezulken, die hij zelf wilde roepen: niemand kwam er, die niet door hem geroepen was. Uit al deze geroepenen koos Jesus er vervolgens (vs 14) twaalf uit tot zijne Apostelen.

4) Twee redenen: opdat zij getuigen zouden zijn van zijne leer en werken, en, door hem onderrigt, vervolgens ter prediking van het Evangelie zouden worden uitgezonden. Niet de zending der Apostelen wordt hier vermeld, maar wel hunne uitkiezing.

5) Toen hij hen uitzond. Onze Latijnsche vertaler zal hier zijnen Griekschen tekst anders gelezen hebben, dan wij dien nu lezen; want naar onzen Griekschen tekst moet vers 15 vertaald worden: en om magt te hebben tot het genezen van de ziekten en het uitwerpen van de booze geesten.

6) Zie noot 1 op bladz. 62, en noot 3 op bladz. 107.

7) en Jakobus. Tot gemakkelijker verstand van vers 16-20, leze men hier alsof er zóó geschreven stond: Hij stelde dan tot Apostelen aan de twaalf volgende: Simon, aan wien hij den naam van Petrus gaf, en Jakobus, den zoon van Zebedeüs, en Joannes, den broeder van Jakobus, aan welke hij voor namen gaf Boänerges, dat is, Zonen des donders, en Andreas, en Philippus, en zoo voort. Zonen des donders, eene Hebreeuwsche spreekwijze, beteekent zooveel als of wij zouden zeggen: dondersaars. Doch waarom hun die naam gegeven werd, is niet met zekerheid bekend.

8) Zie noot 3 op bladz. 62.

9) Zie noot 4 aldaar.

10) Jesus komt met die twaalf in Capharnaüm.

11) gelijk vroeger. Zie Mk 2, 2.

possent neque panem mandu-
 21 care. * Et cum audissent sui,
 exierunt tenere eum: dicebant
 enim: Quoniam in furorem ver-
 suse est.

22 * Et Scribæ, qui ab Jeroso-
 lymis descenderant, dicebant:
 Quoniam Beelzebub habet, et
 quia in principe dæmoniorum
 23 ejicit dæmonia. (Mt 9. 34.) * Et
 convocatis eis in parabolis dice-
 bat illis: Quomodo potest sat-
 24 tanas satanam ejicere? * Et si
 regnum in se dividatur, non po-
 25 test regnum illud stare. * Et si
 domus super semetipsam disper-
 tiatur, non potest domus illa
 26 stare. * Et si satanas consurre-
 xerit in semetipsum, dispertitus
 est, et non poterit stare, sed finem
 27 habet. * Nemo potest vasa fortis
 ingressus in domum diripere,
 nisi prius fortem alliget, et tunc
 28 domum ejus diripiet. * Amen
 dico vobis, quoniam omnia di-

zamen, zoodat zij zelfs *hun* brood
 niet konden eten¹. * En toen de
 21 zijnen² het gehoord hadden³,
 gingen zij uit⁴ om hem te vatten:
 want zij zeiden⁵: Hij is dolzinnig
 geworden.

* En de Schriftgeleerden, die
 22 van Jerusalem waren afgekomen,
 zeiden: Hij heeft Beëlzebub⁶ in,
 en door den overste der booze
 geestenwerphijde booze geesten
 uit. * En hij riep hen tot zich
 23 en zeide tot hen in gelijkenissen⁷:
 Hoe kan de satan den satan uit-
 drijven? * En indien⁸ een koning-
 24 rijk tegen zich zelf verdeeld is,
 kan dat koninkrijk geen stand
 houden. * En indien een huis
 25 tegen zich zelf verdeeld is, kan
 dat huis geen stand houden. * En
 26 indien de satan tegen zich zelven
 is opgestaan, dan is hij verdeeld,
 en zal geen stand kunnen houden,
 27 maar heeft een einde. * Niemand
 kan in het huis *des sterken* gaan
 en des sterken huisraad wegroo-

1) Men liet hem zelfs geen tijd genoeg om den maaltijd te nemen. *Brood eten* is zooveel gezegd als *spijs gebruiken*.

2) *de zijnen*, dat is, zijne naastbestaanden of bloedverwanten, als genoeg blijkt uit vs 31, 32.

3) namelijk, dat Jesus thans in Capharnaüm te huis was gekomen. vs 20.

4) *gingen zij uit* Nazareth, waar zij woonachtig waren. De vijandige gezindheid van velen in Capharnaüm tegen Jesus (vs 6), was hun bekend geworden, en zij waren beducht, dat men hem ook wel naar het leven konde staan. Ten einde hem dan aan dit gevaar te onttrekken, kwamen zij uit Nazareth naar Capharnaüm, *om hem te vatten*, om zich van hem meester te maken. Hij was, naar hunne gedachten, of ten minste, naar hun voorgeven, dolzinnig geworden. Men herinnere zich hier, wat de Evangelist Joannes (7, 5) ons berigt, dat namelijk *Jesus' bloedverwanten* (toen nog) *niet in hem geloofden*.

5) *zij zeiden*, t. w. eenige van zijne nabestaanden of bloedverwanten. Want deze uitdrukking, *zij zeiden*, behoeft niet noodzakelijk verstaan te worden van *al* zijne nabestaanden of bloedverwanten. Ook Jesus' gezegende moeder Maria kwam toen in gezelschap van die bloedverwanten uit Nazareth naar Capharnaüm.

6) d. i. hij is bezeten van Beëlzebub, den overste der booze geesten. Zie voorts noot 12 op bladz. 76.

7) Om hun te doen gevoelen, hoe ongerijmd, hoe belagchelijk hunne beschuldiging (vs 22) was, gebruikte hij de gelijkenissen of vergelijkingen, die hier volgen. Zij zijn genomen van een verdeeld koninkrijk, en van het uitrooven of het plunderen van het huis eens magtigen.

8) Tot verstand van vs 23—28 leze men het aangeteekende op Mt 12, 25—28.

mittenur filiis hominum peccata, et blasphemiam, quibus blasphemaverint: (Mt 12, 31. Lc 12, 10. I Jo 5, 16.) * qui autem blasphemaverit in Spiritum sanctum, non habebit remissionem in æternum, sed reus erit æterni delicti. * Quoniam dicebant: Spiritum immundum habet.

11 * Et veniunt mater ejus et fratres: et foris stantes miserunt ad eum vocantes eum, (Mt 12, 46. Lc 8, 19.) * et sedebat circa eum turba: et dicunt ei: Ecce mater tua, et fratres tui foris quaerunt te. * Et respondens eis, ait: Quæ est mater mea, et fratres mei? * Et circumspiciens eos, qui in circuitu ejus sedebant, ait: Ecce mater mea, et fratres

ven, tenzij hij eerst den sterke boeije, en dan zal hij zijn huis uitplunderen. * Voorwaar zeg ik u, dat al de zonden aan de kinderen der menschen zullen vergeven worden, en de lasteringen, waarmede zij gelasterd zullen hebben: * maar wie den heiligen Geest zal gelasterd hebben, zal in der eeuwigheid geene vergiffenis hebben, maar schuldig wezen aan eene eeuwige zonde¹. * Want zij zeiden²: Hij heeft eenen onreinen geest in.

* En zijne moeder en zijne broeders komen³: en buiten⁴ staande zonden zij tot hem⁵ en lieten hem roepen, * en er zat eene schare volksom hem henen: en zij zeggen tot hem: Zie uwe moeder, en uwe broeders daar buiten vragen naar u. * En hij antwoordde hun, en zeide: Wie is mijne moeder, en wie zijn mijne broeders? * En zijne oogen rondom slaande op hen, die om hem henen zaten⁶, zeide hij: Ziedaar

1) Lees ter opheldering van vs 28 en 29 onze aantekeningen op Mt 12, 31 en 32.

2) *Want zij zeiden*. De Evangelist geeft hier de reden te kennen, waarom de Zaligmaker daar (vs 28 en 29) sprak over de zonde tegen den heiligen Geest. En die reden was, omdat de Schriftgeleerden en de Phariseërs thans juist die zonde bedreven; *want zij zeiden: Hij is van een onreinen geest bezeten*. Hunne zonde bestond in eene moedwillige en hardnekkige verwerping der genade van den H. Geest, dewijl zij, tegen de duidelijke inspraak van hun geweten, uit haat, aan de kracht van satan toeschreven, wat tot hunne zaligheid door den H. Geest verrigt werd. Wie zoo zondigt en in die zonde volhardt, hij is regstreeks in opstand tegen God, en alzoo onvatbaar voor vergeving, zijnde hij zulk een, die opzettelijk in een voortdurend onberouw verkeert. Zoodanige zondaar zal in der eeuwigheid geene vergiffenis hebben, of gelijk het bij Mt (12, 32) heet, *zijne zonde zal hem niet vergeven worden, noch in deze wereld, noch in de toekomst*. Uit welk gezegde de H. Augustinus (*Civ. Dei*, Lib 21, 24) besluit, dat er bij gevolg aan sommigen in het andere leven zal vergeven worden, wat hun in dit leven niet vergeven was. En dit wijst op het vagevuur of de plaats der zuivering; want beiden, hemel en hel, sluiten alle denkbeeld van schuldvergeving uit.

3) In het Grieksch staat hier: *Zoo komen dan zijne moeder en zijne broeders*. En dit dan wijst terug naar vs 21.

4) *buiten* het huis, waarin Jesus zich bevond. Zie noot 7 op bladz. 81.

5) De groote menigte volks, welke aldaar vergaderd was, belette hen het huis binnen te gaan en hem te naderen.

6) op zijne leerlingen (vgl. Mt 12, 49), die het naast om hem henen zaten.

- 35 mei. * Qui enim fecerit voluntatem Dei, hic frater meus, et soror mea, et mater est. 35
 mijne moederen mijne broeders!
 * Want die den wil van God doet, die is mijn broeder, en mijne zuster, en moeder.

VIERDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus, aan den oever van het Galileesche meer in een scheepje nedergezeten. spreekt, in gelijkenissen tot het volk aldaar vergaderd, vs 1—3. De gelijkenis van den zaaier, vs 3—9. Jesus geeft afzonderlijk aan zijne leerlingen de uitlegging van die gelijkenis, na hun gezegd te hebben, waarom hij tot het volk in gelijkenissen sprak, vs 10—20. Vermaningen van Jesus aan zijne leerlingen gegeven, en hen betreffende als toekomstige verkondigers van zijne leer, vs 21—25. Gelijkenis van het zaad, dat, in de aarde geworpen, ongemerkt ontkiemt, opwast, en dan vrucht voortbrengt, welke tot rijpheid gekomen, vervolgens wordt inge oogst, vs 26—29. De gelijkenis van het mostaard-zaadje, vs 30—32. Over Jesus' spreken in gelijkenissen tot het volk, vs 33, 34. Met het vallen van den avond, vaart Jesus af naar de overzijde van het meer, en stilt door een enkel woord een hevigen storm, die ondertusschen was opgekomen, vs 35—40.

- 1 * Et iterum cœpit docere ad mare: et congregata est ad eum turba multa, ita ut navim ascendens sederet in mari, et omnis turba circa mare super terram erat: (Mt 13, 1. Lc 8, 4.) * et docebat eos in parabolis multa, et dicebat illis in doctrina sua:
 2
 3 * Audite: ecce exiit seminans ad seminandum. * Et dum seminavit, aliud cecidit circa viam, et
 4
 * En wederom begon hij te leeren² bij het meer³: en er verzamelde zich tot hem een groote schare, zoodat hij in het schip ging en zich nederzette op het meer⁴, en geheel de schare was aan het meer op het land: * en hij leerde hun vele dingen in gelijkenissen, en in zijne leering⁵ zeide hij tot hen:
 5
 * Hoort toe! zie een zaaier ging uit om te zaaien. * En terwijl hij zaaide, viel een deel⁶
 6

1) Deze woorden van Jesus zijn niet de uitdrukking van eenige minachting jegens zijne moeder en bloedverwanten; maar hij geeft daardoor alleen te kennen, dat hij de belangen van zijnen hemelschen Vader boven alles stelde (vgl. Lk 2, 49), en dat zijne innigste en naauwste verwantschap tusschen dezulken was, die den wil zijns Vaders volbragten. — Bij de Israëlieten gaf men ook den naam van *broeders* en *zusters* aan naaste bloedverwanten; en in dien zin wordt er hier en daar in de H. Schriften van het Nieuwe Testament gewag gemaakt van Jesus *broeders* of *zusters*, Zie voorts noot 6 op bladz. 239.

2) *wederom begon hij te leeren*, gelijk hij dit vroeger (2, 13 en 3, 7) reeds gedaan had.

3) van Tiberias. En toen hij *begonnen* had te leeren, verzamelde zich tot hem een groote schare.

4) eenige vademmen van land gestoken, om zoo doende des te beter van allen gehoord en gezien te kunnen worden.

5) in zijne onderwijzing.

6) *een deel* van het zaad.

venerunt volucres cæli, et comederunt illud. * Aliud vero cecidit super petrosa, ubi non habuit terram multam : et statim exortum est, quoniam non habebat altitudinem terræ : * et quando exortus est sol, exæstuvavit : et eo quòd non habebat radicem, exaruit. * Et aliud cecidit in spinas : et ascenderunt spinæ, et suffocaverunt illud, et fructum non dedit. * Et aliud cecidit in terram bonam: et dabat fructum ascendentem, et crescentem, et afferebat unum triginta, unum sexaginta, et unum centum. * Et dicebat : Qui habet aures audiendi, audiat.

* Et cum esset singularis, interrogaverunt eum hi, qui cum eo erant duodecim, parabolam.

* Et dicebat eis : Vobis datum est nosse mysterium regni Dei : illis autem, qui foris sunt, in parabolis omnia fiunt : * ut videntes videant, et non videant : et audientes audiant, et non intelligent : nequando convertantur, et dimittantur eis peccata. (Is 6, 9. Mt 13, 14. Jo 12, 40. Act 28, 26. Rom 11, 8.) * Et ait illis : Nescitis parabolam hanc? et quomodo omnes parabolam cognoscetis? * Qui seminam,

langs den weg, en de vogelen des hemels¹ kwamen, en aten het op. * En een ander deel viel op den steengrond², waar het niet veel aarde had : en het sproot terstond uit, omdat hetgeene diepte van aarde had : * doch toen de zon was opgekomen³, verschroei- de het : en omdat het geen' wortel had, verdorde het. * En een ander deel viel onder de doornen⁴ : en de doornen schoten op, en verstikten het, en het gaf geene vrucht. * En een ander deel viel in de goede aarde : en het gaf vrucht die opschoot, en aangroeide, en het eene bragt dertig op, het andere zestig, en het andere honderd voor een. * En hij zeide : Wie ooren heeft om te hooren, die hoore⁵ !

* En toen hij alleen was, vroegen hem die twaalf, die met hem waren⁶, naar de gelijkenis⁷. * En hij zeide tot hen : U is het gegeven de verborgenheid van het rijk Gods te kennen: maar hun, die buiten zijn, gewordt alles in gelijkenissen: * opdat zij ziende zien, en niet bemerken: en hoorende hooren, en niet verstaan : opdat zij niet soms zich bekeeren, en hun de zonden vergeven worden⁸. * En hij zeide tot hen⁹ : Weet gij deze gelijke-

1) Zie noot 5 op bladz. 82.

2) op de steenachtige plaatsen van den akker.

3) Zie noot 1 op bladz. 83.

4) Zie noot 3 op bladz. 83.

5) Zie voor vs 6-9 het aangeteekende op Mt 13, 6-10.

6) De Grieksche tekst heeft hier : *vroegen hem die om hem waren* (zijne leerlingen) *met de twaalf*.

7) naar den zin der gelijkenis, wat hij daarmede wilde beteekenen. Zij vroegen hem ook, als blijkt uit Mt 13, 10, waarom hij tot het volk in gelijkenissen sprak. Zie noot 6 op bl. 83.

8) Eene vrije aanhaling van Is 6, 9, 10. Tot verstand van dit en het voorgaande vers, leze men Mt 13, 10—18, en de aanteekeningen op dat stuk.

9) tot antwoord op hunne vraag (vs 10) naar den zin der gelijkenis van den zaaijer.

15 verbum seminat. * Hi autem
 sunt, qui circa viam, ubi semi-
 natur verbum, et cum audierint,
 confestim venit satanas, et aufert
 verbum, quod seminatum est in
 16 cordibus eorum. * Et hi sunt
 similiter, qui super petrosa se-
 minantur: qui cum audierint
 verbum, statim cum gaudio ac-
 17 cipiunt illud: * et non habent
 radicem in se, sed temporales
 sunt: deinde orta tribulatione, et
 persecutione propter verbum,
 18 confestim scandalizantur. * Et
 alii sunt, qui in spinis seminan-
 tur: hi sunt, qui verbum audiunt,
 19 (*I Tim 6, 17*) * et ærumnæ sæ-
 culi, et deceptio divitiarum, et
 circa reliqua concupiscentiæ in-
 troeuntes suffocant verbum, et
 20 sine fructu efficitur. * Et hi sunt,
 qui super terram bonam semi-
 nati sunt, qui audiunt verbum,
 et suscipiunt, et fructifiant,
 unum triginta, unum sexaginta,
 21 et unum centum. * Et dicebat
 illis: Numquid venit lucerna
 ut sub modio ponatur, aut
 nis niet¹? en hoe zult gij *dan* al
 de gelijkenissen verstaan? * De ¹⁴
 zaaijer zaait het woord². * En ¹⁵
 die langs den weg *zijn gezaaid*,
 zijn die, waar³ het woord gezaaid
 wordt, en als zij het gehoord
 hebben, komt terstond de satan,
 en neemt het woord weg, dat ge-
 16 zaaid was in hunne harten. * En ¹⁶
 desgelijks⁴ die gezaaid worden op
 den steengrond: het zijn diege-
 nen, die wanneer zij het woord
 gehoord hebben, het terstond met
 vreugde aannemen: * doch zij ¹⁷
 hebbengeen wortel in zich, maar
 zijn *slechts* voor een tijd: daarna
 wanneer ter oorzaak van het
 woord verdrukking, en vervol-
 ging ontstaan, worden zij terstond
 geërgerd. * En anderen zijn er, ¹⁸
 die onder de doornen gezaaid
 worden: dezen zijn het, die het
 woord hooren, * doch de bekom- ¹⁹
 mernissen dezer wereld, en het
 bedrog van den rijkdom, en de
 begeerlijkheden naar het overige⁵
 binnen komende⁶ verstikken het
 woord, en het wordt onvrucht-
 20 baar. * En dezen zijn, het, die op
 de goede aarde gezaaid zijn, zij
namelijk die het woord hooren,
 en aannemen, en vrucht dragen,
 het eene dertig, het andere zestig,
 en het andere honderd *voor een*.
 * En hij zeide tot hen: Komt ²¹
 de lamp⁷ om onder de korenmaat

1) Weet gij niet, zegt Jesus tot zijne Apostelen, wat deze gelijkenis beteekent? Hoe zal het dan gaan met al de overige gelijkenissen, die ik nog zal voordragen, en waarvan de zin niet zoo voor de hand ligt als in deze gelijkenis van den zaaijer. — De Zaligmaker berispt op eene minzame wijze de traagheid van hun verstand.

2) De zin is: Datgene, wat in deze gelijkenis de zaaijer zaait, is het woord aangaande het Godsrijk.

3) *waar*, d. i. bij welke, in welke.

4) *desgelijks*, dat is, naar analogische beteekenis van het gekozen beeld. Voorts leze men ter verklaring van deze plaats (vs 14—21) het aangeteekende op Mt 13, 18—24.

5) behalve den rijkdom. Men denke aan wellust, eerzucht, enz.

6) nemen bezit van zijn hart.

7) *komt de lamp*: wordt de lamp in het vertrek gebragt, om, enz.

sub lecto? nonne ut super candelabrum ponatur? (Mt 5, 15. Lc 8, 16; 11, 33.) * Non est enim aliquid absconditum, quod non manifestetur: nec factum est occultum, sed ut in palam veniat. (Mt 10, 26. Lc 8, 17.) * Si quis habet aures audiendi, audiat. * Et dicebat illis: Videte quid audiatis. In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis, et adjicietur vobis. (Mt 7, 2. Lc 6, 38.) * Qui enim habet, dabitur illi: et qui non habet, etiam quod habet auferetur ab eo. (Mt 13, 12; 25, 29. Lc 8, 18; 19, 26.) * Et dicebat: Sic est regnum Dei, quemadmodum si homo

gezet te worden, of onder het bed¹? Is 't niet om op den kandelaaar gezet te worden?² * Want er is niets verborgen, dat niet geopenbaard moet worden: en er werd niets verholen, om verholen te blijven maar om in het openbaar te komen. * Zoo iemand ooren heeft om te hooren, die hoore³! * En hij zeide tot hen⁴: Geeft acht op hetgeen gij hoort! Met de maat⁵ waarmede gij gemeten zult hebben, zal u teruggemeten worden, en daar zal u nog worden bijgedaan. * Want die heeft⁶, dien zal gegeven worden: en die niet heeft, dien zal ontnomen worden ook wat hij heeft. * En hij zeide: Zóó is het rijk Gods, gelijk⁷ of een mensch het

1) Men denke aan zulk een bed, als waarop men gewoon was bij den maaltijd aan te liggen.

2) Deze spreuk is elders (Mt 5, 14—16) door den Zaligmaker gebezigd en toegepast op zijne leerlingen, als welke door hun leven een licht moesten wezen voor de menschen. Zij wordt hier wederom door hem gebruikt, maar met toepassing op de verborgenheden van het godsrijk (Mt 13, 11. Mk 4, 11), welke hij hun leerde kennen; en hij wil door deze spreuk aan zijne leerlingen te verstaan geven, dat het licht der kennis, 't welk hij in hen ontstak, de bestemming had om, door hen aan anderen medegedeeld, voor allen te schijnen. Want (vs 22) niets van die verborgenheden, welke hij hun leerde kennen, was bestemd om verborgen te blijven, maar alles was bestemd, om eenmaal in het openbaar verkondigd te worden. — De godsdienst van Jesus kent geene zoogenaamde esoterische leer. Wat ik u zeg in het duister, sprak Jesus tot zijne leerlingen (Mt 10, 27), zegt dat in het licht; en wat gij hoort in het oor, predikt dat op de daken.

3) Zie noot 5 op bladz. 70.

4) Bij zijne vorige woorden voegde Jesus nog dit: Geeft acht op hetgeen gij hoort! Bij Lk (8, 18): Ziet dan toe, hoe gij hoort! Het zijn woorden van vermaningen tot een oplettend aanhooren van zijn onderrigt.

5) Met de maat, enz. Eene beweegreden om met de grootste oplettendheid dat onderrigt aan te hooren; was de maat hunner oplettendheid groot, dan zou hun ook in dezelfde mate kennis verleend worden, ja niet alleen in dezelfde mate, maar meer nog dan in evenredigheid tot die maat van hunne oplettendheid. — Dit gezegde: met de maat, enz., is elders, bij eene andere gelegenheid, met eene andere toepassing door den Zaligmaker gebezigd. Zie Lk 6, 38. Mt 7, 2.

6) Want die heeft, enz. Een uit het gemeene leven genomen spreekwoord, 't welk Jesus hier bezigt, om te bevestigen wat in het voorgaande vers gezegd was. De zin der woorden is zoo: Het zal hiermede gaan, gelijk het veeltijds gaat met het bezit van aardsche goederen: die veel heeft, krijgt meer; die weinig heeft, verliest dikwerf nog het weinige dat hij had. Zie voorts noot 1 op bladz. 84, en noot 1 op bladz. 171.

7) Zóó is het rijk Gods, gelijk, enz. Niet plotseling, maar langzamerhand en schier

- 27 jaciat sementem in terram, * et 27
dormiat, et exurgat nocte et die,
et semen germinet, et increscat
28 dum nescit ille. * Ultro enim
terra fructificat, primum herbam,
deinde spicam, deinde plenum
29 frumentum in spica. * Et cum
produxerit fructus, statim mittit
falces, quoniam adest messis.
30 * Et dicebat: Cui assimilabi- 30
mus regnum Dei? aut cui para-
31 bolæ comparabimus illud? * Si-
cut granum sinapis, quod cum
seminatum fuerit in terra, minus
est omnibus seminibus, quæ sunt
32 in terra: (Mt 13, 31.) * et cum
seminatum fuerit, ascendit, et
fit majus omnibus oleribus, et
facit ramos magnos, ita ut pos-
sint sub umbra ejus aves cæli
habitare.
33 * Et talibus multis parabolis 33
loquebatur eis verbum, prout
34 poterant audire: * sine parabola 34

zaad in de aarde werpt¹, * en 27
slaapt, en opstaat nacht en dag²,
en het zaad ontkiemt, en opschiet
terwijl hij niet weet hoe³. * Want 28
van zelve brengt de aarde vrucht
voort, eerst den halm, vervol-
gens de aar, vervolgens het volle
graan⁴ in de aar. * En wanneer 29
de vrucht zich aanbiedt⁵, terstond
slaait hij er de sikkel in, omdat
de oogst daar is.

* En hij zeide: Waarmede 30
zullen wij het rijk Gods verge-
lijken? of door welke gelijkenis
zullen wij het afbeelden? * *Het* 31
is gelijk eene korrel mostaard-
zaad, die als zij in de aarde
gezaaid wordt, het kleinste is
van al de zaden, die op aarde
zijn: * en wanneer zij gezaaid is, 32
schiet zij op, en wordt het groot-
ste van al de moeskruiden, en
maakt groote takken, zoodat de
vogelen des hemels onder zijne
lommer kunnen wonen⁶.

* En door vele zulke gelijke- 33
nissen sprak hij tot hen⁷ het
woord⁸, gelijk zij het konden
hooren⁹: * en zonder gelijkenis 34

ongemerkt zal het rijks Gods op aarde (Jesus' Kerk en zijne godsdienst) zich verbreiden: aan een zaad gelijk, dat in de aarde geworpen, eerst ontkiemt, vervolgens opschiet, daarna vrucht voortbrengt, en derhalveniet op eens, maar allengskens zijnen vollen wasdom bereikt, en rijp is voor den oogst. Ziedaar, mijns bedunkens, wat Jesus door deze gelijkenis wil te verstaan geven, en ik geloof niet dat men er meer in zoeken moet. Zij behoort tot die soort van parabols, welke de uitbreiding van het Godsrijk op aarde betreffen (Mt 13, 31, 32, en Mt 13, 33).

1) *werpt*. Naar het Grieksch zou men hier moeten vertalen: *geworpen heeft*.

2) *en slaapt, en opstaat, nacht en dag*. De zin is: Nadat hij het zaad geworpen heeft in den akker, slaapt hij, of staat op, telkens als het nacht of dag is; met andere woorden: hij laat het zaad worden, en doet er verder niets meer aan.

3) *hoe*. Door bijvoeging van dit woordje hebben wij den zin der tekstwoorden uitgedrukt. Waar de Vulgaat ons geeft: *terwijl hij niet weet*, zou men het Grieksch kunnen overzetten: *hij weet zelf niet hoe*; en deze vertaling zou ons bijvoegsel onnoodig maken.

4) *het volle graan*, d. i. de volwassen vrucht, waarvan de aar nu *vervuld* is.

5) *zich aanbiedt* en, als ware het, den maaijer roept.

6) Zie het aangeteekende op Mt 13, 32.

7) tot de scharen.

8) *het woord* van het rijk Gods, of de *verborgenheden van het rijk der hemelen*. Zie noot 7 op blad. 83.

9) *gelijk zij het konden hooren*. Hun ongeloovig hart was de oorzaak, waarom hij tot

autem non loquebatur eis. seorsum autem discipulis suis disse-
rebat omnia.

35 * Et ait illis in illa die, cum sero esset factum : Transeamus
36 contra. * Et dimittentes turbam, assumunt eum ita ut erat in navi:
et aliæ naves erant cum illo.
37 (Mt 8, 23. Lc 8, 22.) * Et facta est procella magna venti, et
fluctus mittebat in navim, ita ut
38 impleretur navis. * Et erat ipse in puppi super cervical dormiens:
et excitant eum, et dicunt illi :
39 Magister, non ad te pertinet, quia perimus? * Et exurgens
comminatus est vento, et dixit mari : Tace, obmutesce. Et ces-
savit ventus : et facta est tran-
40 quillitas magna. * Et ait illis : Quid timidi estis? necdum habe-

sprak hij tot hen niet¹. maar afzonderlijk aan zijne leerlingen verklaarde hij alles².

* En te dien dage³, als het 35
avond geworden was, zeide hij tot hen⁴ : Laat ons gaan naar de 36
overzijde⁵. * En zij lieten de scharen⁶ van zich, en namen hem mede zooals hij daar was in het 37
schip⁷ : er waren ook nog andere schepen met hem⁸. * En er kwam een groote stormwind op, en de 38
golven sloegen in het schip, zoodat het schip vol werd. * Hij zelf nu was in het achterschip slapende op het hoofdkussen : en 39
zij wekken hem op, en zeggen tot hem : Meester ! bekommert het u niet, dat wij vergaan⁹? * En 40
hij opgestaan zijnde bestrafte den wind, en zeide tot het meer¹⁰ : Zwijg, verstom ! En de wind hield op : en er kwam eene groote kalmte. * En hij zeide tot hen :
Waarom zijt gij bang? Hebt gij

hen sprak in duistere gelijkenissen, zonder die te verklaren : zij waren niet waardig, dat Jesus hun de verborgenheden van het rijk Gods anders dan in duistere gelijkenissen voordroeg, en daarom sprak hij tot hen het woord, gelijk zij het konden hooren. Ter regtvaardiging van deze verklaring verwijzen wij den lezer naar Mk 4, 11, en Mt 13, 10—18.

¹) t. w. thans, bij deze gelegenheid, in deze redevoering, was alles, wat hij sprak, ingekleed in gelijkenissen, welke hij niet verklaarde, en die, zonder verklaring, onverstaanbaar waren voor de scharen.

²) alles, al de gelijkenissen, voor zooveel zij die niet genoegzaam begrepen hadden.

³) En te dien dage. Men versta dit hier zóó, als of er geschreven stond : En terwijl hij in Galilea predikte, op een zekeren dag. Want Markus wil niet zeggen, dat hetgeen hij nu gaat verhalen (vs 35—41) geschied is op denzelfden dag, op welken Jesus al die gelijkenissen aan het volk had voorgedragen.

⁴) t. w. tot zijne leerlingen.

⁵) t. w. van het meer van Tiberias, naar het land der Gerazeners of Gadareners. Vgl Mt 8, 18—28.

⁶) aan deze zijde van het meer, en voeren met hem af naar de overzijde.

⁷) zooals hij daar was in het schip. Jesus bevond zich in het schip, toen hij zeide : Laat ons het meer oversteken ; en zijne leerlingen gingen van wal, en namen hem mede gelijk hij daar was in het schip, zonder zich op te houden met eenige verdere toerusting tot de overvaart.

⁸) Tegelijk met Jesus en zijne leerlingen waren er nog anderen, die toen juist het meer gingen oversteken, en alzoo ooggetuigen waren van het wonder, hetwelk nu vervolgens door den Evangelist verhaald wordt.

⁹) Het is bidden en bijna verwijten tegelijk.

¹⁰) Het meer wordt hier *gepersoneel* of als persoon verbeeld.

tis fidem? Et timuerunt timore magno, et dicebant ad alterutrum: Quis, putas, est iste, quia et ventus et mare obediunt ei?

nog geen geloof¹? En zij vreesden² met groote vreeze, en zeiden tot elkander: Wie is toch, meent ge, deze³, dat ook⁴ de wind en het meer hem gehoorzamen?

VIJFDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Aan de overzijde van het meer gekomen, in het land der Gerazeners, verlost Jesus een' bezetene, in wien een legioen van booze geesten gevaren was, vs 1—20. Daarop steekt hij het meer wederom over naar Galilea. Aldaar aangekomen, wordt hij door eene groote schare omringd, en een synagoog-overste, met name Jairus, komt hem bidden, dat hij hem naar zijn huis wilde vergezellen, om zijne doodzieke dochter te genezen. Jesus gaat met dien mensch mede, en zij worden gevolgd door eene groote schare, vs 21—24. Onderweg wordt eene vrouw, door het geloovig aanraken van zijn kleed, oogenblikkelijk van eene verouderde en ongeneeslijke kwaal hersteld, vs 25—34. Jairus krijgt de tijding, dat zijne dochter gestorven is, waarop Jesus hem vermaant om desniettemin op hem zijn geloovig vertrouwen te stellen, vs 35—37. Jesus' aankomst in het sterfhuis, en de opwekking van het kind, vs 38—43.

1 * Et venerunt trans fretum maris in regionem Gerasenorum.
2 (Mt 8, 28. Lc 8, 26.) * Et exeunt ei de navi, statim occurrunt de monumentis homo in
3 spiritu immundo, * qui domicilium habebat in monumentis, et

* En zij kwamen aan de overzijde van het meer in de landstreek der Gerazeners⁵. * En toen hij het schip was uitgegaan, kwam hem terstond uit de grafsteden⁶ een mensch met een onreinen geest⁷ te gemoet, * die

1) Jesus verwijt zijnen leerlingen hunne kleingeloovigheid. Vgl Mt 8, 26. Na zoovele wonderen, welke hij reeds gedaan had voor hunne oogen, hadden zij zich in dezen nood met een geloovig vertrouwen op hem moeten verlaten.

2) t. w. de leerlingen; doch niet om het stormweder; want dit was reeds bedaard. Maar hunne vrees was gelijk die der scharen bij Mt 9, 9. Zie het aangeteekende op dit vers.

3) als wilden zij zeggen: hij moet een grootere zijn, dan wij wel meenen. Jesus' godheid was nog eene verborgenheid voor zijne leerlingen.

4) *dat ook*. De zin is: dat niet alleen de ziekten en booze geesten, maar ook, wat tot hiertoe ongehoord was, ook zee en winden op zijnen wenk gehoorzamen.

5) Vgl Mt 8, 28—34.

6) Zie noot 1 op bladz. 55.

7) *een mensch met een onreinen geest*, d. i. een bezetene, en dit niet van één enkelen boozen geest alleen, maar van vele te gelijk, als blijkt uit vers 9. Mt (8, 28) spreekt van twee bezetenen, terwijl Mk en Lk (8, 27) slechts van één gewagen. Zij spreken Mattheüs niet tegen; want zij loochenen niet wat hij verzekert. Maar men mag toch vragen, waarom zij slechts van éénen bezetene spreken, daar er toch inderdaad twee waren. En hierop kan men antwoorden, dat deze twee bezetenen in de omstandigheden van hunnen ongelukkigen staat verschilden, en wel zóó dat, voor het verhaal hunner verlossing van den boozen geest, de eene hier belangwekkender was dan de andere, en veel op dezen niet paste wat gezegd kon worden van genen. Dewijl nu Markus en Lukas al de omstandigheden van deze duivelbanning wilden beschrijven, zoo verkozen zij maar alleen van dien eenen te

4 neque catenis jam quisquam poterat eum ligare : * quoniam saepe compedibus et catenis victus, dirupisset catenas, et compedes comminuisset, et nemo poterat eum domare. * et semper die ac nocte in monumentis, et in montibus erat, clamans, et concidens selapidibus. * Videns autem Jesum a longe, cucurrit, et adoravit eum : * et clamans voce magna dixit : Quid mihi, et tibi, Jesu fili Dei altissimi ? adjuro te per Deum, ne me torqueas. 5
6 * Dicebat enim illi : Exi spiritus immunde ab homine. * Et interrogabat eum : Quod tibi nomen est ? Et dicit ei : Legio mihi

zijne woonplaats had¹ in de grafsteden, en zelfs met ketenen kon niemand hem meer binden² : * want menigmaal als hij met voetkluisters en ketenen geboeid was, had hij de ketenen verbroken, en de voetkluisters verbrijzeld, en niemand vermogt hem te temmen³. * en altijd dag en nacht was hij in de grafsteden, en op de bergen⁴, schreeuwende, en zich zelve slaande met steenen⁵. * En toen hij Jesus van verre zag⁶, liep hij toe, en aanbad hem⁷ : * en met eene forsche stem schreeuwende⁸ zeide hij⁹ : Wat heb ik, met u, te doen¹⁰, Jesus zoon Gods des Allerhoogsten¹¹ !

gewagen, van wien al die omstandigheden konden vermeld worden. En daarom ook heeft Mattheüs, die hier van twee bezetenen spreekt, alleen die omstandigheden willen aanteekenen, welke op beide bezetenen pasten.

1) zijn verblijf hield. Die grafsteden bevonden zich buiten de stadspoorten. Zie voorts noot 1 op bladz. 55.

2) Binden is hier zooveel als gebonden houden. Men had dien bezetene in zijne grot, omdat hij gevaarlijk was voor de menschen (Mt 8, 28) die daar voorbijgingen, reeds meermalen aan handen en voeten gekluisterd, doch het was verloren moeite geweest ; want telkens had hij zijne kluisters verbroken, als gezegd wordt in het volgende vers.

3) hem te bedwingen, door hem te kluisteren; want nauwelijks was hij gebonden, of hij verbrak zijne kluisters.

4) in de grafsteden, en op de bergen, d. i. of in de grafsteden, of op het gebergte, waar die grafsteden zich bevonden.

5) als een woedend krankzinnige doet, zich zelve verwondende, en dit door steenslagen.

6) Toen hij zag, enz. Wat hier gezegd wordt door dien bezetene gedaan te zijn, is alles eigenlijk daad van den boozen geest ; maar het wordt aan dien ongelukkige toegeschreven, omdat zijn ligchaam het orgaan of werktuig was, waar de booze geest, die in hem woonde, zich van bediende, om al die lichamelijke handelingen te verrigten.

7) De booze geest aanbad Jesus enkel en alleen uit vrees, gelijk een misdadige slaaf zou kruipen voor zijn meester.

8) en met een forsche stem schreeuwende, enz. Terstond toen de booze geest in den persoon van dien bezetene daar nederlag aan de voeten van Jesus, kreeg hij van de Zaligmaker het bevel om uit dien ongelukkigen mensch te varen ; en ter oorzaak van dit bevel schreeuwde hij met eene forsche stem, zeggende : Wat heb ik, enz. Dat dit angstgeschreeuw van den boozen geest geschiedde na en om dat bevel van Jesus, blijkt duidelijk uit vers 8 : WANT hij zeide tot hem : Ga uit, enz.

9) zeide hij. Zie noot 3 op bladz. 214.

10) Wat heb ik, met u, te doen ! Zie noot 4 op bladz. 214.

11) Het duivelendom wist, dat Jesus van Nazareth de beloofde Messias was. Zie noot 6 op bladz. 214. Het was den boozen geesten tevens bekend, dat Jesus de zoon Gods was ; doch welken graad van zekerheid en klaarheid hunne kennis dienaangaande had, wagen wij niet te bepalen.

nomen est, quia multi sumus. ik bezweer u bij God, pijnig mij
 10 * Et deprecabatur eum multum, niet! * Want hij zeide tot hem : 8
 ne se expelleret extra regionem. Onreine geest ga uit van den
 mensch ! * En hij vroeg hem : 9
 11 * Erat autem ibi circa montem Hoe is uw naam ? En hij zeide
 grex porcorum magnus, pascens. tot hem : Legioen² is mijn naam,
 omdat wij velen zijn. * En hij 10
 12 * Et deprecabantur eum spiri- bad hem zeer, dat hij hem toch
 tus, dicentes : Mitte nos in niet buiten die landstreek³ zou
 porcos ut in eos introeamus. uitdrijven. * Nu was aldaar aan 11
 13 * Et concessit eis statim Jesus. den berg eene groote kudde
 Et exeuntes spiritus immundi zwijnen, die weidde. * En de 12
 introierunt in porcos : et magno geesten baden hem, zeggende :
 impetu grex præcipitatus est Zend ons in de zwijnen opdat
 in mare ad duo millia, et suffo- wij in deze mogen varen. * En 13
 cati sunt in mari. * Qui autem terstond liet Jesus hem⁴ dit toe.
 14 pascebant eos, fugerunt, et En de onreine geesten uitgevaren
 nunciaverunt in civitatem, et zijnde voeren in de zwijnen : en
 in agros. Et egressi sunt videre de kudde stortte zich met groot
 quid esset factum : * et veniunt geweld van boven neder in het
 15 ad Jesum : et vident illum, meer omtrent twee duizend, en
 qui a dæmonio vexabatur, se- zij vermoorden in het meer.
 dentem, vestitum, et sanæ men- * Zij nu die hoedden, namen 14
 16 tis, et timuerunt. * Et narra- de vlugt, en maakten het bekend
 verunt illis, qui viderant, qua- in de stad, en op het land. En
 liter factum esset ei, qui dæmo- zij gingen uit om te zien wat er
 17 nium habuerat, et de porcis. * Et geschied was : * en zij komen 15
 tot Jesus : en zien den *mensch*,
 die van den boozen geest was
 gekweld geweest, *daar* zitten,
 gekleed⁵, en goed bij zij ver-
 stand, en vrees beving hen⁶.
 * En die het gezien hadden⁷, 16

1) *pijnig mij niet*, door mij te dwingen van uit dien mensch te varen. Over de gevallen engelen of het duivelendom en hun doemvonnis, leze men het aangeteekende op II Pt 2, 4 en Jud. vs 6.

2) *Legioen* was bij de Romeinen de naam eener krijgsbende, die eerst uit drie duizend, en later uit zes duizend man bestond. Doch hier wordt dit woord eenvoudiglijk gebezigd, om een onbepaald groot getal aan te duiden, als genoeg blijkt uit het volgende : *omdat wij velen zijn*, waardoor de reden wordt opgegeven van dien naam van *legioen*.

3) de landstreek der Gerazeners, vs 1. Zij baden hem, om, indien hij hen wilde uitdrijven uit dien mensch, hun toch te vergunnen in die landstreek te mogen verblijven. Zie hier het aangeteekende op Lk 8, 31.

4) *hem*. De Grieksche tekst heeft *hun*.

5) Vroeger, toen hij nog van den boozen geest bezeten was, dulde hij geene kleederen aan zijn ligchaam, als blijkt uit het verhaal van Lk 8, 27.

6) godsdienstige vrees. Zie noot 4 op bladz. 57.

7) de ooggetuigen van deze wonderdadige verlossing.

rogare cœperunt eum ut disce-
 18 deret de finibus eorum. * Cum-
 que ascenderet navim, cœpit
 illum deprecari, qui a dæmonio
 vexatus fuerat, ut esset cum illo,
 19 * et non admisit eum, sed ait
 illi: Vade in domum tuam ad
 tuos, et annuncia illis quanta
 tibi Dominus fecerit, et misertus
 20 sit tui. * Et abiit, et cœpit præ-
 dicare in Decapoli, quanta sibi
 fecisset Jesus: et omnes mira-
 bantur.
 21 * Et cum transcendisset Jesus
 in navi rursus trans fretum,
 convenit turba multa ad eum,
 22 et erat circa mare. * Et venit
 quidam de archisynagogis nomi-
 ne Jairus: et videns eum, proci-
 dit ad pedes ejus, (Mt 9, 18.
 23 Lc 8, 41) * et deprecabatur
 eum multum, dicens: Quoniam
 filia mea in extremis est, Veni,
 impone manum super eam, ut
 24 salva sit, et vivat. * Et abiit cum
 illo, et sequebatur eum turba
 multa, et comprimebant eum.
 25 * Et mulier, quæ erat in pro-
 fluvio sanguinis annis duodecim,
 26 * et fuerat multa perpessa a
 compluribus medicis: et eroga-
 verat omnia sua, nec quidquam
 profecerat, sed magis deterius

verhaalden hun, hoe het met den
 bezetene was toegegaan, en van
 de zwijnen. * En zij begonnen
 17 hem te verzoeken dat hij van
 hunne grenzen wilde weggaan¹.
 * En toen hij in het schip ging,
 18 begon *die mensch* die van den
 duivel gekweld was geweest, hem
 te bidden, dat hij bij hem
 19 wezen, * doch hij stond het hem
 niet toe, maar zeide tot hem: Ga
 naar uw huis tot de uwen, en
 maak hun bekend wat groote
 dingen de Heer aan u gedaan
 heeft, en *hoezeer* hij zich over u
 20 ontfermde. * En hij ging heen,
 en begon te verkondigen in De-
 kapolis², wat grootedingen Jesus
 aan hem gedaan had: en allen
 waren *er over* verwonderd.

* En toen Jesus in het schip
 21 wederom naar de overzijde van
 het meer was overgestoken, ver-
 zamelde zich tot hem eene
 groote schare, en hij was aan
 het meer. * En er komt een van
 22 de oversten der synagoog³ met
 name Jairus: en valt, hem zien-
 de, aan zijne voeten neder, * en
 23 bidt hem zeer, zeggende: Mijne
 dochter ligt op haar uiterste,
 Kom, en leg haar de handen op,
 opdat zij behouden worde, en
 leve. * En hij ging met hem
 24 heen, en eene groote schare
 volgde hem, en zij drongen hem⁴.
 * En eene vrouw, die *al* twaalf
 25 jaren lang eene bloedvloeijing
 had, * en veel had geleden⁵ van
 26 vele geneesheeren: en heel haar
 vermogen *daaraan* te koste ge-
 legd had, en geene baat had

1) Zij vreesden voor hunne bezittingen, en dachten op niets anders.

2) Zie noot 7 op bladz. 35. Gerasa behoorde tot Dekapolis.

3) van de stad Capharnaüm. Vgl. Mt 9, 18, 19.

4) Elkeen wilde dicht bij Jesus wezen, om ooggetuige te zijn van het wonderwerk dat zij verwachtten.

5) onder de handen van vele geneesheeren.

27 habebat: * cum audisset de Jesu, gevonden, maar veeleer erger
 28 venit in turba retro, et tetigit geworden was: *deze* * van Jesus 27
 vestimentum ejus: * dicebat gehoord hebbende¹, kwam onder
 enim: Quia si vel vestimentum het volk van achteren, en raakte
 29 ejus tetigero, salva ero. * Et zijn kleed aan: * want zij zeide: 28
 confestim siccatus est fons san- Als ik ook maar zijn kleed heb
 guinis ejus: et sensit corpore aangeraakt, ik zal genezen zijn.
 30 quia sanata esset a plaga. * Et * En terstond was de bron van
 statim Jesus in semetipso co- haar bloed opgedroogd: en zij
 gnoscens virtutem, quæ exierat gevoelde aan haar ligchaam dat
 de illo, conversus ad turbam, zij van de kwaal genezen was.
 aiebat: Quis tetigit vestimenta * En Jesus terstond in zich zel- 30
 31 mea? * Et dicebant ei discipuli ven² de kracht erkennende, die
 sui: Vides turbam comprimen- van hem was uitgegaan, keerde
 tem te, et dicis: Quis me tetigit? zich om tot de schare³, en zeide:
 32 * Et circumspiciebat videre eam, Wie heeft mijne kleederen aan- 31
 33 quæ hoc fecerat. * Mulier vero geraakt⁴? * En zijne leerlingen
 timens et tremens, sciens quod zeiden tot hem: Gij ziet dat de
 factum esset in se, venit et pro- schare u dringt, en gij zegt: Wie
 cidit ante eum, et dixit ei omnem heeft mij aangeraakt⁵? * En hij 32
 de gansche waarheid¹⁰. * En hij 33
 34

1) Zij had hooren spreken van de wonderen, die hij verrigtte.

2) *in zich zelven*, d. i. uit zich zelven. Zonder tot die vrouw iets gezegd of zelfs haar gezien te hebben, was Jesus terstond bewust van de genezende wonderkracht, die van hem was uitgegaan.

3) In het Grieksch staat: *onder de schare*, dat is, te midden van de schare.

4) Jesus wilde niet, dat het geloof van deze vrouw en dit wonderwerk zouden verborgen blijven; daarom vraagt hij zóó, ofschoon hij zeer goed wist, wie hem had aangeraakt.

5) Als wilden zij zeggen: Hoe kunt gij in dit gedrang vragen: Wie heeft mij aangeraakt? Allen, die om en bij u zijn, raken u aan. Maar Jesus sprak van een aanraken, dat niet het natuurlijk gevolg van het gedrang, maar opzettelijk geschied was.

6) als zochte hij te ontdekken, wie het was, die hem had aangeraakt. Hij wilde door dat zeggen: *wie heeft mij aangeraakt*, en door dat rondzien, die vrouw dringen om zich bekend te maken, ten einde haar zoo de gelegenheid te geven om zelve aan de omstaanders de wonderbare genezing te verkondigen, welke aan haar geschied was.

7) en daarom genoeg begrijpende, dat die vraag van Jesus: *Wie heeft mij aangeraakt* om haar gedaan was.

8) *kwam*. Zij durfde zich nu niet meer verborgen houden.

9) *vreezende en bevende*, beducht dat zij misschien misdään had door haar gehouden gedrag.

10) *de gansche waarheid*, t. w. om welke reden zij hem had aangeraakt, en waarom zij dit heimelijk gedaan had, en hoe zij terstond daarop van hare kwaal was genezen geworden. Vgl. Lk 8, 47.

34 veritatem. * Ille autem dixit ei :
 Filia, fides tua te salvam fecit :
 vade in pace, et esto sana a plaga
 35 tua. (Lc 7, 50.) * Adhuc eo
 loquente, veniunt ab archisy-
 nagogo, dicentes : Quia filia tua
 mortua est : quid ultra vexas
 36 Magistrum? * Jesus autem audito
 verbo, quod dicebatur, ait archi-
 synagogo : Noli timere : tan-
 37 tummodo crede. * Et non admi-
 sit quemquam se sequi nisi Pe-
 trum, et Jacobum, et Joannem
 38 fratrem Jacobi. * Et veniunt in
 domum archisynagogi, et videt
 tumultum, et flentes, et ejulantes
 39 multum. * Et ingressus, ait illis:
 Quid turbamini, et ploratis?
 puella non est mortua, sed
 40 dormit. * Et irredebant eum.
 Ipse vero ejectis omnibus assu-
 mit patrem, et matrem puellæ,
 et qui secum erant, et ingre-

zeide tot haar : Dochter ! uw ge-
 loof heeft u gezond gemaakt¹: ga
 heen in vrede, en wees genezen
 van uwe kwaal² ! * Terwijl hij 35
 nog spreekt, komen er *uit het*
huis van den overste der syna-
 goog, en zeggen : Uwe dochter
 is gestorven³ : wat valt gij den
 Meester nog lastig⁴ ? * Doch 36
 Jesus het woord hoorende, dat
 daar gesproken werd⁵, zegt tot
 den overste der synagoo: Vrees
 niet: geloof maar⁶ ! * En hij liet 37
 niemand toe hem te volgen dan
 Petrus, en Jakobus, en Joannes
 den broeder van Jakobus. * En 38
 zij komen in het huis van
 den overste der synagoo, en
 hij ziet het misbaar, en weenen-
 den, en luid jammerenden⁷.
 * En binnen gegaan zijnde, zegt 39
 hij tot hen : Waarom maakt gij
 misbaar, en weent gij? het meisje
 is niet gestorven, maar het
 slaapt⁸ ! * En zij belachten hem⁹. 40

1) omdat gij geloofd hebt, dat ge alleen reeds met mijn kleed aan te raken, door mij kondet genezen worden, om dat geloovig vertrouwen in mij, heb ik u gezond gemaakt.

2) Eene bevestiging van die weldaad : *Wees* voor goed, voor altijd genezen van uwe kwaal !

3) *uwe dochter is gestorven*. Toen de vader van huis ging, lag zijne dochter te zietogen : bij Jesus gekomen, smeekt hij hem om de genezing van zijn kind ; daarop volgt de Zaligmaker hem naar zijn huis ; en onderweg krijgt de overste de boodschap, dat het meisje overleden is. Al deze omstandigheden gaat de Evangelist Mattheüs stiltzwijgend voorbij ; hij verhaalt zeer beknopelijk, en laat daarom den vader zóó spreken als of deze, bij den Heer gekomen, hem aanstonds gebeden had, niet om zijne zieke dochter te genezen, maar om zijn reeds gestorven kind in het leven terug te roepen. Zie Mt 9, 18.

4) Waarom den Meester nog verder lastig gevallen, dewijl nu toch alle hoop op herstelling verdwenen is. — Deze menschen geloofden wel dat Jesus zelfs hopelooze zieke gezond konde maken, maar dat hij ook de dooden in het leven kon terug roepen, dat geloofden zij niet.

5) namelijk dat zij tot den vader van het kind zeiden : Waarom den Meester nu nog verder lastig gevallen ?

6) Wanhoop niet, al is uwe dochter overleden ; *geloof maar*, en heb vertrouwen op mijne magt.

7) Vgl Mt 9, 23 en het aangeteekende op die plaats.

8) Zie noot 3 op bladz. 60.

9) dewijl zij ten volste verzekerd waren, dat het kind gestorven was. Vgl Lk 8, 53.

ditur ubi puella erat jacens. Doch hij nadat hij allen had
 41 * Et tenens manum puellæ, ait doen uitgaan neemt den vader,
 illi : Talitha cumi, quod est in- en de moeder van het meisje, en
 terpretatum : Puella (tibi dico) hen die bij hem waren¹ mede,
 42 surge. * et confestim surrexit en gaat binnen waar het meisje
 puella, et ambulabat : erat autem lag. * En de hand van het meisje
 annorum duodecim : et obstu- 41 vattende, zegt hij tot haar : Ta-
 43 puerunt stupore magno. * Et litha kumi², dat is vertaald :
 præcepit illis vehementer ut Meisje (ik zeg u) sta op ! * en
 nemo id sciret : et dixit dari illi 42 dadelijk stond het meisje op, en
 manducare. wandelde³ : want zij was twaalf
 jaren oud⁴ : en zij⁵ stonden ver-
 baasd met groote verbazing. * En 43
 hij gebood hun zeer dat niemand
 dit zoude weten⁶ : en hij zeide
 dat men haar te eten zou geven⁷.

ZESDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus verlaat de plaats, waar hij het doode kind van Jairus had opgewekt, en komt te Nazareth. Hij predikt aldaar ; doch de Nazareners, ondanks hunne verbaasdheid over zijne leer en wonderen hem geloof te geven, en ergeren zich aan zijne geringe afkomst, vs 1—4. Van Nazareth vertrokken, bezoekt hij de omliggende vlekken, overal leerende, vs 6. Hij zendt zijne twaalf Apostelen uit, twee en twee, om het Evangelie te prediken ; hij verleent hun de magt om wonderwerken te doen, en onderrigt hen, hoe zij zich in hunne bediening moeten gedragen, vs 7—13. Een omstandig verhaal van den moord door Herodes aan Joannes gepleegd, vs 14—29. De Apostelen komen van hunne zending terug bij Jesus, en verhalen hem wat zij gedaan en geleerd hebben ; waarop hij met hen te scheep vertrekt naar eene onbewoonde plaats, om hun wat rust te geven ; doch eene groote schare volgt hen derwaarts te voet, vs 30—33. Hij leert haar, en spijst haar daarna op eene wonderdadige wijze, vs 34—44. Terstond na deze spijziging verplicht Jesus zijne leerlingen om in het scheepje terug te keeren naar de overzijde van het meer. Zij worden door een storm overvallen ; doch Jesus komt tot hen, wandelende op het meer, en zoodra hij het scheepje is ingegaan, stuit de wind, vs 45—52. Wonderdadige genezingen na het aankomen aan de overzijde in de landstreek van Genesareth, vs 53—56.

* Et egressus inde, abiit in * En van daar⁸ uitgegaan
 patriam suam : et sequebantur zijnde, vertrok hij naar zijne

¹) namelijk Petrus, Jakobus en Joannes. vs 37.

²) *kumi*. Lees : *koemi*.

³) ging heen en weder door het vertrek.

⁴) het meisje was geen *klein* kind meer.

⁵) t. w. : de ouders van het kind. Vgl Lk 8, 56.

⁶) dat zij vóór zijn vertrek van die plaats de opwekking van hun dochterken niet ruchtbaar zouden maken. Jesus wilde de toejuichingen niet, welke hij van het volk, wanneer zij dit treffend wonderwerk zouden vernemen, te wachten had.

⁷) tot een bewijs, dat het meisje niet alleen wezenlijk herleefde, maar tevens ook van hare doodelijke krankheid genezen was.

⁸) uit het huis van Jairus en uit Capharnaüm.

2 eum discipuli sui : * et facto sabbato cœpit in synagoga docere: et multi audientes admirabantur in doctrina ejus, dicentes : Unde huic hæc omnia ? et quæ est sapientia, quæ data est illi : et virtutes tales, quæ per manus ejus efficiuntur ? (Mt 13, 3 54. Lc 4, 16.) * Nonne hic est faber, filius Mariæ, frater Jacobi, et Joseph, et Judæ, et Simonis ? nonne et sorores ejus hic nobiscum sunt ? Et scandalizabantur 4 in illo. (Jo 6, 42.) * Et dicebat illis Jesus : Quia non est prophe-

vaderstad¹ : en zijne leerlingen volgden hem : * en toen het sabbath geworden was begon hij in de synagoog² te leeren : en velen³ hem aanhoorende waren verwonderd over zijne leering, zeggende : Van waar heeft deze dit alles⁴ ? en welke is die wijsheid, die hem gegeven is : en van waar zulke wonderkrachten, die door zijne handen geschieden ? * Is deze niet de timmerman⁵, de zoon van Maria, een broeder⁶ van Jakobus, en Joseph, en Judas, en Simon ? Zijn ook zijne zusters niet hier bij ons ? En zij ergerden zich aan

1) naar Nazareth, 't welk eene dagreis van Capharnaüm verwijderd was.

2) van de stad Nazareth.

3) Indien vóór het woord, 't welk wij hier door *velen* overzetten, in den Griekschen tekst het artikel moet gelezen worden, gelijk dit in zeer oude handschriften inderdaad gelezen wordt, dan zouden wij hier in plaats van *velen* moeten schrijven : *de menigte*.

4) Zij bewonderden zijne geleerdheid, en wetende dat hij haar niet op hunne scholen had opgedaan (vgl Jo 7, 15), begrepen zij genoeg, dat hij die op eene niet natuurlijke wijze verkregen had, dat zij hem *gegeven* was. Eveneens erkenden zij ook zijne wonderwerken. En nogtans weigerden zij hem geloof te geven. Vroeger reeds (Lk 4, 16—22), op een anderen sabbath, had Jesus hun genoeg verklaard, dat hij de beloofde Messias was. *zij ergerden zich aan hem*: zij ergerden zich aan zijnen nederigen staat; hun hoogmoedigen bedorven hart was oorzaak, dat de beschouwing der uiterlijke geringheid van den persoon van Jesus bij hen vermogender was ten ongelooft, dan Jesus' bovennatuurlijke wijsheid en wonderwerken, om in hem den beloofden Messias te erkennen. *Van waar heeft deze dit alles*, enz. In dit zeggen, dunkt mij, openbaart zich hun ongelooft. Zij schijnen daardoor hun vermoeden uit te drukken, dat Jesus' geleerdheid en wonderkrachten welligt moesten toegeschreven worden aan een boozen geest, die hem bijstond. Vgl Mt 9, 34; 12, 24. Jo 8, 48.

5) *de timmerman*. Voordat Jesus zijn openbaar leven aanving, had hij te Nazareth het handwerk van Joseph, zijnen voedstervader, die een timmerman was, uitgeoefend. Naar luid van een zeer oud berigt (Just. c. Tryph. p. 316. c. in edit. Colon.), zou hij ploegen en jukken voor den akkerbouw gemaakt hebben.

6) Maria, de moeder van Jakobus, en Joseph (Mt 27, 56), eene bloedverwante van Maria de moeder van Jesus, was de vrouw van Cleophas (Jo 19, 25.) Zonen van dien Cleophas waren, behalve de genoemde Jakobus en Joseph, ook nog Judas (Lk 6, 16) en Simon (Euseb. H. E. 3 Cap. 11, uit Hegesippus). En Joseph, de echtgenoot van Jesus' moeder, was de lijfelijke broeder van dien Cleophas, wiens naam, volgens eene andere schrijfwijze, ook Alpheüs uitgesproken wordt. Derhalve waren Jakobus, Joseph, Judas en Simon, volle neven van Jesus; maar hij wordt hun *broeder* genoemd naar Hebreeuwsch spraakgebruik, volgens welk men ook aan *naaste bloedverwanten* den naam van *broeders* en *zusters* plagt te geven. Door de *zusters*, van welke in dit vers gesproken wordt, versta men alzoo volle nichten van Jesus; zij kunnen dochters geweest zijn van dienzelfden Cleophas, of van eenen anderen broeder van Joseph, den voedstervader van Jesus.

ta sine honore nisi in patria sua, et in domo sua, et in cognatione sua. (*Mt 13, 57. Lc 4, 24. Jo 4, 44.*) * Et non poterat ibi virtutem ullam facere, nisi paucos infirmos impositis manibus curavit : * et mirabatur propter incredulitatem eorum, et circuibat castella in circuitu docens.

* Et vocavit duodecim : et coepit eos mittere binos, et dabat illis potestatem spirituum immundorum. (*Sup 3, 14. Mt 10, 1. Lc 9, 1.*) * Et praecepit eis ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum : non peram, non panem, neque in zona aë. * sed calceatos sandaliis, et ne induerentur duabus tunicis. (*Act 12, 8.*) * Et dicebat eis : Quocumque introieritis in domum : illic ma-

hem. * En Jesus zeide tot hen : Een propheet is niet ongeëerd dan in zijne vaderstad¹, en in zijn huis, en bij zijne maagschap. * En hij kon aldaar geene wonderkracht doen², behalve dat hij aan weinige zieken de handen oplegde en hen genas : * en hij verwonderde zich om hun ongehoof³, en hij ging de omliggende vlekken rond⁴ al leerende.

* En hij riep⁵ de twaalf tot zich : en hij begon hen uit te zenden twee en twee, en gaf hun magt over de onreine geesten. * En hij gebod hun dat zij niets zouden medenemen op weg, dan alleen een staf : geen reiszak⁶, geen brood, noch geld in den gordel. * maar dat zij zouden gaan met voetzolen geschoeid, en niet twee onderkleederen zouden aandoen⁷. * En hij zeide tot hen :

1) Een propheet is niet ongeëerd dan in zijne vaderstad, enz. Het is een spreekwoordelijk gezegde, waarmede Jesus hier aan zijne stadgenoten wil te kennen geven, dat hetgeen hem van hunnen kant wederveroer, niets ongewoon was : het ging gemeenlijk zoo, dat een propheet, een leeraar, veeleer elders dan onder de zijnen geëerd werd. In het bezigen van dit spreekwoordelijk gezegde ligt een verwijt voor de inwoners van Nazareth.

2) Jesus kon onder de inwoners van Nazareth geene wonderen doen, niet omdat het hem aan magt en kracht ontbrak, maar omdat het hun ontbrak aan geloof. Het doel, 't welk Jesus beoogde met zijne wonderwerken, was geen ander, dan het geloof in hem, als den Godsgezant en den beloofden Messias, op te wekken en te versterken. Reeds hadden de Nazareners gehoord van de wonderwerken, welke door Jesus in Capharnaüm verrigt waren (*Lk 4, 23*) ; ja ook te Nazareth, in hun midden en onder hunne oogen, had hij zijne wonderkracht uitgeoefend, als blijkt uit vs 2 ; nogtans weigerden zij in hem te gelooven. Door dit ongelooft maakten zij zich onwaardig, dat hij zijne wonderkracht nog verder onder hen uitoefende.

3) Als oorzaak zijner verwondering niet als voorwerp daarvan, is hier het ongelooft der Nazareners genoemd. Zie voorts noot 6 op bladz. 52. Na alles wat de Nazareners van Jesus gezien en gehoord hadden, was hun hardnekkig ongelooft alleronde-lijkst, en daarom bijna onverklaarbaar, zoodat men zich inderdaad daarover verwonderen moest.

4) De Evangelist geeft te kennen, dat Jesus de stad Nazareth thans verliet, en nu in de omliggende vlekken ging leeren.

5) Hij riep tot zich. De grammatikale vorm van het werkwoord in den Griekschen tekst hier gebezigt, vordert deze vertaling.

6) t. w. met spijsvoorraad op den weg.

7) ten einde er een in voorraad te hebben. Zij moesten zich vergenoegen met hetgeen volstrekt noodzakelijk was voor de reis, en voorts zich verlaten op Gods voorzienigheid.

11 nete donec exeatis inde: * et
 quicumque non receperint vos,
 nec audierint vos, exeuntes
 inde, excutite pulverem de pedi-
 bus vestris in testimonium illis.
 (Mt 10, 14. Lc 9, 5. Act 13, 51;
 12 18, 6.) * Et exeuntes prædica-
 bant ut pœnitentiam agerent:
 13 * et dæmonia multa ejiciebant,
 et ungebant oleo multos ægros,
 et sanabant. (Jac 5, 14.)
 14 * Et audivit rex Herodes (ma-
 nifestum enim factum est nomen
 ejus) et dicebat: Quia Joannes
 Baptista resurrexit a mortuis: et
 15 propterea virtutes operantur in
 illo. (Mt 14, 1. 2. Lc 9, 7.) * Alii
 autem dicebant: Quia Elias est.
 Alii vero dicebant: Quia propheta
 est, quasi unus ex prophe-
 16 tis. * Quo audito Herodes ait:

Waar gij ook in een huis zijt
 ingegaan: blijft er totdat gij van
 daar *weder* uitgaat¹: * en wie dan 11
 ook u niet zullen ontvangen, en
 naar u niet hooren, gaat uit van
 daar, en schudt het stof van uwe
 voeten af tot eene getuigenis
 voor hen². * En zij gingen uit 12
 en predikten *den volke* dat zij
 zich zouden bekeeren³: * en vele 13
 booze geesten wierpen zij uit,
 en zij zalfden met olie vele kran-
 ken, en genazen hen⁴.
 * En de koning Herodes hoorde 14
 het⁵ (want zijn naam was open-
 baar geworden) en hij zeide:
 Joannes de Dooper is van de
 dooden opgestaan: en daarom
 werken die krachten in hem⁶.
 * En anderen zeiden: Het is 15
 Elias⁷. Doch anderen zeiden:
 Het is een propheet, gelijk één
 van de propheten⁸. * Maar Hero- 16
 des dit hoorende⁹ zeide: Joan-

1) Vgl. Mt 10, 11.

2) om door dat afschudden van het stof, dat van hunnen grond aan uwe voetzolen mogt hechten, hun te *beluigen*, dat gij hen verfoeit en niets te doen wilt hebben met menschen, die Gods genade verachten.

3) Zie noot 5 op bladz. 27.

4) *en genazen hen*. De Apostelen genazen die zieken niet door dat zalven met olie als door een natuurlijk geneesmiddel, maar *wonderdadig*, door de wonderkracht, welke hun van den Heer verleend was. Het blijkt toch wel duidelijk uit den samenhang der rede, dat de Evangelist Jesus' leerlingen hier niet schetsen wil als geneesheeren, maar als predikers, die door het doen van wonderen hunne prediking bekrachtigden. Overigens, de zalving, waarvan de Evangelie-geschiedenis hier gewaagt, is niet het H. Sacrament van het laatste Oliesel, waarvan gesproken wordt in den brief van den Apostel Jakobus 5, 14, 15. Zie de aantekeningen op die plaats.

5) namelijk de wonderen, die de leerlingen van Jesus verrigten.

6) Zie de aantekeningen op Mt 12, 4.

7) Dezen meenden, dat Elias, die, naar de voorzegging van Malachias (zie noot 3 op bladz. 113), den Messias zou voorafgaan, thans verschenen was in den persoon van Jesus. Vgl. Lk 9, 8.

8) Deze hielden Jesus voor eenen nieuwen propheet, die hun door God was toegezonden, gelijk vroeger Isaïas, Jeremias, of een ander van hunne oude propheten. Nog anderen, als blijkt uit Lk (9, 8), waren van meening, dat die persoon, die men Jesus noemde, moest gehouden worden voor een of ander van de oude propheten, die van de dooden opgestaan en in het leven was teruggekeerd. Vgl. Mt 16, 14.

9) Herodes, dit verschil van meeningen aangaande den persoon van Jesus vernemende, bleef bij zijn gevoelen, dat Joannes de Dooper, dien hij had laten

Quem ego decollavi Joannem,
hic a mortuis resurrexit.

17 * Ipse enim Herodes misit, ac
tenuit Joannem, et vinxit eum in
carcere propter Herodiam uxorem
Philippi fratris sui, quia du-
18 xerat eam. (Lc 3, 19.) * Dicebat
enim Joannes Herodi: Non licet
tibi habere uxorem fratris tui.
19 (Lv 18, 16.) * Herodias autem
insidiabatur illi: et volebat
20 occidere eum, nec poterat. * He-
rodes enim metuebat Joannem,
sciens eum virum justum et san-
ctum: et custodiebat eum, et
audito eo multa faciebat, et
libenter eum audiebat.

21 * Et cum dies opportunus ac-
cidisset, Herodes natalis sui
cœnam fecit principibus, et tri-
22 bunis, et primis Galilææ. * cum-
que introisset filia ipsius Hero-
diadis, et saltasset, et placuisset
Herodi, simulque recumbenti-
bus; rex ait puellæ: Pete a me

nes dien ik onthoofd heb, die is
opgestaan van de dooden.

* Want hij herodes had die-
17 naars afgezonden, en Joannes
gevangen genomen, en hem in
den kerker geboeid om Herodias
de vrouw van zijnen broeder
Philippus, omdat hij haar ge-
18 trouwd had¹. * Want Joannes
zeide tot Herodes: Het is u niet
geoorloofd uws broeders huis-
19 vrouw te hebben². * Herodias nu
belaagde hem: en wilde hem
20 dooden, maar kon niet³. * Want
Herodes vreesde⁴ Joannes, we-
tende dat hij een regtvaardig en
heilig man was: en hij bewaakte
hem, en als hij hem gehoord
had deed hij veel, en hij hoorde
hem gaarne⁵.

* En toen er een geschikte
21 dag gekomen was, gaf Herodes
zijn verjaarmaal aan de rijks-
grooten, en de krijgsoversten,
en de aanzienlijksten van Gali-
22 lea⁶. * toen nu Herodias' doch-
ter was binnen gekomen, en
gedanst had⁷, en behaagd had⁸

onthoofden, van de dooden was opgestaan, en dat Jesus niemand anders was dan die herlevende Joannes.

1) Men leze ter opheldering van het gezegde in dit vers de aanteekeningen op Mt 14, 3.

2) Zie noot 4 op bladz. 92.

3) omdat Herodes over Joannes waakte.

4) vreesde. Herodes had ontzag voor Joannes en eerbiedigde hem. Wel is waar, dat hij in het eerst ook zelf van zin was geweest den Dooper om het leven te brengen (Mt 14, 5); doch toen hij hem meer van nabij had leeren kennen, kreeg hij eerbied voor hem; en bewaakte hem tegen de lagen van Herodias, die uit was op zijn leven.

5) Herodes hoorde gaarne den boetprediker aan; en deed ook vele goede dingen, waartoe Joannes hem opwekte.

6) Volgens den Griekschcn tekst, zoo als die in bijna al de oude handschriften gelezen wordt, zouden hier vs. 21 en 22, woordelijk vertaald zijnde, aldus luiden: *En als er een geschikte dag gekomen was* (geschikt voor Herodias, om haar boos opzet uit te voeren), *toen Herodes op zijn verjaarfceest* (op zijn geboortefeest) *een maalyd voor de rijks-grooten en de krijgsoversten en de aanzienlijksten van Galilea had aangerigt, en hare* (Herodias') *dochter binnengekomen was en gedanst en behaagd had aan Herodes en aan hen die mede aanzaten, alstoen zeide de koning tot het meisje: Vraag van mij, enz.*

Volgens den Latijnschen tekst der Vulgaat wordt hier gezegd, dat Herodes op een daartoe geschikten dag zijn verjaarmaal gaf aan zijne rijks-grooten, enz.

7) Zie noot 1 op bladz. 93.

8) Herodias, Herodes' boel, kende het hart van den vorst, en wist wel wat zij deed, oen zij hare dochter in de feestzaal zond om voor Herodes te dansen.

23 quod vis, et dabo tibi: * et
juravit illi: Quia quidquid
petieris dabo tibi, licet dimi-
24 dium regni mei. * Quæ cum
exisset, dixit matri suæ: Quid
petam? At illa dixit: Caput
25 Joannis Baptistæ. * Cumque
introisset statim cum festina-
tione ad regem, petivit dicens:
Volo ut protinus des mihi in
disco caput Joannis Baptistæ.
26 * Et contristatus est rex: propter
jusjurandum, et propter simul
discumbentes noluit eam con-
27 tristare: * sed misso spiculatore
præcepit afferri caput ejus in
disco. Et decollavit eum in car-
28 cere, * et attulit caput ejus in
disco: et dedit illud puellæ, et
29 puella dedit matri suæ. * Quo
audito, discipuli ejus venerunt,
et tulerunt corpus ejus: et po-
suerunt illud in monumento.
30 * Et convenientes Apostoli ad
Jesus, renunciaverunt ei omnia,
31 ait illis: Venite seorsum in de-
sertum locum, et requiescite
pusillum. Erant enim qui venie-

aan Herodes, en aan hen die
mede aanzaten; zeide de koning
tot het meisje: Vraag van mij
wat gij wilt, en ik zal het u
geven! * en hij zwoer haar: 23
Wat gij ook vragen mogt zal ik
u geven, al ware het de helft
van mijn rijk. * En zij ging uit¹, 24
en zeide tot hare moeder: Wat
zal ik vragen? En deze zeide:
Het hoofd van Joannes den
Dooper! * En zij aanstonds met 25
spoed binnengegaan zijnde tot
den koning, vraagde het zeg-
gende: Ik wil dat gij mij terstond
geeft op een schotel het hoofd
van Joannes den Dooper! * En 26
de koning werd bedroefd²: *nogtans*
om den eed, en om hen die mede
aanzaten wilde hij haar geen
smart aandoen³: maar hij zond 27
een scherpregter uit⁴ en beval
dat men zijn hoofd op een schotel
zou aanbrengen. En *deze* ont-
hoofdde hem in de gevangenis,
* en bragt zijn hoofd aan op een 28
schotel: en hij gaf dit aan het
meisje, en het meisje gaf het aan
hare moeder. * En toen zijne 29
leerlingen⁵ dit vernomen hadden,
kwamen zij, en namen zijn lig-
chaam weg: en legden het in een
graf.

* En de Apostelen verzamelden 30
zich bij Jesus⁶, en verhaalden
hem alles, wat zij gedaan, en *wat*
zij geleerd hadden. * En hij 31
zeide tot hen: Komt afzonderlijk⁷
naar eene eenzame plaats⁸, en

1) Zie noot 2 op bladz. 93.

2) Naar het Grieksch: *zeer bedroefd*.

3) Naauwkeuriger naar het Grieksch: *wilde hij haar (haar verzoek) niet afwijzen*.
Zie voorts noot 4 op bladz. 93.

4) Zie noot 5 op bladz. 93.

5) de leerlingen van Joannes. Zie noot 5 op bladz. 58.

6) terruggekeerd van hunne zending, waarvan gesproken is in vs 7-13.

7) *afzonderlijk*, alleen, zonder van eenige volkschare vergezeld te zijn.

8) naar eene onbewoonde plaats.

bant et redibant multi : et nec spatium manducandi habebant. 32 (Mt 14, 13. Lc 9, 10.) * Et ascendentes in navim, abierunt in desertum locum seorsum. 33 * Et viderunt eos abeuntes, et cognoverunt multi : et pedestres de omnibus civitatibus concurrerunt illuc, et prævenerunt eos. 34 * Et exiens vidit turbam multam Jesus : et misertus est super eos, quia erant sicut oves non habentes pastorem, et coepit illos docere multa. (Mt 35 9, 36 ; 14, 14.) * Et cum jam hora multa fieret, accesserunt discipuli ejus, dicentes : Desertus est locus hic, et jam hora 36 præteriit : * dimitte illos, ut euntes in proximas villas, et vicos, emant sibi cibos, quos manducent : (Lc 9, 12.) * Et respondens ait illis : Date illis vos manducare. Et dixerunt ei : Euntes emamus ducentis denariis panes, 37 et dabimus illis manducare. * Et dicit eis : Quot panes habetis ? ite, et videte. Et cum cognovissent, dicunt : Quinque, et duos 38 pisces. * Et præcepit illis ut

rust een weinig ! Want die kwamen en die gingen waren velen¹ : en zij hadden zelfs geen tijd om te eten. * En zij gingen 32 in het schip, en vertrokken afzonderlijk naar eene eenzame plaats². * En zij zagen³ hen 33 weggaan, en velen vernamen het⁴ : en te voet uit al de steden liepen zij derwaarts zamen, en kwamen hen voor. * En uitgaande⁵ zag Jesus eene groote 34 schare : en hij had medelijden met hen, omdat zij waren als schapen die geen herder hebben⁶, en hij begon hun veel te leeren⁷. * En toen het reeds laat geworden 35 was⁸, gingen zijne leerlingen tot hem, en zeiden : Eene woeste plaats is deze, en reeds is het uur voorbij⁹ : * zend hen weg, opdat 36 zij heengaan naar de naaste¹⁰ dorpen, en vlekken, en voor zich spijsz koopden, om te eten : * En 37 hij antwoordde en zeide tot hen : Geeft gij hun te eten. En zij zeiden tot hem : Laat ons heengaan en voor twee honderd denariën brood koopden, en wij zullen hun te etengeven¹¹. * En hij zegt 38

1) Er was eene groote en aanhoudende toeloop van menschen, die hunne kranken tot Jesus en zijne leerlingen bragten, opdat zij hen zouden genezen. Vgl Mt 14, 14 en 35. En zoo veel gaf men hun te doen, dat zij zelfs geen genoegzamen tijd vonden om te eten.

2) Zie noot 2 en 3 op bladz. 94.

3) zij zagen. De menschen, van welke in vs 31 gesproken is, zagen Jesus en zijne leerlingen henen varen.

4) Aanstonds werd het ruchtbaar dat Jesus zich had ingescheept, en welke rigting hij genomen had. Vgl Mt 14, 14, en het aangeteekende op die plaats.

5) Zie noot 6 op bladz. 94.

6) Jesus denkt aan hunne geestelijke behoefte en verlatenheid, en vergelijkt hen zoo bij eene kudde zonder herder.

7) Uitvoeriger bij Lk 9, 11 : *Hij sprak tot hen van het rijk Gods, en hen, die geneezing van noodde hadden, genas hij.* Vgl Mt 14, 14.

8) dienzelfden dag. Vgl Mt 14, 15.

9) Zie het aangeteekende op Mt 14, 15.

10) Het Grieksch heeft hier : *naar de omliggende.*

11) Zij willen met andere woorden zeggen : Gij vraagt van ons eene onmogelijke zaak : om brood te koopden voor die menigte, waren er wel twee honderd denarlen noodig, en gij weet zeer goed, dat wij zooveel geld niet hebben. — Het is schertsend gesproken zonder bitterheid. — Zie over de *denarie* noot 2 op bladz. 129.

accumbere facerent omnes secundum contubernia super vi-
 40 ride fœnum. (Jo 6, 9.) * Et
 discubuerunt in partes per cen-
 41 tenos, et quinquagenos. * Et ac-
 ceptis quinque panibus et duo-
 bus piscibus, intuens in cœlum,
 benedixit, et fregit panes, et
 dedit discipulis suis, ut ponerent
 ante eos : et duos pisces divisit
 42 omnibus. * Et manducaverunt
 43 omnes, et saturati sunt. * Et
 sustulerunt reliquias, fragmen-
 44 torum duodecim cophinos ple-
 nos, et de piscibus. * Erant
 autem qui manducaverunt quin-
 45 que millia virorum. * Et statim
 coegit discipulos suos ascendere
 navim, ut præcederent eum
 trans fretum ad Bethsaidam,
 dum ipse dimitteret populum.
 46 * Et cum dimisisset eos, abiit
 in montem orare.
 47 * Et cum sero esset, erat

tot hen : Hoevele brooden hebt
 gij? gaat, en ziet eens. En toen
 zij het gezien hadden, zeiden
 39 zei: Vijf, en twee visschen. * En
 hij gebood hun dat zij allen
 zouden doen aanzitten bij wijze
 van gezelschappen¹ op het groe-
 40 ne gras. * En zij zaten aan bij
 partijen van honderd, en van
 41 vijftig. * En hij nam de vijf
 brooden en de twee visschen,
 en opziende naar den hemel,
 zegende hij, en hij brak de
 brooden, en gaf ze aan zijne
 leerlingen, opdat zij hun die
 zouden voorzetten: ook de twee
 visschen deelde hij voor allen².
 * En zij aten allen, en werden
 42 verzadigd. * En zij³ namen het
 43 overschot op, twaalf volle kor-
 ven met brokken, ook van de
 visschen⁴. * Zij nu die gegeten
 44 hadden waren vijf duizend man-
 45 nen⁵. * En terstond⁶ noodzaakte
 hij zijne leerlingen⁷ in het schip⁸
 te stijgen, opdat zij hem vooruit
 zouden gaan naar de overzijde
 van het meer naar Bethsaïda,
 terwijl hij zelf het volk zoude
 wegzenden. * En toen hij hen
 46 had weggezonden⁹, ging hij naar
 den berg¹⁰ om te bidden.
 * En met den avond¹¹ was het 47

1) opdat de spijs-uitdeeling, die hij beoogde, met orde zou kunnen geschieden, en het wonderwerk, dat hij ging verrigten, des te beter zoude opgemerkt worden.

2) door de bediening zijner leerlingen. Zie hier voorts al het aangeteekende op Mt 14, 19.

3) Zie noot 4 op bladz. 95.

4) ook de overgeschoten stukken van de visschen namen zij op. Die stukken en de overgeschoten brokken broods vulden te zamen twaalf korven.

5) behalve de vrouwen en de kinderen. Zie Mt 14, 21.

6) na het inzamelen der brokkelingen van dien wonderdadigen maaltijd.

7) Zie noot 6 op bladz. 95.

8) waarmede zij over het meer gekomen waren. Vs 13.

9) hen (het volk) had weggezonden. Het Grieksche woord hier gebezigd beteekent zooveel als ons afscheid nemen of een vriendelijk vaarwel zeggen.

10) den berg, die daar was, waar hij zich thans ophield.

11) Toen het avond geworden was. De na-avond of tweede avond is hier gemeend. Zie noot 7 op bladz. 94.

48 navis in medio mari, et ipse
 solus in terra. * Et videns eos
 laborantes in remigando, (erat
 enim ventus contrarius eis) et
 circa quartam vigiliam noctis
 venit ad eos ambulans supra
 mare: et volebat præterire eos.
 49 (Mt 14, 25.) * At illi ut viderunt
 eum ambulantem supra mare,
 putaverunt phantasma esse, et
 50 exclamaverunt. * Omnes enim
 viderunt eum, et conturbatisunt.
 Et statim locutus est cum eis,
 et dixit eis: Confidite, ego sum,
 51 nolite timere. * Et ascendit ad
 illos in navim, et cessavit ven-
 tus. Et plus magis intra se stu-
 52 pebant: * non enim intellexe-
 runt de panibus: erat enim cor
 53 eorum obcæcatum. * Et cum
 transfretassent, venerunt in ter-
 ram Genesareth, et applicue-
 runt. (Mt 14, 34.)
 54 * Cumque egressiessent de na-
 vi, continuo cognoverunt eum:

schip midden in het meer, en hij
 alleen op het land. * En hij zag 48
 dat zij met veel moeite voort-
 roeiden, (want de wind was hun
 tegen¹⁾ en omtrent de vierde
 nachtwake² komt hij tot hen
 wandelende op het meer³: en hij
 wilde hen voorbijgaan⁴. * Zij nu 49
 hem ziende⁵ wandelen op het
 meer, meenden dat het een spook
 was, en schreeuwden luid⁶.
 * Want zij zagen hem allen⁷, en
 50 ontstelden. En terstond sprak hij
 met hen, en zeide tot hen: Weest
 gerust, ik ben het! vreest niet!
 * En hij klom bij hen in het 51
 schip, en de wind hield op. En
 uitermate zeer stonden zij bij
 zich zelven verbaasd: * want zij 52
 hadden niet gelet op *het wonder*
*van de brooden*⁸: want hun hart
 was blind⁹. * En overgevaren 53
 zijnde, kwamen zij in de streek
 van Genesareth¹⁰, en legden *daar*
 aan.
 * En toen zij het schip uitge- 54
 gaan waren, herkenden zij¹¹ hem

1) Zie noot 9 op bladz. 95.

2) Zie noot 1 op bladz. 96.

3) Alles gehoorzaamt aan hem, door wien alles gemaakt is. Jesus belette de hier de zwaartekracht van zijn lichaam.

4) Hij deed alsof hij hen wilde voorbijgaan.

5) *hem ziende*. Versta dit zoo: Zij zagen daar op het water eene menschelijke gedaante; doch de duisterheid en daarbij het onstuimige weder waren oorzaak, dat zij Jesus, dien zij anders bij genoegzaam licht terstond zouden herkend hebben, nu volstrekt niet konden herkennen; en daarom meenden zij, dat hetgeen zij daar op het water zagen wandelen een spook was.

6) van schrik en vrees voor het spook, dat zij meenden te zien. Vgl. Mt 14, 26, en lees noot 2 op bladz. 96.

7) Het was alzoo geene ijdele hersenschim van dezen en genen; want allen, zoovelen zij waren, zagen daar eene menschelijke gedaante wandelen op het water.

8) Hadden zij de grootheid van dat wonder opgemerkt en daarop gelet, dan zou dit wandelen van Jesus op het water en het stillen van den wind hen niet zoo *uitermate zeer* getroffen hebben.

9) *hun hart*, d. i. hun verstand, was *blind*, zonder inzicht. De Evangelist wil ons zeggen, dat het den leerlingen nog ontbrak aan genoegzame opmerkzaamheid op Jesus' daden. Vgl. Mk 8, 17, 18, en Mt 16, 9.

10) Zie noot 3 op bladz. 96.

11) *zij*, te weten, de ingezetenen van die streek, waar Jesus' leerlingen met hem aan land gingen. Mt 14, 35.

* et percurrentes universam regionem illam, cœperunt in grabatis eos, qui se male habebant, circumferre, ubi audiebant eum esse. * Et quocumque introibat, in vicos, vel in villas, aut civitates, in plateis ponebant infirmos, et deprecabantur eum, ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent, et quotquot tangebant eum, salvi fiebant.

terstond: * en zij doorliepen die gansche landstreek¹, en begonnen de zieken op bedden rond te dragen², waar zij hoorden dat hij was. * En overal waar hij inging, in vlekken, of in dorpen, of in steden, legden zij de zieken op de straten, en zij baden hem, dat zij alleenlijk maar het boord- sel van zijn kleed mogten aanraken³, en zoovelen hem aanraakten⁴, werden gezond.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Eenige Schriftgeleerden en Phariseërs komen klagen bij Jesus, dat zijne leerlingen een gebod der ouderlingen overtreden, namelijk door spijsje te nuttigen, zonder vooraf hunne handen te wasschen. Doch hij beschaamt hen, hun aantoonende, dat zij, daarentegen, de wet van God aangaande de ouderliefde krachteloos maakten door hunne valsche instellingen, vs. 1—13. Niet wat den mond ingaat, maar wat den mond uitgaat en uit het hart komt, ontreinigt den mensch, vs 14—23. Jesus vertrekt naar de streken van Tyrus en Sidon. Een voorbeeld van standvastig geloof bij eene Cananeesche vrouw, en genezing van hare dochter door Jesus, vs 24—30. Terug gekomen aan het Galileesche Meer, in de streken van Dekapolis, geneest hij op wonderdadige wijze eenen doofstomme, vs 31—37.

1 * Et conveniunt ad cum Pharisæi, et quidam de Scribis, venientes ab Jerosolymis. * Et cum vidissent quosdam ex discipulis ejus communibus manibus, id est non lotis, manducare panes, vituperaverunt. (Mt 15, 1.) * Pharisæi enim, et omnes

* En bij hem verzamelen zich de Phariseërs⁵, en eenige Schriftgeleerden, die van Jerusalem gekomen waren. * En gezien hebbende dat sommige van zijne leerlingen brood aten⁶ met onheilige, dat is met ongewasschen handen, laakten zij *dit*⁷. * Want

1) Zij maakten het in die omstreek overal bekend, dat Jesus van Nazareth, de wonderdoener, aldaar was aangekomen.

2) *rond te dragen*. Sommige zieken droeg men hierheen, andere daarheen; want Jesus bleef niet op eene en dezelfde plaats van die streek, maar ging nu hier, dan daar heen, als blijkt uit het volgende vers.

3) Zie noot 1 op bladz. 97.

4) bij het boord- sel van zijn kleed. Zie voorts hier wat wij in noot 1 op bladz. 97 hebben aangemerkt tegen Calvyn, door wien die menschen om dat aanraken van Jesus' kleed van bijgeloovigheid beschuldigd worden.

5) Diegene van de Phariseërs, die daar te huis hoorden, waar geschiedde wat hier nu verhaald wordt.

6) *brood aten*. Zie noot 4 op bladz. 97.

7) *laakten zij*. In verscheidene oude Grieksche handschriften leest men deze woorden niet. Laat men ze weg, dan moet vers 1 en 2 naar het Grieksch zóó vertaald en verbonden worden: *En bij hem verzamelen zich de Phariseërs en eenige Schriftgeleerden, die van Jerusalem gekomen waren, en eenige zijner leerlingen brood hadden zien eten met onheilige, dat is, met ongewasschen handen.*

Judæi, nisi crebro laverint manus, non manducant, tenentes traditionem seniorum: * et a foro nisi baptizentur, non comedunt: et alia multa sunt, quæ tradita sunt illis servare, baptismata calicum, et urceorum, et æramentorum, et lectorum: * et interrogabant eum Pharisei, et Scribæ: Quare discipuli tui non ambulant juxta traditionem seniorum, sed communibus manibus manducant panem? * At ille respondens, dixit eis: Bene prophetavit Isaias de vobis hypocritis, sicut scriptum est: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me. (Is 29, 13.) * in vanum autem me colunt, docentes doctrinas, et præcepta hominum. * Relinquentes enim mandatum Dei, tenetis traditionem hominum, baptismata urceorum, et calicum: et alia similia his facitis

de Phariseërs, en al de Joden¹ eten niet, als zij niet meermaals² zich de handen gewasschen hebben, vasthoudende aan de overlevering der ouderlingen³: * en van de markt terug komende eten zij niet, dan na zich gebaad te hebben⁴: en vele andere dingen zijn er, die hun overgeleverd zijn te onderhouden⁵, zoo als het afspoelen van bекers, en kruiken⁶, en koperen vaten, en tafelbanken⁷: * en de Phariseërs, en Schriftgeleerden vroegen hem: Waarom wandelen⁸ uwe leerlingen niet volgens de overlevering der ouderlingen, maar eten zij brood met onheilige handen? * Doch hij antwoordde, en zeide tot hen: Treffend heeft Isaias van u huichelaars⁹ geprophetéerd, als geschreven staat: Dit volk eert mij met de lippen, maar hun hart is verre van mij!¹⁰ * doch te vergeefs eeren zij mij, daar zij leerlingen, en geboden van menschen leeren¹¹. * Want het gebod van God laat gij na, en

1) al de Joden, d. i. de Joden over het algemeen.

2) meermaals, d. i. herhaalde malen, en met de grootste zorgvuldigheid, goed en duchtig wasschen en dan nog eens wasschen en overwasschen. De Vulgaat heeft den zin uitgedrukt van het woord, dat hier in den Griekschen tekst gelezen wordt.

3) Uit verschillende oorzaken, en onder andere, om het aanraken van sommige personen en zaken, was iemand volgens de Mosaische wetgeving onrein, en daarom verplicht zich met water te reinigen, dat is, zich te wasschen. Zie Lv 15. Doch behalve deze wasschingen, waren er nog verscheidene andere in latere tijden door de Joodsche meesters ingevoerd, bij voorbeeld, het wasschen der handen vóór en na den maaltijd. Die waschverordeningen der Joodsche meesters worden hier overleveringen genoemd.

4) uit vrees van tusschen het volk, op de markt, misschien aan een heidensch mensch geraakt te hebben, en alzoo verontreinigd te zijn geworden.

5) Vóór dat zij aan het eten kunnen gaan.

6) het afspoelen (door indompeling) van houten drink-bekers en kruiken, ook van de koperen vaten, waarin de spijsen gekookt of op tafel werden gebragt.

7) de banken of sofa's, waarop men lag aan den maaltijd.

8) wandelen, d. i. handelen, zich gedragen.

9) Zie noot 6 op bladz. 98.

10) Zie noot 7 op bladz. 98.

11) Zie het aangeteekende op Mt 15, 9.

9 multa. * Et dicebat illis : Bene
irritum facitis præceptum Dei, ut
traditionem vestram servetis.

10 * Moyses enim dixit: Honora pa-
trem tuum, et matrem tuam.
(*Ex 20, 12. Dt 5, 16. Eph 6, 2.*)
Et : Qui maledixerit patri, vel
matri, morte moriatur. (*Ex 21,*
11 *17. Lv 20, 9. Prov 20, 20.*) * Vos
autem dicitis : Si dixerit homo
patri, aut matri, Corban, (quod
est donum) quodcumque ex me,
12 tibi profuerit : * et ultra non
dimittitis eum quidquam facere
13 patri suo, aut matri, * rescin-
dentes verbum Dei per tradi-
tionem vestram, quam tradidistis :
et similia hujusmodi multa
14 facitis. * Et advocans iterum
turbam, dicebat illis : Audite me
omnes, et intelligite. (*Mt 15, 10.*)
15 * Nihil est extra hominem in-
troiens in eum, quod possit eum
coinquinare, sed quæ de homine
procedunt illa sunt, quæ com-
onderhoudt de overlevering der
mensen¹, *zoo als* het afspolien
van kruiken, en drinkbekers: en
andere dergelijke dingen doet gij
vele². * En hij zeide³ tot hen :
9 Zeer fraai verijdt gij het gebod
van God, om uwe overlevering
te onderhouden. * Want Mozes
10 heeft gezegd: Eer uwen vader,
en uwe moeder! En: Wie
vader, of moeder vloekt,
dat hij de dood sterve⁴.
11 * Doch gij zegt: Zoo iemand tot
vader, of moeder zal gezegd heb-
ben, Korban⁵, (dat is een offer
zij het) wat u ook van mij zou
nuttig kunnen wezen, *zijne belofte*
12 *is geldig*⁶: * en gij laat hem niet
meer toe iets aan zijnen vader,
of aan zijne moeder te doen⁷,
13 * makende⁸ *alzo* Gods woord
krachteloos door uwe overleve-
ring, die gij hebt overgeleverd⁹:
en dergelijke dingen doet gij vele.
14 * En de schare wederom tot
zich geroepen hebbende¹⁰, zeide
hij tot hen : Hoort mij allen, en
15 verstaat! * Er is niets van buiten
den mensch in hem ingaande,
dat hem kunne besmetten, maar
de dingen die van den mensch
uitgaan die zijn het, welke den
mensch besmetten¹¹. * Zoo iemand 16

1) Gods geboden overtraden zij, maar de beuzelachtige *overleveringen* of verordeningen van hunne leeraars werden met de grootste angstvalligheid door hen onderhouden.

2) Zie het aangeteekende op vs 4.

3) hij ging voort met tot hen te zeggen.

4) Zie het aangeteekende op Mt 15, 4.

5) *Korban*. Met dit woord drukten zij die ongeoorloofde belofte uit.

6) Zie noot 5 op bladz. 98.

7) tot ondersteuning in hunne behoefte. Want zij leerden, dat zijne belofte geldig was, en hij haar zonder meenedigheid niet konde breken.

8) Lees noot 5 en 6 op bladz. 98.

9) door uwe valsche overleveringsleer, welke u van uwe leeraars is overgeleverd en die gij op uwe beurt wederom overlevert aan uwe leerlingen. Zie noot 8 op bladz. 98.

10) *wederom geroepen hebbende*. Het volk, dat Jesus omringde (6, 56), zal zich een weinig verwijderd hebben, toen die Phariseërs met die Schriftgeleerden (7, 1) te zamen tot hem kwamen.

11) Vgl Mt 15, 11 en het aangeteekende op die plaats.

16 municant hominem. * Si quis
habet aures audiendi, audiat.
17 * Et cum introisset in domum
a turba, interrogabant eum disci-
18 pupuli ejus parabolam. * Et ait
illis: Sic et vos imprudentes
estis? Non intelligitis quia omne
extrinsecus introiens in homi-
nem, non potest eum communi-
19 care: * quia non intrat in cor
ejus, sed in ventrem vadit, et in
secessum exit, purgans omnes
20 escas? * Dicebat autem, quoniam
quæ de homine exeunt, illa com-
21 municant hominem. * Abintus
enim de corde hominum malæ
cogitationes procedunt, adulte-
ria, fornicationes, homicidia,
22 (Gn 6, 5.) * furta, avaritiæ, ne-
quitia, dolus, impudicitia, oculus
malus, blasphemia, superbia,
23 stultitia. * Omnia hæc mala ab
intus procedunt, et communi-
cant hominem.
24 * Et inde surgens abiit in fines
Tyri, et Sidonis: et ingressus do-
mum, neminem voluit scire, et
non potuit latere. (Mt 15, 21.)
25 * Mulier enim statim ut audivit

ooren heeft om te hooren, bij
hoore¹!

* En toen hij van de schare
17 weggegaan en in huis gekomen
was, ondervroegen zijne leerlin-
gen² hem over die zinspreuk.
* En hij zeide tot hen: Zoo zijt
18 ook gij dan zonder verstand³?
Begrijpt gij niet dat al wat van
buiten in den mensch ingaat,
hem niet kan besmetten⁴: * om-
19 dat het niet ingaat in zijn hart,
maar in den buik komt, en uit-
gaat in het geheim gemak, 't
welk al de spijzen reinigt⁵? * En
20 hij zeide, wat uit den mensch
uitgaat, dat besmet den mensch.
* Want van binnen uit het hart
21 der menschen gaan uit de kwade
gedachten⁶, overspelen, hoere-
rijen, doodslagen, * dieverijen,
22 hebzuchtigheden, snoodheden,
bedrog, ontuchtigheden, af-
gunst⁷, lastering, hoogmoed,
onbezonnenheid. * Al deze booze
23 dingen gaan van binnen uit, en
besmetten den mensch.

* En van daar⁸ opstaande ver-
24 trok hij naar de grensstreken
van Tyrus, en Sidon: en hij ging
in een huis; en wilde dat niemand
het zou weten⁹, doch hij kon¹⁰

1) Zie noot 5 op bladz. 70.

2) door den mond van Petrus. Vgl Mt 15, 15.

3) Zie het aangeteekende op Mt 15, 16.

4) Zie noot 2 op bladz. 97.

5) Dat *uitgaan* reinigt al de spijzen, door die afzondering van het onreine, waardoor rein wordt wat van de spijzen blijft in den mensch.

6) Zie de aanteekeningen op Mt 15, 19.

7) *afgunst*. Woordelijk staat hier in den tekst: *een boos oog*, welk gezegde bij de Hebreuwen *de afgunst* beteekent. Vgl Mt 20, 15.

8) Hij vertrok uit de streek van Genesareth (Mk 6, 53), het huis verlatende, waarin hij zich bevond (Mk 7, 17).

9) Hij gaf te kennen, dat men het aan niemand zeggen mogt, dat hij zich aldaar bevond. Jesus wilde, zoo doende, den toeloop van volk voorkomen, ten einde wat rust te kunnen hebben met zijne leerlingen.

10) *hij kon niet*. Hij kon voorzeker verborgen blijven, hadde hij dit volstrekt en uit zijne goddelijke magt gewild; doch handelende, gelijk hij handelde, kon hij niet verborgen blijven. De wonderdoener van Nazareth was thans schier overal bekend,

de eo, cujus filia habebat spiritum immundum, intravit, et procidit ad pedes ejus. * Erat enim mulier Gentilis, Syrophoenissa genere. Et rogabat eum ut dæmonium ejiceret de filia ejus.

26 * Qui dixit illi : Sine prius saturari filios : non est enim bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus. * At illa respondit, et dixit illi : Utique Domine, nam et catelli comedunt sub mensa de micis puerorum. * Et ait illi : Propter hunc sermonem vade, 27 exiit dæmonium a filia tua. * Et cum abiisset domum suam, invenit puellam jacentem supra lectum, et dæmonium existiisse.

28 * Et iterum exiens de finibus Tyri, venit per Sidonem ad Mare Galilææ inter medios fines De-

niet verborgen blijven. * Want¹ 25 zoodra zekere vrouw, wier dochter een' onreinen geest had, van hem had gehoord, kwam zij binnen², en viel neder aan zijne 26 voeten. * Deze vrouw nu was eene Heidin³, eene Syro-Pheniciſche van geboorte⁴. En zij verzocht hem dat hij den boozen geest uit hare dochter wilde uitdrijven⁵. * En hij zeide tot haar: 27 Laat eerst de kinderen⁶ verzadigd worden: want het is niet wel het brood der kinderen te nemen, en het te werpen voor de honden⁷. * Doch zij antwoordde, 28 en zeide tot hem: Zoo is het Heere! want ook de hondjes eten onder de tafel van de kruimeltjes der kinderen⁸. * En hij zeide tot 29 haar: Om dit *uw* woord⁹ ga! de booze geest is uitgevaren uit uwe dochter. * En heengegaan zijnde 30 naar haar huis, vond zij het meisje op het bed liggen, en den boozen geest uitgevaren¹⁰.

* En hij ging de grensstreken 31 van Tyrus wederom uit¹¹, en kwam door Sidon aan het Meer

en het gerucht, dat hij naar de streken van Phenicië kwam, had hem vooruit geloopt.

1) *Want*. Een bewijs dat hij niet verborgen kon blijven, daar het gerucht van zijne komst hem overal vooruit liep. Vgl. Mt 15, 22, en zie noot 8 op bladz. 100.

2) *kam zij binnen*. Bijna al de Grieksche handschriften hebben hier enkelijk *kam zij*.

3) *eene Heidin*, niet eene Jodin of belijderes van de Joodsche godsdienst.

4) Zie noot 6 en 7 op bladz. 100.

5) Lees noot 8 en 9 op bladz. 100.

6) *de kinderen*, d. i. de Israëlieten, aan wier voorvaderen de Messias *beloofd* was geworden. Zie voorts noot 4 op bladz. 101.

7) Zie voor den zin van dit spreekwoord, het aangeteekende op Mt 15, 26.

8) Lees noot 8 op bladz. 101.

9) *om dit uw woord*, dat gij daar spreekt, en waardoor gij uw geloof in mij betuigt, *ga heen!* uwe bede is verhoord; thans is de booze geest uit uwe dochter uitgevaren. — Deze verklaring van den God-mensch was een werkdadig zeggen, een zeggen en doen tegelijk: zoo haast als Jesus die woorden: *De booze geest is uitgevaren uit uwe dochter*, had uitgesproken, was ook de booze geest uit het meisje weggegaan.

10) Dit bleek haar duidelijk uit de rust en kalmte, welke het kind niet zoo zichtbaar vertoonde.

11) dit ziet op vs 24.

- 32 capoleos. * Et adducunt ei sur- van Galilæa midden door de
dum, et mutum, et deprecaban- streken van Dekapolis¹. * En zij 32
tur eum, ut imponat illi manum. brengen tot hem iemand die doof,
en stom² was, en zij verzochten
33 (Mt 9, 32. Lc 11, 14.) * Et ap- hem, dat hij hem de hand wilde
prehendens eum de turba seor- opleggen³. * En hij nam hem van 33
sum, misit digitos suos in auri- deschare aftot zich afzonderlijk⁴,
culas ejus: et exspuens, tetigit en stak zijne vingers in deszelfs
ooren⁵: en gespuwd hebbende,
34 linguam ejus: * et suspiciens raakte hij zijne tong aan⁶: * en 34
in cælum, ingemuit, et ait illi: opziende naar den hemel⁷, ver-
zuchtte⁸ hij, en zeide tot hem: Ephpheta⁹! dat is word geopen- 35
pend¹⁰! * En terstond werden zijne ooren geopend, en de band
35 * Et statim apertæ sunt aures zijner tong werd los, en hij sprak
ejus, et solutum est vinculum goed¹¹. * En hij gebood hun¹² dat
36 linguæ ejus, et loquebatur zij het aan niemand zouden zeg- 36
36 recte. * Et præcepit illis ne cui gen¹³. Doch hoezeer hij hun dit

1) Zie noot 7 op bladz. 35.

2) *stom*. Men moet dit *stom* in dien zin verstaan, dat de tong van dezen mensch als geboeid was, zoodat hij niet dan met groote moeite en dan nog maar gebrekkelijk kon zeggen, hetgeen hij zeggen wilde. Het Grieksche woord hier gebezigd beteekent iemand die *moeijelijk* of *bezwaarlijk spreekt*, en de Evangelist zegt van dien ongelukkige, nadat hij door den Zaligmaker genezen was, dat hij *goed* sprak. Zie vs 35.

3) om hem te genezen. Die menschen wisten, dat Jesus bij zijne wonderdadige genezingen gewoon was den lijdens de handen op te leggen. Vgl. Lk 4, 40. Dezen keer nogtans zal hij zijn wonderwerk verrigten, niet onder oplegging der handen, maar onder eene andere zinnebeeldige handeling.

4) Waarom dit? Waarschijnlijk om alzoo, buiten den drang van het volk, die zinnebeeldige handeling, waarvan in dit vers gesproken wordt, ongestoord te kunnen verrigten.

5) als wilde hij die doorbooren, om zijne ooren te *openen*.

6) Men verbeelde zich deze handeling zóó, dat Jesus iets van het vocht van zijnen gezegenden mond uitpuwende op de voorste vingers zijner rechterhand, vervolgens met die bevochtigde vingers de tong van dien mensch hebbe aangeraakt. De bevochtiging zijner tong duidde zinnebeeldig op het herstel van zijn spraakvermogen: als iemands tong uitdroogte aan zijn verhemelte kleeft, kan hij niet spreken.

7) *opziende naar den hemel*, als iemand die bidt.

8) *verzuchtte*. Tegelijk een medelijdend en een biddend zuchten. — Wij zien Jesus nu en dan voor het verrigten van een wonderwerk bidden. Om welke reden dit bidden door den Godmensch geschiedde, leert hij zelf ons bij Jo 11, 41, 42.

9) *Ephpheta*. Spreek dit woord uit, als of er geschreven stond: *Effetâ*. Zoo klonk in de taal, waarvan Jesus zich hier bediende, het magtwoord, dat hij bij het doen van dit wonderwerk wilde uitspreken.

10) *Word geopend* aan ooren en mond: hoor en spreek!

11) Hij was volstrekt niet meer belemmerd in zijne spraak; hij sprak thans gelijk elk ander, die goed spreekt. Zeer juist maakt Lukas van Brugge (ad h. l.) daaruit deze gevolgtrekking, dat die mensch alzoo niet doof geweest was van zijne geboorte af.

12) aan die menschen, welke dien ongelukkige tot hem gebragt hadden.

13) Zie noot 8 op bladz. 75.

dicerent. Quanto autem eis præcipiebat, tanto magis plus prædicabant: * et eo amplius admirabantur, dicentes: Bene omnia fecit: et surdos fecit audire, et mutos loqui.

ook gebood, zij maakten het zooveel te meer bekend: * en destemeer waren zij in verwondering¹, en zeiden²: Hij heeft alles wel gedaan³: en de dooven heeft hij doen hooren, en de stommen doen spreken.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus spijzigt wederom met weinige brooden en visschen duizerden van menschen, en vertrekt daarop naar de landstreek van Dalmanutha, vs 1—10. De Phariseërs begeeren van Jesus een buitengewoon wonder, *een teeken uit den hemel*: doch hij weigert hun dit, en bestraft hun ongeloof, vs 11, 12. Daarna gaat Jesus weder, te sloop, naar de overzijde van het Meer. Onderweg waarschuwt hij zijne leerlingen voor het zuurdeeg der Phariseërs en voor het zuurdeeg van Herodes: welk zeggen van Jesus zoo zeer misverstaan wordt door zijne leerlingen, dat zij daarover door hem berispt worden. vs 13—21. Jesus komt te Bethsaïda, en geneest aldaar een blinde, vs 22—26. Op weg naar Cesaréa Philippi vraagt hij zijne leerlingen, voor wien hij door de menschen gehouden wordt, en vervolgens, voor wien zij zelve hem houden; op welke vraag Petrus antwoordt en belijdt dat Jesus de Christus was, vs 27—30. Hierop voorzegt Jesus met duidelijke woorden wat hem den zoon des menschen, zou overkomen, en hij bestraft Petrus, die van een lijden en sterven zijns meesters niet hooren mag, vs 31—33. Wie Jesus volgen wil, verloochene zich zelve; na het kruis komt de kroon op den grooten dag der vergelding, vs 34—39.

1 * In diebus illis iterum cum turba multa esset, nec haberent quod manducarent: convocatis discipulis, ait illis: (Mt 15, 32)
2 * Misereor super turbam: quia ecce jam triduo sustinent me, nec habent quod manducant:
3 * et si dimisero eos jejunos in domum suam, deficient in via: quidam enim ex eis de longe

* In die dagen⁴ toen er wederom⁵ eene groote schare *bij hem* was, en zij niets te eten hadden: riep hij de leerlingen tot zich, en zeide tot hen: * Ik heb medelijden met de schare: want zie zij zijn nu reeds drie dagen aanhoudend bij mij, en hebben niets⁶ te eten: * en zoo ik hennuchter naar hunne huizen

1) en destemeer waren zij in verwondering. Naar den Griekschcn tekst heet het hier: *En uitermate zeer waren zij verbaasd of getroffen.*

2) Het gevoel hunner verwondering drukten zij uit in eene lofspraak van zijne daden; en deze lofspraak was bij hen tegelijk eene zijdelingsche verdediging van Jesus' daden tegen de lasteringen der Phariseërs.

3) Voortreffelijk zijn al zijne daden; het is alles weldaad, wat hij doet: aan de dooven geeft hij het gehoor, aan de stommen de spraak terug.

4) op een der dagen na Jesus' terugkomst, uit de streken van Tyrus, aan het Meer van Galilea (Mk 7, 31), en wel den derden dag na die terugkomst. Vgl. Mt 15, 29—33.

5) Dit *wederom* ziet op Mk 6, 34.

6) *niets*, niets meer; wat zij aan spijsvoorraad hadden medegenomen, het was alles reeds opgebruikt.

- 4 venerunt. * Et responderunt ei
discipuli sui : unde illos quis
poterit hic saturare panibus in
5 solitudine? * Et interrogavit eos:
Quot panes habetis? Qui dixe-
6 runt: Septem. * Et præcepit tur-
bæ discumbere super terram. Et
accipiens septem panes, gratias
agens fregit, et dabat discipulis
suis ut apponerent, et apposue-
7 runt turbæ. * Et habebant pis-
ciculos paucos : et ipsos benedi-
8 xit, et jussit apponi. * Et man-
ducaverunt, et saturati sunt, et
sustulerunt quod superaverat
de fragmentis, septem sportas.
9 * Erant autem qui manduca-
verant, quasi quattuor millia :
et dimisit eos.
10 * Et statim ascendens navim
cum discipulis suis, venit in
11 partes Dalmanutha. * Et exie-
runt Pharisei, et cœperunt con-
quirere cum eo, quærentes ab
illo signum de cælo, tentantes
eum. (*Mt 16, 1. Lc 11, 54.*)
12 * Et ingemiscens spiritu, ait :

laat gaan, zullen zij op den weg
bezwijken : want sommigen van
hen zijn van verre gekomen¹.

* En zijne leerlingen antwoordden hem : van waar zal iemand
dezen hier met brooden kunnen
verzadigen in eene woestijn² !

* En hij vroeg hen³ : Hoe vele
brooden hebt gij? En zei zeiden:
Zeven. * En hij beval de schare
aan te zitten op den grond. En

hij nam de zeven brooden, en
als hij gedankt had brak, en gaf
hij ze aan zijne leerlingen opdat
zij die zouden voorzetten, en zij
zetteden ze aan de schare voor.

* Ook hadden zij weinige visch-
jes : deze zegende hij ook, en
beval ze voor te zetten. * En zij
aten, en werden verzadigd, en
wat overgeschoten was van de
brokkelingen namen zij op, zeven
manden. * Zij nu die gegeten
hadden waren omtrent vier dui-
zend : en hij zond hen weg.

* En terstond in het schip gegaan
zijnde met zijne leerlingen, kwam
hij in de streken van Dalmanutha⁴
* En de Phariseërs gingen uit⁵,
en begonnen met hem te twisten⁶,
een teeken uit den hemel van hem
begeerende, om hem te beproe-
ven⁷. * En in zijnen geest ver-
zuchtende⁸, zegt hij: Wat begeert
dit geslacht⁹ nog een teeken¹⁰ !

1) Dezen hadden bijgevolg eene verre terugreis naar huis te maken, en waren daarom allermeeft blootgesteld aan het gevaar van onderwegen te bezwijken.

2) Vgl. *Mt 15, 33*, en lees noot 8 op bladz. 102.

3) Men zie voor vs. 5—10 de aantekeningen op *Mt 15, 34—39*.

4) *Dalmanutha*. De naam van deze plaats komt elders niet voor ; het was waar-
schijnlijk een dorp of vlek, in de nabijheid van Magedan gelegen. Vgl. *Mt 15, 39*.

5) de Phariseërs, op die plaats woonachtig, kwamen tot hem.

6) Uit hetgeen terstond hierna gezegd wordt, kan men opmaken, dat zij hem zijn
gezag betwistten, voorgevende, dat zijne wonderwerken niet voldoende waren, om
dat gezag te bewijzen.

7) Zie het aangeteekende op *Mt 16, 1*.

8) diep zuchtende over hun hardnekkig ongelooft en hunne boosheid.

9) Zie noot 3 op bladz. 80.

10) nog een wonder, na zoovele wonderen, die ik voor hunne oogen alreeds verrigt
heb ! — Het is een uitroep van verontwaardiging over hun hardnekkig ongelooft.

Quid generatio ista signum quaerit? Amen dico vobis, si dabitur
 13 generationi isti signum, * Et dimittens eos, ascendit iterum navim, et abiit trans fretum.
 14 * Et oblitus sunt panes sumere: et nisi unum panem non habebant
 15 secum in navi. (Mt 16, 6.) * Et praecipiebat eis, dicens: Videte, et cavete a fermento Pharisaeorum, et fermento Herodis. * Et cogitabant ad alterutrum, dicentes: Quia panes non habemus.
 16 * Quo cognito, ait illis Jesus: Quid cogitatis, quia panes non habetis? nondum cognoscitis nec intelligitis? adhuc caecatum habetis cor vestrum? * oculos habentes non videtis? et aures habentes non auditis? Nec recordamini, (Sup 6, 41. Jo 6, 11) * quando quinque panes fregi in quinque millia: quot cophinos fragmentorum plenos

Voorwaar zeg ik u, indien aan dit geslacht een teeken gegeven zal worden¹...! * En hen verlatende, ging hij wederom in het schip, en vertrok naar de overzijde van het meer².
 * En zij³ vergaten brooden mede te nemen: en niet meer dan één brood hadden zij bij zich in het schip. * En hij gebood hun, zeggende: Ziet toe, en wacht u van het zuurdeeg der Phariseërs, en van het zuurdeeg van Herodes⁴. * En zij dachten en spraken tot elkander⁵, zeggende: *Het is omdat wij geene brooden hebben*⁶. * En Jesus dit wetende, zeide tot hen: Waarom denkt gij *daaraan*, dat gij geene brooden hebt⁷? begrijpt gij nog niet en verstaat gij niet⁸? is uw hart nog blind⁹? * hebt ge oogen en ziet toch niet? en hebt ge ooren en hoort toch niet¹⁰? En zijt gij niet indachtig¹¹, * toen ik de vijf brooden brak voor de vijfduizend: hoe vele korven vol brokkelingen gij opnaamt?

¹) Eene allersterkste ontkenning. De zin is: Geen teeken zal aan dit geslacht gegeven worden. *Indien aan dit geslacht*, enz. Deze woorden bevatten den voorzin eener eedzwing, waarvan de nazin verzwegen wordt; hoedanige afbreking der rede eigen is aan diep in hunne ziel getroffen. Zie voorts het aangeteekende op Mt 12, 39.

²) Zie noot 2 en 3 op bladz. 105.

³) zij, t. w. de leerlingen van Jesus. Zie noot 4 op bladz. 105.

⁴) Herodes schijnt hier genoemd te zijn ter aanduiding van de sekte der Sadduceërs, met welke hij het, gedeeltelijk althans, zal gehouden hebben. Vgl Mt 16, 6, en zie noot 6 op bladz. 105.

⁵) Dit *tot elkander* moet, volgens de interpunctie van de Vulgaat niet gevoegd worden bij het volgende: *zeggende*. De Grieksche tekst vordert hier deze vertaling: *Zij spraken tot elkander, zeggende*.

⁶) Zie voor den zin van deze woorden, noot 8 op bladz. 105.

⁷) Vgl Mt 16, 8, en zie de aantekening op dat vers.

⁸) t. w. ik bedoelde, toen ik u zeide (vs 15): *Wacht u van het zuurdeeg*, enz.

⁹) De zin is: Is uw verstand nog zonder inzicht? — Vgl Mk 6, 52, en zie de aantekening op die plaats. Wat het is, dat zij hier hadden kunnen en moeten *inzien*, wordt hun aan het verstand gebracht, als Jesus hun zegt (vs 28—21): *Zijt gij niet indachtig*, enz. Vgl Mt 16, 12.

¹⁰) Het is eene scherpe berisping van hun gebrek aan opmerkzaamheid op Jesus' daden.

¹¹) *En zijt gij niet indachtig?* Het *sustulistis* van de Vulgaat gebiedt ons zóó te vertalen, dat de vraag, hier gedaan, in eenen zelfstandigen zin zij uitgedrukt.

sustulisti? Dicunt ei: Duodecim. 20 * Quando et septem panes in quattuor millia: quot sportas fragmentorum tulisti? Et dicunt 21 ei: Septem. * Et dicebat eis: Quomodo nondum intelligitis? 22 * Et veniunt Bethsaidam, et adducunt ei cæcum, et rogabant 23 eum ut illum tangeret. * Et apprehensa manu cæci, eduxit eum extra vicum: et exspuens in oculos ejus impositis manibus suis, interrogavit eum si quid videret. 24 * Et aspiciens, ait: Video homines velut arbores ambulantes. * Deinde iterum imposuit manus super oculos ejus: et cœpit videre. 25 et restitutus est ita ut clare Zij zeggen tot hem: Twaalf.* En toen ik ook de zeven brooden *brak* voor de vierduizend: hoe vele manden met brokkelingen naamt gij op? En zij zeggen tot hem: Zeven.* En hij zeide tot hen: Hoe begrijpt gij nog niet?¹⁾ *En zij komen²⁾ te Bethsaïda³⁾, en men brengt tot hem een blinde, en men verzocht hem dat hij hem wilde aanraken⁴⁾. * En hij vatte de hand van den blinde, en leidde hem uit buiten het vlek⁵⁾: en hij spuwde in zijne oogen⁶⁾ legde hem de handen op⁷⁾, en vroeg hem of hij iets zag. * En hij opziende, zeide: Ik zie⁸⁾ de menschen wandelen als *of het boomen waren*. * Daarop legde hij andermaal de handen op zijne oogen: en hij begon *goed* te zien. en hij werd zoo *geheel* hersteld

1) uitdrukking van bewondering en van berisping tegelijk. Zelfs nu, na die herinneringen, hadden zij het nog niet begrepen, dat Jesus niet van brood sprak, toen hij zeide: *Wacht u van het zuurdeeg der Phariseërs*. Vgl. Mt 16, 11. Zie noot 11 op bladz. 105 en noot 1 op bl. 106.

2) Jesus vergezeld van zijne leerlingen. Vgl. vs 13.

3) Men houdt thans vrij algemeen dat er twee Bethsaïda's bestaan hebben, en dat het eene gelegen was aan de westzijde van het Galileesche Meer, en het andere, ook *Julias* genaamd, aan de oostzijde; van het eerste Bethsaïda zou dan gesproken worden bij Mt 11, 21—24. Lk 10, 13—15. Jo 1, 44; 12, 21, en van het laatste bij Lk 9, 10.

4) om hem te genezen. Dat het enkel aanraken van dien blinde door Jesus daartoe genoegzaam was, daaraan twijfelden zij geenszins.

5) buiten Bethsaïda (vs 22), gevolgd nogtans, als te denken is, van zijne leerlingen, en van diegenen, die den blinde tot hem gebragt hadden. Waarom wilde Jesus het wonderwerk, dat hij voorhad te doen, *buiten* het vlek verrigten? Misschien naar de meening van Euthymius, omdat Jesus de inwoners van Bethsaïda, uit hoofde van hun hardnekkig ongeloof na zoovele wonderwerken (Mt 11, 21), onwaardig keurde, dat hij nog een wonderwerk onder hunne oogen zou verrigten. — *Buiten het vlek*. Kleine stadjes werden ook wel *vlekken* genoemd. Vgl. Jo 1, 44 met Mk 8, 23.

6) Het heeft geen bewijs noodig, dat dit bevochtigen der oogen van dien blinde door Jesus' speeksel niet voor een natuurlijk middel ter genezing kan gehouden worden.

7) Jesus legde zijne gezegende handen *op de oogen* van dien ongelukkige, als blijkt uit vs 23.

8) *ik zie*. Hij zag wel reeds iets, maar zijn gezigt was nog niet sterk genoeg, om het eene voorwerp van het andere te onderscheiden; alles schemerde hem nog voor de oogen.

26 videret omnia. * Et misit illum in domum suam, dicens : Vade in domum tuam : et si in vicum introieris, nemini dixeris.

27 * Et egressus est Jesus, et discipuli ejus in castella Cæsareæ Philippi : et in via interrogabat discipulos suos, dicens eis : Quem me dicunt esse homines ? (Mt 28 16, 13. Lc 9, 18.) * Qui responderunt illi, dicentes : Joannem Baptistam, alii Eliam, alii vero quasi unum de prophetis.

29 * Tunc dicit illis : Vos vero quem me esse dicitis ? Respondens Petrus, ait ei : Tu es Chri-

dat hij alles duidelijk zag¹. * En hij zond hem naar zijn huis, zeggende : Ga naar uw huis : en zoo gij het vlek mogt ingaan², zeg het aan niemand³.

* En Jesus, en zijne leerlingen vertrokken⁴ naar de vlekken⁵ van Cesaréa Philippi : en op den weg ondervroeg hij zijne leerlingen, en zeide tot hen : Wie zeggen de menschen dat ik ben⁶?

* En zij antwoordden hem, en zeiden : Joannes den Dooper⁷, anderen Elias⁸, en anderen een propheet gelijk een van de propheeten⁹. * Daarop zegt hij tot hen : Doch gijlieden wie zegt gij dat ik ben ? Petrus antwoordt¹⁰, en zegt tot hem : Gij zijt de Christus¹¹. * En hij gebood hun 30

1) Waarom heeft Jesus dezen blinde niet op eens, maar traspwijze willen genezen? Men zou eveneens kunnen vragen, waarom hij de oogen van dien ongelukkige met zijn speeksel heeft willen bevochtigen, terwijl hij hem toch door een enkel woord genezen kon. En het is, dunkt ons, voldoende geantwoord op deze en dergelijke vragen, als men zegt, dat Jesus door die verscheidenheid, welke zij bemerken in de wijze waarop hij zijne wonderen verrigtte, heeft willen te kennen geven, dat hij ze door zijne eigene kracht en vrijmagtig verrigtte, niet als een der dienaren Gods, maar als zelf Heer en Meester der natuur, als Zoon van God.

2) De woonplaats van dien blinde was niet in Bethsaïda ; dit blijkt uit het zeggen van Jesus : *Zoo gij het vlek (Bethsaïda) mogt ingaan* ; want die woorden hebben dezen zin : Indien gij, om naar uw huis terug te keeren, uwen weg door Bethsaïda mogt willen nemen, enz.

3) *zeg het aan niemand*. Hij mogt het aan de inwoners van Bethsaïda niet zeggen, dat hij op eene wonderdadige wijze door Jesus van zijne blindheid genezen was. Waarom dit verbod? Waarschijnlijk om dezelfde reden, om welke Jesus dien blinde niet in Bethsaïda, maar buiten het vlek heeft willen genezen. Zie noot 5 op bladz 256.

4) van Bethsaïda.

5) naar de vlekken, behoorende tot het gebied van Cesaréa Philippi. Zie over deze stad, noot 2 op bladz. 106.

6) Vgl. Mt 16, 13, en het aangeteekende op dat vers.

7) Die van dit gevoelen waren, meenden dat Joannes de Dooper van de dooden was opgestaan. Zulks was ook het gevoelen van Herodes. Vgl. Mt 8, 14—16, en zie noot 4 op bladz. 91.

8) Zie noot 7 op bladz. 241.

9) Zie noot 8 op bladz. 241. Vele Grieksche handschriften kennen hier dat woordje *gelijk* niet, en hebben alleen : *een der propheeten* ; en leest men *zoo*, dan is de zin : een der oude propheeten die, van de dooden opgestaan, in dien persoon, welke men Jesus noemde, thans wederom herleefde. Vgl. Lk 9, 8.

10) Zie noot 6 op bladz. 106.

11) *de Christus*, dat is, de beloofde Messias die, naar luid der voorzegging (Is 9, 6, 7), wezen zoude God en mensch. Het antwoord, dat Jesus op deze belijdenis van Petrus aan dien Apostel gaf, staat vermeld bij Mt 16, 17—19.

- 30 stus. * Et comminatus est eis, ne cui dicerent de illo.
- 31 * Et cœpit docere eos quoniam oportet filium hominis pati multa, et reprobari a senioribus, et a summis sacerdotibus, et Scribis, et occidi: et post tres dies resurgere. * Et palam verbum loquebatur. Et apprehendens eum Petrus, cœpit increpare eum. * Qui conversus, et videns discipulos suos, comminatus est Petro, dicens: Vade retro me satana, quoniam non sapis quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum.
- 34 * Et convocata turba cum discipulis suis, dixit eis: Si quis vult me sequi, deneget semetipsum: et tollat crucem suam, et sequatur me. (Mt 10, 38; 16, 24. Lc 9, 23; 14, 27; 17, 33. Jo 12, 25.) * Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam: qui autem perdidit animam suam propter me, et Evangelium, salvam faciet eam. * Quid enim proderit homini, si lucretur mundum totum: et detrimentum animæ suæ faciat? * Aut quid dabit homo commutationis pro anima sua? * Qui enim me confusus
- streng, dat zij *dit* van hem aan niemand zouden zeggen¹.
- * En hij begon² hun te leeren dat de zoon des menschen veel zou moeten lijden, en verworpen worden van de ouderlingen, en de opperpriesters, en de Schriftgeleerden³, en dat hij gedood moest worden: en na drie dagen zoude verrijzen. * En openlijk⁴ sprak hij dit woord. En Petrus hem tot zich nemende, begon hem te berispen⁵. * Doch hij keerde⁶ zich om, en zijne leerlingen ziende, bestrafte hij Petrus, zeggende: Ga weg van mij satan! want gij zint niet op dat wat Godes is, maar op hetgeen de menschen zoeken⁶.
- * En⁷ de schare met zijne leerlingen tot zich geroepen hebbende, zeide hij tot hen: Indien iemand mijn volgeling wil wezen, hij verloochene zich zelven: en neme zijn kruis op, en volge mij. * Want wie zijn leven zal hebben willen behouden, zal het verliezen: doch wie om mij, en om het Evangelie zijn leven zal verloren hebben, die zal het behouden. * Wat toch zal het den mensch baten, indien hij de geheele wereld wint: en zijn leven verliest? * Of wat zal de mensch in ruiling geven voor zijn leven? * Want⁸ wie zich over mij, en

1) Vgl. Mt 16, 20, en de aantekening op dit vers.

2) *Hij begon* van dien tijd af, te weten, na die uitdrukkelijke belijdenis van Petrus. Men leze hier noot 2 op bladz. 109.

3) van het Sanhedrin. Zie noot 1 op bladz. 23.

4) *openlijk*, onbewimpeld, regt uit, niet in duistere bewoordingen of beeldspraak, gelijk hij vroeger wel gedaan had. Zie Jo 2, 19; 3, 14.

5) Vgl. Mt 16, 22, en de aantekening op dat vers.

6) Vgl. Mt 16, 23, en lees noot 5 op bladz. 109.

7) Voor den zin van dit vers en de twee volgende, leze men de aantekeningen op de gelijkkluidende plaats bij Mt 16, 24—28.

8) *Want*. Jesus bevestigt het gezegde in vs 34—37, door de verzekering, dat hij eens als regter zal komen, om een iegelijk te vergelden naar zijne werken. Vgl. Mt 16, 27.

fuerit, et verba mea in generatione ista adultera et peccatrice: et filius hominis confundetur eum, cum venerit in gloria patris sui cum angelis sanctis. (Mt 10, 33. Lc 9, 26; 12, 9.)

39 * Et dicebat illis: Amen dico vobis, quia sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem donec videant regnum Dei veniens in virtute. (Mt 16, 28. Lc 9, 27.)

mijne woorden¹ zal geschaamd hebben bij dit overspelig² en zondig geslacht: over dien zal ook de zoon des menschen zich schamen³, wanneer hij zal gekomen zijn⁴ in de heerlijkheid⁵ zijns vaders met de heilige engelen. * En hij zeide tot hen: Voorwaar zeg ik u⁶, van hen die hier staan⁷ zijn er eenigen, die den dood niet zullen smaken⁸ totdat zij het rijk Gods⁹ hebben zien komen met kracht¹⁰.

1) over mij en mijne woorden, over mijnen persoon en mijne leer. Dit ziet op vers 35; *Wie om mij en om het Evangelie*. Wie weigert Jesus voor den God-mensch te erkennen, of aan zijne geboden te gehoorzamen, die schaamt zich over hem en zyne woorden.

2) Zie over deze uitdrukking noot 3 op bladz. 80. Overigens, hetgeen met betrekking op dat geslacht gezegd wordt, geldt eveneens voor alle geslachten.

3) Dezulken zal hij niet rekenen onder de zijnen; hen zal het lot treffen dergenen, tot welke hij zeggen zal: *Ik ken u niet*.

4) op den grooten dag des laatsten oordeels.

5) *homen in de heerlijkheid zijns vaders*, enz. De zin is: De God-mensch ten oordeel komende, zal zich aan elks oog vertoon, niet gelijk nu in een nederig uiterlijk voorkomen, maar in al de majesteit zijns vaders, en omgeven van de heilige engelen, die evenzoo zijne engelen zijn, als die zijns vaders. Vgl. Mt 24, 30; 25, 31, en de aantekeningen op die plaatsen. — Daaruit, dat de majesteit van God den vader dezelfde als de majesteit van den zoon, volgt dit, dat ook eene en dezelfde is de natuur des vaders en des zoons. Vgl. Phil 2, 6—11. Met regt bezigden de HH. Vaders ook deze plaats van het evangelie tegen de ketteren, tot een bewijs voor de godheid van den zoon des menschen.

6) *Voorwaar zeg ik u*. Jesus gaat hier iets zeggen, dat dienen moet *ter bevestiging* van het onmiddellijk voorafgaande gezegde in vers 38.

7) Zie noot 1 op bladz. 111.

8) *den dood smaken* is zooveel als *sterven*. Het is eene Oostersche uitdrukking: de dood is gedacht, naar het schijnt, als een ingeschonken beker, dien men ledigen moet; en de dood is het, wat den beker vult.

9) Door het *rijk Gods* wordt hier de zoon des menschen, de Messias aangeduid als *konink*. Zie de gelijkkluidende plaats bij Mt 16, 28, waar gesproken wordt van het *komen* van den zoon des menschen *in zijn koningschap*.

10) *met kracht*. De komst, hier bedoeld, zal gepaard gaan met *kracht*-vertooning. Doch hoedanige *kracht* of *magt* men hier te verstaan hebbe, hangt af van den zin, waarin het *komen* van den God-mensch hier verstaan wordt. Zie daarover het aangeteekende op de gelijkkluidende plaats van Mt 16, 23. Men merke ook aan, dat Jesus waar hij het Gods-gerigt over Jerusalem aankondigde, te gelijker tijd sprak van het laatste oordeel. Zie Mt 24. De H. Apostel Joannes, en zonder twijfel, nog eenige anderen van die daar stonden, hebben het strafgerigt Gods over Jerusalem beleefd. Op dit strafgerigt ziet misschien ook het *komen*, waarvan bij Mt 10, 23, gesproken wordt.

NEGENDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus' verheerlijking op den berg onder de oogen van drie zijner leerlingen, die Moses en Elias met hem in gesprek zien, en eene stem hooren, die hem verklaart te zijn de Zone Gods, vs 1—8. Hij beveelt zijne leerlingen voor alsnog te zwijgen van het gebeurde op den berg, en onderrigt hen aangaande de komst van Elias en het optreden van Joannes den Dooper in Elias' geest, vs 9—13. Van den berg afgekomen bij zijne overige leerlingen, verlost hij een bezetene van een boozen geest, dien zijne leerlingen niet hadden kunnen uitdrijven, vs 14—29. Hij voorzegt wederom zijn lijden en sterven, en zijne verrijzenis op den derden dag na zijne dood, vs 30—32. Hij berispt de eerzucht zijner leerlingen, en prijst hun de ootmoedigheid aan, vs 33—37. Antwoord van Jesus op eene vraag van Joannes, vs 38—40. Verschillende onderrichtingen betreffende het doen van liefdewerken, het vermijden van ergernis te geven, en de verplichting om van zich alles te verwijderen wat oorzaak geeft tot zondigen, vs 41—50.

1 * Et post dies sex assumit Jesus Petrum, et Jacobum, et Joannem : et ducit illos in montem excelsum seorsum solos, et transfiguratus est coram ipsis. (Mt 17, 1. Lc 9, 28.) * Et vestimenta ejus facta sunt splendentia, et candida nimis velut nix, qualia fullo non potest super terram candida facere. * Et apparuit illis Elias cum Moysè : et erant loquentes cum Jesu. * Et respondens Petrus, ait Jesu: Rabbi, bonum est nos hic esse : et faciamus tria tabernacula, Tibi unum, et Moysi unum, et Eliæ unum. * Non enim sciebat quid diceret : erant enim timore ex-

* En na zes dagen neemt Jesus mede Petrus, en Jakobus, en Joannes : en leidt hen op een hoogen berg afzonderlijk *hen* alleen¹, en hij werd voor hen² van gedaante veranderd. * En zijne kleederen werden blinkend, en zeer wit als sneeuw, *zoo wit* als geen voller op aarde in staat is *kleederen* wit te maken³. * En aan hen vertoonde zich⁴ Elias met Moses : en zij waren in gesprek met Jesus⁵. * En Petrus nam het woord op, en zeide tot Jesus : Rabbi ! Wij zijn hier goed⁶ ! en⁷ laat ons drie tenten maken, voor U eene, en voor Moses eene, en eene voor Elias⁸,

1) niet vergezeld van de overige leerlingen.

2) voor hen. Hij veranderde voor hunne oogen van gedaante, d. i. van uiterlijk voorkomen. Zie voorts noot 5 en 6 op blad. 111.

3) Het was ook niet een aardsche, maar een bovennatuurlijke glans, die van zijn kleed afstraalde.

4) Moses en Elias, in gesprek zijnde met Jesus, werden van deze drie leerlingen (vs 1) gezien.

5) Zij spraken van *zijn*en uitgang uit dit leven, van zijnen kruisdood op Golgotha, als blijkt uit Lk 9, 31.

6) Zie noot 2 op blad. 112. *Wij zijn hier goed*. Petrus meent door dit *wij* zich zelven en zijne twee mede-apostelen, Jakobus en Joannes. Zijne woorden zijn de uitdrukking van het gevoel eener zielstreelende zoetigheid, welke hij genoot in dit hemelsch gezelschap.

7) Behalve het voorgaande, zeide hij ook nog wat volgt.

8) Uit het verhaal van Lk (9, 33) leeren wij, dat Petrus dit alles zeide, toen hij bemerkte dat Moses en Elias van Jesus gingen scheiden.

6 territi: *et facta est nubes obum-
brans eos: et venit vox de nube,
dicens: Hic est Filius meus cha-
7 rissimus: audite illum. *Et statim
circumspicientes, neminem am-
plius viderunt, nisi Jesum tan-
tum secum.

8 * Et descendentibus illis de
monte, præcepit illis ne cuiquam
quæ vidissent, narrarent: nisi
cum Filius hominis a mortuis
9 resurrexerit. (Mt 17, 9.) * Et
verbum continuerunt apud se:
conquirentes quid esset: Cum
10 a mortuis resurrexerit. * Et
interrogabant eum, dicentes:

* Want hij wist niet wat hij 5
zeide¹: want zij waren ontsteld 6
van vrees²: * en er kwam³ eene
wolk die hen overschaduwde:
en uit de wolk kwam eene stem,
die zeide: Deze is mijn welbe-
minde Zoon: hoort naar hem.
* En terstond rondom ziende⁴, 7
zagen zij niemand meer, dan
Jesus alleen bij zich⁵.

* En toen zij van den berg 8
afgingen, gebod hij hun dat
zij aan niemand wat zij gezien
hadden, zouden verhalen: dan
wanneer de Zoon des menschen
van de dooden zoude opgestaan
zijn⁶. * En zij behielden dit 9
woord⁷ bij zich: *onder elkander*
vragende wat dat was: Wanneer
hij van de dooden zoude zijn
opgestaan⁸. * En zij vroegen 10
hem⁹, zeggende: Wat zeggen de

1) Hij wist niet wat hij zeide, toen hij tot Jesus sprak: *Laat ons hier drie tenten maken*, enz. Hij kreeg ook geen antwoord. Petrus zeide dit, als zóó even reeds gezegd is, toen hij bemerkte, dat Moses en Elias van Jesus gingen scheiden: hij had hen gaarne aldaar gehouden, en stelde daarom voor, tenten voor hen op dien berg op te slaan, ten einde hen aldaar te huisvesten. — Volgens het Grieksch zou hier moeten vertaald worden: *hij wist niet wat hij spreken zou*.

2) van vrees, waarmede zij bevangen waren op het zien van Jesus in den glans zijner majesteit, en om de verschijning van Moses en Elias. Door die vrees verbijsterd, was Petrus als buiten zich zelve, en sprak *zonder te weten wat hij zeide* onbezonnen.

3) terwijl Petrus nog sprak. Zie Mt 17, 5 en Lk 9, 84, en lees de aanteekeningen op Mt 17, 5.

4) Markus laat hier eene omstandigheid achter, welke in het verhaal van Mt (17, 6, 7) is opgeteekend. Dat *rondom zich heen zien* van die leerlingen, waarvan Markus hier spreekt, geschiedde namelijk na dat Jesus het drietal Apostelen, op het hooren van die stem verschrikt en op hun aangezicht ter aarde gevallen, had toegesproken en hun gezegd had: *Staat op, en vreest niet!*

5) Zie noot 7 op bladz. 112.

6) Zie noot 1 op bladz. 113.

7) dat Jesus hun daar gezegd had, dat zij daarvan zwijgen zouden tot dat *de Zoon des menschen van de dooden was opgestaan*. Dat woord van *opstaan van de dooden* door Jesus van zich zelve gezegd, dat *behielden zij bij zich*, dat had hen getroffen, dat bleef hun bij, daarover dachten zij na.

8) wat Jesus daarmede zeggen wilde. Een *opstaan van de dooden* onderstelde een voorafgaand *sterven*; doch dat de Messias, dien zij in den persoon van Jesus erkenden, *sterven* zou, dat was geheel en al tegen het begrip, hetwelk zij tot hiertoe zich vormden van den Messias (Vgl. Mk 9, 30, 31. Lk 18, 33, 34. Jo 12, 34); en daarom vroegen zij onder elkander, wat Jesus toch met dat *opstaan van de dooden* had willen te kennen geven.

9) zij vroegen Jesus, niet naar den zin zijner woorden: *wanneer de Zoon des menschen*

Quid ergo dicunt Pharisæi, et Scribæ, quia Eliam oportet venire primum? (*Mal 4, 5.*) * Qui respondens, ait illis: Elias cum venerit primo, restituet omnia: et quo modo scriptum est in Filium hominis, ut multa patiatur et contemnatur. (*Is 53, 3.*) * Sed dico vobis quia et Elias venit (et fecerunt illi quæcumque voluerunt) sicut scriptum est de eo. (*Mt 17, 12.*) * Et veniens ad discipulos suos, vidit turbam magnam circa eos, et Scribas conquirentes cum illis. * Et confestim omnis populus videns Jesum, stupefactus est, et expaverunt, et accurrentes saluabant eum. * Et interrogavit

Phariseërs, en de Schrifgeleerden dan¹, dat Elias eerst moet komen? * En hij antwoordde, en zeide tot hen: Elias zal ook eerst gekomen zijnde², alles herstellen³: en gelijk er geschreven staat van den Zoon des menschen⁴, dat hij veel zal lijden en veracht worden, *zoo zal het ook hem gaan*⁵. * Maar ik zeg u dat ook Elias is gekomen⁶ (en zij hebben aan hem gedaan al wat zij wilden⁷) gelijk er van hem geschreven staat⁸.

* En toen hij bij zijne leerlingen kwam, zag hij eene groote schare om hen heen, en Schriftgeleerden die met hen redetwisten⁹. * En de geheele schare zoo ras zij Jesus zag, stond verbaasd¹⁰, en zij verschrokken¹¹, en toeloopende begroetten zij hem. * En

van de dooden is opgestaan maar naar iets anders, waartoe de verschijning van Elias op den berg hun aanleiding had gegeven.

1) dan. Zie noot 2 op bladz. 113. Jesus gaat hun eenen dubbelen Elias en eene dubbele Elias-komst leeren.

2) Jesus ontkent het niet, dat Elias in persoon eerst moest komen, en met zijne komst de komst van den Messias zou voorafgaan; doch hij bedoelt de tweede of laatste komst van den Messias in heerlijkheid, als regter, op het einde der dagen (*Hand. 1, 11. II Tim 4, 1*). Zie voorts noot 3 op bladz. 113.

3) Dit herstellen ziet op hetgeen door den propheet Malachias (*4, 6*) voorzegt is aangaande de bediening van Elias op het einde der dagen.

4) Bij voorbeeld in Ps 21, en bij Is 53. Naar eene andere Grieksche lezing en hoe staat van den Zoon des menschen geschreven, dat hij veel zal lijden en veracht worden? Zeer duister!

5) Zie Apoc 9, 7, 8.

6) Jesus bedoelt Joannes den Dooper. Vgl. Mt 17, 11—13, en lees noot 3 op bladz. 113.

7) zij hebben met hem gehandeld, gelijk zij gewild hebben: zij hebben hem mishandeld en ter dood gebragt. Vgl. Mt 14, 1—13.

8) gelijk er van hem geschreven staat. De Vulgaat voegt deze woorden bij de voorafgaande: dat ook Elias is gekomen. — De voorzeggingen aangaande Joannes den Dooper, die komen zou in Elias' geest en kracht, zijn aangewezen in noot 3 op bladz. 113.

9) Vgl. Mt 17, 14, en zie noot 6 op bladz. 113.

10) verbaasd, en dit, naar het schijnt, om die verrassing, dat Jesus daar nu juist aankwam op een oogenblik, dat zijne leerlingen te vergeefs getracht hadden dat ongelukkig kind van den boozen geest te verlossen. Vgl. Mt 17, 18.

11) stond verbaasd, en zij verschrokken. In den Griekschen tekst leest men alleen: stond verbaasd. Naar het gevoelen van Lukas van Brugge kan dit: en zij verschrokken, gehouden worden voor een bijvoegsel van onzen Latijnschen vertaler, die één Grieksch woord door twee latijnsche hebbe willen vertalen; doch het is ook wel mogelijk, naar zijne gissing, dat die woorden, et expaverunt (en zij verschrokken), uit eene andere Latijnsche vertaling in onze Vulgata gekomen zijn.

16 eos: Quid inter vos conquiri-
tis? * Et respondens unus de
turba, dixit: Magister, attuli
filium meum ad te habentem
spiritum mutum: (Lc 9, 38.)
17 * qui ubicumque eum apprehenderit,
allidit illum, et spumat, et stridet
dentibus, et arescit: et dixi discipulis
tuis ut ejicerent illum, et non potuerunt.
18 * Qui respondens eis, dixit: O generatio
incredula, quamdiu apud vos ero?
quamdiu vos patiar? Afferte illum ad
me. * Et attulerunt eum. Et cum
19 vidisset eum, statim spiritus conturbavit
illum: et elisus in terram, volutabatur
spumans.
20 * Et interrogavit patrem ejus: Quantum
temporis est ex quo

hij vroeg hen¹: Waarover twist gij met elkander²? * En
16 een uit de schare antwoordde, en zeide:
Meester! ik heb tot u³ mijnen zoon
gebragt die een stommen geest⁴ heeft: *
17 en waar hij hem ook aangrijpt⁵, daar
slaat hij hem neder, en hij schuimt⁶,
en knerst met de tanden, en hij teert
uit⁷: en ik heb aan uwe leerlingen
gezegd dat zij hem⁸ zouden uitdrijven,
doch zij hebben het niet kunnen doen⁹.
* En hij antwoordde hun, en
18 zeide: O gij ongeloovig geslacht¹⁰!
hoe lang zal ik met u wezen? hoe lang
zal ik u verdragen¹¹? Brengt hem tot
mij! * En zij bragten hem. En toen
19 hij hem zag¹², scheurde de booze

1) *hun*, t. w. *de volksschare* (vs 14), waaronder ook die *Schriftgeleerden* (vs 13) moeten gerekend worden.

2) *met elkander*. Volgens eene andere Grieksche lezing: *met hen*, t. w. met de leerlingen (vs 13). En sommigen van die schare zullen deel genomen hebben aan dat twisten dier Schriftgeleerden met de leerlingen.

3) Hij zegt: *tot u*, omdat hij met zijn ongelukkig kind uitgaande, meende dat hij Jesus bij zijne leerlingen zoude aantreffen. Toen hij aankwam, was Jesus op den berg met het drietal leerlingen; de overige waren beneden gebleven.

4) *een stommen geest*, een boozen geest, die mijn kind stom maakt, hem beroovende van het gebruik zijner spraak. Uit vers 24 blijkt, dat de booze geest hem tegelijk ook van zijn gehoor beroofde. Zie voorts over den erbarmelijken toestand van dat ongelukkig kind, het aangeteekende in noot 1 op bladz. 114.

5) De booze geest kwelde dien ongelukkigen jongeling niet aanhoudend, maar bij tusschenpoozen; doch waar hij hem dan ook *aangreep* of overviel, bij het vuur, aan het water (vs. 21), of op welke gevaarlijke plaats het ook ware, daar sloeg hij hem neder.

6) dan komt het schuim hem op den mond.

7) die herhaalde aanvallen maken dat hij verkwijnt en langzaam uitteert.

8) den boozen geest.

9) De Schriftgeleerden (vs. 13) zullen om deze onmagt der leerlingen, tegen hen beweerd hebben, dat hun Meester niet die Gods-gezant wezen kon, voor wien hij zich uitgaf.

10) ongeloovig, dewijl zij, na zoovele schitterende wonderwerken, alreeds door hem verrigt tot een bewijs voor zijne goddelijke zending, nog weigerden hem geloof te schenken.

11) Deze uitroeping van verontwaardiging is wel bijzonderlijk gerigt tot de Schriftgeleerden, maar zij betreft toch ook de Joodsche natie in het algemeen. Zie voorts noot 2 op bladz. 114.

12) Zoo haast als die bezeten jongeling Jesus zag, scheurde de booze geest hem als ware het van een, door namelijk de hevigste zenuwtrekkingen bij dien ongelukkige te veroorzaken. Hetzelfde Grieksche woord, dat bij Mk 1, 26 door *discerpsit* ver-
taald is, wordt hier minder juist door *conturbavit* overgezet.

ei hoc accidit? At ille ait: Ab
 21 infantia: * et frequenter eum in
 ignem, et in aquas misit ut eum
 perderet. sed si quid potes, ad-
 22 juva nos, misertus nostri. * Je-
 sus autem ait illi: Si potes cre-
 dere, omnia possibilia sunt cre-
 23 denti. * Et continuo exclamans
 paterpueri, cum lacrymis aiebat:
 Credo, Domine: adjuva incre-
 24 dultatem meam. * Et cum vide-
 ret Jesus concurrentem turbam,
 comminatus est spiritui immun-
 do, dicens illi: Surde, et mute
 spiritus, ego præcipio tibi, exi
 ab eo: et amplius ne introeas in
 25 eum. * Et exclamans, et multum
 discerpens eum, exiit ab eo, et
 factus est sicut mortuus, ita ut
 multi dicerent: Quia mortuus
 26 est. * Jesus autem tenens manum
 ejus, elevavit eum, et surrexit.
 geest hem terstond *als* van een :
 en ter aarde geworpen¹, wen-
 telde hij zich *op den grond* al
 schuimende. * En hij vroeg zij- 20
 nen vader: Hoe lange tijd is het
 sedert hem dit is overgekomen?
 Endeze zeide: Van zijne kindsch- 21
 heid af: * en dikwijls heeft hij
 hem in het vuur, en in het water
 geworpen om hem te doen om-
 komen. maar, indien gij iets
 kunt², erbarm u onzer, en help
 ons. * En Jesus zeide tot hem: 22
 Indien gij kunt gelooven³, alles
 is mogelijk voor hem die gelooft.
 * En terstond riep de vader van 23
 het kind uit, en zeide met tranen:
 Ik geloof, Heere: kom mijn on-
 geloof te hulp⁴! * Toen nu Jesus
 zag dat er *nog meer* volk⁵ bijeen
 kwam⁶, bestrafte⁷ hij den onrei-
 nen geest, tot hem zeggende:
 Doove, en stomme geest⁸, ik⁹
 gebied u, gait van hem: en kom
 niet meer in hem! * En al
 schreeuwende, en hem geweldig
als vaneen trekkende, ging hij
 van hem uit, en hij werd als een
 doode, zoodat velen zeiden: Hij
 is dood. * Doch Jesus zijne hand
 vattende¹⁰, rigtte hem op, en hij
 stond op. * En toen hij in huis 27

1) *ter aarde geworpen*. Naar het Grieksch: *ter aarde* (tegen den grond) *gevallen*.

2) *zoo gij iets kunt*. Men ziet hieruit 's mans gebrek aan geloof. Die melaatsche bij Mt (8, 2) sprak geheel anders: *Indien gij wilt, gij kunt*.

3) Op het ongeloozig zeggen van dien mensch: *Help ons, zoo gij iets kunt*, antwoordt Jesus, hem opwekkende tot een geloovig vertrouwen: Het zal mij niet aan magt ontbreken, indien gij gelooven kunt, dat ik u helpen kan (vgl. Mt 9, 25); alles is *mogelijk* (verkrijgbaar) voor hem die gelooft.

4) *kom mijn ongeloof te hulp!* De zin dezer woorden is: Verstoet mij niet om mijn klein geloof! wat er nog aan mijn geloof ontbreken mogt, om genoegzaam te zijn, vult gij dat aan: *Kom mijn ongeloof te hulp!*

5) De schare volks daar vergaderd, werd al grooter en grooter. — Het op deze plaats gebezigde Grieksch woord vordert dezen zin.

6) zoodat hij gevaar liep van door de menigte verdrongen te worden. Vgl. Mk 3, 9.

7) Zie noot 3 op bladz. 114.

8) Zoo noemt Jesus den boozen geest, omdat hij dien ongelukkigen Jongeling stom en doof had gemaakt.

9) Het woordje *ik* is met nadruk gezegd: het staat hier tegenover de leerlingen van Jesus, op wier bevel die booze geest niet was uitgevaren. Zie vs 17.

10) In het Grieksch: *vatte hem bij de hand*.

- 27 * Et cum introisset in domum, discipuli ejus secreto interrogabant eum : Quare nos non potuimus ejicere eum ? * Et dixit illis : Hoc genus in nullo potest exire, nisi in oratione, et jejunio.
- 28
- 29 * Et inde profecti prætergredebantur Galilæam : nec volebat quemquam scire. (Mt 17, 21.)
- 30 * Docebat autem discipulos suos, et dicebat illis : Quoniam filius hominis tradetur in manus hominum, et occident eum, et occisus tertia die resurget. (Lc 9, 22.) * At illi ignorabant verbum : et timebant interrogare eum.
- 31
- 32 * Et venerunt Capharnaum. Qui cum domi essent, interrogabat eos : Quid in via tractabatis ?
- 33 * At illi tacebant. siquidem in
- gegaan was, vroegen hem zijne leerlingen afzonderlijk : Waarom hebben wij hem niet kunnen uitwerpen¹ ? * En hij zeide tot hen : Deze soort kan door niets uitgaan, dan door bidden, en vasten².
- * En van daar³ vertrokken zijnde reisden zij door Galilea⁴ : en hij wilde niet dat iemand het zou weten⁵. * Hij nu⁶ onderrigte zijne leerlingen, en zeide tot hen : De zoon des menschen zal overgeleverd worden in de handen der menschen, en zij zullen hem dooden, en gedood zijnde zal hij ten derden dage verrijzen. * Doch zij verstonden dit woord niet⁷ : en zij vreesden⁸ hem te ondervragen,
- * En zij kwamen in Capharnaüm⁹. En toen zij te huis¹⁰ waren, vroeg hij hen : Waarover spraakt gij op den weg ? * Doch

1) Zie het aangeteekende op Mt 17, 18.

2) Vgl. Mt 17, 18—20 en de aantekeningen op die plaats.

3) uit de streken van Cesarea Philippi. 8, 27.

4) naar Judea, zonder zich ergens in Galilea op te houden, tenzij voor korten tijd in Capharnaüm.

5) dat hij thans door Galilea heen reisde naar Judea. Jesus wilde op zijne doorreize door Galilea niet opgehouden worden. De tijd was nu gekomen dat hij naar Jerusalem moest gaan, om aldaar het groote werk der verlossing te volbrengen. Vgl. Mt 16, 21. Dat dit de reden was, waarom Jesus alzoo heimelijk door Galilea wilde doorreizen, wordt zijdelings aangeduid in het volgende vers.

6) Hij nu. Daarvoor heeft de Grieksche tekst : *want hij*.

7) Dit woord verstonden zij niet. De leerlingen verstonden uit Jesus' woorden zeer goed, dat hij op eene gewelddadige wijze moest worden ter dood gebragt, en daarom ook waren zij, gelijk dit bij Mt (17, 22) vermeld staat, bij deze aankondiging zeer bedroefd, en dit om de groote liefde welke zij hunnen Meester toedroegen. Doch waarom hij, van wien zij overtuigd waren, dat hij magtiger was dan al zijne vijanden, nogtans eenen geweldigen dood zoude sterven ; en hoe dit sterven niet streed tegen zijn Messiasschap en het oprigten van zijn koningrijk ; daarvan hadden zij geen begrip. Kort gezegd : het geheim van 's menschdoms verzoening met God door den vrijwilligen dood zijns Zoons (Jo 10, 17, 18. Rom 5, 10. Hebr 2, 9, 10) was nog voor hen verborgen (Lk 9, 45) : dat woord verstonden zij nog niet. Vgl. noot 4 en 5 op bladz. 109.

8) zij vreesden, enz. Uit vrees van eene nog duidelijker en omstandiger aankondiging te zullen moeten hooren van hetgeen hun hart alreeds zoo zeer bedroefde (Mt 17, 22).

9) op die reis door Galilea naar Judea. Vs 29.

10) Vgl. Mt 13, 1.

via inter se disputaverant, quis
 eorum major esset. (Mt 18, 1. Lc
 34 9, 46.) * Et residens vocavit duo-
 decim, et ait illis: Si quis vult pri-
 mus esse, erit omnium novissi-
 mus, et omnium minister. * Et
 35 accipiens puerum, statuit eum in
 medio eorum: quem cum comple-
 36 xusesset, ait illis: * Quisquis unum
 ex hujusmodi pueris receperit in
 nomine meo, me recipit: et qui-
 cumque me susceperit, non me
 suscipit, sed eum, qui misit me.
 37 * Respondit illi Joannes, di-
 cens: Magister, vidimus quem-

zij zwegen¹. want zij hadden op
 den weg met elkander getwist,
 wie van hen de grootste was².
 * En nedergezeten riep hij de
 34 twaalf, en zeide tot hen: Indien
 iemand de eerste wil zijn, zoo zij
 hij de laatste van allen, en aller
 dienaar³. * En hij nam een kind⁴,
 35 en stelde het in hun midden: en
 het in zijne armen nemende⁵,
 zeide hij tot hen: * Wie één van
 36 zulke kinderen⁶ op mijnen naam
 ontvangt⁷, ontvangt mij: en wie
 mij ontvangt, ontvangt niet mij⁸,
 maar hem, die mij gezonden
 heeft.
 * Joannes sprak tot hem⁹, zeg-
 37 gende: Meester! wij hebben

1) uit beschaamdheid: zij durfden het niet zeggen, genoeg begrijpende, dat hunne eerzucht, waarvan dit gesprek een blijk gaf, door Jesus zou bestraft worden.

2) Zie noot 5 op bladz. 116. In hetgeen door Mattheüs, Markus en Lukas van dezen twist vermeld wordt, is deze volgorde te stellen: Op den weg twisten de leerlingen met elkander over de hoogere of lagere plaats, die elk in Jesus' koninkrijk bekleeden zou. Te huis gekomen, worden zij door Jesus over dien twist onderzocht. Daarop houdt Jesus dat gesprek met Petrus, vermeld bij Mt 17, 23—26; en hierop komen zijne leerlingen tot hem en stellen hem de vraag voor, wie dan wel de grootste was in het rijk der hemelen. Mt 18, 1.

3) Vgl. Mt 20, 26—28, en de aanteekeningen. *De laatste van allen*, en *aller dienaar*, zijn hier twee uitdrukkingen, die een en hetzelfde beteekenen.

4) Vgl. Mt 18, 2—6, en de zeven aanteekeningen op die plaats gemaakt.

5) Daardoor gaf Jesus te kennen, hoe lief hij de onschuld had, en hoe hoog hij hen waardeerde, die door den keus van hunnen vrijen wil zoo ootmoedig van harte waren, als zulks van natuur onschuldige kinderen zijn, die van gene eer- of heerschzucht weten.

6) één zoodanig kinderlijk, nederig mensch.

7) Zie noot 6 op bladz. 117.

8) *niet mij*, enz. De zin is: Niet mij alleen, maar ook hem, die mij gezonden heeft, mijnen Vader. Het zal aangemerkt worden alsof hij mij en mijnen Vader ontvangen had. Zoo hoog wordt door mij en mijnen eeuwigen Vader die nederigheid des harten geschat! Dat zeggen van Jesus: *niet mij alleen, maar ook mijnen Vader*, heeft zijnen grond in de eenheid en eenigheid der goddelijke natuur van den Vader en den Zoon. *Ik en de Vader wij zijn één*. Jo 10, 30. *Ik ben niet alleen, maar ik en die mij gezonden heeft, de Vader, wij zijn twee*, Jo 8, 16. *Ik ben in den Vader, en de Vader is in mij*. Jo 14, 11.

9) Op dat gezegde van Jesus (vs 36) aangaande het *ontvangen op zijnen naam*, herinnerde Joannes zich, dat hij en zijne mede-Apostelen in een zeker geval het tegendeel van *ontvangen* gedaan hadden; zij hadden namelijk iemand ontmoet, die niet tot Jesus' leerlingen behoorde, en *in zijnen naam* (onder het uitspreken van Jesus' naam en als op zijn gezag) booze geesten uitwierp; en zij hadden hem verboden dit te doen. Nu wil Joannes weten, of zij daarin goed gehandeld hadden, of niet.

dam in nomine tuo ejicientem
 dæmonia, qui non sequitur nos,
 et prohibuimus eum. (Lc 9, 49.)
 38 * Jesus autem ait : Nolite prohi-
 bere eum. nemo est enim qui
 faciat virtutem in nomine meo,
 et possit cito male loqui de me.
 39 (I Cor 12, 3.) * qui enim non
 est adversum vos, pro vobis est.
 40 * Quisquis enim potum dederit
 vobis calicem aquæ in nomine
 meo, quia Christi estis : amen
 dico vobis, non perdet mercedem
 suam. (Mt 10, 42.)
 41 * Et quisquis scandalizaverit
 unum ex his pusillis credentibus
 iemand, die ons niet volgt¹, in
 uwen naam booze geesten zien
 uitwerpen, en wij hebben het
 hem verboden. * Doch Jesus
 zeide : Verbiedt het hem niet² !
 niemand toch is er³ die op mij-
 nen naam een wonderteeken
 doet, en spoedig kwalijk van mij
 spreken kan. * want wie niet
 tegen u is, die is voor u. * Want⁴
 die u een beker water zal te
 drinken gegeven hebben om
 mijnen naam, omdat gij *leerlingen*
 van Christus zijt : voorwaar zeg
 ik u, hij zal zijn loon niet ver-
 liezen.
 * En wie één van deze kleinen⁵
 die in mij gelooven ergert :

1) *die ons niet volgt*. Hij behoorde niet tot het gezelschap der Apostelen, welke Jesus overal *volgden*, en aan welke hij uitdrukkelijk de magt gegeven had om de booze geesten uit te dryven. Zie Mt 10, 1. Mk 3, 15. Dit was de reden waarom de Apostelen dien mensch het uitwerpen van booze geesten hadden verboden ; en zij deden dit niet uit eergierigheid of afgunst, want in dit geval zouden zij Jesus over die zaak niet gesproken hebben, maar zij hadden gemeend zoo te moeten handelen, om het gezag van hunnen Meester te handhaven. — Die mensch was waarschijnlijk een van die *velen*, welke in Jesus geloofden (Jo 3, 30; 10, 42) ; en hij zal, zonder daartoe gemagtigd te zijn, onder aanroeping van Jesus naam, naar het voorbeeld der Apostelen, de booze geesten hebben uitgedreven. Wel is waar, Jesus had de magt daartoe uitdrukkelijk alleen aan zijne Apostelen verleend, maar desniettemen kon hij toch willen dat, indien ook anderen, onder een geloovig aanroepen van zijnen naam, de booze geesten mogten bezweren, ook dezen niet te vergeefs zijnen naam zouden aanroepen ; en hij kon dit willen, dewijl het strekte tot grootere verbreiding van zijnen naam en tot een nieuw bewijs van zijne goddelijke zending.

2) *Verbiedt het hem niet !* Jesus' antwoord is gerigt niet tot Joannes alleen, maar ook tot al de overige leerlingen : zij moesten, indien zich wederom een dusdanig geval opdeed, het uitdrijven in zijnen naam der booze geesten niet verbieden.

3) Vers 38 en 39 : Wie onder aanroeping van mijnen naam wonderen verrigt, zal niet terstond daarop mij lasteren ; hij erkent mijn gezag, en bevordert alzoo mijne zaak. Want wie niet tegen u en derhalve tegen mij is, gelijk die mensch die hetzelfde deed wat gij doet, die is voor u.

4) *Want*. Het is ons niet helder, hoe dit vers samenhangt met het vorige. Sommige uitleggers drukken het zinverband van deze twee verzen uit in deze of dergelijke bewoordingen : Wie ulieden om mijnen naam een beker water geeft, hij zal er voor beloofd worden ; hoeveel te meer dan hij, die op mijnen naam de booze geesten uitdrijft ! zoodat hier eene redenering zou zyn *a minori ad majus*. Maar daartegen kan men aanmerken, dat er in het voorafgaande vers (vs 38 en 39) niet gesproken wordt van *belooning* maar van *handelingen*, die de uitbreiding van het Evangelie of bevorderen, of verhinderen.

5) *En wie één*, enz. Na zijn antwoord (vs 38, 39) op de vraag van Joannes (vs 37) die hem in de rede was gevallen, hervat Jesus zijn onderrigt. Vers 41 is dan eene voortzetting der in vers 36 afgebroken rede.

in me: bonum est ei magis si circumdaretur mola asinaria collo ejus, et in mare mitteretur. (*Mt* 42 **18, 6. Lc 17, 2.**) * Et si scandalizaverit te manus tua, abscide illam: bonum est tibi debilem introire in vitam, quàm duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem: (*Mt* 43 **5, 30; 18, 8.**) * ubi vermis eorum non moritur, et ignis non extinguitur. * Et si pes tuus te scandalizat, amputa illum: bonum est tibi claudum introire in vitam æternam, quam duos pedes habentem mitti in gehennam ignis inextinguibilis: * ubi vermis eorum non moritur, et ignis non extinguitur. (*Is* 45 **66, 24.**) * Quòd si oculus tuus scandalizat te, ejice eum: bonum est tibi luscum introire in regnum Dei, quàm duos oculos habentem mitti in gehennam ignis: * ubi vermis eorum non moritur, et ignis non extinguitur. * Omnis enim igne salietur, et omnis victima sale salietur. (*Lv* 47 **2, 13.**) * Bonum

het is hem beter dat een ezelsmolensteen om zijnen hals gedaan, en hij in de zee geworpen worde¹. * En indien uwe hand u ergert, houw haar af: het is u beter verminkt het leven in te gaan, dan beide handen hebbende naar de hel² te gaan, in het onuitbluschbare vuur: * waar³ hun worm⁴ niet sterft, en het vuur niet wordt uitgebluscht! * En indien uw voet u ergert, houw hem af: het is u beter kreupel het eeuwige leven in te gaan, dan beide voeten hebbende geworpen te worden in de gehenna van het onuitbluschbare vuur: * waar hun worm niet sterft, en het vuur niet wordt uitgebluscht! * En indien uw oog u ergert, werp het uit: het is u beter met één oog het rijk Gods in te gaan, dan beide oogen hebbende geworpen te worden in de gehenna des vuurs⁵: * waar hun worm niet sterft, en het vuur niet wordt uitgebluscht! * Want een ieder⁶ zal met vuur gezouten worden, en ieder offer zal met zout gezouten worden.

1) Zie voor het verstand van dit vers de aanteekeningen op *Mt* **18, 6**.

2) Vgl *Mt* **18, 8**. Voor het woord *hel* staat hier in onzen Latijnschen tekst, gelijk ook in den Griekschen, het woord *gehenna*. Zie over deze uitdrukking noot 1 op bladz. 39.

3) *waar* ziet op *de hel*, en beteekent alzoo: *in welke hel*.

4) *hun worm* is de worm dergenen, die in de hel geworpen worden; en *het vuur* is *hun vuur*. Deze woorden: *hun worm sterft niet*, enz. zijn genomen uit den propheet *Is* **66, 24**.

Driemaal, in dit vers, en wederom in vs 45 en 47, worden hier, met schrikwekkenden nadruk, de eindelooze folteringen der helsche straffen aangekondigd.

5) Zie noot 1 op bladz. 118.

6) *Want een ieder*, dergenen namelijk, van welke gezegd is, dat hun vuur niet wordt uitgebluscht. Deze woorden: *want een ieder* van hen *zal met vuur gezouten worden*, zijn eene bevestiging van die tot driemaal toe (vs 43, 44, 47) aangekondigde vuurstraf; en de Zaligmaker spreekt hier van de verdoemden, metaphorisch, als van offers. De zin is: Want gelijk (naar *Lv* **2, 13**) elk op te dragen offer met zout moet gezouten worden, zoo zal een ieder der verdoemden, als een offer van Gods gerechtigheid, met vuur als gezouten worden. De partikel *en* heeft hier, naar Hebreuwsch spraakgebruik, eene gelijkstellende of, wil men, vergelijkende kracht, zoo als, bij voorbeeld, Spreuk **27, 17**: *Aan ijzer scherpt men ijzer, en de eene mensch scherpt den anderen*.

est sal: quòd si sal insulsum fuerit: in quo illud condietis? Habete in vobis sal, et pacem habete inter vos. (Mt 5, 13. Lc 14, 34.)

* Het zout is goed¹: doch indien het zout zouteloos geworden is: waarmede zult gij het smakelijk maken? Hebt zout in u, en houdt vrede onder elkander!

TIENDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus verlaat Galilea, en komt in het gebied van Judea, alwaar hij de tot hem toegevloede schare leert, vs 1. Door de Phariseërs ondervraagd aangaande de echtscheiding, bewijst hij uit de eerste instelling van het huwelijk, dat de echtscheiding of het verbreken van den huwelijksband volstrekt ongeoorloofd is, vs 2—12. Hij zegent kleine kinderen, die tot hem gebragt werden, en maakt van deze gelegenheid gebruik om eene gewigtige zedeles te geven aan zijne leerlingen, vs 13—16. Het verhaal van den rijken jongeling, wien zijne bezittingen een hinderpaal waren, om den weg der volmaaktheid in te slaan, waartoe Jesus hem uitnoodigde, vs 17—22. De gevaren des rijkdoms, vs 23—27. Groote belooning voor alle opoffering om Jesus' wil gedaan, vs 28—31. Op weg naar Jerusalem voorzegt Jesus wederom zijn lijden en sterven, en dat hij op den derden dag van de dooden zou verrijzen, vs 32—34. De bede der zonen van Zebedeüs om de twee eerste plaatsen in Jesus' koningrijk, en zijn antwoord aan die broeders, vs 35—40. Jesus waarschuwt zijne leerlingen tegen de heerschezucht, en maant hen aan tot dienstvaardige ootmoedigheid, vs 41—45. De blinde Bartimeüs te Jericho wonderdadig door Jesus genezen, vs 46—52.

1 * Et inde exurgens venit in fines Judææ ultra Jordanem: et conveniunt iterum turbæ ad eum: et sicut consueverat, iterum docebat illos. (Mt 19, 1.)

2 * Et accedentes Pharisæi interrogabant eum: Si licet viro uxorem dimittere: tentantes eum.

3 * At ille respondens, dixit eis: Quid vobis præcepit Moyses?

4 * Qui dixerunt: Moyses permisit libeillum repudii scribere, et dimittere. (Dt 24, 1.) * Quibus res-

* En van daar² opgestaan zijnde komt hij op de grenzen van Judea over de Jordaan³: en er komen wederom scharen *volks* tot hem zamen: en gelijk hij gewoon was, leerde hij hen wederom.

* En er traden Phariseërs toe en vroegen hem: Of een man zijne vrouw verstooten mag: om hem te beproeven⁴. * Doch hij

antwoordde, en zeide tot hen⁵: Wat heeft Moses u geboden?

* Zij nu zeiden: Moses heeft toegestaan een scheidbrief te

1) Het zout is een nuttig iets, zoolang het zijne zout-kracht bewaart; maar verliest het zout zijne kracht, wordt het zout onzout, dan is het een gansch onnuttig ding. Jesus denkt hier aan zijne leerlingen, tot welke hij vroeger (Mt 5, 13) reeds gezegd had, dat zij *het zout der aarde* waren; en thans vermaant hij hen, om het zout toch in zich te bewaren, met name het zout der vredelievendheid, en derhalve om niet met elkander te twisten over den voorrang (vs 33).

2) t. w. uit Capharnaüm. Zie 9, 32.

3) Zie noot 3 en 4 op bladz. 122.

4) Zie het aangeteekende op Mt 19, 3.

5) Voor het verstand van vs 3—9 vergelijkte men hier Mt 19, 4—9, en de aantekeningen op die plaats.

pondens Jesus, ait : Ad duritiam
 cordis vestri scripsit vobis præ-
 6 ceptum istud. * ab initio autem
 creaturæ masculum, et feminam
 fecit eos Deus. (*Gn 1, 27.*)
 7 * Propter hoc relinquet homo
 patrem suum, et matrem, et ad-
 hærebit ad uxorem suam: (*Gn 2,*
24. Mt 19, 5. Eph 5, 31. I Cor
 8 *6, 16.*) * et erunt duo in carne
 una. Itaque jam non sunt duo,
 9 sed una caro. * Quod ergo Deus
 conjunxit, homo non separet.
 10 * Et in domo iterum discipuli
 ejus de eodem interrogaverunt
 11 eum. * Et ait illis : Quicumque
 dimiserit uxorem suam, et aliam
 duxerit, adulterium committit
 12 super eam. * Et si uxor dimise-
 rit virum suum, et alii nupserit,
 moechatur. (*I Cor 7, 10.*)
 13 * Et offerebant illi parvulos
 ut tangeret illos. Discipuli au-
 tem comminabantur offerentibus.
 14 * Quos cum videret Jesus, indi-
 gne tulit, et ait illis : Sinite par-
 vulos venire ad me, et ne prohi-
 bueritis eos : talium enim est
 15 regnum Dei. * Amen dico vobis :
 Quisquis non receperit regnum
 Dei velut parvulus, non intrabit
 16 in illud. * Et complexans eos, et
 imponens manus super illos, be-
 nedicebat eos.

schrijven, en zoo te verstooten.
 * Jesus antwoordde hun, en zeide: 5
 Om uwe hardheid van hart heeft
 hij u dit gebod voorgeschreven.
 * maar van het begin der scep- 6
 ping heeft God hen man, en
 vrouw gemaakt. * Daarom zal 7
 een mensch zijnen vader,
 en zijne moeder verlaten,
 en zijne vrouw aanhan- 8
 gen: * en zij twee zullen
 tot één vleesch zijn. Zoo 9
 zijn zij dan niet meer twee, maar
 één vleesch. * Wat God dan 9
 heeft zamengevoegd, datscheide
 de mensch niet! * En te huis 10
 ondervroegen wederom zijne
 leerlingen¹ hem over hetzelfde.
 * En hij zegt tot hen : Al wie 11
 zijne vrouw verstoot, en eene
 andere trouwt, doet overspel 12
 tegen haar². * En indien eene
 vrouw haren man verstoot, en
 een anderen trouwt, doet zij
 overspel³.

* En men bragt kinderen tot 13
 hem opdat hij die zoude aanra-
 ken. De leerlingen nu berispten
 degenen die ze bragten⁴. * Maar 14
 toen Jesus hen zag⁵, nam hij het
 zeer kwalijk, en zeide tot hen :
 Laat de kindekens tot mij ko-
 men, en verhindert hen niet :
 want voor dezulken is het rijk
 van God⁶. * Voorwaar zeg ik u : 15
 Al wie het rijk Gods niet ont-
 vangt gelijk een kind, hij zal
 het niet ingaan⁷. * En hij nam 16
 hen in zijne armen⁸, legde hun
 de handen op, en zegende hen.

¹) wederom zijne leerlingen. Gelijk kort te voren de Phariseërs hem ondervraagd hadden aangaande den huwelijksband; zoo deden dit nu wederom, te huis gekomen, zijne leerlingen.

²) hij maakt zich jegens zijne verstootene vrouw schuldig aan overspel.

³) Lees noot 4 en 5 op bladz. 40, en noot 2 op bladz. 124.

⁴) Zie noot 4 op bladz. 125.

⁵) toen hij zijne leerlingen dit doen zag.

⁶) Zie noot 5 op bladz. 125.

⁷) Zie noot 5 op bladz. 116, en vgl. Mt 18, 3.

⁸) Zie noot 5 op bladz. 266.

17 * Et cum egressus esset in
viam, procurrens quidam genu
flexo ante eum, rogabat eum :
Magister bone, quid faciam ut
vitam æternam percipiam? (Mt
18 19, 16. Lc 18, 18.) * Jesus
autem dixit ei : Quid me dicis
bonum? Nemo bonus, nisi unus
19 Deus.* Præcepta nosti: Ne adul-
teres, Ne occidas, Ne fureris,
Ne falsum testimonium dixeris,
Ne fraudem feceris, Honora pa-
trem tuum et matrem. (Ex 20,
20 13.) * At ille respondens, ait illi :
Magister, hæc omnia observavi
21 a juventute mea. * Jesus autem
intuitus eum, dilexit eum, et di-
xit ei : Unum tibi deest : vade,
quæcumque habes vende, et da
pauperibus, et habebis thesau-
rum in cælo : et veni, sequere
22 me. * Qui contristatus in verbo,
abiit moerens : erat enim habens
multas possessiones.
23 * Et circumspiciens Jesus, ait
discipulis suis : Quàm difficile
qui pecunias habent, in regnum
24 Dei introibunt ! * Discipuli au-
tem obstupescebant in verbis
ejus. At Jesus rursus respondens
ait illis : Filioli, quàm difficile
est, confidentes in pecuniis, in
25 regnum Dei introire ! * Facilius
est, camelum per foramen acus

* En toen¹ hij uitgegaan was
op weg, kwam er iemand toe-
gelopen viel voor hem op de
knieën, en vroeg hem : Goede
Meester! wat moet ik doen om
het eeuwige leven te verkrijgen?
* En Jesus zeide tot hem : Wat
18 noemt gij mij goed? Niemand is
goed, dan één *alleen* God. * De
19 geboden kent gij : Gij zult
geen overspel doen, Gij
zult niet doodslaan, Gij
zult niet stelen, Gij zult
geene valsche getuigenis
geven, Gij zult geen onge-
lijk aandoen, Eer uwen
vader en uwe moeder !
* Hij nu antwoordde, en zeide
20 tot hem : Meester! dit alles heb
ik onderhouden van mijne jeugd
af. * En Jesus zag hem aan, en
had hem lief, en zeide tot hem :
21 Eén ding ontbreekt u ! ga, ver-
koop al wat gij hebt, en geef het
den armen, en gij zult een schat
hebben in den hemel : en kom,
volg mij ! * Doch hij treurig
22 geworden om dit woord, ging
bedroefd heen : want hij had
vele goederen.
* En Jesus zag in het rond², en
23 zeide tot zijne leerlingen³ : Hoe
moeijelijk zullen zij die geld
hebben, het rijk Gods ingaan⁴ !
* De leerlingen nu waren ver-
24 baasd over zijne woorden. Doch
Jesus wederom sprekende zegt
tot hen : Kinderen, hoe moeije-
lijk is het, dat zij die op het geld
betrouwen⁵, in het rijk Gods

1) Zie voor dit geheele stuk (vs 17—22) de aantekeningen op de gelijkkluidende plaats van Mt 19, 16—22.

2) daardoor te kennen gevende, dat hij iets belangrijks ging zeggen.

3) Zie noot 2 op bladz. 127.

4) *Hoe moeijelijk*, enz. Jesus zeide dit niet van dien rijken jongeling in het bijzonder; maar hij nam uit het gebeurde met dezen eene gelegenheid om te spreken van het gevaar, waarin de rijken over 't algemeen verkeerden om hunne ziel te verliezen ter oorzake van hunne rijkdommen.

5) Daarmede geeft Jesus te verstaan, van welke rijken hij heeft willen spreken : het

transire, quàm divitem intrare
 26 in regnum Dei. * Qui magis ad-
 mirabantur, dicentes ad semet-
 ipsos: Et quis potest salvus fieri?
 27 * Et intuens illos Jesus, ait:
 Apud homines impossibile est,
 sed non apud Deum: omnia
 enimabilia sunt apud Deum.
 28 * Et coepit ei Petrus dicere:
 Ecce nos dimisimus omnia, et
 secuti sumus te. (Mt 19, 27.
 29 Lc 18, 28.) * Respondens Je-
 sus, ait: Amendico vobis: Nemo
 est, qui reliquerit domum, aut
 fratres, aut sorores, aut patrem,
 aut matrem, aut filios, aut agros
 propter me, et propter Evange-
 30 lium, * qui non accipiat centies
 tantum, nunc in tempore hoc:
 domos, et fratres, et sorores, et
 matres, et filios, et agros, cum
 persecutionibus, et in saeculo
 31 futuro vitam aeternam. * Multi
 autem erunt primi novissimi, et
 novissimi primi. (Mt 19, 30.)
 32 * Erant autem in via ascenden-
 tes Jerosolymam: et praecedebat
 ingaan! * Het is gemakkelijker, 25
 dat een kemel door het oog der
 naald dóórga, dan dat een rijke
 inga in het rijk van God. * Zij 26
 nu stonden nog meer verwon-
 derd, en zeiden tot elkander:
 Maar wie kan dan zalig worden?
 * Doch Jesus zag hen aan, en 27
 zeide: Bij de menschen is dit
 onmogelijk², maar niet bij God:
 want bij God is alles mogelijk.
 * En Petrus begon tot hem te 28
 zeggen: Zie wij, wij hebben alles
 verlaten, en zijn u gevolgd³.
 * Jesus antwoordde⁴, en zeide: 29
 Voorwaar zeg ik ulieden: Er is
 niemand, die huis, of broeders, of
 zusters, of vader, of moeder, of
 kinderen, of akkers om mijnent-
 wil, en om het Evangelie⁵ zal 30
 verlaten hebben, * of hij ont-
 vangt hondermaal zooveel, nu in 30
 dezen tijd: huizen, en broeders⁶,
 en zusters, en moeders, en kinde-
 ren, en akkers, bij vervolgingen,
 en in de toekomstige eeuw het 31
 eeuwige leven. * Doch vele eer-
 sten zullen laatsten zijn, en 31
 laatsten eersten⁷.
 * En zij waren op den weg 32
 opgaande naar Jerusalem: en

zijn dezulken, die op hunne rijkdommen vertrouwen, wier hart aan hunne schatten als verkleefd is, en die daarin hun hoogste geluk zoeken. Zulke rijken zullen moeilijk zalig worden, omdat het zoo moeilijk is hierin van gezindheid te veranderen en het hart los te maken van die banden.

1) Zie noot 3 op bladz. 127.

2) Zie noot 4 op bladz. 127.

3) Zie noot 5 op bladz. 127.

4) De *bijzondere* belooning door Jesus aan zijne Apostelen toegezegd bij Mt (19, 28), wordt hier bij Markus niet vermeld.

5) *om het Evangelie*. Deze woorden beteekenen niet iets anders dan het voorafgaande *om mijnentwil*, maar zij dienen als ophelderende verklaring daarvan. Zie voorts noot 2 op bladz. 128.

6) *huizen en broeders*; enz., en dit alles *honderdvoudig*, en *in dezen tijd*, in dit tegenwoordige leven. Deze belofte van Jesus kan, natuurlijk, niet in haren woordelijken en eigenlijken zin verstaan worden. Al wie ter oorzake van hem zich dergelijke opoffering getroost, zal daarvoor reeds in dit leven overvloedig beloond worden, en dit *bij vervolgingen*, onder de vervolgingen, om welke hij huis of broeders of zusters, enz., verlaten heeft.

7) Men zie voor den zin van dit vers het aangeduide op Mt 19, 30.

illos Jesus, et stupebant: et sequentes timebant. Et assumens iterum duodecim, coepit illis dicere quæ essent ei eventura. (Lc 33 18, 31.) * Quia ecce ascendimus Jerosolymam, et Filius hominis tradetur principibus sacerdotum, et Scribis, et senioribus, et damnabunt eum morte, et tradenteumgentibus: * et illudent ei, et conspuent eum, et flagellabunt eum, et interficient eum: et tertia die resurget.

35 * Et accedunt ad eum Jacobus, et Joannes filii Zebedæi, dicentes: Magister, volumus ut quodcumque petierimus, facias nobis.

36 (Mt 20, 20.) * At ille dixit eis: Quid vultis ut faciam vobis?

37 * Et dixerunt: Da nobis ut unus ad dexteram tuam, et alius ad sinistram tuam sedeamus in gloria tua. * Jesus autem ait eis: Nescitis quid petatis: potestis bibere calicem, quem ego bibo: aut baptismo, quo

38 ego baptizor, baptizari? * At

39

Jesus ging hen voor¹, en zij waren verbaasd: en zij vreesden terwijl zij *hem* volgden. En wederom de twaalf tot zich genomen hebbende, begon hij hun te zeggen wat hem zoude overkomen. * Zie wij gaan op naar Jerusale^m, en de Zoon des menschen zal overgeleverd worden aan de opperpriesters, en de Schriftgeleerden, en de ouderlingen, en zij zullen hem ter dood veroordeelen, en hem overleveren aan de heidenen: * en zij zullen hem bespotten, en hem bespuwen, en hem geeselen, en hem dooden: en ten derden dage zal hij verrijzen.

* En tot hem komen Jakobus, en Joannes zonen van Zebedeüs, en zeggen²: Meester! wij wilden wel dat gij ons deedt, wat wij u zullen vragen. * Hij nu zeide tot hen: Wat wilt gij dat ik u doe? * En zij zeiden: Geef ons dat wij één aan uwe regterhand, en de andere aan uwe linkerhand mogen zitten in uwe heerlijkheid. * Doch Jesus zeide tot hen: Gij weet niet wat gij verzoekt: kunt gij den kelk drinken, dien ik drink³: of met den doop,

1) *Jesus ging hen voor*. Jesus was thans met zijne leerlingen op weg naar Jerusalem. Hij zou aldaar, gelijk hij hun vroeger (Mt 16, 21. Mk 8, 31; 9, 30) reeds verklaard had, veel te lijden hebben en eenen geweldigen dood moeten sterven. Desnietteenstaande gaat hij rustig en moedig op weg vóór zijne leerlingen uit, die hem volgden, *verbaasd* omdat hij niet aarzelde eenen gewissen dood te gemoet te gaan, en *bevreesd* om hetgeen ook hen welligt te wachten stond; welke vrees nog grooter zal geweest zijn, toen hij, op den weg, zich *wederom* bij zijne leerlingen vervoegende (*wederom de twaalf tot zich genomen hebbende*), hun uitvoerig begon te zeggen wat hem in Jerusalem zoude overkomen. Vgl. hier Mt 20, 17—19, en de aantekeningen op die plaats.

2) Uit het verhaal van Mt (20, 20) zien wij, dat Jakobus en Joannes dit aan Jesus zeiden door den mond van Salome, hunne moeder. Men leze voor het verstand van dit gansche stuk (vs 35—40) onze aantekeningen op het gelijkluidend verhaal bij Mt 20, 20—23.

3) *dien ik drink*, d. i. dien ik weldra drinken zal, dien ik nu ga drinken. De tegenwoordige tijd is hier gebezigd van iets dat zeker en weldra gebeuren moet. Dezelfde aanmerking geldt ook voor de uitdrukking die onmiddellijk daarop volgt: *met den doop, waarmede ik gedoopt word*. Overigens dieat nog bemerkt, dat *doop* en *gedoopt*

illi dixerunt ei: Possumus. 39
 Jesus autem ait eis: Calicem
 quidem, quem ego bibo, bibe-
 tis; et baptismo, quo ego bap-
 40 tizor, baptizabimini: * sedere
 autem ad dexteram meam, vel
 ad sinistram, non est meum dare
 vobis, sed quibus paratum est.
 41 * Et audientes decem coeperunt
 indignari de Jacobo, et Joanne.
 42 * Jesus autem vocans eos,
 ait illis: Scitis quia hi, qui vi-
 dentur principari gentibus, do-
 minantur eis: et principes
 eorum potestatem habent ipso-
 43 rum. (*Lc 22, 25.*) * Non ita est
 autem in vobis, sed quicumque
 voluerit fieri major, erit vester
 44 minister: * et quicumque volue-
 rit in vobis primus esse, erit
 45 omnium servus. * Nam et Filius
 hominis non venit ut ministra-
 retur ei, sed ut ministraret, et
 daret animam suam redemptionem
 pro multis.
 46 * Et veniunt Jericho: et pro- * En zij gekomen te Jericho⁴: en 46

worden hier overdrachtelijk gezegd zijn, om het ondergaan van een zwaar lijden te beteekenen. In diezelfde beteekenis komt deze uitdrukking ook voor bij Lk 12, 50.

1) Zie voor de uitlegging van dit gansche stuk (vs 41—45) het aangeteekende op Mt 20, 24—28.

2) *hunne magt oefenen tegen hen.* Dezen zin vorderen de Latijnsche woorden der Vulgaat, gelet op den Griekschen tekst, die hier niet anders luidt dan bij Mt 20, 25.

3) *Want ook,* enz. Eene redengevende bevestiging: het betaamt, dat leerlingen het voorbeeld volgen van hunnen Meester.

4) Zie noot 4 op bladz. 133. Hoe het verhaal van Mk (vs 46—52) niet strijdig is met dat van Mt (20, 29—34) zal in de aanteekening op Lk 18, 35 gezegd worden.

fisciente eo de Jericho, et discipulisejus, et plurima multitudine, filius Timæi Bartimæus cæcus, sedebat juxta viam mendicans.

47 (Mt 20, 29. Lc 18, 35.) * Qui cum audisset quia Jesus Nazarenus est, cœpit clamare, et dicere: Jesu fili David, miserere

48 mei. * Et comminabantur ei multi ut taceret. At ille multo magis clamabat: Fili David miserere

49 mei. * Et stans Jesus præcepit illum vocari. Et vocant cæcum dicentes ei: Animæquior esto:

50 surge, vocat te. * Qui projecto vestimento suo exiliens, venit ad

51 eum. * Et respondens Jesus dixit illi: Quid tibi vis faciam? Cæcus autem dixit ei: Rabboni,

52 ut videam. * Jesus autem ait illi: Wade, fides tua te salvum fecit. Et confestim vidit, et sequebatur eum in via.

toen hij Jericho uittrok, en *met hem* zijne leerlingen, en eene groote menigte volks, zat de zoon van Timeüs Bartimeüs¹ de blinde, aan den weg bedelende. * En 47 toen hij gehoord had dat het Jesus de Nazarener was², begon hij te schreeuwen, en te zeggen: Jesus zoon van David! ontferm u mijner³! * En velen berispten 48 hem⁴ opdat hij zwijgen zou. Doch hij schreeuwde nog veel meer: Zoon van David ontferm u mijner! * En Jesus *stil* 49 staande beval dat men hem roepen zoude. En zij roepen den blinde en zeggen tot hem: Wees welgemeed! sta op, hij roept u. * Hij 50 nu wierp zijn overkleed af⁵ sprong op, en kwam tot hem. * En Jesus nam het woord en 51 zeide tot hem: Wat wilt gij dat ik u doe⁶? De blinde nu zeide tot hem: Rabboni⁷! dat ik zien moge! * En Jesus zeide tot hem! 52 Ga heen, uw geloof heeft u gezond gemaakt⁸! En terstond zag hij, en volgde hem op den weg.

1) *Bartimeüs* was de eigenaam van dien blinde. *Bartimeüs* beteekent zooveel als *zoon van Timeüs*. Die ongelukkige was een bedelaar, algemeen bekend onder den naam van *Bartimeüs de blinde*.

2) Hij werd gewaar, dat er een toeloop van volk was ter plaatse waar hij zat, en zal daarom gevraagd hebben, wat er gaande was. Toen hij dan vernomen had, dat Jesus van Nazareth daar voorbij ging, begon hij, enz.

3) Zie noot 5 op bladz. 133.

4) Zie noot 6 aldaar.

5) Om des te spoediger tot Jesus te kunnen gaan.

6) Zie noot 1 op bladz. 134.

7) *Rabboni*! Dit woord beteekent zooveel als *mijn meester*, or, wil men, *mijn groote meester*, *Rabbon* is namelijk een vergrootende vorm van *Rab*.

8) Vgl. noot 1 op bladz. 137.

ELFDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Van Bethanië, aan den olijfborg, gaat Jesus, gezeten op het veulen eener ezelin, naar Jerusalem, en komt de hoofdstad plegtig binnen, vergezeld van eene juichende menigte, die hem voor den beloofden Messias erkent, vs 1—10. Jesus komt in den tempel, neemt daar alles in oogenschouw, en vertrekt des avonds naar Bethanië terug in gezelschap van zijne twaalf Apostelen, vs 11. Den volgende dag van Bethanië wederom naar Jêrusalem gaande, vervloekt hij een onvruchtbaren vijgeboom, die aan den weg stond, vs 12—14. Hij komt in den tempel, ijvert aldaar tegen ontheiliging van het huis Gods, en verlaat des avonds wederom de hoofdstad, om de lagen zijner vijanden te ontwijken, vs 15—19. Den dag daarop keert hij weder naar Jerusalem met zijne leerlingen, die zich verwonderen op het verdorren van dien vijgeboom; bij welke gelegenheid Jesus hen onderhoudt over de kracht des geloofs en de vereischten tot een goed gebed, vs 20—26. Te Jerusalem gekomen, wordt hij door de opperpriesters en de ouderlingen gevraagd naar zijn gezag; en hij antwoordt hun met eene weder-vraag, welke hen tot zwijgen brengt, vs 27—33.

1 * Et cum appropinquarent Je-
rosolymae, et Bethaniae ad mon-
tem olivarum, mittit duos ex
discipulis suis, (Mt 21, 1. Lc
2 19, 29.) * et ait illis : Ite in ca-
stellum, quod contra vos est, et
statim introeuntes illuc, inve-
nietis pullum ligatum, super
quem nemo adhuc hominum se-
dit : solvite illum, et adducite.
3 * Et si quis vobis dixerit : Quid
facitis ? dicite, quia Domino ne-
cessarius est : et continuo illum
4 dimittet huc. * Et abeuntes in-
venerunt pullum ligatum ante
januam foris in bivio : et solvunt
5 eum. * Et quidam de illic stanti-
bus dicebant illis : Quid facitis
6 solventes pullum ? * Qui dixerunt
eis sicut praeceperat illis Jesus,
7 et dimiserunt eis. * Et duxerunt
pullum ad Jesum : et imponunt
illi vestimenta sua, et sedit super
8 eum. (Jo 12, 14.) * Multi
autem vestimenta sua straverunt

* En toen zij Jerusalem nader- 1
den, en kwamen nabij Bethanië¹
aan den olyfberg, zond hij twee
van zijne leerlingen uit, * en 2
zeide tot hen : Gaat naar het
dorp, dat tegen u over ligt, en
terstond als gij het ingaat, zult
gij een veulen vastgebonden vin-
den², waarop nog geen mensch
gezetten heeft : maakt het los, en
brengt het. * En zoo iemand u 3
mocht zeggen : Wat doet gij daar ?
zegt dan, dat de Heer het van
noode heeft : en terstond zal hij
het herwaarts laten gaan. * En 4
zij gingen heen en vonden een
veulen vastgebonden voor de
deur buiten aan de wegscheiding :
en zij maakten het los. * En som- 5
migen van die daar stonden zei-
den tot hen : Wat doet gij dat veu-
len los te maken³ ? * Zij nu zeiden
tot hen gelijk Jesus hun bevolen
had⁴, en zij lieten hen gaan.
* En zij bragten het veulen tot 7

¹) Bethanië en Bethphage waren twee vlekken of dorpen, aan den voet van den olyfberg, en dicht bij elkander gelegen. Vgl. Mt 22, 1 en de aanteekening.

²) Zie noot 4 op bladz. 134.

³) Waarom maakt gij dat veulen los ?

⁴) Zie vs 3.

in via : alii autem frondes cædebant de arboribus, et sternebant in via. * Et qui præibant, et qui sequebantur clamabant, dicentes: Hosanna : * Benedictus, qui venit in nomine Domini : benedictum quod venit regnum patris nostri David : Hosanna in excelsis ! (Mt 21, 9. Lc 19, 38. Ps 117, 26.)

* Et introivit Jerosolymam in templum : et circumspexit omnibus, cum jam vespera esset hora, exiit in Bethaniam cum duodecim. (Mt 21, 10.)

* Et alia die cum exirent a Bethania, esuriit. * Cumque vidisset a longe ficum habentem folia, venit si quid forte inveniret in ea. et cum venisset ad eam, nihil invenit præter folia : non enim erat tempus ficorum. (Mt

Jesus : en zij legden hunne kleederen daarop¹, en hij zette zich op hetzelfde². * En velen spreiden hunne kleederen op den weg³ : en anderen sneden loof⁴ van de boomen, en strooiden het op den weg. * En die vooruitgingen, en die volgden riepen luid, zeggende : Hosanna⁵ ! * Gezegend hij, die komt in den naam des Heeren ! gezegend het rijk van onzen vader David dat nu komt⁶ ! Hosanna in den hooge⁷ ! * En hij ging Jerusaleem binnen en in den tempel⁸ : en toen hij alles rondom gezien had⁹, daar het nu reeds avondstond was, ging hij uit naar Bethanie¹⁰ met de twaalf.

* En des anderen daags toen zij Bethanië uitgingen, had hij honger. * En van verre eenen vijgeboom ziende die bladeren had, ging hij er naar toe¹¹ of hij soms iets daaraan vinden mogt. en daarbij gekomen zijnde, vond hij niets dan bladeren¹² : want

1) Zie noot 3 op bladz. 135.

2) Zie noot 4 aldaar.

3) Zie het aangeteekende op Mt 21, 8.

4) loof, dunne bladerrijke takjes, waarschijnlijk van palm- en olijfboomen.

5) Zie noot 2 op bladz. 136.

6) De zin is : Heil en zegen aan het koninkrijk van onzen vader David, dat nu gaat hersteld worden (door den Messias, zijnen zoon) ! Vgl Lk 1, 33.

7) Voor den zin dezer woorden leze men noot 2 op bladz. 136.

8) Zie noot 5 op bladz. 136.

9) om op te merken, wat daar al geschiedde tegen den eerbied aan Gods huis verschuldigd.

10) Zie noot 8 op bladz. 137.

11) Zie het aangeteekende op Mt 21, 19.

12) De vijgeboom heeft dit eigenaardige, dat hij niet eerst bladeren en dan vruchten, maar omgekeerd, eerst vruchten en dan bladeren krijgt. De vijgeboom, waarvan hier gesproken wordt, had wel bladeren, doch volstrekt geene vruchten ; indien het een goede boom was geweest, dan had hij, bladeren vertoonende, ook vruchten moeten hebben : die bladeren zonder vruchten waren een bewijs van zijne onvruchtbaarheid. — Door deze woorden : want het was de tijd der vijgen niet, wil de Evangelist niet verklaren, waarom die boom geene vruchten droeg (vroeg bladeren hebbende, had hij ook vroege vruchten moeten dragen, ware het een goede boom geweest), maar hij wil te kennen geven, waarom het overigens toch niet te verwonderen was, dat Jesus aan een vijgeboom, ofschoon hij bladeren had, geene vruchten vond : het was namelijk nu nog de tijd niet der vruchten.

- 14 **21**, 19.) * Et respondens dixit ei: Jam non amplius in æternum ex te fructum quisquam manducet. Et audiebant discipuli ejus.
- 15 * Et veniunt Jerosolymam. Et cum introisset in templum, cœpit ejicere vendentes, et ementes in templo: et mensas numulariorum, et cathedras vendentium columbas evertit. * et non sinebat ut quisquam transferret vas
- 16 per templum: * et docebat, dicens eis: Nonne scriptum est: Quia domus mea, domus orationis vocabitur omnibus gentibus? Vos autem fecistis eam speluncam latronum. (*Is 56*, 7. *Jer 7*,
- 17 **11**.) * Quo audito principes sacerdotum, et Scribæ quærebant quomodo eum perderent: timebant enim eum, quoniam universa turba admirabatur super doctrina ejus.
- 18 * Et cum vespera facta esset, egrediebatur de civitate.
- 19
- het was de tijd der vijgen niet¹. * En hij sprak en zeide tot hem: Nooit meer in eeuwigheid ete nu iemand vrucht van u! En zijne leerlingen hoorden het².
- * En zij komen in Jerusalem. En toen hij den tempel was ingegaan, begon hij uit te drijven die verkochten, en kochten in den tempel: en de tafels der wisselaars, en de stoelen dergenen die de duiven verkochten wierp hij omver³. * en hij liet niet toe dat iemand eenig huisraad door den tempel droeg⁴: * en hij leerde, tot hen zeggende: Staat er niet geschreven: Mijn huis zal een huis des gebeds genoemd worden van al de volkeren⁵? Doch gij hebt het tot een roovershol gemaakt. * Toen de opperpriesters, en de Schriftgeleerden dit gehoord hadden⁶ zochten zij hoe zij hem zouden kunnen ombrengen⁷: want zij vreesden hem, omdat al het volk verwonderd was over zijne leering.
- * En toen het avond was geworden, ging hij dé stad uit⁸.

1) Zie noot 3 op bladz. 138.

2) Jesus naar den boom toegegaan zijnde, was daardoor eenige schreden van den weg afgegaan; doch hij sprak zoo luid, dat zijne leerlingen, die op den weggebleven waren, hoorden en verstonden wat hij zeide. En Markus teekent dit aan, om begrijpelijk te maken wat hij zeggen zal in vs 20.

3) Zie het aangeteekende op Mt 21, 12.

4) door den tempel droeg: d. i. door de voorhoven van den tempel, aan den eenen kant in-, en aan den anderen kant uitgaande, om zich de moeite te sparen van een omweg te maken. Dit was eene der oneerbiedigheden, welke Jesus niet toeliet, dat is, met der daad belette.

5) niet alleen van de Israëlieten, maar ook van de overige volkeren. Zie voorts noot 3 op bladz. 137.

6) toen zij vernomen hadden, wat Jesus in den tempel gedaan en gezegd had.

7) Het besluit om hem ter dood te brengen was reeds vroeger door hen genomen; doch van nu aan waren zij bedacht op middelen, hoe zij hun moordplan het best zouden kunnen ten uitvoer brengen; want zij vreesden hem, dat is, zij durfden het niet wagen openbaar geweld tegen hem te gebruiken, dewijl hij onder het volk algemeen bewonderd werd om zijne leering. Vgl Lk 19, 47, 48.

8) naar Bethanië, gelijk den vorigen dag. Zie vs 11. Jesus vernachtte niet in Jerusalem: zyne ure was nog niet gekomen, en daarom wilde hij zich niet blootstellen aan de lagen zijner vijanden in de hoofdstad.

20 * Et cum mane transirent,
 viderunt ficum aridam factam a
 21 radicibus. * Et recordatus Petrus
 dixit ei: Rabbi, ecce ficus, cui
 22 maledixisti, aruit. * Et respon-
 dens Jesus ait illis: Habete fidem
 23 Dei. * amen dico vobis, quia
 quicumque dixerit huic monti:
 Tollere, et mittere in mare, et
 non hæsitaverit in corde suo,
 sed crediderit, quia quodcumque
 24 dixerit, fiat, fiet ei. * Propterea
 dico vobis, omnia quaecumque
 orantes petitis, credite quia acci-
 pietis, et evenient vobis. (*Mt*
 25 **7, 7; 21, 22. Lc 11, 9.**) * Et cum
 stabitis ad orandum, dimittite
 siquid habetis adversus aliquem:
 ut et Pater vester qui in cælis
 est, dimittat vobis peccata ves-
 26 tra. (*Mt 6, 14; 18, 35.*) * Quòd
 si vos non dimiseritis: nec Pa-
 ter vester, qui in cælis est, di-
 mittet vobis peccata vestra.
 27 * Et veniunt rursus Jerosoly-
 mam. Et cum ambularet in
 templo, accedunt ad eum sum-
 28 mi sacerdotes, et Scribæ, et
 seniores: (*Lc 20, 2.*) * et dicunt
 ei: In qua potestate hæc facis?
 et quis dedit tibi hanc po-
 29 testatem ut ista facias? * Jesus
 autem respondens, ait illis: In-

* En desmorgens voorbijgaan- 20
 de¹, zagen zij den vijgeboom van 20
 de wortelen af verdord². * En 21
 Petrus het zich herinnerende³, 21
 zeide tot hem: Meester! zie de 22
 vijgeboom, dien gij vervloekt 22
 hebt, is verdord⁴! * En Jesus 22
 antwoordde en zeide tot hen: 23
 Hebt geloof in God! * voorwaar 23
 zeg ik u, al wie tot dezen berg 24
 zal zeggen: Hef u op, en werp u 24
 in de zee! en niet twijfelt in zijn 25
 hart, maargelooft, dat wat hij ook 25
 zeggen mogt, geschieden zal, het 26
 zal hem geworden. * Daarom⁵ 26
 zeg ik u, alles wat gij biddende 27
 mogt vragen, geloof dat gij het 27
 verkrijgen zult, en het zal u ge- 28
 worden. * En wanneer gij gaat 28
 staan om te bidden⁶, vergeeft⁷ 28
 indien gij iets hebt tegen iemand: 29
 opdat ook uw Vader die in de 29
 hemelen is, u uwe zonden verge- 29
 ve. * Doch indien gij lieden niet 29
 vergeeft: dan zal ook uw Vader, 29
 die in de hemelen is, u uwe 29
 zonden niet vergeven. 29
 * En zij komen wederom te 27
 Jerusalem. En terwijl hij in den 27
 tempel omwandelt, komen tot 27
 hem de opperpriester, en de 28
 Schriftgeleerden, en de ouder- 28
 lingen⁸: * en zeggen tot hem: 28
 Door welke magt doet gij deze 28
 dingen? en wie heeft u die magt 28
 gegeven opdat gij deze dingen 29

1) Toen zij den volgenden dag, des morgens, van Bethanië wederom naar Jerusa-
 lem terugkeerden en *voorbij* dien vijgeboom (vs 13) gingen, zagen zij, enz.

2) tot den wortel toe verdord, zoodat de boom geheel en al dood was.

3) namelijk wat Jesus den vorigen dag van dien vijgeboom gezegd had. Zie vs 11.

4) Vgl. *Mt 17, 19*, en *21, 20, 21*.

5) *Daarom*, omdat dit geloovig vertrouwen op God zóó krachtig is, daarom zeg ik
 u, bidt altijd, waar het ook voor zijn moge, met dit geloovig vertrouwen.

6) Zie noot 5 op blad. 43.

7) Verzoen u in uw hart met hem, die iets tegen u misdaan heeft. Vgl. *Mt*
6, 14, 15.

8) Vergelijk vers 27—33 met het verhaal van *Mt 21, 23—27*, en lees de aanteeke-
 ningen op die plaats.

terrogabo vos et ego unum verbum, et respondete mihi: et dicam vobis in qua potestate hæc faciam.

30 * Baptismus Joannis, de cælo erat, an ex hominibus? Respondete mihi. * At illi cogitabant secum, dicentes: Si dixerimus, De cælo, dicet, Quare ergo non credidistis ei? * Si dixerimus, Ex hominibus, timemus populum. omnes enim habebant Joannem quia vere propheta esset.

32 * Et respondentes dicunt Jesu: Nescimus. Et respondens Jesus ait illis: Neque ego dico vobis in qua potestate hæc faciam.

doen zoudt? * Jesus nu antwoordde, en zeide tot hen: Ook ik zal u één ding vragen, en antwoordt mij: en dan zal ik u zeggen door welke magt ik deze dingen doe. * De doop van Joannes, was die uit den hemel, of uit de menschen? Antwoordt mij! * En zij overleiden bij zich zelve, zeggende¹: Indien wij zeggen, Uit den hemel, dan zal hij zeggen, Waarom hebt gij hem dan niet geloofd? * En zeggen wij, Uit de menschen, dan vreezen wij het volk. want allen hielden van Joannes dat hij waarlijk een propheet was. * En zij antwoorden en zeggen tot Jesus: Wij weten het niet! En Jesus antwoordt en zegt tot hen: Dan zeg ik u ook niet door welke magt ik deze dingen doe.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

INHOUD. De gelijkenis van den wijngaard en de oproerige akkerlieden, vs 1—12. Phariseërs, vergezeld van Herodianen, doen Jesus eene strikvraag betreffende het betalen van schatting aan den keizer; zij krijgen van Jesus een antwoord, dat hunne list verijdelt, vs 13—17. Hij beschaamt eveneens de Sadduceërs, die hem een geval voorstellen, waaruit, naar hunne meening, de ongerijmdheid moest volgen van het geloof aan eene verrijzenis uit de dooden, vs 18—27. Jesus' antwoord aan een Schriftgeleerde, die hem vroeg, welk het grootste gebod der wet was, vs 28—34. Jesus stelt den Phariseërs eene vraag voor aangaande den Messias, waarop zij hem niet kunnen antwoorden, vs 35—37. Eene strafrede van Jesus tegen de Schriftgeleerden, vs 38—40. Eene arme weduwe, om hare gift van twee penningen aan den tempel, door Jesus zeer geprezen, vs 41—44.

1 * Et cœpit illis in parabolis loqui: Vineam pastinavit homo, et circumdedit sepem, et fodit lacum, et ædificavit turrin, et locavit eam agricolis, et peregre profectus est. (Mt 21, 33. Is 5, 1. Jer 2, 21. Lc 20, 9.) * Et misit ad agricolas in tempore servum ut ab

* En hij begon tot hen in gelijkenissen te spreken: Een mensch² plantte een wijngaard, en zette er eene haag om, en groef eene wijnkuip, en bouwde een toren, en verhuurde hem aan akkerlieden, en vertrok buiten 's lands. * En hij zond op zijnen

1) Zie noot 2 op bladz. 139

2) De opheldering van het gezegde in deze gelijkenis (vs 1—12) is te lezen op de gelijkkluidende plaats van Mt 21, 33—46.

agricolis acciperet de fructu
 3 vineæ. * Qui apprehensum eum
 ceciderunt, et dimiserunt va-
 4 cuum. * Et iterum misit ad illos
 alium servum : et illum in capite
 vulneraverunt, et contumeliis af-
 5 fecerunt. * Et rursum alium
 misit, et illum occiderunt : et
 plures alios : quosdam cædentes,
 6 alios vero occidentes. * Adhuc
 ergo unum habens filium char-
 rissimum : et illum misit ad
 eos novissimum, dicens : Quia
 reverebuntur filium meum.
 7 * Coloni autem dixerunt ad
 invicem : Hic est heres : ve-
 nite, occidamus eum : et nostra
 8 erit hereditas. * Et apprehen-
 dentes eum, occiderunt : et ejece-
 9 runt extra vineam. * Quid ergo
 faciet dominus vineæ? Veniet, et
 perdet colonos : et dabit vineam
 10 aliis. * Nec scripturam hanc
 legistis : Lapidem, quem repro-
 baverunt ædificantes, hic factus
 est in caput anguli : (Ps 117, 22.
 11 Is 28, 16. Mt 21, 42. Act 4, 11.
 Rom 9, 33. I Pt 2, 7.) * A Domino
 factum est istud, et est mirabile
 12 in oculis nostris? * Et quærebant
 eum tenere : et timuerunt turbam.
 cogoverunt enim quoniam ad
 eos parabolam hanc dixerit. Et
 relicto eo abierunt.

3 * Et mittunt ad eum quosdam

tijd¹ een dienstknecht tot de
 akkerlieden om van de akker-
 lieden *een deel* van de vrucht des
 wijngaards te ontvangen. * Doch 3
 zij namen en sloegen hem, en
 zonden hem ledig weg. * En 4
 wederom zond hij tot hen eenen
 ander dienstknecht : ook dezen
 kwetsten zij aan het hoofd, en
 deden hem smaadheden aan.
 * En wederom zond hij eenen 5
 anderen, en dezen dooden zij :
 en vele anderen *mishandelden zij*
evens : sommigen slaande, an- 6
 deren doodende. * Daar hij nu
 nog éénen teêrgeliefden zoon had :
 zoo zond hij ten laatste ook de-
 zen tot hen, zeggende : Zij zullen
 eerbied hebben voor mijnen
 zoon ! * Doch de akkerlieden 7
 zeiden tot elkander : Deze is de
 erfgenaam : komt, laat ons hem
 dooden : en het ergoed zal voor
 ons zijn. * En zij namen, en dood- 8
 den hem : en wierpen hem buiten
 den wijngaard. * Wat zal dan de 9
 heer des wijngaards doen ? Hij
 zal komen en de akkerlieden om
 het leven brengen : en den wijn- 10
 gaard aan anderen geven. * Hebt
 gij ook niet deze schrift-*plaats*
 gelezen : De steen, dien de
 bouwlieden verworpen
 hebben, deze is tot hoek- 11
 steen geworden : * Van den
 Heere is dit geschied, en
 wonderbaar is het in onze
 oogen ? * En zij zochten hem 12
 gevangen te nemen : maar vrees-
 den het volk. want zij begrepen
 dat hij deze gelijkenis op hen
 gezegd had. En zij verlieten hem
 en gingen weg.

* En zij zenden² tot hem eenige 13

1) op den daartoe geschikten tijd, d. i. in den oogsttijd, als de vruchten ingezameld worden. Vgl. Mt 21, 34.

2) Zie ter opheldering van vs 13—17 de aantekeningen op Mt 22, 15—22.

ex Pharisæis, et Herodianis, ut eum caperent in verbo. (*Mt 22*,
 14 15. *Lc 20*, 20.) * Qui venientes dicunt ei: Magister, scimus quia veraxes, et non curas quemquam: nec enim vides in faciem hominum, sed in veritate viam Dei doces. licet dari tributum Cæsari,
 15 an non dabimus? * Qui sciens ver-
 16 sutiam illorum, ait illis: Quid me tentatis? afferte mihi denarium ut videam. * At illi attulerunt ei. Et ait illis: Cujus est imago hæc, et inscriptio? Dicunt
 17 ei: Cæsaris. * Respondens autem Jesus dixit illis: Reddite igitur quæ sunt Cæsaris, Cæsari: et quæ sunt Dei, Deo. Et mirabantur super eo. (*Rom 13*, 7.)

18 * Et venerunt ad eum Sadducæi, qui dicunt resurrectionem non esse: et interrogabant eum dicentes: (*Mt 22*, 23. *Lc 20*,
 19 27.) * Magister, Moyses nobis scripsit, ut si cujus frater mortuus fuerit, et dimiserit uxorem, et filios non reliquerit, accipiat frater ejus uxorem ipsius, et resuscitet semen fratri suo. (*Mt 25*, 5.) * Septem ergo fratres erant: et primus accepit uxorem, et mortuus est non relicto semine. * Et secundus accepit eam, et mortuus est: et nec iste reliquit semen. Et tertius similiter.
 22 * Et acceperunt eam similiter septem: et non reliquerunt semen. Novissima omnium defuncta est
 23 et mulier. * In resurrectione ergo

van de Phariseërs, en van de Herodianen, opdat zij hem in eene strik-vraag zouden vangen. * En zij komen en zeggen tot hem: Meester! wij weten dat gij waarheid spreekt, en u aan niemand stoort: want gij ziet niet op den persoon der menschen, maar leert den weg Gods naar waarheid. is het geoorloofd den keizer schatting te geven, of zullen wij die niet geven? * Doch hij hunne sluwheid kennende, zeide tot hen: Wat beproeft gij mij? brengt mij een denarie opdat ik hem zie! * En zij brachten hem er een. En hij zeide tot hen: Wiens is dit beeld, en het opschrift? Zij zeggen tot hem: Des keizers. * En Jesus antwoordde en zeide tot hen: Geeft dan aan den keizer, wat den keizer toekomt: en aan God, wat God toekomt. En zij verwonderden zich over hem.

* En er kwamen¹ tot hem Sadduceërs, die zeggen dat er geene verrijzenis is: en zij ondervroegen hem zeggende: * Meester! Moses heeft ons voorgeschreven, zoo iemands broeder sterft, en eene vrouw achterlaat, maar geene kinderen nalaat, dat dan zijn broeder diens vrouw zal nemen, en zijnen broeder kroost verwekken. * Nu waren er zeven broeders: en de eerste nam eene vrouw, en stierf zonder kroost na te laten. * En de tweede nam haar, en stierf: en ook deze liet geen kroost na. En eveneens de derde. * En desgelijks namen haar al de zeven: en lieten geen kroost na. Ook de vrouw stierf de laatste van allen. * In de ver-

1) Lees voor vs 18—27 de verschillende aantekeningen op de gelijkkluidende plaats van *Mt 22*, 23—33.

cum resurrexerint, cujus de his
erit uxor? septem enim habue-
24 runt eam uxorem. * Et respon-
dens Jesus, ait illis: Nonne ideo
erratis, non scientes Scripturas,
25 neque virtutem Dei? * Cum enim
a mortuis resurrexerint, neque
nubent, neque nubentur, sed
sunt sicut angeli in caelis.
26 * De mortuis autem quod
resurgant, non legistis in libro
Moysi, super rubum quomodo
dixerit illi Deus, inquires: Ego
sum Deus Abraham, et Deus
Isaac, et Deus Jacob? (*Ex* 3,
27 6. *Mt* 22, 32.) * Non est Deus
mortuorum, sed vivorum. Vos
ergo multum erratis.

28 * Et accessit unus de Scribis,
qui audierat illos conquirentes,
et videns quoniam bene illis
responderit, interrogavit eum
quod esset primum omnium
29 mandatum. (*Mt* 22, 34.) * Jesus
autem respondit ei: Quia primum
omnium mandatum est: Audi

rijzenis dan wanneer zij zullen
verrezen zijn, van wien hunner
zal zij de vrouw zijn? want *al* de
zeven hebben haar tot vrouw
gehad. * En Jesus antwoordde, 24
en zeide tot hen: Dwaalt gij niet
daarom, omdat gij de Schriften
niet kent, noch de kracht Gods?
* Want wanneer zij uit de doo- 25
den verrezen zijn, zullen ze noch
trouwen, noch uitgetrouwd wor-
den, maar zij zijn gelijk de en-
gelen in den hemel. * Doch 26
aangaande de dooden dat zij
verrijzen, hebt gij niet gelezen
in het boek van Moses¹, in het
braambosch² hoe God tot hem
sprak, zeggende: Ik ben de
God van Abraham, en de
God van Isaak, en de God
van Jakob? * Niet een God 27
van dooden is hij, maar van le-
venden. Gij dwaalt dus groote-
lijks!

* Ener naderde een der Schrift- 28
geleerden³, die hen⁴ had hooren
redetwisten, en ziende dat hij
hungergoedgeantwoord had⁵, vroeg
hij hem welk gebod het eerste
van alle was. * En Jesus ant- 29
woordde hem⁶: Het eerste ge-
bod van alles is: Hoor Israel⁷,

1) *Ex* 3, 6.

2) in het braambosch, d. i. in dat gedeelte van den Pentateuchus, waar van het braambosch gesproken wordt. Zoo haalde men de H. Schrift aan vóór het bestaan van onze afdeling in hoofdstukken. Eene dergelijke aanhaling komt ook voor in *Rom.* 11, 2; want in *Elias* beteekent aldaar dat gedeelte van de boeken der Koningen, waar *Elias'* geschiedenis verhaald wordt.

3) Lees voor vs 28—34 de aantekeningen op *Mt* 22, 34—40.

4) t. w. Jesus en de Sadduceërs.

5) Die Schriftgeleerde was oog- en oorgetuige geweest van het antwoord, dat Jesus aan die Sadduceërs (vs. 18) gegeven had. Uit het verhaal van *Mt* 22, 34—39 zien wij, dat deze Schriftgeleerde, die tot de partij der Phariseërs behoorde, door hen tot Jesus was afgezonden met een verkeerd oogmerk, namelijk om hem te beproeven, dat is, om door eene vraag, die hij hem zoude voorstellen, een antwoord uit te lokken, waaruit zij wel iets berispelijks zouden weten te trekken.

6) Jesus beantwoordt zijne vraag met de eigen woorden der H. Schrift. Zie *Dt* 6, 5, en *Lv* 19, 18.

7) *Hoor Israel*, enz. Deze woorden gaan in de H. Schrift (*Dt* 6, 5) het groote gebod der liefde tot God vooraf, en zij zijn de grond van dit gebod.

Israel, Dominus Deus tuus, Deus
 30 unus est: (*Dt 6, 4.*) * et diliges
 Dominum Deum tuum ex toto
 corde tuo, et ex tota anima tua,
 et ex tota mente tua, et ex
 31 tota virtute tua. Hoc est pri-
 mum mandatum. * Secundum
 autem simile est illi: Diliges pro-
 ximum tuum tanquam teipsum.
 Majus horum aliud mandatum
 non est. (*Lv 19, 18. Mt. 22,*
 32 *39. Rom 13, 9. Gal 5, 14.*
Fac 2, 8.) * Et ait illi Scri-
 ba: Bene Magister, in veritate
 33 dixisti, quia unus est Deus, et
 non est alius præter eum. * Et
 ut diligatur ex toto corde, et ex
 toto intellectu, et ex tota anima,
 et ex tota fortitudine: et diligere
 proximum tanquam seipsum,
 majus est omnibus holocausto-
 34 matibus, et sacrificiis. * Jesus
 autem videns quòd sapienter
 respondisset, dixit illi: Non es
 longe a regno Dei. Et nemo jam
 audebat eum interrogare.
 35 * Et respondens Jesus dicebat,
 docens in tempore: Quomodo di-
 de Heere uw God, is een
 eenig God: * en gij zult den
 Heer uwen God liefheb- 30
 ben uit geheel uw hart, en
 uit geheel uwe ziel, en uit
 geheel uw verstand, en uit
 geheel uwe kracht. Dit is
 het eerste gebod. * En het twee- 31
 de is daaraan gelijk: Gij zult
 uwen naaste liefhebben
 als u zelven. Er is geen an-
 der gebod grooter dan deze. * En 32
 de Schriftgeleerde zeide tot hem:
 Voortreffelijk Meester¹! naar
 waarheid hebt gij gezegd, dat hij
 een éénig God is, en dat er geen
 ander is buiten hem. * En hem 33
 lief te hebben uit geheel het hart,
 en uit geheel het verstand, en uit
 geheel de ziel, en uit geheel de
 kracht: en den naaste lief te
 hebben als zich zelven, is meer²
 dan al de brand-, en slagtoffers³.
 * En Jesus ziende dat hij ver- 34
 standig geantwoord⁴ had, zeide
 tot hem: Gij zijt niet verre van
 het rijk Gods. En niemand⁵
 durfde meer hem ondervragen.
 * En Jesus nam het woord op 35
 en zeide, in den tempelleerende:

1) De Schriftgeleerde, getroffen door dit antwoord, denkt er niet meer aan om Jesus te verstrikken, maar erkent openlijk de waarheid van zijn antwoord en prijst er hem om.

2) van meerder waarde is by God, hem behagelyker.

3) In het brandoffer werd het geheele offerdier op den altaar verbrand: in het slagtoffer daarentegen werd het offerdier slechts voor een door de wet bepaald gedeelte door het vuur verteerd, terwijl de overige vleeschstukken genuttigd werden deels door de opperpriesters, deels door den offer-brenger en zijn gezin. Dit zeggen van den Schriftgeleerde schijnt aan te duiden, dat, naar de leer der Phariseërs, het gebod van het offer voor het grootste gebod moest gehouden worden.

4) verstandig geantwoord. Die Schriftgeleerde had door zijn toestemmend wederantwoord op het antwoord van Jesus (vs 29—31) een blijk gegeven van zijne goede gezindheid; en daarom gaf Jesus hem te kennen, dat hij niet verre was van het rijk Gods, dat wil zeggen, dat hy op den goeden weg was om hem voor den beloofden Messias te erkennen, en alzoo deelachtig te worden aan de genade van het Evangelie. Welke betuiging van Jesus eene vermanende opwekking was voor dien Schriftgeleerde om in hem te gelooven.

5) niemand noch van de partij der Sadduceërs, noch van die der Phariseërs; want Jesus verijdelde door zijn antwoord de list hunner strikvragen, en beschaamde telkens die geveinsde leergierigen.

cunt Scribæ Christum filium
 36 esse David? * Ipse enim David
 dicit in Spiritu sancto: Dixit
 Dominus Domino meo, sede a
 dextris meis, donec ponam ini-
 micos tuos scabellum pedum tuo-
 rum. (Ps 109, 1. Mt 22, 44. Lc
 37 20, 42.) * Ipse ergo David dicit
 eum Dominum, et unde est filius
 ejus? Et multa turba eum liben-
 ter audivit.
 38 * Et dicebat eis in doctrina
 sua: Cavete a Scribis, qui volunt
 in stolis ambulare, et salutari in
 foro, (Mt 23, 5. Lc 11, 43; 20,
 39 46.) * et in primis cathedris sedere
 in synagogis, et primos discubi-
 40 tus in coenis: * qui devorant
 domos viduarum sub obtentu
 prolixæ orationis: hi accipient
 prolixius iudicium.
 41 * Et sedens Jesus contra gazo-
 phylacium, aspiciebat quomodo
 turba jactaret æs in gazophyla-
 cium, et multi divites jactabant
 42 multa. (Lc 21, 1.) * Cum ven-
 nisset autem vidua una pauper,
 misit duo minuta, quod est qua-

Hoe¹ zeggen de Schriftgeleer-
 den dat de Christus de zoon van
 Davidis? * Want David zelf zegt
 36 door den heiligen Geest: De
 Heer heeft tot mijnen Heer
 gezegd, zit aan mijne reg-
 terhand, tot dat ik uwe vij-
 anden zette tot eene rust-
 bank uwer voeten. * David 37
 zelf dus noemt hem Heer, van
 waar dan is hij zijn zoon? En de
 talrijke schare² hoorde hem
 gaarne.

* En hij zeide tot hen in zijne
 leering: Wacht u voor de Schrift-
 geleerden³, die in tabbaarden
 willen wandelen, en begroet
 worden op de markt⁴, * en in het 38
 voorgestoelte zitten in de syna-
 gogen⁵, en de eerste plaatsen
 hebben aan de gastmalen: * die 39
 de huizen der weduwen opeten
 onder voorwendsel van lange
 gebeden *te doen*: een zwaarder
 oordeel zullen dezen ontvangen⁶.

* En Jesus nedergezeten⁷ te-
 genover de offerkist⁸, zag aan
 hoe het volk geld wierp in de
 offerkist, en vele rijken wierpen
 veel *daarin*. * En er kwam eene 40
 arme weduwe, en wierp er twee
 penningen in, wat een kwadrant 41
 42

1) Vergelijk hier het verhaal van Mt (22, 41—46), en zie het aangeteekende op die plaats.

2) de menigte volks aldaar vergaderd.

3) Wacht u voor het kwade voorbeeld, dat zij geven, namelijk door hunnen hoogmoed, hunne hebzucht en hunne geveinsdheid, welke zonden hier aangeduid worden in den relatieven zin, die volgt: *die in tabbaarden* (vs 38—40) *willen wandelen*, enz. Het woord *willen* beteekent hier zooveel als *behagen in iets scheppen, veel van iets houden*. Door *tabbaarden* versta men de lange gewaden, waardoor de Schriftgeleerden zich in hunne kleeding van het volk onderscheidden. Doch niet dat kleed wordt hier door Jesus veroordeeld, maar de hoogmoed dergenen, die in dat kleed staken, en tot voldoening van hunne trotschheid zoo gaarne in dat kleed zich vertoonden.

4) Zie noot 7 en 8 op bladz. 151.

5) Zie noot 6 op bladz. 151.

6) Zie het aangeteekende op Mt 23, 14.

7) na zijne vorige rede geëindigd te hebben.

8) De offerkist stond in het voorhof der vrouwen; daarin wierpen de Israëlieten hunne vrijwillige giften tot onderhoud van tempel en altaar.

43 drans, * et convocans discipulos suos, ait illis: Amen dico vobis, quoniam vidua hæc pauper plus omnibus misit, qui miserunt in
 44 gazophylacium. * Omnes enim ex eo, quod abundabat illis, miserunt: hæc vero de penuria sua omnia quæ habuit misit totum victum suum.

is¹, * en hij riep zijne leerlingen tot zich, en zeide tot hen: Voorwaar zeg ik u, deze arme weduwe heeft *er* meer *in* geworpen dan allen, die in de offerkist geworpen hebben. * Want allen wierpen er in van hunnen overvloed²: maar deze wierp van haar gebrek alles wat zij had er in, heel haar levensonderhoud.

DE TIENDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus verlaat den tempel, en voorzegt zijnen leerlingen de verwoesting van Jerusalem, vs 1, 2. Op den Olijfberg gezeten, en door zijne leerlingen onderzocht, spreekt Jesus tot hen over de voortekenen van zijne tweede komst en van het einde der wereld, vs 3—14. Daarna geeft hij hun een teeken op, waaraan zij het tijdstip der verwoesting van Jerusalem zouden kennen, vs 14—20. Hierop spreekt de Zaligmaker wederom van zijne wederkomst en van het einde der wereld, en besluit zijne rede met te verklaren, dat nogtans dag en uur van zijne wederkomst een geheim zou blijven, vs 21—32. Eene vermaning tot waakzaamheid, om ten allen tijde bereid te wezen voor zijne komst, vs 33—37.

1 * Et cum egrederetur de templo, ait illi unus ex discipulis suis: Magister, aspice quales lapides, et quales structuræ. (Mt 24, 1. Lc 21, 5.) * Et respondens Jesus, ait illi: Vides has omnes magnas ædificationes? Non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur. (Lc 19, 44.) * Et cum sederet in Monte Olivarum contra templum, inter-

* En terwijl hij uit den tempel ging, zeide een van zijne leerlingen tot hem³: Meester! zie eens wat steenen⁴, en wat gebouwen! * En Jesus antwoordde, en zeide tot hem: Ziet gij al deze groote gebouwen? Er zal geen steen op steen gelaten worden, die niet zal worden afgebroken. * En toen hij op den Olijfberg was gezeten tegenover

¹) Twee penningen maakten een *kwadrant*; een kwadrant (*quadrans*) was het vierde gedeelte van een koperen munt, de *as* genaamd; en zestien assen maakten, toen ter tijd, een denarie uit

²) Na hunne gift bleef hun nog geld over; zy gaven *van hunnen overvloed*; maar deze arme weduwnaar gaf al het geld dat zij bezat, en waarmede zij zich heel haar onderhoud voor dien dag moest aanschaffen; zij gaf om zoo te zeggen, *van haar gebrek*. En daarom, als men het vermogen van die weduwe en dat der overige begiftigers van den tempel tot maatstaf neemt, dan had die weduwe *meer* in de offerkist geworpen, dan al de overigen. Jesus kende den diep armoedigen staat van deze weduwnaar door zijne alwetendheid.

³) Vgl. Mt 24, 1—3, en de aanteekeningen op die verzen.

⁴) *Wat steenen!* Volgens het bericht van den geschiedschrijver Flavius Josephus (*Antiqq.* 15, 11), was de tempel gebouwd van zeer harde witte steenen (marmerblokken), die elk vijf en twintig ellebogen lengte, acht ellebogen hoogte, en twaalf ellebogen breedte hadden.

rogabant eum separatim Petrus, et Jacobus, et Joannes, et Andreas : * Dic nobis, quando ista fient? et quod signum erit, quando hæc omnia incipient consummari?

5 * Et respondens Jesus coepit dicere illis : Videte ne quis vos seducat : (*Eph 5, 6. Thess 2, 3.*)

6 * multi enim venient in nomine meo dicentes, quia ego sum : et multos seducent. * Cum audieritis autem bella, et opiniones bellorum, ne timueritis : oportet enim hæc fieri : sed nondum finis.

8 * Exurget enim gens contra gentem, et regnum super regnum, et erunt terræmotus per loca, et fames. Initium dolorum hæc. * Videte autem vosmetipsos. Tradent enim vos in conciliis, et in synagogis vapulabitis, et ante præsides, et reges stabitis propter me, in testimonium illis. * Et in omnes

den tempel, vroegen hem afzonderlijk¹ Petrus, en Jakobus, en Joannes, en Andreas : * Zeg ons, 4 wanneer zullen deze dingen geschieden? en wat zal het teeken zijn, wanneer dit alles zal beginnen volbragt te worden²?

* En Jesus antwoordende begon tot hen te zeggen : Ziet toe dat niemand u misleide³ ! * want velen zullen komen onder mijnen naam zeggende, ik ben het⁴ ! en zij zullen velen misleiden. * En wanneer gij van oorlogen zult hooren, en geruchten van oorlogen, verschrikt niet : want deze dingen moeten geschieden : maar nog niet is het einde. * Want volk zal opstaan tegen volk, en koninkrijk tegen koninkrijk, en er zullen overal aardbevingen zijn, en hongersnooden. Dit is het begin der weëen⁵. * Gij nu geeft wel acht op u zelve⁶ ! Want zij zullen u overleveren aan regtbanken, en insynagogen zult gij gegeeseld worden, en voor landvoogden, en koningen zult gij *te regt* staan om mijnentwil⁷, tot eene getuigenis voor hen⁸ ! * En onder al de volkeren 10

¹) *afzonderlijk*, dat is, niet in tegenwoordigheid van dezulken, die tot het gezelschap zijner leerlingen niet behoorden.

²) Jesus, als blijkt uit Mt (24, 3, 4), werd door zijne leerlingen ondervraagd niet alleen naar den tijd der verwoesting van Jerusalem en diens tempel, maar ook tegelijk naar de voortekenen van zijne wederkomst en van het einde der wereld. Zie Mt 24, 3, 4, en de aantekeningen.

³) Lees ter opheldering van vs 5—9, noot 3 en de vier volgende aantekeningen op bladz. 159.

⁴) *ik ben het*. De zin is : ik ben de Christus.

⁵) Het Grieksche woord hier gebezigd, wordt gewoonlijk van *barensweëen* gezegd.

⁶) Weest op uwe hoede ! Eene vermaning tot standvastige belijdenis van Jesus' naam, als die gruwelijke vervolging komen zal, welke hier tegelijk (vs 9—14) wordt aangekondigd als een der voortekenen, die de voleinding der wereld en Jesus' tweede komst zullen voorafgaan. Vgl. Mt 24, 9 en de aantekeningen op dat vers. — Jesus spreekt hier tot zijne twaalf Apostelen, als de vertegenwoordigers der gansche christenheid.

⁷) *om mijnentwil*. Om de belijdenis van mijnen naam.

⁸) opdat zij uit uwe getuigenis aangaande mijn persoon, vernemen wie ik ben.

- gentes primum oportet prædicari
 11 Evangelium. * Et cum duxerint
 vos tradentes, nolite præcogitare
 quid loquamini: sed quod datum
 vobis fuerit in illa hora, id lo-
 quimini. non enim vos estis lo-
 quentes, sed Spiritus sanctus.
 (Mt 10, 19. Lc 12, 11; 21, 14.)
 12 * Tradet autem frater fratrem in
 mortem, et pater filium: et con-
 surgent filii in parentes, et morte
 13 afficient eos. * Et eritis odio om-
 nibus propter nomen meum.
 Qui autem sustinuerit in finem,
 hic salvus erit.
 14 * Cum autem videritis abomi-
 nationem desolationis stantem,
 ubi non debet, qui legit, intelli-
 gat: tunc qui in Judæa sunt, fug-
 15 giant in montes: (Dn 9, 27. Mt
 24, 15. Lc 21, 20.) * et qui super
 tectum, ne descendat in domum,
 nec introeat ut tollat quid de
 16 domo sua: * et qui in agro erit,
 non revertatur retro tollere vesti-
 17 mentum suum. * Væ autem præ-
 gnantibus, et nutrientibus in illis
 18 diebus. * Orate vero ut hieme
 non fiant. * Erunt enim dies illi
 19 tribulationes tales, quales non
 moet eerst¹ het Evangelie gepre-
 11 dikt worden. * En wanneer zij u
 zullen weggeleiden om u over te
 leveren, gaat dan niet vooruit
 bedenken wat gij spreken zult:
 maar wat u in dien stond zal in-
 gegeven worden, spreekt dat.
 want niet gij zijt het die spreekt,
 maar de heilige Geest². * De
 12 broeder nu zal zijnen broeder ter
 dood overleveren, en de vader
 zijnen zoon: en kinderen zullen
 opstaan tegen hunne ouders, en
 hen dooden. * En gij zult gehaat
 13 wezen bij allen om mijnen naam.
 Doch die volhard zal hebben tot
 heteinde toe, die zal zalig worden.
 * En wanneer³ gij den gruwel
 14 der verwoesting zult zien staan,
 waar het niet betaamt⁴, — die
 het leest, begrijpe het! — dat
 alsdan die in Judea zijn, vlugten
 naar de bergen: * en die op het
 15 dak is, kome niet af in het huis,
 en ga niet binnen om iets uit zijn
 huis te halen: * en die op het
 16 veld zal wezen, keere niet weder
 terug om zijn kleed te halen.
 * Doch wee de bevruchten, en de
 17 zogenden in die dagen! * En
 18 bidt dat het⁵ niet geschiede in
 den winter! * Want die dagen
 19 zij zullen zulke verdrukkingen
 wezen⁶, hoedanige er niet ge-

1) eerst, dat is, vóór Jesus' tweede komst en het einde der wereld. Vgl. Mt 24, 14, en de aantekeningen op dat vers.

2) Zie voor vers 11—13 het aangeteekende op Mt 10, 19—22, waar de Zaligmaker spreekt van de toekomstige vervolgingen ter oorzake der prediking en der belijdenis van zijnen naam.

3) Zie noot 8 en 9 op bladz. 160.

4) waar het niet betaamt, waar het niet staan moest, namelijk op de heilige plaats, gelijk Mattheüs hier schrijft. Zie voorts ter opheldering van vs 14—23 de aantekeningen op de gelijkkluidende plaats van Mt 24, 15—25.

5) t. w. uwe vlugt. Zie voor het verstand van vs 15—18, het aangeteekende op Mt 24, 17—20.

6) die dagen zullen zulke verdrukkingen wezen, enz. Het is eene ongewone, maar krachtige zegswijze om de grootheid dier verdrukkingen aan te duiden. Die dagen zelve worden verdrukkingen genoemd, als zullende geheel en al in verdrukkingen verlopen, de eene verdrukking volgende op de andere.

fuerunt ab initio creaturæ, quam
condidit Deus usque nunc, neque
20 fient. * Et nisi breviasset Domi-
nus dies, non fuisset salva omnis
caro : sed propter electos, quos
elegit, breviavit dies.

21 * Et tunc si quis vobis dixerit :
Ecce hic est Christus, ecce illic,
ne credideritis. (*Mt 24, 23. Lc*
22 *21, 8.*) * Exurgent enim pseu-
dochristi, et pseudoprophetæ,
et dabunt signa, et portenta ad
seducendos, si fieri potest, etiam
23 electos. * Vos ergo videte : ecce
24 prædixi vobis omnia. * Sed in
illis diebus post tribulationem
illam sol contenebrabitur, et
luna non dabit splendorem suum :
(*Ex 32, 7. Is 13, 10. Joel 2, 10.*)
25 * et stellæ cæli erunt decidentés,
et virtutes, quæ in cælis sunt,
26 movebuntur. * Et tunc vide-
bunt filium hominis venientem
in nubibus cum virtute multa,
27 et gloria. * Et tunc mittet ange-
los suos, et congregabit elec-
tos suos a quattuor ventis, a
summo terræ usque ad summum
28 cæli. (*Mt 24, 31.*) * A ficu
autem discite parabolam. Cum
jam ramus ejus tener fuerit, et
nata fuerint folia, cognoscitis
quia in proximo sit æstas :
29 * sic et vos cum videritis hæc

weest zijn van in het begin der
scheepselen, welke God gescha-
pen heeft tot nu toe, en niet
meer zijn zullen. * En zoo de 20
Heer die dagen niet verkort had,
geen mensch wierde behouden :
maar om de uitverkorenen, die
hij heeft uitverkoren, heeft hij
die dagen verkort¹.

* En alsdan² zoo iemand u 21
zeggen zal : Zie hier is de Chris-
tus ! zie daar *is hij !* geloof het
niet. * Want er zullen valsche 22
Christussen, en valsche prophe-
ten opstaan, en zij zullen teeken-
en, en wonderen doen om te
misleiden, zoo mogelijk, ook de
23 uitverkorenen. * Gij dan ziet
toe ! zie ik heb u alles voorzgd.
* Maar³ in die dagen na die ver- 24
drukking⁴ zal de zon verduisterd
worden, en de maan zal haar
schijnsel niet geven : * en de
sterren des hemels zullen afval-
len, en de krachten, in de heme-
len, zullen geschokt worden.
* En alsdan zullen ze den zoon
des menschen zien komen in
wolken met groote kracht, en
heerlijkheid. * En alsdan zal hij 27
zijne engelen uitzenden, en zijne
uitverkorenen verzamelen uit
de vier winden, van het uiterste
der aarde tot aan het uiter-
ste des hemels. * En leert⁵ 28
van den vijgeboom deze gelijke-
nis. Wanneer zijn tak alreeds
teeder geworden is, en de bla-
deren zijn uitgesproten, dan
weet ge dat de zomer nabij

1) Zie noot 1 en 2 op bladz. 162.

2) Zie voor vs 21—23 het aangeteekende op Mt 24, 23—28.

3) *Maar*. Dit woord heeft hier niet eene tegenstellende kracht, maar dient alleen als partikel van overgang tot iets *anders*. Tot hiertoe was er gesproken over *de verdrukking in die dagen*, en nu zal gezegd worden, wat er geschieden zal *na die verdrukking*.

4) Zie ter verklaring van vs 24—27 de aanteekeningen op Mt 24, 29—31.

5) Men leze voor vs 28—32 de aanteekeningen op Mt 24, 32—36.

fieri, scitote quòd in proximo
 30 sit in ostiis. * Amen dico vobis,
 quoniam non transibit generatio
 hæc, donec omnia ista fiant.
 31 * Cælum, et terra transibunt,
 verba autem mea non transibunt.
 32 * De die autem illo, vel hora
 nemo scit, neque angeli in cælo,
 33 neque Filius, nisi Pater. * Videte,
 vigilate, et orate : nescitis enim
 quando tempus sit. (*Mt 24, 42.*)
 34 * Sicut homo, qui peregre pro-
 fectus reliquit domum suam, et
 dedit servis suis potestatem
 35 cujusque operis, et janitori præ-
 cepit ut vigilet. * Vigilate ergo,
 (nescitis enim quando dominus
 36 domus veniat: sero an media noc-
 te, an galli cantu, an mane) * ne
 cum venerit repente, inveniat vos
 37 dormientes. * Quod autem vobis
 dico, omnibus dico : Vigilate.

is : * zóó ook gij als ge dit zult 29
 zien geschieden, weet dan dat 29
 het nabij is voor de deur. * Voor- 30
 waar zeg ik u, dit geslacht zal 30
 niet voorbijgaan, totdat al deze 31
 dingen geschieden. * Hemel, en 31
 aarde zullen voorbijgaan, maar 31
 mijne woorden zullen niet voor-
 bijgaan.
 * Doch van dien dag, of die 32
 ure weet niemand, ook de enge- 32
 len des hemels niet, ook de Zoon 33
 niet¹, maar de Vader. * Ziet toe, 33
 waakt, en bidt! want gij weet 33
 niet wanneer de tijd² daar is. 34
 * Gelijk een mensch, die buiten 34
 's lands vertrokken zijn huis 34
 verliet, en aan zijne dienst- 34
 knechten de magt gaf tot alle 35
 werk³, en den deurwachter ge- 35
 bood dat hij waken zou, zoo ge- 35
 bied ik u ook. * Waakt dan! (want 35
 gij weet niet wanneer de heer 36
 des huizes komt : des avonds 36
 laat of te middernacht, of met 36
 het hanengekraai, of des morn- 36
 gens⁴) * opdat hij niet wanneer 36
 hij onvoorziens gekomen is, u 37
 slapende vinde. * En wat ik tot 37
 u zeg, zeg ik tot allen : Waakt!

1) ook de Zoon niet. Omdat hier volgt: maar de Vader, beteekent de Zoon hier niet den Zoon des menschen, maar den Zoon des Vaders, den Zoon Gods, den God-mensch Jesus Christus, die alwetend is, ook als mensch (Kol 2, 3), omdat zijne menschheid is de menschheid van eenen goddelijken persoon. Maar hoe kan Jesus dan zeggen, van zich zelven sprekende, dat de Zoon van dien dag, of van die ure niet weet? Hij zegt dit als leeraar en godsgezant, en als zoodanig naar dien dag en die ure ondervraagd (vs 4) door zijne Apostelen; in deze hoedanigheid nu wist de Zoon alleen datgene, wat hem van den Vader bevolen was aan de wereld te verkondigen, en kon hij, gevraagd zijnde naar iets wat hem niet bevolen was te verkondigen, voor antwoord geven, dat hij het niet wist.

2) de tijd, de juiste tijd, dag en uur. vs 32.

3) de magt tot alle werk, de magt om alles te verrigten, wat vereicht werd of dienen kon tot het goed bestuur en het welzijn van zijn huis. Naar den Griekschen tekst zouden wij hier vertalen: en aan zijne dienstknechten de magt gaf, en aan een iegelijk zijn werk (het beheer over zijne zaken in handen gaf, aan een iegelijk zijnen bepaalden werkkring aanwijzende).

4) Hier zijn de vier Romeinsche nachtwaken genoemd, die toen ter tijd ook bij de Joden in gebruik waren. De eerste nachtwake ving aan met zonnenondergang, en de laatste eindigde met het opgaan der zon. Vgl. noot 1 op bladz. 96.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Het Sanhedrin besluit, Jesus gevangen te nemen en te dooden na den afloop van het Paaschfeest, vs 1, 2. De maaltijd te Bethanië, en de zalving van Jesus, vs 3—9. Judas biedt zich aan bij het Sanhedrin, en verbindt zich tot het verraden van Jesus, vs 10, 11. Jesus viert het Pascha met zijne leerlingen, en geeft hun te kennen, dat een uit hun midden hem verraden zal, vs 12—21. De instelling van het H. Sacrament des Altaars en van het onbloedig offer der Nieuwe Wet, vs 22—25. Daarop gaat Jesus met zijne leerlingen naar den Olijffberg; hij voorzegt hun, dat zij dien nacht allen aan hem zouden geërgerd worden, en dat Petrus hem driemaal zou verloochenen, vs 26—31. Jesus' doodsangst en gebed in Gethsemani, vs 32—42. Het verraad van Judas, en Jesus' gevangenneming; zijne leerlingen vlugten, vs 43—50. Men grijpt een jongeling, die den gevangen Jesus volgde, maar hij ontsnapt, vs 51, 52. Jesus wordt geleid tot den hoogepriester, bij wien het Sanhedrin vergaderd was; derwaarts komt ook Petrus, vs 53, 54. Vele valsche getuigenissen worden gegeven tegen Jesus; hij antwoordt op geene, vs 55—59. Door den hoogepriester gevraagd zijnde, of hij de Christus, de Zone Gods was, geeft hij een bevestigend antwoord; waarop hij als godslasteraar ter dood wordt veroordeeld, en aanstonds bespot en mishandeld, vs 60—65. De verloochening en het berouw van Petrus, vs 66—72.

1 * Erat autem Pascha et Azyma postbiduum: et quærebant summi sacerdotes, et Scribæ quomodo eum dolo tenerent, et occiderent.

2 (Mt 26, 2. Lc 22, 1.) * Dicebant autem: Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo.

3 * Et cum esset Bethaniæ in domo Simonis leprosi, et recumbere: venit mulier habens alabastrum unguenti nardi spicati

* Na twee dagen nu was het Paschen en *het feest van de Onge-deesemden*¹; en de opperpriesters, en de Schriftgeleerden zochten hoe zij hem door list² vatten zouden, en dooden. * Doch zij zeiden: Niet op het feest³! opdat er niet soms oproer kwame onder het volk⁴.

* En toen hij te Bethanië was⁵ in het huis van Simon den melaatschen⁶, en aan *tafel* zat: kwam er eene vrouw⁷ die *bij zich* had

¹) *Paschen en (of) de Onge-deesemde* (brooden). Twee namen van een en hetzelfde feest Vgl Mt 26, 17. Lk 22, 1. Het werd *Paschen* genoemd om het slagten en eten van het Paaschlam, en het feest van *de ongedeesemde* (ongehaveelde, ongezuurde) brooden, omdat men gedurende de zeven volle dagen, welke het Paaschfeest duurde, geen ander dan ongedeesemd brood eten mogt. Zie hier voorts noot 10 op bladz. 176.

²) *door list*. Zie noot 6 op bladz. 174.

³) *Niet op het feest*. Zie noot 7 op bladz. 174.

⁴) Naar het Grieksch moet hier vertaald worden: *Niet op het feest opdat er niet soms een volksoproer kome*.

⁵) *toen hij te Bethanië was*. De zalving van Jesus, waarvan hier gesproken wordt (vs 3-10), had plaats zes dagen vóór het Paaschfeest (Jo 12, 1). Zie voorts noot 8 op bladz. 174.

⁶) Zie noot 9 op bladz. 174.

⁷) Naar het Grieksch moeten wij hier vertalen: *kwam, terwijl hij aan tafel zat, eene vrouw*, enz. Zie voorts noot 1 op bladz. 175.

pretiosi, et fracto alabastro, effudit super caput ejus. (Mt 26, 6. Jo 12, 1.) * Erant autem quidam indigne ferentes intra semetipsos, et dicentes : Ut quid perditio ista unguenti facta est? * Poterat enim unguentum istud vœnundari plus quàm trecentis denariis, et dari pauperibus. Et fremebant in eam. * Jesus autem dixit : Sinite eam, quid illi molesti estis? Bonum opus operata est in me. * semper enim pauperes habetis vobiscum: et cum volueritis, potestis illis benefacere : me autem non semper habetis. * Quod habuit hæc, fecit : prævenit ungere corpus meum in sepulturam. * Amen dico vobis: Ubicumque prædicatum fuerit Evangelium istud in universo mundo, et quod fecit hæc, narrabitur in memoriam ejus.

10 * Et Judas Iscariotes unus de duodecim abiit ad summos sacerdotes, ut proderet eum illis.

11 (Mt 26, 14.) * Qui audientes gavisus sunt: et promiserunt ei

eene albasten flesch¹ met kostbare zalve van spijk-nardus, en zij brak de albasten flesch², en goot haar uit op zijn hoofd³. * Nu waren er sommigen⁴ die dit bij zich zelve kwalijk namen, en zeiden : Waartoe is deze verkwisting der zalf geschied? * Want deze zalf had voor meer dan drie honderd denariën kunnen verkocht, en *het geld* aan de armen gegeven worden. En zij beknorden haar. * Doch Jesus zeide: Laat haar met rust! waarom doet gij haar verdriet aan? Zij heeft een goed werk aan mij verrigt⁵. * altijd toch hebt gij de armen bij u : en wanneer gij wilt, kunt gij hun weldoen: maar mij hebt gij niet altijd⁶. * Wat deze *vrouw* konde doen, heeft zij gedaan : zij heeft mijn ligchaam vooruit gebalsemd ter begrafenis⁷. * Voorwaar zeg ik u: Overal waar dit Evangelie zal verkondigd worden in geheel de wereld, daar zal ook hetgeen deze gedaan heeft, vermeld worden tot harer gedachtenis⁸.

* En Judas de Iskariother⁹ een van de twaalf ging heen tot de opperpriesters, om hem aan hen over te leveren. * Zij nu dit hoorende¹⁰ verblijdden zich : en beloofden hem geld te zullen

1) *Albast* is eene soort van gips, waarvan men allerlei vazen vervaardigde, bij voorbeeld, zulke reukvazen of flesschen, als deze vrouw er eene bij zich had.

2) *zij brak de albasten flesch*. Deze albasten nardus-flesschen waren van boven verzegeld, en om gebruik te maken van haren inhoud, brak men er den langen hals af.

3) Zie noot 2 en 3 op bladz. 175.

4) Zie voor 4 en 5 het aangeteekende op Mt 26, 8, 9.

5) Lees de aantekeningen op Mt 26, 10.

6) Zie noot 10 op bladz. 175.

7) Zie noot 1 op bladz. 176.

8) Lees het aangeteekende op Mt 26, 13.

9) Zie noot 4 op bladz. 62.

10) t. w. het aanbod van Judas om Jesus in hunne handen te leveren. Vgl Mt 26, 14—16.

pecuniam se daturus. Et quæ-
bat quomodo illum opportune
traderet.

12 * Et primo die Azymorum
quando Pascha immolabant, di-
cunt ei discipuli: Quo vis eamus,
et paremus tibi ut manduces
Pascha? (Mt 26, 17. Lc 22, 7.)

13 * Et mittit duos ex discipulis
suis, et dicit eis: Ite in civitatem:
et occurret vobis homo lagenam
aquæ bajulans, sequimini eum:

14 * et quocumque introierit, dicite
domino domus, quia magister
dicit: Ubi est refectio mea, ubi
Pascha cum discipulis meis man-
ducem? * Et ipse vobis demon-
strabit cœnaculum grande, stratum:
15 et illic parate nobis. * Et
16 abierunt discipuli ejus, et vene-
runt in civitatem: et invenerunt
sicut dixerat illis, et paraverunt
Pascha.

17 * Vespere autem facto, venit
cum duodecim. (Mt 26, 20. Lc
22, 14.) * Et discumbentibus
eis, et manducantibus, ait JE-
SUS: Amen dico vobis, quia
unus ex vobis tradet me, qui
manducat mecum. (Jo 13, 21.)

19 * At illi cœperunt contristari,
et dicere ei singulatim: Num-
quid ego? * Qui ait illis: Unus
20 ex duodecim, qui intingit mecum
21 manum in catino. * Et Filius

geven. En hij zocht hoe hij hem
bij eene geschikte gelegenheid
zoude overleveren.

* En op den eersten dag der
ongedeesemde brooden wanneer
men het Pascha¹ slagtte, zeggen
de leerlingen tot hem: Waar
wilt gij dat wij henengaan, en
voor u gereedheid maken op-
dat gij het Pascha kunt eten?

* En hij zendt twee zijner leer-
lingen af, en zegt tot hen: Gaat
naar de stad: en u zal een
mensch ontmoeten die eene
kruik met water draagt, volgt
hem²: * en waar hij ook zij in-
gegaan, zegt daar tot den heer
des huizes, dat de meester zegt:
Waar is mijne eetzaal, waar ik
het Pascha kan eten met mijne
leerlingen? * En hij zelf zal u
eene groote, gespreide³ boven-
zaal wijzen: en maakt aldaar
voor ons bereiding. * En zijne
leerlingen gingen heen, en kwamen
in de stad: en zij bevonden
alles gelijk hij hun gezegd had,
en zij bereidden het Pascha.

* Toen het nu avond geworden
was, kwam hij met de twaalf⁴.

* En terwijl zij aan tafelzaten, en
aten, zeide JESUS: Voorwaar
zeg ik u, dat één van u mij zal
overleveren, een die met mij eet.

* Zij nu begonnen bedroefd te
worden, en de een na den ande-
ren tot hem te zeggen: Ben ik
het? * En hij zeide tot hen: Eén
van de twaalf, die met mij de
hand in den schotel doopt⁵. * En

1) het Pascha, het Paaschlam. Zie hier voorts noot 10 op bl. 176 en noot 1 op bl. 177.

2) Zie voor de verklaring van vs 13—16 de aantekeningen op Mt 26, 17—19.

3) gespreide, d. i. voorzien van de noodige triclinia's of tafelbanken, om aan den maaltijd te liggen. Vgl. noot 3 op bladz. 175. Verscheidene Grieksche handschriften voegen hier nog bij; gereede (bovenzaal); wat waarschijnlijk een glosseem is, om het voorafgaande gespreide te verklaren.

4) Zie voor vs 17—21 het aangeteekende op Mt 26, 20—25.

5) t. w. aan dezen maaltijd. De zin is niet: die nu op het oogeblik, dat ik dit zeg, met mij de hand in den schotel doopt. Vgl. noot 5 op bladz. 178.

quidem hominis vadit sicut scriptum est de eo: vae autem homini illi, per quem Filius hominis tradetur. bonum erat ei, si non esset natus homo ille.

22 (Ps 40, 10. Act 1, 16.) * Et manducantibus illis, accepit Jesus panem: et benedicens fregit, et dedit eis, et ait: Sumite, hoc est corpus meum. (Mt 26, 26. I Cor 11, 24.) * Et accepto calice, gratias agens dedit eis: et biberunt ex illo omnes. * Et ait illis: Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur. * Amen dico vobis, quia jam non bibam de hoc gemine vitis usque in diem illum, cum illud bibam novum in regno Dei.

26 * Et hymno dicto exierunt in 27 Montem olivarum. * Et ait eis Jesus: Omnes scandalizabimini in me in nocte ista: (Jo 16, 32.) quia scriptum est: Percutiam pastorem, et dispergentur oves. 28 (Zach 13, 7.) * Sed postquam resurrexero, praecedam vos in 29 Galilæam. * Petrus autem ait illi: Et si omnes scandalizati 30 fuerint in te: sed non ego. * Et ait illi Jesus: Amen dico tibi, quia tu hodie in nocte hac, priusquam gallus vocem bis

de Zoon des menschen¹ gaat wel henen gelijk er van hem geschreven staat: maar wee dien mensch, door wien de Zoon des menschen zal overgeleverd worden. het ware voor hem beter, indien hij niet geboren was die mensch! * En terwijl² zij 22 aten, nam Jesus brood: en gezegend hebbende brak hij het, en gaf het hun, en zeide: Neemt, dit is mijn ligchaam. * En den 23 kelk genomen hebbende, dankte hij en gaf hun dien: en zij dronken allen daaruit. * En hij 24 zeide tot hen: Dit is mijn bloed des nieuwen testaments, dat voor velen zal vergoten worden. * Voorwaar zeg ik u, dat ik 25 niet meer zal drinken van deze vrucht des wijnstoks tot op dien dag, wanneer ik haar nieuw zal drinken in het rijk Gods.

* En na den lofzang³ gezegd 26 te hebben gingen zij uit naar den Olijfberg. * En Jesus zegt 27 tot hen: Allen zult gij in dezen nacht aan mij geërgerd worden: want er staat geschreven: Ik zal den herder slaan, en de schapen zullen verstrooid 28 worden. * Maar nadat ik zal verrezen zijn, zal ik u voorgaan naar Galilea. * Doch Petrus 29 zeide tot hem: Al wierden ook allen aan u geërgerd: ik evenwel niet! * En Jesus zeide tot hem: 30 Voorwaar zeg ik u, dat gij heden in dezen nacht, eer de haan tweemaal⁴ gekraaid zal hebben,

1) Zie voor vs 21 het aangeteekende op Mt 26, 24.

2) Dit vers en de drie volgende zijn uitgelegd in de verschillende aantekeningen op de gelijkkluidende plaats van Mt 26, 26—30.

3) Men leze voor de verklaring van dit stuk (vs 26—31) de noten op Mt 26, 30—36.

4) tweemaal. Dit strijdt niet tegen het verhaal van Mt 26, 34; doch Markus geeft ons Jesus' voorzegging nog bepaalder aan, en waarschijnlijk met Jesus' eigene woorden, welke de Evangelist uit den mond van Petrus, zijnen leeraar, zal vernomen

dederit, ter me es negaturus.

31 * At ille amplius loquebatur :
Et si oportuerit me simul com-
mori tibi, non te negabo: Simi-
liter autem et omnes dicebant.

32 * Et veniunt in praedium, cui
nomen Gethsemani. Et ait disci-
pulis suis : Sedete hic donec
orem. (Mt 26, 36. Lc 22, 39.)

33 * Et assumit Petrum, et Jaco-
bum, et Joannem secum : et cœ-
pit pavere, et tædere. * Et ait

34 illis : Tristis est anima mea usque
ad mortem : sustinete hic, et
vigilate. * Et cum processisset

35 paululum, procidit super terram :
et orabat, ut si fieri posset,
transiret ab eo hora : * et dixit :

36 Abba pater, omnia tibi possi-
bilia sunt, transfer calicem hunc
a me, sed non quod ego volo,

37 sed quod tu. * Et venit, et inve-
nit eos dormientes. Et ait Petro :

38 Simon, dormis ? non potuisti
una hora vigilare ? * Vigilate,
et orate ut non intretis in

39 tentationem. Spiritus quidem
promptus est, caro vero in-
firma. * Et iterum abiens ora-
vit eumdem sermonem, dicens.

40 * Et reversus, denuo invenit eos
dormientes, (erant enim oculi
eorum gravati) et ignorabant

41 quid responderent ei. * Et venit

mij driemaal zult verloochenen.

* Doch hij zeide nog *des* te meer : 31
Al moest ik ook tegelijk met u
sterven, verloochenen zal ik u
niet : En desgelijks spraken ook
allen.

* En zij komen¹ in eene hof- 32
stede, wier naam was Gethse-
mani. En hij zegt tot zijne leer-
lingen : Zit hier neder terwyl
ik bid. * En hij neemt Petrus, en 33

Jakobus, en Joannes met zich :
en hij begon beangst, en treurig
te worden. * En hij zegt tot hen : 34

Mijne ziel is bedroefd tot den
dood toe : blijft hier, en waakt !
* En een weinig voortgegaan 35

zijnde, viel hij ter aarde neder :
en bad, indien het mogelijk was,
dat die ure² hem mogt voorbij-
gaan : * en hij zeide : Abba³ 36

vader ! bij u is alles mogelijk,
neem dezen kelk van mij weg,
doch niet wat ik wil, maar wat
gij wilt ! * En hij komt, en vindt 37

hen slapende. En hij zegt tot
Petrus : Simon ! slaapt gij ! Ver-
mogt gij niet één uur te waken ?
* Waakt, en bidt opdat gij niet in 38

bekoring komt ! De geest is wel
gewillig, maar het vleesch is
zwak. * En hij ging wederom 39

heen en bad dezelfde woorden,
zeggende. * En teruggekeerd 40

zijnde, vond hij hen wederom
slapende, (want hunne oogen
waren bezwaard) en zij wisten
niet wat zij hem zouden ant-
woorden⁴. * En hij komt ten 41

hebben. De haan kraait kort na middernacht, en wederom met den morgenstond en Jesus' voorzeggung was, dat Petrus hem driemaal zou verloochenen vóór dat de morgenstond zou aanbreken. Het hanengekraai, waar Mattheüs van spreekt, is dat hanengekraai, dat het einde der nacht en het begin van den morgenstond aankondigt.

1) Men leze de noodige aantekeningen voor het verstand van dit stuk (vs 32—42) op de gelijkkluidende plaats van Mt 26, 36—46.

2) *die ure*, het lijdensuur, hier *gepersonifieerd*.

3) *Abba*, dat hetzelfde beteekent als ons *vader* ! is een woord uit het Arameesch dialekt, de taal van Palestina, toen de God-mensch op deze aarde verkeerde.

4) wederom door Jesus opgewekt uit hunnen slaap, wisten zij niet, wat zij zeggen zouden, om zich te verontschuldigen.

tertio, et ait illis : Dormite jam, et requiescite. Sufficit : venit hora : ecce Filius hominis tradetur in manus peccatorum. * Surgite, eamus. ecce qui me tradet, prope est.

* Et, adhuc eo loquente, venit Judas Iscariotes unus de duodecim, et cum eo turba multa cum gladiis, et lignis, a summis sacerdotibus, et Scribis, et senioribus. (Mt 26, 47. Lc 22, 47. Jo 18, 3.)

* Dederat autem traditor ejus signum eis, dicens : Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum, et ducite caute. * Et cum venisset, statim accedens ad eum, ait : Ave Rabbi : et osculatus est eum. * At illi manus injeecerunt in eum, et tenerunt eum. * Unus autem quidam de circumstantibus educens gladium, percussit servum summi sacerdotis : et amputavit illi auriculam. * Et respondens Jesus, ait illis : Tanquam ad latronem existis cum gladiis, et lignis comprehendere me? * quotidie eram apud vos in templo docens, et non me tenuistis. Sed ut impleantur Scripturæ. * Tunc discipuli ejus relinquentes eum, omnes fugerunt. (Mt 26, 56.)

* Adolescens autem quidam sequebatur eum amictussindone super nudo : et tenerunt eum.

derden male, en zegt tot hen : Slaapt nu, en rust! Het is genoeg! het uur is gekomen : zie de Zoon des menschen zal overgeleverd worden in de handen der zondaren. * Staat op, laat ons gaan ! zie die mij zal overleveren, is nabij.

* En, terwijl hij nog spreekt¹, komt Judas de Iskariotter een van de twaalf, en met hem eene groote schare met zwaarden, en en stokken, afgezonden van de opperpriesters, en de Schriftgeleerden, en de ouderlingen. * Hij nu die hem overleverde had hun een teeken gegeven, zeggende : Wien ik kussen zal, die is het, grijpt hem, en leidt hem behoedzaam² weg! * En gekomen zijnde, trad hij terstond naar hem toe, en zeide : Wees gegroet Rabbi ! en hij kuste hem. * Zij nusloegen de handen aan hem, en grepen hem. * Doch zeker iemand één van die daarbij stonden het zwaard trekkende, sloeg den dienstknecht des hoogepriesters : en hieuw hem het oor af. * En Jesus nam het woord op, en zeide tot hen : Even als tegen een roover zijt gij uitgetrokken met zwaarden, en stokken om mij gevangen te nemen? * dagelijks was ik bij u in den tempel leerende, en gij hebt mij niet gegrepen. Maar *dit geschiedde* opdat de Schriften vervuld zouden worden. * Alsdan verlieten hem zijne leerlingen, en namen allen de vlugt.

* Doch hem volgde een zeker jongeling aangedaan met een linnen kleed³ over het bloote

1) Men vergelijkte dit gedeelte (vs 43—50) der lijdensgeschiedenis met het verhaal van Mt 26, 47—57, en onze aanteekeningen aldaar.

2) Naar 't Grieksch : *wel bewaard*.

3) zija slaapkleed. Wie die jongeling geweest is, is onbekend.

52 * At ille rejecta sindone, nudus
 53 profugit ab eis. * Et adduxerunt
 Jesum ad summum sacerdotem :
 et convenerunt omnes sacerdo-
 tes, et Scribæ, et seniores. (Mt
 54 26, 57. Lc 22, 54. Jo 18, 24.) *
 Petrus autem a longe secutus est
 eum usque intro in atrium summi
 sacerdotis : et sedebat cum mi-
 nistris ad ignem, et calefacie-
 bat se.

55 * Summi vero sacerdotes, et
 omne concilium quærebant ad-
 versus Jesum testimonium, ut
 eum morti traderent, nec inve-
 niebant. (Mt 26, 59.) * Multi
 56 enim testimonium falsum dice-
 bant adversus eum : et conve-
 57 nientia testimonia non erant. *
 Et quidam surgentes, falsum
 testimonium ferebant adversus
 58 eum, dicentes : * Quoniam nos
 audivimus eum dicentem : Ego
 dissolvam templum hoc manu
 factum, et per triduum aliud non
 manu factum ædificabo. (Jo 2,
 59 19.) * Et non erat conveniens
 60 testimonium illorum. * Et ex-
 urgens summus sacerdos in me-
 dium, interrogavit Jesum, dicens :
 Non respondes quidquam ad ea,
 61 quæ tibi objiciuntur ab his ? *
 Ille autem tacebat, et nihil res-
 pondit. Rursum summus sacer-
 dos interrogabat eum, et dixit ei :
 Tu es Christus filius Dei bene-
 62 dicti ? * Jesus autem dixit illi :
 Ego sum : et videbitis Filium ho-
 minis sedentem a dextris virtutis
 63 cæli. (Mt 24, 30.) * Summus

lijf : en zij grepen hem¹. * Maar
 hij wierp het linnen kleed af, en
 vlugtte naakt van hen. * En zij
 53 leidden² Jesus weg naar den hoo-
 gepriester : en *daar* kwamen bij-
 een al de priesters, en de Schrift-
 geleerden, en de ouderlingen.
 * En Petrus volgde hem van verre
 54 tot binnen in den voorhof des
 hoogepriesters : en hij zat neder
 onder de dienaren bij het vuur,
 en warmde zich.

* De opperpriesters nu, en ge-
 55 heel de raad zochten eene getui-
 genis tegen Jesus, om hem ter
 dood te brengen, en zij vonden
 dieniet. * Want velen getuigden
 56 valschelijk tegen hem : en de
 getuigenissen kwamen niet over-
 een. * En er stonden eenigen op,
 57 en getuigden valschelijk tegen
 hem, zeggende : * Wij hebben
 58 hem hooren zeggen : Ik zal dezen
 tempel die met handen gemaakt
 is afbreken, en in drie dagen
 eenen anderen bouwen die niet
 met handen is gemaakt. * Doch
 59 hunne getuigenis kwam niet
 overeen. * En de hoogepriester
 60 stond op in het midden, en vroeg
 Jesus, zeggende : Antwoordt gij
 niets op hetgeen u door dezen
 wordt aangetijgd ? * Doch hij
 61 zweeg, en antwoordde niets.
 Wederom vroeg hem de hoo-
 gepriester, en zeide tot hem : Zijt
 gij de Christus de zone Gods des
 gezegenden ? * En Jesus zeide
 62 tot hem : Ik ben het ! en gij zult
 den Zoon des menschen zien
 gezeten ter rechterzijde der kracht
 Gods, en komende met de wolken³
 des hemels ! * De hoogepriester 63

1) Men kan hieruit besluiten, dat zij de Apostelen eveneens zouden gegrepen hebben, indien dezen niet bij tijds de vlugt genomen hadden.

2) Het noodige ter opheldering van dit gedeelte (vs 53—65) der lijdensgeschiedenis, is gezegd in de aantekeningen op Mt 26, 57—66.

3) *met de wolken*. Vgl. Dn 7, 13.

autem sacerdos scindens vestimenta sua, ait : Quid adhuc desideramus testes ? * Audistis blasphemiam : quid vobis videtur ? Qui omnes condemnaverunt eum esse reum mortis.

* Et cœperunt quidam conspuere eum, et velare faciem ejus, et colaphis eum cædere, et dicere ei : Prophetiza : et ministri alapis eum cædebant.

* Et cum esset Petrus in atrio deorsum, venit una ex ancillis summi sacerdotis : (Mt 26, 69.

Lc 22, 55. Jo 18, 25.) * et cum vidisset Petrum calefacientem se, aspiciens illum, ait : Et tu cum Jesu Nazareno eras. * At ille negavit, dicens : Neque scio,

neque novi quid dicas. Et exiit foras ante atrium, et gallus cantavit. * Rursus autem cum vidisset illum ancilla, cœpit dicere circumstantibus : Quia hic ex illis est. (Mt 26, 71.) * At ille iterum negavit. Et post pusillum rursus qui adstabant, dicebant Petro : Vere ex illis es : nam et Galilæus es. (Lc 22, 59. Jo 18,

26.) * Ille autem cœpit anathematizare, et jurare : Quia nescio hominem istum, quem dicitis.

* Et statim gallus iterum cantavit. Et recordatus est Petrus verbi, quod dixerat ei Jesus : Prius quàm gallus cantet bis, ter

nu scheurde zijne kleederen, en zeide : Wat bebben wij nog getuigen van noode ? * Gij hebt de godslastering gehoord : wat dunkt u ? En zij allen veroordeelden hem des doods schuldig te zijn.

* En eenigen begonnen hem te bespuwen, en zijn aangezigt te bedekken, en hem met vuisten te slaan, en tot hem te zeggen : Propheteer ! en de dienaren gaven hem kaakslagen¹.

* En terwijl Petrus beneden² in den voorhof was, kwam eene van de dienstmaagden des hoogepriesters : * en ziende Petrus die zich warmde, zag zij hem aan, en zeide : Ook gij waart met

Jesus den Nazarener ! * Maar hij loochende het, zeggende : Ik weet niet, en ik versta niet wat gij zegt ! En hij ging uit naar buiten vóór den voorhof, en de haan kraaide³.

* En toen de dienstmaagd wederom hem zag, begon zij tot de omstaanders te zeggen : Deze is een van hen⁴.

* Doch hij loochende het andermaal. En wederom een weinig daarna zeiden die daarbij stonden tot Petrus : Waarlijk gij zijt een van hen : want ook zijt ge een Galileër⁵.

* Doch hij begon zich zelven te vervloeken, en te zweren : Ikken dien mensch niet, van wien gij spreekt ! * En terstond kraaide de haan ten

tweeden male. En Petrus herinnerde zich het woord, dat Jesus tot hem gezegd had : Eer de haan tweemaal kraait, zult gij

niet, van wien gij spreekt ! * En terstond kraaide de haan ten tweeden male. En Petrus herinnerde zich het woord, dat Jesus tot hem gezegd had : Eer de haan tweemaal kraait, zult gij

* Et statim gallus iterum cantavit. Et recordatus est Petrus verbi, quod dixerat ei Jesus : Prius quàm gallus cantet bis, ter

1) Vgl. Mt 26, 67, 68. en de aantekeningen aldaar.

2) beneden. De zaal, waar het Sanhedrin vergaderde, was hooger gelegen dan de voorhof.

3) voor de eerste maal.

4) Zij wil zeggen : Deze behoort ook tot de aanhangers van den Nazarener.

5) Zie noot 4 op bladz. 190.

me negabis. Et coepit flere. (Mt 26, 75. Jo 13, 38.) mij driemaal verloochehen. En hij begon¹ te weenen.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus door het Sanhedrin voor den regterstoel van Pilatus gebragt en beschuldigd, vs 1—5. De Stedehouder geeft aan het volk de keus, wien van de twee zij verkiezen dat hij hun loslate, Jesus of Barabbas; en het volk, door de Sanhedristen opgehitst, eischt dat Barabbas losgelaten en Jesus zal gekruisigd worden; Pilatus voldoet aan hunnen eisch, vs 6—16. Jesus wordt door de Romeinsche krijgsknechten gegeeseld, bespuwd en bespot, daarna Jerusalem uitgeleid ter kruisiging, en op den Calvarie-berg tusschen twee misdadigers aan het kruis genageld, vs 17—28. Jesus, hangende aan het kruis, wordt nog gelasterd en bespot, vs 29—32. Jesus' sterven, en de wonderen, die zijnen dood vergezellen, vs 33—41. Jesus' begrafenis, vs 42—47.

1	* Et confestim, mane consilium facientes summi sacerdotes cum senioribus, et Scribis, et universo concilio, vincientes Jesum, duxerunt, et tradiderunt Pilato. (Mt 27, 1. Lc 22, 66. Jo 18, 28.)	* En terstond, des morgens vroeg beraadslaagden de opperpriesters met de ouderlingen, en de Schriftgeleerden, endengeheelen raad ² , en Jesus gebonden hebbende, leidden zij hem weg, en leverden hem over aan Pilatus ³ .	1
2	* Et interrogavit eum Pilatus: Tu es rex Judæorum? At ille respondens, ait illi: Tu dicis. (Mt 27, 11. Lc 23, 3. Jo 18, 33.)	* En Pilatus ondervroeg hem ⁴ : Zijt gij de koning der Joden? Hij nu antwoordde, en zeide tot hem: Gij zegt het.	2
3	* Et accusabant eum summi sacerdotes in multis.	* En de opperpriesters beschuldigden hem van vele dingen.	3
4	* Pilatus autem rursum interrogavit eum, dicens: Non respondes quidquam? vide in quantis te accusant.	* Pilatus nu ondervroeg hem wederom, zeggende: Antwoordt gij niets? zie eens van hoevele dingen beschuldigen zy u!	4
5	* Jesus autem amplius nihil respondit, ita ut miraretur Pilatus.	* Doch Jesus antwoordde niets meer, zoodat Pilatus zich verwonderde.	5
6	* Per diem autem festum sollebat dimittere illis unum ex vincis, quemcumque petissent.	* Op den feestdag nu was hij gewoon hun éénen der gevangenen los te laten, wien zij ook	6

¹) hij begon. Daarover heeft de Grieksche tekst *epibaloon*, 't welk hier zooveel beteekent als: op dat woord van Jesus, op die voorzeggung zijne aandacht vestigende, dat woord *bedenkende*, weende hij.

²) In den Griekschen tekst: *beraadslaagden de opperpriesters met de ouderlingen, en de Schriftgeleerden, geheel de raad*. De geheele raad of het Sanhedrin bestond uit de opperpriesters, de ouderlingen en de Schriftgeleerden. Zie noot 1 op bladz. 23. Vgl Mt 16, 21.

³) Vgl Mt 27, 1, 2, en de aantekeningen aldaar.

⁴) Voor dit vers en de drie volgende, leze men de aantekeningen op de gelijklopende plaats van Mt 27, 11—14.

- 7 * Erat autem qui dicebatur Barabbas, qui cum seditiosis erat vinctus, qui in seditione fecerat homicidium. * Et cum ascendisset turba, cœpit rogare, sicut
- 8 semper faciebat illis. * Pilatus autem respondit eis, et dixit: Vultis dimittam vobis regem Judæorum? * Sciebat enim quòd per invidiam tradidissent eum summi sacerdotes. * Pontifices autem concitaverunt turbam, ut magis Barabbam dimitteret eis.
- 9 * Pilatus autem iterum respondens, ait illis: Quid ergo vultis faciam regi Judæorum? (*Mt 27, 22. Lc 23, 14. Jo 18, 38; 19, 4.*)
- 10 * At illi iterum clamaverunt: Crucifige eum. * Pilatus vero dicebat illis: Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant: Crucifige eum. * Pilatus autem volens populo satisfacere, dimisit illis Barabbam, et tradidit Jesum flagellis cæsum, ut crucifigeretur.
- 11 * Milites autem duxerunt eum in atrium prætorii, et convocant totam cohortem, (*Mt 27, 27. Jo 19, 2.*) * et induunt eum purpura, et imponunt ei plecentes spineam coronam. * Et cœperunt salutare eum: Ave rex Judæorum. * Et percutiebant
- mogten eischen¹. * En er was een Barabbas genaamd, gevangen met de oproermakers, die in het oproer een moord begaan had². * En de schare opgekomen³ zijnde, begon te eischen, dat Pilatus hun doen zou⁴ gelijk hij altijd hun deed. * Pilatus nu antwoordde hun⁵, en zeide: Wilt gij dat ik u den koning der Joden loslate? * Want hij wist dat de opperpriesters hem uit nijd hadden overgeleverd. * Doch de opperpriesters stookten het volk op, dat hij hun liever Barabbas zoude loslaten⁶. * En Pilatus sprak wederom⁷, en zeidetot hen: Wat wilt gij dan dat ik doe met den koning der Joden? * En wederom schreeuwden zij: Kruisig hem! * Doch Pilatus zeide tot hen: Wat kwaads heeft hij dan toch gedaan? Maar zij schreeuwden nog heviger: Kruisig hem! * Pilatus nu willende aan het volk genoegen geven, liet hun Barabbas los, en gaf Jesus na hem gegeeseld te hebben, over om gekruisigd te worden.
- * En de krijgsknechten⁸ leidden hem in den voorhof van het regthuis, en riepen de gansche bende bijeen, * en zij doen hem een purperen kleed aan, en vlechten eene doornen kroon en zetten hem die op. * En zij begonnen hem te begroeten: Wees

1) Zie noot 4, 5 en 8 op bladz. 194.

2) *begaan had*. Naar het Grieksch: *die... begaan hadden*.

3) *opgekomen zijnde*, d. i. genaderd zijnde tot het *lithostroton* of geplaveide plein voor het regthuis van Pilatus, en waar deze op zijnen registerstoel gezeten was. Vgl Jo 19, 13.

4) dat hij hun eenen gevangene zou loslaten. Zie vs 6.

5) Zie voor vs 9 en 10 het aangeteekende op Mt 27, 17—19.

6) Zie noot 1 op bladz. 195.

7) Vergelijk voor vs 12—15 het verhaal bij Mt 27, 21—26, en onze aantekeningen aldaar.

8) Men vergelijkte voor dit gedeelte (vs 16—23) der lijdensgeschiedenis het verhaal bij Mt 27, 27—34, en onze aantekeningen op die plaats.

caput ejus arundine: et conspue-
bant eum, et ponentes genua,
20 adorabant eum. * Et postquam
illuserunt ei, exuerunt illum
purpura, et induerunt eum ve-
stimentis suis :

et educunt illum ut crucifi-
21 gerent eum. * Et angariaverunt
prætereuntem quempiam, Simo-
nem Cyrenæum venientem de
villa, patrem Alexandri, et Rufi,
ut tolleret crucem ejus. (Mt 27,
22 32. Lc 23, 26.) * Et perducunt
illum in Golgotha locum : quod
est interpretatum Calvariælocus.
23 * Et dabant ei bibere myrrhatum
vinum : et non accepit.

24 * Et crucifigentes eum, divi-
serunt vestimenta ejus, mittentes
sortem super eis, quis quid tolle-
25 ret. * Erat autem hora tertia :
26 et crucifixerunt eum. * Et erat
titulus causæ ejus inscriptus :
27 REX JUDÆORUM. * Et cum eo
crucifigunt duos latrones: unum
a dextris, et alium a sinistris
28 ejus. * Et impleta est scriptura,
quæ dicit : Et cum iniquis repu-
29 tatus est. (Is 53, 12.) * Et præte-
reuntes blasphemabant eum,
movenes capita sua, et dicentes:

gegroet koning der Joden ! * En 19
zij sloegen hem met een rietstok
op het hoofd : en spuwden op
hem, en nederknielende, aaba-
den zij hem. * En nadat zij hem 20
bespot hadden, deden zij hem
het purperen kleed uit, en deden
hem zijne kleederen aan :

en zij leidden hem uit om hem
te kruisigen. * En zij dwongen 21
een zekeren *mensch daar voor-*
bijgaande, Simon van Cyrene
die van het veld kwam, den
vader van Alexander, en Rufus¹,
om zijn kruis te dragen. * En 22
zij brengen hem naar de Gol-
gotha-plaats : hetwelk vertaald
zijnde is Schedelplaats. * En 23
zij gaven hem gemirreden wijn²
te drinken : doch hij nam dien
niet.

* En toen zij hem gekruisigd 24
hadden, verdeelden zij zijne
kleederen, het lot er over wer-
pende, wat ieder krijgen zou³.
* En het was de derde ure⁴ : 25
en zij kruisigden hem. * En 26
het opschrift zijner beschuldig-
ging stond zoo opgeschreven :
DE KONING DER JODEN⁵. * En 27
met hem kruisigen zij twee roo-
vers : één' aan zijne regter-, en
één' aan zijne linkerzijde. * En 28
vervuld werd de schrift⁶, die
zegt : En onder de boosdoe-
ners werd hij gerekend.
* En die voorbijgingen⁷ las- 29

1) Deze Alexander en Rufus zullen, als christenen, aan de eerste lezers van dit Evangelie bekend zijn geweest.

2) wijn gemengd met mirre, een gom of hars van bitteren smaak. De wijn kreeg daardoor eene de zinnen verdoovende kracht. Gal zal bij Mt (27, 34) gezegd zijn voor *bittere kruiden*.

3) Vgl Mt 27, 35—37.

4) *de derde ure*, dat is, naar onze wijze van tellen, te negen uren des morgens. Zie noot 3 op bladz. 129.

5) Zie noot 3 en 4 op bladz. 198.

6) *de schrift*, eene voorzegging van den propheet Isaïas aangaande den Messias. Zie Is 53, 12.

7) Zie voor vs 29—32 het aangeteekende op Mt 27, 39—44.

Vah qui destruis templum Dei,
 et in tribus diebus reedificas :
 30 (Jo 2, 19.) * salvum fac temetip-
 31 sum descendens de cruce. * Simi-
 liter et summi sacerdotes illuden-
 tes, ad alterutrum cum Scribis
 dicebant : Alios salvos fecit,
 seipsum non potest salvum fa-
 32 cere. * Christus rex Israel des-
 cendat nunc de cruce, ut videamus,
 et credamus. Et qui cum
 eo crucifixi erant, convitiaban-
 33 tur ei. * Et facta hora sexta,
 tenebræ factæ sunt per totam
 terram usque in horam nonam.
 34 * Et hora nona exclamavit Jesus
 voce magna, dicens : Eloi, eloi,
 lamma sabachtháni? quod est
 interpretatum: Deus meus, Deus
 meus, ut quid dereliquisti me ?
 35 (Ps 21, 2. Mt 27, 46.) * Et
 quidam de circumstantibus au-
 dientes, dicebant : Ecce Eliam
 36 vocat. * Currens autem unus,
 et implens spongiam aceto, cir-
 cumponensque calamo, potum
 dabatei, dicens: Sinite, videamus
 si veniat Elias ad deponendum
 37 eum. * Jesus autem emissa voce
 magna expiravit.
 38 * Et velum templi scissum est
 in duo, a summo usque deorsum.

terden hem, hunne hoofden
 schuddende, en zeggende : Ha !
 gij die den tempel Gods afbreekt,
 en in drie dagen weder opbouwt:
 * verlos u zelve met af te komen 30
 van het kruis! * Desgelijks spot- 31
 teden onder elkander ook de
 opperpriesters met de Schrift-
 geleerden, en zeiden : Anderen
 heeft hij verlost, zich zelve kan
 hij niet verlossen ! * De Christus 32
 de koning Israëls kome nu af
 van het kruis, opdat wij zien, en
 gelooven ! Ook zij die met hem
 gekruisigd waren, beschimpten
 hem. * En als het de zesde ure 33
 geworden was¹, kwam er eene
 duisternis over de gansche aarde
 tot de negende ure toe. * En ter 34
 negende ure riep Jesus met
 luider stem, zeggende : Eloi²,
 Eloï, lamma sabachthani? 't welk
 vertaald zijnde is : Mijn God !
 mijn God ! waarom hebt gij
 mij verlaten ! * En eenigen van 35
 die daarbij stonden dit hoorende,
 zeiden : Zie hij roept Elias !
 * En er liep een toe, en eene 36
 spons met azijn vullende, en op
 een riet stekende, gaf hij hem
 te drinken, zeggende : Wacht !
 laat ons zien of Elias komt om
 hem af te nemen ! * En Jesus 37
 bragt eene luide stem uit en gaf
 den geest³.
 * En het voorhangsel des tem- 38
 pels scheurde in tweeën, van

¹) Lees voor vs 33—37 de noten op Mt 27, 45—50.

²) Eloi is hetzelfde gezegd als Eli, d. i. mijn God !

³) en gaf den geest. De kruisiging was eene hoogst pijnlijke en daarbij zeer langzame doodstraf : men stierf veeleer aan het kruis, dan door het kruis ; en het gebeurde wel, dat gekruisigden nog leefden op hunne kruisen den dag na hunne kruisiging, ja zelfs nog langer. De dood, welke eerst een einde maakte aan hun lijden, kwam de kruiselingen, naar mate van hunne mindere of meerdere ligchaamskrachten, vroeger of later van hunne smarten verlossen. Doch onze aanbiddelijke Zaligmaker was, door al hetgeen hij dien nacht geleden had, zonder eenige rust of verkwikking te kunnen genieten, reeds vóór zijne kruisiging zoodanig uitgeput, dat hij niet in staat was, zijn kruis tot aan de strafplaats te dragen ; hij was reeds bijne krachteloos toen hij daaraan genageld werd.

39 * Videns autem Centurio, qui ex
adverso stabat, quia sic clamans
expirasset, ait: Vere hic homo
40 Filius Dei erat. * Erant autem
et mulieres de longe aspicientes:
inter quas erat Maria Magda-
lene, et Maria Jacobi minoris,
et Joseph mater, et Salome:
41 (Mt 27, 55.) * et cum esset in
Galilæa, sequebantur eum, et
ministrabant ei, et aliæ multæ,
quæ simul cum eo ascenderant
Jerosolymam. (Lc 8, 2).

42 * Et cum jam sero esset factum
(quia erat Parasceve, quod est
ante sabbatum) (Mt 27, 57. Lc
43 23. 50. Jo 19, 38.) * venit Jo-
seph ab Arimathæa nobilis de-
curio, qui et ipse erat expectans
regnum Dei, et audacter introi-
vit ad Pilatum, et petiit corpus
44 Jesu. * Pilatus autem mirabatur
si jam obiisset. Et accersito cen-
turione, interrogavit eum si jam

boven tot beneden¹. * De Hoofd- 39
man nu, die tegen *hem* over
stond², ziende dat hij zóó roe-
pende³ den geest gegeven had,
zeide: Waarlijk deze mensch
was Gods Zoon! * En er waren 40
ook vrouwen⁴ die van verre toe-
zagen: onder welke waren Ma-
ria Magdalena, en Maria de
moeder van Jacobus den minde-
ren, en van Joseph, en Salome:
* ook toen hij in Galilea was, 41
volgden, en dienden zij hem, *zij*
en vele andere, die tegelijk met
hem waren opgegaan naar Jeru-
salem.

* En toen het reeds avond was 42
geworden⁵ (dewijl het Voor-
bereiding⁶ was, dat is vóór-
sabbath) * kwam Joseph van 43
Arimathea een achtbaar raads-
heer, die ook zelf⁷ het rijk Gods
verwachtte, en ging stout⁸ bin-
nen tot Pilatus, en verzocht het
ligchaam van Jesus. * Pilatus nu 44
verwonderde zich dat hij reeds
zou gestorven zijn⁹. En hij liet

1) Zie noot 2 op bladz. 200.

2) De Hoofdman, die tegen over het kruis van Jesus stond, en het bevel voerde over de soldaten, aan welke de volvoering der kruisstraf was opgelegd.

3) zóó roepende, met zulke eene krachtvolle stem roepende. Zie voorts het aangeteekende op Lk 23, 47.

4) Zie voor: vs 40, 41, het aangeteekende op Mt 27, 55, 56.

5) Men denke aan den vóór-avond, den tijd tusschen drie en zes uren in den namiddag. Zie noot 7 op bladz. 94.

6) Voorbereiding. Wat daardoor verstaan wordt is gezegd in noot 6 op bladz. 202. Die avond was een voorbereiding-avond of anders gezegd een vóór-sabbath-avond; bij gevolg zou de rust van den sabbath na weinige uren aanvangen, en dan had Joseph het begraven van Jesus tot na den sabbath moeten uitstellen. De Evangelist wil ons door die woorden: *dewijl het Voorbereiding was*, de reden opgeven, waarom Joseph van Arimathea zooveel haast maakte om Jesus te begraven.

7) *die ook zelf*. Gelijk vele andere van zijne volksgenooten, zoo was ook deze Joseph zelf van het getal dergenen, die in Jesus geloofden en de oprigting *verwachten van het Godsrijk*, waarvan Jesus gepredikt had (Mt 4, 17), dat het genaderd was en nu stond opgericht te worden. Zie voorts noot 11 op bladz. 201, en noot 12 op bladz. 201.

8) *stout*. Er behoorde voorzeker groote moed toe, om zich in deze oogenblikken zoo openbaarlijk voor eenen aanhanger van Jesus den Nazarener te verklaren.

9) Pilatus wist niet, dat Jesus schier uitgeput van ligchaamskrachten aan het kruis was genageld, en daarom baarde het bij hem verwondering, dat Jesus nu alreeds zou gestorven zijn.

- 45 mortuus esset. * Et cum cognovisset a centurione, donavit
 46 corpus Joseph. * Joseph autem mercatus sindonem, et deponens eum involvit sindone, et posuit eum in monumento, quod erat excisum de petra, et advolvit lapidem ad ostium monumenti.
 47 * Maria autem Magdalene, et Maria Joseph aspiciebant ubi poneretur.
- den hoofdman¹ roepen, en vroeg hem of hij alreeds gestorven was. * En toen hij het van den hoofdman vernomen had, schonk hij het ligchaam aan Joseph. * Joseph nu lynwaad gekocht hebbende, nam hem af, wond hem in het lijnwaad, en legde hem in eene grafstede, welke uit eene steenrots was uitgehouwen, en hij wentelde een steen voor den ingang der grafstede². * En Maria Magdalena, en Maria *de moeder* van Joseph zagen aan waar hij gelegd werd³.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Zeer vroeg op den eersten dag der week komen eenige vrouwen naar het graf om Jesus te balsemen, vs 1, 2. De grafstede ingegaan zijnde, zien zij eenen Engel, die haar Jesus' verrijzenis aankondigt, voorts haar beveelt deze tijding te brengen aan zijne leerlingen, en hun te zeggen, dat zij den verrezene in Galilea zouden zien, vs 3—7. Jesus' verschijning aan Maria Magdalena, en vervolgens aan twee van diegenen, die met hem verkeerd hadden, vs 8—13. Jesus' verschijning aan zijne elf Apostelen; hunne zending om het Evangelie in de gansche wereld te verkondigen, vs 14—18. Jesus' hemelvaart, en de verbreiding van het Christendom, vs 19, 20.

- ¹ * Et cum transisset sabbatum, Maria Magdalene, et Maria Jacobi, et Salome emerunt aromata ut venientes ungerent Jesum. (Mt 28, 1. Lc 24, 1. Jo 20, 1.)
² * Et valde mane una sabbatorum,
- * En toen de sabbath was voorbijgegaan, kochten Maria Magdalena, en Maria *de moeder* van Jakobus, en Salome specerijen om Jesus te gaan zalven⁴.
 * En zeer vroeg op den eersten

¹) den hoofdman van vs 39.

²) Zie de aantekeningen op Mt 27, 59—61.

³) Zie noot 5 op bladz. 202.

⁴) Uit het verhaal van den H. Joannes (19, 38, 39) zien wij, dat Joseph van Arimathea en Nicodemus Jesus' ligchaam in linnen doeken wonden met een mengsel van mirre en aloë tot balseming van het lijk. Dat nu Maria Magdalena en de andere Maria, die hier genoemd worden, van deze inbalseming wisten, wordt nergens gezegd, en volgt ook niet noodzakelijk uit het geschiedverhaal der Evangelisten. Doch, verondersteld al eens dat zij van die inbalseming kennis droegen, zij konden haar toch, daar zij om den invallenden sabbathdag in aller ijl geschied was, als niet voldoende beschouwen, en daarom met toestemming van Joseph, den eigenaar der grafstede, Jesus' lijk nog eens en zorgvuldiger willen inbalsemen; iets wat geschieden kon zonder het ligchaam te ontwinden, door namelijk hetzelfde, ingewikkeld gelijk het daar was, met andere specerijen in andere linnen doeken andermaal te wikkelen.

3 veniunt ad monumentum, orto
jam sole. * Et dicebant ad invi-
4 cem : Quis revolvat nobis lapi-
dem ab ostio monumenti ? * Et
respicientes viderunt revolutum
lapidem. Erat quippe magnus
valde.
5 * Et introeuntes in monumen-
tum viderunt juvenem sedentem
in dextris, coopertum stola can-
dida, et obstupuerunt. (Mt 28, 5.
6 Lc 24, 4. Jo 20, 11.) * Qui dicit
illis : Nolite expavescere : Jesum
quæritis Nazarenum, crucifi-
7 xum : surrexit, non est hic, ecce
locus ubi posuerunt eum. * Sed
ite, dicite discipulis ejus, et Petro
quia præcedit vos in Galilæam :
ibi eum videbitis, sicut dixit
vobis. (Sup) 14, 28.)
8 * At illæ exeuntes, fugerunt
de monumento : invaserat enim
eas tremor et pavor : et nemini
quidquam dixerunt : timebant

dag der week, kwamen zij aan de
grafstede, toen de zon reeds¹ was
opgegaan. * En zij zeiden tot
3 elkander²: Wie zal ons den steen
afwentelen van den ingang der
grafstede ? * En opziende zagen
4 zij dat de steen afgewenteld
was. Want hij was zeer groot³.
* En ingegaan zijnde in de
5 grafstede zagen zij ter regter-
zijde een jongeling⁴ zitten, be-
kleed met een wit gewaad, en zij
verschrikten. * Doch hij zegt tot
6 haar : Weest niet ontsteld ! Gij
zoekt Jesus den Nazarener, den
gekruisigde : hij is verrezen, hij
is hier niet, ziedaar de plaats
waar zij hem gelegd hebben⁵.
* Maar gaat, zegt aan zijne leer-
7 lingen, en aan Petrus⁶ dat hij u
voor gaat naar Galilea : aldaar
zult gij hem zien, gelijk hij u
gezegd heeft⁷.
* En zij gingen uit⁸, en vloten
8 weg van de grafstede : want
siddering en ontsteltenis had
haar bevangen⁹ : en aan nie-
mand zeiden zij iets¹⁰ : want zij

1) Het woordje *reeds* (Vulg. *jam*) staat niet in den Griekschen tekst. Overigens moet hier aangemerkt worden, dat Markus niet alleen zegt, dat *de zon was opgegaan*, toen de vrouwen aan Jesus' grafplaats kwamen, maar dat hij ook zegt, dat het *zeer vroeg* was, toen dit geschiedde. En dit noopt ons, om hier door het *opgaan van de zon* het eerste morgenrood en het kriecken van den dag te verstaan, en niet juist dien tijd, dat de zon alreeds boven de kimme is en hare geheele schijf vertoont aan den gezigteinder.

2) op den weg naar het graf. Dat de steen, die den ingang sloot van Jesus' grafstede, verzegeld was geworden en zijn graf met eene wacht bezet, daarvan wisten de vrouwen niets.

3) Nabij de plaats der grafstede gekomen, slaan zij de oogen op, en bemerken dat de steen reeds afgewenteld was ; en dit moest haar, *opziende*, wel terstond in het oog vallen, omdat *die steen zeer groot* was.

4) *een jongeling*, een engel des Heeren onder de gedaante eens jongelings. Vgl. Mt 28, 5, en noot 4 op bladz. 205.

5) Vgl. Mt 28, 5—7, en lees de aantekeningen op die plaats.

6) *en aan Petrus*, en bijzonderlijk aan Petrus, als het hoofd der Apostelen.

7) Zie Mk 24, 28, en lees hier ook noot 4 op bladz. 206.

8) *uit de grafstede*, waar Jesus gelegen had.

9) Het zien en het hooren spreken van den engel was oorzaak van hare siddering en ontsteltenis.

10) De vrouwen gingen, gelijk haar bevolen was (vs 7), Jesus' verrijzenis aan de

9 enim. * Surgens autem mane,
 prima sabbati, apparuit primo
 Mariæ Magdalene, de qua ejece-
 rat septem dæmonia. (Jo 20, 16.)
 10 * Illa vadens nunciavit his, qui
 cum eo fuerant, lugentibus, et
 11 flentibus. * Et illi audientes quia
 viveret, et visus esset ab ea, non
 crediderunt.
 12 * Post hæc autem duobus ex
 his ambulatibus ostensus est in
 alia effigie, euntibus in villam :
 13 (Lc 24, 13.) * et illi euntes
 nunciaverunt ceteris : nec illis
 crediderunt.
 14 * Novissime recumbentibus

waren bevreesd. * Toen hij nu
 des morgens, op den eersten dag
 der week verrezen was, ver-
 scheen hij eerstelijk aan Maria
 Magdalena¹, van welke hij zeven
 booze geesten had uitgedreven².
 * Deze ging heen en berigtte
 het³ aan hen, die met hem ge-
 weest waren⁴, welke treurden, en
 weenden. * En dezen als zij hoor-
 den dat hij leefde, en van haar
 gezien was, geloofden het niet⁵.
 * En daarom vertoonde hij
 zich⁶ in eene andere gedaante⁷
 aan twee van hen⁸ terwijl zij
 wandelden, en naar eene land-
 hoeve gingen : * ook dezen gin-
 gen heen en berigkten het aan
 de overigen⁹ : maar ook hun
 geloofden zij niet.
 * Ten laatste¹⁰ verscheen hij

Apostelen en aan Petrus verkondigen ; doch onderweg zeiden zij aan niemand iets van hetgeen zij gehoord en gezien hadden ; want zij vreesden, niet durvende, uit vrees voor Jesus' vijanden, openlijk zijne verrijzenis aan hare volksgenooten bekend maken.

1) Deze verschijning van Jesus aan Maria Magdalena staat uitvoerig vermeld bij Jo 20, 14—18.

2) Zie Lk 8, 2, en de aantekening aldaar.

3) namelijk dat Jesus haar verschenen was. Vgl. Jo 20, 17, 18, en de aantekeningen aldaar.

4) d. i. aan Jesus' Apostelen en aan die leerlingen, die met hem verkeerdt hadden.

5) Zij gaven geen geloof aan het zeggen van Maria Magdalena, die verzekerde, dat zij den Heere Jesus gezien had.

6) De verschijning, waarvan Markus hier met een enkel woord gewaagt, is die welke te beurt viel aan twee van Jesus' leerlingen, op hunne wandeling naar Emmaüs. De H. Lukas (24, 13—36) geeft van deze verschijning een omstandig verhaal.

7) in eene andere gedaante. Zie het aangeteekende op Lk 24, 16.

8) twee van hen, twee van het getal dergenen, van welke in vs 10 gezegd wordt : die met hem geweest waren. Deze twee waren niet tegenwoordig, toen Maria Magdalena aan hen, die met hem geweest waren, kwam aankondigen, dat Jesus van haar gezien was geworden. Dit blijkt uit Lk 24, 22—24.

9) aan de overigen, die met hem geweest waren (vs 10), berigkten deze twee, dat zij Jesus gezien hadden (Vgl. Lk 24, 35) ; maar die overigen gaven geen geloof aan het zeggen van deze twee, gelijk zij eveneens geen geloof hadden gegeven aan de verzekering van Magdalena (vs 11). Men leze hier ook het aangeteekende op Lk 24, 34, 35.

10) Ten laatste. Dit beteekent niet, dat de verschijning, welke hier vervolgens vermeld wordt, de allerlaatste is geweest van alle Jesus' verschijningen ; maar de Evangelist wil door dit ten laatste alleen te kennen geven, dat de verschijning, hier door hem vermeld, geschied is na de twee vorige, van welke hij in vs 9 en in vs 12 gesproken had. De verschijning, van welke Markus hier in de derde plaats gewaagt,

illius undecim apparuit: et exprobravit incredulitatem eorum et duritiam cordis: quia iis, qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt. * Et dixit eis: Euntes in mundum universum prædicate Evangelium omni creaturæ. * Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur. * Signa autem eos, qui crediderint, hæc sequentur: In

aan de elven terwijl zij aan tafel zaten: en hij berispte hunne ongeloovigheid¹ en hardheid des harten: omdat zij hun, die hem verzezen gezien hadden², niet hadden geloofd. * En hij sprak tot hen: Gaat³ in de geheele wereld⁴ en predikt het Evangelie aan alle schepsel⁵. * Die geloofd zal hebben, en gedoopt zal zijn⁶. zal zalig worden⁷: maar die niet geloofd zal hebben⁸, zal veroordeeld worden. * En deze teekenen⁹ zullen hen volgen, die

wordt met hare omstandigheden verhaald door Lk (24, 36, volg.) en door Jo (20, 19, volg.). Zij was *de laatste* der verschillende verschijningen, welke plaats hadden op den dag zelve van Jesus' verrijzenis. En misschien heeft Markus zijn *ten laatste* in dien zin geschreven; want hij *noemt* (vs 9) dien dag, als hij aanvangt van Jesus' verschijningen te spreken.

¹) *ongeloovigheid*. Daarmede wordt hier beteekend, niet een boosaardig ongelooft, maar een gebrek, waarvan het tegendeel is een ander gebrek, namelijk dat van lichtgeloovigheid.

²) Maria Magdalena (vs 9), en de twee leerlingen, die naar Emmaüs gingen (vs 13).

³) *Gaat*. Geen ware leeraar van het Evangelie, zonder wettige zending, en geene wettige zending, indien zij niet onafgebroken opklimt tot de Apostelen, onmiddelijk door den Heere gezonden, opdat zij door zich zelve, en door degenen die wederom door hen middelijk of onmiddelijk zouden gezonden worden, al de volkeren der aarde zouden onderwijzen.

⁴) *in de geheele wereld*. Vroeger was de werkkring der Apostelen bepaald tot Judea (Mt 10, 5); doch van nu aan moest hunne prediking geene andere eindpalen kennen dan die der gansche wereld.

⁵) *aan alle schepsel*, aan alle menschen, zonder onderscheid, Joden en Heidenen, aan het gansche menschelijk geslacht. Vgl. Mt 28, 19. Het woord *schepsel* wordt hier, gelijk in den brief tot de Kolossers (1, 23), bij uitnemendheid gebezigt van den mensch, het pronkstuk van geheel de zichtbare schepping. Vergelijk hier voorts Mt 28, 18—20, en het aangeteekende op die plaats.

⁶) *Predikt... Die geloofd zal hebben, en gedoopt zal zijn*. Twee vereischten ter zaligheid: het geloof aan de leer van het Evangelie, en het doopsel van Christus; eerst het geloof, en dan het doopsel. Doch merk hier aan, dat de Zaligmaker spreekt van *volwassen* doopelingen; want hij spreekt van dezulken, aan welke het woord des Evangelies *gepredikt* kan worden. Om welke reden deze plaats van Markus wel zeer ten onregte door sommige dwaalleeraars gebezigt is geworden tegen den kinderdoop.

⁷) *zalig worden*. Die zaligheid begint in dit sterfelijk leven door de rechtvaardigmaking, welke bestaat uit de vergiffenis der zonden en de heiligmakende genade; en zij krijgt hare voltooiing in het toekomstige leven, door het aanschouwen van God en het volmaakt geluk van ziel en lichaam.

⁸) *die niet geloofd zal hebben*, en, bij gevolg, ook niet gedoopt geworden is; want het geloof gaat den Doop vooraf; wie niet geloofde, mogt ook niet gedoopt worden. — Het is eene valsche leer, ja eene ongerijmdheid, te beweren, dat het doopsel niet noodzakelijk is ter zaligheid, omdat hier in het tweede lid van dit vers alleen staat: *die niet geloofd zal hebben*, en daar niet bijgevoegd wordt: *en niet gedoopt zal zijn*. Vgl. het aangeteekende op Jo 3, 5.

⁹) *en deze teekenen* (die hier opgenoemde en andere dusdanige wonderwerken) *zullen*

- nomine meo dæmonia ejicient : geloofd zullen hebben : In mijnen
 linguis loquentur novis : (Act 2, naam zullen zij booze geesten
 4 ; 10, 46 ; 16, 18 ; 28, 5, 8.) uitwerpen : nieuwe talen zullen
 18 * serpentes tollent : et si morti- zij spreken : * slangen zullen 18
 ferum quid biberint, non eis zij opnemen : en hebben zij iets
 nocebit : super ægros manus doodelijks gedronken, het zal
 imponent, et bene habebunt. hun niet schaden : aan zieken
 19 * Et Dominus quidem Jesus zullen zij de handen opleggen,
 postquam locutus est eis, assum- en zij zullen gezond worden.
 ptus est in cælum, et sedet a * En de Heere Jesus na tot 19
 dextris Dei. (Lc 24, 51.) * Illi hen gesproken te hebben, werd
 20 autem profecti prædicaverunt opgenomen in den hemel, en is
 20 ubique Domino cooperante, et gezeten aanderegterhand Gods¹.
 sermonem confirmante, sequen- * En zij uitgegaan zijnde 20
 tibus signis. dikten overal terwijl de Heere
 medewerkte, en het woord be-
 vestigde, door de teekenen² die
 daarop volgden³.

hen, die geloofd zullen hebben (de geloovig gewordenen) *volgen*. Neem dit woord *volgen* in den zin van *vergezellen*, waardoor de kracht van het Grieksche compositum hier gebezigd goed wordt uitgedrukt. Deze wonderteekenen moesten strekken tot eene goddelijke getuigenis der waarheid van het Evangelie, en hierdoor de uitbreiding van het christendom bevorderen. Doch aangaande die wonderkracht den geloovig gewordenen hier beloofd, dient aangemerkt, dat deze belofte niet in dien zin moet verstaan worden, alsof aan elken geloovige zonder onderscheid, die wonderkracht zich ten allen tijde in gelijke mate bij de geloovigen zoude vertoonen.

1) Zie voor vs 19 het aangeteekende op Hand 1, 3, 9; 2, 34.

2) De *teekenen* of wonderwerken, waarvan in vers 17 en 18 gesproken is. Vgl. noot 9 op bladz. 307.

3) *de teekenen, die daarop volgden*, dat is, de wonderwerken, die, volgens de belofte (vs 17 en 18) van den Zaligmaker, *volgden op* het geloovig aannemen van het woord der Apostolische prediking bij dezulken, die geloovig geworden waren.

INLEIDING

TOT

HET EVANGELIE VAN LUKAS.

De H. Lukas, van wien Paulus spreekt in zijn brief aan de Kolossers¹, is, volgens de eenstemmige getuigenis der oudheid, de schrijver van het derde Evangelie, gelijk mede van de *Handelingen der Apostelen*. Toen Paulus, te Troas zijnde, in een nachtgeziget vermaand werd, om naar Macedonië over te steken, was Lukas als Evangelie-dienaar bij hem², en sedert dien tijd bijna aanhoudend de reisgenoot van dien Apostel, met wien hij ook te Jerusalem bij Jakobus geweest is³. En gedurende Paulus' gevangenschap, eerst te Cesarea en daarna te Rome, verliet Lukas zijnen ambtgenoot niet, maar verbleef beide malen in zijne nabijheid, en diende hem getrouwelijk⁴.

Onze Evangelist was geen geboren Israëliet, maar een Heiden⁵; want Paulus onderscheidt hem van die Christenen, van welke hij te kennen geeft, dat zij *uit de besnijdenis waren*⁶. Misschien ging Lukas eerst, als Proseliet, tot het Jodendom over, en werd vervolgens een belijder der Christelijke Godsdienst. Van beroep was Lukas een geneesheer⁷; doch hoe en wanneer hij Christen is geworden, is onbekend. Epiphanius en eenige latere schrijvers houden hem voor eenen van die twee en zeventig leerlingen, welke

---

1) Kol 4, 14. — 2) Hand 16, 9, 10. — 3) Hand 21, 18.

4) Hand 24, 23; 28, 16, 30. Kol 4, 14. II Tim 4, 11.

5) Eusebius (H. E. 3, 4) geeft het Syrische Antiochië op als de geboorteplaats van Lukas. — 6) Kol 4, 11, 14. — 7) Kol 4, 14.

*Jesús vóór zich henen zond naar alle stad en plaats, waar hij zelf komen zou*¹; maar dan ware Lukas werkelijk een der ooggetuigen geweest der handelingen van den Zaligmaker, terwijl hij toch in de voorrede van zijn Evangelie zich zelven wel duidelijk van die ooggetuigen onderscheidt. Naar het zeggen van Baronius, die daarvoor Gregorius van Nazianzen, Paulinus, en andere schrijvers aanhaalt, zou Lukas bij Patras, in Achaïe, den marteldood gestorven zijn. De H. Kerk viert zijne gedachtenis op den 18 October.

De aanleidende oorzaak voor Lukas tot het opstellen van zijn Evangelie gelijk mede van zijne *Handelingen der Apostelen*, was het onderrigt van zekeren Theophilus, aan wien hij beide geschriften ook opdroeg: een en ander blijkt uit de kleine voorrede, waarmede zijn Evangelie aanvangt; doch wie deze Theophilus geweest is, weet men niet.

De oorspronkelijke taal van dit Evangelie is het Grieksch. Op welke plaats het geschreven werd, is niet bekend; ook de tijd wanneer, is onzeker; zooveel is echter buiten allen twijfel, dat het reeds opgesteld was vóór den dood van Paulus, welke plaats had in het jaar 67 of 68 van onze tijdrekening.

---

¹) Lk 10, 1.

HET
H. EVANGELIE VAN JESUS CHRISTUS
VOLGENS LUKAS.

EERSTE HOOFDSTUK.

INHOUD. Voorrede tot Theophilus, vs 1—4. De Evangelist begint zijne geschiedenis met de voorzegging te verhalen der geboorte van Joannes den Dooper. Terwijl Zacharias bezig is met het reukoffer te doen in den tempel, verschijnt hem de Engel Gabriël, die hem voorzegt, dat Elisabeth, zijne huisvrouw, eenen zoon zou baren, aan wien hij den naam moest geven van Joannes; dit kind zou reeds vóór zijne geboorte vervuld worden met den heiligen Geest, en eens de voorlooper en wegbereider wezen van den Messias, vs 5—17. Zacharias aarzelt geloof te geven aan de woorden van den Engel, en wordt daarom geslagen met stomheid, die voortduren moet tot op den tijd, dat geschieden zou wat de Engel hem voorspeld had. Kort na deze verschijning wordt Elisabeth, zijne huisvrouw, werkelijk zwanger, vs 18-25. De Engel Gabriël wordt van God afgezonden tot de Maagd Maria, de bruid van Joseph, en kondigt haar aan, dat zij, zonder toedoen eens mans, door een wonder van Gods almagt, zou ontvangen, en de moeder worden van eenen zoon, wiens naam zij Jesus moest noemen, en die wezen zou de Zoon des Allerhoogsten en de lang verwachte koning Messias. De Engel maakt haar te gelijker tijd de zwangerheid bekend van Elisabeth, hare nicht, vs 26—38. Maria bezoekt Elisabeth, die op hare begroeting vervuld wordt met den H. Geest en, door dien Geest onderrigt, Maria de Moeder des Heeren noemt, vs 39—45. De lofzang van Maria, vs 46—55. Na drie maanden vertoevens bij Elisabeth, keert Maria naar huis terug, vs 56. De geboorte van Joannes. Acht dagen daarna wordt het kind besneden; bij die gelegenheid krijgt Zacharias het gebruik van zijn spraakvermogen terug, en stort zijn hart uit in eenen lofzang tot God, vs 57—79. Het kind neemt, opgegroeid, de woestijn voor zijne woonplaats, vs 80.

1 * Quoniam quidem multi co- * Aangezien toch velen¹ onder- 1
nati sunt ordinare narrationem, nomen hebben, van de dingen
quæ in nobis completæ sunt, die onder ons vervuld zijn ge-
2 rerum: * sicut tradiderunt nobis, worden, een verhaal op te stellen:
* volgens hetgeen ons overlever- 2
qui ab initio ipsi viderunt, et den², die van den beginne af
ministri fuerunt sermonis : daarvan ooggetuigen waren, en

1) Wie die *velen* geweest zijn, is onbekend; maar dit kan voor zeker gehouden worden, dat het opstellers waren van Evangelie-geschiedenissen, welke de H. Kerk nooit onder hare heilige, van God ingegeven schriften gerekend heeft. Dat Matthëus, Markus, en Joannes niet behooren tot die *velen*, is door afdoende redenen bewezen.

2) bij monde.

- 3 * visum est et mihi, assecuto omnia a principio diligenter, ex ordine tibi scribere, optime
- 4 Theophile, * ut cognoscas eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem.
- 5 * Fuit in diebus Herodis, regis Judææ, sacerdos quidam nomine Zacharias de vice Abia, et uxor illius de filiabus Aaron, et nomen
- bedienaars van het woord¹: * zoo heeft het ook mij goedgeacht², na alles van den aanvang af naauwkeurig nagegaan te hebben, hetzelfde in volgorde aan u teschrijven⁴, uitmuntende Theophilus⁵! * opdat gij de zekerheid zoudt kennen der zaken, waarvan gij onderrigt bekomen hebt.
- * In de dagen van Herodes⁶, den koning van Judea, was er een zeker priester met name Zacharias van de beurt van Abia⁷, en zijne huisvrouw was

1) *Het woord* staat hier bij uitnemendheid voor het Evangelie-woord of de leer van het Evangelie. Ooggetuigen van Jesus' daden, bij gevolg, oorgetuigen van zijne leer en bedienaars of predikers daarvan, noemt Lukas hier de Apostelen, door den Zaligmaker uitgekozen, toen hij zijn openbaar leven aanving. *Van den beginne af* beteekent op deze plaats het begin van Jesus' openbaar leven, dat aanving met zijnen doop in de Jordaan.

2) gelijk aan die *velen*; met dit verschil nochtans, dat Lukas daartoe aangedreven werd door den H. Geest, wat bij die *velen* het geval niet was. De genade vernietigt de natuur niet, en 'smenschen wil blijft vrij ook onder de werking van den H. Geest.

3) Lukas begint zijne Evangelie-geschiedenis met de omstandigheden te verhalen der geboorte van Joannes den Dooper, den Voorlooper des Zaligmakers; hieruit begrijpt men wat hij meent, als hij zegt; *van den aanvang af*.

4) Dat Lukas verklaart, *alles van den aanvang af en naauwkeurig* te hebben nagegaan, en dit *naar volgordes* der zaken te willen verhalen, — daardoor geeft hij misschien, op eene bedekte wijze, het gebrekkige te kennen der Evangelie-geschiedenissen, geschreven door die *velen*.

5) Wie deze Theophilus was, weet men niet. Dat het eene of andere groote personaadje geweest is, kan men opmaken uit den titel van *kratistos*, waarmede Lukas hem hier (in het Grieksch) toespreekt. Felix, de landvoogd van Judea, heeft ook zoo den titel van *kratistos*. Zie Hand 24, 3. Het blijkt niet dat Theophilus, toen Lukas aan hem schreef, reeds christen was geworden; ook weet men niet, van wien hij dat onderrigt heeft ontvangen, waar Lukas van spreekt. Wat hier van zij, Theophilus had nog geene genoegzame overtuiging van de waarheid der zaken, die hem gezegd waren geworden, en daarom stelde Lukas zijne Evangelie-geschiedenis voor hem op.

6) De Herodes hier gemeend is Herodes bijgenaamd *de Grootte*; hij is dezelfde op wiens bevel de kindermoord van Bethlehem plaats had. Hij was geen Israëliet, maar een Idumeër, tot koning der Joden aangesteld door de Romeinen. Toen hij den troon beklom, week de scepter uit Juda, en was alzoo de tijd gekomen, waarop, volgens de voorzegging van Jakob (Gn 69, 10), de Messias moest geboren worden, gelijk ook werkelijk geschiedde. Herodes Antipas, die Joannes den Dooper heeft laten onthoofden, was een zoon van Herodes den Grooten.

7) Koning David had de afstammelingen van Aaron, dat is, al de priestergeslachten, verdeeld in vier en twintig klassen, welke beurtelings, elk gedurende eene week, de tempeldienst moesten waarnemen. Voor eigenaam had elke klasse den naam van het hoofd van haar geslacht. De volgorde der vier en twintig klassen was door loting bepaald; en zoo was de achtste klasse die van Abia, tot welke Zacharias, de vader van Joannes den Dooper, behoorde.

- ejus Elisabeth. (*I Par 24, 10.*)
 6 * Erant autem justi ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis, et justificationibus Domini sine querela, * et non erat illis filius eo quòd esset Elisabeth sterilis, et ambo processissent in diebus suis.
 7
 8 * Factum est autem, cum sacerdotio fungeretur in ordine vicis suæ ante Deum, * secundum consuetudinem sacerdotii, sorte exiit ut incensum poneret, ingressus in templum Domini :
 9 * et omnis multitudo populi erat orans foris hora incensi. (*Ex 30, 7. Lv 16, 17.*) * Apparuit autem illi Angelus Domini, stans a dextris altaris incensi. * Et Zacharias turbatus est videns, et timor irruit semper eum. * Ait autem ad illum Angelus : Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua : et uxor tua Elisabeth pariet tibi filium, et vocabis nomen ejus Joannem :
 10
 11
 12
 13
 14 * et erit gaudium tibi, et exultatio,
- uit de dochters van Aaron¹, en haar naam was Elisabeth. * En zij waren beiden regtvaardig voor God², wandelende in al de geboden, en voorschriften des Heeren onberispelijk, * en zij hadden geen kind dewijl Elisabeth onvruchtbaar was, en zij beiden verre op hunne dagen gekomen waren³.
 * Nu geschiedde het, terwijl hij naar de orde van zijne beurt⁴ voor God in priester-bediening was⁵, * dat hij door het lot, volgens de gewoonte van het priesterschap⁶, bestemd was geworden om te reukofferen⁷, en hy ging in den tempel⁸ des Heeren : * en de gansche menigte des volks was buiten biddende in het uur des reukoffers. * En hem verscheen een Engel des Heeren, staande ter regterzijde van het reukaltaar. * En Zacharias ontstelde toen hij hem zag, en vreeze overviel hem. * Doch de Engel zeide tot hem : Vrees niet Zacharias ! want⁹ uw gebed is verhoord geworden¹⁰ : en uwe

1) Bij gevolg was ook Elisabeth gesproten uit een priesterlijk geslacht.

2) Heilig waren zij in hunnen levenswandel, niet in schijn, maar in waarheid, voor God.

3) De Evangelist teekent deze beide omstandigheden aan, om het wonderbaarlijke der geboorte van Joannes den Dooper te doen opmerken.

4) Zacharias, als reeds gezegd is, behoorde tot de klasse van Abia, welke hare dienstbeurt had, toen voorviel wat nu verhaald wordt.

5) Deze uitdrukking beteekent niet, dat Zacharias nu juist met eenig dienstwerk in den tempel bezig was, maar zij geeft alleen te kennen, dat hij in die week onder de dienstdoende priesters behoorde.

6) Het dagelijksch dienstwerk in den tempel werd door het lot onder de dienstdoende priesters verdeeld.

7) Het reukoffer geschiedde tweemaal daags, des morgens en des avonds.

8) Het reukaltaar stond in het voorste gedeelte van den eigenlijk gezegden tempel, welk gedeelte *het Heilige* genoemd werd ; het achterste gedeelte heette *het Heilige der Heiligen*. Het volk had zijn voorhof buiten *het Heilige*.

9) De zin is : Wees niet bevreesd om mijne verschijning ; want geen ongeluksbode, maar een blijde bode ben ik ; uw gebed is verhoord, enz.

10) Zacharias bad, onder het reukofferen, voor het volk, voor het heil van Israël, en dus om de komst van den beloofden Messias. Dit is het gevoelen van vele HH. Vaders. Doch Maldonatus meent, dat het zeggen van den Engel, *uw gebed is*

et multi in nativitate ejus gaude-
 15 bunt : * erit enim magnus coram
 Domino : et vinum, et siceram
 non bibet, et Spiritu sancto
 replebitur adhuc ex utero matris
 16 suæ : * et multos filiorum Israel
 convertet ad Dominum Deum
 17 ipsorum : * et ipse præcedet
 ante illum in spiritu, et virtute
 Eliæ: ut convertat corda patrum
 in filios, et incredulos ad pru-
 dentiam justorum, parare Do-
 mino plebem perfectam. (*Mal 4,*
 18 6. *Mt 11, 14.*) * Et dixit Za-

huisvrouw Elisabeth zal u eenen
 zoon baren, en gij zult zijnen
 naam noemen Joannes¹ : * en
 blijdschap zal hij voor u wezen,
 en verheuging, en velen zullen
 zich over zijne geboorte verblij-
 den² : * want hij zal groot zijn
 15 voor den Heer³: noch wijn, noch
 sterken drank zal hij drinken⁴,
 en met den heiligen Geest zal
 hij vervuld worden terwijl hij
 nog wezen zal in den schoot
 zijner moeder⁵ : * en vele van de
 16 kinderen Israëls zal hij bekeeren
 tot den Heer hunnen God⁶ : * en
 17 hij zelf⁷ zal hem⁸ vooraf gaan in
 Elias' geest, en kracht⁹ : om de
 harten der vaders terug te voe-
 ren tot de kinderen¹⁰, en de
 ongehoorzamen tot de wijsheid

verhoord geworden, doelt op Zacharias' gebed om een kind; gebed niet nu, maar vroeger door Zacharias uitgestort, toen hij nog hopen kon kinderen te krijgen.

1) De naam van Joannes, een zamengesteld Hebreuwsch woord, beteekent zooveel als : *God is barmhartig*.

2) Niet gy en uw gezin alleen, maar ook buiten dien kring zullen velen zich over zijne geboorte verblijden; te weten, wanneer zij zullen vernemen, dat de Voorlooper van den vurig verlangden en lang verwachten Messias nu geboren is.

3) De Heere zal hem tot verheven bedieningen gebruiken.

4) Dat is, hij zal zich voor altijd daarvan onthouden, en alzoo een Nazareër wezen van zijne geboorte af en heel zijn leven lang.

5) De H. Geest met zijne gaven zal op hem nederdalen, terwijl hij nog besloten zal wezen in den moederlijken schoot. Hieruit volgt, dat Joannes gezuiverd zou worden van de smet der erfzonde, nog vóór dat zijne moeder hem ter wereld zoude brengen. Zie voorts het aangeteekende op vers 41.

6) Een boetprediker zal Joannes wezen, en door zijne prediking vele Israëlieten bekeeren tot den Heer hunnen God, van wien zij door hun zondig leven waren afgeweken.

7) *Anderen* zal hij bekeeren, en *hij zelf* zal de Voorlooper wezen van den Messias, en vóór hem den weg banen in hunne harten.

8) Dit *hem* slaat op *hunnen God*; bij gevolg leert hier de Engel dat de verwachte Messias God zou wezen. Men lette op dit bewijs voor de godheid van den Zaligmaker.

9) Zijne bediening zal hij uitoefenen als een andere Elias.

10) *om de harten der vaders terug te voeren tot de kinderen*. Deze woorden zijn ontleend van den propheet Mal (4, 6, volgens de Vulgaat, doch in den Hebreuwschen tekst 3, 24), waar hij spreekt over de zending van Elias. Doch Malachias voegt bij de woorden, welke hier door de Engel uitgesproken worden, ook nog deze : *en de harten der kinderen tot hunne vaders*. De zin der woorden van den propheet is : Om de goddelooze nakomelingen der patriarchen terug te voeren tot den godsdienstigen zin hunner vaders, en zoo van beiden, als ware het, één hart te maken. Dat moest Joannes doen, om zijne tijdgenooten voor te bereiden tot het ontvangen van den beloofden Messias.

charias ad Angelum : Unde hoc sciam? ego enim sum senex, et uxor mea processit in diebus suis. * Et respondens Angelus dixit ei : Ego sum Gabriel, qui asto ante Deum : et missus sum loqui ad te, et hæc tibi evangelizare. * Et ecce eris tacens, et non poteris loqui usque in diem, quo hæc fiant, pro eo quòd non credidisti verbis meis, quæ implebuntur in tempore suo. * Et erat plebs exspectans Zachariam : et mirabantur quòd tardaret ipse in templo. * Egressus autem non poterat loqui ad illos, et cogoverunt quòd visionem

der regtvaardigen¹, omden Heere een gereed volk te bereiden². * En Zacharias zeide tot den Engel : Waaruit zal ik dit weten³? want ik ben een oud man, en mijne huisvrouw is verre op hare dagen gekomen. * En de Engel antwoordde en zeide tot hem : Ik ben Gabriël, die voor Gods aangezigt sta⁴ : en ik ben gezonden om tot u te spreken, en u deze blijde boodschap te brengen. * En zie gij zult zwijgende zijn, en niet kunnen spreken tot op den dag toe⁵, dat dit zal geschieden, daarvoor⁶ omdat gij niet geloofd hebt aan mijne woorden, welke vervuld zullen worden op hunnen tijd. * En het volk stond te wachten op Zacharias⁷ : en zij verwonderden zich over zijn vertoeven in den tempel. * Toen hij nu uitgekomen was kon hij niet tot hen spreken⁸, en zij begrepen dat hij

1) en de ongehoorzamen tot de wijsheid der rechtvaardigen. Met deze woorden geeft de Engel eene verklaring van hetgeen hij liet voorafgaan : om de harten der vaderen terug te voeren tot de kinderen. De ongehoorzamen, te weten aan God en zijne wetten, zijn de goddelooze nakomelingen, hier, de tijdgenooten van Joannes. Tegenover hen staan de rechtvaardigen, dat is, de patriarchen, de groote voorvaderen der Israëlieten, wier godsdienstige wandel hier wijsheid genoemd wordt, volgens het bijbelsch spraakgebruik.

2) Joannes moest de Israëlieten, zijne tijdgenooten, tot boetvaardigheid opwekken en tot verbetering van hunnen levenswandel ; en alzoo hen gereed maken om met een geloovig hart den beloofden Messias te ontvangen. Zedeloosheid brengt ongeloof voort, en een bedorven hart verduistert het verstand.

3) Zacharias vraagt een bewijs voor de waarheid der belofte van den Engel. Doch de Engel bestraft hem (vs 20), omdat hij geen geloof gaf aan zijne woorden. Zacharias was dus berispelijk in dit ongeloof. Dat Zacharias hier aan Gods almacht zou getwijfeld hebben, zal wel niemand in den zin komen. Misschien was hij daarom berispelijk, omdat hij niet terstond geloof sloeg aan den hemelbode, en nog dacht aan den reeds ver gevorderden leeftijd van hem en zijne huisvrouw.

4) Eene Oostersche zegswijze, waarvan de zin is : een van zijne eerste dienaren.

5) Vgl. vs 64.

6) tot straffe daarvoor.

7) Zacharias bleef langer in het heiligdom, dan de priesters gewoon waren daarin te vertoeven om het dagelijksch reukoffer te verrigten. Het volk wachtte. Waarop? Misschien op den zegen, welke de dienstdoende priester, hier Zacharias, over hen uit moest spreken.

8) Hij kon het formulier der zegening niet uitbrengen. — Zoo verklaren wij deze plaats, in de onderstelling, dat, volgens het tempel-ritueel, de dienstdoende priester,

vidisset in templo. Et ipse erat innuens illis, et permansit mutus.

23 * Et factum est, ut impleti
sunt dies officii ejus abiit in
24 domum suam: * post hos autem
dies concepit Elisabeth uxor
ejus, et occultabat se mensibus
25 quinque, dicens: * Quia sic fecit
mihi Dominus in diebus, quibus
respexit auferre opprobrium
meum inter homines.

26 * In mense autem sexto, missus
est Angelus Gabriel a Deo in
civitatem Galilææ, cui nomen
27 Nazareth, * ad Virginem despon-
satam viro, cui nomen erat
Joseph, de domo David, et
28 nomen virginis Maria. * Et
ingressus Angelus ad eam dixit:
Ave gratia plena: Dominus
tecum: Benedicta tu in mulie-
29 ribus. * Quæ cum audisset, tur-
bata est in sermone ejus, et

een gezigt gezien had in den tempel¹. En hij wenkte hun *dit* toe², en hij bleef stom.

* En het geschiedde, toen de 23
dagen van zijne dienst vervuld
waren dat hij wegging naar zijn
huis: * na die dagen ontving 24
Elisabeth zijne huisvrouw, en
zij hield zich vijf maanden lang
verborgen, zeggende: * Omdat 25
de Heer aldus aan mij gedaan
heeft ten dage, dat hij nederzag
om mijnen smaad onder de men-
schen weg te nemen³.

* In de zesde maand⁴ nu, werd 26
de Engel Gabriël door God ge-
zonden naar eene stad van Gali-
lea, met name Nazareth, * tot 27
eene Maagd die ondertrouwd
was aan een man, met name
Joseph, uit het huis van David⁵,
en de naam der maagd was
Maria. * En de Engel kwam tot 28
haar binnen en zeide: Wees
gegroet gij vol van genade⁶! De
Heer is met u⁷: Gij zijt de geze-

na het reukoffer, den zegen over het volk moest uitspreken; iets, wat wij niet met genoegzame zekerheid hebben kunnen te weten komen.

1) Daaruit, dat Zacharias niet spreken kon en, wat hoogst waarschijnlijk is, ook zeer ontroerd er uitzag, maakten zij op, anders geen ongemak aan hem bespeurende, dat hij onder het reukoffer een gezigt had gezien, waardoor hij hevig verschrokken zijnde, eensklaps het spraakvermogen verloren had.

2) en dat dit inderdaad zoo was, gaf hij hun door wenken te kennen.

3) Onvruchtbaarheid werd onder de Israëlieten tot schande gerekend. — Omdat de Heer nu gunstig op haar had nedergezien en haar tot eene vruchtbare vrouw gemaakt had, daarom wilde Elisabeth nu niet langer den smaad ondergaan van voor eene onvruchtbare gehouden te worden; derhalve verscheen zij niet meer in het openbaar, maar hield zich verborgen vijf maanden lang; na welken tijd de zwangerschap duidelijk zichtbaar was.

4) namelijk van Elisadeth's zwangerheid.

5) Zie de aanteekening op Mt 1, vs 17.

6) Vol van genade wordt Maria ook daarom genoemd, dewijl zij door eene geheel bijzondere genade van God, om de verdiensten van Jesus Christus, in het eerste oogenblik harer ontvangenis bewaard en beschermd was geworden voor alle besmetting der erfzonde.

7) de Heer is met u, dat is: God is u gunstig. En deze woorden zijn de uitdrukking niet van eenen wensch dat dit zoo zij, maar van eene verzekering dat dit zoo is. Zij geven de reden op van hetgeen gezegd is in den voorafgaanden uitroep: Gij zijt vol van genade: omdat God op eene geheel uitstekende wijze aan Maria zijne gunst betoonde, daarom was zij vol van Gods genade.

30 cogitabat qualis esset ista salu-
 tatio. * Et ait Angelus ei : Ne
 31 timeas Maria, invenisti enim
 gratiam apud Deum: * ecce concipies
 in utero, et paries filium,
 et vocabis nomen ejus JESUM.
 32 (Is 7, 14. Inf 2, 21.) * hic erit
 magnus, et Filius Altissimi
 vocabitur, et dabit illi Dominus
 Deus sedem David patris ejus :
 et regnabit in domo Jacob in
 æternum, (Dn 7, 14, 37. Mich
 33 4, 7.) * et regni ejus non erit
 34 finis. * Dixit autem Maria ad
 Angelum : Quomodo fiet istud,
 quoniam virum non cognosco ?

gendste der vrouwen¹! *Zij hem
 29 gehoord hebbende, ontstelde op
 zijne rede, en peinsde wat voor
 eene begroeting deze mogt zijn².
 * En de Engel zeide tot haar :
 30 Vrees niet³ Maria! want gij hebt
 genade gevonden bij God⁴ : * zie
 31 gij zult in uwen schoot ontvan-
 gen, en eenen zoon baren, en
 zijnen naam zult gij Jesus⁵ hee-
 ten. * deze zal groot zijn, en de
 32 Zoon des Allerhoogsten genoemd
 worden⁶, en de Heere God zal
 hem den troon geven van David
 zijnen vader : en hij zal heer-
 schen over Jakobs huis in eeu-
 wigheid, * en zijn koninkrijk zal
 33 geen einde hebben⁷. * En Maria
 34

1) *Gezegend of de gezegende onder de vrouwen*, dat hier in het latijn staat, is eene Hebreuwsche spraakwending om den overtreffenden trap te beteekenen. De *gezegendste der vrouwen* was Maria om die volheid van genade ; waartoe ook deze genade behoorde, dat zij bestemd was om de moeder te worden van den eeuwigen Zoon des Vaders.

2) Maria's diepe ootmoedigheid maakte, dat de aanspraak van den Engel haar voorkwam als niet kunnende gerigt zijn tot haar ; en daarom ontstelde zij.

3) wees niet ontsteld.

4) Genade *vinden* is genade *verkrijgen*, naar Hebreuwsch spraakgebruik. De Engel bedoelt hier, als blijkt uit vs 31, het uitstekend gunstbewijs van God aan Maria, daarin bestaande, dat hij haar uitkoos, om de moeder te worden van zijnen eeuwigen Zoon.

5) De naam *Jesus*, een woord van Hebreuwschen oorsprong, beteekent zoo veel als *Jehovah-Redder of Heiland*. Die naam, onder de Israëlieten ook door anderen gedragen, is hier de juiste uitdrukking en benaming der wezenheid van hem, aan wien die naam gegeven is ; want de persoon van Jesus is Jehovah, de God-mensch en Zaligmaker der wereld, Emmanuël, dat is : *God met ons*.

6) De Engel spreekt van Jesus' grootheid naar zijne menselijke natuur, en beschrijft die grootheid door aan te kondigen, dat de persoon, die uit Maria moest geboren worden, niet alleenlijk mensch, maar God-mensch zou wezen : de Zoon van Maria, uit haar in tijd geboren, en van alle eeuwigheid de eeniggeboren Zoon des Vaders ; en dat die persoon zou wezen de door de profeten voorzegde en lang verwachte koning Messias.

7) Paulus, in zijnen brief aan de Galaters (6, 16), noemt de christenen *het Israëls Gods* ; waardoor hij te kennen geeft, dat een ander is het Israëls *naar het vleesch*, en een ander het Israëls *naar den geest*. Het Israëls naar het vleesch is het Israëlietische volk of het huis van Jakob, wiens zonen de stamvaders waren van dat volk ; dit Israëls, 't welk God zelven tot vorst had (I Kon 8, 8), ook ten tijde zijner koningen, als van welke gezegd wordt, dat zij zitten niet op hunnen maar op zijnen troon (I Par 29, 23) ; dit theokratisch volk en koninkrijk was een *type* van dat geestelijke, alle volkeren der aarde omvattende Godsrijk, dat gesticht zou worden door koning Davids grooten afstammeling, den Messias. In dien typischen zin moest alles hier genomen worden ; en Davids troon en heerschappij over het huis van Jakob is het koninkrijk der heilige Kerk, waarvan Jesus Christus het

35 * Et respondens Angelus dixit ei : Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Ideoque et quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei. * Et ecce Elisabeth cognata tua, et ipsa concepit filium in senectute sua : et hic mensis sextus est illi, quæ

36 vocatur sterilis : * quia non erit impossibile apud Deum omne verbum. * Dixit autem Maria :

37 Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Et discessit ab illa Angelus.

38 zeide tot den Engel : Hoe zal dit geschieden, dewijl ik geen en man bekenne¹ ? * En de Engel antwoordde en zeide tot haar : De heilige Geest zal over u komen, en de kracht der Allerhoogsten zal u overschaduwen². En daarom ook zal het Heilige dat uit u zal geboren worden³, Gods Zoon genoemd worden⁴. * En zie Elisabeth uwe bloedverwante, ook zij heeft eenen zoon ontvangen in haren ouderdom : en deze maand is voor haar, die onvruchtbaar heet, de zesde⁵ : * want geen ding zal bij God onmogelijk zijn ! * En Maria zeide : Zie hier de dienstmaagd des Heeren, mij geschiede naar uw woord⁶ ! En de Engel ging van haar.

hoofd is ; welk koningrijk, als de eeuwen reeds zijn voorbijgegaan, nog bestaan zal, en voortduren moet in alle eeuwigheid.

1) *geenen man bekenne*, met geen en man gemeenschap heb. De vraag der heilige maagd : *hoe zal dat geschieden* ? is geen vraag van ongelooft of twijfeling ; neen, maar een onderzoek naar *de wijze waarop* geschieden zou wat de Engel haar aankondigde.

Uit dit antwoord van Maria aan den Engel besluiten de heilige vaders, dat de heilige maagd belofte van zuiverheid gedaan had ; en ook alleen in deze onderstelling hebben hare woorden, *hoe zal dat geschieden*, eenen zin. Dat Joseph, haar bruidegom, van deze belofte kennis droeg, is buiten twijfel.

2) Van veel beteekenis zijn deze woorden van den Engel, waardoor hij Maria, naar aanleiding van hare vraag, onderrigt op welke wijze zij moeder zoude worden. De Engel dan geeft haar te kennen, dat zij door een wonder van Gods almacht zou bevrucht worden, zonder toedoen eens mans, en moeder wezen, zonder op te houden van maagd te zijn.

3) *Versta* ; dat uit u geteeld zal worden.

4) Christus, de God-mensch en, om zijne goddelijke natuur, als God van God, de eeuwige Zoon des Vaders, heet ook daarom Gods Zoon, omdat in zijne menschwording zijne ontvangenis geweest is eene bovennatuurlijke ; want hij is door Gods almacht geteeld uit eene maagd, zonder toedoen eens mans.

5) Om Maria's geloof aan hetgeen Gabriël haar van Gods wege had aangekondigd nog te versterken, openbaart de Engel haar het wonder der zwangerheid van hare nicht Elisabeth, eene vrouw, die nu reeds ver op hare dagen was gekomen, en algemeen voor eene onvruchtbare gehouden werd.

6) Een antwoord van ootmoedigheid, van geloof, en van volkomen onderwerping aan Gods heiligen wil. De HH. Vaders leeren ons, dat, aanstonds na dit antwoord van Maria aan den Engel, geschied is in haren schoot het allerverhevenste geheim der menschwording van God den Zoon. De tweede persoon der H. Drieënheid vereenigt zich met de menschelijke natuur, doch niet met eene menschelijke persoonlijkheid. In Christus zijn alzoo niet twee personen, maar slechts ééne goddelijke persoon in twee naturen, de goddelijke en de menschelijke, in de eenheid der goddelijke persoonlijkheid vereenigd. De menschelijke natuur in Christus heeft

39 * Exurgens autem Maria in
diebus illis abiit in montana cum
festinatione, in civitatem Juda :
40 * Et intravit in domum Zachariae,
41 et salutavit Elisabeth. * Et fac-
tum est, ut audivit salutationem
Mariæ Elisabeth, exultavit in-
fans in utero ejus : et repleta est
42 Spiritu sancto Elisabeth : * et ex-
clamavit voce magna, et dixit :
Benedicta tu inter mulieres, et
benedictus fructus ventris tui.
43 * Et unde hoc mihi ut veniat
44 mater Domini mei ad me? * Ecce
enim ut facta est vox salutatio-

* En in die dagen stond Maria 39
op en ging met spoed naar de
bergstreek, naar eene stad van 39
Juda¹ : * En zij trad in het huis 40
van Zacharias, en groette Elisa-
beth. * En het geschiedde, als 41
Elisabeth den groet van Maria
hoorde, dat het kindje opsprong
in haar ligchaam² : en Elisabeth
werd vervuld met den heiligen 42
Geest³ : * en zij riep uit met
luider stemme, en zeide: Gij zijt
de gezegendste der vrouwen, en
gezegend is de vrucht uws lig-
chaams! * En van waar *geschiedt* 43
mij dit dat de moeder mijns
Heeren tot mij komt! * Want 44

hare persoonlijkheid in de persoonlijkheid zijner goddelijke natuur; want de persoonlijkheid der goddelijke natuur van Gods eeuwigen Zoon is door zijne menschwording ook de persoonlijkheid geworden der menschelijke natuur, welke natuur hij uit Maria heeft aangenomen. En deze menschelijke natuur mag niet zóó gedacht worden, als ware zij van hare eigene menschelijke persoonlijkheid beroofd geworden vóór hare vereeniging; neen, vóór hare vereeniging bestond die mensche-lijke natuur nog niet; zij werd in Maria tegelijk voortgebracht en vereenigd, en door deze vereeniging kreeg zij eene persoonlijkheid, niet hare eigene menschelijke, maar zij werd deelgenoot aan de ééne goddelijke persoonlijkheid van God den Zoon, zonder zelve een deel uit te maken van die goddelijke persoonlijkheid.

Alleen de tweede persoon der H. Drieëenheid heeft de menschelijke natuur uit Maria aangenomen; doch het wonderwerk der Menschwording van God den Zoon is gewrocht door God, den Drieëenigen. Nogtans, als een werk van Gods oneindige liefde voor de menschheid, wordt in de H. Schriftuur dit wonderwerk toegeschreven door toeïgening, aan den heiligen Geest, die in de Godheid is de zelfstandige, liefde des Vaders en des Zoons.

1) naar eene stad behoorende tot de stam van Juda; misschien Hebron.

2) Op dit oogenblik geschiedde wat de Engel aan Zacharias voorzegd had (vs 15), dat namelijk de zoon, dien Elisabeth hem zou baren, met den H. Geest vervuld zou worden, terwijl hij nog zou wezen in den schoot zijner moeder. Dit opspringen nu of deze hevige beweging van het kindje in het ligchaam van Elisabeth, wordt in vers 44 toegeschreven aan de *blijdschap* van het wicht over de tegenwoordigheid van Maria, als welke den God-mensch droeg in haren maagdelijken schoot. En daar deze blijdschap niet denkbaar is zonder het gebruik der rede, zoo volgt daaruit, dat de ziel van het kindje, op dat zelfde oogenblik, en ten minste voor dat oogenblik, ook met het gebruik van haar denkvermogen wonderdadiglijk is begaafd geworden. Vgl ook noot 6 op bladz. 314.

3) Elisabeth ontving op dit oogenblik het *charisma* of de gave der prophetie, eene der gaven van den H. Geest. Zie I Cor 12, 10. De gaaf der prophetie bestaat voornamelijk in het bovennatuurlijk kennen van het verborgene, hetzij dit iets toekomstigs zij, of niet. Door deze gave dan werd Elisabeth hier begaafd met de kennis van het geheim der Menschwording van Gods Zoon uit Maria, en van alles wat de Engel aan Maria gezegd had. De geheele toespraak van Elisabeth aan Maria (vs 42—45) rust op die kennis, welke Elisabeth thans op bovennatuurlijke wijze verkreeg. Daardoor verstond zij ook, om welke reden de vrucht, die zij droeg, van vreemde opsprong in haar ligchaam.

- nis tuæ in auribus meis, exultavit
in gaudio infans in utero meo.
- 45 * et beata, quæ credidisti, quoniam perficientur ea, quæ dicta sunt tibi a Domino.
- 46 * Et ait Maria :
Magnificat anima mea Dominum :
- 47 * et exultavit spiritus meus in Deo salutari meo.
- 48 * Quia respexit humilitatem ancillæ suæ :
ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.
- 49 * Quia fecit mihi magna qui potens est :
et sanctum nomen ejus.
- 50 * Et misericordia ejus a progenie in progenies timentibus eum.
- 51 * Fecit potentiam in brachio suo :
dispersit superbos mente cordis sui. (*Ps 32, 10. Is 51, 9.*)
- 52 * Deposuit potentes de sede, zie toen de stem van uwen groet in mijne ooren kwam, sprong het kindje in vreugde op in mijn ligchaam.* en zalig zijt ge, die geloofd hebt, dewijl zij vervuld zullen worden de dingen, welke u van wege den Heere gezegd zijn.
- * En Maria zeide :
Mijne ziel verheft¹ den Heer :
* en verheugd heeft² zich mijn geest over God mijnen zaligmaker³ !
* Omdat hij nederzag⁴ op de geringheid⁵ van zijne dienstmaagd: want zie van nu af⁶ zullen alle geslachten mij zalig noemen.
* Dewijl hij groote dingen⁷ aan mij gedaan heeft de magtige : en heilig is zijn naam⁸.
* En zijne barmhartigheid is van geslachte tot geslachte⁹ voor degenen die hem vreezen.
* Kracht heeft hij geoeffend door zijnen arm : hoogmoedigen in de gedachte huns harten heeft hij verstrooid.
* Magtigen heeft hij afgezet van den troon,

1) *Mijne ziel verheft*, dat is : *Ik prijs, ik loof, ik verheerlijik*. Het dankgebed, 't welk Maria hier uitstort, is geheel in den stijl der psalmen, en de uitdrukkingen in dezen lofzang gebezigd, zijn ook grootendeels van de psalmen ontleend.

2) *verheugd heeft zich mijn geest*, mijn geest verheugde (dat is, *verhoogde*) zich, en is nu van blijdschap opgetogen.

3) Maria noemt hier God haren zaligmaker, als die haar dat geluk, dat heil, die zaligheid verschaffd had, dat zij de moeder geworden was van den beloofden Messias.

4) gunstig nederzag.

5) Maria spreekt niet van hare *ootmoedigheid*, maar van hare geringheid ; hetgeen voor ons een bewijs is van hare diepe ootmoedigheid.

6) Dat zalig prijzen of gelukkig noemen van Maria door alle geslachten heen had Elisabeth begonnen (vs 42). Gabriël gaf op aarde van dien eeuwigen lofzang den toon aan : *Gij zijt de gezegendste der vrouwen*. Vgl. noot 1 op bladz. 317.

7) het wonderwerk van hare bevruchting, zonder toedoen eens mans, door den heiligen Geest.

8) Heiligheid is zijn wezen ; hij is de Heiligheid zelve. Zie Is 57, 15.

9) Maria gedenkt hier nu ook (vs 50-54) de weldaden door God aan zijn volk bewezen, en schetst die met eenige trekken. Herdacht schijnt hier te worden in vers 51 de wonderdadige uittogt uit Egypte ; en in vers 52 en 53 het verdrijven en ontroonen der Cananietische vorsten, en Canaän in bezit geschonken aan de Israëlieten. Doch het is misschien beter, de bewoordingen, in vers 51-54 gebezigd, in eenen ruimeren zin te nemen, zoodat hier allerlei weldaden, vroeger door God aan zijn volk bewezen, beteekend worden.

- et exaltavit humiles.
- 53 * Esurientes implevit bonis : en geringen heeft hij verheven.
* Noodruftigen heeft hij met
goederen overladen : 53
en rijken heeft hij ledig weg-
gezonden !
- et divites dimisit inanes. (*I Rg*
2, 5. Ps 33, 11.)
- 54 * Suscepit Israel puerum suum, * Hij is Israël zijnen dienst-
knecht¹ te hulp gekomen², 54
recordatus misericordiae suae. indachtig zijner barmhartig-
heid³.
- 55 * Sicut locutus est ad patres * Gelijk hij gesproken had tot 55
nostros, onze vaders,
Abraham, et semini ejus in met Abraham, en zijn zaad in
sæcula. (*Gn 17, 9; 22, 16. Ps*
131, 11. Is 41, 8.) eeuwigheid.
- 56 * Mansit autem Maria cum * En Maria bleef bij haar om- 56
illa quasi mensibus tribus : et trent drie maanden : en keerde
reversa est in domum suam. naar haar huis terug.
- 57 * Elisabeth autem impletum * De tijd nu om te baren werd 57
est tempus pariendi, et peperit voor Elisabeth vervuld, en zij
58 filium. * Et audierunt vicini, et baarde eenen zoon. * En hare
cognati ejus quia magnificavit geburen, en bloedverwanten ver-
Dominus misericordiam suam namen dat de Heer zijne barm-
cum illa, et congratulabantur ei. hartigheid grootelijks aan haar
betoond had⁴, en zij verheugden
zich met haar.
- 59 * Et factum est in die octavo, * En het geschiedde op den 59
venerunt circumcidere puerum, achtsten dag, dat zij kwamen⁵
et vocabant eum nomine patris om het kind te besnijden, en
60 sui Zachariam. * Et respondens zij noemden het⁶ naar den naam
mater ejus, dixit : Nequaquam, zijns vaders Zacharias. * En
61 sed vocabitur Joannes. * Et di- zijne moeder nam het woord,
xerunt ad illam : Quia nemo est en zeide : Volstrekt niet ! maar
62 in cognatione tua, qui vocetur hij zal Joannes heeten. * En zij
zeiden tot haar : Niemand is er
63 hoc nomine. * Innuebant autem in uwe maagschap, die met de-
patri ejus, quem vellet vocari zen naam genoemd wordt. * En
eum. * Et postulans pugillarem zij wenkten zijnen vader toe⁷,
63 scripsit, dicens : Joannes est hoe hij wilde dat hij zoude
nomen ejus. Et mirati sunt uni-

1) Israël, zijnen dienstknecht. Benaming van Gods volk, de Israëlieten.

2) door den beloofden Messias, die nu zou geboren worden.

3) Die barmhartigheid Gods met Abraham en zijn zaad in eeuwigheid, is het heil van den Messias toegezegd aan den geloovigen Abraham, en aan al zijne geestelijke nakomelingen tot aan het einde der eeuwen. Vgl. vs 72 en de aantekeningen daarop.

4) omdat Hij haar, die voor eene onvruchtbare gehouden werd en reeds ver op hare dagen was gekomen, eenen zoon had geschonken.

5) Zij; niet de geburen en bloedverwanten worden hier aangeduid, maar diegenen, wier bediening het was de besnijdenis aan de kinderen te verrigten.

6) Zij wilden aan het kind den naam geven van zijnen vader, en hem Zacharias noemen.

7) Zacharias was dus niet alleen stom maar tevens doof geworden.

- 64 versi. (*Sup* 13.) * Apertum est
autem illico os ejus, et lingua
ejus, et loquebatur benedicens
65 Deum. * Et factus est timor
super omnes vicinos eorum : et
super omnia montana Judææ
divulgabantur omnia verba hæc :
66 * et posuerunt omnes, qui audie-
rant in corde suo, dicentes :
Quis, putas, puer iste erit ? Et-
enim manus Domini erat cum
67 illo. * Et Zacharias pater ejus
repletus est Spiritu sancto : et
prophetavit, dicens :
68 * Benedictus Dominus Deus
Israel,
quia visitavit, et fecit redem-
ptionem plebis suæ : (*Ps* 73, 12 ;
131, 17.)
69 * Et erexit cornu salutis no-
bis :
in domo David pueri sui.
- genoemd worden. * En hij vroeg¹ 63
om een schrijfbordje en schreef,
zeggende² : Joannes is zijn naam.
En zij verwonderden zich allen³.
* En terstond werd zijn mond 64
geopend, en zijne tong *ontbonden*,
en hij sprak God lovende. * En 65
vreeze⁴ kwam er over al hunne
geburen : en over de gansche
bergstreek van Judea werden al
deze dingen ruchtbaar : * en allen 66
die ze gehoord hadden, dachten
er over na, zeggende⁵ : Wie zal
toch dit kind eens zijn ? Want
ook de hand des Heeren was met
hem⁶. * En Zacharias zijn vader 67
werd vervuld met den heiligen
Geest : en hij propheteerde⁷,
zeggende :
* Gezegend zij de Heer de God 68
van Israël,
omdat hij zijn volk bezocht,
en verlossing heeft gewrocht⁸ :
* En een reddingshoorn⁹ voor 69
ons opgericht :
in het huis van David¹⁰ zijnen
dienstknecht.

1) te weten, door zijn wenken en gebaren.

2) hij schreef zeggende beteekent hier eenvoudig : hij schreef aldus, of, hij schreef de volgende woorden. Dit zeggende staat, naar Hebreuwsch spraakgebruik, vóór eene aanhaling van hetgeen iemand gezegd, gedacht, of ook wel, gelijk hier, *geschreven* heeft.

3) omdat Zacharias, ofschoon hij, tevens doof zijnde, niet gehoord had, welken naam Elisabeth aan het kind geven wilde, toch niet juist dienzelfden naam zijnen zoon wilde genoemd hebben; en ook omdat beiden eenen naam kozen, dien niemand in hunne maagschap droeg.

4) eerbiedige vreeze voor God, eene zielsaandoening bij den eersten indruk, dien een wonderwerk maakt op geloovige harten. Vgl. Mt 9, 8. Mk 4, 41; 5, 15.

5) Zie noot 1.

6) In alles wat om en met dit kind gebeurd was, vertoonde zich Gods magtige bijstand op eene buitengewone wijze ; dit is de zin der woorden : *want de hand des Heeren was met hem*. Zij bevatten eene aanmerking van den Evangelist, die te kennen geeft, dat die menschen niet zonder reden dachten : Wie zal toch dit kind eens zijn ?

7) Zie noot 3 op bladz. 319. Hier volgt nu Zacharias' lofzang, een danklied aan God voor het zenden van den beloofden Messias, die nu stond geboren te worden. Zacharias sprak dien prophetischen lofzang uit door ingeving van den heiligen Geest.

8) Het groote werk der verlossing was nu reeds begonnen door de menschwording van Gods Zoon, den beloofden Messias.

9) een reddingshoorn, dat is, zonder beeld, eene krachtige, magtige redding, en dit staat voor : een' magtigen redder, door welke benaming de Messias beteekend wordt.

10) De Messias was, naar zijne menschelijke natuur, Davids zoon, dat is zijn

- 70 * Sicut locutus est per os sanctorum, qui a saeculo sunt, prophetarum ejus : (*Fer 23, 6 ; 30, 10*)
- 71 * Salutem ex inimicis nostris, et de manu omnium, qui oderunt nos :
- 72 * Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris : et memorari testamenti sui sancti.
- 73 * Jusjurandum, quod juravit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis : (*Gn 22, 16. Fer 31, 33. Hebr 6, 13, 17.*)
- 74 * Ut sine timore, de manu inimicorum nostrorum liberati, serviamus illi.
- 75 * In sanctitate, et justitia coram ipso, omnibus diebus nostris.
- 76 * Et tu puer, propheta Altissimi vocaberis :
- praebis enim ante faciem Domini parare vias ejus :
- 77 * Ad dandam scientiam salutis plebi ejus : in remissionem peccatorum eorum : (*Sup 17. Mal 4, 5.*)
- * Gelijk hij gesproken had 70 door den mond¹ van zijne heilige, aloude propheten :
- * Redding² van onze vijanden³ 71 en uit de hand van allen, die ons haten :
- * Om⁴ barmhartigheid teden⁵ 72 aan onze vaderen : en gedachtig te wezen aan zijn heilig verbond⁶.
- * Aan den eed, dien hij zwoer 73 aan Abraham onzen vader, dat hij ons zou geven :
- * Dat wij uit de hand onzer 74 vijanden verlost, hem zonder vreeze dienen.
- * In heiligheid, en geregtigheid 75 voor hem, al onze dagen.
- * En gij kind⁷ ! een propheet⁸ 76 des Allerhoogsten zult gij genoemd worden :
- want gij zult den Heere⁹ vooraf gaan om zijne wegen te bereiden¹⁰ :
- * Om aan zijn volk kennis des 77 heils te geven : ter vergiffenis hunner zonden :

afstammeling; want de allerheiligste maagd Maria, de moeder van den Messias, was uit het huis van David, en diens nakomeling.

1) De komst van den Messias was door de propheten voorgezegd geworden.

2) *Redding*, enz., is eene verklaring van *reddingshoorn*. Grammaticsch hangt *redding* af van *oprigten* (vs 69).

3) Men denke hier aan al wat vijandig is aan 's menschen geestelijk heil, en bedenke daarbij, dat Zacharias sprak door ingeving van den heiligen Geest.

4) Hier wordt gezegd, *waarom* en tot wat einde God den beloofden Verlosser gezonden had.

5) *barmhartigheid doen* is hier zoo veel als: zijne gedane beloften *vervullen*. God namelijk had aan de patriarchen van het Israëlitische volk den Verlosser *beloofd*.

6) *Die belofte*, waarvan in de vorige noot gesproken is, heethier nu het *heilig verbond* van God met Abraham gemaakt en met eenen eed bekrachtigd. Zie Gn 22, 16—18.

7) Zacharias rigt nu het woord tot zijnen zoon, en kondigt aan, wie deze eens wezen zou, en welke zijne bestemming was.

8) *Propheet* is hier genomen in den zin van *godsgezant*.

9) t. w. den Messias.

10) Joannes moest eens de Voorlooper wezen van den Messias en voor hem den weg bereiden. Hij zou het ambt van boetprediker vervullen, en zóó de harten der Israëlieten voorbereiden tot het ontvangen en erkennen van den Messias, wiens komst hij ook zou aankondigen. Hoe Joannes dit ambt vervuld heeft, wordt later verhaald. Zie 3.

78	* Perviscera misericordiae Dei nostri : in quibus visitavit nos, oriens ex alto : (<i>Zach 3, 8. Mal 4, 2.</i>)	* Door de groote barmhartigheid van onzen God : door welke ons de opgaande uit den hooge ¹ bezocht heeft :	78
79	* Illuminare his, qui in tenebris, et in umbra mortis sedent : ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.	* Om te verlichten, die in duisternis gezeten zijn, en in schaduw des doods : ten einde onze voeten te rigten naar den weg des vredes !	79
80	* Puer autem crescebat, et confortabatur spiritu : et erat in desertis usque in diem ostensionis suae ad Israel.	* Het kind nu groeide op, en sterkte aan naar den geest : en hij was in de woestijn tot op den dag zijner vertooning aan Israëls ² .	80

TWEEDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Omstandig verhaal van Jesus' geboorte te Bethlehem, vs 1—8. Een Engel des Heeren maakt die heugelijke geboorte bekend aan eenige herders, die daar juist in de velden van Bethlehem de nachtwaak hielden over hunne kudde, vs 8—12. Engelenreijen zingen Gods lof, en verkondigen vrede op aarde, vs 13, 14. De herders gaan naar Bethlehem, en bevinden alles zóó, gelijk het hun door den Engel was aangekondigd, vs 15—20. Jesus' besnijdenis op den achtsten dag na zijne geboorte, vs 21. Jesus' opdracht in den tempel en het reinigings-offer van Maria, vs 22—24. De lofzang en voorzegging van Simeon, vs 25—35. Anna, de Prophetesse, vs 36—38. Vertrek van Joseph en Maria met het kind Jesus naar Nazareth vs 39. Jesus op twaalfjarigen ouderdom te Jerusalem in den tempel gevonden door Maria en Joseph ; bij welke gelegenheid hij God *zijn* vader noemt, vs 40—49. Hij keert met Maria en Joseph naar Nazareth terug, en is hun onderdanig, vs 50—52.

i * Factum est autem in diebus illis, exiit edictum a Cæsare * En het geschiedde in die dagen³, dat er van keizer Augus-

1) In het Grieksch staat : *om aan zijn volk kennis des heils te geven* (bestaande) *in vergiffenis hunner zonden*, (welke vergiffenis hun wordt aangeboden niet om hunne verdiensten, maar) *ter oorzaak der groote barmhartigheid van onzen God, door welke* (groote barmhartigheid het geschied is, dat) *de opgaande uit den hooge* (d. i. Gods Zoon, de Messias) *ons bezocht heeft*, enz.

De *opgaande* zon, het rijzend licht. Onder dit beeld wordt hier de Messias aangeduid, en de beeldspraak gaat voort ; daartoe behooren in het volgende vers het *verlichten*, en het zitten *in duisternis en in schaduw des doods*. Dit laatste, *schaduw des doods*, is duisternis nog duisterder dan duisternis ; te weten, *schaduw des doods* is eene Hebreewsche uitdrukking om de *dikste duisternis* te beteekenen. Wat licht kan er wezen voor hem die gezeten is in de schaduw, welke de dood van zich afwerpt ? Een stout beeld, als ik 't wel begrijp. Wat er van zij, zeker is het, dat *duisternis en schaduw des doods* daar gezegd worden om dikke duisternissen te beteekenen ; en die *duisternissen* zijn hier *geestelijke duisternissen* (onwetendheid en bedorven zeden), als blijkt uit het volgende : *ten einde onze voeten te rigten naar den weg des vredes*, d. i. der zaligheid.

2) tot op den dag, dat hij zijn openbaar leven begon, als boetprediker en als aankondiger en wegbereider van den Messias onder de Israëlieten optredende.

3) Dat is, omtrent den tijd, waarop voorviel wat verhaald is in het voorgaande

Augusto ut describeretur uni-
 2 versus orbis. * Hæc descriptio
 prima, facta est a præside Syriae
 3 Cyrino: * et ibant omnes ut
 profiterentur singuli in suam
 civitatem.

4 * Ascendit autem et Joseph a
 Galilæa de civitate Nazareth in
 Judæam in civitatem David,
 quæ vocatur Bethlehem: eo
 quòd esset de domo, et familia
 David, (*Mich* 5, 2. *Mt* 2, 6.)

5 * ut profiteretur cum Maria des-

tus¹ een gebod uitging dat de
 gansche wereld² opgeschreven
 zou³ worden. * Deze opschrij-
 ving, eene eerste⁴, geschiedde
 door Cyrinus⁵ den landvoogd
 van Syrië: * en allen gingen om
 zich te laten opschrijven een
 iegelijk naar zijne stad⁶.

* En ook Joseph ging op van
 Galilea uit de stad Nazareth naar
 Judea naar Davids stad, die Beth-
 lehem genoemd wordt: omdat
 hij uit het huis, en het ges-
 lacht van David was, * ten
 einde zich te laten opschrijven
 met Maria⁷ zijne ondertrouwde

hoofdstuk; doch of het gebod, waarvan hier gesproken wordt, gegeven is kort vóór of kort na de geboorte van Joannes, dit kan niet met zekerheid gezegd worden.

1) Deze was toen het opperhoofd van het Romeinsche Rijk. Cajus Julius Cesar had hem tot zoon aangenomen. Augustus' naam, voluitgeschreven, was Cajus Cesar Octavianus Augustus.

2) Men verstaat hierdoor de geheele Romeinsche wereld, dat is, het geheele Romeinsche Rijk. Verre het grootste gedeelte der toen bekende wereld was in dien tijd aan de Romeinen onderworpen. Ook het Joodsche land met zijnen koning Herodes was toen afhankelijk van de Romeinen.

3) Iedereen moest zijnen naam en vaste goederen opgeven. Met deze opgave was, in Judea ten minste, geene *capitatie* of hoofd-schatting verbonden. Deze schatting had eenige jaren later plaats. Zie de volgende aanteekening. Voorts merke men hier nog aan, dat die opschrijving in het Joodsche land geschiedde naar landsgebruik, dat is, volgens stamhuizen en geslachten.

4) Deze opschrijving, eene eerste, namelijk van het Joodsche land onder de heerschappij der Romeinen. Zij wordt eene eerste opschrijving genoemd, om haar te onderscheiden van eene tweede opschrijving, bij welke tevens hoofd-schatting geheven wierd. Deze tweede opschrijving had plaats tien of twaalf jaren later, toen, na de afzetting en de verbanning van Archelaüs, Judea, tot een Romeinsch wingewest gemaakt en bij Syrië gevoegd, onder het beheer was gesteld van den landvoogd van Syrië. Lukas gewaagt daarvan in de Handelingen der Apostelen, 5, 37.

5) door Cyrinus (of Quirinus), den landvoogd van Syrië. De Grieksche tekst heeft hier: toen Quirinus het bevel had over Syrië. Lukas ziet waarschijnlijk op een buitengewonen last door Augustus aan Quirinus gegeven, bestaande in het uitvoerend bestuur over die opschrijving in Syrië; want ten tijde der geboorte van Jesus was Sentius Saturninus landvoogd van Syrië, als blijkt uit Tertullianus (*contra Marc* 4, 19). Eerst tien jaren later werd Quirinus landvoogd van Syrië. Uit Suidas (*ad voc. apographee*) zien wij, dat Augustus de uitvoering van die algemeene opschrijving aan twintig uitgelezene mannen had opgedragen.

6) t. w. naar de stad, waar zijne familie oorspronkelijk te huis behoorde. Bethlehem was de geboorte-stad van David.

7) met Maria. Dit moet verbonden worden niet met (*vs* 4) *Joseph ging op*, maar met het onmiddelijk voorafgaande: *om zich te laten opschrijven*. Alzoo moest dan ook Maria zich laten opschrijven en wel te Bethlehem; waarvoor geene andere reden kan aangegeven worden, dan, omdat zij eene erfdochter zijnde uit Davids huis, bij deze opschrijving haar geslacht moest vertegenwoordigen.

ponsata sibi uxore prægante. vrouw¹ welke bevrucht was².
 6 * Factum est autem, cum * En het geschiedde, als zij 6
 7 essent ibi, impleti sunt dies ut daar waren, dat de dagen ver-
vuld werden dat zij baren zoude.
 7 pareret. * Et peperit filium suum * En zij baarde haren eerstge-
boren zoon³, en wond hem in
doeken⁴, en legde hem neder in
eene kribbe⁵: omdat er voor hen
geene plaats was in de herberg⁶.
 8 primogenitum, et pannis eum * En er waren herders in 8
 8 involvit, et reclinavit eum in datzelfde oord wakende⁷, en de
nachtwachten⁸ houdende over
hunne kudde. * En zie een engel 9
 9 præsèpio: quia non erat eis des Heeren stond⁹ bij hen, en
Godslichtglans¹⁰ omstraalde hen,
en zij vreesden met groote vreeze.
 10 timore magno. * Et dixit illis * En de engel zeide tot hen: 10
 10 angelus: Nolite timere: ecce Vreest niet! want¹¹ zie ik ver-
kondig u eene groote blijdschap,
welke voor het gansche volk zijn
zal¹²: * heden is u een Zaligmaker 11
 11 quia natus est vobis hodie geboren, welke is Christus de
 11 Salvator, qui est Christus Domi-

1) *zijne ondertrouwde vrouw*. Maria was toen reeds werkelijk met Joseph getrouwd, als blijkt uit Mt 1, 24; toch noemt de Evangelist haar Joseph's *bruid* of *ondertrouwde*, omdat deze haar, ofschoon zij waarlijk zijne echtgenootte was, toch niet anders behandelde, dan als ware zij nog alleen maar zijne bruid geweest.

2) door den heiligen Geest. Zie Mt 1, 18. Lk 1, 34—36, en noot 1 op bladz. 19.

3) Zie noot 11 op bladz. 21.

4) *wond hem in doeken*. Hiervoor staat in den Griekschen tekst slechts een enkel woord, 't welk overgezet kan worden door ons Nederduitsch *omswachtelen*.

5) een voederbak voor de beesten.

6) *in de herberg*. Men mag hier denken aan eene zoogenoemde *Karavanserai* of openbare verblijfplaats, waar reizigers hunnen intrek konden nemen, medebren- gende wat zij noodig hadden. Naar luid eener zeer oude overlevering (S. Just. contra Tryph. 78), is de Zaligmaker der wereld geboren in eene spelonk, even buiten Bethlehem gelegen. Men kan onderstellen, dat deze spelonk aan een of anderen herder diende tot stalling voor zijne kudde.

7) *wakende*. De beteekenis van het Grieksche woord hier gebezigd, is: *in het open veld zich ophoudende*.

8) *de nachtwachten*. De Joden verdeelden toen ter tijd, naar Romeinsch gebruik, den nacht in vier gedeelten; van daar *nachtwachten* in het meervoud. De herders zullen elkander afgewisseld hebben in het wacht houden.

9) *stond*. Het Grieksche woord duidt hier eene plotselinge verschijning aan: op het onverwachts, plotseling en op eens stond daar een engel bij hen; en dit in menschelijke gedaante, als reeds genoegzaam blijkt uit hetgeen van dien engel hier gezegd wordt. Waarschijnlijk was het de engel Gabriël, die ook reeds aan Zacharias en aan Maria verschenen was.

10) een wonderbaarlijke, luistervolle lichtglans.

11) Zie noot 9 op bladz. 313.

12) t. w. het volk van Israël of de Israëlieten. De Messias was allereerst bestemd voor de Israëlieten; want de beloften aangaande een toekomstigen Verlosser waren regtstreeks aan de Israëlieten gedaan, en niet even zoo aan andere volken. Overigens, ook voor de Heidenen zou hij *eene groote blijdschap* wezen. Zie Lk 2, 30, 31. Is 44, 6.

12 nus in civitate David. * Et hoc
 vobis signum : Invenietis infan-
 tem pannis involutum, et positum
 13 in præsepio. * Et subito facta est
 cum angelo multitudo militiæ
 cælestis laudantium Deum, et
 14 dicentium : * Gloria in altissimis
 Deo, et in terra pax hominibus
 bonæ voluntatis. * Et factum
 15 est, ut discesserunt ab eis
 Angeli in cælum : pastores
 loquebantur ad invicem : Tran-
 seamus usque Bethlehem, et
 videamus hoc verbum, quod fac-
 tum est, quod Dominus osten-
 16 dit nobis. * Et venerunt festi-
 nantes: et invenerunt Mariam, et
 Joseph, et infantem positum in
 17 præsepio. * Videntes autem co-
 gnoverunt de verbo, quod dictum
 18 erat illis de puero hoc. * Et om-
 nes, qui audierunt, mirati sunt :
 et de his, quæ dicta erant a pas-
 19 toribus ad ipsos. * Maria autem
 conservabat omnia verba hæc,
 20 conferens in corde suo. * Et
 reversi sunt pastores glorifican-
 tes, et laudantes Deum in omni-

Heer in Davids stad¹. * En dit 12
 zij u het teeken² : Gij zult een
 kindeken vinden in doeken ge-
 wonden, en liggende in eene
 kribbe. * En plotseling was daar 13
 bij den engel eene menigte van
 het hemelsche heir³ God lo-
 vende, en zeggende : * Eere 14
 in de hoogste hemelen aan God,
 en op aarde vrede aan de men-
 schen van zijne goedwilligheid⁴.
 * En het geschiedde, toen de 15
 Engelen van hen waren wegge-
 gaan ten hemel : dat de herders
 tot elkander zeiden : Laat ons
 doorgaan tot Bethlehem, en deze
 zaak zien, die geschied is, welke
 de Heer ons heeft bekend ge- 16
 maakt. * En zij kwamen met
 spoed : en zij vonden Maria, en
 Joseph, en het kindeken liggende
 in de kribbe. * En toen zij het 17
 zagen⁵ erkenden zij het woord,
 dat tot hen gesproken was⁶ aan-
 gaande dit kind⁷. * En allen, die 18
 het hoorden, verwonderden zich:
 ook⁸ over hetgeen hun door de
 herders gezegd was. * Doch 19
 Maria bewaarde⁹ al deze dingen,
 die overwegende in haar harte.
 * En de herders keerden terug 20
 God verheerlijkende, en lovende
 over alles, wat zij gehoord had-

1) d. i. in Bethlehem.

2) waaraan gij het kind zult kunnen onderkennen.

3) Versta : eene menigte van engelen.

4) De zin van dezen feestzang^{is} : In de hooge hemelen namelijk door de engelen-
 scharen, wordt nu God geprezen om het geven van zijnen Zoon tot Verlosser der
 wereld ; en op de aarde is daardoor vrede, verzoening met God, geschonken aan het
 menschdom, het voorwerp van zijne goedwilligheid, dat is aan het *begenadigde*
 menschdom.

5) het kindeken, in doeken gewonden en liggende in eene kribbe. Zie vs 12.

6) door den engel. Zie vs 10—13.

7) Geloovig erkenden zij in dit kind den beloofden Messias. Volgens het Grieksch
 zou men hier ook mogen vertalen : *En toen zij het gezien hadden, maakten zij het woord*
bekend (zij verhaalden), *dat*, enz.

8) Dit woordje *ook*, dat onze Latijnsche tekst hier heeft, moet volgens dien tekst
 gevoegd worden niet bij *verwonderden zich*, maar bij het volgende : *over hetgeen*, enz.
 In den Griekschten tekst staat dit woordje niet.

9) in haar geheugen.

bus, quæ audierant, et viderant sicut dictum est ad illos.

21 * Et postquam consummati sunt dies octo ut circumcideretur puer: vocatum est nomen ejus Jesus, quod vocatum est ab angelo prius quam in utero conciperetur. (*Gn 17, 12. Lv 12, 3. Mt 1, 21. Sup 1, 31.*)

22 * Et postquam impleti sunt dies purgationis ejus secundum legem Moysi, tulerunt illum in Jerusalem, ut sisterent eum Domino, (*Lv 12, 6*) * sicut scriptum est in lege Domini: Quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur. (*Ex 24 13, 2. Nm 8, 16.*) * et ut darent hostiam secundum quod dictum est in lege Domini par turturum, aut duos pullos columbarum. 25 (*Lv 12, 8.*) * Et ecce homo erat

den, en gezien zoo te zijn gelijk tot hen gezegd was.

* En toen de acht dagen vervuld waren³ dat het kind zou besneden worden: werd zijn naam genoemd¹ Jesus, welke genoemd was door den engel² vóórdat hij in den moederschoot ontvangen werd.

* En als de dagen harer reiniging vervuld waren naar Moses' wet³, bragten zij hem naar Jerusalem, om hem den Heere op te dragen, * gelijk er geschreven staat in 's Heeren wet: Al wat mannelijk is dat den moederschoot opent, zal den Heere heilig genoemd worden⁴, * en om een offer te geven volgens hetgeen gezegd is in 's Heeren wet een paar tortelduiven, of twee jonge duiven. * En zie daar

1) d. i. toen de achtste dag, van den geboorte-dag af gerekend, gekomen was. Op dien dag, moest, volgens de wet alle kind van het mannelijk geslacht besneden worden. Zie *Lv 12, 3*. De reden, waarom de God-mensch zich aan deze wet heeft willen onderwerpen, geeft de Apostel Paulus op in zijnen brief tot de Galaters, *4, 4, 5*.

2) Bij de besnijdenis gaf men ook den naam aan het kind. Zie *Lk 1, 59*.

3) Zie *Lk 1, 31*.

4) Naar *Moses' wet*, in vs 23 en 24 's Heeren wet genaamd, werd eene vrouw, zoo zij eene dochter ter wereld bragt, voor onrein gehouden tachtig dagen lang na hare bevalling; en was het kind een zoon, veertig dagen. Zie *Lv 12, 1-6*. Als nu die dagen vervuld waren, dan moest de moeder zich reinigen door het doen opdragen van een offer. Zie *Lv 12, 6-8*. Van die reiniging spreekt Lukas hier in vs 22, en van dat offer in vs 24. Dit offer nu bestond uit een éénjarig lam en eene jonge duif, of tortelduive. Doch was de moeder te arm om dit offer te kunnen bekostigen, dan kon zij volstaan met twee tortelduiven, of met twee andere jonge duiven. Zie *Lv 12, 6-8*. Zoo arm eene moeder nu was de moeder des Heeren, als blijkt uit den Evangelist, die hier (vs 24) te verstaan geeft, dat Maria het reinigings-offer bragt, waarmede arme moeders aan de wet konden voldoen. Overigens moet hier aange-merkt worden, dat die Moesaïsche reinigings-wet eigenlijk niet toepasselijk was op Maria, en dit omdat zij bevrucht was door eene bovennatuurlijke werking van den H. Geest, en gebaar had als moedermaagd, zonder letsel van haar maagdom.

5) Tot eene bestendige herinnering aan het gebeurde in den laatsten nacht vóór den dag der verlossing Israëls uit de slavernij van Egypte (*Ex 12, 29*) moest, naar Gods bevel (*Ex 13, 2* en *11-17*), al het mannelijke, zoo van vee als van menschen, dat den moederschoot opende, dat wil zeggen, al het eerstgeborene van het mannelijk geslacht, den Heere toegeheiligd worden. Over die toeheiliging van het vee kan men nalezen *Ex 22, 30; 13, 13; 34, 20. Nm 18, 15-19*. Wat voorts de toeheiliging der eerstgeborenen jongetjes betreft, deze bestond aanvankelijk daarin, dat zij bestemd werden om dienaars te wezen van 's Heeren Heiligdom; doch daarna, toen de

in Jerusalem, cui nomen Simeon,
 et homo iste justus, et timoratus,
 exspectans consolationem
 26 in eo. * Et responsum acceperat
 a Spiritu sancto, non visurum se
 mortem, nisi prius videret Christum
 27 Domini. * Et venit in spiritu in templum. Et cum
 inducerent puerum Jesum parentes
 ejus, ut facerent secundum
 28 consuetudinem legis pro eo: * et
 ipse accepit eum in ulnas suas,
 et benedixit Deum, et dixit:
 29 * Nunc dimittis servum tuum
 Domine,
 secundum verbum tuum in
 pace:
 30 * Quia viderunt oculi mei salutare
 tuum,

een mensch in Jerusalem, die tot
 naam had Simeon¹, en deze
 mensch was regtvaardig, en godvreezend,
 verwachtende de vertroosting
 26 Israëls², en de heilige Geest was in hem³. * En hij had
 een antwoord ontvangen van den
 heiligen Geest, dat hij den dood
 niet zou zien, voordat hij eerst
 den Christus des Heeren gezien
 had⁴. * En hij kwam door den
 27 geest⁵ in den tempel. En toen
 het kind Jesus door zijne ouders
 werd binnen gebracht, om met
 hem te doen naar de gewoonte
 der wet⁶: * nam hij het in zijne
 28 armen, en loofde God⁷, en zeide:
 * Nu⁸ laat gij Heere! uwen
 29 dienstknecht henengaan
 in vrede naar uw woord:
 * Want mijne oogen hebben
 30 uw heil⁹ gezien,

geheele stam van Levi tot dié bediening door God werd uitverkoren, moesten de eerstgeboren kinderen van het mannelijk geslacht, als zij niet tot den stam van Levi behoorden, alleenlijk in het Heiligdom gebragt, den Heere *opgedragen*, en dan voor een zekeren losprijs vrijgekocht worden van hunnen oorspronkelijken dienstpligt. Zie Nm 3, 40—51 en 8, 17. Van dit *opgedragen* spreekt Lukas in vs 22.

1) Hij was een eerwaardig grijsaard, een echt Israëliet en een heilig mensch, als blijkt uit hetgeen de Evangelist aangaande hem heeft opgetekend. Overigens, wie deze Simeon geweest is, kan niet met zekerheid gezegd worden.

2) *de vertroosting Israëls*. Met een vurig verlangen wachtte Simeon op de komst van den beloofden Messias, hier *de vertroosting Israëls* genoemd, in den zin der oude profeten. Zie Is 61, 1—4.

3) *in hem*, naar het Grieksch: *op hem*, namelijk door de gave der prophetie, die hem verleend was; welke gave aan den heiligen Geest wordt toegeschreven.

4) Op zijne verzuchtingen naar de komst van den Messias had Simeon door eene openbaring van den heiligen Geest dit antwoord gekregen, dat hij niet sterven zou, voordat hij *den Christus*, dat is, *den gezalfde* of *den Messias* gezien had. Zie noot 2 op bladz. 17. Vgl. Is 61, 1

5) door eene ingeving en aandrijving van den heiligen Geest.

6) d. i. om hem den Heere op te dragen, en den losprijs voor hem te offeren. Zie noot 5 op bladz. 328.

7) Simeon erkende het goddelijk kind terstond, en dit door eene ingeving van dien zelfden Geest, door welchen hij gedreven was geworden om den tempel in te gaan.

8) *Nu*, nadat ik den beloofden Messias heb mogen aanschouwen, nu *laat gij uwen dienstknecht henengaan*, dit is, nu ontslaat gij hem, naar uw woord, volgens uwe belofte (vs 26), *in vrede*, tevreden, voldaan, uit zijne dienst; en de zin: Nu laat gij hem uit dit leven scheiden. De tegenwoordige tijd (*nu laat gij*) duidt het toekomstige sterven aan als iets dat spoedig moest gebeuren. Het woordje *Heere* moet, gelet op 't Grieksch hier genomen worden in de beteekenis van een *gebieder*, met betrekking tot zijne *dienstknechten*.

9) *uw heil*, de zaligheid door u aangebragt in het zenden van den Zaligmaker, den beloofden Messias, die nu geboren is.

- 31 * Quod parasti ante faciem omnium populorum. * Dat gij bereid hebt voor het aangezigt¹ van al de volken². 31
- 32 * Lumen ad revelationem gentium, * Een licht ter openbaring voor de heidenen. 32
et gloriam plebis tuæ Israel. en een luister³ voor uw volk Israël.
- 33 * Et erat pater ejus et mater mirantes super his, quæ dicebantur de illo. * En zijn vader en zijne moeder waren verwonderd over hetgeen, aangaande hem gezegd werd⁴. 33
- 34 * Et benedixit illis Simeon, et dixit ad Mariam matrem ejus : Ecce positus est hic in ruinam, et in resurrectionem multorum in Israel : et in signum, cui contradicetur : (Is 8, 14. 34
35 Rom 9, 33. I Pt 2, 7.) * et tuam ipsius animam pertransibit gla- * ook door uwe eigene ziel zal een zwaard gaan⁵ opdat uit vele 35

1) bereid voor het aangezigt, enz.; welke zaligheid gij bereid en daargesteld hebt voor het aangezigt, enz., zoodat allen daaraan deelachtig kunnen worden. Overigens merke men aan, dat Simeon hier, prophetisch, de toekomstige verkondiging van dat heil beschouwt als thans reeds geschiedende.

2) van al de volken. Simeon verkondigt den Messias als den Zaligmaker der gansche wereld..

3) Een licht, .. en een luister, beide zijn appositieën tot het voorafgaande zaligheid. — De Messias wordt hier voorgesteld, naar Is 49, 6, als een licht dat bestemd was om den heidenen geopenbaard te worden, en hetwelk voor hen moest opgaan ter verlichting van hunne duisternissen. Een luister was het voor Israël, dat het licht, 't welk de duisternissen van het heidendom zou verlichten, uit Israël zou uit- en opgaan. Vgl. Rom 9, 5. Overigens, ook voor Israël was de Messias een licht (zie Is 60, 1. Lk 1, 79), en voor hen moest allereerst dit licht opgaan: doch vergeleken bij de heidenen, kon Israël geacht worden in het licht te wandelen, en daarom mogt Simeon hier van Israëls duisternissen zwijgen.

4) Wat Simeon, door inspraak van den heiligen Geest, hier zeide aangaande de bestemming van het kind Jesus met betrekking tot de heidenen, dit was aan Joseph, zijnen vader, dat is, zijnen voedstervader, en aan Maria, zijne moeder, nog weinig of niet bekend. Vandaar hunne verwondering. Men leze wat Maldonatus, Lukas Brug, en Cornelius a Lapide hier aanteekenen.

5) Simeon zegende hen, dat is, hij deed heilwenschen aan Joseph en Maria, en prees hen gelukkig.

6) tot val en tot opstanding van velen, dat is, tot hun geestelijk heil, of onheil: tot heil voor degenen, die hem voor den beloofden Messias zouden erkennen en in hem gelooven; doch tot ondergang en onheil voor dezulken, die hem in hun ongelooft zouden verwerpen. — De Messias was gezonden, om gansch Israël zalig te maken; want het is Gods wil, dat alle menschen zalig worden (I Tim 2, 4); doch Simeon beschouwt de zaak ab eventu. Zie de aanteekening op Rom 9, 32, en vergelijk Jo 9, 39. Deze bemerking past eveneens op het volgende: en tot een teeken, enz.

7) en tot een teeken. De verschijning van Jesus, als Gods afgezant aan Israël, wordt hier een goddelijk teeken genoemd: derhalve is de persoon van Jesus zelf dat teeken 't welk allerlei tegenspraak en vervolging zou ondervinden van den kant des ongeloofts. Simeons woorden bevatten eene voorzegging van Jesus' lijden.

8) ook door uwe eigene ziel zal een zwaard gaan; deze woorden rigt Simeon in 't bijzonder tot de H. Maagd. Het zinverband is: niet hij alleen, maar ook gij zult te lijden hebben; ter oorzaak van hetgeen uw zoon zal lijden, zal ook uwe ziel, van smarte, als met een zwaard doorboord worden.

36 dius ut revelentur ex multis cor-
dibus cogitationes. * Et erat
Anna prophetissa, filia Phanuel,
de tribu Aser : hæc processerat
in diebus multis, et vixerat cum
37 viro suo annis septem a virgini-
tate sua. * Et hæc vidua usque
ad annos octoginta quattuor :
quæ non discedebat de templo,
38 jejuniis, et obsecrationibus ser-
viens nocte, ac die. * Et hæc,
ipsa hora superveniens, confite-
batur Domino : et loquebatur
de illo omnibus, qui exspecta-
bant redemptionem Israël.
39 * Et ut pepererunt omnia se-
cundum legem Domini, reversi
sunt in Galilæam in civitatem
40 suam Nazaret. * Puer autem
crescebat, et confortabatur ple-
nus sapientia : et gratia Dei erat
in illo.

harten¹ de gedachten zich open-
baren. * En er was eene prophe-
tesse² Anna, eene dochter van
Phanuël, uit den stam van Aser:
deze *wrouw* was verre op hare
dagegekomen, en had van haren
maagddom af³ zeven jaren met
haren man geleefd. * En zij was
3 eene weduwe van vier en tachtig
jaren : welke niet week uit den
tempel, met vasten, en bidden
God dienende nacht, en dag⁴.
* Ook zij, ter zelfder ure⁵ daar
38 verschijnende, loofdeden Heere⁶:
en sprak van hem⁷ tot allen, die
Israëls verlossing⁸ verwachtten.
* En toen zij alles volbragt
39 hadden⁹ naar de wet des Heeren,
keerden zij terug naar Galilea
naar hunne stad Nazareth¹⁰. * En
40 het kind groeide op, en sterkte
aan¹¹ zijnde vol van wijsheid¹² :
en de genade Gods was in hem¹³.

1) *opdat uit vele harten*, enz. Deze woorden moeten gevoegd worden bij het voorafgaande ; en tot een teken, dat *wedersproken zal worden* ; voor eene tusschenrede houde men derhalve het zeggen : *ook door uwe eigene ziel zal een zwaard gaan*. Daarom zou de Voorzienigheid toelaten, dat Jesus *wederspraak* leed en vervolging, *opdat* het alzoo blijken zoude, hoe elk gezind was, en hoedanig eenen Messias hij verwachtte.

2) Zij ontving het *charisma* of de gave der prophetie, eene der gaven van den heiligen Geest. Zie de noot op Lk 1, 49.

3) De Evangelist wil hier te kennen geven, tot lof van Anna, dat zij slechts eenmaal was getrouwd geweest.

4) Dit is bij vergrooting gesproken om Anna's buitengewonen godsdienstijver te beteekenen. Men merke hier aan, hoe het bidden niet alleen, maar ook het vasten als eene godsdienstige verrigting genoemd en geroemd wordt.

5) t. w. terwijl Simeon daar in den tempel was.

6) *Ook zij... loofde den Heere*, gelijk Simeon dit gedaan had (vs 28).

7) van het kind Jesus.

8) door den beloofden Messias te bewerken. Vergelijk 1, 68-72, en de aantekeningen.

9) Zie vs 22-25, en de aantekeningen op die plaats.

10) Het bezoek der Wijzen en de vlugt naar Egypte, beide door den Evangelist Mattheüs (2) breedvoerig vermeld, gaat Lukas stilzwijgend voorbij. Uit het verhaal van Mattheüs zien wij, dat de heilige familie niet regtstreeks uit Jerusalem, maar uit Egypte naar Nazareth is terruggekeerd.

11) Het goddelijk kind groeide op, en nam te gelijker tijdook toe in ligchaamskrachten.

12) *zijnde vol wijsheid*, eene voor zijne jaren uitstekende wijsheid vertoonende, en altijd *toenemende in wijsheid*, zoo als in vs 52 gezegd wordt ; hetgeen zóó verstaan moet worden, dat het goddelijk kind, door gedurig meer en meer grooter bewijzen te geven van zijne wijsheid, *scheen* in de oogen der menschen aanhoudend in wijsheid toe te nemen. Want aan een iegelijk gezegd toenemen in wijsheid kan niet gedacht worden, wanneer er gesproken wordt van den oneindig wijzen God-mensch Jesus Christus.

13) Het bleek duidelijk aan die hem hoorden en zagen, dat hij op eene buitenge-

41 * Et ibant parentes ejus per omnes annos in Jerusalem, in die sollemni Paschæ. (Ex 23, 15; 34, 18. Dt 16, 1.) * Et cum factus esset annorum duodecim, ascendentibus illis Jerosolymam secundum consuetudinem diei festi, * consummatisque diebus, cum redirent, remansit puer Jesus in Jerusalem, et non cognoverunt parentes ejus. * Existimantes autem illum esse in comitatu, venerunt iter diei, et requirebant eum inter cognatos, et notos. * Et non inventes, regressi sunt in Jerusalem; requirentes eum. * Et factum est, post triduum invenerunt illum in templo sedentem in medio doctorum, * En zijne ouders gingen alle jaren naar Jerusalem, op het Paaschfeest¹. * En toen hij twaalf jaren *oud* geworden was², en zij volgens de gewoonte van het feest³ waren opgegaan naar Jerusalem, * en de dagen⁴ voleindigd hebbende, terugkeerden⁵, bleef het kind Jesus in Jerusalem achter, en zijne ouders wisten het niet⁶. * Doch vermoedende dat hij onder het gezelschap was, gingen zij eene dagreize ver⁷, en zochten hem⁸ onder de bloedverwanten, en de bekenden⁹. * En dewijl zij hem niet vonden, zoo keerden zij naar Jerusalem terug, hem opzoekende¹⁰. * En het geschiedde, na drie dagen¹¹ dat zij hem vonden in den tempel¹² zittende in het midden¹³ der leeraars, hen hoo-

wone wijze met Gods genade begaafd was. Lukas spreekt hier hetgeen de menschen zagen en dachten van het kind Jesus.

1) De drie hoofd-feesten, namelijk het Paasch-, het Pinkster- en Loofhuttenfeest, moesten, volgens de wet (Ex 23, 14—17), door alle Israëlieten van het mannelijk geslacht in het Heiligdom gevierd worden. De vrouwen waren tot dit tempelbezoek door geene wet verplicht; uit bijzondere godvruchtigheid alzoo vergezeld Maria haren bruidegom.

2) Op dezen leeftijd begonnen de Israëlieten hunne zonen mede te nemen naar de feesten te Jerusalem.

3) volgens de gewoonte van het feest. Misschien doelt de Evangelist op die gewoonte, volgens welke men naar de feesten in Jerusalem te zamen reisde in gezelschap van vele honderden, karavaans-gewijze. Zie vs 44.

4) de dagen, de feestdagen. Het Paasch-feest duurde zeven dagen.

5) van Jerusalem naar Nazareth.

6) Uit het gezegde in vs 49 leeren we, om welke reden Jesus wilde achterblijven, en zulks doen zonder daarvan kennis te geven aan Maria en Joseph. Doch hoe hij buiten hunne kennis kon achterblijven, wordt door den Evangelist niet gezegd. Dat hier echter aan geene zorgeloosheid van hunnen kant mag gedacht worden, blijkt genoeg uit vs 44, waaruit wij zien, dat zij bij het vertrekken van het reisgezelschap meenden, dat hij in het reisgezelschap was, en alzoo zich bevond onder hunne bloedverwanten en hunne bekenden.

7) Nazareth lag drie dagreizen van Jerusalem af.

8) toen zij op de rustplaats waren aangekomen, den eersten dag van hunne terugreis.

9) die deel maakten van datzelfde reisgezelschap, waarin zij zich bevonden.

10) niet alleen in Jerusalem, maar ook reeds op hunne terugreis naar de hoofdstad.

11) den derden dag sedert hunne afreize van Jerusalem.

12) in den tempel. Men denke hier aan eene der zalen in de voorhoven van het tempel-gebouw.

13) in het midden. Op dit woord mag niet gedrukt worden; het beteekent hier, naar

audientem illos, et interrogan-
 47 tem eos. * Stupebant autem om-
 nes, qui eum audiebant, super
 48 prudentia, et responsis ejus.
 * Et videntes admirati sunt. Et
 dixit mater ejus ad illum: Fili;
 quid fecisti nobis sic? ecce pater
 49 tuus, et ego dolentes quaereba-
 mus te. * Et ait ad illos: Quid
 est quòd me querebatis? nescie-
 50 batis quia in his, quæ patris
 mei sunt, oportet me esse? * Et
 ipsi non intellexerunt verbum,
 quod locutus est ad eos.

rende, en hen vragende¹. * En 47
 allen, die hem hoorden, waren
 verbaasd over zijn verstand, en
 zijne antwoorden². * Et toen zij 48
 hem zagen stonden zij verwonderd³.
 En zijne moeder zeide tot
 hem⁴: Kind! waarom deedt ge
 ons alzoo⁵! zie uw vader, en ik
 49 zochten u met smarte⁶. * En hij
 zeide tot hen: Waarom zocht
 gij mij? wist gij niet dat ik in
 de dingen mijns vaders⁷ moet
 50 wezen? * En zij begrepen het
 woord niet⁸, dat hij tot hen sprak.

Hebreeuwsch spraakgebruik, eenvoudig zooveel als *onder de leeraars*. En dit *zitten* van Jesus *onder de leeraars* geeft niet te kennen, dat hij daar *als leeraar* onder de leeraars zat als een hunner, maar het zegt alleen, dat hij onder hun gehoor was.

1) *hen hoorende*, dat is, luisterende naar hetgeen zij leerden, *en hen vragende*, dat is, hun zijne vragen voorstellende, als ware hij hun leerling geweest. Zonder twijfel waren Jesus' vragen van dien aard, dat zij een zijdelingsch onderrigt bevatteden voor die leermeesters en hen tot nadenken konden opwekken.

2) Versta de *antwoorden*, die hij gaf op de vragen, hem door die leeraars voorgesteld. Dit vragen voorstellen behoorde tot de leerwijze der Rabbijnen.

3) *stonden zij verwonderd*. In het Grieksch: *stonden zij verslagen*; omdat zij hem daar alzoo onder de leeraars aantroffen, iets waarop zij zich niet verwachtten; en ook, omdat zij daaruit verstonden, dat hij met opzet in Jerusalem had willen achterblijven. Dat Maria begrepen had, dat het goddelijk kind met opzet was achtergebleven; blijkt uit haar zeggen: *waarom deedt gij ons alzoo?*

4) niet op datzelfde oogenblik, maar toen hij, van daar weggegaan zijnde, met Joseph en Maria alleen was (vs 51).

5) Het is geen uitroep van berisping, maar enkelijk eene klacht van teedere moederliefde, niet over zijn achterblijven, maar over zijn achterblijven zonder hunne voorkennis.

6) *met smarte*; bedroefd omdat gij ons verlaten hadt, zochten wij u, niet wetende waar gij waart.

7) *in de dingen mijns vaders*. Versta: in de aangelegenheden van mijnen hemelschen vader: in het behartigen der dingen, die mijnen hemelschen vader aangaan en hem betreffen. — De Grieksche uitdrukking, hier gebezigd in den grondtekst, mag ook overgezet worden door: *in het huis mijns vaders*, dat is, in den Tempel; doch de eerste uitlegging komt mij verkieslijker voor, en dit om het zeggen van den Evangelist (vs 50): *en zij begrepen het woord niet, dat hij tot hen sprak*. Merk hier aan, dat Jesus zegt: *mijns vaders*; hij spreekt als de eeniggeboren zoon des vaders. — Jesus' woorden: *wist gij niet*, enz., hebben eene bevestigende beteekenis: *gij wist immers*, enz. De zin is: *Waarom zocht gij mij met smart? Gij kondet immers denken, dat ik, u niet vergezellende op de terugreis, bezig was met de aangelegenheden van mijnen vader; want gij wist, dat ik die zaken moet behartigen, en verrigten wat mijn vader mij gebiedt*. Vgl. Jo 9, 4; 14, 31.

8) Zij begrepen niet, welke zaken hij meende, noch ook, hoe hetgeen zij zoo even van hem in den tempel gezien hadden, daartoe behoorde. De leeraar der menschen te wezen en hun verlosser door zijn sterven voor hen, dat waren die zaken zijns vaders; daarvoor was de eeuwige zoon des vaders in de wereld gezonden, en had hij de menschelijke natuur aangenomen.

- 51 * Et descendit cum eis, et venit Nazareth : et erat subditus illis. Et mater ejus conservabat omnia verba hæc in corde suo. * Et Jesus proficiebat sapientia, et ætate, et gratia apud Deum, et homines.
- * En hij ging met hen af¹, en kwam in Nazareth : en hij was hun onderdanig. En zijne moeder bewaarde al deze dingen in haar harte. * En Jesus nam toe in wijsheid, en jaren, en in genade bij God, en menschen².

DERDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Naauwkeurige bepaling van het tijdstip, waarop Joannes de Dooper in de woestijn van God geroepen werd, om als Voorlooper en wegbereider van den Messias op te treden, en zijne hooge bediening aan te vangen, vs 1, 2. Hij predikt den volke boetvaardigheid, onderrigt hen aangaande hunne pligten, en bedient een doopsel ter voorbereiding tot het doopsel van den Messias, wiens komst hij aankondigt, en die hen doopen zou met den heiligen Geest, vs 3—8. Joannes bestraft het wangedrag van Herodes, den viervorst, en wordt door hem in de gevangenis geworpen, vs 19, 20. Jesus door Joannes gedoopt, vs 21, 22. Geslachtlijst van Jesus Christus naar zijne menschelijke natuur, vs 23—38.

- * Anno autem quintodecimo imperii Tiberii Cæsaris, procurante Pontio Pilato Judæam, tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre ejus tetrarcha Iturææ, et Trachonitidis
- * In het vijftiende jaar nu³ der regering van Keizer Tiberius⁴, toen Pontius Pilatus landvoogd was van Judea⁵, Herodes viervorst⁶ van Galilea, zijn broeder Philippus⁷ viervorst van Iturea,

¹) In het spraakgebruik der H. Schrift wordt van hen, die naar Jerusalem heengaan, gezegd dat zij *opgaan*, en van hen, die van daar terugkeeren, dat zij *afgaan*.

²) *Jesus nam toe in genade bij God*. Men versta dit *toenemen* zoo, gelijk boven (vs 40) het *toenemen in wijsheid*. Overigens, wat hier (vs 52) gezegd wordt, betreft het gansche tijdperk van Jesus' leven, gerekend van het twaalfde jaar zijns ouderdoms tot aan het begin van zijn openbaar leven, hetwelk aanving met zijnen doop in de Jordaan, welke in het volgende hoofdstuk verhaald wordt.

³) De Evangelist geeft hier eene synchronostische tijdsbepaling van het optreden van Joannes den Dooper. Kortens tijd daarna, in hetzelfde jaar nog, ving Jesus zijn openbaar leven aan.

⁴) *het vijftiende jaar van Keizer Tiberius*. Tiberius volgde Augustus op in de regeering van het Romeinsche Rijk; doch twee of drie jaren voor den dood van Augustus, werd Tiberius door dezen reeds aangesteld tot mede-regent van het rijk; van hier naar sommiger gevoelen, eene onzekerheid, of dit *vijftiende jaar van Keizer Tiberius* gerekend moet worden van zijne mederegentschap af, of wel van den dood van Augustus.

⁵) *Pontius Pilatus* (die welbekende Pontius Pilatus uit de lijdensgeschiedenis van den Zaligmaker) *landvoogd* of *Procurator van Judea*. Na de afzetting van Archelaüs die, met den titel van *Ethnarch* over Judea, Idumea en Samaria heerschte, werd die landstreek, als wingewest der Romeinen, bestuurd door Romeinsche *Procuratores*, van welke Pontius Pilatus de zesde was. Lees hier noot 3 op bladz. 91.

⁶) *Herodes viervorst*. Gemeend is hier Herodes *Antipas*. Zie over dezen Herodes, en over den titel van *viervorst*, noot 3 op bladz. 91

⁷) *Philippus*. Deze Philippus moet wel onderscheiden worden van een anderen

regionis, et Lysania Abilinæ
 2 tetrarcha, * sub principibus
 sacerdotum Anna, et Caïpha:
 factum est verbum Domini super
 Joannem, Zachariæ filium, in
 3 deserto. (Act 4, 6.) * Et venit in
 omnem regionem Jordanis, præ-
 dicans baptismum pœnitentiæ in
 remissionem peccatorum, (Mt
 4 3, 1. Mc 1, 4.) * sicut scriptum
 est in Libro sermonum Isaïæ
 prophetæ: Vox clamantis in de-

ende landstreek van Trachonitis,
 en Lysanias viervorst van Abi-
 lene¹, * onder de hooge priesters
 2 Annas, en Caïphas²: geschiedde
 's Heeren woord tot Joannes, den
 zoon van Zacharias, in de woest-
 3 tijns³. * En hij kwam in de gansche
 omstreek der Jordaan⁴, eenen
 boetdoop predikende tot verge-
 4 ving der zonden⁵, * gelijk er
 geschreven staat⁶ in het Boek der
 God-spraken van Isaïas den pro-

Philippus, die ambteloos leefde, en van wien gesproken wordt bij Mt (14, 3—13.) Lees noot 4 op bladz. 92. Overigens zij nog aangemerkt, dat het gebied van Philip-
 pus zich ook uitstreckte over Batanea, Gaulonitis, en Trachonitis; en dat van
 Herodes Antipas ook over Perea. Geheel Palestina was toen ter tijd verdeeld in
 het land aan deze en aan gene zijde der Jordaan. Het land ter rechterzijde bevatte
 Judea, waartoe ook Idumea gerekend werd, voorts Samaria en Galilea; en het land
 ter linkerzijde, met den algemeenen naam van Perea (het overjordaansche) genoemd,
 bestond uit Perea, in den engeren zin van dit woord, en voorts uit Gaulonitis,
 Batanea, Auranitis, Iturea en Trachonitis. Dekapolis (zie noot 7 op bladz. 35), wat
 zooveel zegt als *het gewest der tien steden*, lag ook links van de Jordaan, met uitzonde-
 ring van de stad Scytopolis. Dekapolis werd door de Romeinen aangezien als niet
 tot Palestina, maar tot Syrië behorende.

1) Abilene, niet te verwarren met Abila van Dekapolis, was eene Syrische land-
 streek, gelegen aan den oostkant van den Libanon, op achttien Romeinsche mijlen
 afstands noord-westelijk van Damaskus. De Lijsanias door Lukas hier genoemd,
 mag met regt gehouden worden voor een afstammeling uit het huis van dien Lysa-
 nias, die meer dan eene halve eeuw vroeger, op aanstoken van Cleopatra, om het
 leven werd gebragt.

2) *onder de hooge priesters Annas, en Caïphas*. Naar gunst of ongunst der Romeinen
 werd destijds het hooge priester-ambt gegeven of afgenomen. Eenige jaren vóór den
 tijd hier vermeld, was Annas, dien Quirinus tot hooge priester had aangesteld, van
 zijn ambt afgezet geworden door Valerius Gratus, en dit gegeven aan Ismaël, ver-
 volgens aan Eleazar, den zoon van Annas, vervolgens aan Simon, en daarop aan
 Caïphas, de schoonzoon van Annas. Uit het zeggen van Lukas, *onder de hooge priesters*
Annas, en Caïphas, vergeleken met Jo 11, 49; 18, 12 en Hand 4, 6, kan men opma-
 ken, dat thans aan beiden, Annas en Caïphas, die waardigheid was verleend
 geworden, met de bepaling dat zij beurtelings, om het andere jaar, de bediening
 van het hooge priester-ambt zouden waarnemen.

3) *geschiedde 's Heeren woord tot Joannes*. De zin is: ontving Joannes van God het
 bevel en den last om openlijk op te treden en thans zijne bediening als voorlooper
 van den Messias (Lk 1, 17) aan te vangen. Hij kreeg dit goddelijk bevel (Jo 1, 33),
 hetzij door eene innerlijke openbaring, hetzij door de bediening eens engels, *in*
de woestijn, alwaar hij zich tot nu toe had opgehouden (Lk 1, 80).

4) zoo wel aan deze als aan gene zijde der rivier, op verschillende plaatsen, nu
 eens hier, dan eens daar predikende. De gansche omstreek der Jordaan was eene
 soort van woestenijs.

5) *eenen boetdoop predikende tot vergeving der zonden*. Zie voor den zin van deze woorden
 noot 4 op bladz. 211.

6) *gelijk er geschreven staat*. Daarmede wil Lukas te kennen geven, dat die bediening
 van Joannes door Isaïas voorzeggd was geworden, en deze voorzegging thans hare
 vervulling kreeg.

serto: Parate viam Domini: rectas facite semitas ejus: (*Is 40*,
 5 3. *Jo 1*, 23.) * omnis vallis implebitur: et omnis mons, et collis humiliabitur: et erunt prava in directa: et aspera in
 6 vias planas: * et videbit omnis caro salutare Dei.

7 * Dicebat ergo ad turbas quæ exhibant ut baptizarentur ab ipso: Genimina viperarum quis ostendit vobis fugere a ventura ira?
 8 (*Mt 3*, 7.) * Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ, et ne cœperitis dicere: Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.
 9 * Jam enim securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor non faciens fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur.

10 * Et interrogabant eum turbæ, dicentes: Quid ergo faciemus?

11 * Respondens autem dicebat il-

heet: De stem eens roependen in de woestijn: Bereidt den weg des Heeren! maakt zijne paden regt¹! alle dal zal aangevuld: en alle berg, en heuvel zal geslecht worden: en de kromme *wegen* zullen tot rechte worden: en de oneffene tot effene wegen: * en alle vleesch zal het heil Gods aanschouwen.

* Hij zeide dan tot de scharen² die uitgingen om van hem gedoopt te worden³: Gij adderengebroad⁴! wie heeft u bewezen dat gij den toekomenden toorn ontvliedt⁵? * Brengt dan vruchten voort der bekeering waardig! en begint niet te zeggen⁶: Wij hebben Abraham tot vader. Want ik zeg u dat God magtig is om uit deze steenen voor Abraham kinderen te verwekken. * Want alreeds ligt de bijl aan den wortel der boomen. Alle boom dan die geen goede vrucht voortbrengt, zal uitgehouwen, en in het vuur geworpen worden.

* En de scharen vroegen hem, zeggende: Wat zullen wij dan doen⁷? * En hij antwoordde

1) Zie over deze woorden van Isaïas onze aantekening op *Mt 3*, 3.

2) tot de scharen, bepaaldelijk tot het aantal Phariseërs en Sadduceërs, die zich onder de volksscharen bevonden, als blijkt uit *Mt 3*, 7. Zie voorts noot 8 op bladz. 28.

3) Zie over den doop, dien Joannes hier bediende, noot 6 en 7 op bl. 28, en noot 10 op bladz. 29.

4) Hiermede worden de Phariseërs en Sadduceërs aangeduid. Lees noot 8 op bl. 28 en noot 10 op bladz. 28.

5) wie heeft u bewezen, enz. Van hier af tot aan het einde van vers 9 is het bericht van Lukas, op een enkel woord na, gelijkkluidend met dat van Mattheüs. Men zie dus de aantekeningen op *Mt 3*, 7—11.

6) en begint niet te zeggen. De Grieksche tekst voegt daarbij: *bij u zelven*. Iets *bij zich zelven zeggen is denken*. De zin is: Laat niet deze gedachten bij u opkomen: *Wij hebben Abraham*, enz.

7) De Phariseërs en Sadduceërs onder die volksscharen blijven ongevoelig bij de boetprediking van Joannes (*Lk 7*, 30); maar anderen zijn door zijne woorden geraakt, en vragen hem, wat zij *dan* doen moeten, om vruchten voort te brengen der bekeering waardig (vs 8).

lis : Qui habet duas tunicas, det non habenti : et qui habet escas, similiter faciat. (*Jac 2, 15. I Jo 3, 17.*) * Venerunt autem et publicani ut baptizarentur, et dixerunt ad illum :
 13 Magister, quid faciemus? * At ille dixit ad eos: Nihil amplius,
 14 quàm quod constitutum est vobis, faciatis. * Interrogabant autem eum et milites, dicentes: Quid faciemus et nos? Et ait illis: Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis: et contenti estote stipendiis vestris.
 15 * Existimante autem populo, et cogitantibus omnibus in cordibus suis de Joanne, ne forte
 16 ipse esset Christus: * respondit Joannes, dicens omnibus: Ego quidem aqua baptizo vos: veniet autem fortior me, cujus non sum dignus solvere corrigiam calceamentorum ejus: (*Mt 3, 11. Mc 1, 8. Jo 1, 26.*) ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, et igni: (*Act 1, 5; 11, 16; 19, 4.*) * cujus ventilabrum in manu ejus, et purgabit aream suam, et congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili. (*Mt 3, 12.*) * Multa

en zeide tot hen: Wie twee kleederen heeft, geve *er een* aan die er geen heeft: en wie spijzen heeft, doe eveneens¹. * En er kwamen ook tollenaars om gedoopt te worden², en zij zeiden tot hem: Meester! wat zullen wij doen? * En hij zeide tot hen: Vordert niets meer af, dan u bevolen is³. * Ook krijgslieden vroegen hem, zeggende: En wij wat zullen wij doen? En hij zeide tot hen: Doet niemand overlast, noch onregt aan: en weest tevreden met uwe bezoldiging.

* Als nu het volk meende⁴, en allen in hunne harten van Joannes dachten, of hij niet misschien zelf de Christus ware: * nam Joannes het woord op, en zeide tot allen⁵: Ik, ik doop ulieden met water: maar er zal een komen die sterker is dan ik, wiens schoenriem ik niet waardig ben te ontbinden: deze zal u doopen met den heiligen Geest, en met vuur: * zijne wan is in zijne hand, en hij zal zijnen dorschvloer uitzuiveren, en de tarwe zal hij verzamelen in zijne schuur, maar het kaf zal hij met onuitbluschbaar vuur verbranden. * Hij dan ook nog vele andere vermaningen doende,

1) Hij vermaant hen tot de beoefening der liefdadigheid; zij moesten van hunnen overvloed mededeelen aan hunne behoeftige medemenschen, en dezen in hunnen nooddrufft bijstaan. Wat Joannes aan deze bekeeringsgezinden nog verder gezegd zal hebben, teekent de Evangelist niet aan.

2) om zijn boet-doopsel te ontvangen. Zie noot 6 op bladz. 28. *Tollenaars*. Zie noot 3 op bladz. 42.

3) *bevolen is*, als tol of schatting te vorderen. Hij vermaant hen, dat zij zich voortaan onthouden van onrechtvaardige afpersingen en knevelarijen.

4) Ik zou den Griekschen tekst hier willen overzetten door: *als nu het volk in afwachting was*, in gespannen verwachting, namelijk, welke verklaring Joannes aangaande zich zelven zou afleggen. En dit ziet misschien op dat gezantschap tot Joannes afgezonden om hem te vragen, wie hij was. Zie Jo 1, 19—28.

5) De verklaring van Joannes' woorden (vs 16 en 17) kan men vinden in onze aantekeningen op Mt 3, 11, 12.

quidem, et alia exhortans evangelizabat populo.

19 * Herodes autem tetrarcha cum corriperetur ab illo de Herodiade uxore fratris sui, et de omnibus malis, quæ fecit Herodes, (Mt 14, 3. Mc 6, 17.) * ad-

20 jecit et hoc super omnia, et inclusit Joannem in carcere.
21 * Factum est autem cum baptizaretur omnis populus, et Jesu baptizato, et orante, apertum est cælum : (Mt 3, 13. Mc 1, 9. Jo 1, 32.) * et descendit Spiritus sanctus corporali specie sicut columba in ipsum : et vox de cælo facta est : Tu es filius meus dilectus, in te complacui mihi. (Mt 3, 17; 17, 5. Inf 9, 35. II Pt 1, 17.)

23 * Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur, filius Joseph, qui fuit Heli,

verkondigde aan het volk de blijde boodschap¹.

* Doch Herodes² de viervorst¹⁹ door hem berispt zijnde over Herodias zijns broeders huisvrouw, en over al het booze, dat Herodes gedaan had, * voegde²⁰ bij alles³ nog dit, dat hij Joannes in den kerker sloot.

* En het gebeurde⁴ als al het²¹ volk⁵ den doop ontving, dat toen ook Jesus gedoopt was, en bad, de hemel geopend werd : * en de²² heilige Geest in lichamelijke gedaante als eene duive op hem nederdaalde : en dat er uit den hemel eene stem kwam : Gij zijt mijn welbeminde zoon, in u heb ik mijn behagen gesteld.

* En hij Jesus⁶ was toen hij²³ aanving⁷ omtrent dertig jaren oud zijnde⁸, naar men meende⁹, een zoon van Joseph¹⁰, die *zoon*

1) t. w. dat het rijk der hemelen nu genaderd was. Vgl. Mt 3, 2 en zie noot 6 op bladz. 27.

2) Wat hier in vs 19 en 20 gezegd wordt aangaande het gevangen nemen van Joannes, heeft eerst plaats gehad na den doop van Jesus (vs 21-23); doch Lukas maakt er nu reeds melding van, om daarmede zijne korte levensschets van den Dooper te besluiten.

3) *bij alles*, d. i. bij al zijne booze daden. Men vergelijkte hier Mt 14, 1-13, en leze onze aantekeningen op dit stuk.

4) Aanknooping van het verhaal aan vs 18.

5) hetwelk toen tot Joannes was gekomen. Zie voor de uitlegging van vs 21 en 22 onze aantekeningen op de gelijklopende plaats van Mt 3, 13-17.

6) *En hij, Jesus*, enz. Hiermede gaat de Evangelist van Joannes den Dooper, wiens korte levensschets hij nu had afgemaakt, tot Jesus over.

7) *toen hij aanving*, dit is, toen Jesus door die stem uit den hemel voor den Messias verklaard (vs 22), zijne bediening aanving.

8) *zijnde*. Dit woordje is te lezen in den Griekschen tekst, maar staat niet uitgedrukt in de Vulgaat,

9) *naar men meende*. Jesus Christus had naar zijne menschelijke natuur geenen vader, maar alleen eene moeder, de allerheiligste Maagd Maria, welke door eene bovennatuurlijke kracht van den heiligen Geest bevrucht zijnde, den God-mensch baarde (Lk 1, 34-36); doch het wonder zijner bovennatuurlijke ontvangenis en geboorte, dat welhaast aan de wereld zou verkondigd worden, was tot hiertoe een geheim aan weinigen geopenbaard; en bij de Joden, zijne tijdgenooten, werd Jesus aangezien en gehouden voor een kind van Joseph en door dezen op de natuurlijke wijze verwekt in zijne echtverbintenis met Maria. Vgl. Mt 13, 55. Jo 6, 42.

10) *een zoon van Joseph, die zoon was van Heli, die zoon was van Mathat*, enz. Jesus' afkomst, naar zijne menschelijke natuur, uit Abraham en David, wordt door Lukas

24 qui fuit Mathat, * qui fuit Levi, was van Heli¹, die *zoon* was van
 qui fuit Melchi, qui fuit Janne, Mathat², * die *zoon* was van Levi, 24
 25 qui fuit Joseph, * qui fuit die *zoon* was van Melchi, die *zoon*
 Mathathiaë, qui fuit Amos, qui was van Janne, die *zoon* was van
 fuit Nahum, qui fuit Hesli, qui Joseph, * die *zoon* was van Matha- 25
 26 fuit Nagge, * qui fuit Mahath, *zoon* was van Nahum, die *zoon*
 qui fuit Mathathiaë, qui fuit was van Hesli, die *zoon* was van
 Semei, qui fuit Joseph, qui fuit Nagge, * die *zoon* was van 26
 Mahath, die *zoon* was van Matha-

aangetoond door geslachtlijst van Joseph, welke hij ons hier geeft. Ook de Evangelist Mattheüs bewijst ons die afkomst in de geslachtlijst, waarmede hij zijn Evangelie aanvangt, en welke even gelijk die van Lukas de geslachtlijst is van Joseph, niet die van Maria. Joseph dan stamde af van David. Daar nu Maria eene erfdochter was, gelijk de christelijke oudheid ons berigt, zoo bewijst de maagschap van Joseph, met wien zij trouwde, ook hare maagschap; want erfdochters mogten naar Moses' wet (Nm 36) niet trouwen tenzij met iemand uit haars vaders stamhuis (wij zeggen niet *stam*, maar *stamhuis*) of geslacht. Dat Maria eene erfdochter was, kan ook opgemaakt worden uit hetgeen Lukas verhaalt (2, 3—5), waar hij zegt, dat Joseph van Nazareth naar Bethlehem ging, *om zich te laten opschrijven met Maria*. Want men kan vragen: Waarom moest niet Joseph alleen, maar ook Maria zich *laten opschrijven*, tenzij om hare hoedanigheid van erfdochter? Was dan Maria eene afstammeling van David, dan stamde ook Jesus, de zoon dier uitverkoren Maagd, eveneens van David af. Overigens, dat Jesus van Nazareth, overeenkomstig de voorzeggingen der profeten aangaande den Messias, afstamde uit het geslacht van David, wordt overal in de H. Schriften van het nieuw verbond gepredikt. Zie Lk 1, 32. Hand 2, 30, 31; 13, 22, 23. Rom 1, 3. II Tim 2, 8.

¹) *Joseph, die een zoon was van Heli*. Doch in de geslachtlijst bij Mattheüs (1, 16) wordt Joseph's vader Jakob genaamd. Maar deze schijnbare tegenstrijdigheid werd reeds opgelost door Julius Africanus (bij Euseb. H. E. Lib. 1, cap. 7), een schrijver, die gebloed heeft in de tweede eeuw, en ons berigt, dat Joseph geweest is de zoon van Jakob volgens de natuur, doch de zoon van Heli, in gevolge van een voorschrift der Mosaïsche wet. Stierf namelijk een Israëliet zonder een zoon na te laten, zoo moest, volgens die wet (Dt 25, 5—10), zijn broeder de weduwe van zijnen broeder tot vrouw nemen: en de eerstgeborene zoon uit deze vereeniging werd als zoon van den overledene op de geslachtlijst ingeschreven. Nu waren, naar het berigt van Julius Africanus, Jakob en Heli kinderen van dezelfde moeder, Estha genaamd, ofschoon niet van denzelfden vader; Jakob namelijk was de zoon van Etsha en Nathan, en Heli de zoon van Estha en Mathat. Jakob en Heli alzoo waren broeders. En daar Heli kinderloos stierf, nam Jakob, naar het voorschrift der wet, zijns broeders weduwe tot vrouw, uit welk huwelijk Joseph sproot, die alzoo Jakobs zoon was uit de natuur, en voor Heli's zoon werd ingeschreven op de geslachtlijst.

²) *Heli, die zoon was van Mathat, die zoon was van Levi*, enz. Aangaande het verschil tusschen de geslachtlijst des Heeren bij Mattheüs en zijne geslachtlijst bij Lukas, moet nog aangemerkt worden: *Voorveerst*, dat Lukas ons een opklimmend geslachtregister geeft, Mattheüs daarentegen een nederdalend; en terwijl deze aanvangt met Abraham, de stamvader der Israëlieten, klimt gene nog hooger op en gaat tot Adam, den stamvader van het menschedom. *Ten tweede*, dat Mattheüs ons Davids afstammelingen geeft in de lijn van Salomon, Lukas daarentegen in de lijn van Nathan, den anderen zoon van David. Vgl. Mt 1, 6 met Lk 3, 31. Door beide geslachtregisters wordt bewezen, dat Joseph gesproten is uit het geslacht van David; en dewijl Maria eene erfdochter was, zoo bewijst de maagschap van den man, met wien zij trouwde, ook de hare, als boven reeds gezegd is.

- 27 Juda, * qui fuit Joanna, qui fuit Resa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri, * qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Cosan, qui fuit Elmadam, qui fuit Her, * qui fuit Jesu, qui fuit Eliezer, qui fuit Jorim, qui fuit Mathat, qui fuit Levi, * qui fuit Simeon, qui fuit Juda, qui fuit Joseph, qui fuit Jona, qui fuit Eliakim, * qui fuit Melea, qui fuit Menna, qui fuit Mathatha, qui fuit Nathan, qui fuit David, * qui fuit Jesse, qui fuit Obed, qui fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Naasson, * qui fuit Aminadab, qui fuit Aram, qui fuit Esron, qui fuit Phares, qui fuit Judæ, * qui fuit Jacob, qui fuit Isaac, qui fuit Abrahæ, qui fuit Thare, qui fuit Nachor, * qui fuit Sarug, qui fuit Ragau, qui fuit Phaleg, qui fuit Heber, qui fuit Sale, * qui fuit Cainan, qui fuit Arphathias, die *zoon* was van Semeï, die *zoon* was van Joseph, die *zoon* was van Juda, * die *zoon* was van Joanna, die *zoon* was van Resa, die *zoon* was van Zorobabel, die *zoon* was van Salathiël, die *zoon* was van Neri, * die *zoon* was van Melchi, die *zoon* was van Addi, die *zoon* was van Cosan, die *zoon* was van Elmadan, die *zoon* was van Her, * die *zoon* was van Jesu¹, die *zoon* was van Eliëzer, die *zoon* was van Jorim, die *zoon* was van Mathat, die *zoon* was van Levi, * die *zoon* was van Simeon, die *zoon* was van Juda, die *zoon* was van Joseph, die *zoon* was van Jona, die *zoon* was van Eliakim, * die *zoon* was van Melea, die *zoon* was van Menna, die *zoon* was van Mathatha, die *zoon* was van Nathan, die *zoon* was van David, * die *zoon* was van Jesse, die *zoon* was van Obed, die *zoon* was van Boöz, die *zoon* was van Salmon, die *zoon* was van Naässon, * die *zoon* was van Aminabab, die *zoon* was van Aram, die *zoon* was van Esron, die *zoon* was van Phares, die *zoon* was van Judas, * die *zoon* was van Jakob, die *zoon* was van Isaak, die *zoon* was van Abraham, die *zoon* was van Thare, die *zoon* was van Nachor, * die *zoon* was van Sarug, die *zoon* was van Ragau, die *zoon* was van Phaleg, die *zoon* was van Heber, die *zoon* was van Sale, * die *zoon* was van Cainan², die *zoon* was van Arphaxad, die *zoon* was van Sem, die *zoon* was van Noë, die *zoon* was van Lamech, * die *zoon* was van Mathusale,

1) *Jesu* is niet eene andere benaming dan *Jesus*. Vergelijk hier het aangeteekende op Lk 1, 34.

2) In het geslacht-register (Gn 10, 24 en 11, 12) wordt deze Cainan niet genoemd, noch in den Hebreuwschen tekst, noch in onze Vulgaat, maar wel in de overzetting der Zeventigen.

xad, qui fuit Sem, qui fuit Noe, die *zoon* was van Henoch, die
 37 qui fuit Lamech, * qui fuit Ma- *zoon* was van Jared, die *zoon* was
 thusale, qui fuit Henoch, qui fuit van Malaleël, die *zoon* was van
 Jared, qui fuit Malaleel, qui fuit Cainan¹, * die *zoon* was van 38
 38 Cainan, * qui fuit Henos, qui fuit Henos, die *zoon* was van Seth,
 Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei. die *zoon* was van Adam; die van
 God was.

VIERDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus gaat, door den heiligen Geest gedreven, naar de woestijn; zijn veertigdaagsch vasten, en zijne beproevingen aldaar, vs 1—13. Hij keert naar Galilea terug, predikt overal, ook te Nazareth, alwaar hij eene voorzegging van Isaïas, den Messias betreffende, voorleest, en vervolgens leert, dat die voorzegging thans hare vervulling gekregen had, vs 14—21. De Nazarethaners bewonderden hem, maar weigeren toch hem geloof te geven, zich ergerende aan zijne geringe afkomst, vs 22. Door hem berispt over hun ongelooft, worden zij vertoornd, en trachten hem om het leven te brengen; doch hij ontgaat op wonderdadige wijze hunne woede, vs 23—30. Jesus komt te Capharnaüm, predikt aldaar in de synagoog, en verlost er een bezetene, vs 31—37. Denzelfden dag geneest hij de schoonmoeder van Petrus met vele andere kranten, en verlost ook velen van den boozen geest, vs 38—41. Hij verlaat Capharnaüm, en doorreist Galilea, overal predikende, vs 42—44.

1 * Jesus autem plenus Spiritu
 sancto regressus est a Jordane :
 et agebatur a Spiritu in desertum
 2 (Mt 4, 1. Mc 1, 12.) * diebus
 quadraginta, et tentabatur a
 diabolo. Et nihil manducavit in
 diebus illis : et consummatis illis
 esuriit.

3 * Dixit autem illi diabolus : Si
 filius Dei es, dic lapidi huic ut
 4 panis fiat. * Et respondit ad illum
 Jesus : Scriptum est : Quia non in
 solo pane vivit homo, sed in

* En Jesus vol van den heiligen
 Geest², keerde terug van de Jor-
 daan³: en werd door den Geest
 geleid naar de woestijn⁴ * voor
 2 veertig dagen⁵, en hij werd door
 den duivel beproefd⁶. En hij at
 niets in die dagen : en toen zij
 voleindigd waren had hij honger⁷.

* En de duivel zeide tot
 3 hem⁸ : Indien gij Gods zoon
 zijt, zeg tot dezen steen dat hij
 4 brood worde ! * En Jesus ant-
 woordde hem : Er staat geschre-

1) Deze Cainan is die, welke genoemd is in Gn 5, 9, en I Par 1, 2.

2) *vol van den heiligen Geest*. De God-mensch, naar zijne goddelijke natuur één wezen met den Vader en den Heiligen Geest, was *vol van den heiligen Geest* naar zijne menschheid; en dit *om en door* hare vereeniging met zijne goddelijke persoonlijkheid, en van het eerste oogenblik dier vereeniging af. Want, gelijk elders reeds is aange-merkt (noot 1 op bladz. 31), niet toen na zijnen doop in de Jordaan de H. Geest onder de gedaante eener duive zichtbaar op hem nederdaalde, niet toen eerst verkreeg hij naar zijne menschheid die *volheid des Geestes*.

3) *terug van de Jordaan*, werwaarts hij uit Galilea gekomen was, om zich door Joannes te laten doopen. Zie Mt 3, 13—17.

4) Vgl Mt 4, 1, en de aantekening op dat vers.

5) *veertig dagen* daar verblijvende. Vgl Mk 1, 12, 13.

6) Zie noot 2 op bladz. 31.

7) Zie noot 3 op bladz. 31.

8) Lees voor vers 3 en 4 de aantekeningen op Mt 4, 3—5.

omni verbo Dei. (*Dt 8*, 3.
 5 *Mt 4*, 4.) * Et duxit illum dia-
 bolus in montem excelsum, et
 ostendit illi omnia regna orbis
 terræ in momento temporis,
 6 * et ait illi : Tibi dabo potesta-
 tem hanc universam, et gloriam
 illorum: quia mihi tradita sunt:
 7 et cui volo do illa. * Tu ergo si
 adoraveris coram me, erunt tua
 8 omnia. * Et respondens Jesus,
 dixit illi : Scriptum est : Domi-
 num Deum tuum adorabis, et illi
 soli servies. (*Dt 6*, 13 ; *10*, 20.)
 9 * Et duxit illum in Jerusalem, et
 statuit eum super pinnam templi,
 et dixit illi : Si filius Dei es,
 10 mitte te hinc deorsum. * Scrip-
 tum est enim quòd Angelis suis
 mandavit de te, ut conservent te:
 11 (*Ps 90*, 11.) * et quia in manibus
 tollent te, ne forte offendas ad
 12 lapidem pedem tuum. * Et res-
 pondens Jesus, ait illi : Dictum
 est : Non tentabis Dominum
 13 Deum tuum. (*Dt 6*, 16.) * Et
 consummata omni tentatione,
 diabolus recessit ab illo, usque
 ad tempus.

ven : De mensch leeft niet
 van brood alleen, maar
 van alle woord Gods. * En 5
 de duivel voerde hem¹ op een
 hoogen berg, en toonde² hem in
 een oogenblik tijds al de koning-
 rijken der wereld, * en zeide tot 6
 hem : U zal ik al deze magt geven,
 en de heerlijkheid dezer *konink-*
rijken : want mij zijn ze overge-
 geven : en ik geef ze aan wien ik
 wil. * Indien gij mij dan aanbidt, 7
 zullen zij alle de uwe zijn³. * En 8
 Jesus antwoordde, en zeide tot
 hem : Er staat geschreven⁴ : Gij
 zult den Heer uwen God
 aanbidden, en hem alleen
 dienen. * En hij voerde hem 9
 naar Jerusalem, en stelde hem op
 de tinne des tempels, en zeide tot
 hem : Indien gij Gods zoon zijt,
 werp u van hier naar beneden⁵ !
 * Want er staat geschreven dat 10
 hij zijnen Engelen aan-
 gaande u bevolen heeft,
 dat zij u zouden bewaren :
 * en dat zij u op de handen 11
 zullen nemen, opdat gij
 niet soms uwen voet mogt
 stooten aan een steen⁶. * En 12
 Jesus antwoordde, en sprak tot
 hem : Er is gezegd : Gij zult
 den Heer uwen God niet
 beproeven⁷. * En de duivel alle 13
 beproeving⁸ volbragt hebbende,
 week van hem, voor een tijd⁹.

1) Zie noot 3 op bladz. 32.

2) Zie noot 1 op bladz. 33. Deze tweede beproeving (vs 5—8) is bij *Mt* (4, 8—10) de derde, terwijl de derde bij *Lk* (vs 9—12) de tweede is in het verhaal van *Mt* (vs 5—7).

3) Zie noot 2 op bladz. 33.

4) *Dt 6*, 13.

5) Zie noot 5 op bladz. 32.

6) Vgl *Mt 4*, 6—8 en de aantekeningen op die plaats.

7) Zie noot 7 op bladz. 32.

8) *alle beproeving* is hier gezegd, dewijl het hem niet toegelaten was, den Heer alsdan nog verder te beproeven.

9) *voor een tijd*. Woordelijk staat hier : *tot op een (zekeren) tijd*. De uitdrukking in den Griekschcn tekst hier gebezigd, komt nog eens voor in *Hand 13*, 11. De Evan-

- 14 * Et regressus est Jesus in virtute Spiritus in Galilæam, et fama exiit per universam regionem de illo. (*Mt 4, 12. Mc 1, 14. Jo 4, 45.*) * Et ipse docebat in synagogis eorum, et magnificentatur ab omnibus.
- 15 * En Jesus keerde in de kracht des Geestes¹ terug naar Galilea, en goed gerucht van hem ging uit door geheel de omstreek. * En hij leerde in hunne synagogen², en werd door allen hoog geprezen.
- 16 * Et venit Nazareth, ubi erat nutritus, et intravit secundum consuetudinem suam die sabbati in synagogam, et surrexit legere. (*Mt 13, 54. Mc 6, 1.*) * En hij kwam in Nazareth³, waar hij opgevoed was, en hij ging naar zijne gewoonte⁴ op den sabbath-dag in de synagoog, en hij stond op om te lezen⁵.
- 17 * Et traditus est illi Liber Isaïæ prophetæ. Et ut revolvit librum, invenit locum ubi scriptum erat: * En hem werd het Boek van den propheet Isaïas toegereikt. En toen hij het boek had opgedaan⁶, vond hij de plaats⁷ waar geschreven stond: * De Geest des Heeren is op mij⁸: daarom heeft hij mij gezalfd, om aan armen het evangelie te prediken, heeft hij mij gezonden, om te genezen die vermorzeld zijn van harte, * om aan
- 18 * Spiritus Domini super me: propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, (*Is 61, 1.*)
- 19 * prædicare captivis remissionem, et cæcis visum, dimittere contractos in remissionem, prædicare annum Domini acceptum, et diem retributionis. * Et cum
- 20

gelist geeft door die woorden: *voor een tijd*, te kennen, dat de Heer ook daarna nog van den duivel is beproefd geworden.

1) *in de kracht des Geestes*, dat is: van nu aan in Galilea door zijn leer en wonderwerken openbaar makende *de kracht des H. Geestes*, die in hem was. Vgl. *Mt 4, 11. Mk 1, 14.*

2) Vgl. *Mt 4, 23—25.*

3) nadat hij Capharnaüm bezocht had. Vs 23. Wat hier vervolgens (vs 16—30) verhaald wordt, heeft vroeger plaats gehad dan eene dergelijke geschiedenis door *Mt 13, 51—58* en door *Mk 6, 1—6* geboekt.

4) Vgl. *Mt 4, 23.*

5) *hij stond op, om te lezen*. Een gedeelte der godsdienstoefening in de synagoog bestond in het voorlezen en verklaren der H. Schrift. Dat van Jesus hier gezegd wordt, *dat hij opstond*, daardoor schijnt de Evangelist aan te duiden, dat Jesus zelf zich aanbood tot het verrigten van die godsdienst-oefening. Van Paulus lezen wij (*Hand 13, 15*), dat hij daartoe uitgenoodigd werd door de oversten der synagoge.

6) *had opgedaan*. Er staat eigenlijk: *ontvold had*. Destijds werden de boeken met de hand *geschreven*, en dit op lange papieren of perkamenten strooken, die *toegerold* waren, als men er niet in las. De verzameling der heilige Schriften zal alzoo uit verscheidene boekrollen bestaan hebben; en daaronder zal het boek van Isaïas, als uit dit vers genoegzaam blijkt, eene afzonderlijke rol hebben uitgemaakt.

7) Hij sloeg die plaats op, welke hij wilde voorlezen. Zij staat in *61, 1—3*; doch de aanhaling bij Lukas is niet geheel en al letterlijk, maar eenigszins vrij.

8) De aangehaalde plaats van Isaïas bevat eene voorzegging aangaande den Messias, welke thans hare vervulling kreeg in den persoon van Jesus van Nazareth. — Onder beelden, genomen van de verlossing uit Babylon, wordt daar gesproken over het werk der geestelijke verlossing door den Zaligmaker der wereld, Jesus-Christus.

plicuisset librum, reddidit ministro, et sedit. Et omnium in synagoga oculi erant intendentes
 21 in eum. * Cœpit autem dicere ad illos: Quia hodie impleta est hæc
 22 scriptura in auribus vestris. * Et omnes testimonium illi dabant: et mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius, et dicebant: Nonne hic est filius
 23 Joseph? * Et ait illis: Utique dicetis mihi hanc similitudinem: Medice cura te ipsum: quanta
 24 audivimus facta in Capharnaum, fac et hic in patria tua. * Ait autem: Amen dico vobis, quia nemo propheta acceptus est in
 25 patria sua. * In veritate dico

gevangenen loslating te verkondigen, en aan blinden het gezigt, om gewonden heen te zenden in vrijheid, om het jaar van 's Heeren welbehagen te verkondigen, en den dag der vergelding. * En
 20 het boek togedaan¹ hebbende, gaf hij het aan den dienaar weder², en ging zitten³. En aller oogen in de synagoog waren op hem gevestigd⁴. * En hij begon⁵
 21 tot hen te zeggen: Heden is deze schrift in uwe ooren vervuld. * En allen gaven hem getuigenis⁶:
 22 en waren verwonderd over de aangename woorden, die uit zijn mond voortkwamen, en zij zeiden: Is deze niet de zoon van Joseph⁷? * En hij zeide tot
 23 hen⁸: Voorzeker zult gij mij dit

1) togedaan, eigenlijk toegerold. Zie noot 6 op bladz. 343.

2) aan den dienaar der synagoog.

3) hij ging zitten, om over de voorgelezen plaats van Isaias tot de vergaderden te spreken. Staande las men de H. Schrift voor, doch bij de verklaring daarvan ging men zitten.

4) Men was vol verwachting, wat hij over die plaats van Isaias zou gaan zeggen. Zijne toehoorders zullen geweten hebben, dat de propheet daar spreekt van den toekomstigen Messias.

5) Hij begon tot hen te zeggen: Heden, enz. Het behoëft nauwelijks gezegd te worden, dat Lukas ons hier enkel en alleen het thema of de stof opgeeft van Jesus' redevoering bij deze gelegenheid. Jesus begon zijne redevoering met dit thema: Heden is deze schrift (de schriftuur-plaats uit Isaias zoo even voorgelezen) in uwe ooren vervuld, welke woorden dezen zin hebben: Gij hoort op dit oogenblik de stem desgenen, van wien Isaias daar gesproken heeft, en zijne voorzeggung krijgt hier hare vervulling.

6) gaven hem getuigenis, beteekent hier zooveel als: zij gaven hem eene eervolle getuigenis (vgl. Jo 3, 26); en de zin is: Hij werd algemeen door hen geprezen, en dit om de aangename woorden, de liefelijke taal, die uit zijn mond kwam, en waardoor zij van verwondering waren opgetogen.

7) Is deze niet de zoon van Joseph? Zij waren wel verrukt over zijne rede, maar wilden echter geen geloof geven aan zijne woorden, en hem erkennen voor den beloofden Messias. Zij ergerden zich aan zijn nederigen stand en aan zijne afkomst: Is deze niet de zoon van Joseph, den timmerman?

8) En hij zeide tot hen. Jesus las in hunne harten, en zag, dat zij hem wilden toevoegen, dat hij, als Nazarethaner, ter bevestiging van de waarheid zijner woorden, onder zijne stadgenooten zulke dingen doen moest, als zij gehoord hadden dat in Capharnaüm door hem verrigt waren. Jesus geeft hun dan te kennen, dat hij wist, wat er omging in hunne harten, en zoo zeide hij tot hen: Gij zult mij zonder twijfel dit spreekwoord toevoegen: *Geneesheer genees u zelven!* De zin, waarin dit spreekwoord door den Zaligmaker hier gebezigd is, wordt door hem zelf

vobis, multæ viduæ erant in diebus Eliæ in Israel, quando clausum est cælum annis tribus, et mensibus sex: cum facta esset
 26 fames magna in omni terra: * et ad nullam illarum missus est Elias, nisi in Sarepta Sidoniæ, ad mulierem viduam. (III Rg 17, 9.)
 27 * Et multi leprosi erant in Israel sub Elisæo propheta: et nemo eorum mundatus est nisi Naaman Syrus. (IV Rg 5, 14.) * Et repleti sunt omnes in synagoga
 28 ira, hæc audientes. * Et surrexerunt, et ejecerunt illum extra civitatem: et duxerunt illum usque ad supercilium montis,
 spreekwoord toevoegen: Geneesheer genees u zelve! al wat wij gehoord hebben dat in Capharnaüm is geschied, doe dat ook hier in uwe vaderstad! * En hij zeide¹: Voorwaar zeg ik u, geen propheet is aangenaam in zijne vaderstad. * In waarheid zeg ik u², er waren vele weduwen in Israël in de dagen van Elias, toen de hemel drie jaren, en zes maanden lang gesloten bleef: als er groote hongersnood gekomen was over de gansche aarde: * en tot geene van haar werd Elias gezonden, dan naar Sarepta in Sidonië, tot eene weduw-vrouw. * En vele melaatschen waren in Israël onder Eliseüs den propheet: en niemand hunner werd gereinigd dan Naaman de Syriër. * En allen in de synagoog werden met toorn vervuld³, als zij dit hoorden. * En zij stonden op, en dreven hem buiten de stad: en voerden hem tot op den top des

opgegeven, als hij daar aanstonds bijvoegt: *al wat wij gehoord hebben dat in Capharnaüm door u is geschied, doe dat ook hier in uwe vaderstad*, in Nazareth. Zij wilden hem zeggen: Indien gij begeert, dat wij geloof geven aan uwe woorden, doe dan ook hier wonderwerken onder uwe bloedverwanten en bekenden; genees de kranke Nazarethaners, uwe medeburgers!

¹) *En hij zeide: Geen propheet*, enz. Op het spreekwoord hem toegevoegd, antwoordt de Zaligmaker met een ander spreekwoord: *Geen propheet*, enz. Jesus wil hen daarmede doen gevoelen, dat het verrigten van wonderwerken onder hen geen nut zou hebben, dat zij hem daarom toch niet voor den beloofden Messias zouden erkennen; dat hem overkwam, wat gewoonlijk het geval was met de propheten, als welke om hunne waardigheid door hunne medeburgers benijd, en daarom niet geacht werden. Vergelijkt hier Mk 6, 4, 5, en de aantekeningen.

²) *In waarheid zeg ik u*, enz. Door twee voorbeelden (vs 25—27) gaat Jesus hier zeggen, dat de Nazarethaners niet juist daarom, omdat zij zijne stadsgenooten waren ook regt hadden op zijne wonderdaden, gelijk zij te kennen gaven door hun verwijten, *Geneesheer genees u zelve!* Ten tijde van den propheet Elias, toen het in drie jaren en zes maanden niet geregend had, en daardoor een groote hongersnood kwam over de gansche aarde, waren er onder de Israëlieten vele hulpeloze weduwen; doch Elias werd tot geene van die Israëlietische weduwen gezonden, maar tot eene Sidonietische, een heidense weduwe, om deze door een wonderwerk van eenen gewissen dood te redden (III Kon 17). Zoo waren er ten tijde van den propheet Eliseüs vele melaatschen onder het volk van Israël; doch niemand hunner werd van zijne melaatschheid door een wonder van den propheet gereinigd (genezen), dan alleen Naaman de Syriër (IV Kon 5).

³) *met toorn vervuld*. Omdat Jesus hunne ongeloovigheid berispt had, en hunne stad geene wonderwerken waardig keurde.

super quem civitas illorum erat
ædificata ut præcipitarent eum.

30 * Ipse autem transiens per me-
dium illorum, ibat.

31 * Et descendit in Capharnaüm
civitatem Galilææ, ibique docebat
illos sabbatis. (Mt 4, 13.

32 Mc 1, 21.) * Et stupebant in
doctrina ejus, quia in potestate
erat sermo ipsius. (Mt 7, 28.)

33 * Et in synagoga erat homo
habens dæmonium immundum,
et exclamavit voce magna, (Mc

34 1, 23.) * dicens: Sine, quid
nobis, et tibi Jesu Nazarene?
venisti perdere nos? scio te quis

35 sis, Sanctus Dei. * Et increpavit
illum Jesus, dicens: Obmutesce,
et exi ab eo. Et cum projecisset
illum dæmonium in medium, exiit
ab illo, nihilque illum nocuit.

36 * Et factus est pavor in omnibus,
et colloquebantur

bergs¹, op welken hunne stad
gebouwd was om hem van boven
neder te werpen. * Maar hij ging
midden door hen heen², en ver-
trok.

31 * En hij ging af³ naar Capharnaüm
eene stad van Galilea, en leerde
hen aldaar op de sabbathdagen.
* En zij stonden verbaasd over
zijn leering, omdat zijn woord
met magt *gepaard* was⁴.

32 * En in de synagoog was een
mensch die een onreinen geest
had⁵, en hij schreeuwde met
luideren stem, * zeggende⁶: Laat
af⁷! wat hebben wij, met u te

33 doen⁸ Jesus de Nazarener! zijt
gij gekomen om ons te verder-
ven⁹? ik weet wie gij zijt, de
Heilige Gods. * En Jesus bestrafte
hem¹⁰, zeggende: Verstom, en ga
uit hem! En de booze geest wierp
hem in het midden¹¹ neder, en
ging uit van hem, zonder hem
eenig letsel aan te doen. * En er
kwam eene verschrikking over

34 af⁷! wat hebben wij, met u te
doen⁸ Jesus de Nazarener! zijt
gij gekomen om ons te verder-
ven⁹? ik weet wie gij zijt, de
Heilige Gods. * En Jesus bestrafte
hem¹⁰, zeggende: Verstom,
en ga uit hem! En de booze geest
wierp hem in het midden¹¹ neder,
en ging uit van hem, zonder hem
eenig letsel aan te doen. * En er
kwam eene verschrikking over

1) Nazareth was gelegen tegen de helling van eenen berg, die op een kleinen afstand van de stad zijnen top had, en van waar men in eene vervaarlijke diepte nederzag. Van dien steilen top wilde men hem afwerpen.

2) Door de kracht zijner godheid, op eene wijze welke de H. Schrift niet te kennen geeft, maakte Jesus zich los uit hunne handen, en ging midden door hen heen, zonder dat iemand hem verder konde of durfde aanraken. Zijn uur was niet gekomen. Jo 7, 30.

3) hij kwam af van het hooger liggende Nazareth naar Capharnaüm, dat aan den oever van het meer van Genesareth gelegen was. Vgl Mt 4, 13.

4) Mt (7, 29) drukt dit zoo uit: hij leerde als magt hebbende. Zie de aanteekening op die plaats.

5) een mensch, die van een boozen geest bezeten was.

6) hij schreeuwde... zeggende. De booze geest bezigde het spraak-orgaan van dezen ongelukkige, om de klanken van die woorden te vormen.

7) Laat af! Deze booze geest is bevreesd, dat Jesus hem gebieden zal, van dien mensch uit te gaan. Het Grieksche woordje, door sine overgezet in de Vulgata, kan ook genomen worden voor eene *interjectie* of tusschenwerpsel van klacht of vrees; Ach! Jansenius van Gent verkoos deze laatste opvatting, en dit, naar ons oordeel, met regt.

8) Wat hebben wij, met u te doen? De zin is: Wat hebt gij tegen ons? Wat kwaads hebben wij u gedaan, dat hij ons wilt uitwerpen? Wij plagen u toch niet!

9) Zijt gij gekomen, enz. Lees de aanteekeningen op Mk 1, 24.

10) Zie noot 3 op bladz. 114.

11) der synagoog.

ad invicem, dicentes : Quod est hoc verbum, quia in potestate et virtute imperat immundis spiritibus, et exeunt? * Et divulgabatur fama de illo in omnem locum regionis.

³⁸ * Surgens autem Jesus de synagoga, introivit in domum Simonis. Socrus autem Simonis tenebatur magnis febris : et rogaverunt illum pro ea. (*Mt* ³⁹ **8**, 14. *Mc* **1**, 30.) * Et stans super illam imperavit febrim : et dimisit illam. Et continuo surgens, ministrabat illis.

⁴⁰ * Cum autem sol occidisset : omnes, qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum. At ille singulis manus imponens, curabateos. * Exhibant autem *dæmonia* a multis clamantia, et dicentia : Quia tu es filius Dei : et increpans non sinebat ea loqui : quia sciebant ipsum esse Christum. (*Mc* **1**, 34.)

⁴¹ * Facta autem die egressus ibat in desertum locum, et turbæ requirebant eum, et venerunt usque ad ipsum : et detinebant illum ne discederet ab eis.

allen, en zij spraken tot elkander, zeggende : Wat woord is dit¹, dat hij met magt² en kracht³ aan de onreine geesten gebiedt, en deze uitgaan? * En de faam³⁷ van hem ging uit naar alle plaatsen der landstreek⁴.

* En opgestaan zijnde uit de synagoog, ging hij in het huis van Simon. De schoonmoeder nu van Simon was van zware koorts en bevangen : en zij baden hem voor haar⁵. * En over haar *heen gebogen* staande gebood hij aan de koorts : en zij verliet haar. En oogenblikkelijk stond zij op, en bediende hen.

* En toen de zon was ondergegaan⁶ : bragten allen⁷, die zieken hadden aan verschillende kwalen, ze tot hem. En hij legde aan ieder *hunner* de handen op, en genas hen. * Ook booze geesten gingen er van velen uit⁸ schreeuwende, en zeggende⁹ : Gij zijt de zoon Gods! en hij bestrafte hen en liet hun niet toe te spreken : omdat zij wisten dat hij de Christus was¹⁰.

* Toen het nu dag was geworden ging hij uit en begaf zich naar eene woeste plaats¹¹, en de scharen zochten hem, en kwamen tot bij hem¹² : en zij hielden hem

1) *Wat woord is dit?* Welke is deze nieuwe leering? Zie de aanteekening op Mk **1**, 27.

2) *met magt*. Zie noot 1 op bladz. 51.

3) *en kracht*, krachtdadig, zoodat geschiedt wat hij gebiedt.

4) *der landstreek*. Naar het Grieksch : *der omstreek*.

5) Zijne leerlingen verzochten hem, dat hij haar wilde genezen.

6) Vgl. Mk **1**, 32.

7) *allen*, al de inwoners van Capharnaüm, die zieken hadden, van welke ziekte zij ook bevangen waren.

8) Men ziet het hier wederom, hoe duidelijk bezetenen onderscheiden worden van zieken. Vergelijkt noot 6 op bladz. 35.

9) Zie noot 3 op bladz. 214.

10) Zie noot 6 en 7 op bladz. 214.

11) Zie het aangeteekende op Mk **1**, 35.

12) *tot bij hem*; al zoekende naar hem, kwamen zij *tot bij hem*, en vonden hem. Vgl. Mk **1**, 35—39 en de aanteekeningen op die plaats.

- 43 * Quibus ille ait : Quia et alii
 civitatibus oportet me evangeli-
 zare regnum Dei : quia ideo
 44 missus sum. * Et erat prædicans
 in synagoga Galilææ.
- tegen opdat hij niet van hen zou
 weggaan. * Doch hij zeide tot
 hen : Ook aan de andere steden
 moet ik het evangelie van het
 rijk Gods verkondigen : want
 hiertoe ben ik gezonden. * En
 hij predikte in de synagogen van
 Galilea.

VIJFDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus, in het scheepje van Simon neergezeten, leert de scharen aan den oever van het meer verzameld, vs 1—3. Na zijn onderrigt geëindigd te hebben, beveelt hij aan Simon naar de diepte af te steken, en zijne netten uit te werpen, vs 4, 5. Wonderdadige vischvangst, en wat het gevolg daarvan was, vs 6—11. Jesus geneest een' melaatsche, vs 12—16. Hij vergeeft aan een verlamde zijne zonden, en tot een bewijs dat hij dit doen kon, geneest hij den man oogenblikkelijk van zijne verlamming, vs 17—26. Roeping van Levi of Mattheüs, den tollenaar ; Jesus spijst bij hem in gezelschap van vele tollenaars, en verdedigt zijn gedrag tegen de Phariseërs, die dit aanstootelijk vonden, vs 27—32. Jesus' antwoord op de vraag, waarom zijne leerlingen niet vasten, gelijk de leerlingen van Joannes en die der Phariseërs, vs 33—39.

- 1 * Factum est autem, cum
 turbæ irruerent in eum, ut au-
 dirent verbum Dei, et ipse stabat
 2 secus stagnum Genesareth. * Et
 vidit duas naves stantes secus
 stagnum : piscatores autem des-
 cenderant, et lavabant retia.
 3 (Mt 4, 18. Mc 1, 16.) * Ascen-
 dens autem in unam navim,
 quæ erat Simonis, rogavit eum
 a terra reducere pusillum. Et
 sedens docebat de navicula tur-
 bas.
- 4 * Ut cessavit autem loqui,
 dixit ad Simonem : Duc in altum,
 et laxate retia vestra in captu-
 5 ram. * Et respondens Simon,
 dixit illi : Præceptor, per totam
 noctem laborantes, nihil cepi-
 mus : in verbo autem tuo laxabo
- * En het geschiedde, terwijl
 de scharen op hem aandrongen,
 om het woord Gods te hooren,
 dat hij stond aan het meer van
 Genesareth. * En hij zag twee
 schepen aan den oever van het
 meer liggen : en de visschers
 waren er uitgegaan, en spoelden
 de netten af¹. * En hij ging in
 het eene schip², dat van Simon
 was, en verzocht hem een weinig
 van land af te steken. En hij zat
 neder en leerde de scharen uit
 het scheepje.
- * En toen hij ophield met
 spreken, zeide hij tot Simon :
 Steek af³ naar de diepte, en
 werpt uwe netten uit ter vangst.
 * En Simon antwoordde, en zei-
 de tot hem : Meester ! den
 ganschen nacht door hebben wij

1) Zij hadden den vorigen nacht gediend (vs 5).

2) Het Grieksch heeft : *in een der (dier) schepen*. Het andere schip was van Joannes en Jakobus (vs 7).

3) *steek af*, zeide Jesus tot Petrus als den stuurman. Wat volgt : *en werpt*, is tot hem en zijne lieden gerigt.

6 rete. * Et cum hoc fecissent, concluderunt piscium multitudinem copiosam, rumpebatur
7 autem rete eorum. * Et annuerunt sociis, qui erant in alia navi ut venirent, et adjuvarent eos. Et venerunt, et impleverunt ambas naviculas, ita ut pene
8 mergerentur. * Quod cum videret Simon Petrus, procidit ad genua Jesu, dicens: Exi a me, quia homo peccator sum, Domine.
9 * Stupor enim circumdederat eum, et omnes, qui cum illo erant, in captura piscium, quam ceperant: * Similiter autem Jacobum, et Joannem, filios Zebedæi, qui erant socii Simonis. Et ait ad Simonem Jesus: Noli timere: ex hoc jam homines eris capiens.
11 * Et subductis ad terram navibus, relictis omnibus secuti sunt eum.
12 * Et factum est, cum esset in una civitatum, et ecce vir plenus lepra, et videns Jesum, et procidens in faciem, rogavit eum,

gearbeid, en niets gevangen: doch op uw woord¹ zal ik het net uitwerpen. * En toen zij dit gedaan hadden, sloten zij eene groote menigte visschen in², en hun net scheurde³. * En zij wenkten hunnen medegezellen, die in het andere schip waren⁴ dat zij zouden komen, en hen helpen. En zij kwamen, en zij vulden beide de schepen, zoodat ze bijna zonken. * En Simon Petrus dit ziende⁵, viel neder aan de knieën van Jesus, zeggende: Ga uit van mij⁶! want ik ben een zondig mensch, o Heer! * Want hij was van verbaasheid bevangen, *hij* en allen, die met hem waren, om de vischvangst, die zij gedaan hadden: * En evenzoo Jakobus, en Joannes, de zonen van Zebedeüs, die Simons gezellen waren. En Jesus zeide tot Simon: Vrees niet⁷! van nu aan zult gij menschen vangen. * En toen zij de schepen op het land hadden gebragt, verlieten zij alles en volgden hem⁸.

En het geschiedde, als hij in eene der steden was⁹, en zie er was een man vol melaatschheid¹⁰, en toen hij Jesus zag, viel hij

1) *op uw woord*, op uw bevel.

2) *zij sloten...* in de uitgeworpen netten; zij vingden eene groote menigte visschen.

3) onder het ophalen bemerkten zij, dat het net begon te scheuren.

4) Jakobus en Joannes, die mede waren afgestoken.

5) *dit ziende*, dit wonderwerk, hetwelk hij, als visscher, best kon waarderen.

6) *ga uit van mij*; ga mijn schip uit, verlaat mij; ik ben niet waardig, dat gij langer bij mij verthoef: *ik ben een zondig mensch*. Het zijn woorden, voortkomende uit het ootmoedig gevoel zijner onwaardigheid, om in gezelschap te wezen van Jesus, die zich hier had doen kennen als den Heer der natuur.

7) *vrees niet!* Petrus; in zijne ontroering bij het zien van dit wonderwerk, bevreemd, dat hem eenig kwaad overkome.

8) Vgl Mt 4, 19, en het aangeteekende op dat vers.

9) *in eene der steden*, namelijk van Galilea. Uit het verhaal van Mt (8, 2—6) blijkt het, dat men hier aan Capharnaüm moet denken.

10) *vol melaatschheid*. Daarmede wordt de hooge graad van zijne kwaal aangeduid: de melaatschheid, eene afschuwelijke huidziekte, had zich over geheel zijn ligchaam verspreid.

dicens : Domine, si vis, potes
me mundare. (*Mt 8, 2. Mc 1, 40.*)
13 * Et extendens manum, tetigit
eum dicens : Volo : Mundare. Et
confestim lepra discessit ab illo.
14 * et ipse præcepit illi ut nemini
diceret : sed, Vade, ostende te
sacerdoti, et offer pro emunda-
tione tua, sicut præcepit Moyses,
in testimonium illis. (*Lv 14, 4.*)
15 * Perambulabat autem magis
sermo de illo : et conveniebant
turbæ multæ ut audirent, et
curarentur ab infirmitatibus
16 suis. * Ipse autem secedebat in
desertum, et orabat.
17 * Et factum est in una dierum,
et ipse sedebat docens. Et erant
Pharisæi sedentes, et legis docto-
res, qui venerant ex omni cast-
ello Galilææ, et Judææ, et Jeru-
salem : et virtus Domini erat ad
18 sanandum eos. * Et ecce viri
portantes in lecto hominem, qui
erat paralyticus : et quærebant
eum inferre, et ponere ante eum.

op zijn aangezigt, en bad hem,
zeggende : Heere ! indiengij wilt,
gij kunt mij reinigen¹. * En hij
13 stak zijne hand uit, en raakte
hem aan, zeggende : Ik wil : Word
gereinigd ! En terstond ging de
melaatschheid weg van hem.
14 * en hij gebood hem dat hij het
niemand zeggen zou : maar, Ga²,
zeide hij, vertoon u aan den prie-
ster, en offer voor uwe reiniging,
gelijk Moses bevolen heeft, tot
eene getuigenis voor hen³. * Doch
15 de mare aangaande hem liep
des te meer rond⁴ : en vele scharen
vloeiden zamen⁵ om hem te
hooren, en van hunne krank-
heden genezen te worden. * Maar
16 hij, hij vertrok naar de woestijn,
en bad.

* En het geschiedde op een der
17 dagen⁶, dat hij zat te leeren. Ook
zaten daar Phariseërs, en wet-
geleerden, die gekomen waren
uit alle vlekken van Galilea, en
Judea, en uit Jerusalem⁷ : en
kracht des Heeren was er om
hen te genezen⁸. * En zie eenige
18 mannen droegen op een bed een
mensch, die verlamd was : en
zij zochten dien binnen te bren-

1) Zie noot 3 op bladz. 51.

2) *maar Ga*, enz. Let op het overgaan in de *oratio directa*.

3) Vgl Mt 8, 4, en de aantekeningen op dit vers.

4) en dit juist door dien melaatsche, die, ondanks het bevel van Jesus, zijne wonderbaarlijke genezing terstond overal verkondigde, zonder twijfel gedreven door een gevoel van dankbaarheid voor de weldaad hem door Jesus bewezen. Vgl Mk 1, 45.

5) De mare van dit wonder, overal in die streken spoedig verbreid, voerde eene groote menigte volks naar Capharnaüm tot Jesus ; en zoo groot was de toeloop, dat hij, gelijk Mk (1, 45) aanteekeent, *niet meer*, gelijk vroeger, *in het openbaar* en vrijelijk *de stad hon ingaan*, wilde hij beletten, dat aldaar opschudding kwame. Daarom verliet hij Capharnaüm, en vertrok naar de woestijn, als gezegd wordt in vers 16.

6) Op zekeren dag te dien tijde, toen Jesus zich wederom in Capharnaüm bevond, als blijkt uit Mk 2, 1.

7) Niet alleen uit de vlekken van Galilea en Judea, maar ook uit Jerusalem, de hoofdstad waren er Phariseërs en wetgeleerden naar Capharnaüm gekomen.

8) Gods wonderkracht was daar werkend door Jesus *om hen* (om de zieken, die tot hem gebracht werden) *te genezen*. Zóó bevestigde Jesus door wonderwerken zijne goddelijke zending en de waarheid zijner leer.

19 (Mt 9, 2. Mc 2, 3.) * Et non invenientes qua parte illum inferrent gen¹. en voor hem neder te leggen². * En daar zij van wege 19
 præ turba, ascenderunt supra de schare niet vonden langs
 tectum, et per tegulas summise- welken kant zij hem konden
 runt eum cum lecto in medium binnen brengen, zooklommen zij
 ante Jesum. * Quorum fidem ut op het dak, en lieten hem met
 vidit, dixit: Homo remittuntur in het midden³ vóór Jesus⁴. * En 20
 tibi peccata tua. * Et cœperunt hun geloof ziende, zeide hij:
 cogitare Scribæ, et Pharisei, Mensch! uwe zonden worden u
 dicentes: Quis est hic, qui loquitur vergeven⁵! * Ende Schriftgeleer- 21
 tur blasphemias? Quis potest denken, zeggende⁶: Wie is deze⁷,
 dimittere peccata, nisi solus die godslasteringen spreekt? Wie
 Deus? * Ut cognovit autem Jesus kan zonden vergeven, dan God
 cogitationes eorum, respondens, alleen⁸? * Als nu Jesus hunne ge- 22
 dixit ad illos: Quid cogitatis in dachten kende, antwoordde, en
 cordibus vestris? * Quid est zeide hij tot hen: Wat bedenkt
 23 facilius dicere: Dimittuntur tibi gij in uwe harten⁹? * Wat is ge- 23
 peccata: an dicere: Surge, et makkelijker te zeggen: De zonden
 24 ambula? * Ut autem sciatis quia worden u vergeven: of te zeggen:
 Filius hominis habet potestatem Sta op, en wandel? * Doch opdat 24
 in terra dimittendi peccata, gijlieden moogt weten dat de 24
 (ait paralytico) Tibi dico, surge, Zoon des menschen magt heeft
 tolle lectum tuum, et vade in op aarde om zonden te vergeven,
 domum tuam. * Et confestim Ik zeg u, (sprak hij tot den ver-
 25 consurgens coram illis, tulit lamde) sta op, neem uw bed op,
 lectum, in quo jacebat: et abiit en ga naar uw huis! * En dadelijk 25
 in domum suam, magnificans stond hij op voor hunne oogen,
 26 Deum. * Et stupor apprehendit nam het bed op, waar hij op
 gelegten had: en ging naar zijn
 huis, God verheerlijkende. * En
 verbazing beving allen, en zij

1) in het huis, waar Jesus en zijne aanhoorders (vs 17) zich bevonden. Men denke aan het huis, waar Jesus gewoon was in Capharnaüm zijn verblijf te houden. Vergelijk hier Mk 2, 1—12, en de aanteekeningen.

2) opdat hij hem van zijne verlamdheid zoude genezen.

3) in het midden der schare, die verzameld was in het vertrek, waar Jesus zich bevond.

4) voor de voeten van Jesus.

5) Zie noot 3 en 5 op bladz. 56.

6) begonnen te denken, zeggende: Het woordje zeggende staat dikwijls, naar een Hebreuwsch spraakgebruik, vóór eene aanhaling van hetgeen iemand gezegd, of, gelijk hier, gedacht, of ook wel, gelijk bij Lk 1, 63, geschreven heeft. De zin is dan hier: zij begonnen zóó te denken.

7) Het zijn woorden van verontwaardiging en verachting.

8) Zie noot 6 op bladz. 56.

9) Zie ter opheldering van vers 22—26 de verschillende aanteekeningen, die wij gemaakt hebben op Mt 9, 4—8.

omnes, et magnificabant Deum.

Et repleti sunt timore, dicentes:

Quia vidimus mirabilia hodie.

27 * Et post hæc exiit, et vidit publicanum nomine Levi, sedentem ad telonium, et ait illi: Sequere me. (*Mt 9, 9. Mc 2, 14.*)

28 * Et relictis omnibus, surgens secutus est eum, et fecit ei convivium magnum Levi in domo sua: et erat turba multa publicanorum, et aliorum, qui cum illis erant discumbentes.

30 * Et murmurabant Pharisæi, et Scribæ eorum dicentes ad discipulos ejus: Quare cum publicanis, et peccatoribus manducatis, et bibitis? * Et respondens Jesus, dixit ad illos: Non egent qui sani sunt medico, sed qui male habent. * Non veni vocare justos, sed peccatores ad poenitentiam.

33 * At illi dixerunt ad eum: Quare discipuli Joannis jejunt frequenter, et obsecrationes faciunt, similiter et Pharisæorum: tui autem edunt, et bibunt? (*Mc 2, 18.*) * Quibus

verheerlijkten God. En zij werden vervuld van vrees, zeggende: Wij hebben heden wonderbare dingen gezien!

* En daarna ging hij uit¹, en zag een tollenaar met name Levi² aan het tolhuis zitten: en hij zeide tot hem: Volg mij! * En hij alles verlatende, stond op en volgde hem. * en Levi rigtte in zijn huis een groot gastmaal voor hem aan: en er was eene groote schare van tollenaars, en van anderen³, die met hem aanzaten. * En de Phariseërs⁴, en hunne Schriftgeleerden⁵ morden zeggende tot zijne leerlingen: Waarom eet, en drinkt gij met de tollenaars, en zondaars? * En Jesus antwoordde, en zeide tot hen: De gezonden hebben geen geneesmeester van noode, maar de zieken. * Ik ben niet gekomen om rechtvaardigen te roepen⁶, maar zondaars tot bekeering. * En zij zeiden⁷ tot hem: Waarom⁸ vasten de leerlingen van Joannesdikwerf, endoen gebeden, desgelijks ook die der Phariseërs: maar eten, en drinken de uwe?

1) uit het huis (vs 19), waar hij zich te Capharnaüm bevond. Vgl. Mk 2, 13.

2) Zijn andere naam was Mattheüs. Zie de *inleiding* op Mt bl. 13.

3) grootendeels openbare zondaars. Vgl. Mk 2, 15, en noot 3 op bl. 42.

4) Zie voor vs 30—32 de aantekeningen op Mt 9, 11—13.

5) *hunne Schriftgeleerden*: de Schriftgeleerden diegenen, uit welke er eenigen hier met Jesus aan tafel zitten.

6) De H. Chrysostomus ziet in deze woorden een *ironisch* gezegde van Jesus tegen die Phariseërs en Schriftgeleerden, die, in hunne verwaandheid, zich voor *gezonden* en *rechtvaardigen* hielden, terwijl zij het geenszins waren.

7) *en zij zeiden*, t. w. de Phariseërs en de Schriftgeleerden van vs 30. Wat hier (vs 33—39) vermeld wordt, geschiedde iets later dan de gebeurtenis in vs 29—32 verhaald; dit blijkt genoeg uit Mt 9, 9—14, en evenzoo uit Mk 2, 18. De vraag *waarom vasten*, enz., wordt bij Mt (9, 14) gezegd aan Jesus gedaan te zijn door de leerlingen van Joannes; maar uit het verhaal van Mk (2, 18) zien wij, dat de Phariseërs niet alleen waren, toen zij die vraag aan Jesus kwamen doen, maar dat de leerlingen van Joannes hen vergezelden. En daarom is het te denken, dat die vraag van beiden, van de Phariseërs zoowel als van de leerlingen van Joannes is uitgegaan, en misschien door de eene zoowel als door de andere partij aan den Heer gedaan is.

8) Zie voor vs 33—35 het aangeteekende Mt 9, 14—16.

ipse ait : Numquid potestis
 filios sponsi, dum cum illis est
 35 sponsus, facere jejunare? Ve-
 nient autem dies : cum ablatus
 fuerit ab illis sponsus, tunc
 36 jejunabunt in illis diebus.* Dice-
 bat autem et similitudinem ad
 illos : Quia nemo commissu-
 ram a novo testamento immittit
 in vestimentum vetus : alioquin
 et novum rumpit, et veteri non
 convenit commissura a novo.
 37 * Et nemo mittit vinum novum
 in utres veteres: alioquin rumpet
 vinum novum utres, et ipsum
 effundetur, et utres peribunt.
 38 * sed vinum novum in utres
 novos mittendum est. et utraque
 39 conservantur. * Et nemo bibens
 vetus, statim vult novum, dicit
 enim : Vetus melius est.

* En hij zeide tot hen : Kunt gij 34
 dan's bruidegoms vrienden doen
 vasten, terwijl de bruidegom bij
 hen is? * Doch er zullen dagen 35
 komen : wanneer de bruidegom
 van hen zal weggenomen zijn,
 dan zullen zij vasten in die
 dagen.* Hij zeide ook eene gelijk- 36
 kenis tot hen: Niemand¹ zet een'
 lap van een nieuw kleed op een
 oud kleed : anders scheurt hij
 het nieuwe, en aan het oude *kleed*
 misstaat de lap van het nieuwe.
 * En niemand doet nieuwen wijn 37
 in oude zakken : anders zal de
 nieuwe wijn de zakken doen
 bersten, en hij zal uitloopen, en
 de zakken zullen verloren gaan.
 * maar nieuwe wijn moet gedaan 38
 worden in nieuwe zakken. en *zoo*
 worden beiden behouden. * En 39
 niemand die *wijn* gedron-
 ken heeft, wil terstond nieuwen,
 want hij zegt : De oude is beter².

ZESDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus verdedigt zijne leerlingen tegen de Phariseërs, die hen van sabbath-
 schennis beschuldigen, vs 1—5. Hij doet op den sabbath eene genezing in de
 synagoog, en bewijst het geoorloofde dezer daad tegenover zijne vijanden, die
 daardoor vergramd worden, en hem zoeken ter dood te brengen, vs 6—12. Hij
 overnacht op het gebergte in het gebed, en kiest den volgenden dag twaalf van
 zijne leerlingen uit tot Apostelen, vs 13—16. Van het gebergte afgekomen met zijne
 leerlingen, geneest hij eene menigte van zieken, verlost ook velen, die van booze
 geesten gekweld waren, en doet eene redevoering, die gedeeltelijk, wat vorm en
 inhoud betreft, overeenkomt met de dusgenoemde berg-rede bij den Evangelist
 Mattheus, vs 17—49.

1 * Factum est autem in sabbato 1 * En het geschiedde op een 1
 secundo, primo, cum transiret 1 tweeden, eersten sabbath³, als hij

1) Lees voor vs 36 en 37 de noten op de gelijklopende plaats van Mt 9,
 16 en 17.

2) Het punt van vergelijking is hier alleen in de betrekking tusschen oud en nieuw.
 Uit gehechtheid aan het oude is men afkeerig van het nieuwe, en daarom niet ter-
 stond daartoe genegen.

3) Wat door *een tweeden, eersten sabbath* verstaan moet worden, is tot heden toe nog
 niet uitgemaakt. Met eenige waarschijnlijkheid kan men houden, dat daardoor
 beteekend wordt *de eerste sabbath na den tweeden Paaschdag*. Van den *tweeden* Paasch-
 dag af begon men, naar Lv 23, de zeven weken te tellen tot het Sinxen-feest.

per sata, vellebant discipuli ejus spicas, et manducabant confricantes manibus. (*Mt 12*, 1. *Mc 2*, 23.) * Quidam autem Pharisæorum, dicebant illis : Quid facitis quod non licet in sabbatis? * Et respondens Jesus ad eos, dixit : Nec hoc legis- tis quod fecit David, cum esurisset ipse, et qui cum illo erant? * quomodo intravit in domum Dei, et panes propositionis sumpsit, et manducavit, et dedit his, qui cum ipso erant; quos non licet manducare nisi tantum sacerdotibus? (*IRg 21*, 6. *Lv 24*, 9. *Ex 29*, 32.) * Et dicebat illis: Quia Dominus est Filius hominis, etiam sabbati.

* Factum est autem et in alio sabbato, ut intraret in synagoga, et doceret. Et erat ibi homo, et manus ejus dextra erat arida.

(*Mt 12*, 10. *Mc 3*, 1.) * Observabant autem Scribæ, et Pharisei si in sabbato curaret: ut invenirent unde accusarent eum. * Ipse vero sciebat cogitationes eorum: et ait homini, qui habebat manum aridam: Surge, et sta in medium. Et surgens stetit. * Ait autem ad illos Jesus: Interrogo vos si licet sabbatis benefacere, an male: animam salvam facere, an perdere? * Et circumspectis omnibus dixit homini: Extende manum tuam. Et extendit: et restituta est manus

door het gezaaideging¹, dat zijne leerlingen aren plukten, en aten ze wrijvende met de handen. * Doch eenige van de Phariseërs, zeiden tot hen: Waarom doet gij wat niet geoorloofd is op den sabbath? * En Jesus antwoordde hun, en zeide: Hebt gij ook dat niet gelezen wat David deed, toen hij honger had, hij en die met hem waren? * hoe hij inging in het huis Gods, en de toonbrooden nam, en at, en gaf aan degenen, die met hem waren: welke brooden het niet geoorloofd is te eten dan alleen aan de priesters? * En hij zeide tot hen: De Zoon des menschen is Heer, ook van den sabbath!

* En het geschiedde² op nog een anderen sabbath, dat hij in de synagoog ging, en leerde. En er was aldaar een mensch, wiens regterhand dor was. * De Schriftgeleerden nu, en de Phariseërs sloegen hem gade of hij op den sabbath eene genezing zou doen: opdat zij iets mogten vinden waarvan zij hem konden beschuldigen. * Doch hij kende hunne gedachten: en hij zeide tot den mensch, die de dorre hand had: Rigt u op, en ga in het midden staan! En hij rigtte zich op en stond daar. * En Jesus zeide tot hen: Ik vraag u of het op de sabbath-dagen geoorloofd is goed te doen, of kwaad te doen: een leven te redden, of te dooden? * En allen rondom zich aangezien hebbende zeide hij tot den mensch: Steek uwe hand uit! En hij stak haar uit: en zijne hand was hersteld. * En zij wer-

1) Vergelijk hier voor vs 1—5 *Mt 12*, 1—8 en *Mk 2*, 23—27, en lees het aangeteekende op die beide plaatsen.

2) Vergelijk met dit verhaal (vs 6—11) dat van *Mt (12, 9—15)* en dat van *Mk (3, 1—6)*, en lees het aangeteekende op die beide plaatsen.

11 ejus. * Ipsi autem repleti sunt insipientia, et colloquebantur ad invicem quidnam facerent Jesu.

12 * Factum est autem in illis diebus, exiit in montem orare, et erat pernoctans in oratione

13 Dei. * Et cum dies factus esset, vocavit discipulos suos: et elegit duodecim ex ipsis (quos et Apostolos nominavit) (Mt 10, 1.

14 Mc 3, 13.) * Simonem, quem cognominavit Petrum, et Andre- am fratrem ejus, Jacobum, et Joannem, Philippum, et Bartho- lomæum, * Matthæum, et Tho- mam, Jacobum Alphæi, et Simo- nem, qui vocatur zelotes, * et Judam Jacobi, et Judam Iscario- tem, qui fuit proditor.

17 * Et descendens cum illis, stetit in loco campestri, et turba discipulorum ejus, et multitudo copiosa plebis ab omni Judæa, et Jerusalem, et maritima, et Tyri, 18 et Sidonis, * qui venerant ut audirent eum, et sanarentur a languoribus suis. Et qui vexa- bantur a spiritibus immundis, 19 curabantur. * Et omnis turba

den vervuld van razernij, en bespraken onder elkander wat zij Jesus toch doen zouden.

* En het geschiedde in die 12 dagen, dat hij uitging naar den berg¹ om te bidden, en hij bragt den nacht over in het gebed tot God. * En toen het dag geworden 13 was, riep hij zijne leerlingen: en hij koos er van hen twaalf uit (die hij ook Apostelen noemde) 14 *namelijk* * Simon, aan wien hij den bijnaam gaf van Petrus, en diens broeder Andreas, Jakobus, 15 en Joannes, Philippus, en Bartho- lomeüs, * Matthëus, en Thomas, Jakobus *den zoon* van Alpheüs, 16 en Simon, genaamd zelotes², * en Judas van Jakobus³, en Judas den Iskariother, die een verrader geweest is.

* En met hen afgekomen 17 zijnde⁴, stond hij op eene vlakke plaats, en *bij hem* eene schare van zijne leerlingen⁵, en eene groote menigte⁶ volks van gansch Judea, en van Jerusalem, en van de zee kust, van Tyrus, en Sidon, 18 * die gekomen waren om hem te hooren, en om genezen te worden van hunne ziekten⁷. Ook die van onreine geesten gekweld waren, 19 werden genezen⁸. * En de gan-

1) Zie voor dit gansche stuk (vs 12—16), het aangeteekende op Mk 3, 13—19; lees ook de noten op Mt 10, 1—4.

2) *zelotes*. Simon, die voor bijnaam had *zelotes*, d. i. *ijveraar*.

3) Judas, *den broeder* van Jakobus, naar het algemeen gevoelen.

4) van den berg (vs 12), vergezeld van die leerlingen, uit welke hij er twaalf had gekozen tot zijne Apostelen. Zie vs. 11.

5) Het woordje *leerlingen* heeft hier eene ruimere beteekenis: niet de twaalf Apostelen alleen, maar ook anderen, die Jesus volgden en door hem onderrigt werden, zija hier en elders door dat woord aangeduid.

6) Die menigte volks zal Jesus aan den voet des bergs hebben afgewacht.

7) dezen om hem te hooren, genen om genezen te worden van hunne ziekten, anderen om beide redenen. Zie over Tyrus en Sidon noot 6 op bl. 71.

8) Niet alleen de zieken werden door hem genezen, maar ook de bezetenen van den boozen geest verlost. Men merke hier aan, dat de Evangelist wel zeer duidelijk de zieken onderscheidt van hen, die van den boozen geest bezeten waren. Dat echter ook van dezulken gezegd wordt, dat zij *genezen werden*, geschiedt daarom,

quærebat eum tangere : quia
 virtus de illo exibat, et sanabat
 20 omnes. * Et ipse elevatis oculis
 in discipulos suos, dicebat :
 21 Beati pauperes : quia vestrum
 est regnum Dei. * Beati, qui
 nunc esuritis : quia saturabi-

sche schare¹ zocht hem aan te
 raken: omdat er eene kracht van
 hem uitging², en allen genas.
 * En hij zijne oogen ophef-
 fende naar zijne leerlingen³,
 sprak :
 Zalig⁴ gij armen⁵ ! want uwer
 is het rijk Gods. * Zalig, gij
 die nu honger lijdt⁶ ! want gij

omdat zij, die bezeten waren, meestal ook tegelijk van eene of andere lichamelijke krantheid waren aangetast.

¹) *de gansche schare*, d. i. zoo velen er, onder de menigte aldaar vergaderd, genezing behoeviden van hunne ziekten of kwalen.

²) *omdat er eene kracht van hem uitging*. Vgl. 8, 46, en Mk 5, 30. Eene wonderkracht, niet eene hem verleende, gelijk die aan Petrus (Hand 5, 15, 16), maar eene hem eigene, hem als den God-mensch toekomende wonderkracht *ging van hem uit*, dat is, openbaarde en vertoonde zich in hare werkdadigheid, welke daaruit bleek, dat zij *allen genas*, zoovelen hem aanraakten. Vgl. Mt 14, 36, en de aanteekening op dat vers.

³) *zijne oogen opheffende naar zijne leerlingen*. Tot hiertoe had Jesus het oog gevestigd op die menigte lijdens, die hem kwamen aanraken, om genezen te worden van hunne kwalen; thans *heft hij zijne oogen van hen op*, en keert die *naar zijne leerlingen* toe.

⁴) De redevoering van Jesus, welke hier nu volgt (vs 20—49), heeft, ofschoon korter, met de dusgenaamde *Bergrede* bij Mt (5—7) veel overeenkomst; wij meenen nogtans, dat zij ten onrechte gehouden wordt voor eene verkorting of een uittreksel dier bergrede. Bij Mt (5, 1) klimt Jesus, als hij zal gaan spreken, den berg op; bij Lk (6, 17) daarentegen komt hij den berg af. Bij den eerste houdt hij zijne redevoering *gezeten op den berg* (5, 1); bij den laatste *staat hij op eene vlakte*. Voeg hierbij, dat er in de leerrede van Jesus bij Lukas niet weinig voorkomt, waarvan in de bergrede volstrekt niet gesproken wordt. En aangaande het min of meer gelijk-luidende dat in de beide leerredenen voorkomt, wat kan ons beletten te denken, dat Jesus sommige zedelessen meermalen, ook met dezelfde of genoegzaam dezelfde woorden gegeven hebbe? Overigens, de eenzelvigheid der beide leerredenen, door velen aangenomen en verdedigd, wordt door anderen ontkend; en onder deze laatsten is ook de kardinaal Toletus, een zeer hoog te achten, ofschoon thans weinig bekend, en nog veel minder gelezen Schriftuuruitlegger.

⁵) *gij armen!* Jesus' woorden (vs 20—24) zijn regtstreeks gerigt tot zijne Apostelen en de overige leerlingen, niet regtstreeks tot de volksschare aldaar tegenwoordig. Jesus denkt hier aan vrijwillige armoede, hoedanige nu geoefend werd door zijne leerlingen, die tot hem zeggen konden: *Wij hebben alles verlaten, en zijn u gevolgd* (Mt 19, 27), en hij heet hen *zalig*, dat is, hoogstgelukkig, om de vaste hoop, dat zij konden voeden, eens deelgenoten te zullen wezen van het koningrijk Gods of de eeuwige zaligheid, welke aan zulke vrijwillige armen is toegezegd. Vgl. Mt 19, 21. Ten slotte, dient hier nog aangemerkt, dat deze eerste zaligheid of zaligprijzing bij Lukas eene andere is dan de eerste der acht zaligheden bij Mt (5, 3—10).

⁶) *die nu honger lijdt*. Men neme hier *honger* in den eigenlijken zin van dat woord, en versta daardoor het pijnlijk ontberen van datgene wat tot onderhoud van het lichamelijke leven vereischt wordt. Wij denken hier aan dien toestand van ontbering, dien Paulus bedoelde in zijnen brief tot de Philippensers, 4, 12. Zóó hongerden Jesus' leerlingen, en zij hongerden *om hem* (vgl. vs 22): doch *zalig* zij! want die *thans* zóó hongerden, zouden daarvoor, eenmaal, in de eeuwigheid, *verzadigd worden* door die verzadiging, waarvan David spreekt, als hij zegt (Ps 16, 15): *Ik zal verzadigd worden, als uwe heerlijkheid verschijnen zal*. Ook deze zaligspreking bij

mini. Beati, qui nunc fletis : quia
 22 ridebitis. * Beati eritis cum vos
 oderint homines, et cum separa-
 verint vos, et exprobraverint, et
 ejecerint nomen vestrum tam-
 quam malum propter Filium
 23 hominis. (Mt 5, 11.) * Gau-
 dete in illa die, et exultate : ecce
 enim merces vestra multa est in
 cælo : secundum hæc enim facie-
 bant Prophetis patres eorum.
 24 * Veruntamen væ vobis divi-
 tibus, quia habetis consolatio-
 nem vestram. (Eccli 31, 8. Am
 25 6, 1.) * Væ vobis, qui saturati
 estis : quia esurietis. Væ vobis,
 qui ridetis nunc : quia lugebitis et

zult verzadigd worden. Zalig
 gij, die nu weent¹ : want gij zult
 eens lagchen. * Zalig zult gij 22
 wezen² wanneer de menschen u
 gehaat hebben, en wanneer zij u
 hebben afgescheiden³, en smade-
 lijk bejegend, en uwen naam als
 een boozen verworpen⁴ om den
 Zoon des menschen. * Verblijdt 23
 u te dien dage, en juicht ! want
 zie uw loon is groot in den hemel :
 want desgelijks deden hunne
 vaders aan de Propheten.
 * Maar wee u⁵ gij rijken⁶ ! 24
 want gij hebt uwen troost al
 weg⁷. * Wee u, gij verzadigden⁸ ! 25
 want gij zult hongeren. Wee u,
 die thans lacht⁹ ! want treuren
 zult gij en weenen. * Wee wan- 26

Lukas is eene andere dan die welke [onder de acht] zaligheden bij Mattheüs, naar volgorde, de vierde is.

1) die nu weent. Door dit weenen kunnen wij hier, in een algemeenen zin, verstaan allerlei soort van lichamenlijk ongemak, smart en lijden, dat aan Jesus' leerlingen om zijnen naam zou overkomen. Maar zalig zij ! dat weenen zou kortstondig wezen, en eenmaal zouden zij daarvoor van streeleend genoeg lagchen, eens zich verblijden, als de Heer alle traan van hunne oogen zou afwisschen, en de dood niet meer zijn zou, noch rouw, noch geschrei (Openb 21, 4) : als zij zouden ondervinden, dat het lijden dezes tijds, en het ligte der verdrukking van een oogenblik hun een eeuwig gewigt van heerlijkheid bewerkt heeft II Kor 4, 17).

2) zalig zult gij wezen, t. w. om het streeleend vooruitzigt op de groote belooning, die u wacht.

3) afscheiden. Van hunne gemeenschap en verkeerig uitsluiten, behandelen als menschen, die men vlugten moet. Om den Zoon des menschen, d. i. uit haat tegen den Zoon des menschen.

4) wanneer zij den naam, dien gij persoonlijk draagt, bij voorbeeld, uwen naam van Apostel Andreas, niet dan met verachting noemen en als een boozen en leelijken naam verfoeijen.

5) Tegenover die vier zaligheden (vs 20—23) wordt nu (vs 24—26) een viervoudig wee uitgeroepen ; en Jesus' rede is hier niet meer, gelijk in vs 20—23, regtstreeks gerigt tot zijne leerlingen, ook niet tot het volk, dat hem aanhoorde, maar hij spreekt als tot afwezenden.

6) Dezulken, wier hart aan hunne aardsche goederen verslaafd is, die op het bezit daarvan gansch hun vertrouwen stellen, al hun heil daarvan verwachten, en hun hoogste geluk daarin zoeken.

7) Gij hebt in uwe aardsche goederen uwen troost, al uw heil en geluk alreeds weg, en geen hooger geluk te wachten.

8) dezulken, wier buik hun God is (Phil 3, 19). Wee hun ! want eenmaal zullen zij hongeren : een eeuwige honger wacht die verzadigden.

9) Men kan hier denken aan die najagers van vermaken en allerlei zingenot, met weinig of geen achting voor God en zijn gebod. Hun vrolijk leven zal voor einde hebben een eeuwig treuren en een eeuwig weenen.

- 26 flebitis. (*Is 65, 13.*) * Væ cum neer de menschen¹ u geprezen hebben ! want desgelijks deden secundum hæc enim faciebant hunne vaderen² aan de valsche pseudoprophetis patres eorum. propheten.
- 27 * Sed vobis dico, qui auditis : * Doch tot u, die hoort³, zeg ik : Hebt uwe vijanden lief, doet Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos. (*Mt 5, 44.*) * Benedicite maledicentibus vobis, et orate pro calumniantibus vos. * Et qui te percutit wél aan die u haten. Zegent die u vloeken⁴, en bidt voor hen die u lasteren⁵. * En die u op de eene wang slaat, bied hem ook de andere aan. En die u den mantel ontnemt, weiger hem ook het bovenkleed niet⁶. * Geef aan al wie u vraagt : en die u het uwe ontnemt, vraag het hem niet terug⁷. * En gelijk gij wilt dat de menschen ú doen, doet ook gij hun desgelijks⁸. * En indien gij liefhebt degenen, die u liefhebben, wat dank hebt gij⁹ ? want ook de zondaars hebben lief die hen liefhebben¹⁰. * En indien gij weldoet aan hen, die u weldoen ; wat dank hebt gij ? want ook de zondaren doen dit. * En indien gij leent aan hen, van wie gij hoopt weder *te leen* te ontvangen¹¹; wat dank hebt gij ? want ook de zondaars leenen aan zondaars, opdat zij gelijkelijc weder *te leen* ontvangen. * Maar

1) *de menschen*. Jesus bedoelt hier *de menschen* van zijnen tijd en zijne volksgenooten; en hij spreekt het wee uit over zulke leeraars van het volk, die niet aarzelden aan God te mishagen om te behagen aan de menschen.

2) *hunne vaderen*, de voorouders dergenen, die in dit vers *de menschen* genoemd worden. Vgl. Jer 5, 31.

3) *die hoort*, die mij gehoor geeft en naar mij luistert.

4) wensch hun van harte alle heil en voorspoed toe.

5) Zijne vijanden lief te hebben, en dit niet alleen met het hart, maar ook met der daad, ziedaar de groote zedeles, welke hier (vs 27—38 door den Zaligmaker gegeven wordt.

6) Vgl. Mt 5, 39—41. In plaats van kwaad met kwaad te vergelden, zal men veeleer kwaad met goed vergelden : veeleer een nieuw ongelijk verdragen, dan zich wreken over het eerste.

7) indien hij behoefte daaraan hebben mogt.

8) Vgl. Mt 7, 12.

9) De zin is : Gij verdient daarvoor geen dank : gij hebt daarvoor geen loon bij God te verwachten.

10) Zie voor vs 32—36 Mt 5, 46—48 en de aantekeningen.

11) als gij op uwe buurt in geval mogt komen van te leen te moeten vragen.

35 (*Dt 15, 8. Mt 5, 42.*) * Verumtamen diligite inimicos vestros : benefacite, et mutuum date, nihil inde sperantes: et erit merces vestra multa, et eritis filii Altissimi, quia ipse benignus est super ingratos et malos.

36 * Estote ergo misericordes sicut et Pater vester misericors est.

37 * Nolite iudicare, et non iudicabimini: nolite condemnare, et non condemnabimini. Dimittite, et dimittemini. * Date, et dabitur vobis : mensuram bonam, et confertam, et coagitatam, et supereffluentem dabunt in sinum vestrum. Eadem quippe mensura, qua mensi fueritis, remetietur vobis. (*Mt 7, 2. Mc 4, 24.*)

39 * Dicebat autem illis et similitudinem: Numquid potest caecus

hebt uwe vijanden lief: doet wel, en geeft te leen, zonder iets daarvan te hopen¹: en groot zal uw loon wezen, en gij zult kinderen zijn van den Allerhoogste, want hij is goedertieren over de ondankbaren en boozen.* Weest dan barmhartig² gelijk uw Vader barmhartig is.

* Oordeelt niet, en gij zult niet geoordeeld worden: veroordeelt niet, en gij zult niet veroordeeld worden. Spreekt vrij, en gij zult vrijgesproken worden³. * Geef, en u zal gegeven worden⁴: eene goede, en neêgedrukte, en geschudde, en overlopende maat zal men in uwen schoot geven. Want met dezelfde maat⁵, waarmede gij gemeten zult hebben, zal u teruggemeten worden.

* En hij zeide tot hen ook eene gelijkenis⁶: Kan een blinde wel

1) *zonder iets daarvan te hopen*, dat is, onbaatzuchtig, zonder daarbij uw eigen belang op het oog te hebben. Deze woorden: *zonder iets daarvan te hopen*, slaan niet alleen op: *geeft te leen*, maar ook op de twee overige zinsneden van dit vers. Waar eigen belang in het spel komt, daar wordt geen christelijke liefde meer geoefend, maar veeleer eene soort van ruilhandel gedreven.

2) Weest dan liefdadig jegens allen, naar het voorbeeld van uwen hemelschen vader,

3) De zin is: Wacht u voor een liefdeloos en vermetel beoordeelen en veroordeelen van den evenmensch: integendeel, *spreekt hem vrij*, dat wil zeggen, tracht zooveel mogelijk hem te versoonen en te verontschuldigen. Vgl. *Mt 7, 1—2*, en de aanteekening. Overigens: *allen zullen wij eens staan voor den regerstool van Christus*. *Rom 14, 10*. *II Kor 5, 10*.

4) *Geef, en u zal gegeven worden*. Eene aansporing tot milddadigheid, met toezegging eener rijke vergoeding voor de weldaden aan den evenmensch bewezen. De rijke vergoeding wordt ons daar voorgesteld onder het beeld van eene goed gevulde en geschudde, en niets slechts boordevolle, maar overlopende maat (van drooge waren), welke men zou uitstorten in onzen schoot, in den boezem van onzen mantel of van ons overkleed, indien wij gekleed gingen gelijk de Ouden.

5) *Want met dezelfde maat*, enz. Dit gezegde betreft niet alleen het onmiddellijke voorafgaande: *Geef, en u zal gegeven worden*, maar ook de vermaningen van vs 37. Vgl. *Mt 7, 1—3*. Overigens, door die *gelijkheid van maat* versta men hier alleen eene soort van *evenredigheid*: De Heer zal ons niet toemeten met onze eigene maat, maar zijne maat gebruiken, ofschoon onze maat tot voorbeeld nemende. Vgl. *Rom 8, 18*. *II Kor 4, 17*.

6) Hetgeen thans volgt is een ander gedeelte van Jesus' redevoering, en daarom behoeft men hier niet te zoeken naar den samenhang met het voorafgaande. Dat hier inderdaad een ander gedeelte begint, wordt reeds genoeg aangeduid door de wijze, waarop Lukas dit stuk inleidt: *En hij zeide tot hen ook eene gelijkenis*. Jesus' bedoeling is, zijne toehoorders te waarschuwen voor hunne Schriftgeleerden en Phariseeërs,

cæcum ducere? nonne ambo in
 40 foveam cadunt? * Non est disci-
 pulus super magistrum : perfe-
 ctus autem omnis erit, si sit
 sicut magister ejus. (Mt 10, 24.
 41 Jo 13, 16.) * Quid autem vides
 festucam in oculo fratris tui,
 trabem autem, quæ in oculo
 tuo est, non consideras? (Mt 7,
 42 3.) * Aut quomodo potes dicere
 fratri tuo : Frater sine ejiciam
 festucam de oculo tuo : ipse in
 oculo tuo trabem non videns?
 Hypocrita ejice primum trabem
 de oculo tuo : et tunc perspicies
 ut educas festucam de oculo fra-
 tris tui.

43 * Non est enim arbor bona,
 quæ facit fructus malos : neque
 arbor mala, faciens fructum bo-
 44 num. (Mt 7, 18 ; 12, 33.) * Una-
 quæque enim arbor de fructu
 suo cognoscitur. Neque enim de
 spinis colligitur ficus : neque de
 45 rubo vindemiant uvam. * Bonus
 homo de bono thesauro cordis
 sui profert bonum : et malus

eenen blinde leiden? vallen zij
 niet beiden in den kuil? * Een 40
 leerling¹ is niet boven den mees-
 ter : maar volmaakt zal alle *leer-*
ling zijn, indien hij is gelijk zijn
 meester. * En wat ziet gij den 41
 splinter in het oog uws broeders,
 en bemerkt gij niet den balk, in
 uw eigen oog?² * Of hoe kunt 42
 gij tot uwen broeder zeggen :
 Broeder ! laat mij den splinter
 uit uw oog trekken : daar gij zelf
 den balk die in uw oog is niet
 ziet? Gij huichelaar ! trek eerst
 den balk uit uw eigen oog : en
 dan moogt ge toezien om den
 splinter te trekken uit uws broe-
 ders oog.

* Want³ het is geen goede 43
 boom, die kwade vruchten voort-
 brengt : noch een kwade boom,
 die goede vrucht voortbrengt.
 * Want elke boom wordt aan 44
 zijne vrucht gekend. Van door-
 renen toch plukt men geene vijzen :
 en van een braamstruik snijdt 45
 men geene druiven. * De goede
 mensch brengt uit den goeden

als voor *blinde leidsheden*, gelijk zij elders (15, 14 ; 23, 16, 17, 19, 24) meermalen door hem genoemd geworden.

1) Het gezegde in dit vers is een antwoord op de vraag in vs 39: *Kan een blinde*, enz. En het antwoord is : Neen, een blinde zedemeester kan niet tot leidzman dienen ; want, gelijk het spreekwoord zegt : De leerling gaat niet boven zijnen meester, en hij heet *volmaakt*, volleerd, indien hij zijnen meester gelijk komt. Derhalve kan de *blinde* leeraar niet dan blinde leerlingen vormen. De leerling zou *ziende* moeten worden, om niet met den blinden leeraar in den kuil te vallen. Dit spreekwoordelijk gezegde : *Een leerling is niet boven den meester*, wordt ook elders (Mt 10, 24) door den Zaligmaker gebezigd, maar met eene andere toepassing.

2) Zij zijn ook geen geschikte personen om met vrucht aan de verbetering van anderen te arbeiden, daar zij zelven aan veel grovere misdaden zich schuldig maken ; zij moesten vooraf hunne eigene gebreken inzien en die verbeteren ; dit is de gedachte in vs 41 en 42 vervat, en uitgestrekt in den vorm eener verwijtende berisping. Vgl. Mt 7, 3—5 en de aanteekeningen aldaar.

3) De zin van vs 43 en 44 : *Waarom moesten zij eerst zich zelven verbeteren, om met vrucht te kunnen arbeiden aan de verbetering van anderen?* Omdat de verbetering van anderen moet aangezien worden als het voortbrengen eener goede vrucht. Hierin nu gaat het met de menschen gelijk met de boomen ; en zoo de boom, zoo de vrucht : geene goede vruchten van kwade boomen. Derhalve om de goede vrucht der verbetering van anderen voort te brengen, moesten zij vooraf zelven zich verbeteren, goede boomen worden, wat zij niet waren, als bleek uit hunne werken, uit de vruchten die zij droegen ; want men kent den boom aan zijne vruchten.

homo de malo thesauro profert malum. Ex abundantia enim cordis os loquitur. * Quid autem vocatis me Domine, Domine: et non facitis quæ dico? (*Mt 7, 21. Rom 2, 13. Jac 1, 22.*)

* Omnis, qui venit ad me, et audit sermones meos, et facit eos: ostendam vobis cui similis sit: * similis est homini ædificanti domum, qui fodit in altum, et posuit fundamentum super petram. inundatione autem facta, illisum est flumen domui illi, et non potuit eam movere: fundata enim erat super petram. * Qui autem audit, et non facit: similis est homini ædificanti domum suam super terram sine fundamento: in quam illisus est fluvius, et continuo cecidit: et facta est ruina domus illius magna.

schat zijns harten¹ het goede voort: en de kwade mensch brengt uit den kwaden schat het kwade voort. Want uit den overvloed des harten spreekt de mond. * En wat noemt gij mij Heere, Heere²! en doet niet wat ik zeg?

* Al wie tot mij komt, en mijne woorden hoort, en ze doet: ik zal u toonen wien hij gelijk is: * hij is gelijk aan een mensch die een huis bouwde, die diep uitgroef, en de grondvest legde op de steenrots. toen er nu een watervloed kwam, sloeg de stroom tegen dat huis aan, doch kon het niet doen wankelen: want het was gegrondvest op de steenrots. * Maar die hoort, en niet doet: is gelijk aan een mensch die zijn huis bouwde op de aarde zonder grondvest: en de stroom sloeg er tegen aan, en terstond viel het in: en de val van dat huis was groot!

ZEVENDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus in Capharnaüm gekomen, geneest den dienstknecht eens heiden-schen Hoofdmans, wiens geloof als zeer uitstekend door hem geprezen wordt, vs 1—10. Den volgenden dag wekt hij van de dooden op den eenigen zoon eener weduwe te Naïm, vs 11—17. Joannes de Dooper zendt twee zijner leerlingen tot Jesus, om hem te vragen, of hij de beloofde Messias was. Antwoord van Jesus op deze vraag, vs 18—23. De leerlingen van Joannes vertrokken zijnde, spreekt Jesus tot de scharen over den Dooper en zijne zending, vs 24—30. Hij verwijt den Joden hun hardnekkig ongelooft, vs 31—35. Jesus ter maaltijd genoodigd bij Simon, den Phariseër. Eene boetvaardige zondares zalft bij die gelegenheid zijne voeten, en krijgt van hem de verzekering, dat hare vele zonden haar vergeven waren, vs 36—50.

* Cum autem implesset omnia verba sua in aures plebis, intravit Capharnaum. (*Mt 8, 5.*)

* Toen hij nu al zijne woorden³ ten aanhooren des volks voleindigd had, ging hij Capharnaüm

¹ De gedachte: *zoo de boom, zoo de vrucht*, in de laatste helft van vs 44 uitgedrukt, wordt hier in vs 46 nog eens herhaald, en bevestigd door het spreekwoordelijk gezegde: *uit den overvloed des harten spreekt de mond.*

² Vergelijk voor vs 47—49 *Mt 7, 21—27*; het noodige ter opheldering van deze plaats van Lukas is op de aangehaalde plaats van Mattheüs gezegd.

³ alles, wat hij bij die gelegenheid het volk leeren wilde.

2 * Centurionis autem cujusdam binnen¹. * En een dienstknecht 2
 servus male habens, erat moritur- van zekeren Hoofdman² was ziek,
 3 rus : qui illi erat pretiosus. * Et en lag op sterven : een die hem
 cum audisset de Jesu, misit ad dierbaar was. * En van Jesus 3
 eum seniores Judæorum, rogans gehoord hebbende, zond hij tot
 eum ut veniret, et salvaret ser- hem eenige ouderlingen der
 4 vum ejus. * At illi cum venissent Joden³, hem verzoekende dat hij
 ad Jesum, rogabant eum solici- wilde komen, en zijnen dienst-
 cite, dicentes ei : Quia dignus est knecht gezond maken. * Zij dan 4
 5 ut hoc illi præstes. * diligit enim bij Jesus gekomen zijnde, baden
 gentem nostram : et synagogam hem dringend, tot hem zeggende:
 6 ipse ædificavit nobis. * Jesus Hij is waardig dat gij hem dit
 autem ibat cum illis. Et cum doet⁴. * want hij heeft ons volk 5
 jam non longe esset a domo, lief : en de synagoog⁵ heeft hij⁶
 misit ad eum Centurio amicos, voor ons gebouwd. * En Jesus 6
 dicens: Domine noli vexari: Non ging met hen. En toen hij reeds
 enim sum dignus ut sub tectum niet verre meer van het huis af
 7 meum intres. (Mt 8, 8.) * propter was, zond de Hoofdman⁷ van
 quod et meipsum non sum dig- zijne vrienden tot hem, zeg-
 num arbitratus ut venirem ad gende⁸ : Heer ! geef u de moeite
 * daarom heb ik ook¹⁰ mij zelven 7

1) Vgl. Lk 6, 17.

2) Deze Hoofdman was een heiden, als blijkt uit vs 9.

3) In Capharnaüm woonachtig. De Hoofdman achtte zich onwaardig, om zelf tot Jesus te gaan. Vgl. vs 7.

4) hem de gunst bewijst van zijnen dienstknecht gezond te maken.

5) van Capharnaüm.

6) hij, met nadruk : op zijne kosten.

7) Men moet hier veronderstellen, dat het den Hoofdman berigt was geworden, dat Jesus gehoor had gegeven aan zijn verzoek, en reeds op weg was om tot hem te komen. De Hoofdman kwam niet in eigen persoon tot Jesus, maar liet hem boodschappen, wat hij hem zeggen wilde.

8) zeggende beteekent hier zooveel als : en liet hem zeggen.

9) In het eerst had de Hoofdman door die ouderlingen (vs 3) Jesus laten verzoeken, om tot hem te komen ; doch toen hem berigt werd, dat Jesus werkelijk komen zou en reeds op weg was, gevoelde hij zich onwaardig om hem onder zijn dak te ontvangen, en liet dit door eenige van zijne vrienden aan Jesus zeggen. Doch als nu desnietteenstaande Jesus naar het huis van den Hoofdman toeging, iets wat men den Hoofdman zal berigt hebben, kwam deze door eerbied gedrongen hem te gemoet, en herhaalde nu zelf de bede, welke hij hem vroeger in zijnen naam door den mond van anderen had laten doen. Want dat de Hoofdman ook persoonlijk met Jesus gesproken heeft, blijkt uit Mt 8, 13. Het verhaal van den H. Mattheüs is hier minder omstandig dan dat van den H. Lukas, en hetgeen uit dezen Evangelist blijkt uit naam van den Hoofdman gezegd te zijn, dat wordt door genen, in zijn korter verhaal, den Hoofdman zelven in den mond gelegd.

10) De Hoofdman wil zeggen : Ik acht mij de hooge gunst niet waardig, dat gij in mijn huis zoudt komen ; en het was ook uit gevoel van mijne geringheid, dat ik mij niet waardig keurde, zelf in persoon naar u toe te gaan en mondelings met u te spreken.

te : sed dic verbo, et sanabitur
 8 puer meus. * nam et ego homo
 sum sub potestate constitutus,
 habens sub me milites : et dico
 huic vade, et vadit : et alii
 veni, et venit : et servo meo,
 9 fac hoc, et facit. * Quo audito
 Jesus miratus est : et conversus
 sequentibus se turbis, dixit :
 Amen dico vobis, nec in Israel
 10 tantam fidem inveni. * Et re-
 versi, qui missi fuerant domum,
 invenerunt servum, qui langue-
 rat, sanum.

11 * Et factum est : deinceps ibat
 in civitatem, quæ vocatur Naim :
 et ibant cum eo discipuli ejus, et
 12 turba copiosa. * Cum autem ap-
 propinquaret portæ civitatis,
 ecce defunctus efferebatur filius
 unicus matris suæ : et hæc vidua
 erat : et turba civitatis multa
 13 cum illa. * Quam cum vidisset
 Dominus, misericordia motus
 super eam, dixit illi : Noli flere.
 14 * Et accessit, et tetigit loculum.
 (Hi autem, qui portabant, stete-
 runt) Et ait : Adolescens, tibi
 15 dico, surge. * Et resedit qui erat
 mortuus, et cœpit loqui. Et dedit
 16 illum matri suæ. * Accepit autem
 omnes timor : et magnificabant
 Deum, dicentes : Quia propheta

niet waardig geacht om tot u te
 komen : maar zeg het met een
enkel woord, en mijn dienstknecht
 zal gezond worden¹. * want ook² 8
 ik beneen mensch onder de magt
 van *anderen* gesteld, en *wederom*
 krijgsknechten hebbende onder
 mij : en ik zeg tot dezen ga ! en
 hij gaat : en tot een anderen
 komt ! en hij komt : en tot mijnen
 dienstknecht, doe dat ! en hij
 doet het. * En Jesus dit gehoord 9
 hebbende was verwonderd : en
 zich omkeerende, zeide hij tot de
 scharen die hem volgden : Voor-
 waar zeg ik u, zelfs in Israël heb
 ik zoo groot een geloof niet ge- 10
 vonden. * En toen de afgezonde-
 nen in het huis terugkwamen³,
 vonden zij den zieken dienst-
 knecht gezond⁴.

* En het geschiedde : dat hij 11
 daarna ging naar eene stad, ge-
 naamd Naim⁵ : en met hem gin-
 gen zijne leerlingen, en eene
 groote schare. * Als hij nu de 12
 poort der stad naderde, zie zoo
 werd er een doode uitgedragen⁶
 een eenige zoon zijner moeder :
 en deze was eene weduwe : en
 eene groote schare uit de stad
 was met haar. * En de Heer haar 13
 ziende, werd van medelijden
 over haar bewogen, en zeide tot
 haar : Ween niet ! * En hij trad 14
 toe, en raakte de lijkbaar aan.
 (De dragers nu, stonden stil) En
 hij zeide : Jongeling ! ik zeg u,
 sta op ! * En de doode zat over- 15
 eind, en begon te spreken. En

1) Zie noot 4 op bladz. 52.

2) Zie voor vs 8 en 9 het aangeteekende op Mt 8, 9—11.

3) Die afgezonden waren vóór den Hoofdman naar zijn huis teruggekeerd.

4) Uit het verhaal van Mt (3—13) blijkt, dat Jesus dien mensch genezen had met een enkel woord te spreken, tot den Hoofdman zeggende: *Ga heen, en gelijk gij geloofd hebt, zoo geschiede u.*

5) een stedeken van Galilea, ten zuiden van den Thabor, en nabij Endor gelegen.

6) De grafsteden waren buiten de stad.

magnus surrexit in nobis: et quia
Deus visitavit plebem suam.
17 (*Inf 24*, 19. *Jo 4*, 19.) * Et
exiit hic sermo in universam
Judæam de eo, et in omnem circa
regionem.

18 * Et nunciaverunt Joanni dis-
19 cipuli ejus de omnibus his. * Et
convocavit duos de discipulis
suis Joannes, et misit ad Jesum,
dicens: Tu es qui venturus es,
an alium expectamus? (*Mt 11*,
20 2.) * Cum autem venissent ad
eum viri, dixerunt: Joannes Ba-
ptista misit nos ad te dicens:
Tu es, qui venturus es, an alium
21 expectamus? * (in ipsa autem
hora multos curavit a languori-
bus, et plagis, et spiritibus malis,
et cæcis multis donavit visum.)
22 * Et respondens, dixit illis:
Euntes renunciate Joanni quæ
audistis, et vidistis: Quia cæci
vident, claudi ambulant, leprosi
mundantur, surdi audiunt, mor-
tui resurgunt, pauperes evange-
23 lizantur: (*Is 35*, 5.) * et beatus
est quicumque non fuerit scan-
dalizatus in me.

24 * Et cum discessissent nuncii
Joannis, cepit de Joanne dicere
ad turbas: Quid existis in deser-
tum videre? arundinem vento

hij gaf hem aan zijne moeder.
* En vreeze¹ beving allen: en zij
16 verheerlijkten God², zeggende:
Een groot propheet is onder ons
opgestaan! en God heeft zijn
volk bezocht! * En deze spraak³
17 over hem ging uit in geheel Judea,
en in de gansche omstreek.

* En aan Joannes gaven diens
18 leerlingen berigt van dit alles.
* En Joannes riep⁴ twee van
19 zijne leerlingen tot zich, en zond
hen tot Jesus, zeggende⁵: Zijt gij
degene die komen zou, of ver-
wachten wij een anderen? * Als
20 nu die mannen tot hem gekomen
waren, zeiden zij: Joannes de
Dooper heeft ons tot u gezonden
zeggende: Zijt gij, degene die
komen zou, of verwachten wij
een anderen? * (ter zelfder ure
21 nu genas hij velen van krank-
heden, en kwalen, en booze gees-
ten, en gaf aan vele Blinden het
22 ^{gezicht}). * En hij antwoordde, en
zeide tot hen: Gaat heenen bood-
schapt aan Joannes wat gij ge-
hoord, en gezien hebt: Blinden
zien, kreupelen gaan, melaat-
schen worden gereinigd, dooven
hooren, dooden verrijzen, aan
armen wordt het evangelie ver-
kondigd: * en zalig is hij die
23 zich aan mij niet zal geërgerd
hebben!

* En toen de boden van Joannes
24 weggegaan waren, begon hij tot
de scharen aangaande Joannes te
zeggen: Om wat te zien zijt gij

1) Zie noot 4 op bladz. 57, en noot 3 op bladz. 322.

2) zij verheerlijkten God. Zij erkenden in deze daad van Jesus het werk van een propheet, en zij verheerlijkten, zij prezen en loofden God om het zenden van den Godsmann, als door welke genadige bezoeking hij te kennen gaf, dat hij zijn volk Israël niet vergeten had.

3) namelijk, dat er een groot propheet onder hen was opgestaan.

4) Men vergelijke hier het verhaal van Lukas (vs 18—36) met dat van Mt 11, 2—20. Het noodige ter opheldering is aldaar gezegd.

5) zeggende, dat is, met deze vraag te doen.

25 agitatum? * Sed quid existis
videre? hominem mollibus ves-
timentis indutum? Ecce qui in
veste pretiosa sunt et deliciis, in
26 domibus regum sunt. * Sed quid
existis videre? prophetam? Uti-
que dico vobis, et plusquam
27 Prophetam: * hic est, de quo
scriptum est: Ecce mitto ange-
lum meum ante faciem tuam,
qui præparabit viam tuam ante
te. (*Mal 3, 1. Mt 11, 10. Mc 1, 2.*)
28 * Dico enim vobis: Major inter
natos mulierum propheta Joanne
Baptista nemo est, qui autem
minor est in regno Dei, major est
29 illo. * Et omnis populus audiens et
publicani, justificaverunt Deum,
baptizati baptismo Joannis.
30 * Pharisæi autem, et legis periti

uitgegaan naar de woestijn? *om*
riet *te zien* dat door den wind
bewogen wordt? * Maar om wat 25
dan te zien zijt gij uitgegaan? *om*
een mensch *te zien* met zachte
kleederen gekleed? Zie die in een
kostelijk kleed *gaan* en in weelde
leven, zijn in de huizen der konin-
gen¹. * Maar om wat *dan* te zien 26
zijt gij uitgegaan? *om* een' pro-
pheet *te zien*? Ja zeg ik u, en
meer nog dan een' Propheet *hebt*
gij gezien: * deze is het, van 27
wien geschreven staat: Zie ik
zend mijnen engel voor
uw aangezicht, die uwen
weg zal bereiden voor u
henen. * Want ik zeg u: Onder 28
de kinderen der vrouwen is
niemand grooter propheet dan
Joannes de Dooper, doch de
kleinste in het rijk Gods, is grooter
dan hij². * En³ al het volk⁴ dat 29
*hem*⁵ hoorde ook de tollenaars⁶,
hebben God geregtvaardigd⁷, en
lieten zich doopen met den doop
van Joannes. * Doch de Phari- 30
seërs, en de wetgeleerden hebben
tegen zich zelve den raad Gods⁸

1) in de paleizen, aan de hoven.

2) Zie voor den zin van dit vers noot 11 op bladz. 69, en noot 1 op bladz. 70.

3) Dit vers en het volgende moeten niet gehouden worden voor eene historische aanmerking van den Evangelist; het zijn nog woorden van Jesus' rede (vs 24) aangaande Joannes den Dooper; en de Zaligmaker spreekt in deze twee verzen van het verschillend gevolg, hetwelk de prediking van Joannes had gehad bij de Joden.

4) *al het volk*. Men versta dit zoo alsof er geschreven stond: *het volk over 't algemeen*. En evenzoo denke men hier ook: *de tollenaars, de Pharisëers en de wetgeleerden*, over het algemeen.

5) t. w. Joannes den Dooper.

6) Zie noot 3 op bladz. 42. De tollenaars staan hier tegenover de in schijn heilige Pharisëers. Vgl Mt 21, 32.

7) Lees de noot, die hier volgt.

8) *Gods raad*, dat is, de bedoeling zijner voorzienigheid in het zenden van Joannes, was, om door diens prediking en boetdoop zijne volksgenooten tot boetvaardigheid en verbetering van hunnen levenswandel op te wekken, en hen alzoo voor te bereiden tot een geloovig ontvangen van den beloofden Messias, wiens komst hij hun aankondigde. De Pharisëers nu en de wetgeleerden *verachtten dezen raad Gods*, dit voorbereidend middel ter zaligheid, en weigerden dien doop van boetvaardigheid en bekeering, welken Joannes bediende, te ontvangen. Het gemeene volk en de tollenaars daarentegen, wel verre van dezen *raad Gods* te verachten, *regtvaardigden God*, dat is, zij erkenden in de zending van Joannes eene weldaad van zijne voor-

- consilium Dei spreverunt in semetipsos, non baptizati ab eo.
- 31 * Ait autem Dominus: Cui ergo similes dicam et cui similes sunt? 31
- 32 (Mt 11, 16.) * Similes sunt pueris sedentibus in foro, et loquentibus ad invicem, et dicentibus: Cantavimus vobis tibiis, et non saltastis: lamentavimus, et non plorastis. * Venit enim 32
- 33 Joannes Baptista, neque manducans panem, neque bibens vinum, et dicitis: Dæmonium habet. 33
- 34 (Mt 3, 4. Mc 1, 6.) * Venit Filius hominis manducans, et bibens, et dicitis: Ecce homo devorator, et bibens vinum, amicus publicanorum, et peccatorum. * Et 34
- 35 justificata est sapientia ab omnibus filiis suis. 35
- 36 * Rogabat autem illum quidam de Pharisæis ut manducaret cum illo. Et ingressus domum Pharisæi discubuit. * Et ecce mulier, 36
- 37 quæ erat in civitate peccatrix, ut cognovit quòd accubisset in 37
- veracht, en lieten zich niet van hem doopen.
- * En de Heer zeide¹: Waarbij dan² zal ik de menschen van dit geslacht vergelijken? en waaraan zijn zij gelijk? * Zij zijn gelijk aan kinderen die op de markt zitten, en elkander toeroepen, en zeggen: Wij hebben voor u op de fluit gespeeld, en gij hebt niet gedanst: wij hebben een treurlied opgezongen, en gij hebt niet geweend. * Want Joannes de Dooper kwam, at geen brood, en dronk geen wijn, en gij zegt: Hij heeft een boozen geest in. * De Zoon des menschen kwam at, en dronk, en gij zegt: Ziedaar een vraat, en wijndrinker, een vriend van tollenaars, en zondaars! * Doch de wijsheid is geregtvaardigd geworden van af hare kinderen.
- * En iemand³ van de Pharisèers verzocht hem dat hij met hem wilde eten. En hij trad het huis van den Pharisèer binnen en zat aan. * En zie eens vrouw, welke in de stad⁴ eene zondares was⁵, vernomen hebbende dat

zienigheid, en loofden hem, omdat hij hun een propheet had gezonden, die hen tot berouw en bekeering opwekkende, alzoo voorbereide tot het ontvangen van den Messias; en dat dusdanig hunne gevoelens waren, bleek daaruit, dat zij zich doopen lieten met dien boetdoop van Joannes.

¹) *En de Heer zeide.* De meeste Grieksche handschriften lezen deze woorden niet. Zij komen evenmin voor in de oude Itala, en in sommige handschriften van onze Vulgaat. Reeds Lukas van Brugge en ook Maldonatus twijfelden of deze woorden wel van de hand van Lukas waren.

²) Dit *dan* ziet terug op het gezegde in vs 29 en 30. Wij voor ons vinden in dit *dan* eene reden te meer voor onze overtuiging, dat vers 29 en het volgende eene voortzetting zijn van Jesus' rede aangaande Joannes, en niet gehouden kunnen worden voor eene historische bemerking van den Evangelist.

³) Zijn naam was Simon, als blijkt uit vs 40.

⁴) in Naïm, naar 't schijnt; want het artikel vóór het woord *stad*, schijnt die stad aan te wijzen, welke kort te voren (vs 11) genoemd is.

⁵) *eene zondares was*, eene ontuchtige vrouw. Eene zoodanige *was* zij vroeger geweest, maar zij had zich bekeerd, en was thans geene *zondares* meer. Doch dewijl hare bekeering nog weinig bekend was (vgl vs 39), werd zij nog algemeen voor eene zondares gehouden: en naar die volksmeening kon Lukas van haar zeggen: *die eene zondares was*; ofschoon zij, toen gebeurde wat hier vervolgens verhaald wordt, geene zondares meer *was*, maar alleen het *gewees*t was.

domo Pharisæi, attulit alabastrum unguenti: (*Mt 26, 7.*
 38 *Mc 14, 3. Jo 12, 3.*) * et stans retro secus pedes ejus, lacrymis cœpit rigare pedes ejus, et capillis capitis sui tergebat, et osculabatur pedes ejus, et unguento ungebat. * Videns autem Pharisæus, qui vocaverat eum, ait intra se dicens: Hic si esset propheta, sciret utique, quæ, et qualis est mulier, quæ tangit eum: quia peccatrix est.
 39 * Et respondens Jesus, dixit ad illum: Simon, habeo tibi aliquid dicere. At ille ait: Magister, dic.
 40 * Duo debitores erant cuidam fœneratori: unus debebat denarios quingentos, et alius quinquaginta. * Non habentibus illis unde redderent, donavit utrisque. Quis ergo eum plus diligit?

hij in het huis van den Phariseër aanzat, bragteene albasten flesch met zalf¹: * en van achteren bij zijne voeten staande², begon zij zijne voeten nat te maken met hare tranen³, en met deharen van haar hoofd droogde zij die af, en zij kuste zijne voeten, en zalfde ze met de zalve⁴. * Toen nu de Phariseër die hem genoodigd had dit zag, sprak hij bij zich zelve zeggende: Indien deze een propheet was, zou hij wel weten, wie, en hoedanig eene de vrouw is, die hem aanraakt: dat zij eene zondares is⁵. * En Jesus nam het woord op⁶, en zeide tot hem: Simon! ik heb u iets te zeggen. En hij zeide: Meester, zeg het! * Zeker schuldeischer had twee schuldenaars⁷: de eene was vijf honderd denariën⁸ schuldig, en de andere vijftig. * Daar zij niet hadden om te betalen, schonk hij het aan beiden⁹. Wie

1) met zalf. Men verbeelde zich hier eene soort van fijn reukwater. Zie voorts noot 1 en 2 op bladz. 292.

2) bij zijne voeten, staande. Jesus lag, naar landswijze, aan tafel met de voeten bloot en achterwaarts gekeerd. Zie voorts noot 2 en 3 op bladz. 175.

3) tranen van berouw over hare zonden.

4) Dat de zalving, welke de Evangelist Lukas hier vervolgens beschrijft, niet dezelfde is als die, welke Mt (26, 6, volg.), Mk (14, 3, volg.) en Jo (12, 1 volg.) vermelden, blijkt reeds genoeg daaruit, dat de door Lukas verhaalde zalving plaats had in Galilea, terwijl die, waarvan de overige Evangelisten spreken in Bethanië, alzoo in Judea geschiedde. Volgens een bijna algemeen gevoelen onder de Latijnen, zou deze zondares (vs 37) geene andere vrouw geweest zijn dan die, welke door Lk (8, 2) Maria Magdalena genoemd wordt, en deze Maria Magdalena dezelfde persoon zijn als Maria, de zuster van Martha en Lazarus; doch anders is daaromtrent het gevoelen der Grieksche Vaders. De H. Kerk heeft aangaande dit vraagstuk geene uitspraak gedaan. Estius (Orat. 14, de Magdalena Evangelica) onderscheidt drie vrouwen: de zondares, Maria Magdalena, en Maria de zuster van Martha en Lazarus.

5) Een propheet heeft kennis van hetgeen verborgen is zoover alleen als hem dit van God geopenbaard wordt; en daarom is het zeggen van Simon niet naauwkeurig.

6) Jesus gaat toonen, dat hij wist, wat er omging in het hart van Simon, en zal daardoor een bewijs geven, dat hij meer was dan een propheet.

7) twee schuldenaars. De eene schuldenaar in deze parabel is Simon, en de andere, de grootste, is de zondares; de God-mensch Jesus is daar de schuldeischer.

8) denariën. Zie noot 2 op bladz. 129.

9) Hij schold aan beiden hunne schuld kwijt.

43 * Respondens Simon dixit: Æsti- *van hen* dan heeft hem het meest
mo quia is, cui plus donavit. At lief¹? * Simon antwoordde en 43
44 ille dixit ei: Recte judicasti. * Et zeide : Ik meen hij aan wien hij
conversus ad mulierem, dixit het meest geschonken heeft. En
Simoni : Vides hanc mulierem ? hij zeide tot hem : Gij hebt juist
Intravi in domum tuam, aquam geoordeeld. * En zich keerende 44
pedibus meis non dedisti : hæc totde vrouw, zeide hij tot Simon :
autem lacrymis rigavit pedes Ziet gij deze vrouw ? Ik ben in
45 meos, et capillis suis tersit. * Os- uw huis gekomen, water voor
culum mihi non dedisti : hæc mijne voeten hebt gij niet ge-
autem ex quo intravit, non ces- geven : maar deze met hare
46 savit osculari pedes meos. * Oleo tranen maakte zij mijne voeten
caput meum non unxisti : hæc nat, en met hare haren droogde
autem unguento unxit pedes zij ze af. * Geen kus hebt gij mij 45
47 meos. * Propter quod dico tibi : gegeven : maar deze van dat zij
Remittuntur ei peccata multa, binnen kwam, heeft niet opge-
quoniam dilexit multum. Cui houden mijne voeten te kussen.
autem minus dimittitur, minus * Gij hebt mijn hoofd niet gezalfd 46
48 diligit. * Dixit autem ad illam : met olie : maar deze heeft met
Remittuntur tibi peccata. (*Mt* zalve mijne voeten gezalfd².
9, 2.) * Et cœperunt qui simul * Daarom zeg ik u³ : Hare vele 47
49 accumbebant, dicere intra se : zonden worden haar vergeven,
onden u vergeven⁴. * En zij die omdat zij veel heeft liefgehad.
49

1) heeft hem... lief. De Grieksche tekst heeft hier : zal hem... liefhebben.

2) Ontving men in het Oosten eenen gast, aan wien men zijne liefde en hoogachting bewijzen wilde, dan verzuimde men niet hem water te geven ter voetwassing, en hem welkom te heeten met eenen kus, en hem hoofd en baard met reukwater te besproeiën. Simon had niets van dit alles aan Jesus gedaan, terwijl de zondares op eene zoo uitstekende wijze haren eerbied en liefde voor Jesus betoonde.

3) Daarom zeg ik u : Hare vele, enz. Zoo leest de Vulgaat, zonder interpunctie tusschen daarom en zeg ik u. De zin is : daarom, dat is, om deze hare bewijzen van liefde jegens mij, zeg en verklaar ik u : Hare vele zonden worden (naar het Grieksch : zijn) haar vergeven, omdat zij veel heeft liefgehad ; en deze laatste woorden omdat zij veel heeft liefgehad moeten naar het oordeel van Kardinaal Toletus (in Luc. ad. h. l.), genomen worden als redengevend niet van het haar worden vergeven, maar van het ik zeg en verklaar u ; zoodat die liefdebewijzen der zondares hier niet gedacht worden als oorzaak der schuldvergeving, maar als een gevolg en een bewijs of vrucht daarvan. Toletus merkt daarbij te regt aan, dat de parabel hier eene op de kwijtschelding der schuld volgende liefde vraagt, en niet eene deze kwijtschelding voorafgaande. Ook het gezegde aldaar (vs 47) : hij, wien minder vergeven wordt, heeft minder lief, eischt dat wij denken aan een liefhebben, 't welk gaat niet vóór de vergiffenis, maar eerst daarop volgt.

Jesus wilde het ligtvaardig oordeel (vs 39) van Simon over deze vrouw berispen. Alles wat hij deze vrouw voor zijne oogen aan Jesus had zien doen, hadde hem moeten verbieden, haar ook nu nog voor eene zondares aan te zien.

4) de zonden worden u vergeven (naar het Grieksch : zijn u vergeven). Door deze woorden geeft Jesus aan die zondares de verzekering, dat hare zonden haar vergeven waren geworden.

Quis est hic, qui etiam peccata 50 dimittit? * Dixit autem ad mulierem: Fides tua te salvam fecit: vade in pace. mede aanzaten begonnen bij zich zelve te zeggen: Wie is deze, die ook zonden vergeeft? * En hij zeide tot de vrouw: Uw geloof heeft u behouden: ga heen in vrede!

ACHTSTE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus vergezeld van zijne twaalf leerlingen en van eenige vrome en weldadige vrouwen, doorreist Galilea, overal het Evangelie verkondigende, vs 1—3. De gelijkenis van den zaaijer door Jesus voorgedragen aan het volk, en de uitlegging daarvan door hem gegeven aan zijne leerlingen, vs 14—15; voorts vermaningen hen betreffende als aanstaande verkondigers zijner leer, vs 16—18. De aankomst zijner nabestaanden op de plaats, waar hij zich thans bevond, geeft hem gelegenheid om te spreken over zijne geestelijke maagschap, vs 19—21. Jesus vaart af naar den overkant van het meer van Genesareth, en stilt door een enkel woord den hevigen storm, die inmiddels ontstaan was, vs 22—25. Aan den overkant gekomen, in het land der Gerazeners, verlost Jesus een bezetene, in wien een legioen van booze geesten gevaren was, vs 26—39. Daarop steekt hij het meer wederom over naar Galilea; hij geneest, aldaar aangekomen, eene bloedvloeiende vrouw, en wekt het dochttertje van Jairus op van den dood, vs 40—56.

1 * Et factum est deinceps, et ipse iter faciebat per civitates, et castella prædicans, et evangelizans regnum Dei: et duodecim cum illo, * et mulieres aliquæ, quæ erant curatæ a spiritibus malignis, et infirmitatibus: Maria, quæ vocatur Magdalene, de qua septem dæmonia exierant, (Mc 3 16, 9.) * et Joanna uxor Chusæ procuratoris Herodis, et Susan-

* En het geschiedde vervolgens, dat hij steden, en dorpen doorreisde¹ predikende, en verkondigende² het evangelie van het rijk Gods: en de twaalf³ waren met hem, * ook eenige vrouwen, die van booze geesten, en krankheden genezen waren: Maria, genaamd Magdalena⁴, van welke zeven booze geesten waren uitgevaren, * en Joanna⁵ de huisvrouw van Chusas, hofmeester van Herodes⁶, en Susanna⁷, en

1) gaande van stad tot stad en van plek tot plek, in Galilea.

2) overal de inwoners leerende, hen vermanende tot verbetering van hun leven, en hun tegelijk het *evangelie*, dat is, de *blijde boodschap* verkondigende, dat het *rijk Gods*, het (geestelijk) koninkrijk, door den beloofden Messias te stichten, *nabij was*, en thans stond opgericht te worden. Vgl Mt 4, 17 en Mk 1, 14, 15, en lees het aangeeekende op die beide plaatsen.

3) *de twaalf*, die twaalf van zijne leerlingen, die hij kort te voren tot zijne Apostelen had uitgekozen. Zie 6, 13—16.

4) *Magdalena*. Zie noot 6 op bladz. 201. Jesus had haar van die zeven booze geesten, van welke zij tegelijk bezeten was, verlost. Zie Mark 16, 9.

5) Van deze Joanna wordt nog eens melding gemaakt in 24, 10.

6) Waarschijnlijk is hier Herodes Antipas, de Tetrach van Galilea, gemeend, omdat hij zonder eenigen bijnaam kortweg Herodes genoemd wordt. Vgl Mt 14, 1, en Lk 3, 1—19.

7) Deze Susanna is van elders niet gekend. Zij behoorde tot den kring dier ver-

na, et aliæ multæ, quæ ministrabant ei de facultatibus suis.

4 * Cum autem turba plurima conuenirent, et de civitatibus properarent ad eum, dixit per
5 similitudinem: * Exiit qui seminatur, seminare semen suum: et dum seminatur, aliud cecidit secus viam, et conculcatum est, et volucres cæli comederunt illud.
6 (Mt 13, 3. Mc 4, 3.) * Et aliud cecidit supra petram: et natum aruit, quia non habebat humorem.
7 * Et aliud cecidit inter spinas, et simul exortæ spinæ suffocaverunt illud.
8 * Et aliud cecidit in terram bonam: et ortum fecit fructum centuplum. Hæc dicens clamabat: Qui habet aures audiendi, audiat.

9 * Interrogabant autem eum discipuli ejus, quæ esset hæc parabola. * Quibus ipse dixit: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, ceteris autem in parabolis: ut videntes non videant, et audientes non intelligant. (Is 6, 9. Mt 13, 14. Mc 4, 12. Jo 12, 40. Act 28, 26. Rom 11, 8.) * Est autem hæc parabola: Semen est verbum Dei. * Qui autem secus

vele anderen, welke hem dienden van hare goederen.

* Toen er nu eene groote schare bijeen kwam, en men uit al de steden naar hem toeliep, sprak hij door eene gelijkenis: * Een zaaier¹ ging uit, om zijn zaad te zaaijen: en terwijl hij zaaide, viel een deel langs den weg, en het werd vertreden, en de vogelen des hemels aten het op. * En een ander deel viel op de rots²: en opgekomen zijnde verdorde het, dewijl het geene vochtigheid had. * En een ander deel viel onder de doornen, en de doornen schoten mede op en verstikten het. * En een ander deel viel in de goede aarde: en het kwam op en bracht hondervoudige vrucht voort. Dit zeggende riep hij: Wie ooren heeft om te hooren, die hoore!

* Zijne leerlingen nu vroegen hem, welke deze gelijkenis was³. * En hij zeide tot hen⁴: U is het gegeven de verborgenheid⁵ van het rijk Gods te kennen, maar aan de overigen in gelijkenissen⁶: opdat zij ziende niet zien, en hoorende niet verstaan⁷. * Dit nu is de gelijkenis⁸: Het zaad is het woord Gods. * En die langs den weg zijn gezaaid⁹,

mogende godsdienstige vrouwen, welke den Zaligmaker op zijne predikings-reize door Galilea vergezelden, en hem van hare goederen dienden.

1) Ook bij Mt (13, 4—9) en bij Mk (4, 3—9) komt deze gelijkenis voor. Zie de aantekeningen op de aangehaalde plaats van Mattheüs.

2) op rotsachtigen grond.

3) t. w. naar hare beteekenis; wat deze gelijkenis wilde zeggen.

4) Uit Mt (13, 10) zien wij, dat Jesus' leerlingen hem tevens vroegen, waarom hij tot het volk in gelijkenissen sprak. Lees hier noot 6 op bladz. 83.

5) Zie noot 7 op bladz. 83.

6) aan de overigen in gelijkenissen. Aan die overigen was het alleen gegeven de verborgenheid van het rijk Gods te hooren voordragen in duistere gelijkenissen, en dit ter oorzaak van hun ongelooft. Men leze hier voorts noot 8 op bladz. 83, en noot 1 op bladz. 84.

7) Vgl Mt 13, 14—16, en het aangeteekende op die plaats.

8) de gelijkenis, de zin of de beteekenis daarvan.

9) Zie noot 6 op bladz. 85.

viam, hi sunt qui audiunt: deinde venit diabolus, et tollit verbum de corde eorum, ne credentes salvi flant. * Nam qui supra petram: qui cum audierint, cum gaudio suscipiunt verbum: et hi radices non habent: qui ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt.* Quod autem in spinas cecidit: hi sunt, qui audierunt, et a solitudinibus, et divitiis, et voluptatibus vitæ euntes, suffocantur, et non referunt fructum.

* Quod autem in bonam terram: hi sunt, qui in corde bono et optimo audientes verbum retinent, et fructum afferunt in patientia.

* Nemo autem lucernam accendens, operit eam vase, aut subtus lectum ponit: sed supra candelabrum ponit, ut intrantes videant lumen. (Mt 5, 15. Mc 4, 21.)

* Non est enim occultum, quod non manifestetur: nec absconditum, quod non cognoscatur, et in palam veniat. (Mt 10, 26. Mc 4, 22.) * Videte ergo quomodo audiatis? Qui enim habet, dabitur illi: et quicumque non habet, etiam quod putat se habere, auferetur ab illo. (Mt 13, 12; 25, 29.)

* Venerunt autem ad illum

zijn zij die het hooren: daarop komt de duivel, en neemt het woord uit hun hart weg, opdat zij niet gelooven en zalig worden. * En die op de rots: zijn zij die als zij het gehoord hebben, met vreugde het woord aannemen: doch zij hebben geenen wortel: zij gelooven voor een tijd, en in een tijd van beproeving vallen zij af¹. * En wat in de doornen viel: dat zijn zij, die *het woord* gehoord hebben, doch door zorgen, en rijkdom, en vermaken des levens worden zij al gaande weg verstikt, en brengen geene vrucht voort. * En wat in de goede aarde *viel*: dat zijn zij, die het woord gehoord hebbende hetzelfde in een goed en braaf hart behouden, en vrucht voortbrengen in lijdzaamheid². * Niemand steekt eene lamp aan, en bedekt haar met eenig vat, of zet haar onder een bed: maar hij zet haar op den kandelaar³, opdat de inkomenden het licht kunnen zien⁴. * Want er is niets verborgens, dat niet openbaar moet worden: noch iets verholens dat niet bekend moet worden en in het openbaar komen. * Ziet dan toe hoe gij hoort! Want wie heeft, dien zal gegeven worden: en al wie niet heeft, dien zal ontnomen worden ook wat hij meent te hebben⁵.

* En zijne moeder, en zijne

1) Vgl. voor vs 13—15 Mt 13, 20—23, en het aangeteekende op die plaats.

2) onder volhardende lijdzaamheid. Vgl. Hand 14, 21. Rom 5, 3—5. Jak 1, 2—4.

3) Men verbeelde zich hier niet juist zoo iets, wat ten onzent den naam van een *kandelaar* draagt, maar men denke een meer of min verheven voetstuk of eenen drager, waarop *de lamp*, eene soort van platte schaal van eenen langronden vorm, gezet werd.

4) Men leze voor den zin van vs 16 en 17, het aangeteekende op Mk 4, 21—23.

5) Vergelijk het gezegde in dit vers met Mk 4, 23—26, en lees de aantekeningen aldaar gemaakt.

mater, et fratres ejus, et non poterant adire eum præ turba.
 20 (Mt 12, 46. Mc 3, 31.) * Et nunciatum est illi: Mater tua, et fratres tui stant foris, volentes
 21 te videre. * Qui respondens, dixit ad eos: Mater mea, et fratres mei hi sunt, qui verbum Dei audiunt, et faciunt.
 22 * Factum est autem in una dierum: et ipse ascendit in navigulam, et discipuli ejus, et ait ad illos: Transfretemus trans stagnum. Et ascenderunt. (Mt 8, 23.
 23 Mc 4, 36.) * Et navigantibus illis, obdormivit, et descendit procella venti in stagnum, et complebantur, et periclitabantur. * Accedentes autem suscitaverunt eum, dicentes: Præceptor, perimus. At ille surgens, increpavit ventum, et tempestatem aquæ, et cessavit: et facta est tranquillitas. * Dixit autem illis: Ubi est fides vestra? Qui timentes, mirati sunt ad invicem, dicentes: Quis putas hic est, quia et ventis, et mari imperat, et obediunt ei?
 26 * Et navigaverunt ad regionem Gerasenorum, quæ est contra Galilæam. * Et cum egressus esset ad terram, occurrit illi vir quidam, qui habebat dæmonium jam

broeders gingen tot hem¹, en zij konden niet bij hem komen wegens de schare. * En hem werd
 20 aankondigd: Uwe moeder, en uwe broeders staan buiten, en begeeren u te zien. * Doch hij
 21 antwoordde, en zeide tot hen: Mijne moeder, en mijne broeders zijn zij, die het woord Gods hooren, en doen.

* En het geschiedde² op een
 22 der dagen: dat hij in een schip ging, en zijne leerlingen *met hem*, en hij zeide tot hen: Laat ons oversteken naar de andere zijde van het meer. En zij staken af.
 23 * En terwijl zij voeren, viel hij in slaap, en er kwam een stormwind op over het meer, en zij raakten vol *water*, en waren in gevaar. * En toetredende wekten
 24 zij hem, zeggende: Meester, wij vergaan! Hij nu opgestaan zijnde, bestrafte den wind, en de onstuimigheid des waters, en zij hield op: en er kwam stilte. * En
 25 hij zeide tot hen: Waar is uw geloof? En zij waren van vrees bevangen, en in verwondering, en zeiden tot elkander: Wie is toch wel deze, daar hij ook aan winden, en meer bevel geeft, en zij hem gehoorzamen?

* En zij voeren³ naar de land-
 26 streek der Gerazeners, welke *gelegen* is tegenover Galilea⁴. * En toen hij uit *het schip* aan land
 27 gegaan was, kwam hem een zeker

1) Het noodige ter opheldering van dit vers en de twee volgende is te lezen op de gelijkkluidende plaatsen van Mt 12, 46—50 en van Mk 3, 31—35.

2) Zie voor het verhaal, dat hier volgt (vs 22—25), de aantekeningen op de gelijkkluidende plaats van Mt 8, 23—27, en op die van Mk 4, 35—40.

3) *zij voeren*, zij voeren voort. Doch het Grieksche woord op deze plaats gebezigd, zou moeten overgezet worden door *zij landden aan*. In oude handschriften van de Vulgaat leest men hier *enavigaverunt*, welk woord zeer juist de kracht van het Grieksche uitdrukt.

4) Eene geographische aantekening van den Evangelist, ten behoeve van Theophilus.

temporibus multis, et vestimento non induebatur, neque in domo manebat, sed in monumentis.

28 * Is, ut vidit Jesum, procidit ante illum : et exclamans voce magna, dixit : Quid mihi, et tibi est Jesu Fili Dei Altissimi ? ob-

29 secro te, ne me torqueas. * Præcipiebat enim spiritui immundo ut exiret ab homine. Multis enim temporibus arripiebat illum, et vinciebatur catenis, et compedibus custoditus. et ruptis vinculis agebatur a dæmonio in deserta.

30 * Interrogavit autem illum Jesus, dicens : Quod tibi nomen est ? At ille dixit : Legio : quia intraverant dæmonia multa in eum. * Et rogabant illum ne imperaret illis ut in abyssum irent. * Erat autem ibi grex porcorum multorum pascentium in monte : et rogabant eum, ut permitteret eis in illos ingredi.

31 Et permisit illis. * Exierunt ergo dæmonia ab homine, et intraverunt in porcos : et impetu abiit grex per præceps in stagnum, et suffocatus est. * Quod ut viderunt, et nunciaverunt in civita-

man te gemoet¹, die reeds sedert langen tijd bezeten was, en hij droeg geen kleed, en verbleef niet in een huis, maar in de grafsteden. * Als deze nu Jesus zag, viel hij voor hem neder : en zeide, met eene forsche stem schreeuwende: Wat heb ik, met u te doen Jesus Zoon van God den Allerhoogsten ! ik bid u, pijnig mij niet ! * Want hij gebood den onreinen geest dat hij van den mensch zoude uitgaan². Want³ overlang reeds had hij hem aangegrepen, en hij werd gebonden met ketenen, en voetkluisters om bewaard te zijn⁴. en hij verbrak de banden en werd door den boozen geest naar de woestijnen⁵ gedreven. * Jesus nu vroeg hem, zeggende : Hoe is uw naam ? En hij zeide: Legioen: want er waren vele booze geesten in hem gevaren. * En zij baden hem dat hij hun toch niet zou gebieden naar den afgrond⁶ te varen. * Nu was aldaar eene kudde van vele zwijnen die weidden op den berg : en zij baden hem, dat hij hun wilde toelaten in deze te varen. En hij liet het hun toe. * De booze geesten dan voeren uit van den mensch, en gingen in de zwijnen: en met geweld stortte zich de kudde van de steilte af in het meer, en zij versmoorde. * En de hoeders ziende 't geen ge-

¹) Vergelijk voor vs 27—39 het verhaal van Mt 8, 28—34, en dat van Mk 5, 1—21. Het noodige ter verklaring is op die beide plaatsen alreeds gezegd.

²) en daarom zeide de onreine geest door den mond van den bezetene : *ik bid u, pijnig mij niet.*

³) *Want.* Twee omstandigheden, de langdurigheid, en het gruwelijke van het lijden diens ongelukkigigen, worden hier voor reden gegeven, waarom Jesus, ofschoon niemand dit van hem verzocht, dien bezetene wilde verlossen.

⁴) om zoo doende zorg voor hem te kunnen dragen, en hem te beletten, aan de menschen van die plaats een of ander onheil aan te doen. Vgl Mt 8, 28.

⁵) naar eenzame plaatsen, waar die grafspelonken gevonden werden. Vgl. vs 27.

⁶) *naar den afgrond*, d. i. ter helle.

35 tem, et in villas. * Exierunt
autem videre quod factum est,
et venerunt ad Jesum : et
invenerunt hominem sedentem,
a quo dæmonia exierant, vestitum,
ac sana mente ad pedes
36 ejus, et timuerunt. * Nunciaverunt
autem illis et qui viderant,
quomodo sanus factus esset a
37 legione : * et rogaverunt illum
omnis multitudo regionis Gerasenorum
ut discederet ab ipsis :
quia magno timore tenebantur.
Ipse autem ascendens navim,
38 reversus est. * Et rogabat illum
vir, a quo dæmonia exierant,
ut cum eo esset. Dimisit autem
39 eum Jesus, dicens : * Redi
in domum tuam, et narra quanta
tibi fecit Deus. Et abiit per
universam civitatem, prædicans
quanta illi fecisset Jesus.

40 * Factum est autem cum
rediisset Jesus, excepit illum
turba. erant enim omnes expectantes
eum. * Et ecce venit vir,
41 cui nomen Jairus, et ipse princeps
synagogæ erat : et cecidit
ad pedes Jesu, rogans eum
ut intraret in domum ejus,
42 (Mt 9, 18. Mc 5, 22) * quia

beurd was, namen de vlugt, en
maakten het bekend in de stad, en
op het land. * En men ging uit
om te zien hetgeen er gebeurd
35 was, en zy kwamen tot Jesus :
en vonden den mensch, van wien
de booze geesten waren uitgevaren,
gekleed, en goed bij zijn
verstand aan de voeten van Jesus
zitten, en vreeze beving hen.
* En ook die het gezien hadden
36 verkondigden hun¹, hoe hij van
het legioen was hersteld geworden:
* en de gansche menigte van
37 de landstreek der Gerazeners
verzocht hem dat hij van hen
wilde weggaan : want zij waren
van groote vrees bevangen. En
hij ging in het schip, en keerde
terug. * En de man, van wien de
38 booze geesten waren uitgevaren,
bad hem dat hij bij hem mogt
wezen. Doch Jesus zond hem
weg, zeggende : * Keer terug
39 naar uw huis, en verhaal wat
groote dingen God aan u gedaan
heeft. En hij ging heen door ge-
heel de stad, verkondigende wat
groote dingen Jesus aan hem
gedaan had.

* En het geschiedde² toen
40 Jesus terruggekeerd was, dat de
schare hem ontving. want zij
waren allen hem verwachtende.
* En zie er kwam een man,
41 wiens naam was Jairus, en deze
was een overste der synagoog :
en hij viel neder aan de voeten
van Jesus, en bad hem dat hij
in zijn huis wilde komen, * want
42

1) Zij konden het aan dien mensch duidelijk genoeg zien, dat hij thans van den boozen geest bevrijd was ; doch het feit van zijne verlossing werd hun ook verzekerd door ooggetuigen, die hun omstandiglijk verhaalden, op welke wijze de zaak zich had toegedragen.

2) Lukas verhaalt thans (vs 40—56) de opwekking van het dochtertje van Jairus, en de oogenblikkelijke genezing van zekere vrouw. Beide wonderwerken worden eveneens omstandiglijk vermeld bij Mt 9, 18—26 en bij Mk 5, 21—43. Men leze onze ophelderende aanmerkingen aldaar.

unica filia erat ei fere annorum
 duodecim, et hæc moriebatur.
 Et contigit, dum iret, a turbis
 43 comprimebatur. * Et mulier
 quædam erat in fluxu sanguinis
 ab annis duodecim, quæ in me-
 dicos erogaverat omnem sub-
 stantiam suam, nec ab ullo po-
 44 tuit curari: * accessit retro, et
 tetigit fimbriam vestimenti ejus:
 et confestim stetit fluxus san-
 45 guinis ejus. * Et ait Jesus: Quis
 est, qui me tetigit? Negantibus
 autem omnibus, dixit Petrus, et
 qui cum illo erant: Præceptor,
 turbæ te comprimunt, et affli-
 gunt, et dicis: Quis me tetigit?
 46 * Et dixit Jesus: Tetigit me
 aliquis. nam ego novi virtutem
 47 de me exiisse. * Videns autem
 mulier, quia non latuit, tremens
 venit, et procidit ante pedes
 ejus: et ob quam causam teti-
 gerit eum, indicavit coram omni
 populo: et quemadmodum con-
 48 festim sanata sit. * At ipse dixit
 ei: Filia, fides tua salvam te
 49 fecit: vade in pace. * Adhuc
 illo loquente, venit quidam ad
 principem synagogæ, dicens ei:
 Quia mortua est filia tua, noli
 50 vexare illum. * Jesus autem,
 audito hoc verbo, respondit pa-
 tri puellæ: Noli timere, crede
 51 tantum, et salva erit. * Et cum
 venisset domum, non permisit
 intrare secum quemquam, nisi
 Petrum, et Jacobum, et Joannem,
 et patrem, et matrem puellæ.
 52 * Flebant autem omnes, et
 plangebant illam. At ille dixit:

hij had eene eenige dochter van
 omtrent twaalf jaren, en deze lag
 op sterven. En het gebeurde,
 terwijl hij henenging, dat hij van
 de scharen verdrongen werd.
 * En zekere vrouw die sedert 43
 twaalf jaren eene bloedvloeijing
 had, en die al haar goed aan ge-
 neesheeren had te koste gelegd,
 zonder van iemand genezen te
 kunnen worden: * trad van ach- 44
 teren toe, en raakte den zoom van
 zijn kleed aan: en terstond was
 de vloed van haar bloed gestelpt.
 * En Jesus zeide: Wie is het, 45
 die mij heeft aangeraakt? Toen
 nu allen het ontkenden, zeide
 Petrus, en die met hem waren:
 Meester! de scharen dringen, en
 drukken u, engij zegt: Wie heeft
 mij aangeraakt? * Doch Jesus 46
 zeide: Iemand heeft mij aange-
 raakt. want ik weet dat er van
 mij eene kracht is uitgegaan,
 * Als nu de vrouw zag, dat zij 47
 niet verborgen was, kwam zij
 bevende, en viel aan zijne voeten
 neder: en verklaarde in tegen-
 woordigheid van al het volk, om
 welke reden zij hem had aange-
 raakt: en hoe zij terstond was
 genezen. * En hij zeide tot haar: 48
 Dochter! uw geloof heeft u ge-
 zond gemaakt: ga heen in vrede!
 * Terwijl hij nog spreekt, komt 49
 er iemand tot den overste der
 synagoog, en zegt tot hem: Uwe
 dochter is gestorven, val hem
 niet lastig! * Doch Jesus, dit 50
 woord gehoord hebbende, sprak
 tot den vader van het meisje:
 Vrees niet, geloof slechts, en zij
 zal behouden worden. * En toen 51
 hij aan het huis gekomen was,
 liet hij niemand met zich binnen
 gaan, dan Petrus, en Jakobus, en
 Joannes, en den vader, en de
 moeder van het meisje. * En 52
 allen schreiden, en beweendenp

Nolite flere, non est mortua
 53 puella, sed dormit. * Et deride-
 bant eum, scientes quòd mortua
 54 esset.* Ipse autem tenens manum
 ejus clamavit, dicens: Puella,
 55 surge. * Et reversus est spiritus
 ejus, et surrexit continuo. Et
 56 jussit illi dari manducare. * Et
 stupuerunt parentes ejus, quibus
 præcepit ne alicui dicerent quod
 factum erat.

haar. Doch hij zeide: Weent
 niet! het meisje is niet gestor-
 ven, maar het slaapt. * En zij
 53 belachten hem, wetende dat zij
 gestorven was. * Hij nu vatte
 54 hare hand en riep, zeggende:
 Meisje, sta op! * En haar geest
 55 keerde weder, en oogenblikke-
 lijk stond zij op. En hij beval
 dat men haar te eten zou geven.
 * En hare ouders waren ver-
 56 baasd, en hij gebood hun aan
 niemand te zeggen wat er ge-
 schied was.

NEGENDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus zendt zijne twaalf Apostelen uit ter prediking; hij verleent hun de magt om wonderwerken te doen, en onderrigt hen, hoe zij zich in hunne bediening moeten gedragen. vs 1—6. Herodes verlangt Jesus te zien. Voor wien de persoon van Jesus door sommigen gehouden werd, vs 7—9. De Apostelen komen van hunne zending terug bij Jesus. Hij gaat met hen naar eene onbewoonde plaats, werwaarts ook eene groote schare zamenkomt, vs 10, 11. Wonderdadige spijziging dier schare. vs 12—17. Belijdenis van Petrus aangaande den persoon van Jesus, vs 18—20. Jesus voorzegt zijn lijden, sterven en opstanding, vs 21, 22. Wie Jesus volgen wil, verloochene zich zelve, vs 23—27. Jesus' verheerlijking op den berg, vs 28—36. Van den berg afgekomen verlost hij een bezetene van een boozen geest, dien zijne leerlingen niet hadden kunnen uitdrijven, vs 37—42. Hij voorzegt wederom zijn lijden, vs 44, 45. Hij berispt de eerezucht zijner leerlingen, en prijst hun de ootmoedigheid aan, vs 46—50. Hij besluit naar Jerusalem te gaan; hij wil zijne reis nemen door Samarië; doch de Samaritanen weigeren hem te ontvangen, vs 51—56. Wat Jesus eischt van die hem volgen willen, vs 57—62.

1 * Convocatis autem duodecim
 Apostolis, dedit illis virtutem,
 et potestatem super omnia dæ-
 monia, et ut languores curarent.
 2 (Mt 10, 1. Mc 3, 13.) * Et misit
 illos prædicare regnum Dei, et
 3 sanare infirmos. * Et ait ad illos:

* En de twaalf Apostelen za-
 1 mengeroepen hebbende, gaf hij
 hun magt, en gezag over al de
 booze geesten¹, en om ziekten²
 te genezen. * En hij zond hen uit
 2 om het rijk Gods te prediken³,
 en de zieken gezond te maken⁴.

1) namelijk om ze uit te drijven.

2) allerlei ziekten, als blijkt uit het volgende vers, en uit vers Mt 10, 1.

3) Zij moesten de menschen opwekken tot boetvaardigheid en verbetering van leven, en hun aankondigen, dat het koninkrijk van den Messias nu stond opgerigt te worden. Vgl. Mk 6, 12. Mt 4, 17; en ziet noot 5 op bl. 27.

4) Jesus schonk aan zijne leerlingen de gaaf om wonderen te doen, ten einde zij daardoor hunne wettige zending den volke zouden bewijzen. Vollediger staat deze gaaf beschreven bij Mt 10, 8.

Nihil tuleritis in via, neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniam, neque duas tunicas habeatis. (*Mt* 10, 9. *Mc* 6, 8.) * Et in quamcumque domum intraveritis, ibi manete, et inde ne exeatis. * Et quicumque non receperint vos : exeuntes de civitate illa, etiam pulverem pedum vestrorum excutite in testimonium supra illos. (*Act* 13, 51.) * Egressi autem circuibant per castella evangelizantes, et curantes ubique.

* Audivit autem Herodes tetrarcha omnia, quæ fiebant ab eo, et hæsitabat eo quòd dicere-
 (*Mt* 14, 1. *Mc* 6, 14.) * a quibusdam : Quia Joannes surrexit a mortuis : a quibusdam vero : Quia Elias apparuit : ab aliis autem : Quia propheta unus de antiquis surrexit. * Et ait Herodes : Joannem ego decollavi : Quis est autem iste, de quo ego talia audio ? Et quærebat videre eum.

* En hij zeide tot hen : Neemt¹ 3
 niets mede op den weg, noch staf, noch reiszak, noch brood, noch geld, en hebt ook niet twee onderkleederen. * En in wat 4
 huis gij zult ingegaan zijn, blijft er, en gaat niet weg van daar².
 * En wie dan ook u niet zullen 5
 ontvangen : gaat die stad uit, en schudt ook het stof van uwe voeten af tot eene getuigenis tegen hen. * En uitgegaan zijnde³ 6
 trokken zij rond door de vlekken het evangelie verkondigende, en genezingen doende overal.

* Herodes nu de viervorst⁴ 7
 hoorde alles, wat door hem⁵ verrigt werd, en hij was twijfelmoedig⁶ omdat er gezegd werd * door sommigen : Joannes is 8
 verrezen van de dooden : en door sommigen : Elias is verschenen : en door anderen : Een van de oude propheten is verrezen⁷.
 * En Herodes zeide : Joannes heb 9
 ik onthoofd : Doch wie is deze, van wien ik zoodanige dingen hoor⁸ ? En hij zocht hem te zien.

1) Vgl. voor vs 3—6, *Mt* 10, 7—15, en *Mk* 6, 8—13. Het noodige ter opheldering is aldaar gezegd.

2) Zij mochten niet van gastheer veranderen : hadden zij eenen waardigen gevonden (*Mt* 10, 11), dan moesten zij bij dien ook blijven, totdat zij die plaats verlieten, naar elders verreizende.

3) van de plaats, op welke zij zich in gezelschap van Jesus bevonden.

4) Zie noot 3 op bladz. 91.

5) door Jesus zelve, en door zijne leerlingen.

6) hij raakte geheel in het onzekere, niet wetende, wat hij denken moest van Jesus, wie namelijk toch wel die mensch ware, dien men Jesus noemde ; want, gelijk hier vervolgens gezegd wordt, verschillende gevoelens waren daaromtrent onder het volk. Wij moeten hier aanmerken, dat Herodes ofschoon eerst geheel in het onzekere, voor wien hij Jesus houden moest, daarna echter stellig meende, dat die mensch, dien men Jesus noemde, eigenlijk niemand anders was dan de verrezene Joannes de Dooper. Van die eerste onzekerheid en twijfeling spreekt hier (vs. 7—9) Lukas : doch Mattheüs (14, 2) en *Mk* (6, 14—16) vermelden wat Herodes daarna voor zeker hield.

7) Zie noot 4 op bladz. 91, en voorts noot 7 en 8 op bladz. 241.

8) Hiermede drukt Herodes zijnen twijfel uit. Jesus was de verrezene Dooper, meenden sommigen. Herodes zegt daarop : Het is mogelijk ; ik heb Joannes ter dood gebragt ; hij *kan* dus van de dooden zijn opgestaan ; *doch wie is* nu deze wonder-

- 10 * Etreversi Apostoli, narraverunt illi quæcumque fecerunt : et assumptis illis secessit seorsum in locum desertum, qui
11 est Bethsaidæ. * Quod cum cognovissent turbæ, secutæ sunt illum : et excepit eos, et loquebatur illis de regno Dei, et eos, qui cura indigebant, sanabat.
- 12 * Dies autem cœperat declinare. Et accedentes duodecim dixerunt illi : Dimitte turbas, ut euntes in castella, villasque quæ circa sunt, divertant, et inveniant escas : quia hic in loco deserto sumus. (Mt 14, 15. Mc 6, 36.)
- 13 * Ait autem ad illos : Vos date illis manducare. At illi dixerunt : Non sunt nobis plus quàm quinque panes, et duo pisces : nisi forte nos eamus, et emamus in omnem hanc turbam
14 escas. (Jo 6, 9.) * Erant autem fere viri quinque millia. Ait autem ad discipulos suos : Facite illos discumbere per convivia quinquagenos. * Et ita fecerunt. Et discumbere fecerunt
15 omnes. * Acceptis autem quinque
16
- * En toen de Apostelen waren teruggedoerd¹, verhaalden zij hem al wat zij verrigt hadden : en hij nam hen mede en vertrok afzonderlijk² naar eene woeste plaats van Bethsaidæ³. * Toen de scharen dit vernomen hadden, volgden zij hem⁴ : en hij ontving ze, en sprak tot hen over het rijk Gods⁵, en die genezing van noode hadden, genas hij. * De dag nu⁶ begon te dalen. En de twaalf traden toe en zeiden tot hem : Zend de scharen weg, opdat zij henengaan naar de omliggende vlekken, en dorpen, hunnen intrek nemen, en spijsz vinden : want wij zijn hier op eene woeste plaats. * En hij zeide tot hen : Geeft gij hun te eten ! Doch zij zeiden : Wij hebben niet meer dan vijf brooden, en twee visschen : tenzij wij⁷ soms *henen* gingen, en voor die gansche schare spijsz kochten. * Nu waren er⁸ omtrent vijf duizend mannen. En hij zeide tot zijne leerlingen : Doet hen aanzitten bij gezelschappen van vijftig. * En zoo deden zij. En zij deden allen aanzitten. * En hij nam de vijf brooden, en de twee visschen,

doener ? Is hij inderdaad de verrezen Dooper, of is het een ander. De Evangelist voegt er bij : *en hij zocht hem te zien*, hij zocht den persoon van Jesus te zien, om zich door zijne eigene oogen te overtuigen, of hij die Joannes was, dien hij zeer wel kende. — Herodes zag Jesus eerst toen onze gezegende Verlosser door Pilatus tot hem gezonden werd. Zie Lk 23, 7, 8.

1) van hunne zending. Zie vs. 2 en 6.

2) om welke reden dit geschiedde, wordt gezegd bij Mk 6, 30—32. Zie ook het aangeteekende aldaar.

3) Vgl. Mt 14, 13, en de aantekeningen op dit vers.

4) Vgl. Mt 14, 13, 14, en Mk 6, 33—35.

5) Zie noot 3 op blaz. 376.

6) Vergelijk met het hier volgende verhaal (vs 12—17) dat van Mt 14, 13—21 en dat van Mk 6, 30—43. Op die beide plaatsen is het noodige ter opheldering gezegd.

7) Het woordje *wij* staat hier met nadruk : wij, wien het aan geld daarvoor ontbreekt, gelijk gij zeer goed weet. Vgl. Mk 6, 37.

8) *Nu waren er*. In het Grieksch staat hier : *want er waren*.

panibus, et duobus piscibus, res-
pexit in cælum, et benedixit illis:
et fregit, et distribuit discipulis
suis, ut poneret ante turbas.

17 * Et manducaverunt omnes, et
saturati sunt. Et sublatum est
quod superfuit illis, fragmen-
torum cophini duodecim.

18 * Et factum est cum solus
esset orans, erant cum illo et
discipuli: et interrogavit illos,
dicens: Quem me dicunt esse
turbæ? (*Mt 16, 13. Mc 8, 27.*)

19 * At illi responderunt, et dixe-
runt: Joannem Baptistam, alii
autem Eliam, alii vero quia
unus Phropheta de prioribus
surrexit. * Dixit autem illis:
Vos autem quem me esse dicitis?
Respondens Simon Petrus dixit:
Christum Dei.

21 * At ille increpans illos, præ-
cepit ne cui dicerent hoc,
22 * dicens: Quia oportet filium
hominis multa pati, et repro-
bari a senioribus, et principibus
sacerdotum, et Scribis, et occidi,
et tertia die resurgere. (*Mt 17,
21. Mc 8, 31.*)

zag op naar den hemel, en ze-
gende ze: en brak, en gaf ze aan
zijne leerlingen, om die aan de
scharen voor te zetten. * En zij 17
aten allen, en werden verzadigd.
En wat hun was overgeschoten
werd opgenomen, twaalf korven
met brokken.

* En het geschiedde terwijl 18
hij alleen biddende was¹, dat met
hem ook² de leerlingen waren:
en hij ondervroeg hen, zeg-
gende: Wie zeggen de scharen
dat ik ben³? * Zij nu antwoord- 19
den, en zeiden: Joannes de Doo-
per, en anderen Elias, en ande-
ren een der oude Propheten is
van de dooden opgestaan. * En hij 20
zeide tot hen: Doch gijlieden
wie zegt gij dat ik ben? Simon
Petrus antwoordde en zeide: De
Christus Gods⁴!

* En hij gebood hun streng, 21
dat zij dit aan niemand zeggen
zouden⁵, * en zeide⁶: De zoon 22
des menschen moet veel lijden.
en verworpen worden van de
ouderlingen, en de opperpries-
ters, en de Schriftgeleerden, en
gedood worden, en ten derden
dage verrijzen.

1) Uit Mk (8, 27) zien wij, dat wat hier vervolgens verhaald wordt onder weg geschiedde. Jesus zal dan hier op eenigen afstand van zijne leerlingen gebeden hebben, tegelijk met hen voorttrekkende. Hij bad voor zijne leerlingen.

2) ook. Dit woordje staat niet in het Grieksch. Men kan er dezen zin aan geven: Jesus *bad* toen wel alleen, maar hij *was* toch niet alleen, zijnde hij vergezeld van zijne leerlingen.

3) Met vs 18—22 vergelijkte men hier Mt 16, 13—21, en Mk 8, 27—32, en leze onze aantekeningen op die beide plaatsen.

4) *De Christus Gods*, dat is, de God-mensch en de beloofde Messias.

5) dat hij die van God beloofde Messias was. Vgl Mt 16, 20, en het aangeteekende op die plaats. Zij konden den volke prediken, dat *het rijk van den beloofden Messias nu genaderd was*, ook de heiligheid en de wonderen vermelden van Jesus van Nazareth, die hen ter prediking had uitgezonden, zonder daarbij echter ook aan te kondigen, dat hij die beloofde en lang verwachte Messias zelf was.

6) Wat hier volgt, bevat de reden, waarom Jesus niet wilde, dat zijne leerlingen nu reeds van hem zouden verkondigen, dat hij de beloofde Messias was. Vooraf moest het werk der verlossing volbragt worden; en dan in den verrezen Jesus, zouden zij den beloofden Messias verkondigen.

23 * Dicebat autem ad omnes :
Si quis vult post me venire,
abneget semetipsum, et tollat
crucem suam quotidie, et sequatur
me. (*Mt 10, 38 ; 16, 24.*
24 *Mc 8, 34. Inf 14, 27.*) * Qui
enim voluerit animam suam
salvam facere, perdet illam :
nam qui perdiderit animam
suam propter me, salvam faciet
illam. (*Inf 17, 33. Jo 12, 25.*)
25 * quid enim proficit homo, si
lucretur universum mundum,
se autem ipsum perdat, et detri-
26 mentum sui faciat ? * Nam qui
me erubuerit, et meos ser-
mones : hunc Filius hominis
erubescet cum venerit in majes-
tate sua, et Patris, et sanctorum
Angelorum. (*Mt 10, 33. Mc 8,*
27 *38. II Tim 2, 12.*) * Dico autem
vobis vere : sunt aliqui hic
stantes, qui non gustabunt mor-
tem donec videant regnum Dei.
(*Mt 16, 28. Mc 8, 39.*)
28 * Factum est autem post hæc
verba fere dies octo, et assump-
sit Petrum, et Jacobum, et Joan-
nem, et ascendit in montem ut
29 oraret. (*Mt 17, 1. Mc 9, 1.*) * Et
facta est, dum oraret, species
vultus ejus altera : et vestitus

* En hij zeide tot allen¹ : In-
dien iemand mijn volgeling wil
wezen, hij verloochene zich zel-
ven, en neme zijn kruis dagelijks²
op, en volge mij³. * Want wie
zijn leven zal hebben willen
behouden, die zal het verliezen:
doch wie om mij zijn leven zal
verloren hebben, die zal het
behouden. * wat toch baat het
den mensch, zoo hij de geheele
wereld wint, maar zich zelf
verliest, en de schade lijdt van
zich zelfen ? * Want wie zich
over mij, en mijne woorden zal
geschaamd hebben: over dien zal
de Zoon des menschen zich scham-
men wanneer hij komen zal in
zijne heerlijkheid, en die des
Vaders⁴, en die der heilige Enge-
len⁵. * En ik zeg u in waarheid :
er zijn sommigen van die hier
staan, die den dood niet zullen
smaken totdat zij het rijk Gods
zullen zien⁶.

* En het geschiedde⁷ omtrent
acht dagen na deze woorden,
dat hij Petrus, en Jakobus, en
Joannes medenam, en op den
berg klom om te bidden. * En
29 terwijl hij bad, werd de gedaante
van zijn aangezigt eene andere: en

1) tot allen, niet tot zijne leerlingen alleen, maar ook tot de scharen, die hem aanhoorden (vgl Mk 8, 34). Derhalve is de zedeles, welke Jesus hier (vs 23—27) geeft, eene algemeene, en zij geldt alle Christenen, die datgene wat door dien naam beteekend wordt, ook met der daad willen wezen.

2) dagelijks, zoo dikwijls de gelegenheid daarvoor zich opdoet.

3) Met vs 23—27 vergelijkte men Mt 16, 24—28 en Mk 8, 34—38, en het aangeteekende op die beide plaatsen.

4) wanneer hij ten oordeel zal komen in zijne heerlijkheid, d. i. in den glans der heerlijkheid, die hem als mensch toekomt in de vereeniging zijner menschheid met zijnen goddelijken persoon; en die des Vaders, d. i. en in de heerlijkheid die hem toekomt als God, als den eeniggeborenen des Vaders. Zie noot 5 op bladz. 259.

5) en die der heilige engelen, ook de majesteit, die hij ten toon zal spreiden daardoor, dat hij komen zal, omgeven van engelen-scharen, zijne hemelsche trawanten. Vgl Mt 16, 27.

6) Vgl Mt 16, 28, Mk 8, 29 en de aantekeningen.

7) Vgl voor vs 28—36 Mt 17, 1—8, Mk 9, 1—8, en het aangeteekende op die plaatsen.

30 ejus albus et refulgens. * Et ecce
duo viri loquebantur cum illo.
Erant autem Moyses, et Elias,
31 * visi in majestate : et dicebant
excessum ejus, quem comple-
32 turus erat in Jerusalem. * Petrus
vero, et qui cum illo erant,
gravati erant somno. Et evigi-
lantes viderunt majestatem ejus,
et duos viros, qui stabant cum
33 illo. * Et factum est cum disce-
derent ab illo, ait Petrus ad
Jesum : Præceptor, bonum est
nos hic esse : et faciamus tria
tabernacula, unum Tibi, et unum
Moysi, et unum Eliæ : nesciens
34 quid diceret. * Hæc autem illo
loquente, facta est nubes, et
obumbravit eos : et timuerunt,
35 intransibus illis in nubem. * Et
vox facta est de nube, dicens :
Hic est Filius meus dilectus,
ipsum audite. (II Pet 1, 17.)
36 * Et dum fieret vox, inventus est
Jesus solus. Et ipsi tacuerunt, et
nemini dixerunt in illis diebus
quidquam ex his, quæ viderant.

zijn gewaad werd wit en schitte-
rende. * En zie twee mannen 30
spraken met hem. En het waren
Moses, en Elias, * die in heerlijk- 31
heid verschenen : en zij spraken
van zijnen uitgang¹, dien hij zou
volbrengen in Jerusalem. * Petrus 32
nu, en die met hem waren², waren
van slaap bezwaard³. En ont-
wakende zagen zij zijne heer-
lijkheid, en de twee mannen, die
bij hem stonden. * En het 33
geschiedde toen zij van hem
weggingen, dat Petrus tot Jesus
zeide : Meester ! wij zijn hier
goed ! en laat ons drie tenten
maken, voor U eene, en voor
Moses eene, en eene voor Elias :
niet wetende wat hij zeide. * En 34
terwijl hij dit sprak, kwam er
eene wolk, en overschaduwde
hen : en zij⁴ werden bevreesd,
toen dezen⁵ in de wolk ingingen.
* En er kwam eene stem uit de 35
wolk, die zeide : Deze is mijn
welbeminde Zoon, hoort naar
hem ! * En toen de stem kwam⁶, 36
bevond zich Jesus alleen. En zij
zwegen, en zeiden in die dagen⁷
aan niemand iets, van hetgeen zij
gezien hadden.

1) van zijnen uitgang, t. w. uit dit leven, alzoo, van zijnen dood.

2) t. w. Jakobus en Joannes. Zie vs. 28.

3) van slaap bezwaard. Daaruit, en uit vs. 37 kan men opmaken, dat Jesus' verheerlijking op den berg des nachts heeft plaats gehad. Voor dat de drie leerlingen van den slaap bevangen werden, hadden zij Jesus voor hunne oogen van gedaante zien veranderen (Mt 17, 2. Mk 9, 2). Daarna van slaap bezwaard, waren zij ingesluimerd, zoodat zij de aankomst van Moses en Elias niet bemerkten. Doch vervolgens ontwakende, zagen zij Moses en Elias, en waren oog- en oorgetuigen van Jesus' verheerlijking.

4) de leerlingen.

5) Moses en Elias gingen in die wolk, welke nedergedaald zijnde thans den bergtop raakte en, als ware het, op den berg rustte. In en met die wolk verdwenen Moses en Elias.

6) Men kan zich, wat hier gezegd wordt, zoo voorstellen, dan die stem uit de wolk zich hooren liet, terwijl de wolk, waar Moses en Elias waren ingegaan, wederom opsteeg. Toen dan die stem kwam, bevond Jesus zich alleen, zijnde Moses en Elias reeds verdwenen.

7) in die dagen, die nog verliepen tot aan Jesus' verrijzenis. Want hij had hun verboden, vóór dien tijd aan iemand daarvan te spreken. Zie Mt 17, 9.

37 * Factum est autem in sequenti die, descendentibus illis de monte, occurrit illis turba multa. * Et ecce vir de turba exclamavit, dicens: Magister, obsecro te, respice in filium meum quia unicus est mihi: 38
 39 (Mt 17, 14. Mc 9, 14.) et ecce spiritus apprehendit eum, et subito clamat, et elidit, et dissipat eum cum spuma, et vix dedit dilanians eum: * et rogavi discipulos tuos ut ejicerent illum, et non potuerunt. * Respondens autem Jesus, dixit: O generatio infidelis, et perversa, usquequo ero apud vos, et patiar vos? 40
 41 Adduc huc filium tuum. * Et cum accederet, elisit illum dæmonium, et dissipavit. * Et increpavit Jesus spiritum immundum, et sanavit puerum, et reddidit illum patri ejus. 42
 43 * Stupebant autem omnes in magnitudine Dei: omnibusque mirantibus in omnibus, quæ faciebat, dixit ad discipulos suos: Ponite vos in cordibus vestris sermones istos: Filius enim hominis futurum est ut tradatur 44

* En het geschiedde den volgende dag¹, als zij van den berg waren afgekomen, dat eene groote schare hun te gemoet ging. * En zie een man van de schare² riep uit, zeggende: Meester! ik bid u, zie op mijnen zoon want hij is mijn eeniggeborene! * en zie een geest grijpt hem aan, en terstond schreeuwt hij, en hij slaat hem neer, en sleurt hem heen en weer dat hij schuimt, en met moeite wijkt hij hem verscheurende: * en ik heb uwe leerlingen verzocht dat zij hem zouden uitdrijven, en zij hebben het niet kunnen doen. * Jesus nu antwoordde, en zeide: Ongeloovig, en verkeerd geslacht! tot hoe lang zal ik bij u zijn, en u verdragen? Breng uwen zoon hier! * En terwijl hij aankwam³, sloeg de booze geest hem neêr, en sleurde hem heen en weder. * Doch Jesus bestrafte den onreinen geest, en genas het kind, en gaf het aan zijnen vader terug. 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44 * En zij stonden allen verbaasd over de grootheid Gods⁴: en terwijl allen zich verwonderden over alles, wat hij deed⁵, zeide hij tot zijne leerlingen: Legt gij lieden deze woorden in uwe harten: De Zoon des menschen zal overgeleverd worden in de handen der menschen⁶.

1) Ook hieruit kan men opmaken, dat Jesus' verheerlijking des nachts heeft plaats gehad; want ware zij bij dag geschied, dan ziet men geene reden, waarom Jesus nog den daarop volgenden nacht op den berg zou hebben doorgebracht. Vgl. noot 3 op bladz. 38r.

2) Voor vs. 37—43 vergelijkte men Mt 17, 14—18 en Mk 9, 13—27, en zie de noten op de aangehaalde plaatsen.

3) In het Grieksch: *en nog terwijl hij aankwam*, voordat hij nog bij Jesus gekomen was.

4) Zij bewonderden de grootheid van Gods magt in het wonder hier door Jesus verrigt, dat Jesus door eigene magt, als God-mensch, zijne wonderen verrigte, was hun nog niet bekend.

5) over zijne wonderwerken in het algemeen, waartoe ook het wonder behoorde, dat hier vermeld wordt.

6) Te midden dier algemeene toejuiching, waardoor misschien bij Jesus' leerlingen

- 45 in manus hominum. * At illi * Doch zij verstonden dit woord 45
 ignorabant verbum istud, et niet, en het was voor hen ver-
 erat velatum ante eos ut non borgen opdat zij het niet zouden
 sentirent illud : et timebant eum begripen : en zij vreesden hem
 interrogare de hoc verbo. over dit woord te ondervragen¹.
- 46 * Intravit autem cogitatio in * En er kwam eene gedachte 46
 eos, quis eorum major esset. (*Mt* bij hen op, wie van hen wel de
 47 18, 1. *Mc* 9, 33.) * At Jesus, grootste ware². * Jesus nu, de
 videns cogitationes cordis illo- gedachten huns harten ziende,
 48 rum, apprehendit puerum, et nam een kind, en stelde het bij
 statuit illum secus se, * et ait zich, * en zeide tot hen : Al wie 48
 illis: Quicumque susceperit pue- dit kind³ op mijnen naam ont-
 rum istum in nomine meo, me vangt, ontvangt mij: en wie mij
 recipit : et quicumque me rece- ontvangt, ontvangt hem, die mij
 perit, recipit eum, qui me misit. gezonden heeft. Want wie de
 Nam qui minor est inter vos kleinste is onder u allen, die is
 omnes, hic major est. de grootste.
- 49 * Respondens autem Joannes * En Joannes nam het woord 49
 dixit : Præceptor, vidimus quen- op en zeide : Meester ! wij heb-
 dam in nomine tuo ejicientem ben iemand op uwen naam
 dæmonia, et prohibuimus eum : booze geesten zien uitwerpen,
 50 quia non sequitur nobiscum. * Et en hebben het hem verboden :
 ait ad illum Jesus : Nolite pro- omdat hij ons niet volgt. * En 50
 hibere : qui enim non est ad- Jesus zeide tot hem : Verbiedt
 versum vos, pro vobis est. het niet ! want die niet tegen u
 is, is voor u.
- 51 * Factum est autem dum * En het geschiedde toen de 51
 complerentur dies assumptionis dagen zijner opneming⁴ vervuld
 ejus, et ipse faciem suam firma- werden⁵, dat hij het besluit nam
 52 vit ut iret in Jerusalem. * Et om naar Jerusalem te gaan⁵.
 misit nuncios ante conspectum * En hij zond boden vóór zich 52
 suum : et euntes intraverunt uit⁷ : en zij vertrokken zijnde

hunne nog aardsche verwachtingen versterkt werden, herhaalt hij hun (vs 22) de voorzegging van zijn aanstaande lijden en dood.

1) Zie noot 7 en 8 op bladz. 265. De verlossing des menschdoms door Jesus' kruisdood was een geheim, waarvan de leerlingen de kennis nog niet konden dragen (Jo 16, 12); en daarom werd door de Voorzienigheid dit woord nog voor hen verborgen, opdat zij het niet zouden begripen.

2) Voor vs 46—50 vergelijkte men Mt 18, 1—5 en Mk 9, 32—37, en het aangetee- kende op die plaatsen.

3) *dit kind* : zulk eenen als dit kind is.

4) *opneming* ten hemel (Hand 1, 2).

5) *toen de dagen vervuld werden*, toen hunne vervulling naderde; toen de tijd aan- kwam, waarop hij na het groote Verlossingswerk in Jerusalem volbragt te hebben, ten hemel moest opgenomen worden.

6) Ofschoon wetende, dat hij aldaar na het smartelijkst lijden, den kruisdood zoude sterven. Mk 10, 32—34. Uit Galilea, alwaar Jesus zich thans bevond, liep de kortste weg naar Jerusalem door het land der Samaritanen.

7) om zich en zijnen leerlingen een verblijf te bezorgen op de plaats, waar men het eerst zoude overnachten.

in civitatem Samaritanorum ut
 53 pararent illi. * Et non receperunt
 eum, quia facies ejus erat euntis
 54 in Jerusalem. * Cum vidissent
 autem discipuli ejus Jacobus, et
 Joannes, dixerunt: Domine, vis
 dicimus ut ignis descendat de
 55 caelo, et consumat illos? * Et
 conversus increpavit illos, di-
 cens: Nescitis cujus spiritus
 56 estis. * Filius hominis non venit
 animas perdere, sed salvare. Et
 abierunt in aliud castellum. (Jo
 3, 17.)
 57 * Factum est autem: ambu-   * En het geschiedde: terwijl 57

1) De inwoners dier stad gaven aan de boden te kennen, dat zij Jesus niet wilden ontvangen.

2) Het loofhutten-feest, een der drie groote feesten, waarop de Israëlieten *ter aanbidding* moesten opgaan naar Jerusalem, was nabij. Deze drij feesten werden eveneens gehouden door de Samaritanen. Doch de Samaritanen meenden, naar hunne dwaling, dat deze aanbidding geschieden moest niet te Jerusalem, maar onder hen op den berg Garizim. Vgl. Jo 4, 20. Flav. Joseph. Antiqq 13, 9, 1. Zij konden het derhalve niet verdragen, dat een zoo vermaard leeraar, als waarvoor Jesus bekend stond, optoog naar Jerusalem; en daarom weigerden zij hem en zijne leerlingen onder hun dak te ontvangen.

3) dat namelijk die Samaritanen geweigerd hadden Jesus te ontvangen. Hoe of waaraan deze leerlingen dit *gezien* badden, wordt niet vermeld.

4) gelijk Elias gedaan had. Zie IV Kon 1, 10. De leerlingen waren overtuigd, dat Jesus hun daartoe de magt verleen konde.

5) *van hoedanigen geest zij zijt*. De heilige Geest, ofschoon één in zijn wezen, kan toch, om de verschillendheid zijner werking, een andere en wederom een andere Geest genoemd worden. De Geest van straf- en wraakoefening om vreeze in te boezemen, hoedanige Geest paste voor de Joden onder de Mosaïsche wet, en door welken Geest gedreven Elias zijne vervolgers door het hemelse vuur vernielde. deze Geest was een andere dan de Geest zou wezen onder de wet van het Evangelie, waar veeleer de Geest van zachtmoedige verdraagzaamheid en liefde zich zou openbaren. Deze Geest van zachtmoedigheid en liefde was de Geest van Jesus, en moest derhalve ook de Geest wezen van zijne leerlingen. Als dan Jakobus en Joannes die Samaritanen door het vuur des hemels verdelgen wilden, gelijk geschied was aan de vervolgers van Elias, zoo toonden zij *niet te weten, van hoedanigen Geest zij waren*, hoedanig namelijk de Geest van het Evangelie was, door welken zij zich moesten laten leiden.

6) *de Zoon*. Naar het Grieksch: *want de Zoon*. Dit gezegde van den Zaligmaker is eene bevestiging van het voorgaande: *Gij weet niet*, enz. Jesus' leerlingen moesten naar zijnen Geest handelen, en hij was niet in de wereld gekomen om menschen te verderven, maar om die langs den weg van zachtmoedige verdraagzaamheid en liefde tot boetvaardigheid en tot de kennis der waarheid te geleiden, en zoo hen *te behouden* en zalig te maken.

lantibus illis in via, dixit quidam
 ad illum: Sequar te quocumque
 58 ieris. * Dixit illi Jesus: Vulpes
 foveas habent, et volucres cæli
 nidus: Filius autem hominis non
 habet ubi caput reclinet. (Mt
 59 8, 20.) * Ait autem ad alterum:
 Sequere me. ille autem dixit:
 Domine permitte mihi primum
 ire, et sepelire patrem meum.
 60 * Dixitque ei Jesus: Sine ut
 mortui sepeliant mortuos suos:
 tu autem vade, et annuncia re-
 61 gnum Dei. * Et ait alter: Sequar
 te Domine, sed permitte mihi
 primum renuntiare his, quæ domi
 62 sunt. * Ait ad illum Jesus:
 Nemo mittens manum suam ad
 aratrum, et respiciens retro,
 aptus est regno Dei.

zij op den weg voortgingen¹, dat
 iemand tot hem zeide: Ik zal u
 volgen waar gij ook mogt henen
 gaan. * Jesus zeide tot hem: 58
 De vossen hebben holen, en de
 vogelen des hemels nesten: maar
 de Zoon des menschen heeft niet
 waar hij het hoofd kan neder-
 leggen². * En tot een anderen 59
 zeide hij: Volg mij! doch deze
 zeide: Heere! sta mij toe eerst
 heen te gaan, en mijnen vader te
 begraven. * En Jesus zeide tot 60
 hem: Laat de dooden hunne
 dooden begraven: maar gij ga
 heen, en verkondig het rijk
 Gods³! * En een ander zeide: 61
 Ik zal u volgen, Heere! maar sta
 mij toe eerst afstand te doen van
 wat te huis is⁴. * Doch Jesus 62
 zeide tot hem: Niemand die
 zijne hand aan den ploeggeslagen
 heeft, en achterwaarts ziet, is
 voor het rijk Gods geschikt.

1) om naar een ander vlek te gaan. Vs 56.

2) *Ik zal u volgen*, enz. Wij zien uit de Evangelie-geschiedenis van den H. Mattheüs (8, 18—20), dat vroeger, toen Jesus inscheepte om uit Galilea naar het land der Gerazeners te gaan, een zeker Schriftgeleerde hem dezelfde woorden toevoegde, en ook hetzelfde antwoord kreeg. Zie de aantekeningen op de aangehaalde plaats van Mattheüs.

3) Wat Lukas hier (vs 59 en 60) verhaalt, staat ook vermeld bij Mt (8, 21, 22), die, met voorbijgang der tijdorde, dit korte gesprek van den Zaligmaker aan het gesprek met dien Schriftgeleerde voegt, uit hoofde der betrekking tusschen die beide gesprekken bestaande. Zie de aantekeningen op Mt 8, 21, 22.

4) *afstand te doen van wat te huis is*. Deze vertaling wordt door de Vulgata gevorderd. En wat den zin aangaat van dit *afstand doen*, men kan hier denken aan de bemoeijingen, die vereischt worden, als het er op aankomt de laatste beschikkingen te maken over zijne huisselijke zaken. Doch de Grieksche tekst zou hier ook kunnen vertaald worden door: *afscheid te nemen van mijne huisgenooten*. De verschillendheid der vertaling hangt af van het geslacht, mannelijk en onzijdig, dat men aan het artikel *tois* hier geven wil. De Vulgata nam het *tois* als onzijdig, en vertaalde daarom; *quæ domi sunt*; de Itala nam het als mannelijk en vertaalde derhalve: *qui domi sunt*.

TIENDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus stelt nog twee en zeventig van zijne leerlingen aan tot bedienaars van het Evangelie, en zendt hen, twee en twee, ter prediking uit naar alle steden en plaatsen, waar hij vervolgens ook zelf zoude komen; hij verleent hun de magt om wonderwerken te doen, en onderrigt hen tevens, hoe zij zich in hunne bediening moesten gedragen, vs 1—11. Hij roept bij die gelegenheid een wee uit over de onboetvaardige inwoners van Corozain en Capharnaüm, vs 12—16. De leerlingen komen tot Jesus terug, en geven hem berigt van den uitslag hunner zending, vs 17—20. Een dankgebed van Jesus tot God, vs 21, 22. Hij noemt zijne leerlingen gelukkig, omdat zij den beloofden Messias met hunne oogen mogten aanschouwen, en met hunne ooren het Evangelie des heils uit zijnen mond vernemen, vs 23, 24. Antwoord van Jesus aan een wetgeleerde, die, om hem te beproeven, hem vroeg naar den weg der zaligheid, en wien hij voor zijnen naaste moest aanzien. De gelijkenis van den barmhartigen Samaritaan, vs 25—37. Jesus bij Martha en Maria, vs 38—42.

1	* Post hæc autem designavit Dominus et alios septuaginta duos. et misit illos binos ante faciem suam in omnem civitatem, et locum, quò erant ipse venturus.	* En daarna ¹ stelde de Heer	1
		nog twee en zeventig anderen ² aan. en zond hen twee en twee vóór zich uit naar alle stad, en plaats, waar hij zelf komen zou.	
2	* Et dicebat illis : Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo dominum messis ut mittat operarios in messem suam. (Mt 9, 37.) * Ite : ecce ego mitto vos sicut agnos inter	* En hij zeide tot hen : De oogst is wel groot, maar weinige zijn de arbeiders. Bidt dan den Heer des oogstes dat hij arbeiders in	2
3	lupos. (Mt 10, 16.) * Nolite portare sacculum, neque peram, neque calceamenta, (Mc 6, 8.) et neminem per viam salutaveritis. (IV Rg 4, 29.) * In quacumque domum intraveritis, primum	zijnen oogstzende ³ ? * Gaat heen! zie ik zend u als schapen onder wolven ⁴ . * Draagt ⁵ geen buidel ⁶ , noch reiskorf, noch voetzolen, en groet niemand op den weg ⁷ !	3
4	dicite : pax huic domui : * et si ibi fuerit filius pacis, requiescet	* In wat huis gij ook mogt ingaan, zegt eerst : vrede zij dezen huize ! * en zoo aldaar een zoon des vredes ⁸ is, zal uw vrede op hem rusten : zoo niet, hij zal	4
5			5
6			6

1) *Daarna*, t. w. na het gebeurde, dat verhaald is in het vorige Hst 9, 52—62.

2) *nog twee en zeventig anderen*. Behalve de twaalf, aan welke hij den naam van Apostelen gegeven had (Lk 6, 13), stelde Jesus uit den kring zijner leerlingen nog twee en zeventig anderen aan tot bedieners van het Evangelie, en zond hen als zijne voorloopers ter pediking uit.

3) Zoo sprak Jesus ook tot zijne twaalf Apostelen, toen hij hen allereerst ter prediking ging uitzenden. Vergelijk Mt 9, 37, 38; 10, 5.

4) Vgl. Mt 10, 16, en de aantekening.

5) Vgl. voor vs 4—9, Mt 10, 9—13, en het aldaar aangeeteekende.

6) geen buidel met geld.

7) Een hyperbolisch gezegde, om te kennen te geven, dat zij zich in de bediening van hun ambt, door niets mogten laten aftrekken, om geen tijd te verliezen. Oostersehe begroetingen waren zeer omslagtige pligtplegingen.

8) *een zoon des vredes*. Om aan te duiden, dat iemand eene of andere goede of kwade

7 super illum pax vestra : sin au- tot u terugkeeren. * En blijft in 7
 tem, ad vos revertetur. * In datzelfde huis¹ etende, en drin-
 eademautem domo manete eden- kende wat zij hebben² : want de
 tes, et bibentes quæ apud illos arbeider is zijn loon waardig.
 sunt : dignus est enim operarius Gaat niet over van het eene huis
 mercede sua. Nolite transire de in het andere. * En in wat stad 8
 8 domo in domum. (*Dt 24, 14.* gij ook mogt ingaan, en ze u
Mt 10, 10. I Tim 5, 18.) * Et ontvangen, eet wat u wordt
 in quamcumque civitatem intra- voorgezet : * en geneest de 9
 veritis, et susceperint vos, man- kranken, die daarin zijn³, en
 ducate quæ aponuntur vobis : zegt tot hen : Het rijk Gods is
 9 * et curate infirmos, qui in illa tot u genaderd⁴. * Maar in wat 10
 sunt, et dicite illis : Appropin- stad gij ook mogt ingaan, en ze
 10 quavit in vos regnum Dei. * In u niet ontvangen, gaat uit op
 quamcumque autem civitatem hare straten, en zegt : * Ook het 11
 intraveritis, et non susceperint stof, dat ons uit uwe stad heeft
 vos, exeuntes in plateas ejus, aangekleefd, vegen wij af tegen
 11 dicite : * Etiam pulverem, qui u⁵ : weet nogtans dit⁶, dat het
 adhæsit nobis de civitate vestra, rijk Gods genaderd is. * Ik zeg 12
 extergimus in vos : tamen hoc u, het zal voor Sodom te dien
 12 scitote, quia appropinquavit re- dage verdragelijker zijn, dan
 gnium Dei. (*Act 13, 51.*) * Dico voor die stad⁷.
 vobis, quia Sodomis in die illa
 remissius erit, quàm illi civitati.
 13 * Væ tibi Corozain, væ tibi
 Bethsaida : quia si in Tyro, et
 Sidone factæ fuissent virtutes,
 quæ factæ sunt in vobis, olim in
 cilicio, et cinere sedentes pœni-
 14 terent. (*Mt 11, 21.*) * Verum-
 tamen Tyro, et Sidoni remissius
 erit in iudicio, quàm vobis.
 15 * Et tu Capharnaum usque ad
 Wee u Corozain⁸ ! wee u
 Betsaida! want indien in Tyrus,
 en Sidon de wonderen geschied
 waren, die in u zijn geschied,
 over lang zouden zij in haren
 kleed, en asch gezeten zich be-
 keerd hebben. * Doch het zal 14
 voor Tyrus, en Sidon verdrage-
 lijker zijn in het oordeel, dan
 voor u. * En gij Capharnaüm, 15

hoedanigheid heeft, wordt hij *de zoon* daarvan genoemd, naar Hebreuwsch spraak-
 gebruik. Ook heet iemand, naar datzelfde spraakgebruik, *de zoon* van datgene wat
 hij verdiend heeft of waardig is; en zoo beteekent hier *een zoon des vredes* of *een vredes-*
zoon zulk eenen; die den vrede-wensch (vs. 5) der leerlingen zou waardig zijn.

1) waarin gij uwen intrek genomen hebt. Vgl. Mt 10, 11.

2) *wat zij hebben*, van hetgeen zij hebben. Naar het Grieksch : *het hunne* eten en
 drinkende.

3) door die wonderkracht het bewijs leverende voor de goddelijkheid uwer
 zending en de waarheid uwer prediking.

4) Zij moesten de Joden opwekken tot boetvaardigheid en verbetering van hunnen
 levenshandel en hun aankondigen, dat de beloofde Messias verschenen was en het
 rijk Gods nu stond opgericht te worden. Vergelijk Mk 6, 12.

5) Zie noot 2 op bladz. 241.

6) Ofschoon gij weigert ons te gelooven, toch willen wij het u zeggen. Er ligt in die
 woorden eene bedreiging, dat het ongelooft derzulken niet ongestraft zou blijven.

7) Zie noot 9 op bladz. 63.

8) Zie voor vs. 13 en 14 het aangeteekende op Mt 11, 21, 22.

cælum exaltata, usque ad inter-
 16 num demergéris. * Qui vos audit,
 me audit : et qui vos spernit, me
 spernit. Qui autem me spernit,
 spernit eum, qui misit me. (Mt
 10, 40. Jo 13, 20.)

17 * Reversi sunt autem septua-
 ginta duo cum gaudio, dicentes:
 Domine, etiam dæmonia subji-
 18 untur nobis in nomine tuo. * Et ait
 illis: Videbam satanam sicut ful-
 19 gur de cælo cadentem. * Ecce dedi
 vobis potestatem calcandi supra
 serpentes, et scorpiones, et super

tot den hemel toe verheven, tot
 de hel toe zult gij worden neêr-
 gestort¹. * Die naar u hoort, 16
 hoort naar mij : én die u ver-
 smaadt, versmaadt mij. En die
 mij versmaadt, versmaadt hem,
 die mij gezonden heeft².

* En de twee en zeventig³ 17
 keerden terug⁴ met blijdschap,
 en zeiden : Heere! ook de booze
 geesten⁵ zijn ons onderworpen
 op uwen naam. * En hij zeide 18
 tot hen : Ik zag den satan als
 een bliksem uit den hemel val-
 len⁶. * Zie ik heb u de magt 19
 gegeven⁷ om op slangen, en

1) Gij, Capharnaüm! dat door mijn verblijf, mijne prediking en mijne wonderwerken in uw midden verrigt, *als tot den hemel verheven*, dat is, op eene uitstekende wijze begenadigd zijt geworden, en toch volhard hebt in uwe onboetvaardigheden ongelooft; daarom *zult ge tot de hel toe worden neêrgestort*; door welke woorden beteekend wordt, dat een schrikkelijk oordeel Capharnaüm wacht op den grooten gerigtsdag. Vgl. Mt 11, 23, 24. Wat voorts de lezing betreft op de aangehaalde plaats van Mattheüs: *En gij Capharnaüm, zult gij tot den hemel toe verheven worden*, de H. Hieronymus getuigt, dat men in de Grieksche handschriften deze plaats van Mattheüs ook zóó geschreven vond, gelijk zij hier luidt bij Lukas: *En gij Capharnaüm! tot den hemel toe verheven*.

2) Eene redengevende bevestiging der strafwaardigheid van dezulken, die niet zouden gehoorzamen aan hunne prediking.

3) Vgl. vs. 1.

4) van hunne zending (vs. 3), na voldaan te hebben aan den last hun door Jesus opgelegd.

5) *ook de booze geesten*. Zij willen zeggen: Wij hebben *op uwen naam*, door het uitspreken van uwen naam, niet alleen zieken en kranken genezen, maar *ook* de booze geesten uitgeworpen. De oorzaak hunner *blijdschap* was bijzonderlijk dit uitdrijven der booze geesten (vgl. vs. 20), waartoe Jesus hun, toen hij hen uitzond (vs. 3—9) niet uitdrukkelijk, gelijk aan de twaalf (Mt 10, 1, Mk 3, 15; 6, 7), de magt verleend had.

Wil echter iemand, om vers 19, staande houden, dat hun die magt was verleend geworden, dan volge hij het gevoelen van Maldonatus. Volgens dien schrijver, zouden de leerlingen maar weinig geloofd hebben, dat de booze geesten, gelijk het toch geschiedde, op hun bevel zouden uitgaan, en om die reden zich bijzonderlijk daarover *verblijd* hebben, als over iets dat hunne verwachting overtroffen had.

6) De Zaligmaker wil door deze woorden zijne leerlingen doen opmerken, dat hij kennis droeg van hetgeen zij hem hier berigten. Naar zijne goddelijke natuur *was* Jesus tegenwoordig, toen zij die booze geesten uitdreven, en hij *zag* hoe, op het bevel zijner leerlingen in zijnen naam gegeven, satan eensklaps beroofd werd van zijne magt en, aan den bliksem gelijk, als uit den hemel viel.

7) *ik heb u gegeven*, of, naar eene andere Grieksche lezing: *ik geef u*; ook de Itala heeft hier *ik geef u*. Hadden de leerlingen die magt niet reeds vroeger ontvangen, zij verkrijgen haar thans; en was die magt hun vroeger reeds verleend, zij wordt hun hier bevestigd. Overigens, het zeggen van *ik heb u gegeven*, in eene rede gelijk deze, uitgesproken in de taal waarvan de Zaligmaker zich bediende, kan zeer goed een *geven* in den tegenwoordigen tijd beteekenen.

20 omnem virtutem inimici: et nihil
vobis nocebit. * Verumtamen in
hoc nolite gaudere quia spiritus
vobis subjiuntur: gaudete au-
tem, quòd nomina vestra scripta
sunt in cælis.

21 * In ipsa hora exultavit Spiritu
sancto, et dixit: Confiteor tibi
pater, Domine cæli et terræ,
quòd abscondisti hæc a sapienti-
bus, et prudentibus, et revelasti
ea parvulis. Etiam Pater: quo-
niam sic placuit ante te. (Mt
22 11, 25.) * Omnia mihi tradita
sunt a Patre meo. Et nemo scit
quis sit Filius, nisi Pater: et quis
sit Pater, nisi Filius, et cui vo-
23 luerit Filius revelare. * Et con-

schorpioenen¹ te treden, en over
al de kracht² des vijands: en
niets zal u schaden³. * Nogtans 20
verblijdt u niet daarover⁴ dat
de geesten u onderworpen zijn:
maar verblijdt u, dat uwe namen
opgeschreven zijn in den hemel.

* Terzelfder ure⁵ verheugde 21
hij zich in den heiligen Geest⁶,
en zeide: Ik loof u⁷ vader,
Heer van hemel en aarde! dat
gij deze dingen voor wijzen, en
verstandigen verborgen, en ze
aan kleinen geopenbaard hebt⁸.
Ja Vader! *ik loof u* dat het u
alzoo behagelijk is geweest.
* Alles is mij overgegeven door 22
mijnen Vader. En niemand weet
wie de Zoon is, dan de Vader:
en wie de Vader is, dan de Zoon,
en hij wien de Zoon het wil
openbaren⁹. * En zich tot 23

1) Als genoegzaam blijkt uit het zinverband met vs 20, worden hier onder het beeld van *slangen en schorpioenen* die booze magten aangeduid, van welke Paulus spreekt in zijnen brief tot de Ephesiërs (6, 12).

2) en ik heb u de magt gegeven *over al de kracht*, over het gansche heirleger van den satan.

3) *niets zal u schaden*, gij zult die slangen en schorpioenen en alle satans magt als op den kop treden, en *niets* van dat alles zal u eenigzins kunnen beschadigen.

4) Alle gave Gods is, zonder twijfel, een regmatig voorwerp van blijdschap voor den begaafde. Nogtans moesten zij zich niet zoo zeer hierin verblijden, dat de booze geesten hun onderworpen waren, maar veeleer daarover, dat hunne namen opgeschreven stonden *in den hemel*, op het boek des levens (Phil 4, 3), en dat zij, volhardende in dien staat van gerechtigheid, waarin zij zich thans bevonden, eens burgers zouden wezen van het eeuwig zalige rijk.

5) *Terzelfder ure*, enz. In het oogeblik, dat de Zaligmaker tot zijne leerlingen sprak: *Verblijdt u, dat uwe namen*, enz.

6) Men denke hier aan eene zielevreugde, welke zich ook uiterlijk vertoonde. Zij werd bij Jesus, als mensch, verwekt door den heiligen Geest, van wien hij, naar zijne menschheid, vervuld was. Het dankgebed: *Ik loof u*, enz., in die opgetogenheid door Jesus uitgesproken, geeft te kennen wat het was, waarover de Zaligmaker zich verheugde.

7) *Ik loof u*, enz. Vgl Mt 11, 25—27. en het aangeteekende op die plaats.

8) Men versta dit zóó: Ik loof u, omdat, terwijl gij deze dingen voor wijzen en verstandigen verborgen hield, ze aan kleinen geopenbaard hebt. Jesus toch kon zich niet verheugen, noch zijnen Vader loven, omdat sommigen de hun aangeboden genade verachtten, en alzoo, door hunne schuld niet kwamen tot het licht des geloofs. Vgl noot 5 op bl. 72.

9) Ofschoon hij als mensch een dankgebed spreekt tot zijnen Vader, toch is hij als God-mensch niet minder dan zijn Vader; want, gelijk hij vervolgens zegt, *alles is hem overgegeven door zijnen Vader*. De Zaligmaker spreekt hier als God-mensch. Door zijne

versus ad discipulos suos, dicit : zijne leerlingen keerende, zegthij:
 Beati oculi, qui vident quæ Zelig de oogen, die zien hetgeen
 24 vos videtis. (Mt 13, 16.) * Dico gij ziet ! * Want ik zeg u, vele 24
 enim vobis, quòd multi prophe- propheten en koningen hebben
 tæ, et reges voluerunt videre begeerd te zien wat gij ziet, en
 quæ vos videtis, et non vide- zij hebben het niet gezien : en
 runt : et audire quæ auditis, et te hooren wat gij hoort, en zij
 non audierunt. hebben het niet gehoord¹.
 25 * Et ecce quidam Legisperitus * En zie² zeker Wetgeleerde 25
 surrexit tentans illum, et dicens: stond op om hem te beproeven³,
 Magister, quid faciendo vitam en zeide : Meester ! met wat te
 æternam possidebo ? (Mt 22, 35. doen zal ik het eeuwige leven
 26 Mc 12, 28.) * At ille dixit ad eum: bezitten ? * En hij zeide tot hem: 26
 In lege quid scriptum est ? quomodo legis ? * Ille respondens 27
 27 dixit : Diliges Dominum Deum antwoordde en zeide : Gij zult
 tuum ex toto corde tuo, et ex den Heer uwen God lief-
 tota anima tua, et ex omnibus viri- hebben uit geheel uw hart,
 bus tuis, et ex omni mente tua : en uit geheel uwe ziel, en
 et proximum tuum sicut teip- uit al uwe krachten, en uit
 28 sum. (Dt 6, 5.) * Dixitque illi: geheel uw verstand⁵ : en
 28 Recte respondisti : hoc fac, et uwen naaste als u zelven⁶.
 * En hij zeide tot hem : Gij hebt 28
 goed geantwoord⁷ : doe dat, en gij zult leven⁸. * Doch hij, wil- 29

eeuwige geboorte van den Vader en door de hypostatische (personele) vereeniging zijner goddelijke natuur met de menschelijke heeft de God-mensch Jesus Christus alles wat de Vader heeft. De Vader kent den Zoon, en de Zoon den Vader, en dit krachten de eenzelvigheid hunner goddelijke natuur. Maar de mensch kent den Vader en den Zoon door goddelijke *openbaring*, dat is, door het innerlijk licht des geloofs, dat hem door Gods vrije genade geschonken wordt.

1) Jesus noemt zijne leerlingen *zelig*, dat is, gelukkig, omdat zij het geluk hadden, den beloofden Messias met hunne oogen te aanschouwen, en met hunne ooren het Evangelie des heils uit zijnen mond te vernemen. En hij zegt dit, om zijne leerlingen in hun geloof te versterken, en hen deze bijzondere genade Gods te doen beseffen, eene genade, welke niet geschonken was geworden aan zoo vele propheten en koningen, als vóór hen geweest waren, en die geloovig den Messias verwachtten.

2) Wat hier vervolgens verhaald wordt (vs 25—37), moet niet gehouden worden als gebeurd zijnde terstond na die aanspraak (vs 23, 24) van Jesus tot zijne leerlingen, maar bij eene andere gelegenheid.

3) derhalve met een verkeerd oogmerk en een boos opzet ; of hij soms op zijne vraag een antwoord mogt krijgen, waarin iets stak, dat dienen kon om hem hatelijk te maken.

4) *hoe*, d. i. met welke bewoordingen.

5) Dt 6, 5.

6) Lv 9, 18.

7) Hij had goed geantwoord, omdat in deze twee algemeene geboden al de overige geboden, ook dat van geloof en hoop, begrepen zijn. Vgl. Mt 22, 37—40, en de aanteekeningen op die plaats.

8) het eeuwige leven bezitten.

29 *vives.* * Ille autem volens justifi-
ficare seipsum, dixit ad Jesum :
Et quis est meus proximus ?
30 * Suscipiens autem Jesus, dixit:
Homo quidam descendebat ab
Jerusalem in Jericho, et incidit
in latrones, qui etiam despolia-
verunt eum : et plagis impositis
31 abierunt semivivo relicto. * Ac-
cidit autem ut sacerdos quidam
descenderet eadem via : et viso
32 illo præterivit. * Similiter et
Levita, cum esset secus locum,
33 et videret eum, pertransiit. * Sa-
maritanus autem quidam iter
faciens, venit secus eum : et
videns eum, misericordia motus
34 est. * Et appropians alligavit
vulnera ejus, infundens oleum,

lende zich zelven regtvaardigen,
zeide tot Jesus: En wie is mijn
naaste¹⁾? * En Jesus hervatte, en
zeide²⁾: Zeker mensch³⁾ kwam af⁴⁾
van Jerusalem naar Jericho⁵⁾,
en hij viel onder de roovers, die
hem ook uitschudden : en na
hem gewond te hebben henen-
gingen en hem half dood lieten
liggen. * Nu gebeurde het dat
een zeker priester dienzelfden
weg afkwam⁶⁾ : en toen hij hem
zag ging hij voorbij⁷⁾. * En even
zoo ook een Leviet, als hij nabij
die plaats gekomen was, en hem
zag, ging voorbij⁸⁾. * Doch een
zeker Samaritaan die op reis
was, kwam omtrent hem : en
hem ziende, werd hij van mede-
lijden bewogen. * En hij ging
naar hem toe en verbond zijne
wonden, olie, en wijn⁹⁾ daarop

1) *En wie is mijn naaste?* De wetgeleerden van dien tijd namen het woord *naaste* in een bekrompen zin, zoodat zij vele hunner natuurgenooten niet voor hunne *naasten* aanzagen. De bedoeling van den wetgeleerde, die hier Jesus kwam beproeven, was uit zijnen mond te vernemen, hoe hij dat woord *naaste* verklaarde; want hij begreep genoeg, dat Jesus daaraan een uitgebreideren zin zoude hechten, dan de Wetgeleerden deden. Hij vraagt nogtans niet terstond: *Wie is mijn naaste?* maar hij stelt zulk eene vraag voor, in welker antwoord hij wel voorzag, dat de liefde tot den *naaste* zou vermeld worden; hetgeen hem dan vervolgens aanleiding gaf, om van Jesus te vragen, in welken zin het woord *naaste* in de wet moest genomen worden. *Willende zich zelven regtvaardigen* beteekent hier zooveel als: willende aantoonen, dat de vraag, die hij had voorgesteld, niet juist zoo eenvoudig was, als zij wel scheen: men was het niet eens onder de geleerden, wat men door het woord *naaste* verstaan moest; allen nogtans namen het in een min of meer bekrompen zin.

2) In plaats van aan dien loozen vrager regtstreeks te antwoorden, stelt Jesus hem eene gelijkenis voor, waaruit hij zelf zal moeten besluiten, dat onze *naaste* is iederen, zonder uitzondering, die onze hulp behoeft.

3) *Zeker mensch*, een Jood, als genoeg daaruit blijkt, dat een Samaritaan in deze gelijkenis de barmhartige is. Men weet dat de Joden den Samaritaan de bitterste vijandschap toedroegen.

4) *kwam af*. Zie over deze uitdrukking noot 1 op bladz. 334.

5) De kortste weg van Jerusalem naar Jericho liep door eene woestenijs, toen ter tijd een nest voor struikroovers. Men ging ook, eenen omweg makende, van Jerusalem naar Jericho, over Bethlehem.

6) Eveneens gaande van Jerusalem naar Jericho. Men denke daarbij: denzelfden dag, en korten tijd na het gebeurde in vs 30 vermeld.

7) *ging hij voorbij*. Naar het Grieksch: *ging hij tegenover* (hem) *voorbij*; hij ging niet naar hem toe, maar week veeleer om hem uit zijnen weg.

8) *voorbij*. Ook hier heeft de Grieksche tekst *tegenover* (hem) *voorbij*.

9) *olie, en wijn*. Wat hij op reis had medegenomen tot zijne verkwikking, gebruikte hij om de wonden van dien ongelukkige te heelen.

et vinum : et imponens illum in
 jumentum suum, duxit in sta-
 35 bulum, et curam ejus egit. * Et
 altera die protulit duos denarios,
 et dedit stabulario, et ait: Curam
 illius habe : et quodcumque su-
 36 pererogaveris, ego cum rediero
 reddam tibi. * Quis horum trium
 videtur tibi proximus fuisse illi,
 37 qui incidit in latrones? * At ille
 dixit : Qui fecit misericordiam
 in illum. Et ait illi Jesus: Vade,
 et tu fac similiter.

38 * Factum est autem, dum irent,
 et ipse intravit in quoddam
 castellum : et mulier quædam
 39 Martha nomine, excepit illum in
 domum suam, * et huic erat
 soror nomine Maria, quæ etiam
 sedens secus pedes Domini, au-
 40 diebat verbum illius. * Martha
 autem satagebat circa frequens
 ministerium: quæ stetit, et ait:
 Domine, non est tibi curæ quòd

gietende : en hij hief hem op
 zijn *eigen* lastdier¹, en bragt hem
 in eene herberg, en droeg zorg
 voor hem. * En des anderen 35
 daags² haalde hij twee denariën
 uit³, en gaf ze aan den waard⁴, en
 zeide : Draag zorg voor hem :
 en wat gij bovendien mogt te
 koste leggen, zal ik u weder- 36
 geven als ik terugkom. * Wie
 van deze drie dunkt u de naaste
 geweest te zijn van hem, die
 onder de roovers gevallen was ?
 * Hij nu zeide : Die aan hem 37
 barmhartigheid gedaan heeft⁵.
 En Jesus zeide tot hem : Ga
 heen, en doe gij desgelijks⁶.

* En het geschiedde, terwijl 38
 zij reisden⁷, dat hij in zeker
 vlek inging : en eene vrouw
 met name Martha, ontving hem
 in haar huis, * en deze had eene 39
 zuster met name Maria, welke
 ook zich nederzette aan de voe-
 ten des Heeren, en zijn woord
 aanhoorde⁸. * Doch Martha was 40
 druk bezig met veel dienens⁹ :
 en zij bleef staan¹⁰, en zeide :

1) op zijnen ezel ; men mag er bij denken, dat hij zelf te voet ging, het lastdier drijvende.

2) zijne reis moetende voortzetten.

3) uit zijnen geldbeugel.

4) als voorschot.

5) Maar dan was deze Samaritaan, een vreemdeling en een mensch behoorende tot een bij de Joden gehaat volk, de naaste geweest van dien ongelukkigen Jood, aan wien hij die weldaad bewezen had, dan was ook wederkeerig die ongelukkige Jood de naaste van dien Samaritaan.

6) *doe gij desgelijks*. Daarmede ontving nu die Wetgeleerde een zijdelingsch antwoord op zijne vraag: *Wie is mijn naaste?*

7) *terwijl zij* (Jesus en zijne Apostelen) *reisden* in Judea, al die verschillende plaatsen bezoekende, werwaarts hij zijne twee en zeventig leerlingen (vs 1) bij paren afgezonden had, om zijne komst voor te bereiden.

8) Hieruit kan men opmaken, dat Jesus ook hier, en wel aanstonds na zijne aankomst, leerde en *woorden des levens* verkondigde. Maria zat daar neder, gelijk leerlingen gewoon waren te doen, aan de voeten van Jesus, en hoorde hem aan. Het woordje *ook* in dit vers heeft geene andere beteekenis dan het *ook* in 6, 13.

9) Terwijl Maria Jesus' onderwijs aanhoorde, was Martha in drukke bezigheid, om een gullen maaltijd te bereiden voor Jesus en zijne Apostelen.

10) *zij bleef staan*. Onder het heen en wederloopen door haar huis, *bleef zij* ter plaatse, waar Jesus leerde, *staan*, en sprak tot hem : Heere, enz.

soror mea reliquit me solam ministrare? dic ergo illi, ut me adjuvet. * Et respondens dixit illi Dominus: Martha, Martha, sollicita es, et turbaris erga plurima. * Porro unum est necessarium. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.

Heere! bekommert gij er u niet om dat mijne zuster mij alleen heeft gelaten¹ voor het bedienen? zeg haar dan, dat zij mij helpe. * En de Heer antwoordde en zeide tot haar: Martha, Martha! gij zijt bezorgd, en bekomerd over zeer veel². * Doch één ding is noodig³. Maria heeft het beste deel⁴ verkoren, hetwelk haar niet zal ontnomen worden.

ELFDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus schrijft zijnen leerlingen een gebed voor, en onderrigt hen tevens aangaande de kracht des gebeds, vs 1—13. Hij verlost een bezetene, dien hij ook geneest van zijne stomheid. Sommigen uit de scharen daarbij tegenwoordig lasteren zijn uitdrijven der booze geesten als moettende toegeschreven worden aan zijne gemeenschap met Beëlzebub; anderen vragen hem, voor hunne voldoening, een wonderteeken uit den hemel, vs 14—16. Jesus wederlegt die lasteraars, vs 17—23. Hij schetst den zedelijken toestand der Joodsche natie door eene gelijkenis, vs 24—26. Antwoord van Jesus aan zekere vrouw, welke het geluk roemde van den schoot, die hem gedragen had, vs 27, 28. Jesus verklaart, dat hij het teeken uit den hemel, 't welk men van hem verlangde, niet zal te zien geven, en berispt de onboetvaardigheid en het hardnekkig ongelooft zijner tijdgenooten, vs 29—36. Eene strafrede van Jesus tegen de Schriftgeleerden en Phariseërs, en welke uit werking zij op hen had, vs 37—54.

* Et factum est: cum esset in quodam loco orans, ut cessavit, * En het geschiedde: als hij aan zekere plaats⁵ in gebed was,

¹) *mij alleen heeft gelaten.* Aanvankelijk hielp Maria hare zuster in het zorgen voor den maaltijd; maar vervolgens liet zij haar alleen, en was Jesus' onderrigt gaan aanhooren.

²) Er ligt in deze woorden van den Zaligmaker eene zachte berisping van Martha's al te bedrijvige goedhartigheid in dit uur. Jesus had veel liever gezien, dat Martha zich wat minder om den maaltijd, en wat meer om zijn onderrigt bekomerd had. Hij was daar gekomen om te leeren, en niet juist om op eenen goeden maaltijd onthaald te worden. Bij die al te omslagtige bemoeijingen met hare tafel, had Martha hier eenigzins haar geestelijk heil uit het oog verloren.

³) Tegenover het *zeer vele* of, volgens den Griekschen tekst, *het vele*, dat aan Martha zoo drukke bezigheid gaf, stelt Jesus *één ding* dat noodig is, noodig boven alles, en allernoodzakelijkst. En dat ééne ding was juist datgene waarmede Maria zich thans bezig hield, en niet evenzoo Martha: de behartiging harer geestelijke belangen.

⁴) *het beste deel.* Men onderscheide hier zorgen voor lichamelijke belangen (vs 41), en zorgen voor geestelijke belangen. Maria nu had, naar Jesus' uitspraak, *het beste deel* der zorgen uitverkoren; en hij gaf daarbij tegelijk aan Martha te kennen, dat hij niet doen zoude wat zij van hem vroeg (vs 40): *zeg haar dat zij mij helpe.* Uwe zuster, wil Jesus tot Martha zeggen, heeft het beste deel uitgekozen, en dat deel der zorgen moet haar om uwe zorgen niet *ontnomen* worden; ik zal niet doen wat gij van mij vraagt.

⁵) werwaarts hij zich begeven had om te bidden. Vgl. Lk 6, 12; 9, 18, 28.

dixit unus ex discipulis ejus ad eum : Domine, doce nos orare, sicut docuit Joannes discipulos suos. * Et ait illis : Cum oratis, dicite : Pater, sanctificetur nomen tuum. Adveniat regnum tuum. (Mt 6, 9.) * Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. * Et dimitte nobis peccata nostra, siquidem et ipsi dimittimus omni debenti nobis. Et ne nos inducas in tentationem.

* Et ait ad illos : Quis vestrum habebit amicum, et ibit ad illum media nocte, et dicet illi : Amice, commoda mihi tres panes, * quoniam amicus meus venit de via ad me, et non habeo quod ponam ante illum, * et ille deintus respondens dicat : Noli mihi molestus esse, jam ostium clausum est, et pueri mei mecum sunt in cubili, non possum surgere, et dare tibi.

* Et si ille perseveraverit pulsans : dico vobis, etsi non dabit illi surgens eo quod amicus ejus sit, propter improbitatem tamen ejus surget, et dabit illi quod non habet necessarios. * Et ego dico vobis : Petite, et dabitur vobis :

dat, toen hij ophield, een van zijne leerlingen¹ tot hem zeide : Heere ! leer ons bidden, gelijk ook Joannes zijne leerlingen geleerd heeft². * En hij zeide tot hen : Wanneer gij bidt, zoo zegt³ : Vader ! uw naam worde geheiligd ! Uw rijk kome ! * Geef ons heden ons dagelijks brood ! * En vergeef ons onze zonden, want ook wij vergeven een iegelijk die ons schuldig is ! En leid ons niet in bekoring !

* En hij zeide tot hen⁴ : Zoo iemand uwer een vriend had, en te middernacht tot hem ging, en hem zeide : Vriend ! leen mij drie brooden⁵, * daar een mijner vrienden van de reis bij mij is aangekomen, en ik niets heb om hem voor te zetten, * en zoo' deze van binnen 's huis antwoordde en sprak : Doe mij geen last aan, de deur is reeds gesloten, en mijne kinderen zijn met mij te bed, ik kan niet opstaan, en ze u geven. * En zoo gene bleef kloppen : ik zeg u, al zal hij ook niet opstaan en ze hem geven omdat hij zijn vriend is, nogtans om zijn onbescheiden aanhouden

1) waarschijnlijk een van die twee en zeventig leerlingen, van welke de Evangelist vroeger (10, 1) reeds gesproken heeft.

2) Joannes de Dooper zal zijnen leerlingen een bepaald gebed hebben voorgeschreven : zoo iets dan vraagt deze leerling ook van Jesus ; en hij vraagt dit ook uit naam der overige leerlingen, die daar bij hem waren. Daarom volgt er : *En Jesus zeide tot hen.*

3) Men leze ter verklaring van het dusgenaamde *Gebed des Heeren*, hetwelk hier (vs 2-4) nu volgt, het aangeteekende op Mt 6, 9-14, waar dit allervolmaakste der gebeden eveneens geboekt staat. Dit aanmerkingswaardig verschil nogtans is hier tusschen die twee Evangelisten, dat Mattheüs' derde bede (*uw wil geschiede*) en zijne zevende (*maar verlos ons van den kwade*) niet gelezen worden bij Lukas ; toch is dit verschil geen zakelijk verschil, omdat die derde bede ingewikkelder wijze vervat is in de eerste (*uw naam worde geheiligd*), en die zevende in de zesde (*en leid ons niet in behoring*).

4) Door eene gelijkenis (vs 5-10) leert Jesus nu de kracht van het gebed, en hoe men met volharding zal bidden, en niet den moed laten zinken, indien onze gebeden niet aanstands of althans spoedig verhoord worden.

5) Men denke hier aan eene gewoonte, volgens welke elk huisgezin voor zich zijn eigen brood bakte.

quærite, et invenietis : pulsate, et aperietur vobis. (Mt 7. 7; 21, 22. Mc 11, 24. Jo 14, 13. Jac 10 1, 5.) * Omnis enim, qui petit, accipit : et qui quærit, invenit : 11 et pulsanti aperietur. * Quis autem ex vobis patrem petit panem, numquid lapidem dabit illi? Aut piscem : numquid pro pisce serpentem dabit illi? (Mt 12 7, 9.) * Aut si petierit ovum : numquid porriget illi scorpionem? * Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris : quanto magis Pater vester de cælo dabit spiritum bonum petentibus se?

14 * Et erat ejiciens dæmonium, et illud erat mutum. Et cum ejecisset dæmonium, locutus est mutus, et admiratæ sunt turbæ. 15 (Mt 9, 32; 12, 22.) * Quidam autem ex eis dixerunt : In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia. (Mc 3, 22.) 16 * Et alii tentantes, signum de cælo quærebant ab eo. * Ipse 17 autem ut vidit cogitationes eorum, dixit eis : Omne regnum

zal hij opstaan, en hem geven zoovelen hij er noodig heeft. * Ook ik zeg u¹: Vraagt, en u zal 9 gegeven worden : zoekt, en gij zult vinden : klopt aan, en u zal worden opengedaan. * Want al 10 wie vraagt, verkrijgt : en wie zoekt, vindt : en wie aanklopt, dien zal worden opengedaan. * En zoo iemand² uwer zijnen 11 vader om brood vraagt, zal hij hem wel een steen geven? Of om een visch : zal hij voor een visch hem eene slang geven? * Of als 12 hij om een ei vraagt: zal hij hem een schorpioen toereiken? * In- 13 dien gij dan die toch boos zijt, goede giften weet te geven aan uwe kinderen : hoeveel te meer zal uw Vader van den heme: goeden geest³ geven aan die er hem om vragen?

* En hij wierp een boozen 14 geest uit, en deze was stom⁴. En toen hij den boozen geest had uitgeworpen, sprak de stomme, en de scharen waren verwonderd. * Maar sommigen van hen 15 zeiden : Door Beëlzebub den overste der booze geesten drijft hij de booze geesten uit⁵. * En 16 anderen om hem te beproeven, vroegen van hem een teeken uit den hemel⁶. Doch hij⁷ hunne 17

1) Ook ik zeg u. Daarmede wordt de toepassing der gelijkenis ingeleid.

2) En zoo iemand, enz. Wat wij hier (vs. 11—13) lezen, is eene bevestiging van het gezegde in vs. 9 en 10 aangaande de kracht des gebeds. De algemeene zin is: *Voldoet niet een vader aan het verzoek van zijn biddend kind, als dit hem om iets nuttigs vraagt? Daarop volgt dan een besluit a minori ad majus*, uitgedrukt in vs. 13. *Indien gij dan, enz.*

3) Voor goeden geest hebben hier de meeste Grieksche handschriften *heiligen geest*, en dit zonder artikel. Door goeden geest verstaat Toletus hier *ware en geestelijke goederen*, alles wat den mensch noodzakelijk, nuttig, heilaanbrengend is. Op de gelijkkluidende plaats bij Mt 7, 11 leest men voor goeden geest eenvoudig *goede dingen*.

4) Stom wordt deze booze geest genoemd, omdat hij den mensch, in wien hij gevaren was, beroofd had van het gebruik zijner tong Vgl. Mt 9, 34.

5) Zie noot 12 op bladz. 76.

6) Zie noot 1 op bladz. 80.

7) Met dit stuk (vs. 17—23) van Lukas vergelijkte men Mt 12, 24—30, en de aantekeningen ter opheldering van die plaats.

in seipsum divisum desolabitur, et domus supra domum cadet.

18 * Si autem et Satanas in seipsum divisus est, quomodo stabit regnum ejus? quia dicitis in Beelzebub me ejicere dæmonia.

19 * Si autem ego in Beelzebub ejicio dæmonia: filii vestri in quo ejiciunt? Ideo ipsi judices vestri erunt. * Porro si in digito Dei ejicio dæmonia: profecto pervenit in vos regnum Dei.

20 * Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea, quæ possidet. * Si autem fortior eo superveniens vicerit eum, universa arma ejus auferet, in quibus confidebat, et spolia ejus distribuet. * Qui non est mecum, contra me est: et qui non colligit mecum, dispergit. * Cum immundus spiritus exierit de homine, ambulat per loca inaquosa, quærens requiem: et gedachten ziende, zeide tot hen: Alle koningrijk dat tegen zich zelf verdeeld is, zal verwoest worden, en het eene huis zal op het andere vallen¹. * Zoo nu ook de Satan tegen zich zelven verdeeld is, hoe zal dan zijn rijk stand houden? want gij zegt² dat ik door Beëlzebub de booze geesten uitdrijve! * Maar indien ik door Beëlzebub de booze geesten uitdrijf: door wien drijven uwe zonen ze dan uit? Daarom zullen zij uwe regters zijn. * Doch indien ik door Gods vinger³ de booze geesten uitdrijf: dan is voorwaar het rijk Gods tot u gekomen. * Wanneer⁴ een sterke gewapend zijn hof bewaakt, dan is wat hij bezit in zekerheid. * Maar als een sterkere dan hij hem overvalt en overwint, ontnemt hij hem al zijn wapentuig, waarop hij vertrouwde, en zijnen buit verdeelt hij. * Die niet met mij is⁵, is tegen mij: en die niet met mij vergadert, verstroot. * Als de onreine geest⁶ van den mensch

1) bij die verwoesting.

2) *Want gij zegt dat, enz.* De zin is: Ik doe die vraag: *Indien Satan tegen zich zelven, enz., omdat gij zegt dat ik door Beëlzebub, enz.*

3) *door Gods vinger*, d. i. door de magt Gods.

4) Nog een bewijs, dat hij niet door Beëlzebub, maar door de kracht Gods, de booze geesten uitdreef. Het bewijs wordt geleverd door eene vergelijking, welke ook bij den Evangelist Mt (12, 29) te lezen is, doch korter voorgedragen dan hier. Zie het aangeteekende op de gencemde plaats van Mattheus.

5) *Die niet met mij is, enz.* Een spreekwoordelijk gezegde, hier toegepast op die sommigen van vs. 15. Zie voorts noot 1 op bladz. 78.

6) *Als de onreine geest, enz.* Berispent, doch tegelijk ook waarschuwend en tot bekeering vermanend, geeft Jesus hier (vs. 24—26) door eene gelijkenis te kennen, welk het droevig gevolg is der verwaarloozing van Gods genade: 's menschen zedelijke toestand wordt daarop nog erger, zijn hart wordt nog goddelooser, en hij valt nog dieper dan te voren. Om de verachting der genade wordt de mensch door God als overgegeven tot een verworpen zin. Zie Rom 1, 28. De gelijkenis, door den Zaligmaker hier gebezigd, is genomen van een bezetene, welke, na van den boozen geest verlost te zijn, dien naderhand, door zijne schuld, wederom laat indringen, en alsdan nog veel erger gekweld wordt, dan ooit te voren. Die verergerde toestand naar het ligchaam van zoodanig een bezetene was een beeld van den verergerden

- non inveniens dicit : Revertar in domum meam unde exivi.
- 25 * Et cum venerit, invenit eam scopis mundatam, et ornatam.
- 26 * Tunc vadit, et assumit septem alios spiritus secum, nequiores se, et ingressi habitant ibi. Et fiunt novissima hominis illius pejora prioribus.
- 27 * Factum est autem, cum hæc diceret: extollens vocem quædam mulier de turba dixit illi: Beatus venter, qui te portavit, et ubera, 28 quæ suxisti. * At ille dixit: Quin-immo beati, qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud.
- 29 * Turbis autem concurrentibus is uitgegaan¹, waart hij om door waterlooze² plaatsen, rust zoekende³: en haar niet vindende zegt hij: Ik zal terugkeeren naar mijne woning⁴ van waar ik ben uitgegaan. * En daar 25 gekomen, vindt hij haar uitgeveegd, en versierd⁵. * Dan gaat 26 hij heen, en neemt met zich zeven andere geesten, *nog* boozere dan hij zelf is, en zij gaan binnen en wonen aldaar⁶. En de laatste *toestand* van dien mensch wordt *nog* erger dan de eerste.
- * En het geschiedde, terwijl 27 hij dit sprak: dat eene zekere vrouw hare stem verheffende uit de schare, tot hem zeide: Zalig de schoot, die u gedragen heeft, en de borsten, die gij 28 gezogen hebt⁷! * Doch hij zeide: Ja zalig zij, die het woord Gods hooren, en het bewaren⁸!
- * Als nu de scharen zamen- 29

toestand naar de ziel bij dezulken, die Gods genade, hun ter bekeering geschonken, verwaarloosden.

¹ de mensch is uitgegaan, door goddelijke kracht is uitgeworpen.

² waterlooze. Bij Mt 12, 43 heet het *dorre*. Men denke hier aan waterlooze woestenijen, eenzame en door geen mensch bewoonde plaatsen. In het boek Tobias (8, 3) lezen we, dat Raphaël den boozen geest verblijven deed in de woestenij van Opper-Egypte. Vgl Apoc 9, 14.

³ Satans rust bestaat in zijne bezigheid om den mensch naar ziel en ligchaam schade toe te brengen.

⁴ Zijne woning heet de mensch, uit wien hij was geworpen.

⁵ Hij komt en vindt die woning, dien mensch, geheel en al toegankelijk en in zoodanigen staat, dat hij als ware het uitgenoodigd wordt om die woning wederom in te gaan.

⁶ In plaats van door eenen enkelen, zal die schuldige nu door vele booze geesten gekweld worden, en de laatste toestand van dien mensch wordt nog erger dan de eerste.

⁷ Deze vrouw het geluk roemende der moeder van Jesus, roemt daardoor de grootheid van Maria's Zoon; en zij deed dit met luider stemme, te midden en ten aanhooren van zijne lasteraars, onbeschroomd hem tegelijk verheffende en verdedigende, en zijnen vijanden hunne boosheid verwijtende. Een schoon voorbeeld!

⁸ Wat deze vrouw gesproken had, was waarheid; ook wil Jesus haar niet tegenspreken, maar te kennen geven, dat men het nog voor een veel grooter geluk en zaligheid moest achten, het woord Gods te hooren en te bewaren, d. i. te onderhouden en te betrachten. En hierdoor wil de Zaligmaker deze vrouw en de schare daar tegenwoordig opwekken om hem, Gods afgezant, geloovig aan te hooren, en naar zijne woorden te handelen.

coepit dicere : Generatio hæc, generatio nequam est : signum quærit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetæ.
 30 (Mt 12, 39.) * Nam sicut fuit Jonas signum Ninivitis : ita erit et Filius hominis generationi
 31 isti. (Jon 2, 1.) * Regina Austri surget in judicio cum viris generationis hujus, et condemnabit illos : quia venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis : et ecce plus quàm Solomon hic. (III Rg 10, 1. II Par 9, 1.)
 32 * Viri Ninivitæ surgent in judicio cum generatione hac, et condemnabunt illam : quia pœnitentiam egerunt ad prædicationem Jonæ, et ecce plus quàm Jonas hic. (Jon 3, 5.) * Nemo lucernam accendit, et in abscondito ponit, neque sub modio: sed supra candelabrum, ut qui ingrediuntur, lumen videant.
 33 (Mt 5, 15. Mc 4, 21.) * Lucerna corporis tui, est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex,

vloeiden¹, begon hij te zeggen² : Dit geslacht is een boosgeslacht³: het vraagt een teeken, en geen teeken zal aan hetzelfde gegeven worden, dan het teeken van Jonas den propheet. * Want gelijk
 30 Jonas een teeken was voor de Niniveters : zóó zal ook de Zoon des menschen het zijn voor dit geslacht. * De koningin van het
 31 Zuiden zal in het oordeel opstaan met de mannen van dit geslacht, en hen veroordeelen : want zij kwam van den einden der aarde om Salomons wijsheid te hooren: en zie meer dan Salomon is hier. * De Niniveters zullen in het
 32 oordeel opstaan met dit geslacht, en het veroordeelen : want zij bekeerden zich op de prediking van Jonas, en zie meer dan Jonas is hier. * Niemand steekt
 33 eene lamp aan, en zet haar op eene verborgen plaats, of onder de korenmaat : maar op den kandelaar, opdat de inkomenden het licht mogen zien⁴. * De
 34 lamp uws ligchaams⁵, is uw oog.

¹) al meer en meer toevloeiden, en de volksmenigte (vs 14) grooter werd.

²) Jesus gaat nu antwoorden aan die ongeloofigen (vs 16), die *een teeken uit den hemel* van hem verlangden.

³) Het noodige ter opheldering van vs 29—32 is gezegd in de aantekeningen op Mt 12, 30—42.

⁴) *Niemand steekt eene lamp aan*, enz. Deze zinspreuk is ook elders nog (Mt 5, 15. Mk 4, 21. Lk 8, 16) door den Zaligmaker gebezigd, maar anders toegepast, dan op deze plaats. Hier wil Jesus, naar het schijnt, daardoor aan die ongeloofigen (vs 16), die van hem een teeken uit den hemel begeerden, te kennen geven, dat de duisternis van hun ongelooft niet aan hem lag ; dat hij zijn licht niet verborgen had gehouden, maar hetzelfde integendeel als op den kandelaar geplaatst en zichtbaar gemaakt had voor allen.

⁵) *De lamp uws ligchaams*, enz. In dit en de twee volgende verzen wordt nu, in den vorm eener waarschuwing, de oorzaak ontdekt, waarom zij dat licht niet zagen : om namelijk dat licht te zien, moest *het licht, dat in hen was* (vs 35), het licht der rede, geene *duisternis* wezen, niet beneveld zijn door het opvolgen der booze neigingen van het hart. Het ging met het licht der rede, het oog der ziel, gelijk met het oog des ligchaams. Was ons lichamelijk oog *zuiver*, goed, door geene kwadé vuchten in het zien belemmerd, dan was *geheel ons ligchaam verlicht*, dan hadden, om zoo te spreken, al de leden van ons ligchaam oogen, en zagen wij duidelijk alles wat om en bij ons was ; was daarentegen ons lichamelijk oog *kwaad*, slecht, ziek, door verkeerde

totum corpus tuum lucidum erit: si autem nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit. (Mt 6, 22.) * Vide ergo ne lumen, quod in te est, tenebræ sint. * Si ergo corpus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum, erit lucidum totum, et sicut lucerna fulgoris illuminabit te

* Et cum loqueretur, rogavit illum quidam Pharisæus ut pranderet apud se. Et ingressus recubuit. * Pharisæus autem cœpit intra se reputatus dicere, quare non baptizatus esset ante prandium. * Et ait Dominus ad illum: Nunc vos Pharisæi quod déforis est calicis, et catini, mundatis: quod autem intus est vestrum, plenum est rapina, et iniquitate. (Mt 23, 25.) * Stulti nonne qui fecit quod déforis est, etiam id, quod deintus est, fecit?

* Verumtamen quod superest, date eleemosynam: et ecce omnia munda sunt vobis. * Sed væ

indien uw oog zuiver is, zal geheel uw lichaam verlicht zijn: maar indien het kwaad is, zal ook uw ligchaam in 't duister wezen. * Zie dan toe dat niet het licht, dat in u is, duisternis zij! * Indien dan uw ligchaam¹ geheel is verlicht, en geen duister deel heeft, zoo zal het geheel verlicht zijn, en als eene hel-schijnende lamp u verlichten.

* En terwijl hij sprak, noodigde hem een zeker Phariseër² om bij hem het middagmaal te houden. En hij ging binnen en zat aan³. * De Phariseër nu begon bij zich zelven te denken en te zeggen, waarom hij zich vóór den maaltijd niet gewaschen had⁴. * En de Heer zeide tot hem⁵: Gij Phariseërs gij reinigt nu het binnenste van beker, en schotel⁶: maar het binnenste van u, is vol van roof, en ongerechtigheid. * Gij dwazen! heeft hij die het buitenste gemaakt heeft, niet ook het binnenste gemaakt⁷? * Nogtans hetgeen overig is⁸, geeft het tot eene

vochten in het zien belemmerd, dan was ook geheel *ons ligchaam in 't duister*, en zagen wij niet meer wat ons omringde.

1) *Indien dan uw ligchaam* door een gezond oog *geheel is verlicht*, enz. De gedachte, uitgedrukt in het laatste gedeelte van vs 34, wordt hier wederom opgenomen

2) en hij deed dit niet met de beste bedoelingen, maar, naar het schijnt, om een einde te maken aan Jesus' redevoering, die hem onaangenaam in de ooren klonk; en dan ook, als genoegzaam blijkt uit de handelwijze in vs 54 vermeld, om, in afzonderlijk gezelschap met hem zijnde, hem gemakkelijker te kunnen ondervragen, en in zijne antwoorden iets te vinden, dat mogt dienen om hem van het een of het ander te kunnen beschuldigen.

3) *hy zat aan*, zonder zich vooraf te wasschen, iets wat de Phariseërs als eene godsdienstige plegtigheid zorgvuldig onderhielden. Vgl. noot 3 op bladz. 248.

4) Die Phariseër was over deze handelwijze verontwaardigd.

5) Wetende wat er in zijn hart omging, ofschoon de Phariseër dit niet gezegd had.

6) *Gij reinigt nu* (voorheen deed men dit niet), *het buitenste van beker en schotel*, om u toch niet aan een onreinen beker of schotel te verontreinigen; maar *uw binnenste is vol van roof, en ongerechtigheid*, en dat reinigt gij niet!

7) Wat dwaasheid alzoo, uit godsdienst zoo angstig voor uiterlijke reinigheid bezorgd te zijn, en daarbij de innerlijke reinheid, de reinheid der ziel te verwaarloozen.

8) *wat overig is*. Hiervoor staat in den Griekschen tekst: *hetgene daarin* (in uwe bekens

vobis Pharisæis, quia decimatis
 mentham, et rutam, et omne
 olus, et præteritis iudicium, et
 charitatem Dei: hæc autem
 oportuit facere, et illa non omit-
 43 tere. * Væ vobis Pharisæis, quia
 diligitis primas cathedras in
 synagogis, et salutiones in foro.
 (Mt 23, 6. Inf 20, 46. Mc 12, 38.)
 44 * Væ vobis, quia estis ut monu-
 menta, quæ non apparent, et
 homines ambulantes supra, nes-
 45 ciunt. * Respondens autem qui-
 dam ex Legisperitis, ait illi:
 Magister, hæc dicens etiam con-
 46 tumeliam nobis facis. * At ille
 ait: Et vobis Legisperitis væ:
 quia oneratis homines oneribus,
 quæ portare non possunt, et
 47 ipsi uno digito vestro non tan-
 gitis sarcinas. (Mt 23, 4.) * Væ
 vobis, qui ædificatis monumenta
 Prophetarum: patres autem
 aalmoes: en zie alles is u rein¹.
 * Maar² wee u Phariseeërs! om- 42
 dat gij munte, en wijnruit, en
 alle moeskruid vertient, terwijl
 gij het *gerechtig* oordeel, en de
 liefde tot God voorbijgaat: dit
 behoorde men te doen, en dat
 niet na te laten³. * Wee u Pha- 43
 riseërs! omdat gij het voorge-
 stoelte in de synagogen bemint,
 ende begroetingen op de markt⁴.
 * Wee u! omdat gij zijt als de 44
 graven, die zich niet *aan 't oog*
 vertoonen⁵, en de menschen die
 daarover wandelen, weten het
 niet. * En een van de Wetgeleer- 45
 den⁶ antwoordde, en zeide tot
 hem: Meester! met dit te zeggen
 doet gij ook ons smaad aan⁷.
 * Doch hij zeide: Ook u Wetge- 46
 leerden wee u! omdat gij de
 menschen belast met lasten⁸,
 welke zij niet dragen kunnen, en
 zelve raakt gij met één uwer
 vingers die lasten niet aan.
 * Wee u, die de grafsteden 47
 opbouwt der Propheten: die uwe

en schotels) is. De zin van dien tekst is deze: *doet werken van liefdadigheid*. Men kan wat onze Vulgaat hier zegt: *hetgeen overig is*, zoo verstaan, dat daardoor beteekend wordt: Geeft *uwen overvloed* aan aalmoezen weg.

1) *alles is u rein*, vaten en ziel. De werken van liefdadigheid, met zuivere inzichten verrigt, stemmen en bereiden den zondaar tot het ontvangen van genade ter bekeering, genade, welke de *God der barmhartigheid* den barmhartige niet zal weigeren.

2) *Maar*. Overgang tot iets anders met tegenstelling: maar hoe ver zijt gij er af van die liefdadigheid te oefenen!

3) Vgl. Mt 23, 23, 24, en het aangeteekende op die plaats.

4) Zie de aantekeningen op Mt 23, 6, 7.

5) Graven, die door een uiterlijk teeken als graven gekenmerkt zijn, zoodat de menschen, die daarover heen wandelen, meenen dat zij op reinen bodem gaan, *en zij weten het niet*, dat zij over graven henenwandelen. Zoo was het ook met hen gesteld: zij schenen den menschen wel rein, maar waren inderdaad vol onreinheid. Vgl. Mt 22, 27, 28, waar echter een eenigzins ander beeld dan hier gebezigd is.

6) *een van de Wetgeleerden*, die daar tegenwoordig was, of van die daar tegenwoordig waren. De Wetgeleerden of, wat hetzelfde zegt, de Schriftgeleerden, behoorden grootendeels tot de secte der Phariseeërs.

7) De Wetgeleerden waren, kan men zeggen, de opvoeders en onderwijzers der Phariseeërs; en wat genen voorschreven, bragten dezen in oefening.

8) *met lasten*, met allerlei lastige voorschriften; doch om zelve daarnaar te leven, daaraan dachten zij niet. Vgl. Mt 23, 3, 4, en de aantekeningen.

48 vestri occiderunt illos. * Profecto testificamini quòd consentitis operibus patrum vestrorum: quoniam ipsi quidem eos occiderunt, vos autem ædificatis
 49 eorum sepulchra. * Propterea et sapientia Dei dixit: Mittam ad illos Prophetas, et Apostolos, et ex illis occident, et persequentur: * ut inquiratur sanguis omnium Prophetarum, qui effusus est a constitutione mundi a generatione ista, * a sanguine Abel, usque ad sanguinem Zachariæ, qui periit inter altare, et ædem. Ita dico vobis, requiratur ab hac generatione. (Gn 4,
 51 8. II Par 24, 22.) * Væ vobis Legisperitis, quia tulistis clavem vaderen hebben gedood. * Voorwaar 48
 49 gij getuigt dat gij genoeg neemt in de werken uwer vaderen: dewijl zij hen gedood hebben, en gij hunne grafsteden opbouwt¹. * Daarom ook² sprak 49
 50 de wijsheid Gods: Ik zal tot hen Propheten, en Apostelen zenden, en sommigen van hen zullen zij dooden, en anderen vervolgen: * opdat van dit geslacht afgeëischt worde het bloed 50
 51 van de Propheten, dat vergoten is van de grondlegging der wereld af, * van het bloed van Abel, * van het bloed van Zacharias, die omkwam tusschen het altaar, en het tempel-huis. Ja zeg ik u, het zal afgeëischt worden van dit geslacht. * Wee u Wetgeleerden! omdat gij den sleutel der kennis³ hebt weggenomen, gij 52

1) Door dit *opbouwen* of herstellen der vervallen grafsteden van de oude Propheten schenen zij uiterlijk wel een bewijs te geven van hunnen eerbied voor Gods afgezanten, en te betuigen, dat zij den moord door hunne voorouders aan de Propheten gepleegd voor eene afschuwelijke daad wilden gehouden hebben (vgl. Mt 23, 30); doch inderdaad waren zij niets beter gezind dan hunne vaderen: gelijk dezen vroeger de oude Propheten vervolgd hadden, zoo vervolgden zij thans den Propheet van Nazareth. En dat wil Jesus hun hier onder het oog brengen; en hij doet dit daardoor, dat hij hun opbouwen van de grafsteden der oude Propheten aanziet als eene goedkeuring van de werken hunner vaderen, en als eene medepligtigheid aan hunnen Propheten-moord.

2) *Daarom ook*, enz. De zin is: Omdat gij en uwe volksgenooten, jegens degenen, die als gezanten van God tot u komen, even zoo vijandig gezind zijt als uwe voorvaderen dit geweest zijn, en men u echte kinderen mag noemen van diemoordenaars der Propheten, daarom was het, dat de wijsheid Gods, aan welke ook de vrije daden van den mensch vooruit bekend zijn, sprak en de voorzeggung deed, dat het nu levend geslacht de Godsmannen tot hen gezonden zoude vervolgen en ter dood brengen. — Door die uitdrukking, de wijsheids Gods, noemt Jesus hier zich zelve, en hij herhaalt eene voorzeggung, welke hij vroeger alreeds gedaan had, bij eene andere gelegenheid, in de Evangelie-geschiedenis niet vermeld. Zie voorts ter verklaring van vers 49 en de twee volgende, al het aangeteekende op de gelijkkluidende plaats van Mt 23, 34—37.

3) *De sleutel der kennis* is de sleutel ter opening van den ingang tot de waarheid, die door Jesus in zijne verschijning en prediking verkondigd werd. Die waarheid is hier gedacht onder het beeld van eene woning. Door hunne verkeerde grondstellingen aangaande den Messias, door hunne lasterrede tegen Jesus, en door hunne bedreigingen (Jo 9, 22), hadden de Wetgeleerden dien sleutel der kennis weggenomen, en aldus, voor zooveel het aan hen lag, den ingang tot den tempel der waarheid gesloten; en niet alleen gingen zij zelve dien tempel niet binnen, maar ook die ingingen, d. i. die wilden ingaan, werden door hen daarin verhinderd en geweerd. Vgl. Mt 23, 13, en de aantekening op dat vers.

scientiæ, ipsi non introistis, et eos, qui introibant, prohibuistis. 53 * Cum autem hæc ad illos diceret, cœperunt Pharisei, et Legisperiti graviter insistere, et os ejus opprimere de multis, 54 * insidiantes ei, et quærentes aliquid capere de ore ejus, ut accusarent eum. zelveu zift niet ingegaan, en hen, die ingingen, hebt gij geweerd. * En als hij dit tot hen zeide, 53 begonnen de Phariseërs, en de Wetgeleerden hem hevig aan te vallen, en hem over vele dingen uit te vragen, * hem belagende, 54 en zoekende iets uit zijnen mond op te vangen, om hem te kunnen beschuldigen¹.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus waarschuwt zijne leerlingen, dat zij zich wachten moeten voor Phariseesche geveinsdheid, vs 1—3. Hij vermaant hen, God alleen te vreezen, op zijne voorzienigheid zich te verlaten, en onverschrokken den Zoon des menschen te belijden, vs 4—9. Hij zegt een woord over het lasteren van den heiligen Geest, en belooft hun den bijstand van dien Geest, wanneer zij om de belijdenis van zijnen naam voor eenige regtbank zouden staan, vs 10—12. Hij weigert zich te mengen in een geschil wegens eene erfenis, en waarschuwt tegen geldgierigheid, ook nog door eene gelijkenis, vs 13—21. Hij leert voorts, geene angstvallige zorg te hebben voor ons onderhoud, maar op God te vertrouwen, en zich schatten te verzamelen in den hemel, vs 23—34. Opwekking tot ijverige pligtbetrachting en gedurige waakzaamheid, om ten allen tijde bereid te zijn voor de komst des Heeren, met twee gelijkenissen, vs 35—48. De verkondiging van Jesus' leer zal, om de boosheid der menschen, eene oorzaak van verdeeldheid zijn, vs 49—53. Eene vermaning aan de scharen, om acht te geven op de teekenen des tijds, vs 54—59.

* Multis autem turbis circumstantibus, ita ut se invicem conculcarent, cœpit dicere ad discipulos suos : Attendite a fermento Phariseorum, quod est hypocrisis. (Mt 16, 6. Mc 8, 15.) * Als nu vele scharen rondom stonden², zoodat zij elkander vertraden, begon hij³ tot zijne leerlingen te zeggen: Neemt u in acht voor het zuurdreeg der Phariseërs, welke de huichelarij⁴ is.

1) hetzij bij den Romeinschen Landvoogd als oproermaker, hetzij bij het Sanhedrin, bijv. als godslasteraar, of als verachter van de wet van Moses, enz.

2) Terwijl Jesus bij dien Phariseër aan tafel zat (vs 37), was aldaar voor de deur eene groote menigte volks zamengevloeid, zoo groot eene menigte, dat zij elkander schier vertraden.

3) Buiten het huis van den Phariseër gekomen, begon Jesus zijne leerlingen te onderwijzen, en hij deed dit ten aanhooren van die toegevloede menigte en tegelijk tot hare onderrigting, nu en dan (vs 15—21 en vs 54) ook regtstreeks het woord tot haar rigtende.

4) De huichelarij of schijnheiligheid der Phariseërs wordt hier door den Zaligmaker hun zuurdeeg genoemd, als datgene, waardoor zij en al hunne daden geheel en al als doortrokken en verzuurd waren. En door deze waarschuwing geeft Jesus aan zijne toehoorders te verstaan, dat zij op hunne hoede moesten zijn, en zich door die geveinsden niet laten afleiden van aan hem te gelooven en naar zijne woorden te handelen.

2 * Nihil autem opertum est, quod non reveletur: neque absconditum, quod non sciatur. (Mt 10, 26. Mc 4, 22.) * Quoniam quæ in tenebris dixistis, in lumine dicentur: et quod in aurem locuti estis in cubiculis, prædicabitur in tectis. * Dico autem vobis amicis meis: Ne terreamini ab his, qui occidunt corpus, et post hæc non habent amplius quid faciant. * Ostendam autem vobis quem timeatis: timete eum, qui, postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam. ita dico vobis, hunc time. 6 * Nonne quinque passerres væneunt dipondio, et unus ex illis non est in oblivione coram Deo? 7 * Sed et capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Nolite ergo timere: multis passeribus pluris estis vos: * Dico autem vobis: Omnis, quicumque confessus fuerit me coram hominibus, et Filius hominis confitebitur illum coram Angelis Dei: (Mt 10, 32. Mc 8, 38. II Tim 2, 12.) 9 * qui autem negaverit me coram hominibus, negabitur coram Angelis Dei. * Et omnis, qui

* Er is niets bedekt, dat niet ontdekt: noch *iets* verborgen, dat niet geweten zal worden¹. * Want wat gij in de duisternis gezegd hebt, zal gezegd worden in het licht²: en wat gij aan het oor gesproken hebt in de binnenkamers, zal verkondigd worden op de daken. * Doch tot u mijne vrienden³ zeg ik: Vreest niet voor hen, die het ligchaam dooden, en daarna⁴ niets meer doen kunnen. * Maar ik zal u toonen wien gij vreezen moet: vreest hem, die na gedood te hebben, magt heeft om in de hel te werpen. ja ik zeg u, vreest dien. * Worden niet vijf musschen⁵ verkocht voor twee penningen, en niet ééne van haar is bij God in vergetelheid? * Maar ook de haren uws hoofds zijn alle geteld. Vreest dan niet! meer dan vele musschen zijt gij: * En ik zeg u: Een iegelijk, die mij beleden zal hebben voor de menschen, dien zal ook de Zoon des menschen belijden voor de Engelen Gods⁶: maar wie mij verloochend zal hebben voor de menschen, die zal verloochend worden voor de Engelen Gods. * En al wie een *laster*-woord zegt

¹ Een spreekwoordelijk gezegde, ook elders nog (Mt 10, 6. Mk 4, 22. Lk 8, 17) door den Zaligmaker gebezigd, maar met eene andere toepassing dan op deze plaats. Hier schijnt Jesus daardoor willen te kennen geven, dat die huichelarij der Phariseërs eenmaal openbaar zoude worden. Vgl. Rom 2, 16. I Kor 4, 5.

² gezegd worden in het licht. Daarvoor heeft de Grieksche tekst: *zal in het licht*, (in het openbaar) gehoord worden.

³ *mijne vrienden*. Zoo noemt Jesus hier zijne leerlingen, als dezulken, die juist daarom, omdat zij zijne vrienden waren, de bitterste vervolgingen zouden te lijden hebben.

⁴ *daarna*, als zij het ligchaam gedood hebben. Vgl. Mt 10, 28, en de aanteeke-ning.

⁵ *Worden niet vijf musschen*, enz. Zie voor vers 6—9 het aangeteekende op Mt 10, 29—33.

⁶ wanneer hij ten oordeel zal komen, omgeven van zijne Engelen. Vgl. Lk 9, 26.

- dicitur verbum in Filium hominis, remittetur illi : ei autem, qui in Spiritum sanctum blasphema-
verit, non remittetur. (Mt 12,
11 32. Mc 13, 28.) * Cum autem inducent vos in synagogas, et ad magistratus, et potestates, nolite solliciti esse qualiter, aut quid respondeatis, aut quid dicatis.
12 * Spiritus enim sanctus docebit vos in ipsa hora quid oporteat vos dicere.
13 * Ait autem ei quidam de turba : Magister, dic fratri meo ut dividat mecum hereditatem.
14 * At ille dixit illi : Homo, quis me constituit iudicem, aut divisorem super vos ? * Dixitque ad illos : Videte, et cavete ab omni avaritia : quia non in abundantia cujusquam vita ejus est
16 ex his quæ possidet. * Dixit autem similitudinem ad illos, dicens : Hominis cujusdam divitis uberes fructus ager attulit :
17 * et cogitabat intra se dicens : Quid faciam, quia non habeo quo congregem fructus meos ?
18 * Et dixit : Hoc faciam : Destruam horrea mea, et majora
- tegen den Zoon des menschen, het zal hem vergeven worden : maar die den heiligen Geest zal gelasterd hebben¹, dien zal het niet vergeven worden. * En
11 wanneer² zij u brengen zullen in de synagogen, en tot de overheden, en magten, weest dan niet bezorgd hoe, of wat gij zult antwoorden, of wat gij zult
12 zeggen. * Want de heilige Geest zal u in die ure leeren wat gij zeggen moet.
13 * En iemand uit de schare zeide tot hem : Meester, zeg aan mijnen broeder dat hij de erfenis met
14 mij deele ! * Maar hij zeide tot hem : Mensch ! wie heeft mij tot regter, of erf-deeler over ulieden aangesteld³ ? * En hij zeide tot
15 hen : Ziet toe, en wacht u voor alle hebzucht⁴ : want niet in iemands overvloed is het *gelegen*
16 dat hij het leven heeft van hetgeen hij bezit⁵. * En hij sprak eenegelijkenis tot hen, zeggende :
De akker van zeker rijk mensch bragt overvloedige vruchten
17 voort : * en hij dacht bij zich zelfven zeggende : Wat zal ik doen, dewijl ik niet heb⁶ waar

¹) door aan de kracht van satan toe te schrijven, wat Jesus verrigte door den heiligen Geest. Lees hier de aantekeningen op Mt 12, 31—33, en op Mk 3, 30.

²) Met vers 12 en 13 vergelijkte men Mt 10, 17—21, en Mk 13, 9—12, en het aangeteekende op die beide plaatsen.

³) als wilde hij zeggen : het behoort niet tot mijne bediening, mij met zulke aan-gelegenheden bezig te houden ; gij hebt daarvoor uwe regtbanken en uwe aange-
stelde regters.

⁴) Jesus zal de hebzucht in het hart van dien mensch gelezen hebben, en wilde daarom van deze gelegenheid gebruik maken, om hem en zijne overige toehoorders tegen deze ondeugd te waarschuwen.

⁵) De zin van dit gezegde is volgens sommigen : *Men leeft niet van zijnen overvloed, of van hetgeen men te veel heeft ; volgens anderen : Iemands leven hangt niet af van zijnen overvloed aan goederen* : hij zal met zijne schatten, hoe groot ook, zijne dagen niet kunnen rekken, als God hem uit dit leven roept. Deze tweede opvatting van den zin der tekstwoorden schijnt gevorderd te worden door de naastvolgende gelijkenis (vs. 16—21), waarvan het slot nogtans (vs. 20 : *Dwaas ! wat gij bereid hebt, voor wien zal het zijn ?*) ook goed past op de eerste opvatting.

⁶) dewijl ik geene plaats heb.

faciam : et illuc congregabo omnia, quæ nata sunt mihi, et bona mea, * et dicam animæ meæ : Anima, habes multa bona posita in annos plurimos : requiesce, comede, bibe, epulare. (*Eccli* 11, 19.) * Dixit autem illi Deus : Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te: quæ autem parasti, cuius erunt ? * Sic est qui sibi thesaurizat, et non est in Deum dives.

* Dixitque ad discipulos suos: Ideo dico vobis : Nolite solliciti esse animæ vestræ quid manducetis: neque corpori quid induamini. (*Mt* 6, 25. *Ps* 54, 23. *I Pt* 5, 7.) * Anima plus est quàm esca, et corpus plus quàm vestimentum. * Considerate corvos quia non seminant, neque metunt, quibus non est cellarium, neque horreum, et Deus pascit illos. Quanto magis vos

ik mijne vruchten verzamelen kan? * En hij zeide : Dit zal ik doen : Ik zal mijne schuren afbreken, en grootere bouwen : en daar zal ik al mijn gewas, en mijne goederen, verzamelen, * en ik zal tot mijne ziel zeggen : Ziel ! gij hebt vele goederen liggen voor vele jaren¹ : rust, eet, drink, maak goede sier ! * Maar God zeide tot hem : Gij dwaas ! in dezen nacht eischt men uwe ziel van u op² : en wat gij bereid hebt, voor wien zal het zijn³ ? * Zóó gaat het met hem die voor zich⁴ schatten vergadert, en niet rijk is bij God⁵.

* En hij zeide tot zijne leerlingen⁶ : Daarom⁷ zeg ik u : Weest niet bezorgd⁸ voor uw leven wat gij eten zult : noch voor uw ligchaam waarmede gij u kleeden zult. * Het leven is meer dan het voedsel, en het ligchaam meer dan de kleding. * Aanschouwt de raven dat ze noch zaaijen, noch maaijen, zij hebben noch kelder, noch schuur⁹, en God voedt ze *toch*. Hoeveel beter dan zij, zijt gij !

1) waaruit gij jaren lang in overvloed kunt leven ; geniet nu het leven : *rust, eet, drink, maak goede sier !* Nu zijt gij gelukkig !

2) d. i. eischt men uw leven op. Dit aardsche leven wordt van den mensch *opgeëischt* ; want slechts voor een bepaalden tijd is hem dit verleend.

3) Wat baten hem thans zijne schatten en overvloed ? Zal hij daarmede nu zijne levensdagen kunnen rekken ?

4) *voor zich*, voor hun eigen genot.

5) *bij God*. Juister : *tot God*, dat is, in zijne betrekking op God. De zin : Zoo gaat het met hem, die zich schatten vergadert, om zich een kommerloos en overvloedig levensgenot te verschaffen, en er geenszins aan denkt om zich *schatten te verzamelen in den hemel* (*Mt* 6, 20), en rijk te zijn met betrekking op God, rijk aan goede werken. Hij sterft, en wat helpen hem dan zijne schatten ?

6) In de voorgaande waarschuwing tegen de hebzucht (*vs* 15—21), had Jesus het woord gerigt tot de volksscharen aldaar tegenwoordig ; thans spreekt hij wederom zijne leerlingen toe.

7) *Daarom*, omdat eene te groote bezorgdheid al ligt overslaat tot de hebzucht, daarom zeg ik u, enz.

8) Zie ter opheldering van *vs* 22—31, behalve het hier aangetekende, ook de noten op Jesus' gelijkkluidende vermaningen in de bergrede, bij *Mt* 6, 25—34.

9) noch voorraadkelder, noch voorraadschuur.

25 pluris estis illis? * Quis autem
 vestrum cogitando potest ad-
 jicere ad staturam suam cubi-
 26 tum unum? * Si ergo neque quod
 minimum est potestis, quid de
 27 ceteris solliciti estis? * Consi-
 derate lilia quomodo crescunt :
 non laborant, neque nent : dico
 autem vobis, nec Salomon in
 omni gloria sua vestiebatur sicut
 28 unum existis. * Si autem fœnum,
 quod hodie est in agro, et cras
 in clibanum mittitur, Deus sic
 vestit : quanto magis vos pusillæ
 29 fidei? * Et vos nolite quærere
 quid manducetis, aut quid biba-
 tis : et nolite in sublime tolli :
 30 * hæc enim omnia gentes mundi
 quærunt. Pater autem vester scit
 31 quoniam his indigetis. * Verum-
 tamem quærite primum regnum
 Dei, et justitiam ejus : et hæc
 32 omnia adjicientur vobis. * Nolite
 timere pusillus grex, quia com-
 placuit patri vestro dare vobis
 33 regnum. * Vendite quæ posside-
 tis, et date eleemosynam. Facite
 vobis sacculos, qui non veteras-
 cunt, thesaurum non deficientem
 in cælis : quo fur non appropriat,
 * En wie van u kan met bezorgd
 te zijn ééne elle aan zijne lengte
 toevoegen? * Indien gij dan zelfs
 het minste¹ niet kunt, waarom
 zijt gij omtrent het overige²
 bekommerd? * Aanschouwt de
 leliën hoe zij opgroeijen : zij
 arbeiden niet, en spinnen niet :
 en ik zeg u, zelfs Salomon in al
 zijne heerlijkheid was niet ge-
 kleed gelijk ééne van die. * In-
 28 dien nu God het kruid, dat heden
 op het veld is, en morgen in den
 oven geworpen wordt, aldus
 kleedt : hoeveel te meer *zal hij*
 u *kleeden* gij kleingeloovigen!
 * Ook gijlieden vraagt niet³
 29 wat gij eten, of wat gij drinken
 zult : en weest niet hoovaardig⁴ !
 * want dit alles zoeken de vol-
 30 ken der wereld⁵. Doch uw Vader
 weet dat gij die dingen noodig
 hebt⁶. * Maar zoekt eerst het rijk
 31 Gods, en zijne gerechtigheid : en dit
 alles zal u toegegeven worden.
 * Vreest niet gij kleine kudde⁷ !
 32 want het heeft uwen vader be-
 haagd u het rijk te geven. * Ver-
 33 koop wat gij bezit, en geeft
 het tot eene almoes⁸. Maakt u
 buidels, die niet verouden⁹, een

¹) *het minste niet kunt*, d. i. niet kunt door uwe angstvallige bekommerning iets toevoegen aan de lengte van uw leven. Vgl noot 5 op bladz. 46.

²) *het overige*, voedsel en kleeding tot onderhoud van uw leven, dingen, die gij door uwe angstvallige bekommerning nog veel minder scheppen kunt.

³) d. i. weest er niet angstig over bekommerd.

⁴) *Weest niet hoovaardig* (d. i. hoogvarend) in uwe begeerten ter voldoening uwer tijdelijke behoeften : weest met weinig te vrede.

⁵) d. i. de heidenen.

⁶) en het zij u genoeg dit te weten, om u op Gods voorzienigheid te verlaten.

⁷) *Vreest niet gij kleine kudde!* Zoo noemt Jesus het kleine gezelschap zijner leerlingen. God, hun hemelsche Vader, had hen, door zijne genade, geroepen en in staat gesteld, om eens deelgenooten te kunnen worden van de eeuwige goederen zijns koningsrijks, hoe zou hij dan weigeren te voorzien in hunne tijdelijke behoeften? Zij moesten derhalve volstrekt niet *vreezen*, dat hun Vader het hun hierin aan het noodige zou laten ontbreken.

⁸) Eene raadgevende vermaning tot vrijwillige armoede.

⁹) Door de opbrengst der verkoop van zijne goederen aan de armen te geven *maakt men voor zich zelven geldbuidels, die niet verouden* ; met andere woorden : door zoo aan anderen hier op aarde het zijne weg te geven vergadert men zich zelven een *onuitputtelijken schat in den hemel*.

neque tinea corrumpit. (*Mt* 6, 20; 19, 21.) * Ubi enim thesaurus vester est, ibi et cor vestrum erit.

* Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes in manibus vestris, * et vos similes hominibus expectantibus dominum suum quando revertatur a nuptiis: ut, cum venerit, et pulsaverit, confestim aperiant ei. * Beati servi illi, quos cum venerit dominus, invenerit vigilantes: amen dico vobis, quòd præcinget se, et faciet illos discumbere, et transiens ministrabit illis. * Et si venerit in secunda vigilia, et si in tertia vigilia venerit, et ita invenerit, beati sunt servi illi. * Hoc autem

onuitputtelijken schat in den hemel: waar geen dief nadert, en geene mot verderft. * Want¹ waar uw schat is, daar zal ook uw hart zijn.

* Dat uwe lenden omgord zijn, en de lampen brandende in uwe handen², * en weest gijlieden gelijk aan menschen³ die hunnen heer opwachten wanneer hij vande bruiloft terugkeert: opdat, alshij komt, en aanklopt, zij hem terstond opendoen. * Zalig die dienstknechten, welke de Heer wanneer hij komt, zal wakende vinden! voorwaar zeg ik u, hij zal zich omgorden⁴, en hen doen aanzitten, en toetredende hen bedienen. * En mogt hij gekomen⁵ zijn in de tweede nachtwake, en mocht hij in de derde nachtwake zijn gekomen, en hen aldus gevonden hebben, zalig

1) *Want*. Eene beweegreden, waarom men zijnen schat moet stellen in den hemel, verwaarts men moet streven; want 's menschen streven is daarheen, en daar leeft zijn hart, waar zijn schat is.

2) Eene vermaning tot gedurige waakzaamheid, opdat zij ten allen tijde bereid mogen wezen voor de komst des Heeren. *Omgorde lenden* en *brandende lampen in de handen*, zijn hier zinnebeeldig gezegd, om waakzame dienstvaardigheid te beteekenen. Men denke aan Oostersche huisknechten, die bij voorname personaadjen een ruim en lang opperkleed droegen, dat hun tot op de voeten nederhing. Om dan door dit kleed niet belemmerd te worden en vaardig te zijn tot het bedienen bij de aankomst hunner heeren, schortten zij dat kleed op, en maakten het met eenen *gordel* vast om de lenden. En in geval zij des nachts hunne heeren afwachtten, als deze, bij voorbeeld, van een bruiloftsmaal zouden terugkeeren, dan moesten zij ook gereed staan met *brandende lampen in hunne handen*.

3) *En weest gijlieden gelijk aan menschen*, dat is hier, aan dienstknechten, die hunnen heer. enz. De gelijkenis in de twee vorige beelden (*omgorde lenden*, en *brandende lampen*) reeds aangeduid, wordt hier nogmaals gebezigd.

4) *hij zal zich omgorden*, enz. De woorden beteekenen hier, dat de heer zich tot knecht zal maken van zijne dienstknechten, en aan den maaltijd, dien hij voor hen heeft aangerigt, zelf hen zal bedienen; doch de *strekking* der woorden is, te leeren, hoe groot en uitstekend eene belooning de Heer aan zulke dienstknechten heeft toegedacht.

5) Eene voortzetting der gelijkenis van vs 36. De zin is: Zalig die dienstknechten, welke de Heer zal wakende vinden bij zijne aankomst, hetzij hij vroeger (*in de tweede nachtwake*), hetzij hij later (*in de derde nachtwake*) terugkeere. En hierin ligt eene ernstige vermaning tot: *aanhoudende* waakzaamheid. De Heer komt zeker, maar het uur van 's Heeren komst is onbekend. Noch de eerste nachtwake, noch de vierde (zie noot 1 op bladz. 96), wordt hier genoemd; de gelijkenis hier gebezigd liet dit niet toe; het feest ving aan in de eerste nachtwake, en later dan in de derde nachtwake kwam men van geen bruiloftsmaal terug.

scitote, quoniam si sciret pater- 39
familias, qua hora fur veniret,
vigilaret utique, et non sineret
perfodi domum suam. (Mt 24,
40 43.) * Et vos estote parati: quia
qua hora non putatis, Filius
hominis veniet. (Apoc 16, 15.)
41 * Ait autem ei Petrus: Domine,
ad nos dicis hanc parabolam: an
42 et ad omnes? * Dixit autem
Dominus: Quis, putas, est fidelis
dispensator, et prudens, quem
constituit dominus supra fami-
liam suam, ut det illis in tempore
43 tritici mensuram? * Beatus ille
servus, quem cum venerit domi-
nus, invenerit ita facientem.
44 * Vere dico vobis, quoniam
supra omnia, quæ possidet, con-
45 stituet illum. * Quòd si dixerit
servus ille in corde suo: Moram
facit dominus meus venire: et
cœperit percutere servos, et an-
46 cillas, et edere, et bibere, et
inebriari: * veniet dominus
servi illius in die, qua non sperat,
et hora, qua nescit, et devidet
eum, partemque ejus cum infide-
47 libus ponet. * Ille autem servus,

zijn die dienstknechten! * Doch 39
verstaat dit, indien de huisvader
wist op wat uur de dief¹ zou
komen, hij zou voorzeker waken,
en niet toelaten dat zijn huis
wierd doorgegraven. * Ook gij 40
weest bereid: want op een uur
waarop gij het niet meent, zal de
Zoon des menschen komen.

* En Petrus zeide tot hem: 41
Heere, zegt gij deze gelijkenis op
ons: of ook op allen²? * En de 42
Heer zeide³: Wie is wel de ge-
trouwe, en voorzigtige huisver-
zorger⁴, dien de Heer stelt over
zijne dienstdoden, om te zijner
tijd hun de mate spijs te geven?
* Zalig die dienstknecht, welken 43
de heer als hij gekomen is, zal
vinden alzoò doende! * Naar 44
waarheid zeg ik u, hij zal hem
stellen over al wat hij bezit.
* Doch zoo die dienstknecht in 45
zijn hart sprak: Mijn heer ver-
toeft te komen: en begon de
dienstknechten, en dienstmaag-
den te slaan, en te eten, en te
drinken, en zich dronken te ma-
46 ken: * dan zal de heer van dien
dienstknecht komen op een dag,
waarop hij het niet verwacht,
en op een uur, dat hij niet kent,
en hij zal hem *in tweeën* deelen,
en zijn lot stellen bij de onge-
47 trouwen. * Die dienstknecht nu⁵,

1) Let hier op het plotseling overgaan tot een ander beeld; en zie voorts het aangeteekende op de gelijklopende plaats van Mt 24, 43, 44.

2) Omdat Jesus zijne gelijkenis genomen had van eenen heer en zijne dienstknechten, kon het twijfelachtig schijnen, of hij haar gezegd had alleen met het oog op zijne leerlingen, zijne dienstknechten in het Evangelie, of ook op de gansche schare, die hier onder zijn gehoor was.

3) Jesus antwoordt niet regtstreeks op de vraag van Petrus, maar geeft hem in de hier volgende gelijkenis te kennen, dat zijne vermaning tot waakzaamheid voornamelijk dezulken betreft, die als dienstknechten van den eersten rang met de verzorging der overige dienstknechten belast zijn.

4) Lees hier voor vs 41—47 het aangeteekende op de gelijklopende plaats van Mt 24, 45—51.

5) Wat hier (vs 47, 48) geleerd wordt, is dit, dat de *kwade* dienstknechten niet allen even strafwaardig zullen zijn: zij, die den wil huns heeren gekend hebben, maar

qui cognovit voluntatem domini
sui, et non præparavit, et non
fecit secundum voluntatem ejus,
48 vapulabit multis : * qui autem
non cognovit, et fecit digna
plagis, vapulabit paucis. Omni
autem, cui multum datum est,
multum quæretur ab eo : et cui
commendaverunt multum, plus
petent ab eo.
49 * Ignem veni mittere in ter-
ram, et quid volo nisi ut accen-
50 datur ? * Baptismo autem habeo
baptizari : et quomodo coarctor
51 usquedum perficiatur ? * Putatis
quia pacem veni dare in ter-

die den wil zijns heeren geweten
heeft, en *niet* bereid gemaakt,
en niet gedaan heeft naar zijnen
wil, die zal vele slagen ontvan-
gen : * maar wie die niet geweten, 48
en gedaan heeft wat slagen
waardig is, zal weinige slagen
ontvangen. En van al, wien veel
gegeven is¹, zal veel gevorderd
worden : en wien men veel heeft
toevertrouwd, van dien zal men
meer vorderen.
* Ik ben gekomen om vuur op 49
de aarde te werpen², en wat wil
ik *anders* dan dat het ontstoken
worde³ ? * Doch ik moet een 50
doopsel ontvangen⁴, en hoezeer
wordt ik geprangd totdat het
volbragt zij ? * Meent gij⁵ dat ik 51

dien willens en wetens overtraden, zullen eene zwaardere straf ontvangen dan dezulken, die den wil huns heeren niet gekend hebben, en deden wat tegen zijnen wil en als strafbaar door hem verboden was. Men begrijpt, dat hier verstaan wordt eene onwetendheid daaruit voortkomende, dat iemand verzuimd heeft kennis te nemen van hetgeen hij kon en moest weten. — De grootere of kleinere staf wordt hier door vele of weinige *slagen* aangeduid, omdat de gelijkenis genomen is van dienstknechten of slaven, wier gewoonlijke straf in *slagen* bestond.

1) Nog eene reden van aansporing tot waakzaamheid en ijverige plichtbetrachting. De rekenschap, eens door iedereen te geven, zal van hem afgevorderd worden naar de mate der gaven die hem geschonken, en der pligten die hem werden opgelegd ; en wien veel werd toevertrouwd, van dien zal ook meer afgeëischt worden dan van anderen, aan welke minder werd toevertrouwd.

2) Dat *vuur* was Jesus' leer, eene met den geest der wereld zoo geheel strijdige leer, dat het niet missen kon, of de verbreiding daarvan zou eenen brand van vervolging doen ontstaan, die schrikkelijk zoude woeden tegen de aanhangers van die leer. Wat ter oorzaak van het ongeloof en de boosheid der menschen het treurige *gevolg* zou wezen der prediking van Jesus' leer, dat wordt hier zoo voorgesteld als ware dit het *oogmerk* daarvan. Datgene, wat hier *vuur* heet, heeft Jesus elders (Mt 10, 34), in dezelfde beteekenis, *het zwaard* genoemd.

3) De zin is : En o, hoezeer verlange ik, dat dit vuur ontstoken worde, dat de vlam der vervolging uitbarste ! Jesus verlangt naar het oogenblik, dat de leer van het Evangelie door de geheele wereld zal verkondigd worden, ofschoon hij weet, dat dit niet geschieden kan zonder de bitterste vervolgingen der verkondigers en belijders zijner leer. En hierin ligt eene zijdelingsche vermaning voor zijne Apostelen om, niettegenstaande die vervolgingen, met moed en standvastigheid het Evangelie te verkondigen.

4) *Doch ik moet een doopsel ontvangen*, enz. De zin is : Doch vóór dat dit geschiede, vóór dat mijn vuur op de aarde geworpen worde om in vervolgingen te ontbranden, moet ik eenen bloed-doop ondergaan ; en o ! hoezeer word ik geprangd door het verlangen naar het oogenblik, dat door mijnen kruisdood het werk van 's menschdoms verlossing zal volbragt zijn !

5) *Meent gij*, enz. Eene met andere woorden bevestigende herhaling van het gezegde in vs 49 : *Ik ben gekomen om vuur op de aarde te werpen*. De prediking van Jesus' leer zou

- ram ? Non, dico vobis, sed separationem : (Mt 10, 34.)
- 52 * erunt enim ex hoc quinque in domo una divisi, tres in duos, et
- 53 duo in tres * dividentur : pater in filium, et filius in patrem suum, mater in filiam, et filia in matrem, socrus in nurum suam, et nurus in socrum suam.
- 54 * Dicebat autem et ad turbas : Cum videritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis: Nimbus venit : et ita fit. (Mt 16, 2.)
- 55 * et cum austrum flantem, dicitis : Quia aestus erit : et fit.
- 56 * Hypocritæ faciem cæli, et terræ nostis probare : hoc autem tempus quomodo non probatis ?
- 57 * Quid autem et a vobis ipsis non judicatis quod justum est ?
- 58 * Cum autem vadis cum adversario tuo ad principem, in via da operam liberari ab illo, ne forte trahat te ad iudicem, et
- gekomen ben om vede te geven op aarde ? Neen, zeg ik u, maar verdeelheid : * want van nu aan zullen er vijf in één huis¹ verdeeld zijn, drie zullen tegen twee, en twee tegen drie * verdeeld zijn : de vader tegen den zoon, en de zoon tegen zijnen vader, de moeder tegen de dochter, en de dochter tegen de moeder, de schoonmoeder tegen hare schoondochter, en de schoondochter tegen hareschoonmoeder
- * En hij zeide ook tot de scharen² : Wanneer gij de wolk ziet opgekomen uit het Westen³, zegt gij terstond : Er komt regen ! en zóó geschiedt het. * en wanneer gij den zuidenwind ziet waaijen⁴, zegt gij : Er zal hitte zijn ! en het geschiedt. * Gij huichelaars ! het gelaat des hemels, en der aarde weet gij te beproeven : en hoe beproeft gij dan dezen tijd niet ? * En waarom oordeelt gij ook uit u zelven niet wat regt is⁵ ? * En als gij met uwen tegenstander naar de overheid gaat⁶, doe onderweg uw best om van hem bevrijd te worden, opdat hij niet soms u betrekke voor

verdeeldheid te weeg brengen, ook zelfs onder lidmaten van een en hetzelfde huisgezin ; en de belijders van zijnen naam zouden menigwerf in hunne huisgenooten hunne bitterste vijanden aantreffen. Vgl Mt 10, 34—37, en het aangeteekende op die plaats.

¹) vijf in één huis : vader, moeder, zoon, dochter en schoondochter. De moeder is hier tegelijk de schoonmoeder.

²) Een woord ook bij die gelegenheid gesproken tot de scharen aldaar vergaderd, een woord van verwijting voor zooveel het betrof, dat zij geen acht gaven op den tijd, de teekenen des tijds, dien zij beleefden, terwijl het hun toch in andere dingen geenszins aan verstand en opmerkzaamheid ontbrak. Vgl Mt 16, 2—4, en het aangeteekende op die plaats.

³) uit het Westen, dat is, aan Palestina gedacht, van den kant der zee.

⁴) ziet waaijen, t. w. aan de voorwerpen door dien wind bewogen.

⁵) Eene waarschuwing, naar het schijnt, voor het volk, om zich toch door hunne blinde leidlieden (Mt 15, 14 ; 23, 16, 24) niet te laten misleiden, maar te letten op de teekenen des tijds, en uit zich zelven te oordeelen wat regt was, wat hun te doen stond.

⁶) Eene in overdragtelijke rede uitgedrukte vermaning om, terwijl het nog tijd is, zich met God en zijn geweten te verzoenen.

judex tradat te exactori, et exactor mittat te in carcerem. den regter, en de regter u overlevere aan den geregtsdienaar, en de geregtsdienaar u in de 59 (Mt 5, 25.) * Dico tibi, non exies inde, donec etiam novissimum minutum reddas. gij zult daar niet uitkomen, tot dat gij ook den laatsten penning betaalt.

DERTIENDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus krijgt bericht van een moord in den tempel aan sommige Galileërs gepleegd; hij maakt van die gelegenheid gebruik om te vermanen tot boetvaardigheid, en voorzegt den ondergang van de gansche natie, indien zij zich niet bekeeren, vs 1—5. De gelijkenis van den onvruchtbaren vijgeboom, vs 6—9. Jesus geneest eene kranke vrouw, en beschaamt zijne vijanden, die hem daarover berispten, vs 10—17. Twee gelijkenissen: van het mostaardzaad, en van het zuurdeeg, vs 18—21. Antwoord van Jesus op de vraag hem voorgesteld, of er weinigen zalig worden, vs 22—30. Zijn antwoord op het bericht hem door eenige Pharizeërs gegeven, dat Herodes hem zocht te dooden, vs 31—33. Smartvolle jammerklagt van Jesus over Jerusalems hardnekkige boosheid, en welke straf hen wachtte, vs 34, 35.

1 * Aderant autem quidam ipso * En er waren op dien zelfden 1
in tempore, nunciantes illi de tijd¹ eenigen tegenwoordig, die
Galilæis, quorum sanguinem Pi- hem bericht gaven van de Gali-
latus miscuit cum sacrificiis eor- leërs, wier bloed Pilatus met
rum. * Et respondens dixit illis: hunne offers gemengd had. * En 2
2 Putatis quòd hi Galilæi prae antwoordende zeide hij tot hen²:
nibus Galilæis peccatores fuerint, Meent gij dat deze Galileërs
3 quia talia passi sunt? * Non, boven al de Galileërs zondaars
dico vobis: sed nisi pœnitentiam waren, omdat zij zulks geleden
habueritis, omnes simi hebben? * Neen, zeg ik u: maar 3

1) in dien zelfden tijd, waarop Jesus de voorgaande redevoering hield, kwamen er eenigen hem bericht geven van die Galileërs, wier bloed Pilatus met hunne offers gemengd had, dat wil zeggen, die Pilatus om het leven had laten brengen, terwijl zij in den tempel bezig waren met offeren. Hij had, om zoo te spreken, het bloed dier menschen gemengd met het bloed hunner offerdieren. Deze daad van Pilatus is ons van elders niet bekend. Misschien strafte hij die Galileërs om oproer, waartoe zij, naar de getuigenis van Flavius Josephus (Antiqq 17, 9, 3), zeer genegen waren.

2) Om wat reden of met welke bedoeling die menschen aan Jesus bericht kwamen geven van die slagting, blijkt geenszins. Wat er van zij, de Zaligmaker maakt van deze gelegenheid gebruik, om die berigtgevers en de overigen, die daarbij tegenwoordig waren, tot bekeering te vermanen. Hij zwijgt van Pilatus, in het midden latende, of deze met regt of ten onregte die Galileërs had laten ombrengen. Hij ziet echter in hetgeen hun was overgekomen eene straf van God; maar hij loochent daarbij, waarschijnlijk om eene volksdwaling te bestrijden, dat men uit het rampzalig lot dier ongelukkigen kon besluiten tot hunne grootere schuld voor God: en hij vermaant hen tot bekeering, hen bedreigende, dat zij allen (de gansche natie) eveneens zouden omkomen (door het zwaard der Romeinen), indien zij zich niet bekeerden.

4 liter peribitis. * Sicut illi decem
et octo, supra quos cecidit
turris in Siloe, et occidit eos :
putatis quia et ipsi debitores
5 fuerint præter omnes homines
habitantes in Jerusalem? Non,
dico vobis: sed si pœnitentiam
non egeritis, omnes similiter
6 peribitis. * Dicebat autem et
hanc similitudinem: Arborem
fici habebat quidam plantatam
in vinea sua, et venit quærens
fructum in illa, et non invenit.
7 * Dixit autem ad cultorem vine-
e: Ecce anni tres sunt ex
quo venio quærens fructum in
ficulnea hac, et non invenio:
succide ergo illam: ut quid
8 etiam terram occupat? * At ille
respondens, dicit illi: Domine
dimitte illam et hoc anno, usque
9 dum fodiam circa illam, et mit-
tam stercora: *et siquidem fece-
rit fructum: sin autem, in futu-
rum succides eam.
10 * Erat autem docens in syna-
11 goga eorum sabbatis. * Et ecce
mulier, quæ habebat spiritum
infirmi-tatis annis decem et octo:
et erat inclinata, nec omnino

indien gij u niet bekeert, zult gij
allen desgelijks omkomen. * Of
4 gelijk die achttien¹, op welke de
toren in Siloë² viel, en hen dood-
de: meent ge dat ook deze schul-
denaars³ waren boven al de men-
schen diete Jerusalem woonden?
* Neen, zeg ik u: maar indien
5 gij u niet bekeert, zult gij allen
desgelijks omkomen⁴. * En hij
sprak ook deze gelijkenis⁵: 6
Zeker iemand had een vijge-
boom geplant staan in zijnen
wijngaard, en hij kwam vrucht
daaraan zoeken, en vond er
geene. * En hij zeide tot den wijn-
7 gaardenier: Zie het zijn nu drie
jaren dat ik vrucht kom zoeken
aan dezen vijgeboom, en ik vind
er geene: houw hem dus om:
8 waarom ook beslaat hij den
grond⁶? * Doch deze antwoordde,
en zeide tot hem: Heer! laat
hem nog dit jaar staan, totdat
ik rondom hem gespit, en mest
gelegd heb: * en brengt hij vrucht
9 voort, 't is wel: zoo niet, dan zult
gij hem tegen het volgende jaar
omhouwen.

* En hij leerde in hunne syna-
gog op den sabbath. * En zie 10
er was eene vrouw, die sedert 11
achtien jaren eenen geest van
verzwakking⁷ had: en zij was

1) een ander dergelijk geval.

2) de toren in Siloë viel, enz. Siloë (Jo 9, 7) was de naam van een vijver aan den voet van den berg Sion. Die toren zal een of ander gebouw zijn geweest, nabij dien vijver staande. Die toren stortte in, en verpletterde achttien Jerusalemmers in zijnen val. Ook wat hier vermeld wordt, is ons van elders niet bekend,

3) schuldenaars bij God, zondaren.

4) eveneens omkomen, onder de puinhopen uwer stad.

5) Door deze gelijkenis schetst Jesus de Israëlitische natie, als hebbende om haar bederf alreeds den ondergang verdiend. Gods langmoedigheid echter verleende haar nog een kort uitstel van die straf; doch beterde zij zich ondertusschen niet, dan was haar ondergang onvermijdelijk.

6) De zin: Waarom ook zou hij nutteloos den grond beslaan? een vruchtdragende boom kon die plaats innemen. Naar het Grieksch zou men hier kunnen overzetten: *Waarom mergelt hij den grond uit?*

7) eenen geest van verzwakking, eenen boozen geest, die haar de spieren en zenuwen

- 12 poterat sursum respicere.*Quam
cum videret Jesus, vocavit eam
ad se, et ait illi: Mulier, dimissa
13 es ab infirmitate tua. * Et imposuit illi manus, et confestim erecta est, et glorificabat Deum.
- 14 * Respondens autem archisynagogus, indignans quia sabbato curasset Jesus: dicebat turbæ: Sex dies sunt, in quibus oportet operari: in his ergo venite, et curamini, et non in die sabbati.
- 15 * Respondens autem ad illum Dominus dixit: Hypocritæ, unusquisque vestrum sabbato non solvit bovem suum, aut asinum a præsepio, et ducit
16 adaquare? * Hanc autem filiam Abrahæ, quam alligavit satanas, ecce decem et octo annis non oportuit solvi a vinculo isto die
17 sabbati? * Et cum hæc diceret, erubescabant omnes adversarii ejus: et omnis populus gaudebat in universis, quæ gloriose fiebant ab eo.
- 18 * Dicebat ergo: Cui simile est * Hij zeide dan⁹: Waaraan

van den rug verlamde, als blijkt uit de beschrijving harer krankheid: zij was *ineengebogen*, enz.

1) haren dank betuigende voor de weldaad aan haar door Jesus verrigt. Vgl. noot 5 op bladz. 57.

2) Die overste waagde het niet Jesus regtstreeks te berispen, en rigtte daarom zijn verwijt van sabbath-schennis tot de schare.

3) *Huichelaars*, omdat zij onder den dekmantel van godsdienstfever hunnen haat tegen hem verborgen.

4) *gebonden hield*, als gebonden hield aan den grond.

5) Was dat ongeoorloofd op den sabbath? De redenering is *a minori ad majus*: Of moest soms een mensch, eene dochter van Abraham, gesteld worden beneden eenen os of ezel?

6) *al zijne tegenstanders*, t. w. die overste der synagoog en de anderen aldaar tegenwoordig, die, gelijk hij, vijandig tegen Jesus gezind waren.

7) *beschaamd*, omdat zij niets wisten te antwoorden, en zich daar bespottelijk aangesteld hadden voor het volk.

8) de wonderwerken, die gestadiglijk door hem verrigt werden.

9) *dan*. Gebruik makende van de goede gezindheid dier volksschare, spreekt Jesus tot hen over het rijk Gods.

- regnum Dei, et cui simile aestimabo illud? * Simile est grano sinapis, quod acceptum homo misit in hortum suum, et crevit, et factum est in arborem magnam: et volucres caeli requieverunt in ramis ejus. (Mt 13, 31. Mc 4, 31.)
- 20 * Et iterum dixit: Cui simile
21 aestimabo regnum Dei? * Simile est fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ sata tria, donec fermentaretur totum. (Mt 13, 33.)
- 22 * Et ibat per civitates, et castella docens, et iter faciens in
23 Jerusalem. * Ait autem illi quidam: Domine, si pauci sunt, qui salvantur? Ipse autem dixit
24 ad illos: * Contendite intrare per angustam portam: quia multi, dico vobis, quaerent intrare, et
25 non poterunt. (Mt 7, 13.) * Cum autem intraverit paterfamilias, et cluserit ostium, incipietis foris
- is het rijk Gods gelijk, en waarbij zal ik het vergelijken¹? * Het is gelijk aan eene korrel mostaardzaad, welke iemand nam en in zijnen hof wierp, en zij wies op, en werd tot een grooten boom: en de vogelen des hemels rusten op zijne takken. * En wederom zeide hij: 20 Waarbij zal ik het rijk Gods vergelijken? * Het is gelijk aan 21 zuurdeeg, dat eene vrouw nam en kneedde onder drie maten meels, totdat het *meel* geheel gezuurd was. * En hij trok door steden, en 22 vlekken al leerende, en voortreizende naar Jerusalem². * Iemand nu zeide tot hem: Heere! 23 zijn het weinigen, die zalig worden? Doch hij zeide tot hen³: * Doet uw best om in te gaan 24 door de enge poort⁴! want velen, zeg ik u, zullen zoeken in te gaan, en het niet vermogen⁵. * Als dan⁶ de vader des huisgezins zal ingegaan zijn⁷, en de

1) De twee gelijkenissen, die nu volgen (vs. 19—21), zijn ook nog bij eene andere gelegenheid door den Zaligmaker gebezigd. Zie Mt 13, 31—33, en de aantekeningen.

2) Vgl. Lk 9, 51.

3) *tot hen*. Op de hem voorgestelde vraag geeft Jesus aan dien mensch en aan hen, die bij dien mensch hoorden, een *praktisch* antwoord: *Doet uw best*, enz.

4) *door de enge poort*. Het rijk Gods, hier het rijk der eeuwige zaligheid (vgl. noot 5 op bladz. 27), is in deze verzen (24—30) zinnebeeldig voorgesteld als eene woning, waar men niet dan door eene naauwe deur of poort kan binnen komen; doch die poort staat maar open voor eenen tijd, en eens wordt zij voor altijd gesloten. Die naauwe poort nu beteekent den ongemakkelijken ingang van die woning; en daardoor wordt te kennen gegeven, dat het moeite kost om tot de eeuwige zaligheid te geraken: daartoe namelijk is zelfverloochening van noode, en er moet onophoudelijk gestreden worden tegen gansch een leger van vijanden die, door wellust en hebzucht en hoogmoed aangevoerd (I Pt 2, 16), gedurig er op uit zijn, om ons te verschalken en ons den ondergang te berokkenen.

5) *niet vermogen*; omdat zij, toen het nog tijd was, hun best niet gedaan hebben om in te komen door de enge poort, en dat de poort nu gesloten is.

6) *Als dan*, enz. Eene verklaring van het voorafgaande: *velen zullen zoeken in te gaan, en het niet vermogen*.

7) In plaats van *zal ingegaan zijn* leest men hier in bijna al de Grieksche handschriften: *zal opgestaan zijn*. Men kan bij het *ingaan* van den huisvader denken aan het in zijne woning binnenleiden derzulken, die ingekomen waren door de enge

stare, et pulsare ostium, dicentes: Domine, aperi nobis: et respondens dicit vobis: Nescio vos unde sitis: (Mt 25, 10.) * tunc incipietis dicere: Manducavimus coram te, et bibimus, et in plateis nostris docuisti. * Et dicit vobis: Nescio vos unde sitis: discedite a me omnes operarii iniquitatis. (Mt 7, 23; 25, 41. Ps 6, 9.) * Ibi erit fletus, et stridor dentium: cum videritis Abraham, et Isaac, et Jacob, et omnes Prophetas in regno Dei, vos autem expelli foras. * Et venient ab Oriente, et Occidente, et Aquilone, et Austro, et accumbent in regno Dei. * Et ecce sunt novissimi qui erunt primi, et sunt primi qui erunt novissimi. (Mt 19, 30; 20, 16. Mc 10, 31.)

31 * In ipsa die accesserunt quidam Pharisæorum, dicentes illi: Exi, et vade hinc: quia Herodes vult te occidere. * Et ait illis:

deur gesloten hebben, zult gij beginnen buiten te staan, en aan de deur te kloppen, zeggende: Heere, doe ons open! en antwoordende zal hij tot u zeggen: Ik weet niet van waar gij zijt¹: * alsdan zult gij beginnen te zeggen: Wij hebben voor uwe oogen gegeten, en gedronken², en op onze straten hebt gij geleerd. * En hij zal tot u zeggen: Ik weet niet van waar gij zijt³: gaat weg van mij allen gij werkers der ongerechtigheid⁴. * Aldaar⁵ zal geweest zijn, en gekners der tanden: wanneer gij Abraham en Isaak, en Jakob, en al de Propheten in het rijk Gods zult gezien hebben, maar u zelven buitengeworpen⁶. * En er zullen komen van Oosten, en Westen, en Noorden, en Zuiden, en aanzitten in het rijks Gods⁷. * En zie er zijn laatsten die eersten zullen zijn, en er zijn eersten die laatsten zullen zijn⁸.

* Op dien zelfden dag⁹ traden er eenige van de Pharisëers toe, en zeiden tot hem: Ga weg, en vertrek van hier¹⁰! want Herodes

poort. Denkt men hem als *opstaande*, dan heeft hij zitten wachten op zijne vrienden, en deze nu binnen gekomen zijnde, staat hij op en gaat de deur van zijne woning sluiten.

1) gij zijt mij vreemd; gij behoort niet tot den kring mijner vrienden.

2) d. i. wij hebben gemeenzaam met u omgegaan. Hieruit, en uit dat wat volgt: *op onze straten hebt gij geleerd*, blijkt duidelijk, dat deze parabel, ofschoon van algemeene toepassing, toch allereerst gezegd is op Jesus' tijd- en landgenooten.

3) Hunne kennismaking met den huisvader en hun gemeenzaame omgang met hem baten hun niets; hij blijft bij zijn antwoord: *Ik weet niet van waar gij zijt*.

4) Dit is niet meer parabolisch, maar eigenlijk gezegd.

5) *Aldaar*, ter plaatse waarheen de zulken dan gaan moeten, tot welke hij zeggen zal: *Gaat weg van mij*. Zie noot 3 op bladz. 53.

6) Na deze onderscheiding en afscheiding gezien te hebben, zijn zij ter plaatse, waar geweest zal zijn en knerzing der tanden. Zij heeten *buitengeworpenen* als dezulken die niet werden toegelaten tot het feest. Vgl. Mt 25, 30, en de aantekeningen.

7) Vgl. Mt 8, 11, en de noten aldaar.

8) Zie voor den zin dezer woorden noot 3 op bladz. 128.

9) op welchen Jesus gesproken had van het ingaan door de enge poort.

10) *van hier*. Jesus had Galilea alreeds verlaten (Lk 9, 51, 56), en bevond zich thans in Perea, dat toen ook behoorde tot het grondgebied van Herodes Antipas, van wien hier nu gesproken wordt. Vgl. noot 7 op bladz. 334.

Ite, et dicite vulpi illi: Ecce ejicio dæmonia, et sanitates perficio hodie, et cras, et tertia die consummor.* Verumtamen oportet me hodie et cras et sequenti die ambulare: quia non capit prophetam perire extra Jerusalem.* Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis Prophetas, et lapidas eos, qui mittuntur ad te, quoties volui congregare filios tuos quemadmodum avis nidum suum sub pennis, et noluisti? (Mt 23, 37.)

* Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Dico autem vobis, quia non videbitis me donec veniat cum dicetis: Benedictus, qui venit in nomine Domini.

wil u dooden¹. * En hij zeide tot hen: Gaat, en zegt aan dien vos²: Zie ik werp booze geesten uit, en verrigt genezingen³ heden, en morgen, en op den derden dag word ik voleindigd⁴. * Evenwel moet ik heden en morgen en den volgende dag op weg zijn: want het mag niet zijn dat een profeet omkome buiten Jerusalem. * Jerusalem, Jerusalem⁵, gij die de Propheten doodt, en steent die tot u gezonden worden! hoe menigmaal heb ik uwe kinderen willen vergaderen gelijk een vogel zijn nest onder de vleugelen, en gij hebt niet gewild! * Zie uw huis zal ulieden woest overgelaten worden. En ik zeg u dat gij mij niet zien zult totdat *de tijd* komt dat gij zeggen zult: Gezegend hij, die komt in den naam des Heeren!

1) *Herodes wil u dooden*. Herodes zag Jesus ongaarne in zijn grondgebied; daar hij hem echter, uit vrees voor het volk, niet met geweld darfte verwijderen, zoo bediende hij zich tot dat einde van een list; eenige Phariseërs, door hem opgemaakt, moesten schijnbaar welmeenend Jesus gaan waarschuwen, dat Herodes uit was op zijn leven, om zoo doende hem schrik aan te jagen, en door vrees uit zijn grondgebied te verwijderen.

2) *zegt aan dien vos*. Daardoor geeft Jesus te verstaan, dat Herodes' list hem bekend was.

3) dat is, met een woord gezegd: Ik doe wonderwerken. — Het was juist ter oorzake van Jesus' wonderwerken, dat Herodes hem uit zijn grondgebied wilde verwijderen. Die wonderwerken, alle even zoo vele weldaden, maakten den propheet van Nazareth zeer gezien bij het volk, en wekten daardoor eenen boosaardigen naiever op bij den vorst, en wellicht ook wel vrees voor zijnen troon.

4) *worde ik voleindigd*. Het *consummor* der Vulgaat vordert deze overzetting, waarvan de zin is: *ik sterf*. Doch het Grieksche woord op deze plaats door de Vulgaat als *passivum* genomen zou ook opgevat kunnen worden als *medium*, en dan ware de beteekenis: *ik maak (mij) een einde, ik eindig*. De laatste opvatting komt ons veel verkieslijker voor, en volgens deze laat Jesus aan Herodes zeggen: Ik vrees u niet; ik verwijder mij niet; ik wil nog gedurende drie dagen voortgaan met het doen van wonderwerken op uw grondgebied. Nogtans (dit is de zin van vs 33) verblijf ik niet op de plaats, waar ik mij op dit oogenblik bevind: ik moet heden en morgen en den volgende dag op weg zijn, en mijne reis voortzetten en naar Jerusalem gaan; aldaar toch, en niet op uw grondgebied zal ik gedood worden; *want het mag niet zijn, dat een propheet om het leven kome buiten Jerusalem*. In deze laatste woorden van den Zaligmaker ligt een bitter verwijt voor Jerusalem, als de gewone moordenaars van Gods afgezanten.

5) Deze voorzegging van Jerusalems ondergang (vs 34, 35) is hier, naar het gevoelen van Lukas van Brugge, door den Evangelist overgenomen uit Mt 23, 37—39. Het noodige ter opheldering is aldaar gezegd.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus geneest eenen waterzuchtige op den sabbath, en verdedigt het geoorloofde van deze daad, vs 1—6. Eene waarschuwing tegen de trotschheid, vs 7—11. Eene vermaning tot onbaatzuchtige liefdadigheid, vs 12—14. De gelijkenis van de genoodigden tot een avondmaal, die onder verschillende voorwendsels weigeren daaraan deel te nemen, vs 15—24. Wat Jesus eischt van die hem willen volgen, met de gelijkenissen van den torenbouwer, en van den koning die oorlog gaat voeren, vs 25—33. Laf geworden zout werpt men weg, vs 34, 35.

1	* Et factum est cum intraret	* En het geschiedde als Jesus	1
1	Jesus in domum cujusdam principis Pharisæorum sabbato manducare panem, et ipsi observabant eum. * Et ecce homo quidam hydropticus erat ante illum.	op een sabbath in het huis van een overste der Phariseërs ¹ kwam om brood te eten ² , dat zij ³ hem gadesloegen ⁴ . * En zie	2
2	* Et respondens Jesus dixit ad Legisperitos, et Pharisæos, dicens: Si licet sabbato curare?	zeker waterzuchtig mensch was <i>daar</i> voor hem <i>staande</i> ⁵ . * En	3
3	* At illi tacuerunt. Ipse vero apprehensum sanavit eum, ac dimisit. * Et respondens ad illos dixit: Cujus vestrum asinus, aut bos in puteum cadet, et non continuo extrahet illum die sabbati? * Et non poterant ad hæc respondere illi.	Jesus nam het woord en sprak tot de Wetgeleerden, en Phariseërs, zeggende: Is het geoorloofd op den sabbath te genezen? * Zij nu zwegen ⁶ . Doch hij hem	4
4		aanvattende genas hem, en liet hemgaan. * En hij sprak tot hen en zeide: Van wien uwer zal een ezel, of een os in een put vallen, en hij niet terstond hem daaruit trekken op den sabbath-dag?	5
5		* En zij konden hem hierop geen wederantwoord geven ⁷ .	6
6			

1) van een overste der Phariseërs. Maar het Grieksch: van een van de oversten der Phariseërs. Men denke hier aan een of ander voornaam hoofd van die sekte.

2) kwam om brood te eten, dat is, om maaltijd te houden. Die overste der Phariseërs had Jesus uitgenoodigd, wel onder schijn van hoogachting, maar inderdaad met een boos oogmerk.

3) zij, t. w. die overste en de anderen, Wetgeleerden en Phariseërs, op dien maaltijd genoodigd. Zie vs 3.

4) om iets berispelijks te vinden in zijn gedrag.

5) Vóór dat men nog aan tafel ging, wat op te maken is uit vs 7, volg., stond die waterzuchtige mensch daar voor Jesus, en gaf, zonder te spreken, genoeg te kennen, wat hij van den wonderdoener van Nazareth begeerde.

6) Zij hielden het genezen op den sabbath-dag voor ongeoorloofd, maar durfden hier, regstreeks daaromtrent ondervraagd, hun gevoelen niet zeggen, uit vrees van door hem beschaamd gemaakt te worden, gelijk al meermalen geschied was; en daarom zwegen zij op Jesus' vraag. Vgl. Lk 13, 14.

7) Tegen deze redenering konden zij niets inbrengen. Vgl. het aangeteekende op Lk 13, 15—17.

- 7 * Dicebat autem et ad invita- * En hij sprak ook tot de
tos parabolam, intendens quo- genoodigden eene gelijkenis, op-
modoprimos accubitus eligerent, merkende hoe zij de eerste plaat-
8 dicens ad illos : * Cum invitatus sen uitkozen, en zeide tot hen :
fueris ad nuptias, non discumbas * Als gij ter bruiloft genoodigd
in primo loco, ne forte honora- 8 zijt, ga dan niet aanzitten op de
9 tior te sit invitatus ab illo, * et eerste plaats¹, er mogt misschien
veniens is, qui te et illum voca- een aanzienlijker dan gij door
vit, dicat tibi : Da huic locum : hem genoodigd zijn, * en degene,
et tunc incipias cum rubore no- 9 die u en hem genoodigd heeft,
vissimum locum tenere : * sed gekomen zijnde, konde tot u zeg-
10 cum vocatus fueris, vade, recum- gen : Maak voor dezen plaats ! en
be in novissimo loco : ut, cum alsdan zoudt gij met beschaming²
venerit qui te invitavit, dicat de laatste plaats gaan bezetten³ :
11 tibi : Amice, ascende superius. * maar wanneer gij genoodigd zijt,
Tunc erit tibi gloria coram simul ga, en zit aan op de laatste plaats,
discumbentibus : (*Prov 25, 7*) opdat als hij, die u genoodigd
12 * quia omnis, qui se exultat, heeft gekomen is, hij tot u zegge :
humiliabitur : et qui se humiliat, Vriend ! ga hooger op ! Dan zal
exaltabitur. (*Mt 23, 12. Inf 18, u eere geworden in tegenwoor-
14.)* * Dicebat autem et ei, qui digheid van hen die mede aanzit-
se invitaverat : Cum facis tenen : * want al wie zich verheft,
13 prandium, aut coenam, noli vo- zal vernederd : en wie zich ver-
care amicos tuos, neque fra- nedert, zal verheven worden.
tres tuos, neque cognatos, neque * En hij zeide ook tot dien, die
vicinos divites : ne forte te hem genoodigd had : Wanneer
et ipsi reinventent, et fiat tibi gij een middag- of avondmaal
retributio. (*Tob 4, 7. Prov. aanrigt⁴, noodig niet uwe vrien-
3, 9.)* * sed cum facis convi- den, noch uwe broeders, noch
den, noch uwe broeders, noch
bloedverwanten, noch rijke ge-
buren, opdat niet soms⁵ ook
zij u wedernoodigen, en u ver-
gelding geschiede. * maar wan-
neer gij een gastmaal aanrigt, 13

1) Niet juist om aan deze Schriftgeleerden en Phariseërs eene les van wellevendheid te geven, nam Jesus hier het woord op ; neen, zijne bedoeling was veeleer eene hunner hoofdzonden, hunne trotschheid, te berispen, en hen tot ootmoed te vermanen, en dit door de herinnering van die algemeene vergeldingswet, in de H. Schriften meermalen (*Prov 15, 33 ; 16, 18 ; 29, 23*) verkondigd, en door den Zaligmaker hier (vs 11) met andere woorden herhaald.

2) over uwe terugzetting.

3) De overige genoodigden hebben hunne plaatsen alreeds ingenomen, en staan niet voor hem op.

4) Ook hier wederom (vs 13—14) is Jesus' rede parabolisch ; zijn oogmerk was te leeren, dat de werken van liefdadigheid, om door God vergolden te kunnen worden, onbaatzuchtig moesten wezen. Zie wat Jesus dienaangaande leert bij Lk 6, 33—36.

5) omdat gij niet soms daarbij bedoelen moogt, op uwe beurt door hen genoodigd te worden.

14 vium, voca pauperes, debiles, claudos, et cæcos : * et beatus eris, quia non habent retribuere tibi: retribuetur enim tibi in resurrectione justorum.

15 * Hæc cum audisset quidam de simul discumbentibus, dixit illi : Beatus, qui manducabit panem

16 in regno Dei. * At ipse dixit ei : Homo quidam fecit cœnam magnam, et vocavit multos. (*Mt*

17 *22, 2. Apoc 19, 9.*) * Et misit servum suum hora cœnæ dicere invitatis ut venirent, quia jam

18 parata sunt omnia. * Et cœperunt simul omnes excusare. Primus dixit ei : Villam emi, et necesse habeo exire, et videre illam :

19 rogo te habe me excusatum. * Et alter dixit : Juga boum emi quinque, et eo probare illa : rogo

20 te habe me excusatum. * Et alius dixit : Uxorem duxi, et ideo

21 non possum venire. * Et reversus servus nunciavit hæc domino suo. Tunc iratus paterfamilias,

noodig armen, lammen, kreupe-
len, en blinden : * en zalig zult
gij zijn, omdat zij niet hebben
om u te vergelden : want het zal
u vergolden worden in de verrij-
zenis der regtvaardigen¹.

* En een van hen die mede
aanzaten dit gehoord hebbende²,
zeide tot hem : Zalig hij, die
brood zal eten in het rijk Gods!
* Doch hij zeide tot hem³: Zeker
mensch rigtte een groot avond-
maal aan, en noodigde velen.
* En hij zond zijnen dienstknecht
ter ure des avondmaals om aan
de genoodigden⁴ te zeggen dat
zij komen zouden, daar reeds
alles gereed was. * En zij be-
gonnen gelijkelijk allen⁵ zich
te verontschuldigen. De eerste
zeide tot hem : Ik heb eene
landhoeve gekocht, en moet
noodzakelijk uitgaan, en haar
bezigtigen : ik bid u houd mij
voor verontschuldigd ! * En een
ander zeide : Ik heb vijf koppel
ossen gekocht, en ga ze beproe-
ven : ik bid u houd mij voor
verontschuldigd ! * En een ander
zeide : Ik heb eene vrouw
getrouwd, en daarom kan ik niet
komen. * En de dienstknecht
kwam terug en berigtte dit aan
zijnen heer. Toen werd de vader
des huisgezins vergramd, en

¹) in de verrijzenis der regtvaardigen. Door deze uitdrukking wordt het leven na dit leven beteekend, en tegelijk de eeuwige zaligheid, tot welke volmaaktheid de verrijzenis des vleesches behoort. De verrijzenis der regtvaardigen heet elders (Jo 5, 29) de verrijzenis ten leven, en staat daar tegenover de verrijzenis ten oordeel (ter verdoeming).

²) Wat Jesus daar zeide (vs. 14) van eene vergelding in de verrijzenis der regtvaardigen, dit gaf aan een der dischgenooten aanleiding om het geluk te verheffen van dezulken, die geraken zouden tot de eeuwige zaligheid, door hem hier voorgesteld onder het beeld van een maaltijd, gelijk ook Jesus dit meermalen deed.

³) Op die uitboezeming van den Phariseër antwoordt Jesus met eene gelijkenis, welke veel overeenkomst heeft met de parabel van de genoodigden bij Mt 22, 1—14.

⁴) om hun, die vroeger reeds uitgenoodigd waren, te laten aanzeggen, dat zij nu moesten komen. Zie Mt 22, 3, en de aantekening op die plaats.

⁵) gelijkelijk allen : allen, de een zoo wel als de ander, als ware het afgesproken werk geweest.

dixit servo suo : Exi cito in plateas, et vicos civitatis : et pauperes, ac debiles, et cæcos, et claudos introduc huc. * Et ait servus : Domine, factum est ut imperasti, et adhuc locus est. * Et ait dominus servo : Exi in vias, et sepes : et compelle intrare, ut impleatur domus mea. * Dico autem vobis quòd nemo virorum illorum, qui vocati sunt, gustabit cænam meam. * Ibant autem turbæ multæ cum eo : et conversus dixit ad illos : * Si quis venit ad me, et non odit patrem suum, et matrem,

zeide tot zijnen dienstknecht : Ga spoedig uit naar de pleinen, en straten der stad : en breng de armen, en lammen, en blinden, en kreupelen hier binnen. * En de dienstknecht zeide¹ : Heer ! het is geschied gelijk gij bevolen hebt, en nog is er plaats. * En de heer zeide tot den dienstknecht : Ga uit naar de wegen, en heggen, en dwing² dat men binnen ga, opdat mijn huis vol worde. * En ik zeg³ ulieden dat geen dier mannen, die genoodigd waren, mijn avondmaal zal proeven⁴. * Vele scharen nu gingen met hem⁵ : en zich omkeerende zeide hij tot hen : * Indien iemand tot mij komt⁶, en niet haat⁷ zijnen

1) na dien last volbragt te hebben.

2) dring er ten sterkste op aan.

3) De heer des huizes spreekt hier nog, maar thans het woord rigtende tot al zijne dienstknechten.

4) Het groote avondmaal in deze parabel is de hemelsche gelukzaligheid, ter genieting genadiglijk aangeboden. De Heer des huizes, de aanregter van dien maaltijd, is God ; en de dienstknecht, die uitnoodigt tot dien maaltijd is de God-mensch Jesus-Christus, zoowel in eigen persoon, als door de bediening van zijne leerlingen, en van zijnen Voorlooper Joannes. De genoodigden zijn, in de eerste plaats, de Israëlieten, het volk met hunne priesters en Schriftgeleerden ; en vervolgens de heidenen, wier roeping hier prophetisch is aangeduid door dat uitnoodigen van allen die men buiten de stad op de groote wegen en langs de heggen zoude aantreffen. Onder die *armen en lammen en blinden en kreupelen*, die ter maaltijd komen (vs. 21), versta men geringe lieden uit de Israëlieten en ook dezulken, die tot de heffe des vols behoorden, tollenaars en openbare zondaars (vgl. Mt 21, 31). Zij staan daar tegenover die aanzienlijken, welke, om verschillende redenen, de eene hierom, de andere daarom, zich verontschuldigen, de uitnoodiging niet willende aannemen. Dat die *armen en lammen*, enz. (vs. 21) gevraagd worden, nadat de eerst genoodigden geweigerd hadden, dit behoort tot de inkleeding van het parabolisch verhaal, maar niet tot de zaken, welke daardoor beduid worden. Overigens door deze parabel, voor zooverre zij eene vermanende strekking heeft, wil Jesus dien Wetgeleerden en Phariseërs (vs. 3) en huns gelijken onder het oog brengen, dat zij zich door hunne gehechtheid aan het goed en het genot dezer aarde lieten terug houden van gehoor te geven aan zijne roepstem, en welk het rampzalig gevolg daarvan wezen zou : tollenaars en zondaars en heidenen zouden aan de zaligheid van het Godsrijk deelachtig worden, terwijl zij van dat geluk zouden verstoken blijven.

5) toen hij, na het huis van dien Phariseër (vs. 1) verlaten te hebben, zijne reis naar Jerusalem voortzette.

6) te weten, om mijn leerling en volgeling te worden, en een belijder te wezen van mijnen naam.

7) De zin van vs. 26 en 27 is : Opoffering en zelfsverloochening zijn noodza-

et uxorem, et filios, et fratres, et sorores, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus. (Mt 10, 37.) * Et qui non bajulat crucem suam, et venit post me, non potest meus esse discipulus. (Mt 10, 38; 16, 24. Mc 8, 34.) * Quis enim ex vobis volens turrim ædificare, non prius sedens computat sumptus, qui necessarii sunt, si habeat ad perficiendum, * ne, posteaquam posuerit fundamentum, et non potuerit perficere, omnes, qui vident, incipiant illudere ei, * dicentes: Quia hic homo cœpit ædificare, et non potuit consummare? * Aut quis rex iturus committere bellum adversus alium regem, non sedens prius cogitat, si possit cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad se? * alioquin adhuc illo longe agente, legationem mittens rogat ea, quæ pacis sunt. * Sic ergo omnis ex

vader, en moeder, en vrouw, en kinderen, en broeders, en zusters, ja ook nog zijn eigen leven, hij kan mijn leerling niet zijn. * En wie niet zijn kruis draagt, en achter mij komt, kan mijn leerling niet zijn. * Want¹ wie van u als hij een toren² wil bouwen, gaat niet eerst zitten en berekent de noodige kosten, of hij wel *genoeg* heeft om te voltoojen, * opdat niet, als hij den grondslag gelegd heeft, en niet voleindigen kan, allen, die het zien, hem beginnen te bespotten, * zeggende: Deze mensch begon te bouwen, maar heeft niet kunnen voleindigen? * Of welk koning als hij een anderen koning zal gaan beoorlogen, zet niet zich neder en bedenkt eerst, of hij wel in staat is met tien duizend *man* slag te leveren aan hem die met twintig duizend op hem aankomt? * en zoo niet³ dan zendt hij als deze nog verre af is⁴, een gezantschap en vraagt om een vredesverdrag. * Evenzoo⁵ dan kan ook niemand van u, die niet

kelijke vereischten bij iedereen, die waarlijk mijn volgeling zijn wil. Vergelijk hier Jesus' woorden bij Mt 10, 37—39 en de aanteekeningen. *Haten* is hier *minder liefhebben*.

1) *Want*. Hoe zeer die opoffering en zelfverloochening noodzakelijk is, wordt door twee voorbeelden aangeduid. De zin is: Want zonder die opoffering en zelfverloochening kan men even zoo weinig mijn volgeling zijn, als iemand een toren kan bouwen zonder het noodige geld te hebben om de kosten te dekken, of als een koning oorlog kan voeren, indien hem daartoe de noodige strijdkrachten ontbreken.

2) een kasteel of groot gebouw.

3) indien hij daartoe niet in staat is.

4) en deze alzoo de betrekkelijk veel geringere legermagt van zijnen tegenstander nog niet kent.

5) *Evenzoo*. Hier is de toepassing van het dubbele voorbeeld, gegeven in vs 28—32: *Evenzoo* bedenke ook een iegelijk die mijn volgeling wil worden, dat hij bereid moet wezen, om, des nood zijnde, voor de belijdenis van mij en mijne leer alles op te offeren. De Zaligmaker wil echter door dit zeggen niet te kennen geven, dat het van elks goedvinden afhangt, of hij al of niet tot zijne leerlingen wil behooren: neen, allen, zonder uitzondering, moeten zijne leerlingen worden; maar zijne bedoeling is te leeren, dat het besluit om een belijder te worden van zijnen naam eene allerernstigste zaak is, en die geschieden moet met rijp beraad, en vast besloten bereidwilligheid tot opoffering en zelfverloochening.

vobis, qui non renunciat omnibus, quæ possidet, non potest
 34 meus esse discipulus. * Bonum est sal. Si autem sal evanuerit, in quo condictur? (Mt 5, 13. Mc
 35 9, 49.)* Neque in terram, neque in sterquilinum utile est, sed foras mittetur. Qui habet aures audiendi, audiat.

alles verzaakt, wat hij bezit, mijn leerling zijn. * Het zout is goed¹.
 34 Doch heeft het zout zijne kracht verloren, waarmede zal men het smakelijk maken? * Noch voor
 35 het land, noch voor den mesthoop is het dienstig², maar men zal het buiten werpen. Wie ooren heeft om te hooren, die hoore³!

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus verdedigt zijnen omgang met tollenaars en zondaars tegen Phariseërs en Schriftgeleerden, die dit gedrag aanstootelijk vonden, en morrende hunne verontwaardiging daarover te kennen gaven, vs 1, 2; en hij stelt tot dat einde drie gelijkenissen voor: van het verloren schaap, vs 3—7; van de verloren drachme, vs 8—10; en van den verloren zoon, vs 11—32.

1	* Erant autem appropinquantes ei publicani, et peccatores	* De tollenaars ⁴ nu, en de zondaren ⁵ naderden tot hem ⁶ om	1
2	ut audirent illum. * Et murmurabant Pharisei, et Scribae, dicentes: Quia hic peccatores recipit, et manducat cum illis. * Et ait ad illos parabolam istam, dicens: * Quis ex vobis homo, qui habet centum oves: et si perdiderit unam ex illis,	hem te hooren ⁷ . * En de Phariseërs, en de Schriftgeleerden morden, zeggende: Deze ontvangt zondaars, en eet met hen ⁸ . * En hij sprak tot hen deze gelijkenis, zeggende ⁹ : * Welk mensch onder u, die honderd schapen heeft ¹⁰ : en één daarvan	2
3			3
4			4

1) Het zout is een voortreffelijk ding; en evenzoo is het eene voortreffelijke zaak een belijder te worden van Jesus' naam; doch er moet in die belijdenis ten einde toe volhard worden; anders is men gelijk aan zout, dat zijne kracht verloren hebbende, zouteloos is, en dan, nergens meer toe dienende, wordt weggeworpen.

2) Zouteloos zout dient tot niets. Het deugt niet, gelijk het daar is, voor mest op het land; en het deugt evenmin om op den mesthoop geworpen en met andere vuilnis ter rotting vermengd te worden.

3) Zie noot 5 op bladz. 70.

4) Zie noot 3 op bladz. 42.

5) Men denke hier aan openbare zondaars.

6) *naderden tot hem*. De Grieksche uitdrukking op deze plaats kan beteekenen, dat er aanhoudend tollenaars en zondaren tot Jesus kwamen.

7) met het goede oogmerk, om zich door hem te laten onderrichten.

8) Deze *ontvangt zondaars*, hij laat hen tot zich toe; hij gaat gemeenzaam om met zulk volk, en verschijnt zelfs aan hunne tafels. — De Phariseërs en Schriftgeleerden ergeren zich daaraan en verwijten Jesus deze handelwijze: *Deze ontvangt zondaars, en eet met hen*.

9) Jesus gewaardigt zich, zijn gedrag te verdedigen, en bezigt daartoe drie gelijkenissen, waarin hij leert, hoe aangenaam aan God de bekeering is van den zondaar, en derhalve hoe echt godsdienstig een werk het was, aan die bekeering te arbeiden.

10) Deze eerste gelijkenis van het verloren schaap vindt men ook bij Mt 18, 12—14. Zie de aantekeningen op die plaats.

nonne dimittit nonaginta novem
 in deserto, et vadit ad illam,
 quæ perierat, donec inveniatur
 5 eam? (Mt 18, 12.) * Et cum
 invenerit eam, imponit in hume-
 6 ros suos gaudens: * et veniens
 domum convocat amicos, et
 vicinos, dicens illis: Congra-
 tulamini mihi quia inveni ovem
 7 meam, quæ perierat? * Dico vobis
 quod ita gaudium erit in cælo
 super uno peccatore pœnitentiam
 agente, quàm super nonaginta
 novem justis, qui non indigent
 8 pœnitentia. * Aut quæ mulier
 habens drachmas decem, si per-
 diderit drachmam unam, nonne
 accendit lucernam, et everrit
 domum, et quærit diligenter,
 9 donec inveniatur? * Et cum inve-
 nerit, convocat amicas, et vicinas,
 dicens: Congratulamini mihi
 quia inveni drachmam, quam
 10 perdideram? * Ita dico vobis,
 gaudium erit coram angelis Dei
 super uno peccatore pœnitentiam
 agente.

11 * Ait autem: Homo quidam
 12 habuit duos filios: * et dixit
 adolescentior ex illis patri: Pa-
 ter, da mihi portionem substanti-
 æ, quæ me contingit. Et divisit

verliest, laat niet de negen en
 negentig in de woestijn, en gaat
 naar het verlorene zoeken, totdat
 hij het vindt? * En als hij het
 5 gevonden heeft, legthij het blijde
 op zijne schouderen: * en te huis
 6 gekomen roept hij de vrienden,
 en geburen bijeen, en zegt tot
 hen: Verblijdt u met mij, want
 ik heb mijn verloren schaap we-
 dergevonden! * Ik zeg u: evenzóó
 7 zal er in den hemel¹ blijdschap
 zijn over éénen zondaar die zich
 bekeert, meer dan over negen en
 negentig regtvaardigen, die geene
 bekeering noodig hebben². * Of
 8 welke vrouw die tien drachmen³
 heeft, als zij ééne drachme ver-
 liest, steekt niet de lamp aan, en
 veegt het huis uit, en zoekt zorg-
 vuldig, totdat zij die vindt? * En
 9 als zij die gevonden heeft, roept
 zij de vriendinnen, en geburinnen
 bijeen, en zegt: Verblijdt u met
 mij, want ik heb de drachme
 gevonden, die ik verloren had!
 10 * Evenzóó zeg ik u, zal er blijd-
 schap zijn bij de engelen⁴ Gods
 over éénen zondaar die zich be-
 bekeert.

* En hij zeide: Zeker mensch
 11 had twee zonen: * en de jongste⁵
 12 van hen zeide tot den vader:
 Vader, geef mij van 't goed
 het gedeelte, dat mij toekomt⁶.

1) in den hemel, bij Gods engelen, Vgl. vs 11.

2) die door hunne grove zonden God niet verlaten hebben, en alzoo niet behoeven tot Hem terug te keeren. — Grooter is op dat oogenblik de vreugde over de bekeering van dien éénen zondaar, dan over negen en negentig regtvaardigen, die geene bekeering, enz.

3) Drachme is de naam van een stuk zilvergeld. Vgl. noot 5 op bladz. 115.

4) blijdschap van Gods engelen. Derhalve dragen zij kennis van zijne bekeering; en zij verblijden zich daarover, omdat daardoor voldaan wordt aan Gods begeerte, die niet den dood des zondaars wil, maar dat hij zich bekeere en leve (Ez 33, 11); en wiens verlangen het is, dat alle menschen zalig worden (I Tim 2, 1).

5) De zondaar is hier de jongste, omdat deze lichter voor verleiding vatbaar kon gedacht worden.

6) Volgens het erfregt bij de Joden (Dt 21, 17), kreeg de oudste zoon een dubbel deel van het vaderlijk vermogen. De zusters erfden niet. Wat dien jongsten zoon derhalve toekwam, was het derde gedeelte van het goed zijns vaders.

- 13 illis substantiam. * Et non post multos dies, congregatis omnibus, adolescentior filius peregre profectus est in regionem longinquam, et ibi dissipavit substantiam suam vivendo luxuriose. * Et postquam omnia consummasset, facta est fames valida in regione illa, et ipse coepit egere. * Et abiit, et adhæsit unicivium regionis illius. Et misit illum in villam suam ut pasceret porcos. * Et cupiebat implere ventrem suum de siliquis, quas porci manducabant: et nemo illi dabat. * In se autem reversus, dixit: Quanti mercenarii in domo patris mei abundant panibus, ego autem hic fame pereo! * Surgam,
- En hij verdeelde het goed onder hen¹. * En niet vele dagen daarna², toen de jongste zoon alles bijeenvergaderd had, reisde hij weg naar een vergelegen land³, en aldaar verkwistte hij zijn goed een ongebonden leven leidende. * En toen hij alles verteerd had, kwam er een zware hongersnood in dat land, en hij begon gebrek te lijden⁴. * En hij ging heen⁵, en verbond zich aan een der burgers van dat land. En deze zond hem naar zijne hoeve om zwijnen te hoeden⁶. * En hij had gaarne zijnen buik gevuld⁷ met het voeder⁸, dat de zwijnen aten: maar niemand gaf het hem⁹. * En tot inkeer gekomen¹⁰, zeide hij:

1) Tot die verdeling was de vader, bij zijn leven, door geene wet of gewoonte verplicht; nogtans stond het hem vrij dit te doen; en in dit parabolisch verhaal moest de vader dit doen, omdat hij God verbeeldt, die den mensch naar zijnen *vrijen* wil laat handelen. De vader *verdeelde* dan zijn goed onder zijne twee kinderen, zoo nogtans, dat hij het deel, 't welk zijnen oudsten zoon toekwam, onder zijn beheer hield.

2) *toen hij alles bijeenvergaderd had*, alles wat hij van zijnen vader ontvangen had, tot gereed geld gemaakt hebbende wat hij niet mede kon nemen.

3) *Niet vele dagen daarna reisde hij weg naar een vergelegen land*. Hij had geen rust meer in het ouderlijk huis, en haastte zich om zoo spoedig mogelijk, ver verwijderd uit de oogen van zijnen vader, zonder stoornis zijne rampzalige vrijheid te kunnen genieten.

4) Toen hij in zijn ongebonden leven schier alles wat hij bezat, had doorgebracht, kwam er een zware hongersnood, waar groote duurte van levensmiddelen het noodzakelijk gevolg van was; en daarom was het weinige dat hij nog over had spoedig verteerd, en begon hij weldra gebrek te lijden.

5) Vers 15 en 16 schetsen den staat van schandelijke vernedering en diepe ellende, waartoe die ongelukkige jongeling door zijne ligtzinnigheid vervallen was.

6) Dat was wel het schandelijkste en vernederendste werk, waartoe een Jood kon gebruikt worden.

7) De uitdrukking is gekozen, om zijn groot gebrek aan genoegzaam voedsel te beteekenen.

8) *voeder*. Noch het Latijnsche woord hier in de Vulgaat gebezigd, noch het woord van den Griekschen tekst, heeft de beteekenis, die toekomt aan ons Nederduitsch woord *draf*. Het voedsel, waarvan hier gesproken wordt, is de vrucht van den zoogenaamden Joannes-broodboom, de *Ceratonia siliqua* bij Linneüs.

9) *niemand gaf het hem*. De eigenaar van die zwijnen, welke deze ongelukkige jongeling moest hoeden om niet van honger te sterven, gaf hem, hetzij dan om den duren tijd, hetzij uit gierigheid, niet genoeg te eten om te leven. Om dan zijnen honger te stillen, had hij gaarne iets gehad van dat mestvoeder der zwijnen: maar niemand gaf er hem van.

10) Zijne diepe ellende bragt hem tot nadenken en tot bewustheid van zijne schuld. Wat bij de bekeering van den zondaar het werk is van Gods genade, wordt niet aangeduid in de parabel, als welke hier alleen datgene verhaalt wat zich uitwendig vertoont.

et ibo ad patrem meum, et dicam
 ei : Pater, peccavi in cælum, et
 19 coram te : * jam non sum dignus
 vocari filius tuus : fac me sicut
 20 unum de mercenariis tuis. * Et
 surgens venit ad patrem suum.
 Cum autem adhuc longe esset,
 vidit illum pater ipsius, et mi-
 sericordia motus est, et accur-
 rens cecidit super collum ejus,
 21 et osculatus est eum. * Dixitque
 ei filius: Pater, peccavi in cælum,
 et coram te, jam non sum dignus
 22 vocari filius tuus. * Dixit autem
 pater ad servos suos : Cito pro-
 ferte stolam primam, et induite
 illum, et date annulum in manum
 ejus, et calceamenta in pedes
 23 ejus : * et adducite vitulum sagi-
 natum, et occidite, et manduce-
 mus, et epulemur : * quia hic
 24 filius meus mortuus erat, et revi-
 xit : perierat, et inventus est.
 25 Et cœperunt epulari. * Erat

Hoe vele huurlingen in mijns
 vaders huis hebben brood in
 overvloed, en ik verga hier van
 honger ! * Ik zal opstaan¹, en tot
 18 mijnen vader gaan, en ik zal tot
 hem zeggen : Vader ! ik heb ge-
 zondigd tegen den hemel², en
 tegen u : * ik ben niet meer
 19 waardig uw zoon genoemd te
 worden: maak mij als een' uwer
 huurlingen. * En hij stond op
 20 en ging tot zijnen vader. En toen
 hij nog verre af was³, zag hem
 zijn vader, en werd met mede-
 lijden bewogen, en toeloopende
 viel hij hem om den hals, en
 kuste hem. * En de zoon zeide
 21 tot hem : Vader ! ik heb gezon-
 digd tegen den hemel, en tegen
 u, ik ben niet meer waardig uw
 zoon genoemd te worden⁴. * Doch
 22 de vader zeide tot zijne dienst-
 knechten : Haalt spoedig het
 eerste kleed⁵, en trekt het hem
 aan, en doet een ring aan zijne
 hand, en schoenen aan zijne
 23 voeten : * en brengt het gemeste
 kalf⁶, en slagt het, en laat ons
 eten, en vrolijk zijn ! * want deze
 24 mijn zoon was dood, en hij her-
 leefde : hij was verloren⁷, en is
 wedergevonden ! En zij begonnen
 een vreugdemaal te houden.

1) Hij besluit tot zijnen vader terug te keeren, zijne schuld te belijden zonder zich te verontschuldigen, en om vergiffenis te smeeken. En waarlijk berouw hebbende over zijne misdaad, doet hij ook werkelijk wat hij beslist heeft te doen.

2) tegen den hemel, tegen God.

3) En toen hij nog verre af was. Vers 20 en de drie volgende schetsen Gods groote barmhartigheid en zijne ontfermende liefde jegens den berouwhebbende zondaar, en met hoeveel welgevallen hij hem wederom tot zijn kind aanneemt.

4) Hij zou er bijgevoegd hebben : maak mij als een' uwer huurlingen ? doch zijn vader liet hem niet uitspreken.

5) het eerste kleed, het beste, het kostbaarste kleed, dat wij hebben. Al wat in dit vers gezegd wordt, dient ter beschrijving, hoe de vader hem wederom tot zijnen zoon aannam. Het lange opperkleed, de stola hier genoemd, werd niet door huurlingen of slaven gedragen ; dezen hadden ook geenen zegelring aan den vinger, en zij gingen blootsvoets.

6) dat toen op stal stond.

7) dood en verloren worden hier gezegd in enen zedelijken zin.

autem filius ejus senior in agro : * Zijn oudste zoon¹ nu was op 25
 et cum veniret, et appropin- het veld²: *en toen hij terugkwam,
 quaret domui, audivit sympho- en het huis naderde³, hoorde hij
 26 niam, et chorum : * et vocavit gezang, en gedans⁴ : * en hij riep 26
 unum de servis, et interrogavit een van de dienstknechten, en
 27 quid hæc essent. * Isque dixit vroeg wat dit was. * En deze
 illi : Frater tuus venit, et occidit zeide tot hem : Uw broeder is
 pater tuus vitulum saginatum, gekomen, en uw vader heeft het
 28 quia salvum illum recepit. * In- gemeste kalf geslagt, omdat hij
 dignatus est autem, et nolebat hem gezond teruggekregen heeft.
 introire. Pater ergo illius egres- * Hij nu werd toornig, en wilde 28
 29 sus, coepit rogare illum. * At niet binnenkomen⁵. Zijn vader
 respondens, dixit patri suo: Ecce dan ging naar buiten, en begon
 tot annis servio tibi, et numquam hem te bidden⁶. * Doch hij ant-
 29 wordde, en zeide tot zijnen va-
 der : Zie zoo vele jaren dien ik u, en heb nooit uw gebod over-
 treden, en nooit hebt ge mij een
 30 mandatum tuum præterivi, et bokje gegeven⁷ om een vreug-
 numquam dedisti mihi hoedum demaal met mijne vrienden
 ut cum amicis meis epularer : houden : * maar nu deze uw 30
 30 * sed postquam filius tuus hic, zoon⁸, die zijn goed met hoeren
 qui devoravit substantiam suam heeft doorgebracht, gekomen is,
 cum meretricibus, venit, occi- hebt gij voor hem het gemeste
 31 disti illi vitulum saginatum. * At kalf geslagt. * Doch hij zeide 31
 ipse dixit illi : Fili, tu semper tot hem : Kind ! gij zijt altijd bij
 mecum es, et omnia mea tua mij⁹, en al het mijne is het uwe¹⁰:
 32 sunt: * epulari autem, et gaudere doch men moest¹¹ wel een vreug- 32
 demaal houden, en blijde zijn,

¹) *zijn oudste zoon*. Door den vader, als boven reeds aangeduid is, wordt God verbeeld in deze parabel, en door den jongsten zoon de grove zondaar, die God verlaten heeft. De oudste zoon nu verbeeldt eenen regtvaardige, zulk eenen, die wel is waar door geene grove zonden van God is afgeweken, maar toch niet geheel en al onberispelijk is. In onze parabel is hij berispelijk en wordt hij ook berispt om zijne hardheid, eene berisping, welke de liefdelooze Phariseërs (vs 2) zich konden te nutte maken.

²) terwijl dat alles met zijnen broeder plaats had.

³) toen de oudste zoon, met het vallen van den avond terugkeerende van zijne bezigheden op den akker, het ouderlijk huis genaakte.

⁴) Gezang en gedans, door huurlingen uitgevoerd, behoorden in het Oosten tot het houden van een vreugdemaal.

⁵) om deel te nemen aan het vreugdemaal.

⁶) om toch naar binnen te komen, en zich met hem te verblijden.

⁷) en veel minder nog een gemest kalf.

⁸) *deze uw zoon*. Zijnen broeder wil hij hem niet noemen.

⁹) Gij verliet mij nooit, en alzoo had ik geene reden om een vreugdefeest te vieren over uwe wederkomst.

¹⁰) Gij kunt van mij krijgen, wat gij verlangt. Waarom uwen broeder dit vreugdemaal niet gegund ?

¹¹) het betaamde.

oportebat, quia frater tuus hic, mortuus erat, et revixit: perierat, et inventus est.

want deze uw broeder, was dood, en hij herleefde: hij was verloren, en is wedergevonden!

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

INHOUD. De gelijkenis van den onregtvaardigen rentmeester, met eene opwekking tot milddadigheid jegens de armen, en eene waarschuwende vermaning tegen de geldzucht, vs. 1—13. De Phariseërs bespotten dit onderrigt van Jesus, maar hij bestraft hen daarover, hunne schijndeugden ten aanhooren der menigte berispende, vs. 14, 15. Eenige spreuken van Jesus, vs. 16—18. De rijke man en de arme Lazarus, vs. 19—31.

1 * Dicebat autem et ad discipulos suos: Homo quidam erat dives, qui habebat villicum: et hic diffamatus est apud illum
2 quasi dissipasset bona ipsius. * Et vocavit illum, et ait illi: Quid hoc audio de te? redde rationem villicationis tuæ: jam enim non
3 poteris villicare. * Ait autem villicus intra se: Quid faciam quia dominus meus aufert a me villicationem? fodere non valeo,
4 mendicare erubesco. * Scio quid faciam, ut, cum amotus fuero a

* En hij zeide ook¹ tot zijne leerlingen: Er was een zeker rijk mensch, die een rentmeester² had: en deze werd bij hem betigt als die zijne goederen verkwist had³. * En hij riep hem, en zeide tot hem: Wat hoor ik daar van u? doe rekening van uw rentmeesterschap: want gij zult niet meer rentmeester kunnen zijn⁴. * De rentmeester nu zeide bij zich zelve: Wat zal ik doen daar mijn heer mij het rentmeesterschap afneemt⁵? spitten

1) *ook*. Tot hiertoe had Jesus (15, 3—32) bepaaldelijk het woord gerigt tot die Phariseërs en Schriftgeleerden (15, 2), in drie gelijkenissen zich verdedigende tegen hunne berisping van zijnen omgang met de tollenaars en zondaars. Thans, ter zelfder tijd, bij diezelfde gelegenheid, sprak hij *ook* regtstreeks tot zijne leerlingen, welke uitdrukking hier in den ruimsten zin moet genomen worden, zoodat ook die tollenaars en zondaren (15, 1), die gekomen waren om zijn onderrigt te hooren, daaronder begrepen zijn. En Jesus stelt hun eene gelijkenis voor, waarvan hij zelf de toepassing maakt in vs. 9.

2) iemand, die met het bestuur over de grondbezittingen en goederen van dien rijken mensch belast was; en daar hij het vertrouwen had van zijnen heer, vorderde deze geene verantwoording van hem af.

3) *als die zijne goederen verkwist had*. Naar den Griekschcn tekst: *als die zijne goederen verkwiste of doorbragt*; als een die, het vertrouwen hem geschonken misbruikende, veel grooter verteringen maakte dan zijne middelen hem toelieten, en deze met het goed zijns heeren bekostigde.

4) De beschuldiging was van dien aard, dat de heer haar voor gegrond hield. Hij wil nu, dat zijn rentmeester hem rekenschap geve van zijn bestuur, niet zoo zeer om overtuigd te worden van de oneerlijkheid zijns rentmeesters, als veelmeer ten einde kennis te nemen van den staat zijner zaken.

5) De rentmeester gevoelt, dat zijne oneerlijkheid uit die rekenschap duidelijk zal blijken, en twijfelt niet aan zijne afzetting. *Wat zal ik doen?* Hij had zich door zijne oneerlijkheid niet *verrijkt*, maar verkwistend en overdadig geleefd van het goed zijns heeren. Zijn rentmeesterschap gaf hem tot dus verre zijn bestaan; doch eens van

villicatione, recipiant me in do-
 5 mos suas. * Convocatis itaque
 singulis debitoribus domini sui,
 dicebat primo : Quantum debes
 6 domino meo? * At ille dixit: Cen-
 tum cados olei. Dixitque illi :
 Accipe cautionem tuam : et sede
 cito, scribe quinquaginta.
 7 * Deinde alii dixit: Tu vero quan-
 tum debes? Qui ait : Centum
 coros tritici. Ait illi : Accipe lit-
 teras tuas, et scribe octoginta.
 8 * Et laudavit dominus villicum
 iniquitatis, quia prudenter fecis-
 set : quia filii hujus sæculi pru-
 9 dentiores filiis lucis in generati-
 one sua sunt. * Et ego vobis dico:
 facite vobis amicos de mammona
 iniquitatis : ut, cum defeceritis,
 recipiant vos in æterna taberna-

kan ik niet, te bedelen schaam
 ik mij. * Ik weet wat ik doen
 zal, opdat ze¹ mij in hunnehuizen
 ontvangen, als ik van het rent-
 meesterschap ben afgezet. * Hij
 5 riep dan elkeen derschuldenaars²
 van zijnen heer tot zich, en zeide
 tot den eersten: Hoe veel zijt gij
 mijnen heer schuldig? * Deze nu
 zeide : Honderd vat olie. En hij
 zeide tot hem : Neem uw hand-
 schrift³ : en zet u spoedig neder
 en schrijf vijftig. * Daarop zeide
 7 hij tot een anderen : En gij hoe-
 veel zijt gij schuldig? Deze zeide:
 Honderd mud tarwe. En hij zeide
 tot hem : Neem uw *schuld*-briet,
 en schrijf tachtig. * En de heer
 8 prees⁴ den onregtvaardigen rent-
 meester, omdat hij omzigtig ge-
 handeld had: want⁵ de kinderen
 dezer wereld zijn in hun geslacht
 omzigtiger dan de kinderen des
 lichts. * En ik⁶ tot u zeg ik : 9

dien post afgezet, had hij niet om in het vervolg van te leven, en verviel alzoo tot de diepste armoede. Want om als een daglooner te gaan *spitten* of ander zwaar werk te doen, daartoe gevoelde hij zich niet in staat; en hij schaamde zich te gaan bedelen.

¹) hij denkt aan de pachters der goederen van zijnen heer.

²) *elkeen der schuldenaars*. De schuldenaars werden allen, een voor een, bij hem geroepen. Twee van die schuldenaars worden hier, ten voorbeelde, opgenoemd. Gelijk hij met deze twee deed, zoo handelde hij ook met de overige.

³) uwe schriftelijke schuldbekentenis. Deze was in handen van den rentmeester; doch de rentmeester overhandigde hem die, ten einde hij zelf daarin het cijfer van zijne schuld zoude veranderen.

⁴) *En de heer prees*, de heer (van den rentmeester), toen hem deze slimme vond van zijnen rentmeester was bekend geworden, *prees* hem, natuurlijk niet om zijne ongerechtigheid, maar omdat hij, hoe dan ook, voor zijne toekomst zorgende, *omzigtig* en niet blind *gehandeld had*.

⁵) *Want*. Door eene algemeene aanmerking verklaart Jesus hier het ethisch verschijnsel van dat *omzigtig* handelen van dien ongetrouwen rentmeester, een kind dezer wereld, een kind der duisternis, even als die schuldenaars, die nietgeaarzeld hadden gebruik te maken van het bedrog des rentmeesters. En te gelijk doet Jesus een verwijt aan de kinderen des lichts: hij vergelijkt hen met de kinderen dezer wereld of der duisternis, en van dezen verklaart hij, dat zij *in hun geslacht*, in hunne soort, in hunne sfeer, als wereldlingen, *omzigtiger* zijn in het behartigen hunner belangen dan, algemeen gesproken, de eersten in het behartigen der belangen hunner ziel.

⁶) *En ik*. Hier maakt Jesus nu de toepassing der gelijkenis: die heer prees het schrander beleid (vs. 8) van zijnen rentmeester; *en ik* zeg ulieden, weest ook gij schrander, en gelijk die rentmeester zich vrienden wist te maken voor de toekomst, *maakt* (natuurlyk zonder zijne ongerechtigheid na te volgen) *u* ook zoo *vrienden* (door

10 cula. * Qui fidelis est in minimo, maakt u vrienden uit de mammon
 et in majori fidelis est : et qui in der ongerechtigheid: opdat, wan-
 modico iniquus est, et in majori u ontvangen in de eeuwige won-
 11 iniquus est. * Si ergo in iniquo ningen. * Die getrouw is in het
 mammona fideles non fuistis : geringe, is ook in het grootere
 quod verum est, quis credet getrouw: en die in het geringe
 12 vobis? * Et si in alieno fideles onregtvaardig is, is ook in het
 non fuistis : quod vestrum est, grootere onregtvaardig¹. * Indien
 13 quis dabit vobis? * Nemo servus gij dan² in den ongeregtigen mam-
 mon niet getrouw zijt geweest :
 wie zal u het ware toevertrou-
 wen? * En indien³ gij in eens ¹²

werken van weldadigheid) uit den mammon der ongerechtigheid (uit de goederen dezer wereld): opdat, wanneer gij zult bezweken zijn (gescheiden uit dit leven), zij (de vrienden, die gij u zoo gemaakt hebt) u ontvangen in de eeuwige woningen, d. i., in den hemel. De eeuwige woningen staan hier tegenover die huizen (vs 4), waarin de onregtvaardige rentmeester gezorgd had ontvangen te worden; en de vrienden door Jesus dedoeld, zijn onze arme en behoeftige medemenschen, welke hij hier, om vers 4, voorstelt als dezulken, die hierna maals hunne weldoeners zullen ontvangen en opnemen in de eeuwige woningen; en hij wil daarmede te kennen geven, dat de verdiensten der werken van weldadigheid aan hen bewezen, ons den ingang tot die eeuwige woningen zullen openen. — Mammon was de naam van een Syrischen afgod, niet verschillend van Pluto, den god van den rijkdom bij de Grieken. Hier beteekent mammon den rijkdom of het geld zelf; en door het bijvoegsel, der ongerechtigheid, wordt de rijkdom of het geld met verachting gekwalificeerd als zijnde, wat zoo dikwijls ook werkelijk het geval is, doel of middel en werktuig der ongerechtigheid.

¹) Het gezegde in dit vers is een spreekwoordelijk gezegde, en er mag derhalve niet te veel op gedrukt worden. Er zijn uitzonderingen; maar, algemeen gesproken, is het waar, en de ondervinding leert zulks: Wie getrouw is in kleinigheden, is ook getrouw in zaken van grooter aanbelang; en wie ontrouw is in de eersten, is eveneens ontrouw in de laatsten.

²) Jesus maakt eene toepassing van dit spreekwoordelijk gezegde, en in deze toepassing is het verband met vs 9. De bedoeling dan van vs 11 is eene waarschuwendende vermaning te geven aangaande het gebruik van geld en goed, hier de ongerechtige mammon genoemd, gelijk in vs 9 de mammon der ongerechtigheid. De zulken nu zijn in dien mammon (in het besturen van dien mammon) getrouw, die zorgen, dat zij zich daarmede vrienden maken in de hemelsche woningen (vs 9). En van dezulken, die daarin niet getrouw waren, van den rijkdom een gebruik makende tegen den wil Gods, wordt hier gezegd, dat hun daarom het ware niet zal toevertrouwd worden, d. i. dat hun de eeuwige goederen niet zullen gegeven worden. Het ware staat daar, als zaak, tegenover den ongerechtigen mammon (vs 11). Om de tegenstelling gemakkelijker te begrijpen, bedenke men, dat de rijkdom, om zijne vergankelijkheid, niet zijn kan het ware goed des menschen, die geschapen is om een onvergankelijk goed te bezitten.

³) Vers 12 is eene herhaling der waarschuwendende vermaning in vers 11 vervat, met dit verschil nogtans, dat hetgeen in het vorige vers de ongerechte mammon is, hier in dit vers eens anders goed heet, en dat voor het ware van vers 11 hier gezegd is het uwe. Te weten, ons goed is eigenlijk dat goed, voor welks bezit wij geschapen zijn, het eeuwige goed; al het aardische goed is niet ons goed, maar eens anders goed, omdat ons daarvan niet de volstreckte eigendom, maar alleen het bestuur verleend is door den Heer van alles, God, die ons een ander goed heeft toegezegd, niet om het te besturen, maar om eeuwig daarvan het genot te hebben.

potest duobus dominis servire : aut enim unum odiet, et alterum diligit : aut uni adhærebit, et alterum contemnet: non potestis Deo servire, et mammonæ. (Mt 6, 24.)

14 * Audiebant autem omnia hæc
Pharisæi, qui erant avari: et deridebant illum. * Et ait illis: Vos
15 estis, qui justificatis vos coram hominibus: Deus autem novit
corda vestra: quia quod hominibus altum est, abominatio est
16 ante Deum. * Lex, et prophetæ usque ad Joannem: ex eo regnum Dei evangelizatur, et omnis
17 in illud vim facit. (Mt 11, 12.) * Facilius est autem cælum,

anders goed niet getrouw zijt geweest: wie zal u het uwe geven? * Geen dienstknecht¹ kan
13 twee heeren dienen: want hij zal of den eenen haten, en den anderen liefhebben: of den eenen aanhangen, en den anderen verachten: gij kunt niet God dienen, en Mammon.

* Dit alles nu hoorden de Phariseeërs², die geldzuchtig waren: en zij beschimpten hem³. * En
14 hij zeide tot hen: Gij zijt het⁴, die u zelven regtvaardigt voor de menschen: maar God kent uwe
15 harten⁵: want wat hoog is onder de menschen, is een gruwel voor God. * De Wet en de propheten⁶
16 werden verkondigd tot op Joannes: van dien tijd af wordt het rijk Gods gepredikt, en een iegelijk
17 doet geweld op hetzelfde⁷. * Doch

1) Vers 13 geeft de reden op van de beide voorafgaande ontkennende vragen: *wie zal u het uwe toevertrouwen?* (vs 11) en: *wie zal u het uwe geven?* (vs 12). Zie voorts het aangeteekende op Mt 6, 24.

2) *hoorden de Phariseeërs.* Naar den Griekschen tekst: *hoorden ook de Phariseeërs.* Deze woorden van Jesus (vs 1—13) over het goed gebruik van de goederen dezer wereld, waren wel regtstreeks door hem gerigt geworden tot zijne volgelingen (vs 1), maar toch gesproken ten aanhooren der Phariseeërs, die onder andere gebreken, ook dat der geldzuchtigheid hadden.

3) *Zij beschimpten hem.* Naar de kracht van het Grieksche woord op deze plaats wordt hier gezegd: *Zij trokken den neus voor hem op.* Men heeft hier alzoo aan eene hoonende bespottung te denken. De les door Jesus gegeven aangaande het gebruik der wereldsche goederen, was onverdragelijk voor de geldzuchtige Phariseeërs.

4) Jesus bestraft die bespottung der Phariseeërs; zij deden zich bij de menschen voor als regtvaardigen, en met name ook als dezulken die milddadig waren jegens de armen (Mt 6, 2); en zij waren inderdaad *geldzuchtig* (Lk 16, 14), *vol van roof, en ongerechtigheid* (Lk 11, 39, 40).

5) *maar God kent uwe harten.* Gij doet u voor als heiligen en regtvaardigen, maar of gij het inderdaad zijt, weet God, die uwe harten kent. Dat de menschen u voor heiligen en regtvaardigen houden, is nog geen bewijs, dat gij het waarlijk zijt. *Want wat onder de menschen hoog is, wat bij de menschen in aanzien is, wat hun uitmuntend toeschijnt en prijzenswaardig, is dikwerf verfoeielijk in de oogen van God.*

6) *De Wet en de propheten.* Sommige Schriftuurverklaarders zijn van oordeel, dat de gezegden, in dit en de twee volgende verzen begrepen, door Jesus op eenen anderen tijd en bij eene andere gelegenheid zijn uitgesproken; andere hebben beproefd deze drie verzen met het voorgaande in verband te brengen doch hunne pogingen, dunkt ons, moeten voor mislukt worden aangezien.

7) Vergelijkt het gezegde in vs 16 met Mt 11, 12, 13, en het aangeteekende op die plaats.

- et terram præterire, quàm de
 Lege unum apicem cadere.
- 18 * Omnis, qui dimittit uxorem
 suam, et alteram ducit, mœchatur:
 et qui dimissam a viro ducit,
 mœchatur. (Mt 5, 32. Mc 10,
 11. I Cor 7, 10.)
- 19 * Homo quidam erat dives,
 qui induebatur purpura, et bysso:
 et epulabatur quotidie splendide.
- 20 * Et erat quidam mendicus, no-
 mine Lazarus, qui jacebat ad
 januam ejus, ulceribus plenus,
 21 * cupiens saturari de micis, quæ
 cadebant de mensa divitis, et
 nemo illi dabat: sed et canes ve-
 niebant, et lingebant ulcera ejus.
- 22 * Factum est autem ut moreretur
 mendicus, et portaretur ab
- het is ligter dat hemel, en aarde
 voorbijgaan, dan dat ééne stip
 der Wet vervalle¹. * Al wie zijne
 vrouw verstoot, en eene andere
 trouwt, doet overspel: en wie
 eene van den man verstootene
 trouwt, doet overspel².
- * Er was een zeker rijk
 mensch³, die in purper, en fijn
 lijnwaad gekleed ging⁴: en alle
 dagen een kostelijken maaltijd
 hield. * En er was een zeker
 bedelaar, met name Lazarus,
 die vol zweren aan zijne poort
 lag⁵, * wenschende zich te ver-
 zadigen van de kruimels⁶, die
 van de tafel des rijken vielen, en
 niemand gaf ze hem: maar ook
 de honden⁷ kwamen, en likten

1) dan dat ééne stip der Wet vervalle. Onder de Wet versta men hier ook de *propheten*. Vgl. Mt 5, 17, 18, en het aangeteekende aldaar. Hemel en aarde zullen wel *vernieuwd* worden (II Pt 3, 12, 13. Apoc. 21, 1), maar zij zullen niet *vergaan* en als terugkeeren tot het niet, waaruit zij geschapen zijn. Nogtans is het ligter, dat dit geschiede (*dat hemel en aarde voorbijgaan*, d. i. *vergaan*), dan dat er iets, hoe gering ook *vervalle* (zijne geldende kracht verlieze), hetzij van de voorzeggingen, hetzij van de godsdienst- en zedeleer, vervat in de heilige Schriften (van het Oude Verbond).

2) Vgl. Mt 5, 32. Mk 10, 11, 12, en lees de aantekeningen op de aangehaalde plaats van Mattheüs.

3) Men vraagt hier, of het volgende verhaal moet gehouden worden voor eene ware geschiedenis, of wel voor eene bloote parabel. De HH. Vaders hebben daaromtrent verschillend gedacht. Onder de latere Schriftverklaarders, willen Lukas van Brugge en andere hier eene geschiedenis lezen, terwijl Cornelius van Gent de zaak in het midden laat. Maldonatus neemt het verhaal ten deele voor historisch, en ten deele voor parabolisch; en in dit gevoelen, dat zeer aannemelijk is, kan men berusten. Tot de geschiedenis zal dan behooren, dat er een rijke brasser bestaan heeft, een Israëliet, een onmeêdoogend mensch die, gestorven zijnde, gedoemd is geworden tot de eeuwige pijnen van het helsche vuur; en dat met deze brasser gelijktijdig geleefd heeft zeker bedelaar, ook een Israëliet met name Lazarus die, in zijnen allerellendigsten toestand onmeêdoogend door dien rijken man behandeld, toen de dood een einde gemaakt had aan zijn lijden, deelachtig werd aan de eeuwige zaligheid. Wat dan het overige betreft dat hier voorts nog verhaald wordt, het zijn verdichte handelingen en gesprekken, dienende ter verzinnelijking der waarheden, welke aldaar geleerd worden. Men zie onze aantekeningen.

4) in een *opperkleed van purper*, alzoo van de allerkostbaarstestof, en in *onderklee deren* van fijn Egyptisch lijnwaad (*bysus*).

5) op de straat, voor de groote poort, aan den ingang tot het voorhof van zijn paleis. Hij lag daar *vol zweren*, waarschijnlijk het gevolg van zijne groote armoede en zijn gebrek aan behoorlijk voedsel. De rijke man moest, zijne woning ingaande, dien bedelaar meermaals gezien hebben.

6) *van de kruimels*. Hij snakte naar het een of ander van den afval der tafel van dien rijken brasser; doch niemand gaf er hem van; niemand bekommerde zich om hem.

7) *maar ook de honden*. Bij zijne diepe ellende kwam ook dit, dat de honden, door hun bloedzuigend likken van zijne opene zweren, zijn lijden nog vermeerderden.

23 Angelis in sinum Abrahæ. Mortuus est autem et dives, et sepul-
 24 tus est in inferno. * Elevans autem oculos suos, cum esset in tormentis, vidit Abraham a longe,
 25 et Lazarum in sinu ejus: * et ipse clamans dixit: Pater Abraham, miserere mei, et mitte Lazarum ut intingat extremum digiti sui in aquam ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma. * Et dixit illi Abraham: Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus

22 zijne zweren. * Het geschiedde nu dat de bedelaar stierf, en door de Engelen gedragen, werd¹ in den schoot van Abraham². En de rijke stierf ook, en werd begraven³ in de hel⁴. * En zijne oogen opslaande, als hij in de folteringen was, zag hij⁵ Abraham van verre, en Lazarus in zijn schoot: * en hij riep en zeide: Vader Abraham! ontferm u mijner, en zend Lazarus opdat hij den top van zijn vinger in water doope en mijne tong verkoele, want ik word gefolterd in deze vlam! * En Abraham zeide tot hem⁶: Kind! herinner u dat

1) Het behoort tot de bediening (Hebr 1, 14) der HH. Engelen, de zielen der overledene regtvaardigen naar de plaats harer zaligheid te geleiden.

2) *In den schoot of aan den boezem van Abraham* liggen, beteekent in de innigste gemeenschap zijn met dien gelukzaligen Aartsvader der Israëlieten; en deze zinnebeeldige uitdrukking dient hier, om die plaats van rust en zaligheid aan te duiden, waar de zielen der afgestorvene regtvaardigen zich bevonden tot op den dag, waarop de God-mensch ten hemel voer, en voor die zalige geesten den hemel ontsloot.

3) *en werd begraven in de hel*. Zijn ligchaam werd ter aarde besteld, en zijne zielging ter helle. Zie voorts het aangeteekende op het volgende vers. Volgens den Griekschen tekst, behooren de woorden, *in de hel*, tot het volgende vers, zoodat men daar leest: *En in de hel zijne oogen opslaande*, enz. Evenzoo lezen ook oude handschriften van de Vulgaat: de Codex Veronensis, en de Brixianus.

4) *in de hel*. Bij het woord *hel* zijn wij gewoon, bepaaldelijk te denken aan de eeuwige verblijfplaats der verdoemden; en in dezen zin moet dit woord ook hier genomen worden. Doch het woord *hel* (verholen plaats) (*inferi, infernus*) beteekent, in een uitgestrekteren zin, behalve die eeuwige verblijfplaats der verdoemden, ook nog de overige verblijfplaatsen van de zielen der afgestorvenen; waaronder ook die plaats van rust en zaligheid behoorde, in welke tot op den dag dat de Heere Jesus ten hemel is opgevaren, de zielen der afgestorven regtvaardigen zich bevonden; en het is van eene nederdaling te dier helle-plaats, dat wij van Christus in onze geloofsbelijdenis zeggen: *Hij is nedergedaald ter helle*; over welk leerstuk wij breder zullen spreken in onze aantekeningen op de betreffende plaatsen.

5) *zag hij*. Tot het verdichte gedeelte in dit verhaal behoort ook dit, dat Abraham en de rijke vrek hier, *vóór de verrijzenis des vleesches*, voorgesteld worden als bekleed met hunne lichamen, en voorts, dat zij met elkander spreken, de eene om iets verzoekend, de andere hetzelfde weigerend.

6) De leeringen in het volgende drama (vs 24-31) vervat, zijn deze; dat er na dit leven volgt eene regtmatige vergelding van hetgeen men in dit leven gedaan heeft; dat er in de helsche straffen op geene de minste verligting te hopen is (vs 24 en 25); dat de toestand der gelukzaligen is een onveranderlijke, en de toestand der verdoemden een onveranderlijke (vs 26); eindelijk, dat dezulken, die geen gehoor geven aan de goddelijke openbaring, en weigeren naar hare voorschriften hun gedrag in te rigten, zich ook niet zouden bekeeren, al kwame iemand uit de dooden hen daartoe vermanen.

similiter mala : nunc autem hic
 consolatur, tu vero cruciaris.
 26 * et in his omnibus inter nos, et
 vos chaos magnum firmatum
 est : ut hi, qui volunt hic trans-
 ire ad vos, non possint, neque
 27 inde huc transmeare. * Et ait :
 Rogo ergo te pater ut mittas
 28 eum in domum patris mei. * ha-
 beo enim quinque fratres, ut
 testetur illis, ne et ipsi veniant
 in hunc locum tormentorum.
 29 * Et ait illi Abraham : Habent
 Moysen, et prophetas : audiant
 30 illos. * At ille dixit : Non, pater
 Abraham : sed si quis ex mortuis
 ierit ad eos, poenitentiam agent.
 31 * Ait autem illi : Si Moysen, et
 prophetas non audiunt, neque
 si quis ex mortuis resurrexerit,
 credent.

gij het goede¹ ontvangen hebt in
 uw leven, en Lazarus desgelijks
 het kwade : doch nu wordt hij
 vertroost, en gij wordt gefolterd.
 * en bij dit alles tusschen ons, 26
 en u is eene groote klove² geves-
 tigd : opdat zij, die van hier tot
 u willen overgaan, het niet kun-
 nen, noch die vandaar herwaarts
 kunnen overkomen. * En hij 27
 zeide : Ik bid u dan vader ! dat
 gij hem zendt tot mijns vaders
 huis. (*want ik heb vijf broeders³), 28
 ten einde hij hun een getuige
 zij⁴, opdat ook zij niet komen in
 deze plaats der foltering. * En 29
 Abraham zeide tot hem : Zij
 hebben Mozes, en de propheten :
 dat zij naar hen hooren ! * Doch 30
 hij zeide : Neen⁵, vader Abra-
 ham ! maar indien iemand van
 uit de dooden zal gegaan zijn tot
 hen, zullen zij zich bekeeren.
 * Maar hij zeide tot hem : Indien 31
 zij naar Mozes, en de propheten
 niet hooren, zullen zij ook geen
 geloof geven⁶, alstondeer iemand
 uit de dooden op.

1) *het goede*. In het Grieksch : *uw goed*.

2) Het Grieksche woord *chaos*, hier in de Vulgaat gebezigd, heeft ook de beteekenis van *chasma*, dat *gaping* of *klove* beteekent.

3) *vijf broeders*. Of deze vijf broeders al of niet behooren tot het verdichte gedeelte van dit verhaal, kan ons onverschillig zijn.

4) *een getuige zij* van den rampzaligen staat, waartoe ik gedoemd ben. Het Grieksche woord, hier gebezigd, zou ook wel kunnen overgezet worden : ten einde hij hen *bezwere*, hen bij al wat hun dierbaar is vermane, dat zij zich toch bekeeren, *opdat ook zij niet komen*, enz.

5) *Neen*. De zin dezer ontkenning is : Neen, vader Abraham, naar Mozes en de propheten zullen zij niet luisteren, *maar zoo iemand*, enz.

6) Naar het Grieksch : *zullen zij zich ook niet* (tot boete) *laten bewegen*.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Eene onderrigting aangaande de ergernissen, vs 1, 2. Over het schenken van vergiffenis, vs 3, 4. Over de kracht des geloofs, vs 5, 6. Dat wij ons zelve moeten aanzien voor onnutte dienstknechten Gods, vs 7—10. Wonderdadige geneezing van tien melaatschen door Jesus, vs 11—19. Jesus' antwoord aan de Pharisee's op hunne vraag naar de komst van het Godsrijk, vs 20, 21. Hij spreekt tot zijne leerlingen van zijne tweede komst, en zegt hun, wat haar moet voorafgaan, hoe zij wezen zal, en in welke zorgeloosheid voor hun geestelijk heil zij den menschen onvoorziens zal overkomen en hen verrassen, vs 21—37.

1	* Et ait ad discipulos suos : Impossibile est ut non veniant scandala : væ autem illi, per quem veniunt. (Mt 18, 7. Mc 9,	* En hij zeide ¹ tot zijne leer- lingen : Het is onmogelijk ² dat er geene ergernissen komen : doch wee hem, door wien ze komen. * Het is hem nutter dat	1
2	41.) * Utilius est illi si lapis molaris imponatur circa collum ejus, et projiciatur in mare, quàm ut scandalizet unum de pusillis istis. * Attendite vobis :	een molensteen om zijnen hals gelegd, en hij in de zee geworpen worde, dan dat hij één van deze kleinen ergere. * Geeft acht op	2
3	3 Si peccaverit in te frater tuus, increpa illum : et si poenitentiam egerit, dimitte illi. (Mt 18, 15.	u zelven ³ ! Indien uw broeder tegen u zondigt ⁴ , bestraf hem : en indien het hem berouwt, ver- geef hem. * En indien hij zeven-	3
4	Lv 19, 17. Eccl 19, 13.) * Et si septies in die peccaverit in te, et septies in die conversus fuerit ad te, dicens : Poenitet me, dimitte illi.	maal daags tegen u zondigt, en zevenmaal tot u wederkeert, zeg- gende : Het berouwt mij ⁵ ! ver- geef hem.	4
5	* Et dixerunt Apostoli Domino :	* En de Apostelen zeiden ⁶ tot	5
6	6 Adauge nobis fidem. * Dixit autem Dominus : Si habueritis	den Heer : Vermeerder ons het geloof ! * En de Heer zeide : In-	6

1) op zekeren tijd, bij zekere gelegenheid. — Naar het oordeel van Maldonatus, met wien wij instemmen, heeft de Evangelist hier (17, 1—37) bijeengebragt, wat op verschillende tijden en plaatsen geschied is ; diensvolgens behoeft er niet gezocht te worden naar het verband van dit hoofdstuk met het vorige ; noch ook, hoe de bijzonderheden, hier opgeteekend, met elkander zamenhangen.

2) Lees hier de grootendeels gelijkkluidende plaats van Mt 18, 1—9. Het noodige ter opheldering van Jesus' woorden is aldaar aangeteekend. Het *noodzakelijke van het komen* van ergernissen bij Mattheüs heet hier bij Lukas het *onmogelijke van het niet komen*.

3) dat gij geene ergernis geeft.

4) Vgl voor vs 3—4 Mt 18, 21—22, en de aanteekeningen.

5) Of het geval, 't welk hier gesteld wordt, wel *ethisch* mogelijk is, behoeft niet onderzocht te worden, dewijl het alleen maar dient om deze leer in te scherpen : Gij moet *altijd* vergeven.

6) bij zekere gelegenheid. Zie Mt 17, 18, 19. De Zaligmaker zal bij de gelegenheid twee voorbeelden gebezigd hebben, het eene van een berg genomen, en het andere van een boom.

fidem, sicut granum sinapis, dicetis huic arbori moro: Eradicare, et transplantare in mare: et obediet vobis, (Mt 17, 19.)

7 * Quis autem vestrum habens servum arantem aut pascentem, qui regresso de agro dicat illi: 8 Statim transi, recumbe: * et non dicat ei: Para quod coenam, et præcinge te, et ministra mihi donec manducem, et bibam, et post hæc tu manducabis, et bibes? 9 * Numquid gratiam habet servo illi, quia fecit quæ ei imperaverat? * Non puto. Sic et vos cum feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite: Servi inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus.

11 * Et factum est, dum iret in Jerusalem, transibat per mediam Samariam, et Galilæam. * Et cum ingrederetur quoddam castellum,

dien gij geloof zult hebben, als eene korrel mostaardzaad, zult gij tot dezen moerbeziënboom zeggen: Ontwortel u, en plant u over in de zee! en hij zal u gehoorzamen. * En wie van u heeft een dienstknecht¹ die ploegt of *het vee* hoedt, en zal, als deze van het veld is teruggekeerd, tot hem zeggen: Kom terstond, en zit aan! * en zal niet tot hem zeggen: Maak mijn avondmaal gereed, en omgord u, en bedien mij totdat ik gegeten, en gedronken heb, en daarna zult gij eten, en drinken? * Dankt hij wel dien dienstknecht, omdat hij gedaan heeft wat hij hem bevolen had? * Ik denk het niet. Zoo ook gij wanneer gij alles gedaan hebt, wat u bevolen is, zegt dan: Wij zijn onnutte dienstknechten²: wij hebben gedaan, wat wij schuldig waren te doen.

* En het geschiedde³, terwijl hij naar Jerusalem reisde, dat hij door het midden van Samarië, en Galilea ging⁴. * En toen hij een

¹ In de gelijkenis, welke hier volgt (7—10), wil de Zaligmaker zijne leerlingen waarschuwen tegen hoovaardigheid op het vervullen hunner pligten.

² *Wij zijn onnutte dienstknechten.* God had, zonder twijfel, als Schepper en Verlosser, ons zijne geboden kunnen voorschrijven, zonder aan de getrouwe betrachting daarvan eenige belooning toe te zeggen. Maar de Openbaring leert ons, dat het hem behaagd heeft, uit loutere gunst, zijne getrouwe dienstknechten, om hunne getrouwheid, met eene eeuwige zaligheid te beloonen. Mt 16, 27. Rom 2, 7. Jac 1, 42. Alzoo dan is aan ons dienstwerk, door Gods goedheid, eene heerlijke vergelding toegezegd, en kunnen wij, staat makende op Gods getrouwheid in zijne beloften, ons verheugen, dat wij bij het voldoen aan eene *verschuldigde* pligt, te gelijker tijd ons zelve *verdienen* verwerven en, in dien zin geen *onnutte* dienstknechten behoeven genoemd te worden; ofschoon wel overtuigd, dat wij met al ons dienstwerk den altoeroezamen God niets kunnen toevoegen, en dat, in dezen zin, de naam van *onnutte* dienstknechten de eigenlijke naam is, die ons naar waarheid toekomt.

³ Wanneer dit is geschied, is onzeker, Jesus is meer dan eens naar Jerusalem gegaan uit Galilea.

⁴ *door Samarie en Galilea.* Dewijl Samarië hier eerst genoemd wordt, verstaan wij den tekst in dien zin, dat men moet denken aan eene landstreek, welke gelegen was op de grensscheiding van Samarië en Galilea. En daaruit is het dan begrijpelijk, hoe wij hier een melaatschen Samaritaan (vs. 16) aantreffen bij melaatsche Israëlieten.

13 occurrerunt ei decem viri leprosi, qui steterunt a longe: * et levaverunt vocem, dicentes: Jesu praeceptor, miserere nostri.
 14 * Quos ut vidit, dixit: Ite, ostendite vos sacerdotibus. Et factum est, dum irent, mundati sunt. (Lv 14, 2.) * Unus autem ex illis, ut vidit quia mundatus est, regressus est, cum magna voce magnificans Deum, * et cecidit in faciem ante pedes ejus, gratias agens: et hic erat Samaritanus. * Respondens autem Jesus, dixit: Nonne decem mundati sunt? et novem ubi sunt?
 18 * Non est inventus qui rediret, et daret gloriam Deo, nisi hic alienigena. * Et ait illi: Surge, vade: quia fides tua te salvum fecit.
 20 * Interrogatus autem a Pharisaeis: Quando venit regnum Dei? respondens eis, dixit: Non venit zeker vlek intrad, kwamen hem tien melaatsche mannen te ontmoet, die van verre bleven staan¹: * en zij verhieven hunne stem, zeggende: Jesus meester, ontferm u onzer! * En toen hij hen zag, zeide hij: Gaat, en vertoont u aan de priesters². En het geschiedde³, terwijl zij henen gingen, dat zij gereinigd werden⁴. * Eén nu van hen, als hij zag dat hij gereinigd was, keerde terug⁵, met luider stemme God verheerlijkende⁶, * en hij viel op zijn aangezicht voor zijne voeten⁷, hem bedankende: en deze was een Samaritaan⁸. * En Jesus nam het woord op, en zeide: Zijn niet de tien gereinigd geworden? en de negen waar zijn zij? * Er is niemand gevonden⁹ die terugkeerde, en eer aan God gaf, dan deze vreemdeling. * En hij zeide tot hem: Sta op, en ga heen! want uw geloof¹⁰ heeft u behouden.
 * En ondervraagd zijnde door de Phariseërs¹¹: Wanneer komt het rijk Gods¹²? antwoordde hij

1) Zij kwamen hem te ontmoet buiten het vlek, en bleven van verre staan. Als onreinen was den melaatschen de gemeenschap met hunne medeburgers verboden. Zie Lv 13, 44—46.

2) vertoont u aan de priesters. De priesters moesten oordeelen, of een melaatsche in der daad van zijne melaatschheid genezen was. Zie Lv 14, 2, en noot 5 op bladz. 51. Door dit bevel: vertoont u aan de priesters, gaf Jesus aan die melaatschen te kennen, dat hij hen wilde genezen, en dat zij alreeds gereinigd zouden zijn van hunne melaatschheid, wanneer zij te Jerusalem voor de priesters zouden verschijnen. Door dit bevel dan stelde de Zaligmaker ook tegelijk hun geloof op de proef.

3) door de werkdadigheid van Jesus' wonderkracht.

4) gereinigd. Zie noot 3 op bladz. 51.

5) tot Jesus, en terstond, eer nog dat hij zich aan de priesters vertoond had.

6) God verheerlijkende, die hem door Jesus van zijne melaatschheid genezen had.

7) aan Jesus zijne dankbaarheid betuigende voor zijne genezing, en daardoor erkennende, dat hij hem door zijne wonderkracht genezen had.

8) Zie noot 5 op bladz. 62.

9) Jesus laakt de ondankbaarheid van die overige negen.

10) uw geloovig vertrouwen op mijne magt.

11) Wanneer, of bij welke gelegenheid, is geheel onbekend. Zij ondervragen hem, waarschijnlijk uit spotternij.

12) Wanneer komt het rijk Gods of het Messias-rijk, waarvan gij en uwe leerlingen gedurig predikt, dat het nabij is; zeg ons, wanneer zal het dan toch eindelijk eens

regnum Dei cum observatione :
 21 * neque dicent : Ecce hic, aut
 ecce illic. Ecce enim regnum
 22 Dei intra vos est. * Et ait ad
 discipulos suos : Venient dies
 quando desideretis videre unum
 diem Filii hominis, et non vide-
 23 bitis. * Et dicent vobis : Ecce
 hic, et ecce illic. Nolite ire, ne-
 que sectemini. (Mt 24, 23. Mc
 24 13, 21.) * nam, sicut fulgur co-
 ruscans de sub caelo in ea, quæ
 sub caelo sunt, fulget : ita erit
 hun, en zeide : Het rijk Gods
 komt niet zoo dat het opgemerkt
 wordt : * en men zal niet zeggen :
 21 Zie hier is het ! of zie daar is
 het ! Want zie het rijk Gods
 is onder u². * En hij zeide³ tot
 22 zijne leerlingen⁴ : Er zullen da-
 gen komen⁵ dat gij wenschen
 zult eenen *enkelen* dag van den
 Zoon des menschen te zien, en
 gij zult dien niet zien⁶. * En
 23 men zal u zeggen : Zie hier is
 hij ! en zie daar is hij ! Gaat
 niet, en volgt niet⁷ ! * want⁸, ge-
 24 lijk de schitterende bliksem van

komen? Wij zien nog niets gebeuren, waaruit men tot de aanstaande oprigting van dat koninkrijk zou kunnen besluiten. — Zij verwachten de oprigting van een *aardsch* koninkrijk, met eenen veroveraar, die hen van het juk der Romeinen zou verlossen.

1) Jesus geeft hun te kennen, dat het op te rigten Messias-rijk niet een aardsch, maar een geestelijk koninkrijk wezen zou; dat alzoo de oprigting daarvan niet gepaard zou gaan met die uitwendige praalvertooning, die goed stond aan een koninkrijk van deze wereld; met een woord, dat het komen van het Messias-rijk een niet in het oog loopend komen was, dat het als in stilte kwam en schier ongemerkt; men zou er niet in een gegeven oogenblik op kunnen wijzen, en zeggen : Zie, daar is het nu !

2) *Want zie het rijk Gods is onder u.* Een bewijs daarvoor, dat men niet zal zeggen : Zie hier, of zie daar is het, is dit, dat het rijk Gods alreeds werkelijk is onder u, dat het zich alreeds in uw midden openbaart, ofschoon gij het niet opmerkt. Vergelijk Jo 1, 26.

3) Het blijkt niet, of dit geschied is ten aanhooren der Phariseërs (vs 20), of althans bij diezelfde gelegenheid.

4) *tot zijne leerlingen.* Het woord, tot hen gerigt, is gesproken tot allen, die ten allen tijde in hem gelooven zouden, en hier door zijne leerlingen als vertegenwoordigd waren.

5) *Er zullen dagen komen.* De Zaligmaker spreekt hier van zijne tweede komst in heerlijkheid; hij zegt, wat haar moet voorafgaan, hoe zij wezen zal, en in welke zorgeloosheid zij de menschen zal verrassen. Gelijke voorzegging is door den God-mensch voor de tweede maal gedaan, toen hij op den Olijfberg gezeten (Mt 24, 3) door zijne leerlingen gevraagd werd (Mt 24, 4) naar *het teeken van zijne komst en van de voleinding der wereld.*

6) Zijne tweede komst zal voorafgegaan worden door groote verdrukkingen van de zijnen (vgl. Mt 24, 9. Mk 13, 9, 12), zoodat zij ter hunner vertroosting en opbeuring zullen wenschen *eenen enkelen van die dagen weder te zien, toen de Zoon des menschen* nog lichamelijk en zichtbaar bij hen vertoefde; maar dien dag zullen zij niet zien.

7) *Volgt niet* dengene, van wien men zeggen zal : *Hier is de Christus*, of, *daar is hij!* Jesus voorzegt de verschijning van valsche Christussen gedurende die verdrukkingen, welke zijne tweede komst zullen voorafgaan. Vergelijk hier dezelfde voorzegging, later nog eens door Jesus gedaan, en opgeteekend bij Mt 24, 23—26. Het noodige ter opheldering is aldaar gezegd.

8) *want.* Opgave der reden van het zoo even gezegde : *Gaat niet en volgt niet!* Vgl. Mt 24, 27, en het aangeteekende op dat vers.

25 Filius hominis in die sua. * Primum autem oportet illum multa
 pati, et reprobari a generatione
 26 hac. * Et sicut factum est in
 diebus Noe, ita erit et in diebus
 Filii hominis. (Mt 24, 37. Gn 7,
 27 7.) * Edebant, et bibebant: uxores
 ducebant, et dabantur ad
 nuptias, usque in diem, qua
 intravit Noe in arcam: et venit
 diluvium, et perdidit omnes.
 28 * Similiter sicut factum est in
 diebus Lot: Edebant, et bibebant:
 emebant, et vendebant: plantabant,
 et ædificabant: (Gn
 29 19, 24.) * qua die autem exiit
 Lot a Sodomis, pluit ignem, et
 sulphur de cælo, et omnes perdidit:
 30 * secundum hæc erit qua die Filius
 hominis revelabitur.
 31 * In illa hora qui fuerit in tecto,
 et vasa ejus in domo, ne descendat
 tollere illa: et qui in agro,
 32 similiter non redeat retro. * Me-

de eene hemelstreek naar de andere straalt, alzoo zal de Zoon des menschen wezen op zijnen dag. * Doch eerst moet hij veel
 25 lijden, en verworpen worden van dit geslacht¹. * En gelijk
 26 geschiedde² in de dagen van Noë, aldus zal het ook zijn in de
 27 dagen van den Zoon des menschen. * Zij aten, en zij dronken: zij
 27 trouwden, en werden uitgetrouwd, tot op den dag, waarop Noë in de
 28 zondvloed kwam, en deed allen omkomen. * Desgelijks ook³ gelijk
 28 geschiedde in de dagen van Loth: Zij aten, en dronken: zij
 29 kochten, en verkochten: zij plantten, en bouwden: * doch op den
 29 dag dat Loth uit Sodom ging, regende *de Heer* vuur, en zwavel van
 30 den hemel, en deed allen omkomen: * op gelijke wijze zal het
 30 zijn op den dag waarop de Zoon des menschen zich openbaren zal⁴. *
 31 Wie in die ure⁵ op op het dak is⁶, en zijne goederen in huis heeft, kome
 31 niet af om

1) van dit geslacht, van de Joden, zijne tijdgenooten. Eene op nieuw herhaalde lijdens-voorzegging, noodig voor zijne leerlingen, om hen te wapenen tegen de *ergernis des kruises* (I Kor 1, 23). Lees hier noot 2 op bladz. 109, noot 4 en 5 op bladz. 109, en noot 7 op bladz. 265.

2) Door een voorbeeld, genomen van hetgeen geschied is in de dagen van Noë, leert Jesus hier, hoe zijne tweede komst de menschen in hunne zorgeloosheid voor hun geestelijk heil zal verrassen. Vgl. Mt 24, 37—39, en de aanteekeningen.

3) Nog een ander voorbeeld tot hetzelfde einde dienende.

4) als hij komen zal op de wolken des hemels met groote kracht en heerlijkheid. Mt 24, 30.

5) In die ure. Naar het Grieksch: *Te dien dage*. Jesus doet hier eene vermaning; wij moeten alzoo denken aan een tijd, waarin men zich die vermaning nog ten nutte zou kunnen maken. Derhalve is de *ure*, hier gemeend, te verstaan niet juist van dat oogenblik zelf, waarop de Heer ten oordeel zal komen, maar van de tijdruimte, waarin die teekenen zullen plaats grijpen, welke Jesus' tweede komst zullen voorafgaan; teekenen van welke de Zaligmaker eenige reeds nu (vs 22 en 23), en meerdere daarna aan zijne leerlingen deed kennen. Zie Mt 24, 4—15; 23—26.

6) wie op het dak is, enz. Het is leenspreukig gezegd, om te kennen te geven, dat men alsdan naar zijne aardsche goederen niet meer moet omzien, en alleenlijk bezorgd zijn voor de zaligheid zijner ziel. — Bij den Evangelist Mt (24, 17, 18), waar van den ondergang van Jerusalem en van *vlugten* (vs 16) gesproken wordt, heeft een dergelijk zeggen van den Zaligmaker eene andere beteekenis.

33 mores estote uxoris Lot. * Quicumque quæsierit animam suam salvam facere, perdet illam : et quicumque perdiderit illam, vivificabit eam. (Mt 10, 39. Mc 8, 35. Sup 9, 24. Jo 12, 25.)

34 * Dico vobis : in illa nocte erunt duo in lecto uno : unus assumetur, et alter relinquetur :

35 (Mt 24, 40. I Thess 4, 15.) duæ erunt molentes in unum : una assumetur, et altera relinquetur :

36 alter relinquetur. * Respondentes dicunt illi : Ubi Domine ?

37 * Qui dixit illis : Ubicumque fuerit corpus, illuc congregabuntur et aquilæ.

ze te halen : en wie op het veld is, keere insgelijks niet terug¹. * Gedenkt aan de vrouw van Loth². * Al wie zal zoeken zijn leven³ te behouden, zal het verliezen : en al wie het verliezen zal, zal het behouden. * Ik zeg u⁴ : in dien nacht zullen er twee op één bed zijn : de eene zal aangenomen worden, en de andere achtergelaten : * twee vrouwen zullen te zamen malen : eene zal aangenomen worden, en de andere achtergelaten : twee zullen op het veld zijn : de eene zal aangenomen worden, en de andere achtergelaten. * Zij antwoordden en zeiden tot hem : Waar⁵ Heere ? * En hij zeide tot hen : Waar ergens⁶ een ligchaam is, daar zullen ook de arenden zich verzamelen.

¹) terug naar zijn huis, om te halen wat daar is achter gebleven. Hij geve al zijne goederen prijs, en zie er volstrekt niet meer naar om.

²) welke vrouw omkwam, om hare gehechtheid aan hetgeen zij in Sodoma achterliet. Zie Gn 19, 26.

³) zijn leven, zijn tijdelijk leven, mij alsdan in die verdrukking (vs 22) verloochenende. Het woord *leven* is in dit gezegde dubbelzinnig genomen. Vgl. Mt 10, 39, en de aanteekening.

⁴) De Zaligmaker geeft hier te kennen, dat zijne komst de menschen onverwachts zal overvallen te midden van hunne dagelijksche handelingen ; en die dan bereid is, zal aangenomen worden en is behouden ; die niet bereid is wordt achtergelaten en is verloren. Met vs 34, 35, vergelijkte men voorts Mt 24, 40, 41, en de aanteekeningen.

⁵) Waar ? Waar zullen zij aangenomen worden ? De leerlingen deden waarschijnlijk deze vraag met de gedachte aan een aardsch koninkrijk door den Messias alsdan op te rigten ; want ook zij verkeerden nog in deze valsche meening. Zie noot 5 op bladz. 116.

⁶) Jesus antwoordt op hunne vraag met een spreekwoordelijk gezegde, ook elders (Mt 24, 28) door hem gebezigd, maar om iets anders te beteekenen dan hier. Zie het aanteekende op I Thess 4, 16.

ACHTTIENDE HOOFDSTUK.

INHOUD. De gelijkenis van den regter en de weduwe, strekkende om te leeren, dat men moet bidden met volharding (vs 1—8). De gelijkenis van den Phariseër en den tollenaar (vs 9—14). Jesus zegent kleine kinderen, die tot hem gebragt worden, en maakt van deze gelegenheid gebruik, om eene gewigtige zedeles te geven, vs 15—17. De rijke man, wien zijne goederen een hinderpaal waren, om den weg der volmaaktheid in te slaan, waartoe Jesus hem uitnoodigde, vs 18—23. De gevaren des rijkdoms, vs 24—26. Groote belooning voor alle opoffering om Jesus' wil gedaan, vs 27—30. Op weg naar Jerusalem voorzegt Jesus wederom zijn lijden en sterven, en dat hij op den derden dag van de dooden zou verrijzen, vs 31—34. Een blinde te Jericho wonderdadig door Jesus genezen, vs. 35—43.

- 1 * Dicebat autem et parabolam ad illos, quoniam oportet semper orare et non deficere, (*Eccli 18, 22. I Thess 5, 17.*) * dicens :
 2 Judex quidam erat in quadam civitate, qui Deum non timebat, et hominem non reverebatur. * Vidua autem quaedam erat in civitate illa, et veniebat ad eum, dicens : Vindica me de adversario meo. * Et nolebat per multum tempus. Post hæc autem dixit intra se : Etsi Deum non timeo, nec hominem revereor : * tamen quia molesta est mihi hæc vidua, vindicabo illam, ne in novissimo veniens sugillet me. * Ait autem Dominus : Audite quid judex iniquitatis dicit : * Deus autem
 1 * En hij zeide ook cene gelijkenis tot hen, *om te leeren* dat men altijd moet bidden en niet moede worden¹, en hij zeide :
 2 * In zekere stad was een regter, die God niet vreesde, en geen mensch ontzag. * En er was eene weduwe in die stad, en zij kwam² tot hem, en zeide : Verschaf mij regt van mijnen tegenstander³ !
 3 * En langen tijd wilde hij niet⁴. Doch daarna zeide hij bij zich zelve : Alhoewel ik God niet vrees, en geen mensch ontzie :
 4 * nogtans omdat deze weduwe mij lastig valt, zal ik haar regt verschaffen, opdat zij eindelijk niet kome en mij *nog* in het aangezicht sla⁵. * En de Heer
 5 zeide : Hoort wat de onregtvaar-

1) *bidden en niet moede worden.* De zin dezer woorden, als genoeg blijkt uit de volgende gelijkenis, is deze : dat men, God om iets biddende, volharden moet in zijn gebed, blijven bidden, niet ophouden met bidden, en geenszins den moed verliezen, omdat ons gebed niet terstond verhoord wordt. Het Grieksche woord hier gebezigd, en door de Vulgaat zeer goed door *deficere* vertaald, beteekent : *moede worden*, in den zin van *moedeloos worden, den moed verliezen*, even als in den brief tot de Ephesiërs, 3, 13.

2) *zij kwam tot hem.* De zin is : zij kwam of ging gedurig tot hem. Zeer juist schreef de opsteller der Vulgaat hier *veniebat*, en niet *venit*.

3) *Verschaf mij regt van mijnen tegenstander.* Het gezegde behoort tot de zoogenaamde *dicta praegnantia*. De zin is : *Verschaf mij regt*, en verlos mij alzoo *van mijnen tegenstander*, die mij verdrukt.

4) Ofschoon zij telkens wederom tot hem ging, hare klagt en bede herhalende.

5) Dat dit werkelijk in 't einde nog eens gebeuren zal, dat vreest die regter nu juist wel niet ; maar hij geeft, zoo sprekende, te kennen, dat die vrouw hem door haar onvermoeid aanhouden verveelt, en hij haar regt wil verschaffen, om van haar af te wezen.

non faciet vindictam electorum
suorum clamantium ad se die ac
nocte, et patientiam habebit in
8 illos? * Dico vobis quia cito
faciet vindictam illorum. Verum-
tamen Filius hominis veniens,
putas, inveniet fidem in terra?

9 * Dixit autem et ad quosdam,
qui in se confidebant tanquam
10 justi, et aspernabantur ceteros,
parabolam istam: * Duo homines
11 ascenderunt in templum ut ora-
rent: unus Pharisæus, et alter
publicanus. * Pharisæus stans,
hæc apud se orabat: Deus gra-
12 tias ago tibi, quia non sum sicut
ceteri hominum: raptores, inju-
13 sti, adulteri: velut etiam hic
publicanus. * jejuno bis in sab-
14 bato: decimas do omnium, quæ
possideo. * Et publicanus a longe
stans, nolebat nec oculos ad cæ-
lum levare: sed percutiebat pec-
tus suum, dicens: Deus propi-
tius esto mihi peccatori. * Dico

dige regter zegt! * En zal nu 7
God² geen regt verschaffen aan
zijne uitverkorenen die dag en
nacht tot hem roepen, en omtrent
hen langmoedig zijn? * Ik zeg u 8
dat hij hun spoedig regt ver-
schaffen zal. Doch de Zoon des
mensen als hij gekomen is,
zal hij het geloof op aarde vin-
den, meent ge?

* Ook tot sommigen, die zich 9
zelve voor regtvaardig hielden³,
en de overigen verachtten, zeide
hij⁴ deze gelijkenis: * Twee 10
mensen gingen op naar den
tempel om te bidden: de eene een
Phariseër⁵, en de andere een tol-
lenaar⁶. * De Phariseër stond, 11
en bad bij zich zelve aldus:
God! ik dank u⁷, dat ik niet ben
gelijk de overige mensen: roo-
vers, onrechtvaardigen, overspe-
12 lers: of ook gelijk deze tollenaar⁸.
* ik vast tweemaal in de week:
13 ik geef tienden van al wat ik
bezit. * En de tollenaar van verre
staande, wilde zelfs de oogen
niet opheffen naar den hemel:

1) Hiermede doet Jesus opmerken, wat hij met zijne gelijkenis bedoelde. Hoort gij wel, zegt hij, hoe die regter door het aanhoudend smeeken van die vrouw toch eindelijk er toe overgaat, om haar regt te verschaffen?

2) *En nu zal God*, enz. En zou God dan, die de regtvaardigheid zelve is, geen gehoor geven aan de onophoudelijke smeekingen zijner geliefden, maar ten hunnen opzichte altijd langmoedig zijn en geduldig verdragen, dat zij door de goddeloozen verdrukt worden? Neen, zeg ik u, maar hun gebed zal verhoord worden, en weldra zal hij hun regt verschaffen.

3) die in de verwaandheid huns harten zich zelve aanzagen als *regtvaardigen*, als onberispelyke mensen, en uit die hoogte met verachting nederzagen op anderen.

4) met het doel om hunnen hoogmoed te bestraffen, en hun de deugd van ootmoedigheid aan te prijzen.

5) Zie noot 8 op bladz. 28.

6) Zie noot 3 op bladz. 42.

7) *Ik dank u*, enz. Hij heeft niets van God te vragen, en vooral geene vergiffenis; hij is immers een regtvaardige; hij dankt alleen; en met hoeveel zelfverheffing zal dit gevoel van dankbaarheid niet gepaard zijn geweest! Hij verlustigt zich in de gedachte, dat hij niet is gelijk de andere mensen; en hij moet het God herinneren, dat hij nog meer doet, dan de wet van hem vordert: ik houd elke week twee vastendagen, zonder daartoe verplicht te zijn! ik geef de tienden niet alleen van hetgeen de wet gebiedt te verdienen, maar volstreskt van alles wat ik bezit! Zóó bad die Phariseër.

8) Men mag er bij denken, dat hij, dit zeggende, omzag, tegelijk een blik van verachting slaande op dien tollenaar.

vobis, descendit hic justificatus in domum suam ab illo, quia omnis, qui se exaltat, humiliabitur: et qui se humiliat, exaltabitur. (Mt 23, 12. Sup 14, 11.)

15 * Afferebant autem ad illum et infantes, ut eos tangeret. Quod cum viderent discipuli, increpabant illos. (Mt 19, 13. Mc 10, 13.) * Jesus autem convocans illos, dixit: Sinite pueros venire ad me, et nolite vetare eos. tallium est enim regnum Dei.

17 * Amen dico vobis: Quicumque non acceperit regnum Dei sicut puer, non intrabit in illud.

18 * Et interrogavit eum quidam princeps, dicens: Magister bone, quid faciens vitam æternam possidebo? (Mt 19, 16.) * Dixit autem ei Jesus: Quid me dicis bonum? nemo bonus nisi solus Deus. * Mandata nosti: Non occides: Non moechaberis: Non furtum facies: Non falsum testimonium dices: Honora patrem tuum, et matrem. (Ex 20, 13.)

21 * Qui ait: Hæc omnia custovidi

14 maar sloeg op zijne borst, zeggende: God! wees mij zondaar genadig!¹ * Ik zeg u, deze ging af naar zijn huis, geregtvaardigd meer dan die², want al wie zich verheft, zal vernederd: en wie zich vernedert, zal verheven worden.

15 * Ook de kindertjes³ bragten zij tot hem, opdat hij die zoude aanraken. Doch als de leerlingen dit zagen, berispten zij hen. * Maar Jesus riep ze tot zich, en zeide: Laat de kinderen tot mij komen, en verhindert ze niet. want voor dezulken is het rijk Gods. * Voorwaar zeg ik u: Al wie het rijk Gods niet ontvangt gelijk een kind, die zal het niet ingaan.

18 * En een zeker overste⁴ vroeg hem, zeggende: Goede Meester! met wat te doen zal ik het eeuwige leven bezitten⁵? * Jesus nu zeide tot hem: Wat noemt gij mij goed? niemand is goed dan God alleen. * De geboden kent gij: Gij zult niet doodslaan: Gij zult geen overspel doen: Gij zult niet stelen: Gij zult geene valsche getuigenis geven: Eer uwen vader, en

1) Het gebed van den tollenaar was eene rouwmoedige schuldbekentenis, gepaard met een nederig smeeken tot God om vergiffenis van zijne zonden.

2) De zin is: Door zijn nederig bidden was de tollenaar aan God welgevallig geworden, terwijl de Phariseër om zijn hoogmoedig danken, wel verre van aan God te behagen, hem grootelijks mishaagd had; zoodat ook hier wederom, volgens die goddelijke vergeldingswet (zie noot 1 op bladz. 418), hij die zich vernederde verheven, en hij die zich verhief vernederd werd.

3) Voor vs 15-17 vergelijkte men het gelijkkluidende verhaal bij Mt 19, 13-15, en bij Mk 10, 13-16. Het noodige ter opheldering is op de aangehaalde plaatsen reeds gezegd. Het rijk Gods, het rijk der eeuwige zaligheid, is hier gedacht als iets dat tot ons komt en dat men ontvangt. En om het zoo te ontvangen, dat men het moge ingaan, moet men het ontvangen als een kind, met den nederigen zin van een kind. Vergelijk het gezegde van den Zaligmaker bij Mt 18, 3, en de aanteekening op die plaats.

4) Bij Mt 19, 20 heet hij een jong mensch.

5) Men vergelijkte voor vs 18-30 het verhaal van Mt 19, 16-30, en dat van Mk 10, 17-32. De noodige aanteekeningen ter opheldering zijn op de beide aangehaalde plaatsen te lezen.

22 a juventute mea. * Quo audito, Jesus ait ei: Adhuc unum tibi deest: omnia quaecumque habes vende, et da pauperibus, et habebis thesaurum in caelo: et veni, sequere me. * His ille auditis, contristatus est: quia dives erat valde.

24 * Videns autem Jesus illum tristem factum, dixit: Quam difficile, qui pecunias habent, in regnum Dei intrabunt. * Facilius est enim camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei. 25 * Et dixerunt qui audiebant: Et quis potest salvus fieri? * Ait illis: Quae impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum. * Ait autem Petrus: Ecce nos dimisimus omnia, et secuti sumus te. * Qui dixit eis: Amen dico vobis, nemo est, qui reliquit domum, aut parentes, aut fratres, aut uxorem, aut filios propter regnum Dei, * et non recipiat multo plura in hoc tempore, et in saeculo venturo vitam aeternam.

31 * Assumpsit autem Jesus duodecim, et ait illis: Ecce ascendimus Jerosolymam, et consummabuntur omnia, quae scripta sunt per prophetas de Filio hominis. (Mt 20, 17. Mc 10, 32.) 32 * tradetur enim Gentibus, et illudetur, et flagellabitur, et conspuetur: * et postquam flagellaverint, occident eum, et tertia 33 die resurget. * Et ipsi nihil ho-

uwe moeder. * Hij zeide: Dat alles heb ik onderhouden van mijne jeugd af. * En Jesus dit hoorende, zeide tot hem: Nog één ding ontbreekt u: verkoop al wat gij hebt, en geef het den armen, en gij zult eenen schat hebben in den hemel: en kom, volg mij! * Doch hij dit hoorende, werd bedroefd: want hij was zeer rijk.

* En Jesus ziende dat hij bedroefd geworden was, zeide: Hoe moeielijk zullen zij, die geld hebben, in het rijk Gods ingaan! * Want het is gemakkelijker dat een kemel door het oog der naald dóórga, dan dat een rijke inga in het rijk Gods. * En zij die dit hoorden zeiden: Maar wie kan dan zalig worden? * Hij zeide tot hen: Wat onmogelijk is bij de menschen, is mogelijk bij God. * En Petrus zeide: Zie wij, wij hebben alles verlaten, en zijn u gevolgd. * En hij zeide tot hen: Voorwaar zeg ik u, niemand is er die huis, of ouders, of broeders, of vrouw, of kinderen om het rijk Gods verlaten heeft, * en die niet veel meer terug ontvangt in dezen tijd, en in de toekomstige eeuw het eeuwige leven.

* En Jesus¹ nam de twaalfen tot zich, en zeide tot hen: Zie wij gaan op naar Jerusaleem, en alles zal volbragt worden, wat door de profeten aangaande den Zoon des menschengeschreven is. * want hij zal overgeleverd worden aan de Heidenen, en hij zal bespot, en gegeeseld, en bespuwd worden: * en na hem gegeeseld te hebben, zullen zij hem doden, en ten derden dage zal hij verrijzen. * En zij ver-

1) Zie voor vs 31—33 Mt 20, 17—19, Mk 10, 32, 33, en de aantekeningen.

rum intellexerunt, et erat verbum istud absconditum ab eis, et non intelligebant quæ dicebantur.

35 * Factum est autem, cum appropinquaret Jericho, cæcus quidam sedebat secus viam, mendicans. (Mt 20, 29. Mc 10, 46.)
 36 * Et cum audiret turbam prætereuntem, interrogabat quid hoc esset. * Dixerunt autem ei, quod Jesus Nazarenus transiret.
 37 * Et clamavit, dicens: Jesu fili David miserere mei. * Et qui præibant, increpabant eum ut taceret. Ipse vero multo magis clamabat: Fili David miserere mei. * Stans autem Jesus jussit illum adduci ad se. Et cum appropinquasset, interrôgavit illum, * dicens: Quid tibi vis faciam? At ille dixit: Domine ut videam. * Et Jesus dixit illi: Respice, fides tua te salvum fecit. * Et confestim vidit, et sequabatur illum magnificans Deum. Et omnis plebs ut vidit, dedit laudem Deo.

stonden niets hiervan, en dit woord was voor hen verborgen, en zij begrepen niet wat *hem* gezegd werd¹.

* Het geschiedde nu, toen hij Jericho naderde², dat een zeker blinde³ aan den weg zat, te bedelen. * En hoorende eene schare voorbijgaan, vroeg hij wat dit was. * En men zeide hem, dat Jesus de Nazarener voorbijging. * En hij riep, zeggende: Jesus Zoon van David ontferm u mijner! * En die vooraangingen, berispten hem opdat hij zwijgen zou. Doch hij riep nog veel meer: Zoon van David ontferm u mijner! * En Jesus *stil* staande beval hem tot zich te brengen. En toen hij genaderd was, vroeg hij hem, * zeggende: Wat wilt gij dat ik u doe? Hij nu zeide: Heere! dat ik moge zien. * En Jesus zeide tot hem: Wees ziende! uw geloof heeft u gezond gemaakt. * En terstond was hij ziende, en volgde hem God verheerlijkende. En al het volk als hij dit zag, gaf lof aan God⁴.

1) Vgl. Mk 9, 31, en Lk 9, 45, en de aantekeningen.

2) *toen hij Jericho naderde*. Uit den Evangelist Markus (10, 46, volg.) zien wij, dat een dergelijk geval, als hier verhaald wordt, eveneens plaats had, toen Jesus de stad Jericho wederom *uitging*. Deze twee gevallen, als tot ééne soort behoorende en geheel en al op elkander gelijkende, trekt de Evangelist Mattheüs (20, 29) bijeen, en gewaagt daarom van *twee* blinden, nogtans zonder aan te merken, dat de eene bij het ingaan van Jericho, de andere bij het uitgaan van die stad door den Zaligmaker was genezen geworden.

3) *een blinde*. Wie, is onbekend. De blinde, van welken Markus gewaagt, was een blinde, die algemeen bekend stond onder den naam van *Bartimeüs de blinde*. Zie hier voor vers 35—43 ook nog het aangeteekende op Mt 20, 29—34, en op Mt 20, 46—52.

4) Zie noot 2 op blad. 364.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus en Zaccheüs, een oppertolbeamte te Jericho, vs 1—10. De gelijkenis van de tien ponden, vs 11—27. Jesus vertrekt van Jericho naar Jerusalem. Van Bethanië, aan den Olyfberg, gaat Jesus, gezeten op het veulen eener ezelin, naar de hoofdstad, vergezeld van eene juichende menigte, die hem voor den beloofden Messias erkent en uitroept; welke hulde door hem wordt aangenomen, vs 28—40. Nabij de stad genaderd, weent hij over haar, en kondigt haren ondergang aan, vs 41—44. In den tempel gekomen, ijvert hij aldaar tegen de ontheiliging van het huis Gods, vs 45, 46. Hij leert dagelijks in den tempel, en men zoekt hem te dooden, vs 47, 48.

1	* Et ingressus perambulabat	* En ingekomen zijnde ¹ trok	1
2	Jericho. * Et ecce vir nomine	hij Jericho door. * En zie er	2
	Zachæus: et hic princeps erat	waseen man met name Zaccheüs ² :	
	publicanorum, et ipse dives:	en deze was een oppertollenaar ³ ,	
3	* et quærebat videre Jesum,	en hij was rijk: * en hij zocht te	3
	quis esset: et non poterat præ	zien, wie Jesus was ⁴ : maar hij	
	turba, quia statura pusillus erat.	kon niet wegens de schare, omdat	
4	* Et præcurrrens ascendit in ar-	hij klein van gestalte was. * En	4
	borem sycomorum ut videret	vooruitgelopen zijnde klom hij	
	eum: quia inde erat transiturus.	op een wilden vijgeboom ⁵ om	
5	* Et cum venisset ad locum, sus-	hem te zien: want hij moest	
	piciens Jesus vidit illum, et dixit	daarlangs voorbijgaan. * En Je-	5
	ad eum: Zachæe festinans des-	sus aan die plaats gekomen ⁶	
	cende: quia hodie in domo tua	zijnde, en de oogen opstaande ⁷	
6	*oportet me manere. * Et festinans	zag hem, en zeide tot hem: Za-	
	descendit, et exceptit illum gau-	cheüs kom spoedig af ⁸ ! want	
	dens. * Et cum viderent omnes,	heden moet ik in uw huis ver-	
7	murmurabant, dicentes quòd ad	blijven ⁹ . * En hij kwam spoedig	6

1) Jericho ingekomen zijnde (18, 35), ging hij de stad door, zonder aldaar te vertoeven.

2) *Zachæus* (beter: *Zaccheüs*) een Joodsche naam (*zaccai*, d. i. *rein*), met den Griekschcn uitgang *os*, den Latijnschen *us*.

3) een opziener over andere tolbedienden.

4) *Zaccheüs* had, zonder twijfel, reeds veel van Jesus hooren spreken, maar nog nooit hem van aangezigt gezien. Daarom *zocht hij*, nu de gelegenheid zich daartoe aanbood, het uiterlijk voorkomen van den grooten propheet te zien (*te zien, wie Jesus was*).

5) Deze boomen stonden in Palestina aan den weg. Zij hebben een zeer knoestigen stam, en buitengewoon breede takken. Overigens, dat nog iets anders dan bloote nieuwsgierigheid dezen aanzienlijken mensch zal bewogen hebben, om op een boom te klimmen, blijkt genoeg uit hetgeen ons aangaande hem in de volgende verzen door den Evangelist verhaald wordt.

6) *aan die plaats*, alwaar die wilde vijgeboom stond.

7) niet bij toeval, maar met opzet. Jesus, de God-mensch, deed niets toevallig, kon niets toevallig doen.

8) *Zaccheüs, kom spoedig af*. Die stem was voor *Zaccheüs* de roepstem der genade, en hij gaf, even gelijk *Levi*, de tollenaar (Mt 9, 9), terstond daaraan gehoor.

9) Jesus kende het hart van *Zaccheüs*: want *hij weet, wat er is in den mensch*. Jo 2, 25.

- hominem peccatorem divertisset.
- 8 * Stans autem Zachæus, dixit ad Dominum : Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus : et si quid aliquem defraudavi, reddo quadruplum.
- 9 * Ait Jesus ad eum : Quia hodie salus domui huic facta est : eo quòd et ipse filius sit Abrahæ.
- 10 * Venit enim Filius hominis querere, et salvum facere quod perierat. (Mt 18, 11.)
- 11 * Hæc illis audientibus adjiciens, dixit parabolam, eo quòd esset prope Jerusalem : et quia existimarent quòd confestim regnum Dei manifestaretur. * Dixit ergo : Homo quidam nobilis abiit
- af, en ontving hem met blijdschap¹. * En allen² toen zij dit gezien hadden, morden³, zeggende : hij heeft zijnen intrek genomen bij een zondaar⁴! * Doch Zaccheüs stond, en zeide tot den Heer⁵ : Zie de helft mijner goederen, Heere! geef ik den armen : en zoo ik iemand iets heb te kort gedaan, geef ik het vierdubbel weder. * Jesus zeide tot hem⁶ : Heden is dezen huize⁷ zaligheid geworden : dewijl ook hij een zoon van Abraham is. * Want de Zoon des menschen is gekomen om te zoeken, en zalig te maken 't geen verloren was⁸.
- * Als zij dit aanhoorden⁹ ging hij voort, en zeide eenegelijks, omdat hij nabij Jerusalem was¹⁰ : en omdat zij meenden dat het rijk Gods terstond openbaar zoude worden¹¹. * Hij zeide dan :

¹) hij ontving hem met blijdschap, gaf hem te kennen, hoe gelukkig hij zich achtte, hem in zijne woning te mogen ontvangen.

²) allen, d. i. de meesten. Want voorzeker behoorden de leerlingen van Jesus niet tot het getal dier morrenden.

³) morden. Zij ergerden zich daaraan. Vergelijk Mt 9, 10—14 en Lk 15, 1, 2.

⁴) bij een zondaar. Tollenaars werden in het algemeen bij de Joden van dien tijd gelijk gesteld met opeebare zondaars, en voor zoodanigen gerekend. Zie noot 3 op bladz. 42.

⁵) Doch Zaccheüs stond, en zeide tot den Heer. Hij deed dit, naar het schijnt, den volgenden dag, toen Jesus zijn huis uitging. Ten aanhooren dier menigte, betuigt Zaccheüs zijn boetvaardig gemoed : was hij vroeger jegens iemand onregtvaardig geweest, thans wil hij niet alleen alles rijkelijk vergoeden, maar behalve dat nog milddadigheid oefenen door de helft van zijne goederen weg te schenken aan de armen en behoeftigen.

⁶) Jesus zeide tot hem, tegelijk bedoelende die morrenden te berispen, omdat zij er zich aan ergerden, dat hij zijnen intrek genomen had bij een tollenaar.

⁷) dezen huize, d. i. aan dit huisgezin.

⁸) Ofschoon zondaar zijnde, behoorde Zaccheüs toch tot de afstammelingen van Abraham ; en de Zoon des menschen was juist daartoe in de wereld gekomen om te zoeken, als een herder het verloren schaap, en zalig te maken wat van deze kinderen verloren was ; want hij was gezonden tot de verloren schapen van het huis van Israël (vgl. Mt 15, 24, en de aantekening).

⁹) Als zij dit (vs 8, 9) aanhoorden, die volksmenigte aldaar tegenwoordig. Ook Jesus' leerlingen waren onder de toehoorders.

¹⁰) Jericho lag op zes uren afstands van Jerusalem.

¹¹) dat het rijk Gods terstond openbaar zou worden. Zij verwachtten, dat de Messias een aardsch koninkrijk zoude oprigten ; en zij meenden dat Jesus, dien zij voor den

in regionem longinquam accipere sibi regnum, et reverti.
 13 (Mt 25, 14.) * Vocatis autem decem servis suis, dedit eis decem mnas, et ait ad illos : Negotiamini dum venio. * Cives
 14 autem ejus oderant eum : et miserunt legationem post illum, dicentes : Nolumus hunc regnare
 15 super nos. * Et factum est ut ut rediret accepto regno : et jussit vocari servos, quibus dedit pecuniam, ut sciret quantum
 16 quisque negotiatus esset. * Venit autem primus dicens : Domine, mna tua decem mnas acquisivit.
 17 * Et ait illi : Euge bone serve, quia in modico fuisti fidelis, eris potestatem habens super decem
 18 civitates. * Et alter venit,

Zekermensch van hooge geboorte vertrok¹ naar een vergelegen land om voor zich een koninkrijk te ontvangen², en dan weder te keeren³. * En zijne tien dienstknechten⁴ geroepen hebbende, gaf hij hun tien ponden⁵, en zeide tot hen : Drijft er handel mede terwijl ik ga⁶. * Zijne burgers⁷ nu haatten hem : en zonden hem een gezantschap achterna⁸, zeggende : Wij willen niet dat deze over ons koning zij. * En het geschiedde dat hij wederkwam na het koninkrijk ontvangen te hebben : en hij gebod de dienstknechten te roepen⁹, aan welke hij het geld gegeven had, om te weten hoeveel ieder had gewonnen. * En de eerste kwam en zeide : Heer ! uw pond heeft tien pond aangewonnen. * En hij zeide tot hem : Zeer wel gij goede dienstknecht ! omdat gij over

Messias erkenden, bij zijne aanstaande komst te Jerusalem, zich openlijk voor koning zou verklaren en nu *aanstands* zijn koninkrijk oprigten. De thans volgende gelijkenis diende om dit dwaalbegrip uit hunne hoofden en harten te verbannen.

1) Jesus bedoelt zich zelve, en denkt aan zijne hemelvaart.

2) om voor zich een koninkrijk te ontvangen. Het koninkrijk, 't welk hij zich door zijn lijden en dood verworven heeft. Lk 24, 26. Phil 2, 5—12. Het beeld schijnt genomen te zijn uit hetgeen geschiedde in den toenmaligen politieken toestand der Joden. Zij waren afhankelijk van de Romeinen, en Archelaüs moest, na het overlijden van zijn vader Herodes den Grooten, naar Rome reizen, om bevestigd te worden op den troon van Judea.

3) Men denke aan Jesus' tweede komst op het einde der dagen.

4) Daarmede zijn Jesus' leerlingen aangeduid en al hunne opvolgers in de bediening van het Evangelie tot aan het einde der dagen.

5) gaf hij hun tien ponden, te weten, aan ieder hunner één pond, als blijkt uit vs 16 en 18. Voor pond heeft onze tekst, naar den Griekschen, het woord *mna*, dat eene zamengetrokken vorm van dat woord komt bij de oude Latijnsche schrijvers zelden voor. De Attische *mina*, welke hier gedacht zal zijn, omdat in het Nieuwe Testament meestal naar Attisch geld wordt gerekend, stond gelijk met honderd zilveren Attische drachmen. Zie noot 5 op bl. 115.

6) terwijl ik ga. Onder het gaan is het *terughomen* begrepen. *Dum* leest hier de *Vulgaat*, en niet *donec*.

7) Het Joodsche volk dat hem verwerpen zou.

8) zonden hem een gezantschap achterna. Zoo zonden ook de Joden gezanten naar Rome, ofschoon te vergeefs, om te zeggen, dat zij Archelaüs niet voor koning wilden. Zie Flav. Joseph. Antiqq. 17, 11.

9) om met hen rekenschap te houden, en hen, naar hun gedrag, te beloonen of te straffen.

19 *dicens : Domine, mna tua fecit quinque mnas. * Et huic ait : Et tu esto super quinque civitates.*
 20 ** Et alter venit, dicens : Domine, ecce mna tua, quam habui repositam in sudario : * timui enim te, quia homo austerus es : tollis quod non posuisti, et metis quod non seminasti. * Dicit ei : De ore tuo te judico serve nequam. sciebas quòd ego homo austerus sum, tollens quod non posui, et*
 23 *metens quod non seminavi : * et quare non dedisti pecuniam meam ad mensam, ut ego veniens cum usuris utique exegissem illam ?*
 24 ** Et astantibus dixit : Auferte ab illo mnam, et date illi, qui decem mnas habet. * Et dixerunt ei : Domine, habet decem mnas.*
 26 ** Dico autem vobis, quia omni habenti dabitur, et abundabit : ab eo autem, qui non habet, et quod habet auferetur ab eo.*

weinig zijt getrouw geweest, zult gij magthebber zijn over tien steden. * En de tweede kwam, en zeide : Heer ! uw pond heeft vijf pond *winst* gedaan. * Ook tot dezen zeide hij : En gij wees over vijf steden. * En er kwam een ander, zeggende : Heer ! zie daar uw pond, dat ik in een zweetdoek weggelegd bewaarde : want ik vreesde u, omdat gij een hard mensch zijt : gij neemt weg wat gij niet hebt neêrgelegd, en maait wat gij niet gezaaid hebt¹. * Hij zegt tot hem : Uit uwen mond oordeel ik u gij booze dienstknecht ! gij wist dat ik een hard mensch ben, die wegneem wat ik niet heb neêrgelegd, en maai wat ik niet gezaaid heb : * en waarom dan hebt gij mijn geld niet aan de wisselbank gegeven, opdat ik het *terug* gekomen zijnde met rente had kunnen invorderen ? * En tot hen die daarbij stonden zeide hij : Neemt hem het pond af, en geef het aan hem, die de tien ponden heeft². En zij zeiden tot hem : Heer ! hij heeft *al* tien ponden³ ! * En ik zeg u⁴, aan ieder die heeft zal gegeven worden, en hij zal overvloed hebben : maar die niet heeft, dien zal ontnomen worden ook hetgene hij heeft⁵. * Doch

1) Hij wil zeggen : Ik had uw pond, in plaats van er door den handel winst mede te doen, wel in den handel kunnen verliezen, en gij zoudt mijne verontschuldiging niet aangenomen hebben ; want gij vordert zelfs terug, wat gij niet hebt toevertrouwd, enz. Om zich te regtvaardigen, schuift hij de schuld van zijne luiheid en pligtverzuim op zijnen heer, dien hij lastert.

2) Zie de noten op Mt 25, 26—28. De parabel op de aangehaalde plaats van Mattheüs heeft wel veel overeenkomst met die, welke de heilige Lukas hier heeft opgeteekend, maar zij is niet dezelfde : tijd en plaats en omstandigheden en oogmerk zijn in die beide gelijkenissen verschillend.

3) als wilden zij zeggen : hij is al rijk genoeg beloond. Maar de Heer stoort zich niet aan deze aanmerking en zet zijne rede voort.

4) Naar het Grieksch : *want ik zeg u* ; zoodat hier de reden wordt opgegeven van het gezegde in vers 24.

5) Vgl noot 1 op blad. 84.

(*Sup* 8, 18. *Mt* 13, 12 ; 25, 29.
 27 *Mc* 4, 25.) * Verumtamen inimicos meos illos, qui noluerunt me regnare super se, adducite huc : et interficite ante me.
 28 * Et his dictis, præcedebat
 29 ascendens Jerosolymam. * Et factum est, cum appropinquasset ad Bethphage, et Bethaniam ad montem, qui vocatur Oliveti, misit duos discipulos suos, (*Mt*
 30 21, 1. *Mc* 11, 1.) * dicens : Ite in castellum, quod contra est : in quod introeuntes, invenietis pullum asinæ alligatum, cui nemo umquam hominum sedit : solvite illum, et adducite. * Et si quis
 31 vos interrogaverit : Quare solvitis ? sic dicetis ei : Quia Dominus operamejus desiderat. * Abierunt autem qui missi erant : et inveni-
 32 erunt, sicut dixit illis, stantem pullum. * Solventibus autem illis
 33 pullum, dixerunt domini ejus ad illos : Quid solvitis pullum ? * At illi dixerunt : Quia Dominus eum
 34 necessarium habet. * Et duxerunt illum ad Jesum. Et jactantes vestimenta sua supra pullum,
 35 imposuerunt Jesum. (*Jc* 12, 14.) * Eunte autem illo, substernebant vestimenta sua in via. * Et cum appropinquaret jam ad
 36 descensum Montis oliveti, cœperunt omnes turbæ discipulorum gaudentes laudare Deum voce magna super omnibus,
 37 quas viderant, virtutibus, * dicentes : Benedictus, qui venit rex in nomine Domini, pax in cælo,

die vijanden van mij, die niet wilden dat ik koning over hen wezen zou, brengt ze hier : en doodt hen voor mijne oogen¹⁾!

* En dit gezegd hebbende, ging hij vóór hen uit²⁾ opgaande naar Jerusalem. * En het geschiedde³⁾, toen hij gekomen was nabij Bethphagé, en Bethanië aan den berg, genaamd de Olyfberg, dat hij twee van zijne leerlingen afzond, * zeggende : Gaat naar het dorp, dat tegenover ligt : als gij het inkomt, zult gij een ezinneveulen gebonden vinden, waarop geen menschoot gezeten heeft : maakt het los, en brengt het ! * En zoo iemand u mogt vragen : Waarom maakt gij het los ? zult gij zóó tot hem zeggen : Omdat de Heer het van noodé heeft. * En de afgezonden gingen heen : en vonden het veulen staan, gelijk hij hún gezegd had. * En toen zij het veulen losmaakten, zeiden diens eigenaars tot hen : Waarom maakt gij het veulen los ? * Zij nu zeiden : Omdat de Heer het van noodé heeft. * En zij bragten het tot Jesus. En zij wierpen hunne kleederen op het veulen, en zetteden Jesus er op. * En terwijl hij voortging, spreidden zij hunne kleederen onder hem op den weg. * En toen hij alreeds genaakte aan den nedergang van den Olyfberg⁴⁾, begonnen al de scharen der leer-

1) Een beeld, waardoor de straf wordt aangeduid, welke de Joden wachtte om hunne hardnekkige verwerping van den Messias.

2) Vóór hen. Vóór zijne leerlingen. Jesus ging vooruit, en zijne leerlingen gingen hem achterna. In welke gemoedsgesteldheid zij waren, zegt ons de H. Markus, 10, 32.

3) Vergelijk voor vs 29—38 het verhaal bij *Mt* 21, 1—9, en bij *Mk* 11, 10. Het noodige ter opheldering is in de aantekeningen op die plaatsen reeds gezegd.

4) van waar de weg ging naar Jerusalem, en men die stad reeds in het gezigt kreeg.

39 et gloria in excelsis. * Et quidam Pharisæorum de turbis, dixerunt ad illum : Magister, increpa discipulos tuos. * Quibus ipse ait : Dico vobis, quia si hi tacuerint, lapides clamabunt.

41 * Et ut appropinquavit, videns civitatem flevit super illam, dicens : * Quia si cognovisses et tu, et quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi, nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. * Quia

lingen blijde met luider stemme God te loven over al de wonderkrachten, die zij gezien hadden, * zeggende : Gezegend de koning die komt in den naam des Heeren ! heil in den hemel, en heerlijkheid in den hooge¹⁾ ! * En eenige Phariseërs uit de scharen, zeiden tot hem : Meester ! berisp uwe leerlingen²⁾ ! * Hij zeide tot hen : Ik zeg u, indien dezen zwijgen, zullen de steenen roepen³⁾. * En toen hij genaderd was, en de stad zag weende hij⁴⁾ over haar, zeggende : * Indien ook gij erkendet⁵⁾, toch nog op dezen uwen dag⁶⁾, wat tot uwen vrede dient⁷⁾ !... doch nu is het voor

1) Behalve de juichkreten bij Mt (21, 9) en bij Mk (11, 20) vermeld, ging ook deze juichkreet onder de scharen op : *Gezegend de koning*, dat is : Zegen en voorspoed zij den koning (den Messias, den koning van Israël), die daar komt *in den naam*, dat is als afgezant *des Heeren*. Doch de zin der volgende woorden : *heil in den hemel, en heerlijkheid in den hooge*, is duister. Misschien moet het zoo verklaard worden : heil en heerlijkheid zij onzen koning van hem, die in de hooge hemelen troont ! Of misschien zoo : Bij God is heil, en eere aan God !

2) *Berisp uwe leerlingen* ! De Phariseërs, bij dien intogt van Jesus in Jerusalem tegenwoordig, konden dien juichkreet der scharen, waardoor deze hem voor den Messias erkenden, niet verdragen ; doch vermits zij dat roepen toch niet durfden tegengaan, zoo vroegen zij, dat Jesus zelf *zijne leerlingen* (zijne volgelingen, die scharen) zou *berispen*, als dezulken, die hem eene onbetamelijke hulde toebraagen.

3) *indien dezen zwijgen*, enz. Het is een spreekwoordelijk gezegde, waarvan hier, dunkt ons, de zin is : De waarheid (dat ik de Messias ben) is openbaar ; zij kan niet onderdrukt worden.

4) *weende hij*. Zie noot 1 op bladz. 183.

5) *Indien ook gij*, enz. Wij lezen hier eenen voorzin, zonder slotzin. Te weten, Jesus' rede is afgebroken ; de smartelijke aandoening zijner ziel liet hem niet uitspreken ; hij *weende*, toen hij Jerusalem zag (vs 41). *Ook gij*, Jerusalem, inwoners van Jerusalem, gelijk dezen, die mij hier begeleiden. — Jesus denkt aan die *scharen van leerlingen* of volgelingen (vs 37), die met hem naar Jerusalem opgingen, en in hem den beloofden Messias erkenden.

6) *toch nog op dezen uwen dag*, ofschoon tot hiertoe weigerende, *toch nog eindelijk op dezen uwen dag*, op dezen voor u beslissenden dag. Door *dien dag* verstaat de Zaligmaker den korten tijd, dien hij nog, vóór zijnen dood, onder de Jerusalemmers zou doorbrengen, leerende in den tempel. Zie vers 47. In vers 44 noemt Jesus dien dag *den tijd hunner bezoeking*.

7) *wat u tot vrede strekt*. De zin is : wat u heilzaam is. — *Indien ook gij, Jerusalem, toch nog op dezen uwen dag erkennen wildet wat u heilzaam is...* ! Wij mogen er voor slot- of achterzin bijvoegen : *gij waart behouden, of gij gingt uwen ondergang niet te gemoet*. Dat *heilzame* nu bestond in de geloovige erkenning van Jesus van Nazareth voor den beloofden Messias.

venient dies in te : et circumdabunt te inimici tui vallo, et circumdabunt te : et coangustabunt te undique : * et ad terram prosternent te, et filios tuos, qui in te sunt, et non relinquent in te lapidem super lapidem : eo quòd non cognoveris tempus visitationis tuæ. (Mt 24, 2. Mc 13, 2. Inf 21, 6.)

45 * Et ingressus in templum, coepit ejicere vendentes in illo, et ementes, (Mt 21, 12. Mc 11, 15.)
 46 * dicens illis : Scriptum est : Quia domus mea domus orationis est. Vos autem fecistis illam speluncam latronum. (Is 56, 7. Jer 7, 11.) * Et erat docens
 47 quotidie in templo. Principes autem sacerdotum, et Scribæ, et Principes plebis quærebant
 48 illum perdere : * et non inveniebant quid facerent illi. Omnis enim populus suspensus erat, audiens illum.

uwe oogen verborgen¹. * Want² er 43
 zullen over u dagen komen : en
 uwe vijanden zullen u met eenen
 wal omgeven, en u omsingelen :
 en benaauwen van alle kanten : *
 en zij zullen u tot den 44
 grond toe verdelgen, en uwe kinderen
 in u³, en niet eenen steen zullen zij
 in u op den anderen laten : omdat
 gij den tijd uwer bezoeking niet erkend
 hebt.

* En toen hij den tempel⁴ was 45
 ingegaan, begon hij uit te drijven die
 daarin verkochten, en kochten, * tot
 hen zeggende : Er staat geschreven :
 Mijn huis is een huis des gebeds.
 Doch gij hebt het tot een roovershol
 gemaakt. * En hij leerde 47
 dagelijks in den tempel. De opperpriesters
 nu, en de Schriftgeleerden, en de
 Hoofden van het volk zochten hem om
 het leven te brengen : * doch zij
 vonden 48
 niet wat zij hem⁵ doen zouden.
 Want al het volk hing aan hem⁶,
 als het hem hoorde.

1) *maar nu is het voor uwe oogen verborgen*. De zin is : Maar het is anders met u gesteld ; neen, gij zult het niet erkennen, wat u heilzaam is, en het is voor uwe oogen verborgen ; *verborgen*, niet omdat het u niet voor de oogen werd gehouden en gij het niet hebt *kunnen* zien, maar omdat gij uwe oogen daarvoor toesloot en het niet hebt *willen* zien.

2) *Want*. Eene voorzegging der straffe, die Jerusalem ondergaan zal ; welke voorzegging dient tot bevestiging van het zoo even gezegde : *maar nu is het voor uwe oogen verborgen*. Dat Jerusalem hardnekkig in zijn ongeloof zal volharden, wordt bewezen door de straf, welke over die stad komen zal.

3) *u* (Jerusalem)... *verdelgen*, en *uwe kinderen in u* (d. i. uwe inwoners) vernielen.

4) Vgl voor vs 45-48 Mt 21, 12-14, Mk 11, 15-18, en de noten.

5) *hem* staat niet in het Grieksch. De zin is : zij vonden niet, hoe zij zich van hem meester zouden maken.

6) het volk, van verwondering opgetogen, als het hem hoorde, hing als aan zijnen mond.

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus leerende in den tempel wordt door afgezondenen van het Sanhedrin gevraagd naar zijn gezag; en hij antwoordt hun met eene wedervraag, welke hen tot zwijgen brengt, vs 1—8. De gelijkenis van de akkerlieden, die den zoon huns heeren ombragten, vs 9—19. Afgezondenen om Jesus eene strikvraag te doen betreffende het betalen van schatting aan den keizer, krijgen van hem een antwoord, dat hunne list verijdelt, vs 20—26. Hij beschaamt eveneens eenige Sadduceërs, die hem een geval voorstellen, waaruit, volgens hen, de ongerijmdheid zou volgen van het geloof aan eene verrijzenis uit de dooden, vs 27—40. Jesus stelt op zijne beurt eene vraag voor aangaande den Messias, waarop zijne tegenstanders hem niet kunnen antwoorden, vs 41—44. Eene waarschuwing van Jesus tegen de Schriftgeleerden, vs 45—47.

1 * Et factum est in uno dierum,
 docente illo populum in templo,
 et evangelizante, convenerunt
 principes sacerdotum, et Scribæ
 2 cum senioribus, * et aiunt dicentes
 ad illum : Dic nobis, in qua potestate
 hæc facis? aut: Quis est, qui dedit
 tibi hanc potestatem? (*Mt 21, 23. Mc 11, 28.*)
 3 * Respondens autem Jesus, dixit ad illos:
 Interrogabo vos et ego unum verbum.
 4 Respondete mihi: * Baptismus Joannis
 de cælo erat, an ex hominibus?
 5 * At illi cogitabant intra se, dicentes:
 Quia si dixerimus, de cælo, dicet,
 6 Quare ergo non credidistis illi? * Si
 autem dixerimus, Ex hominibus, plebs
 universa lapidabit nos: certi sunt enim,
 Joannem prophetam esse.
 7 * Et responderunt se nescire unde
 esset. * Et Jesus ait illis: Neque ego
 dico vobis in qua potestate hæc facio.
 9 * Cœpit autem dicere ad ple-

* En het geschiedde¹ op een der dagen, terwijl hij het volk in den tempel leerde, en het evangelie verkondigde, dat de opperpriesters, en de Schriftgeleerden met de ouderlingen bijeen kwamen, * en zij spraken tot hem zeggende: Zeg ons, door welke magt doet gij deze dingen? of: Wie is het, die u deze magt gegeven heeft? * En Jesus antwoordende, zeide tot hen: Ook ik zal u één ding vragen. Antwoordt mij! * Het doopsel van Joannes was dat uit den hemel, of uit de menschen? * Zij nu dachten bij zich zelve, zeggende: Indien wij zeggen, uit den hemel, dan zal hij zeggen, Waarom hebt gij hem dan niet geloofd? * En indien wij zeggen, Uit de menschen, dan zal het gansche volk ons steenigen: want zij zijn overtuigd, dat Joannes een propheet was. * En zij gaven voor antwoord dat zij niet wisten van waar het was. * En Jesus zeide tot hen: Zoo zeg ik u ook niet door welke magt ik deze dingen doe.
 * En hij begon tot het volk

1) Men zie voor vs 1—8 het aangeteekende op Mt 21, 23—27.

bem parabolam hanc : Homo plantavit vineam, et locavit eam colonis : et ipse peregre fuit multis temporibus. (*Mt 21, 33. Mc 12, 1. Is 5, 1. Jer 2, 21.*)

¹⁰ * Et in tempore misit ad cultores servum, ut de fructu vineæ darent illi. Qui cæsum dimiserunt

¹¹ eum inanem. * Et addidit alterum servum mittere. Illi autem hunc quoque cædentes, et afficientes contumelia, dimiserunt

¹² inanem. * Et addidit tertium mittere: qui et illum vulnerantes

¹³ ejecerunt. * Dixit autem dominus vineæ: Quid faciam? mittam filium meum dilectum : forsitan, cum hunc viderint, verebuntur.

¹⁴ * Quem cum vidissent coloni, cogitaverunt intra se, dicentes : Hic est heres, occidamus illum,

¹⁵ ut nostra fiat hereditas. * Et ejectum illum extra vineam, occiderunt. Quid ergo faciet il-

¹⁶ lis dominus vineæ? * veniet, et perdet colonos istos, et dabit vineam aliis. Quo audito, dixe-

¹⁷ runt illi : Absit. * Ille autem aspiciens eos ait : Quid est ergo hoc, quod scriptum est : Lapidem, quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli? (*Act 4, 11. Rom 9, 33.*)

deze gelijkenis¹ te zeggen: Zeker mensch plantte een wijngaard, en verhuurde hem aan akkerlieden: en ging voor een langen tijd buiten 's lands. * En hij zond te zijner tijd eenen dienstknecht tot de akkerlieden, opdat zij hem van de vrucht des wijngaards geven zouden. Maar zij sloegen hem en zonden hem ledig weg. * En wederom zond hij eenen anderen dienstknecht. Maar zij sloegen ook dezen, en deden hem smaadheid aan, en zonden hem ledig weg. * En wederom zond hij een derden : maar ook dezen verwondden zij en wierpen hem buiten. * En de heer des wijngaards zeide : Wat zal ik doen ? ik zal mijnen geliefden zoon afzenden: welligt zullen zij, dezen ziende, hem eerbiedigen. * Doch toen de akkerlieden hem zagen, dachten zij bij zich zelven, zeggende : Deze is de erfgenaam, laat ons hem dooden, opdat de erfenis de onze worde ! * En zij wierpen hem buiten den wijngaard, en doodden hem. Wat zal dan de heer des wijngaards hun doen ? * hij zal komen, en die akkerlieden ombrengen, en den wijngaard aan anderen geven. Dit hoorende, zeiden zij tot hem : Dat zij verre² ! * Doch hij hen aanziende zeide : Wat is dan dit, dat geschreven staat : De steen, dien de bouwlieden verworpen hebben,

¹) Deze gelykenis (vs 9—19) staat ook, en nagenoeg in dezelfde bewoordingen, bij den H. Mattheüs (21, 33—46) en bij den H. Markus (12, 1—12). Zie de verschillende aantekeningen op de aangehaalde plaatsen.

²) *Dat zij verre!* Naar het verhaal van Mattheüs (21, 41) spreken de opperpriesters ende ouderlingen zelven dit vonnis uit : *Hij zal komen en die akkerlieden, enz.* De Zaligmaker zal dan, als blijkt uit Mk (12, 19) en hier (vs 16) uit Lukas, dat vonnis bevestigend herhaald hebben ; waarop zij, wel voelende, wie Jesus met die akkerlieden bedoelde, zullen uitgeroepen hebben : *Dat zij verre!* Verre van ons eene misdaad, die aldus zou moeten gestraft worden !

- I Pt 2, 7. Is 28, 16. Ps 117, 22.)*
- 18 * Omnis, qui ceciderit super illum lapidem, conquassabitur : super quem autem ceciderit,
- 19 comminuet illum. * Et quærebant principes sacerdotum, et Scribæ mittere in illum manus illa hora : et timuerunt populum : cognoverunt enim quòd ad ipsos dixerit similitudinem hanc.
- 20 * Et observantes miserunt insidiatores, qui se justos simulant, ut caperent eum in sermone, ut traderent illum principatui, et potestati præsidis. (*Mt 22, 15.*
- 21 *Mc 12, 13.*) * Et interrogaverunt eum, dicentes : Magister, scimus quia recte dicis, et doces : et non accipis personam, sed viam Dei in veritate doces :
- 22 * licet nobis tributum dare Cæsari, an non ? * Considerans autem dolum illorum, dixit ad eos :
- 23 Quid me tentatis ? * Ostendite mihi denarium : Cujus habet imaginem, et inscriptionem ? Respondentes dixerunt ei : Cæsaris. * Et ait illis : Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari : et quæ sunt Dei, Deo (*Rom 13, 7.*)
- 26 * Et non potuerunt verbum ejus reprehendere coram plebe : et mirati in responso ejus, tacuerunt.
- 27 * Accesserunt autem quidam
- deze is tot hoeksteen geworden ? * Al wie op dien steen zal gevallen zijn, zal verbrijzeld worden : en op wien hij zal gevallen zijn, dien zal hij verpletteren. * En de opperpriesters, en de Schriftgeleerden zochten te dier ure de handen aan hem te slaan : maar vreesden het volk : want zij begrepen wel dat hij deze gelijkenis op hen gezegd had.
- * En zij bespieden hem en zonden belagers *op hem* af, die den schijn moesten aannemen van regtvaardigen¹, opdat zij hem in eenig woord mogten vangen, ten einde hem over te leveren aan de overheid, en aan de magt van den stedehouder. * En zij ondervroegen hem, zeggende : Meester ! wij weten dat gij regtmatig spreekt, en leert : en niet ziet op den persoon, maar den weg Gods leert naar waarheid : * is het ons geoorloofd den keizer schatting te geven, of niet ? * Doch hij hunne arglistigheid bemerkende, zeide tot hen : Wat beproeft gij mij ? * Toont mij een denariel Wiens beeld, en opschrift heeft hij ? En zij antwoordden en zeiden tot hem : Des keizers. * En hij zeide tot hen : Geeft dan aan den Keizer, wat den Keizer toekomt : en aan God, wat God toekomt. * En zij konden zijn woord in tegenwoordigheid van het volk niet berispen² : en verwonderd staande over zijn antwoord, zwegen zij stil.
- * En er kwamen³ sommige

1) als zoodanigen die gewetenshalve en uit zuivere liefde tot de waarheid hem kwamen ondervragen. Zie verder voor vs 20—26 die ophelderende aantekeningen op Mattheüs, 22, 15—22.

2) Naar den Griekschen tekst wordt hier gezegd : *en zij konden hem niet, voor het volk, in eenig woord vangen.*

3) *En er kwamen, enz.* Het noodige ter opheldering van dit gansche verhaal

Sadducæorum, qui negant esse resurrectionem, et interrogaverunt eum, (Mt 22, 23. Mc 12, 18) * dicentes: Magister, Moyses scripsit nobis: Si frater alicujus mortuus fuerit habens uxorem, et hic sine liberis fuerit, ut accipiat eam frater ejus uxorem, et suscitet semen fratri suo: (Dt 25, 5.) * septem ergo fratres erant: et primus accepit uxorem, et mortuus est sine filiis. * Et sequens accepit illam, et ipse mortuus est sine filio. * Et tertius accepit illam. Similiter et omnes septem, et non reliquerunt semen, et mortui sunt. * Novissime omnium mortua est et mulier. * In resurrectione ergo, cujus eorum erit uxor? siquidem septem habuerunt eam uxorem. * Et ait illis Jesus: Filii hujus sæculi nubunt, et traduntur ad nuptias: * illi vero, quid digni habebuntur sæculo illo, et resurrectione ex mortuis, neque nubent, neque ducent uxores: * neque enim ultra mori poterunt: æquales enim Angelis sunt, et filii sunt Dei: cum sint filii resurrectionis. * Quia vero resurgant mortui, et Moyses ostendit secus rubum, sicut dicit Dominum, Deum Abraham, et Deum Isaac, et Deum Jacob. (Ex 3,

van de Sadduceërs, die ontkennen dat er eene verrijzenis is, en zij vroegen hem, * zeggende: 28 Meester! Moses heeft ons voorgeschreven: Zoo iemand's broeder eene vrouw hebbende, kinderloos gestorven is, dat dan zijn broeder haar tot vrouw zal nemen, en zijnen broeder kroost verwekken: * nu waren er zeven 29 broeders: en de eerste nam eene vrouw, en stierf kinderloos. * En 30 de volgende nam haar, en ook hij stierf zonder kind. * En de 31 derde nam haar. Insgelijks ook al de zeven, en zij lieten geen kroost na, en stierven. * Het 32 laatst van allen stierf ook de vrouw. * In de verrijzenis dan, 33 van wien hunner zal zij de vrouw zijn? want *al* de zeven hebben haar tot vrouw gehad. * En 34 Jesus zeide tot hen: De kinderen van deze wereld trouwen, en worden uitgetrouwd: * maar zij, 35 die gene wereld¹, en de verrijzenis uit de dooden zullen waardig gekeurd worden, zullen noch trouwen, noch uitgetrouwd worden: * want zij zullen niet meer 36 kunnen sterven: want zij zijn gelijk aan Engelen², en zij zijn kinderen Gods: daar zij kinderen der verrijzenis zijn³. * Doch 37 dat de dooden verrijzen, heeft ook Moses aangetoond in het braambosch⁴, als hij den Heer noemt, den God van Abraham, en den God van Isaak, en den God van Jakob. * Hij nu is niet een 38

(vs 27—40 is gezegd in de aantekeningen op Mt 22, 23—33 en op Mk 12, 18—27.

1) *gene wereld*, de toekomstige wereld, en de verrijzenis uit de dooden ter eeuwige zaligheid. Vgl noot 1 op bladz. 419.

2) *Zij zijn gelijk aan Engelen*. Zie noot 2 op bladz. 148.

3) *kinderen der verrijzenis*. Door die nieuwe geboorte, welke is de verrijzenis, zijn zij niet meer menschen-kinderen, maar zij zijn kinderen Gods.

4) *in het braambosch*. Zie noot 2 op blad. 283.

- 38 6.) * Deus autem non est mor- God van dooden, maar van leven-
 tuorum, sed vivorum : omnes den : want allen leven hem¹.
 39 enim vivunt ei. * Respondentes * En sommige van de Schrift- 39
 autem quidam Scribarum, dix- geleerden antwoordden, en zei-
 runt ei : Magister, bene dixisti. den tot hem : Meester ! gij hebt
 40 * Et amplius non audebant eum goed gesproken. * En niet meer 40
 quidquam interrogare. durfden zij hem iets vragen.
 41 * Dixit autem ad illos : Quo- * Doch hij zeide tot hen² : 41
 modo dicunt Christum, filium Hoe zeggen zij dat de Christus
 42 esse David ? * et ipse David de Zoon van David is ? * en 42
 dicit in libro Psalmorum : Dixit David zelf zegt in het boek der
 Dominus Domino meo, sede a Psalmen : De Heer heeft tot
 dextris meis, (Ps 109, 1. Mt mijn Heer gezegd, zit
 43 22, 44. Mc 12, 36.) * donec * totdat ik uwe vijanden 43
 ponam inimicos tuos, scabellum zette, tot eene rustbank
 44 pedum tuorum ? * David ergo uwer voeten. * David dus 44
 Dominum illum vocat : et quo- noemt hem Heer : en hoe is hij
 modo filius ejus est ? dan zijn zoon ?
 45 * Audiente autem omni populo, * En hij zeide tot zijne leer- 45
 46 dixit discipulis suis : * Attendite lingen, daar al het volk het
 a Scribis, qui volunt ambulare hoorde³ : * Wacht u voor de 46
 in stolis, et amant salutationes Schriftgeleerden, die in tabbaar-
 in foro, et primas cathedras in den willen wandelen, en gaarne
 synagogis, et primos discubitus de begroetingen hebben op de
 in conviviis (Mt 23, 6. Mc 12, marktplaats, en het voorgestoelte
 47 38. Sup 11, 43) : * qui devorant in de synagogen, en de eerste
 domos viduarum, simulantes plaatsen aan de maaltijden : * die 47
 longam orationem. Hi accipient veinzende lang te bidden. Dezen
 damnationem majorem. zullen een zwaarder oordeel
 ontvangen.

1) allen leven hem. Voor God zijn er geen dooden, voor hem zijn allen levend, ook dezulken, die gestorven zijn.

2) Vgl Mt 22, 41—46, en de aantekeningen.

3) Zie voor vs 45—47 het aangeteekende op Mk 12, 28—40.

EEN EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

INHOUD. Eene arme weduwe, om hare gift van twee penningen aan den tempel, door Jesus zeer geprezen, vs 1—4. Jesus voorzegt zijnen leerlingen de verwoesting van Jerusalems tempel, vs 5—7. Vervolgens geeft hij hun de voorteekenen op van zijne tweede komst en van het einde der wereld, vs 8—19. Hierop spreekt hij tot hen over de verwoesting van Jerusalem, en geeft hun een teeken, dat dit tijdstip daarvan zoude aankondigen, vs 20—24. Daarna spreekt hij andermaal over zijne wederkomst en het einde der wereld, en besluit zijne rede met eene vermaning tot waakzaamheid, om ten allen tijde bereid te wezen voor zijne komst, vs 25—36. Jesus leerde des daags in den tempel, maar overnachtte buiten Jerusalem, vs 37—38.

1 * Respiciens autem vidit eos,
qui mittebant munera sua in
2 gazophylacium, divites. (Mc 12,
3 41.) * Vidit autem et quamdam
4 viduam pauperulam mittentem
5 æra minuta duo. * Et dixit:
6 Vere dico vobis, quia vidua hæc
7 pauper plus quàm omnes misit.
8 * Nam omnes hi ex abundantia
sibi miserunt in munera Dei:
hæc autem ex eo, quod deest
illi, omnem victum suum, quem
habuit, misit.
* Et quibusdam dicentibus de
templo quòd bonis lapidibus, et
donis ornatum esset, dixit: (Mt
24, 1 Mc 13, 1) * Hæc, quæ
videtis, venient dies, in quibus
non relinquetur lapis super la-
pidem, qui non destruat. (Sup
19, 44.) * Interrogaverunt au-
tem illum, dicentes: Præceptor,
quando hæc erunt, et quod
signum cum fieri incipient?
* Qui dixit: Videte ne sedu-
camini: multi enim venient in

1 * En opziende¹ zag hij de
rijken hunne giften in de offerkist
2 werpen. * En hij zag ook zekere
arme weduwe twee penningen
3 daarin werpen. * En hij zeide:
In waarheid zeg ik u, dat deze
4 arme weduwe *er* meer dan allen
in geworpen heeft. * Want die
5 allen wierpen van hunnen over-
vloed bij de giften voor God:
6 maar deze *vrouw* heeft van haar
gebrek, heel haar levensonder-
houd, dat zij had, *er* bijgeworpen.
7 * En toen sommigen² zeiden
van den tempel dat hij met
schoone steenen, en geschenken
8 versierd was, zeide hij: * Van
wat gij daar ziet, er zullen dagen
komen, dat geen steen op steen
gelaten wordt, die niet worde
afgebroken. * En zij vroegen
hem, zeggende: Meester! wan-
neer zullen deze dingen zijn³, en
wat is het teeken wanneer zij
zullen beginnen te geschieden?
* En hij zeide⁴: Ziet toe dat gij
u niet laat misleiden! want velen

1) Vgl. voor vs 1—4 Mk 12, 41—44, en de aantekeningen op die plaats.

2) Zie voor vs 5—7 de noten op Mk 13, 1—3.

3) *wanneer zullen deze dingen zijn?* Jesus, als blijkt uit Mt 24, 3, 4, werd door zijne leerlingen ondervraagd niet alleen naar den tijd der verwoesting van Jerusalem en van diens tempel, maar ook tegelijk naar de voorteekenen van zijne wederkomst en van het einde der wereld. Zie Mt 24, 3, 4 en de aantekeningen.

4) *En hij zeide.* Het door Jesus gezegde, vervat in vs 8—19, is een antwoord op de tweede vraag hem door zijne leerlingen voorgesteld: *Wat zal het teeken zijn van uwe komst en van de voleinding der eeuw* (het einde dezer wereld)? Vgl. noot 3 op bladz. 159.

nomine meo, dicentes quia ego
 sum: et tempus appropinquavit:
 9 nolite ergo ire post eos. * Cum
 autem audieritis praelia, et sedi-
 tiones, nolite terri: oportet
 primum hæc fieri, sed nondum
 10 statim finis. * Tunc dicebat illis:
 Surgent gens contra gentem, et
 11 regnum adversus regnum. * Et
 terræmotus magni erunt per
 loca, et pestilentia, et fames,
 terroresque de cælo, et signa
 12 magna erunt. * Sed ante hæc
 omnia injicient vobis manus
 suas, et persequentur tradentes
 in synagogas, et custodias, tra-
 hentes ad reges, et præsidem
 13 propter nomen meum: * contin-
 get autem vobis in testimonium.
 14 * Ponite ergo in cordibus vestris
 non præmeditari quemadmodum
 respondeatis. * ego enim dabo
 15 vobis os, et sapientiam, cui non
 poterunt resistere, et contra-
 dicere omnes adversarii vestri.
 16 * Trademini autem a paren-
 tibus, et fratribus, et cognatis,
 et amicis, et morte afficient

zullen komen onder mijnen
 naam, zeggende dat ik het ben:
 en de tijd is genaderd¹: volgt hen
 dan niet²! * En wanneer gij zult
 9 hooren van oorlogen³, en oproe-
 ren, verschrikt niet: deze dingen
 moeten eerst geschieden, maar
 nog is niet terstond het einde
 daar. * Toen zeide hij⁴ tot hen:
 10 Volk zal opstaan tegen volk, en
 koningrijk tegen koningrijk. * En
 11 er zullen overal groote aardbe-
 vingen zijn, en pestziekten, en
 hongersnooden⁵, en schrikver-
 schijnselen uit den hemel, en
 groote teekenen zullen er wezen⁶.
 * Doch vóór dit alles⁷ zullen zij
 12 hunne handen aan u slaan, en zij
 zullen u vervolgen, leverende u
 over in synagogen⁸, en gevange-
 nissen, voerende u voor konin-
 gen, en landvoogden om mijnen
 naam: * dit nu zal u overkomen
 13 tot eene getuigenis-geving⁹.
 * Stelt dan in uwe harten vast
 14 niet vooruit te bedenken hoe gij
 zult antwoorden. * want ik, ik zal
 15 u mond, en wijsheid geven, waar-
 aan al uwe tegenstanders niet
 zullen kunnen wederstaan, en
 wederspreken. * En gij zult over-
 16 geleverd worden door ouders, en
 broeders, en bloedverwanten, en

¹) dat ik het ben, ik de Messias ben: en thans is de tijd genaderd, dat het koningrijk door den Messias te stichten zal opgericht worden.

²) Volgt hen niet, hoe grooten toeloop (vgl. Mt 24, 5) zij ook hebben mogen. Zie noot 4 en 5 op bladz. 159.

³) Vgl. Mt 24, 6, en de noten.

⁴) Toen zeide hij. Bij het voorgaande voegde Jesus, na eene kleine tusschenpoos, wat hier nu aanstonds volgt.

⁵) Vgl. Mt 24, 7, en noot 7 op bladz. 159.

⁶) Alleen bij den H. Lukas lezen wij van groote schrikverschijnselen en teekenen van of uit (aan) den hemel. Doch aan welke dingen bij deze woorden gedacht moet worden, weet niemand met zekerheid te zeggen.

⁷) Voor vers 12—19 vergelijk men Mt 14, 9—11, en Mk 13, 9—13. De noodige aantekeningen zijn op de aangehaalde plaatsen te lezen.

⁸) In de synagogen werd de geeseling als kerkelijke tuchtiging uitgeoefend.

⁹) om bij hen aangaande mij getuigenis af te leggen. Vgl. Mk 13, 9.

17 ex vobis : * et eritis odio omni-
 18 bus propter nomen meum : * et
 capillus de capite vestro non
 19 peribit. * In patientia vestra
 possidebitis animas vestras.
 20 * Cum autem videritis circum-
 dari ab exercitu Jerusalem, tunc
 scitote quia appropinquavit de-
 solatio ejus : (Mt 24, 15. Mc
 21 13, 14. Dn 9, 27.) * tunc qui in
 Judæa sunt, fugiant ad montes :
 et qui in medio ejus, discedant :
 et qui in regionibus, non intrent
 22 in eam. * quia dies ultionis hi
 sunt, ut impleantur omnia, quæ
 23 scripta sunt. * Væ autem præ-
 gnantibus, et nutrientibus in
 illis diebus. erit enim pressura
 magna super terram, et ira
 24 populo huic. * Et cadent in ore
 gladii : et captivi ducentur in
 omnes Gentes. et Jerusalem cal-
 cabitur a Gentibus : donec im-
 pleantur tempora nationum.

vrienden, en sommigen van u
 zullen zij dooden : * en gij zult
 17 van allen gehaat worden om
 mijnen naam : * doch niet een
 18 haar¹ van uw hoofd zal verloren
 gaan. * Door uwe lijdzaamheid
 19 zult gij uwe zielen bezitten.

* Wanneer gij nu Jerusalem²
 20 door een krijgslager ziet omsin-
 geld worden, weet alsdan dat
 hare verwoesting nabij is : * dat
 21 alsdan die in Judea zijn, vlugten
 naar de bergen : en die in haar
 midden zijn³, dat zij er uitgaan :
 en die in de landstreken zijn, dat
 dat zij er niet uitgaan. * want
 22 dagen van wraak zijn deze,
 opdat⁴ alles vervuld worde, wat
 geschreven staat. * Maar wee
 23 den bevruchten, en den zogenden
 in die dagen ! want er zal eene
 groote verdrukking zijn op de
 aarde, en toorn tegen dit volk.
 * En zij zullen vallen door de
 24 scherpte des zwaards : en gevan-
 kelijk weggevoerd⁵ worden on-
 der al de Volken. en Jerusalem⁶
 zal door Heidenen vertreden
 worden: totdat de tijden der hei-
 denen vervuld zijn.

¹) doch niet een haar van uw hoofd, enz. Deze woorden kunnen, om het gezegde in vs 16, niet beteekenen, dat hun niet het geringste lichamelijke leed zou overkomen. De zin is dan : Zij mogen u vervolgen, ja zelf ter dood brengen, doch met dat alles zullen zij u toch geen wezenlijk, geen blijvend onheil, ook niet het geringste kunnen berokkenen. Uwe lichamen kunnen zij dooden, maar uwe zielen kunnen zij niet dooden (Mt 10, 28), noch mij beletten u uwe lichamen in verheerlijkten staat (Phil 3, 21) weder te geven. Door uwe lijdzaamheid, door uwe volharding te midden van die vervolgingen, zult gij uwe zielen bezitten, behouden en zalig maken. Vgl Lk 9, 25 ; 17, 33. Want wie volhard zal hebben ten einde toe, die zal zalig worden (Mt 24, 13).

²) En wanneer gij Jerusalem, enz. Het gezegde vervat in vs 20-25 betreft de andere vraag der leerlingen : Wanneer zal Jerusalem met zijn tempel verwoest worden ? Vgl Mt 24, 15—22 en Mk 13, 14—20, en zie het aldaar aangeteekende.

³) die in haar midden zijn, in de stad Jerusalem.

⁴) Deze wraakoefening moet plaats hebben, opdat niets onvervuld blijve van hetgeen van God voorzgd is door de profeten, voornamelijk door Daniël, 9, 29, 27. Zie over het zeggen : opdat vervuld worde, noot 3 op bladz. 21.

⁵) Zij zullen deels omkomen door het zwaard, deels gevankelijk worden weggevoerd, en als slaven verstrooid onder al de volken der Romeinsche wereld. En zoo is het ook geschied. Men leze Flav. Joseph. B. J. 6, 9.

⁶) en Jerusalem, enz. Zie over deze voorzegging het aangeteekende op Rom 11, 25.

25 * Et erunt signa in sole, et luna, et stellis, et in terris pressura Gentium præ confusione sonitus maris, et fluctuum : (Mt 24, 29. Mc 13, 24. Is 13, 10. Ez 32, 7. Joel 3, 15.) * arecentibus hominibus præ timore, et exspectatione, quæ supervenient universo orbi : nam virtutes cælorum movebuntur : * et tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna, et majestate. * His autem fieri incipientibus, respicite, et levate capita vestra : quoniam appropinquat redemptio vestra. (Rom 8, 23.) * Et dixit illis similitudinem : Videte ficulneam, et omnes arbores : * cum producant jam ex se fructum, scitis quoniam prope est æstas. * Ita et vos cum videritis hæc fieri, scitote quoniam prope est regnum Dei. * Amen dico vobis, quia non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant.

* En er zullen teekenen zijn¹ 25
aan zón, en maan, en sterren², en
op de aarde angst onder de Vol-
keren van ontsteltenis over het
gebruis van zee, en golven³: * zood- 26
dat de menschen als verdroren⁴
van vrees, en bange verwachting
van hetgeen de gansche wereld
gaat overkomen: want⁵ de krach-
ten der hemelen zullen geschokt
worden : * en alsdan zullen zij 27
den zoon des menschen zien
komen in eene wolk met groote
magt, en heerlijkheid⁶. * Als nu 28
deze dingen⁷ beginnen te geschie-
den, ziet dan opwaarts, en heft
uwe hoofden omhoog⁸: omdat
uwe verlossing nabij is. * En 29
hij zeide eene gelijkenis⁹ tot
hen : Aanschouwt den vijge-
boom, en al boomen¹⁰ : * wan- 30
neer zij alreeds vrucht uit zich
doen uitkomen, dan weet ge
dat¹¹ de zomer nabij is. * Zóó 31
ook gij als ge deze dingen zult
zien geschieden, weet dan dat
het rijk Gods nabij is. * Voor- 32
waarzeg ik u, dat dit geslacht niet
zal voorbijgaan, totdat alles ge-

1) En er zullen teekenen zijn, enz. De Zaligmaker keert hier terug tot zijn antwoord (vs 8—19) op de vraag zijner leerlingen aangaande zijne wederkomst en het einde der wereld; en de voortzetting van dit antwoord bindt hij aan zijn spreken (vs 24) over het einde der tijden van de heidenen.

2) Zie Mt 24, 29, en Mk 13, 21—26, en de aanteekeningen.

3) Ook de zee zal alsdan de schrikbarende beroeringen vertoonen.

4) Voor verdroren heeft het Grieksch hier een woord, dat in onmagt vallen kan beteekenen.

5) want. De oorzaak van al die ontzaggelijke bewegingen in de natuur.

6) Men vergelijke hier Mt 24, 30, en de aanteekeningen op dat vers.

7) deze dingen, die voortekenen van mijne tweede komst en van het einde der wereld.

8) welgemoed, vol hoop en blijde verwachting, omdat uwe verlossing dan nabij is. Men mag hier denken aan die verlossing, waarvan de Apostel spreekt in zijnen brief tot de Romeinen, 8, 23. In zijne Apostelen spreekt Jesus hier de regtvaardigen aan, welke in die laatste dagen zullen leven.

9) Vgl voor vs 29—33, Mt 24, 32—35, en het aangeteekende op die plaats.

10) en al de boomen, den vijgeboom, of een anderen vruchtboom, welken gij wilt.

11) Wanneer zij alreeds vrucht uit zich doen uithomen, dan weet ge dat, enz. Naar eene Grieksche lezing, in de meeste handschriften te vinden, zou men hier moeten vertalen : Wanneer zij alreeds uitloopen, dan weet gij uit u zelven, dat, enz.

- 33 * Cælum, et terra transibunt : verba autem mea non transibunt. schiedt. * Hemel, en aarde zullen voorbijgaan : maar mijne woorden zullen niet voorbijgaan. 33
- 34 * Attendite autem vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula, et ebrietate, et curis hujus vitæ : et superveniat in vos repentina dies illa : * tamquam laqueus enim superveniet in omnes, qui sedent super faciem omnis terræ. * Vigilate itaque, omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia, quæ futura sunt, et stare ante Filium hominis. * Doch geeft acht op u zelve¹, dat uwe harten niet soms bezwaard² worden door brasserij, en dronkenschap, en bekommeringeu dezès levèns : en die dag u onverwachts overvalle ! * want³ als een strik zal hij komen over allen, die op den ganschen aardbodem gezeten zijn. * Waakt derhalve, ten allen tijde biddende⁴, opdat gij verwaardigd moogt worden al deze dingen die geschieden zullen, te ontvlieden, en voor den Zoon des menschen te staan. 34
- 35 * Erat autem diebus docens in templo : noctibus vero exiens, morabatur in monte, qui vocatur Oliveti. * Et omnis populus manicabat ad eum in templo audire eum. * Over dag⁵ nu was hij in den tempelen leerde : maar des nachts ging hij uit, en verbleef op den berg, genaamd de Olyfberg. * En al het volk kwam 's morgens vroeg tot hem in den tempel om hem te hooren. 35
- 36 37 38

1) geeft acht op u zelve. Eene vermaning (vs 34—36) tot waakzaamheid, om altijd bereid te wezen voor zijne komst, ten einde daardoor niet, tot ons ongeluk, verrast te worden. Vgl. Mt 24, 42—44 en Mk 13, 33—37.

2) dat uwe harten niet bezwaard worden, dat gij niet door schandelijk zingenot of door onmatige zorgen voor de behoeften dezès levèns, verdierlijkt, aan de aarde als gekluisterd raakt, en alzoo in zorgeloosheid voor de belangen uwer zielen daarheen levende, onvoorbereid door dien dag overvallen wordt.

3) Want. Eene verklarende bevestiging van het gezegde; die dag zal onverwachts overvallen. Het beeld is genomen van een strik over eenig dier heengeworpen, waardoor het zich onverwachts gegrepen voelt.

4) Het waken moet vergezeld gaan van een volhardend bidden om door Gods genadigen bijstand al deze dingen, al die gevaren die het behoud uwer ziel bedreigen, te ontkomen, en te staan, (te kunnen bestaan en vrijgesproken te worden) voor den rechterstoel van den Zoon des menschen.

5) t. w. den maandag, dinsdag en woensdag, sedert zijnen plegtigen intogt in Jerusalem. Vergelijk Mattheüs 21, 17.

TWEE EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

INHOUD. Het Sanhedrin zoekt Jesus om het leven te brengen. vs 1, 2. Judas biedt zich bij hen aan, en verbindt zich tot het verraden van Jesus, vs 3-6. Jesus viert het Paaschmaal met zijne leerlingen, vs 7-18. De instelling van het H. Sacrament des Altaars en van het onbloedig Offer der nieuwe wet, vs 19, 20. Jesus maakt bekend, dat een van zijne leerlingen hem zal verraden, vs 21-23. Hij waarschuwt hen tegen de heerschzucht, en maant hen aan tot dienstvaardige ootmoedigheid, vs 24-27. Hij prijst hunne standvastige getrouwheid, en belooft hun eene heerlijke belooning in zijn hemelsch koninkrijk, vs 28-30. Jesus' gebed voor het geloof van Petrus, wien hij den last oplegt, zijne broederen te schragen en te sterken, vs 31, 32. Jesus voorspelt aan Petrus, dat hij driemaal zijnen Heer zal verloochenen; en aan al zijne leerlingen geeft hij te kennen, dat thans de tijd van vervolging voor hen gekomen is, vs 33-38. Jesus' doodsangst en gebed in Gethsemani, vs 39-46. Hij wordt door Judas verraden, gevangen genomen, en naar het huis van den hoogepriester geleid, van verre daarheen gevolgd door Petrus, vs 47-62. Jesus door de krijgsknechten bespot en mishandeld, en in den morgenstond door het Sanhedrin ondervraagd en veroordeeld, vs 63-71.

1	* Appropinquabat autem dies festus Azymorum, qui dicitur Pascha: (Mt 26, 2. Mc 14, 1.)	* En het feest ¹ der Ongedeesemde brooden, Paschen genoemd ² was nabij: *	1
	* et quærebant principes sacerdotum, et Scribæ, quomodo Jesus interficerent: timebant vero plebem.	* en de opperpriesters, en de Schriftgeleerden ³ zochten, hoe zij Jesus zouden ter dood brengen: maar ⁴ zij vreesden het volk.	2
3	* Intravit autem satanas in Judam, qui cognominabatur Iscariotes, unum de duodecim.	* Doch ⁵ de satan voer in Judas ⁶ , bijgenaamd de Iskariother ⁷ , die een van de twaalf was. *	3
4	(Mt 26, 14. Mc 14, 10.) * et abiit, et locutus est cum prin-	* en hij ging heen, en sprak met de opperpriesters, en de hoofdmannen ⁸ , over de wijze waarop	4

1) Vgl. Mt 26, 1 volg., en Mk 14, 1 volg.

2) Zie noot 1 op bladz. 291.

3) De opperpriesters, en de Schriftgeleerden. Hiermede is het Sanhedrin of de Joodsche raad aangeduid. Zie noot 1 op bladz. 23.

4) maar. In bijna al de Grieksche handschriften leest men hier *want*. Zij zochten op welke wijze zij Jesus zouden kunnen gevangen nemen en ter dood brengen, zonder in de uitvoering van hun voornemen door het volk belet te worden; *want zij vreesden het volk*. Zie noot 6 en 7 op bladz. 174.

5) Doch. Men moet hier het verhaal der rede opvatten in dezen zin: De opperpriesters en de Schriftgeleerden wisten niet, hoe zij het zouden aanleggen om Jesus in hunne handen te krijgen; doch Judas kwam hen redden uit deze verlegenheid.

6) de satan voer in Judas, dat is, de satan had aan Judas de booze gedachte ingegeven om Jesus te verraden, en die ellendeling had in deze helse ingeving toegestemd; zóó was de satan, als ware het, in Judas gevaren. Vgl. Jo 13, 2.

7) Zie noot 4 op bladz. 62.

8) Door de hoofdmannen, in vs 52 de hoofdmannen des tempels genoemd, moet men hier waarschijnlijk verstaan de hoofden der tempelwacht, uit Levieten bestaande. Vgl. Hand 4, 1; 5, 26.

5 cipibus sacerdotum, et magistratibus, quemadmodum illum traderet eis. * Et gavisi sunt, et pacti sunt pecuniam illi dare.
6 * Et sponndit. Et quærebat opportunitatem ut traderet illum sine turbis.

7 * Venit autem dies Azymorum, in qua necesse erat occidi Pascha. * Et misit Petrum, et Joannem, dicens: Euntes parate nobis pascha, ut manducemus. * At illi dixerunt: Ubi vis paremus?

8 * Et dixit ad eos: Ecce introeuntibus vobis in civitatem, occurret vobis homo quidam amphoram aquæ portans: sequimini eum in domum, in quam intrat, * et dicetis patrifamilias domus: Dicit tibi Magister: Ubi est discipulum, ubi pascha cum discipulis meis manducem? * Et ipse ostendet vobis cœnaculum magnum stratum, et ibi parate. * Euntes autem invenerunt sicut dixit illis, et paraverunt pascha.

* Et cum facta esset hora, discubuit, et duodecim Apostoli cum eo. (Mt 26, 20. Mc 14, 17.) * et ait illis: Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum, antequam patiar. * Dico enim

hij hem aan hen zoude overleveren¹. * En zij waren verblijd, en verbonden zich hem geld te geven. * En hij beloofde het. En hij zocht eene geschikte gelegenheid om hem zonder volksoploop over te leveren.

* De dag nu der Ongedeesemde brooden was gekomen, waarop het Pascha² moest geslagt worden³. * En hij zond Petrus, en Joannes uit, zeggende: Gaat heen en maakt ons het pascha gereed, opdat wij het eten. * Zij nu zeiden: Waar⁴ wilt gij dat wij het gereed maken? En hij zeide tot hen: Zie als gij de stad ingaat, zal u een mensch ontmoeten die eene kruik water draagt: volgt hem in het huis, waar hij ingaat * en gij zult zeggen tot den heer des huizes: De Meester zegt u: Waar is de eetzaal, waar ik het pascha kan eten met mijne leerlingen? * En deze zal u eene groote gespreide bovenzaal wijzen. en maakt het daar gereed. * Zij nu gingen heen en bevonden het zoo gelijk hij hun gezegd had, en maakten het pascha gereed.

* En toen het uur gekomen was, zat hij aan, en de twaalf Apostelen met hem. * en hij zeide tot hen: Met groot verlangen heb ik verlangd dit pascha met u te eten, vóórdat ik lijde⁵.

1) tegelijk eene belooning daarvoor bedingende. Zie Mt 26, 15.

2) het Pascha, d. i. het Paaschlam. Vgl noot 10 op bladz. 176.

3) Met vers 7—12 vergelijkte men Mt 26, 17—19, Mk 14, 12—16, en de aanteeeningen.

4) Waar, d. i. in welk huis te Jerusalem. Want het Paaschlam mogt op geene andere plaats gegeten worden.

5) De Heere Jesus haakte naar het oogenblik, waarop hij door zijnen kruisdood het groote werk der verlossing van het menschedom zou kunnen volbrengen (vgl Lk 12, 50); en daarom had hij, gelijk hij hier betuigt, met eene vurige begeerte verlangd dit Pascha (het Paaschmaal, hetwelk daar nu bereid was), het laatste voor zijn lijden, met zijne leerlingen te houden.

vobis, quia ex hoc non mandu- * Want¹ ik zeg u, dat ik het 16
 cabo illud, donec impleatur in voortaan niet zal eten, totdat
 17 regno Dei. * Et accepto calice het vervuld worde in het rijk
 gratias egit, et dicit: Accipite, Gods. * En hij nam eenen kelk² 17
 18 et dividite inter vos. * dico enim en gedankt hebbende, zeide hij:
 vobis quòd non bibam de gene- * want³ ik zeg u dat ik niet 18
 ratione vitis, donec regnum Dei drinken zal van de vrucht des
 19 veniat. * Et accepto pane gratias wijnstoks, totdat het rijk Gods
 egit, et fregit, et dedit eis, di- gekomen is. * En hij nam brood⁴ 19
 cens: Hoc est corpus meum, en gedankt hebbende, brak hij
 quod pro vobis datur: hoc facite het, en gaf het hun, zeggende:
 in meam commemorationem. Dit is mijn ligchaam, hetwelk
 20 (I Cor 11, 24.) * Similiter et cal- voor u gegeven wordt: doe
 licem, postquam cœnavit, dicens: dit tot mijne gedachtenis⁵!
 * Desgelijks ook den kelk, na 20
 den maaltijd⁶, zeggende: Deze

1) *Want*. Eene bevestiging van het aangeduidc in het vorige vers: te weten, Jesus geeft zijne leerlingen hier te kennen, dat het Pascha, hetwelk hij thans met hen eten ging, het laatst^o was, en dat hij het voortaan niet meer eten zou, *totdat het zou vervuld zijn in het rijk Gods*. — Het Paaschmaal, als vreugde-maaltijd ter herinnering van Israëls verlossing uit de slavernij van Egypte, verbeelde het hemelsche Pascha, dat in het andere leven genoten wordt *in het rijk Gods*, waar de zaligen hunne volmaakte bevrijding vieren van zonde en dood: en dat hemelsche Pascha is eene *vervulling* van dit aardsche. Het woordje *totdat* heeft op deze plaats dezelfde betekenis als bij Mt 1, 25. Men vergelijkte hier voorts Mt 26, 29, en noot 4 op bladz. 181.

2) *eenen kelk*, eenen van die kelken of bekers met wijn, waarvan wij gesproken hebben in noot 7 op bladz. 177. Waarschijnlijk moet hier gedacht worden aan den eersten beker, die gedronken werd bij den aanvang van den Paasch-maaltijd.

3) *Want*. Want het is onze afscheidsbeker; ik zal voortaan niet meer drinken van deze vrucht des wijnstoks *totdat het rijk Gods gekomen is, alwaar ik haar met ulieden nieuw zal drinken*. Men vergelijkte hier Jesus' woorden bij Mt 26, 29, en leze de twee aantekeningen op dat vers gemaakt.

4) *En hij nam brood*, enz. In dit en het volgende vers wordt nu kortelijk de instelling vermeld van het H. Sacrament des altaars. Men vergelijkte hier Mt 26, 26—28, en de aantekeningen op die plaats.

5) *doet dit tot mijne gedachtenis*. Jesus aan zijne Apostelen het *gebod* gevende van te *doen*, wat hij zelf nu gedaen had, gaf hun daardoor tegelijk ook de *magt* om zulks te doen, en wijdde hen daardoor tot offeraars en priesters van het onbloedige offer des nieuwen verbonds. *Tot mijne gedachtenis*, dat is, om de gedachtenis te vieren van mijn lijden en dood; want zoo heeft de Apostel Paulus deze woorden verklaard. Zie I Kor 11, 26, en het aangeteekende op die plaats. Het heilig Mis-offer is derhalve een gedenk-offer, doch zóó, dat het te gelijkertijd ook zelf een wezenlijk en waarachtig offer is; want het heilig Mis-offer is een en hetzelfde offer met het kruis-offer; het is niet dezelfde offering, maar het is een en hetzelfde offer, substantieel een en dezelfde geofferde Christus, bloedig op Golgotha, onbloedig op onze altaren, daar zichtbaarlijk, hier onzichtbaarlijk onder de gedaanten van brood en wijn; het heilig Mis-offer is eene herhaalde waarachtige vertegenwoordiging van het kruis-offer, en door de onbloedige offerande der H. Mis worden wij aan de oneindige verdiensten der bloedige offerande op Golgotha deelachtig.

6) *Desgelijks* nam hij ook den kelk en, gedankt hebbende, gaf hij hun dien, enz.

Hic est calix novum testamentum
 in sanguine meo, qui pro vobis
 1 fundetur. * Verumtamen ecce
 manus tradentis me, mecum est
 in mensa. (Mt 26, 21. Mc 14,
 2 18. Jo 13, 21.) * Et quidem Fi-
 lius hominis, secundum quod
 definitum est, vadit: verumtamen
 vae homini illi, per quem tradetur.
 3 (Ps 40, 10.) * Et ipsi coeperunt
 quaerere inter se, quis esset ex
 eis, qui hoc facturus esset.
 4 * Facta est autem et contentio
 inter eos, quis eorum videretur
 5 esse major. * Dixit autem eis:
 Reges Gentium dominantur eor-
 um: et qui potestatem habent
 super eos, benefici vocantur.
 6 (Mt 20, 25. Mc 10, 42.) * Vos
 autem non sic: sed qui major
 est in vobis, fiat sicut minor:

is de kelk. het nieuwe testa-
 ment in mijn bloed, die voor u
 zal vergoten worden¹. * Doch 21
 zie² de hand van hem die mij
 overlevert, is met mij aan de
 tafel. * En de Zoon des mens- 22
 chen gaat wel henen³, volgens
 hetgeen bepaald is⁴: maar nog-
 tans wee dien mensch, door
 wien hij zal geleverd worden⁵.
 * En zij begonnen onder elkander 23
 te vragen, wie uit hen het toch
 mogt zijn, die dat doen zou.
 * Er er ontstond ook een strijd 24
 onder hen, wie hunner scheen
 de grootste te zijn⁶. * Hij nu 25
 zeide tot hen: De koningen der
 Heidenen heerschen over hen⁷:
 en die gezag over hen voeren,
 worden weldoeners⁸ genaamd.
 * Doch gij niet alzoo⁹: maar wie 26
 onder u de grootste is, worde als

Volgens het feest-ritueel, bepaald voor de viering van het Paaschmaal bij de Joden, werd er eene vierde kelk of beker wijn gedronken *na het einde van den Paasch-maaltijd*. Het was welligt die kelk of beker wijn, dien de Heere Jesus in zijn bloed veranderde.

¹) zal vergoten worden. Naar den Griekschen tekst: *vergoten wordt*. De zin der woorden: *Deze is de kelk*, enz., is zoo: Datgene, wat deze kelk bevat, die voor u vergoten wordt, is mijn bloed, het offerbloed, waardoor het nieuwe testament nu werkelijk tot stand is gekomen. Men vergelijkte hier Jesus' woorden bij Mattheüs, 26, 28, en de aantekeningen op dat vers.

²) *Doch zie*, enz. Jesus voorzegt hier voor de tweede maal het verraad, hetwelk Judas aan hem plegen zou. Vgl. noot 1 op blad 178.

³) *gaat wel henen*, uit dit leven in den dood.

⁴) *volgens hetgeen bepaald is* in Gods raadsbesluit. Vgl. Mt 26, 24. Hand 4, 28, en de aantekeningen.

⁵) Vgl. Mt 26, 24, en het aangeteekende op dat vers.

⁶) Het blijkt niet, wathet geweest is, dattotdezen strijd in dit oogenblik aanleiding gaf. Misschien was het eene of andere omstandigheid van de voetwassching, welke Jesus aan zijne leerlingen verrigte na de instelling van het heilig Sacrament (vs 20, 21.) Wat hiervan zij, Jesus berispt (vs 25, volgg.) hunne eerezucht, en maant hen, even als vroeger bij eene andere gelegenheid (Mt 20, 24, volgg.) tot dienstvaardige ootmoedigheid aan.

⁷) *heerschen over hen*, over hunne heidensche onderdanen, en daarin vinden zij hun genoegen, dat zij heerschen kunnen over anderen.

⁸) *worden weldoeners genaamd*. Het Grieksche woord op deze plaats gebezigd, in de Vulgaat overgezet door *beneficus*, is *euérgetes*. En dit was een van de wereldsche eertitels, die men te dien tijde, met of zonder regt aan vorsten plagt te geven. Zoo lezen wij, bij voorbeeld, van eenen Ptolemeüs Euérgetes.

⁹) *Doch gij niet alzoo*, zoo moet gijlieden niet zijn! maar, enz. Door heerschezucht en pralerij met weidsche titels kenmerkten zich de heidensche regeerders; doch zulks mogt onder hen geen plaats hebben. Vgl. Mt 20, 25—28, en de aantekeningen.

et qui praecessor est, sicut ministrator. * Nam quis major est, 27
 qui recumbit, an qui ministrat? nonne qui recumbit? Ego autem
 in medio vestrum sum, sicut 28
 qui ministrat: * vos autem estis, qui permansistis mecum in
 tentationibus meis: * Et ego 29
 dispono vobis sicut disposuit mihi Pater meus regnum, * ut
 edatis, et bibatis super mensam meam in regno meo: et sedeat
 super thronos judicantes duodecim tribus Israel.
 31 * Ait autem Dominus: Simon, Simon, ecce satanas expetivit
 vos ut cribraret sicut triticum:
 32 * ego autem rogavi pro te ut non deficiat fides tua: et tu

de kleinste: en wie de overste, als de dienaar. * Want¹ wie is 27
 grooter, die aanzit, of die bedient? Is het niet die aanzit? Ik
 echter ben in uw midden, als een die bedient: * doch gij zijt het², 28
 die mij zijt bijgebleven in mijne beproevingen: * En ik beschik u 29
 gelijk mijn Vader mij het rijk beschikt heeft, * dat gij in mijn 30
 rijk eet, en drinkt³ aan mijne tafel⁴: en op troonen zit oordeelende
 de twaalf stammen Israëls. * En de Heer zeide: Simon!
 31 Simon⁵! zie de satan heeft ulieden zeer begeerd⁶ om *ulieden* te
 ziften als de tarwe: * maar ik 32
 heb voor u gebeden⁷ opdat uw

1) *Want*. Het verband is: Want gij moet, als mijne leerlingrn, ook het voorbeeld volgen, dat ik u gegeven heb; en ik, uw Heer, ben in uw midden, als ware ik uw dienaar. Dezelfde beweegredenen, bij eene gelijke vermaning tot dienstvaardige ootmoedigheid, gaf Jesus zijnen leerlingen ook vroeger, toen hij hun zeide (Mt 20, 27, 28). *Wie onder u de eerste wil zijn, zal uw dienstknecht wezen; gelijk de Zoon des menschen niet gekomen is om gediend te worden, maar om te dienen.*

2) *En gij zijt het*, enz. Na die berisping (vs 26), beurt Jesus hen weder op, met lof erkennende, dat zij hem niet verlaten hadden, maar hem trouw gebleven waren in zijne beproevingen, dat is, te midden der vervolgingen, welke hij tot dus verre van de Joden had moeten lijden. *En ik beschik u*, enz. En ik, tot eene belooning voor uwe standvastige getrouwheid, ik beloof u deelgenoten te maken van het rijk, hetwelk mijn Vader mij beschikt heeft. Christus spreekt hier als mensch.

3) *dat gij eet en drinkt*. De gelukzaligheid van het eeuwige leven is hier, gelijk meermalen elders, wederom voorgesteld onder het beeld van een gastmaal.

4) *aan mijne tafel... eu zit op troonen*, enz. Door deze woorden belooft Jesus zijnen Apostelen de hoogste eer en onderscheiding in zijn hemelsch koningrijk. Vgl. Mt: 19, 28, en de aantekening.

5) *Simon! Simon!* De Zaligmaker had tot hertoe gesproken tot al zijne leerlingen, als blijkt uit vs 25—30; doch thans rigt hij het woord tot Petrus in het bijzonder; want wat Jesus hier zeggen ging, betrof dien Apostel alleen; de tekstwoorden bewijzen het genoeg: *ik heb voor u gebeden, opdat uw geloof... en gij... versterk uwe broeders*; in welk laatste gedeelte Petrus ook nog duidelijk van zijne mede-Apostelen onderscheiden wordt. In vs 35 rigt de Zaligmaker het woord wederom tot al zijne Apostelen tegelijk.

6) *zeer begeerd*, enz. De zin is met eene toespeling op Job 1, 11; 2, 5, de volgende: De satan heeft zeer van God begeerd, dat gij en uwe mede-Apostelen aan hem zoudt worden overgegeven, *om ulieden als tarwe te ziften*, d. i. ten einde ulieden, als de tarwe in eene zeef, door zijne beproevingen te schudden en te schokken, om u van mij afvallig te maken.

7) *maar ik heb voor u gebeden*, voor u, o Petrus, op wien ik gezegd heb mijne kerk te zullen bouwen. En wat had de Zaligmaker, als mensch, van God voor Petrus afgebeden? Niet dit, dat Petrus door den satan niet als tarwe mogt gezien worden, wat ook werkelijk geschiedde; maar dit, dat daardoor zijn geloof niet

aliquando conversus confirma
 33 fratres tuos. * Qui dixit ei : Do-
 mine, tecum paratus sum et in
 34 carcerem, et in mortem ire. * At
 ille dixit : Dico tibi Petre, non
 cantabit hodie gallus, donec ter
 abneges nosse me (Mt 26, 34.
 35 Mc 14, 30.) Et dixit eis : * Quan-
 do misi vos sine sacculo, et
 pera, et calceamentis, numquid
 aliquid defuit vobis? (Mt 10,
 36 9.) * At illi dixerunt : Nihil. Dixit
 ergo eis : Sed nunc qui habet
 sacculum, tollat similiter et pe-
 ram : et qui non habet, vendat
 tunicam suam, et emat gladium.
 37 * Dico enim vobis, quoniam ad-

geloof niet bezwijkte : En gij
 eens u bekeerd hebbende¹ ver-
 sterk uwe broederen². * Hij nu 33
 zeide tot hem : Heere ! met u
 ben ik bereid ook in den kerker,
 en in den dood te gaan ! * Doch 34
 hij zeide : Ik zegge u Petrus !
 de haan zal heden niet kraaijen.
 eer gij driemaal zult geloochend
 hebben dat gij mij kent. En hij
 zeide tot hen : * Toen ik u 35
 uitzond³ zonder buidel, en reis-
 korf, en voetzolen, heeft u wel
 iets ontbroken ? * Zij nu zei- 36
 den : Niets⁴. Hij zeide dan tot
 hen : Maar nu⁵ wie een buidel
 heeft, neme hem desgelijks ook
 een reiskorf : en die geen zwaard
 heeft⁶, verkoope zijn kleed, en

mogt ophouden, en hij tot ongeloof vervallen. — Petrus' herhaalde verloochening van Christus was zonder twijfel eene zondige zwakheid, maar eene daad van ongeloof was het niet. Jesus' gebed nu voor Petrus betrof dien Apostel als dengene die hij bestemd had om de onwrikbare rots te wezen van zijne Kerk en het zichtbaar hoofd zijner gemeente, en aan wien hij den last zou opdragen om *en zijne schapen en zijne lammeren te weiden* (Jo 21, 15—17); dit blijkt genoeg daaruit, dat Jesus, na gezegd te hebben dat hij voor Petrus een standvastig geloof had afgebeden, hem daarbij het bevel gaf om *zijne broeders in het geloof te sterken*, hun steun en hunne vastheid te wezen.

¹) eens u bekeerd hebbende, als gij eens tot inkeer gekomen zijt, en berouw hebbend opgestaan zult zijn van uwen val. De Heere denkt aan Petrus' verloochening, en geeft haar ook door deze woorden aan Petrus te kennen, ofschoon nog niet zoo duidelijk als kort daarna (vs 34).

²) versterk uwe broederen, d. i. wees hun steun en hunne vastheid, t. w. in het geloof. Het oorspronkelijke tekstwoord, hier door *versterken* overgezet, is een woord aan de bouwkunde ontleend. Petrus' val beroofde hem niet van zijne bestemming om de grondvest te wezen van Jesus' Kerk (Mt 16, 18), en de herder van al zijne schapen en lammeren (Jo 21, 15—17). — Petrus' broederen, hier gemeend, zijn onmiddellijk zijne mede-Apostelen, en middellijk zoovelen in Christus gelooven. Het geloof van Petrus heeft door het gebed van Christus verkregen, de onfeilbare regel te wezen der Evangelische waarheid. Wat geleerd wordt door hem, die den last ontvangen heeft om zijne broeders in het geloof te sterken, dat is het ware geloof. Het ware geloof en de ware Kerk zijn onafscheidbaar verbonden ; en waar Petrus is, daar alleen is ook de ware Kerk. Men leze hier voorts de noot 3 op bladz. 108.

³) Zie Mt 10, 5, volg.

⁴) Niets. Niets had hun op die reize ontbroken, ofschoon zij haar zonder eenigen voorraad aan iets hoegenaamd, hadden ondernomen. Overal hadden zij menschen aangetroffen die hen van het noodige voorzagen, vijanden en vervolgers nog nergens ontmoet.

⁵) Maar nu, enz. De Zaligmaker geeft hier zijnen leerlingen in figuurlijke gezegden te kennen, dat er, thans andere tijden voor hen gekomen waren : dat men hun vijandig zou wezen, en zij aan gebrek en vervolging zouden bloot staan.

⁶) die er geen heeft, d. i. die geen zwaard heeft.

huc hoc, quod scriptum est, oportet impleri in me : Et cum iniquis deputatus est. Etenim ea, quæ sunt de me, finem habent.

38 (Is 53, 12.) * At illi dixerunt : Domine, ecce duo gladii hic. At ille dixit eis : Satis est.

39 * Et egressus ibat secundum consuetudinem in Montem olivatum. Secuti sunt autem illum et discipuli. (Mt 26, 36. Mc 14, 32. Jo 18, 1.) * Et cum pervenisset ad locum, dixit illis : Orate ne intretis in tentationem. * Et ipse avulsus est ab eis quantum jactus est lapidis : et positus genibus orabat, * dicens : Pater si vis, transfer calicem istum a me : Verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat. (Mt 26, 39. Mc 14, 35.) * Apparuit autem illi Ange-

koop een zwaard ! * Want ik zeg u¹, ook nog dit, wat geschreven staat, moet aan mij volbragt worden : En onder de boosdoeners werd hij gerekend. Want de dingen, die mij betreffen, hebben een einde². * En zij zeiden : Heere ! zie hier twee zwaarden³ ! En hij zeide tot hen : Het is genoeg⁴ ! * En uitgegaan zijnde⁵ begaf hij zich volgens gewoonte⁶ naar den Olijfberg. En hem volgden ook de leerlingen⁷. * En toen hij aan de plaats gekomen was⁸, zeide hij tot hen⁹ : Bidt dat gij niet in bekoring komt¹⁰ ! * En hij scheidde zich van hen af en ging een steenworp ver¹¹ : en nedergeknield zijnde bad hij, * zeggende : Vader ! indien gij wilt, neem dezen kelk van mij weg : Nogtans niet mijn wil, maar de uwe geschiede¹² ! * En

1) *Want ik zeg u*. Jesus geeft eene reden op van zijne woorden in vs 36. Behalve de overige voorzeggingen hem betreffende, en die alreeds vervuld waren geworden, moest ook *nog dit geschrevene*, deze voorzegging van Is (53, 12) : *En onder de boosdoeners werd hij gerekend*, in hem vervuld worden ; en derhalve kon het niet missen of ook zijne leerlingen zouden eene dergelijke behandeling moeten ondergaan. Vergelijk Jo 15, 20.

2) *hebben een einde* ! loopen ten einde, gaan hunne vervulling te gemoet.

3) *Zie hier twee zwaarden* ! De Apostelen hadden Jesus' woorden (vs 36) in een eigenlijken zin opgevat, en zóó verstaan, alsof hij had willen zeggen, dat zij zich thans werkelijk van zwaarden moesten voorzien.

4) *Het is genoeg* ! Door dit zeggen wil Jesus hun te kennen geven, dat zij hem niet begrepen hadden, doch dat hij echter zijne meening thans niet nader zal verklaren.

5) t. w. uit het huis, waar hij te Jerusalem het Paasch-maal gevierd had. Vgl Mt 26, 30.

6) Vgl Lk 21, 37. Jo 18, 1, 2.

7) zijne Apostelen, Judas uitgenomen.

8) *aan de plaats*, waar hij gewoon was des nachts te bidden. Gethsemani was de naam van die plaats.

9) *tot hen*, tot drie van hen : tot Petrus en de twee zonen van Zebedeüs. Vgl Mt 26, 37—41, en lees noot 8 op bladz. 182.

10) Zie het aangeteekende op Mt 26, 41.

11) Vgl Mt 26, 39. Zijne doodelijke droefheid (Mt 26, 38) trok hem als met geweld van het gezelschap zijner leerlingen af, om in een eenzaam gebed vertroosting te zoeken voor zijne diep bedrukte ziel. Men lette hier op hetgeen wij aangaande Jesus' zielaandoeningen hebben aangemerkt in noot 1 op bladz. 183.

12) Lees noot 5 op bladz. 183.

lus de caelo, confortans eum. Et factus in agonia, prolixius orabat. * Et factus est sudor ejus, sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. * Et cum surrexisset ab oratione, et venisset ad discipulos suos, invenit eos dormientes præ tristitia. * Et ait illis: Quid dormitis? surgite, orate, ne intretis in tentationem. * Adhuc eo loquente ecce turba: et qui vocabatur Judas, unus de duodecim, antecedebat eos: et appropinquavit Jesu ut oscularetur eum. (Mt 26, 47. Mc 14, 43. Jo 18, 3.) * Jesus autem dixit illi: Juda, osculo Filium hominis tradis? * Videntes autem hi, qui circa ipsum erant, quod futurum erat, dixerunt ei: Domine, si percutimus in gladio? * Et percussit unus ex illis servum principis sacerdotum, et amputavit auriculam ejus dexteram. * Respondens autem Jesus, ait: Sinite usque huc. Et cum tetigisset auriculam ejus, sanavit eum. * Dixit autem Jesus ad eos, qui venerant ad se, principes sacerdotum, et magistratus templi, et seniores: Quasi ad latro-

hem verscheen een Engel¹ van den hemel, die hem versterkte. En in doodsangst geraakt zijnde, bad hij te meer. * En zijn zweet werd als druppels bloed, dat ter aarde afdruipt. * En van het gebed opgestaan zijnde, en tot zijne leerlingen gekomen, vond hij hen slapende van droefheid². * En hij zeide tot hen: Wat slaapt gij? staat op, en bidt, dat gij niet in bekoring komt³! * Terwijl hij nog sprak ziedaar eene schare: en hij die Judas heette, één van de twaalf, ging hun vooruit: en naderde Jesus om hem te kussen. * En Jesus zeide tot hem: Judas! levert gij den Zoon des menschen met een kus⁴? * Zij nu die bij hem waren⁵, ziende wat er ging gebeuren⁶, zeiden tot hem: Heere! willen wij toeslaan met het zwaard? En een van hen⁷ sloeg den dienstknecht⁸ des hoogepriesters, en hieuw hem het regter oor af. * Doch Jesus antwoordde, en zeide⁹: Laat het zoover komen¹⁰! En hij raakte het oor van dien mensch aan, en genas hem. * En tot degenen, die op hem afgekomen waren, de opperpriesters, en de hoofdman-

1) En hem verscheen een Engel, enz. Een Engel in menschelijke gedaante, die tot hem sprak van Gods wil en raadsbesluit, en van de vrucht zijns lijdens, en alzoo hem versterkte. Over de aandoeningen van Jesus' menschelijke natuur, is een woord gezegd in noot 1 op bladz. 183, en noot 5 op bladz. 183.

2) Zie noot 7 op bladz. 183.

3) Zie noot 3 op bladz. 184.

4) Vgl. Mt 26, 47—50, en de aantekeningen.

5) die bij Jesus waren, zijne leerlingen.

6) namelijk, dat men Jesus wilde gevangen nemen.

7) de vurige Petrus. Jo 18, 10.

8) De naam van dien dienstknecht was Malchus. Jo 18, 10.

9) tot hen, die hem gevraagd hadden (vs 49): *Willen wij toeslaan met het zwaard?*

10) Zij hadden gevraagd: *Willen wij toeslaan*, opdat zij u niet gevangen nemen? En Jesus antwoordt: Laat het zoover komen, dat zij mij gevangen nemen! In dezen zin neemt de H. Augustinus (de Cons. Evangg. Lib. 3, 5) onze tekstwoorden, en Lukas van Brugge volgt hem, naar ons oordeel, met regt.

nem existis cum gladiis, et fustibus? * Cum quotidie vobiscum fuerim in templo, non extendistis manus in me: sed hæc est hora vestra, et potestas tenebrarum.

54 * Comprehendentes autem eum, duxerunt ad domum principis sacerdotum: Petrus vero sequebatur a longe. (*Mt 26, 57. Mc 14, 53. Jo 18, 24.*)

55 * Accenso autem igne in medio atrii, et circumsedentibus illis, erat Petrus in medio eorum.

56 * Quem cum vidisset ancilla quædam sedentem ad lumen, et eum fuisset intuita, dixit: Et hic cum illo erat. * At ille negavit eum, dicens: Mulier, non novi illum.

58 * Et post pusillum alius videns eum, dixit: Et tu de illis es. Petrus vero ait: O homo, non sum. (*Mt 26, 69. Mc 14, 66. Jo 18, 25.*)

59 * Et intervallo facto quasi horæ unius, alius quidam affirmabat, dicens: Vere et hic cum illo erat: nam et Galilæus est. (*Jo 18, 26.*) * Et ait Petrus: Homo, nescio quid dicis. Et continuo adhuc illo loquente cantavit gallus. * Et conversus Dominus respexit Petrum. Et recordatus est Petrus verbi Domini, sicut dixerat: Quia prius quàm gallus cantet, ter me negabis. (*Mt*

nen van den tempel, en de ouderlingen¹ zeide Jesus: Even als tegen een roover zijt gij uitgetrokken met zwaarden, en stokken! * Toen ik dagelijks met u in den tempel was, hebt gij de handen tegen mij niet uitgestoken²: maar dit is uwe uur³, en *dit* de magt der duisternis.

* En zij namen hem gevangen⁴, en leidden hem weg naar het huis van den hoogepriester: En Petrus volgde van verre. * En toen zij⁵ in het midden des voorhofs vuur ontstoken hadden, en daar omheen zaten, was Petrus in hun midden. * En eene dienstmaagd⁶ hem bij de vlam ziende zitten, staarde hem aan, en zeide: Ook deze was met hem! * Maar hij verloochende hem, zeggende: Vrouw! ik ken hem niet! * En een weinig daarna zag hem een ander, en zeide: Gij zijt ook een van hen. Doch Petrus zeide: O mensch! dat ben ik niet! * En na tuschenpoos van omtrent één uur, verzekerde het een ander zeggende: Voorwaar! ook deze was met hem! want ook is hij een Galileër. * En Petrus zeide: Mensch! ik weet niet wat gij zegt! En terstond terwijl hij nog sprak kraaide de haan. * En de Heer zich omkeerende zag Petrus aan. En Petrus herinnerde zich het woord des Heeren, hoe hij *tot hem* gezegd had: Eer de haan zal kraaijen,

1) Vgl. noot 4 op bladz. 186.

2) Zie noot 5 op bladz. 186.

3) *Maar dit is uwe uur*, enz. De zin is: Maar nu is de ure gekomen, waarin God het wil toelaten, dat gij uw boos opzet volbrengt; *de magt der duisternis*, satans magt, wiens werktuigen gij zijt, is thans vrij gelaten. Voor de uitdrukking: *de magt der duisternis*, vergelijkte men Kol 1, 13.

4) Vgl. voor 54 et 55 *Mt 26, 57, 58*, en de aantekeningen.

5) *zij*, de dienaren van het Sanhedrin.

6) Voor vs 56—62 vergelijkte men *Mt 26, 69—75*, en de aantekeningen.

26, 34. *Mc 14, 30. Jo 13, 38.*)
 62 * Et egressus foras Petrus flevit
 amare.
 63 * Et viri, qui tenebant illum,
 64 illudebant ei, cædentes. * Et ve-
 laverunt eum, et percutiebant
 faciem ejus: et interrogabant
 eum, dicentes: Prophetiza, quis
 65 est, qui te percussit? * Et alia
 multa blasphemantes dicebant
 in eum.
 66 * Et ut factus est dies, con-
 venerunt seniores plebis, et
 principes sacerdotum, et Scribæ,
 et duxerunt illum in concilium
 suum, dicentes: Si tu es Chri-
 stus, dic nobis. (*Mt 27, 1. Mc*
 67 *15, 1. Jo 18, 28.*) * Et ait illis:
 Si vobis dixero, non credetis
 68 mihi: * si autem et interroga-
 vero, non respondebitis mihi,
 69 neque dimittetis. * Ex hoc
 autem erit Filius hominis sedens

zult gij mij driemaal verlocche-
 nen. * En Petrus ging naar buiten
 en weende bitterlijk.
 * En de mannen, die hem *in*
 63 *bewaring* hielden, bespotteden¹
 hem, en sloegen *hem*. * En hem
 64 overdekt² hebbende, sloegen zij
 hem op het aangezicht: en vroegen
 hem, zeggende: Propheteer³,
 wie is het, die u geslagen heeft?
 * En vele andere dingen zeiden
 65 zij al lasterende tegen hem.
 * En toen het dag geworden
 66 was⁴, kwamen de ouderlingen
 des volks, en de opperpriesters,
 en de Schriftgeleerden⁵ bijeen, en
 zij bragten hem in hunne verga-
 dering, en zeiden: Indien gij de
 Christus zijt, zeg het ons! * En
 67 hij zeide tot hen: Indien ik het
 u zeg, zult gij mij niet gelooven;
 * en zoo ik u ook ondervraag⁶,
 68 zult gij mij geen antwoord geven,
 noch mij loslaten⁷. * Doch van
 69 nu aan⁸ zal de Zoon des menschen

1) De bespottingen, hier door Lukas vermeld, zijn dezelfde van welke ook Mt (26, 67, 68) en Mk (14, 65) gewagen. Zij geschieden na Jesus' eerste verhoor (Mt 26, 59, volgg. Mk 14, 55, volgg.), dat plaats had terstond na zijne gevangenneming. Van dit eerste verhoor spreekt Lukas niet.

2) *hem overdekt*, het aangezicht bedekt.

3) Zie Mt 26, 67, 68, en de aantekeningen.

4) *En toen het dag geworden was*. Thans geschiedde het tweede verhoor of, beter gezegd, eene herhaling van het eerste verhoor. Te weten, Jesus' eerste verhoor en veroordeeling had des nachts plaats gehad, en was onwettig; want volgens een voorschrift der rechtspleging bij de Joden, mogt er in halszaken des nachts geen gerecht gehouden worden. Het Sanhedrin herhaalde derhalve Jesus' verhoor en veroordeeling, *toen het dag geworden was*. Deze herhaling van het eerste verhoor is aangeduid bij Mt 27, 1, 2, en bij Mk 15, 1.

5) alzoo geheel het Sanhedrin of de hooge raad.

6) *zoo ik u ook ondervraag*, indien ik, behalve u een bevestigend antwoord te geven, dat ik de Christus (de Messias) ben, u daarbij, door u vragen voor te stellen, de bewijzen lever, dat ik waarlijk de Christus ben.

7) Daarmede geeft Jesus hun te verstaan, dat het hun niet te doen was om de waarheid te kennen, maar dat zij alleenlijk zochten naar eene beschuldiging om hem ter dood te kunnen brengen.

8) *Doch van nu aan*, enz. Door zich *den Zoon des menschen* te noemen legde Jesus de verklaring af, dat hij de Christus, de beloofde Messias was; en daarbij van zich betuigende, dat hij van nu aan zitten zou *ter rechterhand der kracht Gods*, gaf hij te kennen, dat hij diegene was, tot wien de Heer sprak (Ps 169, 1): *Zit aan mijne rechterhand*, met andere woorden, dat hij de Zone Gods was. Ook was het in dien zin, dat de leden van den Joodschen Raad, voor welchen hij thans stond, Jesus'

70 a dextris virtutis Dei. * Dixe-
runt autem omnes : Tu ergo es
Filius Dei ? Qui ait : Vos dicitis,
71 quia ego sum. * At illi dixerunt :
Quid adhuc desideramus testi-
monium ? ipsi enim audivimus
de ore ejus. gezeten zijn ter regterzijde der
kracht Gods. * Zij nu zeiden
70 allen : Zijt gij dan de Zoon Gods ?
En hij zeide : Gij zegt het¹,
want ik ben het ! * En zij zeiden :
1 Wat behoeven wij nog getuige-
nis² ? want wij zelve hebben
het uit zijnen mond gehoord³.

DRIE EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus wordt door het Sanhedrin tot Pilatus gevoerd en bij hem beschuldigd van een oproerig gedrag ; doch door den Stedehouder ondervraagd zijnde, wordt hij door dezen onschuldig bevonden, vs 1—5. Pilatus uit de beschuldiging tegen Jesus ingebracht vernemende, dat hij van afkomst een Galileër was, verwijst hem tot de regtbank van Herodes, den Viervorst van Galilea, die zich toen juist in Jerusalem bevond, vs 6, 7. Jesus voor Herodes beschuldigd, wordt door dezen niet veroordeeld, maar bespot, en teruggezonden tot Pilatus, vs 8—12. Pilatus verklaart nog eens en andermaal, dat Jesus onschuldig is, maar laat zich eindelijk overreden om Jesus ter kruisdood te veroordeelen, vs 13—25. Jesus' wegleiding ter kruisiging ; zijn kruis door Simon van Cyrene gedragen ; Jesus' voorzegging aan vrouwen van Jerusalem, die weenende hem volgen, vs 26—32. Jesus wordt aan het kruis genageld tusschen twee moordenaars ; hij bidt voor zijne vijanden ; de krijgsknechten verdeelen zijne kleederen onder elkander, vs 33, 34. Jesus, hangende aan het kruis, wordt nog gelasterd en bespot, vs 35—37. Een opschrift in drie talen boven zijn kruis geplaatst, vs 38. De goede moordenaar, vs 39—43. Jesus' sterven, en de wonderen, die zijnen dood vergezellen, vs 44—49. Jesus' begrafenis door Joseph van Arimathea, vs 50—54. Galileesche vrouwen, daarbij tegenwoordig, zien waar Jesus gelegd wordt, en maken toebereiding om zijn lichaam te gaan zalven na den sabbath, vs 54—56.

1 * Et surgens omnis multitudo
eorum, duxerunt illum ad Pila-
tum. * En de gansche menigte van
1 hen⁴ stond op, en leidde hem tot
Pilatus⁵.
2 * Coeperunt autem illum accu-
sare, dicentes : Hunc inveni-
mus subvertentem gentem no-
stram, et prohibentem tributa
dare Cæsari, et dicentem se Chri-
2 hebben begonnen hem te
beschuldigen, zeggende : Wij
hebben bevonden dat deze ons
volk verleidt, en verbiedt schat-
tingen te betalen aan den Keizer,

woorden verstonen, als duidelijk blijkt uit het volgende vers. Jesus' *zitten ter regterzijde der kracht Gods* is dat, wat wij in de geloofsbelijdenis der Apostelen aangaande hem belijden, als wij zeggen, dat hij gezeten is aan de regterhand van God den almachtigen Vader. Zie voorts het aangeteekende op Mt 26, 64.

1) *Gij zegt het*, enz. De zin is : Het is gelijk gij zegt ; want, in waarheid, ik ben het. Vgl het aangeteekende op Mt 26, 63, 64.

2) *getuigenis* tegen hem van eenige misdaad.

3) *gehoord*, dat hij zich voor den Zoon Gods uit geeft. Vgl Mt 26, 64—66, en de aantekeningen.

4) Geheel het Sanhedrin, om door hun aanzien en gezag Pilatus als ware het te dwingen, het doodvonnis over Jesus uit te spreken.

5) Zie noot 3 op bladz. 91, en noot 4 op bladz. 191.

stum regem esse. (*Mt 22, 21. Mc 12, 17.*) * Pilatus autem interrogavit eum, dicens: Tu es rex Judæorum? At ille respondens ait: Tu dicis. (*Mt 27, 11. Mc 15, 2. Jo 18, 33.*)
 4 * Ait autem Pilatus ad principes sacerdotum, et turbas: Nihil invenio causæ in hoc homine. * At illi invalescebant, dicentes: Commovet populum docens per universam Judæam, incipiens a Galilæa usque huc. * Pilatus autem audiens Galilæam, interrogavit si homo Galilæus esset.
 7 * Et ut cognovit quòd de Herodis potestate esset, remisit eum ad Herodem, qui et ipse Jerosolymis erat illis diebus.
 8 * Herodes autem viso Jesu, gavisus est valde. erat enim cupiens ex multo tempore videre eum, eo quòd audierat multa de eo, et sperabat signum aliquod

en zegt dat hij zelf Christus de koning is¹. * Pilatus nu ondervroeg hem, zeggende: Zijt gij de koning der Joden? En hij antwoorde en zeide: Gij zegt het². * En Pilatus zeide tot de opperpriesters, en de scharen: Ik vind geene schuld in dezen mensch. * Doch zij hielden aan, zeggende: Hij ruit het volk op door geheel Judea leerende, na begonnen te hebben van Galilea tot hier toe³. * Toen nu Pilatus van Galilea hoorde, vroeg hij of die mensch een Galileër was⁴. * En vernemende dat hij uit het gebied van Herodes⁵ was, zond hij hem tot Herodes⁶, die ook zelf in die dagen te Jerusalem was⁷. * Herodes nu Jesus ziende, verblijdde zich zeer. want sedert lang was hij begeerig om hem te zien, omdat hij veel van hem gehoord had⁸, en hij boopte

1) Jesus, door den opperpriester ondervraagd (*Mt 27, 63, 64. Lk 22, 69*), had verklaard, dat hij de Christus, de beloofde Messias, was. Dewijl nu, naar hunne valsche meening, de Messias een wereldsch vorst en hun koning wezen zou, zoo besloten zij uit die verklaring, dat hij zich voor den koning der Joden uitgaaf, en trokken daaruit hunne valsche beschuldigingen, dat hij, als een oproermaker, het volk van den keizer aftrok, en verbood, hem, als hunne overheid, schatting te betalen. — Nog zeer kort te voren, had Jesus aan afgezonden van het Sanhedrin gezegd (*Lk 20, 55*): *Geeft den Keizer, wat den Keizer toekomt*; en toen eens bij zekere gelegenheid het volk hem koning wilde maken, ontweek hij de scharen (*Jo 6, 15*).

2) *Gij zegt het*. Zie noot 8 op bl. 193.

3) Hij leerde eerst in Galilea, daarna door geheel Judea tot in Jerusalem toe.

4) Jesus, ofschoon in Bethlehem, een stadje van Judea, geboren, was in Nazareth, dat tot Galilea behoorde, opgevoed (*Lk 4, 16*); en hij verbleef ook voortdurend in Galilea, tot op den tijd, dat hij zijn openbaar leven begon, hetwelk aanving met zijnen doop in de Jordaan.

5) Hier wordt gesproken van Herodes Antipas, die Tetrarch of viervorst was van Galilea. Vgl. noot 3 op bladz. 91.

6) *zond hij hem tot Herodes*, als tot diens regtbank behoorende; want Pilatus was stedehouder van Judea, en had geen regtsgebied in Galilea. Nogtans was Pilatus hiertoe niet verplicht, omdat het iemand betrof, die, ofschoon Galileër, toch in Judea gevangen genomen, en bij hem beschuldigd was geworden. Maar Pilatus gebruikte deze omstandigheid, om zich zoo van de zaak af te maken; van den eenen kant wilde hij geen doodvonnis uitspreken over eenen onschuldige, en van den anderen kant wilde hij ook de genegenheid en de gunst der Joden niet verliezen door Jesus vrij te spreken.

7) Herodes Antipas had te Jerusalem een paleis, en als Jood, om het Paaschfeest te vieren, bevond hij zich thans in de hoofdstad. Vgl. noot 1, bladz. 332.

8) Naar het Grieksch: *omdat hij veel van hem hoorde*, aanhoudend van hem (van de wonderen, die hij verrigtte) hoorde spreken.

9 videre ab eo fieri. * Interrogabat autem eum multis sermonibus. At ipse nihil illi respondebat. 9
 10 * Stabant autem principes sacerdotum, et Scribæ constanter accusantes eum. * Sprevit autem 10
 11 illum Herodes cum exercitu suo: et illisit indutum veste alba, et 11
 12 remisit ad Pilatum. * Et facti sunt amici Herodes et Pilatus in ipsa die: nam antea inimici erant ad invicem. 12
 13 * Pilatus autem convocatis principibus sacerdotum, et magistratibus, et plebe, * dixit ad 13
 14 illos: Obtulistis mihi hunc hominem, quasi avertentem populum, et ecce ego coram vobis interrogans, nullam causam inveni in homine isto ex his, 14
 * Pilatus nu riep de opperpriesters, en de oversten⁸, en het volk te zamen, * en zeide tot hen: Gij hebt dezen mensch tot mij gebragt, als eenen die het volk verleidt, en zie ik heb hem in uwe tegenwoordigheid onder-vraagd⁹, en vond in dezen mensch

1) Hij meende misschien, dat Jesus wel voor hem een wonderteeken zou willen doen, om zijne gunst te winnen en zoo in vrijheid gesteld te worden.

2) d. i. hij vroeg hem vele dingen. Wat Herodes bij die gelegenheid al gevraagd heeft, wordt in de Evangelie-geschiedenis niet vermeld; doch dat Herodes hem niet ééne vraag deed, welke antwoord noodig had of waardig was, blijkt genoeg daaruit, dat Jesus hem op al zijne vragen *niets antwoordde*.

3) Pilatus had met den beschuldigde ook zijne beschuldigers tot de regtbank van Herodes verwezen; en aldaar stonden zij nu, hevig hem beschuldigende.

4) van oproerigheid: dat hij zich voor den koning Messias uitgaf, dat hij het volk opruide en aftrok van de gehoorzaamheid aan hunnen wettigen vorst.

5) Men kan hier denken aan een tal hovelingen van Herodes, die tot zijne lijfwacht behoorden, en met hem naar Jerusalem gekomen waren.

6) *verachtte hem*. Herodes laat de beschuldiging gelijk zij was. Dat de beschuldiging, tegen Jesus ingebragt, ijdel is, ziet hij zoo wel in als Pilatus; hij wil nogtans Jesus niet vrijspreken, maar *veracht hem* als eenen nietigen en onnoozelen mensch; en tot eene bespotting van zijne koninklijke waardigheid, doethij hem een blinkend kleed aan, en zend hem daarmede naar Pilatus terug.

7) Welke de reden geweest is van die vijandschap tusschen Pilatus en Herodes, is niet bekend. Misschien had Pilatus in eene of andere zaak de vorstelijke regten van Herodes geschonden; en is dit zoo, dan heeft Herodes het naar hem toezenden van Jesus door Pilatus als eene openlijke hulde hem door den Stedehouder bewezen kunnen aanzien, en om deze genoegdoening zich met hem kunnen verzoenen.

8) *de opperpriesters en de oversten*, d. i. de leden van het Sanhedrin, en het volk, dat voor het regthuis verzameld was.

9) na hem afzonderlijk in het regthuis verhoord te hebben. Jo 18, 33, volg. Jesus' verhoor in tegenwoordigheid van de Sanhedristen en van het volk is aangeduid bij Mt 17, 12—14, en bij Mk 15, 3—5.

in quibus eum accusatis. (Jo
 15 18, 38; 19, 4.) * Sed neque
 Herodes: nam remisi vos ad
 illum, et ecce nihil dignum morte
 16 actum est ei. * Emendatum ergo
 17 illum dimittam. * Necesse autem
 habebat dimittere eis per diem
 18 festum, unum. * Exclamavit
 autem simul universa turba, di-
 cens: Tolle hunc, et dimitte
 19 nobis Barabbam, * qui erat
 propter seditionem quamdam
 factam in civitate et homicidium,
 20 missus in carcerem. * Iterum
 autem Pilatus locutus est ad
 21 eos, volens dimittere Jesum. * At
 illi succlamabant, dicentes: Cru-
 22 cifige, crucifige eum. * Ille autem
 tertio dixit ad illos: Quid enim
 mali fecit iste? nullam causam
 mortis invenio in eo: corripiam
 ergo illum, et dimittam. (Mt
 23 27, 23. Mc 15, 14.) * At illi
 instabant vocibus magnis postu-
 lantes ut crucifigeretur: et inva-
 24 lescebant voces eorum. * Et
 Pilatus adjudicavit fieri petiti-
 25 onem eorum. * Dimisit autem
 illiseum, qui propter homicidium,
 et seditionem missus fuerat in
 carcerem, quem petebant, Jesum
 vero tradidit voluntati eorum.
 26 * Et cum ducerent eum, appre-

geene schuld aan de dingen,
 waarvan gij hem betigt. * Maar 15
 ook Herodes niet: want ik heb
 u¹ tot hem opgezonden, en zie
 er is niets door hem bedreven
 dat den dood verdient². * Ik zal 16
 hem dan kastijden en loslaten³.
 * Hij nu was verplicht hun op 17
 hetfeestéenenlostelaten⁴. * Doch 18
 geheel de schare schreeuwde
 tegelijk, zeggende: Maak dezen
 vankant, en laat ons Barabbas los!
 * eenen, die om een zeker oproer 19
 dat in de stad had plaats gehad
 en om een doodslag, in de ge-
 vangenis was geworpen⁵. * Ander- 20
 maal nu sprak Pilatus hun toe,
 daar hij Jesus wilde loslaten.
 * Maar zij riepen daartegen, 21
 zeggende: Kruisig, kruisig hem!
 * En hij zeide tot hem voor de 22
 derde maal: Wat kwaads heeft
 deze dan toch gedaan? ik vind
 in hem geene doodschuld: ik zal
 hem dus kastijden, en loslaten.
 * Maar zij hielden aan met luid 23
 geschreeuw en eischten dat hij
 gekruisigd zoude worden: en
 hun geschreeuw werd gewel- 24
 diger⁶. * En Pilatus velde het
 oordeel dat hun eisch geschieden 25
 zou. * En hem, die om doodslag,
 en oproer in de gevangenis was
 geworpen, dien zij eischten, liet
 hij hun los, doch Jesus gaf hij
 over aan hunnen wil.
 * En terwijl zij hem weg- 26

1) ik heb u, de beschuldigers met den beschuldigde.

2) Pilatus wil zeggen: uit de handelwijze van Herodes met Jesus blijkt, dat er, naar het oordeel van den viervorst, niets door hem bedreven (misdaan) is, dat den dood verdient.

3) De zwakke Pilatus, ofschoon van Jesus' onschuld overtuigd, stelt hun voor, hem te kastijden, d. i. te laten geeselen, en daarop los te laten overeenkomstig eene gewoonte, die in het volgende vers vermeld wordt.

4) Zie noot 4, 5 en 8 op bladz. 194.

5) Dit voegt Lukas er bij, om te doen bemerken, aan hoedanig een mensch zij de voorkeur gaven boven Jesus. Vgl noot 6 op bladz. 194.

6) nam toe. Het Grieksche woord hier gebezigd kan ook beteekenen: kreeg de overhand

henderunt Simonem quendam Cyrenensem venientem de villa: et imposuerunt illi crucem portare post Jesum. (Mt 27, 32. Mc 15, 21.)

27 * Sequebatur autem illum multa turba populi, et mulierum: quæ plangebant, et lamentabantur eum. * Conversus autem ad 28 illas Jesus, dixit: Filiae Jerusalem, nolite flere super me, sed super vosipsas flete, et super filios 29 vestros. * Quoniam ecce venient dies, in quibus dicent: Beatæ steriles, et ventres, qui non genuerunt, et ubera, quæ non lactaverunt. * Tunc incipient dicere 30 montibus: Cadite super nos, et collibus: Operite nos. (Is 2, 19. 31 Os 10, 8. Apoc 6, 16.) * Quia si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?

32 * Ducebantur autem et alii duo nequam cum eo, ut interficerentur. * Et postquam venerunt in 33 locum, qui vocatur Calvariæ, ibi crucifixerunt eum: et latrones, unum a dextris, et alterum a sinistris. (Mt 27, 33. Mc 15, 22.)

leidden, grepen zij een zekeren Simon van Cyrene die van het veld kwam: en legden hem het kruis op om het achter Jesus te dragen¹.

* En hem volgde eene groote 27 schare van het volk, ook van vrouwen: die hem beklaagden, en beweenden². Doch Jesus 28 keerde zich tot haar, en zeide: Dochters van Jerusalem! weent niet over mij³, maar weent over u 29 zelve, en over uwe kinderen. * Want zie er zullen dagen 30 komen⁴, waarin men zeggen zal: Gelukkig de onvruchtbaren, en de schooten, die niet geboord, en de borsten, die niet gezoogd hebben! * Alsdan zal men beginnen 31 te zeggen tot de bergen: Valt op ons⁵! en tot de heuvelen: Bedekt ons! * Want⁶ indien zij dit doen 32 aan het groene hout, wat zal dan aan het dorre geschieden⁷!

* En er werden ook twee anderen misdadigers met hem weggeleid, om gedood te worden. * En toen zij gekomen waren 33 aan de plaats, de Schedelplaats genoemd, kruisigden zij hem aldaar: en ook de roovers, den eenen aan de regter-, en den

1) Vgl Mt 27, 32, en de aantekeningen op dat vers.

2) uit medelijden, en als eenen die onschuldig werd ter dood gebracht.

3) *Dochters van Jerusalem! weent niet*, enz. Inwoonsters van Jerusalem! Weent niet zoo zeer over mij, maar weent veel meer over u zelve en uwe kinderen om de verschrikkelijke straf, die de boosheid van uw volk over Jerusalem zal doen komen.

4) Jesus bedoelt den aanstaanden ondergang van Jerusalem; en hij voorzegt, dat deze met zoo groote rampen en ellenden zal gepaard gaan, dat men datgene wat anders voor een geluk gehouden werd, alsdan voor een ongeluk zal aanzien.

5) Door dit gezegde wordt beteekend, dat er alsdan zoo groot eene ellende wezen zal, dat men, om daarvan verlost te worden, na een plotseligen dood verlangen zal.

6) *Want indien zij*, enz. Eene redengevende bevestiging van het voorafgaande (vs 28—30).

7) *Groen en dor hout (groene en dorre boomen)* zijn hier gebezigd als zinnebeeld van deugd en ondeugd, van schuld en onschuld. Het groene hout is Jesus, het dorre de Joodsche natie. En de zin is: indien de Romeinsche krijgsknechten mij, wiens onschuld zij kennen, zoo wreed behandelen, hoeveel te meer zullen zij dit den Joden doen, die zij als een oproerig volk zullen straffen.

8) Voor vs 33, 34, vergelijkte men Mt 27, 33—38, en de aantekeningen. *Golgotha* en *Calvaria* zijn woorden van dezelfde beteekenis.

34 *Jo 19, 17.*)* Jesus autem dicebat: Pater, dimitte illis: non enim sciunt quid faciunt.

Dividentes vero vestimenta
35 ejus, miserunt sortes. * Et stabat populus spectans, et deridebant eum principes cum eis, dicentes: Alios salvos fecit, se
36 salvum faciat, si hic est Christus Dei electus. * Illudebant autem ei et milites accedentes,
37 et acetum offerentes ei, * et dicentes: Si tu es rex Judæorum, salvum te fac. * Erat autem et
38 superscriptio scripta super eum litteris Græcis, et Latinis, et Hebraicis: Hic est rex Judæorum.

39 * Unus autem de his, qui pendebant, latronibus, blasphemabat eum, dicens: Si tu es Christus, salvum fac te metipsum, et

anderen aan de linkerzijde. * En 34
Jesus zeide: Vader! vergeef hun! want zij weten niet wat zij doen¹⁾!

En zij verdeelden zijne klederen, en wierpen er het lot over. * En het volk stond het aan te zien, en met het volk beschimpten hem de oversten²⁾, zeggende: Anderen heeft hij verlost, hij verlosse zich zelve, indien hij de Christus is de uitverkorene Gods³⁾! * En hem bespotteden ook de soldaten toetredende, en hem edik aanbiedende⁴⁾, * en zeggende: Indien gij de koning der Joden zijt, verlos u zelve⁵⁾! * Er was namelijk ook een opschrift boven hem geschreven met Grieksche, en Latijnsche, en Hebreuwsche letteren: DEZE IS DE KONING DER JODEN⁶⁾.

* En een van de roovers⁷⁾, die daar hingen, lasterde hem, zeggende: Indien gij de Christus zijt, verlos u zelve, en ons⁸⁾!

1) *Vader! vergeef hun*, enz. Dit gebed voor zijne vijanden, de bewerkers zijner kruisiging, schijnt door Jesus te zijn uitgesproken, terwijl hij door de Romeinsche krijgsknechten aan het kruis genageld werd. *Want zij weten niet wat zij doen*. Eene rede, welke de schuld hunner misdaad eenigermate verminderde, en eene beweegreden ter verhooring van zijn gebed. Zie de noten op Hand 3, 17.

2) Niet alleen het volk, dat daarbij stond, maar ook de *oversten*, de opperpriesters en de Schriftgeleerden en de ouderlingen, met andere woorden, de lidmaaten van het Sanhedrin, zooveel daar tegenwoordig waren. Vgl. Mt 27, 41, 42, Mk 15, 31, en zie voorts noot 9 op bladz. 198.

3) *de uitverkorene Gods* is eene benaming of toenaam van den Messias of den Christus, naar Is 42, 41.

4) *hem edik aanbiedende*. Of dit aanbieden van edik aan Jesus hetzelfde is waarvan Mt (27, 48) en Mk (15, 36) gewagen, kan betwijfeld worden. Lukas schijnt hier nog een *spottend aanbieden van edik* te vermelden, een aanbieden dat niet geschiedde door middel van eene spons, en derhalve zóó dat Jesus zijne lippen daaraan niet brengen konde.

5) De soldaten lazen het opschrift (vs 38), boven het kruis van Jesus geplaatst, en dit gaf hun gelegenheid om met hem te spotten als met iemand, die zich tot zijne schande den titel van koning der Joden had aangematigd.

6) Zie het aangeteekende op Mt 27, 37.

7) *een van de roovers*. Mt (27, 44) zegt *de roovers*, het meervoud bezigende in de plaats van het enkelvoud, gelijk hij elders (2, 20) schreef: *Zij zijn gestorven, die het kind zochten te dooden*, ofschoon daar Herodes alleen door hem bedoeld werd. Vgl. noot 1 op bladz. 26.

8) Deze was hoogstwaarschijnlijk een Jood, en hij bespottte den Zaligmaker als iemand die zich valschelijk voor den Messias had uitgegeven.

40 nos. * Respondens autem alter
 increpabat eum, dicens : Neque
 tu times Deum, quòd in eadem
 41 damnatione es. * Et nos quidem
 juste, nam digna factis recipi-
 mus : hic vero nihil mali gessit.
 42 * Et dicebat ad Jesum : Domine,
 memento mei, cum veneris in
 43 regnum tuum. * Et dixit illi Je-
 sus : Amendicotibi : Hodie mecum
 eris in paradisco.
 44 * Erat autem fere hora sexta,
 et tenebræ factæ sunt in univer-
 sam terram usque in horam
 45 nonam. * Et obscuratus est sol :
 et velum templi scissum est me-
 46 dium. * Et clamans voce magna
 Jesus ait : Pater, in manus tuas
 commendo spiritum meum. Et
 hæc dicens, expiravit. (Ps 30,
 6.)
 47 * Videns autem Centurio
 quod factum fuerat, glorificavit

* Doch de andere antwoordende 40
 bestrafte hem, zeggende : Vreest
 ook gij God niet, daargij dezelfde
 straf lijdt¹. * En wij wel met 41
 regt², want wij ontvangen loon
 naar werken : maar deze heeft
 niets kwaads gedaan. * En hij 42
 zeide tot Jesus : Heere ! gedenk
 mijner³, als gij in uw rijk zult
 gekomen zijn ! * En Jesus zeide 43
 tot hem : Voorwaar zeg ik u :
 Heden zult gij met mij in het
 paradijs⁴ zijn.
 * En het was omtrent de zesde 44
 ure⁵, en er kwam eene duister-
 nis over de gansche aarde tot de
 negende ure toe. * En de zon 45
 werd verduisterd : en het voor-
 hangsel⁶ des tempels scheurde
 midden door. * En Jesus met 46
 luider stemme roepende zeide :
 Vader, in uwe handen beveel ik
 mijnen geest⁷ ! En dit gezegd
 hebbende, gaf hij den geest⁸.
 * Als nu de Hoofdman zag wat 47
 er geschied was, verheerlijkte⁹

1) Zijt gij ook, gelijk die omstanders, zoo zonder vrees voor God, dat ge u niet ontziet met eenen ongelukkige den spot te drijven, ofschoon gij dezelfde doodstraf lijdt als hij, en weldra sterven moet ?

2) Wij ondergaan deze straf met regt, terwijl hij, dien gij bespot, onschuldig is.

3) *Gedenk mijner*, enz. Deze kruiseling, God vreezend en berouwhebbend (vs 40, 41). bidt Jesus, zijnen medekruiseling, dat hij *zijner gedenke*, d. i. hem goedgunstig wezen moge, *als hij in zijn koninkrijk zal gekomen zijn* ; en hij legt door die korte bede eene belijdenis af van zijn geloof, toe te schrijven deels aan de kennis, welke hij vroeger verkregen had van Jesus' leer en wonderwerken, deels en voornamelijk aan Gods genade, welke zich in de bekeering van dezen mensch op eene geheel uitstekende wijze openbaarde.

4) Door het *paradijs* wordt hier die plaats van rust en zaligheid beteekend, in welke, tot op den dag dat de Heere Jesus ten hemel is opgevaren, de zielen der afgestorven regtvaardigen zich bevonden. Vgl. noot 4 op bladz. 432. Christus' ziel met zijne godheid was aldaar tot op het oogenblik harer vereeniging met zijn ligchaam.

5) Zie voor vs 45 en 46 het aangeteekende op Mt 27, 45.

6) *en het voorhangsel*. Zie noot 2 en 3 op bladz. 200. Volgens het verhaal van Mt 27, 51 en Mk 15, 38, had het scheuren van het voorhangsel der tempels plaats na den dood van Jesus. Doch Lukas, wonderwerk bij wonderwerk willende voegen, verbindt dit scheuren van het voorhangsel onmiddellijk met het verduisteren der zon, dat Jesus' dood voorafging. Vgl. Mt 27, 45.

7) *beveel ik mijnen geest*. Zie het aangeteekende op Jo 14, 30.

8) Zie noot 3 op bladz. 302.

9) Hij (de Hoofdman, onder wiens bevel de kruisiging geschied was) *verheerlijkte*

Deum, dicens: Vere hic homo
 48 justus erat. * Et omnis turba
 eorum, qui simul aderant ad
 spectaculum istud, et videbant
 quæ fiebant, percutientes pecto-
 49 ra sua revertebantur. * Stabant
 autem omnes noti ejus a longe:
 et mulieres, quæ secutæ eum
 erant a Galilæa hæc videntes.

50 * Et ecce vir nomine Joseph,
 qui erat decurio, vir bonus, et
 justus: (Mt 27, 57. Mc 15, 43.
 51 Jo 19, 38.) * hic non consenserat
 consilio, et actibus eorum, ab
 Arimathæa civitate Judææ, qui
 exspectabat et ipse regnum Dei.
 52 * hic accessit ad Pilatum, et
 53 petiit corpus Jesu: * et depositum
 involvit sindone, et posuit
 eum in monumento exciso, in
 quo nondum quisquam positus
 54 fuerat. * Et dies erat parasceves,
 55 et sabbatum illucescebat. * Sub-
 secutæ autem mulieres, quæ cum
 eo venerant de Galilæa, viderunt

hij God, zeggende: Waarlijk
 deze mensch was regtvaardig!
 * En geheel de schare van hen, 48
 die bij dit schouwspel zamen
 tegenwoordig waren, en zagen
 wat er geschied was, keerden
 weder¹ slaande op hunne bor-
 49 sten. * En al zijne bekenden²
 stonden van verre: ook vrouwen,
 die hem uit Galilea gevolgd waren
 dit aanziende.

* En zie een man met name 50
 Joseph³, die een raadsheer⁴ was,
 een goed, en regtvaardig⁵ man:
 * (deze had niet toegestemd in 51
 hunnen⁶ raad, en hunne daden),
 van Arimathea eene stad van
 Judea⁷, een man, die ook zelf het
 52 rijk Gods verwachtte⁸. * deze
 ging tot Pilatus, en verzocht om
 het ligchaam van Jesus: * en hij 53
 nam het af en wikkelde het in
 lijnwaad, en legde hem in eene
 54 in steen uitgehouwen grafstede,
 waar nog niemand in gelegd
 was⁹. * En het was voorbe- 54
 reidings-dag¹⁰, en desabbath brak
 55 aan¹¹. * En vrouwen¹², welke met

God, te weten, door zijne daad, door zijne bekentenis, welke eer aan God gaf. Deze mensch was regtvaardig, dat is hier, onschuldig; hij is onschuldig ter dood gebragt; God heeft voor hem getuigd; hij was in waarheid Gods Zoon (Mk 15, 39), voor wien hij zich uitgaf.

¹) Zij keerden weder naar de stad, terwijl zij, om hunne toestemming in Jesus' dood, van berouw over hunne misdaad en van vrees voor Gods wraak, zich sloegen op hunne borsten.

²) al zijne bekenden, zoovelen tegenwoordig waren bij Jesus' kruisiging, ook vrouwen, die hem uit Galilea gevolgd waren (Lk 8, 2. 3), stonden op eenigen afstand van Jesus' kruis, ooggetuigen van alles, wat thans op Golgotha geschied was. Zie ook het aangeteekende op Jo 14, 25.

³) Vgl. voor vs. 50—53 Mt 27, 57—61, Mk 15, 42—46; en de aantekeningen op die beide plaatsen.

⁴) een raadsheer, een lid van den Joodschen raad of het Sanhedrin. Zie noot 11 op bladz. 201.

⁵) regtvaardig, zulk een, die geen' onschuldige wilde veroordeelen.

⁶) zijner medeleden van het Sanhedrin.

⁷) Judea staathier, in naauwere beteekenis, als onderscheiden van Galilea en Samarië.

⁸) Zie noot 7 op bladz. 303.

⁹) Naar het Grieksch: nog nooit iemand.

¹⁰) Lees noot 6 op bladz. 202, en noot 6 op bladz. 303.

¹¹) de sabbath ving aan met zonnenondergang.

¹²) vrouwen. Vgl. Mt 27, 61 en Mk 15, 47.

monumentum, et quemadmodum hem uit Galilea¹ waren gekomen, 56
positum erat corpus ejus. * Et volgden², en beschouwden de grafstede,² en hoe zijn ligchaam
revertentes paraverunt aromata, gelegd was. * En teruggekeerd 56
et unguenta : et sabbato quidem zijnde bereidden zij³ specerijen,
siluerunt secundum mandatum. rustten zij volgens het gebod.

VIER EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

INHOUD. De vrouwen komen aan het graf en vinden het ledig; maar twee engelen, die daar verschijnen, maken haar bekend, dat Jesus, gelijk hij dit ook voorzeggd had, van de dooden verrezen is, vs. 1—8. Terstond gaan de vrouwen dit boodschappen aan de Apostelen en de overige leerlingen, doch zij vinden geen geloof, vs 9—11. Petrus ijlt naar het graf, en vindt het eveneens ledig, vs 12. Jesus' verschijning aan twee zijner leerlingen, die naar Emmaüs gingen, vs 13—32. Zij keeren terstond naar Jerusalem terug, gaan tot de leerlingen, vernemen van hen Jesus' verschijning aan Petrus, en verhalen wat hun wedervaren is op den weg naar Emmaüs, vs 33—35. Terwijl zij dit berigten, staat op eens Jesus zelf in hun midden; toont hun zijne handen en voeten, eet voor hunne oogen, overtuigt hen van zijne lichamelijke tegenwoordigheid, en wijst hun aan, hoe nu de heilige Schriften tot hare vervulling gekomen zijn, vs 36—46. De Apostelen moeten de verkondiging van het Evangelie beginnen, nadat zij den heiligen Geest zullen ontvangen hebben, vs 47—49. Jesus' hemelvaart, vs 50—53.

1 * Una autem sabbati valde * Doch op den eersten dag 1
diluculo venerunt ad monumen- der week zeer vroeg in den
tum, portantes, quæ paraverant, morgen kwamen zij⁴ naar de
aromata : (Mt 28, 1. Mc 16, 2. grafstede, dragende despecerijen,
2 Jo 20, 1) * et invenerunt lapi- welke zij bereid hadden : * en 2
dem revolutum a monumento. zij vonden den steen afgewenteld
3 * Et ingressæ non invenerunt van de grafstede. * En ingegaan 3
corpus Domini Jesu. zijnde vonden zij het ligchaam
4 * Et factum est, dum mente con- van den Heere Jesus niet.
sternatæ essent de isto, ecce duo * En het geschiedde, terwijl zij 4
viri steterunt secus illas in veste hierover twijfelmoedig waren⁵,
5 fulgenti. * Cum timerent autem, et dat, zie, twee mannen⁶ bij haar

1) Zie Mt 27, 55, 56.

2) volgden, zij volgden Joseph van Arimathea, toen hij het ligchaam van Jesus ter aarde bestelde.

3) bereidden zij. Zij gebruikten daartoe den tijd, die haar nog overig was voor zonnenondergang en het begin van den sabbath. Na afloop van den rustdag kochten zij nog andere specerijen en zetteden het liefdewerk voort. Vgl. het verhaal van Mk 16, 1, en lees noot 4 op bladz. 304.

4) kwamen zij, t. w. de vrouwen, van welke de Evangelist hier boven (23, 55, 56) gesproken heeft.

5) in haar gemoed verontrust, niet wetende wat er van te denken, dat Jesus graf open stond, en zijn ligchaam daar niet in was.

6) twee mannen, twee engelen, hier mannen genoemd om de uiterlijke gedaante, in welke zij zich aan die vrouwen vertoonden. Vgl. Hand 1, 10. Zie hier voorts het aangeteekende op Jo 20, 12.

declinarent vultum in terram,
 dixerunt ad illas : Quid quæritis
 6 viventem cum mortuis ? * non
 est hic, sed surrexit: recordamini
 qualiter locutus est vobis, cum
 7 adhuc in Galilæa esset, * dicens:
 Quia oportet filium hominis
 tradi in manus hominum peccatorum,
 et crucifigi, et die tertia
 resurgere. (Mt 17, 21. Mc 9, 30.
 8 Sup 9, 22.) * Et recordatæ sunt
 verborum ejus.

9 * Et regressæ a monumento
 nunciaverunt hæc omnia illis
 undecim, et ceteris omnibus.
 10 * Erat autem Maria Magdalene,
 et Joanna, et Maria Jacobi, et
 ceteræ, quæ cum eis erant,
 quæ dicebant ad Apostolos hæc.
 11 * Et visa sunt ante illos, sicut
 deliramentum verba ista : et non
 crediderunt illis.

12 * Petrus autem surgens cucurrit
 ad monumentum: et procumbens
 vidit linteamina sola posita,
 et abiit secum mirans quod
 factum fuerat.

13 * Et ecce duo ex illis ibant
 ipsa die in castellum, quod erat
 in spatio stadiorum sexaginta
 ab Jerusalem, nomine Emmaus.

stonden in een schitterend ge-
 waad. * En toen zy door vrees be-
 5 vangen, het aangezigt ter aarde
 bogen, zeiden zij tot haar : Wat
 zoekt gij den levende bij de doo-
 den? * hij is hier niet, maar hij is
 6 verzezen : herinnert u² hoe hij,
 nog in Galilea zijnde, tot u sprak,
 zeggende : * De zoon des men-
 7 schen moet overgeleverd worden
 in de handen der zondaars, en
 gekruisigd worden, en ten derden
 dage verrijzen³. * En zij herin-
 8 nerden zich zijne woorden.

* En teruggekeerd van de graf-
 stede verkondigden zij dit alles
 aan de elven, en aan al de overigen⁴.
 * Het was Maria Magda-
 10 lena, en Joanna⁵, en Maria, *de*
moeder van Jakobus, en de
 overige, die bij haar waren,
 welke dit aan de Apostelen zeiden.
 * En deze *hare* woorden
 11 schenen hun toe, als onzinnige
 taal : en zij geloofden haar niet.

* Doch Petrus stond op en liep
 12 naar de grafstede⁶: en nederbukkende
 zag hij de linnen doeken
 alleen liggen, en hij ging heen bij
 zich zelve zich verwonderende⁷
 over hetgeen er geschied was.

* En zie twee van hen⁸ gingen
 13 op denzelfden dag⁹ naar zeker
 vlek, Emmaüs genaamd, dat
 zestig stadiën¹⁰ van Jerusalem lag.

1) Grafsteden zijn een verblijf voor de dooden. ¶ Waarom dan *hem die leeft* hier gezocht?

2) De engel herinnert de vrouwen Jesus' voorzegging aangaande zijne verrijzenis om daardoor nog geloofwaardiger te maken, wat hij haar verzekerde, dat namelijk Jesus wezenlijk van de dooden was opgestaan.

3) Vgl Mt 17, 21, 22.

4) aan al de overige leerlingen. Zie vs 22.

5) Joanna, de huisvrouw van Chusas. Lk 8, 3.

6) vergezeld van Joannes. Zie Jo 20, 3.

7) Naar het Grieksch heet het hier : *en hij ging naar huis, zich verwonderende*, enz.

8) twee van die *overige* leerlingen in vs 9 vermeld. Een van hen heette Cleophas. Vs 18.

9) den dag van Jesus' verrijzenis.

10) *zestig stadiën*, d. i. ongeveer twee en een half uur gaans.

14 (Mc 16, 12) * et ipsi loqueban- * en zij spraken met elkander 14
 tur ad invicem de his omnibus, over dat alles, wat er gebeurd 15
 15 quæ acciderant. * Et factum est, was¹. * En het geschiedde, terwijl 15
 dum fabularentur, et secum zij in gesprek waren, en elkander
 16 quærerent : et ipse Jesus appro- vragen deden : dat Jesus zelf *hun*
 pinquans ibat cum illis : * oculi nabij kwam² en met hen ging :
 16 autem illorum tenebantur ne * doch hunne oogen werden 16
 eum agnoscerent. * Et ait ad zouden herkennen.³ opdat zij hem niet
 17 illos: Qui sunt hi sermones, quos zouden herkennen. * En hij zeide 17
 confertis ad invicem ambulantes, tot hen : Welke zijn die reden,
 18 et estis tristes ? * Et respondens die gij wandelende met elkan-
 unus, cui nomen Cleophas, dixit der wisselt⁴, en waarom zijt gij
 ei : Tu solus peregrinus es in droevig⁵ ? * En de ééne, die tot
 Jerusalem, et non cognovisti naam had Cleophas, antwoordde
 quæ facta sunt in illa his diebus ? en zeide tot hem : Zijt gij alleen
 19 * Quibus ille dixit : Quæ ? Et in Jerusalem⁶ als vreemdeling,
 dixerunt: De Jesu Nazareno, qui en weet niet wat aldaar in deze
 19 fuit vir propheta, potens in opere, dagen geschied is ? * En hij zeide
 et sermone coram Deo, et omni tot hen : Wat⁷ ? En zij zeiden :
 20 populo: * Et quomodo eum tra- *Wat geschied is met Jesus den*
 diderunt summi sacerdotes, et Nazarener, die een propheet
 principes nostri in damnationem was⁸, magtig in werk, en woord
 20 mortis, et crucifixerunt eum. voor God, en al het volk : * En
 21 * nos autem sperabamus quia hoe onze opperpriesters, en over-
 sten hem ter doodstraf hebben

1) met Jesus te Jerusalem in de laatste dagen ; zij spraken over hetgeen in vs 22-24 vermeld wordt.

2) eensklaps van achteren aankomende en hen inhalende.

3) *hunne oogen werden weêrhouden*. Door eene bovennatuurlijke werking geschiedde het, dat hunne oogen hem niet zoo konden zien als hij er werkelijk uitzag, en derhalve dat zij hem een anderen zagen, dan zij hem gezien zouden hebben zonder die bovennatuurlijke werking op hun gezigt. In het verhaal van den H. Mk (16, 12) wordt gezegd, dat Jesus zich aan hen vertoonde *in eene andere gedaante*. Zie daarover de ophelderende aantekeningen bij Joannes, 20, 14.

4) Jesus doet zich voor als iemand die, achter hen aankomende, wel gehoord heeft, dat zij met elkander spraken, doch niet verstaan, waarover zij spraken. Daar zij nu, hem gewaar wordende, hun gesprek zullen hebben afgesproken, zoo vraagt hij hen naar het onderwerp van hunne zamenspraak.

5) Naar het Grieksch naauwkeuriger : Waarom *ziet gij droevig* ?

6) Vrijer vertaald heet het hier : Zijt gij de eenigste vreemdeling te Jerusalem, die niet vernomen heeft wat aldaar in deze dagen gebeurd is ? — Zij houden Jesus voor eenen van die duizende vreemdelingen, die om het Paaschfeest te vieren naar Jerusalem gekomen waren. Vgl noot 1 op bladz. 332. De zin hunner woorden is wel deze : Hoe kunt gij nog vragen, waarover wij spreken ? Kan het onderwerp van ons gesprek wel iets anders zijn, dan hetgeen dezer dagen in Jerusalem heeft plaats gehad ? Als gij daarvan onkundig zijt, dan zijt ge voorzeker wel de eenigste vreemdeling in Jerusalem, die dat niet weet.

7) *Wat weet ik niet* ?

8) een uitnemend leeraar en wonderdoener voor God en al het volk, d. i. algemeen als zoodanig een erkend.

ipse esset redempturus Israel: et
nunc super hæc omnia, tertia
dies est hodie quòd hæc facta
22 sunt. * Sed et mulieres quædam
ex nostris terruerunt nos, quæ
ante lucem fuerunt ad monumen-
23 tum, * et, non invento corpore
ejus, venerunt, dicentes se etiam
visionem angelorum vidisse, qui
24 dicunt eum vivere. * Et abierunt
quidam ex nostris ad monumen-
tum: et ita invenerunt sicut
mulieres dixerunt, ipsum vero
25 non invenerunt. * Et ipse dixit
ad eos: O stulti, et tardi corde
ad credendum in omnibus, quæ
26 locuti sunt Prophetæ! * Nonne

overgeleverd, en hem gekruisigd
hebben. * wij nu hoopten dat
hij het was die Israël verlossen 21
zou¹: en nu bij dat alles, is het
heden de derde dag sedert deze
dingen geschied zijn². * Maar 22
ook eenige vrouwen uit de onzen³
hebben ons verbaasd, die voor
daglicht aan het graf geweest
waren, * en, zijn ligchaam niet 23
vindende zij kwamen, en zeiden
dat zij ook⁴ eene verschijning
hadden gezien van engelen, die
zeggen dat hij leeft⁵. * En eeni- 24
gen van de onzen⁶ gingen heen
naar het graf: en vonden het zoo⁷
gelijk de vrouwen gezegd had-
den, hem echter vonden zij niet⁸.
* En hij zeide tot hen: O gij 25
onverstandigen, en tragen van
harte om aan alles te gelooven⁹,

¹) *verlossen zou*. Zij willen zeggen: Wij hielden hem voor den Messias, en hoopten derhalve van hem, dat hij het rijk van David wederom zou oprigten, en Israël van de heerschappij der Romeinen *verlossen*. Vgl. hier het aangeteekende op Hand, 1, 6. Of deze leerlingen ook aan *eene geestelijke verlossing* gedacht hebben, blijkt niet.

²) Volgens den Griekschen tekst, dunkt ons, kan men hier vertalen: *Evenwel, het is met dat alles heden de derde dag, sedert deze dingen geschied zijn*. Deze leerlingen zeggende: *wij hoopten*, hebben nog niet alle hoop opgegeven. Zij herrinneren zich de belofte van Jesus, dat hij den derden dag na zijnen dood zou verrijzen; en die derde dag was nog niet voorbij. Andere redenen waarom zij niet gansch hopeloos waren, geven zij op in vs. 22—24.

³) *vrouwen uit de onzen*. Naar het Grieksch: *uit ons*. De zin is; eenige vrouwen, die tot ons gezelschap behooren, dat is, die, gelijk wij, volgelingen van Jesus zijn en hem aanhangen. De *vrouwen*, van welke hier gesproken wordt, zijn de opgenoemde in vs. 10 van dit hoofdstuk. Wat haar aan het graf van Jesus wedervaren was, verhaalden zij niet alleen aan de Apostelen, maar ook, als duidelijk blijkt uit vs. 9, aan al de overige leerlingen van Jesus, tot welk getal de twee Emmaüs-gangers behoorden, die hier spreken.

⁴) *dat zij ook*. De vrouwen berigten niet alleen, dat zij het ligchaam van Jesus in het graf niet gevonden hadden, maar ook dit, dat haar engelen waren verschenen, die, enz.

⁵) *die zeggen, dat hij leeft* (die zeiden, dat hij leefde). Het is door den Evangelist zoo uitgedrukt, als of de vrouwen zelve hier verhalende wat haar wedervaren was, spraken: Ook zijn ons engelen verschenen, *die zeggen, dat hij leeft*.

⁶) *eenigen van de onzen*, d. i. van Jesus'aanhangers. Die *eenigen*, hier gemeend, waren Petrus en Joannes, als blijkt uit Lk 14, 12 en Jo 20, 3.

⁷) *en vonden het zoo*, zij vonden het graf zoo, gelijk de vrouwen gezegd hadden, dat is, ledig.

⁸) *vonden zij niet*. Naar het Grieksch: *zagen zij niet*.

⁹) *O gij onverstandigen, en tragen van harte*, enz. De hun nog onbekende reisgezel spreekt hun toe op harten toon, om zoo doende hen oplettender te maken op

27 hęc oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam? * Et incipiens a Moysse, et omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus scripturis, quę de ipso erant. * Et appropinquerunt castello quo ibant: et ipse se finxit longius ire. * Et coegerunt illum, dicentes: Mane nobiscum, quoniam advesperascit, et inclinata est jam dies. Et intravit cum illis. * Et factum est, dum recumberet cum eis, accepit panem, et benedixit, ac fregit, et porrigebat illis. * Et aperti sunt oculi eorum, et cognoverunt eum: et ipse evanuit ex oculis eorum. * Et dixerunt ad invicem: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis dum loqueretur in via, et aperiret nobis Scripturas? * Et surgentes eadem hora regressi sunt in

wat de Propheten gesproken hebben! * Moest niet de Christus deze dingen¹ lijden, en zoo ingaan in zijne heerlijkheid²? * En beginnende van Moses, en van al de Propheten³, verklaarde hij hun in al de schriften wat hem betrof⁴. * En zij naderden het vlek waar zij heen gingen: en hij hield zich alsof hij verder wilde gaan. * En zij dwongen hem, zeggende: Blijf bij ons, want het wordt avond, en de dag is reeds gedaald. En hij ging met hen binnen. * En het geschiedde, terwijl hij met hen aanzat, dat hij het brood⁵ nam, en zeggende, en het gebroken hebbende, het hun toereikte⁶. * En hunne oogen werden geopend⁷, en zij erkenden hem: en zij verdween uit hunne oogen. * En zij zeiden tot elkander: Was niet ons hart brandende in ons⁸

hetgeen hij zeggen ging. En hij berispte hen, omdat zij niet geloofden *aan alles*, wat de Propheten aangaande den beloofden Messias voorzgd hadden. *Aan alles*. Dit *alles* is met nadruk gezegd. Wat de Prophetengroots en luisterrijks van den Messias voorzgd hadden, daaraan hadden zij gereedeljk geloof gehecht, maar niet evenzoo aan die voorzgingen, die van een lijdenden en stervenden Messias gewaagden.

1) *deze dingen*. Al datgene, wat de Messias dezer dagen in Jerusalem geleden heeft, was het niet alles door de Propheten voorzgd? Eene verzekering in vragenden vorm: De Messias moest dat alles lijden, zouden de H. Schriften vervuld worden.

2) *en zoo ingaan in zijne heerlijkheid*. De zin is: *eerst* deze dingen lijden, en *dan* ingaan in zijne heerlijkheid. Beide was door de Propheten aangaande de Messias voorzgd geworden; zijn lijden en zijne verheerlijking; maar zijne verheerlijking als zullende volgen op zijn lijden. Vgl. I Pt 1, 11. Derhalve had Jesus' lijden en sterven in plaats van hun geloof aan hem als den beloofden Messias te doen wankelen, hen integendeel daarin allerkrachtigst moeten versterken. Jesus van Nazareth konde de beloofde Messias geenszins wezen, hadde hij *deze dingen* niet geleden.

3) Een begin makende met de schriften van Moses, en daarna overgaande tot de schriften der Propheten.

4) Hij haalde aan en verklaarde hun de verschillende schriftuurplaatsen, welke den Messias betroffen, *hoe hij al deze dingen lijden moest, en zoo ingaan in zijne heerlijkheid*.

5) *het brood*, dat daar op tafel was.

6) Sommige HH. Vaders meenen, dat Jesus hier aan deze leerlingen zijn heilig ligchaam onder de gedaante van brood gegeven heeft. Ook Maldonatus en Lukas van Brugge zijn van dit gevoelen; maar Jansenius van Gent en Estius stemmen niet met hen in.

7) *werden geopend*. Het tegendeel van het gezegde in vs. 16.

8) *brandende in ons*. Zij willen zeggen: Wij waren, terwijl hij tot ons sprak, heviglijk

Jerusalem: et invenerunt congregatos undecim, et eos, qui cum
 34 illis erant, * dicentes: Quòd surrexit Dominus vere, et apparuit
 35 Simoni. * Et ipsi narrabant quæ gesta erant in via: et quomodo cognoverunt eum in fractione panis.

36 * Dum autem hæc loquuntur, stetit Jesus in medio eorum, et dicit eis: Pax vobis: ego sum, nolite timere. (Mc 16, 14. Jo 20, 19.) * Conturbati vero, et confertiti, existimabant se spiritum videre. * Et dixit eis:

terwijl hij sprak op den weg, en ons de Schriften opende? * En ter zelfder ure¹ opstaande keerden zij terug naar Jerusalem: en zij vonden de elfven, en die met hen waren bijeen vergaderd, * welke zeiden²: De Heer is waarlijk verzezen, en is aan Simon verschenen³! * En zij, zij verhaalden⁴ wat op den weg geschied was: en hoe zij hem erkend hadden in het breken des broods⁵.

* En terwijl zij deze dingen vermelden, staat Jesus⁶ in hun midden, en zegt tot hen: Vrede zij u! ik ben het⁷! vreest niet. * Doch zij verschrikt, en bevreesd geworden, meenden eenen geest te zien⁸. * En hij zeide

door verschillende gewaarwordingen aangedaan; en daaruit hadden wij kunnen vermoeden, dat het Jesus was die tot ons sprak.

1) alzoog nog in dien zelfden avondstond.

2) Aanstonds bij hun inkomen riep men hem toe: *De Heer is waarlijk, enz.*

3) Deze verschijning des Heeren wordt ook vermeld door den H. Paulus. Zie I Kor 15, 5.

4) *zij verhaalden*; t. w. aan de elf Apostelen en aan de overige leerlingen (vs 33), die daar bijeen vergaderd waren. — Dat diegenen uit de vergaderden, die hun, toen zij binnen kwamen, toeriepen: *de Heer is waarlijk verzezen*, ook geloof gegeven hebben aan hetgeen zij verhaalden, daaraan valt niet te twifelen; maar bij *de meesten* van die daar vergaderd waren vonden zij geen geloof, en dit wordt vermeld door den Evangelist Mk (16, 13), als hij zegt: *maar ook hun geloofden zij niet*. Diegenen dan, die aan de leerlingen van Emmaüs toeriepen: *de Heer is waarlijk verzezen*, twijfelden niet meer aan Jesus' verrijzenis; maar het blijkt geenszins uit het verhaal van den Evangelist, dat allen, die daar bijeen vergaderd waren, eveneens geloofden dat Jesus waarlijk verzezen was; integendeel, wij weten van den Apostel Thomas, die tot de elfven behoorde (vs 33) en ook aldaar zich bevond, dat hij alstoen aan Jesus verrijzenis nog niet geloofde, als blijkt uit Jo 20, 25.

5) *in het breken des broods*, d. i. aan tafel, toen hij het brood brak, niet vroeger hadden zij hem herkend. Zie vs 30, 31, en vgl. noot 6 op bladz. 484.

6) *stond Jesus*. Men moet hier denken aan eene wonderbaarlijke en plotselinge verschijning van Jesus in den kring zijner leerlingen. Jesus stond daar in hun midden, zonder dat zij hem hadden zien of hooren aankomen. Vgl. Jo 20, 19.

7) *Ik ben het*. Jesus zegt dit, zoo als wij gewoon zijn te doen, wanneer wij ons aan hen, die ons kennen en niet zien, door het geluid onzer stem willen kenbaar maken.

8) De Evangelist Joannes van deze verschijning sprekende (20, 19), teekent aan, dat *de deuren gesloten waren* van het huis waar de leerlingen zich bevonden. Dit nu, en het onverwachte van Jesus verschijning, en het plotselinge daarvan, zoodat niemand hem had zien of hooren aankomen, eindelijk het nachtelijke uur, waarop deze verschijning plaats had, dit alles maakte, dat zij, noch aan hunne oogen noch aan hunne ooren geloovende, Jesus niet erkenden, maar door die verschijning *verschrikt en bevreesd geworden*, meenden eenen geest te zien, die zich in menschelijke gedaante aan hen vertoonde.

- Quid turbati estis, et cogitationes ascendunt in corda vestra?
- 39 * Videte manus meas, et pedes, quia ego ipse sum: palpate, et videte: quia spiritus carnem, et ossa non habet, sicut me videtis
- 40 habere. Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus, et pedes.
- 41 * Adhuc autem illis non creditibus, et mirantibus præ gaudio, dixit: Habetis hic aliquid, quod manducetur? * At illi obtulerunt ei partem piscis assi, et favum mellis. * Et cum manducasset coram eis, sumens reliquias dedit eis.
- 44 * Et dixit ad eos: Hæc sunt verba, quæ locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysi, et Prophetis, et Psalmis de me. tot hen: Waarom zijt gij ontsteld¹, en komen er gedachten op in uwe harten? * Beschouw² mijnne handen, en voeten³, dat ik het zelf ben: betast *mij*, en ziet: dat een geest geen vleesch, en beenderen heeft, gelijk gij ziet dat ik heb. * En als hij dit gezegd had, toonde hij hun zijne handen, en voeten. * Toen zij nu het nog niet geloofden, en van blijdschap verbaasd waren³, zeide hij: Hebt gij hier iets te eten? * En zij gaven hem een stuk van een gebraden visch, en eene honingraat. * En na voor hunne oogen gegeten te hebben⁴, nam hij het overschot en gaf het hun. * En hij zeide tot hen⁵: Dit zijn de woorden⁶, die ik nog bij u zijnde, tot u sprak, dat alles moet vervuld worden, wat in de wet van Moses, en in de Propheten, en in de Psalmen⁷

1) *Waarom zijt gij ontsteld?* Door deze woorden wil Jesus hen van hunnen schrik doen terugkeeren, en de zin zijner woorden is: Gij hebt geene reden om verschrikt te zijn; ik ben het, dien gij ziet! Door het zeggen: *waarom komen er gedachten op in uwe harten*, weert Jesus de twijfelingen die bij hen opkwamen, of hier niet soms eene geestverschijning plaats had, en zij eenen geest in menschelijke gedaante voor hunne oogen hadden.

2) gij zult er nog de sporen der nagelen in erkennen, waarmede ik aan het kruis werd gehecht.

3) Naar den Griekschen tekst volgens bijna al de handschriften: *Toen zij nu het nog niet geloofden van blijdschap, en verbaasd waren*, enz.

4) Jesus eet in de tegenwoordigheid zijner leerlingen, om hen door deze daad te doen opmerken, dat zij niet eenen geest, maar een wezenlijk en levend mensch voor hunne oogen hadden, en om hen alzoo geheel en al te overtuigen van de waarheid zijner lichamelijke verrijzenis. — Niet het vermogen van spijze te nemen, maar wel behoefte aan spijze tot onderhoud des levens, is aan de verheerlijkte lichamen ontnomen. Overigens het nemen van spijze moet niet noodzakelijk verbonden zijn met spijsvertering en voeding van den gespijzigde. En wie kan er aan twijfelen, of Jesus magt had om de spijze, die hij genomen had, zonder vertering en voeding, op eene buiten- of bovennatuurlijke wijze uit zijn verheerlijkt lichaam te doen verdwijnen?

5) bij eene andere gelegenheid, te weten, toen hij hun voor de laatste maal verscheen. Deze laatste verschijning geschiedde in Jerusalem. Vgl. Hand 1, 4.

6) *Dit zijn de woorden, die ik tot u sprak. Dit*, wat gij hebt zien gebeuren, mijn lijden en dood en verrijzenis, dat is nu, in zijne werkelijkheid en volbrenging, *het woord, hetwelk ik tot u sprak*, als ik tot u zeide: *alles moet vervuld worden, wat in de wet van Moses*, enz.

7) *De wet van Moses, de Propheten, en de Psalmen*, hiermede zijn aangeduid al de heilige Schriften van het Oude Verbond.

45 * Tunc aperuit illis sensum ut
 46 intelligerent Scripturas. * et
 dixit eis: Quoniam sic scriptum
 est, et sic oportebat Christum
 pati, et resurgere a mortuis ter-
 47 tia die: (Ps 18, 6) * et prædi-
 cari in nomine ejus pœniten-
 tiam, et remissionem peccato-
 rum in omnes gentes, incipien-
 48 tibus ab Jerosolyma. * Vos
 autem testes istis horum. (Act
 49 1, 8.) * Et ego mitto promis-
 sum Patris mei in vos. vos
 autem sedete in civitate, quoad-
 usque induamini virtute ex alto.
 (Jo 14, 26.)

50 * Eduxit autem eos foras in
 Bethaniam: et elevatis manibus
 51 suis benedixit eis. * Et factum
 est, dum benediceret illis, reces-
 sit ab eis, et ferebatur in cælum.
 52 (Mt 16, 19. Act 1, 9) * Et
 ipsi adorantes regressi sunt in
 Jerusalem cum gaudio magno:
 53 * et erant semper in templo,
 laudantes, et benedicentes Deum.
 Amen.

aangaande mij geschreven staat.
 * Toen opende hij hun het ver- 45
 stand¹ om de Schriften te ver-
 staan. * en hij zeide tot hen²: 46
 Zóó staat er geschreven, en zóó
 moest de Christus lijden, en ten
 derden dage van de dooden ver-
 rijzen: * en moet er in zijnen 47
 naam boetvaardigheid, en verge-
 ving van zonden gepredikt wor-
 den onder al de volken, begin-
 nende van Jerusalem³. * Gij nu 48
 zijt getuigen van deze dingen⁴.
 * En ik zende de belofte mijns 49
 Vaders⁵ op u. doch blijft gij in
 destad, tot dat ge zult aangedaan
 zijn met kracht uit de hoogte.

* En hij leidde hen buiten naar 50
 Bethanië⁶: en zijne handen op-
 heffende zegende hij hen. * En 51
 het geschiedde, terwijl hij hen
 zegende, dat hij van hen scheidde,
 en ten hemel werd opgevoerd⁷.
 * En zij aanbaden hem en keer- 52
 den naar Jerusalem terug⁸ met
 groote blijdschap: * en zij waren 53
 altijd in den tempel, God lovende,
 en dankende. Amen.

1) Door zijne goddelijke kracht verlichtte hij hun verstand, opdat zij den zin der H. Schriften zouden begrijpen, en alzoo kunnen inzien, hoe daar alles, wat met hem had plaats gehad, was voorzeggd geworden.

2) Jesus haalde hun de verschillende Schriftuurplaatsen aan, die eene voorzegging van zijn lijden en verrijzenis bevatten, en zeide dan: zoo staat er geschreven, gelijk gij daar komt te hooren, en bijgevolg moest, overeenkomstig de Schriften, de Messias zoo lijden, gelijk hij geleden heeft, en ten derden dage van de dooden verrijzen.

3) Want ook dit was in de H. H. Schriften voorzeggd geworden, dat er namelijk in zijnen naam (op zijn gezag) boetvaardigheid en zonden-vergeving zou gepredikt worden onder al de volken, en dat die prediking zoude aanvangen te Jerusalem. Men leze Is 53, 11, 12; 49, 6; 2, 3.

4) gij zijt getuigen van deze dingen: het is uwe bediening, te getuigen en te verkondigen, dat in mijnen persoon de voorzeggingen der Propheten aangaande den Messias zijn vervuld geworden.

5) de belofte mijns vaders, den heiligen Geest, die aan het einde van dit vers beteekend wordt door die kracht uit de hoogte (uit den hemel), waarmede zij aangedaan, dat is, als bekleed en gewapend zouden worden. Men vergelijke hier het verhaal van Lukas in zijne Handelingen der Apostelen. 1, 4—8, en het aangeteekende op die plaats.

6) buiten (de stad Jerusalem) naar Bethanië, dat aan den Olijfberg gelegen was.

7) Eenigzins uitvoeriger wordt Jesus' hemelvaart door Lukas verhaald in de Handelingen der Apostelen. 1, 9—11.

8) zoo als Jesus hun bevolen had (vs 49) te doen. Vgl. Hand 1, 4.

INLEIDING

TOT

HET EVANGELIE VAN JOANNES.

De schrijver van het laatste onzer vier Evangeliën is de H. Joannes, hoogstwaarschijnlijk een Galileër en van Bethsaida geboortig¹. Hij was een zoon van Zebedeüs en Salome². Van zijnen vader weten wij alleen nog dit, dat hij het bedrijf van visscher uitoefende op het Galileesche meer, en onder zich ook daglooners had, die hem daarin behulpzaam waren³. Meer is ons bekend aangaande zijne moeder Salome : zij behoorde tot het getal dier godvruchtige vrouwen, van welke de Evangelie-geschiedenis vermeldt, dat zij Jesus uit Galilea volgden en hem van hare goederen dienden⁴; dat zij tegenwoordig waren bij zijnen kruisdood op Golgotha⁵, en met specerijen naar zijne grafstede gingen, om zijn lichaam te balsemen⁶. Een oudere broeder van Joannes was die Jakobus, die door Herodes Agrippa met het zwaard werd ter dood gebracht⁷, en onder Jesus' Apostelen de eerekroon van het martelaarschap allereerst verwierf.

Vóór zijne verkiesing tot het Apostelambt was Joannes van beroep een visscher, even als zyn vader en zyn broeder⁸. Hy

---

¹ Vgl. Mt 4, 18—22 en Mk 1, 16—19 met Jo 1, 41.

² Vgl. Lk 5, 10 met Mt 27, 56 en Mk 15, 40.

³ Mk 1, 20. — ⁴ Luk 8, 3. Mt 27, 55, 56.

⁵ Mk 15, 40, 41. — ⁶ Mk 16, 1.

⁷ Hand 12, 2). — ⁸ Mt 4, 21. Mk 1, 16—20.

volhardde, naar de getuigenis der Oudheid, geheel zijn leven lang in den maagdelijken staat¹. Toen Joannes de Dooper zijne prediking aanving, werd hij diens leerling, en op zijne aanwijzing leerde hij den persoon van Jesus kennen, dien de boetgezant openlijk voor den beloofden Messias verklaard had². Kortens tijd daarna door Jesus geroepen om zijn leerling te worden, volgde hij hem bestendig³, en werd daarna een der twaalven, welke de Zaligmaker verhief tot het Apostelschap⁴. Hij was ook een der drie leerlingen, welke Jesus uitkoos, om ooggetuigen te wezen van zijne verheerlijking op den Thabor⁵, en daarna van zijnen doodstrijd in Gethsemani⁶. Bij het laatste avondmaal zat Joannes, *de leerling, dien Jesus lief had*, aan de zijde van Jesus; hij alleen van al de Apostelen vreesde niet, zich op Golgotha te vertoonen bij den dood van zijnen Meester; en het was aan hem, dat Jesus, stervende aan het kruis, zijne moeder aanbeval⁷.

Terstond na de uitstorting des H. Geestes op den Pinksterdag, zien wij hem in Jerusalem met onverschrokken moed den naam des gekruisten verkondigen, en vervolgingen lijden voor de goede zaak van het Evangelie⁸. Na den marteldood van den H. Stephanus, ging Joannes in gezelschap van Petrus naar Samarië, om het heilig Sacrament des Vormsels toe te dienen aan de geloovigen, door den Diaken Philippus aldaar onderrigt en alreeds gedoopt⁹. Hierop keerde hij naar Jerusalem terug¹⁰; en wij treffen hem ook aan in de hoofstad, toen Paulus¹¹ en Barnabas derwaarts van Antiochië kwamen, om eene aldaar opgeworpen twistvraag over de noodzakelijkheid der besnijdenis aan de Kerk van Jerusalem voor te stellen.

Hoe langen tijd Joannes in Jerusalem zijne woonplaats en zijn evangelischen werkkring gehad heeft, kan niet met zekerheid gezegd worden. Naar luid eener oude overlevering, ons door Nicephorus bewaard¹², zou hij in Jerusalem gebleven zijn tot aan

1) S. Clem. Rom. de Virgin. Ep. 1 Cap. 6. Tertull. de Monog. Cap. 17.

2) Jo 1, 35—41. — 3) Mt 4, 21, 22.

4) Mk 3, 13—19. Lk 6, 13—16. — 5) Mt 17, 1.

6) Mt 26, 37. — 7) Jo 19, 25, 26.

8) Hand 4, 1, 3, 13, 18—20; 5, 18, 40, 41. — 9) Hand 8, 5, 12, 14—16.

10) Hand 8, 25. Hand 15, 1, volgg. Vgl Gal 2, 1—9.

11) In het veertiende jaar na zijne bekeering. Gal 2, 1.

12) Niceph. H. E. 2, 42.

den dood van de allerheiligste Maagd, de gezegende moeder des Heeren, welke plaats had, volgens Eusebius, in den jare 48 na Jesus' geboorte. Van Jerusalem vertrokken, predikte Joannes het Evangelie in Klein-Azië, en vestigde vervolgens, na den marteldood der Apostelen Petrus en Paulus¹, zijne woonplaats in Ephesen. Van hier werd hij, onder de regering van keizer Domitianus, naar Rome weggevoërd, en, na aldaar geleden te hebben voor den naam van Jesus², in ballingschap gezonden naar Patmos, een eiland in de Egeïsche zee. Bij den aanvang der regering van keizer Nerva wederom in vrijheid gesteld, keerde Joannes uit zijn ballingschap terug naar Ephesen. Aldaar oefende hij, gelijk vroeger, zijne Apostolische bediening uit ter opbouwning der Christelijke gemeenten van Klein-Azië, totdat hij eindelijk in die hoofdstad onder keizer Trajanus, een bijna honderdjarigen ouderdom bereikt hebbende, zalig in den Heere ontsliep. De H. Kerk viert jaarlijks zijne gedachtenis op den 27 December.

Behalve het Evangelie, door den H. Joannes opgesteld, hebben wij onder de kanonieke boeken van het Nieuwe Testament nog vier andere schriften van dezen Apostel, te weten, drie brieven, en zijne *Apokalypsis* of Openbaring. Van deze Schriften zal daarna, in de betrekkelijke *Inleidingen* tot dezelve, breeder gehandeld worden; hier spreken wij alleen over het Evangelie van dien Apostel.

Dat het Evangelie, 't welk den naam van Joannes draagt, in waarheid een geschrift van zijne hand is, daarvoor getuigt de gansche Oudheid eenstemmig³; en het is er zoo ver af, dat er in dit geschrift iets voorkome, 't welk niet strookt óf met hetgeen wij van elders weten aangaande den persoon van Joannes, óf met den tijd waarop hij zou geschreven hebben, dat integendeel alles daarmede

1) Zie Tillem. s. 633.

2) Tertullianus namelijk (de Praescriptt. cap. 36) berigt ons, dat Joannes in een aarden vat met ziedende olie geworpen, onverzeerd daaruit gekomen is. Ook de H. Hieronymus maakt hiervan twee maal melding, eens (Lib. 1 adv. Jovinian Cap. 14) zich beroepende op Tertullianus, en de andere maal (in Mt 20, 23), op de *Kerkelijke Geschiedenissen* van zijnen tijd.

3) Wij zeggen *eenstemmig*; want het kan toch niet als tegenspraak van eenig gewigt worden aangemerkt, dat in het begin der derde eeuw de secte der zoogenaamde Alogen het vierde Evangelie als onecht verwierp, zonder eenige grondige reden, en alleen, omdat de leer daarin vervat strijdig was met hare goddelooze dwalingen.

volmaaktelijk overeenstemt ; zoodat de uitwendige of historische getuigenis voor de echtheid van het vierde Evangelie door inwendige bewijzen allerkrachtigst wordt bevestigd.

Wat nu *dentijd* betreft, wanneer Joannes zijn Evangelie opstelde, zoo getuigen hier de Ouden wederom eenparig, dat hij de laatste van al de Evangelisten geschreven heeft ; en deze zekere getuigenis wordt nog versterkt door den inhoud van zijn Evangelie : Joannes namelijk zwijgt in zijn verhaal van verscheidene in het leven van Jesus voorkomende gebeurtenissen¹, welke hem niet konden onbekend zijn, en waarvan de vermelding zeer dienstig was voor het bijzonder doel², hetwelk hij beoogde met het opstellen van zijn Evangelie. Waarom dit, tenzij omdat die gebeurtenissen alreeds bekend waren uit de Schriften der drie andere Evangelisten ? Volgens Eusebius³, die ons daaromtrent de overlevering van zijnen tijd mededeelt, zou Joannes zijn Evangelie opgesteld hebben in de allerlaatste jaren van zijn leven ; bij gevolg, een zeer geruimen tijd na den marteldood der H. Apostelen Petrus en Paulus, en na Jerusalems verwoesting.

Wat nu voorts het *bijzonder oogmerk* aangaat, met hetwelk dit vierde onzer Evangeliën geschreven is, Joannes zelf geeft zijn hoofddoel aan het einde van het geschrift (20, 31) duidelijk te kennen ; *Deze dingen zijn geschreven, zegt hij, opdat gij gelooft, dat Jesus is de Christus, de Zone Gods, en opdat gij, geloovende, het leven hebt in zijnen naam.* En bepaalder nog weten wij uit de getuigenis van den H. Ireneüs en andere oude Kerkvaders, dat onze Evangelist, door de Bisschoppen van Klein-Azië hiertoe uitgenoodigd, zijn Evangelie heeft opgesteld, om de Christenen aldaar in het geloof te versterken tegen verschillende valsche leeringen, die toen waren opgekomen, aangaande de natuur en de waardigheid van Jesus Christus. Men beuzelde van onderscheidene uitvloeisels of geesten, deels onmiddellijk, deels middellijk uit Gods wezen voortgekomen, aan welke men de namen gaf van *Eenig-*

1) bijv. het vermelde bij Mt 16, 13—17, 17, 1, volgg. 26, 63—67.

2) Zijne hoofdbedoeling was namelijk, als aanstonds breder zal gezegd worden, Jesus' Godheid te bewijzen.

3) Euseb. H. E. Lib 3, Cap. 24.

geboren, van *Logos* (woord), van *Leven*, van *Licht*, enz. ; men leerde dat de *Logos* de Zoon was van den *Eeniggeborene*, dat het *Leven* en het *Licht* verhevener geesten waren dan de geest, aan wien zij den naam van den *Christus* gaven ; dat de persoon van Jesus en de *Christus* voor twee geheel verschillende wezens moesten gehouden worden ; dat Jesus niets meer geweest was dan een mensch, op de natuurlijke wijze ontvangen en geboren ; dat *de Christus* niet waarlijk mensch geworden was, maar slechts voor eenen tijd bezit had genomen van den mensch Jesus, en zich van hem als van een werktuig bediend ; dat deze zigtbabe wereld geschapen was geworden door eenen van die ondergeschikte geesten, enz. Van eene andere zijde trof men er aan, die Joannes den Dooper hielden voor den beloofden Messias, en hem verre boven Jesus verhieven¹. Deze antichristelijke stellingen worden door den Evangelist reeds in den aanvang van zijn geschrift wederlegd door de verkondiging der tegenovergestelde waarheden ; en overal, van het begin tot het einde, levert hij in zijn verhaal van Jesus' woorden en daden de allerkrachtigste bewijzen voor de eeuwige godheid van den Verlosser en Zaligmaker der wereld.

Wat eindelijk *de plaats* betreft, alwaar Joannes zijne Evangeliegeschiedenis heeft opgesteld, de H. Ireneüs² berigt ons, dat dit te Ephesen, in Klein-Azië, geschied is.

Al de Schriften van onzen Evangelist zijn oorspronkelijk vervaardigd in het Grieksch.

---

1) Zie *Iren. adv. Haer.* 3, Cap. 11 ; *Epiphan. Haer.* 64, 23 ; *Hieron. de viris illustr.* Cap. 9. Zie ook de *Recognitiones*, een zeer oud geschrift, te lezen in de *Patres apostolici* van Cotelerius, vol. 1, p. 500 en volg.

2) *Iren. adv. Haer.* 3, Cap. 1. Vgl. *Eus. H. E.* 5, 8.

HET
H. EVANGELIE VAN JESUS CHRISTUS
VOLGENS JOANNES.

EERSTE HOOFDSTUK.

INHOUD. Voorrede, bevattende eene leerstellige beschrijving van den persoon van Jesus Christus onder de benaming van *het Woord*; zijn bestaan van alle eeuwigheid, zijne persoonlijkheid en zijne godheid, vs 1, 2. Hij is de schepper van alles wat geschapen is, zonder eenige uitzondering, vs 3. Het Woord in zijne bijzondere betrekking tot de menschheid als Verlosser, en zijne menschwording, vs 4—18. Getuigenissen van Joannes den Dooper aangaande Jesus, vs 19—37. De eerste leerlingen van Jesus, vs 37—51.

* In principio erat verbum, * In den beginne was het Woord¹,
et verbum erat apud Deum, et en het Woord was bij God², en

1) *In den beginne was het Woord.* Door de benaming van *het Woord*, in het Grieksch *de Logos*, beteekent Joannes den tweeden persoon der H. Drieëenheid, den eeniggeboren Zoon des Vaders (vs 14, 18), God van God (vs 1), die, mensch geworden zijnde (vs 14), als God-mensch door zijn bloed de wereld verlost heeft (I Jo 1, 1—3, 7. Apoc. 19, 13). Dat Joannes met den naam van *het Woord* den persoon van Jesus Christus aanduidde, was aan de eerste lezers van zijn Evangelie reeds bekend uit het boek zijner *Openbaring*, 19, 13. Overigens, deze benaming, *het Woord*, is niet de eigenaam van den goddelijken persoon, die daardoor beteekend wordt; *dien naam kent hij alleen* (Apoc 19, 12); maar het is eene benaming, onder de leiding van den H. Geest door Joannes ook elders (I Jo 1, 1; 5, 7) en allereerst in het boek zijner *Openbaring* (19, 13) gebezigd, waardoor voor ons menscheijk verstand eenigermate begrijpelijk gemaakt wordt, hoedanig eene de betrekking is van God den Zoon tot God den Vader.

Alreeds *in den beginne*, dat is, toen de wereld geschapen werd, toen reeds *was* het Woord; het bestond alzoo reeds vóór de schepping der wereld, derhalve vóór allen tijd, en gevolglijk van alle eeuwigheid. Het *begin* is hier gezegd zonder eenige bepaling, en duidt daarom het *volstrekte begin van alles* aan; en dit blijkt ook genoeg uit het zinverband met vs 3, waar gezegd wordt, *dat al het geschapene door het Woord geworden is*. Overigens zij hier nog aangemerkt, dat, naar het spraakgebruik der H. Schrift, het predicaat *eeuwig* beteekend wordt door het toekennen van een bestaan vóór de schepping der wereld. Zie Prov 8, 23. Ps 89, 2. Jo 17, 5; Eph 1, 4. II Tim 1, 9.

2) *Het Woord was bij God*, d. i. bij God den Vader, als blijkt uit het zeggen van den Evangelist in zijnen ersten Brief (1, 2), waar hij het Woord noemt *het eeuwige leven, hetwelk bij den Vader was, en ons* door zijne menschwording *verschenen is*. Het eeuwige bestaan des Woords in het eerste gedeelte van dit vers geleerd, wordt dan nu in dit

2 Deus erat verbum. * Hoc erat het Woord was God¹. * Dit was 2
 3 in principio apud Deum. * Om- in den beginne bij God². * Alles³ 3
 nia per ipsum facta sunt: is door hetzelfde geworden: en
 et sine ipso factum est nihil, zonder hetzelfde is niets gewor- 4
 4 quod factum est, * in ipso vita zelve was leven⁴, en het leven

tweede gedeelte verklaard te zijn een eeuwig bestaan bij God. En door dit bij God zijn van het Woord, wordt het Woord gekenmerkt als een persoon, onderscheiden van den persoon van God den Vader, *by wien* het was. Vgl. Jo 1° 7, 5.

1) *Het Woord was God*. Dat is: het Woord was een persoon, hebbende de goddelijke natuur. Daar nu het Woord *in den beginne was*, en bij gevolg van alle eeuwigheid bestond, zoo wordt hier door het zeggen: *het Woord was God*, de eeuwige godheid van het Woord verkondigd. En dewijl er slechts één God is, zoo wordt in dit zeggen: *Het Woord was bij God*, en *het Woord was God*, ook dit geleerd, dat het Woord eene en dezelfde goddelijke natuur heeft met den Vader. Het Woord is onderscheiden van den Vader, en nogtans één met den Vader: *Ik en de Vader wij zijn één*. Jo 10, 30. Het Woord heeft, gelijk de Vader en de heilige Geest, zijne bijzondere persoonlijkheid, maar het heeft niet ook zijn bijzonder wezen, gelijk in de menschheid een iegelijk behalve zijne bijzondere persoonlijkheid ook nog zijn bijzonder wezen heeft. Dat de eenige ware levende God is Vader, Zoon en heilige Geest, drie personen van elkander onderscheiden, deze goddelijke Drieëenheid is in het groot geheim van ons geloof.

2) *Dit Woord, dat God was, was in den beginne bij God*. Met bijzonderen nadruk vat de Evangelist hier te zamen wat hij in het eerste en tweedelid van vers 1 aangaande *het Woord* geleerd had.

3) *Alles*, in den uitgestrektsten zin van het woord, alles wat niet God is, en alzoo niet van eeuwigheid bestaat, maar eens geworden is en een begin had, dat alles is door het Woord *geworden*, dat wil zeggen, uit het niet voortgebragt. De zin der woorden: *en zonder hetzelfde*, enz., is: en volstrekt niets is er geworden, hetwelk niet geworden is door het Woord. Vgl. Kol 1, 16.

Alle goddelijke daad buiten het goddelijk Wezen is eene onverdeelde en ondeelbare daad van den drieëenigen God, omdat de eene en eenige goddelijke natuur, het grondbeginsel van alle goddelijke daad, de natuur is des Vaders, des Zoons en des heiligen Geestes; zoodat van elke goddelijke daad elk der drie goddelijke personen gelijkelijk de dader is. De Vader is Schepper, omdat hij God is; de Zoon of het Woord is Schepper, omdat hij God is; de heilige Geest is Schepper, omdat hij God is; nogtans zijn er niet drie Scheppers, noch drie scheppingsdaaden, maar er is slechts één Schepper en ééne scheppingsdaad.

4) *In hetzelfde (het Woord) was leven*, enz. De Evangelist spreekt hier niet meer van iets, dat tot de scheppingsdaad behoort. Dat het Woord, de bron is des natuurlijke levens van alle schepsel dat leven ontvangen heeft, dat is reeds te kennen gegeven door de vermelding der scheppingsdaad in het voorgaande vers: *alles is door hetzelfde geworden*, enz. De Evangelist gaat dan van de schepping des heelals door het Woord, in vs 4 over tot eene van de scheppingsdaad onderscheidene werking des Woords.

In hetzelfde (het Woord) was van alle eeuwigheid leven. Gelijk de val van het mensdom in Adam van alle eeuwigheid voorzien was, zoo was het ook van alle eeuwigheid besloten, dat het Woord in den tijd de menschelijke natuur zoude aannemen, en als God-mensch door zijne verdiensten het gevallen mensdom wederom oprichten en van den eeuwigen dood verlossen. Zie II Tim 1, 9. Eph 1, 4. Zoo was dan van alle eeuwigheid aan het mensdom, dat in den tijd de prooi zou worden van dien eeuwigen dood, een herleven van dien dood voorbeschikt, en van alle eeuwigheid *was in het Woord*, als God-mensch gedacht, de verdienende oorzaak van dat leven.

God de Drieëenige is de Verlosser des mensdoms door de verdiensten van den

erat, et vita erat lux hominum : was het licht der menschen¹ :
 5 * et lux in tenebris lucet, et * en het licht schijnt in de 5
 tenebrae eam non comprehende- duisternis, en de duisternis nam
 6 runt. * Fuit homo missus a Deo, het niet op². * Er was een 6
 cui nomen erat Joannes. (Mt 3, mensch³ van God gezonden, die
 7 1. Mc 1, 2.) * Hic venit in testi- tot naam had Joannes. * Deze 7
 monium ut testimonium perhi- kwam tot getuigenis⁴ om getui-
 beret de lumine, ut omnes cre- genis te geven van het licht⁵,
 opdat allen gelooven zouden

eenigen Middelaar Jesus Christus, het vleeschgeworden Woord. Daarom noemt Joannes den Middelaar elders (I Jo 1, 1) *het Woord des levens*. En dit leven door het Woord is *eeuwig leven*, als blijkt uit eene andere plaats van Joannes (I Jo 5, 11), waar hij zegt: *Eeuwig leven heeft God ons gegeven, en dit leven is in zijnen Zoon*. Dit eeuwige leven dan, waarvan de verdienende oorzaak is het vleesch geworden Woord, vangt aan voor den mensch op deze wereld door de rechtvaardigmaking, dat is, door de vergiffenis der zonden en de heiligmakende genade; en vermeerderd wordt hem dit eeuwige leven in de andere wereld door de gelukzaligheid der ziel; en door de verrijzenis zijns vleesches bereikt dit eeuwige leven zijn algeheele volmaking. En omdat het menschgeworden Woord de verdienende oorzaak is van dat eeuwige leven, als boven reeds gezegd is, daarom wordt elders door Joannes aan den goddelijken persoon zelven des vleeschgeworden Woords de benaming van *het eeuwige leven* gegeven: *Wij verkondigen u*, zegt gij, *het eeuwige leven, dat bij den Vader was, en ons verschenen is*. Zie den eersten zendbrief van Joannes, 1, 2.

En oorzaak dezès levens was het Woord niet slechts na zijne menschwording als menschgeworden, maar ook reeds vóór zijne menschwording als zullende de menschheid aannemen.

¹) *en het leven was* (sedert den val van Adam) *het licht der menschen*. Door *het leven* wordt hier beteekend de goddelijke persoon des Woords, zelf *het leven* genoemd, als de oorzaak zijnde des levens, t. w. des bovennatuurlijk geestelijken levens, waardoor de mensch leeft voor God. En *het leven* was daardoor der menschen bovennatuurlijk leven, doordien het was *het licht der menschen*, met bovennatuurlijk geestelijk licht hunne harten bestralende, en daardoor bovennatuurlijk geestelijk leven scheppende bij zooveelen dat licht in zich opnamen.

²) *En het licht schijnt in de duisternis*. *Het licht* is hij, die het leven is en het Woord; en door *de duisternis* wordt hier beteekend het menschedom als gevallen, en verkeerende in de duisternissen van onwetendheid en zonde. *Het licht schijnt*. Er is niet *scheen* geschreven, maar *schijnt*; het schijnt onafgebroken, onophoudelijk. De Evangelist wil zeggen: Sedert den val van Adam tracht het Woord, zoowel vóór als na zijne menschwording, de duisternis tot licht te herscheppen; *maar* (zoo leert de ervaring) *de duisternis nam het licht niet op*, liet de stralen van dat licht niet toe.

De menschen, dit is de zin dier woorden, voor verre het grootste gedeelte de oogen sluitende voor het licht, verbleven zoo door hunne schuld in de duisternissen van onwetendheid en zonde; en niet komende tot het licht, *gingen zij ook niet over uit den dood tot het leven* (Jo 5, 14).

³) Het gezegde in vs 6—8 aangaande den persoon van Joannes den Dooper is gerigt tegen het dwaalbegrip derzulken, die den Dooper boven Jesus verhieven, en den Voorlooper hielden voor den Messias. Zie de *Inleiding*.

Er was een mensch, daar trad een mensch op, Joannes de Dooper, van God gezonden als propheet (Zie Mal 3, 1 Mk 1, 2—4).

⁴) *Deze kwam tot getuigenis*. Hiermede is de hoofdzakelijke bediening uitgedrukt, waartoe Joannes van God gezonden werd; hij moest aan zijne volksgenooten *getuigen*, wat hem door goddelijke openbaring was bekend gemaakt. Vgl. vs 33 en 34.

⁵) *om getuigenis te geven van het licht*. Door deze woorden wordt nu bepaaldelijk

8 derent per illum. * non erat ille door hem¹. * hij was het licht 8
 lux, sed ut testimonium perhibe- niet, *hij kwam* om getuigenis
 9 ret de lumine. * Erat lux vera, te geven van het licht². * Het 9
 quæ illuminat omnem hominem ware licht was *dat*, hetwelk
 venientem in hunc mundum. (*Inf* iederen mensch verlicht die komt
 10 3, 19.) * in mundo erat, et mun- in deze wereld³. * hij was in 10
 dus per ipsum factus est, et de wereld, en de wereld is door
 mundus eum non cognovit. (*Hebr* hem geworden, en de wereld
 11 11, 3.) * In propria venit, et sui heeft hem niet gekend⁴. * Hij 11
 12 eum non receperunt. * quotquot kwam in zijn eigendom⁵, en de
 autem receperunt eum, dedit eis zijnen⁶ namen hem niet aan⁷.
 potestatem filios Dei fieri, his, * doch zoo velen hem aan- 12

gezegd, om wat te getuigen Joannes gezonden was: hij moest getuigen dat de beloofde Messias thans stond op te treden; en voorts, dat Jesus van Nazareth de beloofde Messias was. Zijdelings wordt hiermede tevens ook te kennen gegeven, hoe oneindig de Christus verheven is boven den Dooper, zijnde de afstand tusschen beiden gelijk aan den afstand die bestaat tusschen den Schepper en het schepsel.

¹) *omdat allen gelooven zouden door hem*. Dit was het goddelijk oogmerk zijner zending: opdat *allen*, al zijne volksgenooten, als tot welke hij gezonden was, *door hem*, dat is, door middel van zijne getuigenis, in den persoon van Jesus den Messias zouden leeren kennen en erkennen, en in hem zouden gelooven.

²) *Niet hij* (Joannes) *was het licht*, dat licht, waarvan in vs 4 en 5 gesproken is, maar hij kwam, van God gezonden, om *getuigenis te geven van het licht*. Met nadruk wordt hier bij herhaling gezegd, welke dan eigenlijk de bestemming was van Joannes.

³) *Het ware licht*, het waarachtige licht, het oorsponkelijke licht, het licht uit zijn wezen, en natuur, het licht door zich zelf, *was* dat licht, hetwelk *iederem mensch* verlicht, die in deze wereld komt; *iederem mensch*, in dien zin, dat de mogelijkheid om door dat licht verlicht te worden aan niet éénen mensch door dat licht geweigerd wordt, en zóó, dat al wie verlicht wordt, door dat licht wordt verlicht. Het toevoegsel: *die komt in deze wereld*, doet niets zakelijks bij het voorafgaande *iederem mensch*, maar het dient alleen om het begrip van algemeenheid, in het woord *iederem* uitgedrukt, des te sterker te doen uitkomen. Nog moet gezegd, dat het licht waarmede op deze plaats *het ware licht* gezegd wordt iederen mensch te verlichten, niet is het natuurlijk licht der rede, maar een uit genade den mensch na den val aangeboden bovennatuurlijk licht tot verlichting van zijn verstand en hart, waardoor hem een genoegzaam hulpmiddel gewordt, om tot de zaligheid te geraken. Deze verlichting is als daad een werk des drieënen Gods, maar alleen de goddelijke Persoon des Woords heeft voor 't gevallen menschedom die bovennatuurlijke verlichting verdiend, en in dien zin is het noch van den Vader, noch van den H. Geest, maar van het Woord gezegd, dat het *iederem mensch verlicht, die komt in deze wereld*.

⁴) *Hij was in de wereld, en de wereld*, enz. De goddelijke persoon des Woords, die het licht is, *was* reeds van den beginne *in de wereld* door zijne alomtegenwoordigheid en voorzienigheid, *alles dragende door het Woord zijner magt* (Hebr 1, 3); *en de wereld is*, gelijk al het geschapene (vs 13), *door hem geworden, en toch heeft de wereld, de wereld der boozen* (II Pt 2, 5), *hem niet gekend*, niet erkend, daar zij geen Schepper der wereld erkenden, maar schepselen- en afgodendienaars waren. Vgl. Rom 1, 18—29.

⁵) *Hij kwam in zijn eigendom*, d. i. tot zijn uitverkoren volk, de Israëlieten. — In vs 14 geeft de Evangelist de wijze van deze komst te kennen, dat zij namelijk geschiedde door de menschwording van het Woord.

⁶) *de zijnen*, de Israëlieten.

⁷) *namen hem niet aan*, voor verre het grootste gedeelte verwierpen zij hem, weigerende hem te erkennen.

qui credunt in nomine ejus :
 13 * qui non ex sanguinibus, neque
 ex voluntate carnis, neque ex
 voluntate viri, sed ex Deo nati
 14 sunt. * Et verbum caro factum
 est, et habitavit in nobis : et
 vidimus gloriam ejus, gloriam
 quasi unigeniti a patre plenum
 gratiæ, et veritatis. (Mt 1, 16.
 15 Lc 2, 7.) * Joannes testimonium
 perhibet de ipso, et clamat
 namen¹, aan die gaf hij magt om
 kinderen Gods te worden, hun,
 die in zijnen naam gelooven² :
 * die niet uit bloed, noch uit den
 wil des vleesches, noch uit den
 wil eens mans, maar uit God
 geboren zijn³. * En het Woord is
 vleeschgeworden⁴, en heeft onder
 ons gewoond⁵ : (en wij hebben
 zijne heerlijkheid aanschouwd⁶,
 eene heerlijkheid als des eenig-

1) *doch zoovelen hem aannamen*, enz. Deze woorden staan hier in den zoogenaamden *lossen Nominativus*, zonder grammatikaal verband met het volgende. De zin is : Over het geheel verwierpen hem de zijnen, nogtans niet allen ; en zoovelen hem aannamen, aan die gaf hij de magt om kinderen Gods te worden, dat is, om te gelangen tot de zalige onsterfelijkheid, en deelachtig te worden aan de erfenis der kinderen Gods ; want dit behoort tot het begrip van 't volmaakte kinschap. Vgl Rom 8, 17, 23. En dat de Evangelist het kinderen Gods worden hier in dezen zin neemt, blijkt daaruit, dat hij dezulken, van wie hij zegt, dat hun de magt gegeven is om de kinderen Gods te worden, aanstonds daarop beschrijft als zoodanigen, die uit God geboren, en bij gevolg alreeds kinderen Gods zijn.

2) *die in zijnen naam*, d. i. in hem gelooven. Hiermede verklaart de Evangelist, wat hij met dat aannemen meent, als hij zegt : zoovelen hem aannamen.

3) *die niet uit bloed*, enz. De magt om kinderen Gods te worden (vs 12) is gegeven aan dezulken, die uit God, dat is, uit de kracht van Gods genade naar den geest herboren worden ; met andere woorden : die door de genade Gods *gevegtvaardigd* worden. Vgl Jo 3, 3—6. Om gezegd te kunnen worden uit God geboren te zijn, is deze *bovennatuurlijke* geboorte noodzakelijk. Door de natuurlijke geboorte, of de geboorte uit bloed, konde niemand dit kinschap verkrijgen ; derhalve was het ook geenszins genoeg, een afstammeling van Abraham te zijn, om een kind van God genoemd te kunnen worden. — De *natuurlijke geboorte* wordt in dit vers op drieërlei wijze aangeduid : door geboren worden uit bloed, uit den wil des vleesches, en uit den wil eens mans. Van deze twee laatste uitdrukkingen zou naar het gevoelen van Toletus en anderen, de eerste eene onwettige geboorte beteekenen, en de tweede eene wettige. Doch misschien moeten wij in die tweede uitdrukking niets meer zien dan eene nadere bepaling der eerste.

4) *En het Woord is vleesch geworden*. Het hoe van die zichtbare verschijning van het Woord, welke reeds meermaals in het voorafgaande was aangeduid (vs 7 ; 11—13), wordt hier nu verklaard : *het Woord is vleesch geworden* : de goddelijke persoon des Woords heeft de menschelijke natuur aangenomen, en is als God-mensch verschenen en tot de menschen gekomen. — Volgens een Hebreuwsch spraakgebruik (Ps 44, 2. Joël 2, 28. Rom 3, 19) wordt hier door het vleesch beteekend de geheele mensch naar ziel en ligchaam. De Evangelist had ook kunnen schrijven : *het Woord is mensch geworden* ; maar hij verkoos : *het Woord is vleesch geworden*, misschien met het oog op de dwaling der zoogenaamde *Doketen*, die aan Jesus geen wezenlijk, maar alleen een schijnligchaam toekenden. Over het geheim der menschwording van Gods Zoon is gesproken in noot 6 op bladz. 318.

5) *en heeft onder ons gewoond*. Het vleeschgeworden Woord heeft onder ons menschen zijn verblijf gehouden (Baruch 3, 38), onder ons en met ons geleefd en verkeerd, als een van ons.

6) *en wij hebben zijne heerlijkheid aanschouwd* : en wij, die met hem omgingen, ooggetuigen van zijne daden, wij hebben zijne heerlijkheid aanschouwd, uit den luister zijner daden de voortreffelijke heerlijkheid gezien van zijnen persoon, eene heerlijkheid als des

dicens : Hic erat, quem dixi : geborenen van den vader) vol
 Qui post me venturus est, ante genade, en waarheid¹. * Joannes 15
 me factus est: quia prior me erat. getuigt van hem, en roept zeg-
 * Et de plenitudine ejus nos ik zeide : Die na mij komen zal, 15
 omnes accepimus, et gratiam pro is vóór mij geworden : omdat hij
 gratia. * quia lex per Moysen eer was dan ik². * En uit zijne 16
 data est, gratia, et veritas per volheid hebben wij allen ont-
 Jesum Christum facta est. vangen, en *wel* genade voor 16
 * Deum nemo vidit umquam : genade³. * want⁴ de wet is door 17
 unigenitus filius, qui est in sinu Moses gegeven, de genade, en de
 patris, ipse enarravit. (*I Tim 6, 18*
 16. *I Jo 4, 12.*) is, die heeft *hem ons* verklaard⁵.

eeniggeborenen van den vader, dat is, eene heerlijkheid, hoedanige zulk eenen betaamt, die waarlijk *eeniggeborene van den vader* is, zoo eene alles overtreffende *goddelijke* grootheid en heerlijkheid. Met andere woorden : Wij zijn ooggetuigen geweest van zijne daden, en deze waren van dien aard, dat zij hem kenmerkten als Gods Zoon, als den *eeniggeborene van den vader*.

¹) *vol van genade en waarheid*. Men voege deze woorden bij de voorafgaande : *en heeft onder ons gewoond*. De zin dan is : *het vleeschgeworden Woord heeft onder ons gewoond vol genade en waarheid*, dat is, door de rijkste mededeeling van genade en waarheid (vs 16) zijne volheid van genade en waarheid betoonende.

²) *Joannes getuigt van hem en roept zeggende ; Deze was het*, enz. Door de getuigenis van Joannes den Dooper bevestigt de Evangelist hier zijne eigene getuigenis en die zijner medeleerlingen (vs 14); en hij schrijft in den tegenwoordigen tijd : *Joannes getuigt... en roept* (verkondigt luide), het verledene daardoor als vertegenwoordigende. — Aan den oever der Jordaan had de Dooper, terwijl hij Jesus aldaar tegenwoordig met den vinger aanwees, tot zijne toehoorders gezegd (vs 30) : *Deze is het, van wien ik zeide : Die na mij komen zal*, enz. Doch de Evangelist laat hem zeggen : *Deze was het*, enz., omdat hij eene thans *verledene* getuigenis van den Dooper vermeldt. — Voordat Joannes de Dooper deze getuigenis aflegde, had hij meermalen van den Messias, wiens Voorlooper hij was, tot zijne hoorders sprekende, gezegd : *Die na mij komen zal, is vóór mij geworden, omdat hij eer was dan ik*. Toen nu daarna Jesus openlijk, onder de doopelingen aan de Jordaan zich vertoonde, sprak Joannes, op Jesus wijzende : *Deze is het, van wien ik zeide, die na mij komen zal*, die na mij als Godsgezant openbaar predikend onder u zal optreden, *is vóór mij geworden*, is mij vóór in waarheid, en dit, *omdat hij eer was dan ik*. Als God, was de Messias van alle eeuwigheid.

³) *En uit zijne volheid hebben wij allen*, enz. Dit zijn geen woorden meer van Joannes den Dooper, maar het zijn woorden van den Evangelist. En de *volheid*, hier genoemd, is, naar vs 14, eene volheid van *genade en waarheid*. Uit die volheid, zegt de Evangelist, hebben wij allen, zooveel in hem geloofd hebben, Joden zoowel als Heidenen, ontvangen, en *wel genade voor genade*, dat is, overvloedige genade, genade op genade, de eene genade voor en de andere na. — Onder die overvloedige *genade* is ook de *waarheid* als eene genade of genade-bewijs begrepen.

⁴) *Want*. Eene redengevende bevestiging van het gezegde in het voorgaande vers : aan het vleeschgeworden Woord hebben wij de genade en de waarheid te danken. — Tegelijk doet de Evangelist hier ook de voortreffelijkheid bemerken van Jesus Christus boven Moses, waarschijnlijk met het oog op de dwaling der Ebionieten, die Moses boven Christus stelden.

⁵) Wat in het voorgaande vers gezegd is : *de waarheid is door Jesus Christus geworden*, daarvan geeft dit vers eene verklaring. Lees hier noot 7 op bladz. 514.

19 * Et hoc est testimonium
Joannis, quando miserunt Judæi
ab Jerosolymis sacerdotes et
20 eum : Tu quis es? * Et confessus
est, et non negavit : et confessus
est : Quia non sum ego Christus.
21 * Et interrogaverunt eum : Quid
ergo? Elias es tu? Et dixit : Non
sum. Propheta es tu? Et respon-
22 dit : Non. * Dixerunt ergo ei :
Quis es ut responsum demus his,
qui miserunt nos? quid dicis de te
23 ipso? * Ait : Ego vox clamantis
in deserto: Dirigite viam Domini,
sicut dixit Isaias propheta. (Is
40, 3. Mt 3, 3. Mc 1, 3. Lc 3, 4.)
24 * Et qui missi fuerant, erant ex

* En deze is de getuigenis¹ van 19
Joannes, toen de Joden² uit Jeru-
salem priesters en Levieten tot
hem afzonden om hem te
vragen : Wie zijt gij³? En hij 20
beleed, en loochende het niet⁴ :
en hij beleed : Ik, ik ben de
Christus niet⁵. * En zij vroegen 21
hem : Wat dan? Zijt gij Elias⁶?
En hij zeide : Ik ben het niet⁷.
Zijt gij de Propheet⁸? En hij
antwoorde : Neen! * Zij zeiden 22
dan tot hem : Wie zijt gij⁹ op-
dat wij een antwoord geven aan
die ons gezonden hebben? wat
zegt gij van uzelfen? * Hij zeide: 23
Ik ben de stem eens roependen
in de woestijn : Maakt den

1) De getuigenis van Joannes aangaande Jesus. in vs. 15 vermeld, wordt hier nu (vs. 19—28) omstandiger berigt.

2) Door de Joden versta men hier de leden van den grooten raad of het zoogenaamde *Sanhedrin*, dat te Jerusalem zijnen zetel had. Zij hadden het regt om te onderzoeken, of iemand die zich voor een Godsgezant uitgaf, gelijk Joannes deed (vs. 33), zulks ook werkelijk was.

3) Het gezantschap had in last, uit den mond van Joannes zelve te vernemen, voor wien hij, die als Godsgezant was opgetreden, zich uitgaf. Uit Lukas (3, 15) zien wij, dat bij een gedeelte des volks de gedachte was opgekomen, of niet soms Joannes de Messias ware.

4) Hij beleed en loochende het niet, wie hij was. Deze nadrukkelijke wijze van spreken dient om aan te duiden, dat Joannes eene rondborstige getuigenis aflegde.

5) Ik, ik ben de Christus niet. Door dit nadrukkelijke ik wilde Joannes, dunkt mij, te gelijk aanduiden, dat er alreeds een ander aanwezig was, die voor den Christus moest gehouden worden. Hij begreep genoeg, dat de gezanten met hun onderzoek allereerst bedoelden van hem te weten, of hy zich uitgaf voor den Messias, voor wien niet weinigen onder het volk hem begonnen aan te zien; en daarom antwoordde hij op hunne vraag : *Wie zijt gij?* terstond, dat hij de Messias of de Christus niet was?

6) *Zijt gij Elias?* In den zin der ondervragers beteekende dit : Zijt gij de propheet Elias, die onder Achab ten hemel opgenomen (IV Kon 2, 11), thans wederom op aarde verschenen zijt? Zij meenden namelijk uit verkeerde opvatting van den zin eener voorzegging van Malachias (4, 5), dat Elias in persoon den Messias moest voorafgaan. Vgl Mt 17, 10, en lees noot 2 en 3 op blad. 113.

7) *Ik ben het niet.* De Dooper antwoordde volgens den zin hunner vraag. Joannes was in zekeren zin Elias (Lk 1, 17. Mt 17, 12); maar die Elias, die zij bedoelden, was hij niet.

8) *Zijt gij de Propheet?* Zijt gij die Propheet, van welken Moses (Dt 18, 15) gesproken heeft, toen hij tot Israël zeide : *Eenen Propheet uit uw volk en uit uwe broederen, gelijk mij, zal de Heer, uw God, u verwekken.* — De Propheet, in die voorzegging bedoeld, was geen ander dan de groote Propheet van Nazareth, de Messias (zie Hand 3, 22); maar de afgezondenen onderscheidten verkeerdelijk den Messias van den door Moses beloofden Propheet.

9) *Wie zijt gij?* Zeg het ons, opdat wij een antwoord geven, enz.

- 25 Pharisæis. * Et interrogaverunt eum, et dixerunt ei : Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque Propheta ?
- 26 * Respondit eis Joannes, dicens: Ego baptizo in aqua : medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis. (Mt 3, 11. Mc 1, 8. Lc 3, 16. Act 1, 5 ; 2, 2 ; 11, 16 ; 27 19, 4.) * Ipse est, qui post me venturus est, qui ante me factus est : cujus ego non sum dignus ut solvam ejus corigiam calceamenti. * Hæc in Bethania facta sunt trans Jordanem, ubi erat Joannes baptizans.
- 28 * Altera die vidit Joannes Jesum venientem ad se, et ait : weg des Heeren regt ! gelijk Isaias de propheet gezegd heeft¹. * En de afgezondenen waren uit de Phariseërs². * En zij vroegen hem, en zeiden tot hem: Wat dooptgij dan³, indiengij de Christus niet zijt, noch Elias, noch de Propheet ? * Joannes antwoordde hun, zeggende : Ik doop met water⁴ : doch midden onder u staat, dien gij niet kent⁵. * Hij is het, die na mij komen zal⁶, die vóór mij geworden is : wiens schoenriem ik niet waardig ben te ontbinden⁷. * Dit geschiedde te Bethanië over de Jordaan⁸, alwaar Joannes was doopende.
- 29 * Des anderendaags zag Joannes Jesus tot zich komen, en

1) Vgl. Mt 3, 3 ; 11, 10. Mk 1, 2—4. Lk 3, 4. Zie voorts noot 1 op bladz. 28.

2) De afgezondenen (vs. 19) behoorden tot de Joodsche sekte der Phariseërs. Dit is eene aanmerking van den Evangelist, dienende ter voorbereidende verklaring van de hier volgende (v. 25) *berispende* vraag der afgezondenen. De Phariseërs namelijk waren, algemeen gesproken, zeer vijandig tegen den Dooper gezind.

3) Wat doopt gij dan ? Bêrispend vroegen zij hem, waarom hij zich aanmatigde Israëlieten te doopen. Zij kenden eenen doop door de propheten Ezechiël (36, 25) en Zacharias (13, 1) voorzegt, en hielden, dat niemand, behalve de Messias, Elias, of de propheet, dien doop bedienen mogt. Maar de doop, dien Joannes bediende, was niet die doop, waarvan Ezechiël en Zacharias gesproken hadden.

4) Ik doop met water. De doop, dien de propheten voorzegt hadden, zou reiniging van zonden verschaffen ; daartoe was de doop van Joannes onmagtig ; en dit wil hij hun onder het oog brengen, als hij zegt : Ik doop met water, daardoor te kennen gevende, dat zijn doopsel niets meer was dan een uitwendig teeken en een zinnebeeld. Vgl. noot 6 op bladz. 28. Vroeger (Mt 3, 11) had Joannes reeds verklaard : Ik, ik doop u met water tot bekeering ; maar die na mij komen zal, is sterker dan ik ; zijn schoeisel ben ik niet waardig aan te dragen ; hij zal u doopen met den heiligen Geest en met vuur.

5) doch midden onder u staat, dien gij niet kent, enz. Hiermede kondigt de Dooper hun aan, dat de Messias reeds verschenen is, ofschoon zij hem nog niet kenden ; en hij geeft hun tegelijk zijdelings daardoor te verstaan, dat hij zijnen boetdoop als *wegbereider* van den Messias (vs. 23) bediende.

6) Zie noot 2 op bladz. 498.

7) Zie noot 9 op bladz. 29.

8) te Bethanië, over (aan de overzijde van) de Jordaan gelegen. Hier is alzoo niet gemeend het nabij Jerusalem gelegene Bethanië (Jo 11, 18, Mk 11, 1), maar een ander Bethanië, dat ook wel, naar 't schijnt, met een naam van gelijke beteekenis Beth-abara genoemd werd. Beth-ania beteekent *schiphuis*, eene plaats, waar men zich inscheept ; en Beth-abara kan vertaald worden door *veerhuis*, eene plaats, waar men overvaart.

30 Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. * Hic est, de quo dixi: Post me venit vir, qui ante me factus est: quia prior me erat. * et ego nesciebam eum, sed ut manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans. * Et testimonium perhibuit Joannes, dicens: Quia vidi Spiritum descendentem quasi columbam de caelo, et mansit super eum. (Mt 3, 16. Mc 1, 10. Lc 3, 22.) * Et ego nesciebam

zeide: Ziedaar het lam Gods¹, ziedaar die de zonde der wereld wegneemt! * Deze is het², van wien ik zeide: Na mij komt een man³, die vóór mij geworden is: omdat hij eer was dan ik. * en ik, ik kende hem niet⁴, maar *toch* opdat hij⁵ in Israël geopenbaard zoude worden, daarom ben ik gekomen met water doopende. * En Joannes gaf getuigenis⁶, zeggende: Ik heb den Geest⁷ zien nederdalen als eene duive uit

1) *Ziedaar het lam Gods.* De Propheet Isaías (53, 6, 7), van den beloofden Messias sprekende, zeide aangaande hem: *De Heere legde op hem ons aller misdaad... Als een schaap zal hij ter slagting geleid worden, en als een lam zal hij stom zijn voor het aangezicht zijns scheerders, en hij zal zijnen mond niet opendoen.* En op die voorzegging doelende, geeft de Dooper aan Jesus de benaming van *het lam Gods*, d. i. het lam door God bestemd ten offer, om de wereld met God te verzoenen. Dat *Godslam* hetwelk de beloofde Messias zijn zoude, was thans in den persoon van Jesus op aarde verschenen, en de Dooper kondigde hem, daar tegenwoordig, den volke als hunnen Verlosser aan.

2) *Deze is het.* Joannes wijst hier zijnen toehoorders den persoon van Jesus, aldaar tegenwoordig, met den vinger aan, en getuigt dat deze persoon diegene is, dien hij bedoelde en van wien hij sprak, toen hij kort te voren (vs 15) tot hen zeide: *Na mij komt, enz.*

3) *Na mij komt een man,* enz. Zie hierboven noot 2 op bladz. 498.

4) *Ik kende hem niet.* Joannes, ofschoon wetende, dat de beloofde Messias verschenen was, kende hem toch niet *van aangezicht* vóór den tijd dat Jesus tot zijn doopsel kwam (Mt 3, 13); bij welke gelegenheid hij hem door eene goddelijke openbaring leerde kennen. Vgl. noot 4 op bladz. 30.

5) *ik kende hem niet, maar toch opdat hij,* enz. De zin is: Ik kende den persoon van den Messias niet, en kon derhalve ook niet optreden met de bedoeling om hem als eenen mij bekenden aan Israël te openbaren; maar evenwel, naar Gods plan, was het mijne bestemming op te treden, opdat hij door mij aan Israël *geopenbaard*, dat is bekend gemaakt zoude worden.

Joannes wetende, van God onderrigt (vs 33), dat, terwijl hij zijne doop-bediening zoude uitoetenen, de persoon van den Messias geopenbaard moest worden, beschouwt deze openbaring als het *doel* zijner doop-bediening, en zoo zegt hij: *opdat hij in Israël geopenbaard zoude worden, daarom ben ik gekomen, met water doopende.* Hiermede wordt echter geenszins geloochend, dat zijne zending ook nog ten doel had om de Israëlieten, zijne tijdgenooten, op te wekken tot boetvaardigheid en tot verbetering van hunnen levenswandel, ten einde hen alzoo gereed te maken om met een geloovig hart den beloofden Messias te ontvangen. Vgl. Mt 3, 1—3. Lk 1, 17.

6) *En Joannes gaf getuigenis,* enz. Door het aanvoeren van Joannes eigen getuigenis, berigt de Evangelist, hoe de Dooper den persoon van den Messias, dien hij niet kende, onder zijne doopbediening leerde kennen.

7) *Ik heb den Geest,* enz. Dit geschiedde, toen hij Jesus doopte. Zie Mt 3, 16. Mk 1, 40. Lk 3, 22, en lees de aantekeningen op Mt 3, 16. Het zij in het voorbijgaan aangemerkt, dat onze Evangelist hier en elders verhaalt met verzwijging van omstandigheden, die hij veronderstelt, zijnen lezers genoegzaam bekend te zijn uit de drie Evangelie-geschiedenissen vóór de zijne geschreven.

eum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem, et manentem super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu sancto. * Et ego vidi: et testimonium perhibui quia hic est Filius Dei.

* Altera die iterum stabat Joannes, et ex discipulis ejus duo.

* Et respiciens Jesum ambulantiem, dicit: Ecce agnus Dei.

* Et audierunt eum duo discipuli loquentem, et secuti sunt Jesum. * Conversus autem Jesus, et videns eos sequentes se, dicit eis: Quid quæritis? Qui dixerunt ei: Rabbi, (quod dicitur interpretatum Magister) ubi habitas?

* Dicit eis: Venite, et videte. Venerunt, et viderunt ubi maneret, et apud eum manserunt die

den hemel, en hij bleef op hem. * En ik, ik kende hem niet¹: maar die mij gezonden heeft om met water te doopen, deze had tot mij gezegd: Op wien gij den Geest zult zien nederdalen, en op hem blijven, deze is het, die doopt met den heiligen Geest². * En ik heb het gezien³: en heb getuigd dat deze de Zone Gods is. * Des anderen daags stond⁴ Joannes wederom *daar*, en twee van zijne leerlingen. * En op Jesus ziende die daar wandelde, zegt hij: Ziedaar het lam Gods⁵! * En de twee leerlingen hoorden hem spreken⁶, en zij volgden Jesus⁷. * Jesus nu zich omkeerende, en ziende dat zij hem volgden, zegt tot hen: Wat zoekt gij⁸? En zij zeiden tot hem: Rabbi! (wat overgezet zijnde gezegd is: Meester⁹!) waar woont gij¹⁰? * Hij zegt tot hen: Komt, en ziet! Zij kwamen, en zagen waar hij zijn verblijf had, en bleven dien dag bij hem: en

1) En ik kende hem niet vóór dien tijd. Het is eene nadrukkelijke herhaling der verzekering, in vs 31 alreeds gegeven. Zij diende om het volk te leeren, dat hij door goddelijke openbaring onderrigt, den persoon van Jesus van Nazareth openlijk voor den Messias verklaard had.

2) Vgl. Mt 3, 11, en lees noot 10 op bladz. 29.

3) Ik heb het gezien, wat God mij beloofd had te toonen (vs 33): ik heb den Geest op Jesus van Nazareth zien nederdalen en op hem blijven, en daarop betuigd, dat is openlijk den volke verklaard, dat *deze* Jesus de Zone Gods, de beloofde Messias was.

4) stond Joannes wederom. Het gezegde wijst terug op vs 29. De Dooper stond daar wederom, het volk leerende. Van die twee leerlingen des Doopers, die bij hem waren, was de eene Andreas (vs 31), en de andere onze Evangelist. Zie noot 3 op bl. 503.

5) Zie noot 1 op bladz. 501.

6) Zij hoorden hem zeggen tot het omstaande volk: Ziedaar het lam Gods!

7) Zij liepen hem achterna.

8) Wat begeert, wat verlangt gij?

9) De Evangelist geeft de vertaling van het Hebreuwsche woord *Rabbi*. Zijne eerste lezers waren de geloovigen van Klein-Asie, Grieken en derhalve niet bekend met Hebreuwsche benamingen, *Rabbi* was een eertitel, dien de Joden gaven aan hunne leeraars.

10) Waar woont gij? Naar het Grieksch: *Waar hebt gij uw verblijf?* Zij geven door deze vraag te kennen, dat zij voornemens waren, hem te gaan bezoeken, ten einde eene goede gelegenheid te hebben om met hem te kunnen spreken. En terstond gaf Jesus hun daartoe de gelegenheid, hun antwoordende: *Komt en ziet!*

40 illo : hora autem erat quasi decima. * Erat autem Andreas frater Simonis Petri unus ex duobus, qui audierant a Joanne, et secuti fuerant eum.

41 * Invenit hic primum fratrem suum Simonem, et dicit ei: Invenimus Messiam. (quod est interpretatum Christus.) * Et adduxit eum ad Jesum. Intuitus autem eum Jesus, dixit: Tu es Simon filius Jona: tu vocaberis Cephas. quod interpretatur Petrus.

43 * In crastinum voluit exire in Galilæam, et invenit Philippum.

het was omtrent de tiende ure¹. * Andreas nu de broeder van Simon Petrus² was één van de twee³, die het van Joannes gehoord hadden⁴, en hem⁵ gevolgd waren.

* Deze vindt het eerst⁶ zijnen broeder Simon, en zegt tot hem: Wij hebben den Messias⁷ gevonden. (wat overgezet zijnde⁸ is: de Christus.) * En hij bragt hem tot Jesus⁹. En Jesus hem aanziende, zeide: Gij zijt Simon de zoon van Jona¹⁰: gij zult Kephas¹¹ genaamd worden. 't welk overgezet wordt Petrus.

* Den volgenden dag wilde hij weggaan naar Galilea¹², en hij

1) Toen die twee leerlingen des Doopers (vs 37) aan de plaats kwamen, waar Jesus zijn verblijf hield, was het omtrent de tiende uur, dat is, ongeveer twee uren voor zonnenondergang. Vgl noot 3 op bladz. 129.

2) *Simon Petrus*, Simon droeg den naam van Petrus nog niet, toen geschiedde wat in dit vers vermeld wordt. Vgl vs 42.

3) *een van de twee*, een van die twee leerlingen van Joannes den Dooper, van welke in vers 37 gesproken wordt. De andere van die twee was hoogstwaarschijnlijk onze Evangelist Joannes; want van zich zelve sprekende, is hij gewoon zijnen naam te verzwijgen.

4) die Joannes den Dooper hadden hooren verklaren, dat Jesus de beloofde Messias was.

5) *hem*, t. w. Jesus. Zie vs 37.

6) *Deze (Andreas) vindt het eerst zijnen broeder Simon*. Beide die leerlingen hadden eenen broeder: Andreas had eenen broeder met name Simon, en Joannes, dien wij houden voor den anderen van die twee leerlingen, had eenen broeder met name Jakobus. En beide die leerlingen, thans den persoon des beloofden Messias hebbende leeren kennen, haastten zich om dit heugelijk nieuws aan hunne broeders mede te deelen. Zij zoeken derhalve elk hunnen broeder op, en *Andreas vindt het eerst zijnen broeder Simon*. Dat ook die andere leerling zijnen broeder gevonden en hem dat heugelijk nieuws heeft mede gedeeld, dat wordt wel niet uitdrukkelijk door den Evangelist vermeld, maar toch duidelijk genoeg te kennen gegeven door het zeggen dat *Andreas het eerst zijnen broeder Simon vond*.

7) *den Messias*. Zie over de beteekenis van dit woord noot 2 op bladz. 17.

8) Vgl noot 9 op bladz. 502.

9) Andreas zal zijnen broeder Simon hebben bekend gemaakt met al het gebeurde: en hierop zal deze terstond verlangd hebben, om ook zelf Jesus te zien en te hooren.

10) *Gij zijt Simon de zoon van Jona*. Zonder vooraf eenige kennis aangaande hem ontvangen te hebben, noemt Jesus zijnen naam en den naam zijns vaders: hij geeft daardoor, even als in het geval met Nathanaël (vs 47—50), een bewijs van zijne alwetendheid.

11) Jesus voorzegt aan Simon, dat hij eens den naam zou dragen van Kephas. Wat die benaming van *Kephas* beteekent, en wanneer Simon dien naam werkelijk ontving, daarover leze men noot 3 op bladz. 107.

12) Den dag na het gebeurde met Simon, als Jesus uit Judea, werwaarts hij gekomen was om door Joannes gedoopt te worden (Mt 3, 13), vertrekken ging, en naar

Et dicit ei Jesus : Sequere me.

44 * Erat autem Philippus a Bethsaida, civitate Andreæ, et Petri.

45 * Invenit Philippus Nathanael, et dicit ei: Quem scripsit Moyses in lege, et Prophetæ, invenimus Jesum filium Joseph a Nazareth. (Gn 49, 10. Dt 18, 18. Is 40, 10 ; 45, 8. Jer 23, 5. Ez 34, 23 ; 37, 24. Dn 9, 24, 25.)

46 * Et dicit ei Nathanael : A Nazareth potest aliquid boni esse ? Dicit ei Philippus : Veni, et vide.

47 * Vidit Jesus Nathanael venientem ad se, et dicit de eo : Ecce vere Israelita, in quo dolus non

vindt Philippus. En Jesus zegt tot hem : Volg mij¹ ! * Philippus nu was² van Bethsaida³, de stad van Andreas, en Petrus. * Philippus vindt Nathanaël⁴, en zegt tot hem : Dien van wien Moses in de wet geschreven heeft, en de Propheten, dien hebben wij gevonden, Jesus Joseph's zoon⁵ van Nazareth. * En Nathanaël zeide tot hem⁶ : Kan er uit Nazareth iets goeds zijn ? Philippus zegt tot hem : Kom, en zie⁷ ? * Jesus zag Nathanaël tot zich komen, en zeide van hem⁸ : Ziedaar in waarheid een Israëliet⁹,

Galilea terugkeerde, vond hij, ontmoette hij, op die reis, naar 't schijnt, Philippus. Deze ontmoeting was echter niet toevallig : er kan voor den God-mensch geene toevallige ontmoeting zijn : Jesus vindt Philippus zonder hem te zoeken, daar henen gaande alwaar hij door zijne alwetendheid wist, dat Philippus zich bevond.

1) *Volg mij !* Philippus gehoorzaamde terstond aan deze uitnodiging.

2) Deze aantekening van den Evangelist moet waarschijnlijk dienen, om te verklaren, hoe Philippus zoo *terstond* kon gehoor geven aan die roepstem van Jesus (Mk 8, 22, 23) Hij had, wel is waar, vroeger niet van Jesus gehoord of hem gezien, maar daar hij een stad- of dorpsgenoot (Mk 8, 22, 23) was van Andreas en Petrus, zal hij van hen wel reeds iets vernomen hebben aangaande den persoon van Jesus en zijne waardigheid.

3) *Bethsaida*, het Bethsaida van Galilea (vgl Jo 12, 21), gelegen aan den westelijken oever van het Galileesche meer. Zie noot 2 op bladz. 94.

4) *Nathanaël*, van Kana in Galilea geboortig (Jo 21, 2), is hoogstwaarschijnlijk dezelfde persoon, die bij de drie andere Evangelisten (Mt 10, 3. Mk 3, 18. Lk 6, 14) genoemd wordt Bartholomeüs, dat is, Tholomeüs' zoon. Zijn eigenaam zal Nathanaël, Bartholomeüs zijn bijnaam geweest zijn. Hem, waarschijnlijk zijn vriend, zoekt Philippus op, vindt hem, en kondigt hem de blijde tijding aan, dat diegene, wiens komst Moses en de Propheten voorszgd hadden, de Messias namelijk, thans werkelijk gekomen was in den persoon van Jesus van Nazareth.

5) *Joseph's zoon*. Het wonder van Jesus' bovennatuurlijke ontvangenis en geboorte uit eene maagd, was tot hertoe een geheim, aan weinigen geopenbaard. Vgl noot 9 op bladz. 338.

6) Nathanaël twijfelt aan de waarheid van hetgeen hem door Philippus berigt wordt. Het komt hem ongeloofelijk voor, dat de Messias uit zoo slecht een stadje, als Nazareth was (Mt 13, 57, 58. Mk 6, 6. Lk 4, 29), afkomstig zoude zijn.

7) *Kom, en zie*, Philippus wil niet met Nathanaël redetwisten, maar noodigt hem uit om zelt tot Jesus te gaan, en alzoo naar eigen ondervinding te oordeelen. En Nathanaël voldoet aan die uitnodiging en begeeft zich tot Jesus. Nathanaël ging hoogstwaarschijnlijk in gezelschap van Philippus tot Jesus.

8) Toen Jesus Nathanaël zag aankomen, zeide hij aangaande hem : *Ziedaar in waarheid*, enz. Jesus sprak dit zóó, dat alleen zij die bij hem waren dit hoorden, maar Nathanaël ook zelf, als blijkt uit vs 48.

9) *in waarheid een Israëliet*, een waar, een echt Israëliet, een Israëliet niet enkel naar den vleesche, maar ook naar den geest, een zoon van Abraham.

48 est. * Dicit ei Nathanael : Unde
me nosti? Respondit Jesus, et
dixit ei : Priusquam te Philippus
vocaret, cum esses sub ficu, vidi
49 te. * Respondit ei Nathanael, et
ait : Rabbi, tu es Filius Dei, tu
50 es Rex Israel. * Respondit Jesus,
et dixit ei : Quia dixi tibi : Vidi
te sub ficu, credis : majus his
51 videbis. * Et dicit ei : Amen,
amen dico vobis, videbitis caelum
apertum, et Angelos Dei ascen-
dentes, et descendentes supra
Filium hominis.

in wien geen bedrog is! *Nathanaël zegt tot hem : Van waar kent gij mij¹? Jesus antwoordde, en zeide tot hem : Vóór dat Philippus u riep, terwijl gij onder den vijgeboom waart², zag ik u. * Nathanaël antwoordde hem, en zeide: Rabbi, gij zijt de Zone Gods. gij zijt de Koning van Israël³ ! * Jesus antwoordde, en zeide tot hem : Omdat ik u gezegd heb : Ik zag u onder den vijgeboom, gelooft gij⁴: grooter dan dit zult gij zien⁵. * En hij zegt tot hem : Voorwaar, voorwaar zeg ik ulieden⁶, gij zult den hemel geopend zien, ende de Engelen Gods opklimmende, en nederdalende op den Zoon des menschen⁷.

1) *Van waar kent gij mij?* Door deze vraag wil Nathanaël juist niet bevestigen wat Jesus aangaande hem gezegd had; maar vermits Jesus een oordeel over hem had uitgesproken, zoo wil hij weten, van waar Jesus hem dan kende, om zulks te kunnen doen.

2) *terwijl gij onder den vijgeboom waart.* Dit behoort tot *zag ik u*. Jesus antwoordt op de vraag van Nathanaël: *Van waar kent gij mij*, door dezen een bewijs te geven, hoe het verborgene voor hem openbaar was.

3) Door dit bewijs van bovennatuurlijke kennis bewogen, en door de genade geholpen, erkent Nathanaël nu in den persoon van Jesus den beloofden Messias; en hij bezigt tot die belijdenis twee benamingen (*de Zone Gods* en *de Koning van Israël*), waaronder de Messias in de heilige Schriften verstaan werd. Zie Ps 2, 7. Zach 9, 9. Dn 7, 13, 14. Dat echter Nathanaël door die benaming, *de Zone Gods*, hier ook de godde ijke natuur van Jesus Christus beteekend en beleden hebbe, gelijk daarna Petrus (Mt 16, 16), dit kan met reden betwijfeld worden; naar ons gevoelen, is het niet waarschijnlijk.

4) *Omdat... gelooft gij.* De Zaligmaker prijst door dit zeggen Nathanaëls geloof. De H. Chrysostomus en andere lezen deze woorden als eene vraag: *omdat... gelooft gij?*

5) *grooter dan dit zult gij zien*, nog veel treffender bewijzen van mijn bovennatuurlijk vermogen.

6) *ulieden*. Het woord rigtende tot Nathanaël, sprak Jesus tegelijk tot de overige leerlingen bij dit gesprek tegenwoordig.

7) Onder dit beeld van den geopenden hemel met gedurig opklimmende en nederdalende Engelen Gods, als dienaren van den Messias, wil Jesus de menigvuldige goddelijke krachten aanduiden, welke hij van nu aan door zijne wonderwerken zoude ten toon spreiden. Vgl. noot 3 op bladz. 106.

TWEEDE HOOFDSTUK.

INHOUD. De bruiloft te Kana in Galilea, bij welke gelegenheid Jesus zijn eerste wonderwerk verrigt, daardoor zijne leerlingen in hun geloof versterkende, vs. 1-11. Hij vertrekt naar Capharnaüm, waar hij eenige dagen vertoeft, vs. 12. Van hier gaat hij met zijne leerlingen op naar het Paaschfeest te Jerusalem, en aldaar in den tempel gekomen, ijvert hij tegen de ontheiliging van het huis Gods; in welke daad zijne leerlingen de vervulling erkennen eener voorzegging den beloofden Messias betreffende, vs. 13-17. Door sommige van de oversten der Joden gevraagd zijnde om een wonder teeken tot bewijs zijner goddelijke zending, voorzegt hij hun, in een duister antwoord, zijnen geweldigen dood en zijne verrijzenis op den derden dag na zijn sterven, vs. 18-22. Wonderwerken door Jesus te Jerusalem tijdens de Paaschdagen verrigt, waardoor velen in hem gelooven, vs. 23. Jesus' alwetendheid, vs. 24, 25.

1 * Et die tertia nuptiæ factæ
2 sunt in Cana Galilææ: et erat
3 mater Jesu ibi. * Vocatus est
4 autem et Jesus, et discipuli ejus
5 ad nuptias. * Et deficiente vino,
6 dicit mater Jesu ad eum: Vinum
non habent. * Et dicit ei Jesus:
Quid mihi, et tibi est mulier?
nondum venit hora mea. * Dicit
mater ejus ministris: Quodcum-
que dixerit vobis, facite. * Erant

* En op den derden dag¹ was
er eene bruiloft te Kana van
Galilea²: en de moeder van Jesus
was aldaar³. * Ook Jesus nu, en
zijne leerlingen werden tot de
bruiloft genoodigd⁴. * En toen
er wijn ontbrak⁵, zeide de moe-
der van Jesus tot hem: Zij heb-
ben geen wijn⁶. * En Jesus
zegt tot haar: Wat heb ik, met
u te doen vrouwe⁷! mijne ure

1) op den derden dag, sedert Jesus' afreize naar Galilea. Zie 1, 33.

2) Kana van Galilea. Het vlek Kana, hier genoemd, lag nabij Capharnaüm. Een ander Kana, eene stad, in het nieuwe Testament, nergens genoemd, was gelegen in den stam van Aser, zuidoostelijk op een paar uren afstands van Tyrus.

3) Het is te denken, dat de bruidegom of de bruid behoord zal hebben tot de bloedverwanten van Maria. Jesus' voedstervader, de H. Joseph, was hoogstwaarschijnlijk toen reeds in den Heer ontslapen.

4) Dit geschiedde waarschijnlijk toen men vernomen had, dat Jesus met zijne leerlingen te Kana was aangekomen. Die leerlingen waren de vijf genoemde in het vorige hoofdst. vs. 35-52. Door dit bruilofsfeest met zijne tegenwoordigheid te vereeren, betuigde Jesus de heiligheid van den huwelijken staat.

5) Dit gebrek aan wijn ontstond welligt daaruit, dat het getal der gasten grooter was geworden, dan men had kunnen voorzien. En Maria had dit ontbreken van den wijn of wel zelve opgemerkt of, op welke wijze dan ook, kennis daarvan gekregen.

6) Zij hebben geen wijn. Uit het antwoord van Jesus op dit zeggen zijner moeder blijkt genoeg, dat Maria, door die woorden, haren goddelijken Zoon heeft willen verzoeken, om, door een wonder, in dit gebrek aan wijn, te voorzien.

7) Wat heb ik, met u te doen vrouwe! of met andere woorden: Wat is er tusschen u en mij? Wat bemoeit gij u met mij? Maar in de taal, waarvan de Zaligmaker zich bediende, werd deze zegswijze ook gebezigd, om eene vriendelijke afwijzing uit te drukken, gelijk David (II Kon 16, 9, 10) deze zegswijze gebezigd heeft in zijn antwoord aan Abisai. En wie voelt niet, hoeveel het er bij deze zegswijze van afhangt, op welken toon zij wordt uitgesproken? Er ligt dan in deze woorden van Jesus hoegenaamd geene berisping; maar de God-mensch wilde daarmede te kennen geven, dat het verrigten van wonderwerken eene zaak was, waarin alleen

autem ibi lapideæ hydriæ sex positæ secundum purificationem Judæorum, capientes singulæ metretas binas vel ternas. * Dicit eis Jesus: Implete hydrias aqua. Et impleverunt eas usque ad summum. * Et dicit eis Jesus: Haurite nunc, et ferte architriclino. Et tulerunt. * Ut autem gustavit architriclinus aquam vinum factam, et non sciebat unde esset, ministri autem sciebant, qui hauserant is nog niet gekomen¹. * Zijne moeder zegt tot de dienaren: Doet al wat hij u zeggen zal²! * Nu waren aldaar om de reiniging der Joden³ zes steenen kruiken geplaatst, houdende ieder twee of drie metreten. * Jesus zegt tot hen: Vult de kruiken met water⁴! En zij vulden ze tot boven toe⁵. * En Jesus zegt tot hen: Schept nu⁶, en brengt het aan den hofmeester⁷! En zij bragten het. * Als nu de hofmeester het water proefde dat wijn was geworden, en hij wist niet van waar die was⁸, maar de

het goddelijk raadsbesluit hem leiden moest, en niet de wil of het verlangen van eenig mensch; hier kende hij geene moeder; hier moest hij tot haar zeggen: *Wat heb ik, met u te doen vrouwe!* — De benaming van *vrouw* in deze omstandigheid aan Maria te geven, was passend; daarentegen ware het niet passend geweest, Maria hier met den naam van *moeder* aan te spreken. Overigens dat er in die benaming van *vrouw* geene onvriendelijkheid of oneerbiedigheid ligt, blijkt duidelijk genoeg uit Jo 19, 26.

¹) *mijne uur is nog niet gekomen*, het oogenblik in Gods raadsbesluit vastgesteld, waarop door het doen van wonderwerken de openbaring mijner heerlijkheid eenen aanvang moet nemen, deze *mijne uur is nog niet gekomen*.

²) Maria twijfelt er niet aan of hare bede zal verhoord worden; vandaar dat zij de tafeldienaars belast, alles te doen wat haar Zoon hun zeggen zou; zij vermoedt, dat Jesus in het wonderwerk, 't geen zij verwachtte, welligt van hunne dienst gebruik zou willen maken. Maldonatus en andere Schriftuuruitleggers gissen, dat de allerheiligste Maagd door bovennatuurlijke ingeving geweten hebbe, wat Jesus doen zoude.

³) *om de reiniging der Joden*, dat is, ten behoeve der verschillende reinigingen of wasschingen bij de Joden in gebruik. Van eenige dier wasschingen wordt melding gemaakt bij Mt 15, 2; 23, 25. Mk 7, 3—5. Het water daartoe benodigd, werd uit de putten gehaald en gegoten in steenen waterkruiken, hoedanige er hier in het eetvertrek zes geplaatst waren, *houdende elk twee of drie metreten*, sommige, twee, andere drie. De *Metrete*, eene Grieksche maat voor vloeistoffen, komt nagenoeg overeen met het achtste gedeelte van een aam.

⁴) Men denke die kruiken, waaruit men het water schepte voor die reinigingen (vs 6), op dit oogenblik geheel en al of bijna ledig.

⁵) Er kon alzoo geen ander vocht meer bijgedaan worden.

⁶) Terstond toen de kruiken gevuld waren, veranderde de God-mensch door den wil zijner almacht die gansche hoeveelheid waters in wijn; want het was wijn, wat de dienaren nu uit de waterkruiken schepten en aan den hofmeester bragten, als blijkt uit het verhaal.

⁷) *aan den hofmeester*, aan den overste der dienstknechten, die ook het bestier had over den maaltijd, en den wijn moest voorproeven.

⁸) De hofmeester, onkundig van het gebeurde in vs 3—8 verhaald, wist niet, dat die wijn door een wonderwerk van Jesus geworden was uit water; maar de dienaren, die de waterkruiken tot boven toe gevuld hadden, en hierna, op Jesus' bevel, uit die vaten *het water*, dat wijn geworden was, geschept hadden (vs 8), *wisten het wel*; maar zij zeiden het hem niet.

10 aquam: vocat sponsum architri-
 clinus, * et dicit ei: Omnis homo
 primum bonum vinum ponit: et
 cum inebriati fuerint, tunc id,
 quod deterius est: Tu autem ser-
 vasti bonum vinum usque adhuc.
 11 * Hoc fecit initium signorum
 Jesu in Cana Galilææ: et mani-
 festavit gloriam suam, et credi-
 derunt in eum discipuli ejus.

12 * Post hoc descendit Caphar-
 naum ipse, et mater ejus, et fra-
 tres ejus, et discipuli ejus: et ibi
 manserunt non multis diebus.

dienaren, die het water geschept
 hadden, wisten het wel: zoo riep
 de hofmeester¹ den bruidegom,
 * en zeide tot hem: Ieder mensch
 zet eerst den besten wijn op: en
 10 wanneer ze goed gedronken heb-
 ben, alsdan den minderen: Maar
 gij hebt den besten wijn tot nu
 toe bewaard². * Dit begin zijner
 11 teekenen maakte Jesus te Kana
 van Galilea³: en hij openbaarde
 zijne heerlijkheid, en zijne leer-
 lingen geloofden in hem.

* Daarna kwam hij af naar
 12 Capharnaüm⁴. hij, en zijne moe-
 der, en zijne broeders⁵, en zijne
 leerlingen: en zij bleven aldaar
 niet vele dagen⁶.

1) Ter oorzaak der tusschenrede is het woord *hofmeester* hier herhaald geworden. Volstrekt noodig was die herhaling niet.

2) De hofmeester, van meening dat de bruidegom dien wijn had achtergehouden, zonder hem dit te zeggen, geeft hem zijne verwondering te kennen over zijne wijze van doen. Waarom, zegt hij, uwen besten wijn tot nu toe bewaard, nu de maaltijd ten einde loopt? Men is toch algemeen gewoon den besten wijn het eerst te schenken, en als de gasten reeds goed gedronken hebben, hun dan een minderen te geven; maar gij deedt juist het tegenovergestelde: gij hebt den besten wijn tot nu toe bewaard.

Wat de bruidegom hierop antwoordde, en hoe het wonderwerk nu bekend werd onder de gasten, en wat het gevolg daarvan was, dit alles gaat de Evangelist stilziggend voorbij. Alleen met betrekking tot Jesus' leerlingen, die ooggetuigen waren van dit wonderwerk, teekent de Evangelist nog aan (vs 11), *dat zij in hem geloofden*, dat is, bevestigd en versterkt werden in hun geloof in hem als den beloofden Messias.

3) Dit allereerste zijner wonderwerken deed Jesus te Kana in Galilea, en daarmede openbaarde hij zijne heerlijkheid. Vgl. noot 6 op bladz. 497.

4) kwam hij af naar Capharnaüm, niet echter, naar het schijnt onmiddellijk uit Kana, maar uit Nazareth, zijne vaderstad (Mt 13, 64. Lk 4, 16), waarheen hij, na het wonder te Kana verrigt, met zijne moeder en zijne leerlingen zal getogen zijn. Want op deze reis naar Capharnaüm is hij ook vergezeld van zijne broeders, die niet schijnen tegenwoordig geweest te zijn bij de bruiloft van Kana. Vgl. vs 1 en 2. Wat daarvan zij, zeker is het, dat de hier vermelde reize van Jesus naar Capharnaüm eene vroegere is dan die, waarvan gesproken wordt bij Mt 4, 12—14. Capharnaüm, eene voorname stad in Galilea, was gelegen aan het meer van Genesareth, en derhalve lager dan het hooger gelegen Kana, of Nazareth; om welke reden de Evangelist zegt, dat Jesus *afkwam* naar Capharnaüm, volgens het Hebreuwsche spraakgebruik.

5) en zijne broeders, d. i. zijne naaste bloedverwanten. Lees hier noot 6 op bl. 239. Aangaande het doel dezer reize van Jesus naar Capharnaüm kan niets met zekerheid gezegd worden. Eerst later toen Jesus uit Judea teruggekeerd en, Nazareth verlaten hebbende, zijne woonplaats vestigde in Capharnaüm, eerst toen ving hij zijne openbare prediking in die stad aan.

6) De reden daarvan was de nabijheid van het Paaschfeest, als genoeg wordt aangeduid in het volgende vers.

13 * Et prope erat Pascha Ju-
 14 dæorum, et ascendit Jesus Jero-
 solymam : * et invenit in templo
 vendentes boves, et oves, et
 15 columbas, et numularios seden-
 tes. * Et cum fecisset quasi
 flagellum de funiculis, omnes
 16 ejecit de templo, oves quoque, et
 boves, et numulariorum effudit
 æs, et mensas subvertit. * Et
 his, qui columbas vendebant,
 dixit : Auferte ista hinc, et nolite
 17 facere domum patris mei, domum
 negotiationis. * Recordati sunt
 vero discipuli ejus quia scriptum
 18 est : Zelus domus tuæ comedit
 me. (Ps 68. 10.) * Respon-
 19 derunt ergo Judæi, et dixerunt
 ei : Quod signum ostendis nobis
 quia hæc facis ? * Respondit

* En het Paasch-feest der
 Joden was nabij, en Jesus ging op
 naar Jerusalem¹ : * en hij vond²
 in den tempel³ diegenen die ossen,
 14 en schapen, en duiven verkoch-
 ten⁴, en de wisselaars *daar* zit-
 tende⁵. * En toen hij uit koorden
 15 eene soort van zweep gemaakt
 had, dreef hij allen uit den tempel,
 ook de schapen, en de ossen⁶,
 en het geld der wisselaars storte
 hij uit⁷, en de tafels wierp hij
 16 omver. * En tot hen, die de
 duiven verkochten, zeide hij :
 17 Neemt die dingen⁸ weg van hier,
 en maakt het huis mijns vaders⁹
 niet tot een verkoophuis ! * Zijne
 18 leerlingen nu herinnerden zich
 dat er geschreven stond : De
 ijver voor uw huis heeft
 19 mij verteerd¹⁰. * De Joden¹¹ na-

1) vergezeld van zijne leerlingen. 3, 22. Zie hier noot 1 op bladz. 334. Naar het voorschrift der wet (Ex 23, 17. Dt 16, 16), waaraan hij zich wilde onderwerpen (Gal 4, 4), ging Jesus op naar Jerusalem, om aldaar het Paaschfeest te vieren, doch voornamelijk met het doel om zich aan Israël te openbaren in de hoofstad, alwaar ter oorzake van het feest de gansche natie, in zekeren zin, vergaderd was.

2) De tempel-zuivering, hier (vs 14, volg.) door Joannes verhaald, is eene andere en vroegere dan die waarvan de overige Evangelisten (Mt 21, 12. Mk 11, 15. Lk 19, 45) gewagen, en welke geschiedde bij gelegenheid van Jesus' laatste verblijf te Jerusalem. Doch niet alleen wat den tijd betreft, maar ook in de omstandigheden verschillen beide tempelzuiveringen van elkander.

3) *in den tempel*. Zie noot 6 op bladz. 136.

4) met één woord, allerlei vee, dat tot de offerdienst gebruikt werd.

5) om allerlei vreemd geld in te wisselen tegen gangbare munt. Zie noot 1 op bl. 137.

6) In heiligen iever voor den eerbied aan Gods tempel verschuldigd, dreef Jesus *allen*, die veehandelaars met hun vee en die wisselaars, uit het tempelgebouw, als ontheiligers van het huis zijns vaders. — Naar den Griekschen tekst mag men hier vertalen : *dreef hij allen uit, de schapen en de ossen* ; en dan zou het *uitdrijven van ALLEN met de zweep* niet ook gezegd zijn van die veehandelaars en wisselaars, maar enkel en alleen van AL de schapen en ossen. Is dit het geval geweest, dan zullen die kooplieden, als begrijpelijk is, wel terstond hun vee gevolgd zijn.

7) op den grond, door het omverwerpen der wisseltafels.

8) Men denke hier aan korven, waar de duiven in bewaard werden.

9) *het huis mijns vaders*. Er ligt in deze uitdrukking van Jesus een bewijs voor zijne godheid : hij spreekt hier als de eeniggeboren Zoon des Vaders. Vgl Lk 2, 49.

10) Toen Jesus' leerlingen deze daad van hem zagen, herinnerden zij zich eene voorzegging aangaande den Messias, dat namelijk de iever voor Gods huis hem als verblindende zou ; en zij merkten hier de vervulling daarvan op. Die voorzegging staat geschreven in Ps 68, 10, welke Psalm prophetisch is en van den Messias verstaan moet worden, als blijkt uit Jo 19, 28—30. Rom 15, 9, 10 ; 15. 3. Hand 1, 20.

11) Door *de Joden* beteekent Joannes bijna overal de *oversten* der Joden.

Jesus, et dixit eis : Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud. (*Mt 26, 61; 27, 40. Mc 14, 58; 15, 29.*)
 20 * Dixerunt ergo Judæi : Quadraginta et sex annis ædificatum est templum hoc, et tu in tribus
 21 diebus excitabis illud? * Ille autem dicebat de templo corporis sui.
 22 * Cum ergo resurrexisset a mortuis, recordati sunt discipuli ejus, quia hoc dicebat, et crediderunt Scripturæ, et sermone, quem dixit Jesus. (*Ps 3, 6; 56, 9.*)

men dan het woord op, en zeiden tot hem : Welk teeken toont gij ons dewijl gij deze dingen doet¹?
 * Jesus antwoordde, en zeide tot hen : Breekt dezen tempel af², en in drie dagen zal ik hem oprigten. * De Joden zeiden dan:
 20 Zes en veertig jaren³ is er aan dezen tempel gebouwd, en gij,
 21 gij zult diën in drie dagen oprigten? * Doch hij sprak van den
 22 tempel zijns ligchaams. * Toen hij dan van de dooden was opgestaan, herinnerden zijne leerlingen zich, dat hij dit zeide, en zij gaven geloof aan de Schrift, en aan het woord, dat Jesus gesproken had⁴.

1) Zij willen zeggen : Wij hebben u niet gemagtigd om te doen, wat gij daar doet. Gij schijnt het alzoo te doen als door God zelven daartoe gemagtigd, als Godsgezant ; maar welk wonderteeken gaat gij ons vertoonen tot een bewijs van uwe goddelijke zending? Doch Jesus weigert het wonderteeken dat zij van hem vorderen. De God-mensch doordrongt hunne harten, en weet, dat zij zich door geene teekenen zullen laten bewegen, om zijne goddelijke zending te erkennen. Zij waren van die bedorven Israëlieten die, niettegenstaande zijne menigvuldige wonderwerken, hem in hunne moedwillige verblindheid aanhoudend vervolgden, en niet rustten voordat zij hem in hunnen euvelmoed hadden ter dood gebracht.

2) *Breekt dezen tempel af*, enz. In plaats van hun een wonderteeken te geven, wijst Jesus die onwaardigen af met een duister gezegde, dat door hen ook niet verstaan werd, en dat zij toch niet geloofd zouden hebben, al hadden zij het begrepen. Zoo veel echter begrepen zij daaruit, dat Jesus zich eene bovenmenschenlijke magt toeschreef ; en meer ook wilde hij hun thans niet te kennen geven. *Breekt dezen tempel af*, enz. Jesus zeide dit, gelijk de Evangelist hier (vs 21) aanteekeent, niet van den Jerusalemschen tempel, maar van den tempel zijns ligchaams, en zijne woorden bevatten eene voorzegging van den geweldigen dood, welken hij zoude ondergaan, en van zijne verrijzenis op den derden dag na zijn sterven.

3) *Zes en veertig jaren*. Wat de Zaligmaker in figuurlijke bewoordingen gezegd had, werd door deze Joden in eigenlijken zin opgevat, en zij belachten hem als eenen dwaze. De tempelbouw, waarvan de Joden hier spreken, betreft den tweeden of Zorobabelischen tempel, dien Herodes de Groote, om de gunst des volks te winnen, allerprachtigst bij gedeelten liet verbouwen en tegelijk vergrooten. Hij ving aan met dit werk in het achttiende jaar zijner regering. Zijne opvolgers zetteden het begonnen werk voort, en eerst onder Agrippa II, weinige jaren vóór de verwoesting van Jerusaleem, kreeg het zijne voltooiing. Toen nu geschiedde hetgeen de Evangelist hier verhaald, was er reeds zes en veertig jaren lang aan het herbouwen van dien tempel gearbeid.

4) Ofschoon de leerlingen genoeg begrepen, dat Jesus' woorden figuurlijk gesproken waren, zoo hadden zij toch den eigenlijken zin daarvan niet gevat. Maar toen hij op den derden dag na zijn sterven, uit de dooden was opgestaan, toen herinnerden zij zich dit gezegde van Jesus, en nu verstonden zij den zin zijner woorden. En het gevolg daarvan was, dat zij toen *de Schrift geloofden* : zij geloofden, dat de geweldige

23 * Cum autem esset Jerosolymis * Terwijl hij nu te Jerusalem 23
 in pascha in die festo, multi was op het pascha gedurende
 crediderunt in nomine ejus, vi- het feest¹, geloofden velen in
 dentes signa ejus, quæ faciebat. zijnen naam, zijne teekenen
 24 * Ipse autem Jesus non credebat ziende, die hij verigtte. * Doch 24
 semetipsum eis, eo quòd ipse Jesus zelf vertrouwde zich niet²
 25 nosset omnes, * et quia opus ei aan hen, omdat hij allen kende³,
 non erat ut quis testimonium * en omdat hij niet noodig had⁴ 25
 perhiberet de homine: ipse enim dat iemand getuigenis gave van
 sciebat quid esset in homine. den mensch : want hij zelf wist
 wat in den mensch was⁵.

dood en de verrijzenis van den Messias in de H. Schrift waren voorzeggd geworden; en evenzoo geloofden zij toen ook, dat Jesus door dat woord (vs. 19), dat hij toenmaals tot de Joden sprak, zijnen dood en verrijzenis voorzeggd had.

1) Het Paaschfeest duurde zeven volle dagen. Al dien tijd verbleef Jesus te Jerusalem; en hij deed aldaar verscheidene wonderwerken, waarvan dit het gevoig was, dat velen in zijnen naam, dat is, in hem geloofden, hem houdende, sommigen voor eenen propheet of Godsgezant, anderen voor den beloofden Messias. Vgl. Jo 7, 40 41. Dat Jesus deze wonderwerken gedaan zal hebben ter bevestiging van zijne leer, en dat hij derhalve op die feestdagen ook moet geleerd hebben, spreekt van zelf. Van de wonderen, welke Jesus bij die gelegenheid verrigtte, wordt nog op twee andere plaatsen (3, 2 en 4, 45) melding gemaakt; maar hoedanige deze wonderen in het bijzonder geweest zijn, staat nergens opgeteekend.

2) De grondtekst, gelijk ook onze Vulgata, heeft hier eene woordspeling, welke men in het Nederduitsch eenigzins zou kunnen namaken, indien men hier, wat vrijer, aldus wilde vertalen: *Velen geloofden in zijnen naam, doch Jesus zelf had geen geloof in hen.*

De God-mensch wist van welken aard het geloof was van die velen (vs. 23): hij wist, dat zij hem spoedig zouden afvallen, ja zelfs hem vervolgen; en daarom vertrouwde hij zich niet aan hen, hij vertrouwde hen niet: zich niet veilig op hen kun-nende verlaten, ging hij niet gemeenzaam met hen om, gelijk hij dit doen konde met zijne leerlingen.

3) omdat hij allen kende, omdat hem door zijne goddelijke alwetendheid bekend was, wat er in ieders hart omging; hij, die aller harten en nieren doorgrondt, kende allen, en derhalve was het hem van niemand onbekend, hoedanig hij gezind was.

4) en omdat hij niet noodig had, enz. Eene soort van herhaling van het voorafgaande gezegde: hij kende allen.

5) hij zelf. Uit zich zelven, zonder noodig te hebben, dat iemand hem door zijne getuigenis omtrent eenig mensch, wien dan ook, inlichtte, wist hij wat in den mensch was, wien dan ook. — De heilige Vaders bezigden met het volste recht ook deze plaats van den H. Joannes, om Jesus' godheid te bewijzen tegen de Arianen, die haar loochenden.

DERDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Een Phariseër, een overste der Joden, komt des nachts tot Jesus, en verklaart, dat hij hem voor een afgezant Gods erkent, vs. 1, 2. Gesprek van Jesus met Nikodemus over de noodzakelijkheid der wedergeboorte, om deelgenoot te kunnen worden van het rijk Gods, vs. 3—10. Jesus berispt het ongelooft van Nikodemus, spreekt tot hem over de liefde Gods in het geheim der Verlossing door den dood van zijnen eeniggeboren Zoon, en leert hem, dat het geloof in dien Zoon het eenige middel is om niet verloren te gaan, maar het eeuwige leven te bekomen, vs. 11—21. Leerlingen van Joannes den Dooper komen klagen bij hunnen Meester, dat Jesus doopte; waarop Joannes hen onderhoudt over Jesus' waardigheid als verre boven de zijne verheven, over Jesus' goddelijke afkomst, en over de noodzakelijkheid van in hem als den Zoon Gods te gelooven, vs. 22—26.

1	*	Erat autem homo ex Pharisæis, Nicodemus nomine, princeps Judæorum. * Hic venit ad Jesum nocte, et dixit ei: Rabbi, scimus quia a Deo venisti magister, nemo enim potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo. * Respondit Jesus, et dixit ei: Amen, amen dicotibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei.	1
2	*	Dicit ad eum Nicodemus: Quomodo potest homo nasci, cum sit senex? numquid potest in ventrem matris suæ iterato in-	2
3	*	En er was een mensch uit de Phariseërs ¹ , met name Nikodemus, een overste der Joden ² . * Deze kwam tot Jesus bij nachte ³ , en zeide tot hem: Rabbi ⁴ ! wij weten dat gij als leeraar van God gekomen zijt, want die teekenen, die gij verrigt, kan niemand doen, tenzij God met hem is ⁵ . * Jesus antwoordde ⁶ , en zeide tot hem: Voorwaar, voorwaar zeg ik u, zoo iemand niet op nieuw geboren wordt, hij kan het rijk Gods niet zien ⁷ . * Nikodemus zegt tot	3
4	*		4

1) Zie noot 8 op bladz. 28.

2) Hy was een lid van het Sanhedrin of den hoogen raad, als blijkt uit 7, 45—50. Zie over het Sanhedrin, noot 1 op bladz. 23.

3) bij nachte, niet bij helderen dag, om niet gezien te worden, uit menschenvrees.

4) Rabbi. Zie noot 8 op bladz. 151.

5) In de wonderwerken door Jesus verrigt (2, 23) erkent Nikodemus een bewijs voor zijne goddelijke zending.

6) Jesus antwoordde. Wat Nikodemus aan Jesus gevraagd heeft, zegt de Evangelist ons niet. Doch zijne vraag blijkt genoeg uit het antwoord van Jesus, Nikodemus zal dan gevraagd hebben: Wat moet er gedaan worden, om het rijk Gods in te gaan? — Sommigen zijn van gevoelen, dat de Zaligmaker in het hart van Nikodemus lezende wat deze van hem wilde weten, hem geantwoord hebbe, zonder zijne vraag af te wachten.

7) Het rijk Gods zien is, naar een Hebreeuwsch spraakgebruik, zooveel gezegd als: het rijk Gods genieten deelgenoot daarvan worden. Voor het rijk Gods zien staat in vs 5: het rijk Gods ingaan, met dezelfde beteekenis.

De hoofdstof van Jesus' prediking was aanvankelijk deze: *Bekeert u, want het rijk der hemelen is genaderd*. Zie Mt 4, 17. Dit had ook Nikodemus Jesus hooren prediken; en van Jaar, dat hij begeerde te weten, wat er vereischt werd om deelgenoot te worden van het rijk Gods of, 't geen hetzelfde gezegd is, van het rijk der hemelen. Zie over deze uitdrukking, *rijk der hemelen*, noot 5 op bladz. 27.

5 troire, et renasci? * Respondit
 Jesus: Amen, amen dico tibi,
 nisi quis renatus fuerit ex aqua,
 et Spiritu sancto, non potest in-
 6 troire in regnum Dei. * Quod
 natum est ex carne, caro est:
 et quod natum est ex spiritu,
 7 spiritus est. * Non mireris quia
 dixi tibi: oportet vos nasci de-

hem: Hoe kan een mensch gebo-
 ren worden, als hij een oud man
 is? kan hij wel andermaal in den
 schoot zijner moeder ingaan, en
 herboren worden¹? * Jesus ant-
 woordde: Voorwaar, voorwaar
 zeg ik u², zoo iemand niet herbo-
 ren wordt uit water, en den heiligen
 Geest³, hij kan het rijk Gods
 niet ingaan⁴. * Wat uit het vleesch
 geboren is, is vleesch: en wat uit
 den geest geboren is, is geest⁵.

Door dat op *nieuw geboren worden* bedoelt Jesus hier eene *geestelijke* geboorte, eene geboorte, waardoor een nieuw geestelijk leven in den mensch geschapen wordt; die geboorte, waardoor hij *den ouden mensch aflegt* (Eph 4, 22. Kol 3, 9), *den nieuwen mensch aandoet* (Eph 4, 24. Kol 3, 10), en een *nieuw schepsel* wordt in Christus (II Kor 5, 17. Gal 6, 15). Aan die geboorte denkt Joannes, als hij spreekt van *eene geboorte uit God*. Zie Jo 1, 13, en voorts I Jo 3, 9; 4, 7; 5, 4. Vgl. noot 3 op bladz. 497.

¹) Nikodemus past die algemeene noodzakelijkheid eener wedergeboorte (vs 3) op zich zelven toe, en zegt daarom: Hoe kan een mensch geboren worden, *als hij een oud man is*, gelijk ik, bij voorbeeld? Kan hij wel andermaal in den schoot zijner moeder ingaan en herboren worden? — Maar zou dan Nikodemus, een leeraar (vs 10), werkelijk gedacht hebben, dat Jesus gesproken had van eene eigenlijke en lichamelijke geboorte? Voorzeker neen; evenwel wist hij toch niet, hoedanig eene wedergeboorte Jesus bedoelde; en in plaats van hier openlijk voor uit te komen, ontveinsde hij zijne onwetendheid door een ongerijmden zin te geven aan Jesus' woorden.

²) Jesus bevestigt wat hij zoo even (vs 3) gezegd had, en geeft nu tegelijk eene nadere verklaring aangaande de wedergeboorte door hem bedoeld: niet een herboren worden uit vader en moeder had hij gemeend, maar een herboren worden uit water en den heiligen Geest.

³) *herboren worden uit water en den heiligen Geest*. De H. Kerkvergadering van Trenten (Sess. 7, Can. 2) heeft verklaard, dat deze plaats verstaan moet worden van het H. Sacrament des Doopsels, en dat men het woord *water* hier niet overdragtelijk, maar in zijnen eigenlijken zin, dat is, van waarachtig en wezenlijk water moet opvatten.

Alzoo dan *opnieuw geboren worden* (vs 3) is *geboren worden uit water en den heiligen Geest*. Door toeëigening wordt de oorzaak dier geestelijke geboorte toegeschreven aan den heiligen Geest. En deze geboorte geschiedt door het H. Sacrament des Doopsels. Daarom ook werd door den Apostel Paulus (Tit 3, 5) het Doopsel genoemd *het bad van wedergeboorte en vernieuwing des heiligen Geestes*. Door het Doopsel namelijk wordt de mensch als tot een nieuwen mensch herschapen, verhoogd tot den rang der kinderen Gods, en alzoo in staat gesteld om deelgenoot te worden van het rijk Gods.

⁴) *in het rijk Gods ingaan*. Zie noot 3 hierboven.

⁵) *Wat uit het vleesch, enz.* Hiermede verklaart Jesus de noodzakelijkheid der wedergeboorte, om deelgenoot te worden van het Godsrijk. *Wat* (al wie) *uit het vleesch geboren is*, dat is, zijn wezen ontvangen heeft door middel der natuurlijke voortteling, *is vleesch*, een vleeschelijk mensch, zulk een, die niets meer heeft en niets meer is dan gevorderd wordt door zijne menschelijke natuur als zoodanige. De mensch heeft zijn bestaan als vleeschelijk mensch uit de natuur; maar zijn bestaan als geestelijk mensch heeft hij uit eene zijner menschelijke natuur niet verschuldigde gave der genade. Gelijk wordt van gelijk geboren.

8 nuo. * Spiritus ubi vult spirat : * Verwonder u niet¹ omdat ik u 7
 et vocem ejus audis, sed nescis gezegd heb : gijlieden² moet op
 unde veniat, aut quo vadat : sic nieuw geboren worden. * De 8
 est omnis, qui natus est ex wind waait waar hij wil: en zijn
 9 spiritu. (Ps 134, 7.) * Respon- geluid hoort gij wel, maar gij
 dit Nicodemus, et dixit ei : Quo weet niet, van waar hij komt, of
 10 modo possunt hæc fieri? * Res- waar hij henengaat³: alzoo is
 pondit Jesus, et dixit ei: Tu een iegelijk⁴, die uit den geest
 es magister in Israel, et hæc geboren is. * Nikodemus ant- 9
 11 ignoras? * Amen, amen dico tibi, woordde, en zeide tot hem :
 quia quod scimus loquimur; et Hoe kunnen deze dingen geschie-
 et quod vidimus testamur, et testi- den⁵? * Jesus antwoordde, en
 12 monium nostrum non accipitis. zeide tot hem : Gij zijt een lee-
 * Si terrena dixi vobis, et non raar in Israël, en kent toch deze
 13 creditis : quomodo, si dixero dingen niet⁶? * Voorwaar, voor-
 vobis cælestia, credetis? * Et waar zeg ik u, wij spreken wat
 nemo ascendit in cælum, nisi qui wij weten, en wij getuigen wat
 descendit de cælo, Filius homi wij gezien hebben, doch gijlie-
 den neemt onze getuigenis niet
 aan⁷. * Indien ik ulieden aard- 12

De zin is niet : Al wie uit het vleesch geboren wordt, *is vleesch*, dat is, heeft eene door de erfzonde *bedorven* menschelijke natuur ; want al is dit eene waarheid des geloofs, zij wordt echter op deze plaats niet geleerd. Van de menschelijke natuur als gevallen in Adam, en daardoor met de erfzonde besmet, wordt hier geenzins gesproken ; en al bestond er ook geene erfzonde, toch bleef het eene waarheid : *Wat uit het vleesch geboren is, is vleesch*.

1) Door gebaren had Nikodemus zijne verwondering te kennen gegeven over deze *nieuwe geboorte uit den Geest* : doch zijne verwondering kwam voort uit ongelooft aan Jesus' woorden; om welke reden de Zaligmaker hem berispelend toevoegt : *Verwonder u niet*, enz.

2) *gijlieden*, gij en uwe gelijken. Wat boven (vs 3 en 5) *algemeen* gezegd is, wordt hier met toepassing op bijzondere personen (*gijlieden*) herhaald.

3) De werking van den heiligen Geest bij die geestelijke geboorte wordt eenigzins opgehelderd door een voorbeeld genomen van den wind, die hier *gepersonificeerd* is : *de wind waait waar, waarheen hij wil*, nu hier- dan daarheen; en ofschoon gij door het gehoor zijne werking verneemt, *toch weet ge niet van waar hij komt of waar hij henen gaat*, gij ziet den wind noch aankomen, noch weggaan; evenzo is het gelegen met den heiligen Geest, die vrijmagtig en onzichtbaar in zijne werkdadigheid, door zijne werking in den mensch zich openbaart.

4) *alzo is eeniegelijc*, alzoo is de werking van den heiligen Geest omtrent *een iegelijk die uit den Geest geboren is*.

5) Nikodemus heeft wel gevat, dat Jesus van eene geestelijke geboorte gesproken heeft, maar verklaart toch, nog niet te begrijpen, *hoe deze dingen* (die wedergeboorte en de werkdadigheid daarin van den heiligen Geest) *konden geschieden*.

6) De oude propheten (Ez 36, 25—28. Zach 13, 1), de dagen van den beloofden Messias beoogende, hadden eene toekomstige reiniging van zonden door water en eene geestelijke herschepping door de kracht Gods voorzegd. Nikodemus had *als leeraar der Israëlieten* deze godspraken moeten kennen; hij zou dan als een *geloovig* Israëliet, bij deze kennis, niet gevraagd hebben naar de *mogelijkheid* dier wedergeboorte, waarvan Jesus hem de noodzakelijkheid verkondigd had.

7) *doch gijlieden*, enz. De Zaligmaker berispt hier Nikodemus' ongelooft aan zijne woorden; en hij zegt : *gijlieden*, omdat hij niet Nikodemus alleen, maar ook diens

14 nis, qui est in caelo. * Et sicut
 Moyses exaltavit serpentem in
 deserto; ita exaltari oportet Fi-
 15 lium hominis: * ut omnis, qui
 credit in ipsum, non pereat, sed
 habeat vitam aeternam. (Nm 21, 9).

sche dingen gezegd heb, en gij
 niet gelooft: hoe zult gij dan
 gelooven, als ik u hemelsche
 dingen zeggen zal? * En nie- 13-
 mand² is opgestegen ten hemel³,
 dan hij die uit den hemel is
 nedergedaald⁴, de Zoon des men-
 schen⁵, die in den hemel is⁶.

gelijken op het oog heeft. Hij verlangt van Nikodemus, dat hij *die dingen* (vs 9) op zijn woord geloove, ofschoon hij al niet begrijpe, *hoe zij kunnen geschieden* (vs 9); en tot dat einde betuigt hij hem plegtig (*voorwaar, voorwaar*) de zekerheid van hetgene hij hem had voorgehouden (vs 3, 5): *Wij spreken, wat wij weten*, enz. Als tot verhooging van zijn gezag zegt Jesus hier *wij voor ik*. Vgl vs 32. Het *parallelistisch* gezegde van Jesus heet deze kracht: Wij verkondigen wat wij met de volste zekerheid weten, als hebbende het *gezien*. — Het spreekt van zelf, dat het *zien* hier genomen is in eenen overdragtelijken zin; door het *zien* namelijk, gelijk ook elders door het *hooren*, beteekent de God-mensch zijne *onmiddellijke* kennis van God en zijne raadsbesluiten, welke onmiddellijke kennis hem, als den Zone Gods, van nature eigen is om zijne wezens-eenheid met God den Vader en God den heiligen Geest. Vgl 8, 38. De eeniggeboren Zoon, *die in den schoot des Vaders is*, dat is, die van alle eeuwigheid is bij God (vs 1), zijnde één goddelijk wezen met den Vader en den heiligen Geest, hij die God *ziet*, (vgl 3, 11; 8, 38) d. i. om zijne wezens-eenheid met God den Vader en God den heiligen Geest van nature onmiddellijke en volmaakte kennis heeft van God en zijne verborgenheden, en alzoo in staat is om hem volkomenlijk te openbaren, *die heeft hem ons verklaard*, ons zijn wezen en raadsbesluiten duidelijk doen kennen. Vgl Jo 1, 18.

1) *Indien ik ulieden aardse . . hemelsche*, enz. De Zaligmaker spreekt wel *tot Nikodemus* alleen, doch hij spreekt niet *van hem* alleen, maar ook van zijns gelijken; en hij denkt hier in 't algemeen aan zijne prediking, waarbij ook Nikodemus zal tegenwoordig zijn geweest. De zin is: Indien gijlieden mij niet gelooft, wanneer ik u *aardse dingen* zeg, wanneer ik u de eerste beginselen mijner leer verkondig, hoe zult gij dan gelooven, wanneer ik tot u spreken zal over *hemelsche dingen*, over veel verhevener stukken mijner leer, en die 's menschen verstand nog veel verder te boven gaan?

2) De Zaligmaker gaat voort met spreken, nog eens, gelijk in vers 11, aan Nikodemus, die hem voor een Godsgezant erkend had (vs 2), de geloofwaardigheid voorhoudende der leer, welke hij verkondigde. En hij geeft hem tot dat einde te verstaan, dat hij onder de Godsgezanten zijns gelijken niet heeft; dat zijne kennis van God en diens raadsbesluiten eene onmiddellijke kennis is, en dat deze hem toekomt ter oorzaak van zijnen goddelijken oorsprong, als den Zone Gods.

3) *Niemand is opgestegen ten hemel*. Op dit *opstijgen* mag niet gedrukt worden. *Niemand is ten hemel opgestegen* is hier zooveel gezegd als *niemand is in den hemel geweest*, dat hij de verborgenheden Gods zoude kennen; zoodat de gedachte in die woorden van Jesus uitgedrukt niet verschilt van hetgeen de Evangelist Joannes te kennen gaf, als hij zeide (1, 18): *Niemand heeft ooit God gezien*.

4) *dan hij, die uit den hemel is nedergedaald* door op aarde de menschelijke natuur aan te nemen. Hij alleen, *die in den hemel is, die in den schoot des Vaders is* (Jo 1, 18), hij alleen *heeft God gezien*, en zeide daarom zoo even (vs 11) van zich zelve: *Wat wij gezien hebben, getuigen wij*. Vgl noot 7 op bladz. 514.

5) *de Zoon des menschen*. Jesus spreekt van zich zelve in den derden persoon. Zie over deze benaming. *Zoon des menschen*, noot 3 op bladz. 106.

6) *die in den hemel is*. De God-mensch, zijnde naar zijne goddelijke natuur overal tegenwoordig, *is* in den hemel; en Gods Zoon mag alleen in dien zin gedacht worden.

- 16 * Sic enim Deus dilexit mundum, * En gelijk Moses¹ in de woestijn 14
 ut Filium suum unigenitum da- de slang verhieft²; alzoo moet de
 ret: ut omnis, qui credit in eum, Zoon des menschen verheven
 non pereat, sed habeat vitam 15
 æternam. (I Jo 4, 9.) * Non enim worden: * opdat ieder, die in
 misit Deus Filium suum in mun- hem geloofd, niet verloren ga,
 dum, ut judicet mundum, sed ut 16
 salvetur mundus per ipsum. * Want zóó lief³ heeft God de
 18 * Qui credit in eum, non judica- wereld gehad, dat hij zijnen
 tur: qui autem non credit, jam eeniggeboren Zoon gegeven
 judicatus est: quia non credit, heeft: opdat een ieder, die in hem
 17 God heeft zijnen Zoon in de
 19 nomine unigeniti Filii Dei. * Hoc wereld niet gezonden⁵, opdat hij
 est autem iudicium: quia lux de wereld zoude oordeelen⁶,
 venit in mundum, et dilexerunt maar opdat de wereld door hem
 18 zou behouden worden. * Die in
 hem geloofd⁷, wordt niet geoor-

uit den hemel te zijn nedergedaald, dat hij, door zijne menschwording zonder den hemel te verlaten, begonnen heeft als God-mensch op aarde zich te vertoonen, als ware hij door eene plaatselijke beweging uit den hemel nedergedaald op aarde.

1) De Zaligmaker gaat nu voort met Nikodemus te leeren, dat er zonder het geloof in hem, geene zaligheid is voor den mensch; en tegelijk openbaart hij hem eenigermate het geheim der Verlossing door zijnen dood aan het kruis.

2) Naar Moses' verhaal (Nm 21, 5, volg.), zond God onder de Israëlieten, tot straf, eene soort van slangen, aan wier giftige beten velen stierven. *En zij kwamen tot Moses, en zeiden: Wij hebben gezondigd, omdat wij gesproken hebben tegen den Heere en tegen u; bid den Heer, dat hij de slangen van ons wegneme. En Moses bad voor het volk. En de Heer zeide tot hem: Maak eene koperen slang, en stel haar voor een teeken* (Hebr.: stel haar op eenen staak); *al wie gebeten is, en haar aanziet, zal in het leven blijven. Moses dan maakte eene koperen slang, en stelde haar voor een teeken* (Hebr.: stelde haar op eenen staak); *en die gebeten waren, en haar aanzagen, werden genezen.* In dit verheffen of ophangen der koperen slang aan een hout, en in het genezen worden dergenen, welke die slang aanzagen, was een prophetische tijpe of voorbeeld gegeven; *alzoó, zegt Jesus van zich zelve sprekende, moet ook, naar Gods raadsbesluit, de Zoon des menschen, de beloofde Messias, verheven worden, aan een kruishout gehangen worden, ten einde door zijnen dood de verdienende oorzaak van zaligheid te zijn voor allen, opdat een iegelijk, die in hem geloofd, het eeuwige leven hebbe en niet verloren ga.*

3) *Want zóó lief, enz.* Dit *want* geeft de beweegreden op van het voorafgaande *opdat een iegelijk, enz.* Gods onuitsprekelijke liefde tot de menschen was de beweegreden voor de verlossing en zaligmaking van het gevallen menschedom door den kruisdood van het vleeschgeworden Woord des Vaders.

4) *Want.* Dene redengevende bevestiging van het gezegde in het vorige vers.

5) *gezonden,* door zijne menschwording.

6) *oordeelen,* wijl dat oordeel een oordeel van verdoeming zou geweest zijn, is hier *veroordeelen,* en zoo ook in het volgende vers.

7) *die in hem geloofd, enz.* Dit vers verklaart en bewijst het gezegde in het vorige vers: *God heeft zijnen Zoon niet gezonden, opdat hij de wereld zoude oordeelen.* Want een van beiden geschiedt: of iemand geloofd in hem, of wel hij weigert in hem te gelooven; geloofd hij in hem, *hij wordt niet geoordeeld, maar krijgt door de genade der regtvaardigmaking vergiffenis van zijne zonden, en wordt een kind van God; weigert hij daarentegen in hem te gelooven, ook dan wordt hij door den Zoon niet geoordeeld;*

homines magis tenebras, quàm
 lucem : erant enim eorum mala
 20 opera. (*Sup* 1, 9.) * Omnis enim,
 qui male agit, odit lucem, et non
 venit ad lucem, ut non arguantur
 21 opera ejus : * qui autem facit veri-
 tatem, venit ad lucem, ut mani-
 festentur opera ejus, quia in Deo
 sunt facta.

22 * Post hæc venit Jesus, et
 discipuli ejus in terram Ju-
 dæam : et illic demorabatur cum
 eis, et baptizabat. (*Inf* 4, 1.)

deeld : maar die niet gelooft, is
 alreeds geoordeeld : omdat hij
 niet gelooft in den naam des
 eeniggeboren Zoons van God.
 * Dit nu is het oordeel¹ : dat het
 19 licht in de wereld is gekomen, en
 de menschen de duisternis meer
 hebben liefgehad, dan het licht :
 want hunne werken waren boos².
 * Want al wie³ kwaad doet, haat
 20 het licht, en komt niet tot het
 licht, opdat zijne werken niet
 berispt worden : * maar die de
 21 waarheid doet⁴, komt tot het
 licht, opdat zijne werken open-
 baar worden, dewijl zij in God⁵
 gedaan zijn.

* Hierna⁶ kwam Jesus, en zijne
 22 leerlingen in het land van Judea :
 en aldaar verbleef hij met hen,
 en doopte⁷. * Ook Joannes nu
 23

hij is alreeds geoordeeld, namelijk door het oordeel over Adam en zijne afstammelingen uitgesproken. Hij werd *een kind des toorns* geboren (Eph 2, 3), en *Gods toorn blijft op hem* (Jo 3, 36), en dit, omdat hij niet gelooft in den eeniggeboren Zoon van God, en derhalve weigert het van God geschonken middel te bezigen, om van die verdopenis bevrijd te worden. Deze laatste woorden bevatten eene nadrukkelijke herhaling der reden van die veroordeeling, welke reden reeds gezegd was in het voorafgaande : doch die niet gelooft.

1) Dit nu is het oordeel : dat het licht, enz. Het woord oordeel staat hier metonymisch voor de oorzaak van dat oordeel. Versta het gezegde zoo, als of er geschreven stond : Dit nu is het, wat de menschen in het verderf stort : dat het licht, de eeniggeboren Zoon van God (vs 18), in de wereld gekomen is door zijne menschwording, om de menschen door zijne leer te verlichten met het licht der waarheid (vgl. 10, 46), en dat zij, in plaats van dit licht te ontvangen, de duisternis, waarin zij verkeerden, hebben liefgehad, en niet het licht.

2) want hunne werken waren boos. Hierin lag de reden, waarom zij het licht niet aannamen, maar de duisternis liefhadden, en niet het licht.

3) Want al wie, enz. Waarom zij, wier werken boos zijn, de duisternis lief hebben en niet het licht, dit wordt nu in vers 20 en 21 aangetoond uit eene algemeene waarheid berustende op de ondervinding : die het booze doet, schroomt het licht, hij komt niet voor den dag, hij verbergt zich ; niet zoo hij, die de waarheid doet. Door de waarheid, als reeds genoeg blijkt uit de tegenstelling, die kwaad doet, wordt hier verstaan het zedelijk ware, alzoo het goede.

4) die de waarheid doet. Zie noot 3.

5) Iets in God gedaan, is iets gedaan naar Gods wil en wet.

6) Hierna, t. w. na deze zamenpraak met Nikodemus (vs 1—21), welke in Jerusaleem (zie 2, 13) had plaats gehad, verliet Jesus de hoofdstad, en begaf zich met zijne leerlingen in het land (in de landelijke streken buiten de hoofdstad) van Judea.

7) en doopte, dat is, hij liet zijn doopsel, het doopsel waarvan hij met Nikodemus gesproken had, door zijne leerlingen bedienen. Vgl. 4, 2. Evodius, de opvolger

- 23 * Erat autem et Joannes baptizans in Ænnon, juxta Salim: quia aquæ multæ erant illic, et veniebant, et baptizabantur. Nondum enim missus fuerat Joannes in carcerem.
- 24
- 25 * Facta est autem quæstio ex discipulis Joannis cum Judæis de Purificatione. * Et venerunt ad Joannem, et dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Jordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, et omnes veniunt ad eum. (*Sup*
- 26
- 27 **1**, 19.) * Respondit Joannes, doopte *toen* te Ænnon, nabij Salim¹: omdat aldaar veel water was², en men kwam³, en liet zich doopen. * Want Joannes was nog niet in de gevangenis gezet⁴.
- * Doch⁵ er ontstond van *den kant* der leerlingen van Joannes een geschil met *sommige* Joden⁶ over de Reiniging⁷. * En zij kwamen tot Joannes, en zeiden tot hem⁸: Rabbi! die bij u was over de Jordaan⁹, van wien gij getuigenis gegeven hebt, zie deze doopt, en allen komen tot hem¹⁰. * Joannes antwoordde, en zeide¹¹: Een mensch kan niets

van Petrus op den stoel van Antiochië, berigt ons, dat Petrus alleen door den Zaligmaker met eigen handen is gedoopt geworden. (Zie Nicephor. Hist. Lib. 2, Cap. 3).

De H. Chrysostomus (Hom. 29) meende, dat het doopsel, hier door Jesus' leerlingen bediend, niet het doopsel was van Christus, maar een boetdoopsel, gelijk dat van Joannes.

¹) *Ænnon, nabij Salim*. Volgens Eusebius en Hieronymus lagen deze twee plaatsen acht Romeinsche mijlen (drie uren) ten zuiden van Scythopolis, derhalve niet verre van de Samaritaansche grenzen. Vroeger had Joannes zijnen boetdoop elders bediend. Zie Jo **1**, 28. Lk **3**, 3.

²) Joannes doopte bij *indompeling*, waartoe eene zekere diepte van water vereischt werd.

³) *men kwam*. Ook hier (vgl. Mt **3**, 3) *kwamen* er van zijne volksgenooten tot hem en ontvingen zijnen boetdoop. Zie over den doop van Joannes de noot op Mt **3**, 5, 6.

⁴) Uit het verhaal van Mattheüs (**4**, 11, 12) kon het iemand toeschijnen, dat Joannes de Dooper op dit tijdstip alreeds in de gevangenis geworpen was. Om deze verkeerde opvatting voor te komen, teekent onze Evangelist hier aan, dat de Dooper alstoen nog in vrijheid was.

⁵) *Doch er ontstond*. In 't Grieksch: *Er ontstond dan*, t. w. om dat doopen van Jesus in vs 22 vermeld.

⁶) *met sommige Joden*. Volgens de meeste Grieksche handschriften: *met een Jood*. Men denke aan een Jood of aan Joden, die door de leerlingen van Jesus (vs 22) waren gedoopt geworden.

⁷) *een geschil van Reiniging*, over den doop: welke doop de voorkeur verdiende, die van Joannes, of die van Jesus. Doch naar vs 26 (*deze doopt*) is het waarschijnlijker, dat de leerlingen van Joannes beweerden, dat hun Meester alleen het regt had om te doopen.

⁸) Zij bragten het geschil tot hunnen Meester

⁹) *die bij u was over de Jordaan* (zie **1**, 28 volg). Het is met minachting gesproken.

¹⁰) *van wien gij getuigenis gegeven hebt*, hij, wien gij hebt bekend gemaakt, en die aan u zoo groote verplichting heeft, *deze doopt* nu ook; hij treedt in uw ambt, *en allen komen tot hem*; uw eer en aanzien loopen gevaar, indien gij hem dat doopen niet belet!

¹¹) Joannes antwoordde hun door eene heerlijke getuigenis af te leggen aangaande Jesus' voortreffelijkheid boven hem. Zij hadden geklaagd, dat Jesus doopte, *dat allen tot hem kwamen* (dat de groote toeloop thans was tot Jesus' doop) en dat Joannes' eer en aanzien daardoor daalden. De Dooper antwoordt op alles.

et dixit : Non potest homo acci-
 pere quidquam, nisi fuerit ei
 28 datum de caelo. * Ipsi vos mihi
 testimonium perhibetis, quòd
 dixerim : Non sum ego Christus:
 sed quia missus sum ante illum.
 29 (*Sup* 1, 20.) * Qui habet spon-
 sam, sponsus est : amicus
 autem sponsi, qui stat, et audit
 eum, gaudio gaudet propter
 vocem sponsi. Hoc ergo gaudium
 30 meum impletum est. * Illum

nemen¹, tenzij het hem gegeven
 is uit den hemel. * Gij zelven zijt
 28 mij getuigen², dat ik gezegd heb:
 Ik ben de Christus niet: maar ik
 ben vóór hem uitgezonden. * Die
 29 de bruid heeft³, is de bruidegom:
 doch de vriend des bruidegoms,
 die *daar* staat, en hem hoort, ver-
 blijdt zich zeer om de stem des
 bruidegoms. Deze mijne blijd-
 schap dan is vervuld geworden.
 * Hij moet grooter worden, maar
 30 ik kleiner⁴. * Die van boven
 31 komt⁵, is boven allen. Die van de

1) *Een mensch kan niets nemen*, kan niets met regt, en mag derhalve zich *niets*, geen gezag, geene magt toeëigenen, tenzij die hem *uit den hemel* (d. i. van God) gegeven is. — Bij dit algemeen gezegde bedoelt de Dooper zich zelven, en hij geeft zijnen leerlingen daardoor te verstaan, dat hij de magt niet had om zich tegen Jesus' handelingen te verzetten.

2) In zijne redenering voortgaande, herinnert Joannes hun, hoe zij zelven konden getuigen, dat hij gezegd had, zeer verre in waardigheid beneden Jesus te staan, daar hij openlijk verklaard had (zie Jo 1, 19—28), dat niet hij, maar Jesus de Christus, de beloofde Messias was, en hij zelf niets meer dan zijn dienaar, als *Voorlooper* of wegbereider.

3) *Die de bruid heeft*, enz. De Dooper zet zijne rede voort door een zinnebeeld, genomen van een gebruik onder de Joden bij huwelijksverbindtenissen, waarbij de zoogenoemde *vriend des bruidegoms* eene soort van middelaarschap uitoefende: hij bezorgde namelijk in zekeren zin zijnen vriend eene bruid; en bij het bruiloftsfeest stond hij hem ter dienst. De Dooper zegt dan tot die leerlingen: Hij, wien de bruid toekomt, is de ware bruidegom, niet *de vriend des bruidegoms*; doch de vriend des bruidegoms wel verre van hem zijn geluk te benijden of zijne bruid voor zich te nemen, staat hem bij het bruiloftsfeest ter dienst en verblijdt zich in het hooren van de vreugdestem des bruidegoms. En hiermede geeft Joannes hun te verstaan, hoe hij in zijne betrekking tot Jesus de mindere en ondergeschikte persoon was; dat, wel verre van hem dien grooten toeloop te benijden, hij zich daarover moest verheugen, en dat ook inderdaad *zijne blijdschap* daardoor *was vervuld geworden*. — Door de *bruid* in dit zinnebeeld zijn bedoeld diegenen, die waarschijnlijk grootendeels, door de prediking en de dienst van Joannes opgewekt, thans tot Jesus kwamen, en zijn doopsel ontvangende (vs 22), het eerste beginsel waren van zijne Kerk.

4) *Hij moet grooter worden*. Joannes wil zeggen: Dat, wat gij ziet gebeuren, is juist datgene wat geschieden moest. Dat Jesus in eer en aanzien bij de menschen en in getal van leerlingen toeneemt, en ik daarentegen afneem, ligt in den aard en de bestemming van zijne en mijne zending; het geschiedt alzoo volgens het raadbesluit Gods.

5) *die van boven komt*, enz. Woordelijk naar het Grieksch: *De van boven komende*. De Dooper gaat voort met spreken tot zijne leerlingen, en onderrigt hen aangaande Jesus' voortreffelijkheid. En door deze beschrijvende uitdrukking, *die van boven komt*, geeft hij zijnen leerlingen te kennen, dat Jesus is van goddelijken oorsprong, der goddelijke natuur deelachtig, God en mensch; waarom hij hem ook terstond hierna (vs 35) noemt *den Zoon van God*. En hij zegt hier van Jesus, dat hij is *boven allen*, boven Moses en al de overige Godsgezanten, en derhalve ook boven hem (Joannes) oneindig verheven.

oportet crescere, me autem mi-
 31 nuī. * Qui desursum venit, super
 omnes est. Qui est de terra, de
 terra est, et de terra loquitur.
 Qui de cælo venit, super omnes
 32 est. * Et quod vidit, et audivit,
 hoc testatur: et testimonium ejus
 33 nemo accipit. * Qui accipit ejus
 testimonium, signavit quia Deus
 34 verax est. (*Rom 3, 4.*) * Quem
 enim misit Deus, verba Dei
 loquitur: non enim ad mensuram
 35 dat Deus spiritum. * Pater diligit

aarde is¹, is van de aarde, en
 spreekt van de aarde. Die van
 den hemel komt², is boven allen.
 * En wat hij gezien, en gehoord
 heeft³, dat getuigt hij: nie-
 32 mand neemt zijne getuigenis
 aan⁴! * Die zijne getuigenis⁵
 33 aangenomen heeft, heeft beze-
 geld dat God waarachtig is.
 * Want hij dien God gezonden
 34 heeft, spreekt de woorden Gods:
 want⁶ niet met mate geeft God
 den geest. * De Vader⁷ heeft 35

¹) *die van de aarde is*, enz. Tegenover dengene, *die van boven komt*, stelt Joannes eenen (zich zelven bedoelende) *die van de aarde is*, dat wil zeggen, die een louter aardischen oorsprong heeft, die een gewoon mensch is, niets meer dan een mensch, gelijk hij, Joannes de Dooper, de Propheten en de overige stervelingen. Het gezegde: *die van de aarde is, is van de aarde*, bevat geene tautologie, dewijl het eerste gedeelte daarvan *den oorsprong* beteekent, en het tweede *de natuur*. Zoo de oorsprong, zoo de natuur: die van de aarde is, is aardisch. En *hij spreekt van de aarde*, hij spreekt aardisch dat is, de kennis, welke hij, als aardisch, uit zich zelven heeft, gaat de kracht van het menschelijk vernuft niet te boven; want zoo ook de natuur, zoo ook het werken.

²) *Die van den hemel komt, is boven allen*. Het gezegde (*die van boven komt, is boven allen*) in het eerste lid van dit vers, wordt nog eens met nadruk herhaald, om daarna de antithese te binden van het: *en spreekt van de aarde*. Die van den hemel komt, spreekt van den hemel, dat is, zijne kennis is goddelijke, onmiddellijke kennis, *wat hij gezien, en gehoord heeft, dat getuigt hij*. Zie voorts nog voor den zin van deze woorden, noot 7 op bladz. 514. De dooper geeft hiermede zijnen leerlingen zijdelings hunne verpligting te kennen om in Jesus te gelooven.

³) Zie de voorgaande noot.

⁴) *en niemand neemt zijne getuigenis aan!* Het is hyperbolisch gezegd, als genoeg blijkt uit het volgende vers. Vgl Jo 1, 11, 12. Zij die in Jesus geloofden waren zeer weinigen in vergelijking met het aantal dergenen, die weigerden in hem te gelooven.

⁵) *zijne getuigenis*, dat is, de leer, welke hij verkondigt. De zin is: Die in Jesus gelooft, heeft door die daad, als ware het door *bezegeling*, praktisch deze waarheid bevestigd, *dat God waarachtig is*; want men geeft geen geloof, tenzij aan hetgeen men voor waar houdt; en aan Jesus geloovende, geloof men aan God; *want* (vs 34) Jesus is Gods afgezant en spreekt, als zoodanig, *Gods woorden*. Men vergelijke hier Jesus gezegde (Jo 7, 16): *Mijne leer is de mijne niet, maar desgenen, die mij gezonden heeft*.

⁶) *want*. De tweede *want* geeft de reden op van het voorafgaande: *hij spreekt de woorden Gods*: wat hij spreekt, 't is alles Gods woord, als zijnde alles gesproken uit Gods Geest; *want niet met mate*, gelijk de overige Godsgezanten, heeft hij den Geest ontvangen, maar *God geeft hem den Geest* zonder mate, overvloedig. — Jesus Christus, naar zijne goddelijke natuur, één God met den Vader en den heiligen Geest, is, naar zijne menschheid, van het eerste oogenblik zijner menschwording af, met al de gaven des H. Geestes vervuld geworden, en dit met al die volheid, waarvoor zijne menschelijke natuur, als zoodanige, vatbaar was. Hij kon derhalve, als geheel vervuld van den heiligen Geest, niet spreken dan uit den Geest Gods, zoodat van hem in den volsten zin kon gezegd worden: *hij spreekt de woorden Gods*.

⁷) De Dooper gaat voort met Jesus' voortreffelijkheid te verkondigen, gewagende van de onbeperkte magt over alles, welke de Vader aan zijnen vleeschgeworden Zoon verleend heeft: God de Vader, zegt hij, heeft zijnen Zoon lief, en ter oorzaak van die liefde heeft hij *alles*, zonder eenige uitzondering aan zijne macht onder-

36 Filium: et omnia dedit in manu ejus. * Qui credit in Filium, habet vitam æternam: qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum. (I Jo 5, 10.)

den Zoon lief: en heeft alles in zijne hand gegeven.* Wie in den Zoon gelooft¹, heeft het eeuwige leven²: doch wie niet gelooft in den Zoon, zal het leven niet zien, maar de toorn Gods blijft op hem³.

VIERDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus verlaat Judea, om de vervolgingen der Phariseërs te ontgaan, en vertrekt naar Galilea, zijnen weg nemende door Samarië, vs 1—4. Te Sichar aangekomen en vermoeid van de reis, zit hij neder bij de Jakobsbron; en terwijl zijne leerlingen de stad zijn ingegaan om spijs te koopen, houdt hij een gesprek met eene Samaritaansche vrouw, waarvan het gevolg is, dat zij hem eerst voor een propheet of Godsgezant, en daarop voor den Messias erkent, vs 5—26. De leerlingen komen uit de stad met spijs terug; doch Jesus in plaats van daarvan gebruik te maken, spreekt tot hen over eene geestelijke spijs, welke hij thans moest nuttigen, en over het inoogsten van geestelijke vruchten, waartoe hij hen aanmoedigt, vs 27—38. Vele van de Sicharieten, door die Samaritaansche vrouw daartoe opgewekt, komen met haar tot Jesus, en gelooven in hem; en op hun verzoek dat hij bij hen wilde vertoeven, blijft hij twee dagen te Sichar, vs 39—42. Van daar vervolgt Jesus zijne reize naar Galilea; hij wordt door de Galileërs goed ontvangen; en nu voor de tweede maal te Kana gekomen, toont hij aldaar wederom zijne wonderkracht in het oogenblikkelijk genezen van een zieltogenden jongeling, vs 43—54.

1 * Ut ergo cognovit Jesus quia audierunt Pharisei quòd Jesus plures discipulos facit, et baptizat, quàm Joannes, (Sup 3, 22.)
2 * (quamquam Jesus non baptizaret, sed discipuli ejus) * reliquit Judæam, et abiit iterum in

* Toen dan Jesus vernam dat de Phariseërs gehoord hadden⁴ dat Jesus meer leerlingen dan Joannes maakt, en doopt, * (of-schoon Jesus zelf niet doopte, maar zijne leerlingen⁵) * zoo verliet hij Judea⁶, en ging wederom⁷

worpen. Jesus-Christus verkreeg als mensch, in den tijd, uit liefde en genade, wat hem van alle eeuwigheid toekwam als God. Vgl. Lk 10, 22. en de noot op dat vers.

1) De Dooper besluit met zijnen leerlingen plegtig te verklaren, dat het geloof in den Zoon noodzakelijk is ter zaligheid.

2) *het eeuwige leven*. Dit eeuwige leven, waarvan de verdienende oorzaak is het vleeschgeworden Woord, vangt aan voor den mensch op deze wereld door de regtvaardigmaking, dat is, door de vergiffenis der zonden en de heiligmakende genade; en vermeerderd wordt hem dit eeuwige leven in de andere wereld door de gelukzaligheid der ziel; en door de verrijzenis des vleesches bereikt dit eeuwige leven zijne algemeene volmaking. Vgl. noot 4 op bladz. 494.

3) Vgl. Eph 2, 3.

4) Die groote toeloop tot Jesus, waarvan in 3, 26 melding is gemaakt, was ook den Phariseërs ter ooren gekomen, en zij zagen dit, even als de leerlingen van Joannes (ibid.), met ongenoegen aan.

5) Door deze bemerking verbetert de Evangelist het onnaauwkeurige van dat berigt (vs 1): *Jesus maakt, en doopt*, enz. Zie hier ook noot 7 op bladz. 517.

6) om zich bloot te stellen aan de vervolging der Phariseërs, zijnde *zijne ure nog niet gekomen* (Jo 13, 1).

7) *wederom*. Deze terugreis naar Galilea is dezelfde, waarvan Mt (4, 12), Mk (1, 14), en Lk (4, 11) gewagen.

4 Galilæam. * oportebat autem 4
 eum transire per Samariam. 5
 5 * Venit ergo in civitatem Sama-
 riaræ, quæ dicitur Sichar : juxta
 prædium, quod dedit Jacob Joseph
 filio suo. (Gn 33, 19; 48, 22. Jos
 6 24, 32.) * Erat autem ibi fons 6
 Jacob. Jesus ergo fatigatus ex iti-
 nere, sedebat sic supra fontem. 7
 7 Hora erat quasi sexta. * Venit
 mulier de Samaria haurire
 aquam. Dicit ei Jesus : Da mihi 8
 8 bibere. * (Discipuli enim ejus
 abierant in civitatem ut cibos
 9 emerent.) * Dicit ergo ei mulier
 illa Samaritana : Quomodo tu
 Judæus cum sis, bibere a me pos-
 cis, quæsum mulier Samaritana?
 10 non enim coutuntur Judæi Sama-
 ritanis. * Respondit Jesus, et
 dixit ei : Si scires donum Dei, et
 quis est, qui dicit tibi : Da mihi
 naar Galilea. * en hij moest door
 Samarië gaan¹. * Hij komt dan
 aan eene stad van Samarië.
 Sichar² genaamd: nabij het land-
 goed, 't welk Jakob gaf aan
 zijnen zoon Joseph³. * Aldaar
 nu was de Jakobs-bron⁴. Jesus
 dan vermoed van de reis, ging
 zoo zitten aan de bron. Het
 was omtrent de zesde ure⁵. * Er
 komt eene vrouw uit Samarië⁶
 om water te putten. Jesus zegt
 tot haar : Geef mij te drinken !
 * (Want zijne leerlingen⁷ waren
 naar de stad gegaan om spijs te
 koopen⁸.) * Die Samaritaansche
 vrouw dan zegt tot hem : Hoe
 vraagt gij daar ge een Jood zijt⁹,
 te drinken van mij, die eene
 Samaritaansche vrouw ben ?
 want de Joden houden geene
 gemeenschap met de Samaritanen¹⁰. * Jesus antwoordde, en
 zeide tot haar : Indien gij de gave
 Gods¹¹ kendet, en *wist* wie hij is,
 die tot u zegt : Geef mij te drin-

1) Jesus had zijne reis ook kunnen maken door het Overjordaansche; doch om den korsten weg te nemen naar Galilea, *moest* hij door het landschap van Samarië gaan.

2) *Sichar* (beter *Sychar* geschreven) is het stadje, dat vroeger den naam van *Sichem* droeg (Gn 33, 18).

3) Zie Gn 33, 18, 19; 48, 22. Jos 24, 32.

4) De Aartsvader Jakob had daar ter plaatse eenen put gegraven, iets wat door overlevering bekend was.

5) alzoo omtrent den middag, volgens de Joodsche uurtelling. Zie noot 3 op bl. 129.

6) *eene vrouw uit Samarië*, d. i. uit het landschap Samarië geboortig, eene Samaritaansche vrouw, woonachtig in de stad *Sichar*, als blijkt uit het verhaal (vs 28).

7) zoovelen hem op die reis vergezelden.

8) De Evangelist wil door deze aanmerking te kennen geven, dat Jesus, indien zijne leerlingen toen niet afwezig waren geweest, van hen deze dienst zoude gevraagd hebben.

9) Die vrouw bemerkte dit aan Jesus' spraak

10) en daarom kwam het haar vreemd voor, dat Jesus van haar eenige dienst begeerde. Het is eene bemerking van den Evangelist, om zijnen lezers begrijpelijk te maken, waarom die Samaritaansche vrouw zoo sprak — De haat tusschen de Joden en de Samaritanen, een volk niet van zuiver Israëlitischen oorsprong (zie noot 5 op bladz. 62), dagteekende van den tijd, dat de Joden hun geweigerd hadden deel te nemen aan den herbouw des tempels na den terugkeer uit de Babylonische ballingschap.

11) *de gave Gods kendet*, enz. Indien gij *wist*, hoe groot eene weldaad God u in dit oogenblik bewijst, door u tot mij te voeren en met mij te laten spreken.

bibere : tu forsitan petisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam.
 11 *Dicit ei mulier: Domine, neque in quo haurias habes, et puteus altus est: unde ergo habes aquam vivam? * Numquid tu major es patre nostro Jacob, qui dedit nobis puteum, et ipse ex eo bibit, et filii ejus, et pecora ejus? * Respondit Jesus, et dixit ei: Omnis, qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum: * sed aqua,

ken: — gij zoudt hém welligt gevraagd hebben¹, en hij zou u levend water² hebben gegeven.
 *De vrouw zegt tot hem³: Heer⁴! gij hebt niets om meê te putten⁵, en de put is diep⁶: van waar hebt gij dan dat levend water⁷? *Zijt gij grooter dan⁸ onze vader Jakob⁹, die ons den put gegeven heeft, en zelf daaruit dronk, en zijne zonen, en zijn vee? * Jesus antwoordde¹⁰, en zeide tot haar: Al wie van dit water drinkt¹¹, zal wederom dorsten¹²: doch wie gedronken zal hebben van het water, dat ik hem geven zal, zal in eeuwigheid¹³ niet dorsten:

¹ gij zoudt hem welligt gevraagd hebben om u te drinken te geven. Op de woordjes gij en hem moet hier gedrukt worden. De zin is: nu heb ik u gevraagd, dat gij mij te drinken zoudt geven, maar welligt zoudt gij, terstond toen gij mij zaagt, dit van mij gevraagd hebben, indien gij de gave Gods kendet, en wist, enz.

² levend water beteekent naar Hebreewsch spraakgebruik zooveel als ons bron- of welwater. Maar Jesus neemt dit woord hier in eenen geestelijken zin, om daarmede te betekenen de kennis der waarheid, die ter zaligheid voert.

³ Zij heeft niet begrepen, dat Jesus van levend water in eenen geestelijken zin gesproken had. Zij denkt zóó: uit deze bron kan die vreemdeling mij geen water geven, want hij heeft geen gerief om te putten, en de put is diep; en hij kan toch ook in deze streek geen beter bronwater vinden, dan dit. Deze hare gedachten zijn uitgedrukt in vs 11 en 12.

⁴ Heer! Het is wel met eenigen eerbied gezegd, maar toch niet zonder alle ironie.

⁵ Het Grieksche woord hier door den Evangelist gebezigd, beteekent het noodige gereedschap om water uit eenen put opwaarts te halen.

⁶ de put is diep: aan scheppen uit den put kon derhalve niet gedacht worden. De Jakobs-bron (vs 6) wordt hier een put genoemd, omdat het bronwater daarin slechts tot zekere hoogte opwelde.

⁷ als wilde zij zeggen: Gij kunt er niet bijkomen.

⁸ Zij wil zeggen: en beter bronwater dan uit dezen put kunt gij ook niet geven; gij zijt toch niet wijzer dan onze vader Jakob, die ons dien put heeft nagelaten, enz. — Jakob, meende zij, wist voorzeker wel het beste bronwater te kiezen, dat in deze streek te vinden was.

⁹ onze vader Jakob. De Samaritanen, ofschoon voor een goed gedeelte van heiden-sche afkomst, hielden zich echter voor afstammelingen van Jakob door Ephraïm en Manasses, de beide zonen van Joseph.

¹⁰ Jesus verklaart zich niet regtstreeks voor grooter dan Jakob, maar hij geeft dit toch zijdelings te kennen, namelijk door die vrouw te verzekeren, dat het water, dat hij kon geven, het water van de Jakobs-bron zeer verre overtrof; doch voortgaande in zijne figuurlijke rede, drukt hij zich zoo uit, dat zij genoeg had kunnen begrijpen, dat hij niet sprak van water in den eigenlijken zin van dat woord.

¹¹ dat hier opwelt uit deze bron.

¹² Dit water zal wel voor het oogenblik zijnen dorst kunnen lesschen; doch kort daarna zal hij wederom dorst hebben.

¹³ De zin is: hij zal nooit meer dorst hebben. Hoe het komt, dat het water, hetwelk Jesus geeft, van zoodanige kracht is in ieder, die het drinkt, wordt gezegd in vs 14

quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam. * maar het water, dat ik hem geven zal, zal in hem eene bron worden¹ van water dat springt tot in het eeuwige leven. * De vrouw zegt tot hem : Heer ! geef mij dat water, opdat ik geen dorst hebbe : noch hier moete komen om te putten². * Jesus zegt tot haar³ : Ga heen, roep uwen man, en kom hier ! * De vrouw antwoordde, en zeide : Non habeo virum. Dicit ei Jesus : Ik heb geen man⁴. Jesus zegt tot haar : Gij hebt te regt gezegd, ik heb geen man⁵ : Bene dixisti, quia non habeo virum : * quinque enim viros habuisti, et nunc, quem habes, non est tuus vir : hoc vere dixisti. * want gij hebt vijf mannen gehad, en dien gij nu hebt, die is uw man niet : dit hebt gij naar waarheid gezegd. * De vrouw * Dicit ei mulier : Domine, video zegt tot hem : Heer ! ik zie dat quia Propheta es tu. * Patres gij een Propheet zijt⁶. * Onze

1) *het water... zal in hem eene bron worden*, enz. Onder het beeld van water verstaat Jesus den heiligen Geest, met welken allen, zoovelen in hem gelooven, als gedrenkt worden ; en die heilige Geest wordt in hen tot eene innerlijke genade-bron of fontein, springende tot in het eeuwige leven : door den voortdurenden bijstand van zijne genade voert de heilige Geest den mensch op tot in het eeuwige leven. Dat de medewerking van 's menschen vrijen wil daartoe vereischt wordt, behoeft niet verder gezegd.

2) De vrouw denkt nog altijd aan natuurlijk water ; zij schijnt echter nu niet meer te twifelen, of Jesus haar een voortreffelijker water geven kon dan dat van de Jakobs-bron, want het blijkt niet, dat zij spottend zou gezegd hebben : *Heer ! geef mij dat water* enz.

3) Jesus geeft hier aan zijn gesprek eene andere wending, om die vrouw te leeren, *wie hij was, die met haar sprak* (vs 10), ten einde haar op te wekken tot het geloof in hem ; kunnende zij langs dien weg deelachtig worden aan dat wonderwater, hetwelk hij haar wilde geven (vs 14). Jesus dan, ten einde eene gelegenheid te hebben, om haar zijne bovennatuurlijke kennis te doen gevoelen en tegelijk haar geweten te doen ontwaken tot boetvaardigheid beveelt haar dat zij haren man zal gaan roepen, wel wetende wat zij daarop zoude antwoorden.

4) *Ik heb geen man !* De vrouw antwoordt naar den zin van Jesus' woorden, en geeft hem te kennen, dat zij of ongehuwd of weduwe was, haar ontuchtig leven verbergende.

5) De Zaligmaker overtuigt haar, dat hij weet, wat er in haar leven is omgegaan, door haar aan te toonen, *hoe*, zij naar waarheid zeggen kon ; *ik heb geen man !* Het is zoo, hernam Jesus ; want gij hebt vijf mannen gehad, en hij, dien gij nu hebt (met wien gij thans leeft), is uw man, uw echtgenoot niet ! — Zij had vroeger achtervolgens vijf wettige mannen gehad, die haar gedeeltelijk door afsterven weduwe hadden gelaten, gedeeltelijk, naar het schijnt (vs 29), om wangedrag, door eenen scheidbrief haar vrijheid hadden gegeven, om met een ander in het huwelijk te treden ; en zij was niet getrouwd met den man, met welken zij thans leefde.

6) De vrouw is overtuigd, en met regt, dat Jesus, een vreemdeling in dit oord, niet anders dan door goddelijke openbaring heeft kunnen weten, wat hij haar gezegd

nostrum in monte hoc adoraverunt, et vos dicitis, quia Jerosolymis est locus, ubi adorare oportet. 21 (*Dt 12, 6.*) * Dicit ei Jesus: Mulier crede mihi, quia venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Jerosolymis adorabitis Patrem. * Vos adoratis quod nescitis: nos adoramus vaders¹ hebben op dezen berg² aangebeden³, en gijlieden zegt, dat te Jerusalem⁴ de plaats is, waar men aanbidden moet⁵. * Jesus zegt tot haar: Vrouw! 21 geloof mij, de ure komt, dat gij noch op dezen berg, noch te Jerusalem den Vader aanbidden zult⁶. * Gijlieden aanbidt⁷ wat gij 22

had; en uit die kennis van het verborgene, welke Jesus haar toonde te bezitten, besluit zij met reden, dat hij een Propheet of Godsgezant wezen moest. In het zeggen dier vrouw: *Heer! ik zie dat gij een Propheet zijt*, was te gelijker tijd eene openbare belijdenis van haar zondig gedrag.

1) *Onze vaders*, enz. Een godsdienstig gevoel is bij haar opgewekt, en daardoor aangezet, stelt zij Jesus, den propheet, met belangstelling een vraagstuk voor, de godsdienst betreffende. — Te weten, in de dagen van Nehemias hadden de Samaritanen op den berg Garizim eenen eigen tempel gebouwd, die, na tweehonderdjarig bestaan, door den Makkabeër Joannes Hyrcanus verwoest werd: doch desniet-tegenstaande hadden de Samaritanen altijd voortgegaan met op dezen berg te offeren; en zij hielden, dat dit, naar Gods bevel, aldaar geschieden moest, en niet te Jerusalem, zoo als de Joden beweerden; overigens, dat er slechts op ééne plaats mogt geofferd worden, daaromtrent kwamen, op grond van *Dt 12, 13*, de Samaritanen met de Joden overeen. Door *onze vaders* zal die vrouw wel niet Abraham, Isaak en Jakob, maar Samaritaansche voorvaders bedoeld hebben.

2) *op dezen berg*. De Jakobs-bron was aan den voet van den berg Garizim; van daar dat de vrouw, op den Garizim wijzende, sprak: *op dezen berg*. In het dal, gevormd door den Garizim en den daar tegenover liggenden berg Ebal, lag de stad Sichar of Sichem.

3) *aanbidden* beteekent hier *openbare* godsdienstoefening verrigten, waartoe voornamelijk het opdragen van offers behoorde.

4) *gijlieden* (de Joden) zegt, *dat te Jerusalem*, enz. Met recht hielden zij dit staande tegenover de Samaritanen; en zij grondden hunne leer op verschillende Schriftuurplaatsen (*III Kon 7, 9*, *II Par 6, 6*, *Ps 131, 13*), die echter bij de Samaritanen niet in aanmerking kwamen, als niet getrokken zijnde uit de boeken van Moses, buiten welke de Samaritanen geene Schriften als heilige Schriften erkenden.

5) Om eene volledige vraag te hebben, mag men aanvullen: Aan welke zijde is hier de waarheid?

6) *Vrouw! geloof mij*, enz. Jesus vordert haar geloof, en bekrachtigt door dien eisch de waarheid van hetgeen hij haar zeggen ging. Hij leert haar dan, dat welhaast *de aanbidding des Vaders*, dat is, de openbare dienst van God, *den Vader* van allen, niet meer aan eene bepaalde plaats zou verbonden zijn; waarmede zijdelings te gelijk was aangeduid, dat er ook welhaast eene godsvereering zou verkondigd worden, voor welke men noch den tempel van Jerusalem, noch den berg Garizim zoude behoeven.

7) *Gijlieden aanbidt*, enz. Het verschil tusschen de Joden en de Samaritanen aangaande de plaats der openbare godsdienst-oefening, wordt door Jesus in het midden gelaten; hij wilde echter niet, dat de vrouw daaruit zoude kunnen besluiten, dat in het stuk van Godsdienst de Samaritanen met de Joden gelijk stonden; en daarom gaat hij voort met haar te zeggen: *Gijlieden, Samaritanen! aanbidt wat gij niet kent*. Door dit *wat* is God gemeend, als het voorwerp hunner aanbidding. De Samaritanen, als boven reeds gezegd is, namen, buiten de vijf boeken van Moses, geene andere Schriften voor goddelijke Schriften aan; alles wat daarna, en voornamelijk in de Schriften der propheten, was geopenbaard geworden, daarvan waren zij

quod scimus. quia salus ex Judæis est. (IV Rg 17, 41.)
 23 * Sed venit hora, et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate. Nam et Pater tales quærit.
 24 qui adorent eum. * Spiritus est Deus: et eos, qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet
 25 adorare. (II Cor 3, 17.) * Dicit niet kent: wij aanbidden¹ wat wij kennen, omdat het heil uit de Joden is². * Maar de ure komt³, en is nu daar⁴. * Maar de ware aanbidders den Vader zullen aanbidden in geest en waarheid⁵. Wantook verlangt de Vader zulke aanbidders. * God is een geest⁶: en die hem aanbidden, moeten hem aanbidden in geest en waar-

onkundig; voegt er bij, dat hunne beperkte kennis van God ook niet zonder dwaalbegrippen was. Diensvolgens was hunne kennis van God verre beneden die der Joden, en kon zij, bij die kennis vergeleken, met den naam van *onkunde* bestempeld worden.

1) *Wij aanbidden*, enz. *Wij* is hier zooveel gezegd als: de Joden, in tegenstelling van de Samaritanen.

2) *Want het heil is uit de Joden*, het Messianische heil. De Messias komt, als u bekend is, niet uit het Samaritaansche volk, maar uit de Joodsche natie, en derhalve moet bij haar de ware kennis Gods gevonden worden.

3) *Maar de ure komt*, enz. Deze woorden moeten verbonden worden niet met het onmiddellijk voorafgaande: *omdat het heil uit de Joden is*, maar met het gezegde: *wij aanbidden wat wij kennen*. Daaruit, dat niet bij de Samaritanen, maar bij de Joden de ware kennis Gods gevonden werd, volgde van zelf, dat de bewering der Joden aangaande de plaats der aanbedding onbetwistbaar was, en die aanbedding derhalve geschieden moest te Jerusalem, en niet op den berg Garizim. En dit wil Jesus dan ook die Samaritaansche vrouw doen begrijpen; doch zonder haar dit regtstreeks te zeggen, gaat hij voort met zijne rede, en geeft haar te kennen, dat de Joodsche eeredienst ging eindigen en vervangen moest worden door eene *aanbedding in geest en waarheid*. De Mosaïsche eeredienst met hare veelsoortige offers en uiterlijke handelingen, een tijd lang voorgeschreven, deels om als schaduwbeelden te dienen *der toekomstige goederen* (Hebr 10, 1), deels om het Israëlietische volk voor afgoderij te behoeden, — deze zoo zeer lichamelijke eeredienst zoude nu ophouden, en plaats maken voor een veel geestelijker eeredienst.

4) *en is nu daar*, die ure was nu reeds *gekomen*, in zoo verre, als de beloofde Messias, de insteller en leeraar van die veel geestelijker eeredienst, alreeds verschenen was.

5) God, den Vader van allen, *in geest aanbidden* is, in tegenstelling van de Mosaïsche eeredienst met hare veelsoortige offers en uiterlijke handelingen, God dienen en vereeren in zijn goemoed, in zijnen geest, naar den inwendigen mensch, door geloof en hoop en dankbaarheid en liefde, die zich openbaren in het getrouwelijk onderhouden van zijne heilige geboden. Wie *zoo* God dient, *aanbidt hem in geest*: en dewijl zulk eene godsdienst het ware *idée* van aanbedding verwezentlijkt, daarom wie God *in geest* aanbidt, aanbidt hem ook *in waarheid*: en dezulken zijn *de ware aanbidders*; want ook wil God, dat zijne aanbidders zoodanigen zijn: *zulke aanbidders verlangt de Vader*. — Dat de Zaligmaker door deze leer alle uiterlijke godsdienst heeft afgeschaft, is eene belagchelijke dwaling: de God-mensch zelf hief zijne gezegende handen op (Lk 24, 50), of boog zijne knieën (Lk 22, 41), als hij bad. En wat gezegd van de heilige Sacramenten, welke hij heeft ingesteld? Is het bedienen en ontvangen daarvan misschien geene godsdienst?

6) *God is een geest*, enz. God wil *eene aanbedding in geest en waarheid* (vs 23), en ook zijne *natuur* eischt zoodanig eene aanbedding: *God namelijk is een Geest*, een geestelijk wezen, en derhalve moet ook de hulde, die hem gebragt wordt, eene *geestelijke* zijn of, met andere woorden, *die hem aanbidden, moeten hem aanbidden in geest en waarheid*. Vgl vorige noot.

ei mulier : Scio quia Messias venit, (qui dicitur Christus.) cum ergo venerit ille, nobis annuntiabit omnia. * Dicit ei Jesus :
 26 Ergo sum, qui loquor tecum. * Et continuo venerunt discipuli ejus :
 27 et mirabantur quia cum muliere loquebatur. Nemo tamen dixit : Quid quæris, aut quid loqueris cum ea? * Reliquit ergo hydriam suam mulier, et abiit in civitatem, et dicit illis hominibus :
 28 * Venite, et videte hominem, qui dixit mihi omnia quæcumque
 29 heid. * De vrouw zegt tot hem¹ : Ik weet dat de Messias komt, (*hij* die Christus genoemd wordt².) als die dan zal gekomen zijn, zal hij ons alles verkondigen. * Jesus zegt tot haar : Ik ben het, die met u spreek³. * En terstond⁴ kwamen zijne leerlingen : en verwonderden zich dat hij met eene vrouw sprak⁵. Niemand echter zeide : Wat vraagt gij, of wat spreekt gij met haar? * De vrouw liet dan⁶ hare waterkruik staan⁷, en ging naar de stad, en zeide tot die menschen : * Komt, en ziet een mensch, die mij alles gezegd heeft wat ik gedaan heb⁸ ! zou

1) De vrouw, daar zij Jesus aanziet voor een Godsgezant (vs 19), twijfelt geenszins aan de waarheid van hetgeen hij haar gezegd had ; zijn antwoord op hare vraag (vs 29) heeft haar getroffen : nogtans heeft zij den zin van die verheven taal niet geheel gevat, en zij geeft dit te kennen door te zeggen, dat de Messias, wiens komst zij voor nabij zijnde hield, haar nog nader onderrigten zou. — De Samaritanen 4 verwachtten den Messias op grond der voorzegging in Dt 18, 15-18 te lezen ; en dat zij meenden, om welke reden dan ook, dat hij in dezen tijd zoude optreden, dit kan men afleiden uit het zeggen der vrouw ; want zij spreekt als eene, die verhoopt, dat zij zelve nog door den Messias zal onderrigt kunnen worden ; ook de wijze, waarop zij de Scharieten, hare medeburgers, toespreekt (vs 29), laat vermoeden, dat de Samaritanen van dien tijd den Messias nog in hunne dagen verwachtten.

2) *hij, die Christus genoemd wordt.* Dit zijn woorden van den Evangelist, die ten behoeve van zijn eerste lezers het Hebreeuwsche woord *Messias* door het Grieksche *Christus* verklaart. Zie noot 9 op bl. 502 en noot 2 op bl. 17.

3) *Ik ben het,* enz. : Ik, die met u spreek, ik ben de Messias. — Dewijl deze vrouw den persoon van Jesus alreeds voor een Godsgezant erkend had, zoo is het niet te betwijfelen, of zij hem thans, na deze duidelijke verklaring, voor den beloofden Messias erkend hebbe.

4) *terstond.* Naar 't Grieksch : *hierop.* Nauwelijks had Jesus zich aan deze vrouw bekend gemaakt, of zie, daar stonden bij hem zijne leerlingen, wedergekeerd uit de stad, waar zij heengegaan waren om spijzen te koopen (vs 8).

5) De Joden, om de minachting waarin het vrouwelijk geslacht bij hen stond, achtten het beneden de waardigheid eens leeraars, over enig ernstig onderwerp met eene vrouw te spreken. En daarom verwonderden zich de leerlingen, toen zij zagen, dat hun Meester met eene vrouw sprak ; doch, ofschoon zij niet konden gissen, welke de reden was van deze toespraak, toch zegenen zij uit eerbied voor Jesus, en vroegen hem niet : *Wat vraagt gij ? of : Wat spreekt gij met haar ?*

6) *dan,* d. i. omdat de aankomst der leerlingen haar gesprek met Jesus had afgebroken.

7) Zij liet hare waterkruik staan bij de bron, om zoo des te spoediger naar de stad te kunnen gaan, ten einde aan hare stadgenooten kennis te geven van hare ontmoeting aan de bron, en hen tot Jesus te brengen.

8) Om Jesus te doen kennen als eenen die het verborgene konde openbaren, aarzelt zij niet haar wangedrag te belijden. Dit moest hare medeburgers aanzetten om geloof te geven aan hare woorden.

- 30 feci: numquid ipse est Christus? * Exierunt ergo de civitate, et veniebant ad eum. 30
- 31 * Interea rogabant eum discipuli, dicentes: Rabbi, manduca. * Ondertusschen² baden hem 31
- 32 * Ille autem dicit eis: Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis. * Dicebant ergo discipuli ad invicem: Numquid aliquis attulit ei manducare? * Dicit eis Jesus: Meus cibus est ut faciam voluntatem ejus, qui misit me, ut perficiam opus ejus. 32
- 33 * Nonne vos dicitis, quod adhuc quattuor menses sunt, et messis venit? Ecce dico vobis: Levate oculos vestros, et videte regiones, quia albæ sunt jam ad messem. 33
- 34 (Mt 9, 37. Lc 10, 2.) * Et qui metit, 34
- 35 deze niet de Christus zijn¹? * Zij gingen dan de stad uit, en kwamen tot hem. 35
- 36 * Ondertusschen² baden hem de leerlingen, zeggende: Rabbi, eet³! Doch hij zeide tot hen: Ik heb eene spijs te eten, dien gij niet weet⁴. * De leerlingen zeiden dan tot elkander: Zou iemand hem te eten gebragt hebben⁵? * Jesus zegt tot hen: Mijne spijs is dat ik den wil doe van hem, die mij gezonden heeft, dat ik zijn werk volbreng⁶. * Zegt gij niet, nog vier maanden, en de oogst komt⁷? Zie ik zeg u: Heft uwe oogen op, en aanschouwt de velden, hoe zij alreadys wit zijn tot den oogst⁸. * En de maaijer 36

1) zou deze niet de Christus zijn? Zij voor zich twijfelt er niet aan; maar zij wil, dat hare stadsgenooten zelve tot Jesus komen, dat zij hem zien en met hem spreken, om zoo bij eigen ondervinding overtuigd te worden, dat Jesus de *Christus*, de beloofde Messias was.

2) *Ondertusschen*. Terwijl geschiedde wat in vs 28—30 verhaald wordt, had Jesus het volgende gesprek (vs 31—38) met zijne leerlingen.

3) *Rabbi, eet!* De leerlingen, ziende dat Jesus van de hem voorgezette spijs geen gebruik scheen te willen maken, spoorden hem tot eten aan. *Rabbi*. Zie noot 9 op bladz. 502.

4) De zin is: Ik heb thans eene andere spijs te nuttigen, eene spijs, die gij niet kent. — De Zaligmaker bedoelt hier 't geen hij terstond zou gaan doen voor het heil dier inwoners van Sichar, die hij wist dat op dit oogenblik naar hem toekwamen. Deze bezigheid was de geestelijke spijs, welke hij thans te nuttigen had, en verkoos boven het genieten van eenige lichamelijke verkwikking. — De leerlingen, onkundig van het gesprek door Jesus met die Samaritaansche vrouw gehouden en van de gevolgen daarvan, konden niet weten, hoedanige spijs Jesus hier bedoelde.

5) De leerlingen verstaan Jesus' woorden in dien zin, alsof hij hun had willen zeggen, dat hij alreadys van spijs voorzien was, en derhalve hunne spijs niet meer behoefde.

6) Nu verklaart Jesus zich nader, en geef hun te kennen, dat de spijs, welke hij thans te nuttigen had, eene *geestelijke* spijs was: *den wil te doen* van zijnen hemelschen Vader en *zijn werk te volbrengen*, dat was in dit oogenblik zijne spijs. En die *wil* en dat *werk* was de behartiging van het heil dier inwoners van Sichar, die thans tot hem kwamen; want de *wil* des Vaders, die hem in de wereld gezonden had, was de zaligheid des menschdoms; en *het werk* hem ter volbrenging door zijnen Zender opgelegd, was het groote werk der Verlossing.

7) Van het einde des zaaitijds gerekend tot aan den oogst, verliepen er vier maanden.

8) Gelijk de Zaligmaker zoo even (vs 32, 34) van eene *geestelijke* spijs sprak, zoo spreekt hij nu in eenen geestelijken zin van vruchten, rijp om te oogsten. En door die rijpe vruchten, waarop hij zijne leerlingen hier wees (*aanschouwt de velden*, enz.), verstond hij die menigte van Sicharieten, die met goeden wille daar uit de stad over de akkervelden tot hem kwamen.

mercedem accipit, et congregat
fructum in vitam æternam: ut, et
qui seminat, simul gaudeat, et
37 qui metit.* In hoc enim est ver-
bum verum: quia alius est qui
seminat, et alius est qui metit.
38 * Ego misi vos metere quod vos
non laborastis: alii laboraverunt,
et vos in labores eorum introistis.
39 * Ex civitate autem illa multi
crediderunt in eum Samaritano-
rum, propter verbum mulieris
testimonium perhibentis: Quia
40 dixit mihi omnia quæcumque
feci.* Cum venissent ergo ad
illum Samaritani, rogaverunt
eum ut ibi maneret. Et mansit
41 ibi duos dies.* Et multo plures
crediderunt in eum propter ser-

ontvangt loon, en verzamelt
vrucht voor het eeuwige leven:
opdat, en de zaaijer, en de maaier
te zamen zich verblijden¹. * Want
37 hierin is de spreuk waar: een
ander is de zaaijer, en een ander
de maaier². * Ik heb u uitge-
38 zonden³ om te maaijen wat gij
niet⁴ bearbeid hebt: anderen⁵
hebben gearbeid, en gij zijt tot
hunner arbeid ingegaan.
* Uit die stad nu⁶ geloofden 39
vele der Samaritanen in hem⁷,
om het woord der vrouw die
betuigde: Hij heeft mij alles
gezegd wat ik gedaan heb⁸.
* Toen dan de Samaritanen tot 40
hem gekomen waren⁹, verzoch-
ten zij hem aldaar¹⁰ te blijven. En
hij bleef aldaar twee dagen, * En 41
nog veel meerderen¹¹ geloofden in

1) Eene aanmoediging voor zijne leerlingen tot den geestelijken oogst. Het loon van den maaier is dit, dat hij voor zich vruchten verzamelt voor het eeuwige leven; en daarom is het loon van dien aard, opdat zaaijer en maaier te zamen zich kunnen verblijden.

2) Het spreekwoord: Een ander is de zaaijer, en een ander is de maaier, werd gebezigd als iemand de vruchten niet genoot van zijnen arbeid, maar een ander. In dien zin was die spreuk hier niet waar: want in dezen geestelijken akkerbouw kregen zaaijer en maaier beiden hun loon (vs 36). Maar in zoo verre (hierin, vs 37) werd zij in dit geestelijk zaaijen en maaijen bewaarheid, dat het niet dezelfde personen waren die zaaiden en die maaiden.

3) Ik heb u uitgezonden. Het nog toekomstige wordt hier prophetisch gezegd als reeds geschied zijnde, gelijk in de laatste helft van 17, 18.

4) wat gij niet, enz. Gij moet met nadruk gelezen worden. In het Griensch staat; wat niet gij (maar anderen), enz.

5) anderen, t. w. Moses en de Propheten, Joannes de Dooper, als zoovele voorbeereiders van den Messias. Jesus spreekt van de Joodsche natie, onder welke hier ook de Samaritanen begrepen worden.

6) Uit die stad (Sichar. Zie 4, 5) nu. De Evangelist neemt hier zijn verhaal (vs 30), de inwoners van Sichar betreffende en door vs 31—38 afgebroken, wederom op.

7) geloofden in hem, d. i. zij geloofden, dat hij waarlijk de beloofde Messias was.

8) wat ik gedaan heb. Vgl. vs 17. De inwoners van Sichar geene reden hebbende om te twifelen aan de waarheid van het bericht dezer vrouw, besloten uit haar zeggen, dat de persoon, die tot haar gesproken had, een propheet moest wezen, dewijl hij haar het verborgene geopenbaard had; en daar hij van zich zelve had betuigd, dat hij de beloofde Messias was (vs 26), zoo namen zij dit gereedelijk aan; en opgewekt en geholpen door de goddelijke genade, geloofden zij in hem.

9) tot hem gekomen waren. De Evangelist bedoelt diegenen, van welke hij in vers 30 gezegd had: Zij gingen dan de stad (Sichar) uit en kwamen tot hem.

10) daar, d. i. bij hen, in Sichar.

11) Velen hadden hem reeds voor den Messias erkend om hetgeen die vrouw hun

42 monem ejus. * Et mulieri dice-
bant: Quia jam non propter tuam
loquelam credimus: ipsi enim
audivimus, et scimus quia hic
est vere Salvator mundi.

43 * Post duos autem dies exiit
44 inde: et abiit in Galilæam. * Ipse
enim Jesus testimonium perhi-
buit quia Propheta in sua patria
honorem non habet. (Mt 13, 57.
45 Mc 6, 4. Lc 4, 24.) * Cum ergo
venisset in Galilæam, exceperunt
eum Galilæi, cum omnia vidis-
sent quæ fecerat Jerosolymis in
die festo: et ipsi enim venerant
ad diem festum. (Mt 4, 12. Mc 1,
14. Lc 4, 14.)

46 * Venit ergo iterum in Cana

hem om zijn woord. * En zij
42 zeiden¹ tot de vrouw: Wij ge-
looven nu niet *meer* om uw
zeggen: want zelven hebben wij
gehoord, en weten dat deze
waarlijk de Zaligmaker der
wereld is².

* Na die twee dagen nu³ ver- 43
trok hij van daar: en ging naar
Galilea. * Want Jesus zelf ge- 44
tuigde dat een Propheet in zijne
vaderstad⁴ geene eer heeft. * Toen 45
hij dan⁵ in Galilea gekomen
was, ontvingen⁶ hem de galileërs,
daar zij alles⁷ gezien hadden
wat hij te Jerusalem op het feest
verrigt had: want ook zij⁸ waren
op het feest gekomen.

* Hij kwam dan⁹ wederom te 46

aangaande hem gezegd had; maar nog veel meerderen geloofden in hem *om zijn woord*, d. i. op het onderrigt, dat hij hun gaf gedurende die twee dagen van zijn verblijf bij hen.

1) *zij zeiden*: diegenen namelijk, die op het bericht van de vrouw Jesus voor den beloofden Messias erkend hadden.

2) Zij willen daarmede niet zeggen, dat het bericht van die vrouw aangaande Jesus voor hen geene beweegreden was om in hem te gelooven; neen, maar zij geven te kennen, dat zij niet meer om dat bericht alleen behoeften te gelooven, want dat zij thans zelven uit zijnen mond *het gehoord hadden*, en door hem onderrigt nu *wisten*, d. i. vastelijk geloofden, dat Jesus waarlijk was de beloofde *Zaligmaker der wereld*, niet van het Joodsche volk alleen, maar van alle volkeren. Uit het onderrigt van Jesus hadden de Samaritanen den beloofden Messias als den Zaligmaker der gansche wereld leeren kennen, en daarom gaven zij hem hier dien naam.

3) wa arvan spraak is in vs 40.

4) *in zijne vaderstad*. De eerste lezers van dit vierde Evangelie wisten reeds uit Mt 13, 54 en Lk 4, 23, dat Nazareth van Galilea Jesus' vaderstad was. Daar nu Joannes hun verhaalde, hoe Jesus, Samarie verlaten hebbende, zijnen Evangelischen arbeid voortzette in Galilea, kon de vraag bij hen opkomen: Maar, waarom ging Jesus nu niet terstond en regt uit naar Nazareth, zijne vaderstad? Vers 44 is een redengevend antwoord daarop. Het was namelijk zeer wel mogelijk, dat hij in Nazareth, als propheet optredende, door zijne stadsgenooten slechts ontvangen wierde, iets dat dan nadeelig gewerkt zoude hebben op de overige inwoners van Galilea. Vgl. noot 1 en 2 op blad z. 240.

5) *dan*. Dit *dan* neemt het gezegde in vs 43 (*en hij ging naar Galilea*) weder op.

6) *ontvingen hem* de Galileërs. *Ontvangen* staat hier met eenigen nadruk voor *goed ontvangen*: zij ontvingen hem met *hoogachting*. De beweegreden daartoe volgt: *daar zij alles gezien hadden*, enz.

7) *alles*. Wat onder dit *alles* verstaan moet worden, is kort verhaald in 2, 14—25.

8) *ook zij*, de Galileërs, gelijk de inwoners van Judea, hadden te Jerusalem het Paascheest gehouden, naar het voorschrift der wet.

9) *Hij kwam dan*, zijne reize door Galilea voortzettende, *wederom te Kana*, enz. Zie 2, 1—11.

Galilææ, ubi fecit aquam vinum. Et erat quidam regulus, cujus filius infirmabatur Capharnaum.

47 (*Sup* 2, 9.) * Hic cum audisset quia Jesus adveniret a Judæa in Galilæam, abiit ad eum, et rogabat eum ut descenderet, et sanaret filium ejus : incipiebat enim

48 mori. * Dixit ergo Jesus ad eum : nisi signa, et prodigia videritis,

49 non creditis. * Dicit ad eum regulus : Domine, descende priusquam moriatur filius meus.

50 * Dicit ei Jesus : Vade, filius tuus vivit. Credidit homo sermoni, quem dixit ei Jesus, et ibat.

51 * Jam autem eo descendente, servi occurrerunt ei, et nunciaverunt dicentes, quia filius ejus viveret. * Interrogabat ergo horam

52 ab eis, in qua melius habuerit. Et dixerunt ei : Quia heri hora

Kana van Galilea, alwaar hij het water tot wijn had gemaakt. En er was een zeker hofbeambte, wiens zoon ziek lag te Capharnaüm¹. * Deze gehoord hebbende dat Jesus uit Judea in Galilea gekomen was, ging tot hem, en verzocht hem dat hij wilde afkomen², en zijnen zoon genezen: want hij lag op sterven. * Jesus³ zeide dan tot hem : als gijlieden³ geene teekenen, en wonderen gezien hebt, zoo geloof gij niet. * De hofbeambte zegt tot hem : Heer ! kom toch af, eer mijn zoon sterft ! * Jesus zegt tot hem : Ga ! uw zoon leeft⁴. De mensch geloofde het woord⁵, dat Jesus tot hem gesproken had, en ging heen. * En terwijl hij reeds afkwam⁶, ontmoeten hem zijne dienstknechten, en boodschapten hem zeggende, dat zijn zoon leefde. * Hij vroeg hen dan naar de ure, waarin hij beter geworden

1) *te Capharnaüm*. Het is wel mogelijk, dat de Evangelist heeft willen zeggen : *En er was te Capharnaüm*, enz. Evenwel, volgens de interpunctie van onzen Latijnschen tekst, behoort *te Capharnaüm* tot *ziek lag*.

2) *afhomen*. Capharnaüm lag aan het meer van Tiberias (Mt 4, 13), en was derhalve *lager* gelegen dan Kana. Zie noot 4 op bladz. 508.

3) *Als gijlieden*, enz. Jesus zegt dit van hem, en van anderen in 't algemeen ; en hij berispt hier de traagheid om in hem te gelooven, eene traagheid welke zich daarin openbaarde, dat zij altijd nieuwe wonderwerken wilden zien, om zich van zijne goddelijke zending te overtuigen. Eene zoodanige gezindheid las de God-mensch ook in het hart van dezen hofbeambte. De wonderwerken door Jesus in Jerusalem verrigt (Jo 2, 23 ; 3, 2) waren hem, zonder twijfel, door geloofwaardige getuigen verhaald geworden, en deze wonderwerken hadden hem voldoende moeten wezen om in Jesus den Godsgezant te erkennen en in hem te gelooven. Die hofbeambte nu, ofschoon wel reeds genegen om aan Jesus' goddelijke zending geloof te slaan maakte nogtans zijn besluit daartoe, zoo gissen wij, afhankelijk van eene wonderdadige geneezing door Jesus van zijnen doodzieken zoon, alzoo van een nieuw wonderwerk. Hoe veel bereidwilliger was het geloof niet van die Samaritanen !

4) *uw zoon leeft* : hij is hersteld van zijne ziekte. Door dit enkel woord zijner almacht genas de God-mensch het kind in dienzelfden stond.

5) *De man geloofde aan het woord* van Jesus : hij nam het voor waarheid aan wat Jesus tot hem gezegd had aangaande zijnen zoon ; maar dat Jesus op datzelfde oogenblik door zijne wonderkracht het kind genezen had, dat begreep hij eerst daarna, en ook eerst van toen af geloofde hij in hem.

6) Terwijl hij, na Kana verlaten te hebben, reeds afkwam naar huis terug, naar Capharnaüm.

septima reliquit eum febris. was. En zij zeiden tot hem ;
 53 * Cognovit ergo pater, quia illa Gisteren te zeven uren¹ heeft
 hora erat, in qua dixit ei Jesus : de koorts hem verlaten. * De 53
 Filius tuus vivit: et credidit ipse, vader bemerkte dan, dat het die
 54 et domus ejus tota. * Hoc iterum zeide : Uw zoon leeft ! en hij
 secundum signum fecit Jesus, geloofde², hij en geheel zijn huis-
 cum venisset a Judæa in Gali- gezin. * Dit tweede teeken deed 54
 læam. Judea in Galilea gekomen was³.

VIJFDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus gaat op naar Jerusalem. Hij geneest aldaar op een sabbatdag zeke-
 ren mensch van eene acht en dertig-jarige krankheid door een enkel woord zijner
 almacht, hem gebiedende zijn bed op te nemen en daarmede weg te wandelen, vs
 1—9. Die mensch, omdat hij zijn bed droeg op den sabbath, door Joodsche over-
 sten bestraft, beroept zich op het bevel desgenen, die hem genezen had. Hij
 maakt hun vervolgens bekend, dat het Jesus was die hem genezen had, vs 10—15.
 Jesus dan, door de oversten der Joden aangevallen als hebbende door die gene-
 zing den sabbath geschonden, verdedigt zich met hun te kennen te geven, dat hij
 de Zone Gods is en evenmin als zijn Vader aan de sabbathwet gebonden, vs 16,
 17. Zij besluiten uit dit zeggen, dat hij zich aan God gelijk maakt, en beschuldigen
 hem daarom nu ook van godslastering, vs 18. Jesus, wel verre van te loochenen,
 dat hij zich zelven aan God gelijk had gemaakt, bevestigt zijn gezegde door uit-
 voerig te verklaren, dat hij evenzoo almachtig is als de Vader, en hem dezelfde eer
 toekomt als den Vader, vs 19—30. En voortgaande in zijne rede, bekrachtigt hij
 door onwraakbare bewijzen de waarheid der getuigenis, welke hij aangaande zich
 zelven gegeven had (vs 31—37). Hij bestraft daarop het ongelooft zijner tegenspre-
 kers, tegelijk den grond daarvan ontdekkende (vs 38—47).

1 * Post hæc erat dies festus * Daarna was er een feest⁴ der 1
 Judæorum, et ascendit Jesus Joden, en Jesus ging op naar 1
 Jerosolymam. (*Lv 23, 5. Dt 16, Jerusalem. * Te Jerusalem nu is 2*
 2 1.) * Est autem Jerosolymis Pro- het zoo gezegde Schaapsbad⁵, in

¹) dat is, naar onze uurtelling, te één uur na den middag. Vgl noot 3 op blz. 129. De herstelling van het kind was op eens zoo zichtbaar geweest, dat zij het juiste oogenblik daarvan konden opgeven.

²) Zie boven noot 4 op bladz. 531.

³) Jesus had in Galilea een wonder werk gedaan toen hij voor de eerste maal uit Judea in Galilea gekomen was (1, 43 ; 2, 1—11) ; en dit was het tweede wonder, hetwelk hij, wederom uit Judea in Galilea komende (4, 3), in Galilea verrigtte.

⁴) een feest. Welk feest ? Jesus' gezegde in 4, 35 wijst ons op de maand December, en uit 6, 4 zien wij, dat het paaschfeest aanstaande was. Tusschen December nu en de paaschmaand treffen wij onder de Joodsche feesten geen ander invallend feest aan dan het zoogenaamde purim-feest (lees *poërim*), een feest dat ingesteld was (Esth 9, 21) ten aandenken aan de redding der Joden van Hamans moordbesluit ; het purimfeest derhalve zal hier bedoeld zijn.

⁵) het zoo gezegde *Schaapsbad*. De Vulgaat vordert deze vertaling. Het woord *Proba-tica*, daar gebezigd, is geen Latijnsch woord, maar het Grieksche bijvoegelijk naam-

batica piscina, quæ cognominatur Hebraice Bethsaida, quinque porticus habens. * In his jacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum expectantium aquæ motum. * Angelus autem Domini descendebat secundum tempus in piscinam: et movebatur aqua. Et qui prior descendisset in piscinam post motionem aquæ, sanus fiebat a quacumque detinebatur infirmitate. * Erat autem quidam homo ibi triginta et octo annos habens in infirmitate sua. * Hunc cum vidisset Jesus jacentem, et cognovisset quia jam multum

het Hebreuwsch bijgenaamd Bethsaida¹, hebbende vijf gaanderijen². * In deze³ lag eene groote menigte van zieken, blinden, kreupelen, lammen wachtende op de beweging des waters. * Een Engel des Heeren nu daalde van tijd tot tijd⁴ in het bad neder⁵: en het water werd bewogen⁶. En die na de beweging des waters het eerst in het bad nederkwam, werd gezond van welke krankheid hij ook bevangen was⁷. * En aldaar was een zeker mensch die zijne krankheid reeds acht en dertig jaren lang had⁸. * Toen Jesus

woord *probatike* in het vrouwelijk geslacht, afgeleid van het zelfstandig naamwoord *probaton*, dat *schaap* beteekent. Volgens den Griekschen tekst, gelijk die in bijna al de tot dus verre bekende handschriften voorkomt, zou men hier moeten vertalen: Te Jerusalem nu is aan de *Schaapspoort* een bad, enz. Eene der stadspoorten van Jerusalem werd de *Schaapspoort* genoemd. Zie Neh 3, 1, 31; 12, 38. Overigens, dat Joannes zegt: *Te Jerusalem nu is*, en niet zegt: *Te Jerusalem nu was*, daaruit volgt geenszins, dat zijn Evangelie geschreven is vóór de verwoesting van Jerusalem; want dat liefdegesticht kan bij die verwoesting gespaard zijn geworden; of wel Joannes heeft, als geschiedschrijver in het verledene zich verplaatsende, het verledene kunnen beschouwen als tegenwoordig.

¹) *Bethsaida*. Voor *Beth-saïda* heeft de Grieksche tekst in bijna al de handschriften *Beth-hesda*, welk woord men door *gesticht van liefdadigheid* zou kunnen vertolken.

²) *hebbende vijf gaanderijen*. Men verbeelde zich dit bad of dezen vijver omgeven van een groot gebouw, dat vijf overdekte gaanderijen had met ziekenzalen, haren ingang hebbende op die gaanderijen

³) *In deze* met ziekenzalen voorziene gaanderijen lag eene groote menigte van allerlei zieken; onder andere, ook blinden, kreupelen en lammen, *wachtende op de beweging des waters*, ten einde terstond na die beweging het water in te gaan, en door de gezondmakende kracht, welke het water alsdan had, van hunne krankheid genezen te worden.

⁴) *van tijd tot tijd*, op zekere tijden, die men echter vooruit niet kende.

⁵) *een Engel des Heeren daalde in het bad neder*. Dat die Engel zich alsdan *zichtbaar* vertoonde, schrijft de Evangelist niet; zijn verhaal geeft veeleer het tegendeel te kennen, dewijl hij niet zegt, dat de zieken wachtten op den Engel, maar zegt, dat zij wachtten op de beweging des waters. Wij zijn van oordeel, dat men hier zoo min aan een' zichtbaren engel behoeft te denken als bij Hand 12, 23, waar wij lezen, dat *een Engel des Heeren Herodes sloeg met eene afschuwelijke kwaal*. Overigens, dat die beweging des waters iets bovennatuurlijks was, daaraan valt niet te twijfelen; want de Evangelist zegt ons, dat zij veroorzaakt werd door eenen van Gods *dienstaandoende geesten* (Hebr 1, 14).

⁶) *en het water werd bewogen*. Naar het Grieksch: *en bewoog het water*.

⁷) Wanneer en hoe dit wonderbad ontstaan is, en hoe lang die bovennatuurlijke kracht zich daar vertoond heeft, geen van beiden is bekend.

⁸) Hoe langen tijd hij reeds in dit liefdegesticht vertoefd had, zegt de Evangelist niet. Uit vers 7 kan men opmaken, dat zijne krankheid in eene soort van verlamming bestond.

tempus haberet, dicit ei : Vis
 7 sanus fieri ? * Respondit ei lan-
 guidus : Domine, hominem non
 habeo, ut cum turbata fuerit
 aqua, mittat me in piscinam :
 dum venio enim ego, alius ante
 8 me descendit. * Dicit ei Jesus :
 Surge, tolle grabatum tuum, et
 9 ambula : * Et statim sanus factus
 est homo ille : et sustulit graba-
 tum suum, et ambulabat. Erat
 autem sabbatum in die illo.
 10 * Dicebant ergo Judæi illi, qui
 sanatus fuerat : Sabbatum est,
 non licet tibi tollere grabatum
 tuum. (*Ex 20, 11. Jer 17, 24.*)
 11 * Respondit eis: Qui me sanum
 fecit, ille mihi dixit : Tolle gra-
 12 batum tuum, et ambula. * In-
 terrogaverunt ergo eum : Quis
 est ille homo, qui dixit tibi,
 Tolle grabatum tuum, et ambu-
 13 la ? * Is autem, qui sanus fuerat
 effectus, nesciebat quis esset.
 Jesus enim declinavit a turba
 14 constituta in loco. * Postea in-
 venit eum Jesus in templo, et
 dixit illi : Ecce sanus factus es :
 jam noli peccare, ne deterius
 15 tibi aliquid contingat. * Abiit ille

dezen had zien liggen, en ver-
 stond dat hij reeds langen tijd
 krank was, zeide hij tot hem :
 Wilt gij gezond worden ? * De
 7 kranke antwoordde hem : Heer !
 ik heb geen¹ mensch die mij,
 wanneer het water bewogen
 wordt, in het bad werpe : want
 terwijl ik¹ kom, gaat een ander
 vóór mij er in. * Jesus zegt tot
 8 hem : Sta op, neem uw bed op,
 en wandel ! * En terstond werd
 die mensch gezond : en hij nam
 zijn bed op, en wandelde. En
 het was sabbath op dien dag.
 9 * De Joden² zeiden dan tot hem,
 die genezen was geworden :
 Het is Sabbath : het is u niet
 geoorloofd uw bed te dragen.
 * Hij antwoordde hun : Die mij
 10 heeft gezond gemaakt, die heeft
 tot mij gezegd : Neem uw bed
 op, en wandel³ ! * Zij vroegen
 11 hem dan : Wie is die mensch⁴,
 die tot u gezegd heeft, Neem
 uw bed op, en wandel⁵ ? * Doch
 12 de genezene wist niet wie het
 was. Want Jesus was geweken
 uit de schare welke zich op die
 plaats bevond. * Daarna⁶ vindt
 13 Jesus hem⁷ in den tempel, en
 zegt tot hem : Zie gij zijt gezond
 geworden : zondig nu niet *meer*,
 opdat u niet wat ergers over-
 14 kome⁸ ! * Die mensch ging heen, 15

1) *ih*, ik zelf, met mijne lamme leden.

2) *de Joden*. Zie noot 11 op blz. 509.

3) De man beroept zich op dengene, die hem met een enkel woord had gezond gemaakt ; en hij wil zijnen ondervragers te kennen geven, dat wie zulke wonderwerken doen kon, ook zeker wel genoegzaam gezag had, om hem te kunnen veroorlooven zijn bed te verdragen op een sabbathdag.

4) *Wie is die mensch !* Het is met verachting gesproken ; want zij vermoedden wel, dat het Jesus was. Op de wonderdadige genezing aan dien man verrigt willen zij niet letten ; zij vragen er niet naar.

5) Terwijl die man deed, wat Jesus hem gezegd had te doen en zijn bed opnam, was Jesus ongemerkt weggegaan, niet willende de aandacht der volksschare daar tegenwoordig op zich vestigen, en dit waarschijnlijk om oproerige bewegingen voor te komen. Vgl. Jo 6, 14, 15, en noot 6 op bladz. 95.

6) *Daarna*. Misschien nog wel op dienzelfden sabbathdag.

7) *vindt Jesus hem*. Vgl. noot 12 op bladz. 503.

8) Door dit zeggen gaf Jesus dien mensch een bewijs, dat hij de zonden kende van

homo, et nunciavit Judæis quia Jesus esset, qui fecit eum san- num.

16 * Propterea persequebantur
 17 Judæi Jesum, quia hæc facie-
 bat in sabbato. * Jesus autem
 respondit eis : Pater meus usque
 modo operatur, et ego operor.
 18 * Propterea ergo magis quære-
 bant eum Judæi interficere : quia
 non solum solvebat sabbatum,
 sed et patrem suum dicebat Deum,
 æqualem se faciens Deo. Res-
 pondit itaque Jesus, et dixit eis :

en gaf den Joden berigt dat het
 Jesus was, die hem had gezond
 gemaakt¹.

* Daarom vervolgden de 16
 Joden Jesus, omdat hij deze
 dingen² op den sabbath deed.
 * Doch Jesus antwoordde hun³ : 17
 Mijn Vader werkt⁴ tot nu toe,
 en ik werke. * Hierom dan⁵ 18
 zochten de Joden nog meer hem
 te dooden⁶ : omdat hij niet al-
 leen den sabbath brak, maar
 ook God zijnen vader noemde,
 zich gelijk makende aan God⁷.
 Jesus antwoordde dan, en zeide

zijn vorig leven, en hij leert hem te gelijk, dat zijne ziekte hem overkomen was tot straf voor zijne zonden, iets wat niet zelden het geval is.

1) Hij zegt hun niet, dat het Jesus was, die hem bevolen had zijn bed weg te dragen (vgl vs 12), maar hij zegt hun, dat het Jesus was, die hem had gezond gemaakt : en daaruit kan men besluiten, dat die mensch, door een gevoel van dankbaarheid gedreven, den persoon van Jesus, tot diens verheerlijking, bij de oversten der Joden heeft willen bekend maken.

2) *deze dingen*, het genezen van dien kranke, en het bevel hem gegeven om zijn bed weg te dragen op den sabbath. Onder dit voorwendsel van sabbath-schennis was het, dat de Joden (oversten der Joden, leden van het Sanhedrin) Jesus vervolgden, en dit met het oogmerk om hem ter dood te brengen, als blijkt uit vs 18.

3) *Jesus antwoordde hun*. Tot dat vervolgen van Jesus, waarvan in het vorige vers gesproken is, behoorde ook dit, dat zij hem in het openbaar van sabbath-schennis beschuldigden. Vgl 9, 16. Op die beschuldiging antwoordt Jesus hun hier. Uit het antwoord van Jesus : *Mijn Vader werkt*, enz., kan men opmaken, dat zijne beschuldigers onder anderen gezegd zullen hebben, dat het rusten op den zevenden dag gegrond was op het rusten des Heeren na het volbrachte scheppingswerk. Vgl Ex 20, 9—11.

4) *Mijn Vader werkt*, enz. De God-mensch spreekt hier naar zijne goddelijke natuur, als God van God, als de eeuwige Zoon des eeuwigen Vaders. En de zin van het gezegde is : gelijk mijn Vader sedert de schepping der wereld werkt tot nu toe, tot op dit oogenblik toe voortdurend werkzaam is, ook op de sabbathdagen, voor het heil zijner schepselen, *alzoo werke ik ook tot nu toe*; en gelijk er voor mijnen Vader geene sabbathwet bestaat, alzoo bestaat er ook geene sabbathwet voor mij. — De God-mensch, als blijkt uit vs 19 en 20, wil door dit zeggen : *en ik werke*, niet beteekenen, dat hij, werkende, het voorbeeld volgde van zijnen Vader; neen, maar hij denkt zich zelven als hebbende van zijnen Vader en met zijnen Vader ééne en dezelfde goddelijke natuur, het beginsel van alle goddelijk werk, en derhalve als werkende dezelfde werken als de Vader : en hij wil zijnen vervolgers te kennen geven, dat het wonderwerk door hem op den sabbath verrigt, ook het werk was van zijnen Vader.

5) *Hierom dan*, t. w. om dit antwoord (vs 17).

6) *zochten de Joden nog meer hem te dooden*. Die vervolging, waarvan in vs 16 gesproken wordt, geschiedde reeds met het doel om hem als een sabbath-schennis ter dood te kunnen brengen; maar thans, daar hij zich, naar hunne valsche meening, door dit antwoord (vs 17) aan godslastering had schuldig gemaakt, nu zochten zij nog meer hem te dooden.

7) Jesus had niet gezegd : *Onze Vader*, maar hij had gezegd : *Mijn Vader*; en zij tot wie zijn antwoord gerigt was, hadden daaruit zeer juist dit gevolg getrokken, dat Jesus zich de goddelijke natuur en godgelijkheid toeschreef.

19 * Amen, amen dico vobis : non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem: quæcumque enim ille fecerit, hæc et Filius similiter
20 facit. * Pater enim diligit Filium, et omnia demonstrat ei, quæ ipse facit: et majora his demonstrabit
21 ei opera, ut vos miremini. * Sicut enim Pater suscitavit mortuos, et vivificavit: sic et Filius, quos vult, tot hen : * Voorwaar, voorwaar¹ 19
zeg ik u : De Zoon kan van zich
zelven niets doen, dan hetgeen
hij den Vader ziet doen : want
al wat die doet, dat doet ook
de Zoon desgelijks². * Want de 20
Vader heeft den Zoon lief³, en
toont hem alles, wat hij zelf
doet : en grootere werken dan
deze zal hij hem toonen⁴, opdat
gij u verwondert. * Want gelijk 21
de Vader⁵ de dooden opwekt, en

1) Voorwaar, voorwaar, enz. De Zaligmaker nu, wel verre van deze gevolgtrekking als eene valsche te verwerpen, verklaart en bevestigt haar nader. Hij spreekt hier en vervolgens tot aan vs 30, uitgenomen in vs 24, van zich zelven in den derden persoon. Met betrekking dan tot zijn antwoord (vs 17): *Mijn Vader werkt tot nu toe, en ik werke*, zegt hij nu: De Zoon kan van zich zelven niets doen, maar hij kan alleen dat doen, wat hij den Vader ziet doen. De God-mensch spreekt hier, gelijk in vs 17, van zich zelven als God van God, als Gods eeuwige Zoon. Door zijne menschelijke natuur, zegt de God-mensch tot dien verlamde: *Sta op*, hem genezende door zijne almacht, welke hij met en in de goddelijke natuur ontvangt van den Vader. Als mensch kan hij *van zich zelven* alles doen, wat de krachten der menschelijke natuur niet overschrijdt; maar als God, als de eeuwige Zoon des eeuwigen Vaders, kan hij *van zich zelven* niets doen; en dit, omdat het grondbeginsel van alle goddelijk werk is de goddelijke natuur, en dat ééne en dezelfde goddelijke natuur is de natuur van den Vader en van den Zoon en van den heiligen Geest, welke goddelijke natuur de Zoon door eeuwige generatie heeft van den Vader. *De Zoon kan alleen dat doen, wat hij den Vader ziet doen*. Het zien is hier gezegd van den Zoon met betrekking tot het toonen, dat in het volgende vers gezegd wordt van den Vader.

2) *Want al wat die doet, dat doet ook de Zoon desgelijks*, dat is, alle werk des Vaders is ook het werk des Zoons; en niet is het een ander werk dat de Vader doet, en een ander werk dat de Zoon doet, maar het is een en hetzelfde werk. De Vader is Schepper en Schepper is desgelijks de Zoon: maar er is slechts ééne scheppingsdaad. De wonderdadige genezing van dien verlamde was het werk des Vaders, en zij was ook het werk des Zoons; nogtans was het ééne en dezelfde goddelijke daad. Maar omdat de Vader de goddelijke natuur en hare volmaaktheden door eeuwige generatie mededeelt aan den Zoon, en de Zoon door eene eeuwige geboorte haar ontvangt van den Vader, daarom wordt hier van den Vader gezegd (vs 20), *dat hij werkende den Zoon alles toont wat hij doet*, en van den Zoon: *dat hij alles doet wat de Vader doet, en alleen dat doen kan wat hij den Vader ziet doen*. Men geve dan aan dit toonen en zien zoodanige beteekenis, dat men van het denkbeeld, dat die woorden in hunnen eigenlijken zin te kennen geven, alles afzondere, wat in den goddelijken persoon des Vaders of des Zoons iets eindigs, iets onvolmaakt wezen zoude.

3) *Want de Vader heeft den Zoon lief*, enz. Zie de aantekening op 3, 35.

4) *grootere werken dan deze zal hij hem toonen*, dat is, *grootere wonderwerken* dan de wonderdadige genezing van dien verlamde en dergelijke wonderwerken. De zin is: De Vader zal daarna nog grooter werken doen, en de Zoon zal die werken doen van en met den Vader. Vgl noot 8 op bladz. 535.

5) *Want gelijk de Vader*, enz. Ter verklaring en bevestiging van het voorafgaande: *hij zal hem grootere werken toonen*, noemt de Zaligmaker nu twee werken, welke de Vader hem zoude toonen (vs 20); en die zijn: het opwekken van dooden (vs 21), en het oordeel houden (vs 22). Tusschen *opwekken* en *levend maken* (vs 21) is geen verschil van beteekenis; want de Zoon wordt hier gelijk gesteld met den Vader, en toch wordt van den Zoon gezegd alleenlijk dat hij *levend maakt*. Beiden nu, *opwekken* en *levend*

22 vivificat. * Neque enim Pater
 judicat quemquam : sed omne
 23 judicium dedit Filio, * ut omnes
 honorificent Filium, sicut
 honorificant Patrem : qui non
 honorificat Filium, non hono-
 rificat Patrem, qui misit illum.
 24 * Amen, amen dico vobis, quia
 qui verbum meum audit, et credit
 ei, qui misit me, habet vitam
 æternam, et in judicium non venit,
 sed transiit a morte in vitam.
 25 * Amen, amen dico vobis, quia
 venit hora, et nunc est, quando

levend maakt : alzoo maakt ook
 de Zoon levend, die hij wil¹.
 * Want de Vader oordeelt²
 niemand : maar het gansche oor-
 deel heeft hij aan den Zoon
 gegeven, * opdat allen den Zoon
 eeren, gelijk zij den Vader eeren :
 wie den Zoon niet eert, eert den
 Vader niet, die hem gezonden
 heeft. * Voorwaar, voorwaar zeg
 ik u, wie mijn woord hoort, en
 geloof geeft aan hem, die mij
 gezonden heeft, hij heeft het
 eeuwige leven, en komt in het
 oordeel niet, maar is overgegaan
 uit den dood in het leven³ !
 * Voorwaar, voorwaar zeg ik u,
 dat de ure komt, en nu daar is⁴,

maken moeten metaphorisch genomen worden ; want de *dooden*, hier gemeend, zijn dezulken die dood zijn in eenen geestelijken zin, gelijk de *dooden* van Eph 2, 1, 5 ; 5, 14 : en het blijkt uit het bepalande : *die hij wil* : want daardoor wordt eene mogelijke uitzondering betekend, welke uitzondering niet kan gedacht worden met betrekking tot de *lichamelijk* dooden, die allen zonder uitzondering van den dood zullen opstaan. Vgl. vers 28.

¹) *die hij wil*. Zie de volgende noot.

²) *Oordeelen* is hier *veroordeelen* en dit *oordeelen* staat in deze rede tegenover *levend maken*. De Zoon maakt levend, niet alle dooden echter, maar *die hij wil*, dat is, als blijkt uit vs 24 en 25, dezulken, die zich door hun ongelooft niet onwaardig maken om door hem uit hunnen geestelijken doodstaat tot het leven opgewekt te worden. Diegenen, daarentegen, die zich door hun ongelooft daartoe onwaardig maken, dezulken *wil hij niet* opwekken. Hij heeft van den Vader de magt om dezulken te veroordeelen en van dat leven uit te sluiten ; *want de Vader heeft aan den Zoon het oordeel* (het oordeel over allen) *gegeven*, een oordeel hetwelk hij oefent door aan den eenen dat geestelijk leven te geven, en aan den anderen dat leven niet te geven, en alzoo levend te maken *wie hij wil*.

³) De Zaligmaker leert hier, hoedanigen het zijn, die hij levend wil maken tegelijk daarmede te kennen gevende, wie het zijn die *blijven in den dood*. Het is eene vermaning om in hem te gelooven. *Wie mijn woord hoort, en geloof geeft*, enz. *Jesus' woord* is *Jesus' leer*, en zijne leer is geene andere dan die des Vaders, desgenen, die hem gezonden heeft. Zie Jo 6, 16 ; 12, 44, 49 ; 14, 1. *Hooren*, om het verband waarin het staat tot het volgende : *en geloof geeft aan hem, die mij gezonden heeft*, is *gelooven*. *Jesus* zegt dan : *Wie geloof, heeft het eeuwige leven* : door het geloof namelijk wordt de mensch *geregtvaardigd*, of met andere woorden, hij verkrijgt de vergiffenis der zonden en de heiligmakende genade, en *is* daardoor *overgegaan uit den dood in het leven*, welk leven is, naar zijne bestemming, een altijd voortdurend, een *eeuwig leven*. Vgl. noot 4 op bladz. 494. In het *gelooven* is de voorwaarde van dien *overgang* uit den dood in het leven ; en die zoo overgegaan is uit den dood in het leven, *hij komt niet in het oordeel* der verdoemenis, hetwelk dezulken wacht, die *in den dood gebleven zijn* (1 Jo 2, 14), en niet zijn overgegaan uit den dood in het leven.

⁴) *dat de ure komt, en nu daar is*, enz. Dit vers is eene soort van herhaling van het gezegde in het voorgaande vers. De *dooden* zijn hier wederom dooden in eenen geestelijken zin ; en de *stem van den Zoon Gods*, welke die dooden zullen *hooren*, is de stem der verkondiging van zijn woord (vs 24), de leer van het Evangelie ; en daar welhaast

mortui audient vocem Filii Dei : dat de dooden de stem van den
 26 et qui audierint, vivent. * Sicut Zoon Gods zullen hooren : en die
 enim Pater habet vitam in semet- haar gehoord zullen hebben,
 ipso : sic dedit et Filio habere zullen leven¹. * Want gelijk de 26
 27 vitam in semetipso : * et potes- Vader² het leven heeft in zich
 tatem dedit ei iudicium facere, zelve : zoo heeft hij ook aan
 28 quia Filius hominis est. * Nolite den Zoon gegeven het leven in
 mirari hoc, quia venit hora, in zich zelve te hebben : en hij 27
 qua omnes, qui in monumentis heeft hem magt gegeven om
 sunt, audient vocem Filii Dei : gerigt te houden³, omdat hij een
 29 * et procedent qui bona fece- menschenzoon is. * Verwondert 28
 runt, in resurrectionem vitæ : u hierover niet⁴ ! want de ure
 qui vero mala egerunt, in resur- komt, waarin allen, die in de
 rectionem iudicii. (Mt 25, 46.) Zoon Gods zullen hooren : * en 29
 30 * Non possum ego a meipso * Ik kan van mij zelve niets 30

die stem zou uitgaan in de gansche wereld (Mk 16, 15), doch op dit oogenblik reeds werkelijk uitging in Judea, daarom zegt de Zaligmaker : *dat de ure komt, en nu reeds daar is.*

¹ *en die haar gehoord zullen hebben, zullen leven.* Hooren is hier, gelijk in vs 24, een hooren met onderwerping aan het gehoorde ; alzoo een gehoorzaam gelooven. De zin is dan : en zoovelen naar die stem van den Zoon Gods geluisterd zullen hebben, zullen leven, dat is, zullen uit hunnen geestelijken doodstaat opgewekt worden tot dat leven, hetwelk in het voorgaande vers *het eeuwige leven* genoemd is.

² *Want gelijk de Vader*, enz. De Zoon kan die dooden tot het geestelijk leven opwekken (vs 25. Vgl. vs 21), omdat, *gelijk de Vader het leven heeft in zich zelve*, dat is, in zich zelve de bron des levens heeft, evenzoo ook de Zoon het leven *in zich zelve* heeft, zijnde hem dit (het leven in zich zelve te hebben) door eeuwige generatie in en met de goddelijke natuur gegeven van den Vader, wiens eeuwige Zoon hij is.

³ *en hij heeft hem magt gegeven om* (volgens vele Grieksche handschriften : *om ook gerigt te houden*, enz. Om dat geestelijk gerigt te houden, waarvan in vs 22 gesproken is, daartoe heeft de Zoon volmagt ontvangen van den Vader, omdat hij een *menschenzoon*, dat is, omdat hij mensch is ; want als God *had* hij die magt van alle eeuwigheid. Zie noot 7 op bladz. 520.

⁴ *Verwondert u hierover niet*, namelijk over hetgene ik u zeide (vs 21—27) aangaande mijne magt om van dien geestelijken dood op te wekken tot het leven en dat geestelijk gerigt te houden. Door deze woorden : *verwondert u hierover niet*, wil Jesus hun te kennen geven, dat hetgeen hij hun nu van zich ging zeggen, bij hen nog grootere verwondering zoude wekken ; eens namelijk zou de dag komen, waarop hij door het bevelwoord zijner almagt al de gestorvenen *uit hunne graven zoude doen opstaan*, hen doen herleven en uit het stof verrijzen, om dan over hen gerigt te houden en, hun vergeldende naar hunne werken, elks lot te beslissen : die het goede gedaan hebben, zullen hunne graven uitgaan *tot de opstanding des levens*, tot den gelukstaat van het eeuwige leven ; maar die het kwade gedaan hebben, zullen hunne graven uitgaan *tot de opstanding des oordeels*, tot den staat van veroordeeling en verdoemenis.

⁵ Het noodige ter opheldering van dit vers is gezegd in de voorgaande noot.

facere quidquam. Sicut audio, judico: et judicium meum justum est: quia non quæro voluntatem meam, sed voluntatem ejus, qui misit me. * Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum. * Alius est, qui testimonium perhibet de me: et scio quia verum est testimonium, quod perhibet de me. (Mt 3, 17. Sup 1, 15.) * Vos misistis ad Joannem: et testimonium perhibuit veritati. * Ego autem non ab homine testimonium accipio: sed hæc dico ut vos salvi sitis. * Ille erat lucerna

doen. Gelijk ik hoor, zoo oordeel ik¹: en mijn oordeel is gerechtigt: omdat ik niet mijnen wil zoek², maar den wil van hem, die mij gezonden heeft. * Indien ik van mij zelven getuigenis geve³, is mijn getuigenis niet waarachtig. * Er is een ander die van mij getuigenis geeft⁴: en ik weet dat de getuigenis, welke hij van mij geeft, waarachtig is. * Gij hebt tot Joannes gezonden⁵: en hij heeft der waarheid getuigenis gegeven⁶. * Doch van een' mensch neem ik de getuigenis niet: maar ik zeg dit opdat gij moogt zalig worden⁷. * Hij was

1) *Ik kan van mij zelven niets doen*, enz. Tot dus verre had de God-mensch van zich zelven gesproken in den derden persoon; voortaan spreekt hij in den eersten. En daar hij gewaagd had (vs 30) van een oordeel van verdoemenis door hem te vellen, gaathij voort metaan te toonen, dat elk oordeel door hem geveld een geregtig oordeel is.

Als Gods Zoon kan hij geen ander oordeel vellen dan hetgeen hij den Vader hoort vellen; daarom zegt hij: *Gelijk ik hoor, oordeel ik*; en door dit hooren, gelijk in vs 19 door het zien, wordt in menschenlijke taal beteekend, dat de Zoon is God van God, met andere woorden, dat hij de goddelijke natuur heeft niet van zich zelven, maar van den Vader. Zie voorts tot nadere opheldering het aangeteekende op vs 19 en 20.

2) De goddelijke wil van den God-mensch is een en dezelfde wil als die des Vaders; en zijne menschenlijke wil, omdat het zijne wil is, de wil eens persoons die God is en mensch, is in alles overeenstemmend met den wil des drieëenigen Gods.

3) *Indien ik van mij zelve getuigenis geve*, enz. Jesus' redevoering neemt hier eene apologetische wending; hij leest in de harten dergenen, tot wie hij sprak, deze opwerping, uit hunne rechtspleging genomen: Gij geeft getuigenis aangaande u zelven, derhalve is uwe getuigenis niet waarachtig, dat is, niet geloofwaardig, niet geldig. Deze opwerping dan brengt Jesus in het midden (vs 31), hun toestaande zijne eigene getuigenis voor niet geldig te houden; want het gezegde in vers 31 is hier als een concessie-gezegde te nemen. Hij zal andere getuigenissen aanvoeren voor de waarheid van hetgeen hij hun aangaande zijnen persoon gezegd had.

4) *Er is een ander die getuigenis van mij geeft*, enz. Deze andere is niet Joannes de Dooper, van wien in vs 33—35 wordt gesproken, doch op wiens getuigenis Jesus verklaart (vs 34) zich niet te willen beroepen; maar deze andere getuige is God zelf, de Vader, als blijkt uit vs 36.

5) *Gij hebt tot Joannes gezonden*. Jesus bedoelt hier het gezantschap door het Sanhedrin afgevaardigd tot Joannes den Dooper. Onze Evangelist spreekt daarvan in 1, 19 en volg.

6) door hetgeen hij aan die gezanten verklaard heeft aangaande zich zelven en aangaande mijnen persoon. *Hij heeft der waarheid getuigenis gegeven*, dat is hij heeft getuigd voor de waarheid, want alles wat hij getuigde was overeenkomstig de waarheid.

7) De zin is: doch die getuigenis, welke ik bedoelde aan te voeren (vs 32), ik neem haar niet van eenig mensch, alzoo ook niet van Joannes den Dooper; en wat ik van des Doopers getuigenis daar zeide (vs 33), dat zeg ik niet, om hier voor mij gebruik daarvan te maken, maar ik zeg het voor u, tot uw best, opdat gij moogt zalig worden, opdat gij, zijne getuigenis aangaande mij aannemende, en op die getuigenis,

ardens, et lucens. Vos autem
 36 voluistis ad horam exultare in
 luce ejus. * Ego autem habeo
 testimonium majus Joanne.
 Opera enim, quæ dedit mihi
 Pater ut perficiam ea: ipsa opera,
 quæ ego facio, testimonium per-
 37 hibent de me, quia Pater misit
 me: * et qui misit me Pater,
 ipse testimonium perhibuit de
 me: (Mt 3, 17; 17, 5.) neque
 vocem ejus umquam audistis,
 38 neque speciem ejus vidistis. (Dt
 4, 12.) et verbum ejus non
 habetis in vobis manens: quia
 quem misit ille, huic vos non

debrandende, en lichtende lamp¹.
 En gij hebt u voor een oogenblik
 in zijn licht willen verblijden.
 * Maar ik heb eene getuigenis ³⁶
 grooter dan *die van* Joannes².
 Want de werken, die de Vader
 mij gegeven heeft³ om ze te vol-
 brengen: die werken zelve,
 die ik doe, getuigen van mij,
 dat de Vader mij gezonden heeft:
 * en de Vader⁴ die mij gezonden ³⁷
 heeft, hij zelf heeft van mij
 getuigenis gegeven: gij hebt
 noch zijne stem ooit gehoord,
 noch zijne gedaante gezien⁵. * en ³⁸
 zijn woord hebt gij niet in u

welke overeenkomstig de waarheid was (vs 33), mij voor den beloofden Messias erkennende, door in mij te gelooven *moogt zalig worden*, overgaande van den dood tot het leven (vgl. vs 24 en 40).

¹) Hij (Joannes) *was de brandende, en lichtende lamp*. De Zaligmaker zegt *was*, omdat, toen hij dit zeide, Joannes alreeds ter dood was gebracht. *Hij was de brandende, en lichtende lamp*, de Godsgezant, bestemd om u voor te bereiden tot de komst van den Messias; en gij verheugdet u aanvankelijk in zijne verschijning en erkentet zijn gezag. — Men denke hierbij wat Jesus wel niet zegt, maar toch stilziggend te kennen geeft: Gij hebt tot hem gezonden, en hij heeft van mij getuigd.

²) De zin is: Maar ik wil (als gezegd is in vs 34) van des Doopers getuigenis aangaande mij geen gebruik maken; ik kan eene getuigenis aanvoeren, welke in overtuigende kracht de getuigenis van Joannes te boven gaat. — Deze getuigenis bestond in de werken, *welke hij deed*, zijnde deze werken van dien aard, dat zij het bewijs leverden, *dat de Vader hem gezonden had*, en, bij gevolg, dat hij de Messias en de Zoon Gods was, voor wien hij zich uitgaf. De Zaligmaker bedoelde de wonderwerken, welke hij verrigtte. Deze werken namelijk, dewijl zij niet anders dan door Gods almacht konden gedaan worden, drukten, om zoo te spreken, een goddelijk zegel van waarheid op de leer desgenen, die ter bevestiging zijner leer die werken verrigtte; want het is niet mogelijk, dat God getuigenis geve aan de logen.

³) *de werken, die de Vader mij gegeven heeft*. De Vader geeft aan den Zoon in dien zelfden zin, in welken hierboven in vs 20 de Vader gezegd wordt alles *te toonen* aan den Zoon. Zie het aangeteekende op vs 19.

⁴) *En de Vader*, enz. Het zinverband is zóó: Niet alleen *middellijk*, door de werken die ik doe (vs 36), enz. heeft de Vader van mij getuigenis gegeven, maar ook *onmiddellijk* of *door zich zelve* heeft hij dit gedaan, namelijk door zijn woord, in de heilige Schriften.

⁵) *Gij hebt noch*, enz. Naar het gevoelen van Kardinaal Toletus (Commentar. ad h. l.), herinnert Jesus hun door deze woorden het vermeldde, in Dt 18, 15-19. Tot verstand van het woord *gedaante* op deze Evangelie-plaats, lette men op Ex 24, 17: *en de gedaante van 's Heeren heerlijkheid was als vuur*. Men zou dan den zin dezer plaats zóó kunnen omschrijven: Naar luid der belofte aan uwe voorvaderen gedaan, hebt gij daarna nooit meer zijne stem gehoord, noch zijne gedaante gezien; *en* (toch) *hebt gij zijn woord niet in u blijvende*, d. i. gij gedraagt u niet naar Gods woord; want hij zeide u, dat hij u een propheet zou verwekken aan Moses gelijk, en dat gij naar dien moest hooren; maar gij gehoorzaamt niet aan zijn bevel, en geeft daarvan een feitelijk bewijs, *want hem, dien hij gezonden heeft, dien gelooft gij niet*.

39 creditis. * Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere: et illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me: * et non vultis venire ad me ut vitam habeatis.

40 * Claritatem ab hominibus non accipio. * Sed cognovi vos, quia dilectionem Dei non habetis in vobis. * Ego veni in nomine Patris mei, et non accipitis me: si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. * Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab invicem accipitis: et gloriam, quæ a solo Deo est, non quæritis? (*I Cor 4, 5.*) * Nolite putare quia ego accusaturus sim

blijvende: want hem dien hij gezonden heeft, dien gelooft gij niet. * Gij onderzoekt¹ de Schriften, omdat gij meent dat gij in haar het eeuwige leven hebt²: en die zijn het, die van mij getuigen: * en *toch* wilt gij niet tot mij komen om het leven te hebben. * Eere van menschen neem ik niet³. * Maar ik ken u, dat gij de liefde tot God niet in u hebt. * Ik ben gekomen in den naam mijns Vaders, en gij neemt mij niet aan: zoo een ander komt in zijn eigen naam, dien zult gij aannemen⁴. * Hoe kunt gij gelooven, *gij*, die eer van elkander neemt: en de eer niet zoekt, die van God alleen komt⁵? * Meent

1) *Gij onderzoekt*. Het *ereumate* van den Griekschen tekst, even als het *scrutamini* van de Vulgaat, kan op zich genomen beteekenen: *onderzoekt*, in den Imperatief, of: *gij onderzoekt*, in den Indicatief; maar de laatste zinsnede dezer rede: *en toch wilt gij niet tot mij komen*, vraagt een voorafgaand stellig gezegde, alzoo een gezegde in den Indicatief. Voeg er bij, dat Jesus' rede in dit gansche stuk (vs 31—47) niet *vermanend* is, maar *berispelend* en *bestraffend*; daarvoor nu past wel de Indicatief, maar niet de Imperatief.

2) *omdat gij meent* (zoo is ulieder overtuiging, en gij hebt volkomen regt), *dat gij in haar* (in de H. Schriften) *het eeuwige leven hebt*, dat is, eene aanwijzing hebt om tot het eeuwige leven te komen.

3) *Eere van menschen neem ik niet*. De zin en het verband is zoo: Gaat niet denken, dat ik u dit verwijt (*gij wilt niet tot mij komen*, vs 40) doe uit eergierigheid, als ware ik er op uit om door menschen geëerd te worden; *eere van menschen neem ik niet*, ik wil haar niet, ik wijs haar af, *ik zoek niet mijne eer* (8, 50). Overigens, het gezegde in vers 41 moet voor eene tusschenrede gehouden worden, en vers 42 is logisch onmiddellijk verbonden met vers 40. De zin is dan deze: De heilige Schriften leeren u de merkteekenen, waaraan men den beloofden Messias, als hij gekomen is, zal kunnen erkennen; die merkteekenen, op mijnen persoon toegepast, *getuigen van mij*, dat ik, Jesus van Nazareth, de beloofde Messias ben, *en toch wilt gij niet tot mij komen* (in mij gelooven), *om het leven te hebben*; *gij wilt mij niet* voor den beloofden Messias erkennen! *Maar ik ken u*, ik doorgrond uwe harten, ik weet de oorzaak van uw ongelooft en waarom gij moedwillig de oogen sluit voor het licht der waarheid: het ontbreekt u aan liefde tot God; gij zoekt niet zijnen wil te kennen, en hem te behagen; gij zoekt u zelve!

4) De Zaligmaker wil zeggen: Mij verwerpt gij; en zoo een ander *komt in zijn eigen naam*, dat is, zonder goddelijke zending zich uitgeeft voor den beloofden Messias, *dien zult gij aannemen*. Den waren Messias verstoot gij, en valschen Messiassen, die onder u zullen opstaan, dien zult gij aanhangen.

5) De zin is: Gij vleit en verheft elkander, en het is u alleen te doen om eer en aanzien bij de menschen, maar geenszins om aan God te behagen, en zoo doende *de eer te zoeken*, *die van hem alleen komt*. Zoolang deze verkeerde gezindheid des harten bij u heerscht, is het niet mogelijk dat gij in mij gelooft.

vos apud Patrem. est qui accusat vos Moyses, in quo vos separatis. * Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi : de me enim ille scripsit. (*Gn 3, 15 ; 22, 18 ; 49, 10. Dt 18, 15.*) * Si autem illius litteris non creditis : quomodo verbis meis credetis ?

niet dat ik u¹ zal aanklagen bij den Vader. uw aanklager is Moses, op wien gij uwe hoop gesteld hebt. * Want² indien gij op Moses geloofdet, gij zoudt wellicht³ ook mij gelooven: want van mij heeft hij geschreven. * Doch als gij zijne schriften niet gelooft: hoe zult gij mijne woorden gelooven⁴ ?

1) *Meent niet, dat ik u om uw ongelooft bij God zal aanklagen, alsof het anders aan een aanklager zoude ontbreken. Gij hebt alreeds eenen aanklager in Moses.*

2) *Want. Een bewijs voor het gezegde (vs 45) : Moses is uw aanklager. De redenering is zoo : Gij gelooft niet aan Moses, derhalve is Moses alreeds aanklager van uw ongelooft. Want dat gij aan Moses niet gelooft, blijkt daaruit dat gij niet gelooft aan mij ; want indien gij Moses geloofdet, gij zoudt ook mij gelooven ; want van mij heeft hij geschreven. Uit al datgene wat in de schriften van Moses, den Godsgezant, aangaande den beloofden Messias staat opgeteekend, kondet gij in mijnen persoon den Messias erkennen.*

3) *wellicht. Wij schrijven wellicht, omdat de Vulgaat hier forsitan heeft. Ik las hier liever utique. Zie de derde noot op Jo 8, vs 19.*

4) *Doch als gij zijne schriften, enz. Indien gij de schriften van Moses, ofschoon gij hem hoog vereert, nogtans waar hij spreekt van den beloofden Messias niet gelooft, den zin zijner woorden verdraaijende naar de bedorvenheid uws harten, hoeveel te minder zult gij mij geloof geven, mij, het voorwerp uwer haat en verachting !*

ZESDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus uit Judea in Galilea teruggekeerd, gaat te scheep, vergezeld van zijne leerlingen, naar de oostelijke zijde van het meer Genesareth, alwaar eene groote schare volks tot hem zamenkomt, vs 1—5. Wonderdadige spijziging van die menschen door Jesus, en welken indruk zij op hen maakte, vs 6—15. Met het vallen van den avond steken zijne leerlingen het meer over naar Capharnaüm. Zij worden door een storm overvallen. Jesus komt, wandelende op het meer, naar hen toe, gaat hun scheepje in, en weldra landen zij nu te Capharnaüm aan, vs 16—21. Den volgenden dag komen er van die wonderdadig gespijzigde schare ook naar Capharnaüm, om Jesus te zoeken; en zij vinden hem aldaar in de synagoog, vs 22—25. Jesus laat hun voelen, dat zij uit aardsche inzigten hem opzochten, en tot hem kwamen om *vergankelijke spijze*; en hij begint tot hen te spreken van eene *onvergankelijke spijze*, een voedsel ten eeuwigen leven, welk voedsel hij, de Zoon des menschen, hun eens geven zou; en hij bedoelde daarmede het genieten van zijn vleesch en bloed, vs 26, 27. Doch zijn gesprek daarover wordt terstond afgebroken door sommigen die hem in de rede vallen, vs 28. Hun zeggen geeft hem aanleiding om te spreken over het geloof in hem, en daar zij in hunne redewisseling gewaagden van brood uit den hemel door hunne vaders gegeten in de woestijn, zoo stelt hij zich zelve voor als het waarachtige brood uit den hemel, hetwelk zijn Vader hun aanbood, een brood 't welk voedde ten eeuwigen leven, en dat genoten werd door het geloof in hem, vs 28—35. Klagt van Jesus over hun ongelooft; hij geeft hun de oorzaak daarvan op; en hunne mompeling, omdat hij zeide dat hij uit den hemel was nedergedaald, beantwoordt hij zoo, dat hij door zijn gezegde te herhalen, hetzelfde bekrachtigt, vs 36—52. Na gesproken te hebben over het brood des levens, hetwelk de Vader hun thans aanbood door het geloof *in hem, dien hij gezond had*, hervat Jesus zijne (vs 28) afgebroken rede over de spijze, welke hij zelf toekomstig zoude geven, en verklaart dat deze spijze wezen zou zijn eigen vleesch en bloed; en ofschoon vele van zijne aanhangers zich daarover ergeren en hem verlaten, blijft hij desniettemin bij zijne verklaring, vs 52—66. Antwoord van Petrus op de vraag door Jesus aan zijne Apostelen gedaan, of zij hem ook niet wilden verlaten, vs 67—70. Voorzegging van het verraad van Judas, vs 71, 72.

1 * Post hæc abiit Jesus trans mare Galilææ, quod est Tiberiadis: (Mt 14, 13. Mc 6, 31. 1 * Daarna¹ vertrok Jesus over het meer van Galilea, hetwelk is *het meer* van Tiberias²: * en 2

1) *Daarna vertrok Jesus*, t. w. na het vermelde in het overige hoofdstuk; doch hoe langen tijd *daarna* geschied is wat hier nu aanstonds verhaald wordt, staat nergens opgeteekend. Jesus had Jerusalem en Judea verlaten (5, 1), en bevond zich thans wederom in Galilea.

2) *het meer van Tiberias*. Onder deze benaming zal het meer van Galilea aan de eerste lezers van dit Evangelie algemeener zijn bekend geweest. Tiberias, eene stad kort te voren door den viervorst Herodes Antipas gesticht en door hem zoo genoemd ter eere van keizer Tiberius, was gelegen langs den zuidelijken oever van het Galileesche meer. Langs zijnen westelijken oever strekte zich de schoone landstreek van Genesareth uit, naar welker naam het Galileesche meer ook wel het meer van Genesareth genoemd werd. Vgl. Lk 5, 1. Wat hier nu vervolgens verhaald wordt (vs 2—21), is ook geboekt door Mt 14, 13 volgg. Mk 6, 30 volgg., en Lk 9, 10. volgg. Onze Evangelist, anders niet gewoon te spreken van iets dat door zijne voorgangers alreeds was opgeteekend, maakt er echter melding van, omdat het gebeurde aanleiding gaf tot een hoogst belangrijk gesprek van Jesus, hetwelk hij wilde mededeelen.

2 *Lc 9, 10.*) * et sequebatur eum eene groote schare volgde hem¹,
 multitudo magna, quia videbant omdat zij de teekenen² zagen,
 signa, quæ faciebat super his, die hij aan de zieken deed.
 3 qui infirmabantur. * Subiit ergo * Jesus ging dan op den berg³:
 in montem Jesus: et ibi sede- en aldaar zat hij neder met zijne
 4 bat cum discipulis suis. * Erat leerlingen. * Het Pascha nu het
 autem proximum Pascha dies feest der Joden was nabij⁴.
 5 festus Judæorum. * Cum suble- * Jesus dan⁵ zijne oogen op-
 vasset ergo oculos Jesus, et heffende, en ziende dat er eene
 vidisset quia multitudo maxima zeer groote menigte tot hem
 venit ad eum, dixit ad Philip- kwam, zeide tot Philippus: Van
 6 pum: Unde ememus panes, ut waar zullen wij brood koopen,
 manducent hi? * Hoc autem di- opdat dezen mogen eten? * Doch
 cebat tentans eum: ipse enim hij zeide dit om hem te be-
 sciebat quid esset facturus. proeven: want hij wist zelf⁶ wel
 7 * Respondit ei Philippus: Du- wat hij doen zou. * Philippus
 centorum denariorum panes non antwoordde hem: Voor twee
 sufficiunt eis, ut unusquisque honderd denariën⁷ brooden is
 8 modicum quid accipiat. * Dicit hun niet genoeg, opdat ieder een
 ei unus ex discipulis ejus, weinigi krijge. * Een van zijne
 9 Andreas frater Simonis Petri: leerlingen, Andreas de broeder
 * Est puer unus hic, qui habet van Simon Petrus zeide tot hem:
 quinque panes ordeaceos, et * Er is één jongen hier, die vijf
 duos pisces: sed hæc quid sunt gerstebrooden heeft, en twee
 10 inter tantos? * Dixit ergo Jesus: visschen: maar wat is dit onder
 Facite homines discumbere. zoo velen? * Jesus zeide dan:
 Erat autem fœnum multum in Doet de menschen aanzitten! Er
 loco. Discubuerunt ergo viri, was veel gras nu op die plaats.
 numero quasi quinque millia. De mannen zaten dan aan⁸, om-

1) wetende dat Jesus met zijne leerlingen was afgevaren, en ziende werwaarts hij zijne rigting nam, volgde hem, terwijl hij heenvoer, eene groote menigte uit de omliggende steden te voet langs den oever. Zie Mt 14, 13. Mk 6, 33.

2) omdat zij de teekenen zagen, enz. Men denke hier aan wonderdadige genezingen door Jesus in Galilea verrigt sedert zijne terugkomst aldaar uit Jerusalem en Judea Vgl. noot 1.

3) op den berg, die zich bevond ter plaatse, waar hij was aangeland en thans zich ophield.

4) Het Pascha, het feest der Joden, hun grootste feest, het feest bij uitnemendheid was nabij. Deze tijdsbepaling heeft welligt voor doel, begrijpelijk te maken hoe het mogelijk was, dat zoo groot eene menigte, omtrent vijf duizend mannen (vs 10) hier konde zamenvloeijen. Te weten, om den tijd van het Paaschfeest was het overal vol van feestgangers op reis naar Jerusalem. Vgl. noot 1 op bladz. 332.

5) Jesus dan, enz. Joannes gaat in zijn verhaal onderscheidene omstandigheden, welke door de andere Evangelisten reeds waren opgeteekend, stilzwijgend voorbij.

6) want hij wist. Hij had niet noodig raad te vragen, en zeide dit niet uit verlegenheid hoe in het tegenwoordig gebrek te voorzien, want hij wist zelf wel wat hij doen zou, gelijk de uitkomst leerde.

7) ongeveer vijf-en-zeventig gulden (of honderd vijftig franken). Zie noot 2 op bl. 129.

8) bij partijen van honderd en van vijftig. Mk 6, 40.

11 * Accepit ergo Jesus panes : et cum gratias egisset, distribuit discumbentibus : similiter et ex
 12 piscibus quantum volebant. * Ut autem impleti sunt, dixit discipulis suis : Colligite quæ superaverunt fragmenta, ne pereant.
 13 * Collegerunt ergo, et impleverunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus ordeaceis, quæ superfuerunt his,
 14 qui manducaverant. * Illi ergo homines cum vidissent quod Jesus fecerat signum, dicebant : Quia hic est vere propheta, qui
 15 venturus est in mundum. * Jesus ergo cum cognovisset quia venturi essent ut raperent eum, et facerent eum regem, fugit iterum in montem ipse solus. (Mt 14, 23. Mc 6, 46.)
 16 * Ut autem sero factum est, descenderunt discipuli ejus ad mare. * Et cum ascendissent

trent vijf duizend in getal¹.
 * Jesus nam dan de brooden : en nadat hij gedankt had², deelde hij ze uit onder de aanzittenden : desgelijks ook van de visschen zooveel zij wilden³. * En toen zij verzadigd waren, zeide hij tot zijne leerlingen : Verzamelt de overgeschoten brokken, opdat zij niet verloren gaan ! * Zij verzamelden dan, en vulden twaalf korven met brokken van de vijf gerstebrooden, welke hun⁴, die gegeten hadden, waren overgeschoten. * Toen die menschen dan het teeken gezien hadden dat Jesus verrigt had, zeiden zij : Deze is waarlijk de propheet, die in de wereld komen moet⁵ ! * Jesus dan verstaan hebbende dat zij komen zouden om hem weg te voeren, en koning te maken⁶, vlugtte⁷ wederom op den berg hij alleen⁸.
 * Toen het nu avond geworden was, gingen zijne leerlingen afwaarts naar het meer. * En in

1) Van de vrouwen en kinderen (Mt 14, 21) maakt Joannes geen gewag.

2) nadat hij gedankt had, een dank-en zegengebied over de brooden en de visschen had uitgesproken. Vgl noot 11 op bladz. 94, en noot 5 op bladz. 179.

3) Men leze hier noot 3 op bladz. 95.

4) welke hun, enz. welke brokken door die menschen, nadat zij gegeten en zich verzadigd hadden, waren overgelaten.

5) de propheet, die, enz. Zij denken aan dien propheet, wiens komst door Moses (Dt 18, 15) was voorzegd geworden ; en naar waarheid meenen zij, dat Moses door dien propheet niemand anders dan den Messias bedoeld heeft. Dat zoodanig hunne meening was, blijkt daaruit, dat zij, in den persoon van Jesus om deze wonderdadige spijziging dien propheet erkennende, van zin waren, hem voor koning van Israël uit te roepen. Want de Joden van dien tijd verkeerden genoegzaam algemeen in dit dwaalbegrip, dat zij eenen Messias verwachtten, die als wereldsch vorst den troon van David wederom moest oprichten, en hen verlossen zou uit de magt der Romeinen.

6) om hem met geweld mede te voeren naar Jerusalem, en in de hoofstad voor koning van Israël uit te roepen.

7) vlugtte. Naar het Grieksch : vertrok. Hij deed die verrukte volksschare uiteen gaan, en klom wederom op den berg (vs 3), van welken hij tot die schare was afgekomen.

8) hij alleen. Want aan zijne leerlingen had hij bevel gegeven om zich terstond in te schepen en hem vooruit te gaan naar de overzijde van het meer. Zie Mt 14, 22, en de aantekeningen op dat vers.

navim, venerunt trans mare in Capharnaum : et tenebræ jam factæ erant : et non venerat ad eos Jesus. * Mare autem, vento magno flante, exurgebat. * Cum remigassent ergo quasi stadia viginti quinque aut triginta, vident Jesum ambulans supra mare, et proximum navi fieri, et timuerunt. * Ille autem dicit eis: Ego sum, nolite timere. * Voluerunt ergo accipere eum in navim: et statim navis fuit ad terram, in quam ibant.

* Altera die, turba, quæ stabat trans mare, vidit quia navicula alia non erat ibi nisi una, et quia non introisset cum discipulis suis Jesus in navim, sed soli discipuli ejus abiissent : * aliæ vero supervenerunt naves a Tiberiade

het schip¹ geklommen zijnde, kwamen zij over het meer naar Capharnaüm² : en het was alreeds duister geworden: en Jesus was niet tot hen gekomen. * Het meer nu, naardien er een hevige wind waaide, verhief zich³. * Toen zij dan ongeveer vijf en twintig of dertig stadiën⁴ vergerooid hadden, zagen zij Jesus op het meer wandelen, en nabij het schip komen⁵, en zij werden bevreesd⁶. * Doch hij zegt tot hen : Ik ben het, vreest niet ! * Zij hebben hem dan in het schip willen nemen⁷ : en terstond was het schip aan het land⁸, waar zij heengingen.

* Des anderen daags⁹, deschare, die aan de overzijde van het meer¹⁰ stond¹¹, dewijl zij gezien had¹² dat geen ander scheepje daar geweest was behalve één, en dat Jesus niet met zijne leerlingen in het scheepje was gegaan, maar zijne leerlingen alleen waren vertrokken¹³ : — * (doch

1) in het schip, waarmede zij hier gekomen waren. Vs 1.

2) Men verbeelde zich de leerlingen tragelijk langs den oever voortroeijende, in de hoop, dat Jesus, te voet hen achterna komende, hen weldra zoude inhalen, om dan met hen mede te varen.

3) Het meer werd onstuimig.

4) iets meer dan een uur gaans.

5) Het was toen tusschen drie en zes uur des morgens. Vgl Mt 14, 25.

6) Zie Mt 14, 26, 27.

7 en dit geschiedde ook, als blijkt uit het verhaal van Mt 14, 32.

8) De wind nu bedaard zijnde (Mt 14, 32), kwamen zij *terstond*, dat is, zeer spoedig aan land.

9) t. w. den dag na die wonderdadige spijziging.

10) aan de overzijde van het meer, aan de oostelijke zijde: het is gezegd met betrekking tot den oever, aan welken Jesus met zijne leerlingen was aangeland.

11) de schare... die stond, enz. Na die wonderdadige spijziging had Jesus de volkschare weggezonden (Mt 14, 23); doch een gedeelte dier schare was daar ter plaatse aan den oever van het meer gebleven, en zij hadden Jesus' leerlingen zonder hem zien henvaren in het ééne scheepje, dat daar lag.

12) Het Grieksch heeft hier een deelwoord, dat overgezet moet worden in den volmaakt-verleden tijd. Men kan hier niet vertalen: *des anderen daags zag de schare*, want de Evangelist spreekt van hetgeen de schare den vorigen avond gezien had.

13) *alleen waren vertrokken*. De volzin blijft onafgemaakt hier hangen, doch hij wordt in zekeren zin wederom opgenomen in vs 24: *toen dan de schare*, enz.

juxta locum ubi manducaverant panem, gratias agente Domino.

24 * Cum ergo vidisset turba quia Jesus non esset ibi, neque discipuli ejus, ascenderunt in naviculas, et venerunt Capharnaum quærentes Jesum. * Et cum invenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti? * Respondit eis Jesus, et dixit: Amen, amen dico vobis: quæritis me non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex

25

26

27 panibus, et saturati estis. * Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æter-

er waren andere scheepjes¹ van Tiberias aangekomen nabij de plaats waar zij het brood gegeten hadden, na's Heeren danken²). * Toen dan de schare gezien had dat Jesus daar niet was, noch zijne leerlingen³, klommen zij in de scheepjes, en kwamen naar Capharnaüm om Jesus te zoeken. * En toen zij hem aan de overzijde van het meer gevonden hadden⁴, zeiden zij tot hem: Rabbi! wanneer zijt gij hier gekomen⁵? * Jesus antwoordde hun⁶, en zeide: voorwaar, voorwaar zeg ik u: gij zoekt mij niet omdat gij teekenen hebt gezien, maar omdat gij van de brooden hebt gegeten, en verzadigd zijt geworden. * Werkt⁷ niet om de spijs die vergaat⁸, maar om de spijs die blijft tot in het eeuwige

1) *doch er waren andere scheepjes*, enz. Nadat de leerlingen met dat ééne scheepje vertrokken waren (vs 22), kwamen er andere scheepjes van Tiberias aan, nabij de plaats, enz. De Evangelist teekent dit op, om begrijpelijk te maken wat hij aanstonds (vs 24) zeggen gaat van *die schare, die aan de overzijde van het meer stond* (vs 22), namelijk dat zij Jesus, dien zij meenden te weten dat daar gebleven was, nergens vindende, aldaar scheepjes aantreffen om naar Caparnaüm over te steken.

2) *het brood... na 's Heeren danken*. Het brood, over hetwelk de Heer den zegen had uitgesproken. Zie boven, vs 11, en de aantekening.

3) *noch zijne leerlingen*. Zij dachten alzo, dat deze welligt alreeds tot Jesus waren wedergekeerd. Toen zij dan noch hem noch zijne leerlingen vonden, vermoedden zij, dat hij hen over land gevolgd was; en dewijl zij gezien hadden, dat zijne leerlingen hunne rigting hadden genomen naar Capharnaüm, zoo voeren ook zij derwaarts henen.

4) Zij vonden hem te Capharnaüm in de synagoog, als blijkt uit vs 60. Of zij velen of weinigen waren, blijft onbekend.

5) *Wanneer zijt gij hier gekomen*, gisteren reeds, of eerst dezen morgen? — De vraag schijnt geen ander doel gehad te hebben dan om een gesprek met Jesus aan te knoopen.

6) *Jesus antwoordde hun: Voorwaar*, enz. Op de hem voorgestelde vraag (vs 25) gaf Jesus hun geen antwoord, doch hij berispte de bedoeling, waarmede zij hem kwamen zoeken. Zij zochten hem namelijk, niet omdat zij teekenen gezien hadden, en daardoor van zijne goddelijke zending waren overtuigd geworden; maar omdat zij den vorigen dag gegeten hadden enz.

7) *Werken* is hier zooveel als *door werken zich bezorgen, poogen te verkrijgen*.

8) *niet om de spijs die vergaat*, enz. *Spijs die vergaat* is vergankelijke spijs, een oogenblik dienstig tot onderhoud van een vergankelijk leven. Tegenover deze vergankelijke spijs staat eene *blijvende* spijs, eene spijs die door hare onvergankelijke kracht opvoedt en opvoert tot het eeuwige leven.

nam, quem Filius hominis dabit vobis. Hunc enim Pater signavit Deus. (*Sup* 1, 32. *Mt* 3, 17; 17, 5.)

28 * Dixerunt ergo ad eum : Quid faciemus ut operemur opera Dei ? * Respondit Jesus, et dixit eis : Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ille. (*I Jo* 3, 23.) * Dixerunt ergo ei : Quod ergo tu facis signum ut videamus, et credamus tibi ?

29 quid operaris ? * Patres nostri manducaverunt manna in deserto, sicut scriptum est : Panem de caelo dedit eis manducare. (*Ex* 16, 14. *Nm* 11, 7. *Ps* 77, 24. *Sap* 16, 20.) * Dixit ergo eis Jesus : Amen, amen dico vobis : Non Moyses dedit vobis panem de caelo, sed Pater meus dat vobis panem de caelo verum. * Panis enim Dei est, qui de caelo des-

leven, welke de Zoon des menschen u geven zal¹. Want dezen heeft God den Vader bezegeld². * Zij zeiden dan tot hem : Wat moeten wij doen om de werken Gods te werken³ ? * Jesus antwoordde, en zeide tot hen⁴ : Dit is het werk Gods, dat gij gelooft in hem dien' hij gezonden heeft. * Zij zeiden dan tot hem : Welk teeken doet gij dan opdat wij het zien, en u gelooven⁵ ? wat werkt gij⁶ ? * Onze vaderen aten het manna in de woestijn⁷, gelijk er geschreven staat : Brood uit den hemel gaf hij hun te eten⁸. * Jesus zeide dan tot hen : Voorwaar, voorwaar zeg ik u : Niet Moses heeft u het brood⁹ uit den hemel gegeven, maar mijn Vader geeft u het ware brood uit den hemel¹⁰.

1) welke (spijze) de Zoon des menschen u geven zal. Dit geven zal wordt herhaald in vs 52 : en het brood, dat ik geven zal, is mijn vleesch voor het leven der wereld. Die blijvende spijze dan, welke Jesus hier (vs 27) meent, is zijn vleesch. Dat Jesus' ondervragers aan zulk eene spijze nog niet dachten of niet konden denken, doet niets ter zake.

2) want dezen heeft God de Vader bezegeld. Door de wonderwerken, die Jesus verrichtte, had de Vader als ware het zijn goddelijk zegel op hem gedrukt, en hem kenbaar gemaakt als den waarachtige, die werkelijk geven kon en geven zou. wat hij beloofde.

3) Jesus' antwoord (vs 27) : *Werkt om de spijs die blijft*, enz., verstaan zij in dien zin, alsof hij hun had willen zeggen, dat zij, om die blijvende spijs te kunnen genieten, zekere bijzondere, aan God welgevallige werken (*werken Gods*, van God gewild) moesten verrigten, en zij vragen derhalve. wat zij doen moeten om de werken Gods te werken.

4) Dit zeggen (vs 28) van Jesus' ondervragers was oorzaak, dat hij voor het oogenblik daarlatende over die blijvende spijze verder te spreken, hen, naar aanleiding hunner vraag, vermaant tot het werk des geloofs in hem ; dat was *het werk Gods*, het werk door God van hen gewild, dat zij geloofden in hem, dien hij gezonden had.

5) Zij geven hem zijdelings hiermede te kennen, dat die wonderdadige spijziging van den vorigen dag hun niet genoeg was om in hem te gelooven, maar dat zij daartoe een grooter wonderwerk van hem verlangden.

6) *Wat werkt gij* ? De uitdrukking schijnt gekozen tot een spitzig antwoord op Jesus' vermaning : *Werkt* (vs 27).

7) Zij willen zeggen : Moses deed dag aan dag in de woestijn het manna regenen : zoodanig teeken verlangen wij ook van u.

8) Eene vrije aanhaling naar *Ex* 16, 4, 16, *Ps* 77, 24.

9) *het brood uit den hemel*. Door het artikel (*het brood*), wordt het brood, hier gemeend, als eenig in zijne soort gekenmerkt.

10) De zin van vs 32 en 33 ; Het ware, het waarachtige brood uit den hemel heeft Moses u, Israëlieten, niet gegeven, maar mijn Vader geeft het : want *het brood Gods*, het brood, hetgeen God de Vader geeft, het ware en waarachtige brood uit den

cendit, et dat vitam mundo. * Want het brood Gods is dat, 33
 34 * Dixerunt ergo ad eum: Domine, semper da nobis panem hunc. 't welk uit den hemel nederdaalt, en leven geeft aan de wereld.
 35 * Dixit autem eis Jesus: Ego * Zij zeiden dan tot hem: Heere! 34
 sum panis vitæ: qui venit ad me, geef ons altijd dat brood! * En 35
 non esuriet: et qui credit in me, Jesus zeide tot hen²: Ik ben het
 non sitiet umquam. (*Eccli* 24, brood des levens: die tot mij
 36 29.) * Sed dixi vobis quia et vidistis me, et non creditis. * Omne, quod dat mihi Pater, ad me
 37 veniet: et eum, qui venit ad me, dat gij mij gezien hebt, en nogtans niet geloof³. * Al wat de
 38 non ejiciam foras: * quia descendi de cælo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus, qui misit me. * Hæc
 39 tatem ejus, qui misit me. * Hæc zal ik niet buitenwerpen⁵:

hemel, is datgene 't welk naar waarheid uit den hemel nederdaalt, dat is, 't welk van hemelschen, goddelijken oorsprong is, en leven, eeuwig leven, geeft aan de wereld der menschen. Wel was Moses' manna eene wonderdadige spijs, maar het waarachtige brood uit den hemel was het niet; en wel verre van hun die het aten eeuwig leven te geven, had het niet meer kracht dan elke andere spijs, slechts een oogenblik dienstig tot onderhoud van een vergankelijk leven.

1) Zij denken nog dat Jesus spreekt van eene lichamelijke spijs, ofschoon veel voortreffelijker dan het manna-brood; en zij verlangen van hem, dat hij hun altijd zulk brood wilde te eten geven, gelijk die Samaritaansche vrouw uitriep (*Jo* 4, 15): *Heer, geef mij dat water!*

2) Jesus verklaart, dat hetgeen hij hun daar zoo even gezegd had (vs 32, 33), in eenen geestelijken zin moest genomen worden; dat hij onder dat waarachtige brood uit den hemel zich zelven verstond; dat hij, de God-mensch, was het brood des levens, het brood, dat het eeuwige leven geeft; en dat men dat brood kon genieten door tot hem te komen of, anders gezegd, door in hem te gelooven. Vgl. de aanteekeningen op *Jo* 4, 13, 14.

3) De zin is: *Gij hebt mij* als wonderdoender alreeds gezien en leeren kennen, en niettegenstaande dit bewijs mijner goddelijke zending, *geloofst gij niet*, weigert gij toch in mij te gelooven. — Jesus verwijt hun met deze woorden hun ongelooft, en herinnert hun, dat hij hun dit verwijt kort te voren (vs 26) alreeds gedaan heeft.

4) *Al wat de Vader mij geeft*, enz. *Al wat* is van personen gezegd, gelijk boven, 3, 6. Jesus beoogde in dit gedeelte zijner rede, hun aan 't verstand te brengen, dat de oorzaak van hun ongelooft aan hen lag: het ontbrak hun niet aan genoegzame inwendige genade om tot Jesus te komen, dat is, om in hem te gelooven, maar zij wilden door hunnen vrijen wil niet medewerken met die genade en wederstreefden haar. — Die genade, zij wordt aan niemand geweigerd; want *God wil*, gelijk de Apostel ons leert (*I Tim* 2, 4), *dat alle menschen zalig worden en tot de kennis der waarheid komen*. Maar niet allen geven gehoor aan de roepstem der genade, en daarom spreekt de Zaligmaker hier van een *gegeven worden door den Vader*, dat niet past op allen, maar alleen op sommigen met uitsluiting van anderen. Overigens, het verleenen van die genade aan den mensch is eene onverdeelbare daad van den drieëenigen God (vgl. noot 3 op bladz. 494); maar zij wordt hier aan God den Vader toegeschreven, overeenkomstig zijne orde van bestaan in de heilige Drieëenheid, volgens welke orde de Vader als de bron is, waaruit alle goddelijke daad ontspringt. — *Het komen* is hier, als reeds gezegd is, een komen tot hem door het geloof in hem.

5) *zal ik niet buitenwerpen*, ik zal hem niet verstooten, integendeel, ik zal hem gaarne opnemen. En men mag er uit vs 40 bij denken: ik zal hem het eeuwige leven geven. Zie de aanteekening op dat vers.

est autem voluntas ejus, qui misit me, Patris: ut omne, quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in novissimo die. * Hæc est autem voluntas Patris mei, qui misit me: ut omnis, qui videt Filium, et credit in eum, habeat vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die. * Murmurabant ergo Judæi de illo, quia dixisset: Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi, * et dicebant: Nonne hic est Jesus filius Joseph, cujus nos novimus patrem, et matrem? Quomodo ergo dicit hic: Quia de cælo descendi? (Mt 13, 55.) * Respondit ergo Jesus, et dixit eis: Nolite murmurare in invi-

* want¹ ik ben van den hemel nedergedaald², niet om mijnen wil te doen³, maar den wil van hem, die mij gezonden heeft. * En dit is de wil des Vaders, die mij gezonden heeft: dat ik niets, van al wat hij mij gegeven heeft, late verloren gaan⁴, maar het opwekke ten jongsten dage. * En dit is de wil mijns Vaders, die mij gezonden heeft: dat een iegelijk, die den Zoon ziet, en in hem geloof⁵, het eeuwige leven hebbe⁶, en ik zal hem opwekken ten jongsten dage. * De Joden⁷ morden dan over hem⁸, omdat hij gezegd had: Ik ben het levend brood, die uit den hemel ben nedergedaald⁹, * en zij zeiden: Is deze niet Jesus de Zoon van Joseph, wiens vader, en moeder wij kennen? Hoe zegt deze dan: Ik ben uit den hemel nedergedaald? * Jesus antwoordde dan, en zeide tot

1) want. Eene redengevende bevestiging van het voorafgaande gezegde: zal ik niet buitenwerpen, en de redenering (38-40) is zoo: want hoe zoude ik hem kunnen verstooten, ik die gekomen ben om den wil te doen van mijnen Zender, wiens wil het is, dat ik al wat hij mij geeft (vs 37) naar ziel en ligchaam eeuwig zalig make?

2) t. w. door op aarde de menschelijke natuur aan te nemen. En hoe dit nederdalen van Gods eeuwigen Zoon verstaan moet worden, is gezegd in noot 6 op bladz. 515.

3) niet om mijnen wil te doen. De God-mensch spreekt hier als mensch. Zie voorts het aangeteekende op 5, 30.

4) niets late verloren gaan, maar het opwekke, enz. d. i. niemand, door hem te verstooten, late verloren gaan, aan den eeuwigen dood late vervallen, maar allen ten jongsten dage opwekke tot een eeuwig zalig leven. Vgl. 5, 29.

5) ziet... en geloof. Diegenen, van welke in vs 36 gesproken wordt, hadden hem wel gezien, dat is, leeren kennen als wonderwerker, maar niet ook in hem geloofd. De zin is: en naar den wil mijns Vaders is het geloof in mij een noodzakelijk vereischte om het eeuwige leven te hebben.

6) het eeuwige leven hebbe. In welken zin hij, die in den Zoon geloof, reeds nu het eeuwige leven heeft, zal men verstaan uit noot 2 op bladz. 521.

7) De Joden. Men kan hier denken aan leeraars, behoorende tot de synagoog van Capharnaüm, en die Jesus gesprek met de schare (vs 22, 24) hadden aangehoord.

8) Zij gaven al morrende hunne ontevredenheid over hem te kennen, en dit, omdat hij van zich zelve gezegd had (vs 33, 35, 38), dat hij van hemelschen oorsprong was. Hoe kan deze, zeiden zij tot elkander, zich uitgeven voor iemand, die uit den hemel is nedergedaald? Wij weten immers wie hij is, en wie zijne ouders zijn. Vgl. noot 9 op bladz. 338.

9) Naar het Grieksch: dat uit den hemel is nedergedaald.

14 cem : * nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum : et ego resuscitabo
 15 eum in novissimo die. * Est scriptum in Prophetis : Et erunt omnes docibiles Dei. Omnis, qui
 16 audivit a Patre, et didicit, venit ad me. (Is 54, 13.) * Non quia Patrem vidit quisquam, nisi is, qui est a Deo, hic vidit Patrem.
 17 (Mt 11, 27.) * Amen, amen dico vobis : Qui credit in me, habet vitam æternam. * Ego sum
 18 panis vitæ. * Patres vestri man- hen : Mort niet onder elkander¹ !
 * niemand kan tot mij komen²,
 tenzij de Vader, die mij gezon- 44
 den heeft, hem trekke : en ik zal hem opwekken ten jongsten dage³. * Er staat geschreven in 45
 de Propheten⁴ : En zij zullen allen onderwezenen van God zijn. Een iegelijk, die⁵ van den Vader gehoord, en geleerd 46
 heeft, komt tot mij. * Niet dat iemand den Vader gezien heeft⁶, dan hij, die van God is, deze heeft den Vader gezien. * Voor- 47
 waar, voorwaar zeg ik u⁷ : Die in

1) *Mort niet onder elkander !* De God-mensch antwoordt niet op hunne tegenwerping, maar hij berispt het morren van hun ongelooft, en gaat in zijne rede voort met hen ernstig te vermanen om in hem te gelooven.

2) De Zaligmaker geeft hun te kennen, dat om tot hem te komen, dat is, om in hem te gelooven, Gods hulp noodzakelijk vereischt wordt : uit zich zelve, door zijne eigene natuurlijke krachten, kan geen mensch in hem gelooven ; maar voor allen, zonder uitzondering, is daartoe volstrekt noodig, dat de Vader, door de inwendige werking zijner genade op hun verstand en hart, hen als *trekke* tot den Zoon. — Door dit zeggen gaf Jesus hun zijdelings te verstaan, dat de schuld van hun ongelooft aan hen zelve lag ; want het kon toch, dit moesten zij begrijpen, zijne meening niet zijn, de schuld daarvan op God te werpen. Zij, de hardnekkigen, altijd wederstaande aan de genade (vgl Hand 7, 51), zij wilden zich niet laten *trekken* tot den Zoon. Zie voorts noot 4 op bladz. 549.

3) *en ik zal hem opwekken*, enz. Hiermede herhaalde en bevestigde de Zaligmaker, hetgeen hij gezegd had (vs 41) aangaande zijnen goddelijken oorsprong ; want uit eigen magt de dooden tot het leven terugroepen, was het werk der goddelijke almagt ; tegelijk tracht hij hen door deze belofte tot het geloof in hem te bewegen.

4) *in de Propheten*, d. i. in dat gedeelte der heilige Schriften, 't welk onder den algemeenen naam van *de Propheten*, of *het boek der Propheten* (Hand 7, 42) beteekend wordt. Vgl noot 7 op bladz. 486. De voorzegging door Jesus hier, niet woordelijk maar volgens den zin aangevoerd, is genomen uit Is 54, 13, en zij betreft de dagen van den Messias. De aanhaling der voorzegging diende tot nadere verklaring van het *trekken des Vaders*, waarvan gesproken is in het vorige vers. Het *trekken des Vaders* is nu gedacht als eene inwendige leerende toespraak des Vaders.

5) *Een iegelijk, die*, enz. Door zijnen vrijen wil kan de mensch weigeren naar die inwendig leerende toespraak des Vaders te hooren en van hem te leeren ; en dezulken, hoedanigen ook zij waren tot welke Jesus hier sprak, komen niet tot hem ; maar *een iegelijk, die van den Vader gehoord, en geleerd heeft*, komt tot hem.

6) *Niet dat iemand den Vader gezien heeft*, enz. De zin dezer woorden en het verband der rede is zoo : Als ik u spreek van een hooren en leeren van den Vader, dan wil ik daarmede niet zeggen, dat iemand den Vader gezien heeft ; hij alleen, die van God den Vader is, hij heeft den Vader gezien. Dat Jesus hier zich zelve bedoelde, was duidelijk uit het gezegde in vs 38. vgl. vs 42. Zie noot 7 op bladz. 514.

7) *Voorwaar, voorwaar zeg ik u* : enz. Jesus, na dit antwoord (vs 43—46) gegeven te hebben aan zijne tegensprekers (vs 41), herhaalt nu nog eens hoofdzakelijk en met nadruk (*voorwaar, voorwaar zeg ik u*) alles (vs 35—40), wat hij, vóór dat die Joden (vs 41) zijne redevoering onderbraken, aangaande zich zelve en het geloof in hem verklaard had.

ducaverunt manna in deserto, et
 50 mortui sunt. * Hic est panis de
 caelo descendens : ut si quis ex
 ipso manducaverit, non moria-
 51 tur. * Ego sum panis vivus, qui
 52 de caelo descendi. * Si quis man-
 ducaverit ex hoc pane, vivet in
 æternum : (*Ex 16, 13.*)

et panis, quem ego dabo, caro
 53 mea est pro mundi vita. * Liti-
 gabant ergo Judæi ad invicem,
 dicentes : Quomodo potest hic
 nobis carnem suam dare ad
 mij geloof, heeft het eeuwige
 leven¹. * Ik ben het brood des
 levens². * Uwe vaderen³ aten het
 manna in de woestijn, en stierven.
 * Dit is het brood hetwelk uit
 den hemel nederdaalt : dat zoo
 iemand daarvan eet, hij niet
 sterve. * Ik ben het levend brood⁴,
 die uit den hemel ben nederge-
 daald⁵. * Zoo iemand van dit
 brood eet, hij zal in eeuwigheid
 leven :
 en het brood, dat ik geven
 zal, is mijn vleesch⁶ voor het
 leven der wereld. * De Joden
 stredden dan onder elkander, zeg-
 gende : Hoe kan deze ons zijn

¹) heeft het eeuwige leven. Lees noot 6 op bladz. 550.

²) het brood des levens en het levend brood (vs 41, 51) zijn uitdrukkingen, die in den grond hetzelfde beteekenen.

³) Uwe vaderen, enz. De zin en het redeverband van vs 49 en 50 : Uwe vaderen aten het manna in de woestijn, en stierven ; derhalve was het manna niet waarlijk het brood uit den hemel nedergedaald ; want het waarachtig uit den hemel nedergedaald brood is dit, dat is, heeft deze hoedanigheid, dat zoo iemand daarvan ete hij niet sterve.

⁴) De Zaligmaker had hun kort te voren (vs 32) reeds gezegd, dat niet Moses hun brood uit den hemel gegeven had, maar dat de Vader hun thans gaf het waarachtige brood uit den hemel, een leven gevend brood, en dat hij dit brood was (vs 35). En ditzelfde, na gezegd te hebben (vs 50) hoedanig het waarachtige hemel-brood was, herhaalt hij hier wederom, plegtig verklarende : Ik ben het levend brood, die uit den hemel ben nedergedaald : zoo iemand van dit brood eet, hij zal in eeuwigheid leven.

⁵) die uit den hemel ben nedergedaald. De Vulgaat vordert deze vertaling. Naar het Grieksch zouden wij hier liever overzetten : dat uit den hemel is nedergedaald, of ook : het uit den hemel nedergedaalde.

⁶) En het brood dat ik geven zal, enz. Naar het Grieksch, volgens bijna al de handschriften, zou men hier moeten vertalen : En het brood nu, dat ik, enz. De Grieksche partikel door nu hier overgezet, dient ook om over te gaan tot iets, dat van het onmiddellijk voorafgaande verschilt. — Tot dus verre had Jesus gesproken over het brood des levens, 't welk de Vader hun thans reeds gaf. Doch nu komt de Zaligmaker terug op die spijze, welke hij, de Zoon des menschen, toekomstig geven zoude, en van welke hij in den aanvang zijner rede (vs 27) gesproken had. Het woordje ik moet in dit gezegde, dat ik geven zal, met nadruk gelezen worden. Voor is mijn vleesch leest men hier in de meeste Grieksche handschriften : is mijn vleesch, dat ik zal geven ; en wat onmiddellijk daarop volgt, voor het leven der wereld, eischt deze zinsnede. In de zevende uitgave van zijn Grieksch Nieuw Testament heeft Tischendorf deze zinsnede als echt in zijnen tekst opgenomen. Geven in die woorden, dat ik zal geven, is overgeven ter dood, opofferen ; vgl Mt 20, 28. Jo 3, 16. I Tim 2, 6. Tit 2, 14. En deze opoffering is geschied voor het leven der wereld, om de wereld (het menschdom) van den eeuwigen dood te verlossen, en haar het eeuwige leven te geven. Zie hier voorts noot 4 bladz. 494.

De belofte, door den God-mensch hier gedaan, is door hem vervuld geworden in het laatste avondmaal. Zie Mt 26, 26. I Cor 11, 23—25.

54 manducandum? * Dixit ergo eis vleesch te eten geven¹? * Jesus 54
 Jesus: Amen, amen dico vobis: zeide dan tot hen: Voorwaar,
 Nisi manducaveritis carnem Filii voorwaar zeg ik u²: Tenzij gij het
 hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vleesch van den Zoon des men-
 55 vobis. * Qui manducat meam schen eet, en zijn bloed drinkt,
 carnem, et bibit meum sangui- zult gij het leven in u niet heb-
 nem, habet vitam æternam: et ben³. * Die mijn vleesch eet, en 55
 ego resuscitabo eum in novissi- mijn bloed drinkt, heeft het
 56 mo die. * Caro enim mea, vere eeuwige leven: en ik zal hem
 est cibus: et sanguis meus, vere opwekken⁴ ten jongsten dage.
 57 est potus. (I Cor 11, 27.) * qui * Want mijn vleesch, is waarlijk 56
 manducat meam carnem, et bibit spijs⁵: en mijn bloed, is waarlijk
 meum sanguinem, in me manet, drank. * die mijn vleesch eet, en 57
 mijn bloed drinkt, blijft in mij,

1) De Joden hebben Jesus' woorden zoo verstaan, dat zij daaruit een lichamelijk eten van zijn vleesch, een eten dat door den mond geschied, begrepen hebben; en nu *streden zij met elkander* daarover, hoe hij dan toch zijn vleesch zou *kunnen* te eten geven. Sommigen hielden dit voor onmogelijk, anderen voor mogelijk; en deze laatsten zullen wellicht gedacht hebben aan het vermenigvuldigen van eenig gedeelte van zijn vleesch, gelijk hij den vorigen dag de vijf brooden en de twee visschen vermenigvuldigd had.

2) Aan het twisten dier Joden ware terstond een einde geweest, indien Jesus tot hen gezegd had, dat hij niet van een *lichamelijk* nuttigen van zijn vleesch had willen spreken. Doch wel verre van dit te doen bemerken, geeft hij hun nog duidelijker te kennen, dat hij inderdaad een *lichamelijk* nuttigen gemeend heeft, door namelijk dat nuttigen nu te beschrijven (vs 54 en 55) als zijnde een *eten* van zijn vleesch, en een *drinken* van zijn bloed. En tegelijk voortgaande in zijne leering, kondigt hij de noodzakelijkheid dier lichamelijke nuttiging aan, eerst in eenen *negatieven* (vs. 54), en vervolgens in eenen *positieven* (vs 55) spreekvorm.

3) *zult gij het leven in u niet hebben*. Het *leven*, in het volgende vers het *eeuwige leven* genoemd, is dat geestelijk leven, waarvan de Zaligmaker eenige oogenblikken te voren gesproken had, toen hij zeide (vs 47): *die in mij gelooft, heeft het eeuwige leven*. Lees hier noot 3 op bladz. 537. Om dit geestelijk leven, hetwelk door het geloof in den God-mensch geboren wordt, niet te verliezen maar in zich te behouden, daartoe is de nuttiging van zijn vleesch en bloed noodzakelijk; deze leer is uitgedrukt in vers 54 en 55. *In zich niet hebben* is hier *niet blijven hebben, niet behouden*; en het *hebben* van vers 55 is *blijvend hebben, behouden*, uit kracht der tegenstelling Vgl. het hebben I Tim. 3, 9. Overigens, eene nuttiging onder twee gedaanten wordt hier (vs 54 en 55) geenzins bevolen, maar de Heere Jesus wil te kennen geven, dat hij spreekt van een wezenlijk en waachtig voeden met zich zelve; daarom onderscheidt hij *eten* en *drinken*, en past het eten toe op zijn vleesch, en het drinken op zijn bloed; uit eten en drinken bestaat eene volmaakte voeding.

4) *en ik zal hem opwekken*, enz. waardoor dit eeuwige leven zijne algeheele volmaking bereikt. Zie noot 2 op bladz. 521.

5) *Want mijn vleesch is waarlijk spijs*, enz. Waarom heeft hij, die zijn vleesch eet en zijn bloed drinkt, dat eeuwige leven blijvend in zich (vs 55)? De reden daarvan wordt in dit vers gezegd, en die reden is, *omdat zijn vleesch waarlijk spijs, en zijn bloed waarlijk drank is*, dat wil zeggen, omdat zijn vleesch en bloed genuttigd, een waachtig voedsel zijn voor de ziel: een voedsel niet met den naam, maar werkelijk en met de daad. Gelijk spijs en drank tot onderhoud dienen van het natuurlijk en lichamelijk leven, zoo is zijn vleesch en bloed een zielenvoedsel tot onderhoud van dit bovennatuurlijke en eeuwige leven.

- 58 et ego in illo. * Sicut misit me vivens Pater, et ego vivo propter Patrem: et qui manducat me, et
59 ipse vivet propter me. * Hic est panis, qui de caelo descendit. Non sicut manducaverunt patres vestri manna, et mortui sunt. Qui manducat hunc panem, vivet in
60 aeternum. * Hæc dixit in synagoga docens, in Capharnaum.
61 * Multi ergo audientes ex discipulis ejus, dixerunt: Durus est hic sermo, et quis potest eum
62 audire? * Sciens autem Jesus apud semetipsum quia murmurarent de hoc discipuli ejus, dixit eis: Hoc vos scandalizat? * Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius?
63 (Sup 3, 13.) * Spiritus est, qui vivificat: caro non prodest quid-
en ik in hem¹. * Gelijk de levende Vader mij gezonden heeft, en ik leef om den Vader: zoo zal ook hij die mij eet, om mij leven². * Dit is het brood³, dat uit den hemel is nedergedaald. Niet gelijk uwe vaderen het manna aten⁴, en stierven. Wie dit brood eet, zal in eeuwigheid leven. * Dit zeide hij in de synagoog leerende, te Capharnaüm.
* Vele dan uit zijne leerlingen⁵ dit gehoord hebbende, zeiden: Dat woord is hard, en wie kan het aanhooren? * Jesus nu bij zich zelven⁶ wetende dat zijne leerlingen hierover mompelden, zeide tot hen: Ergert u dit? * Indien gij dan den Zoon des menschen zult zien opvaren waar hij te voren was⁷...? * De geest is het⁸, die levend maakt: het

¹) die mijn vleesch eet, en mijn bloed drinkt, enz. Hoe komt het, dat het nuttigen van Jesus' vleesch en bloed dit bovennatuurlijk en eeuwig leven onderhoudt? Het geschiedt daardoor; omdat deze nuttiging eene voortdurende vereeniging bewerkt van den God-mensch met de geloovigen: zij blijven in hem, en hij blijft in hen. En door deze voortdurende vereeniging wordt, wat het volgende vers leert, dat bovennatuurlijke en eeuwig leven onderhouden. Want, zegt Jesus, gelijk de Vader, mijn Zender, leeft, dat leven heeft, en ik (Jesus spreekt als mensch) dat leven heb, om den Vader, d. i. door den Vader, — zoo zal ook hij die mij eet, die mijn vleesch en bloed nuttigt, leven om mij, d. i. door mij dat leven hebben.

²) Zie de voorgaande aanteekening.

³) Dit is het brood, enz. Jesus besluit hier zijne rede. Het aanwijzend voornaamwoord ziet terug op vs 52: En het brood, dat ik geven zal, enz.

⁴) d. i. het is niet gelijk aan het manna, dat uwe vaderen aten, en stierven.

⁵) Leerlingen heeten hier, in den ruimen zin van dat woord, dezulken die Jesus openlijk aanhingen en hem hoorden. Vele dan van deze leerlingen, niet allen echter, zeiden van Jesus' woord aangaande het nuttigen van zijn vleesch en bloed, dat het hard was en niet te verduwen, dat is, zonder beeld, ongelooftelijk; en zij voegden er bij: Wie kan het aanhooren, zonder zich te ergeren?

⁶) bij zich zelven, zonder noodig te hebben, dat iemand hem dit zeide: door zijne alwetendheid. Vgl. Jo 2, 24, 25, en de aanteekeningen aldaar.

⁷) opvaren waar hij te voren was, daarhenen opvaren, waar hij te voren, dat is, voor zijne menschwording was. In welchen zin dit was moet verstaan worden, zie men uit noot 6 op bladz. 515. Deze woorden van Jesus: Ergert u dit? Indien gij dan, enz., schijnen ons toe woorden van berisping te zijn, gelijk in 3, 12; en wij meenen, dat de Zaligmaker heeft willen zeggen: Indien gij niet gelooft, dat ik u mijn vleesch en bloed te nuttigen kan geven, terwijl ik hier nog op aarde bij u ben; hoe zult gij het dan gelooven, wanneer gij mij met dit ligchaam zult zien opvaren ten hemel?

⁸) De geest is het, enz. Aan die berisping van hun ongelooft knoopt de Zaligmaker nu

quam. verba, quæ ego locutus
 sum vobis, spiritus et vita sunt.
 65 * Sed sunt quidam ex vobis, qui
 non credunt. Sciebat enim ab
 initio Jesus qui essent non cre-
 dentes, et quis traditurus esset
 66 eum. * Et dicebat: Propterea
 dixi vobis, quia nemo potest
 venire ad me, nisi fuerit ei datum
 67 a Patre meo. * Ex hoc multi
 discipulorum ejus abierunt re-
 tro: et jam non cum illo ambu-
 68 labant. * Dixit ergo Jesus ad
 vleesch is van geen nut. De woor-
 den, die¹ ik tot u gesproken heb,
 zijn geest en leven. * Maar er⁶⁵
 zijn sommigen van u², die niet
 gelooven. Want Jesus wist van
 den beginne³ wie ongeloofigen
 waren, en wie hem zoude leveren.
 * En hij zeide: Daarom heb ik u⁶⁶
 gezegd⁴, dat niemand tot mij kan
 komen, tenzij het hem gegeven
 zij van mijnen Vader. * Van toen⁶⁷
 af gingen vele zijner leerlingen
 terug: en wandelden niet meer
 met hem⁵. * Jesus zeide dan tot⁶⁸

nog eenige woorden van onderrigt, betreffende de nutting van zijn vleesch en bloed. In het onmiddellijk voorafgaande vers had hij hun, gelijk in vers 38 en 46, te kennen gegeven, dat hij niet alleen mensch, maar God en mensch was. En hij leert hun nu, hoe dat geestelijk leven, 't welk het eten van zijn vleesch den geloovigen zou verleenen, niet moest toegeschreven worden aan zijn vleesch alleen, maar aan zijn vleesch als vereenigd met zijne godheid. *Het vleesch*, zegt Jesus, dat ik beloofd heb u te zullen geven, is op zich zelf *van geen nul* tot dat bovennatuurlijk, eeuwige leven; maar *de geest*, mijne godheid, welke met mijn vleesch vereenigd is, deze is het *die levend maakt*, zoodat in het uitvoeren van die levendmakende kracht, mijn vleesch als het werktuig is mijner godheid.

1) *De woorden, die*, enz. Jesus noemt zijne woorden, d. i. zijne rede aangaande het nuttigen van zijn ligchaam (vs 52—59), *geest en leven* om de zaak, welke zij betroffen. De zin is, volgens de opvatting van den kerkvader Cyrillus: Wat ik u gezegd heb aangaande het nuttigen van mijn vleesch, moet niet verstaan worden van mijn vleesch op zich zelf genomen, maar van mijn vleesch met den *levendmakenden geest*, d. i. met mijne godheid vereenigd.

2) *maar er zijn sommigen van u*, enz. De zin is: Gij hebt dan volstrekt geene reden om u te ergeren over mijne woorden; *maar er zijn sommigen van u, die*, niettegenstaande de duidelijkste bewijzen mijner goddelijke zending, *niet gelooven*, halsstarrig weigeren mij voor den beloofden Messias te erkennen, omdat ik niet voldoe aan hunne aardse verwachtingen, en die daarom zich ergeren aan mijne woorden.

3) *Want Jesus wist van den beginne*, enz. Eene bemerking van den Evangelist, om reden te geven van Jesus zeggen; *er zijn sommigen van u, die niet gelooven*. Niet eerst na hun gemompel, maar vooraf, alreeds *van den beginne*, toen namelijk diegenen, van welke hij sprak, tot hem kwamen, toen reeds wist hij, wie van hen ongeloofigen waren; en *wie hem zoude leveren* en verraden, wist hij eveneens *van den beginne*, d. i. toen reeds, toen hij uit de menigte zijner leerlingen een twaalfstal uitkoos tot zijne Apostelen. Lk 6, 13.

4) *En hij zeide: Daarom heb ik u gezegd*, enz. Door zijne aanmerking (vs 65: *want Jesus wist*, enz.) had de Evangelist het verhaal van Jesus' woorden onderbroken; hij neemt nu zijn verhaal wederom op. Deze woorden: *daarom heb ik u gezegd*, enz. moeten dan onmiddellijk verbonden worden met Jesus' gezegde (vs 65): *maar er zijn sommigen uit u, die niet gelooven*. De zin is: *daarom*, omdat er sommigen uit u zijn, die niet gelooven, *daarom heb ik u gezegd* (vs 44): *niemand kan tot mij komen*, enz.

5) *Vele zijner leerlingen*, enz. Velen dergenen, die Jesus een tijd lang hadden aangehangen, verlieten hem thans, en volgden hem niet meer als hunnen leeraar. De *leerlingen*, hier gemeend, zijn niet de twaalf Apostelen, als blijkt uit vs 68, noch die *twee en zeventig leerlingen*, van welke Lukas (10, 1) gewaagt; want het aanstellen van die twee en zeventig tot bedienaars van het Evangelie valt in een later tijdvak.

69 duodecim : Numquid et vos vul-
tis abire ? * Respondit ergo ei
Simon Petrus : Domine, ad quem
ibimus ? verba vitæ æternæ
70 habes. * et nos credidimus, et
cognovimus quia tu es Christus
Filius Dei. (Mt 16, 16. Mc 8, 29.
71 Lc 9, 20.) * Respondit eis Jesus :
Nonne ego vos duodecim elegi :
72 et ex vobis unus diabolus est ? *
Dicebat autem Judam Simonis
Iscariotem : hic enim erat tradi-
turus eum, cum esset unus ex
duodecim.

de twaalfen : Wilt gij ook niet
heengaan ? * Simon Petrus an- 69
woordde hem dan : Heere ! tot
wien zullen wij gaan¹ ? gij hebt
de woorden des eeuwigen levens.
* en wij, wij hebben geloofd, en 70
erkend dat gij de Christus de Zoon
Gods zijt. * Jesus antwoordde 71
hun : Heb ik niet u twaalfen²
uitgekozen : en één uit u is een
duivel ? * En hij zeide dit van 72
Judas Iskarioth³ Simons Zoon :
want deze zou hem overleveren,
ofschoon hij een uit de twaalfen
was.

1) tot wien zullen wij gaan ? Petrus overtuigd, dat al zijne mede-Apostelen niet ander gezind zijn dan hij, antwoordt als uit aller naam : Het is ons niet mogelijk u te verlaten, want tot welk anderen leeraar zouden wij ons kunnen vervoegeu ? *De woorden des levens hebt gij alleen*, d. i. het geloof aan uwe leering geeft het eeuwige leven ; en wij, voegt hij er bij, wij zijn niet van die geloovigen, die u een oogenblik volgen en dan u afvallen (vs 67) : wij zijn alreeds over lang gekomen tot het geloof en de erkenenis, dat gij de Christus (de beloofde Messias) de Zoon Gods zijt.

2) *Heb ik niet u twaalfen*, enz. Een weemoedig wederantwoord van Jesus aan Petrus, die uit aller naam gesproken had, dienende tot eene vermaning voor Judas : U twaalfen koos ik uit tot mijne Apostelen, tot mijne eerste dienaars ; doch één van u is den duivel dienstbaar geworden.

3) *Judas Iskarioth*. Zie noot 4 op bladz. 62

ZEVENDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Bij gelegenheid van het Loofhuttenfeest verlaat Jesus Galilea en vertrekt heimelijk naar Jerusalem, alwaar hij in het midden der feestdagen zich in den tempel vertoont, en het volk leert, vs 1—14. De oversten der Joden geven hunne bevreemding daarover te kennen, dewijl hij geen onderwijs ontvangen had; en zij willen hiermede zijne leer in verdenking van valscheid brengen bij het volk. Jesus antwoordt daarop, vs 15—18. Hij verwijt hun vervolgens dat zij hem zoeken te dooden, en verdedigt de geneezing van dien acht-en-dertig-jarigen kranke door hem op den sabbath verrigt, vs 19—24. Sommige inwoners van Jerusalem, bekend met het plan der oversten om Jesus te dooden, geven hunne verwondering te kennen, dat men hem zoo ongemoeid laat spreken, vs 25—27. Jesus antwoordt op één van hunne gezegden, vs 28, 29. Velen uit de schare, aldaar vergaderd, verklaren dat zij Jesus aanzien voor den beloofden Messias, hetgeen de Sanhedristen beweegt om hem gevangen te doen nemen, vs 30—32. Jesus, van zijnen terugkeer tot den Vader sprekende, zegt hun, dat zij hem zullen zoeken, maar niet vinden; waarmede zij den spot drijven, vs 33—36. Op den laatsten dag van het feest spreekt Jesus in den tempel in zinnebeeldige uitdrukkingen tot de menigte, haar uitnoodigende om in hem te gelooven. Welk uitwerksel deze toespraak had op de menigte, vs 37—44. De dienaars door de Sanhedristen uitgezonden om Jesus gevangen te nemen, komen onverrichter zake tot hen terug, waarover zij met bitse verwijtingen berispt worden, vs 45—49. Nicodemus, een lid van het Sanhedrin, iets ten voordeele van Jesus in het midden brengende, wordt daarom door zijne medeleden beschimpt, vs 50—52. Zonder een besluit te nemen, gaat de Joodsche raad uit een, vs 53.

1	* Post hæc autem ambulabat	* Daarna ¹ nu wandelde Jesus	1
	Jesus in Galilæam, non enim	in Galilea, want hij wilde niet	
	volebat in Judæam ambulare :	in Judea wandelen ² : omdat de	
	quia quærebant eum Judæi	Joden hem zochten te dooden.	
2	interficere. * Erat autem in	* En het feest der Joden,	2
	proximo dies festus Judæorum,	het Loofhuttenfeest ³ , was na-	

1) *daarna*. Na het gebeurde in het vorige hoofdst. vermeld, ging Jesus, ofschoon het Paaschfeest nabij was (6, 4), niet op naar Jerusalem, maar *wandelde*, verkeerde, van de eene plaats reizende naar de andere, *in Galilea*.

2) *want hij wilde niet in Judea wandelen*. en dit, omdat de Joden, de oversten der Joden in Judea, hem zochten te dooden (vgl 5, 18). De God-mensch konde voorzeker door de kracht zijner Godheid elk moordplan zijner vijanden verijdelen (vgl Lk 4, 29, 30), en er kon derhalve voor hem geen wezenlijk levensgevaar bestaan. Desniettemin wilde hij thans toch de lagen zijner vervolgers ontwijken, en hij deed dit, naar het gevoelen van den H. Augustinus, om zijne leerlingen door zijn voorbeeld te leeren, hun leven niet zonder wettige reden aan gevaar bloot te stellen; en, naar het gevoelen van den H. Chrysostomus en anderen, om door deze zuiver mensche-lijke handelwijze de waarheid zijner menscheid te bevestigen.

3) *het Loofhuttenfeest*. Het Grieksche woord *skénopégia*, door de Vulgaat hier behouden, beteekent letterlijk zooveel als *huttenbouw*. Het Loofhuttenfeest, het laatste der drie hoofdfesten (vgl noot 1 op bladz. 332), werd zoo genoemd, omdat de Joden, naar het voorschrift der wet (Lv 23, 39-43), gedurende de zeven dagen van dit feest onder den blooten hemel in hutten van loofrijke takken gemaakt hun verblijf moesten houden, en dit, opdat uwe nakomelingen weten mogen, dat ik de kinderen Israëls in loofhutten heb doen wonen, als ik hen uitgevoerd heb uit Egypte-land (ibid. vs 43).

3 Scenopegia. (*Lv 23, 34.*) * Dixe- bij¹. * Zijne broeders² nu zeiden 3
 runt autem ad eum fratres ejus : tot hem : Vertrek van hier, en ga 3
 Transi hinc, et vade in Judæam, naar Judea, opdat ook uwe leer-
 tua, et discipuli tui videant opera lingen uwe werken zien, die gij
 4 in occulto quid facit, et quærit doet³. * Want niemand doet iets 4
 ipse in palam esse : si hæc in het verborgen, als hij zelf
 facis, manifesta te ipsum mundo. toch zoekt vermaard te wezen :
 5 * Neque enim fratres ejus indien gij deze dingen doet,
 openbaar u aan de wereld⁴ !

Dit feest ving aan den vijftienden van *Tisri*, welke Joodsche maand overeenkomt met de laatste helft van onze maand September en de eerste helft van October. De Evangelist berigt ons (vs 10), dat Jesus bij gelegenheid van het Loofhuttenfeest Jerusalem bezocht heeft. Hij verbleef alzoo, na het gebeurde in het vorige hoofdst. vermeld, nog ongeveer zes maanden in Galilea. Van hetgeen de Zaligmaker aldaar gedurende dien tijd verrigtte, zwijgt Joannes, maar de overige Evangelisten (Mt 15—18, Mk 7—9 en Lk 9, 18—50) spreken er van.

¹) was nabij. De Evangelist teekent dit aan, omdat de nabijheid van dat feest de aanleidende oorzaak was, waarom Jesus' bloedverwanten hem aanspoorden, om thans naar Judea te gaan en zich in de hoofdstad bekend te maken.

²) zijne broeders, dat is, zijne bloedverwanten. Zie noot 6 op bladz. 239. Van deze broeders wordt in vers 5 gezegd, dat zij niet in hem geloofden. Onder de broeders nu van Jesus noemen Mt (13, 55) en Mk (6, 3) Jakobus en Judas, die vóór het gebeurde in dit zevende hoofdstuk van Joannes vermeld, alreeds behoorden tot het getal der twaalf Apostelen. Maar dat onze Evangelist aldaar (vs 5) niet ook die broeders van Jesus bedoeld heeft, blijkt genoeg uit hetgeen hij kort te voren (6, 68—70) aangaande het geloof der twaalf Apostelen vermeld had. Men denke alzoo hier aan zoodanige broeders of bloedverwanten van Jesus, die niet ook tot het gezelschap zijner twaalf Apostelen behoorden.

Maar hun *ongeloof* in vs 5 vermeld, waarin bestond het? De woorden van den Evangelist (vs 5): *zij geloofden niet in hem*, behoeven niet juist van een volstrekt en verklaard ongelooft verstaan te worden: *ongeloof* wordt in de H. Schrift ook wel gezegd van eenen *onvolkomen geloof*. Zie Mt 17, 19. Waarschijnlijk wil de Evangelist, door zijne bemerking: *zijne broeders geloofden niet in hem*, te kennen geven, dat zij nog twijfelen aan de echtheid zijner wonderwerken, en derhalve ook nog twijfelen of hij waarlijk voor dien Godsgezant moest gehouden worden, voor wien hij zich uitgaf.

³) Zij willen zeggen: Blijf niet langer in Galilea, maar vertrek van hier, en ga met ons bij gelegenheid van het Loofhuttenfeest naar Judea, opdat, gelijk uwe leerlingen hier in Galilea, zoo ook uwe leerlingen, uwe aanhangers, die zich in Judea bevinden (2, 23; 3, 26; 4, 1), de werken mogen zien, die gij doet, werken, hoedanige gij er in Galilea doet. — De wonderen, door Jesus tot hiertoe in Judea verrigt, waren weinige in vergelijking met die, welke hij in Galilea gedaan had.

⁴) De zin is: Er is eene tegenstrijdigheid tusschen uwe handelwijze en het doel dat gij beoogt: gij wilt algemeen als een Godsgezant erkend worden en verrigt uwe wonderwerken tot een bewijs van uwe goddelijke zending; maar die wonderwerken, gij verrigt ze om zoo te zeggen in het geheim, in eenen hoek van Galilea, op onbewoonde plaatsen, of in vlekken en dorpen. Zoo handelt toch niemand die zich door zijne daden wil bekend maken. *Openbaar u aan de wereld*, d. i. ga op naar Jerusalem, en laat men in de hoofdstad van het rijk de werken zien, die gij doet!

Deze ongelooftige bloedverwanten van Jesus wilden, naar 't schijnt, te weten komen, wat de geleerden te Jerusalem en de hooge raad aldaar van zijne wonderwerken en zending zouden oordeelen; en zij spoorden hem derhalve aan om thans bij gelegenheid van het feest zich in de hoofdstad te vertoonen. De reden van hun ongelooft was welligt deze, dat zij in Jesus' gedragingen niets ontwaarden, hetwelk hun dien magtigen wereldvorst aankondigde, welken zij, volgens hun dwaalbegrip, in den beloofden Messias verwachtten.

6	credebant in eum. * Dicit ergo eis Jesus : Tempus meum nondum advenit : tempus autem vestrum semper est paratum.	* Want ¹ zijne broeders geloofden niet in hem. * Jesus zegt dan tot hen : Mijn tijd ² is nog niet gekomen : maar uw tijd is altoos gereed. * De wereld kan u niet haten ³ : doch mij haat zij : omdat ik van haar getuig dat hare werken boos zijn.	5. 6
7	* Non potest mundus odisse vos : me autem odit : quia ego testimonium perhibeo de illo quòd opera ejus mala sunt.	* De wereld kan u niet haten ³ : doch mij haat zij : omdat ik van haar getuig dat hare werken boos zijn.	7
8	* Vos ascendite ad diem festum hunc, ego autem non ascendo ad diem festum istum : quia meum tempus nondum impletum est.	* Gaat gijlieden op naar dit feest, ik echter ga niet op naar dit feest ⁴ : omdat mijn tijd nog niet vervuld is. * En hij dit gezegd hebbende, bleef in Galilea ⁵ .	8
9	* Hæc cum dixisset, ipse mansit in Galilæa.	* En hij dit gezegd hebbende, bleef in Galilea ⁵ .	9
10	* Ut autem ascenderunt fratres ejus, tunc et ipse ascendit ad diem festum non manifeste, sed quasi in occulto. * Judæi ergo quærebant eum in die festo, et dicebant : Ubi est ille ?	* Doch toen zijne broeders waren opgegaan, toen ging hij zelf ook op naar het feest niet openlijk ⁶ , maar als in het verborgen. * De Joden dan ⁷ zochten hem op dit feest, en zeiden : Waar is hij ? * En veel gemompel was er over hem onder de schare. Want sommigen zeiden : Hij is goed. Doch anderen zeiden : Neen,	10
11	* Et murmur multum erat in turba de eo. Quidam enim dicebant : Quia bonus est. Alii autem dicebant : Non, sed sedu-		11
12			12

¹) *Want*. De reden, waarom zij hem aanspoorden om te doen, wat in vs 3 en 4 gezegd is. Zie voorts noot 2 op bl. 558.

²) *Mijn tijd*, de tijd, om mij aan de wereld te openbaren (vs 4) *is nog niet gekomen* ; doch *uw tijd*, de tijd om u aan de wereld te vertoonen, is *altoos gereed*.

³) *De wereld*, enz. De reden, waarom voor hen de tijd daartoe nimmer ongelegen, nimmer onbekwaam was : zij hadden van de booze wereld in Jerusalem niets te vreezen ; die wereld *kon*, psychologisch gesproken, *hen niet haten* ; zij spraken die wereld niet tegen, en stemden zelfs eenigermate in hunne meeningen met haar overeen.

⁴) *ik ga niet op naar dit feest*. De Zaligmaker had een oogenblik te voren (vs 6) gezegd : *Mijn tijd* (de voor mij bekwame tijd) *is nog niet gekomen* ; derhalve moeten zijne woorden : *ik ga niet op naar dit feest*, zoo verstaan worden alsof hij gezegd had : *ik ga nog niet op naar dit feest*. — *Mijn tijd is nog niet vervuld*, is hetzelfde gezegd als (vs 6) *mijn tijd is nog niet gekomen*.

⁵) Hij deed na afloop van dit gesprek (vs 3—8) gelijk hij hun gezegd had : hij ging niet op naar het feest, maar bleef in Galilea. — Het blijkt niet, hoe langen tijd vóór den aanvang van het feest Jesus' bloedverwanten hem aanspoorden om naar Judea te gaan (vs 3), noch ook, of deze kort na dit gesprek daarhenen zijn afgereisd ; en derhalve kan ook niet gezegd worden, hoe langen tijd Jesus, na dit gesprek met zijne bloedverwanten, nog in Galilea verbleven is.

⁶) *niet openlijk*, niet in gezelschap van velen en karavaansgewijze, naar de gewoonte der feestgangers. Vgl noot 3 op bladz. 332.

⁷) *De Joden dan*, de Joodsche Grooten, de Sanhedristen (vs 26), zijne vijanden. Het was hun ter ooren gekomen, dat ook Jesus naar het feest was opgegaan. *Zij zochten hem dan*, te weten, door hunne vertrouwelingen, die overal moesten vragen : *Waar is hij ?* Waar is die Jesus van Nazareth. — De bedoeling der Sanhedristen was, als genoeg blijkt uit vs 25, zich van hem meester te maken, en hem ter dood te brengen.

13 cit turbas. * Nemo tamen palam loquebatur de illo propter metum Judæorum. 13
 14 * Jam autem die festo mediantem, ascendit Jesus in templum, 14
 15 et docebat. * Et mirabantur Judæi, dicentes : Quomodo hic literas scit, cum non didicerit ? 15
 16 * Respondit eis Jesus, et dixit : Mea doctrina non est mea, sed ejus, qui misit me. * Si quis voluerit voluntatem ejus facere : cognoscet de doctrina, utrum ex Deo sit, an ego a me ipso loquar. 16
 17 * Qui a semetipso loquitur, glo- 17
 18 maar hij verleidt het volk¹. * Niemand echter² sprak openlijk van hem uit vrees voor de Joden. * Toen nu het feest reeds op zijn midden was³, ging Jesus op naar den tempel, en leerde. * En de Joden⁴ verwonderden zich⁵, zeggende : Hoe kent deze de Schriften, daar hij ze niet geleerd heeft⁶ ? * Jesus antwoordde hun, en zeide : Mijne leer is de mijne niet, maar desgenen, die mij gezonden heeft⁷. * Wil iemand⁸ diens wil doen : hij zal van deze leer erkennen, of zij uit God is,

1) Dit zoeken en vragen naar Jesus raakte aanstonds onder het volk bekend, en gaf aanleiding tot een mompelend twisten over hem onder de volksschare. Sommigen zeiden van hem : *Hij is goed* ; en zij gaven daarmede te kennen, dat zij hem voor een propheet of Godsgezant aanzagen ; anderen mompelden daarentegen : *Neen ! hij is een valsch propheet, en verleidt het volk*, door zich valschelijk voor den Messias uit te geven.

2) *Niemand echter* dergenen, die jegens hem wel gezind waren, sprak *openlijk*, d. i. vrijmoedig en onbeschoemd over hem ; en zij lieten dit uit menschenvrees, uit vrees voor de oversten der Joden, wier vijandige gezindheid tegen Jesus en zijne aanhangers hun genoeg bekend was. Vgl vs 25 en 9, 22.

3) Het Loofhutfest duurde acht dagen. Het was alzoo den vierden of vijfden dag van het feest, dat Jesus zich in den tempel vertoonde.

4) *de Joden*, de oversten der Joden, de Sanhedristen, gelijk boven, vs 11 en 13.

5) Men denke aan eene verwondering of bevreemding met teekenen van afkeuring gepaard.

6) Zij willen zeggen : Wat verstout deze zich om de Schriften te verklaren, daar hij in geene onzer scholen is opgevoed ? Wat hij leert is zijne eigene uitvinding, en heeft alzoo geen gezag !

7) In het zeggen (vs 15) van die Joodsche oversten lag deze berisping : Wat gij leert is een uitvindsel van uw eigen brein : het is uwe leer, en zij mist alle gezag. Jesus nu, daarop antwoordende, gaf hun stilzwijgend toe, dat hij zijne godgeleerde kennissen niet op eene of andere van hunne scholen had opgedaan ; maar hij loochende dat de leer, welke hij voordroeg, een uitvindsel van hem was, en verklaarde daarentegen dat zij geenen menschelijken, maar eenen goddelijken oorsprong had. *Mijne leer*, de leer welke ik voordraag, zegt Jesus, die hier als mensch spreekt, *is de mijne niet* ; ik heb haar niet uitgevonden en zij komt niet van mij maar zij is *desgenen, die mij gezonden heeft* : zij is mij gegeven van God, wiens gezant ik ben.

8) *Wil iemand*, enz. Hiermede ontdekte Jesus hun zijdelings de oorzaak, waarom zij de leer, welke hij voordroeg, niet voor eene goddelijke leer erkenden. Het ontbrak hun aan liefde tot God (vgl 5, 43 ; en noot 4 op bladz. 541), en derhalve begeerden zij ook niet zijnen wil te kennen en dien te doen. In die gesteldheid nu troffen de bewijzen van Jesus' goddelijke zending (vs 16) hen niet, en volhardden zij in hun ongelooft. Was iemands hart zoo gesteld, dat hij begeerde Gods wil te kennen en dien te doen, zulk een zou, onder den bijstand der genade, Jesus' goddelijke zending erkennen, en daardoor inzien, *dat zijne leer uit God was, en dat hij niet sprak uit zich zelven*.

riam propriam quærit. qui autem
 quærit gloriam ejus, qui misit
 eum, hic verax est, et injustitia
 in illo non est. * Nonne Moyses
 dedit vobis legem: et nemo ex
 vobis facit legem? (Ex 24, 3.)
 * Quid me quæritis interficere?
 Respondit turba, et dixit: Dæ-
 monium habes: quis te quærit
 interficere? (Sup 5, 18.) * Res-
 pondit Jesus, et dixit eis: Unum
 opus feci, et omnes miramini:
 * Propterea Moyses dedit vobis
 circumcisionem (Lv 12, 3): (non
 quia ex Moyses est, sed ex patri-

dan of ik uit mij zelven spreek.
 * Die uit zich zelven spreekt¹,
 zoekt zijne eigene eer. maar die
 de eer zoekt desgenen, die hem
 gezonden heeft, die is waarachtig,
 en in hem is geene ongerechtig-
 heid. * Heeft Moses² u niet de wet
 gegeven: en niemand van u doet
 de wet? * Waarom zoekt gij mij
 te dooden³? De schare⁴ ant-
 woordde, en zeide: Gij hebt een
 boozen geest in: wie zoekt u te
 dooden⁵? * Jesus antwoordde, en
 zeide tot hen⁶: Één werk heb ik
 gedaan⁷, en gij verwondert u

1) Die uit zich zelven spreekt, enz. Jesus geeft hun voorts een kenmerk, om den waren Godsgezant te onderscheiden van den valschen. Die zich valschelijk uitgeven voor Godsgezanten, terwijl zij inderdaad uit zich zelven spreken, dezulken zoeken niet de eere Gods, maar hunne eigene eer en voordeel. Dit leerde de geschiedenis van het Israëlietische volk. Vgl. Jer 23, 15, volgg. Ez 13, 2, volgg. Zulk een daarentegen (Jesus meent zich zelven), die optreedt als Godsgezant, en niet zijne eigene eer zoekt, maar wel de eer desgenen, van wien hij zegt gezonden te zijn, de eere Gods derhalve, zulk een is waarachtig, en in hem is geene ongerechtigheid, geen bedrog: hij zegt dat God hem gezonden heeft, en zoo is het ook in waarheid: zulk een spreekt dan ook niet uit zich zelven, maar zijne leer is uit God. (vs 17).

2) Heeft Moses, enz. Dit gezegde is logisch verbonden niet met het onmiddellijk voorafgaande vers, maar met vs 47. Jesus namelijk geeft hier (vs 19) zijnen vervolgers te verstaan, dat het hun ontbreekt aan die gemoedsteldheid, welke hij in vs 17 gezegd had vereischt te worden om te erkennen, of zijne leer uit God was, dan wel of hij sprak uit zich zelven. De gedachte, in Jesus' gezegde uitgedrukt, komt hierop neêr: Moyses, dien gij te recht als een waren Godsgezant vereert, heeft u, door de wet die hij u gegeven heeft, Gods wil doen kennen; en zie, gij zijt allen overtreeders der wet (Ex 20, 13), dewijl gij uit haat aan een onschuldige het leven wilt benemen. Want (vs 20) waarom zoekt gij mij te dooden? dat is, waarom (om welke reden, met welk recht) staat gij mij naar het leven?

3) Zie de voorgaande noot.

4) De schare, enz. Men denke hier aan feestgangers en aan inwoners van Jerusalem, wien het onbekend was, dat de Sanhedristen Jesus zochten te dooden.

5) Die schare is verwonderd over Jesus' klagen, dat men hem zocht te dooden; zij houdt die klacht voor uitzinnigheid, en voegt hem zoo toe: Gij raast als een bezetene! Niemand zoekt u te dooden.

6) tot hen, d. i. tot de Joden (vs 15), de oversten der Joden, zoovelen daar tegenwoordig waren. Jesus sloeg geen acht op dat zeggen der schare (vs 20), welke hem in de rede viel; maar het woord wederom opnemende, ging hij voort met spreken tot die oversten, en zeide tot hen: Één werk heb ik gedaan, enz. Het doel van Jesus' redenering is hier (vs 21—24) hun aan te toonen, dat zij hem ten onrechte als een sabbath-schender vervolgden; en tot dat einde verdedigt hij zijne genezing van dien acht-en-dertig-jarigen kranke eenigen tijd te voren (5, 1—18) op den sabbath verrigt; welke genezing zij wilden gehouden hebben voor eene overtreding van de wet op den sabbath.

7) Één werk heb ik gedaan, enz. De Zaligmaker bedoelt die genezing, waarvan wij zoo even spraken, als blijkt uit vs 23. Men versta dit echter niet zoo, alsof Jesus heeft willen zeggen, dat hij tot hier toe maar één enkel wonderwerk verrigt had. Vgl. 2, 23 en 3, 2.

bus) et in sabbato circumciditis allen¹: * Daarom heeft Moses² u de besnijdenis gegeven; (niet dat 22
 23 hominem. (Gn 17, 10.) * Si zij van Moses is³, maar van de vaderen) en gij besnijdt een' mensch op den sabbath⁴. * In- 23
 circumcisionem accipit homo in diën een mensch op den sabbath de besnijdenis ontvangt, opdat de wet van Moses niet verbroken worde⁵: hoe zijt gij dan op mij verstoord omdat ik een geheelen mensch gezond gemaakt heb op 24
 24 sabbato? * Nolite judicare secundum faciem, sed justum judicium judicate. (Dt 1, 16.) den sabbath⁶? * Wilt niet oordeelen naar het aanzien⁷, maar velt een rechtvaardig oordeel!

1) en gij verwondert u allen, d. i. het bevreemdt u, en gij zijt er over verontwaardigd. — Dat deze verklaring hier aan het woord *verwonderen* moet gegeven worden, blijkt uit vs 23. De Zaligmaker wil zeggen: Gij zijt op mij verbitterd om de genezing van dien acht-en-dertig-jarigen kranke, en beschuldigt mij van sabbath-schennis: maar is dit wel rechtvaardig van u gehandeld?

2) *Daarom heeft Moses*, enz. Zóó moet hier vertaald worden om de interpunctie der Vulgaat. Doch wij zijn met vele uitleggers van meening, dat het woordje *daarom* tot het vorige vers behoort, en wij verklaren alsof wij lezen: *en gij verwondert u allen daarom. Moses heeft u de besnijdenis gegeven*, enz. Houdt men *daarom* voor het eerste woord van vs 22, dan kan men hier met de Vulgaat geen parenthees of tusschenrede meer aannemen; want hetgeen in die *parenthees* staat moet dan gehouden worden voor een deel der redenering, en men is verplicht het *is* van den tekst in *was* te veranderen, en men zou dan in dezer voege moeten lezen: Daarom heeft Moses u de besnijdenis gegeven, te weten, niet omdat zij van Moses was, maar omdat zij van de vaderen was, en gij besnijdt een mensch op den sabbath.

3) *niet dat zij van Moses is*, enz. Wat hier als *parenthees* of tusschenrede staat, dient tot verbetering van het voorafgaande gezegde: *Moses heeft u de besnijdenis gegeven*. Te weten, onder Moses' wetten komt ook de wet der besnijdenis voor (Lv 12, 3), en daarom konden de Joden zeggen: Moses heeft ons de wet der besnijdenis gegeven. En zoo zegt ook Jesus hier tot hen: *Moses heeft u de besnijdenis gegeven*. Door Moses' wet nogtans werd de besnijdenis niet eerst ingevoerd; zij was niet afkomstig van Moses, maar zij was van Abraham, Isaak en Jakob, van de vaderen, wien God de besnijdenis tot een verbondsteeken gegeven had (Gn 17, 10—14) voor hen en hun zaad.

4) De zin van vs 22: Moses heeft u de wet aangaande de besnijdenis gegeven, en daarom besnijdt gij een mensch (een kind van het mannelijk geslacht, in het geval dat de achtste dag na zijne geboorte een sabbath-dag is) op den sabbath, zonder vrees van door dit omslagtig werk de rust van den sabbath te breken.

5) opdat niet, door daarmede te wachten tot na den afloop van den sabbath, *Moses' wet*, betreffende het besnijden op den achtsten dag, verbroken worde.

6) Daaruit, dat zij de besnijdenis verrigttten op den sabbath, zonder vrees van den sabbath te schenden, daaruit toont Jesus hun nu aan, dat zij hem zeer ten onrechte van sabbath-schennis beschuldigden, omdat hij dien acht-en-dertig-jarigen kranke op den sabbath genezen had. En de Zaligmaker redeneert *a minori ad majus*. Hij beschouwt de besnijdenis als gepaard gaande met al die heelkundige verzorging, welke vereischt werd ter genezing der wonde aan dat eene lid toegebracht. Oordeelden zij nu, door hun gezond verstand voorgelicht, dat het genezen op den sabbath geene daad was tegen den geest der Mosaische wet op den sabbath, hoe onredelijk was het dan niet, hem van sabbath-schennis te beschuldigen, hem die een geheelen mensch, en dat wel zonder eenigen arbeid, door een enkel woord genezen had?

7) *Wilt niet oordeelen naar het aanzien*, naar den uitwendigen schijn, opdat niet uw

25 * Dicebant ergo quidam ex Jerosolymis : Nonne hic est,
 26 quem quærunť interficere ? * Et ecce palam loquitur, et nihil ei dicunt. Numquid vere cognoverunt principes quia hic est
 27 Christus ? * Sed hunc scimus unde sit : Christus autem cum venerit, nemo scit unde sit.
 28 * Clamabat ergo Jesus in templo docens, et dicens : Et me scitis, et unde sim scitis : et a me ipso non veni, sed est verus, qui

* Sommigen van Jerusalem zeiden dan : Is deze het niet, dien zij zoeken te dooden¹ ? * En zie hij spreekt openlijk², en zij zeggen hem niets. Hebben soms de oversten waarlijk herkend dat deze de Christus is³ ? * Doch wij weten van waar deze is : maar wanneer de Christus komt, weet niemand van waar hij is⁴. * Jesus riep⁵ dan in den tempelleerende, en zeggende : Gij kent mij⁶, en weet ook van waar ik ben : en toch ben ik niet uit mij zelven gekomen, maar hij die mij gezonden heeft, is waarachtig⁷, hij

oordeel* onregtvaardig zij. — maar *velt een regtvaardig oordeel*. Om deze tegenstelling meen ik, dat *oordeelen naar het aanzien* hier wel kan beteekenen *den persoon aanzien* (Mt 22, 16). d. i. bij zijne oordeelvelling niet letten op de *zaak* zelve, maar op den *persoon* : 't geen oorzaak is van een ongerechtig oordeel ; want een gerechtig oordeel vereischt dat men oordeele *zonder aanzien* of, gelijk het Eph 6, 9 heet, *zonder aanneming des persoons*.

1) *Sommigen van Jerusalem* (naar het Grieksch : *sommigen uit de Jerusalemmers*, uit de inwoners van Jerusalem) *zeiden dan*, in gevolge van Jesus' vrijmoedig spreken tot die Joodsche oversten (vs 15). — Men moet deze Jerusalemmers zoowel van die *Joden* (vs 15) als van die *schare* (vs 20) onderscheiden. Het zijn inwoners van Jerusalem, die kennis dragen van het voornemen der Sanhedristen om Jesus ter dood te brengen ; en zij geven hunne verwondering te kennen (vs 26), dat men hem zoo ongemoeid laat spreken.

2) *openlijk*, naar het Grieksch : *vrijmoedig, vrijuit* : en dat zal de opsteller van de Vulgaat waarschijnlijk ook met zijn *palam* hebben willen zeggen.

3) Deze gedachte, welke om de handelwijze (vs 26) der Sanhedristen bij hen was opgekomen, verwerpen zij aanstonds zelve door eene tegenbedenking (vs 27), waaruit hunne groote onkunde blijkt.

4) Zij verkeeren in eene dwaling, hierin, naar 't schijnt, bestaande, dat, volgens hunne meening, de Messias onverwachts zou verschijnen, zonder dat iemand wist *van waar* hij kwam.

5) *Jesus riep dan*, ingevolge dier tegenbedenking (vs 27). Door 'tgeen die Jerusalemmers daar gezegd hadden gaven zij te verstaan, dat zij Jesus niet voor den beloofden Messias erkenden, maar hem hielden voor eenen die zich valschelijk daarvoor uitgaf. Jesus antwoordde hun hierop, zijne stem verheffende : *hij riep in den tempel*, zegt de Evangelist.

6) *Gij kent mij*. Zij wisten aangaande den persoon van Jesus als mensch wel zooveel, dat de Zaligmaker hun kon *toegeven*, dat zij hem kenden en wisten van waar hij was. De zin is : Het zij zoo : *gij kent mij en weet ook van waar ik ben*, gij weet mijne aardsche afkomst ; en toch is het valsch wat gij daaruit besluit, dat ik mij bedriegelijk voor den Messias uitgeef en niet van God gezonden ben, maar *uit mijn zelven ben gekomen*. Ik ben niet uit mij zelven gekomen ?

7) *maar hij, die mij gezonden heeft, is waarachtig*. Door deze tegenstelling verklaarde Jesus hun niet alleen dat hij van God gezonden was, maar hij gaf hun daarbij ook te kennen dat God, de Waarachtige en Getrouwe, door hem te zenden de belofte vervuld had (Dt 18, 18, 19), voor eeuwen aan Iraël gedaan : *Ik zal hem uit het*

misit me, quem vos nescitis. 29
 * Ego scio eum : quia ab ipso
 sum, et ipse me misit.
 30 * Quærebant ergo eum apprehendere : et nemo misit in illum manus, quia nondum venerat hora ejus. * De turba autem multi crediderunt in eum; et dicebant : Christus cum venerit, numquid plura signa faciet quàm quæ hic facit? * Audierunt Pharisei turbam murmurantem de illo hæc : et miserunt principes, et Pharisei ministros ut apprehenderent eum. * Dixit

dien gij niet kent¹. * Ik ken hem :
 want ik ben van hem², en hij heeft mij gezonden.

* Zij zochten hem dan te vatten³ : doch niemand sloeg de handen aan hem, want zijne ure was nog niet gekomen. * Uit de schare nu geloofden velen in hem⁴, en zeiden : Wanneer de Christus komt, zal hij wel meer teekenen doen dan die deze doet⁵? * De Phariseërs⁶ hoorden de schare dit over hem mompelen⁷ : en de oversten, en de Phariseërs⁸ zonden dienaren

middeu hunner broederen eenen propheet verwekken, aan u gelijk (de Heer spreekt hier tot Mosses); en ik zal hem mijne woorden in den mond geven, en hij zal tot hen zeggen alles wat ik hem gebieden zal.

1) *dien gij niet kent*, t. w. als mijnen eeuwigen Vader.

2) *ik ben van hem*: Gods eeuwige Zoon, God van God. Zie voorts noot 7 op bladz. 514.

3) *Zij (die Jerusalemers van vs. 25) zochten hem dan* (om hetgeen hij van zich verklaard had) *te vatten*, hem gevangen te nemen en aan de overheid te leveren. Men zag uit hun doen, dat zij voornemens waren hem te vatten, doch het kwam niet tot de daad : *niemand sloeg de handen aan hem*. De uitvoering van hun ontwerp werd door goddelijke tusschenkomst verhinderd, en dit, omdat zijne ure, de tijd van zijn lijden en sterven, nog niet gekomen was.

4) *Uit de schare* (Israëlieten, onderscheiden van die Jerusalemers van vs 25, en waarschijnlijk grootendeels Galileesche feestgangers) *geloofden velen in hem*, geloofden dat hij waarlijk de beloofde Messias was. Hunne beweegreden, als blijkt, was de menigte van wonderwerken, welke Jesus hetzij in Judea hetzij in Galilea verrigt had : daarin hadden zij de vervulling herkend eener prophetie van Isaias (35, 5, 6), den toekomstigen Messias als wonderdoener betreffende.

5) *Wanneer de Christus komt*, enz. Zij willen hiermede niet te kennen geven, dat zij voor zich nog twijfelen of de Christus alreeds gekomen is ; integendeel, zij drukken daarmede hunne overtuiging uit, dat hij werkelijk alreeds is gekomen ; want hunne vraag is van dien aard dat daarop, naar hun oordeel, een ontkennend antwoord moet gegeven worden. Men verbeelde zich dat zij, sprekende tot dezulken die tegen hen beweerden, dat Jesus de beloofde Messias of Christus niet is, hun zeggen : Gij, die beweert dat de Christus nog niet gekomen is, meent gij dan, dat men van den Messias, als hij zal gekomen zijn, tot bewijs van zijn Messiaschap redelijker wijze nog meer wonderen zal mogen verlangen dan deze verrigt ?

6) *De Phariseërs* : sommige Israëlieten tot de secte der Phariseërs behorende, die zich onder *de schare* (vs 31) bevonden ; waarschijnlijk wel verspieders, door het Sanhedrin uitgezonden om te vernemen wat er aangaande Jesus van Nazareth onder het volk zoo al gezegd werd.

7) *mompelen*. Openlijk durfde men zich niet voor hem verklaren, uit vrees voor de oversten. Zie vers 13.

8) *de oversten* (naar 't Grieksch : *de opperpriesters*) en *de Phariseërs*. Hiermede is de Joodsche raad of het Sanhedrin aangeduid (zie noot 1 op bladz. 23), ofschoon onvollediglijk, gelijk bij Mt 26, 3. Door *de Phariseërs* zijn hier dezelfde leden van het Sanhedrin gemeend, die elders (bijv. Mt 2, 4. Mk 10, 33) den naam van *Schriftgeleerden* dragen. De Schriftgeleerden, bij Lukas ook *wetgeleerden* genaamd, behoorden meestendeels tot de secte der Phariseërs.

ergo eis Jesus : Adhuc modicum
 tempus vobiscum sum : et vado
 34 ad eum, qui me misit. * Quæ-
 retis me, et non invenietis : et
 35 ubi ego sum, vos non potestis
 venire. (*Inf* 13, 33.) * Dixe-
 runt ergo Judæi ad semetipsos :
 Quò hic iturus est, quia non
 inveniemus eum? numquid in
 dispersionem Gentium iturus
 36 est, et docturus Gentes? * Quis
 af¹ om hem te vatten. * Jesus 33
 zeide dan tot hen²: Nog een wei-
 nig tijds³ ben ik met u : en ik ga
 tot hem, die mij gezonden heeft⁴.
 * Gij zult mij zoeken, en niet 34
 vinden⁵ : en waar ik ben, kunt
 gij niet komen. * De Joden zeiden 35
 dan⁶ tot elkander: Waar wil deze
 heengaan⁷, dat wij hem niet
 zullen vinden? Wil hij soms naar
 de verstrooiing onder de Heide-
 nen gaan, ende Heidenen leeren⁸?

1) *zonden dienaven af*. Die Phariseërs, van welke wij spraken in noot 6 bl. 564, gaven terstond kennis aan het Sanhedrin van hetgeen zij vernomen hadden. De zaal, waar de Joodsche raad gewoonlijk vergaderde, was in den omvang van het tempelgebouw, en men vergaderde dagelijks. De Sanhedristen dan, door de Phariseërs onderrigt van hetgeen er geschied was, namen oogenblikkelijk het besluit om zich van Jesus meester te maken, en *zonden geregtsdienaars af*, die hem moesten vatten, zoodra eene goede gelegenheid zich daartoe opdeed.

2) *Jesus zeide dan* (daar het hem door zijne alwetendheid bekend was wat het Sanhedrin besloten had, en tot wat einde die geregtsdienaars zich vertoonden op de plaats waar hij zich bevond) *tot hen*, tot die regtsdienaars. Doch in de meeste en oudste handschriften leest men hier enkelijk : *Jesus zeide dan*, zonder het bepalende *tot hen*. Volgt men nu deze lezing, dan is hetgeen de Zaligmaker hier (vs 33 en 34) zegt niet bepaaldelijk en alleen gerigt tot die dienaars van het Sanhedrin, maar eveneens tot allen, zoovelen er waren onder zijn gehoor, die hunne goedkeuring gaven (vs 25) aan het moorddadig besluit der Sanhedristen.

3) *Nog een weinig tijds*, enz. Er was een tijdverloop van zes maanden tusschen het Loofhuttenfeest en het Paaschfeest, waarop den Verlosser der wereld aan het kruishout stierf.

4) *en ik ga* (en dan ga ik). Denk er bij : naar mijne menschelijke natuur, door mijne hemelvaart. *Tot hem, die mij gezonden heeft*. Lees hier noot 6 op bladz. 515. Door dit zeggen : *Nog een weinig tijds*, enz., gaf Jesus te kennen, dat hij zeer goed wist tot welk einde die geregtsdienaars daar gekomen waren, en dat hij, in weêrwil van het Sanhedrin, onder zijne volksgenooten zou verkeeren zoolang het hem zou goeddunken, terwijl zijne vervolgers niets zonder zijne toelating tegen hem zouden vermogen.

5) *Gij zult mij zoeken, en niet vinden; en waar ik dan ben*, enz. Hiermede gaf Jesus hun te verstaan, dat er een tijd zou komen (de rampvolle tijd van Gods strafgerecht over Jerusalem), waarop zij, die hem thans als een gehaat persoon uit den weg wilden ruimen, *hem zouden zoeken, en niet vinden*, d. i. hem te vergeefs in hun midden zouden terug wenschen om hen te helpen en uit hunnen nood te redden; hij zou dan op aarde voor hen niet meer te vinden zijn, en *waar hij dan was* (in den hemel, gezeten aan de regterhand Gods), *wouden zij niet kunnen komen*, om hem van daar ter hunner redding weder op aarde te brengen.

6) *De Joden zeiden dan*, enz. Door *de Joden* versta men hier de Joodsche grooten, over het algemeen zeer vijandig omtrent Jesus gezind. Vgl vs 48.

7) *Waar wil deze heengaan*, enz. (vs 33). Zij die hier spreken hebben den zin van Jesus' woorden niet begrepen; en vragen daarom onder elkander, wat hij daarmede toch heeft willen te kennen geven.

8) Door *de verstrooiing onder de Heidenen* worden die Joden beteekend, die buiten Palestina onder de Heidenen leefden. — De zin is : Wil hij misschien Palestina verlaten, en die verschillende oorden des aardrijks gaan bezoeken, waar onze

est hic sermo, quem dixit: Quæretis me, et non invenietis: et ubi sum ego, vos non potestis venire? * Wat is dat woord, dat hij sprak: Gij zult mij zoeken, en niet vinden: en waar ik ben, kunt gij niet komen? 36

37 * In novissimo autem die magno festivitatis stabat Jesus, et clamabat, dicens: Si quis sitit, veniat ad me, et bibat. (Lv 23, 36.) * Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. * Op den laatsten dag nu den grooten dag van het feest² stond Jesus, en riep³, zeggende: Indien iemand dorst heeft, hij kome tot mij, en drinke! * Die in mij geloof⁴, gelijk de Schrift zegt⁵, stroomen van levend water zullen uit zijn binnenste vloeijen⁶. * Dit nu zeide 37 38 39

volksgenooten onder de Heidenen leven, om aldaar als leeraar van de Heidenen op te treden.

¹) *Wat is dat woord*, enz. Zij geven hiermede te kennen, dat hunne uitlegging van Jesus' woorden (vs 35) hen niet voldoet. Want gesteld eens, Jesus ging tot de verstrooiing onder de Heidenen, wat kon hen beletten, éveneens daarheen te gaan en hem aldaar te vinden?

²) *Op den laatsten dag den grooten dag*, enz., d. i. op den achtsten dag. Te weten, aan de zeven dagen van het eigenlijk feest, was nog een achtste toegevoegd. Zie Lv 23, 39. De eerste dag van het feest was een rustdag, en evenzoo de laatste, welke misschien om die reden *de groote dag van het feest* genoemd werd; want geen der overige dagen van het feest, de eerste uitgenomen, was een rustdag. Op elk der zeven dagen van het feest had er, onder andere ceremoniën, ook een plegtige waterplenging plaats terstond na het morgenoffer; doch, of deze waterplenging eveneens op den achtsten dag geschiedde, kan betwijfeld worden; ook weet men niet met zekerheid te zeggen, wat eigenlijk de bedoeling daarvan was. Sommigen zien daarin eene herinnering van die wonderdadige drenking der dorst lijdende Israëlieten in de woestijn. Ex 17, 1—6. I Kor 10, 4.

³) *stond Jesus, en riep*, enz. Toen die plegtigheid der waterplenging geëindigd was, stond Jesus daar te midden der talrijke menigte thans in het tempelgebouw vergaderd, en riep, dat is, verhief zijne stem, en zeide met nadruk: *Indien iemand dorst heeft*, enz. In zinnebeeldige taal, waartoe mogelijk de bedoeling van die waterplenging aanleiding gaf, noodigde hij allen, die bevreëding zochten hunner geestelijke behoeften, om *tot hem te komen*, dat is, in hem te gelooven (vgl vs 38); en alzoo, gedrenkt met het water dat hij hun geven zou, hunnen geestelijken dorst te laven.

⁴) *Die in mij geloof*. Deze woorden staan in den zoogenaamden *lossen Nominativus*. De zin is duidelijk: stroomen van levend water zullen vloeijen uit het binnenste desgenen, die in mij geloof.

⁵) *gelijk de Schrift zegt*. Dit slaat niet ook op de voorafgaande woorden, *die in mij geloof*, maar alleen op de volgende: *stroomen*, enz.

⁶) Eene voorzegging, uitgedrukt met die woorden welke wij hier lezen, komt in de heilige Schriften nergens voor. Doch meermalen treffen wij daar prophetiën aan, (Is 44, 3; 55, 1; 58, 11, en eld.) waarin, onder het zinnebeeld van water, eene overvloedige uitstorting van genade des heiligen Geestes in de tijden van den Messias beloofd wordt; en vele uitleggers zijn van oordeel, dat de Zaligmaker zoodanige Schriftuurplaatsen bedoeld heeft. Wat voorts den zin der aangehaalde woorden betreft, Jesus heeft daarmede willen zeggen, dat de heilige Geest, die den geloovigen zoude gegeven worden, in hun binnenste als eene bron zou wezen, waaruit stroomen van genaden zouden opwellen tot onderhoud des levens van hunnen innerlijken mensch. — *stroomen van levend water* zijn stroomen van water dat opwelt uit eene bron. Vergelijk hier Jesus' gezegde tot de Samaritaansche vrouw, 4, 14, en het aangeteekende op die plaats.

de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum : nondum enim erat Spiritus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus.

40 * Ex illa ergo turba cum audissent hos sermones ejus, dicebant : Hic est vere propheta. * Alii dicebant : Hic est Christus. Quidam autem dicebant : Numquid a Galilæa venit Christus? * Nonne Scriptura dicit : Quia ex semine David, et de Bethlehém castello, ubi erat David, venit Christus? (*Mich 5, 2. Mt 2, 6.*) * Dissensio itaque facta est in turba propter eum.

hij¹ van den Geest, welken zij die in hem geloofden zouden ontvangen: want de Geest was nog niet gegeven, omdat Jesus nog niet verheerlijkt was.

* Uit die schare dan toen zij deze zijne woorden² gehoord hadden, waren er die zeiden : Deze is waarlijk de propheet³ ! * Anderen zeiden : Deze is de Christus⁴ ! Doch sommigen zeiden : Komt de Christus dan uit Galilea? * Zegt de Schrift⁵ niet : Dat de Christus komt uit Davids zaad⁶, en van het vlek Bethlehém, waar David was? * Er ontstond alzoo om hem verdeeldheid onder de schare⁷. * En 44

1) *Dit nu zeide hij*, enz. Eene bemerking van den Evangelist ter verklaring van Jesus' gezegde (vs 38) : *stroomen van levend water*, enz. En de Evangelist spreekt van een ontvangen van den heiligen Geest, dat gemeen zou zijn aan alle geloovigen in alle tijden, en hetwelk een aanvang genomen had na *Jesus' verheerlijking*, dat is, na zijne hemelvaart. Tot verdere opheldering van het gezegde in dit vers, leze men onze aantekeningen op Jo 14, 16—18, en 16, 7.

2) *deze woorden*. Jesus' gezegden, in vs 37 en 38 vermeld, moeten aangezien worden als de stof zijner redevoering bij die gelegenheid; want het is uit den aard der zaak begrijpelijk, en het blijkt ook genoeg uit hetgeen vervolgens (vs 40—47) verhaald wordt, dat de Zaligmaker toenmaals eene veel langer rede gehouden heeft, dan de Evangelist hier schijnt aan te duiden.

3) *sommigen... zeiden : Deze is waarlijk de propheet!* De Evangelist teekent hier (vs 40—42) de verschillende indrukken aan, welke Jesus' redevoering op zijne hoorders gemaakt had met betrekking tot hun oordeel over zijnen persoon. Sommigen zeiden van hem : *Deze is waarlijk de propheet*, daarmede te kennen gevende dat zij hem aanzagen voor den grooten propheet door Moses beloofd (Dt 18, 15) : dien zij echter verkeerdelijk onderscheidden van den Messias; want de propheet, van wien Moses gesproken had, was geen ander dan de groote propheet van Nazareth, de Messias. Vgl. noot 8 op bladz. 499.

4) *Anderen* uit die schare erkenden hem voor *den Christus*, d. i. voor den beloofden Messias. Doch dit oordeel werd door sommigen uit de schare verworpen, en dit op grond dat naar luid der voorzeggingen de beloofde Messias in Bethlehém moest geboren worden, en niet in Galilea. — Gelijk Nathanaël (1, 46), zoo meenden ook deze menschen, dat Jesus te Nazareth geboren en derhalve afkomstig was uit Galilea.

5) *de Schrift*, t. w. Mich 5, 1. Is 11, 1. Jer 23, 5. Vgl. Mt 2, 4—6.

6) *dat de Christus komt uit Davids zaad*, enz. De zin is : leert de Schrift niet, dat de Messias zal geboortig zijn van het vlek Bethlehém, alwaar David, zijn stamvader, zich bevond? — David werd te Bethlehém geboren, en bragt aldaar zijne jongelingsjaren door. Zie I Kon 16.

7) *verdeeldheid... om hem*, om den persoon van Jesus, dewijl sommigen hem hielden voor den door Moses beloofden propheet, anderen hem erkenden voor den Messias, en wederom anderen genoeg te kennen gaven, 't geen uit vs 44 kan opgemaakt worden, dat zij hem veeleer aanzagen voor een valschen propheet en een verleider des volks. Vgl. vs 12.

44 * Quidam autem ex ipsis volebant apprehendere eum : sed nemo misit super eum manus.

45 * Venerunt ergo ministri ad Pontifices, et Pharisæos. Et dixerunt eis illi : Quare non adduxistis illum? * Responderunt ministri : Numquam sic locutus est homo, sicut hic homo. * Responderunt ergo eis Pharisæi : Numquid et vos seducti estis? * Numquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex Pharisæis? * sed turba hæc, quæ non novit legem, maledicti sunt. * Dixit Nicodemus ad eos, ille, qui venit ad eum nocte, qui unus erat ex ipsis : (Sup 3, 2.) * Numquid lex nostra judicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, et cogoverit quid faciat?

sommigen uit hen¹ wilden hem vatten: maar niemand sloeg de handen aan hem².

* De dienaren kwamen dan³ tot de Opperpriesters, en Pharisæers. En deze zeiden tot hen: Waarom hebt gij hem niet opgebracht? * De dienaren antwoordden: Nooit heeft een mensch zóó gesproken, als deze mensch⁴. * De Pharisæers⁵ antwoordden hun dan: Zijt gij soms ook al verleid geworden⁶? * Heeft wel iemand uit de oversten in hem geloofd, of uit de Pharisæers? * Maar deze schare, die de wet niet kent, zij zijn vervloekt⁷. * Nikodemus zeide tot hen, degene, die des nachts tot hem kwam⁸, en die één van hen was⁹: * Oordeelt

1) uit hen, uit diegenen (vs 41, 42), die zeiden: *Komt de Christus dan uit Galilea?*

2) Het bleef wederom, gelijk vroeger (vs 30), bij den wil, en kwam niet tot de daad. *Zijne uur was nog niet gekomen* (vs 30).

3) Toen het Loofhutenfeest afgelopen was, kwamen de dienaren tot de Opperpriesters, en de Pharisæers (d. i. tot de Sanhedristen in vergadering met elkander), die hen uitgezonden hadden om Jesus te vatten (vs 32), onverrichter zake terug.

4) Zij bekennen openhartig, dat de indruk, dien Jesus' redevoeringen op hen gemaakt had, zoo groot was geweest, dat zij niet gedurfd hadden hunne handen aan hem te slaan.

5) *De Pharisæers*, dezulken uit de Sanhedristen, die tot de secte der Pharisæers behoorden; want de leden van het Sanhedrin waren gedeeltelijk Sadduceers. Zie Hand 23, 6.

6) De zin van vs 47 en 48. Zij willen zeggen: gij, dienaren van het Sanhedrin, wien het paste ons oordeel te volgen aangaande den persoon van Jesus, zoudt ook gij u hebben laten misleiden om in dien Nazarener te gelooven, gelijk die onwetende schare volks welke hem aanhangt? Heeft wel iemand uit de oversten, d. i. uit de leden van den hoogen raad, of uit de Pharisæers, d. i. uit hen, die tot de secte der Pharisæers behooren, in hem geloofd, hem voor den beloofden Messias of ten minste voor een echt propheet erkend? Niemand. — Het ongeloof der Sanhedristen was echter inderdaad zoo algemeen niet, als deze vraag te kennen geeft. Zie vs 50 en 12, 42.

7) *Maar deze schare* (zy denken aan dezulken uit het volk, die in Jesus geloofden), die de wet niet kent (dewijl zij iemand, die naar het oordeel der Sanhedristen de wet op den sabbath overtreden had, voor den Messias hielden of ten minste voor eenen Godsgezant), zij zijn vervloekt. Het meervoud kan hier gebezigd worden om de collectieve beteekenis van het woord *schare*. Hun zeggen: zij zijn vervloekt (zij hebben Gods vervloeking op zich geladen) heeft de kracht eener verwensching door die razenden uitgesproken.

8) Zie 3, 1.

9) één uit de leden van het Sanhedrin of den hoogen raad. Naar het Grieksch: één van hen zijnde, d. i. ofschoon hij één van hen was.

(Dt 17, 8; 19, 15.) * Responderunt, et dixerunt ei: Numquid et tu Galilæus es? Scrutare Scripturas, et vide quia a Galilæa propheta non surgit.

* Et reversi sunt unusquisque in domum suam.

onze wet wel¹ een mensch, tenzij zij hem eerst verhoord hebbe, en wete wat hij doet? * Zij antwoordden, en zeiden tot hem: Zijt gij soms ook een Galileër²? Onderzoek de Schriften, en zie dat er geen propheet uit Galilea opstaat!

* En zij keerden een iegelijk naar zijn huis terug³.

1) Die Phariseërs van vs 47 hadden aangaande Jesus zoo geproken, alsof het reeds bewezen was, dat hij als een valsch propheet het volk verleidde; en uit de vraag van Nikodemus kan men opmaken, dat zij verlangd hebben dat het Sanhedrin hem op staande voet als strafschuldige zoude veroordeelen. Maar Nikodemus verzette zich hiertegen, zijne ambtgenooten verwijzende naar hunne wet, volgens welke het ongeoorloofd was iemand te veroordeelen, zonder hem vooraf verhoord te hebben en zijne gedragingen te kennen. — *Oordeelen* heeft hier, gelijk meermalen elders, de beteekenis van *veroordeelen*; en *de wet* is in dit vers gepersonifieerd.

2) Verbitterd om deze aanmerking van Nikodemus, voegen zij hem met beschimping toe: Zijt ook gij misschien, gelijk deze Jesus, een Galileër, en houdt hem voor een propheet omdat hij uw landgenoot is? Maar onderrigt u dan, *onderzoek de Schriften, en zie, en overtuig u, dat geen propheet uit Galilea opstaat* of, naar eene andere Grieksche lezing, *is opgestaan*. — Hiermede willen zij, zich verontschuldigende, te kennen geven, dat het niet noodig was Jesus te verhooren, daar hij, ofschoon een Galileër zijnde, zich nogtans voor een propheet uitgaf, terwijl de Schriften toch getuigden, dat geen propheet uit Galilea was opgestaan. Doch 't is alles dwaling en valsche redeneering; want Jesus was van geboorte niet uit Galilea, maar uit Judea; en de propheet Jonas had, als te lezen staat in IV Kon 14, 25, Galilea voor geboorteplaats; derhalve was het ook niet waar, dat volgens de Schriften geen propheet uit Galilea was opgestaan. Maar ondersteld al eens, dat er volgens de Schriften geen propheet uit Galilea was opgestaan, zoo volgde daaruit nog geenszins, dat uit Galilea geen propheet *konde opstaan*.

3) De aanmerking door Nikodemus gemaakt, waarschijnlijk ook wel door eenige andere van zijne ambtgenooten goedgekeurd (vgl 12, 42), had deze uitwerking, dat het Sanhedrin zonder eenig besluit te nemen uit één ging.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

INHOUD. Terwijl Jesus des anderen daags leert in den tempel, brengen de Schriftgeleerden en Phariseërs tot hem eene vrouw op overspel betrapt, en stellen hem eene strikvraag voor, betreffende de toepassing der Mosaische strafwet op dit misdrijf; doch zij krijgen een antwoord dat hunne list verijdelt, vs 1—11. Daarna, wederom leerende, betuigt Jesus van zich, dat hij het licht der wereld is. De Phariseërs werpen hem tegen, dat deze getuigenis aangaande zich zelven geen geloof verdient; maar Jesus wederlegt hen, vs 12—20. Op een anderen tijd wederom sprekende van zijnen terugkeer tot den Vader, en zich voor den Zoon Gods en den beloofden Messias verklarende, geeft Jesus zijnen vijanden de waarschuwendende vermaning, dat zij om hunne zonden in hun ongelooft zullen sterven. Op deze redevoering gelooven vele van zijne toehoorders in hem; en tot deze geloovigen zegt hij, dat indien zij volharden in zijne leer, de waarheid hen zal *vrijmaken*, vs 21—32. Jesus' vijanden ergeren zich aan dit zeggen, en voegen hem toe, dat zij niet noodig hebben *vrijgemaakt te worden*, vs 33. In zijn antwoord hierop geeft Jesus hun te kennen, dat hij geene politieke, maar eene geestelijke en zedelijke vrijheid bedoeld had; en hij zegt hun, dat zij die vrijheid niet bezitten, dewijl zij gebukt gaan onder de slavernij der zonde. Hij geeft hun toe, dat zij Abraham afstammen, maar hij loochent, dat zij behooren tot diens ware kinderen. Hij bewijst hun voorts uit hun gedrag, dat zij, wel verre van kinderen Gods te wezen, gelijk zij roemen, voor echte kinderen satans moesten gehouden worden, vs 34—47. Vertoornnd hierover, lasteren zij hem. In zijn antwoord op hunne lastertaal, zegt Jesus, onder anderen, dat hij grooter is dan Abraham en de Propheten, en dat hij was, eer Abraham bestond, vs 48—58. Zij willen hem steenigen, maar het komt niet tot de daad, vs 59.

1	* Jesus autem perrexit in montem Oliveti :	* Jesus nu ging naar den Olijfberg ¹ :	1
2	* et diluculo iterum venit in templum, et omnis populus venit ad eum, et sedens docebat eos.	* en des morgens vroeg ² kwam hij wederom in den tempel, en al het volk kwam tot hem, en hij zat neder en leerde hen.	2
3	* Adducunt autem Scribæ, et Pharisei mulierem in adulterio deprehensam: et statuerunt eam in medio, * et dixerunt ei :	* En de Schriftgeleerden, en de Phariseërs bragten ³ tot hem eene vrouw die op overspel betrapt was : en zij stelden haar in het midden ⁴ , * en zeiden tot	3
4	Magister, hæc mulier modo	4	4

1) *Jesus nu ging den tempel uit en begaf zich naar den Olijfberg*, om daar te overnachten. Vgl Lk 21, 37. De Olijfberg, zoo genaamd om de menigte van olijfboomen, die hier welig groeiden, lag op den afstand van een vierendeel uurs, vlak oostelyk tegenover Jerusalem. Tusschen de stad en den Olijfberg was het dal Cedron (lees Kedron) met eene beek van denzelfden naam, die door het dal heenvloede. Aan den westelijken voet van den Olijfberg lag de hofstede Gethsemani, en niet ver van daar het vlek Bethanië, waar Maria en Martha hare woning hadden. Mogelijk bedoelt de Evangelist die hofstede met te zeggen: *Jesus ging naar den Olijfberg*. Vgl Jo 18, 1, 2. Gethsemani was zijnen lezers reeds bekend uit Mk 14, 32. — Dit eerste vers ware beter gevoegd geweest aan het einde van het vorige hoofdstuk.

2) den volgenden dag.

3) Terwijl Jesus bezig was met het volk te leerén.

4) in het midden der volksschare, daar ter plaatse vergaderd.

- 5 deprehensa est in adulterio. * In
 lege autem Moyses mandavit
 nobis hujusmodi lapidare. Tu
 ergo quid dicis? (*Lv 20, 10.*)
- 6 * Hoc autem dicebant tentantes
 eum, ut possent accusare eum.
 Jesus autem inclinans se deor-
 sum, digito scribebat in terra.
- 7 * Cum ergo perseverarent inter-
 rogantes eum, erexit se, et dixit
 eis: Qui sine peccato est vestrum,
 primus in illam lapidem mittat.
- 8 (*Dt 17, 7.*) * Et iterum se in-
 clinans, scribebat in terra. * Au-
 dientes autem unus post unum
 exhibant, incipientes a senioribus:

hem: Meester! deze vrouw is
 daar zoo even op overspel be-
 trapt geworden. * In de wet nu
 heeft Moses ons geboden dezul-
 ken te steenigen¹. Gij dan wat
 zegt gij²? * Dit nu zeiden zij om
 hem te beproeven, ten einde hem
 te kunnen beschuldigen. Doch
 Jesus bukte neder³, en schreef
 met zijnen vinger⁴ op den grond.
 * Daar zij nu aanhielden met
 hem te vragen⁵, rigtte hij zich
 op, en zeide tot hen: Wie van u
 zonder zonde⁶ is, werpe het eerst
 den steen op haar!⁷ * En wederom
 nederbukkende, schreef hij op
 den grond⁸. * Doch zij dit ge-
 hoord hebbende gingen uit de
 één na den anderen⁹, van de oud-

1) Volgens Dt 22, 22 moest de echtbreuk met *den dood* gestraft worden; en dat die doodstraf de straf der steeniging was, zal door mondelijke overlevering bekend zijn geweest.

2) *Gij dan wat zegt gij?* Uit de woorden: *Moses heeft ons geboden*, waarmede zij hunne vraag inleidden, blijkt genoeg dat zij verhoopden, Jesus zoude antwoorden: Moses' strafwet op de echtbreuk moet gehandhaafd worden. En kregen zij dit antwoord, dan konden zij klagen, dat Jesus van Nazareth, die zich voor den Messias uitgaf, tegen Rome's wetten de echtbreuk met den dood wilde gestraft hebben, en hem alzoo bij den Stadhouder als een oproerige beschuldigen. Want in dingen, die niet regtstreeks de Joodsche eeredienst raakten, maar het burgerlijke leven betroffen, waren de Joden verplicht de Romeinsche wetten te volgen; en volgens deze was toen ter tijd geene doodstraf op de echtbreuk gesteld. Gaf Jesus hun daarentegen voor antwoord, dat de Joodsche strafwet op de echtbreuk *niet* moest gehandhaafd worden, dan konden zij hem aanklagen bij het Sanhedrin, als iemand die zich boven Moses stelde en hunnen wetgever verachtte.

3) *Jesus bukte neder.* Jesus was gezeten, als blijkt uit vs 2.

4) Jesus maakte met den vinger eenige niets beduidende letters op den grond, daardoor te kennen gevende, dat hij op hunne vraag geen acht wilde slaan.

5) zich inbeeldende, dat hunne vraag hem in eene verlegenheid had gebragt, waaruit hij zich niet wist te redden.

6) *zonder zonde* van dien aard, zonder zonde van onkuischheid.

7) Door dit antwoord verijdelde Jesus hunnen list; want van den eenen kant toonde hij, Moses' strafwet op de echtbreuk te eerbiedigen; en van den anderen kant, met betrekking namelijk op de uitvoering dier wet, antwoordde hij niet *algemeen*, dat Moses' strafwet op de echtbreuk moest toegepast worden in weêrwil van het Romeinsche regt; hij sprak *in 't bijzonder* van het onderhavige geval, en wilde dat hij die van *hen zonder zonde* was het eerst den steen op haar wierpe. Op zulk een antwoord nu konde geene ernstige beschuldiging van oproerigheid bij den Stadhouder gegrond worden.

8) daardoor te kennen gevende, dat hij zich voorts niet verder met hunne vraag wilde bemoeijen.

9) Door hun geweten overtuigd dat zij *niet zonder zonde* waren, en waarschijnlijk bevreesd dat hij, die getoond had het verborgene te kennen, hun, indien zij met

et remansit solus Jesus, et mulier
 10 in medio stans. * Erigens autem
 se Jesus, dixit ei : Mulier, ubi
 sunt, qui te accusabant? nemo te
 11 condemnavit? * Quæ dixit : Ne-
 mo, Domine. Dixit autem Jesus:
 Nec ego te condemnabo : vade,
 et jam amplius noli peccare.
 12 * Iterum ergo locutus est eis
 Jesus, dicens : Ego sum lux
 mundi : qui sequitur me, non
 13 ambulat in tenebris, sed habebit
 lumen vitæ. (*I Jo 1, 5.*) * Dixe-
 runt ergo ei Pharisei : Tu de te
 ipso testimonium perhibes : testi-
 monium tuum non est verum.
 14 * Respondit Jesus, et dixit eis :
 Et si ego testimonium perhibeo
 de me ipso, verum est testimonium
 meum : quia scio unde veni, et
 sten te beginnen : en Jesus bleef
 alleen, met de vrouw daar in het
 midden staande¹. * Jesus nu rigtte
 zich op, en zeide tot haar :
 10 Vrouw ! waar zijn ze, die u be-
 schuldigden ? heeft niemand u
 veroordeeld ? * Zij zeide : Nie-
 11 mand, Heer ! En Jesus zeide :
 Ook ik zal u niet veroordeelen² :
 ga heen, en zondig nu niet meer³ !
 * Wederom dan⁴ sprak Jesus
 12 tot hen, zeggende : Ik ben het
 licht der wereld : die mij volgt,
 wandelt niet in de duisternis,
 maar hij zal het licht des levens
 13 hebben⁵ ! * De Phariseërs⁶ zeiden
 dan tot hem : Gij getuigt van u
 zelve : uwe getuigenis is niet
 14 waarachtig⁷. * Jesus antwoord-
 de⁸, en zeide tot hen : Ook als ik
 van mij zelve getuig, is mijne
 getuigenis waarachtig : omdat ik

hunne vraag aanhielden, meer mogt ontdekken dan hun lief was, dropen zij de één na den anderen af.

1) Het volk, gekomen om Jesus te hooren (vs 2), was getuige geweest van dit voorval met de Schriftgeleerden en Phariseërs, en bleef alsnog bij Jesus.

2) De zin: heeft niemand van uwe beschuldigers u veroordeeld, d. i. verklaard, dat gij naar zijn oordeel zoudt moeten gesteenigd worden? Op het ontkennend antwoord der vrouw hernam Jesus: Ook ik zal niet oordeelen dat gij gesteenigd moet worden.

3) Hiermede gaf Jesus te kennen, dat hij nogtans hare misdaad veroordeelde.

4) *Wederom dan sprak Jesus tot hen* (tot het volk), niet in dienzelfden stond, maar later, misschien den volgende dag.

5) *Ik ben het licht der wereld*, enz. De zin is: *Ik* (de God-mensch) *ben* door mijne leer *het licht der wereld*, een licht, niet voor de Joodsche natie alleen, maar voor alle volkeren, voor de geheele wereld. *Die mij volgt*, d. i. die in mij gelooft en aan mij gehoorzaamt *wandelt niet in de duisternis* van dwaling en zonde, *maar zal het licht des levens hebben*, d. i. hij zal in bezit zijn van het *licht* der waarheid, dat *het leven* geeft aan den geest.

6) *De Phariseërs*, andere Phariseërs dan die welke die overspeelster tot hem gebragt hadden.

7) Hetgeen de Zaligmaker daar openlijk voor het volk aangaande zijne waardigheid verklaard had (vs 12), was den Phariseërs onverdragelijk. Doch dewijl noch zijne leer hun iets aanbood om deze verklaring te wederleggen, zoo wiepen zij hem den regtsregel tegen, dat eene getuigenis, door iemand in zijne eigen zaak afgelegd, *niet waarachtig*, d. i. niet geloofwaardig was.

8) *Jesus antwoordde*. Zijn antwoord was tweeledig: *eerst* gaf hij te kennen, dat de door hen aangevoerde regtsregel (vs 13) op hem niet toepasselijk was (vs 14, 16); en *vervolgens*, dat zij valschelijk onderstelden, dat hij *alleen* van zich zelve getuigde, daar integendeel zijne getuigenis door twee getuigen werd bekrachtigd, en derhalve, overeenkomstig hunne wet, voor *waarachtig*, d. i. geloofwaardig moest gehouden worden (vs 17, 18).

quò vado : vos autem nescitis unde venio, aut quò vado. * Vos secundum carnem judicatis : ego non judico quemquam : * et si judico ego, judicium meum verum est, quia solus non sum : sed ego, et qui misit me, Pater. * Et in lege vestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est. (Dt 17, 6 ; 19, 15. Mt 18, 16. II Cor 13, 1. Hebr 10, 28.) * Ego sum, qui testi- weet¹ van waar ik gekomen ben, en waar ik heenga : doch gijlieden weet niet van waar ik kome, of waar ik heenga. * Gij oordeelt naar het vleesch² : ik oordeel niemand³ : * doch indien ik oordeel⁴, zoo is mijn oordeel waarachtig, omdat ik niet alleen ben : maar ik, en de Vader, die mij gezonden heeft. * En in uwe wet staat geschreven, dat de getuigenis⁵ van twee menschen

1) De zin van vs 14 : *Ook als ik van mij zelven getuig, is mijne getuigenis waarachtig, en dit, omdat ik weet van waar ik gekomen ben, en waar ik heenga, dat is, omdat ik mij bewust ben te zijn God van God, Gods eeuwige Zoon, de gezant des Vaders, en dat ik om mijne goddelijke natuur geene onwaarheid getuigen kan. Ik ken mij zelven als Gods eeuwigen Zoon, die uit den schoot des Vaders in deze wereld ben gekomen door mijne menschwording, en na het werk der Verlossing volbragt te hebben, tot den Vader zal terugkeeren. Vgl noot 6 op bladz. 515. Doch gijlieden weet niet van waar ik come of waar ik heenga, dat is, gij weet niet, door uw ongelooft het niet willende weten, dat ik de Zone Gods ben ; en daarom houdt gij de getuigenis, die ik van mij zelven geef, voor niet waarachtig. Zie hier voorts het aangeteekende op 16, 28. De Zaligmaker spreekt dan hier van zijne godheid ; en dat de Phariseërs, tot wie hij sprak, uit zijne woorden ook begrepen zullen hebben dat hij zich de goddelijke natuur toeschreef, kan men besluiten uit eene vergelijking met het verhaalde in 10, 29—35.*

2) *Gij oordeelt naar het vleesch, dat is, naar den uiterlijken schijn of naar het aanzien, gelijk het heet in 7, 24. De zin is : Mijne verschijning als een gewoon mensch, datgene wat onder uwe zinnen valt, is de maatstaf van uw oordeel. — De Phariseërs, die de getuigenis, welke Jesus van zich zelven gegeven had (vs 12), verwierpen, hadden hem daardoor, oordeelende naar het vleesch, voor een' bedrieger verklaard, en alzoo in zekeren zin een oordeel van veroordeeling over hem uitgesproken.*

3) *ik oordeel niemand. Krachtens de tegenstelling is oordeelen hier zooveel als veroordeelen. En de zin van Jesus' woorden is : Ik ben niet gekomen om te veroordeelen, maar om zalig te maken ; want God heeft zijnen Zoon op de wereld niet gezonden, opdat hij de wereld zoude oordeelen, maar opdat de wereld door hem zou behouden worden. Jo 3, 17. Bedriegenwij ons niet, dan heeft Jesus door dit zeggen : ik oordeel niemand, hun tegelijk stilzwijgend een verwijt willen doen over hun ongelooft in hem als den beloofden Messias.*

4) *en indien ik oordeel, enz. De zin is : Ik oordeel (veroordeel) niemand ; doch gesteld, ik oordeel, ik spreek een oordeel van veroordeeling uit, zoo is mijn oordeel een waarachtig oordeel, en dit, omdat ik niet alleen ben, dat is, omdat de Vader met mij is (16, 32), omdat ik in den Vader ben, en de Vader in mij is (14, 11), omdat wij, ik en de Vader, één zijn (10, 30), ééne en dezelfde goddelijke natuur hebben, één God zijn ; derhalve omdat mijn oordeel een goddelijk oordeel is, en alzoo niet kan falen.*

5) *En in uwe wet (Dt 19, 15 ; 17, 6) staat geschreven, dat de getuigenis, enz. Met dit woordje en gaat Jesus over tot het tweede lid van zijn antwoord (zie noot 8 op bladz. 572) ter verdediging der getuigenis, welke hij van zich zelven gegeven had (vs 12) ; en hij toont zijnen tegensprekers aan, dat zijne getuigenis ook voor waar moest gehouden worden, indien zij haar wilden beoordeelen naar het voorschrift hunner wet, volgens welke tot eene geldige getuigenis twee getuigen vereischt werden. Die twee getuigen nu ontbraken den Zaligmaker niet, want als de Zone Gods*

monium perhibeo de meipso : et
 19 testimonium perhibet de me, qui
 misit me, Pater. * Dicebant ergo
 ei : Ubi est Pater tuus ? Respon-
 dit Jesus : Neque me scitis, neque
 Patrem meum : si me sciretis,
 forsitan et Patrem meum sciretis.
 20 * Hæc verba locutus est Jesus in
 gazophylacio, docens in templo :
 et nemo apprehendit eum, quia
 necdum venerat hora ejus.
 21 * Dixit ergo iterum eis Jesus :

waarachtig is. * Ik ben het, die 18
 van mij zelven getuig : en van
 mij getuigt de Vader¹, die mij 19
 gezonden heeft. * Zij zeiden dan
 tot hem : Waar is uw Vader² ?
 Jesus antwoordde: Gij kent noch
 mij, noch mijnen Vader³ : indien
 gij mij kendet, zoudt gij welligt⁴
 ook mijnen Vader kennen. * Deze 20
 woorden sprak Jesus bij de offer-
 kist⁵, leerende in den tempel⁶ :
 en niemand greep hem⁷, want
 zijne ure was niet gekomen.
 * Jesus zeide dan wederom⁸ 21

getuigde hij van den mensch *Christus Jesus* (I Tim 2, 5), dat deze mensch was *het licht der wereld* (vs 12), en ditzelfde getuigde ook de Vader, door de wonderwerken, welke deze mensch verrichtte. *De werken*, zeide Jesus bij eene andere gelegenheid (Jo 5, 36), *die de Vader mij gegeven heeft om ze te volbrengen, diezelfde werken, die ik doe, geven getuigenis van mij*; en wederom (Jo 10, 25): *De werken, die ik doe in den naam mijns Vaders, die getuigen van mij*. Vgl noot 2 op bladz. 540. — De wet, in vs 17 bedoeld en aldaar vrij aangehaald, zegt *twee getuigen*, waarvoor Jesus zegt *twee menschen*, misschien om hun tegelijk ook nog dit te doen gevoelen: zoo de getuigenis van twee menschen voor geldig moet gehouden worden, hoeveel te meer de getuigenis van twee goddelijke personen.

1) De zin van dit vers is reeds verklaard in de voorgaande noot.

2) *Waar is uw Vader?* Waar is die tweede getuige, van wien gij spreekt, waar hebben wij hem te zoeken, om zijne getuigenis te vernemen? Zoo vragen zij hem spottend, alsof zij niet begrepen hadden, dat hij God *zijn* Vader noemde.

3) Hunne spotternij kwam voort uit hardnekkig ongelooft, en dat geeft Jesus hun hier in zijn antwoord te verstaan. Indien zij hem gekend hadden naar zijne goddelijke natuur als den Zone Gods, gelijk zij hem uit zijne leer, door zijne wonderwerken bekrachtigd, in hem geloovende, konden en moesten kennen; dan hadden zij ook geloofd en geweten, dat God zijn Vader was, en in die overtuiging hem niet gevraagd: *Waar is uw Vader?* Maar nu kenden zij noch hem, noch zijnen Vader.

4) *welligt*. Wij schrijven *welligt*, omdat de Vulgaat hier de Grieksche partikel *an* door *forsitan* heeft willen uitdrukken; elders (Jo 14, 7) zet de Vulgaat diezelfde partikel over door *uigque*, en zoo had ik ook liever gelezen op deze plaats van de Vulgaat; want deze woorden: *gij zoudt ook mijnen Vader kennen*, zijn niet gezegd met eenigen twijfel, maar zij bevatten eene verzekerende betuiging.

5) De *offerkist* was geplaatst in het zoogenaamde *voorhof der vrouwen*, een der verschillende voorhoven van het tempelgebouw. Dit gebouw was bij wijze van terrassen aangelegd, zoodat de eigenlijk gezegde tempel, uit het *voorportaal*, het *Heilige* en het *Heilige der Heiligen* bestaande, het hoogst gelegen was, en de verschillende voorhoven, afdalende, al lager en lager.

6) *leerende in den tempel*, terwijl hij leerde in een der voorhoven van het tempelgebouw.

7) *en niemand greep hem, want*, enz. Ofschoon Jesus te midden zijner vijanden en met de grootste vrijmoedigheid sprak, toch waagde het niemand de handen aan hem te slaan, *want zijne ure was nog niet gekomen*. De Evangelist maakt meermalen deze bemerkung. Zie noot 3 op bladz. 564.

8) *Jesus zeide dan*, leerende in den tempel (vs 59), *wederom*, op een anderen tijd, misschien dienzelfden dag nog, of den dag daarop, *tot hen*, tot de schare van toehoorders, tegenwoordig ter plaatse waar hij leerde. Die toehoorders waren niet de Phariseërs van vs 13, als blijkt uit vs 22, waar de Evangelist schrijft: *de Joden zeiden dan*; want meende hij de Phariseërs van vs 13, hij zou geschreven hebben: *De Phariseërs zeiden dan*.

Ego vado, et quæretis me, et in peccato vestro moriemini. Quò ego vado, vos non potestis venire. Dicebant ergo Judæi: Numquid interficiet semetipsum, quia dixit: Quò ego vado, vos non potestis venire? * Et dicebat eis: Vos de deorsum estis, ego de supernis sum. Vos de mundo hoc estis, ego non sum de hoc mundo. * Dixi ergo vobis quia moriemini in peccatis vestris: si enim non credideritis quia ego tot hen: Ik ga heen, en gij zult mij zoeken, en in uwe zonde¹ zult gij sterven. Waar ik heenga, kunt gij niet komen. * De Joden²² zeiden dan: Zou hij zich zelven willen dooden, daar hij gezegd heeft: Waar ik heenga, kunt gij niet komen?² * En hij zeide tot hen³: Gij zijt van beneden, ik ben van boven. Gij zijt van deze wereld⁴, ik ben niet van deze wereld. * Ik heb u diensvolgens²⁴ gezegd⁵ dat gij sterven zult in

1) *in uwe zonde*. Het woord *zonde* is hier *collectief* gebezigd, als blijkt uit vs 24, waar in het meervoud gezegd wordt: *in uwe zonden*. Zij zouden daarom in hunne zonden uit deze wereld scheiden, omdat zij weigerden in hem te gelooven (vs 24), en derhalve het middel niet wilden bezigen, 't welk God hun aanbood om van hunne zonden bevrijd te worden. Zie tot verdere opheldering van dit vers het aangegeekende op 7, 34.

2) *Zou hij zich zelven willen dooden?* Deze woorden zijn niet tot Jesus gerigt, als blijkt uit den vorm der rede; maar zij zeiden dit spottend onder elkander; omdat Jesus gezegd had: *Waar ik heenga*, enz. Naar den Griekschen tekst heet het hier: *zou hij zich zelven willen dooden, daar hij zegt: Waar ik heenga*, enz. De Joden plaatsten den zelfmoordenaar in het duisterste gedeelte der Gehenna (Flav. Joseph. B. J. 3, 8, 5); en daarheen wilden zij voorzeker hem niet volgen.

3) *En hij zeide tot hen*. De Zaligmaker slaat geen acht op hunne boosaardige bespotting, maar voortgaande met spreken, geeft hij hun de reden op van zijn laatst gezegde: *Waar ik heenga, kunt gij niet komen*, en die reden is uitgedrukt in deze zijne woorden: *Gij zijt van beneden, ik ben van boven*, waarmede de God-mensch dit te kennen geeft: Gij zijt van aardschen, van menschen oorsprong; ik ben van hemelsche, van goddelijke atkomst; om mijne goddelijke natuur vaar ik op ten hemel, als tot mijne eigene woonstede; gij, omdat gij menschen zijt, kunt daar niet komen. — Wat de Zaligmaker hier thans en vroeger (7, 34) nog eens gezegd had tot de Joden, *Waar ik heenga, kunt gij niet komen*, dat zeide hij daarna ook tot zijne leerlingen (13, 33): *Kinderhens! nog een weinig ben ik bij u. En gelijk ik tot de Joden zeide: (7, 34, 8, 22) Waar ik heenga, kunt gij niet komen, — zoo zeg ik het thans tot u.*

4) *Gij zijt van deze wereld, ik ben niet van deze wereld*. Deze woorden kunnen niet aangezien worden als eene soort van herhaling der gedachte in de onmiddellijk voorafgaande woorden vervat. Indien de Zaligmaker die gedachte nog eens had willen uitdrukken, zou hij gezegd hebben: *gij zijt van de aarde, ik ben van den hemel*, of iets dergelijks. Hij gaf hun dan door die woorden te kennen *hoedanige* menschen zij waren: dat zij door hunne gevoelens, neigingen en daden behoorden tot deze wereld, de wereld der boozen (*gij zijt van deze wereld*); hij daarentegen was niet van deze wereld (*ik ben niet van deze wereld*); en daarom hadden zij een afkeer van hem en vervolgden zij hem. In de bedorvenheid van hun hart lag de oorzaak van hun halsstarrig ongelooft. Eene schoone verklaring van hetgene Jesus hier zeide is ons gegeven in eene opwekkende aanspraak tot zijne leerlingen (Jo 15, 18, 19): *Indien de wereld u haat, weet dat zij mij eer dan u heeft gehaat. Indien gij van de wereld waart, de wereld zou het hare beminnen; doch omdat gij van de wereld niet zijt, maar ik u van de wereld heb uitverkoren, daarom haat u de wereld.*

5) *Ik heb u diensvolgens*, d. i. omdat gij van deze wereld zijt, gezegd (in vs 21), *dat gij zult sterven in uwe zonden; want indien gij niet gelooft dat ik het ben*, indien gij niet erkent, dat ik de beloofde Messias ben en in mij geloof, iets waartegen uw wereldsche zin

sum, moriemini in peccato vestro. * Dicebant ergo ei: Tu quis es? Dixit eis Jesus: Principium, quiet loquor vobis. * Multa habeo de vobis loqui, et judicare. sed qui me misit, verax est: et ego quæ audivi ab eo, hæc loquor in mundo. (Rom 3, 4.)
 25 * Et non cognoverunt quia Patrem ejus dicebat Deum. * Dixit
 26 uwe zonden: want indien gij niet gelooft dat ik *het* ben, zult gij in uwe zonde sterven. * Zij zeiden dan tot hem: Wie zijt gij? Jesus zeide tot hen: Volstrektelijk, wat ik u ook zeg *dat ik ben*². * Veel heb ik van u te zeggen, en te oordeelen. maar die mij gezonden heeft, is waarachtig: en ik wat ik van hem gehoord heb, dat spreek ik in de wereld³. * En zij verstonden niet dat hij God zijnen Vader noemde⁴. * Jesus

en uwe bedorvenheid zich verzetten, zult gij voorzeker in uwe zonde sterven. Zie hier voorts noot 1 op bladz. 575.

1) *Zij zeiden dan tot hem: Wie zijt gij?* Dat de uitdrukking der Vulgaat: *ego sum*, in het Grieksch: *egó eimi*, in zekere omstandigheden gebezigd, zooveel beteekent als: *ik ben de Christus, de beloofde Messias*, dit blijkt uit Mk 13, 6 vergeleken met Mt 24, 15; en opdat die uitdrukking deze beteekenis hebbe, wordt niet vereischt dat de naam *Christus of Messias* in het voorafgaande alreeds zij uitgedrukt, als blijkt uit Mk 13, 6. Lk 21, 8. Jo 13, 19 en Hand 13, 25 vgl. met Jo 1, 20. Wij hebben het *ego sum* van de Vulgaat overgezet: *ik ben het*, omdat het Nederduitsch taaleigen hier de aanvulling vorderde van het praedicaat *het*. Voor dit *ego sum*, Gr. *egó eimi*, zal Jesus in zijne landtaal gezegd hebben: *ana hoe*. Doch dit *ana hoe* kon door kwaadwilligen, die niet wilden letten op de omstandigheden, waarin het uitgesproken werd, ook gehouden worden voor een onvolmaakt gezegde, waardoor iemand te kennen gaf dat *hij was*, zonder er bij te voegen *wie* hij was. Dit was hier het geval met de Joden van vs 22. en van daar hunne vraag: *Wie zijt gij*, ofschoon zij zeer goed begrepen hadden, wat Jesus door zijne *ana hoe* had willen betuigen.

2) Ik ben *volstrektelijk*, *wat ik u ook zeg dat ik ben*. De Zaligmaker antwoordt hun zóó om hen te doen gevoelen, dat hunne vraag, *Wie zijt gij*, voortkwam uit kwaadwilligheid, daar zij zeer goed verstaan hadden wat hij meende, toen hij hen zeide (vs 24): *Indien gij niet gelooft dat ik het ben* enz. Wij hebben over deze zeer moeilijke Schriftuurplaats breeder gesproken in onze *Dissertatio theologica* (Lovanii 1845, pag. 52—54), en wederom in onze *Grondregels* (Leuven, 1858, bladz 70—75). Wij doen hier alleen maar opmerken, dat Joannes de Grieksche uitdrukking *tén archén* nergens bezigt in den zin van *a principio*, en dat de Joden niet vroegen *a quo tempore* of *quam dudum es tu*, maar *quis es tu*.

3) De zin is: Veel heb ik van u tot uwe berisping te zeggen en in u te veroordeelen; maar hierover wil ik thans zwijgen; evenwel tot bestraffing van uw ongelooft zij dit u gezegd: Die mij gezonden heeft is waarachtig, zijn woord is waarheid; en wat ik in de wereld (naar het Grieksch: *tot de wereld*) spreke, heb ik van hem gehoord. Wie derhalve mij niet wil gelooven, weigert geloof aan God! — Als de Zone Gods, God van God (vgl. 7 op bladz. 514) zegt de God-mensch; *wat ik gehoord heb*; en als de mensch Christus Jesus zegt hij: *dat spreek ik in de wereld*.

4) Zóó moet de Vulgaat hier overgezet worden. Men mag niet vertalen: ... *dat hij van God zijnen Vader sprak*; want de Vulgaat leest niet: *quia Deum Patrem ejus dicebat*, noch: *quia Patrem ejus Deum dicebat*, maar: *quia Patrem ejus dicebat Deum*. Naar den Griekschen tekst heet het hier: ... *dat hij hun van den Vader sprak*, wat in het latijn der Vulgaat zou luiden; *quia Patrem eis dicebat*; en het ontbreekt niet geheel aan handschriften van de Vulgaat, waarin juist zóó gelezen wordt. Zie Lukas van

ergo eis Jesus: Cum exaltaveritis
 Filium hominis, tunc cognoscetis
 quia ego sum, et a me ipso facio
 nihil, sed sicut docuit me Pater,
 20 hæc loquor: * et qui me misit,
 mecum est, et non reliquit me
 solum: quia ego quæ placita
 sunt ei, facio semper.

30 Hæc illo loquente, multi cre-
 31 diderunt in eum. * Dicebat ergo
 Jesus ad eos, qui crediderunt ei,
 Judæos: Si vos manseritis in

zeide dan tot hen¹: Wanneer gij
 den Zoon des menschen² ver-
 hoogd zult hebben³, dan zult gij
 verstaan dat ik het ben⁴, en dat
 ik uit mij zelven niets doe, maar
 datgene spreke, wat de Vader
 mij geleerd heeft: * en die mij
 29 gezondend heeft, is met mij, en
 hij heeft mij niet alleen gelaten:
 omdat ik altijd doe, wat hem be-
 hagelijk is⁵.

* Toen hij dit sprak⁶, geloof- 30
 den velen in hem⁷. * Jesus zeide 31
 dan tot de Joden, die hem geloof
 gegeven hadden: Indien gijlieden
 in mijna woord blijft⁸, zult gij

Brugge in zyn geschrift: *Notationes in Sacra Biblia, quibus variantia discrepantibus exemplaria loca summo studio discutiuntur* (ad. h. l.). Wat den zin aangaat der Grieksche lezing op deze plaats, het is eene tusschenrede van den Evangelist, die aanteekeut, hoe deze Joden (vs 21) niet verstonden, dat Jesus met te zeggen (vs 26), *die mij gezondend heeft*, zijnen hemelschen Vader bedoelde.

1) *Jesus zeide dan tot hen*, voortgaande met zijne rede en tegelijk hun te verstaan gevende, dat hij met te zeggen: *die mij gezondend heeft*, zijnen hemelschen Vader bedoelde.

2) *den Zoon des menschen*. De Zaligmaker bedoelt zich zelven, en de uitdrukking is gekozen, om aan te duiden, voor wien hij moest gehouden worden. Vgl. noot 3 op bladz. 106.

3) *zult verhoogd hebben*. Daarmede duidt Jesus zijnen kruisdood aan. In de taal, waarvan hij zich bediende, werd hetzelfde woord, dat *verhoogen*, *verheffen*, *op iets heffen*, beteekent, ook gebezigd van het ophangen eens misdadigers aan een staanden paal, waaraan hij met nagelen werd vastgehecht. Zie I Esdr 6, 11.

4) *dan zult gij verstaan, dat ik het ben*, enz. De Zaligmaker bedoelt hier de verbazende natuurverschijnselen, die bij zijn sterven aan het kruishout zouden plaats grijpen (Lk 23, 44—48); voorts zijne verrijzenis ten derden dage, zijne hemelvaart, de zending van den heiligen Geest, en de wonderwerken verrigt door zijne Apostelen. Hieruit, zegt Jesus, *zult gij dan verstaan*, zult gij dan wel moeten erkennen, *dat ik het ben*, dat ik waarlijk de beloofde Messias ben, en dat ik uit mij zelven niets doe, maar *zoó spreek gelijk de Vader mij geleerd heeft*, d. i. dat ik de Zone Gods ben en mijne leer goddelijke leer is. — Men vergelijkte hier ook noot 8 op bladz. 535, en noot 1 op bladz. 536.

5) *Die mij gezondend heeft, is met mij*, enz. De God-Mensch spreekt hier als mensch. Het gezegde: *hij heeft mij niet alleen gelaten*, is aan te zien als eene verklaring van het voorafgaande: *hij is met mij*. Het *gezondend worden* van Gods eeuwigen Zoon is zijne *menschwording* ter volbrenging van het groote werk der Verlossing. En de daad dezer zending is eene daad des drieëenigen Gods. De zin is: God, die mij gezondend heeft, is met mij en heeft mij nooit alleen gelaten, maar staat mij altijd bij met zijne almacht, omdat ik altijd doe wat hem behaagt. Vgl. de eerste noot op 11, vs 42.

6) *Toen hij dit sprak*. De Evangelist bedoelt Jesus' laatste redevoering (vs 21—29), waarvan hij den hoofdzakelijken inhoud had medegedeeld. Zie noot 2 op bladz. 567.

7) *Velen uit de schare der Joden* (vs 22), die zijne redevoering hadden aangehoord, geloofden in hem, erkennende dat hij diegenen was, voor wien hij zich uitgaf, en verklarende dat zij geloof gaven aan zijne leering.

8) *Indien gijlieden*, die hier betuigt aan mij te gelooven, *in mijn woord blijft*, stand-

sermone meo, vere discipuli mei
 32 eritis: * et cognoscetis veritatem, * en gij zult de waarheid kennen, 32
 33 et veritas liberabit vos. * Res- en de waarheid zal u vrijmaken.
 ponderunt ei: Semen Abrahæ * Zij antwoordden hem¹: Wij 33
 sumus, et nemini servimus nooit zijn wij aan iemand dienstbaar
 umquam: quomodo tu dicis: 34 geweest: hoe zegt gij dan: Gij
 34 Liberi eritis? * Respondit eis zult vrij zijn²? * Jesus antwoord- 34
 Jesus: Amen, amen dico vobis: de hun: Voorwaar, voorwaar zeg
 quia omnis, qui facit peccat- ik u: al wie de zonde doet, is een
 um, servus est peccati. (Rom dienstknecht der zonde³. * de 35
 35 6, 16. II Pt 2, 19.) * servus dienknecht nu blijft niet eeuwig
 autem non manet in domo in in het huis⁴: doch de zoon blijft
 æternum: filius autem manet in

vastig zijt in uw geloof aan mijne woorden, dan *zult gij waarlijk*, werkelijk en inderdaad *mijne leerlingen*, echte leerlingen *zijn*; en gij *zult* door verder onderrigt *de waarheid kennen* (de inhoud van Jesus' woorden is die waarheid), en *de waarheid*, en die gekende en geoefende waarheid, *zal u vrijmaken* van de slavernij der zonde. Vgl. vers 34 en 36.

1) *Zij antwoordden*, t. w. sommigen uit de Joden van vs 22, niet zij die thans in Jesus geloofden (vs 31); want, ware dit zóó, dan zou de Zaligmaker tot deze gezegd hebben (vs 37 en 40): *Gij zoekt mij te dooden*, en: *gij hebt den duivel tot vader*, iets wat ondenkbaar is. Men bemerkte wel, dat zij, die thans in Jesus geloofden, een gedeelte uitmaakten dier schare van welke in vs. 21 en 22 gesproken wordt.

2) De Zaligmaker had tot hen gezegd (vs 32): *de waarheid zal u vrijmaken*. Zij nu ergerden zich daaraan, meenende of veinzende te meenen, dat hij van politieke vrijheid sprak en hen aanzag voor een van oorsprong afhankelijk volk, of ten minste voor een volk, dat zijne vrijheid verloren had. Daarom voegden zij hem toe: *Wij zijn Abrahams zaad*: als afstammelingen van Abraham zijn wij eene oorspronkelijk vrije en onafhankelijke natie, en wij zijn nooit aan iemand dienstbaar geweest, wij zijn nooit overheerd geworden en onderdanen geweest van een ander volk. — Het is schier onbegrijpelijk, hoe zij zoo konden spreken. Waren dan de Israëlieten niet onder het juk geweest der Chaldeërs en later onder dat der Macedoniërs? En hoe weinig betekenend was thans hunne nationale vrijheid onder de heerschappij der Romeinen!

3) Door dit antwoord geeft Jesus hun te kennen, dat hij niet sprak van politieke maar van zedelijke slavernij, van de slavernij der zonde. *Die de zonde doet*, verliest daardoor in zekeren zin zijne zedelijke vrijheid; want daar hij zich door de zonde heeft laten overmeesteren, is hij, om zoo te spreken, *een dienstknecht*, een onderdaan der zonde geworden. Vgl. Rom 6, 16, en II Pt 2, 19. In de uitdrukking: *een dienstknecht der zonde*, is de zonde gepersonifieerd.

4) De zin van vs 35—36: *de dienstknecht blijft niet eeuwig in het huis*, enz. Wij hebben in vs 35 eene waarschuwendende vermaning, uitgedrukt in een parabolisch gezegde. De Zaligmaker wil daarmede zijnen tegensprekers waarschijnlijk dit te kennen geven: Gij, die roemt op uwe vrijheid, gij verkeert in den meest verachtelijken staat van dienstbaarheid, gij zijt dienstknechten der zonde. En gij weet hoe het met dienstknechten geschapen staat: *de dienstknecht blijft niet eeuwig in het huis*, d. i. de dienstknecht heeft geen regt om altoos te blijven in het huis zijns meesters; zijn heer kan hem uitstooten en weggagen. *Doch de zoon blijft er eeuwig*; dezen komt het regt toe om altoos in het huis te blijven; hij is een vrij mensch en kan niet uitgestooten worden. Zulke vrije menschen zijt gij niet, maar kunt het toch worden, indien gij gelooven wilt in den zoon (in mij) en blijven in zijn woord (vs 28—33); *als dan de zoon u zal vrijgemaakt hebben*, dan eerst zult gij, die u vrijen noemt (vs 33), naar waarheid vrij zijn.

36 aeternum. * si ergo vos filius
 liberaverit, vere liberi eritis.
 37 * Scio quia filii Abrahæ estis :
 sed quæritis me interficere, quia
 sermo meus non capit in vobis.
 38 * Ego quod vidi apud Patrem
 meum, loquor : et vos quæ vidi-
 stis apud patrem vestrum, faci-
 39 tis. * Responderunt, et dixerunt
 ei : Pater noster Abraham est.
 Dicit eis Jesus : Si filii Abrahæ
 estis, opera Abrahæ facite.
 40 * Nunc autem quæritis me inter-
 ficere; hominem, qui veritatem
 vobis locutus sum, quam audivi
 a Deo : hoc Abraham non fecit.
 41 * Vos facitis opera patris vestri.
 Dixerunt itaque ei : Nos ex

er eeuwig. * indien dan de zoon 36
 u vrijgemaakt zal hebben, zult 36
 gij waarlijk vrij zijn¹. * Ik weet 37
 dat gij Abrahams kinderen zijt² : 37
 maar gij zoekt mij te dooden,
 omdat er voor mijn woord bij u
 geene plaats is³. * Ik spreek, wat 38
 ik bij mijnen Vader gezien heb : 38
 en gij, gij doet wat gij gezien
 hebt bij úwen vader⁴. * Zij ant- 39
 woordden, en zeiden tot hem : 39
 Abraham is onze vader⁵ ! Jesus
 zeide tot hen : Indien gij Abra-
 hams kinderen zijt, doet dan
 Abrahams werken⁶ ! * Maar gij⁷ 40
 zoekt mij te dooden, eenen 40
 mensch, die tot u de waarheid
 heb gesproken, welke ik van
 God gehoord heb : zulks deed

1) Zie de voorgaande noot.

2) Zij hadden hun roemen op vrijheid ook gegrond op hunne afstamming van Abraham : *Wij zijn Abrahams zaad* (vs 33). Ook hierop antwoordt hun de Zaligmaker. Hij loochent niet dat zij van Abraham afstammen, maar hij verwijt hun tegelijk, dat zij hem zoeken te dooden, daarmede te kennen gevende, dat zij ontaarde kinderen Abrahams waren, wel kinderen naar het vleesch, maar geenszins naar den geest.

3) omdat er voor mijn woord bij u geene plaats is, dat is, omdat gij aan mijne leer geen en ingang bij u geeft, gij wilt haar niet begrijpen en aannemen. Vgl Jo 3, 11.

4) Jesus geeft hier de oorzaak op, waarom zijne leer bij hen geen ingang vond ; en die oorzaak lag hierin, dat zijne leer en hunne handelingen elkander oorspronkelijk vijandig waren. Hij, de God-mensch, sprak wat hij gezien had bij zijnen Vader, d. i. hij verkondigde hun goddelijke waarheid ; zij daarentegen deden wat zij gezien hadden bij hunnen vader, d. i. zij vertoonden in hunne handelingen den aard huns vaders ; zij gaven gehoor aan zijne ingevingen en volgden zijn voorbeeld na. — Door hunnen vader bedoelt Jesus den satan, als blijkt uit vs 44. Over deze uitdrukking : *zien bij den Vader*, van den God-mensch gebezigd, is gesproken in noot 7 op bladz. 514.

5) Jesus' tegensprekers hadden uit zijne verwijting : *Gij doet wat gij gezien hebt bij úwen vader*, genoeg begrepen, dat hij niet van Abraham sprak ; doch zij wisten niet, welk anderen vader hij dan bedoelde. Daarom bevestigen zij, wat Jesus hun toescheen thans te loochenen, tot hem zeggende : *Abraham is onze vader*, en wij weten van geen anderen.

6) Door dit antwoord geeft de Zaligmaker hun te kennen, dat hij spreekt van kinderen Abrahams, die dit waren niet alleen naar het vleesch maar ook naar den geest ; van zulke derhalve die als regtgearde kinderen het voorbeeld van hunnen vader volgen, en zoo handelen gelijk Abraham gehandeld had, dit is de zin van Jesus' antwoord : *Indien gij Abrahams kinderen zijt, doet dan Abrahams werken*. — Naar den Griekschen tekst, volgens het grootste gedeelte der oudste handschriften, luidt het hier : *Indien gij Abrahams kinderen waart, zoudt gij Abrahams werken doen*.

7) *Maar gij zoekt*, enz. De zin is : maar het is er zeer verre af, dat gij Abrahams deugdlijken wandel navolgt. Abraham gehoorzaamde aan God, gij daarentegen zijt aan God wederspannig ; mij, zijnen afgezant, die u in mijn onderwijs de waarheid verkondigd heb, welke ik van hem gehoord heb, mij wilt gij het leven benemen ! Zóó handelde Abraham niet.

fornicatione non sumus nati : Abraham niet. * Gij, gij doet de
 unum patrem habemus Deum. werken van úwen vader¹. Zij 41
 42 * Dixit ergo eis Jesus : Si Deus zeiden dan tot hem : Wij zijn
 pater vester esset : diligeretis niet uit hoererij geboren : wij
 utique me. ego enim ex Deo hebben éénen Vader God².
 * Jesus zeide dan tot hen : Indien 42
 processu, et veni : neque enim God uw Vader was : zoudt gij
 a me ipso veni, sed ille me misit. voorzeker mij liefhebben. want
 43 * Quare loquelam meam non ik ben van God uitgegaan, en
 cognoscitis? Quia non potestis gekomen³ : want ik ben niet van
 44 audire sermonem meum. * Vos mij zelven gekomen, maar hij
 ex patre diabolo estis : et desi- heeft mij gezonden⁴. * Waarom 43
 deria patris vestri vultis facere. erkent gij mijne spraak niet?
 ille homicida erat ab initio, Omdat gij mijn woord niet kunt
 et in veritate non stetit : quia hooren⁵. * Gij, gij hebt den 44
 non est veritas in eo : cum lo- duivel tot vader⁶ : en wilt de
 quitur mendacium, ex propriis lusten uws vaders doen, die was
 loquitur, quia mendax est, et een menschen-moorder⁷ van den
 niet staande gebleven⁸ : want er

1) *Gij doet de werken van úwen vader.* Het verwijt hun alreeds gedaan in vs 38 : *gij doet wat gij gezien hebt bij úwen vader*, wordt hier met andere woorden herhaald ; en wel als gevolgtrekking uit het misdadig gedrag, in vs 40 hun voorgelouden. Jesus zegt nog niet, wien hij met *hunnen vader* bedoelde.

2) Zij meenen nu, dat Jesus met *hunnen Vader* eenen of anderen afgod bedoelt, en zeggen daarom, dat zij niet geboren zijn uit (geestelijke) hoererij, d. i. afgoderij : dat zij geene afgodendienaars zijn, maar den eenigen waren God alleen tot Vader hebben.

3) *Indien God uw Vader was*, enz. De zin : Indien God, gelijk gij roemt, inderdaad uw Vader was, gij zoudt hem als úwen Vader waarlijk liefhebben, en derhalve ook mij liefhebben ; mij, die *van God ben uitgegaan, en gekomen*, dat is, die van God gezonden ben.

4) *Want ik ben niet van mij zelven gekomen, maar*, enz. Eene verklarende bevestiging van hetgeen de Zaligmaker van zich gezegd had : *want ik ben van God uitgegaan, en gekomen*.

5) De zin van vs 43 : *Waarom herkent gij mij niet aan mijne spraak ?* Wat is de reden dat gij mij niet als Gods afgezant erkent aan de taal, die ik voer ? Het is, omdat gij *mijn woord*, mijne leer, *niet hooren kunt* ; gij kunt haar niet aanhooren, om de bedorvenheid van uw hart is zij u onverdragelijk, en gij hebt daarvoor geene ooren.

6) *Gij, gij hebt den duivel tot vader*, enz. Gij, die voor geestelijke kinderen Gods wilt gehouden worden, gij hebt inderdaad den duivel tot vader, *en*, als echte kinderen die 's vaders geaardheid en inborst vertoonen, *wilt gij de lusten uws vaders doen*, d. i. wilt gij ook gaarne de dingen doen, waaraan hij lust had.

7) *die was een menschen-moorder*, enz. Twee voorbeelden tot bewijs : moordlust en leugen waren satans lusten, en dat zijn ook de uwe. *Van den beginne* des mensche-lijken geslachts, zoodra heteerste menschenpaar bestond, *was hij een menschen-moorder* ; want door zijn bedrog kwam de zonde in de wereld, en door de zonde de dood (Rom 5, 12). Ook deze Joden hadden lust aan moorden, daar zij Jesus zochten te dooden (vs 37).

8) *en hij is in de waarheid niet staande gebleven*, enz. Wij schrijven *is... staande gebleven*,

- 45 pater ejus (I Jo 3, 8). * Ego autem si veritatem dico, non
 46 creditis mihi. * Quis ex vobis arguet me de peccato? Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi? * Qui ex Deo est, verba Dei audit. Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis. (I Jo 4, 6.)
- 48 * Responderunt ergo Judæi, et is in hem geene waarheid: wanneer hij de leugen spreekt, spreekt hij uit het zijne, want hij is een leugenaar, en de vader daarvan. * Doch mij als ik de waarheid zeg, mij gelooft gij niet¹. * Wie van u zal mij van zonde overtuigen²? Indien ik u de waarheid zeg, waarom gelooft gij mij niet? * Die uit God is³, hoort Gods woorden. Daarom hoort gij niet, omdat gij uit God niet zijt.
- * De Joden antwoordden dan, 48

omdat de Vulgaat ons *stetit* voorhoudt. Elders (bijv. Mt 12, 47; 20, 6. Lc 8, 20. Apoc 3, 20. Hand 1, 11) vertaalt zij hetzelfde Grieksche woord dat men hier leest, zeer juist door *stat*, en dat lezen wij ook op deze plaats veel liever. Ook de Syrische vertaling (de Peshito) en Euthymius geven aan den Griekschen woordvorm, hier gebezigd, de beteekenis van een Praesens. De Schriftooruitleggers nu, die hier *stetit* lezen, verklaren deze woorden van den val der Engelen, waarvan II Pt 2, 4 en Jud vs 6 gesproken wordt. Wij lezen hier alsof er *stat* geschreven stond, en geven aan die woorden dezen zin: zijn (satans) standpunt is niet in de waarheid, of, met eene uitdrukking genomen van het gemeene leven: de waarheid is zijn element niet, maar de leugen. Waarom dat? omdat in hem geene waarheid is, dat wil zeggen, omdat hij na zijnen val een afkeer heeft van de waarheid en de waarheid haat, zoodat er in hem, in zijn innerlijk leven, geene waarheid is. Om deze innerlijke afkeerheid van de waarheid heeft hij in zijn uiterlijk leven zijn standpunt niet in de waarheid, hij staat niet in de waarheid, maar de leugen is zijn centrum. Zóó is zijne door eigen schuld bedorven natuur, zóó zijn derhalve ook zijne werken. Wanneer hij de leugen spreekt, spreekt hij uit het zijne, uit hetgeen hem eigen is, hetgeen hem eigen is, uit hetgeen hem eigendommelijk toekomt; want hij is van aard en in daad een leugenaar, en daarbij de vader daarvan, d. i. de vader der leugen, de uitvinder der leugen. Gn 3, 4. — De Joden nu tot welke Jesus hier sprak, haatten de waarheid, en toonden derhalve ook in dit opzigt, dat zij kinderen satans waren. Dat zij de waarheid haatten, wordt hun vervolgens bewezen door de redenering, in vs 45 en 46 vervat.

¹) Doch mij als ik de waarheid zeg, mij gelooft gij niet. Maar naar den Griekschen tekst heet het op deze plaats; omdat ik de waarheid zeg; en zoo leest men hier ook in vele oude handschriften van de Vulgaat. Zie Luc. Brug. *Varia lectt. in latin. Bibliis*, ad Jo cap 8, 45. De zin is dan: mij gelooft gij niet, en dit bepaaldelijk daarom, omdat ik de waarheid spreek, en derhalve uit haat tegen de waarheid, niet uit gebrek aan overtuiging van mijne goddelijke zending, maar omdat de waarheid aan uwe bedorvenheid onverdragelijk is. Vgl. vs 43.

²) Wie van u zal mij van zonde overtuigen? Indien ik, enz. Naar het Grieksch: overtuigt mij. Een bewijs voor de waarachtigheid zijner woorden getrokken uit zijne onzondigheid. De redenering in dit vers is deze: niemand uwer kan mij van eenige zonde overtuigen; diensvolgens kunt gij mij niet van leugentaal verdenken. Indien ik dan, tot u sprekende, waarheid spreke, waarom gelooft gij mij niet?

³) Die uit God is, enz. Een redengevend antwoord op de voorgaande vraag. Die met der daad God tot Vader heeft, die bemint hem en zoekt hem te behagen, en heeft daarom gewillige ooren voor zijne woorden; doch gijlieden zijt niet uit God, en daarom luistert gij niet naar Gods woorden, u door mij verkondigd.

dixerunt ei: Nonne bene dicimus
 49 nos quia Samaritanus es tu, et
 dæmonium habes? * Respondit
 Jesus: Ego dæmonium non ha-
 beo: sed honorifico Patrem
 50 meum, et vos inhonorastis me.
 * Ego autem non quæro gloriam
 meam: est qui quærat, et judi-
 51 cet. * Amen, amen dico vobis:
 si quis sermonem meum serva-
 verit, mortem non videbit in
 52 æternum. * Dixerunt ergo Judæi:
 Nunc cognovimus quia dæmo-
 nium habes. Abraham mortuus
 est, et Prophetæ: et tu dicis:
 Si quis sermonem meum serva-
 en zeiden tot hem: Zeggen wij
 niet te regt dat gij een Samari-
 taan zijt, en eenen boozen geest
 49 *in*-hebt? * Jesus antwoordde:
 Ik heb geen boozen geest *in*²:
 maar ik eer mijnen Vader, en
 50 gij onteerdet mij. * Doch ik, ik
 zoek mijne eer niet: er is een
 die *haar* zoekt, en oordeelt³.
 * Voorwaar, voorwaar zeg ik
 51 u⁴: zoo iemand mijn woord
 bewaard zal hebben, hij zal in
 eeuwigheid den dood niet zien.
 * De Joden zeiden dan⁵: Nu
 52 weten wij dat gij eenen boozen
 geest *in*hebt. Abraham is ge-
 storven, en de Propheten: en gij

1) Vertoornd om Jesus' rede (vs 34—47) en zijne berisping niet kunnende verdragen noch haar wederleggen, antwoordden zij hem met lastertaal en beschimping. Wat zij zeggen, komt hierop neêr: wij hebben wel grootelijks regt, als wij u onder ons een Samaritaan en een bezetene noemen. De juistheid van ons oordeel is heden wederom op nieuw gebleken. — Van waar het kwam, dat zij Jesus voor een Samaritaan scholden, is niet zeker. Waarschijnlijk was het, omdat zij hem, wat daarvan dan ook de reden geweest zij, voor een vijand aanzagen voor de Joodsche natie. Vgl. noot 10 op bladz. 522. Naar hunne opvatting had hij dus die vijandschap ook thans wederom aan den dag gelegd in zijne redevoering, en zóó gesproken, dat het nu wel duidelijk bleek, dat hij van een boozen geest bezeten was.

2) *Ik heb geen boozen geest in*, enz. De zin van Jesus' antwoord (vs 49 en 50) op hunne lastering is kort deze: Ik ben niet van een boozen geest bezeten, en wat ik u gezegd heb (vs 42—47), is geene ingeving van satan; *maar ik eer mijnen Vader* en duld daarom niet (vs 42), dat gij u zijne kinderen noemt (vs 41); *en gij*, door uwe lastertaal (vs 48), *onteedert mij* (naar den Grieksch en tekst: *onteedert mij*). *Doch ik, ik zoek mijne eer niet*, en zal haar niet tegen u handhaven; *er is een*, een ander is er, *die haar zoekt*, en oordeelt, d. i. en hem die mij onteert niet ongestraft zal laten.

3) Zie de voorgaande noot.

4) *Voorwaar, voorwaar zeg ik u*. Wat Jesus hier gaat zeggen, past, als vervolg, zeer goed op zijne in vs 33 afgebroken rede, welke gerigt was tot die Joden, die hem geloof gegeven hadden (vs 31); en het past niet goed als vervolg van Jesus' antwoord aan zijne lasteraars (vs 49). Wij kunnen derhalve met reden gissen, dat de Zaligmaker in vs 51 het woord wederom gerigt zal hebben tot die geloovigen van vs 31. — Jesus' *woord bewaren* beteekent even zooveel als *daarin blijven* (vs 31); en *in eeuwigheid den dood niet smaken*, niet sterven, is *het eeuwige leven hebben*. Vgl. Jo 5, 24, en onze aantekening op dat vers.

5) *De Joden zeiden dan: Nu weten wij*, enz. Jesus' lasteraars (vs 48) vallen hem wederom in de rede. Zij meenen, of veinzen te meenen, dat hij van den natuurlijken en lichamelijken dood gesproken heeft (vs 51), en vinden in zijn gezegde een nieuw bewijs voor hunne lastering (vs 48), dat hij van een boozen geest bezeten is. Want welk eene satansche gedachte, zijnen volgelingen te belooven dat zij nooit zullen sterven terwijl Abraham, de vriend Gods, en zulke heilige mannen, als de Propheten waren, den dood niet hadden kunnen ontgaan! Hij beeldt zich dan in, grooter te zijn dan onze vader Abraham! Voor wien houdt hij zich toch, om zulke taal te durven voeren?

53 verit, non gustabit mortem in
 æternum. * Numquid tu major
 es patre nostro Abraham, qui
 mortuus est? et Prophetæ mor-
 tui sunt. Quem te ipsum facis?
 54 * Respondit Jesus: Si ego glo-
 rifico me ipsum, gloria mea nihil
 est: est Pater meus, qui glori-
 ficat me, quem vos dicitis quia
 55 Deus vester est, * et non cognov-
 istis eum: ego autem novi
 eum: Et si dixero quia non scio
 eum, ero similis vobis, mendax.
 Sed scio eum, et sermonem ejus
 56 servo. * Abraham pater vester
 exultavit ut videret diem meum:
 57 vidit, et gavisus est. * Dixerunt
 zegt: zoo iemand mijn woord
 bewaard zal hebben, hij zal in
 eeuwigheid den dood niet sma-
 ken. * Zijt gij grooter dan onze
 vader Abraham, die gestorven
 is? ook de Propheten zijn ge-
 storven. Tot wien maakt gij u
 zelve? * Jesus antwoordde:
 54 Indien ik mij zelve eer¹, is mijne
 eere niets: mijn Vader is het, die
 mij eert, hij van wien gij zegt
 dat hij uw God is, * doch gij kent
 55 hem niet²: maar ik ken hem: En
 indien ik zeide dat ik hem niet
 ken, dan zou ik aan u gelijk zijn,
 een leugenaar. Maar ik ken hem,
 en bewaar zijn woord. * Abraham
 56 uw vader³ verheugde zich dat
 hij mijnen dag zoude zien: hij
 heeft dien gezien, en zich ver-

¹ Indien ik mij zelve eer, enz. Op die beschuldiging van ijdele grootspraak (*Tot wien maakt gij u zelve?*)? antwoordt Jesus: Indien 't geen ik groots van mij spreke (vs 51) geen anderen grond heeft dan mijne eigene getuigenis en ik zelfzoo mij zelve vereere, zoo is mijne eere niets en wat ik van mijzelve getuige een ijdel roemen, het zij u toegestaan. Maar dit is het geval niet: mijn Vader is het die mij eert (naar 't Grieksch zooveel als: mijn vereerder, hij, die mij voortdurend eert) door de wonderwerken, die hij door mijne hand verrigt, getuigenis gevende van mijne goddelijke zending, en dat ik waarlijk diegene ben, voor wien ik openlijk mij uitgeef; hij, van wien gij zegt dat hij uw God is (vs 41), hij is het die mij eert.

² en gij kent hem niet, enz. Gij zegt dat hij uw God is, maar gij kent hem niet. — Niet eene bloot theoretische kennis is hier gemeend, maar eene kennis die tegelijk praktisch is; geene kennis van het verstand alleen, maar ook van het hart; kort, zulk eene kennis Gods die gepaard gaat met gehoorzaamheid aan zijne heilige wetten; hoedanige kennis de H. Joannes bedoelt in zijnen eersten brief (2, 4), als hij schrijft: *Wie zegt, dat hij hem kent, en zijne geboden niet bewaart, hij is een leugenaar, en in dezen mensch is de waarheid niet.* Zoodanige menschen waren de Joden, tot welke Jesus hier het woord rigtte; en daarom zeide hij van hen, dat zij God niet kenden; en, voortgaande met spreken, gaf hij hun te verstaan dat zij leugenaars waren, omdat zij valschelijk voorgaven God te kennen, gelijk hij een leugenaar zou wezen, indien hij zeide dat hij God niet kende; want hij kende hem inderdaad, dewijl hij zijn woord bewaarde (zijne bevelen volbragt: Jesus sprak als mensch), maar zij, zij kenden hem inderdaad niet, dewijl zij zijn woord (zijne geboden) niet bewaarden.

³ Abraham uw vader, enz. Nu antwoordt de God-mensch op hunne beschimpende vraag (vs 53), of hij zich dan voor grooter hield dan Abraham; en hij geeft hun te verstaan, dat Abraham zelf hem voor zijnen meerderen erkend had; want Abraham had, op grond der belofte hem van God gedaan (Gn 22, 3; 23, 18; 22, 18), zich verheugd en zich gelukkig geacht dat hij eenmaal, in eene onbepaalde toekomst, zijnen dag (den dag zijner verschijning als Messias op aarde) zoude zien, d. i. kennis er van dragen dat die heugelijke dag was aangebroken. En Abraham heeft dien dag gezien, de kennis, dat die dag eindelijk was aangebroken, is hem geworden, en hij is daarover verblijd geweest.

ergo Judæi ad eum : Quinquaginta annos nondum habes, et
 58 Abraham vidisti? * Dixit eis
 Jesus : Amen, amen dico vobis,
 antequam Abraham fieret, ego
 59 sum. * Tulerunt ergo lapides, ut
 jacerent in eum : Jesus autem
 abscondit se, et exivit de templo. blijd. * De Joden zeiden dan tot
 hem : Gij zijt nog geen vijftig
 jaren oud, en gij hebt Abraham
 gezien¹? * Jesus zeide tot hen :
 Voorwaar, voorwaar zeg ik u,
 eer Abraham werd, ben ik². * Zij
 namen dan steenen op om op hem
 te werpen : maar Jesus verborg
 zich, en ging den tempel uit.

NEGENDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Wonderdadige genezing van een blindgeborene, door Jesus verrigt op een sabbathdag, vs 1—7. De blindgeborene verhaalt aan zijne geburen hoe hij genezen is geworden, en deze brengen hem tot de Phariseërs, aan wie hij eveneens zijne genezing verhaalt, vs 8—14. De Phariseërs houden Jesus' daad voor sabbath-schennis; zij trekken de genezing des blindgeborenen in twijfel, en werpen hem de synagoge uit, vs 15—34. Jesus ontmoet den genezene, die thans door hem onderrikt, hem voor den beloofden Messias erkent, vs 34—38. Geestelijke blindheid der Phariseërs, vs 39—41.

1 * Et præteriens Jesus vidit hominem cæcum a nativitate :
 2 * et interrogaverunt eum discipuli ejus : Rabbi, quis peccavit, hic, aut parentes ejus, ut cæcus nasceretur? * Respondit Jesus :
 3 Neque hic peccavit, neque parentes ejus : sed ut manifestentur opera Dei in illo. * Me oportet operari opera ejus, qui misit me, donec dies est: venit nox, quando
 1 * En in het voorbijgaan zag Jesus eenen mensch die blind was van zijne geboorte af: * en
 2 zijne leerlingen vroegen hem : Rabbi! wie heeft gezondigd³, deze, of zijne ouders, dat hij blind geboren werd? * Jesus antwoordde : Noch deze heeft gezondigd, noch zijne ouders⁴ :
 3 maar⁵ *dit is geschied* opdat in hem de werken Gods⁶ openbaar zou-

1) Zij verdraaijen Jesus' woorden, die zóó verstaande alsof hij van zich gezegd had, dat hij een tijdgenoot van Abraham was.

2) Op hunne spotrede antwoordt de Heer met de plegtige verklaring : *Eer Abraham werd, ben ik* ; en hij betuigde daarmede zijne eeuwige godheid.

In hun hardnekkig ongelooft, niettegenstaande de wonderwerken, waardoor Jesus zijne goddelijke zending en de waarheid zijner woorden bevestigde, zagen die Joden tot welke Jesus dit antwoord rigtte, hetzelfde aan voor eene godslastering, en zochten hem daarom te steenigen. *Doch Jesus verborg zich* onder de volksmenigte daar ter plaatse vergaderd, en ging alzoo het tempelgebouw uit. *Zijne ure was nog niet gekomen.*

3) *wie heeft gezondigd, deze, of zijne ouders?* De leerlingen verkeerden nog in deze dubbele volksdwaling, namelijk, dat elke buitengewone ramp aangezien moet worden als eene straf van God voor een of ander misdrijf; en voorts, dat de mensch alreeds zondigen kan terwijl hij nog in het moederlijf is. Op deze dubbele volksdwaling rust hunne vraag : *wie heeft gezondigd*, enz.

4) De zin is : dat die mensch blind geboren werd, is niet toe te schrijven aan eene of andere zonde van dien mensch zelve of van zijne ouders.

5) *maar*. Uit vers 2 voege men hier bij : *hij werd blind geboren*, of : *dit is geschied*.

6) *opdat in hem de werken Gods*, enz. in hem, d. i. aan den persoon diens blindgeborenen, zoodat de blindgeboren gedacht is als het voorwerp *waaraan*.

5 nemo potest operari. * quamdiu
sum in mundo, lux sum mundi.
6 * Hæc cum dixisset, expuit in
terram, et fecit lutum ex sputo,
et linivit lutum super oculos
7 ejus, * et dixit ei: Vade, lava in
natatoria Siloe (quod interpreta-
tatur Missus.) Abiit ergo, et la-
vit, et venit videns.
8 * Itaque vicini, et qui vide-
rant eum prius quia mendicus
erat, dicebant: Nonne hic est,
qui sedebat, et mendicabat? Alii
9 dicebant: Quia hic est. * Alii
autem: Nequaquam, sed similis
est ei. Ille vero dicebat: Quia
10 ego sum. * Dicebant ergo ei:
Quomodo aperti sunt tibi oculi?
11 * Respondit: Ille homo, qui
dicitur Jesus, lutum fecit: et
unxit oculos meos, et dixit mihi:
Vade ad natatoria Siloe, et lava.
12 Et abii, et lavi, et video. * Et
dixerunt ei: Ubi est ille? Ait:
13 Nescio. * Adducunt eum ad

den worden. * Ik moet de werken
doen van hem, die mij gezonden
heeft, zoolang het dag is¹: de
nacht komt, wanneer niemand
werken kan². * zoolang ik in de
wereld ben, ben ik het licht der
wereld³. * Dit gezegd hebbende,
spuwde hij op den grond, en
maakte slijk van het speeksel,
en hij streek *hem* het slijk op
zijne oogen, * en zeide tot hem:
Ga heen, wasch u in het bad van
Siloe ('t welk overgezet wordt:
Gezonden). Hij ging dan heen,
en wiesch zich, en kwam ziende
*terug*⁴.

* De geburen dan, en die hem
te voren gezien hadden dat hij
een bedelaar was, zeiden: Is
deze het niet, die zat, en bedelde⁵?
Sommigen zeiden: Die is het!
* Doch anderen: Volstrekt niet!
maar hij gelijkt op hem. Doch
hij zeide: Ik ben het. * Zij zeiden
dan tot hem: Hoe zijn u de oogen
geopend? * Hij antwoordde: Die
mensch, die Jesus genaamd
wordt, maakte slijk: en bestreek
mijne oogen, en zeide tot mij: Ga
naar het bad van Siloe, en wasch
u! En ik ging heen, en wiesch
mij, en ik zie. * En zij zeiden tot
hem: Waar is die *mensch*? Hij
zeide: Ik weet het niet. * Zij

1) *zoo lang het dag is* voor mij: zoolang mijn levens-dag, dit mijn sterfelijk leven, duurt, moet ik, om te voldoen aan het gebod mij als mensch, als Godsgezant gegeven, *de werken doen van hem, die mij gezonden heeft*, die werken, welke God, die mij gezonden heeft om de menschen zalig te maken, mij geboden heeft te verrigten. — Tot die werken nu behoorden ook de wonderwerken, waardoor de menschen moesten gebracht worden tot het geloof in den Zaligmaker der wereld.

2) *de nacht komt, wanneer*, enz. De zin is: het einde van mijn levensdag is nabij, en alle persoonlijke werkzaamheid op aarde houdt op voor een iegelijk aan wiens levensdag de nacht des doods een einde gemaakt heeft.

3) *zoolang ik*, enz. Naar 't Grieksch: *terwijl ik*, enz. Het gezegde in dit vers is eene verklarende bevestiging van het voorgaande: *Ik moet de werken doen van hem, die mij gezonden heeft, zoolang het dag is*. De zin is: zoolang ik in deze wereld als mensch zichtbaar tegenwoordig met de menschen verkeer, moet ik predikende en door wonderwerken mijne goddelijke zending bekrachtigend, *het licht der wereld* zijn. Vgl. Jo 8, 12 en de noot op dat vers.

4) *terug* naar zijne woning, als blijkt uit vs 8.

5) *die zat, en bedelde*, die zat te bedelen.

- Pharisæos, qui cæcus fuerat.
- 14 * Erat autem sabbatum quando
lutum fecit Jesus, et aperuit
oculos ejus.
- 15 * Iterum ergo interrogabant
eum Pharisæi quomodo vidisset.
Ille autem dixit eis: Lutum mihi
posuit super oculos, et lavi, et
16 video. * Dicebant ergo ex Pha-
risæis quidam: Non est hic homo
a Deo, qui sabbatum non custo-
dit. Alii autem dicebant: Quo-
modo potest homo peccator hæc
signa facere? Et schisma erat
17 inter eos. * Dicunt ergo cæco
iterum: Tu quid dicis de illo, qui
aperuit oculos tuos? Ille autem
dixit: Quia propheta est.
- 18 * Non crediderunt ergo Judæi
de illo, quia cæcus fuisset et
vidisset, donec vocaverunt pa-
rentes ejus, qui viderat: * et
19 interrogaverunt eos, dicentes:
Hic est filius vester, quem vos
dicitis quia cæcus natus est?
20 Quomodo ergo nunc videt? * Res-
ponderunt eis parentes ejus, et
dixerunt: Scimus quia hic est
- bragten hem, den gewezenen
blinde, tot de Phariseërs. * En
het was een sabbath¹ toen Jesus
het slijk maakte, en *hem* zijne
oogen opende.
- * Wederom dan vroegen hem
ook de Phariseërs hoe hij ziende
was geworden². Hij nu zeide tot
hen: Hij legde mij slijk op de
oogen, en ik wiesch mij, en ik
zie. * Sommigen uit de Phariseërs
zeiden dan: Deze mensch die
den sabbath niet onderhoudt, is
niet van God³. Doch anderen⁴
zeiden: Hoe kan een zondaar
deze teekenen doen? En er was
verdeeldheid onder hen. * Zij
17 zeggen dan wederom tot den
blinde: Gij *voor u* wat zegt gij
van hem, die uwe oogen geopend
heeft? Hij nu zeide: Hij is een
propheet⁵.
- * De Joden⁶ geloofden dan niet
van hem, dat hij blind was ge-
weest en ziende geworden, tot-
dat zij de ouders, van die ziende
was geworden, hadden geroe-
pen⁷: * en zij ondervroegen hen⁸,
19 zeggende: Is deze uw zoon,
van wien gij zegt dat hij blind
geboren is? Hoe ziet hij dan nu?
* Zijne ouders antwoordden hun,
20 en zeiden: Wij weten dat deze

1) Eene aanmerking ter verklaring van vs 13. Dat maken van slijk en dat bestrijken der oogen van den blinde op een sabbathdag hielden die geburen voor sabbathschennis, en zij meenden deze overtreding aan de overheid te moeten aanbrengen; waarschijnlijk uit vrees van vervolgd te zullen worden (vgl. vs 22). indien zij nalieten kennis te geven van het gebeurde, waarvan zij wel voorzagen, dat de overheid toch niet lang onkundig zoude blijven.

2) Zijne aanbengers zullen dit wel reeds vooraf aan de Phariseërs gezegd hebben, maar dezen willen het uit zijnen eigen mond vernemen.

3) Hij kan geen Godsgezant zijn, maar moet een bedrieger wezen.

4) Andere Phariseërs, beter gezind, gelijk bijv. Nikodemus was (3, 2), erkennen de waarheid van Jesus' wonderdaden, en besluiten daaruit, dat hij geen zondaar, geen bedrieger zijn kan, maar waarlijk een propheet of Godsgezant wezen moet.

5) *propheet* beteekent hier zooveel als iemand *die van God is* (vs 16), een Godsgezant.

6) *de Joden*, d. i. diegenen uit de oversten der Joden, uit de Phariseërs (vs 13), die vijandig tegen Jesus gezind waren.

7) *geroepen* en ondervraagd hadden, als blijkt uit het volgende.

8) Gedurende dit verhoor is de gewezen blinde in een ander vertrek. Zie vs 24.

21 filius noster, et quia cæcus natus
 est : * quomodo autem nunc
 videat, nescimus : aut quis ejus
 aperuit oculos, nos nescimus :
 ipsum interrogate: ætatem habet,
 22 ipse de se loquatur. * Hæc dixe-
 runt parentes ejus, quoniam
 timebant Judæos : jam enim
 conspiraverant Judæi, ut si
 quis eum confiteretur esse Chri-
 stum, extra synagogam fieret.
 23 * Propterea parentes ejus dixe-
 runt: Quia ætatem habet, ipsum
 interrogate.
 24 * Vocaverunt ergo rursus homi-
 nem, qui fuerat cæcus, et dixe-
 runt ei : Da gloriam Deo. nos
 scimus quia hic homo peccator
 25 est. * Dixit ergo eis ille : Si pec-
 cator est, nescio : unum scio,
 quia cæcus cum essem, modo
 26 video. * Dixerunt ergo illi: Quid
 fecit tibi ? quomodo aperuit tibi
 27 oculos ? * Respondit eis : Dixi
 vobis jam, et audistis : quid ite-
 rum vultis audire ? numquid et

onze zoon is, en dat hij blind
 geboren is : * maar hoe hij nu 21
 ziet, weten wij niet¹ : of wie *hem*
 zijne oogen geopend heeft, wij,
 wij weten het niet : ondervraagt
 hem zelve ! hij heeft zijne jaren²,
 hij spreke zelf van zich. * Dit 22
 zeiden zijne ouders, omdat zij de
 Joden vreesden : want reeds
 waren de Joden overeengeko-
 men³, zoo iemand hem erkende
 voor den Christus, dat die buiten
 de synagoog⁴ zougedaan worden.
 * Daarom zeiden zijne ouders : 23
 Hij heeft zijne jaren, onder-
 vraagt hem zelve !
 * Zij riepen dan andermaal den 24
 mensch, die blind geweest was,
 en zeiden tot hem : Geef eer aan
 God⁵ ! wij, wij weten dat deze
 mensch een zondaar is⁶. * Hij 25
 dan zeide tot hen : Of hij een
 zondaar is, weet ik niet⁷ : één
 ding weet ik, dat ik blind was,
 en thans zie. * Zij zeiden dan tot 26
 hem : Wat heeft hij aan u ge-
 daan ? hoe heeft hij u de oogen
 geopend⁸? * Hij antwoordde hun : 27

1) *weten wij niet*, dat is : wij zijn daarvan geene ooggetuigen geweest en weten het niet, gelijk wij weten, dat deze onze zoon blind geboren is.

2) hij heeft den ouderdom, die van regtswege vereischt wordt, om als getuige in eenige zaak verhoord te worden.

3) men denke hier aan het besluit door het Sanhedrin genomen en aan het volk bekend gemaakt.

4) *uit de synagoog*, enz. Men weet niet bepaaldelijk te zeggen, welke straf hier gemeend is. Zooveel echter is genoegzaam zeker, dat men kan denken aan eene soort van banvloek, waardoor een Israëliet als afgesneden werd van de gemeente en de gemeenschap der Israëlieten, en met de heidenen gelijk gesteld.

5) *Geef eer aan God*, met hem, door eene openhartige belijdenis der waarheid, als den alwetenden Regter te erkennen. Vgl. Jos 7, 19.

6) Zij willen zeggen : wij voor ons, wij houden Jesus voor eenen valschen propheet en een bedrieger. En hierdoor wilden zij dien mensch als in den mond geven, wat hij hun moest antwoorden.

7) *Of hij een zondaar is, weet ik niet*. Kort te voren (vs 17) had die mensch reeds verklaard, dat hij Jesus voor eenen propheet aanzag ; doch thans, om hen niet te verbitteren, geeft hij daaromtrent een uitwijkend antwoord, waarvan de zin is : of hij, gelijk gij zegt, een bedrieger is, gaat mij niet aan, dat moet ik niet beoordeelen.

8) Zij komen terug op hunne vraag (vs 15) naar het *hoe* der genezing, welligt hopende, dat die mensch iets zeggen zou 't welk niet overeenkwame met zijn eerste antwoord (vs 15), om dan uit deze tegenstrijdigheid te kunnen besluiten, dat hier bedrog gepleegd was.

vos vultis discipuli ejus fieri ? Ik heb het u reeds gezegd¹, en
 28 * Maledixerunt ergo ei, et dix- gij hebt het gehoord² : waarom
 runt : Tu discipulus illius sis : wilt gij het andermaal hooren ?
 nos autem Moysi discipuli sumus. wordt gij ook³ zijne leerlingen
 29 * Nos scimus quia Moysi locutus worden ? * Zij beschimpten hem
 est Deus : hunc autem nescimus dan, en zeiden : Wees gij een
 30 unde sit. * Respondit ille homo, leerling van hem : wij, wij zijn
 et dixit eis : In hoc enim mirabile Moses' leerlingen. * Wij weten
 est quia vos nescitis unde sit, et dat God tot Moses gesproken
 31 aperuit meos oculos : * scimus heeft : maar van waar deze is
 autem quia peccatores Deus non weten wij niet⁴. * Die mensch
 audit : sed si quis Dei cultor est, antwoordde, en zeide tot hen : Dat
 et voluntatem ejus facit, hunc is dan wel wonderlijk dat gij⁵
 32 exaudit. * A sæculo non est niet weet van waar hij is, en hij
 auditum quia quis aperuit, ocu- heeft toch mijne oogen geopend!
 * wij weten immers dat God
 geene zondaars verhoort⁶ : maar
 zoo iemand godsdienstig is, en
 zijnen wil doet, dien verhoort
 hij. * Van alle eeuwen her is het

1) Zie vs 15.

2) en gij hebt het gehoord. Doch naar den Griekschen tekst : en (maar) gij hebt het niet gehoord, gij hebt er niet naar geluisterd, gij hebt mijne getuigenis van geener waarde geacht : waarom dan mij wederom ondervraagd ?

3) gij ook, ook gij, gelijk vele andere zijne aanhangers geworden zijn. Het is spottend gesproken : men zou waarlijk haast zeggen, dat ook gij zijne leerlingen wilt worden ; zooveel moeite geeft gij u om zeker te weten, of er inderdaad een wonderwerk door dien mensch aan mij verrigt is.

4) De zin hunner schimprede (vs 28, 29) is : Wees gij, als ge wilt, de leerling van een bedrieger ; wij houden het met Moses, van wien wij zeker zijn, dat God tot hem gesproken heeft, dat is, dat hij een waar propheet en van God gezonden is : maar van waar deze is, wien dezen gezonden heeft, weten wij niet.

5) De blindgeborene gaat hun bewijzen (vs 30—33), dat Jesus geen zondaar, maar een godvreezend mensch is, en zelfs een godsgezant. — Gij moet met nadruk gelezen worden. De man wil zeggen : Hoe nu ! Gij zulke hooggeleerde menschen, gij weet niet, of iemand die aan een blindgeborene in een oogenblik het gezigt wedergeeft, of zulkeen al of niet een Godsgezant is ! En gij wilt hem zelfs voor een zondaar schelden (vs 24) !

6) Wij weten immers dat God geene zondaars verhoort. Vat men deze woorden op in een volstrekt algemeenen zin, dan moet men toegeven, dat hier eene onwaarheid gezegd is ; en men kan dit toegeven, zonder te kort te doen aan de goddelijkheid der heilige Schrift. Want de Evangelist is hier bloot geschiedschrijver, die ons eenvoudig wat die gewezen blinde geantwoord heeft, naar waarheid berigt, overigens noch goedkeurende noch afkeurende wat door hem gezegd werd. Dat nu die blinde, een ongeleerd mensch, van God sprekende, al ligt iets zeggen kon, dat juist niet geheel overeenkomstig was met de waarheid, behoeft geen verder betoog. Doch er bestaat geene afdoende reden, om die woorden in een volstrekt algemeenen zin op te vatten. De blindgeborene wil, dunkt ons, enkel dit zeggen : God verhoort geene zondaars, geene godvergeten overtreders zijner wet, dat hij op hunne bede een wonderwerk door hen zou willen verrigten ; maar zoo iemand godsdienstig is, en zijnen wil doet, diens bede om een wonderwerk verhoort hij, indien het zijne Voorzienigheid behaagt een wonderwerk te verrigten.

- 33 los cæci nati. * Nisi esset hic a niet gehoord dat iemand de
Deo, non poterat facere quid- oogen van eenen blindgeborene
34 quam. * Responderunt, et dix- heeft geopend¹ ! * Indien deze 33
runt ei : In peccatis natus es niet van God was, hij zoude niets
34 totus, et tu doces nos ? Et ejece- kunnen doen². * Zij antwoordden, 34
runt eum foras. en zeiden tot hem³ : Gij, gij zijt
35 * Audivit Jesus quia ejecerunt * Jesus hoorde dat zij hem 35
eum foras : et cum invenisset buiten hadden geworpen : en als
eum, dixit ei : Tu credis in Filium hij hem gevonden had⁵, zeide hij
36 Dei ? * Respondit ille, et dixit : tot hem : Geloofst gij in den Zoon
36 Quis est, Domine, ut credam in Gods⁶ ? * Hij antwoordde, en 36
37 eum ? * Et dixit ei Jesus : Et vi- zeide : Wie is hij. Heer, opdat ik
37 disti eum, et qui loquitur tecum, gezien, en die met u spreekt, die

1) *Van alle eeuwen*, enz. Hij wil zeggen : het gezigt te geven aan een blindgeborene, dat is geen menschenwerk ; dat kan alleen door eene mededeeling van Gods kracht geschieden.

2) De zin zijner woorden is : mijne genezing is een waarachtig wonderwerk ; en indien deze mensch niet waarlijk *van God was* (een Godsgezant was), *hij zou niets dergelijks kunnen doen*.

3) Op zijne redenering niet kunnende antwoorden, duwen zij hem schimpwoorden toe, en werpen hem daarop de deur uit.

4) *Gij zijt geheel*, enz. Zij willen zeggen : gij zijt *geheel* en al, van top tot teen, met zonden beladen ter wereld gekomen, en zulk een deugniet verstout zich óns te leeren ! Zie voorts het aangeteekende op vers 2.

5) Jesus *vindt* den blindgeborene gelijk hij Philippus *vond*. Zie Jo 1, 43, en noot 12 op bladz. 503. De blindgeborene had om het wonder zijner genezing Jesus alreeds voor een propheet of Godsgezant erkend ; de Zaligmaker nu wist dit door zijne alwetendheid, en wil zich ook als den beloofden Messias aan dien mensch doen kennen.

6) *Geloofst gij in den Zoon Gods*, d. i. in den beloofden Messias? *Zoon Davids* en, naar Ps 2, 7, *Zoon Gods* waren bij de Joden twee gebruikelijke benamingen om den beloofden Messias aan te duiden. En onder die benaming van *Zoon Gods* zullen zij, over het algemeen, een zoonschap gedacht hebben in eenen hoogst verheven zin, zonder nochtans zich een duidelijk begrip te vormen van de ware beteekenis dier benaming, en aan eenen goddelijken persoon te denken, die, God van God, eene en dezelfde natuur had met zijnen Vader. Men zie Toletus op Jo 1, 49 en 11, 27: Jesus dan, om door dien mensch verstaan te worden, zal de uitdrukking *Zoon Gods* gebezigd hebben in de beteekenis welke de blindgeborene daaraan hechten kon. Dat de persoon, welke hem aansprak, dezelfde was die hem van zijne blindheid genezen had, dat kan die mensch vernomen hebben van de leerlingen, die bij Jesus waren ; mogelijk ook, dat hij Jesus aan zijne stem erkend heeft. Wat hier van zij, hij weet dat het een propheet of Godsgezant is, die hem hier vraagt : *Geloofst gij in den Messias* ?

7) *Wie is hij, Heer, opdat ik in hem geloove* ? De blindgeborene antwoordt Jesus met eene tegenvraag, waardoor hij te kennen geeft, dat hij nog niet in den Messias gelooven kan, omdat hij nog niet weet wie hij is, maar dat hij verlangend is hem te kennen, om in hem te gelooven.

38 ipse est. * At ille ait : Credo is het¹. * Hij nu zeide : Ik geloof 38
 Domine. Et procidens adoravit Heer ! En nedervallende aanbad 38
 39 eum. * Et dixit Jesus : In judicium hij hem². * En Jesus zeide³ : Tot 39
 ego in hunc mundum veni : ut een oordeel ben ik in deze wereld
 qui non vident videant, et qui gekomen⁴: opdat zij die niet zien
 40 vident cæci fiant. * Et audierunt zien, en zij die zien blind wor-
 quidam ex Pharisæis, qui cum den⁵. * En sommigen uit de 40
 ipso erant, et dixerunt ei : Num- Phariseërs, die bij hem waren,
 41 quid et nos cæci sumus ? * Dixit hoorden dit, en zeiden tot hem :
 eis Jesus : Si cæci essetis, non Zijn ook wij soms blind⁶ ? * Jesus 41
 eis Jesus : Si cæci essetis, non haberetis peccatum. nunc vero zeide tot hen : Indien gij blind
 dicitis : Quia videmus. Peccatum waart, zoudt gij geene zonde
 vestrum manet. hebben. maar gij zegt: Wij zien !
 Derhalve blijft uwe zonde⁷.

¹) Gij hebt hem thans in dit oogenblik gezien, hij staat voor uwe oogen, en hij spreekt met u.

²) aanbad hij hem als den Zoon Gods, den beloofden Messias. Het woord aanbidden is hier gebezigd van diepe eerbewijzing, gelijk bij Mt 8, 2 ; 9, 18 ; zie ook Hand 10, 25.

³) Jesus zeide, niet juist tot dien blindgeborene, noch tot eenige personen, en t bijzonder, maar onbepaaldelijk tot allen die hem op dit oogenblik omringden, onder welke ook de Phariseërs waren, van welke in vs 40 gesproken wordt.

⁴) Tot een oordeel ben ik in deze wereld gekomen. De eeuwige Zoon des Vaders, door zijne menschwording in deze wereld gekomen, openbaart zich als het licht der wereld om het menschdom te verlichten. Het door hem aangeboden licht wordt door sommige ontvangen, doch anderen hebben hunne duisternissen liever dan zijn licht. Aan de eersten schenkt hij het geestelijke leven, maar de laatsten laat hij in hunnen geestelijken doodstaat. En dit is het oordeel, een oordeel van scheiding, waarvan de Zaligmaker hier spreekt, als hij zegt : Tot een oordeel ben ik in de wereld gekomen. Wat, ter oorzake van het ongeloof en de boosheid der menschen, het treurige gevolg zou wezen van zijne komst en van de prediking zijner leer, dat wordt hier, gelijk in het gezegde bij Mt 10, 34—36, als het oogmerk daarvan opgegeven. Want God heeft zijnen Zoon niet in de wereld gezonden, opdat hij de wereld zoude oordeelen, maar opdat de wereld door hem zou behouden worden. Jo 3, 17.

⁵) opdat zij die niet zien, zien, en zij die zien, blind worden. Een leenspreukig en puntig gezegde, waartoe de geneezing van dien blindgeborene aanleiding gaf. Men moet dit gezegde aanzien voor eene andere verklaring van het voorafgaande : tot een oordeel. — Opdat zij die niet zien, zien : dat is, opdat dezulken die hunne behoefte aan geestelijk licht erkennen en naar dat licht verlangen, door hem, het licht der wereld (vs 5), verlicht worden ; en zij daarentegen die zien, die in den hoogmoed hun harten geene behoefte aan geestelijk licht gevoelende of daarnaar niet verlangende, hunne oogen sluiten voor het licht, door eigen schuld verblind worden.

⁶) Zijn ook wij soms blind ? Die Phariseërs, ofschoon wel verstaande, dat Jesus van zien en niet zien in eenen geestelijken zin sprak, begrijpen echter niet, dat zij in zijn puntig gezegde tot de zienden behoorden, en zij meenen dat hij hen wel onder de niet zienden zal verstaan hebben. Maar daartegen komt hun hoogmoed op, en zij duwen hem gramstorig toe: Behooren ook wij misschien tot die blinden, van welke gij spreekt?

⁷) Indien gij blind waart, zoudt, enz. De zin van Jesus' antwoord is zoo : Indien gij blind waart in uwe eigen oogen, en, naar geestelijk licht verlangende, u door mij liet verlichten, zoudt gij geene zonde hebben; gij zoudt door uw geloof in mij van uwe zonde bevrijd worden ; maar dit is het geval niet, want gij houdt u zelven voor zienden ; gij zegt : Wij zien. Gij komt derhalve niet tot het licht des geloofs in mij, en daarom blijft uwe zonde, zij wordt niet uitgedelgd. Het woord zonde heeft hier eene collective beteekenis, gelijk in het vorige hoofst. 7, 21. Zie noot 1 op bladz. 575.

TIENDE HOOFDSTUK.

INHOUD. De gelijkenis van den goeden herder. Jesus de deur der schaapskooi en de goede herder, vs 1—14. Hij heeft de magt om zijn leven af te leggen, en om hetzelfde weder aan te nemen. Gehoorzaam aan het gebod zijns Vaders, legt hij zijn leven vrijwillig af voor zijne schapen. De roeping der heidenen zinnebeeldig aangeduid, vs 15—18. Verschillend oordeel der Joden aangaande zijnen persoon, vs 19—21. Jesus te Jerusalem op het feest der tempelwijding. Met kwaden toeleg vergen de Joden van hem, dat hij ronduit verklare: Ik ben de Messias; doch zij krijgen een antwoord, dat hunne list verijdeld. Tegelijk verwijt hij hun hunne ongeloovigheid, en wijst hen op de oorzaak daarvan, vs 22—29. Hij zegt van zich dat hij één wezen is met den Vader. De Joden willen hem daarom steenigen als godslasteraar, maar hij verwijt hun, dat hij zich met regt den Zoon Gods genoemd heeft, vs 30—38. De Joden poogen nu hem gevangen te nemen, maar hij ontgaat hunne handen. Hij vertrekt daarop naar Bethabara over de Jordaan, alwaar velen in hem gelooven, vs 39—42.

1 * Amen, amen dico vobis: qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde: ille 1
 2 fur est, et latro. * Qui autem intrat per ostium, pastor est
 3 ovium. * Huic ostiarius aperit, et oves vocem ejus audiunt, et
 4 proprias oves vocat nominatim, et educit eas. * Et cum proprias oves emiserit, ante eas vadit: et
 * Voorwaar¹, voorwaar zeg ik 1
 u: wie niet door de deur² in de
 schaapskooi ingaat, maar van
 elders er inklimt³: die is een dief,
 en een roover⁴. * Maar wie door 2
 de deur ingaat, is een herder der
 schapen⁵. * Hem doet de deur- 3
 wachter⁶ open, en de schapen
 hooren zijne stem⁷, en hij roept
 zijn eigen schapen⁸ bij name⁹,

1) Voorwaar, enz. Vers 1—19 is eene voortzetting van Jesus' rede, waarvan de aanvang staat in het voorgaande hoofdstuk, vs 35.

2) Wie niet door de deur in de schaapskooi ingaat, enz. In zinnebeeldige taal schetst de Zaligmaker hier den regmatigen en goeden zieleherder, ook in tegenstelling van den onregmatigen en den huurling.

In het voorjaar dreef men in Palestina de schapen uit naar de weivelden, en zij verbleven aldaar voortdurend tot aan den regentijd. Des nachts, ter beveiliging tegen veedieven en roofdieren opgesloten, hadden ze voor kooi een perk, dat van boven onoverdekt was. De herder en zijn huisgezin vernachtten in tenten, opgeslagen in de nabijheid van het perk. Om de schapen uit te laten en zijne kudde te weiden, ging de herder des morgens vroeg naar de schaapskooi, waar hem de deurwachter door de deur inliet.

3) t. w. over de omheining van het veeperk.

4) een dief, en een roover. Het zijn twee woorden climactisch samengevoegd om één begrip krachtiger uit te drukken. Vgl. vs 10.

5) is een herder der schapen, en geen dief of roover.

6) de deurwachter van het veeperk, die hem kent als den herder der kudde.

7) de schapen hooren zijne stem. Wanneer hij, des morgens de schaapskooi ingetreden, zijne stem laat hooren, dan luisteren de schapen daarnaar, als naar eene hun wel bekende stem.

8) zijne eigen schapen, d. i. de schapen die hem toebehooren. Vgl. vs 12. Op het woordje eigen moet niet gedrukt worden, alsof er in de schaapskooi onderscheidene kudden waren aan verschillende herders toebehoorende.

9) bij name, bij den naam, dien hij aan elk van zijne schapen gegeven heeft, Hij kent al zijne schapen, en zij kennen hem.

4   oves illum sequuntur, quia sci-   en leidt ze uit. * En wanneer hij
 5   unt vocem ejus. * Alienum autem   zijne eigen schapen heeft uitge-
       non sequuntur, sed fugiunt ab   dreden¹, gaat hij voor hen uit²:
       eo: quia non noverunt vocem   en de schapen volgen hem, om-
       alienorum. * Hoc proverbium   dat zij zijne stem kennen³.
 6   dixit eis Jesus. Illi autem non   * Doch eenen vreemde⁴ volgen
       cognoverunt quid loqueretur   zij niet, maar vlieden van hem:
       eis.   omdat zij de stem van vreemden
   niet kennen. * Deze gelijkenis
   zeide Jesus tot hen. Doch zij be-
 7   * Dixit ergo eis iterum Jesus: * Jesus zeide dan⁶ wederom tot
       Amen, amen dico vobis, quia   hen: Voorwaar, voorwaar zeg
 8   ego sum ostium ovium. * Omnes   ik u, ik ben de deur der schapen⁷.
       quotquot venerunt, fures sunt,   * Allen zoovelen er zijn geko-
       et latrones, et non audierunt eos   men, zijn dieven, en roovers,
 9   oves. * Ego sum ostium. Per   maar de schapen hebben naar
       me si quis introierit, salvabitur: hen niet gehoord⁸. * Ik ben de
 10   et ingredietur, et egredietur, et   deur⁹. Zoo iemand door mij in-
       pascua inveniet. * Fur non venit   gaat, hij zal behouden worden:
       nisi ut furetur, et mactet, et   en hij zal in-, en uitgaan, en
       perdat. Ego veni ut vitam ha-   weiden vinden. * De dief komt

1) uit het nachtperk of de schaapskooi, om ze te gaan weiden.

2) om hun den weg te wijzen.

3) en derhalve weten dat zij hunnen herder volgen.

4) *eenen vreemde*, elk ander, die hun herder niet is.

5) Zij begrepen niet, wat Jesus met deze zinnebeeldige rede had willen te kennen geven.

6) *Jesus zeide dan*, dewijl zij hem niet begrepen hadden, *wederom* het woord opnemende, *tot hen*, tot diezelfde Phariseërs. De Zaligmaker geeft hun nu eene hoofdzakelijke verklaring en verdere ontwikkeling van zijne zinnebeeldige rede (vs 1—5).

7) *Ik ben de deur der schapen*, d. i. de deur, door welke men ingaat tot de schapen. Vgl. vs 1.

8) *allen, zoovelen* niet door de deur (vs 1), door mij (vs 7), maar van elders *gekomen* zijn tot de schapen, *zijn dieven en roovers*. Het is gezegd op de toenmalige leeraars en leidlieden des volks, grootendeels baatzuchtige menschen. Jesus' grootste vijanden, en die alles te werk stelden om het geloof in hem en de uitbreiding van het Godsrijk te verhinderen. Doch *de schapen*, dezulken die in hem geloofden, gaven hun geen gehoor; zij erkenden hen niet voor ware herders.

9) *Ik ben de deur*. Jesus noemt zich hier de deur der schaapskooi, niet echter, gelijk in vs 7 met betrekking tot de herders, maar met betrekking tot dezulken, die bezorgd waren voor hun zieleheil. Daartoe was het noodig, dat zij *door hem*, door het geloof in hem, als door eene deur ingingen. Door die deur ingegaan, kwamen zij in zijnen schaapstal, en maakten deel van zijne kudde en zouden alzoo *behouden worden* van hunner zielen ondergang. Aldaar, in zijnen schaapstal zich bevindende, zouden zij *in- en uitgaan*, d. i. in veiligheid verkeerden onder het bestuur van hunnen herder, terwijl het hun tot voedsel voor hun geestelijk leven geenzins aan weiden zoude ontbreken.

- beant, et abundantius habeant.
- 11 * Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis. (*Is 40, 11. Ez 34, 23; 37, 24.*) * Mercenarius autem, et qui non est pastor, cujus non sunt oves propriae, videt lupum venientem, et dimittit oves, et fugit: et lupus rapit, et dispergit
- 12 oves: * mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, et non pertinet ad eum de ovibus. * Ego sum pastor bonus: et cognosco meas, et cognoscunt me meae.
- 13 * Sicut novit me Pater, et ego agnosco Patrem: et animam meam pono pro ovibus meis.
- 14 (*Mt 11, 27. Lc 10, 22*) * Et alias oves habeo, quae non sunt ex hoc
- niet dan om te stelen¹, en te slagten, en te verderven. Ik ben gekomen opdat zij het leven hebben, en overvloediglijk hebben. * Ik ben de goede herder². De goede herder geeft zijn leven voor zijne schapen. * Maar die een huurling, en geen herder is, wien de schapen niet toebehooren, hij ziet den wolf komen, en verlaat de schapen, en vlugt: en de wolf rooft, en verstroot de schapen: * en de huurling vlugt, omdat hy een huurling is³, en zich om de schapen niet bekommert. * Ik ben de goede herder⁴: en ik ken de mijne, en de mijne kennen mij⁵. * Gelijk de Vader mij kent⁶, en ik den Vader ken:

¹) *De dief komt niet dan om te stelen*, enz. Tot hiertoe sprak Jesus van zich onder het zinnebeeld eener *deur*; maar van hieraf doet hij dit onder het beeld eens *herders*; en hij beschrijft zich als den goeden herder, *eerst* in tegenstelling van den dief (vs 10), en *vervolgens* in tegenstelling van den huurling (vs 11—16). Hij was gekomen om hun, die in hem wilden gelooven, het geestelijke leven te geven en *overvloediglijk* te geven, d. i. in al zijne volheid en volmaaktheid te geven. Lees hier het aangeteekende in noot 4 op bladz. 494. Die Phariseesche leeraars daarentegen waren er op uit, om op allerlei wijze het volk te verhinderen van in Jesus te gelooven, (zie Mt 23, 13). Zij waren geen herders, maar baatzuchtige volksmenners, aan dieven gelijk, die over de omtuining in de schaapskooi geklommen, alleen bedacht zijn op stelen, slagten en verderven.

²) *Ik ben de goede herder*, d. i. zulk een herder, die waarlijk dat is, wat hij wezen moet, en het begrip eens herders in zich verwezenlijkt.

³) *omdat hij een huurling is* en verders niets.

⁴) *Ik ben de goede herder*. Jesus zeide dit bij herhaling (vgl. vs 11), willende, hetgeen hij van den goeden herder in 't algemeen gezegd had (vs 11), nu bepaaldelijk van zich zelve betuigen, te weten, dat hij zijne schapen, *lief had*; want dat wil hij te verstaan geven met te zeggen: *Ik ken de mijne*; ik doe niet met de schapen, gelijk de huurling, *ik ken de mijne*. — Het woord *kennen* wordt in de H. Schrift ook wel gezegd van een *kennen* met het bijkomend begrip van *liefhebben* (vgl. Amos 3, 2. I Kor 8, 3): en in die beteekenis, omdat Jesus' *kennen* der schapen hier staat tegenover de onbezorgdheid van den huurling (vs 13), en omdat de hoedanigheid van dit *kennen* wordt aangeduid in het bijgevoegde: *en ik geef mijn leven voor mijne schapen*; eindelijk omdat hier ook het *kennen* des Vaders (vs 15: *gelijk de Vader mij kent*) door het *liefhebben* des Vaders (vs 17: *daarom heeft de Vader mij lief*) verklaard wordt.

⁵) *en de mijne kennen mij*. Daarvoor leest men in de meeste oude Grieksche handschriften: *en ik word door de mijne gekend* (geliefd).

⁶) *Gelijk de Vader mij kent*, enz. De God-Mensch vergelijkt het wederkeerig liefhebbend kennen, dat tusschen hem en zijne schapen bestaat, met de wederkerige liefhebbende kennis, die bestaat tusschen hem en den Vader. De zin is dan: *Gelijk (gelijkerwijs) de Vader mij liefheeft, zoo heb ook ik mijne schapen lief; en gelijk ik den Vader liefheb, zoo word ik ook geliefd door mijne schapen.*

- ovili : et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum ovile, et unus pastor.
- 17 * Propterea me diligit Pater : quia ego pono animam meam, ut iterum sumam eam. (Is 53, 7.)
- 18 * Nemo tollit eam a me : sed ego pono eam a meipso, et potestatem habeo ponendi eam : et potestatem habeo iterum sumendi eam : Hoc mandatum accepi a Patre meo.
- 19 * Dissensio iterum facta est inter Judæos propter sermones hos. * Dicebant autem multi ex ipsis : Dæmonium habet, et insanit : quid eum auditis ? * Alii
- en ik geef mijn leven¹ voor mijne schapen. * Ik heb nog andere schapen², die niet van deze kooi zijn : ook deze moet ik toeleiden, en zij zullen naar mijne stem hooren, en het zal ééne kudde worden, en één herder. * Daarom heeft de Vader mij lief³ : omdat ik mijn leven afleg, om het wederom aan te nemen. * Niemand neemt het mij af⁴ : maar uit mij zelve leg ik het af, en ik heb magt⁵ om het af te leggen : en magt heb ik om het wederom aan te nemen : Dit gebod⁶ heb ik van mijnen Vader ontvangen.
- * Wederom⁷ ontstond er verdeeldheid⁸ onder de Joden⁹ om deze woorden. * Velen van hen zeiden : Hij heeft een boozen geest in, en raaskalt¹⁰ : waarom

1) en ik geef (en weldra, welhaast geef ik) mijn leven voor mijne schapen. Het is eene voorzegging van zijnen zoendood aan het kruis.

2) Ik heb nog andere schapen, enz. Het gezegde in dit vers is eene tusschenrede, betreffende de roeping der heidenen tot het heil van den Messias. Vgl. Eph 3, 6. Ook deze moet (naar Gods raadsbesluit) ik toeleiden. Hij deed dit door zijne Apostelen (Mt 28, 19, 20. Hand 1, 8).

3) Daarom heeft de Vader mij lief, omdat enz. De God-Mensch spreekt hier wederom naar zijne menschelijke natuur, en hij verklaart, dat de Vader hem daarom liefheeft, hem kent (vs 15), omdat hij, gehoorzaam geworden tot den dood, ja, tot den dood des kruises (Phil 2, 8), ter volbrenging van het groote werk der verlossing, zijn leven ging afleggen, om het (daarna) wederom aan te nemen. Deze laatste woorden : om het (daarna) wederom aan te nemen, bevatten eene voorzegging van Jesus' verrijzenis.

4) Niemand neemt het (leven) mij af, enz. Door te zeggen (vs 17) : ik leg mijn leven af, had Jesus reeds te kennen gegeven, dat hij vrijwillig den dood zoude ondergaan ; doch hier (vs 18) verklaart hij dit nog uitdrukkelijker.

5) En ik heb magt, enz. De God-Mensch heeft krachtens zijne goddelijke natuur de magt of het vermogen, om, wanneer hij wil, zijne ziel te scheiden van zijn lichaam en alzoo zijn leven af te leggen ; en, na die scheiding, heeft hij evenzoo de magt of het vermogen om zijne ziel wederom met zijn ligchaam te vereenigen en alzoo zijn leven wederom aan te nemen.

6) Dit gebod, t. w. het gebod der aflegging en wederaanneming van zijn leven. — De God-Mensch spreekt hier als mensch. Als mensch ontving hij dit gebod des Vaders en gehoorzaamde er aan, en hij volbragt dit gebod door de kracht zijner goddelijke natuur ; en met vrije gehoorzaamheid volbragt hij dit gebod ; want hij deed dit niet gedwongen, maar vrijwillig.

7) Wederom, gelijk kort te voren. Zie 9, 16.

8) verdeeldheid van gevoelens aangaande den persoon van Jesus', ter oorzaak van deze woorden (10, 1—18).

9) onder de Joden, onder hen, die hem hier hadden aangehoord, tot wier getal ook die Phariseërs van 9, 40 moeten gerekend worden.

10) hij is van een boozen geest bezeten, en daarom is hij krankzinnig en raaskalt.

dicebant : Hæc verba non sunt
dæmonium habentis : numquid
dæmonium potest cæcorum ocu-
los aperire ?

22 * Facta sunt autem Encænïa
in Jerosolymis : et hiems erat.
23 (*IMac 4, 56, 59.*) * Et ambulabat
24 Jesus in templo, in porticu Salo-
monis. * Circumdedederunt ergo
eum Judæi, et dicebant ei: Quo-
usque animam nostram tollis? si
tu es Christus, dic nobis palam.
25 * Respondit eis Jesus : Loquar
vobis, et non creditis. opera, quæ
ego facio in nomine Patris mei,

hoort gij hem aan¹? * Anderen
zeiden²: Dat zijn geen woorden
van een' bezetene: kan een booze
geest wel aan blinden de oogen
openen?

* En het was het feest der
tempelwijding te Jerusalem³: en
het was winter⁴. * En Jesus wan-
delde in den tempel, in de gaanderij
van Salomon⁵. * De Joden
dan omringden hem, en zeiden
tot hem: Hoelang nog houdt gij
ons gemoed in twijfel? indien gij
de Christus zijt, zeg het ons dan
openlijk⁶. * Jesus antwoordde
hun: Ik spreek tot u, maar gij

1) Waarom naar zulk eenen nog geluisterd.

2) *Anderen zeiden.* Deze bestrafden de valsche en hatelijke beoordeling der eersten. Hunne redenering komt hierop neer: Hy heeft dien blindgeborene (9) in een oogenblik van zijne blindheid genezen, en geen booze geest vermag zoo iets te doen; kunnen nu zijne *werken* aan geen boozen geest worden toegeschreven, dan ook zijne *woorden* niet.

3) *het feest der tempelwijding*: woordelijk naar het Grieksche *ta eghainia* en het eenzelvige latijnsche *encaenia*: *het* (des tempels) *vernieuwings-feest*. Dit feest was ingesteld door Judas den Makkabeër ter gedachtenis aan de *nieuwe* inwijding des tempels, na de ontheiliging daarvan door Antiochus Epiphanes. Zie I Makk 4, III Makk 10, Flav. Joseph. Antiqq. 12, 7. Dit feest duurde acht dagen, en viel in op den 25 der Joodsche maand *Kislev*, alzoo ongeveer in het midden van onze maand December. Niet in Jerusalem alleen, gelijk het Paasch-, het Pinkster- en het Loofhutfenfeest, maar geheel het Joodsche land door werd dit feest gevierd. Zie noot 1 op bl. 332.

4) *en het was winter*, in Palestina de regentijd. De Evangelist teekent dit aan ten behoeve van zijne eerste lezers, Christenen uit de heidenen. Wat de Evangelist van 7, 10 af tot hertoe verhaald heeft, gebeurde alles te Jerusalem tijdens het Loofhutfenfeest. Na den afloop van dit feest, had Jesus de hoofdstad wederom verlaten, en was thans, twee maanden later, bij gelegenheid van het feest der tempelwijding, derwaarts terug gekeerd.

5) *in den tempel*, in het tempelgebouw, en wel in de *gaanderie* van Salomon. Deze overdekte gaanderie, aan de oostzijde van het tempelgebouw in het voorhof der heidenen gelegen, was gedeeltelijk nog een overblijfsel van Salomons tempel, van daar hare benaming. Zie Flav. Joseph Antiqq. 20, 7, 9.

6) *Veinzende tot dus verre* nog in onzekerheid te verkeeren, of hij waarlijk voor den Messias wilde gehouden worden, drongen zij er op aan, dat hij hun *openlijk* (vrijuit) zoude zeggen, of hij de Christus, de beloofde Messias was. Zij deden hem deze vraag met een boos doel, zij hoopten van hem voor antwoord te krijgen: *Ik ben de Messias*, en hem daarop als een oproermaker bij Pilatus, die toen Romeinsch Landvoogd was, te kunnen aanklagen. De Joden namelijk van dien tijd, als bekend is, meenden, in hunne dwaling, dat de beloofde Messias als een grootmagtig tijdelijk vorst zoude optreden, en hun bevrijden van het juk der Romeinen. Indien Jesus dan hier in tegenwoordigheid van zijne vijanden en vervolgers verklaard had: *Ik ben de Messias*, zoo hadden zij gevonden wat zij zochten, namelijk eene schijnreden om hem bij den Romeinschen Landvoogd als oproermaker te beschuldigen. Vergelijk Jo 19, 12.

hæc testimonium perhibent de
 26 me: * sed vos non creditis, quia
 27 non estis ex ovibus meis. * Oves
 meæ vocem meam audiunt: et
 ego cognosco eas, et sequuntur
 28 me: * et ego vitam æternam do
 eis: et non peribunt in æternum,
 et non rapiet eas quisquam de
 29 manu mea. * Pater meus quod
 dedit mihi, majus omnibus est:
 et nemo potest rapere de manu
 gelooft niet¹. de werken, die ik
 doe in den naam mijns Vaders,
 deze geven van mij getuigenis:
 * maar gij, gij gelooft niet, om-
 dat gij niet van mijne schapen
 zijt². * Mijne schapen hooren
 naar mijne stem³: en ik ken ze,
 en zij volgen mij: * én ik geef
 hun het eeuwige leven⁴: en zij
 zullen in eeuwigheid niet ver-
 loren gaan, en niemand zal ze uit
 mijne hand wegrooven. * Wat
 mijn Vader mij gegeven heeft, is
 grooter dan alles⁵: en niemand
 kan ze uit de hand mijns Vaders

1) Ik spreek tot u, maar gij gelooft niet. De zaligmaker geeft hun geen rechtstreeksch antwoord op hunne vraag, maar beroept zich *eerst* op hetgeen hij hun aangaande zijnen persoon en bediening meermalen gezegd had, en *vervolgens* op zijne daden.

2) Jesus wil hun zeggen: Het heeft u van mijnen kant niet ontbroken aan eene genoegzame verklaring voor wien ik wil gehouden worden, en mijne wonderwerken hebben de waarheid mijner woorden bevestigd (vs 25); maar gij, gij gelooft niet: u ontbreekt het aan bereidwilligheid om in mij te gelooven, en dit, omdat gij niet van mijne schapen zijt, met andere woorden, omdat gij niet van dezulken zijt, die de Vader mij gegeven heeft (vs 29); want al wat de Vader mij geeft, zal tot mij komen (6, 37). En daarom waren zij niet van die *gegevenen* door den Vader, omdat zij zich niet wilden laten geven. Wat Jesus zegt in vs 26 komt dan hierop neer: Gij gelooft niet, omdat gij niet wilt gelooven. Men leze hier ook onze aantekeningen op Jo 6, 37 en 44.

3) Mijne schapen hooren naar mijne stem. Eene bevestiging van het voorafgaande; gij zijt niet van mijne schapen. Want indien gij van mijne schapen waart, zoo zoudet gij naar mijne stem hooren (in mij gelooven); want *mijne schapen hooren naar mijne stem*.

4) en ik geef hun het eeuwige leven, enz. Jesus bestraft hun ongelooft in dier voege, dat hij tegelijk hen uitnodigt om in hem te gelooven; en die uitnodiging bestaat daarin, dat hij hun te kennen geeft wat hij doet voor zijne schapen, dat is hier, voor dezulken, die in hem gelooven: hij schenkt hun *het eeuwige leven*, en behoedt hen voor *den eeuwigen dood*; geen hunner zou ooit verloren gaan, omdat hij, hun herder, niet magtig was om hen te behouden; neen, geene vijandelijke magt zou in staat zijn hen uit zijne hand weg te rooven. Die verloren gingen, zouden door hunne eigen schuld verloren gaan, niet door onwil of onmagt van den herder. Vgl. Jo 3, 19, 18; 5, 34, en onze aantekeningen op die Schriftuurplaatsen.

5) Volgens eene andere Grieksche lezing heet het hier: *Mijn Vader, die ze mij gegeven heeft, is grooter dan allen, en niemand kan*, enz. Aan de lezing der Vulgaat kan men dezen zin hechten: *Wat mijn Vader mij gegeven heeft*, namelijk de goddelijke natuur en hare almagt, *is grooter*, is een grooter iets, een magtiger iets, *dan alles*, dan alle andere magt, welke zij ook zijn moge; *en niemand kan ze* (t. w. *de schapen* van vs 28) *uit de hand mijns Vaders wegrooven*; geene vijandelijke magt hoegenaamd is daartoe in staat. Doch volgens die andere lezing welke wij zouden verkiezen, wordt hier dit gezegd: *Mijn Vader die ze* (t. w. *de schapen* van vs 28) *mij gegeven heeft, is grooter dan allen*, dan alle anderen, hij gaat allen in magt te boven, *en niemand*, geene vijandelijke magt, hoegenaamd, *kan ze uit de hand mijns Vaders wegrooven*. — In welken zin het *geven des Vaders* hier verstaan moet worden, is reeds gezegd in de aantekeningen op Jo 6, 37 en 44.

30 Patris mei. * Ego, et Pater unum 30
 31 sumus. * Sustulerunt ergo lapides 31
 32 Judæi, ut lapidarent eum. * Res- 32
 pondit eis Jesus : Multa bona
 opera ostendi vobis ex Patre
 meo, propter quod eorum opus
 33 me lapidatis ? * Responderunt ei
 Judæi : De bono opere non lapi-
 damus te, sed de blasphemia : et
 quia tu homo cum sis, facis
 34 teipsum Deum. * Respondit eis
 Jesus : Nonne scriptum est in
 lege vestra : quia Ego dixi, dii
 wegrooven. * Ik, en de Vader 30
 wij zijn één¹. * De Joden namen 31
 dan steenen op, om hem te
 steenigen². * Jesus antwoordde 32
 hun : Vele voortreffelijke wer-
 ken heb ik u getoond van
 mijnen Vader, om welk van
 die werken steenigt gij mij³ ?
 * De Joden antwoordden hem : 33
 Wij steenigen u niet⁴ om eenig
 voortreffelijk werk⁵, maar om
 godslastering : en omdat⁶ gij
 een mensch zijnde, u zelve tot
 God maakt ! * Jesus antwoordde 34
 hun⁷ : Staat er niet in uwe wet⁸

1) *Ik, en de Vader wij zijn één.* Jesus' gezegde in vs 28 en 29 kwam hierop neêr : Niemand kan mijne schapen ontrukken aan mijne hoede, evenzoo min als aan de hoede mijns Vaders. Daarmede nu was zijdelings beteekend, dat hij evenzoo magtig was als de Vader ; doch Jesus gaf hun dit ook regtstreeks te kennen met te zeggen ; *Ik, en de Vader wij zijn één* : ik en de Vader, wij hebben ééne en dezelfde goddelijke natuur, en derhalve dezelfde volmaaktheden, dezelfde wijsheid, dezelfde magt.

2) De Joden, den zin van Jesus' woorden zeer juist vattende, houden zijn gezegde voor eene godslastering (vergelijkt vs 33), en willen wederom, gelijk kort te voren (8, 59), hem steenigen.

3) Jesus herinnert hun de wonderwerken, welke hij hun *getoond* (voor hunne oogen verrigt) *had*, en die zoovele bewijzen waren voor de goddelijkheid zijner zending, en derhalve ook voor de waarheid zijner leer ; en hij vraagt, om hen te beschamen en tot inkeer te brengen, om welk dan toch van die voortreffelijke werken zij hem *steenigen*, dat is, willen steenigen. — De tegenwoordige tyd is daar gebezigt ter beteekening *van den wil, of het voornemen iets te doen*, gelijk bij Jo 13, 6. Voor den diepen zin der uitdrukking : *van mijnen Vader*, leze men de aanteekeningen op 5, 19 en 20.

4) *Wij steenigen u niet*, wij willen u niet steenigen. Zie de voorgaande noot.

5) *om eenig voortreffelijk werk*. Met dit te zeggen erkenden zij niet, dat hij wonderwerken verrigt had, maar zij gaven alleen te verstaan, dat het om eene andere reden was, dat zij hem wilden steenigen, namelijk om *godslastering*.

6) *en omdat*. Het voegwoordje *en* beteekent hier zooveel als *te weten*, of *namelijk*.

7) *Jesus antwoordde hun*. Daarom beschuldigden zij hem van godslastering, omdat hij, *die een mensch was, zich tot God maakte* (vs 33), blijkens zijn gezegde (vs 36) : *Ik, en de Vader (mijn Vader, vs 29) wij zijn één* : hebbende hij daardoor, ofschoon een mensch zijnde, zich *Gods Zoon* genoemd, en derhalve zich tot God gemaakt. Op deze beschuldiging nu van godslastering antwoordt Jesus, *eerst* door eene redenering *a minori ad majus*, aantonende dat hij, ofschoon mensch zijnde, zonder godslastering zich *Gods Zoon* heeft kunnen noemen ; en zijne redenering is zóó (vs 34—36) Indien de Schrift overheidspersoonen, Gods plaatsbekleeders op aarde, met den naam van *goden* vereerd heeft, hoe kunt gij dan mij, die zoo verre boven hen verheven ben, van godslastering beschuldigen, omdat ik mij *Gods Zoon* genoemd heb ? *Vervolgens* beroept Jesus zich op zijne werken, als die het bewijs leverden, dat hij waarlijk diegene was voor wien hij zich uitgaf, namelijk *Gods Zoon*, hebbende eene en dezelfde natuur van den Vader (vs 30).

8) Het woord *wet* wordt hier, gelijk meermalen elders (12, 34 ; 15, 25) gebezigd van de gansche heilige Schrift des Ouden Verbonds.

35 estis? (Ps 81, 6.) * Si illos geschreven: Ik heb gezegd,
dixit deos, ad quos sermo Dei gij zijt goden¹? * Indien zij²
factus est, et non potest solvi diegenen goden noemde, tot wie 35
scriptura: * quem Pater sancti- het woord Gods geschiedde³, en
ficavit, et misit in mundum, vos de schrift niet kan verbroken
36 dicitis: Quia blasphemias: quia worden⁴: * hoe zegt gij dan *van*
37 dixi, Filius Dei sum? * Si non *mij*, * dien de Vader geheiligd⁵, en
facio opera Patris mei, nolite in de wereld gezonden heeft: Gij
38 credere mihi. * Si autem facio: lastert God⁶! omdat ik gezegd
et si mihi non vultis credere heb, ik ben Gods Zoon? * Indien 37
operibus credite, ut cognoscatis, ik de werken mijns Vaders⁷ niet
et credatis quia Pater in me est, doe, gelooft mij niet! * Maar 38
indien ik ze doe: en indien gij mij
niet wilt gelooven, gelooft aan de
werken, opdat gij moogt kennen,

1) Deze woorden zijn getrokken uit Ps 81, 6; en zij zijn daar gerigt tot dezulken, die het ambt van regter bedienden.

2) *Indien zij*, namelijk de wet, de H. Schrift.

3) *diegenen*, die menschen, tot wie het woord Gods, namelijk dit woord Gods: Gij zijt goden, geschiedde.

4) *en de schrift niet kan verbroken worden*. Deze woorden hangen grammatisch nog af van *indien*. De zin is: en indien de schrift *niet kan verbroken worden*, niet kan te niet gedaan, en by gevolg die toespraak: *Gij zijt goden*, niet voor ongeldig kan gehouden worden, enz.

5) *dien de Vader geheiligd, en in de wereld gezonden heeft*. Door deze woorden is de beloofde Messias aangeduid, die elders (Mk 1, 24. Lk 4, 34, vgl Ps 15, 10. Dn 9, 24) evenzoo *de heilige Gods*, en *de Christus* (d. i. de gezalfde) *Gods* (Lk 9, 20) genoemd wordt, als zijnde naar zijne menschelijke natuur *gezalfd*, gewijd, geheiligd tot het Messias-ambt. Vgl Hand 4, 27; 10, 38. Waarom heeft Jesus in plaats van te zeggen: *hem, dien de Vader geheiligd, en in de wereld gezonden heeft*, niet eenvoudig gezegd: *hem, die uw Messias is*? Zie noot 6 op bladz. 595.

6) *hoe zegt gij dan van mij, dien... Gij lastert God*. In deze woordvoeging gaat de *oratio indirecta* over in de *directa*. Zonder dien overgang lazzen wij hier: *hoe zegt gij dan van mij, dien...*, dat ik God laster, omdat ik gezegd heb, enz.

7) *Indien ik de werken mijns Vaders*, enz. Jesus bedoelt de wonderwerken, die hij gestadig verrigtte; en hij noemt ze, ofschoon door hem verrigt, *de werken zijns Vaders*, overeenkomstig zijne betuiging (vs 30): *Ik, en de Vader wij zijn één*. Want alle werk des Vaders is ook het werk des Zoons (5, 19). Jesus zegt hun dan: Indien ik tot bevestiging van de waarheid mijner woorden geene werken doe, hoedanige alleen door Gods almacht kunnen geschieden, weigert dan vrij mij geloof te geven als ik u zeg, dat ik, en de Vader één zijn; maar indien ik die werken doe, en gij mij, dat is, aan mijne woorden, *niet wilt gelooven, gelooft aan de werken* die ik doe, en die even zoovele goddelijke bewijzen zijn van de waarheid mijner woorden, *opdat gij moogt kennen, en gelooven*, wat ik u gezegd heb (vs 30), dat ik, en de Vader één zijn, met andere woorden, dat de Vader in mij is, en ik in den Vader. — De Vader is in den Zoon, de Zoon in den Vader, en de heilige Geest in beiden. Dit allerverhevenst en voor ons verstand onbegrijpelijk *in-alkander-zijn* der drie goddelijke personen heeft zijnen grond in de eenheid en eemgheid der goddelijke natuur. De godheid des Zoons is de godheid des Vaders, en de godheid des heiligen Geestes is de godheid des Vaders en des Zoons; derhalve is de persoon des Zoons onafscheidbaar van den persoon des Vaders, en de persoon des heiligen Geestes onafscheidbaar zoowel van den persoon des Vaders als van den persoon des Zoons.

39 et ego in Patre. * Quærebant ergo eum apprehendere : et exivit de manibus eorum.

40 * Et abiit iterum trans Jordannem in eum locum, ubi erat Joannes baptizans primum : et mansit illic : * et multi venerunt ad eum, et dicebant : Quia Joannes quidem signum fecit nullum.

42 * Omnia autem quæcumque dixit Joannes de hoc, vera erant. Et multi crediderunt in eum.

en gelooven dat de Vader in mij is, en ik in den Vader¹. * Zij zochten dan² hem te vatten: doch hij ontging hunne handen.

* En hij ging wederom over de Jordaan naar die plaats, waar Joannes in het eerst doopte³: en hij bleef aldaar: * en velen kwamen⁴ tot hem, en zeiden: Joannes heeft wel geen enkel teeken gedaan. * Maar alles wat Joannes van dezen gezegd heeft, was waar. En velen geloofden in hem

1) Zie de voorgaande noot.

2) *Zij zochten dan*, omdat hij zijne eenheid met den Vader (vs 30) staande hield, hem te vatten, waarschijnlijk met het doel om hem als godsasteraar aan het Sanhedrin over te leveren. Doch het bleef wederom, gelijk vroeger (7, 30), bij den wil, en kwam niet tot de daad: *Zijne ure was nog niet gekomen*.

3) t. w. te Bethanië, aan de overzijde (de oostzijde) der Jordaan gelegen. Vgl. Jo 1, 28, en de aantekening. Aldaar doopte Joannes in het eerst, doch naderhand bediende hij zijnen boetdoop te Ænnon, nabij Salim. Zie Jo 3, 22.

4) *En velen kwamen*, enz. De zin van vs 41 en 42 is deze: *Velen* uit die landstreek kwamen aldaar tot Jesus en geloofden in hem als den beloofden Messias, omdat alles, wat zij van Jesus zagen en hoorden, volmaakt overeenstemde met hetgeen de Dooper hun gezegd had aangaande den Messias, die na hem zoude optreden. *Joannes*, zeiden zij, *heeft wel* is waar *geen enkel teeken*, geen enkel wonderwerk, *gedaan* ter bevestiging van zijne goddelijke zending en prophetische waardigheid; maar er bestaat nogtans geene reden om aan zijne getuigenis aangaande Jesus' Messiaschap te twijfelen: want *al wat hij van dezen*, van Jesus, *gezegd*, voorzgd, *heeft*, was waar; wij hebben het of zelven gezien, of van geloofwaardige getuigen gehoord. — De ondervinding der waarheid van hetgeen Joannes aangaande den persoon van Jesus voorzgd had, was voor hen eene beweegreden om in hem den Messias te erkennen.

ELFDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Terwijl Jesus zich nog ophoudt in Bethabara, laten Martha en Maria hem weten, dat haar broeder Lazarus, dien hij liefhad, krank lag, vs 1—3. Op dit berigt antwoordt Jesus geheimzinnig, dat die krankheid niet *ter dood* zoude wezen, maar strekken moest ter verheerlijking van God. vs 4. Na nog twee dagen vertoevens ter plaatse waar hij was, gaat Jesus naar Judea met zijne leerlingen, ofschoon zij hem die reis hadden afgeraden. Vóór hun vertrek vernemen zij van hem, dat Lazarus alreeds gestorven was, vs 5—16. In de nabijheid van Bethanië komt Martha Jesus te gemoet; zijn gesprek met haar, vs 17—27. Maria, door hare zuster op Jesus' bevel van zijne aankomst verwittigd, gaat ijlings naar hem toe, en wordt derwaarts gevolgd door verscheidene van hare bekenden, die uit Jerusalem naar Bethanië gekomen waren, om de beide zusters over het verlies van haren broeder te troosten, vs 28—33. Jesus komt naar het graf van Lazarus met weenende oogen, hetwelk door sommigen, die hem daarheen vergezelden, ten nadeele van Jesus verklaard wordt, vs 34—37. De opwekking van Lazarus, vs 38—44. Vele der ooggetuigen van dit wonderwerk gelooven in Jesus, doch sommigen van hen, hardnekkig in hun ongelooft, gaan aan de Phariseërs berigt geven van het gebeurde, voorzeker niet met de beste bedoelingen, vs 45, 46. Daarop vergadert het Sanhedrin, en het besluit is, dat men Jesus ter dood moet brengen. Onwetend propheteert Caïphas de vrucht van Jesus' dood, vs 47—53. Jesus vertrekt met zijne leerlingen naar de stad Ephrem. Een bevel van het Sanhedrin, gegeven met het doel om Jesus gevangen te nemen, vs 54—56.

1	* Erat autem quidam languens Lazarus a Bethania, de castello Mariæ, et Marthæ sororis ejus.	1	* Doch ¹ er was iemand krank Lazarus van Bethanië ² , uit het vlek van Maria, en hare zuster
2	* (Maria autem erat, quæ unxit Dominum unguento, et exersit pedes ejus capillis suis: cujus frater Lazarus infirmabatur.) (Mt 26, 7. Inf 12, 3. Lc 7, 37.)	2	Martha. * (Maria nu was die, welke den Heer met balsem zalfde, en zijne voeten met hare haren afdroogde ³ : en háár broeder Lazarus was krank). * Zijne
3	* Miserunt ergo sorores ejus ad eum dicentes: Domine, ecce quem amas infirmatur. * Au-	3	zusters zonden dan tot hem zeggende ⁴ : Heere! zie, dien gij liefhebt is krank. * Jesus nu
4		4	

1) *Doch*. De krankheid van Lazarus maakte een einde aan Jesus' verblijf (10, 40) in Perea.

2) *Lazarus van Bethanië*, d. i. uit Bethanië geboortig. Dat hij ook aldaar thans krank lag, blijkt uit het geheele verhaal. Het Bethanië, waarvan hier gesproken wordt, lag aan den Olijfsberg, op een half uur afstands van Jerusalem, zuidoostelijk. Een ander Bethanië was gelegen aan de overzijde van de Jordaan. Zie noot 8 op bl. 500. Maar dat het eerste Bethanië hier gemeend is, toont het beschrijvend bijvoegsel: *uit het vlek van Maria, en hare zuster Martha*. De Evangelist onderstelt, dat dit zusterpaar zijnen lezers uit het verhaal van Lukas (10, 36—40) alreeds bekend is.

3) De Evangelist onderstelt wederom dat zijne lezers van deze zalving weten uit de Evangelie-geschiedenissen van Mt (26, 6, volgg.), en van Mk (14, 3, volgg.); doch daar geen van beiden den naam genoemd had der vrouw, die aan Jesus die zalving verrigtte, zoo wilde hij, van Maria gewagende, het verhaal van die Evangelisten aanvullen door den naam dier godsdienstige vrouw te doen kennen.

4) *zeggende*. Versta dit zoo, alsof er geschreven stond: *en zij lieten hem deze boodschap*

diens autem Jesus dixit eis : dit hoorende zeide tot hen¹ :
 Infirmas hæc non est ad mor- Deze krankheid is niet ter dood²,
 tem, sed pro gloria Dei, ut glo- maar voor de eer van God, op-
 rificetur Filius Dei per eam. dat de Zoon van God daardoor
 5 * Diligebat autem Jesus Mar- verheerlijkt worde. * Jesus nu
 tham, et sororem ejus Mariam, 5 had Martha, en hare zuster
 6 et Lazarum. * Ut ergo audivit 6 Maria, en Lazarus lief³. * Als
 quia infirmabatur, tunc quidem 6 hij dan gehoord had dat hij
 mansit in eodem loco duobus krank was, toen bleef hij wel
 diebus. terzelfde plaats nog twee dagen.
 7 * deinde post hæc dixit disci- * doch voorts daarna zeide hij
 pulis suis : Eamus in Judæam 7 tot zijne leerlingen : Laat ons
 iterum. * Dicunt ei discipuli 7 wederom naar Judea gaan! * De
 8 Rabbi, nunc quærebant te Judæi 8 leerlingen zeiden tot hem⁴: Rab-
 lapidare, et iterum vadis illuc? bi! zoo even⁵ nog zochten de
 9 * Respondit Jesus : Nonne duo- Joden u te steenigen, en gaat gij
 decim sunt horæ diei? Si quis wederom derwaarts? * Jesus
 ambulaverit in die, non offendit, 9 antwoordde: Zijn er niet⁶ twaalf
 quia lucem hujus mundi videt : 9 uren in den dag⁷? Zoo iemand bij

brengen : Heere! zie, dien gij liefhebt, enz. En daarmede gaven zij tegelijk hare bede te kennen, dat Jesus wilde komen om hem te genezen. — De plaats waar Jesus zich thans bevond (vgl 10, 10), was ongeveer tien uren van Bethanië verwijderd.

1) tot hen, tot de boden, door Maria en Martha tot Jesus afgevaardigd.

2) Deze krankheid is niet ter dood, zij heeft niet tot doel een einde te maken aan Lazarus' leven, maar zij moet dienen voor de eer van God. De woorden die volgen : opdat de Zoon van God daardoor verheerlijkt worde, beteekenen niet nog eene andere goddelijke bedoeling bij deze krankheid van Lazarus, maar zij bevatten eene verklaring van het voorafgaande : voor de eer van God; zij geven namelijk de wijze te kennen, waarop die bevordering der eere Gods zoude plaats hebben. De zin van het geheele vers is dan : Deze krankheid is Lazarus niet overgekomen, opdat zij een einde zoude maken aan zijn leven, maar opdat, door de openbaring der heerlijkheid van Gods Zoon, waartoe die krankheid gelegenheid zal geven, God verheerlijkt worde. — Jesus noemt zich den Zoon van God in dien zin, waarin hij in het voorgaande hoofdstuk, vs 37, God zijnen Vader noemde en aangaande zijnen persoon zeide (vs 50) : Ik, en de Vader wij zijn één.

3) De God-mensch had als mensch eene bijzondere (natuurlijke) liefde van vriendschap voor dit huisgezin van Bethanië. — Het wonderwerk der opwekking van Lazarus moest, naar Gods wil, zóó geschieden als het geschied is : om deze reden, en niet uit onverschilligheid omtrent dit huisgezin (vs 5), wachtte Jesus nog twee dagen voordat hy naar Bethanië ging.

4) Uit bezorgdheid voor het leven van hunnen Meester, willen zij hem de reis naar Judea afraden.

5) Zie Jo 10, 31.

6) Zijn er niet, enz. In een zinnebeeldig antwoord (vs 9, 10), geeft Jesus hun te kennen, dat hij voor alsnog wel naar Judea kon opgaan en daar vertoeven, zonder in de handen zijner vijanden te vallen; even als iemand, die bij het daglicht wandelt, geen gevaar loopt van zich ergens aan te stooten.

7) twaalf uren in den dag. Sedert hunne terugkomst uit de Babylonische ballingschap verdeelden de Joden den tijd van den opgang der zon tot aan haren ondergang in twaalf uren. Vgl. noot 3 op bladz. 129. Zijn er niet twaalf uren in den dag? De zin dezer vraag is : het is wel alreeds laat op den dag, maar toch is de dag nog niet ten einde. — En de twaalf uren daglicht beteekenen hier zinnebeeldig den in Gods raadsbesluit bepaalden levensstijd van Jesus op deze aarde.

10 * si autem ambulaverit in nocte,
offendit, quia lux non est in eo.
11 * Hæc ait, et post hæc dixit
eis: Lazarus amicus noster dor-
mit: sed vado ut a somno ex-
citem eum. * Dixerunt ergo
12 discipuli ejus: Domine, si dor-
mit, salvus erit. * Dixerat au-
tem Jesus de morte ejus: illi
13 autem putaverunt quia de dor-
mitione somni diceret. * Tunc
14 ergo Jesus dixit eis manifeste:
Lazarus mortuus est: * et gau-
15 deo propter vos, ut credatis,
quoniam non eram ibi. sed ea-
16 mus ad eum. * Dixit ergo Tho-
mas, qui dicitur Didymus, ad
condiscipulos: Eamus et nos, ut
moriatur cum eo.

dag wandelt, stoot hij zich niet,
omdat hij het licht dezer wereld
ziet¹: * maar wandelt hij bij
10 nacht, hij stoot zich, omdat het
licht niet bij hem is². * Dit sprak
11 hij, en daarna zeide hij tot hen:
onze vriend Lazarus is in rust:
maar ik ga om hem uit den slaap
te wekken. * Zijne leerlingen
12 zeiden dan: Heere! indien hij
rust, zal hij gezond worden³.
* Jesus nu had gesproken van
13 zijnen dood: maar zij meenden
dat hij sprak van de rust des
slaaps. * Alstoen dan zeide Jesus
14 hun klaarlijk: Lazarus is ge-
storven: * en om uwentwil⁴,
15 opdat gij gelooven moogt, ben ik
blijde dat ik daar niet was. doch
16 laat ons tot hem gaan⁵! * Thomas
dan, Didymus⁶ genaamd, zeide
tot zijne medeleerlingen: Laat
ook ons gaan, om met hem te
sterven⁷!

1) omdat hij, in het daglicht wandelende, ziet waar hij gaat. *Het licht dezer wereld* is het licht 't welk deze wereld verlicht, de zon.

2) Jesus' dag was voorbij en het was nacht voor hem geworden, toen zijne ure gekomen was. Jo 17, 1. Toen ook viel hij (vrijwillig) in de handen zijner vijanden, als gelijkende naar iemand, die, daar hij des nachts wandelt, zich stoot en struikelt, niet ziende waar hy gaat, omdat het licht niet bij hem is, omdat het daglicht hem niet beschijnt.

3) Die woorden van Jesus: *Lazarus is in rust*, verstonden zij van de rust des slaaps, en niet van de rust des grafs, welke rust Jesus bedoelde. Sliep Lazarus, meenden zij, het was een gunstig teeken dat hij van zijne ziekte zoude hersteld worden. En zij bedoelden daardoor te kennen te geven, dat het derhalve noodeloos was naar Judea te gaan.

4) *om uwentwil*. Wat dit beteekent wordt verklaard door het bijgevoegde: *opdat gij gelooven moogt*, d. i. opdat gij door hetgeen nu geschieden zal (Lazarus' opwekking uit de dooden) in uw geloof in mij versterkt en bevestigd wordet. Vgl. Jo 2, 11; 12, 19. Ware Jesus te Bethanië tegenwoordig geweest, dan hadde hij op Martha en Maria's bede hunnen broeder van zijne krankheid genezen; en in dat geval zoude het zooveel treffender wonderwerk van Lazarus' opwekking niet geschied zijn.

5) *tot hem*, naar Judea, tot Lazarus.

6) *Thomas*, onder de Christenen uit de heidenen (de Grieken) *Didymus* genaamd. *Didymus*, dat *tweeling* beteekent, is de Grieksche overzetting van het Arameesche *Thoma(s)*, den naam van een der twaalf Apostelen van Jesus.

7) De leerlingen, beducht ook voor hun eigen leven (vgl. vs 8), aarzelen, naar het schijnt, om Jesus naar Judea te vergezellen. Thomas moedigt hen echter daartoe aan: Volgen wij onzen Meester, zegt hij, om, als het zoo geschieden moet, ook met hem te sterven! Thomas ontdekt hier zijn ongelooft aan Jesus' woorden (vs 9, 10); of had hij misschien den zin daarvan niet genoeg begrepen?

17 * Venit itaque Jesus: et invenit
 18 eum quattuor dies jam in monu-
 mento habentem. * (Erat autem
 19 Bethania juxta Jerosolymam
 quasi stadiis quindecim.) * Multi
 autem ex Judæis venerant ad
 20 Martham, et Mariam, ut conso-
 larentur eas de fratre suo. * Mar-
 tha ergo ut audivit quia Jesus
 venit, occurrit illi: Maria autem
 21 domi sedebat. Dixit ergo Martha
 ad Jesum: Domine, si fuisses
 22 hic, frater meus non fuisset mor-
 tuus: * Sed et nunc scio quia
 quæcumque poposceris a Deo,
 23 dabit tibi Deus. * Dicit illi Jesus:
 24 Resurget frater tuus. * Dicit ei
 Martha: Scio quia resurget in
 resurrectione in novissimo die.
 25 (Lc 14, 14. Sup 5, 29.) * Dixit
 ei Jesus: Ego sum resurrectio,
 et vita: qui credit in me, etiam

* Jesus kwam dan¹: en bevond²
 dat hij reeds sedert vier dagen
 in het graf was³. * (Bethanië nu
 was nabij Jerusalem omtrent
 vijftien stadiën⁴ van daar.) * En
 vele uit de Joden⁵ waren tot
 Martha, en Maria gekomen, om
 haar te troosten over haren
 broeder⁶. * Martha dan toen zij
 hoorde dat Jesus kwam, ging
 hem te ontmoet⁷: doch Maria zat
 te huis⁸. * Martha zeide dan tot
 Jesus: Heere! waart gij hier
 geweest, mijn broeder zou niet
 gestorven zijn⁹: * Maar ook nu
 weet ik dat al wat gij van God
 mogt vragen, God het u geven
 zal¹⁰. * Jesus zeide tot haar: Uw
 broeder zal verrijzen¹¹! * Martha
 zeide tot hem: Ik weet dat hij
 zal verrijzen bij de verrijzenis
 ten jongsten dage¹². * Jesus zeide

1) kwam dan in de nabijheid van Bethanië. Zie vs 30.

2) bevond, vernam uit hetgeen men hem berigtte, ofschoon hij dat berigt geenszins behoefde, om te weten wat er geschied was. Vgl Jo 6, 62, en noot 6 op bladz. 554.

3) Tusschen Bethanië en de plaats waar Jesus zich bevond, toen hij de tijding kreeg van Lazarus' krankheid, is een afstand van ongeveer tien uren.

4) iets meer dan een half uur gaans. De Evangelist teekent dezen afstand aan om begrijpelijk te maken, wat hij vervolgens verhaalt.

5) Vele uit de Joden van Jerusalem (vs 18), ook zulke die vijandig tegen Jesus gezind waren. Zie vs 37 en 46.

6) Voor de pligtpleging van rouwbeklag waren bij de Joden zeven dagen gesteld.

7) Jesus was Bethanië nog niet ingegaan en vertoefde op eenigen afstand van het vlek, toen Martha zijne aankomst vernam; en zij ging hem te ontmoet, zonder vooraf (zie vs 28 en 29) deze blijde tijding aan hare zuster mede te deelen. Het blijkt niet, dat Martha in haar huis was, toen Jesus' aankomst haar berigt werd.

8) Maria zat te huis. Het was bij de Joden gewoonte, de bezoeken van rouwbeklag zittend te ontvangen.

9) Gy zoudt hem door uwe wonderkracht van zyne krankheid genezen hebben.

10) Hiermede gaf Martha, Jesus' antwoord (vs 4) indachtig, zijdelings haar vrouwen te kennen, dat Jesus door zijn gebed van God de magt kon ontvangen, om haren broeder in het leven terug te roepen. Martha's geloof, als hieruit blijkt, was nog zeer gebrekkig.

11) Jesus weet wat Martha hoopt en verlangt, en hij antwoordt haar: Uw broeder zal verrijzen, willende daarmede zeggen: Ik zal uwen broeder wederom in het leven terugroepen. Doch dien zin hechtte Martha niet aan Jesus' woorden.

12) Jesus' woorden: uw broeder zal verrijzen, waren dubbelzinnig; want zij konden ook beteekenen: wees getroost! uw broeder is niet voor altijd gestorven; eens komt de dag, dat hij wederom leven zal! In dien zin verstond Martha Jesus' woorden, en hare hoop op Lazarus' opwekking door Jesus zal daarbij wel grootendeels verdwe-

si mortuus fuerit, vivet : (Sup
 26 6, 40) * et omnis, qui vivit, et
 credit in me, non morietur in
 27 æternum. Credis hoc? * Ait
 illi : Utique Domine, ego cre-
 didi, quia tu es Christus filius
 Dei vivi, qui in hunc mundum
 venisti.
 28 * Et cum hæc dixisset, abiit,
 et vocavit Mariam sororem suam

tot haar : Ik ben de verrijzenis,
 en het leven¹: die in mij gelooft²,
 al is hij ook gestorven, zal leven:
 * en een iegelijk, die leeft, en in
 26 mij gelooft, zal in eeuwigheid
 niet sterven! Gelooft gij dit³?
 * Zij zeide tot hem : Ja Heere!
 27 ik geloof, dat gij de Christus
 zijt⁴ de zoon des levenden Gods⁵,
 die in deze wereld gekomen zijt⁶.
 * En toen zij dit gezegd had.
 28 ging zij heen⁷, en riep heimelijk⁸

nen zijn. — De Zaligmaker schijnt met opzet dubbelzinnig gesproken te hebben, om daardoor van Martha een antwoord te krijgen, dat hem gelegenheid gave tot verbetering van haar nog gebrekkig geloof (*al wat gij van God mogt vragen*, vs 22 aangaande zijnen persoon).

¹) *Ik ben de verrijzenis*, dat is : Ik zelf ben de verrijzenis, waarvan gij spreekt, en door mijne eigene magt zal ik de dooden doen verrijzen (vgl 5, 28 ; 6, 39, 40). Hieruit kon Martha begrijpen, dat hij, die tot haar sprak, niet noodig had van God de magt te vragen, om haren broeder te kunnen doen herleven. De Zaligmaker voegde er bij : *en (ik ben) het leven* ; en door *het leven* bedoelde hij niet het natuurlijk even der opgewekten uit de dooden, maar *het eeuwige leven*, dat leven waarvan hij sprak toen hij zeide (3, 36) : *Wie in den Zoon gelooft, heeft het eeuwige leven*. Die woorden ; *ik ben het leven*, beteekenen dan : Ik zelf ben ook *het leven*, d. i. de bron en de gever des eeuwigen levens. Dit *eeuwige* leven vangt aan voor den mensch op deze wereld door de regtvaardigmaking, dat is door de vergiffenis der zonden en de heiligmakende genade, die hem verleend worden, indien hij gelooft. Vgl noot 4 op bladz. 494, en noot 2 op bladz. 521.

²) *die in mij gelooft, zal leven*, zal dat eeuwige leven hebben, *al is hij ook* lichamenlijk gestorven ; *en een iegelijk, die leeft*, nog niet lichamenlijk gestorven is, *en in mij gelooft, zal in eeuwigheid niet sterven*, hij zal nooit (tenzij door zijne schuld) beroofd worden van dat eeuwige leven, dat hem door het geloof geschonken is. — De gedachte in de laatste helft van vers 25 in positieven vorm uitgedrukt, wordt in vs 26 in negatieven vorm herhaald.

³) *Gelooft gij dit?* Gelooft gij, dat ik de opstanding ben en het leven (vs 25)?

⁴) Martha heeft den zin van Jesus' woorden (vs 25 en 26) niet genoegzaam begrepen, en haar bevestigend antwoord op zijne vraag : *Gelooft gij dit*, is de belijdenis van een ingewikkeld geloof. Zij gelooft, dat Jesus waarlyk de beloofde Messias is, en in dat geloof gelooft zij alles wat hij haar aangaande zijnen persoon verkondigde. Haar zeggen : *Ik geloof dat gij de Christus* (de Messias) *zijt*, beteekent niet, dat zij dit nu eerst geloofde ; maar de kracht van het Grieksche woord hier gebezigd vordert dezen zin : *Ik heb geloofd en geloof nog*, of ; *Dit is mijn geloof, dat gij zijt*, enz.

⁵) *de zoon des levenden Gods*. Naar het oordeel van Kardinaal Toletus (ad h. 1.), Jansenius van Gent (ad h. l.) en andere uitleggers, met welke wij gaarne instemmen, verstond Martha deze benaming van *zoon des levenden Gods* in een dergelijken zin, als in welken wij gezegd hebben, dat zij door Nathanaël (1, 49) gebezigd, en door den blindgeborene (9, 35—88) verstaan was geworden. Zie het aangeteekende op die beide plaatsen.

⁶) *die in deze wereld gekomen zijt*. Daarvoor staat in den Griekschen tekst : *die in deze wereld komen zou*, de beloofde Messias.

⁷) *ging zij heen* ; en zij deed dit op Jesus' bevel ; want zij zegt tot hare zuster ; *De Meester roept u*. Ondertusschen vertoefde Jesus nog buiten Bethanië. Jesus wilde, dat beide zusters zouden tegenwoordig zijn bij de opwekking van haren broeder.

⁸) *heimelijk*. Men denke Maria te midden van sommige uit die Jerusalemsche Joden

29 silentio, dicens : Magister adest,
 et vocat te. * Illa ut audivit, sur-
 30 git cito, et venit ad eum : * non-
 dum enim venerat Jesus in ca-
 stellum : sed erat adhuc in illo
 loco, ubi occurrerat ei Martha.
 31 * Judæi ergo, qui erant cum ea
 in domo, et consolabantur eam,
 cum vidissent Mariam quia cito
 surrexit, et exiit, secuti sunt eam
 dicentes : Quia vadit ad monu-
 32 mentum, ut ploret ibi. * Maria
 ergo, cum venisset ubi erat Jesus,
 videns eum, cecidit ad pedes
 ejus, et dicit ei : Domine, si
 fuisses hic, non esset mortuus
 33 frater meus. * Jesus ergo, ut
 vidit eam plorantem, et Judæos,
 qui venerant cum ea, plorantes,
 infremuit spiritu, et turbavit se-
 34 ipsum, * et dixit : Ubi posuistis
 eum? Dicunt ei : Domine, veni, et

hare zuster Maria, zeggende :
 De Meester is daar, en roept u !
 * Zij dit gehoord hebbende, staat
 29 haastig op, en gaat tot hem :
 * want Jesus was nog niet in het
 30 vlek gekomen : maar was nog op
 de plaats, waar Martha hem te
 ontmoet kwam. * De Joden dan,
 31 die met haar in huis waren, en
 haar troostten, ziende dat Maria
 haastig opstond, en uitging, volg-
 den haar¹ zeggende : Zij gaat
 naar het graf toe, om daar te
 weenen ! * Maria dan, gekomen
 32 zijnde waar Jesus was, en hem
 ziende, viel aan zijne voeten
 neder, en zeide tot hem : Heere !
 waart gij hier geweest, mijn
 broeder zou niet gestorven zijn.
 * Jesus dan, toen hij haar zag
 33 weenen, en de Joden, die met
 haar gekomen waren, zag weenen,
 vergramde zich in zijn gemoed²,
 en ontroerde zich zelven³, * en
 34 hij zeide : Waar hebt gij hem
 gelegd⁴ ? Zij zeiden tot hem :

(vs 19), die gekomen waren om haar en hare zuster te troosten. Zie vs 31. Martha wilde niet, dat deze bezoekers vernemen zouden, dat Jesus was aangekomen ; en daarom zeide zij dit zóó aan hare zuster, dat de aanwezenden het niet hooren konden.

¹) volgden zij haar. Het was eene gewoonte bij de Joden, hunne bloedverwanten, in de eerste dagen na hun overlijden, bij hunne graven te beweenen. Dat, meenden zij, ging ook Maria nu doen, en uit pligtpleging en deelneming in hare droefheid volgden zij haar.

²) vergramde zich in zijn gemoed, d. i. inwendig, zonder door eenig woord of eenig uiterlijk teeken te kennen te geven tegen wien hij zich vergramde, en doende alleen het geluid hooren van iemand die van eenig misnoegen vervuld is. Naar het gevoelen van Toletus, hetwelk ons zeer aannemelijk voorkomt, vergramde zich Jesus over het ongeloof der Joden, tot welks bestrijding door middel van een allerschitterendst wonderwerk, de Voorzienigheid beschikt had dat Lazarus zoude sterven, iets wat oorzaak was van zooveel jammer en tranen voor zijne zusters en vrienden (vs 33). Zonder dit halsstarrig ongeloof der Joden, meent Toletus, ware Lazarus niet krank geworden en niet gestorven.

³) en ontroerde zich zelven. Op die vergramming volgde eene gemoedsaandoening van droefheid om het afsterven van *zijn vriend* (vs 5 en 11), en van deelneming in de droefheid der weenenden, die hem omringden (vs 33). Door deze gemoedsaandoening, welke hij toeliet, *ontroerde hij zich zelven*. Bij den God-mensch waren *toorn* en *droefheid* geene aandoeningen of *passies*, gelijk zij dit zijn bij ons, maar het waren bij hem vrije handelingen of *daeden*. Zie hierover noot 1 op bladz. 183.

⁴) En hij zeide, namelijk tot Maria en Martha : *Waar hebt gij hem gelegd* ? Jesus spreekt hier als enkel mensch, en verneemt als zoodanig naar de plaats, waar Lazarus begraven lag.

35 vide. * Et lacrymatus est Jesus.
 36 * Dixerunt ergo Judæi : Ecce
 37 quomodo amabat eum. * Quidam
 autem ex ipsis dixerunt : Non
 poterat hic, qui aperuit oculos
 cæci nati, facere ut hic non mo-
 reretur ? (*Sup* 9, 6.)
 38 * Jesus ergo rursum fremens
 in semetipso, venit ad monumen-
 tum. erat autem spelunca : et lapis
 39 superpositus erat ei. * Ait Jesus :
 Tollite lapidem. Dicit ei Martha
 soror ejus, qui mortuus fuerat :
 Domine, jam foetet, quatrduanus

Heere, kom, en zie ! * En Jesus
 weende¹. * De Joden zeiden dan :
 Zie hoe lief hij hem had² ! * Doch
 sommigen³ uit hen zeiden : Kon
 hij, die de oogen van den blind-
 geborene heeft geopend, niet
 maken dat deze niet stierve⁴ ?
 * Jesus dan wederom in zich
 38 zelve vergrammende⁵, kwam
 aan het graf. het was eene spe-
 lonk⁶ : en een steen lag er op⁷.
 * Jesus zeide : Neemt den steen
 39 weg ! Martha, de zuster des ge-
 storvenen, zeide tot hem : Heer !
 hij riekt al, want hij is van vier
 dagen⁸. * Jesus zeide tot haar :
 40 Heb ik u niet gezegd dat zoo gij
 gelooft, gij Gods heerlijkheid

1) *Jesus weende*. Hij liet thans zijn gevoel van droefheid in tranen uitbreken. Vgl. noot 3 op bl. 605.

2) *Zie hoe lief hij hem had*, toen hij nog leefde, daar zulk een persoon als hij is, tranen kan schreien om zijnen dood ! Zoo oordeelden, en te regt, de meeste (vs 45) van die troostende vrienden, die zich in de woning van den overledene bij Martha bevonden, en haar, toen zij opstond en haar huis verliet, gevolgd waren, meenende dat zij naar het graf ging om aldaar te weenen (vs 31).

3) *Doch sommigen uit hen*, vijandig tegen Jesus gezind, willen uit zijne tranen ook een bewijs getrokken hebben, dat hij onmagtig was geweest om Lazarus van zijne krankheid te genezen. Zij redeneren zóó : Hij weent om Lazarus, derhalve is hij bedroefd over zijnen dood, en bijgevolg heeft hij dien niet kunnen beletten. — Zij geven tegelijk ook daarmede hunnen twijfel te kennen aan de waarheid der geneezing van dien blindgeborene (9), kon hij, meenen zij, aan een blindgeborene de oogen openen, dan nog veel gemakkelijker eenen kranke genezen ! En toch den kranken Lazarus heeft hij niet kunnen genezen !

4) *dat deze niet stierve*. Naar het Grieksch : *dat ook deze niet stierve* ; welk ook eigenlijk behoort tot het voorafgaand *niet maken*. De zin is : kon hij, even als hij dien blindgeborene heeft ziende gemaakt, ook niet maken, dat deze niet stierve ?

5) *wederom in zich zelve zich vergrammende*. Zie noot 2 op bl. 605. Het boosaardig gezegde van die *sommigen* (vs 37) was daarvan de aanleidende oorzaak.

6) De Joden begroeven hunne dooden buiten de stad of het vlek ; en hunne begraafplaatsen waren gewoonlijk spelonken of holen, hetzij door de natuur aangeboden, hetzij door de kunst uitgehouwen in de rotsen, zoo veelvuldig op den bodem van Palestina. Sommige van die grafspelonken waren onder den grond, en men ging er in neder langs trappen ; andere waren gelijkvloers. Een zware steen, op of tegen het graf gelegd, sloot de opening daarvan.

7) *een steen lag er op*. Naar den Griekschten tekst kan men hier ook vertalen : *een steen lag er tegen aan*.

8) Martha geeft hier een bewijs van hare onstandvastigheid : kort te voren had zij betuigd (vs 21, 22) te gelooven, dat het in Jesus' magt stond haren broeder te doen herleven ; en nu, misschien noch geen uur daarna, heeft zij dat vertrouwen reeds niet meer. Jesus beval den steen weg te nemen, om Lazarus op te wekken, en zoo begreep ook Martha dit bevel ; maar Jesus zou, meende zij, te vergeefs beproeven een lijk te doen herleven, dat reeds tot den staat van beginnende verrotting was overgaan.

40 est enim. * Dicit ei Jesus: Nonne 41
 dixi tibi quoniam si credideris, 42
 videbis gloriam Dei? * Tulerunt 43
 ergo lapidem: Jesus autem ele- 44
 vatis sursum oculis, dixit: Pater 41
 gratias ago tibi quoniam audisti 42
 me. * ego autem sciebam quia 43
 semper me audis, sed propter 44
 populum, qui circumstat, dixi: ut 41
 credant quia tu me misisti. * Hæc 42
 cum dixisset, voce magna clama- 43
 vit: Lazare veni foras. * Et 44
 statim prodiit qui fuerat mor- 41
 tuus, ligatus pedes, et manus 42
 institis, et facies illius sudario 43
 zien zult¹? * Zij namen dan den 41
 steen weg: en Jesus² hief zijne 42
 oogen opwaarts³, en zeide: 43
 Vader! ik dank u dat gij mij 44
 verhoord hebt⁴! * ik wist wel 41
 dat gij mij altijd verhoort⁵, maar 42
 ik zeide dit⁶ om de schare, die 43
 rondom staat: opdat zij gelooven 44
 dat gij mij gezonden hebt. * Toen 41
 hij dit gezegd had, riep hij met 42
 luider stemme: Lazarus kom 43
 uit! * En terstond kwam de ge- 44
 storvene uit, aan voeten, en han- 41
 den met windeldoeken gebonden, 42
 terwijl zijn aangezicht met een 43
 zweetdoek omwonden was⁷.

1) De Zaligmaker wekt Martha's (vs 21, 22, 27) geloof aan zijne magt weder op, door haar te herinneren, wat hij haar kort te voren gezegd had, namelijk dat zij *Gods heerlijkheid*, Gods heerlijke magt, zoude zien, indien zij geloofde. Want ook dit had de Zaligmaker in zijn gesprek met Martha (vs 21—28) haar gezegd. Kortheidshalve echter liet de Evangelist het na, dit aldaar op te teekenen, omdat het hier toch wederom moest vermeld worden. Evenzoo laat hij Martha aan Maria zeggen: *De Meester roept u*, zonder vooraf verhaald te hebben, dat Jesus aan Martha bevolen had hare zuster te roepen.

2) toen de steen nu was weggenomen, en Jesus bij het open graf stond.

3) *Jesus hief zijne oogen opwaarts* ten hemel, om daardoor te kennen te geven, dat hij, als mensch, van God de magt had om te doen, wat hij nu doen ging. Vgl. Mt 14, 19.

4) *Vader! ik dank u*, enz. De God-mensch noemt God zijnen *Vader* als de Zoon Gods, als God van God; en hij wordt verhoord en dankt als mensch; en zijn *verhoord worden* bestond daarin, dat die opwekking van Lazarus, welke hij thans *begeerde* met *zijn* menschenlijken wil, ook gewild werd door zijnen *Vader*; want van een eigenlijik gezegd *gebed*, door den Zaligmaker tot God thans opgezonden, zegt de Evangelist geen enkel woord.

5) *ik wist wel dat gij mij altijd verhoort*. Zijn menschenlijke wil, als zijnde altijd bewogen en bestuurd door den drieëenigen God, wil altijd en in alles datgene, wat volmaaktelijk met den wil Gods overeenstemt. Daarom zeide hij: *Vader, ik heb u dank gezegd*, omdat gij mij verhoord hebt; doch ik deed dit niet, als konde ik er aan twijfelen of gij mij verhooren zoudt; want *ik wist wel dat gij mij altijd verhoort*, daar mijn wil altijd en in alles overeenkomstig is met den uwen; *maar ik zeide dit* (deze woorden: *omdat gij mij verhoord hebt*) *om de schare die rondom staat, opdat zij gelooven, dat gij mij gezonden hebt*. Daaruit namelijk, dat het wonderwerk, hetwelk Jesus thans ging verrigten, terstond op zijn dankgebed volgde, daaruit moest ten volste blijken, dat hij waarlijk van God gezonden was. Want het gezond verstand leerde, dat God geen wonderwerk doen kon ten behoeve van iemand, die zich valschenlijik voor een Godsgezant uitgaf.

6) *maar ik zeide dit*, deze woorden: *omdat gij mij verhoord hebt*. Zie de voorgaande noot.

7) Lazarus komt zijn graf zóó uit, als hij daarin gelegd was geworden, namelijk, met een zweetdoek om het hoofd, en het overige ligchaam in een Sindon (Mt 27, 59. Mk 15, 46. Lk 23, 53) of linnen kleed gewikkeld en met windeldoeken omwonden in dier voege, dat daardoor zoowel de beide handen als de beide voeten vastgebonden waren. Lazarus kwam zijn graf uit, zegt de Evangelist, *aan voeten, en*

- erat ligata. Dixit eis Jesus :
 Solvite eum, et sinite abire.
 45 * Multi ergo ex Judæis, qui ve-
 nerant ad Mariam, et Martham,
 et viderant quæ fecit Jesus, cre-
 46 diderunt in eum. * Quidam au-
 tem ex ipsis abierunt ad Phari-
 sæos, et dixerunt eis quæ fecit
 Jesus.
 47 * Collegerunt ergo Pontifices
 et Pharisei concilium, et dice-
 bant : Quid facimus, quia hic
 48 homo multa signa facit? * Si di-
 mittimus eum sic, omnes credent
 in eum : et venient Romani, et
 tollent nostrum locum, et gentem.
 49 * Unus autem ex ipsis Caiphas
 nomine, cum esset Pontifex anni
 Jesus zeide tot hen : Maakt hem
 los, en laat hem heengaan¹ !
 * Velen dan uit de Joden, die
 tot Maria, en Martha gekomen
 waren², en gezien hadden wat
 Jesus gedaan had, geloofden in
 hem. * Maar sommigen³ uit hen
 gingen tot de Phariseërs, en
 zeiden hun wat Jesus gedaan
 had.
 * De Opperpriesters en de
 Phariseërs dan vergaderden den
 raad⁴, en zeiden : Wat staat
 ons te doen⁵, daar deze mensch
 vele teekenen doet? * Als wij
 hem zóó laten begaan, zullen
 allen in hem gelooven : en de
 Romeinen zullen komen, en
 onze plaats, en ons volk nemen.
 * Doch één uit hen⁶ met name

handen met windeldoeken gebonden. Sloten nu de windeldoeken zijne voeten zóó nauw bij elkander, dat zij zelfs het vooruitschuiven daarvan volstrekt beletteden, dan moet men aannemen, dat die windeldoeken, door een bijkomend wonderwerk, in die mate zijn los gemaakt, dat zij hem in staat stelden om, hoe moeilijk dan ook, toch eenigzins te kunnen gaan. De zweetdoek, indien hij zijn aangezicht ook zoo geheel bedekte, dat zelfs de oogen niet vrij bleven, heeft toch dermate doorschijnend kunnen zijn, dat de herlevende zich heeft kunnen rigten naar het daglicht, 't welk thans binnen drong in het geopende graf.

1) Ontbindt hem en laat hem naar huis gaan.

2) Vgl. vs 31.

3) *Maar sommigen*, enz. Niet *sommigen* uit die *velen* (vs 45), maar sommigen uit *al* die Joden, die tot Maria en Martha gekomen waren (vs 31). De Evangelist wil hier, naar 't schijnt, te kennen geven, dat die *sommigen*, waarschijnlijk dezelfde die in vs 37 spreken, niettegenstaande het schitterend wonderwerk voor hunne oogen door Jesus verrigt, in hun ongeloof volhardden, en daarom, zeker niet met een goed oogmerk, aan de Phariseërs gingen zeggen, wat Jesus in Bethanië gedaan had.

4) Het Sanhedrin of de hooge raad vergaderde. Zie noot 1 op bladz. 23.

5) *Wat staat ons te doen*, enz. De zin is: Deze mensch doet teeken op teeken. Velen houden hem alreeds voor den Messias, en *als wij hem zóó laten begaan*, als wij hem onverhinderd laten voortgaan met leeren en wonderen doen, dan zullen welhaast *allen in hem gelooven* en hem uitroepen als koning van Israël. En dan, dan komen de Romeinen, onze overheerschers, en straffen ons als oproerigen, en verdelen onze stad en onze natie. Het is derhalve volstrekt noodzakelijk, dat wij maatregelen nemen om dit kwaad te stuiten; maar wat gedaan, *wat staat ons te doen?* — Welk een hardnekkig ongeloof! Zij kunnen niet loochenen, dat Jesus aanhoudend wonderwerken verrigt, en toch wel verre van in hem een Godsgezant te erkennen, willen zij hem gehouden hebben voor een oproermaker, en dit, ofschoon zij zeer goed wisten, dat hij zich nooit door eenige daad verzet had tegen de heerschappij der Romeinen, noch ooit door eenig woord of teeken had te kennen gegeven, dat hij zich tot een wereldsch vorst wilde opwerpen!

6) *Doch één uit hen*, enz. Op het punt van beraadslaging *wat hun* in deze omstandigheden *te doen stond*, zal de een dit, de andere dat, en een derde wederom wat anders

illius, dixit eis : Vos nescitis
 50 quidquam, (*Inf 18, 14*) * nec
 cogitatis quia expedit vobis ut
 51 unus moriatur homo pro populo,
 et non tota gens pereat. * Hoc
 autem a semetipso non dixit :
 sed cum esset Pontifex anni
 52 illius, prophetavit, quòd Jesus
 moriturus erat pro gente, * et
 non tantum pro gente, sed ut
 filios Dei, qui erant dispersi,
 53 congregaret in unum. * Ab illo
 ergo die cogitaverunt ut interficerent eum.

Caïphas¹, alzoó hij in dat jaar
 Hoogepriester was², zeide tot
 hen³: Gij weet niets, * en gij be- 50
 denkt niet⁴ dat het nuttig is
 dat één mensch voor het volk
 sterve, en niet de gansche natie
 te gronde ga. * Dit nu zeide hij 51
 niet uit zich zelven⁵: maar alzoó
 hij Hoogepriester was in dat jaar⁶,
 propheteerde hij, dat Jesus voor
 de natie zoude sterven, * en niet 52
 voor de natie alleen⁷, maar ook
 om de verstrooide kinderen Gods
 tot één te vergaderen. * Van dien 53
 dag af dan waren zij er op be-
 dacht om hem te dooden⁸.

hebben voorgesteld. Doch niets van dat alles bevalt aan Caïphas, die *één uit de leden van het Sanhedrin was, om zijne hoedanigheid van Hoogepriester, de Voorzitter van den hoogen raad!* Hij dan berispt zijne ambtgenooten om hun onverstand; *Gij weet niets!* En hun onverstand, meent hij, bleek daaruit, dat zij niet inzagen, wat het algemeen belang hier vorderde: wat woog het leven van een enkel mensch in vergelijking met den ondergang van gansch een volk? Zij hadden dan moeten bedenken, dat het welzijn van den Staat een slagtoffer vorderde, en dat *deze mensch*, onder een of ander voorwendsel van doodschuld, moest omgebragt worden; want dat het toch nuttiger was dat *één mensch voor het volk, dan dat de gansche natie te gronde ging*. Vgl noot 1 op bladz. 23.

1) Caïphas. Zijn eigennaam was *Joseph*, maar Caïphas zijn bijnaam, als vroeger reeds gezegd is.

2) Caïphas... *in dat jaar Hoogepriester*. Zie noot 2 op bladz. 335.

3) *zeide tot hen*. Om zijne waardigheid van Hoogepriester Voorzitter zijnde van het Sanhedrin nam hij het woord, en zeide tot hen: *Gij weet niets*, enz.

4) *Gij weet niets, en gij bedenkt niet*, enz. Lees noot 6 op bladz. 608.

5) *Dit nu zeide hij niet uit zich zelven*. Caïphas voorstel, Jesus te dooden, werd door hem gedaan overeenkomstig zijne misdadige politiek; maar hij drukte dit voorstel in zulk eene bewoording uit, dat daardoor ook tevens het goddelijk oogmerk van Jesus' dood werd beteekend. In zooverre nu als zijne woorden dit goddelijk oogmerk uitdrukten, sprak Caïphas, zegt de Evangelist, *niet uit zich zelven*, niet uit eigen beweging, maar, *daar hij Hoogepriester was in dat jaar, propheteerde hij*, ofschoon zonder het te weten en te willen, *dat Jesus sterven zoude voor het volk*, voor het eeuwige heil des volks.

6) *daar hij Hoogepriester was in dat jaar*. Dit was de reden, waarom God door den mond van Caïphas dit prophetisch woord wilde spreken.

7) *En niet voor de natie alleen*, enz. Eene aanmerking van den Evangelist, wat Caïphas in zijn bewusteloos propheteeren van de Joodsche natie alleen gezegd had, dat gold evenzeer van alle volkeren zonder uitzondering; Jesus zou den dood ondergaan, doch niet voor de Joodsche natie alleen, maar ook om *de kinderen Gods* (het is proleptisch gezegd), die over den ganschen aardbodem *verstrooid* (verspreid) waren (de heidenen, die door het geloof in den Zaligmaker de wereld eens kinderen Gods worden), *tot één te vergaderen*, tot ééne kudde te maken met de Joden, onder éénen herder. Vgl 10, 16. De Evangelist doet ons de roeping der heidenen beschouwen als een oogmerk van den dood des Heeren.

8) *Van dien dag af dan*, d. i. in gevolge van het voorstel door Caïphas gedaan, Jesus,

54 * Jesus ergo jam non in palam
ambulabat apud Judæos, sed abiit
in regionem juxta desertum, in
civitatem, quæ dicitur Ephrem,
et ibi morabatur cum discipulis
suis.

55 * Proximum autem erat Pascha
Judæorum: et ascenderunt multi
Jerusalem ante Pascha, ut sanctificarent se ipsos.

56 * Quærebant ergo Jesum: et colloquebantur ad invicem, in templo stantes: Quid putatis, quia non venit ad diem festum? Dederant autem Pontifices, et Pharisei mandatum, ut si quis cognoverit ubi sit, indicet, ut apprehendant eum.

* Jesus dan¹ wandelde niet
meer in het openbaar onder de
Joden, maar vertrok naar het
land nabij de woestijn, naar eene
stad, Ephrem genaamd, en aldaar
verbleef hij met zijne leerlingen.

* Het Paschen der Joden nu
was nabij²: en velen uit het land³
gingen vóór het Paschen naar
Jerusalem op, om zich te reinigen⁴. * Zij zochten dan Jesus⁵: en

56 zeiden onder elkander, in den tempel staande⁶: Wat denkt gij er van, dat hij niet gekomen is op het feest? De Opperpriesters nu, en de Phariseërs hadden bevel gegeven⁷, dat zoo iemand wist waar hij was, hij daarvan kennis zoude geven, om hem gevangen te nemen⁸.

schuldig of niet schuldig, voor het welzijn van den Staat op te offeren, welk voorstel door de groote meerderheid der Sanhedristen was goedgekeurd, waren zij er op bedacht om hem te dooden. Naar den Griekschen tekst: beraadslaagden zij om hem te dooden, over de wijze, waarop zij hun moordbesluit het best zouden kunnen ten uitvoer brengen.

1) *Jesus dan*, d. i. daar Jesus wist, dat het Sanhedrin hem naar het leven stond, wandelde hij, om hun moordplan voor alsnog te verijdelen (Zie noot 2 op bladz. 557), niet meer in het openbaar onder de Joden, vertoonde zich niet meer in het openbaar onder de Joden van Jerusalem en van de omstreken, maar hij vertrok van Bethanië naar het land gelegen nabij de woestijn (van Jericho?), naar eene stad, Ephrem genaamd (misschien het Ephrem van II Kon (II Sam.) 13, 23), en aldaar, enz.

2) Tot dien tijd toe moest, naar Gods raadsbesluit, het moordplan der Sanhedristen verijdeld worden.

3) *uit het land*. Het land beteekent hier waarschijnlijk de landstreken van Judea in tegenstelling van Jerusalem, de hoofdstad, gelijk 3, 22, en bij Mk 1, 5. Sommige uitleggers zijn van oordeel, dat hier bepaaldelijk dat land of die landstreek bedoeld wordt, waar Jesus zich thans nog ophield met zijne leerlingen.

4) *om zich*, door het opdragen van offers, hetwelk alleen te Jerusalem in den tempel geoorloofd was; te reinigen van zekere levitische onreinigheden, welke hen anders, volgens de wet, onbekwaam maakten om het Paaschfeest te vieren. Voor sommige van die reinigingen werden acht dagen tijds gevorderd.

5) *Zij zochten dan Jesus*. Wie zochten? Naar onze meening, die velen van vs 55. Wetende, dat Jesus gewoon was vóór den aanvang der feesten naar Jerusalem te komen en in het tempelgebouw te leeren, zochten zij hem aldaar; en hem niet vindende, zeiden zij onder elkander: *Wat denkt gij er van, dat hij nog niet gekomen is op het feest?* Zou hij wel komen?

6) *in den tempel staande*, in het tempelgebouw, alwaar zij ten behoeve van hunne reiniging zich dezer dagen ophielden.

7) *hadden bevel gegeven, dat*, enz. Dit bevel was algemeen bekend, en daarom vermoedde men dat Jesus, daar hij tot nog toe niet gekomen was, welligt geheel zoude wegblijven.

8) *om hem gevangen te nemen*. Dit was hun oogmerk bij dit bevel.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Zes dagen vóór het Paascheest komt Jesus te Bethanië terug, en men ont-
haalt hem aldaar op eenen maaltijd, waarbij Lazarus mede aanzit, Martha dient,
en Maria den Heer zalft; welke zalving door Judas berispt, maar door Jesus
verdedigd wordt, vs 1-8. Het Sanhedrin besluit, ook Lazarus te dooden, omdat
ter oorzake van zijne opwekking velen in Jesus geloofden, vs 9-11. Jesus komt
Jerusalem binnen, vergezeld van juichende volksscharen, die hem voor den
beloofden Messias uitroepen, vs 12-19. Eenige heidenen verlangen tot Jesus
toegelaten te worden, en Philippus en Andreas geven dit aan Jesus te kennen, vs
20-22. In zijn antwoord hierop wordt Jesus, bij de gedachte aan zijn aanstaande
lijden, ontroerd in zijn gemoed: hij biadt, en na zijn gebed komt er eene stem uit
den hemel, vs 23-28. Hij spreekt vervolgens over de vruchten van zijnen dood,
antwoordt aan de scharen die beweerden, dat, volgens de Schrift, de Messias niet
sterven moest, en gaat daarop weg, vs 29-36. Eene aanmerking van den Evange-
list over het ongeloof der Joden als vervulling eener voorzegging van den Propheet
Isaías, vs. 37-43. Nog eene korte redevoering van Jesus, betreffende zijnen
persoon, zijne goddelijke zending, en de verpligting om in hem te gelooven,
vs 44-50.

1	* Jesus ergo ante sex dies Paschæ venit Bethaniam, ubi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitavit Jesus. (Mt 26, 6.	* Jesus dan ¹ kwam ² zes dagen	1
2	Mc 14, 3) * Fecerunt autem ei cœnam ibi: et Martha mini- strabat, Lazarus vero unus erat ex discumbentibus cum eo.	vóór Paschen ³ te Bethanië, waar Lazarus gestorven was ⁴ , dien Jesus had opgewekt. * En zij ⁵ regtten ⁵ voor hem aldaar een avondmaal aan: en Martha be- diende, en Lazarus was één van degenen die met hem aanzaten ⁶ .	2
3	* Maria ergo accepit libram un-	* Maria dan nam een pond kost-	3

¹) dan. Door dit dan neemt de Evangelist het verhaal van Jesus' daden, hetwelk hij in 10, 55 had afgebroken, weder op.

²) kwam, t. w. van het land, nabij de woestijn gelegen Zie 11, 54.

³) zes dagen vóór Paschen. Het Paschen der Joden begon den 14^{den} van de maand Nisan met zonnenondergang; en de eerste dag van het feest, hetwelk zeven volle dagen duurde, eindigde met den ondergang der zon van den volgenden dag, alzoo met den avond van den 15^{den} Nisan: in het sterfjaar van onzen Zaligmaker viel die 15de Nisan op Vrijdag. Derhalve kwam Jesus te Bethanië aan op Vrijdag den 8sten Nisan; op welken tijd van dien dag is onzeker; ongetwijfeld vóór het begin van den sabbath; want op den sabbath was, naar Moses' wet, het reizen niet geoorloofd.

⁴) waar Lazarus gestorven was. Zóó moet hier volgens de Vulgaat vertaald worden. Maar volgens den Griekschcn tekst leest men op deze plaats: waar Lazarus was, de gestorvene, dien Jesus, enz.

⁵) En zij regtten, enz. Dat door dit zij Lazarus en zijne beide zusters bedoeld worden, blijkt niet. Wij zouden hier even goed kunnen vertalen: men regtte. Misschien was dat avondmaal door Jesus' vrienden aldaar gemeenschappelijk aangeregt. Wat hiervan zij, de maaltijd werd gehouden ten huize van zekeren Simon bijgenaamd de melaatsche. Zie Mt 26, 6, Mk 14, 3, en de aanteekeningen.

⁶) Lazarus, de uit den dood opgewekte lazarus, was een dergenen, die met Jesus en zijne leerlingen (vs 4) aanzaten; en Martha bediende de tafel. Wat hare zuster deed, zegt het volgende vers.

- guenti nardi pistici, pretiosi, et unxit pedes Jesu, et extersit pedes ejus capillis suis : et domus impleta est ex odore unguenti.
- 4 * Dixit ergo unus ex discipulis ejus, Judas Iscariotes, qui erat
- 5 eum traditurus : * Quare hoc unguentum non vœniit trecentis
- 6 denariis, et datum est egenis ? * Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat, et loculos habens, ea, quæ mittebantur, portabat.
- 7 * Dixit ergo Jesus : Sinite illam ut in diem sepulturæ meæ servet
- 8 illud. * Pauperes enim semper habetis vobiscum : me autem non semper habetis.
- 9 * Conovit ergo turba multa ex Judæis quia illic est : et venerunt, non propter Jesum tantum, sed ut Lazarum viderent, quem sus-
- bare zalf¹ van spijk-nardus, en zalfde de voeten van Jesus², en droogde zijne voeten met hare haren af : en het huis werd vervuld van den geur der zalve.
- * Lén van zijne leerlingen, Judas de Iskariother³, degene die hem zou overleveren, zeide dan :
- * Waarom is deze zalf niet voor drie honderd denariën⁴ verkocht, en *het geld* aan de armengegeven⁵?
- * Dit zeide hij echter, niet omdat hij zich om de armen bekommerde, maar omdat hij een dief was, en daar hij een buidel had, de drager was van hetgeen daarin gestort werd⁶. * Jesus zeide dan : Laat haar met rust ! zij moge die bewaren⁷ voor den dag mijner begrafenis⁸.
- * De armen toch hebt gij altijd bij u : maar mij hebt gij niet altijd⁹.
- * Eene groote schare uit de Joden vernam dan dat hij daar was¹⁰ : en zij kwamen niet alleen om Jesus' wil, maar ook om Lazarus te zien, dien hij van de

1) zalf. Zie noot 2 en 3, op bladz. 175.

2) en zalfde de voeten van Jesus. Van het uitgieten dier zalve op Jesus' hoofd door Maria (Mt 16 7 ; Mk 14, 3) zwijgt Joannes, en hij vermeldt alleen, dat zij Jesus voeten zalfde ; waarschijnlijk omdat het zalven zijner voeten en het afdroogen daarvan met hare ontvlochte haren een nog treffender teeken was van haren diepen eerbied voor Jesus. Zie voorts noot 2 en 4 op bladz. 367.

3) de Iskariother. Zie noot 4 op bladz. 62.

4) Zie noot 2 op bladz. 129.

5) Zie noot 6 op bladz. 175.

6) Wij denken aan liefdegiften die men aan Jesus deed tot onderhoud van hem en zijne leerlingen. Die gelden waren (toen althans ; of ook van den beginne af, blijkt niet) toevertrouwd aan Judas, die er oneerlijk mede te werk ging, de kas van het gezelschap bestelende : *hij was een dief*. Zie voorts noot 4 op bladz. 175.

7) Ik bid u, *zij moge die bewaren*, deze zalve sparen en haar niet verkoopen ten voordeele der armen, maar gebruiken voor den dag mijner begrafenis, dien zij voorkwam. Vgl. Mk 14 8.

8) Volgens eene andere Grieksche lezing wordt hier gezegd : *Zij heeft die bewaard voor den dag mijner begrafenis*, wat goed overeenkomt met Jesus' woorden tot Maria bij Mt 26, 12, en bij Mk 14, 8.

9) De armen toch, enz. Zie de aantekening op Mt 26, 11.

10) vernam dan dat hij daar was. Dewijl Jesus zich te Bethanië bevond, zoo raakte dit spoedig bekend aan zeer velen uit de Jeruzalemsche Joden (11, 19). Bethanië lag op een half uur afstands van Jerusalem.

10 citavit a mortuis.* Cogitaverunt
 autem principes sacerdotum ut
 11 et Lazarum interficerent: * quia
 multi propter illum abibant ex
 Judæis, et credebant in Jesum.
 12 * In crastinum autem turba
 multa, quæ venerat ad diem
 festum, cum audissent quia venit
 13 Jesus Jerosolymam: * acceperunt
 ramos palmarum, et processerunt
 obviam ei, et clamabant: Hosanna,
 benedictus, qui venit in nomine
 14 Domini, Rex Israël. * Et invenit
 Jesus asellum, et sedit super eum,
 sicut scriptum est: (Mt 21, 7. Mc 11,
 15 7. Lc 19, 35. Zach 9, 9.) * Noli
 timere filia Sion: ecce rex tuus
 venit sedens super pullum asinæ.
 16 * Hæc non cognoverunt discipuli
 ejus primum: sed quando glori-
 dooden had opgewerkt¹. * De
 opperpriesters² nu overlegden
 om ook Lazarus te doodden: * om-
 dat velen ter oorzaak van hem
 van de Joden afvielen³, en in
 Jesus geloofden.
 * Des anderen daags⁴ nu als
 eene groote schare⁵, die tot het
 feest gekomen was, gehoord
 had⁶ dat Jesus naar Jerusalem
 kwam: * namen zij palmtakken⁷,
 en gingen hem te gemoet⁸, en
 riepen: Hosanna! gezegend, hij
 die komt in den naam des
 Heeren⁹, de Koning van Israël¹⁰!
 * En Jesus vond¹¹ eenen jongen
 ezel, en zat daarop, gelijk er
 geschreven staat¹²: * Vrees
 niet¹³ dochter van Sion!
 zie uw koning komt ge-
 zeten op het veulen eener
 ezelin. * Dit verstonden¹⁴ zijne

¹) om Lazarus te zien, dien zij zeer goed gekend hadden, en zich van de waarheid zijner opwekking te overtuigen. Lazarus schijnt na zijne opwekking Bethanië verlaten te hebben. Waarschijnlijk was hij met Jesus (11, 54) van daar vertrokken, en met hem nu eerst derwaarts terug gekeerd.

²) de opperpriesters. Zij maakten een deel uit der leden van den hoogen raad of het Sanhedrin. Zie noot 1 op bladz. 23. Misschien heeft de Evangelist door de opperpriesters het gansche Sanhedrin willen beteekenen.

³) van de Joden afvielen, de tegen Jesus zoo vijandig gezinde partij der Sanhedristen en Joodsche grooten verlieten, en ter oorzaak van het groote wonderwerk van Lazarus' opwekking uit de doodden, in Jesus' geloofden, en hem voor den Messias erkenden.

⁴) des anderen daags, den dag na het gebeurde in vs 9—11 vermeld, den roden Nisan, alzoo op den eersten dag der Joodsche week, onzen Zondag.

⁵) eene groote schare van feestgangers uit verschillende oorden.

⁶) Zij hoorden dit waarschijnlijk van dezulken, die kort te voren te Bethanië geweest waren (vs 9—11).

⁷) Vgl. Mt 21, 8. Mk 11, 8, en de aantekeningen.

⁸) om hem naar Jerusalem te begeleiden, en hem als hunnen koning in te huldigen.

⁹) Zie de aantekeningen op Mt 21, 9.

¹⁰) Vgl. Lk 19, 38 en de noot op dat vers.

¹¹) De omstandigheden van dit vinden zijn te lezen bij Mt 21, 1, vlgg. Mk 11, 1, vlgg. Lk 19, 29, vlgg.

¹²) gelijk er geschreven staat. De Evangelist wil hiermede te kennen geven, dat Jesus' rijden op dit lastdier toen hij naar Jerusalem kwam was voorgezegd geworden, en dat deze voorzeggung thans hare vervulling kreeg.

¹³) Vrees niet, enz. De prophetie, hier aangehaald, staat, wat haren zakelijken inhoud betreft, bij Zacharias, 9, 8. Zie voorts de aantekening op Mt 21, 5.

¹⁴) dit verstonden in 't eerst, enz. Eene aanmerking van den Evangelist. In 't eerst,

ficatus est Jesus, tunc recordati sunt quia hæc erant scripta de eo : et hæc fecerunt ei. * Testimonium ergo perhibebat turba, quæ erat cum eo quando Lazarum vocavit de monumento, et suscitavit eum a mortuis. * Propterea et obviam venit ei turba : quia audierunt eum fecisse hoc signum. * Pharisei ergo dixerunt ad semetipsos : Videtis quia nihil proficimus ? ecce mundus totus post eum abiit.

20 * Erant autem quidam Gentiles ex his, qui ascenderant ut

leerlingen in het eerst niet: maar toen Jesus verheerlijkt was, toen werden zij indachtig dat dit aangaande hem geschreven was: en dat zij dit aan hem gedaan hadden. * De schare dan¹, die bij hem was² toen hij Lazarus uit het graf riep, en hem uit de dooden opwekte, gaf hem getuigenis³. * Daarom ook ging hem de schare tegemoet: omdat zij gehoord hadden dat hij dit teeken gedaan had⁴. * De Phariseërs dan⁵ zeiden tot elkander: Merkt gij wel dat wij niets vorderen⁶? zie de heele wereld is hem nageloopten!

* En er waren⁷ eenige Heidenen⁸ onder degenen, die opgegaan

d. i. toenmaals, toen geschiedde wat hier verhaald wordt, *verstonden zijne leerlingen dit*, deze woorden van Zacharias, *niet* als eene voorzegging, den beloofden Messias betreffende; *maar toen Jesus verheerlijkt was*, d. i. na zijne hemelvaart, *toen werden zij indachtig* en verstonden door ingave van den heiligen Geest, dat die woorden van Zacharias *geschreven waren aangaande hem*, d. i. dat zij den Messias betroffen, *en dat zij*, de leerlingen, onbewust, juist overeenkomstig deze godspraak van Zacharias met hem gehandeld hadden. Vgl. Mt 21, 1—8.

¹) *De schare dan*, enz. Na zijne aanmerking (vs 16), keert de Evangelist met *dan* tot zijn verhaal terug.

²) *die bij hem was, toen hij*, enz. Zie 11, 31, 36, 45. Die schare vergezelde Jesus thans, nu hij van Bethanië naar Jerusalem kwam.

³) Zij verzekerden, als ooggetuigen, dat Jesus Lazarus uit de dooden had opgewekt. — Volgens sommige Grieksche handschriften leest men hier zóó: *De schare dan, die bij hem was* (die Jesus van Bethanië naar Jerusalem vergezelde), *getuigde dat hij Lazarus uit het graf had geroepen, en hem uit de dooden had opgewekt*.

⁴) *Daarom ook*, te weten, *omdat zij gehoord hadden* (in de hoofdstad) *dat hij dit teeken*, dit schitterend wonderwerk, *gedaan had, ging hem de schare* (vs 12) *uit Jerusalem te gemoet*. De schare van vs 17 vergezelde Jesus van Bethanië gaande naar Jerusalem; de schare van vs 18 ging hem uit de hoofdstad te gemoet.

⁵) *De Phariseërs dan*, toen zij zagen hoe die volksscharen Jesus als Israëls koning huldigden, *zeiden*, enz. De Phariseërs, die hier spreken, waren leden van het Sanhedrin.

⁶) *Merkt gij wel dat wij niets vorderen*, dat wij met al onze maatregelen (9, 22) om het volk van den Nazarener af te houden, geen stap vooruit komen? *Zie eens wat een volksdrom daar bij hem is*; zij stooten zich niet aan ons bevel (11, 56), *en de heele wereld is hem nageloopten!* Ons raadsbesluit om hem van kant te maken (11, 49—53) dient dan wel zoo spoedig mogelijk uitgevoerd.

⁷) *En er waren*, enz. Het hier (vs 20, volg.) verhaalde schijnt nog gebeurd te zijn op den dag zelven van Jesus' plegtige inhaling binnen Jerusalem, en terwijl Jesus zich nog ophield in het tempelgebouw. Men mag het plaatsen achter Mt 21, 16.

⁸) *eenige Heidenen*. Men denke aan menschen wel niet van Israëlietische afkomst, maar die toch den eenigen waren God kenden en dienden, gelijk die heidensche

21 adorarent in die festo. * Hi ergo
accesserunt ad Philippum, qui
erat a Bethsaida Galilææ, et
rogabant eum, dicentes: Domine,
22 volumus Jesum videre. * Venit
Philippus, et dicit Andreæ: An-
dreas rursus, et Philippus dixe-
23 runt Jesu. * Jesus autem res-
pondit eis, dicens: Venit hora,
ut clarificetur Filius hominis.
24 * Amen, amen dico vobis, nisi
granum frumenti cadens in ter-
25 ram, mortuum fuerit; * ipsum
solum manet. si autem mortuum
fuerit, multum fructum affert.
Qui amat animam suam, perdet
eam: et qui odit animam suam
in hoc mundo, in vitam æter-

waren¹ om op het feest te aan-
bidden. * Deze dan kwamen tot
Philippus², die van Bethsaida in
Galilea was, en baden hem,
zeggende: Heer! wij zouden
gaarne Jesus zien³. * Philippus
ging, en zeide het aan Andreas:
Andreas wederom, en Philippus
zeiden het aan Jesus⁴. * Jesus nu
antwoordde hun⁵, zeggende: Zij
is gekomen, de ure dat de Zoon
des menschen zal verheerlijkt
worden⁶. * Voorwaar, voorwaar
zeg ik u, als de tarwekorrel⁷
niet in de aarde valt, en sterft;
* zoo blijft zij alleen. maar
indien zij sterft, brengt zij veel
vrucht voort. Die zijn leven
liefheeft⁸, zal het verliezen: en
die zijn leven haat in deze
wereld, die bewaart het voor het

hoofdman, Cornelius genaamd, die door Petrus gedoopt werd. Zie Hand 10. Het is wel mogelijk, dat deze heidenen behoorden tot die soort van Jodengenooten, die men *proselieten der poort* noemde (zie het aangeteekende op hand 13, 43).

1) *onder degenen, die opgegaan waren naar Jerusalem*, om bij gelegenheid van het Paaschfeest den Heer des Hemels door offer en gebed te vereeren.

2) *Deze dan kwamen tot Philippus*, enz. Deze heidenen waren misschien afkomstig uit het *Galilea der Heidenen* (Mt 4, 15) of aldaar woonachtig, en met Philippus bekend.

3) Wij zouden gaarne tot Jesus worden toegelaten, en hem van nabij leeren kennen!

4) Philippus was, naar het schijnt, met het verzoek van deze heidenen eenigzins verlegen, misschien om Mt 10, 5; daarom wilde hij weten wat Andreas, zijn mede-leerling, er van dacht; het besluit was, dat zij hun verzoek aan Jesus zouden mededeelen.

5) *antwoordde hun*, t. w. aan Andreas en Philippus. Wat Jesus op het verzoek van die heidenen gezegd heeft, blijkt niet; maar dat verzoek gaf hem aanleiding om te spreken van zijne aanstaande *verheerlijking*; want na die verheerlijking moest het *Evangelie des heils* (Eph 1, 13) alom onder de heidenen verkondigd worden.

6) *zal verheerlijkt worden*, langs den weg van zijn lijden en sterven *zal ingaan in zijne heerlijkheid*. Vgl Lk 24, 26.

7) *als de tarwekorrel*, enz. De Zaligmaker geeft hier zijnen leerlingen te kennen, dat hij den dood zoude ondergaan ter uitbreiding van zijn geestelijk koninkrijk; en hij doet dit onder het zinnebeeld eener tarwekorrel, die, *als zij niet in de aarde valt en sterft*, niet in de baarmoeder der aarde gezaaid en ontbonden wordt, *alleen blijft*, d. i. geene vrucht, geen ander graan voortbrengt, maar in tegendeel *veel vrucht voortbrengt*, indien zij versterft, en daardoor ontkiemt.

8) *Die zijn leven liefheeft*, enz. Aan het gezegde in vs 24 en 25 verbindt Jesus de zijdelingsche vermaning, om zijn voorbeeld van zelfverloochening te volgen. Voor den zin van Jesus' woorden, zie men onze aantekening op Mt 10, 39. Zie ook Mk 8, 34—38 en Lk 9, 23—26.

nam custodit eam. (*Mt 10, 39 ;* eeuwige leven. * Zoo iemand 26
16, 25. *Mc 8, 35. *Lc 9, 24 ; 17,** mij dient¹, hij volge mij : en
 26 **33.)** * Si quis mihi ministrat, me waar ik ben, daar zal ook mijn
 sequatur : et ubi sum ego, illic dienaar wezen. Zoo iemand mij
 et minister meus erit. Si quis gediend heeft², mijn Vader zal
 mihi ministraverit, honorificabit hem eeren ! * Nu is mijne ziel 27
 27 eum Pater meus. * Nunc anima ontroerd³. En wat zal ik zeggen⁴?
 mea turbata est. Et quid dicam ? Vader ! verlos mij uit deze ure⁵ !
 Pater, salvifica me ex hac hora. Maar daarom ben ik⁶ in deze
 Sed propterea veni in horam hanc. ure gekomen. * Vader ! ver- 28
 28 * Pater, clarifica nomen tuum. heerlijk uwen naam !
 Venit ergo vox de caelo : Et Er kwam dan eene stem uit den
 clarificavi, et iterum clarifi- hemel : Ik heb *dien* verheerlijkt,
 cabo. * Turba ergo, quæ stabat, en ik zal *hem* wederom verheer-
 29 lijken⁷. * De schare dan, die 29

1) Zoo iemand mij dient, enz. De zin is : Zoo iemand mijn dienaar zijn wil, hij volge mij na op den weg der zelfverloochening, ook, zoo noodig, met offering van zijn leven. Vgl *Mt 10, 38 ; 14, 24—26 ; en waar ik ben*, wanneer ik tot mijnen Vader zal heergegaan zijn (*16, 17*), daar zal ook mijn dienaar wezen. Vgl *Jo 14, 3 en 17, 24*.

2) Zoo iemand mij gediend heeft, enz. Volgens het Grieksch heet het hier wederom : Zoo iemand mij dient. Wat den zin betreft der woorden : mijn Vader zal hem eeren (beloonen), zij bevatten eene verklarende herhaling van het voorafgaande : en waar ik ben, daar zal ook mijn dienaar wezen.

3) nu is mijne ziel ontroerd. De Zaligmaker sprak zoo even van zijn sterven ; zijn aanstaande kruisdood en het schrikbaar lijden, hetwelk hij zou moeten ondergaan, staan hem thans levendig voor den geest, en de gedachte daaraan ontroert zijne ziel. Deze innerlijke aandoening, zonder twijfel ook uiterlijk zichtbaar op zijn gelaat, geeft hij aan zijne leerlingen en aan zijne overige toehoorders openlijk te kennen : Nu, bij de gedachte aan mijn aanstaande lijden en sterven, is mijne ziel ontroerd door afschrik en angst uit vrees en droefheid. — Men leze hier wat wij betreffende de zielsaandoeningen van den God-mensch gezegd hebben in noot 1 op bladz. 183.

4) en wat zal ik zeggen ? Onder deze smartvolle zielsaandoeningen wil Jesus bidden, maar hij is als in strijd met zich zelve : Wat zal ik zeggen, d. i. om wat zal ik bidden?

5) Verlos mij uit deze ure ! Jesus, als waarlijk mensch zijnde, heeft eenen afschrik voor den geweldigen dood, die hem te wachten staat, en in gevolge van deze zuiver menschenlijke aandoening, welke hij konde, maar niet wilde beletten, bidt hij : Vader, verlos mij uit deze ure, d. i. bevrijd mij van dit lijden ! Evenzoo bad hij in Gethsemani : Laat deze kelk mij voorbijgaan (*Mt 26, 39*) ! Hij viel ter aarde neder, zegt *Mk (14, 35)*, en bad, indien het mogelijk was, dat die ure hem mogt voorbijgaan.

6) Maar daarom ben ik, enz. Tegenover Jesus' menschenlijken natuur-wil, volgens welken hij bad om van zijn aanstaande lijden bevrijd te worden, staat zijne menschenlijke beraden wil volgens welken hij daarvan geenszins wil bevrijd worden ; en dezen wil laat hij zegevieren ; en hij geeft dit te kennen, dat hij zijne gedane bede : Verlos mij uit deze ure ! als herroepende zegt : Maar neen, want juist daarom, om u, Vader, door mijn lijden te verheerlijken, ben ik in deze ure gekomen : Vader ! verheerlijk uwen naam ! Verheerlijk u in mij, en openbaar der wereld door mijn lijden uwe gerechtigheid en uwe liefde. Vgl *Rom 3, 25, 26 ; 5, 8—11. Jo 3, 16*.

7) Er kwam dan, overeenkomstig Jesus' bede : Vader ! verheerlijk uwen naam ! uit den hemel, uit den wolkenhemel, eene zware donderende stem, die sprak : Ik heb dien (mijnen naam) door u, door uwe zending, uw leeren en werken tot hiertoe verheerlijkt, en zal hem wederom, ook voorts door u in de volbrenging van het verlossingswerk verheerlijken !

et audierat, dicebat tonitruum esse factum. Alii dicebant : Angelus ei locutus est.

30 * Respondit Jesus, et dixit :
Non propter me hæc vox venit,
31 sed propter vos. * Nunc iudicium
est mundi : nunc princeps hujus
32 mundi ejicietur foras. * Et
ego si exaltatus fuero a terra,
omnia traham ad me ipsum.

daar stond, en het gehoord had¹, zeide dat er een donderslag geweest was. Anderen zeiden : Een Engel heeft tot hem gesproken².
* Jesus nam het woord, en zeide : Niet om mij is deze stem gekomen, maar om u³. * Nu is het oordeel dezer wereld⁴ daar : nu zal de vorst⁵ dezer wereld worden buitengeworpen * En ik wanneer ik van de aarde zal verhoogd zijn, zal alles tot mij trekken.

1) en het gehoord had, het geluid van die stem. Zij hadden die uit de wolken donderende stem wel gehoord, maar zonder daarin gesproken woorden op te merken. Wat die stem zeide, kon in de toenmalige landtaal uitgedrukt worden in deze drie woorden : *Sheb-chééh, we-thoub me-shab-bach-na.*

2) Dezen hadden alzoo die stem niet enkelijk vernomen, maar daarbij ook gehoord, dat zij gesproken had. Anderen wederom hadden ook de woorden gevat, welke die donderende stem deed hooren.

3) Deze stem. Het was eene stem en geen donderslag ; het was ook geen Engel, afgezonden om hem toe te spreken ; want niet om hem was die stem gekomen, maar om hen, opdat zij zouden weten, dat God, dien hij zijnen Vader noemde (vs 26, 28), hem voor zijnen Zoon erkende, en, door dit teeken bewogen, in hem mogten gelooven,

4) Nu is, enz. De tegenwoordige tijd is hier gebezigd om te beteekenen wat zeer nabij was en welhaast geschieden zou.

5) Nu is het oordeel der wereld, nu zal de vorst, enz. De zin van dit vers en het volgende is : Nu is de tijd gekomen, waarop er feitelijk, namelijk door de daad van mijn lijden en sterven, een oordeel der wereld, een bevrijdingsoordeel over deze wereld zal geveld worden tegen satan ; nu is de tijd daar, waarop hij, de vorst dezer wereld, buitengeworpen zal worden, d. i. dat hij uit zijn rijksg gebied als verstooten en hem zijne heerschappij zal ontnomen worden ; en ik wanneer ik van de aarde zal verhoogd zijn, zal alles (alle menschen) tot mij zelven trekken, dat is, aan satan zijne wereld-heerschappij ontnemen, en de wereld onder mijne heerschappij stellen en onderwerpen aan mij, als wien dan alle magt zal gegeven zijn in den hemel en op aarde. Zie Mt 28, 18 en de aantekening. — In onzen eersten vader Adam, die zich door satan tot zonde had laten verleiden, was het gansche menschelijk geslacht gevallen, en door een regtvaardig oordeel Gods aan satans heerschappij onderworpen in dien zin, dat geen mensch, door eigen kracht, noch van dien val zich kon oprigten, noch, algemeen gesproken, aan satans verleiding tot zondigen konde wederstaan ; en het is ter oorzaak van deze onderwerping, dat hem in de heilige Schriften, onder andere benamingen ook soms die van vorst dezer wereld gegeven wordt. Maar deze wereld-heerschappij is den satan door den God-mensch ontnomen ; want door de verdiensten van zijn lijden en sterven is aan alle menschen, uit genade, het middel aangeboden om zich uit satans slavernij te verlossen ; zoodat alleen dezulken zijne onderdanen blijven, die dit vrijwillig verkiezen.

Zoovelen uit satans slavernij zijn verlost geworden vóór den kruisdood van den God-mensch, zij hebben die verlossing te danken aan de hulp der genade, hun geschonken ter oorzaak en om de verdiensten van het zoenoffer, hetwelk eens op Golgotha voor de zaligheid van het gansche menschedom aan God zou gebragt worden. Vraagt men, waarom dan van satans heerschappij gezegd is, dat zij hem nu gaat ontnomen worden, ons antwoord is : omdat het zoenoffer, door God gewild ter vernietiging van die heerschappij nu eerst stond opgedragen te worden.

- 33 * (hoc autem dicebat, significans qua morte esset moriturus.) * (dit nu zeide hij, aanduidende
welk eenen dood hij sterven
34 * Respondit ei turba : Nos audivimus ex lege, quia Christus manet in æternum : et quomodo tu dicis, Oportet exaltari Filium hominis ? (Ps 109, 4 ; 116 2. Is 40, 8. Ez 37, 25.) * Dixit ergo eis Jesus : Adhuc modicum, lumen in vobis est. Ambulate dum
35 * (dit nu zeide hij, aanduidende
welk eenen dood hij sterven
zou¹.) * De schare antwoordde
hem² : Wij hebben uit de wet
gehoord, dat de Christus in
eeuwigheid blijft : en hoe zegt
gij dan, De Zoon des menschen
moet verhoogd worden³ ? Wie is
die Zoon des menschen⁴ ? * Jesus
35 zeide dan tot hen : Nog een
weinig tijds⁵, is het licht onder
u⁶. Wandelt terwijl gij het licht
hebt⁷, opdat de duisternis u niet

1) De Evangelist verklaart hier wat Jesus met dit *verhoogd zijn van de aarde* had willen te kennen geven ; en hij doet dit ten behoeve van zijne eerste lezers, die anders niet zouden begrepen hebben, dat Jesus door dit *verhoogd worden van de aarde* zijnen kruisdood, zijne verhooging aan het kruishout, had aangeduid.

2) *De schare antwoordde hem : Wij hebben*, enz. De schare had genoeg begrepen, dat Jesus door dit *verhoogd worden* zijnen dood bedoeld had (zie noot 3 op bladz. 577) ; maar daaruit namen zij eene reden om te beweren, dat hij de beloofde Messias niet zijn kon : *Wij hebben*, zeiden zij, *uit de wet*, d. i. uit de H. Schriften (zie noot 8 op bladz. 597), die ons in de synagoog gestadig worden voorgelezen en uitgelegd (vgl. Lk 4, 16, en noot 5 op bladz. 343), *gehoord, dat de Christus*, de beloofde Messias, *in eeuwigheid blijft*. — Zij meenden, naar hun verkeerd onderrigt, dat de H. Schriften een Messias leerden, die een aardsch koningrijk moest stichten, hetwelk hij dan, zonder ooit den dood te sterven, in eeuwige heerschappij zoude regeren. Waarschijnlijk hadden zij het oog op Schriftuurplaatsen als bijv. Psalm. 109, 4 Dn 7, 13, 14, en dergelijke.

3) *Hoe zegt gij dan : De zoon des menschen moet verhoogd worden*. Ook dit had Jesus hun zoo even te voren gezegd ; maar kortheshalve liet de Evangelist na, het daar op te teekenen, omdat het hier toch wederom moest vermeld worden. Vgl. noot 1 bl. 607.

4) *Wie is die Zoon des menschen ?* Zin en samenhang : Wie is toch die Zoon des menschen, van wien gij zegt, *dat hij verhoogd moet worden* ? Want die Zoon des menschen, van wien de H. Schrift spreekt (Dn 7, 13, 14), kan hij niet zijn ; want deze moet niet *verhoogd worden*, hij sterft niet, maar *blijft in eeuwigheid*. Zij willen zeggen : Wij kennen geen Messias die verhoogd moet worden, en wij weten nu uit uwen mond wat wij van uw Messiaschap te denken hebben !

5) *nog een weinig tijds*. Op hunne schampere taal had Jesus regtstreeks kunnen antwoorden, dat de H. Schriften wel eene eindeloze heerschappij van den Messias kennen, maar niet ook gewagen van een aardsch en onvergankelijk koningrijk, dat door hem zoude gesticht worden ; en voorts, dat in de prophetiën, den Messias betreffende, zijn lijden en sterven meermalen en allerduidelijkst was voorzeggd geworden. Maar zij maakten hem hunne opwerping niet met oogmerk om van hem te leeren, hoe zij de H. Schriften moesten verstaan. Jesus dan, in plaats van met hen te redetwisten, vermaant hen nog eens allerdringendst om nu toch eindelijk in hem, wiens goddelijke zending hun ontegenzeggelijk bewezen was, te gelooven.

6) *is het licht onder u*. Met *het licht* bedoelt Jesus hier zich zelven, gelijk in 3, 19, en 8, 12. Zie het aangeteekende op die beide plaats. De zin is : Ik, die het licht der wereld ben en u het licht der waarheid voorhoude, *nog een weinig tijds*, nog slechts voor een korten tijd, zal ik onder u verblijven.

7) *wandelt dan in het licht*, maakt gebruik van het licht, *terwijl gij het licht hebt*, terwijl ik nog onder u verkeer ; haast u om een einde te stellen aan uw hardnekkig ongelooft, opdat gij niet soms door uwe schuld van geestelijke duisternis geheel

36 lucem habetis, ut non vos tenebræ comprehendant: et qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat. * Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis. Hæc locutus est Jesus: et abiit, et abscondit se ab eis.

37 * Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant
38 in eum: * ut sermo Isaiæ prophetæ impleretur, quem dixit: Domine, quis credidit auditui nostro? et brachium Domini cui revelatum est? (*Is 53, 1. Rom 10, 16.*) * Propterea non poterant credere, quia iterum
39 dixit Isaias: * Excæcavit oculos eorum, et induravit cor eorum: ut non videant oculis, et non

overvalle: en die in de duisternis wandelt, weet niet waarheen hij gaat. * Terwijl gij het licht hebt, 36 gelooft in het licht¹, opdat gij kinderen des lichts moogt zijn²! Dit sprak Jesus: en hij ging heen, en verborg zich voor hen³.

* En na zoo groote teekenen 37 voor hunne oogen gedaan te hebben, geloofden zij⁴ niet in hem: * opdat het woord vervuld wierde⁵ van den propheet Isaias, dat dezegesproken had: Heere! wie heeft aan onze prediking geloofd? en aan wien is de arm des Heeren geopenbaard⁶? * Daarom⁷ konden zij niet gelooven⁸, omdat 39 wederom⁹ Isaias gezegd had:

bevangen wordt. Rampzalige toestand! want *wie in de duisternis wandelt, weet niet waarheen hij gaat.*

¹) *gelooft in het licht*, gelooft in mij, die het licht der wereld ben en u het licht der waarheid voorhoude.

²) *opdat gij kinderen des lichts moogt zijn* (naar het Grieksch liever: *moogt worden*): d. i. opdat gij geestelijk verlicht moogt worden, en *het licht des levens hebben*. Vgl. Jo 8, 12 en noot 5 op bladz. 572.

³) Hij verliet het tempelgebouw, alwaar hij gewoon was te leeren (vgl. Lk 21, 37), en verborg zich voor hem in dien zin, dat hij met het vallen van den avond de hoofdstad verliet, en in Bethanië en op den Olijfberg den nacht doorbragt.

⁴) *geloofden zij*, t. w. de Joden voor het grootste gedeelte.

⁵) *opdat het woord vervuld wierde van den propheet*, enz. De Evangelist doet hier bemerken, dat dit ongelooft der Joden door den propheet Isaias was voorzeggd geworden. God had in zijne alwetendheid het misdrijf van dit vrijwillig ongelooft der Joden voorzien, en het door den mond van den propheet Isaias laten voorzeggden. Toen dan geschiedde wat hij voorzeggd had, geschiedde dit *opdat*, zijn woord hare vervulling krijgende, hij waarachtig bevonden wierde in zijne voorzeggingen.

⁶) *Heere! wie heeft aan onze prediking geloofd? En aan wien*, enz. De voorzeggung, door den Evangelist hier aangehaald, is te lezen bij Isaias 53, 1, en het zijn de verkondigers van het Evangelie die daar spreken (vgl. Rom 10, 14—17) en klagen: Heere! hoe gering is het getal dergenen, die aan onze prediking geloofd hebben? en hoe weinigen zijn ze, *wien de arm (de magt) des Heeren is geopenbaard geworden*, d. i. hoe weinigen zijn ze, die in de daden van den Christus den magtigen arm Gods hebben willen erkennen! — Het *auditus noster* van de Vulgaat moet, naar de kracht van het Hebreeuwsche woord hier door Isaias gebezigd, beteekenen: *het van ons gehoorde*, d. i. hetgeen men van ons (uit onzen mond) gehoord heeft, onze prediking.

⁷) Dit *daarom* ziet niet terug op het voorafgaand prophetisch gezegde (vs 38), maar het wijst op de prophetie in vs 40 aangehaald. Ook *de oorzaak* van dit ongelooft der Joden was door Isaias voorzeggd geworden.

⁸) Hun niet *kunnen* gelooven was een gevolg van hun niet *willen* gelooven, van de verstoktheid huns harten, en van hun hardnekkig wederstand bieden aan de genade. Vgl. Hand 7, 51, en zie noot 4 op bladz. 549, noot 1 op bladz. 551, en het aangeeekende op Rom 1, 24.

⁹) *wederom*, eveneens, op eene andere plaats.

intelligent corde, et convertantur, et sanem eos. (*Is 6, 9. Rom 11, 8. Mt 13, 14. Mc 4, 12. Lc 41 8, 10. Act 28, 26.*) * Hæc dixit Isaias, quando vidit gloriam ejus, et locutus est de eo. * Verumtamen et ex principibus multi crediderunt in eum: sed propter Pharisæos non confitebantur, ut e synagoga non ejicerentur. * dilexerunt enim gloriam hominum magis, quàm gloriam Dei.

42 * Jesus autem clamavit, et dixit: Qui credit in me, non

* Hij heeft hunne oogen verblind¹, en hun hart verhard: opdat zij met de oogen niet zien, en met het hart niet verstaan, en zich bekeeren, en ik hen geneze. * Dit zeide Isaias², toen hij zijne heerlijkheid zag, en van hem sprak. * Evenwel toch³ geloofden zelfs uit de oversten velen in hem: maar ter oorzake der Pharisèers beleden zij het niet⁴, om de synagoog niet uitgezet te worden. * want zij hadden⁵ de eer der menschen meer lief, dan de eere Gods.

* Jesus nu riep, en zeide⁶: Die in mij gelooft⁷, gelooft niet in

1) *Hij heeft hunne oogen verblind*, enz. Bij Isaias (6, 10) krijgt de propheet dit bevel: *Verblind het hart van dit volk*, enz. waarmede zooveel gezegd is als: Verkondig de verblindheid des harten van dit volk, enz. — Onze Evangelist haalt dan deze prophetie van Isaias niet woordelijk aan, maar maakt een vrij gebruik daarvan, alleen den zin dier godspraak opgevend. De Evangelist legt haar in den mond van den Zoon Gods, den toekomstigen Messias, die eens als God-mensch om het menschdom te verlossen onder de menschen zoude verkeeren (Baruch 3, 38). *Hij (God) heeft hunne oogen verblind... en ik (de Messias) hen geneze*. In welchen zin van God gezegd kan worden, dat hij *verblindt, verhardt*, enz., lees daarover het aangeteekende op Rom 1, 24.

2) *Dit zeide Isaias*, enz. Deze voorzegging betreffende het ongeloof der Joden, deed Isaias, toen hij zijne heerlijkheid, de goddelijke heerlijkheid van den persoon des toekomstigen Messias, zag, toen hem in eene prophetische geestverrukking (Is 6, 1, volgg.) de heerlijkheid vertoond werd van den eeniggeborene des Vaders, de heerlijkheid van het Woord, hetwelk in den beginne was, en in de volheid des tijds de menschelijke natuur heeft aangenomen. — Ook uit deze plaats van Joannes wordt met regt een bewijs getrokken voor de godheid van Jesus.

3) *Evenwel toch*, enz. Eene verzachting van het gezegde in vs 37. Ofschoon het ongeloof der Joden vrij algemeen was, nogtans waren er velen niet alleen uit het volk, maar zelfs uit de oversten, uit de Sanhedristen en andere overheidspersonen, die in hem geloofden.

4) Zij kwamen er niet openlijk voor uit, dat zij Jesus van Nazareth voor den beloofden Messias hielden, want op deze belijdenis was de straf van uitwerping uit de synagoog gesteld. Zie Jo 9, 22, en de aanteekeningen op dat vers.

5) *want zij hadden*, enz. De vrees van de synagoog uitgezet te worden, wat tot groote schande gerekend werd, belette hen openlijk te belijden, dat zij Jesus voor den Messias erkenden. En die vrees kwam daar van daan, dat zij meer prijs stelden op eer en aanzien bij de menschen, dan om aan God te behagen en zoo doende de eer te zoeken, die van hem alleen komt. Vgl. Jo 5, 44.

6) *Jesus nu riep en zeide*, zijne stem verheffende sprak Jesus wat hier (vs 44–50) volgt, misschien onderweg bij zijn heengaan uit het tempelgebouw. Zijne woorden, hier vermeld, bevatten nog eene ernstige vermaning om toch in hem te gelooven.

7) *Die in mij gelooft*, enz. De zin is: Die geloof geeft aan mijne woorden, gelooft

45 credit in me, sed in eum, qui
 46 misit me. * Et qui videt me,
 videt eum, qui misit me. * Ego
 lux in mundum veni: ut omnis,
 47 qui credit in me, in tenebris non
 maneat. * Et si quis audierit
 verba mea, et non custodierit:
 ego non judico eum. non enim
 veni ut judicem mundum, sed ut
 48 salvificem mundum. * Qui sper-
 nit me, et non accipit verba mea:
 habet qui judicet eum. sermo,
 quem locutus sum, ille judicabit
 eum in novissimo die. (Mc 16,
 49 16.) * Quia ego ex me ipso non
 sum locutus, sed qui misit me
 Pater, ipse mihi mandatum de-
 dit quid dicam, et quid loquar.
 50 * Et scio quia mandatum ejus
 vita æterna est. Quæ ergo ego

mij, maar in hem, die mij ge-
 zonden heeft. * En die mij aan- 45
 schouwt¹, aanschouwt hem, die
 mij gezonden heeft. * Ik als 46
 licht² ben ik in de wereld geko-
 men: opdat een iegelijk, die in
 mij gelooft, niet in de duisternis
 blijve³. * En zoo iemand mijne 47
 woorden hoort, en ze niet be-
 waart⁴: ik oordeel hem niet⁵.
 want ik ben niet gekomen om de
 wereld te oordeelen, maar om de
 wereld zalig te maken. * Die mij 48
 versmaadt, en mijne woorden
 niet aanneemt: hij heeft een' die
 hem oordeelt. het woord, dat
 ik gesproken heb, dat zal hem
 oordeelen ten jongsten dage.
 * Want ik heb uit mij zelve⁶ 49
 niet gesproken, maar de Vader
 die mij gezonden heeft, die heeft
 mij geboden wat ik zeggen, en
 wat ik spreken⁷ zou. * En ik 50
 weet dat zijn gebod het eeuwige
 leven is⁸. Derhalve wat ik

niet aan mij, maar aan hem die mij gezonden heeft; want *mijne leer is de mijne niet, maar desgenen die mij gezonden heeft* (Jo 7. 16); hij gelooft niet aan eenen mensch, maar hij gelooft aan God, en zijn geloof berust niet op menschelijk, maar op goddelijk gezag. Zie het aangeteekende op Jo 7, 16, 17; 5, 36.

1) *en die mij aanschouwt*, enz. In het vorige vers sprak Jesus als mensch en noemde zich een gezant van God; in dit vers spreekt hij als God-mensch en betuigt zijne goddelijke natuur. Zie voorts het aangeteekende op Jesus' woorden aan Philippus (Jo 14, 9): *Die mij ziet, ziet ook mijnen Vader*. Vgl ook Jo 8, 19.

2) *als licht*. Hij was het eeuwige licht, als God van God, en licht van licht.

3) *in de duisternis niet blijve*, maar door in mij te gelooven *het licht des levens hebbe*. Vgl Jo 8, 12, en de aanteekeningen op dat vers.

4) *en ze niet bewaart*, d. i. niet geloovig aanneemt. Vgl vs 48.

5) *ik oordeel hem niet*, ik spreek (thans) geen oordeel over hem uit; *want ik ben door mijne menschwording niet gekomen in de wereld, om de wereld*, enz. Vgl Jo 3, 17. Het oogmerk van deze myne (eerste) komst in deze wereld is niet het menschedom te vonnissen, maar hetzelfde te verlossen en zalig te maken.

6) *want uit mij zelve*, enz. Daarom zal het woord, dat hij gesproken heeft, dat is, zijne leer, hem die haar gehoord en daaraan niet geloofd heeft, verdoemen, omdat zijn woord Gods woord was en als zoodanig het geloof daaraan gebiedend vorderde. Vgl Jo 7, 16, 17, en de aanteekeningen.

7) Tusschen *zeggen* en *spreken* moet geen zakelijk onderscheid gezocht worden: het zijn twee woorden voor één, om de *algemeenheid* te beteekenen: volstrekt alles, hoegenaamd, wat ik verkondigd heb, was mij door den Vader bevolen te verkondigen.

8) *en ik weet dat zijn gebod het eeuwige leven is*. Deze woorden zijn eene soort van tusschenrede; en wat nu volgt: *derhalve wat ik spreek*, enz., is het slot der redenering vervat in vs 49. *Zijn* (des Vaders) *gebod* beteekent hier metonymisch de door Jesus

loquor, sicut dixit mihi Pater, spreek¹, spreek ik zóó, gelijk
sic loquor. de Vader het mij gezegd heeft.

DERTIENDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Omstandig verhaal van het nederige dienstwerk der voetwassing door Jesus aan zijne leerlingen verrigt op den avond vóór zijn lijden; en welke Jesus' bedoeling daarbij was; en hoe hij bij die gelegenheid tot tweemalen toe onder bedekte woorden sprak van zijnen verrader, met aanhaling eener oude voorzegging dat voorraad betreffende, vs 1—20. Hierna kondigt Jesus, ontroerd in zijn gemoed, zijnen leerlingen openlijk aan, dat een van hen hem zal verraden; en aan Joannes geeft hij door een teeken te kennen, wie zijn verrader wezen zal, 21—26. Op een woord tot Judas door Jesus gesproken, maar door geenen der overige leerlingen begrepen, gaat de verrader terstond de eetzaal uit en verlaat het gezelschap, vs 27—30. Hierna spreekt Jesus tot de leerlingen over zijnen aantaanden zoedood en zijn verscheiden van deze wereld, vs 31—33, vermaant hen tot onderlinge liefde, vs 34, 35, en voorspelt aan Petrus zijne driedubbele verloochening, vs 36—38.

- 1 * Ante diem festum Paschæ, * Vóór den feestdag *nu* van
sciens Jesus quia venit hora ejus Paschen², daar Jesus wist dat
ut transeat ex hoc mundo ad zijne ure gekomen was³ om uit
Patrem: cum dilexisset suos, deze wereld over te gaan tot den
qui erant in mundo, in finem Vader: zoo heeft hij na de zijnen,
dilexit eos. (Mt 26, 2. Mc 14, 1. die in deze wereld waren, geliefd
2 Lc 22, 1.) * Et cœna facta, cum te hebben⁴, hen ten uiterste lief-

op het gebod des Vaders verkondigde leer. En dit *gebod*, deze leer, is het eeuwige leven, is voor hem, die haar geloovig aanneemt en beoefent, oorzaak des eeuwigen levens. Vgl Jo 5, 24 en de aanteekening.

1) *derhalve wat ik spreek, spreek ik zóó*, enz. Zij dan, die hem versmaadden, zijne woorden niet aannemende (vs 48), versmaadden God zijnen eeuwigen Vader, en hunne verdoeming was regtvaardig. Zie het aangeteekende op vers 49.

2) *Vóór den feestdag nu van Paschen*. Joannes ten behoeve der christenen uit de Grieken van Klein-Azië zijne Evangelie-geschiedenis opstellende, volgt hier de rekenwijze der Grieken, die hunne feestdagen begonnen niet, gelijk de Joden, met den ondergang der zon, maar met middernacht. Door het *avondmaal*, waarvan de Evangelist spreekt in vs 2, bedoelt hij het laatste avondmaal, dat de Zaligmaker hield met zijne leerlingen, en derhalve dienzelfden Paaschmaaltijd, van welken de drie overige Evangelisten (Mt 26, 20, volgg., Mk 14, 17, volgg., Lk 22, 14, volgg.) gewagen. Vgl noot 2 op bladz. 623. Het Paaschfeest begon den veertienden dag der maand Nisan met zonnenondergang, en na dien zonnenondergang werd het Paasch-maal gehouden. Derhalve hield men dien maaltijd, naar de Joden dagrekening *op den Paasch-dag*, maar volgens de dagrekening der Grieken *vóór den feest-dag van Paschen*.

3) *daar Jesus wist dat zijne ure gekomen was*, enz.; gelijk de God-mensch vóór dit tijdstip wist, dat zijne ure nog niet gekomen was (Jo 11, 9, 10), *de ure*, het tijdstip, om door zijnen dood uit deze wereld naar zijne menselijke natuur te scheiden en over te gaan tot den Vader. Vgl noot 6 op bladz. 515. Door deze zinsnede: *daar Jesus wist*, enz., wordt de beweegreden uitgedrukt, waarom Jesus zijnen leerlingen nog eenmaal voor het laatst een bewijs wilde geven van zijne liefde tot hen.

4) *na de zijnen* (t. w. zijne Apostelen), die in deze wereld waren en nog bleven, terwijl hij thans deze wereld ging verlaten (vgl Jo 17, 11), *geliefd te hebben*. — De zin

diabolus jam misisset in cor ut ¹ gehad*. * En het avondmaal ge- ²
traderet eum Judas Simonis Is- ³ daan zijnde², toen de duivel
cariotæ: * sciens quia omnia ³ alreeds in 't hart gelegd had
dedit ei Pater in manus, et quia ³ dat Judas de zoon van Simon
a Deo exivit, et ad Deum vadit: ³ den Iskariother hem zoude
overleveren³: * ofschoon hij ³

is: Na hun van den beginne af aanhoudend zijne liefde betoond te hebben, gaf hij hun daarvan nog een uitstekend bewijs vóór den feestdag van Paschen, in het oogenblik van zijn scheiden uit deze wereld.

¹) *ten uiterste liefgehad*, ten sterkste, ten hoogste, hun nog een uitstekend bewijs gegeven van zijne liefde. In deze beteekenis moet, onzes oordeels, het *eis telos*, Vulg. *in finem*, genomen worden. De andere beteekenis: *ten einde toe*, d. i. tot het einde zijns levens toe, past hier niet om het voorafgaande: *vóór den feestdag van Paschen*. Want de Evangelist heeft voorzeker niet willen zeggen: Vóór den feestdag van Paschen heeft Jesus de zijnen liefgehad tot het einde zijns levens toe; noch ook: Jesus wist vóór den feestdag van Paschen, dat zijne ure gekomen was. — Welk uitstekend bewijs nu van Jesus' liefde de Evangelist hier op het oog had, behoefde niet verder door hem gezegd te worden. Zijne eerste lezers, de Christenen van Klein-Azië, wisten zoowel door mondeling onderwijs als uit het lezen der drie overige Evangelien, dat Jesus, den avond vóór zijn lijden, het heilig Sacrament van zijn ligchaam en bloed instellende, *zich zelven* aan de zijnen gegeven had. Het kon hun derhalve niet duister wezen, wat Joannes bedoelde als hij sprak van een *uitstekend-liefdebewijs* door den Zaligmaker aan de zijnen gegeven *op den avond* (vs 2) *vóór den feestdag van Paschen*.

²) *En het avondmaal gedaan zijnde*. Indien de Evangelist had willen te kennen geven, dat hij met dat uitstekend liefde-bewijs de voetwassching bedoelde, die hij nu gaat verhalen, dan zou hij hier niet geschreven hebben: *EN het avondmaal gedaan zijnde*, maar: *WANT het avondmaal gedaan zijnde*, of: *toen DAN het avondmaal gedaan was*. Dat Joannes hier spreekt van den Paasch-maaltijd, en derhalve van den laatsten maaltijd, dien Jesus voor zijnen dood met zijne leerlingen gehouden heeft, dit blijkt duidelijk uit den zamenhang van zijn verhaal: want het avondmaal gedaan zijnde, (13, 2) staat Jesus op en wascht de voeten zijner leerlingen (vs 3—11), zet zich vervolgens wederom met hen aan tafel (vs 12), verklaart hen de beteekenis van die voetwassching, openbaart hun dat een van hen hem verraden zal, geeft aan Joannes door een teeken den verrader te kennen (vs 13-30), en begint alsdan, nadat Judas de eetzaal verlaten heeft, eene lange afscheidsrede (vs 31), alleenlijk door eenige vragen en betuigingen zijner leerlingen hier en daar onderbroken; en na deze redevoering vermeld te hebben (vs 31—17, 26), gaat de Evangelist terstond voort (18, 1): *Nadat Jesus dit gezegd had, ging hij met zijne leerlingen uit de eetzaal en de stad over beek Cedron, waar een hof was*, enz.

³) *toen de duivel alreeds in 't hart gelegd had, dat Judas... hem zoude overleveren*. Men leze deze woorden als eene *parentheses* of tusschenrede. *Iets in 't hart leggen* is geen Nederlandsche zegswijze; wij hebben haar echter, daar zij toch niet onverstaanbaar is, willen bezigen; onze beweegreden daarvoor zal blijken uit 't geen wij gaan zeggen. Er bestaat namelijk op deze plaats in de Grieksche handschriften een verschil van lezing: te weten, behalve die lezing welke in onze Vulgaat woord voor woord is weêrgegeven, komt er nog eene andere Grieksche lezing voor, volgens welke men zou moeten vertalen: *toen de duivel alreeds in het hart van Judas gelegd had dat hij hem zoude overleveren*. Naar deze laatste lezing wordt hier gezegd, dat de duivel aan Judas alreeds het booze voornemen had ingegeven om Jesus in de handen van het Sanhedrin te leveren; terwijl van die andere lezing, welke de Vulgaat gevolgd heeft, de grammaticale zin is, dat de duivel alreeds *zijn* hart had voorgenomen, dat Judas zijnen Meester aan het Sanhedrin zoude leveren; met andere woorden: dat de duivel alreeds besloten had, voor zooveel aan hem stond om Judas tot een verrader

- 4 * surgit a cœna, et ponit vestimenta sua: et cum accepisset
5 linteum, præcinxit se. * Deinde mittit aquam in pelvim, et cœpit lavare pedes discipulorum, et extergere linteo, quo erat præcinctus. * Venit ergo ad Simonem Petrum. Et dicit ei Petrus: Domine, tu mihi lavas pedes?
7 * Respondit Jesus, et dixit ei: Quod ego facio, tu nescis modo, weet¹ dat de Vader hem alles in handen heeft gegeven², en dat hij van God is uitgegaan, en tot God henengaat³: * staat hij op⁴ van het avondmaal, en legt zijne kleederen⁵ af: en een linnen doek nemende, omgordt hij zich zelve⁶. * Daarna giet hij water in het bekken, en begint de voeten der leerlingen te wasschen, en af te droogen met den linnen doek, waarmede hij omgord was. * Hij kwam dan⁷ tot Simon Petrus. En Petrus zegt tot hem: Heere, wascht gij mij de voeten⁸! * Jesus antwoordde, en zede tot hem: Wat ik doe⁹, weet gij thans nog

te maken van zijnen Meester. Deze en geen andere kan, naar ons oordeel, de grammaticale zin zijn van de lezing der Vulgaat; nogtans hebben onze voornaamste Uitleggers haar zoo verklaard, alsof er geschreven stond: *Cum diabolus jam misisset in cor Judæ Simonis Iscariote, ut traderet eum*. Misschien hebben zij geoordeeld, dat die verklaring aan de lezing der Vulgaat wel konde gegeven worden; doch dit mogt voor ons geene reden zijn om hier te vertalen: *toen de duivel alreeds in het hart van Judas gelegd had dat hij hem zoude overleveren*. Nogtans hebben wij, ter oorzake van die verklaring onzer uitleggers, eene eenigzins slaafsche overzetting willen geven van deze plaats der Vulgaat, daar wij anders veel liever hier vertaald hadden: *toen de duivel alreeds in zijn hart had voorgenomen, dat Judas, de zoon van Simon den Iskariot, hem zoude overleveren*. Vraagt men, welke van beide Grieksche lezingen op deze plaats de echte schijnt te zijn: wij antwoorden, dat, onzes oordeels, de voorkeur moet gegeven worden aan die, volgens welke men zou moeten vertalen: *toen de duivel alreeds in het hart van Judas gelegd had dat hij hem zoude overleveren*, of iets vrijer, maar beter: *toen de duivel aan Judas alreeds in het hart had gegeven, hem over te leveren*.

1) *ofschoon hij weet*, enz. De zin is: Ofschoon hij zijner oneindige waardigheid bewust is, zoo wil hij toch, ter onderrigting van zijne leerlingen (vs 12, volg.) zich vernederen tot het werk van eenen dienstknecht en hun de voeten wasschen.

2) *dat de Vader hem alles in handen heeft gegeven*, d. i. aan zijne magt onderworpen. Vgl. Jo 3, 35, en de aanteekening.

3) *en dat hij van God is uitgegaan*, enz.: en dat hij, God van God, van alle eeuwigheid bij God (Jo 1, 2), volgens het raadsbesluit der H. Drieëenheid in de volheid des tijds de menschelijke natuur aangenomen hebbende, begonnen heeft als God-mensch op aarde zich te vertoonen, als ware hij *uitgegaan van God*, — en dat hij, naar zijne menschelijke natuur, door zijne glorierijke hemelvaart weldra van deze aarde *henengaat tot God*. Vgl. noot 5, bl. 515.

4) *staat hij op*, terwijl zijne leerlingen aan tafel blijven aanliggen.

5) *zijne kleederen*, zijn oppergewaad. Vgl. noot 2 op bladz. 407.

6) *omgordt hij zich zelve met den linnen doek*, waarmede hij de voeten zijner leerlingen, na die gewasschen te hebben, zoude afdroogen.

7) *na alreeds aan sommige van zijne leerlingen de voeten gewasschen te hebben*.

8) Petrus wil niet toelaten, dat Jesus hem de voeten wassche. Aangedaan door een levendig gevoel van Jesus' oneindige waardigheid en van zijne eigene geringheid, wederstreeft hij zijnen Meester: *Hoe nu? Zoudt gij, dien ik erken voor den Christus, de Zoon des levenden Gods, aan mij, een zondig mensch, het werk van den geringsten dienstknecht verrigten!*

9) *Wat ik doe*, enz. Petrus zag in die voetwassching niets anders dan eene uiterlijke

8 scies autem postea. * Dicit ei Petrus : Non lavabis mihi pedes in aeternum. Respondit ei Jesus : Si non lavaro te, non habebis partem mecum. * Dicit ei Simon Petrus : Domine, non tantum pedes meos, sed et manus, et 9 caput. * Dicit ei Jesus : Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus. Et vos mundi estis, sed 10 non omnes. * Sciebat enim quis- niet, maar gij zult het daarna weten. * Petrus zegt tot hem : Gij zult mij in eeuwigheid de 8 voeten niet wasschen¹ ! Jesus antwoordde hem : Indien ik u niet wassche, zult gij geen deel hebben met mij² ! * Simon Petrus 9 zegt tot hem : Heere ! niet alleen mijne voeten³, maar ook handen, en hoofd ! * Jesus zegt tot hem : 10 Die zich gebaad⁴ heeft, heeft niet van noode dan zich de voeten te wasschen, maar hij is geheel rein. Ook gijlieden zijt rein, 11 maar niet allen ! * Want hij wist⁵

daad, welke hij voor ongevoegelijk hield. Daarom zeide Jesus tot hem. *Wat ik thans doe*, heeft eene hoogere bedoeling dan eenvoudiglijk mijnen leerlingen de voeten te wasschen ; thans kent gij die bedoeling nog wel niet, maar gij zult haar naderhand (vs 12, volg.) leeren kennen. — En hiermede gaf Jesus te gelijk aan Petrus te verstaan, dat hij gehoorzamen moest en zich de voeten laten wasschen.

1) Petrus, in zijnen eenigzins blinden ijver voor zijnen Meester, vindt het antwoord van Jesus niet voldoende, en gaat in zijne weigering voort : *Gij zult mij in eeuwigheid de voeten niet wasschen !*

2) *Indien ik u niet wassche*, d. i. indien gij halsstarrig blijft weigeren, u door mij de voeten te laten wasschen, en ik u derhalve *niet wassche*, dan *zult gij*, ter oorzaak van dit misdrijf van ongehoorzaamheid, *geen deel hebben met mij*, of, naar den Griekschen tekst : *dan hebt gij geen deel met mij*, d. i. dan is onze gemeenschap afgebroken. — Hadde Petrus ook nu nog, na deze bedreiging, geweigerd zich door Jesus de voeten te laten wasschen, hij zou het leven der genade verbeurd hebben en in doodzonde gevallen zijn.

3) *niet alleen mijne voeten*, enz. De zin is : Wasch, Heere, als dit uw wil is, niet alleen mijne voeten, enz. Petrus, hevig getroffen door Jesus' bedreiging, onderwerpt zich nu terstond, en in zijnen ijver biedt hij thans niet alleen zijne voeten, maar ook handen en hoofd, geheel zijn ligchaam, als het zijn moet, ter wassching aan.

4) *Die zich gebaad heeft*, enz. Op het zeggen van Petrus : Wasch ook mijne handen en hoofd, antwoordt Jesus : Die zich gebaad heeft en derhalve aan zijn geheele ligchaam gewasschen is, behoeft daarna niet meer gewasschen te worden aan handen en hoofd, maar hij is door het baden alreeds geheel rein, en heeft alleen nog maar van noode zich de voeten te wasschen. En, wil Jesus aan Petrus en zijnen medeleerlingen zeggen, gelijk het met de lichamelijke reinheid van zulk eenen gelegen is, zoo staat het ook met de zedelijke reinheid van ulieden : gij hebt enkelijk nog eene voetwassching van noode, en niet meer eene wassching van handen en hoofd ; gij zijt alreeds rein, *ofschoon niet allen !* — Door die voetwassching welke Jesus aan zijne Apostelen verrigtte, de Heer aan zijne dienstknechten, de Meester aan zijne leerlingen, gaf hij hun eene allertreffendste vermaning tot ootmoedigheid, welke vermaning hun als tot reiniging moest dienen van die rangzucht, welke hun nog aankleefde. Vgl. Mt 20, 24—28. Lk 22, 24—27. — Naar Oostersch gebruik baadde men zich, wanneer men ergens ter maaltijd ging ; en in het huis van den gastheer werden dan aan de genoodigden de sandalen ontbonden en de voeten gewasschen. Op dit gebruik schijnt Jesus hier te zinspelen.

5) *Want hij wist*, enz. Eene aanmerking van den Evangelist : Door zijne goddelijke alwetendheid wist Jesus dat een van zijne Apostelen hem verraden zou, en daarom

- nam esset qui traderet eum : propterea dixit : Non estis mundi omnes.
- 12 * Postquàm ergo lavit pedes eorum, et accepit vestimenta sua : cum recubisset iterum, dixit eis : Scitis quid fecerim vobis ? * Vos vocatis me Magister, et Domine : et bene dicitis : sum etenim. * Si ergo ego lavi pedes vestros, Dominus, et Magister : et vos debetis alter alterius lavare pedes. * Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis.
- 13 * Amen, amen dico vobis : Non est servus major Domino suo : neque apostolus major est eo, qui misit illum. (Mt 10, 24.
- 14 Lc 6, 40. Inf 15, 20.) * Si hæc scitis, beati eritis si feceritis ea. * Non de omnibus vobis dico :
- wie het het was die hem zoude overleveren : daarom zeide hij : Niet allen zijt gij rein¹.
- * Toen hij dan na hunne voeten gewasschen te hebben, zijne kleederen genomen had² : en weder aan *tafel* zat, zeide hij tot hen : Weet gij wat ik u gedaan heb³ ? * Gij noemt mij Meester, en Heer : en gij zegt wel : want ik ben het. * Indien dan ik uwe voeten gewasschen heb, ik uw Heer, en uw Meester : zoo moet ook gij elkanders voeten wasschen. * Want ik heb u een voorbeeld gegeven, opdat ook gij doet, gelijk ik u gedaan heb⁴. * Voorwaar, voorwaar zeg ik u : Een dienstknecht is niet meerder dan zijn Heer : en een gezant niet meerder dan die hem gezonden heeft⁵. * Indien gij dit weet, zalig zult gij zijn zoo gij het doet⁶.
- * Ik zeg dit niet van u allen⁷ : ik

zeide hij (vs 10) van hen : *Gijheden zijt rein* (door geene grove zonde in uwe ziel besmet), *maar niet allen*.

1) *Daarom zeide hij : Niet allen zijt gij rein*. Judas alleen kon dit woord van den Zaligmaker verstaan ; maar zijn toegeschroeid geweten werd er niet door getroffen.

2) zijne kleederen (vs 4) wederom aangedaan had.

3) *Weet gij wat deze voetwassching beteekent en wat ik daarmee bedoeld heb ?* — Zij wisten het niet ; maar Jesus sprak zóó tot hen, om hen opletting te maken op hetgeen hij hun vervolgens ging zeggen.

4) Niet de onderlinge voetwassching zelve als daad wordt hier door Jesus aanbevolen, maar het beoefenen der deugd van ootmoedigheid en zelfverloochening, zinnebeeldig voorgesteld in die voetwassching door hemaan zijne leerlingen verrigt, hun ten voorbeeld.

5) Dit vers is eene redengevende bekrachtiging der voorafgaande vermaning (vs 14, 15) om zijn voorbeeld te volgen ; en de gedachte, hier uitgedrukt, was reeds aangeduid door het gezegde in vs 14. Had hij, hun Heer, hun Meester, hun Zender, zich niet ontzien hun de nederigste dienst te bewijzen, hoeveel te minder moesten dan zij, zijne dienstknechten, zijne leerlingen, zijne afgezanten, het beneden zich achten, elkander in nederige liefde en zelfverloochening te dienen !

6) *Indien gij dit weet*, namelijk dat ootmoedigheid en zelfverloochening uw pligt is, zalig zult gij zijn, zoo gij dien betracht. — *Gelooven* is alleen niet genoeg ter zaligheid, ook het *doen* wordt vereischt.

7) *Ik zeg dit* (t. w. zalig zult gij zijn, zoo gij het doet) *niet van u allen* ; want er is één van u, die het niet doen zal ; dit weet ik ; want ik weet, hoedanigen ik tot het Apostelambt heb uitverkoren. — Toen de Zaligmaker uit het getal zijner leerlingen twaalf mannen uitkoos tot het Apostelambt, wist hij, dat een van hen, ofschoon toen een voortreffelijk en deugdzaam mensch gelijk de overige elf, daarna echter den duivel dienstbaar en in 't eind nog zijn verrader worden zoude (Jo 6, 65, 70).

ego scio quos elegerim : sed ut
 adimpleatur Scriptura : Qui man-
 ducat mecum panem, levabit
 cōtra me calcaneum suum.
 19 (Ps 40, 10.) * Amodo dico
 vobis, priusquā fiat : ut cum
 factum fuerit, credatis, quia ego
 20 sum. * Amen, amen dico vobis :
 Qui accipit si quem misero, me
 accipit : qui autem me accipit,
 accipit eum, qui me misit. (Mt
 10, 40. Lc 10, 16.)
 21 * Cum hæc dixisset Jesus,
 turbatus est spiritu : et protesta-

weet wie ik uitgekozen heb :
 maar opdat de Schrift vervuld
 worde¹ : Die met mij het
 brood eet, zal zijnen hiel
 tegen mij opheffen² ! * Van
 19 nu aan zeg ik het u³, alvorens
 het geschiedt : opdat als het ge-
 geschied is, gij gelooft, dat ik het
 20 ben⁴. * Voorwaar, voorwaar zeg
 ik u : Zoo ik iemand zende⁵, wie
 dien ontvangt, ontvangt mij : en
 wie mij ontvangt, ontvangt hem,
 die mij gezonden heeft.
 * Toen Jesus⁶ dit⁷ gezegd had,
 21 ontroerde hij in zijn gemoed⁸ :

¹) maar wat geschiedt, geschiedt opdat de Schrift vervuld worde. De Zaligmaker dacht aan 't geen oorzaak was, dat hij, tot zijne Apostelen sprekende, niet van allen zeggen konde : *Zalig zult gij zijn, zoo gij het doet* ; hij dacht aan Judas' booze gezindheid, welke hem eerlang tot een verrader zou maken van zijnen Meester. — *Opdat de Schrift vervuld worde.* Zie noot 6 op bladz. 186.

²) *Die met mij het brood eet* (een, die in naauwe gemeenschap met mij verkeert, mijn dischgenoot) zal zijnen hiel tegen mij opheffen, dat is, zonder beeld gesproken : zal zich trouweloos en vijandig tegen mij gedragen. — Misschien is het beeld ontleend van het achteruit slaan van een kwaadaardig lastdier. De aangehaalde woorden zijn genomen uit Ps 40, 10. Naar den letterlijken zin is het de profeet David die zoo klaagt ; maar David stelt daar typisch den toekomstigen Messias voor, en daarom is hetgene hij op die plaats naar waarheid klaagt dat hem is overgekomen, tegelijk eene voorzeggung van hetgeen aan den Christus zoude wedervaren. Wij zeiden : *dat hem is overgekomen* ; want in genoemden Psalm staat niet : *zal zijnen hiel tegen mij opheffen*, maar er staat : *heeft zijnen hiel tegen mij opgeheven*. Ook in den Griekschen tekst van ons Evangelie lezen wij : *heeft... opgeheven*. Maar in de Vulgaat lezen wij hier (levabit) : *zal opheffen*, wat als vrije vertaling kan aangezien worden : omdat hier eene *voorzeggung* is aangehaald, zal zij liever den toekomstigen dan den verleden tijd hebben willen bezigen.

³) *Nu reeds zeg ik het u*, t. w. dat iemand, die in naauwe gemeenschap met mij verkeert, zich trouweloos en vijandig tegen mij gedragen zal (vs 18).

⁴) *opdat... gij gelooft*, opdat, wanneer gij de vervulling ziet van hetgeen ik u thans heb voorzeggd, gij daardoor niet aan het wankelen raakt, maar standvastig volharden moogt in uw geloof *dat ik het ben*, dat is, dat ik de beloofde Messias ben. Vgl Jo 8 : 24, 25, en de aantekeningen.

⁵) *Zoo ik iemand zende*, enz. Het gezegde in dit vers hangt zamen met vs 16 en 17. Men houde dan vs 18 en 19 voor eene tusschenrede. Zie voorts het aangeteekende op Mt 10, 40.

⁶) *Toen Jesus*, enz. Sommige uitleggers, die houden dat de voetwassing geschied is vóór de instelling van het allerheiligste Sacrament, zijn van meening dat, indien Joannes die instelling had willen verhalen, 't geen hij echter niet gedaan heeft, hij het verhaal daarvan geplaatst zoude hebben tusschen vs 20 en 21. Wij voor ons vinden tusschen vs 20 en 21 volstrekt geene plaats voor dit verhaal.

⁷) *dit*. De Evangelist bedoelt Jesus' redevoering in vs 12—20 vervat.

⁸) *ontroerde hij in zijn gemoed*, in zijne ziel (Jo 12, 27), naar het schijnt, bij de gedachte aan het snoed verraad, hetwelk Judas aan hem plegen zoude. Zie hier voorts het aangeteekende in noot 3 op bladz. 616.

tus est, et dixit : Amen, amen dico vobis : Quia unus ex vobis tradet me. (Mt 26, 21. Mc 14, 18. Lc 22, 21.) * Aspiciabant ergo ad invicem discipuli, hæsitantes de quo diceret. * Erat ergo recumbens unus ex discipulis ejus in sinu Jesu, quem diligebat Jesus. * Innuït ergo huic Simon Petrus : et dixit ei : Quis est, de quo dicit ? * Itaque cum recubisset ille supra pectus Jesu, dicit ei : Domine, quis est ? * Respondit Jesus : Ille est, cui ego intinctum panem porrexero. Et cum intinxisset panem, dedit Judæ Simonis Iscariotæ. * Et post buccellam, introivit in eum satanas. Et dixit ei Jesus : Quod facis, fac citius. * Hoc autem nemo scivit discumbentium ad quid en hij betuigde¹, en zeide : Voorwaar, voorwaar zeg ik u : Eén van u zal mij overleveren. * De leerlingen zagen dan elkander aan, niet wetende van wien hij sprak². * Nu was er van zijne leerlingen één aanliggende³ aan den boezem van Jesus, *die leerling* dien Jesus lief had⁴. * Simon Petrus wenkte dan dezen toe : en zeide tot hem⁵ : Wie is het, van wien hij spreekt ? * Deze dan aan de borst van Jesus vallende, zeide tot hem : Heere ! wie is het⁶ ? * Jesus antwoordde : Die is het, wien ik het brood, ingedoopt zal toereiken⁷. En toen hij het brood had ingedoopt, gaf hij het aan Judas Iskarioth Simons zoon. * En na die bete⁸ broods, voer de satan in hem⁹. En Jesus zeide tot hem : Wat gij

1) en hij betuigde, enz. Wat Jesus zijnen leerlingen alreeds een- en andermaal had te kennen gegeven, dat betuigde hij hun thans wederom voor de derde maal. Zie het aangeteekende op Mt 26, 21.

2) Diep getroffen door hetgeen Jesus hun in de ontroering zijns gemoeds verklaard had, staren de leerlingen elkander zeer verlegen aan, niet wetende van wien hij sprak. Jesus' antwoord aan Judas (Mt 26, 25) zal de overige leerlingen niet verstaanbaar genoeg gehoord zijn geworden.

3) aanliggende aan de tafel (zie noot 3 op bladz. 175) naast Jesus ter regterzijde, en zóó, als ware het aan zijnen boezem.

4) de leerling, dien Jesus liefhad, d. i. dien Jesus bij uitstek liefhad. Zóó noemt onze Evangeïst hier elders (Jo 19, 26 ; 20, 2 ; 21, 7, 20) zich zelven, omdat Jesus hem eene bijzondere (natuurlijke) liefde van vriendschap toedroeg. Vgl noot 3 op blz. 60r.

5) wenkte en zeide. Petrus verbeelde zich, dat Joannes al wist wien Jesus bedoelde ; hij wenkte dan Joannes toe, en zeide fluisterend tot hem : *Wie is het*, enz. Misschien lag Petrus aan Jesus' linkerzijde en fluisterde hij dit Joannes toe achter Jesus' rug.

6) Joannes zich een weinig omkeerende en het hoofd naar Jesus toeneigende als viele hij aan zijne borst, zeide in stilte tot hem : *Heere ! wie is het ?*

7) Jesus antwoordde hem fluisterend : *Die is het, wien ik het brood* (de bete broods welke hij toen in zijne hand had), *ingedoopt* (als ik het ingedoopt heb, misschien in de charozet, zie noot 7 op bladz. 177), *zal toereiken*.

8) *En na die bete*. Dit is bij verkorting gezegd voor : En nadat Jesus die bete broods aan Judas gegeven had.

9) *voer de satan in hem*. Judas zal uit dat fluisterend zamenspreken van Jesus niet Joannes en uit de bete broods hem terstond daarop toegereikt vermoed hebben, dat Jesus hem aan Joannes had bekend gemaakt ; hierover inwendig vertoornd, geeft hij zich geheel aan satan over, en besluit nu om zijn schelmisch voornemen van Jesus aan het Sanhedrin te leveren thans ten uitvoer te brengen.

29 dixerit ei. * Quidam enim putabant, quia oculos habebat Judas, quòd dixisset ei Jesus: Eme ea, quæ opus sunt nobis ad diem festum: aut egenis ut aliquid daret. * Cum ergo accepisset ille buccellam, exivit continuo. Erat autem nox.

31 * Cum ergo exisset, dixit Jesus: Nunc clarificatus est filius hominis: et Deus clarificatus est in eo. * Si Deus clarificatus est

32

doen gaat, doe dat spoedig¹! * Doch niemand deraanliggenden wist waartoe hij hem dit zeide². * Want sommige meenden³, omdat Judas den buidel had, dat Jesus hem gezegd had: Koop, wat wij voor het feest⁴ noodig hebben! of dat hij iets aan de armen zou geven. * Hij dan als hij de bete genomen had⁵, ging terstond⁶ uit. En het was nacht⁷.

* Toen hij dan was uitgegaan, zeide Jesus⁸: Nu is de zoon des menschen verheerlijkt⁹: en God is in hem verheerlijkt¹⁰. * Indien God in hem verheerlijkt is¹¹, dan

1) *Wat gij doen gaat, doe dat spoedig!* De zin is wel: Haast u te doen wat gij voorhebt! Nogtans bevatten deze woorden geen bevel voor Judas, maar zij moesten hem veelmeer nog dienen tot eene vermaning om van zijn snoed ontwerp af te zien; doch te gelijk drukte Jesus door dit zeggen zijne bereidwilligheid uit om den kelk des lijdens, dien de Vader hem geven zou (Jo 18, 11), te drinken.

2) *Doch*, Judas uitgenomen, wist niemand der aanliggenden, wat Jesus bedoelde, toen hij tot Judas zeide: *Wat gij doen gaat, doe dat spoedig!* Zelfs Joannes had dit niet begrepen, daar hij, ofschoon wetende, dat Judas zijnen Meester zoude verraden, nogtans geene reden had om te denken, dat dit verraad zoo kort aanstaande was.

3) Na gezegd te hebben, dat niemand der aanzittenden Jesus' bedoeling begrepen had, verhaalt de Evangelist, wat sommigen van hen door die woorden van Jesus verstaan hadden.

4) *Koop wat wij voor het feest noodig hebben*, t. w. voor den eersten Paaschdag, die met zonnenondergang reeds was aangevangen en eindigde met zonnenondergang op den volgenden dag. Zie noot 2 op bladz. 622. Het koopen en verkoopen was op de feestdagen niet volstrekt verboden; want ofschoon de Joodsche hoogtijden ook rustdagen waren, zoo sloot nogtans die rust, welke volgens de wet gehouden moest worden op den wekelijkschen sabbath- en op den Verzoendag, veel meer handelingen uit, dan de rust, welke op het Paaschfeest en op de overige feestdagen vereischt werd.

5) *als hij de bete* (zie vs 26) *genomen*, d. i. genuttigd had. Vgl. Jo 19, 30.

6) *terstond*, als ware hij voortgezweept door satan, om zijn schelmstuk te volvoeren.

7) *nacht* beteekent hier, gelijk bij Jo 3, 2, zooveel als *laat in den avond*: neem den avondtijd tusschen negen en tien uren naar onze uurtelling.

8) tot de elf Apostelen.

9) *Nu*, thans, nu Judas is uitgegaan om mij aan het Sanhedrin te leveren, dat mij aan een kruis zal doen nagelen, *nu is de zoon des menschen verheerlijkt*, namelijk door zijne overwinning van satan (zie 12, 31, 32) op het kruishout behaald. Vgl. Kol 2, 13-15. De God-mensch spreekt hier *proleptisch* van zijn zegepralend sterven op den volgenden dag, en als ware de strijd alreeds gestreden.

10) *en God is in hem*, in den persoon van den zegepralenden Zoon des menschen, *verheerlijkt*; want beiden, en Gods gerechtigheid (Rom 3, 25, 26) en zijne liefde (Rom 5, 8. Jo 3, 16), zijn schitterend openbaar geworden uit het werk der Verlossing van het gevallen menschedom.

11) *Indien God in hem verheerlijkt is*, wat werkelijk geschieden zal, *dan zal God hem ook*, wederkeerig, *verheerlijken in zich zelven*, enz. Zie voor den zin dezer woorden het aangeteekende op Jo 17, 4, 5.

in eo, et Deus clarificabit eum in semetipso: et continuo clarificabit eum. * Filioli, adhuc modicum vobiscum sum. Quæretis me: et sicut dixi Judæis: Quò ego vado, vos non potestis venire: et vobis dico modo. (*Sup* 7, 34.) * Mandatum novum do vobis: Ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, ut et vos diligatis invicem. (*Lv* 19, 18. *Mt* 22, 39. *Inf* 15, 22.) * In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem.

* Dicit ei Simon Petrus: Domine, quo vadis? Respondit Jesus: Quò ego vado, non potes me modo sequi: sequeris autem postea. * Dicit ei Petrus: Quare zal ook God hem verheerlijken in zich zelve: en terstond zal hij hem verheerlijken. * Kinderkens! nog een luttel tijds ben ik bij u². Gij zult mij zoeken³: en gelijk ik tot de Joden zeide⁴: Waar ik heenga, kunt gij niet komen⁵: — zoo zeg ik het thans ook tot u⁶. * Een nieuw gebod⁷ geef ik u: Dat gij elkander liefhebt, dat gelijk ik u heb liefgehad, ook gij elkander liefhebt. * Hieraan zullen allen erkennen dat gij mijne leerlingen zijt, zoo gij liefde hebt tot elkander⁸.

* Simon Petrus zegt tot hem: Heere! waar gaat gij heen⁹? Jesus antwoordde: Waar ik heenga, kunt gij mij thans niet volgen¹⁰: maar hierna zult gij

1) *Kinderkens!* Eene teedere toespraak als van een vader, die scheiden gaat van zijne kinderen.

2) Jesus bedoelt den kleinen tijd, die nog verlopen zou van nu af tot aan zijnen dood. Vgl. *Lk* 24, 44.

3) *Gij zult mij zoeken*, en niet vinden: weldra zal ik niet meer zichtbaarlijk en lichamenlijk onder u verkeeren, en gij zult mij te vergeefs op aarde zoeken.

4) Zie *Jo* 7, 34; 8, 22.

5) *waar ik heenga, kunt gij niet komen*. Zie voor den zin dezer woorden noot 3 op bladz. 575.

6) maar aan de Joden had Jesus dit gezegd met eene geheel andere bedoeling. Zie noot 5 op bladz. 565.

7) *een nieuw gebod*. Het oude gebod der onderlinge liefde (*Lv* 19, 18; vgl. *Mt* 19, 19; 22, 37, volg.) wordt door Jesus een *nieuw* gebod genoemd, omdat hij zijnen volgelingen, den christenen, hen tot de betrachtning van dit gebod vermanende, zijne eigene liefde tot voorbeeld stelt van de liefde, welke hij wil dat zij elkander zullen toedragen. *Hebt elkander lief, gelijk ik u heb liefgehad*. Zoo is dan dit oude gebod een *nieuw* gebod als gebod der *christelijke* liefde. De vorm der rede in dit vers is gelijk aan dien van *Jo* 17, 21.

8) Jesus wil dat *allen*, vriend en vijand, hen die zijne leerlingen zijn, als zoodanigen zullen erkennen aan hunne opofferende liefde tot elkander; deze liefde moest hen kentekenen als zijne leerlingen, als leerlingen van Jesus, als *christenen*.

9) Petrus denkt nog aan hetgeen Jesus kort te voren (vs 33) gezegd had: *Waar ik heenga, kunt gij niet komen*. Doch den zin dier woorden heeft Petrus niet begrepen; hij meent dat Jesus spreekt van het gaan naar eene of andere plaats, die voor zijne leerlingen niet zonder levensgevaar wezen zou; en vol van ijver voor zijnen Meester, vraagt hij hem: *Waar gaat gij heen?* Zijne bedoeling daarbij was, om na bekomen antwoord te verklaren, dat hij zijnen Meester wilde volgen, waarheen dan ook.

10) *Waar ik heenga, kunt gij mij thans niet volgen, maar*, enz. Jesus leest in het hart van Petrus, wat deze met zijne vraag bedoelde, en op die bedoelingen past zijn antwoord. Het *heengaan* neemt hij nu in eenen dergelijken zin als Petrus daaraan hechte, in den zin van een *heengaan in den dood*. Jesus wil dan tot Petrus zeggen:

non possum te sequi modo? animam meam pro te ponam. (*Mt 26, 34. Mc 14, 30. Lc 22, 34.*)

38 * Respondit ei Jesus: Animam tuam pro me pones? Amen, amen dico tibi: Non cantabit gallus, donec ter me neges.

mij volgen. * Petrus zegt tot hem: Waarom kan ik u thans niet volgen¹? mijn leven zal ik voor u geven! * Jesus antwoordde hem: Gij uw leven voor mij geven? Voorwaar, voorwaar zeg ik u: De haan zal niet kraaijen, voordat gij mij driemaal verloochend hebt².

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Dit hoofdstuk bevat het eerste gedeelte van Jesus' afscheidsrede tot zijne leerlingen. Hij begint met hen te vermanen tot een geloovig vertrouwen op hem, en troost hen met de belofte, dat hij, eenmaal wedergekomen, hen tot zich zal nemen; en, voegde hij er bij, *waar ik heenga, weet gij, en den weg weet gij* (vs 1—4). Jesus' antwoord aan Thomas, die verklaarde niet te weten waar hij heenging, en derhalve ook den weg derwaarts niet te kennen, vs 5—7. Jesus' antwoord aan Philippus, die verlangde den Vader te zien, vs 8—11. Voortgaande met zijne rede, beloofde Jesus zijnen leerlingen, dat zij nog grootere wonderwerken zouden doen dan hij verricht had; dat zij verkrijgen zouden wat zij in zijnen naam zouden vragen; dat hun in zijne plaats een andere Helper zou verleend worden, namelijk de heilige Geest, die bestendig bij hen zou blijven; dat hij hen geen weezen zoude laten, maar na weinig tijds zich aan hen zou openbaren, doch niet aan de wereld (vs 12—21.) Jesus' antwoord aan Judas Jakobus' zoon op diens vraag, hoe hij zich toch wel aan hen, maar niet aan de wereld zoude openbaren (vs 22—24). Hij geeft hun zijnen vrede, en troost hen voorts daarmede, dat, na zijne scheiding, waarover zij zich verblijden moesten, de heilige Geest hun leeraar zoude zijn, en hun alles herinneren wat hij hun gezegd had, vs 25—29. Hierop betuigt Jesus zijnen leerlingen, dat hij den dood vrijwillig te gemoet gaat uit gehoorzaamheid aan zijnen Vader, vs 30, 31.

1 * Non turbetur cor vestrum. Creditis in Deum, et in me credite. * In domo Patris mei man-

* Laat uw hart niet ontroerd worden³! Gij gelooft in God, gelooft ook in mij⁴! * In het huis

Thans, voor het tegenwoordige, kunt gij mij nog niet volgen waar ik heenga (d. i. niet navolgen, door eenen geweldigen dood te ondergaan, gelyk ik), *maar hierna zult gij mij volgen*. Met deze laatste woorden voorspelde Jesus alreeds aan Petrus den marteldood, welken hij hem daarna nog duidelijker openbaarde. Zie Jo 21, 18, 19.

1) *Waarom kan ik u niet volgen?* Petrus vol van zelfvertrouwen, is verwonderd over dit antwoord van Jesus. Het ergste wat hem kon overkomen, meent hij, was het verlies van zijn leven, en daarvoor schroomde hij niet: *Mijn leven zal ik voor u geven!*

2) Jesus slaat dit hoogmoedig zelfvertrouwen van Petrus op eens ter neder door hem te voorzeggen, dat hij zijnen Meester, wel verre van zijn leven voor hem te geven, nog in dien zelfden nacht tot driemaal toe zoude verloochenen. Jesus herhaalde hem deze voorzegging op den weg naar Gethsemani, als blijkt uit Mt 26, 30, volg., en Mk 14, 26.

3) *Laat uw hart niet ontroerd worden* om hetgeen ik u van mijne kort aanstaande scheiding gezegd heb. Vgl 13, 33.

4) *Gij gelooft in God; gelooft ook in mij!* Ofschoon gij voor alsnu nog niet komen kunt waar ik heenga, vreest echter niet, dat gij voor altijd van mij gescheiden zult wezen. *Gij gelooft in God:* gij stelt uw geloovig vertrouwen op God, stelt het evenzoo op mij: *gelooft ook in mij*, en uw hart ontroere niet!

siones multæ sunt. si quo minus
 3 dixissem vobis: Quia vado parare
 vobis locum. * Et si abiero, et
 præparavero vobis locum: ite-
 rum venio, et accipiam vos ad
 4 meipsum, ut ubi sum ego, et vos
 sitis. * Et quò ego vado scitis,
 5 et viam scitis. * Dicit ei Thomas:
 Domine, nescimus quò vadis: et
 quo modo possumus viam scire?
 6 * Dicit ei Jesus: Ego sum via, et
 veritas, et vita. nemo venit ad
 7 Patrem, nisi per me. * Si cogno-
 vissetis me, et Patrem meum
 mijns Vaders zijn vele woningen¹.
 zoo niet ik zoude u gezegd
 hebben²: Ik ga heen om u eene
 plaats te bereiden³. * En als ik
 heengegaan ben, en u eene plaats
 bereid heb: dan kom ik weder⁴,
 en zal u tot mij nemen, opdat
 waar ik ben, ook gij zijt. * En
 4 waar ik heenga weet gij, en den
 weg weet gij⁵. * Thomas zegt
 5 tot hem: Heere! wij weten niet
 waargij heengaat: en hoe kunnen
 wij dan den weg weten⁶? * Jesus
 6 zegt tot hem: Ik ben de weg,
 en de waarheid, en het leven.
 niemand komt tot den Vader, dan
 door mij⁷. * Indiengij mij gekend

1) In het huis mijns Vaders zijn vele woningen; er is derhalve ook plaats voor u allen. — De hemel wordt hier en elders (Ps 32, 14. Is 63, 15) vergeleken bij een Oostersch koninklijk paleis, hoedanig een paleis men zich als éénen bouw uit vele en velerlei woningen bestaande moet voorstellen.

2) zoo niet (indien het niet waar was, dat er in het huis mijns Vaders vele woningen zijn), ik zoude... bereiden. Zóó moet hier volgens de Vulgaat vertaald worden. Doch om aan die woorden een verstaanbaren zin te kunnen hechten, dient men ze, dunkt ons te lezen als eene vraag: Zoo niet, zou ik u dan gezegd hebben: ik ga heen om u eene plaats te bereiden? Bij een vroeger onderrigt kon Jesus hun gezegd hebben, dat hij zou henen gaan om hun eene plaats te bereiden in het huis zijns Vaders. Wil men vertalen, wat echter de punctuatie van de Vulgaat niet toelaat: In het huis mijns Vaders zijn vele woningen — zoo niet, ik zoude het u gezegd hebben — want ik ga heen, om u eene plaats te bereiden, — dan moet de laatste zinsnede (want ik ga heen, om, enz.) verstaan worden als gevende een feitelijk bewijs voor de verzekering: In het huis mijns Vaders zijn vele woningen. Waren er inderdaad niet vele woningen in dat huis, dan konde Jesus ook niet derwaarts gaan met het doel om voor de zijnen aldaar eene plaats te bereiden.

3) Ik ga heen, enz. Met zijn heengaan bedoelt Jesus hier zijne hemelvaart. Om u eene plaats te bereiden, om u het huis mijns Vaders toegankelijk te maken. — Vóór Jesus' zoendood, verrijzenis en hemelvaart, was de hemel ontoegankelijk.

4) dan kom ik weder, enz. Jesus bedoelt zijne tweede komst ten jongsten dage, wanneer hij zichtbaarlijk op deze wereld zal verschijnen, en zijne uitverkorenen met igchaam en ziel tot zich nemen, opdat zij eeuwig zijn mogen, waar hij is. Vgl. Hand 1, 11.

5) Met dit te zeggen bedoelt de Zaligmaker zijnen leerlingen eene gelegenheid te geven om hem te ondervragen en nader door hem onderrigt te worden. Door den weg verstaat Jesus hier niet den lijdensweg, langs welken hij in zijne heerlijkheid zoude ingaan (Lk 24, 26), maar dien weg, dien hij in vs 6 nader beschrijft.

6) Dat Jesus tot den Vader ging, had Thomas uit hetgeen de Zaligmaker daar zoo even (vs 2, 3) gezegd had niet begrepen; en daar hij vermoedde, dat zijne medeleerlingen evenzoo min als hij wisten werwaarts Jesus ging, zoo voegt hij hem vrijmoedig toe en als sprekende uit aller naam: Wij weten niet waar gij heengaat, en gevoeliglijk kunnen wij ook den weg niet weten, die derwaarts leidt.

7) Door dit antwoord gaf Jesus zijnen leerlingen nu duidelijk te kennen, dat hij zelf de weg was, op welken zij, en wie dan ook moesten gaan, om tot den Vader, te

utique cognovissetis : et amodo
 cognoscetis eum, et vidistis eum.
 8 * Dicit ei Philippus : Domine,
 ostende nobis Patrem, et sufficit
 9 nobis. * Dicit ei Jesus : Tanto
 tempore vobiscum sum : et non
 cognovistis me ? Philippe, qui
 videt me, videt et Patrem. Quo-
 modo tu dicis : Ostende nobis
 10 Patrem ? * Non creditis quia ego
 hadt¹, gij zoudt voorzeker ook
 mijnen Vader gekend hebben :
 doch van nu aan zult gij hem
 kennen², en hebt hem gezien³.
 * Philippus zegt tot hem : Heere!
 toon ons den Vader⁴, en het is
 ons genoeg. * Jesus zegt tot hem :
 Zoo langen tijd⁵ ben ik met
 ulieden : en hebt gij mij *nog* niet
 gekend ? Philippus, die mij ziet,
 ziet ook den Vader. Hoe zegt gij
 dan : Toon ons den Vader ? * Ge-
 looft gijlieden niet⁶ dat ik in den

komen, en opgenomen te worden in de eeuwige woningen (vs 2). Hij alleen is *de weg*, niemand anders, hij het eenige middel om tot den Vader te komen ; want *de eenige Middelaar tusschen God en de menschen is de mensch Christus Jesus, die zich zelven gegeven heeft tot een losprijs voor allen*. I Tim 2, 5, 6. Vgl. hand 4, 12. De God-mensch Jesus Christus is de eenige *weg* tot den Vader, en niemand komt tot den Vader dan door hem. En *daarom* is hij die *weg*, omdat hij *de waarheid* is, de bron der waarheid, wier geloovige kennis en beoefening leidt tot den Vader ; en hij is *het leven*, de verdienende oorzaak des eeuwigen levens : want *eeuwig leven heeft God ons gegeven, en dit leven is in zijnen Zoon* (I Jo 5, 11), het vleeschgeworden Woord, *die ons van God wijsheid geworden is, en gerechtigheid en heiliging en verlossing* (I Kor 1, 30).

¹ *Indien gij mij gekend hadt*, enz. De God-mensch het woord nu rigtende tot al zijne leerlingen, ontdekt hun de reden, waarom zij *niet wisten waar hij heenging* (vs 5) ; en het was, omdat zij hem niet *gekend* hadden. Want hadden zij hem regt gekend, gekend naar zijne goddelijke natuur, als den Zoon van den levenden God, als God van God, dan hadden zij ook God als zijnen Vader gekend, en geweten *waar hij*, naar zijne menschelijke natuur van hen scheidende, *heenging* (vs 4), namelijk dat hij heenging tot God zijnen Vader. — Deze woorden van Jesus, ofschoon tot al zijne leerlingen gesproken, pasten toch niet evenzeer op elk hunner in het bijzonder, gelijk alreeds de H. Augustinus op deze plaats (Tract. 70 in Jo) heeft aangemerkt.

² *en van nu aan zult gij hem kennen*, enz. Naar het Grieksch in bijna al de handschriften luidt het : *en van nu aan kent gij hem*, enz., welke lezing wij voor de echte houden. De zin is dan : *en van nu aan*, nu ik u gezegd heb wie ik ben (vs 6), namelijk dat ik de Weg, en de Waarheid en het Leven ben, nu *kent gij hem* (den Vader), als gij opmerkzaam zijt *en hebt hem*, mij ziende, in mij *gezien*. Vgl. vs 9. Daaruit, dat de God-mensch zich zelven den Weg, de Waarheid en het Leven genoemd, en derhalve zich eigenschappen had toegeschreven die aan God alleen toekomen, daaruit konden zij de godheid kennen van den Zone Gods, en God als zijnen eeuwigen Vader.

³ *en gij hebt hem gezien*. Hoe zij den Vader gezien hadden, verklaart de Heer zelf in vs 9.

⁴ *Heere ! toon ons den Vader*. Dewijl Philippus bij Jesus' woorden : *gij hebt hem* (den Vader) *gezien*, aan eene zichtbare vertooning denkt, ontkent hij stilzwijgend hetgeen Jesus daar zeide, en zóó voegt hij zijnen Meester toe : *Heere, toon ons den Vader*, als wilde hij zeggen : Laat het waar worden wat gij ons verzekert : maak dat de Vader zich aan onze oogen openbare, *en het is ons genoeg* ; dan vragen wij niets meer.

⁵ *Zoo langen tijd*, enz. Eene zachtmoedige berisping van hunne onwetendheid : hebt gij dan, na zoo langen tijd met mij omgegaan en mijn onderrigt genoten te hebben, mij nog niet leeren kennen ? Want dat gij mij nog niet kent, bewijst uwe vraag : *Toon ons den Vader !* Philippus, die mij ziet, ziet ook den Vader. Hoe kunt gij dan zeggen : Toon ons den Vader, alsof gij den Vader nog niet gezien hadt ?

⁶ *Gelooft gijlieden niet*, in het meervoud, doch naar den Griekschen tekst is het

in Patre, et Pater in me est? Vader ben, en de Vader in mij
 Verba, quæ ego loquor vobis, a is? De woorden¹, die ik tot u
 me ipso non loquor. Pater autem spreek, spreek ik niet uit mij
 in me manens, ipse facit opera. zelve. Maar de Vader die in
 11 * Non creditis quia ego in Patre, * Geloofst gijlieden niet² dat ik 11
 12 et Pater in me est? * Alioquin in den Vader ben, en de Vader in mij is? * Zoo niet³ geloofst 12
 propter opera ipsa credite. dan om de werken zelve. Voor-
 Amen, amen dico vobis, qui waar, voorwaar⁴ zeg ik u, die
 credit in me, opera, quæ ego in mij geloofst, hij zal de werken,
 facio, et ipse faciet, et majora die ik doe, ook zelf doen, ja hij

enkelvoud : *Geloofst gij* (Philippus !) *niet*. De Grieksche lezing is hier ongetwijfeld de echte. Jesus berispt hier het zeggen van Philippus : *toon ons den Vader*, als kwamte dit voort uit gebrek aan geloof : Geloofst gij soms niet, Philippus, dat ik in den Vader ben en de Vader in mij is?

¹) *De woorden*, enz. De zegswijze in dit vers is elliptisch. Lees alsof er zóó geschreven stond : De woorden die ik spreek, spreek ik niet uit mij zelve, maar de Vader, die in mij blijft, spreekt ze, en ik spreek ze als die hebbende van den Vader ; en de werken die ik doe, doe ik niet uit mij zelve, maar de Vader, die in mij blijft, doet ze, en ik doe ze, als die hebbende van den Vader. — Wat Jesus hier zegt is eene verklarende bevestiging van het voorafgaande : *Ik ben in den Vader, en de Vader is in mij*. Waarom is het waar, dat de Zoon in den Vader is, en de Vader in den Zoon? Omdat een en dezelfde goddelijke natuur de natuur is van den Vader en den Zoon. En hoe leert de Zoon Gods hier die *identiteit*? Daardoor, dat hij te kennen geeft, dat zijne en zijns Vaders woorden en werken *identisch* dezelfde zijn. Mijn Vader, zegt hij, onafscheidbaar in mij *blijvende*, spreekt de woorden, die ik spreek, en hij doet de werken, die ik doe. Uit deze *identiteit* der daad volgt de *identiteit* der natuur, als zijnde het grondbeginsel van alle daad ; en uit de *identiteit* der goddelijke natuur, bij verscheidenheid der goddelijke personen des Vaders en des Zoons, volgt het voor ons verstand onbegrijpelijk *in-elkander-zijn* der goddelijke personen. Gods Zoon spreekt noch werkt *uit zich zelve*, maar dat hij spreekt of werkt, dat heeft hij van den Vader, van wien hij door eeuwige geboorte de goddelijke natuur heeft met hare wijsheid en almacht. Tot verdere opheldering van deze Schriftuurplaats vergelijkte men Jesus' gezegden bij Jo 5, 19 ; 10, 30, 37, 38, en onze aantekeningen daarop.

²) *Geloofst gij niet dat*, enz. In het Grieksch volgens bijna al de bekende handschriften : *Geloofst mij*, als ik u verzeker, *dat*, enz. Naar beide lezing bedoelt de God-mensch door dit zeggen zijne leerlingen te vermanen om op zijn woord als waarheid aan te nemen, dat, hij en de Vader *één* zijnde (Jo 10, 30) als hebbende eene en dezelfde goddelijke natuur. zij onafscheidbaar met elkander verbonden zijn, zoodat hij *in den Vader is, en de Vader in hem*. Vgl. noot 1 op blad 597.

³) *Zoo niet*, enz. De zin is : indien gij het niet geloofst op mijne enkele mondelinge verzekering, *geloofst mij dan om de werken zelve*, om de wonderwerken, die ik voor uwe oogen verrigt heb, als welke eene goddelijke bevestiging zijn van de waarheid mijner woorden.

⁴) *Voorwaar, voorwaar*, enz. Na geantwoord te hebben aan Thomas en Philippus (vs 5—12), vervolgt de Heer zijne aangevangen (vs 1) troost- en afscheidsrede tot zijne leerlingen. Hij belooft hun, tot hunner bemoediging, dat zij, na zijn verscheiden, niet alleen *zoodanige* wonderwerken zullen doen als hij gedaan had, maar zelfs nog *grootere*, grootere, als men zal letten op de uitwerking en de gevolgen daarvan : de Apostelen bekeerden door hunne prediking en wonderwerken eene geheele heidensche wereld tot het geloof in den Gekruiste.

13 horum faciet : quia ego ad Patrem vado. * Et quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam: ut glorificetur Pater in Filio. (*Mt* 7, 7; 21, 22. *Mc* 11, 24. *Inf* 16, 23.) * Si quid petieritis me in nomine meo, hoc faciam. * Si diligitis me : mandata mea servate. * Et ego rogabo Patrem, et alium paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in aeternum, * Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum. vos autem cognoscetis eum : quia apud vos manebit, et in vobis

zal nog grootere doen dan deze: want ik ga tot den Vader. * En al¹ wat gij den Vader zult vragen in mijnen naam², dat zal ik doen³ : opdat de Vader in den Zoon verheerlijkt worde. * Zoo gij mij iets zult vragen in mijnen naam, ik zal het doen. * Indien gij mij liefhebt⁴ : bewaart mijne geboden. * En ik zal den Vader bidden, en hij zal u een anderen helper geven, om in eeuwigheid bij u te blijven, * den Geest der waarheid, dien de wereld niet kan ontvangen⁵, omdat zij hem niet ziet, en ook niet kent. Doch gij, gij zult hem

1) *Want ik ga tot den Vader. En al wat gij, enz.* De Vulgaat heeft achter *Vader* een punt; wij zagen er liever een komma; *want ik ga tot den Vader. En al wat gij, enz.* De God-mensch geeft hier zijnen leerlingen den grond en de wijze te kennen, waarop zij de vervulling van die belofte (vs 12) mogten verwachten.

2) *in mijnen naam*, onder aanroeping van mijnen naam. Vgl. *Eph* 2, 18; 5, 20; *Kol* 3, 17.

3) *dat zal ik doen*. Wat de God-mensch hier van *zich* verklaart (*dat zal ik doen*), dat zegt hij op andere plaatsen (15, 16 en 16, 23) van den *Vader*, want alle goddelijke daad *ad extra* of buiten het goddelijk Wezen, is eene onverdeelde en ondeelbare daad van den drieënen God. Vgl. noot 2 op bladz. 494.

4) *Indien gij mij liefhebt*, enz. De zin is: Wilt gij voortdurend bewijzen dat gij mij waarlijk liefhebt, zoo onderhoudt mijne geboden; en doet gij dit, *dan zal ik*, bij den Vader gekomen (vs 12) *den Vader bidden*, (de God-mensch spreekt hier als mensch, als middelaar tusschen God en de menschen. I *Tim* 2, 5), en hij zal u in mijne plaats een anderen helper geven, om, niet slechts voor korten tijd gelijk ik, maar in eeuwigheid, voor altijd, geheel uw leven lang, bij u te blijven; den Geest der waarheid namelijk zal hij u geven.

Het tekstwoord, dat wij door *helper* vertaald hebben, is in 't Grieksch *Paraklétos*. De opsteller der Vulgaat heeft dit woord, hier en elders (*Jo* 14, 26; 15, 26; 16, 7) onvertaald gelaten, *paracletus* daarvoor schrijvende. Een *Paraklétos* (*Paracletus*) is letterlijk een *bijgeroepene* om te helpen, een *helper*. Waar dit woord in het Evangelie van den H. Joannes voorkomt, is men gewoon het door *Trooster* of *Vertrouster* over te zetten. Maar behalve dat het tekstwoord eene veel algemeener beteekenis heeft, zoo drukt het woord *Trooster* of *Vertrouster* slechts gedeeltelijk de werkdadigheid uit van den heiligen Geest in den mensch; daarbij komt nog dit, dat in het Evangelie van Joannes op niet eene enkele plaats, waar de *Paraklét* genoemd wordt, het verband der rede maar eenigzins vordert, hem bijzonderlijk als *Vertrouster* te denken. Zie voorts tot verdere opheldering het aangeteekende *Jo* 14, 26; 15, 26; 16, 7.

5) *dien de wereld niet kan ontvangen, want*, enz. De wereld der ongeloovigen en boozen (II *Pt* 2, 5. I *Jo* 2, 16) kan, als zoodanig, den heiligen Geest niet ontvangen; want zij ziet, en kent hem niet, d. i. zij heeft geene vatbaarheid, geene ontvankelijkheid voor hem (I *Cor* 2, 14), als zijnde zij bezielid door eenen geheel tegenovergestelden geest.

18 erit. * Non relinquam vos or-
 19 phanos: veniam ad vos. * Adhuc
 modicum: et mundus me jam
 non videt. Vos autem videtis
 me: quia ego vivo, et vos vive-
 20 tis. * In illo die vos cognoscetis
 quia ego sum in Patre meo, et
 21 vos in me, et ego in vobis. * Qui
 habet mandata mea, et servat
 ea: ille est, qui diligit me. Qui
 autem diligit me, diligetur a
 Patre meo: et ego diligam eum,
 et manifestabo ei meipsum.
 22 * Dicit ei Judas, non ille Isca-
 riones: Domine, quid factum est,
 kennen: omdat hij bij u zal ver-
 blijven, en in u zijn. * Ik zal u
 niet als weezen laten: ik zal tot
 u komen¹. * Nog een luttel *tijds*:
 en de wereld ziet mij niet meer².
 Maar gij ziet mij: want ik leef,
 en gij zult leven³. * Gij te dien
 dage⁴ zult gij erkennen dat ik
 in mijnen Vader ben, en gij in
 mij, en ik in u. * Die mijne ge-
 boden heeft⁵, en ze bewaart: die
 is het, die mij lief heeft. En die
 mij lief heeft, zal van mijnen
 Vader geliefd worden: ook ik zal
 hem lief hebben, en mij zelve
 aan hem openbaren. * Judas,
 niet de Iskariother⁶, zegt tot
 hem: Heere! wat is er geschied⁷,

1) Met dit *komen* tot zijne leerlingen bedoelt de Zaligmaker zijne wederkomst tot de zijnen in en door den heiligen Geest, dien de Vader hun zoude geven (vs 16), Zóó de H. Cyrillus (bij Tolet. ad h. 1.).

2) De ongeloofige en booze *wereld* zou den Heer nog slechts zo lang zien, als hij zichtbaar en ligchamelijk op aarde tegenwoordig was, en derhalve zou zij hem weldra niet meer zien; maar ook na zijn vertrek van deze aarde, zouden de zijnen hem zien in eenen geestelijken zin, door de ondervinding van zijnen bijstand zijne tegenwoordigheid in hen gewaar wordende, wanneer hij in en door den heiligen Geest tot hen zou wedergekomen zijn.

3) *want ik leef, en gij zult leven*. Hiermede is de grond uitgedrukt van die verzekering: *gij ziet mij*. — *Ik leef*, ik ben de bron van het bovennatuurlijk geestelijk leven (Jo 1, 4. I Jo 1, 2; 5, 11. Kol 3, 3, 4), en *gij zult leven*, met nieuwe levenskracht door mij bezielde worden, bij mijne wederkomst tot u in den heiligen Geest. Vgl. Lk 24, 49.

4) *Gij te dien dage zult gij erkennen*, enz. Dan wanneer gij den heiligen Geest zult ontvangen hebben, dan zult gij *erkennen*, volmaakter verstaan, dat ik in mijnen Vader ben en de Vader in mij is (vs 10), dat ik de Zoon Gods ben waarachtig God, hebbende eene en dezelfde goddelijke natuur met den Vader; dan zult gij door ondervinding gewaar worden (*zien*, vs 19), dat *gij in mij zijt, en ik in u*.

5) *Die mijne geboden heeft*, geloovig heeft aangenomen en ze bewaart, enz. De voorwaarde, onder welke zij tot die kennis en tot die innige vereeniging met hem (vs 21) konden geraken, was het betoonen van hunne liefde jegens hem door het onderhouden van zijne geboden. Wie dit deed, zou geliefd worden van zijnen Vader, en ook hij zou hem lief hebben, en zich aan hem openbaren: door en in den heiligen Geest met hem vereenigd, zich aan hem laten zien (vs 19).

6) *Judas, niet de Iskariother*, want deze had om zijn verraad de eetzaal reeds verlaten (Jo 13, 30) maar de andere Judas, die bij Mt (10, 3) *Thaddeüs* (in Grieksche handschriften ook *Lebbeüs*), en bij Lk (6, 16. Hand 1, 13) *Judas*, de broeder van *Jakobus*, genoemd wordt.

7) *Wat is er geschied*, hoe komt het, gelijk gij daar zoo even zeidet (vs 19), dat wij u zien zullen, en de wereld niet? — Judas heeft den zin van Jesus woorden niet gevat: hij verwachtte, naar eene algemeene volksdwaling (zie Hand 1, 6. Jo 6, 15), dat de Messias een wereldsch koninkrijk zoude oprigten, en kon daarom niet begrijpen, dat de Heer zich niet aan de wereld zou openbaren.

23 quia manifestaturus es nobis
teipsum, et non mundo? * Res-
pondit Jesus, et dixit ei: Si quis
diligit me, sermonem meum ser-
vabit, et Pater meus diliget eum,
et ad eum veniemus, et mansio-
nem apud eum faciemus: * qui
24 non diligit me, sermones meos
non servat. Et sermonem, quem
audistis, non est meus: sed ejus,
25 qui misit me, Patris. * Hæc
locutus sum vobis apud vos
26 manens. * Paraclitus autem
Spiritus sanctus, quem mittet
Pater in nomine meo, ille vos
docebit omnia, et suggeret vobis
omnia, quæcumque dixero vobis.
27 * Pacem relinquo vobis, pacem
meam do vobis: non quomodo
mundus dat, ego do vobis. Non
turbetur cor vestrum, neque
28 formidet. * Audistis quia ego

dat gij u aan ons zult openbaren,
en niet aan de wereld? * Jesus 23
antwoordde, en zeide tot hem:
Zoo iemand mij liefheeft¹, hij
zal mijn woord bewaren, en mijn
Vader zal hem liefhebben, en
wij zullen tot hem komen², en
24 ons verblijf bij hem nemen: * die
mij niet liefheeft³, bewaart mijne
woorden niet. En het woord,
't welk gij gehoord hebt⁴, is niet
het mijne: maar des Vaders, die
mij gezonden heeft. * Dit heb
25 ik tot u gesproken⁵ bij u ver-
blijvende. * Maar de Helper de
26 heilige Geest, dien de Vader
in mijnen naam zenden zal, die
zal u alles leeren, en u alles
indachtig maken, wat ik u
gezegd heb. * Vrede laat ik u, 27
mijnen vrede geef ik u: niet zóó
gelijk de wereld geeft, geef ik u.
Laat uw hart niet ontroerd wor-
den, noch vreezen⁶! * Gij hebt 28

¹) *Zoo iemand mij lief heeft*, enz. Jesus antwoordt niet regtstreeks op de vraag van Judas, maar hij geeft hem te kennen dat de openbaring, waarvan hij sprak, niet een uiterlijke en ligchamelijke was, maar eene inwendige en geestelijke; dat zij te beurt zou vallen aan zoovelen (*zoo iemand*, d. i. al wie) hem lief hadden, en derhalve dat de wereld, als welke zijne geboden niet bewaarde en bijgevolg hem ook niet liefhad, deze openbaring niet zoude genieten. — Die *openbaring*, waarvan Jesus sprak (vs 21), heet hier nu een *komen* tot die hem liefhebben en een *blijven* in hen.

²) *en wij*, ik en de Vader, *zullen tot hem komen*, in en door den heiligen Geest (vs 17), den Geest des Vaders en des Zoons.

³) *Die mij niet liefheeft*, gelijk het geval was met de wereld (vs 17), *bewaart mijne woorden niet*. Het is eene antithetische bevestiging van het gezegde in het voorgaande vers.

⁴) *en het woord*, 't welk gij gehoord hebt (naar het Grieksch: 't welk gij hoort, ook nu nog hoort), *is niet het mijne*, enz. De zin is: mijne leer is geene menschelijke uitvinding, maar Gods woord! De wereld, derhalve, die haar verwerpt, verwerpt God zelve. Hoe zouden wij dan tot haar *komen* en *ons verblijf* bij haar *nemen* (vs 23)? Vergelijk Jo 7, 16, en de noot.

⁵) *Dit heb ik tot u gesproken*, enz. Jesus wil een einde maken aan zijne rede: wat zij thans en vroeger aangaande *de verborgenheden van het rijk der hemelen* (Mt 13, 11) van hem gehoord hadden, daarvan had hij hen willen onderrigten *bij hen verblijvende*, tijdens zijn verblijf onder hen. *Nog vele dingen had hij hun te zeggen* (Jo 16, 12), die hij echter verzweeg, omdat zij die nog niet konden dragen (Jo 26, 12); maar de heilige Geest, dien de Vader hun in zijnen naam zou zenden, die zou hun die vele dingen leeren, welke hij hun nog te zeggen had; want hij zou hun *alles leeren*, *de gansche waarheid leeren* (Jo 16, 13), en bovendien hun *alles indachtig maken*, alles herinneren, wat hij hun gezegd had.

⁶) Op dit afscheidswoord (vs 27) zijn Jesus' leerlingen op nieuw ontroerd over het

dixi vobis : Vado, et venio ad vos. Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem :
 29 quia Pater major me est. * Et nunc dixi vobis prius quàm fiat: ut cum factum fuerit, credatis.
 30 * Jam non multa loquar vobiscum. venit enim princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam. * Sed ut cognoscat mundus quia diligo Patrem, et sicut,
 31 mandatum dedit mihi Pater, sic facio. Surgite, eamus hinc. (*Act 2, 23.*)

gehoord dat ik tot u gezegd heb: Ik ga heen, en ik kom tot u. Indien gij mij liefhadt¹, zoudt gij gewis u verblijden, omdat ik tot den Vader ga : want de Vader is grooter dan ik. * Ook nu² heb ik
 29 het u gezegd eer het geschiedt : opdat als het geschied is, gij gelooven moogt. * Ik zal niet
 30 veel meer³ met u spreken. want de vorst dezer wereld komt, aan mij heeft hij nogtans niets.
 31 * Maar opdat de wereld erkenne dat ik den Vader liefheb en zóó doe. gelijk de Vader mij geboden heeft. Staat op, laat ons van hier gaan !

aanstaande gemis van hunnen geliefden Meester. Daarom beurt hij hen wederom op en spreekt hun moed in : *Laat uw hart niet ontvoerd worden noch vreezen !* Hij ging wel heen, doch niet om hen voor altijd te verlaten, maar om tot hen weder te keeren en bij hen te blijven. Deze belofte hadden zij uit zijnen mond gehoord (vs 18, 23), en daarmede moesten zij zich dan nu oök troosten.

1) *Indien gij mij liefhadt*, enz. Indien gij in deze omstandigheid wildet doen wat uwe liefde jegens mij van u hier vordert, dan moest gij niet bedroefd zijn, maar integendeel u verblijden *dat ik tot den Vader ga* ; omdat mijn heengaan tot hem mij nuttig is, dewijl hij mij *verheerlijken zal* (vs 32) ; *want de Vader is grooter dan ik* ben naar mijne menschelijke natuur, als de Zoon des menschen ; hij zal mij uit den staat mijner vernedering *verhoogen* (Phil 2, 9), mij *een naam geven boven allen naam* (Phil 2, 9), en mij *doen zitten aan zijne rechterhand*, boven alle schepselen verheven (Eph 1, 20).

2) *Ook nu*, gelijk meermaals vroeger, *heb ik het u gezegd*, dat ik tot den Vader ga (13, 32), *eer het geschiedt, opdat, als het geschied is*, gij, om mijne voorzegging, *gelooven moogt*, bevestigd moogt worden in uw geloof, *dat ik het ben*. Vgl. 13, 19.

3) *Ik zal niet veel meer*, enz. De zin is : Ik zal nog maar weinige woorden meer tot u kunnen spreken ; want *de vorst dezer wereld*, de duivel, in Judas, zijn werktuig (13, 27), *komt*, is alreeds tegen mij in aantogt : *nogtans heeft hij aan mij*, den onzondige, *niets*, dat hem als vorst dezer wereld toekome (vgl noot 5 op bladz. 617), en hij heeft volstrekt geen regt op mij.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Vervolg van Jesus' afscheidsrede tot zijne leerlingen. Onder het zinnebeeld van een wijnstok en diens ranken, toont hij hun de volstrekte noodzakelijkheid aan van met hem door geloof en liefde aanhoudend vereenigd te blijven, vs 1—11. Nogmaals scherpt hij hun zijn gebod in van elkander lief te hebben met opofferende liefde, gelijk hij zelf hen had liefgehad, vs 12—17. Hij bemoedigt hen vervolgens door verscheidene redenen tegen den haat, dien de wereld hun zou toedragen, vs 18—21. De haat der wereld tegen hem en de zijnen was geenszins te verontschuldigen, vs 22—24. In die vervolging, welke hij leed, kreeg eene oude godspraak hare vervulling, vs 25. Hij herhaalt zijne belofte van hun den heiligen Geest te zenden, door wien en met wien zij getuigenis van hem zouden afleggen, vs 26, 27.

1	* Ego sum vitis vera: et Pater	* Ik ben de ware wijnstok ¹ :	1
2	meus agricola est. * Omnem pal-	en mijn Vader is de landman ² .	
	mitem in me non ferentem fructum,	* Elke rank aan mij ³ als zij	2
	tollet eum: et omnem, qui fert fructum,	geene vrucht draagt, die zal hij wegnemen :	
3	purgabit eum, ut fructum plus afferat. * Jam vos mundi estis propter sermonem,	draagt, die zal hij reinigen ⁴ , opdat zij meer vrucht drage. * Gijlieden	3
	quem locutus sum vobis. (<i>Sup</i>	zijt alreeds rein ⁵ om het woord,	

1) *Ik ben de ware wijnstok.* De God-mensch bedoelt met deze gelijkenis zijnen Apostelen te leeren, dat het volstrekt noodzakelijk is, door geloof en liefde op het innigst met hem vereenigd te blijven; en dat zij buiten zijne gemeenschap en derhalve zonder zijnen invloed, zonder de hulp zijner genade, niets goeds ter zaligheid kunnen verrigten. Hij beschouwt hier zijne leerlingen niet juist als de toekomstige verkondigers van zijn Evangelie, maar veeleer als dezulken, die in hem geloofd hadden, en om die reden betreft de leer, in deze parabel vervat, allen, zooveelen in Jesus Christus gelooven. Zij zijn de ranken (vs 5), hij is de wijnstok, als den wortel en stam daarvan uitmakende; en zijn hemelsche Vader is de wijngaardenier, de opwecker en verzorger van den wijngaard.

Aan wortel en stam eens wijnstoks is de God-mensch gelijk met betrekking tot zijne menschelijke natuur; want de geestelijke levenskrachten der genade, welke hij als God den menschen verleent, heeft hij als mensch voor het menschedom met zijnen zoendood verdiend. Hij was de *ware* wijnstok, want de hoedanigheid van uit zich zelven sappen en levenskrachten te geven aan de ranken, is in hem eerst regt verwezentlijkt: *want gelijk de Vader het leven heeft in zich zelven, zoo heeft hij ook aan den Zoon gegeven, het leven in zich zelven te hebben.* Jo 5, 26.

2) *en mijn Vader is de landman*, de wijngaardenier, degene die den wijnstok opkweekt en verzorgt. Als God, is ook de Heere Jesus de wijngaardenier. Vgl. noot 3 op bladz. 494.

3) *Elke rank aan mij*, den wijnstok, *als zij geene vrucht draagt, die zal hij wegnemen*, uit den wijnstok wegnijden. — De zin hiervan is: Al wie door het geloof met mij is vereenigd, maar geene vrucht draagt van deugden en goede werken, d. i. mijne geboden niet onderhoudt, eens zal de straffende hand mijns Vaders hem treffen. Vgl. vs 6. Geen zaligmakend geloof zonder de werken!

4) *en elke (rank) die vrucht draagt, die zal hij reinigen*, besnoeijen en verplegen, opdat zij overvloediger vruchten (van deugden en goede werken) voortbrengt.

5) *Gijlieden zijt alreeds rein*, enz. De zin is: Aan ulieden, vruchtbare ranken, is van mijn Vader zoodanige reiniging alreeds geschied *om het woord* (door het woord), *dat*

- 4 **13, 10.)** * Manetè in me : et ego
 ferre fructum a semetipso, nisi
 manserit in vite : sic nec vos,
 5 nisi in me manseritis. * Ego
 sum vitis, vos palmites : qui
 manet in me, et ego in eo, hic
 fert fructum multum : quia sine
 6 me nihil potestis facere. * Si
 quis in me non manserit : mitte-
 tur foras sicut palmes, et arescet,
 et colligent eum, et in ignem
 7 mittent, et ardet. * Si manse-
 rit in me, et verba mea in
 vobis manserint : quodcumque
 volueritis petetis, et fiet vobis.
 8 * In hoc clarificatus est Pater
- dat ik tot u gesproken heb.
 * Blijft in mij : en ik *blijf* in u.
 Gelijk de rank geen vrucht kan
 dragen uit zich zelve², indien zij
 niet aan den wijnstok blijft: zoo
 ook gij niet³, indien gij niet blijft
 in mij. * Ik ben de wijnstok, gij
 5 zijt de ranken: die in mij blijft⁴,
 en in wien ik blijve, die draagt
 veel vrucht : want zonder mij
 kunt gij niets doen. * Zoo iemand
 6 in mij niet blijft⁵: zal hij buiten-
 geworpen worden gelijk de rank,
 en verdroren, en zij zullen⁶ haar⁷
 vergaderen, en in het vuur wer-
 7 pen, en zij brandt. * Zoo gij in
 mij blijft, en mijne woorden in u

ik tot u gesproken heb, — u, sedert gij in mij geloofd hebt, of verder onderrigende, of vermanende, of bestraffende. Overigens, door Jesus zeggen: *Gijlieden zijt alreeds rein*, wordt geenzins te kennen gegeven, dat zijne leerlingen voortaan volstrekt geene verdere reiniging meer behoeften.

1) *Blijft in mij, en ik in u*, dan blijf ik in u. Het is eene vermaning tot volharding; zij waren thans vruchtdragende ranken aan den wijnstok, en dat moesten zij voortdurend blijven. En bleven zij door den band des werkdadigen geloofs met hem, den wijnstok, vereenigd, dan *bleef ook hij in hen*, niet ophoudende hen als zijne ranken te voeden met de levenssappen zijner genade.

2) *Gelijk de rank geen vrucht kan dragen uit zich zelve*, enz. Jesus toont hier vervolgens de volstreckte noodzakelijkheid aan van *in hem te blijven*. — De rank kan *uit zich zelve*, dat is, niet vereenigd met den wijnstok, en derhalve diens sappen niet genietende, door hare eigene kracht alleen, geen vrucht dragen. — Wat in den voorzin dezer vergelijking nog volgt: *indien zij niet aan den wijnstok blijft*, is eene verklaring van het voorafgaande: *uit zich zelve*.

3) *zoo ook gij niet*, enz. Buiten hem, zonder den invloed zijner genade, geene vrucht voor het eeuwige leven! Want, zoo gaat Jesus voort, *ik ben*, als *de wijnstok*, en gij zijt als *de ranken*.

4) *Die in mij blijft*, enz. Eene beweegreden *a contrario*, om met hem door een werkdadig geloof vereenigd te blijven. Wie dat deed, die alleen kon vrucht, ja veel vrucht voor het eeuwige leven voortbrengen; want *zonder hem*, zonder den invloed zijner genade, konden zij volstrekt niets doen, dat verdienstelijk ware voor het eeuwige leven.

5) *zoo iemand in mij niet blijft*, enz. Nog eene beweegreden, genomen van het rampzalig lot, hetwelk dezulken wachtte, die met hem niet vereenigd bleven door een werkdadig geloof. Het zou met hen gaan, als met onvruchtbare ranken, die men wegsnijdt, en voorts bijeen verzamelt en in het vuur werpt om te branden. Vgl. hier Jesus' onderrigt bij Mt **13**, 36—42; **25**, 31—46, en lees ook onze aantekeningen op die beide Schrifuurplaatsen.

6) *en zij zullen*, diegenen namelijk, wien die bediening toekomt (vergelijk Mt **13**, 49). Of neem het onpersoonlijk: *men zal*.

7) *haar*, in het enkelvoud: maar volgens eene betere lezing van de meeste Grieksche handschriften, in het meervoud; en *zij vergaderden* (men vergadert) *ze*, zulke verdrore ranken, en *werpen*, (men werpt) *ze in het vuur*. In het Grieksch staan beide deze werkwoorden in den tegenwoordigen tijd.

meus, ut fructum plurimum afferatis, et efficiamini mei discipuli.
 9 * Sicut dilexit me Pater, et ego dilexi vos. Manete in dilectione
 10 mea. * Si praecepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea, sicut et ego Patris mei praecepta servavi, et maneo in ejus dilectione.
 11 * Hæc locutus sum vobis: ut gaudium meum in vobis sit, et gaudium vestrum impleatur.
 12 * Hoc est praeceptum meum ut diligatis invicem, sicut dilexi vos. (*Sup 13, 34. Eph 5, 2.*
 13 *I Thess 4, 9.*) * Majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis

blijven¹: zult gij vragen al wat gij wilt, en het zal u geworden.
 * Hierin is mijn Vader verheerlijkt², dat gij veel vrucht draagt, en mijne leerlingen wordt.
 * Gelijk de Vader³ mij heeft liefgehad, zoo heb ook ik u liefgehad. Blijft in mijne liefde.
 * Indien gij mijne geboden bewaart, zult gij in mijne liefde blijven, gelijk ook ik de geboden mijns Vaders bewaard heb, en in zijne liefde blijf. * Dit heb ik tot u gesproken⁴: opdat mijne blijdschap in u zij, en uwe blijdschap volkomen worde. * Dit is mijn gebod⁵, dat gij elkander liefhebt, gelijk ik u heb liefgehad⁶. * Niemand heeft grooter liefde dan deze is, dat iemand zijn leven geeft voor zijne vrienden⁷. * Gij zijt mijne vrienden⁸

¹) Zoo gij in mij blijft, en mijne woorden in u blijven. De laatste van deze twee zinsneden is eene verklaring der eerste. Jesus woorden *blijven* in ons, als wij ons verstand en onzen wil daaraan hechten, geloovende wat hij leert, en doende wat hij gebiedt. Door eene nieuwe beweegreden vermaant Jesus dan hier zijne leerlingen tot een werkdadig geloof; bij zulk een geloof mogten zij vragen wat zij begerden, en al hunne gebeden zouden verhoord worden. Vgl. Jo 14, 12—14. I Jo 5, 14.

²) Hierin is mijn Vader verheerlijkt, enz. Eene nieuwe beweegreden: de bevordering van de eer mijns Vaders. Want daardoor was zijn Vader verheerlijkt, als zij in hun werkdadig geloof veel vrucht droegen van deugden en goede werken, en alzoo zijne ware leerlingen werden, hoe langer hoe meerder bewijzende, dat zij niet slechts in naam, maar ook met der daad zijne leerlingen waren.

³) Gelijk de Vader, enz. Tot besluit, vermaande Jesus hen te zorgen, dat zij steeds in zijne liefde bleven, d. i. volhardend zóó gezind waren en zóó handelden, dat zij de liefde, welke hij hun had toegedragen, bij voortduring konden genieten: en dat zou geschieden, indien zij zijne geboden bewaarden. Vgl. Jo 14, 15, 21—24.

⁴) Dit (deze vermaning (vs 1—10) om in mij te blijven) heb ik tot u gesproken, heb ik tot u gedaan, opdat mijne blijdschap, enz. Vgl. Jo 17, 13.

⁵) Dit is mijn gebod, dat gij elkander liefhebt. Jesus had zijnen leerlingen zoo even gezegd (vs 10), dat het onderhouden zijner geboden het middel was om in zijne liefde te blijven; en van die geboden der onderlinge liefde, wetende hoe nuttig het voor zijne leerlingen was, hun dit gebod bijzonderlijk in te scherpen. Vgl. Jo 13, 34, 35; 15, 17.

⁶) gelijk ik u heb liefgehad. Vgl. Jo 13, 34, 35, en de aantekeningen.

⁷) De zin is duidelijk: Zijn eigen leven, en derhalve het dierbaarste dat men heeft, voor zijne vrienden op te offeren, dat is het grootste bewijs dat iemand geven kan van zijne liefde jegens hen. En dat bewijs van liefde, wil Jesus zeggen, zal ik u geven; en naar dat voorbeeld van offerende liefde moet ook gij elkander liefhebben.

suis. Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. 14 * Jam non dicam vos servos : quia servus nescit quid faciat dominus ejus. * Vos autem 15 dixi amicos : quia omnia quæcumque audiivi a Patre meo, 16 nota feci vobis. * Non vos me elegistis : sed ego elegi vos, et posui vos ut eatis, et fructum afferatis : et fructum vester maneat : ut quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis. 17 (Mt 28, 19.) * Hæc mando vobis, ut diligatis invicem. (I Jo 3, 11 ; 18 4, 7.) * Si mundus vos odit :

den¹, zoo gij doet wat ik u gebied. * Ik zal u niet meer dienstknechten noemen² : want de dienstknecht weet niet wat zijn heer doet. Maar ik heb u vrienden genoemd : omdat ik u alles heb bekend gemaakt, wat ik van mijnen Vader gehoord heb. * Niet gij hebt mij uitverkoren³ : maar ik heb u uitverkoren, en u aangesteld opdat gij heengaat, en vrucht draagt : en uwe vrucht blijve : opdat al wat gij den Vader⁴ in mijnen naam⁵ vragen zult, hij u dat geve. * Dit⁶ zeg ik u, opdat gij elkander liefhebt. * Indien de wereld u haat⁷ : zoo

1) Gij zijt mijne vrienden, enz. De zin is : Gijlieden, van uwen kant, zult toonen dat gij wederkeurig mijne vrienden zijt, indien gij doet wat ik u gebied, indien gij mijne geboden onderhoudt, en onder andere mijn gebod van elkander lief te hebben.

2) Ik zal u niet meer dienstknechten noemen, enz. Volgens den Griekschen tekst : Ik noem u niet meer dienstknechten. Jesus ziet terug op hetgeen hij daar zoo even (vs 13) gezegd had : voor zijne vrienden, waarmede hij zijne leerlingen bedoelde. Hij had hen daar dan zijne vrienden genoemd, en niet meer, zoo als nog kort te voren (Jo 12, 26 ; 13, 16) zijne dienaren of dienstknechten. Om dan zijne liefde jegens hen aan te prijzen, en daardoor hen tot wederliefde op te wekken, doet hij hen opmerken, dat hij hen zijne vrienden had genoemd, dat is, met hen had gehandeld als met vrienden, voor welke men niets verbergt. De dienstknecht weet niet wat zijn heer doet. Veel is er wat zijn heer voor hem verborgen houdt, en hij maakt hem niet tot zijn vertrouweling ; maar dit was het geval niet geweest met Jesus' leerlingen : hij had hen tot zijne vrienden en vertrouwelingen gemaakt, daar hij hun alles had medegedeeld, wat hij van zijnen Vader gehoord had om hun mede te deelen voor zoo verre zij het thans reeds konden dragen. Vgl. Jo 16, 12, en zie noot 3 op bladz. 576.

3) Niet gij hebt mij uitverkoren, enz. De vriendschap, waarvan in het vorige vers gesproken is, was oorspronkelijk niet van hen, maar van hem uitgegaan, en daarom des te hooger te schatten. Niet zij hadden hem uitverkoren tot hunnen leeraar, maar hij had hen uitverkoren tot zijne leerlingen, en hen aangesteld tot zijne Apostelen om heen te gaan als Evangelie-boden, en door hunne bediening zich vruchten te verzamelen ; blijvende onvergankelijke vruchten, dat is, vruchten voor het eeuwige leven. Vgl. Jo 4, 36.

4) opdat al wat gij den Vader, enz. Deze zinsnede hangt, even als de voorgaande, af van : ik heb u uitverkoren, en u aangesteld. Jesus wil hun daarmede te kennen geven, dat zij die blijvende vruchten nogtans niet door hunne eigene krachten zouden kunnen voortbrengen. Vgl. vs 5 en 7.

5) in mijnen naam. Zie noot 3 op bladz. 635.

6) Dit, t. w. wat Jesus hun vs. 12—17 van zijne liefde jegens hen gezegd had.

7) Indien de wereld u haat, enz. Na zijnen leerlingen de liefde tot elkander te hebben aanbevolen (12—17), gaat Jesus voort met hen door verscheidene redenen te vermanen, zich den haat der wereld, die hen wachtte, te getroosten. Indien de ongelovige en booze wereld hen haatte en vervolgde, zoo moesten zij zich troosten met de gedachte, dat de wereld hem, hunnen Heer en Meester, allereerst gehaat en vervolgd had. Het moest hen dus niet bevreedmen, en zij behoefden het zich niet tot eene schande aan te rekenen.

19 scitote quia me priorem vobis odio habuit. * Si de mundo fuis-
setis : mundus quod suum erat diligeret : quia vero de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. * Mementote sermonis mei, quem ego dixi vobis : Non est servus major domino suo. (*Sup* 13, 16. *Mt* 10, 24.) Si me persecuti sunt, et vos persequentur : si sermonem meum servaverunt, et vestrum servabunt.
21 (*Mt* 24, 9.) * Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum : quia nesciunt eum, qui misit me. * Si non venissem, et locutus fuisset eis, peccatum non haberent : nunc autem excusationem non habent de peccato suo. * Qui me odit : et Patrem meum odit. * Si opera non

weet dat zij mij eer dan u heeft gehaat. * Indien gij van de wereld waart¹ : de wereld zou het hare liefhebben : doch omdat gij van de wereld niet zijt, maar ik u uit de wereld heb uitverkoren, daarom haat u de wereld. * Gedenkt aan mijn woord², hetwelk ik tot u zeide³ : Een dienstknecht is niet meerder dan zijn heer. Hebben zij mij vervolgd⁴, ook u zullen zij vervolgen : hebben zij mijn woord bewaard, ook het uwe zullen zij bewaren. * Maar dit alles⁵ zullen zij u aandoen om mijnen naam : omdat zij hem, die mij gezonden heeft, niet kennen. * Indien ik niet gekomen was⁶, en tot hen gesproken had, zij zouden geen zonde⁷ hebben : maar nu hebben zij geene verschooning voor hunne zonde. * Wie mij haat⁸ : haat ook mijnen Vader. * Indien ik onder hen de werken⁹ niet had gedaan, die

1) *Indien gij van de wereld waart*, enz. Eene nieuwe troostreden : die haat zou voor hen een bewijs zijn, dat zij geen deel maakten van die wereld der boozen. Indien zij van de wereld waren, d. i. door hunne gezindheden en daden met haar overeenstemden, dan zou zij hen als de hare ook liefhebben. — Men leze dit vers als enen tusschenzin, waarin Jesus zijnen leerlingen te kennen gaf, hoe natuurlijk het was, dat de wereld hen zoude haten.

2) *Gedenkt aan mijn woord*, enz. Dit vers is naauw verbonden met vs 18.

3) Kort te voren. Zie Jo 13, 16. Wat volgt, is een spreekwoordelijk gezegde, dat zich op verscheidene gevallen laat toepassen.

4) *hebben zij mij vervolgd*, enz. De zin is : Het zal u gaan, gelijk gij weet dat het mij gegaan is : gelijk men mij vervolgd heeft, zoo zal men u ook vervolgen, enz.

5) *Maar dit alles*, enz. *Maar*, laat dit uw troost zijn, dat gij lijdt om mij : dat men u dit alles, al dat kwaad, zal aandoen om mijnen naam, ter oorzake van mij, en dit, omdat zij hem, die mij gezonden heeft, niet kennen, omdat zij niet gelooven, dat het God is die mij gezonden heeft, en derhalve weigeren mij voor den beloofden Messias te erkennen en aan te nemen.

6) *Indien ik niet gekomen was*, enz. Dat ongeloof van zoo velen onder de Joden was echter niet te verontschuldigen ; want hij was als Godsgezant onder hen opgetreden, en had hun zijne goddelijke zending door de schitterendste wonderwerken (vs 24) ontegensprekelijk bewezen.

7) *geen zonde*, de zonde van mij te verwerpen en te haten.

8) *die mij haat*, enz. Eene zware zonde is de hunne ; want haat tegen mij hebben, is tevens God haten, die mij gezonden heeft.

9) De Zaligmaker bedoelt de menigte van wonderwerken, welke hij, gedurende de drie jaren van zijn openbaar leven, onder de oogen der Joden verrigt had, ter bevestiging van zijne goddelijke zending en leer. Vgl. Jo 5, 36 ; 9, 3 ; 10, 37.

fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent : nunc autem et viderunt, et oderunt et me, et Patrem meum.

25 * Sed ut adimpleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est : Quia odio habuerunt me gratis. (Ps

26 24, 19.) * Cum autem venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre, spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me :

27 * et vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis. niemand anders gedaan heeft, zij zouden geen zonde hebben; maar zij hebben die gezien, en toch hebben zij én mij, én mijnen Vader gehaat. * Doch opdat het woord¹ vervuld wierde, dat in hunne wet² geschreven staat : Zij hebben mij zonder reden gehaat ! * Maar wanneer³ de Helper⁴ zal gekomen zijn, dien ik u van den Vader zenden zal⁵, den geest der waarheid, die van den Vader uitgaat⁶, — die zal van mij getuigenis geven : * ook gij zult getuigenis geven⁷, omdat gij van den beginne met mij zijt.

1) *Doch opdat het woord, enz.* Men vulle hier zóó aan : *Doch* dit geschiedde, *opdat*, enz. Vgl. Jo 13, 18, en lees noot 6 op bladz. 186.

2) *in hunne wet*, d. i. in hunne heilige Schriften. Het woord *wet* is hier gebezigd, gelijk boven, bij Jo 10, 34. De aangehaalde plaats : *Zij hebben mij*, enz. is genomen uit Ps 34, 19, waarin David, als prophetische *type* van den Messias, klaagt, dat hem zijne vijanden, *zonder reden*, onverdiend haten.

3) *Maar wanneer de Helper*, enz. Eene reden van bemoediging tegenover dien haat, dien de wereld hun *om zijnen naam* zoude toedragen. Wanneer zij als getuigen van hem zouden optreden en verkondigen wat zij gezien en gehoord hadden, dan zou de H. Geest *van hem getuigen*, namelijk, door de wonderwerken, welke hij door de hand der Apostelen zou verrigten, ter bevestiging van de waarheid hunner prediking aangaande den persoon van Jesus en diens leer.

4) *de Helper*. Zie noot 4 op bladz. 635.

5) Vgl. Jo 14, 16, 17.

6) *die van den Vader uitgaat*. Gelijk God de Zoon eeuwig geboren wordt van God den Vader, zoo gaat ook God de heilige Geest eeuwig uit van God den Vader en van God den Zoon. Vgl. Jo 16, 14, 15. En even als de Zoon *ontvangt* en *hoort* van den Vader, zoo *ontvangt* en *hoort* ook de heilige Geest van den Zoon. Vgl. Jo 5, 30; 16, 13—15. En wordt op de eene Schriftuurplaats gezegd dat de Zoon den heiligen Geest in de wereld *zendt* (Jo 15, 26; 16, 7), op eene andere plaats heet het, dat de Vader den heiligen Geest *zendt* in den naam des Zoons (Jo 14, 26). De derde Persoon der H. Drieënhed wordt door den Apostel (Gal 4, 6) genoemd de *Geest des Zoons*, en elders (Phil 1, 19) *de Geest van Jesus Christus*.

7) *Ook gij zult getuigenis geven*, gij als dezulken die, *van den beginne* mijner openbare werkzaamheid af, *met mij zijt*, oor- en ooggetuigen van hetgeen ik geleerd en gesproken heb, gij zult, als de heilige Geest op u zal gekomen zijn, met dien Geest en door dien Geest getuigen wat gij van mij gezien en gehoord hebt.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Vervolg van Jesus' afscheidsrede tot zijne leerlingen. Hij kondigt hun nog bepaalder de verdrukkingen aan, die hen in de wereld wachtende waren; hij geeft hun de oorzaak daarvan op, en zegt hun tegelijk, waarom hij hun die aanstaande verdrukkingen heeft willen aankondigen, en waarom nu eerst en niet vroeger, vs 1-4. Hij troost hen over zijne aanstaande scheiding daarmede, dat van zijn heengaan het komen van den heiligen Geest tot hen afhing, vs 5-7. Wat de heilige Geest, als hij gekomen is, zal uitwerken met betrekking tot de wereld, vs 8-11, en met betrekking tot de leerlingen, en tot den persoon van Jesus, vs 12-15. Een voor de leerlingen duister gezegde van Jesus, zijn scheiden van hen betreffende, wordt door hem opgehelderd, vs 15-22. Gelukkige gevolgen voor de leerlingen van zijne wederkomst tot hen in en door den heiligen Geest, vs 23-28. Het geloof der Apostelen in Jesus bevestigd, vs 29, 30.

1	* Hæc locutus sum vobis, ut	* Dit ¹ heb ik tot u gesproken, ¹
2	non scandalizemini. * Absque	opdat gij niet geërgerd wordt ² .
	synagogis facient vos: sed venit	* Zij zullen u ³ buiten de syna- ²
	hora, ut omnis, qui interficit vos,	goog doen ⁴ : ja de ure komt,
3	arbitretur obsequium se præstare	dat ⁵ al wie u doodt, meenen zal
	Deo. * et hæc facient vobis,	Gode eeredienst te bewijzen ⁶ .
	quia non noverunt Patrem,	* en dit zullen zij u doen, omdat ³
4	neque me. * Sed hæc locutus	zij noch den Vader, noch mij
	sum vobis: ut cum venerit hora	kennen ⁷ . * Maar ⁸ dit heb ik tot u ⁴
	eorum reminiscamini, quia ego	gesproken: opdat wanneer de
5	dixi vobis. * Hæc autem vobis	ure daarvan gekomen is gij
	ab initio non dixi, quia vobis-	gedachtig zijt, dat ik het u ge-

¹) Dit, datgene, wat Jesus hun voorzegd had (15, 16-25) van de vervolging, welke zij van de Joden hunne volksgenooten, zouden te lijden hebben.

²) opdat gij niet geërgerd wordt: opdat zij, door hem vooraf onderrigt van die aanstaande vervolgingen, zich daaraan niet ergeren zouden, d. i. daardoor niet aan 't wankelen zouden gaan in hun geloof en van hem afvallig worden. Vgl. Mt 13, 21; Jo 6, 62.

³) Zij zullen u, enz. Jesus herhaalt zijne voorzegging door twee voorbeelden te noemen van die vervolging: eerst een voorbeeld van de schande, welke men hun zoude aandoen; en vervolgens een voorbeeld, hoe men zelfs hun leven geenszins zoude sparen.

⁴) buiten de synagoog doen, u met de heidenen gelijk stellen. Vgl. noot 4 op bl. 587, en noot 5 op blad 620. De Apostelen, als blijkt uit Hand 9, 20; 14, 1; 17, 10; 18, 4, bezochten de synagogen, om het Evangelie des heils aan hunne volksgenooten te verkondigen.

⁵) ja, wat meer is, de ure komt, de tijd zal komen, dat, enz.

⁶) Gode eeredienst te bewijzen. Naar het Grieksch is de zin: Gode een offer te brengen, namelijk door het vergieten van uw bloed, door u te dooden, als stondeet gij de bevordering zijner eer in den weg.

⁷) Kenden zij mij en mijnen Vader, gelijk zij ons hadden kunnen en moeten kennen, zij zouden u, mijnen afgezanten tot hen, deze vervolgingen niet aandoen. Vgl. 15, 21-24.

⁸) Maar. Door dit maar breekt Jesus het opnoemen van eenige vervolgingen in het bijzonder (vs 2) af, en keert terug tot zijn gezegde in vs. 1.

cum eram : Et nunc vado ad eum, qui misit me ; et nemo ex vobis interrogat me, Quò vadis ?
 6 * Sed quia hæc locutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum,
 7 * Sed ego veritatem dico vobis : expedit vobis ut ego vadam : si enim non abiero, Paraclitus non veniet ad vos : si autem abiero, mittam eum ad vos. * Et cum venerit ille, arguet mundum de de peccato, et de justitia, et de
 9 iudicio : * de peccato quidem :

zeggd heb¹. * Dit nu zeide ik u van den beginne² niet, omdat ik bij u was : Doch nu ga ik tot hem, die mij gezonden heeft ; en niemand van u vraagt mij, Waar gaat gij heen³ ? * Maar omdat ik dit tot u gesproken heb, heeft de droefheid uw hart vervuld⁴. * Doch ik zeg u de waarheid : het is u nuttig dat ik ga : want indien ik niet wegga⁵, zal de Helper tot u niet komen : maar indien ik wegga, zal ik hem tot u zenden. * En als die gekomen is, zal hij de wereld⁶ overtuigen van zonde,

1) De herinnering van zijne voorzegging dienaangaande zou hun alsdan tot een nieuw bewijs dienen voor zijne goddelijke zending, en hen in hun geloof in hem versterken.

2) *Van den beginne* beteekent hier zooveel als : *van den beginne* (toen ik u tot mijne Apostelen aanstelde) *tot op deze dagen toe* : die zin wordt gevorderd door het bijgevoegde : *omdat ik bij u was*. Dat de Joden hen *buiten de synagoog zouden doen*, en dat men hen zoo hartstogtelijk zoude vervolgen, dat hun het leven te benemen voor eene hoogst godsdienstige daad zou gehouden worden, — dat had Jesus aan zijne Apostelen tot hiertoe nog niet gezegd, *omdat hij nog bij hen was*, dat is, omdat zulks hun niet zoude overkomen tijdens zijn verblijf onder hen. Doch thans, nu hij van hen ging scheiden, nu moesten zij hiervan niet langer onkundig blijven.

3) Men verbeelde zich hier, dat Jesus, na zijnen leerlingen gezegd te hebben : *nu ga ik tot hem, die mij gezonden heeft*, een oogenblik stilzweeg, hen aanziende, et toen voortging : *en niemand van u vraagt mij : Waar gaat gij heen ?*

4) De zin van vers 5 en 6 is deze : Omdat ik u daar zeide (vs 5), dat ik u ging verlaten, heeft de droefheid uw hart vervuld, en wel zoo zeer vervuld, dat gij allen zwijgt, en niemand van u er thans aan denkt om mij over mijn weggaan te onderwerpen. — En hiermede bedoelde Jesus hunne aandacht te vestigen op hetgeen hij hun nog verder betreffende zijn *weggaan* wilde zeggen.

5) *indien ik niet wegga*, enz. De vereeniging van den heiligen Geest met den mensch kan gedacht worden óf als een vereeniging *naar zijne zelfstandigheid* (kat' ousian), óf als eene vereeniging *naar zijne werking* (kat' energiean). Volgens de leer nu van vele Kerkvaders, die zich grondden op de uitspraken der H. Schrift, bestaat er, na het werk der Verlossing door Jesus Christus volbragt en om zijne verdiensten, eene vereeniging van den heiligen Geest met den mensch, hoedanige vóór dien tijd niet bestond : zoodat de heilige Geest nu niet enkelijk, gelijk in het Oude Verbond door zijne werking, maar ook *zelfstandiglijk* met den mensch zich vereenigt. En die genade der *zelfstandige* mededeeling van den H. Geest, aan het eerste menschenpaar verleend, was, naar de leer van diezelfde Kerkvaders, ter oorzake van Adams val aan het menschdom onttrokken, maar door den verzoeningsdood van Jesus Christus aan hetzelfde terug geschonken *na zijne verheerlijking*, en wel sedert dat op den Pinksterdag de heilige Geest onder de gedaante van vurige tongen op de Apostelen was nedergedaald. Zie Petav. de Trinit. Lib 3, Cap 4—8.

6) *zal hij de wereld*, enz. De zin is : Als de heilige Geest op u gekomen is, dan zal hij door uwe bediening, wanneer gij namelijk met dien Geest en door dien Geest getuigen zult wat ik gedaan en gesproken heb (Jo 15, 26, 27), het booze Jodendom (*de wereld*) overtuigen van zonde, en van gerechtigheid, en van oordeel. En voor-

10 quia non crediderunt in me : en van gerechtigheid, en van oor- 9
 * de justitia vero : quia ad Pa- deel. * en wel van zonde: omdat 9
 11 trem vado : et jam non videbitis zij in mij niet geloofd hebben : 10
 me : * De iudicio autem : quia * en van gerechtigheid : omdat ik 10
 12 princeps hujus mundi jam judi- tot den Vader ga: en gij mij niet
 13 catus est. * Adhuc multa habeo meer zien zult: * En van oordeel: 11
 vobis dicere : sed non potestis omdat de vorst dezer wereld
 13 portare modo. * Cum autem ve- alreeds geoordeeld is. * Nog veel 12
 nerit ille Spiritus veritatis, doce- heb ik u te zeggen¹ : maar gij
 bit vos omnem veritatem. non kunt het thans niet dragen. 13
 enim loquetur a semetipso : sed * Doch wanneer die Geest der
 quaecumque audiet loquetur, et waarheid gekomen is, zal hij u
 14 quæ ventura sunt annuntiabit de gansche waarheid leeren.
 vobis. * Ille me clarificabit : want hij zal niet uit zich zelve
 15 quia de meo accipiet, et annun- spreken²: maar hij zalspreken al
 ciabit vobis. * Omnia quaecum- wat hij hooren zal, ook hetgeen
 ken⁴: want hij zal van het mijne 14

eerst van zonde, namelijk, dat zij zich aan de zonde van ongelooft hebben schuldig gemaakt, dewijl zij halsstarrig geweigerd hebben in mij te gelooven. Vgl. Jo 15, 22—24. Voorts van gerechtigheid, van Jesus' gerechtigheid : dat hij, dien zij als een valschen propheet, als een godslasteraar, als een ongerechte en een zondaar vervolgden (Jo 5, 18; 7, 12; 9, 16), heilig en gerechtig was (Hand 3, 14); en het bewijs voor Jesus' gerechtigheid zou wezen zijne hemelvaart en zijne verheerlijking aan de rechterhand zijns Vaders (Hand 2, 32, 33). Eindelijk van oordeel, d. i. van veroordeeling, van satans veroordeeling, zijnde alsdan, door het volbrachte verlossingswerk, satans wereldheerschappij verbroken, en hij alzoo feitelijk veroordeeld. Lees hier noot 5 op bladz. 617.

¹ *Nog veel heb ik u te zeggen, enz.* Jesus breekt hier zijn onderrigt af, zijnen leerlingen te kennen gevende, waarom hij dit deed : nog vele dingen bleven er over, die hij hun te zeggen had, maar hij kon ze hun nog niet mededeelen, omdat het hun nog ontbrak aan genoegzame vatbaarheid daarvoor; die dingen waren voor hen nu nog te zwaar en zij konden ze thans nog niet dragen. Doch al wat hij hun om die reden in dit oogenblik verzweg, dat alles zouden zij kunnen dragen, als de heilige Geest op hen zou gekomen zijn; en die Geest der waarheid zou het hun dan openbaren, en alzoo hun de gansche waarheid leeren, dat is, alles wat hij hun nog te zeggen had, doch waarvoor zij thans nog niet vatbaar waren.

² *Want hij zal niet uit zich zelve spreken, maar hij zal spreken al wat hij hooren zal.* Men neme deze woorden voor eene soort van tusschenzin, die de reden opgeeft, waarom de heilige Geest aan Jesus' Apostelen dat alles zou leeren wat Jesus hun nog te zeggen had, maar 't geen zij voor alsnu nog niet konden dragen. De reden is, omdat de H. Geest hun alles zou mededeelen, wat hij (van den Zoon, van wien hij voortkomt) zou hooren, en niets anders dan hetgene hij zoude hooren, dewijl hij niet zou spreken uit zich zelve. Men leze hier ook het aangeteekende in noot 6 op bladz. 644.

³ *ook hetgeen toekomende is, enz.* Ook de verborgene toekomst zou hun door den heiligen Geest ontdekt worden.

⁴ *Die zal mij verheerlijken, enz.* De hier (vs 13) beschrevene werkdadigheid van den Geest der waarheid in de Apostelen zou strekken tot 's Heeren Jesus verheerlijking; want van hem zou de heilige Geest ontvangen al wat hun door dien Geest zou verkondigd worden. — De heilige Geest, als eeuwig voortkomende van den Vader

- que habet Pater, mea sunt. Propterea dixi: quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis.
- 16 * Modicum, et jam non videbitis me: et iterum modicum, et videbitis me: quia vado ad Patrem.
- 17 * Dixerunt ergo ex discipulis ejus ad invicem: Quid est hoc, quod dicit nobis: Modicum, et non videbitis me: et iterum modicum, et videbitis me, et quia vado ad Patrem? * Dicebant ergo: Quid est hoc, quod dicit, Modicum? nescimus quid loquitur.
- 18 * Cognovit autem Jesus, quia volebant eum interrogare, et
- ontvangen, en het u verkondigen. * Al wat de Vader heeft, is het mijne¹. Daarom zeide ik: hij zal van het mijne ontvangen, en het u verkondigen. * Een luttel tijds², en gij zult mij niet meer zien: en wederom een luttel, en gij zult mij zien: want ik ga tot den Vader. * Sommige dan van zijne leerlingen³ zeiden tot elkander: Wat is dit, dat hij ons zegt: Een luttel tijds, en gij zult mij niet zien: en wederom een luttel, en gij zult mij zien, en dit: ik ga tot den Vader? * Zij zeiden dan⁴: Wat is dit, dat hij zegt, Een luttel tijds? wij weten niet wat hij zegt⁵. * Jesus nu wist⁶, dat zij hem ondervragen

en den Zoon, *ontvangt* van hen eeuwiglijk met de goddelijke natuur ook de goddelijke wijsheid en magt. — De Vulgaat heeft hier *zal ontvangen*. Men versta dit *zal ontvangen* met betrekking tot dien tijd, waarop die verheerlijking des Heeren door de werkdadigheid van den heiligen Geest zoude plaats grijpen. Doch voor *zal ontvangen* leest men in de meeste der oudste handschriften: *ontvangt*.

1) *Al wat de Vader heeft, is het mijne*, enz. Zie het aangeteekende op 17, 10.

2) *Een luttel tijds*, enz. Het redeverband tusschen het *komen* van den heiligen Geest en het *wederkomen* des Heeren is hier, gelijk boven, 14, 16—19. Nog een luttel tijds zou er verloopen, en dan zouden zij hem met hunne *lichamelijke* oogen niet meer aanschouwen; en wederom na een luttel tijds zouden zij hem zien, *zien* in dien zin, waarin hij hun dit kort te voren (14, 19) beloofd had, dat is, door geestelijke aanschouwing; zijne tegenwoordigheid in hen gewaar wordende door de onderzending van zijnen bijstand, wanneer hij in en door den H. Geest tot hen zou wedergekeerd zijn. *Want ik ga tot den Vader*: dit was de grond van zijne belofte, dat zij hem na korten tijd geestelijker wijze zouden wederzien; want gelijk hij het hun reeds gezegd had (vs 7), indien hij niet tot den Vader ging, dan zou de H. Geest niet tot hen komen; maar ging hij tot den Vader, dan zou hij den heiligen Geest tot hen zenden. Men leze hier ook noot 5 op bl. 635, en noot 1, 2 en 3 op bl. 636.

3) *Sommige dan van zijne leerlingen*, enz. Van hetgeen Jesus daar zoo even (vs 16) kwam te zeggen, hadden sommige van zijne leerlingen weinig of niets begrepen, en zij gaven dit aan elkander door een wederkeurig vragen te kennen.

4) *zij zeiden dan*. Daar Jesus' woorden hun duister waren, zeiden zij bij herhaling, de een tegen den ander: *Wat is dit*, wat beteekent dit, *dat hij zegt*, enz.

5) Men moet hier twee dingen onderstellen: namelijk dat de Zaligmaker, na het gezegde in vs 16, zijne rede heeft afgebroken: en ook, dat hij op eene of andere wijze zijnen leerlingen eene gelegenheid heeft gegeven, om in het geheim met elkander te spreken. Die redewisseling (vs 17, 18) tusschen de leerlingen vordert het eerste, en wat de Evangelist vermeldt in vs 19, het laatste.

6) *Jesus nu wist*, enz. Jesus weet, niet uit hunne samenspraak, als blijkt uit vs 30, maar door zijne goddelijke alwetendheid, dat de leerlingen hem naar de beteekenis van zijn gezegde (vs 16) willen vragen; doch hij voorkomt hunne vraag, en antwoordt daarop, maar zonder den zin van zijn gezegde (vs 16) verder te verklaren, met te

dixit eis : De hoc quæritis inter vos quia dixi, Modicum, et non videbitis me: et iterum modicum, et videbitis me. * Amen, amen dico vobis : quia plorabitis, et flebitis vos, mundus autem gaudebit: vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Mulier cum parit, tristitiam habet, quia venit hora ejus : cum autem pepererit puerum, jam non meminit pressuræ propter gaudium : quia natus est homo in mundum. * Et vos igitur nunc quidem tristitiam habetis, iterum autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum : et gaudium vestrum nemo tollet a vobis. * Et in illo die me non rogabitis quidquam. Amen, amen dico vobis: si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit

wilden, en hij zeide tot hen : Daarover vraagt gij onder elkander, dat ik gezegd heb, een luttel *tijds*, en gij zult mij niet zien : en wederom een luttel, en gij zult mij zien. * Voorwaar, voorwaar zeg ik u: gij, gij zult schreijen, en weenen, maar de wereld zal zich verheugen : gij zult bedroefd zijn, maar uwe droefheid zal in blijdschap veranderen. * Eene vrouw wanneer zij baart¹, heeft droefheid, omdat hare ure gekomen is: doch wanneer zij het kind heeft geboord, gedenkt zij hare benaauwdheid niet meer uit blijdschap : dat er een mensch ter wereld geboren is. * Ook gijlieden dan² hebt nu wel droefheid, maar wederom zal ik u zien, en uw hart zal zich verblijden : en uwe blijdschap, niemand zal ze u ontnemen. * En te dien dage³ zult gij mij niets vragen. Voorwaar, voorwaar zeg ik u : indien gij den Vader om iets in mijnen naam⁴ zult bidden, hij zal het u

voorspellen wat hun zoude overkomen ingevolge van dat *niet zien* en van dat *wederzien*, waarvan hij gesproken had. *Eerst* zouden zij (vs 20) schreijen en weeklagen, terwijl intengendeel *de wereld* der boozen en ongeloovigen zich zoude verheugen ; maar *daarna* zou hunne droefheid in blijdschap veranderen. — Het *eerste* had plaats, toen Jesus door zijnen kruisdood van hen was weggenomen, als wanneer de wereld juichte in den val des Nazareners ; het *laatste* geschiedde, toen hij, volgens zijne belofte (14, 18) in en door den heiligen Geest tot hen kwam. Zie hier het aangeeekende in noot 2 op bladz. 636.

¹) *Eene vrouw wanneer zij baart*, enz. Door eene gelijkenis, ontleend van eene bekende zaak, duidt Jesus hun de groote en duurzame blijdschap aan, die na kortstondige droefheid hen wachtte.

²) *Ook gijlieden dan*, om deze gelijkenis op u toe te passen, *hebt nu wel droefheid* (hunne droefheid was nu reeds begonnen), *maar wederom zal ik u zien*. Jesus bedoelt hier niet zijne verrijzenis, maar zijne wederkomst tot hen in en door den heiligen Geest.

³) *Te dien dage*, wanneer ik in en door den heiligen Geest tot u zal gekomen zijn. Vgl. Jo 14, 18—20. Alsdan zouden zij hem niets *vragen*, gelijk zij hem daar zoo even (vs 19) naar iets *vragen* wilden. En waarom zouden zij hem alsdan niets *vragen*? Omdat alsdan de heilige Geest hun verstand zoude verlichten, *en hun alles zoude leeren*. Vgl. Jo 14, 26 ; 16, 13.

⁴) *in mijnen naam*. Den Vader bidden, *in zijnen naam*, is bidden gelijk de H. Kerk dit doet, als zij hare gebeden besluit : *door Jesus Christus onzen Heer*.

vobis. (*Sup* 14, 13. *Mt* 7, 7; 21, 22. *Mc* 11, 24. *Lc* 11, 9. *Fac* 1, 5.)
 24 * Usque modo non petistis quidquam in nomine meo: Petite, et accipietis, ut gaudium vestrum
 25 sit plenum. * Hæc in proverbii locutus sum vobis. Venit hora cum jam non in proverbii loquar vobis, sed palam de Patre annuntiabo vobis. * in illo die
 26 in nomine meo petetis: et non dico vobis quia ego rogabo Patrem de vobis: * Ipse enim
 27 Pater amat vos, quia vos me amastis, et credidistis, quia ego a Deo exivi. * Exivi a Patre, et veni in mundum: iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem.
 28 * Dicunt ei discipuli ejus: Ecce nunc palam loqueris, et proverbium nullum dicis. * nunc sci-

geven. * Tot nu toe hebt gij nog 24
 om niets gebeden in mijnen naam¹: Bidt², en gij zult verkrijgen, opdat uwe blijdschap volkomen zij. * Dit³ heb ik tot u gesproken in gelijkenissen⁴. De 25
 ure komt⁵ dat ik niet meer in gelijkenissen tot u zal spreken, maar u openlijk van den Vader verkondigen zal. * Te dien dage 26
 zult gij in mijnen naam bidden: en ik zeg u niet dat ik den Vader voor u vragen zal: * want 27
 de Vader zelf heeft u lief⁶, omdat gij mij liefgehad, en geloofd hebt, dat ik van god ben uitgegaan. * Ik ben van den Vader 28
 uitgegaan⁷, en in de wereld gekomen: wederom verlaat ik de wereld, en ga tot den Vader. * Zijne leerlingen zeiden tot 29
 hem: Zie nu spreekt gij openlijk⁸, en zegt geene gelijkenis.

1) Tot hiertoe hadden zij den Vader nog niet om iets gebeden *in zijnen naam*, d. i. om Jesus' wil. Zie het aangeteekende op het vorige vers. Overigens wat de Zaligmaker hier zeide, diende niet om zijne leerlingen te berispen, maar om hen te onderrigten.

2) *Bidt* dan voortaan in mijnen naam, en gij zult verkrijgen: mijn Vader zal u alles verleenen waar gij om bidt, opdat uwe blijdschap volkomen zij, zoodat er niets aan ontbreke. Vgl. Jo 15, 11.

3) *Dit*, namelijk datgene wat hij zijnen leerlingen gezegd had betreffende hun *niet zien* en hun *wederzien* van hem (vs 20, volg.).

4) *in gelijkenissen*, dat is hier, onder bedekte en raadselachtige bewoordingen; om de antithees: *openlijk*.

5) *De ure komt*, enz. Weldra, wanneer namelijk de heilige Geest op hen zou gekomen zijn, zou hij, in dien Geest *openlijk* en duidelijk tot hen sprekende, hen *verkondigen van den Vader*, betreffende den Vader.

6) *heeft u lief*, enz. De zin van vers 26 en 27, is deze: Ik zeg u, dat gij te dien dage den Vader *in mijnen naam* zult bidden, en ik zeg u niet, *dat ik den Vader zal vragen*, dat hij u verhoore (dat gij dan behoefte zult hebben aan mijne voorspraak); *want de Vader zelf heeft u dan lief* en zal u derhalve verhooren, *omdat gij mij liefgehad, en geloofd hebt, dat ik van God ben uitgegaan* met andere woorden, dat ik Gods eeuwigen Zoon ben, God van God. Vgl. Jo 7 29.

7) *Ik ben van den Vader uitgegaan, en in de wereld gekomen*. Zie noot 6 op bladz. 515.

8) *Zie nu spreekt gij openlijk*, open en duidelijk, en *zegt geene gelijkenis*, en bedient u niet van duistere bewoordingen. — Zij bedoelden Jesus' verklaring in het voorgaande vers, en meenen daarin reeds de vervulling te zien van hetgeen hij hun kort te voren (vs 25) beloofd had; als wilden zij zeggen: Zie, nu, in dit oogenblik, doet gij alreeds, wat gij ons voor de toekomst beloofd hadt te zullen ondervinden.

mus quia scis omnia, et non opus est tibi ut quis te interroget: in hoc credimus quia a Deo existi.

31 * Respondit eis Jesus: Modo
32 creditis? Ecce venit hora, et jam venit, ut dispergamini unusquisque in propria, et me solum relinquatis: et non sum solus, quia Pater mecum est. (Mt 26, 31. Mc 14, 27.) * Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis. In mundo pressuram habebitis: sed confidite, ego vici mundum.

* nu weten wij¹ dat gij alles 30 weet, en niet noodig hebt dat iemand u vrage: daarom gelooven wij dat gij van God zijt uitgegaan. * Jesus antwoordde hun: 31 Thans gelooft gij²? * Zie de ure 32 komt, en is alreeds gekomen, dat gij verstrooid zult worden³ een iegelijk naar het zijne, en mij alleen laat: doch ik ben niet alleen⁴, want de Vader is met mij. * Dit heb ik tot u gesproken⁵, 33 opdat gij vrede moogt hebben in mij. In de wereld zult gij verdrukking hebben: maar weest welgemoed, ik heb de wereld overwonnen.

1) *nu weten wij*, enz. De zin is: nu weten wij, dat gij alwetend zijt, en niet noodig hebt, dat iemand u vrage, om kennis te krijgen van zijne begeerte. — Daardoor, dat Jesus hunne vraag (vs 18) was voorgekomen en getoond had te weten wat er in hunne harten omging (vs 19), daardoor werden de leerlingen in hun geloof in Jesus versterkt (vgl. vs 27); en zij gaven hem dit te kennen, tot hem zeggende: *daarom gelooven wij dat gij van God zijt uitgegaan*.

2) *Thans gelooft gij?* Door deze vraag wil Jesus niet ontkennen, dat zij in hem geloofden, maar hun doen gevoelen, dat zij niet zóó sterk in hun geloof waren, als zij wel meenden, toen zij daar zoo even (vs 30) hun geloof in hem betuigden. En hij voorzegt hun (vs 32), hoe zij weldra *feitelijk* een bewijs zouden geven van de zwakheid huns geloofs.

3) *verstrooid zult worden*, enz. Jesus denkt aan zijne gevangenneming, welke na weinge uren zoude plaats hebben; alsdan zouden zijne leerlingen, *verstrooid* gelijk schapen, wier herder *geslagen* is (vgl. Mt 26, 31), de vlugt nemen, *een iegelijk naar het zijne*, de één hier, de andere daarheen, een iegelijk naar de plaats, waar hij zou meenen veilig te zijn, *en hem alleen laten*. Zie Mt 26, 56.

4) *doch ik ben niet alleen*: ofschoon van al zijne leerlingen verlaten, is de Heer toch niet alleen; *want de Vader*, zeide hij hun, *is met mij*; en zóó sprekende, bedoelde de God-mensch hun geloof in hem te bevestigen, door met andere woorden te herhalen hetgeen hij hun kort te voren (Jo 14, 9, 10, 11, 20) aangaande zijnen persoon verklaard had, namelijk dat *wie hem zag, ook den Vader zag*; en, dat *hij in den Vader was, en de Vader in hem*. Het is echter ook wel mogelijk, dat Jesus' woorden hier: *en ik ben niet alleen*, enz. moeten genomen worden in den zin van zijn gezegde bij Jo 8, 29.

5) *Dit (15 en 16) heb ik tot u gesproken... Ik heb de wereld overwonnen*. De God-mensch spreekt, gelijk boven (13, 31), ook hier *proleptisch* van zijn zegepraalend sterven op den volgenden dag, en als ware de strijd alreeds gestreden. Hij heeft *de wereld* overwonnen, namelijk door zijne overwinning van satan, *den vorst dezer wereld*, op het kruishout behaald. Zie Jo 12, 31, en de aantekeningen op die plaats.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

INHOUD. De God-mensch eindigt zijne afscheidsrede met een plegtig gebed tot God zijnen eeuwigen Vader. Hij bidt daar als mensch; en wel *eerst* voor zich zelven, dat de Vader hem wilde verheerlijken, vs 1—5; *vervolgens* voor zijne leerlingen, dat de Vader hen mogt doen volharder in het geloof, hen bewaren van den booze, en hen heiligen in de waarheid, vs 6—19; *dan* voor degenen, die door middel van hunne prediking in hem zouden gelooven, vs 20; en *eindelijk* voor allen te zamen, dat zij volmaaktelijk één mogten zijn in hem en den Vader, en eens in eeuwige gelukzaligheid met hem vereenigd worden, vs 21—26.

1 * Hæc locutus est Jesus: et * Dit sprak Jesus¹: en zijne
sublevatis oculis in cælum, dixit: oogen naar den hemel opheffen-
Pater venit hora, clarifica fi- de, zeide hij: Vader²! de ure is
lium tuum, ut filius tuus clari- gekomen³, verheerlijk uwen
ficet te: * Sicut dedisti ei potes- zoon⁴, opdat uw zoon u verheer-
2 tatem omnis carnis, ut omne, lijke⁵: * Gelijk gij hem⁶ magt⁷ 2
quod dedisti ei, det eis vitam hebt gegeven over alle vleesch⁸,
3 æternam. (Mt 28, 18.) * Hæc opdat hij het eeuwige leven⁹ geve
est autem vita æterna: Ut aan allen, die gij hem gegeven
cognoscant te, solum Deum ve- hebt.¹⁰* Dit is nu het eeuwige le- 3
rum, et quem misisti Jesum ven¹¹: Dat zij u kennen, den alleen
dien gij gezonden hebt. * Ik heb 4

1) Dit sprak Jesus. De Evangelist bedoelt Jesus geheele afscheidsrede. De God-mensch eindigde haar met een plegtig gebed, dat in dit hoofdstuk vervat is.

2) Vader! De God-mensch bidt als mensch, maar hij noemt God *zijnen Vader*, als God.

3) *de ure is gekomen*: de ure van zijn lijden en sterven, die ure waar vroeger meer-malen van gezegd is, dat zij *nog niet gekomen was*.

4) *verheerlijk uwen Zoon*. Maak mij aan de wereld bekend als uwen Zoon, door mij uit de dooden op te wekken, en op te nemen ten hemel.

5) *opdat uw Zoon u verheerlijke*: opdat ik de erkentenis en vereering van u op aarde kunne bevorderen.

6) *Gelijk gij hem*, enz. De zin van vs 2 en 3; opdat uw Zoon u verheerlijke overeen-komstig de door u aan hem verleende magt, hem tot dat einde geschonken, opdat hij aan allen die gij hem gegeven hebt, het eeuwige leven geve, wat niet geschieden kan, tenzij zij u en mij kennen. Het is dan noodig, dat gij mij verheerlijkt, mij in mijne heerlijkheid als uwen Zoon aan de wereld bekend maakt.

7) *magt*. Vgl. Jo 3, 35; 13, 3, en de aantekeningen. De God-mensch, ook als mensch, heeft heerschappij of magt *over alles* (Jo 3, 35), over al wat geschapen is; doch hij spreekt hier bepaaldelijk van zijne magt over het menschdom.

8) *alle vleesch* beteekent naar Hebreuwsch spraakgebruik *het gansche menschdom*.

9) *het eeuwige leven*. Lees noot 4 op bladz. 494.

10) *die gij hem gegeven hebt*. Vgl. Jo 6, 37, en de aantekeningen.

11) *Dit nu is het eeuwige leven*, enz. Dit is als de kiem en wortel des eeuwigen levens, dat zij u erkennen als den alleen waren God, en mij, dien gij gezonden hebt, als den beloofden Messias. — Jesus Christus, noemt hier zijnen eeuwigen Vader *den alleen waren God*, in tegenstelling van de valsche goden des Heidendoms.

- 4 Christum. * Ego te clarificavi u verheerlijkt op de aarde¹ : ik
super terram : opus consummavi, heb het werk volbragt, dat gij
quod dedisti mihi ut faciam : mij gegeven hebt om te doen :
5 * et nunc clarifica me tu Pater * en nu verheerlijk² gij Vader !
apud temetipsum, claritate, quam mij bij u zelve, met de heerlijk-
habui prius, quam mundus esset, heid, die ik bij u had, eer de
6 apud te. * Manifestavi nomen wereld was. * Ik heb uwen naam³
tuum hominibus, quos dedisti geopenbaard aan de menschen,
mihi de mundo : Tui erant, et die gij mij uit de wereld gegeven
et sermonem hebt : Zij waren de uwen⁴, en aan
7 tuum servaverunt. * Nunc cog- * Thans hebben zij erkend⁵
noverunt quia omnia, quæ dedisti al hetgeen gij mij gegeven hebt,
8 mihi, abs te sunt : * quia verba, van u is : * want de woorden⁶,
8

De God-mensch, voornamelijk daar waar hij als mensch spreekt, is gewoon aan den persoon des *Vaders*, die als de eeuwige bron is der godheid, toe te schrijven al wat aan het drieëenig goddelijk Wezen gelijkelijk toekomt ; en ook, door eene soort van toeëigening, de benaming van *God* te bezigen, als kwame die benaming enkelijk toe aan den goddelijken persoon des *Vaders*. Ook in de brieven van den H. Paulus komt deze wijze van spreken eenige malen voor. Zie bijv. I Cor 8, 6.

1) *Ik heb u verheerlijkt op de aarde*, d. i. onder de menschen. En *waardoor* die verheerlijking geschied is, zegt Jesus, voortgaande : *ik heb het werk volbragt*, enz. : het groote werk der Verlossing, hetwelk den God-mensch als mensch gegeven was om te doen. De zaligmaker beschouwt zijn lijden en sterven, dat onverwijd zou plaats grijpen, als ware hetzelfde nu reeds geschied, Vgl. noot 10 op bladz. 629.

2) *En nu verheerlijk*, enz. De zin is : dewijl ik u verheerlijkt heb op de aarde en het werk heb volbragt, dat gij mij gegeven hebt om te doen, zoo *verheerlijk gij, Vader !* dan nu mij, bij u zelve (neem mij op tot u in den hemel), mij, naar mijne menschelijke natuur, bekleedende *met de heerlijkheid*, die ik naar mijne goddelijke natuur bij u had *éer de wereld was*, van alle eeuwigheid. Want *het woord was in den beginne bij God*. Jo 1, 2. Tot verdere verklaring van deze Schriftuur-plaats, leze men de aantekeningen op Phil 2, 6—11.

3) *Ik heb uwen naam*, uw wezen : ik heb u, als dengene, die gij naar waarheid zijt, geopenbaard en bekend gemaakt *aan de menschen, die gij mij uit de wereld gegeven hebt*. De Zaligmaker doelt hier bepaaldelijk op zijne Apostelen, als genoeg blijkt uit vs 8, vergeleken met 16, 30, en uit vs 11 : *maar dezen zijn in de wereld*. Zij, zij waren door den Vader uit de wereld der boozen en ongeloofigen genomen en hem gegeven. Het heet *gegeven* ; want *niemand kan tot hem komen* (in hem gelooven), *ten zij de Vader hem trekke* (Jo 6, 44), en *al wat de Vader hem geeft, komt tot hem*. Jo 6, 37. Zie noot 4 op bladz. 549, en noot 2 op bladz. 551.

4) *Zij waren de uwen*, enz. De zin is : Zij waren voordat gij ze mij tot mijne leerlingen gegeven hebt, uwe dienaren, echte Israëlieten (Jo 1, 47), in de bereidwilligheid huns harten (Jo 8, 17) u toebehoorende ; en niet waren zij van dezulken, van welke men zeggen kon, dat zij *niet uit God waren* (Jo 8, 47).

5) Zij hebben uw woord, uwe leer (vgl. Jo 7, 16, 12, 49), hun door mij verkondigd, *bewaard*, geloovig en handelend daarin volhardende ; en thans hebben zij ook erkend, *dat al hetgeen gij mij gegeven hebt* (al mijne woorden), *van u is* ; dat wil zeggen dat mijne leer geene menschelijke, maar eene goddelijke leer is. Vgl. Jo 7, 16 ; 12, 49.

6) *want de woorden*, enz. Dit vers bevat eene verklarende bevestiging van het gezegde in vs 7. De zin is : Want de leer, welke gij mij gegeven hebt om ze hun mede te

quæ dedisti mihi, dedi eis : et ipsi acceperunt, et cognoverunt vere quia a te exivi, et crediderunt quia tu me misisti. * Ego pro eis rogo : Non pro mundo rogo, sed pro his, quos dedisti mihi: quia tuisunt: * et mea omnia tua sunt, et tua mea sunt : et clarificatus sum in eis : * Et jam non sum in mundo, et ego ad te venio. Pater sancte, serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi : ut sint unum, sicut et nos. * Cum essem cum eis, ego servabam eos in

die gij mij gegeven hebt, heb ik hun gegeven : en zij hebben die aangenomen, en in waarheid erkend dat ik van u ben uitgegaan, en zij hebben geloofd dat gij mij gezonden hebt. * Ik vraag voor hen¹: Niet voor de wereld² vraag ik, maar voor hen, die gij mij gegeven hebt³ : want zij zijn de uwen⁴ : — * en al het mijne is het uwe, en het uwe is het mijne⁵ : — en in hen ben ik verheerlijkt⁶ : * En ik ben niet meer in de wereld⁷, maar dezen zijn in de wereld, en ik kom tot u. Heilige Vader ! bewaar hen in uwen naam⁸, die gij mij gegeven hebt⁹:

deelen, en zij hebben haar aangenomen, en zóó in waarheid, wezenlijk en werkelijk, erkend, dat, enz. Vgl. Jo 7, 42 ; 16, 27-30.

1) Ik bid voor hen. Na die aanbevelende inleiding (vs 6—8), volgt nu Jesus' gebed voor zijne apostelen, aldaar tegenwoordig.

2) niet voor de wereld. Jesus bedoelde het gebed, hetwelk hij thans deed. Zij, voor welke hij thans bad, waren niet zulken die der wereld toebehoorden (vs 16), maar zulken, die uit God waren, en die de Vader hem gegeven had. Vgl. vs 6 en de aantekeningen.

3) voor hen, die gij mij gegeven hebt. Jesus doelt hier bepaaldelijk op zijne apostelen, Vgl. vs 6, en lees het aangeteekende in noot 3 op bladz. 653.

4) Ik bid voor hen, want zij zijn de uwen, zij behooren u toe, ofschoon de mijnen zijnde.

5) en (want) al het mijne is het uwe, en het uwe is het mijne. Geen louter schepsel kan zóó tot God spreken. Vgl. Jo 16, 15.

6) en in hen ben ik verheerlijkt, daardoor namelijk, dat zij erkend hebben, dat ik van u ben uitgegaan, en geloofd hebben, dat gij mij gezonden hebt. Zie vs 8. Deze woorden : en in hen ben ik verheerlijkt, hangen grammatisch nog af van het voorafgaande (vs 9) want. Het gezegde : en al het mijne, enz., is eene soort van tusschenzin. De Zaligmaker geeft dan hier twee redenen op, die hem bewegen om den Vader voor zijne apostelen te bidden : zij zijn de uwen, en : in hen ben ik verheerlijkt. Eene derde beweegreden daartoe is uitgedrukt in de eerste helft van het volgende vers : weldra zouden zij hem, hunnen leidsman en beschermer, moeten missen ; hij ging de wereld verlaten, terwijl zij nog in de wereld bleven.

7) En ik ben niet meer in de wereld, enz. Zie de voorgaande noot. ik ben niet meer is proleptisch gezegd, maar niet wat volgt : en ik kom tot u. De zin is : zij blijven in de wereld, terwijl ik de wereld ga verlaten, hen alleen latende, en tot u kome.

8) Bewaar hen in uwen naam, doe hen volharden in de blijdenis van uwen naam, d. i. van de leer, welke ik hun verkondigd heb. Vgl. vs 6.

9) die gij mij gegeven hebt. Zóó moet hier naar de Vulgaat vertaald worden, en de zin dier woorden is gelijk boven, vs 6 en 9. Maar ver het grootste gedeelte der Grieksche handschriften bieden hier nog eene andere lezing aan, volgens welke men zou moeten vertalen : dien (welken naam) gij mij gegeven hebt, te weten, om hun dien te openbaren (vs 6) en bekend te maken ; gelijk de zaligmaker zoo even zeide (vs 8) : de de woorden, die gij mij gegeven hebt, heb ik hun gegeven. Wij zouden niet alleen om het gezag der handschriften, maar ook nog om andere krietische redenen aan deze laatste lezing : dien gij mij gegeven hebt, de voorkeur geven.

nomine tuo. Quos dedisti mihi, opdat zij één zijn, gelijk wij¹.
 custodivi: et nemo ex eis periiit, * Toen ik met hen was², bewaar- 12
 nisi filius perditionis, ut Scrip- de ik hen in uwen naam. Die gij
 tura impleatur. (*Inf* 18, 9. *Ps* mij gegeven hebt, heb ik be-
 13 108, 8.) * Nunc autem ad te waakt³: en niemand van hen ging
 venio: et hæc loquor in mundo, verloren, dan de zoon des ver-
 ut habeant gaudium meum derfs, opdat de Schrift vervuld 13
 14 impletum in semetipsis. * Ego wierde⁴. * Doch nu kom ik tot
 dedi eis sermonem tuum, et mun- u⁵: en ik spreek dit in de wereld,
 dus eos odio habuit, quia non opdat zij mijne blijdschap in
 sunt de mundo, sicut et ego zich volkomen hebben. * Ik heb 14
 15 non sum de mundo. * Non rogo hun uw woord gegeven⁶, en de
 ut tollas eos de mundo, sed ut wereld heeft hen gehaat, omdat
 16 serves eos a malo. * De mundo zij van de wereld niet zijn, gelijk
 non sunt, sicut et ego non sum ook ik van de wereld niet ben.
 17 de mundo. * Sanctifica eos in veri- * Ik vraag niet dat gij hen uit de 15
 * Heilig hen in de waarheid¹⁰! 16
 * Zij zijn niet van de wereld⁹, gelijk
 ook ik van de wereld niet ben.
 * Heilig hen in de waarheid¹⁰! 17

1) opdat zij (in ons) één zijn, gelijk wij. Zie de aanteekening op vs 21, waar de Zaligmaker hetzelfde zegt met betrekking tot allen, dat is, tot de Apostelen en tot hen die door hunne prediking in hem zouden gelooven.

2) Toen ik nog met hen (in de wereld) was (de Zaligmaker spreekt wederom (vs 11) proleptisch, als hadde hij de wereld alreeds verlaten), bewaarde ik hen in uwen naam, d. i. in de belijdenis van uwen naam. Zie noot 8 op bladz. 654.

3) Die gij mij gegeven hebt (vs 6 en 9), heb ik bewaakt, als de goeder herder zijne schapen, en zoo doende hen bewaard; en niemand van hen ging verloren.

4) opdat de Schrift vervuld wierde. Vgl. Jo 13, 18, en de aanteekeningen. Jesus heeft dien zoon des verderfs niet bewaard, omdat hij niet wilde bewaard worden. Vgl. Jo 6, 37, en de noot.

5) Doch nu kom ik tot u. Het zinverband en de zin is: Zoolang ik met hen in de wereld was, heb ik hen met trouwe zorg bewaakt en bewaard; doch nu ga ik de wereld en hen verlaten, en kom ik tot u; en dewijl ik derhalve voortaan niet meer, gelijk vroeger, persoonlijk en lichamenlijk hun op zijde staande, hen bewaren kan, zoo spreek ik dit (doe ik deze mijne bede, vs 11) vóór mijn heengaan, terwijl ik nog met hen in de wereld ben; en ik doe dit, opdat zij mijne blijdschap, enz.

6) Dit vers geeft te kennen hoezeer zij Gods bijstand noodig hebben: Ik heb hun uw woord gegeven, ik heb hun uwe leer verkondigd (vs 6, 8), en zij hebben haar aangenomen en bewaard (vs 6, 8); zij zijn derhalve niet van de wereld (zie noot 1 op bladz. 643), gelijk ook ik van de wereld niet ben, en daarom heeft de wereld haat tegen hen opgevat, en zal hen hierna ook nog vervolgen (vgl. Jo 15, 19, 20).

7) wegneemt, door een einde te maken aan hun leven, om zoo doende hen aan den haat en vervolging der wereld te onttrekken, en aldus hen te beveiligen tegen het gevaar van afval, hetwelk hen van den kant der wereld bedreigt.

8) van den booze, van den duivel, den vijand van alle goed, als die hen door de wereld der boozen, zijn werktuig, zal doen vervolgen, om hen tot afval te brengen.

9) Zij zijn niet van de wereld, enz. Jesus herhaalt (vs 14) zijne loffelijke getuigenis van de Apostelen; zij is eene aanbevelende inleiding tot nog eene andere bede voor hen.

10) Heilig hen in de waarheid. Deze bede betreft de zending der Apostelen ter verkon-

tate. Sermo tuus veritas est. Uw woord is waarheid. * Gelijk 18
 18 * Sicut tu me misisti in mundum, gij mij in de wereld gezonden hebt¹, heb ook ik hen in de
 et ego misi eos in mundum. wereld gezonden². * En voor hen 19
 19 * Et pro eis ego sanctifico me- heilig ik mij zelve: opdat ook
 ipsum: ut sint et ipsi sanctificati zij in de waarheid geheiligd zijn.
 20 in veritate. Non pro eis autem * Doch niet voor hen alleen 20
 rogo tantum, sed et pro eis, qui vrage ik, maar ook voor degenen³,
 credituri sunt per verbum eorum die door hun woord in mij ge-
 21 in me: * ut omnes unum sint, looven zullen: * opdat zij allen 21
 sicut tu Pater in me, et ego in te, één zijn, gelijk gij Vader! in mij,
 ut et ipsi in nobis unum sint: ut en ik in u, dat ook zij in ons één
 22 credat mundus, quia tu me misi- zijn: opdat de wereld geloove⁴,
 22 ik heb hun de heerlijkheid gege-
 ven, die gij mij gegeven hebt:

diging van het Evangelie des heils. De *waarheid*, hier bedoeld, is het woord zijns Vaders of de goddelijke leer hun door Jesus medegedeeld (vgl. vs 6 en 8). In die waarheid, als in hun element, leefden Jesus' Apostelen alreeds, en hij bidt nu zijnen Vader, dat hij hen wilde *heiligen*, heilig maken in de *waarheid*, dat is, hen door vermeerdering van geloof en liefde tot allezins waardige en volmaakte bedienaars maken der waarheid; hetgeen plaats greep, toen zij door het ontvangen van den heiligen Geest op den Pinksterdag als ingewijd zijn geworden tot hunne apostolische bediening.

1) *Gelijk gij mij in de wereld gezonden hebt*, enz. In dit en het volgende vers geeft Jesus twee beweegredenen op tot verhooring van zijn gebed voor de Apostelen. De *eerst* (vs 18) is genomen van hunne aanstaande *zending* om het woord des Vaders, de goddelijke leer van het Evangelie, aan eene booze en ongeloovige wereld te verkondigen; om welke reden zij grootelijks behoefte hadden om *geheiligd* te worden in de *waarheid*. Als *tweede* beweegreden (vs 19) noemt Jesus het opofferen van zijn eigen leven voor hen, welk offer hij op het punt stond aan God te dragen: *voor hen heilig ik mij zelve*. Het woord *heiligen* beteekent hier *opofferen*, gelijk in Dt 15, 19 (vgl. vs 21), en elders, Jesus, onze hoogepriester (Hebr 9, 11—14), zich zelve ten offer brengende op Golgotha voor het gansche mensdrom (II Kor 5, 15, 19), bedoelde daarbij nog bepaaldelijk door de verdiensten van zijn offer, die genade voor zijne Apostelen te verkrijgen, dat ook zij *geheiligd* wierden in de *waarheid* (hetgeen door den heiligen Geest geschied is op den Pinksterdag), gelijk hij dit was naar zijne menscheit. Zie Hand 10, 38, en hetaangeteekende op die Schriftuurplaats

2) *heb ik hen in de wereld gezonden*. Het is *proleptisch* gezegd van zijne aanstaande zending der Apostelen, vermeld bij Mt 28, 19, 20, en bij Mk 16, 15.

3) *Voor degenen*, die door het woord, d. i. de prediking der Apostelen, in hem gelooven zouden, bidt Jesus hier nu ook, dat de Vader hen in *zijn naam beware* (vs 11), hen *beware van den booze* (vs 15); *opdat*, zegt hij, *zij allen*, mijne Apostelen en zij die door hun woord in mij gelooven zullen, *één zijn* als één hart en ééne ziel, door eenheid in geloof en wederkeerige liefde, *gelijk wij één zijn, Vader, gij in mij en ik in u, dat ook zij in ons één zijn*. De Vader en de Zoon zijn één, als hebbende ééne en dezelfde goddelijke natuur; derhalve is van nature hun *denken* één, en hun *willen* één. En Jesus bidt zijnen Vader, dat naar het voorbeeld hunner goddelijke eenheid, al de zijnen gelijkerwijze één mogen zijn in geloof en liefde. Vgl. noot 1 op bladz. 634.

4) *opdat de wereld geloove*, enz. Deze eenheid moest den geloovigen dienen tot bewijs voor Jesus' goddelijke zending, en hen leiden tot het geloof in hem. Men leze hier Hand 4, 32.

- 22 sti. * Et ego claritatem, quam dedisti mihi, dedi eis : ut sint unum, sicut et nos unum sumus.
- 23 * Ego in eis, et tu in me : ut sint consummati in unum : et cognoscat mundus quia tu me misisti, et dilexisti eos, sicut et me dilexisti. * Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi sum ego, et illi sint mecum : ut videant claritatem meam, quam dedisti mihi : quia dilexisti me ante constitutionem mundi. * Pater juste, mundus te non cognovit, ego autem te cognovi : et hi cognoverunt, quia tu me misisti. * Et notum feci eis nomen tuum, et notum faciam : ut dilectio, qua dilexisti me, in ipsis sit, et ego in ipsis.
- opdat zij één zijn, gelijk wij één zijn. * Ik in hen, en gij in mij : opdat zij volmaakt tot één zijn : opdat de wereld erkenne dat gij mij gezondend hebt, en hen hebt liefgehad, gelijk gij mij hebt liefgehad. * Vader ! ik begeer dat waar ik ben, ook zij die gij mij gegeven hebt, met mij zijn : opdat zij mijne heerlijkheid aanschouwen, die gij mij gegeven hebt : omdat gij mij hebt liefgehad vóór de grondlegging der wereld. * Regtvaardige Vader ! de wereld heeft u niet gekend, maar ik heb u gekend : en dezen hebben erkend, dat gij mij gezondend hebt. * En ik heb hun uw naam bekend gemaakt, en zal dien bekend maken : opdat de liefde, waarmede gij mij hebt liefgehad, in hen zij, en ik in hen.

ACHTTIENDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus van zijne leerlingen vergezeld, gaat over de Beek Cedron naar Gethsemani, en geeft zich aldaar vrijwillig over aan eene gewapende bende, door Judas derwaarts geleid, om hem gevangen te nemen. Jesus geeft bij die gelegenheid een nieuw bewijs van zijne goddelijke kracht, vs 1—7. Hij eischt, dat zij geen hand slaan aan zijne leerlingen, en berispt Petrus, die, het zwaard trekkende, hem verdedigen wilde. vs 8—11. Jesus wordt nu gevangen genomen, gebonden, en weggevoerd, eerst naar Annas en vervolgens naar Caïphas. Petrus en nog een andere leerling volgen hunnen Meester in het paleis van den hoogepriester Caïphas, vs 12—16. Eerste verloochening van Petrus vs. 17, 18. Jesus door Caïphas ondervraagd over zijne leerlingen en zijne leer, vs 19—24. Tweede en derde verloochening van Petrus, vs 25—27. Jesus wordt gevoerd naar Pilatus, die, na eerst zijne beschuldigers afgewezen te hebben, vs 28—32, hem daarna ondervraagd en onschuldig verklaart, vs 33—38. Hij geeft aan het volk de keus, welken van de twee zij verkiezen dat hij hun loslate, Jesus of Barabbas, een moordenaar ; en het volk kiest Barabbas, vs 39, 40.

- 1 * Hæc cum dixisset Jesus, egressus est cum discipulis suis trans Torrentem Cedron, ubi erat
- * Nadat Jesus dit gezegd had¹, ging hij uit² met zijne leerlingen over de Beek Cedron³, alwaar

1) nadat Jesus dit gebed (17, 1—26) had uitgesproken.

2) uit de eetzaal, waar hij met zijne leerlingen den Paasch-maaltijd gehouden had, en uit de stad.

3) over de Beek Cedron. Om uit Jerusalem naar den Olijfberg te gaan, moest men de Beek Cedron overtrekken. Aan den westelijken voet van den Olijfberg lag een hof, of wil men, eene landhoeve, Gethsemani genaamd. Vgl. Mt 26, 36.

hortus, in quem introivit ipse, et discipuli ejus. (*II Rg 15, 23. Mt 26, 36. Mc 14, 32. Lc 22, 39.*) * Sciebat autem et Judas, qui tradebat eum, locum: quia frequenter Jesus convenerat illuc cum discipulis suis.

3 * Judas ergo cum accepisset cohortem, et a Pontificibus, et Pharisæis ministros, venit illuc cum laternis, et facibus, et armis. (*Mt 26, 47. Mc 14, 43. Lc 22, 47.*) * Jesus itaque sciens omnia, quæ ventura erant super eum, processit, et dixit eis:

5 Quem quæritis? * Responderunt ei: Jesum Nazarenum. Dicit eis Jesus: Ego sum. Stabat autem et Judas, qui tradebat eum,

6 cum ipsis. * Ut ergo dixit eis: Ego sum: abierunt retrorsum,

7 et ceciderunt in terram. * Iterum ergo interrogavit eos: Quem quæritis? Illi autem dixerunt: Jesum Nazarenum. * Respondit Jesus: Dixi vobis, quia ego sum: si ergo me quæritis,

8 sinite hos abire. * Ut impleretur

een hof was, dien hij inging, hij en zijne leerlingen. * Ook Judas nu, die hem overleverde, kende deze plaats: dewijl Jesus aldaar dikwijls was zamengekomen met zijne leerlingen¹.

* Judas dan nam de krijgsbende², en eenige dienaars van wege de Opperpriesters, en de Pharisèers³, en kwam aldaar met lantaarnen, en fakkels, en wapenen⁴. * Jesus dan wetende, al wat hem zoude overkomen, trad voorwaarts⁵, en zeide tot hen: Wien zoekt gij? * Zij antwoordden hem: Jesus den Nazarener. Jesus zegt tot hen: Ik ben het! Ook Judas, die hem overleverde, stond bij hen⁶. * Als hij dan tot hen zeide: Ik ben het! weken zij achterwaarts, en vielen ter aarde⁷. * Andermaal dan vroeg hij hen: Wien zoekt gij? En zij zeiden: Jesus den Nazarener. * Jesus antwoordde: Ik heb u gezegd, dat ik het ben: indien gij dan mij zoekt, laat dezen gaan! * Opdat het woord vervuld wierde⁸, dat hij gezegd

1) Zie de voorgaande noot.

2) *de krijgsbende*, eene afdeeling der Romeinsche bezetting van de burgt Antonia, onder geleide van haar hoofdman (vs 12).

3) eenige geregtsdienaars aan Judas medegegeven van wege de *Opperpriesters en de Pharisèers*, dat is van wege het Sanhedrin of den Joodschen raad. De toenmalige stedehouder Pontius Pilatus zal die afdeeling Romeinsche soldaten op aanvraag van het Sanhedrin verleend hebben.

4) *en wapenen*: al het volk was gewapend, ook die geregtsdienaars van het Sanhedrin.

5) De verraderlijke kus van Judas, waarvan Mattheüs, Markus en Lukas gewagen, wordt door Joannes niet vermeld, gelijk hij van Jesus' lijdensgeschiedenis nog vele andere omstandigheden, door de andere Evangelisten alreeds opgeteekend, stilzwijgend voorbijgaat.

6) Nadat Judas dien verraderlijken kus aan Jesus gegeven had, was hij spoedig wederom tot die bende (vs 3) teruggekeerd; doch voordat deze nu op Jesus afkwam, ging de Zaligmaker haar te gemoet.

7) namelijk door eene werking van zijne goddelijke wonderkracht, tot bewijs dat hij zich vrijwillig liet gevangen nemen; en opdat zij niet aarzelen zouden te voldoen aan zijnen eisch (vs 8) van hunne handen niet te slaan aan zijne leerlingen.

8) *opdat het woord* (zie Jo 17, 12) *vervuld wierde*, enz. Het is eene aanmerking van den Evangelist. Hunne gevangenneming hadde voor hen eene beproeving kunnen wezen, welke voor hunne krachten nog te zwaar was, en hen tot afval kunnen verleiden.

sermo, quem dixit : Quia quos
 10 dedisti mihi, non perdidisti ex eis
 quemquam. (*Sup* 17, 12.) * Si-
 mon ergo Petrus habens gladium
 eduxit eum : et percussit ponti-
 ficis servum : et abscidit auri-
 culam ejus dexteram. Erat
 11 autem nomen servo Malchus.
 * Dixit ergo Jesus Petro : Mitte
 gladium tuum in vaginam. Cali-
 cem, quem dedit mihi Pater, non
 12 bibam illum ? * Cohors ergo, et
 tribunus, et ministri Judæorum,
 comprehenderunt Jesum, et liga-
 verunt eum :
 13 * Et adduxerunt eum ad An-
 nam primum, erat enim socer
 Caiphæ, qui erat pontifex anni
 14 illius. (*Lc* 3, 2.) * Erat autem
 Caiphæ, qui consilium dederat
 Judæis : Quia expedit, unum
 hominem mori pro populo. (*Sup*
 15 11, 49.) * Sequebatur autem
 Jesum Simon Petrus, et alius

had : Van die gij mij gegeven
 hebt, heb ik niemand laten
 10 verloren gaan. * Simon Petrus
 dan daar hij een zwaard had
 trok het uit : en sloeg den dienst-
 knecht des hooge priesters : en
 hieuw hem het regter oor af.
 De naam nu van den dienst-
 knecht was Malchus. * Jesus
 11 zeide dan tot Petrus : Steek uw
 zwaard in de scheede ! Den kelk,
 dien de Vader mij gegeven heeft²,
 zou ik dien niet drinken ? * De
 12 bende dan, en de hoofdman, en
 de dienaren der Joden, namen
 Jesus gevangen, en bonden hem³ :
 * En zij leidden hem weg eerst
 13 naar Annas⁴, want hij was de
 schoonvader van Caïphas⁵, die
 hooge priester was van dat jaar⁶.
 * Caïphas nu was degene, die
 14 aan de Joden den raad had
 gegeven : Het is nuttig, dat één
 mensch voor het volk sterve⁷.
 * Simon Petrus nu, en de andere
 15 leerling volgden Jesus⁸. En deze

1) Vgl. Mt 16, 5, volgg. ; Mk 14, 46, 47. Lk 22, 49, 50.

2) *den kelk* des lijdens, *dien de vader mij* als in de hand *gegeven heeft*, enz. Zie noot 5 op bladz. 183. Jesus betuigt hiermede zijne vrijwillige gehoorzaamheid aan den wil des Vaders. Phil 2, 8.

3) Daarop namen Jesus' leerlingen allen de vlugt. Zie Mt 26, 56.

4) *Eerst naar Annas*. Dat Jesus, alvorens voor den hooge priester Caïphas te verschijnen, *eerst* naar Annas geleid werd, is eene omstandigheid door de overige Evangelisten stilzwijgend voorbijgegaan, maar opgeteekend door Joannes, die ook hier, gelijk meermalen elders, het verhaal zijner voorgangers door eene of andere bijzonderheid aanvult en vollediger maakt.

5) *want hij was de schoonvader van Caïphas*. Hiermede geeft de Evangelist de reden op, waarom zij Jesus *eerst* naar Annas leidden. Toenmaals waren Annas en Caïphas beiden hooge priesters, en zij bedienden hun ambt, naar het schijnt, beurtelings om het andere jaar. Mogelijk had Caïphas, de hooge priester *van dat jaar* uit eene soort van eerbied of om eene andere ons onbekende reden bevolen, dat men Jesus *eerst* voor Annas, zijnen schoonvader, brengen zoude.

6) *van dat jaar*. Zie noot 2 op bl. 335.

7) Vgl. Jo 11, 50, volgg., en de noten. De Evangelist teekent dit aangaande Caïphas hier aan, om reeds vooraf bemerkbaar te maken, dat er van zoodanig eenen regter geen regtvaardig oordeel te wachten was.

8) *Simon Petrus nu*, spoedig van zijne vlugt (Mt 26, 56) teruggekeerd, gelijk ook *de andere leerling* (de Evangelist bedoelt hier zich zelven), beiden volgden Jesus, eerst toen men hem leidde naar Annas, en daarna ook toen hij van Annas weggevoerd werd naar Caïphas. Aan die wegvoering van Jesus naar Caïphas dacht de Evangelist reeds toen hij schreef (vs 13), dat men Jesus *eerst* wegleidde naar Annas.

discipulus. Discipulus autem ille erat notus pontifici, et introivit cum Jesu in atrium pontificis. * Petrus autem stabat ad ostium foris. Exivit ergo discipulus alius, qui erat notus pontifici, et dixit ostiariæ: et introduxit Petrum. (Mt 26, 58. Mc 14, 54. Lc 22, 55.)

* Dicit ergo Petro ancilla ostiaria: Numquid et tu ex discipulis es hominis istius? Dicit ille: Non sum. * Stabant autem servi, et ministri ad prunas: quia frigus erat, et calefaciebant se: erat autem cum eis et Petrus stans, et calefaciens se.

* Pontifex ergo interrogavit Jesum de discipulis suis, et de doctrina ejus. * Respondit ei

leerling was bij den hoogepriester bekend¹, en ging met Jesus in het voorhof² des hoogepriesters binnen. * Maar Petrus stond buiten aan de deur³. Die andere leerling dan, die bij den hoogepriester bekend was, ging uit, en sprak met de deurwachtster: en bragt Petrus binnen.

* De dienstmaagd dan, de deurwachtster, zegt tot Petrus: Zijt gij ook⁴ niet een der leerlingen van dien mensch? Hij zegt: Ik ben het niet⁵! * De dienstknechten nu, en de dienaars stonden bij een kolenvuur: omdat het koud was, en warmden zich: en Petrus stond ook bij hen, zich warmende.

* De hoogepriester⁶ dan ondervroeg Jesus over zijne leerlingen, en over zijne leer⁷. * Jesus antwoordde hem⁸: ik heb openlijk

1) en daardoor ook aan de bedienden des hoogepriesters.

2) Wij zijn hier alreeds in het paleis van den hoogepriester Caïphas. Want de Evangelist geeft (vs 13) de benaming van *hoogepriester* niet aan Annas, maar aan Caïphas; derhalve heeft hij in vs 15 van den *hoogepriester* sprekende, niemand anders dan Caïphas kunnen bedoelen; en bijgevolg is al hetgeen hier (vs 15, volgg.) verhaald wordt, voorgevallen niet in de woning van Annas, maar in die van Caïphas. De Evangelist had aan het einde van vs 14 opzettelijk kunnen vermelden, dat men Jesus toen van Annas wegleidde naar Caïphas; maar hij liet het aldaar na, en hij deed het een weinig verder in zijn verhaal (zie vs 24).

3) Die andere leerling, binnengaande, zal gemeend hebben dat Petrus hem volgde, en bemerkte eerst een oogenblik daarna, dat men Petrus niet had laten binnenkomen.

4) *Zijt gij ook niet*, enz. De deurwachtster, wetende dat *die andere leerling* (vs 15) een van Jesus' leerlingen was, vroeg Petrus, of ook hij een leerling was van *dien mensch*. Dat de deurwachtster hem dit gevraagd heeft bij het inkomen, zegt Joannes niet.

5) *Ik ben het niet*. Dit was Petrus' eerste verloochening. Vgl. Mt 26, 69, 70. Mk 14, 65-68. Lk 22, 56, 57.

6) *De hoogepriester*, namelijk Caïphas.

7) Caïphas doet Jesus deze vragen in een voorloopig verhoor, zonder twijfel met het doel om in een of ander antwoord, dat Jesus hem geven zou, stof tot beschuldiging te vinden. Dit afzonderlijk verhoor had derhalve plaats vóór het verhoor, door Mt 26, 57, volgg., en Mk 14, 53, volgg., vermeld, en hetwelk in eene vergadering van het Sanhedrin geschiedde. Mt 26, 57, 59. Mk 14, 53, 55.

8) Jesus antwoordt niet op Caïphas' vraag aangaande zijne leerlingen, maar alleen op het tweede punt betreffende zijne leer. Wat men van zijne leerlingen te denken had, moest uit zijne leer blijken. En wat nu die leer betrof, het was, zeide Jesus tot Caïphas, onnoodig hem zelve daarnaar te vragen; hij had, zeide hij, *openlijk*, ronduit, vrijuit, *tot de wereld*, tot al het volk gesproken, en ten allen tijde in 't open-

Jesus : Ego palam locutus sum mundo : ego semper docui in synagoga, et in templo, quo omnes Judæi conveniunt : et in occulto locutus sum nihil.

21 * Quid me interrogas ? interroga eos, qui audierunt quid locutus sim ipsis : ecce hi sciunt quæ

22 dixerim ego. * Hæc autem cum dixisset, unus assistens ministrorum dedit alapam Jesu, dicens : Sic repondes pontifici ?

23 * Respondit ei Jesus : Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo : si autem bene, quid me cædis ?

24 * Et misit eum Annas ligatum ad Caipham pontificem. (Mt 26,

25 57. Mc 14, 53. Lc 22, 54.) * Erat autem Simon Petrus stans, et

tot de wereld gesproken : ik heb altijd geleerd in de synagoog, en in den tempel, waar al de Joden zamenkomen : en in het verborgene heb ik niets gesproken.

* Waarom ondervraagt gij mij ? 21 ondervraag hen, die gehoord hebben wat ik tot hen gesproken heb : zie dezen weten wat ik gezegd heb. * En als hij dit ge- 22 zegd had, gaf een der dienaren die daarbij stond Jesus eenen kaakslag, zeggende: Moet gij zóó aan den hooge priester antwoor- 23 den ? * Jesus antwoordde hem : Indien ik kwalijk gesproken heb, getuig van het kwade: maar heb ik wel gesproken, waarom slaat gij mij¹ ?

* En Annas² zond hem³ geboeid 24 tot den hooge priester Caiphas. * Simon Petrus nu stond daar, 25 en warmde zich⁴. Zij zeiden dan tot hem⁵ : Zijt gij ook niet

baar geleerd, hetzij in eene of andere *synagoog*, hetzij in *den tempel*, in het tempelgebouw, waar al de Joden, Joden van alle plaatsen, zamenkwamen ; en in 't verborgen had hij niets gesproken, hetwelk strijdig was met de leer welke hij in 't openbaar had voorgedragen ; kort, naast zijn openbaar onderwijs had hij niet nog eene andere en geheime leer, welke hij afzonderlijk verkondigde. *Waarom* dan hem zelve naar zijne leer gevraagd ? Wilde Caiphas kennis hebben van zijne leer, hij kon haar vernemen van duizenden, die oorgetuigen geweest waren van hetgeen hij gesproken had.

¹) *Indien ik kwalijk, onbetamelijk, gesproken heb, getuig van het kwade*, wijs het onbetamelijke van mijn antwoord hier voor de regtbank aan ; maar heb ik wel gesproken, is er niets verkeers in mijne woorden (wat hier inderdaad het geval is). *waarom slaat gij mij* zonder reden ? — Jesus berispt de handelwijze van dien mensch met groote zachtmoedigheid ; en hij doet die berisping, opdat hij niet zou schijnen toe te geven, dat hij den hooge priester inderdaad onbetamelijk geantwoord had.

²) *En Annas*. Om de verschillendheid van lezing in Griescbe handschriften op deze plaats, en nog om andere krietische redenen, houden wij het voornietonwaarschijnlijk, dat de Evangelist hier enkelijk geschreven hebbe: *Annas*, zonder eenig voegwoord.

³) *zond hem*, enz. Vs 24 is eene soort van tusschenrede, waarin de Evangelist regtsreeks aanteekeent, wat hij vroeger (vs 13) alleen zijdelings had te kennen gegeven.

⁴) Petrus staat nog aan het kolenvuur, waar wij hem vs 18 gelaten hebben.

⁵) *Zij zeiden dan tot hem*. Wij geven aan dit *zij zeiden* de beteekenis van *men zeide*. De Evangelist vermeldt hier de tweede verloochening van Petrus, waartoe de aanval te gelijker tijd van meer dan ééne de aanleidende oorzaak was. Zie Mt 26, 71, 72. Mk 14, 69, 70. Lk 22, 58. Petrus werd dan door meerderen tegelijk aangevallen, gedeetelijk, naar het schijnt, vóór het oogenblik dat hij van het kolenvuur wegging, gedeetelijk terwijl hij vandaar wegging. Er bestaat volstrekt geene noodzakelijkheid om te gissen, dat Petrus zijnen Meester meer dan driemaal zou verloochend hebben.

calefaciens se. Dixerunt ergo ei: Numquid et tu ex discipulis ejus es? Negavit ille, et dixit: Non sum. (Mt 26, 69. Mc 14, 67. Lc 22, 56.)* Dicit ei unus ex servis pontificis, cognatus ejus, cujus abscidit Petrus auriculam: Nonne ego te vidi in horto cum illo? * Iterum ergo negavit Petrus: et statim gallus cantavit. * Adducunt ergo Jesum a Caïpha in prætorium. (Mt 27, 2. Mc 15, 1. Lc 23, 1.) Erat autem mane: et ipsi non introierunt in prætorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent Pascha. (Act 10, 28; 11, 3.) Exivit ergo Pilatus ad eos foras, et dixit: Quam accusationem afferitis adversus hominem hunc? * Responderunt, et dixerunt ei: van zijne leerlingen? Hij loochende het, en zeide: Ik ben het niet! * En van des hoogepriesters dienstknechten¹, een bloedverwant van dien, aan welken Petrus het oor had afgehouden, zegt tot hem: Heb ik u niet bij hem in den hof gezien? * Petrus loochende het dan wederom²: en terstond kraaide de haan³. * Zij voerden dan Jesus van Caïphas naar het regthuis⁴. En het was vroeg in den morgen: en zij zelven⁵ gingen niet binnen in het regthuis, om niet ontreinigd te worden, maar het Pascha te kunnen eten.* Pilatus kwam dan⁶ uit tot hen, en zeide: Welke beschuldiging brengt gij in tegen dezen mensch⁷? * Zij antwoord-

1) Een van de dienstknechten, enz. Onze Evangelist vermeldt hier nu terstond Petrus derde verloochening. De regtspleging tegen Jesus in het Sanhedrin en zijne veroordeeling gaat hij stilzwijgend voorbij, niet noodig achtende daarvan te spreken, omdat beide zaken in de drie eerste Evangeliën reeds genoegzaam vermeld waren (Mt 26, 57—68. Mk 14, 53—66. Lk 22, 63—71), en hij geene voor zijn doel merkwaaardige bijzonderheden daar had bij te voegen. Om dezelfde reden zwijgt hij ook, na Petrus' laatste verloochening verhaald te hebben, geheel en al van zijne bittere tranen en van zijn berouw.

2) Ook tot deze derde verloochening was de aanval van meer dan éénen in hetzelfde oogenblik de aanleidende oorzaak. Vgl Mt 26, 73—75; Mk 14, 70, 71. Lk 22, 59, 60.

3) Het tweede hanengekraai, waar Markus (14, 72) van spreekt.

4) het regthuis van Pilatus. Vgl. Mt 27, 2 en noot 4 op bladz. 191. Zij bragten Jesus tot Pilatus, opdat hij het doodvonnis, door hen over Jesus geveld, zoude uitvoeren.

5) zij zelven, de leden van den hoogen raad die Jesus tot Pilatus gebragt hadden, gingen niet binnen om niet door het binnentreden in eene heidensche woning (vgl. Hand 10, 23) ontreinigd, en daardoor verhinderd te worden van het Pascha te kunnen eten. — Dat het woord Pascha niet enkelijk van het Paasch-lam gebezigt werd, maar ook van de andere feest-offers gedurende de Paasch-week, blijkt genoeg uit Dt 16, 2 en uit II Kron 30, 22, alwaar naar den Hebreuwschen tekst vertaald moet worden: zij aten het feest (de offers van het Pascha-feest) zeven dagen. Men behoeft derhalve, wat de Evangelist hier zegt, om het Pascha te kunnen eten, niet te verstaan van het Paasch-lam; men kan er door verstaan het eten van het Paasch-feest-offer, het zoogenaamde Chagigah, hetwelk op den 15 Nisan in den morgen moest gebragt worden. Zie Friedlieb, Archäologie der Leidensgeschichte, Bonn, 1843, bladz. 49, 60, volg. De verontreiniging, waarvan hier (vs 28) gesproken wordt, duurde slechts tot zonnenondergang, en kon derhalve geen beletsel wezen om het Paasch-lam te eten, dewijl dit eerst na zonnenondergang genuttigd werd.

6) Pilatus kwam dan, uit politieke toegevendheid, uit tot hen.

7) Pilatus wil, naar het voorschrift der Romeinsche regtspleging, eene bepaalde

Si non esset hic malefactor, non
 31 tibi tradidissemus eum. * Dixit
 ergo eis Pilatus: Accipite eum
 vos, et secundum legem vestram
 32 judicate eum. Dixerunt ergo ei
 Judæi: Nobis non licet interficere
 quemquam. * Ut sermo Jesu
 impleretur, quem dixit, signifi-
 cans qua morte esset moriturus.
 33 (Mt 20, 19.) * Introivit ergo
 iterum in prætorium Pilatus, et
 vocavit Jesum, et dixit ei: Tu
 es rex Judæorum? (Mt 27, 11.
 34 Mc 15, 2. Lc 23, 3.) * Respon-
 dit Jesus: A temetipso hoc dicis,
 an alii dixerunt tibi de me?
 35 * Respondit Pilatus: Numquid
 ergo Judæus sum? Gens tua, et

den, en zeiden: Indien deze geen
 boosdoener ware, zouden wij
 hem niet aan u hebben overge-
 leverd¹. * Pilatus zeide dan² tot
 31 hen: Neemt gij hem, en oordeelt
 hem naar uwe wet³! De Joden
 zeiden dan tot hem: Ons is het
 niet geoorloofd iemand ter dood
 te brengen⁴. * Opdat het woord
 32 van Jesus⁵ vervuld wierde, dat
 hij gezegd had, aanduidende
 welk eenen dood hij sterven zou.
 * Pilatus ging dan het regthuis
 33 wederom in, en hij riep Jesus, en
 zeide tot hem: Zijt gij de koning
 der Joden⁶? * Jesus antwoordde:
 34 Zegt gij dit uit u zelve, of hebben
 anderen het u van mij gezegd⁷?
 * Pilatus antwoordde: Ben ik dan
 35 een Jood⁸? Uw volk, en de opper-

beschuldiging tegen Jesus hooren uit den mond zijner beschuldigers. Zie Hand 25, 16.

1) Zij toonen zich door deze vraag van Pilatus beleedigd, verradende daardoor de ongerechtigheid van hunnen handel.

2) *Pilatus zeide dan*, dewijl zij met geene bepaalde beschuldiging voor den dag wilden komen, tot hen.

3) Pilatus denkt er nog niet aan, dat het Sanhedrin van hem de bekrachtiging en voltrekking verlangt van een doodvonnis. Hij onderstelt, dat het hier niet te doen is om eene of andere halszaak, en verwijst hem naar hunne eigene regtbanken. Jerusalem namelijk had onder de Romeinsche heerschappij dit bijzonder voorregt, dat alle regtszaken voor de Joodsche regtbanken aldaar konden afgedaan worden, de halszaken uitgezonderd. In gevalle zij een doodvonnis tegen Jesus uitbragten, dan moest de zaak toch wederom tot Pilatus komen.

4) Zij willen zeggen: Wij hebben hem reeds geoordeeld en een doodvonnis over hem uitgesproken; en wij brengen hem tot u ter bevestiging en voltrekking van dit vonnis; want ons is het niet geoorloofd iemand ter dood te brengen; het regt van leven en dood is ons ontnomen. Zie het aangeteekende in noot 1 op bladz. 191.

5) *opdat het woord van Jesus*, enz. De Evangelist bedoelt Jesus' voorzegging (Jo 12, 32, 33), hoedanigen dood hij sterven zoude. De kruisstraf was eene doodstraf in gebruik bij de Romeinen, en niet bij de Joden.

6) Pilatus, uit hun antwoord (vs 31) ziende dat zij een doodvonnis van hem verlangden, eischte thans dat men eene bepaalde beschuldiging tegen Jesus inbragt. Zij begonnen hem dan nu hevig aan te klagen als een oproermaker, die het volk van den keizer aftrok en zich uitgaf voor den koning der Joden. Zie Lk 23, 2. Op deze beschuldiging ziet de vraag van Pilatus hier vermeld: *Zijt gij de koning der Joden?*

7) De zin van Jesus vraag is deze: Zegt gij mij dit, dewijl gij uit eigen ondervinding reden hebt om te vermoeden, dat ik oproerig gezind ben tegen den keizer en mij als koning der Joden opwerp, of is het alleen omdat anderen (mijne volksgenooten) u dit van mij gezegd hebben, mij daarvan bij u betigt hebben? — Jesus deed Pilatus deze vraag, om hem te doen gevoelen dat hij valschelijk beschuldigd was.

8) *Ben ik dan een Jood?* Hoe zou ik uit mij zelve op dit vermoeden komen? *Ben ik*

- pontifices tradiderunt te mihi :
 36 quid fecisti? * Respondit Jesus :
 Regnum meum non est de hoc
 mundo. si ex hoc mundo esset
 regnum meum, ministri mei
 utique decertarent ut non tra-
 derer Judæis : nunc autem re-
 37 gnum meum non est hinc. * Di-
 xit itaque ei Pilatus : Ergo rex
 es tu? Respondit Jesus : Tu
 dicis quia rex sum ego. Ego in
 hoc natus sum, et ad hoc veni
 in mundum, ut testimonium per-
 hibeam veritati : omnis, qui est
 ex veritate, audit vocem meam.
 38 * Dicit ei Pilatus : Quid est
 veritas?
 Et cum hoc dixisset, iterum
 exivit ad Judæos, et dicit eis :
 Ego nullam invenio in eo cau-
 priesters hebben u aan mij over-
 geleverd : wat hebt gij gedaan?
 * Jesus antwoordde: Mijn koning-
 36 rijk is niet van deze wereld!
 indien mijn koninkrijk van deze
 wereld ware, mijne dienaren
 zouden wel strijden opdat ik
 niet overgeleverd wierde aan de
 Joden: maar nu mijn koninkrijk
 is niet van hier! * Pilatus zeide
 37 dan tot hem: Gij zijt dus een
 koning³? Jesus antwoordde: Gij
 zegt het dat ik een koning ben⁴.
 Hiertoe ben ik geboren⁵, en hier-
 toe in de wereld gekomen, om
 getuigenis te geven aan de waar-
 heid: al wie uit de waarheid is,
 38 hoort naar mijne stem. * Pilatus
 zegt tot hem: Wat is waarheid⁶?
 En toen hij dit gezegd had, ging
 hij wederom buiten tot de Joden,
 en zegt tot hen: Ik vind in hem⁷

dan een God, dat ik onder de Joden verkeere, en zóó weten kunne of deze of gene onder de Joden zich tot hunnen koning wil opwerpen? *Uw eigen volk en met name uwe opberpriesters*, enz. Pilatus geeft aan Jesus te kennen, dat hij hen die vraag (vs 33) gedaan had alleen, omdat zijne voksgenooten hem beschuldigd hadden, dat hij zich tot koning der Joden opwierp.

1) *Wat hebt gij gedaan*, dat aanleiding gegeven heeft tot die beschuldiging?

2) *Mijn koninkrijk is niet van deze wereld*, enz. Jesus bekent nu zijdelings zijn koningschap, want hij spreekt van zijn koninkrijk: maar hij verklaart daarbij tegelijk, dat zijn koninkrijk van een geheel anderen aard is dan de koninkrijken dezer wereld; want zijn koninkrijk is niet *van deze wereld*: het is niet van natuur en oorsprong een wereldsch koninkrijk. En het bewijs volgt: Indien mijn koninkrijk *van deze wereld ware*, gelijk de overige koninkrijken zijn, dan zouden *mijne dienaren*, die ik in dit geval hebben zou, wel voor mij *strijden*, opdat ik niet overgeleverd wierde aan de Joden, mijne vijanden (19, 16); maar nu, daar niemand voor mij strijdt, zoo blijkt het, dat mijn koninkrijk niet *van hier*, van deze wereld, is.

3) *Gij zijt dus een koning*? Pilatus wil zeggen: Daar gij van uw koninkrijk spreekt, zoo zijt gij dan toch een koning? Hij doet deze vraag, om uit Jesus' mond de verklaring te hooren, in welken zin hij zich dan toch een koning noemde.

4) *Gij zegt het dat ik een koning ben*. De zin is: Het is gelijk gij zegt, ik ben een koning. Vgl. noot 5 op bladz. :88.

5) *Hiertoe ben ik geboren*, enz. Hiermede geeft Jesus nu den aard van zijn koninkrijk te kennen.

6) *Wat is waarheid!* In welken zin men deze woorden van Pilatus nemen moet, kan niet met zekerheid gezegd worden. Zou het geen spottaal wezen van een onverschillige of van een twijfelaar?

7) Uit het verhaal van Lukas (22, 5—16) blijkt, dat de Joden, niettegenstaande deze verklaring van Pilatus, aanhielden met Jesus te beschuldigen. Dezelfde Evangelist verhaalt mede, bij welke gelegenheid Pilatus Jesus thans zond tot Herodes, die hem tot den stedehouder terug zond.

39 sam. * Est autem consuetudo
vobis ut unum dimittam vobis
in Pascha: vultis ergo dimittam
40 vobis regem Judæorum? * Clamaverunt ergo rursus omnes,
dicentes: Non hunc, sed Barab-
bam. Erat autem Barabbas
latro. (Mt 27, 15. Mc 15, 6. Lc
23, 17.)

geene schuld! * Doch het is eene 39
gewoonte¹ bij u dat ik u op het
Paasch-feest éénen loslate: wilt
gij dan dat ik u den koning der
Joden loslate? * Zij riepen dan 40
allen wederom, zeggende: Niet
hem, maar Barabbas! Barabbas
nu was een roover.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

INHOUD. Jesus wordt op last van Pilatus gegeeseld, vs 1. De krijgsknechten, om hem te bespotten, zetten eene kroon van doornen op zijn hoofd en hangen hem een rooden mantel om, vs 2, 3. Zóó, als een spotkoning uitgedost, word Jesus door Pilatus aan het volk vertoond, met oogmerk om hun medelijden op te wekken en hem van den dood te redden; maar zij eischen zijnen dood, en dit nu op grond, dat hij zich tot den zoon van God gemaakt had, vs 4—7. Pilatus deze nieuwe beschuldiging hoorende, laat Jesus wederom binnen brengen, en ondervraagt hem hierover, vs 8—11. Hij zoekt daarop nogmaals Jesus los te laten; maar door de Joden met 's Keisers ongenade bedreigd, spreekt hij het doodvonnis uit, en geeft hem ter kruisiging over, vs 12—16. Jesus' kruisiging tusschen twee boosdoeners, vs 17, 18. Het opschrift boven het kruis, vs 19—22. De krijgsknechten verdeelen Jesus' kleederen onder elkander, en eene voorzegging, den Messias betreffende, krijgt daardoor hare vervulling, vs 23, 24. Jesus beveelt Maria, zijne moeder, aan Joannes aan, vs 25—27. Jesus, voor dat hij den geest geeft, nog met edik gelaafd, zijne beenen ongebroken gelaten, en zijne zijde met eene speer doorstoken: alles vervulling van oude voorzeggingen. vs 28—37. Joseph van Arimathea en Nicodemus begraven het lichaam van Jesus, vs 38—42.

1 * Tunc ergo apprehendit Pilatus
Jesus, et flagellavit. (Mt
2 27, 27.) * Et milites plectentes
coronam de spinis, imposuerunt
capiti ejus: et veste purpurea
circumdederunt eum. (Mc 15,
3 16.) * Et veniebant ad eum, et dicebant: Ave rex Judæorum:
et dabant ei alapas.

* Toen dan² nam Pilatus Jesus, 1
en geeselde hem³. * En de krijgs- 2
knechten vlochten eene kroon
van doornen, en zetteden die op
zijn hoofd: en zij deden hem een
purperen kleed aan⁴. * En zij 3
kwamen tot hem, en zeiden:
Wees gegroet, koning der Joden!
en zij gaven hem kaakslagen.

1) Doch het is eene gewoonte bij u, enz. Nadat Jesus van Herodes was teruggekeerd naar Pilatus, verklaarde de stedehouder nogmaals voor het volk, dat hij geene schuld in Jesus gevonden had, en dat ook Herodes getoond had hem voor onschuldig te houden. Doch deze verklaring van Jesus' onschuld door den stedehouder vruchteloos zijnde, zoo beproefde hij een ander middel om hem te redden. *Het is*, zeide hij tot het volk, *eene gewoonte bij u*, enz. Men vergelijke hier Mt 27, 15—18, 20—26. Mk 15, 6—14. Lk 23, 17—23, en de aantekeningen aldaar.

2) *Toen dan*, dewijl het volk Jesus boven Barabbas verkozen had.

3) De onregtvaardige regter liet den onschuldige geeselen, hopende echter nog de Joden daarmede tevreden te stellen en eenig medelijden bij hen op te wekken. Zie vs 4, volg., en lees noot 1 op bladz. 196.

4) Vgl. voor vs 2 en 3 Mt 27, 27—30, en de aantekeningen.

- 4 * Exivit ergo iterum Pilatus foras, et dicit eis : Ecce adduco vobis eum foras, ut cognoscatis quianullam invenio in eo causam.
- 5 * (Exivit ergo Jesus portans coronam spineam, et purpureum vestimentum :) Et dicit eis : Ecce homo. * Cum ergo vidissent eum Pontifices, et ministri, clamabant, dicentes: Crucifige, crucifige eum. Dicit eis Pilatus : Accipite eum vos, et crucifigite : ego enim non invenio in eo causam.
- 7 * Responderunt ei Judæi : Nos legem habemus, et secundum legem debet mori, quia filium Dei se fecit.
- 8 * Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit.
- * Pilatus ging dan wederom 4 buiten, en zegt tot hen : Zie ik breng hem tot u buiten¹, opdat gij weten moogt dat ik geene schuld in hem vind ! * (Jesus kwam dan buiten dragende de doornenkroon, en het purperen kleed :) En hij zegt tot hen : Ziedaar de mensch² ! * Toen dan 6 de Opperpriesters, en de dienaars hem zagen, schreeuwden zij, zeggende : Kruisig, kruisig hem ! Pilatus zegt tot hen : Neemt gij hem, en kruisigt hem³ : want ik vind in hem geene schuld. * De Joden antwoordden hem : 7 Wij hebben eene wet⁴, en volgens die wet moet hij sterven, omdat hij zich tot zoon van God heeft gemaakt ! * Toen dan Pilatus dit zeggen 8 hoorde, vreesde hij nog meer⁵.

1) *Zie ik breng hem tot u buiten*, enz. Bij de Romeinen was drieërlei soort van geeseling in gebruik: eene die men de kruiselingen vóór hunne kruisiging deed ondergaan; eene andere die gebezigd werd als pijnmiddel om iemand tot bekentenis te brengen (*quæstio per tormenta*); eene derde eindelijk, welke diende tot kastijding. Deze laatste soort van geeseling is bedoeld bij Lk 23, 16. Zij wordt daar door Pilatus den Joden voorgeslagen; maar dezen vergenoegden er zich niet mede, en zij gebeurde niet. Doch dat de geeseling, in de tweede plaats vermeld, diegene geweest is, welke onze gezegende Verlosser onderging, schijnt aangeduid te zijn in Pilatus' zeggen na die geeseling: *Zie ik breng hem tot u buiten*, enz.

2) *Ziedaar de mensch!* Ziet, daar is de mensch, daar staat hij voor u, dien gij mij hebt overgeleverd! Pilatus wil daardoor hun medelijden opwekken, om Jesus van den dood te redden.

3) *Neemt gij hem, en kruisigt hem!* Verbitterd om zijne mislukte pogingen tot redding van Jesus, voegt Pilatus hun dit toe met bespottig, want het regt van leven en dood was hun door de Romeinen ontnomen, en hij mogt hun in geen geval de vrijheid geven om de doodstraf aan een misdadige te voltrekken. Voeg er bij, dat het kruisigen niet behoorde tot de doodstraffen, bij de Joden in gebruik.

4) *Wij hebben eene wet*, enz. De Sanhedristen zijn bevreesd, dat Pilatus Jesus eindelijk nog zal vrijspreken niet willende een' onschuldige, voorwien hij Jesus reeds meermalen verklaard had, ter dood veroordeelen. Zij lieten dan hunne betigting van oproer varen, en klaagden hem nu aan als eenen, die zich schuldig gemaakt had aan godslastering: *hij had zich tot zoon van God gemaakt*, zich voor den zoon van God uitgegeven, de goddelijke natuur aan zich toeschrijvende zich gelijk gemaakt aan God, en zoo doende God gelasterd; welke misdaad, volgens hunne wet (Lv 24, 16), met den dood moest gestraft worden. Zóó werd het door de Joden aan de heidenen openbaar, dat Jesus zich in den eigenlijken zin des woords *den zoon van God* genoemd had.

5) *vreesde hij nog meer* hem ter dood te brengen. Vroeger vreesde hij den onschuldige te veroordeelen, daarvan afgeschrikt door zijn geweten; doch thans, nu hij hoordet dat

9 * Et ingressus est prætorium iterum: et dixit ad Jesum: Unde es tu? Jesus autem responsum non dedit ei. * Dicit ergo ei Pilatus: 10 Mihi non loqueris? nescis quia potestatem habeo crucifigere te, et potestatem habeo 11 dimittere te? * Respondit Jesus: Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper. Propterea qui me tradidit tibi, majus peccatum habet. 12 * Et exinde quærebat Pilatus dimittere eum. Judæi autem clamabant dicentes: Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris.

*En hij ging wederom in het regthuis¹: en zeide tot Jesus: Van waar zijt gij²? Doch Jesus gaf hem geen antwoord³. * Pilatus zegt dan tot hem: Spreekt gij tot mij niet? weet gij niet dat ik magt heb om u te kruisigen, en magt heb om u los te laten⁴? * Jesus antwoordde: Gij zoudt tegen mij geene magt hebben⁵, ware u dit niet van boven gegeven. Daarom⁶ heeft hij die mij aan u overleverde, grooter zonde. * En van toen af⁷ begeerde Pilatus hem los te laten. Maar de Joden riepen, zeggende: Zoo gij dezen loslaat, zijt gij geen vriend des Keizers. want al wie

die onschuldige zich een goddelijken oorsprong toeschreef, nu vreesde hij nog meer dit te doen, vermoedende in zijn heidensch bijgeloof, dat Jesus welligt de zoon van een of anderen god was, wiens toorn hij dan, ingeval hij Jesus ter dood bragt, op zich zoude laden. Want de heidenen meenden, dat hunne goden van tijd tot tijd op de aarde kwamen en aldaar bij de menschen kinderen teelden, die dan halve goden genoemd werden.

1) hij ging wederom in het regthuis, om te onderzoeken, wat hij van dat goddelijk zoonschap te denken had.

2) Van waar zijt gij? Deze woorden beteekenen in deze omstandigheid in den mond van Pilatus: Zijt gij een menschen-kind of een goden-zoon? Welke is uwe afkomst?

3) Jesus gaf Pilatus geen antwoord op deze vraag, wel wetende, dat hetgeen hij hem van zijne goddelijke afkomst mogt zeggen, al wierd het door hem begrepen, toch niet geloofd zoude worden, en geen invloed hebben op zijne handelwijze.

4) Ditzwijgen van Jesus vermeerderde die bijgeloovige vrees van Pilatus; weshalve hij hem nu tot spreken wil dwingen, door hem te doen gevoelen, dat zijn leven van hem afhing.

5) Gij zoudt tegen mij geene magt hebben, enz. De zin is: Gij zoudt met uwe magt niets tegen mij vermogen, indien het u niet van boven, van God, gegeven ware, toegelaten ware, uwe magt tegen mij te gebruiken. Vgl. Hand 4, 27, 28.

6) Daarom, omdat gij enkel werktuig, en geen oorzaak zijt, daarom is uwe zonde betrekkelijk minder groot dan de zonde desgenen die mij aan u heeft overgeleverd.

7) van toen af, dat is, na dit antwoord van Jesus (vs 11), 't welk op den stedehouder diepen indruk gemaakt had, begeerde Pilatus hem los te laten. Hij had wel vroeger alreeds zijdelings gepoogd dit te doen; maar nu deed hij het meer regtstreeks, aan het vergaderde volk te kennen gevende, 't geen uit hun antwoord kan opgemaakt worden, dat hij voornemens was Jesus los te laten. Maar zoo haast zij dit verstaan hadden, kwamen zij op hunne eerste aanklagt van oproer terug, Pilatus bedreigende met de ongenade des Keizers, indien hij Jesus losliet. Zoo gij dezen loslaat, riepen zij, zijt gij geen vriend des Keizers, zijt gij hem niet getrouw en verwaarloost zijne belangen; want al wie zich tot koning maakt, tot koning opwerpt, gelijk deze Nazarener gedaan heeft, verklaart zich tegen den Keizer en is een oproermaker. Door dit zeggen, geven zij den stedehouder zijdelings ook te verstaan, hem bij den Keizer (den zoozeer argwaniigen Tiberius) te zullen aanklagen, in geval hij Jesus losliet.

13 omnis enim, qui se regem facit, contradicit Cæsari. * Pilatus autem cum audisset hos sermones, adduxit foras Jesum: et sedit pro tribunali, in loco, qui dicitur Lithóstrotos, Hebraice autem Gabbatha. * Erat autem parasceve Paschæ, hora quasi sexta, et dicit Judæis: Ecce rex vester. * Illi autem clamabant: Tolle, tolle, crucifige eum. Dicit eis Pilatus: Regem vestrum crucifigam? Responderunt Pontifices: Non habemus Regem, nisi Cæsarem. * Tunc ergo

zich tot koning maakt, verklaart zich tegen den Keizer. * Pilatus nu als hij deze woorden gehoord had, bragt Jesus buiten: en zat neder op den regterstoel¹, ter plaatse², genaamd Lithostrótos, in het Hebreuwsch Gabbatha. * En het was voorbereiding van Paschen³, omtrent de zesde uur⁴, en hij zegt tot de Joden: Ziedaar uw koning⁵! * Maar zij riefen: Weg, weg met hem! kruisig hem! Pilatus zegt tot hen: Zal ik uwen koning kruisigen⁶? De Opperpriesters antwoordden: Wij hebben geen koning, dan den Keizer⁷!

1) *bragt Jesus buiten: en zat neder op den regterstoel.* Pilatus had Jesus in het regthuis gelaten, toen hij aan het volk ging verklaren (vs 12), dat hij voornemens was hem los te laten. Vgl. vs 9, 13. Doch thans, als overmeesterd door de vrees, dat de Joden hem bij den achterdochtigen Keizer zullen aanklagen, verzaakt hij uit eerzucht en eigenbelang zijn geweten, en zal het doodvonnis over hem uitspreken; tot welk einde hij Jesus nu liet *buiten brengen* en zich nederzette op den regterstoel; want naar Romeinsch gebruik moesten de vonnissen in het openbaar en van op den regterstoel uitgesproken worden.

2) *op de plaats, enz.* Pilatus liet zijnen regterstoel zetten *op de plaats* in het Grieksch genaamd *Litho-stroton*, en *Gabbatha* in het Hebreuwsch, dat is, in de toenmalige landtaal van Palestina, welke men gewoon is met eene niet zeer juiste benaming het Syrochaldeeuwsch te noemen. Het woord *Lithostroton* (beter zóó geschreven dan *Lithostrotos*) beteekent zooveel als *het geplaveide*, en *Gabbatha* mag men overzetten door *de hoogte*. Men verbeelde zich een met steenen van verschillende kleuren ingelegd en eenigzins verheven plein vóór het regthuis van Pilatus. *Gabbatha* te houden voor vertaling van het Grieksche *Lithostroton*, is eene dwaling.

3) *Het was voorbereiding van Paschen.* Dat wil zeggen: Vrijdag in de Paaschweek, of Paasch-Vrijdag.

4) *omstreeks de zesde uur.* Men kan op goede gronden aannemen, dat Joannes, gelijk hij elders de Grieksche dagrekening volgt, evenzoo hier de Grieksche uurrekening gevolgd heeft, en derhalve zijne uren van middernacht af zal geteld hebben, gelijk wij gewoon zijn te doen.

5) *Ziedaar uw koning!* Ziet, daar is nu uw koning! Voorzeker was Pilatus niet op den regterstoel gaan nederzitten, zonder bij zich besloten te hebben, aan den haat der Joden tegen Jesus toe te geven en het doodvonnis over hem uit te spreken. Dit verbiedt nogtans niet, in het zeggen van Pilatus: *Ziedaar uw koning*, en (vs 15): *Zal ik uwen koning kruisigen*, nog eene laatste ofschoon wanhopende poging te erkennen om Jesus te redden. En daarbij kan men toegeven, dat die woorden van den stedehouder, als gericht tot de oversten des volks, toch eene bijtende bespotting waren van hunne tegen Jesus ingebragte beschuldiging, dat hij, oproerig tegen den keizer gezind, zich zoude hebben opgeworpen tot koning der Joden.

6) Zie het aangeteekende op (vs 14): *Ziedaar uw koning!*

7) Thans geschiedde wat vermeld wordt bij Mt 27, 24, 23: en daarop sprak Pilatus het doodvonnis uit. Jesus' geeseling, waarvan Mt (27, 26) en Mk (15, 15)

tradidit eis illum ut crucifigeretur.

17 Susceperunt autem Jesum, et eduxerunt. * Et bajulans sibi crucem exivit in eum, qui dicitur Calvariæ, locum. Hebraice autem Golgotha : (Mt 27, 33. Mc 15, 18 22. Lc 23, 33.) * ubi crucifixerunt eum, et cum eo alios duos hinc, et hinc, medium autem Jesum. 19 * Scripsit autem et titulum Pilatus : et posuit super crucem. Erat autem scriptum : Jesus Nazarenus, Rex Judæorum. 20 * Hunc ergo titulum multi Judæorum legerunt : quia prope civitatem erat locus, ubi crucifixus est Jesus : Et erat scriptum 21 Hebraice, Græce, et Latine. * Dicebant ergo Pilato Pontifices Judæorum : Noli scribere, Rex Judæorum : sed quia ipse dixit : 22 Rex sum Judæorum. * Respondit Pilatus : Quod scripsi, scripsi.

* Toendan gaf hij hem hun¹ over om gekruisigd te worden. 16

Zij nu namen Jesus, en leidden hem weg². * En hij zijn kruis dragende³ ging uit naar de plaats, die genoemd wordt Schedelplaats, in het Hebreeuwsch Golgotha⁴ : * alwaar zij hem kruisigden, en met hem twee anderen, van beide kanten éénen, en Jesus in het midden⁵. 17 18

* En Pilatus schreef ook een opschrift : en zette het op het kruis⁶. En er stond geschreven : JESUS DE NAZARENER, DE KONING DER JODEN. * Dit opschrift dan lazen vele van de Joden : want de plaats waar Jesus gekruisigd werd, was dicht bij de stad⁷ : En het was geschreven in het Hebreuwsch, in het Grieksch, en in het Latijn⁸. * De Opperpriesters der Joden zeiden dan tot Pilatus : Schrijf niet, De koning der Joden : maar dat hij gezegd heeft : Ik ben de koning der Joden⁹. * Pilatus antwoordde : Wat ik geschreven heb, dat heb ik geschreven¹⁰. 19 20 21 22

gewagen, is dezelfde als die van welke Joannes spreekt. Mattheüs en Markus volgen niet overal de tijdsorde in hun verhaal.

¹) hun, aan het volk en zijne Opperpriesters (vs 15).

²) door de bediening der Romeinsche soldaten, die ook de uitvoeders waren der kruisiging van onzen gezegenden Verlosser.

³) Zie noot 4 op bladz. 197.

⁴) Zie noot 5 op bladz. 197 en noot 8 op bladz. 476.

⁵) Vgl. Mt 27, 38, en de noot.

⁶) Vgl. Mt 27, 37, en de aantekeningen op dit vers.

⁷) weshalve eene groote menigte uit Jerusalem, 't welk nu om het Paaschfeest, vol volk was, derwaarts zamenstroomden : ook de Opperpriesters bevonden zich aldaar.

⁸) in het Hebreuwsch, d. i. in de landtaal van Palestina. Zie noot 2 op bladz. 668. In het Grieksch, als zijnde toenmaals eene zeer verbreide taal in Palestina. In het Latijn, omdat dit de taal der Romeinsche regtspraak was. Dit opschrift was alzoo verstaanbaar voor allen, ook voor vreemdelingen ; want de drie genoemde talen waren destijds, mag men zeggen, de hoofdtalen.

⁹) Zij waren door dit opschrift beleedigd, en begeerden van Pilatus dat hij het zoude veranderen en schrijven : Deze heeft gezegd : Ik ben de koning der Joden. Het opschrift gelijk het nu luidde, was, even als het zeggen van Pilatus tot de Joden (vs 14) : Ziedaar uw koning, eene bijtende bespottung van hunne tegen Jesus ingebragte valsche beschuldiging. Vgl. noot 5 op bladz. 668.

¹⁰) dat heb ik geschreven. De zin is : dat blijft geschreven, daar wordt geen letter aan

23 * Milites ergo cum crucifixis-
sent eum, acceperunt vestimenta
ejus, (et fecerunt quattuor partes:
unicuique militi partem) et tunicam.
Erat autem tunica inconsutilis,
desuper contexta per totum. (Mt 27, 35. Mc 15, 24.
34 Lc 23, 34.) * Dixerunt ergo ad
invicem: Non scindamus eam,
sed sortiamur de illa cuius sit.
Ut Scriptura impleretur, dicens:
Partiti sunt vestimenta mea sibi:
et in vestem meam miserunt
sortem. Et milites quidem hæc
fecerunt. (Ps 21, 19.)

25 * Stabant autem juxta crucem
Jesu mater ejus, et soror matris
ejus, Maria Cleophæ, et Maria
26 Magdalene. * Cum vidisset ergo
Jesus matrem, et discipulum stan-
tem, quem diligebat, dicit matri
sua: Mulier, ecce filius tuus.

* De krijgsknechten dan toen 23
zij hem gekruisigd hadden,
namen zijne kleederen, (en zij
maakten vier deelen: voor elken
krijgsknecht een deel) alsook
den rok¹. De rok nu was zonder
naad, van boven tot onder één
weefsel. * Zij zeiden dan tot 24
elkander: Laat ons dien niet
scheuren², maar er om loten³
wie hem hebben zal. Opdat de
Schrift vervuld wierde, die zegt:
Zij hebben mijne kleederen
onder zich verdeeld: en over
mijn gewaad hebben zij het
lot geworpen⁴. En dit dan
deden de krijgsknechten.

* Bij het kruis van Jesus nu 25
stonden zijne moeder, en de
zuster zijner moeder, Maria de
vrouw van Cleophas, en Maria
Magdalena⁵. * Als Jesus dan zijne 26
moeder zag, en den leerling *daar*
staan, dien hij lief had⁶, zegt hij
tot zijne moeder: Vrouwe⁷! zie-

veranderd. Het is de taal eens getergden regters, wiens geduld ten einde is, en die van niets meer hooren wil.

¹) Bij de Romeinen waren de krijgsknechten, als elders reeds gezegd is, de uitvoerders der doodstraffen, en de kleedingstukken der veroordeelden verbleven hun als buit. *Zijne kleederen*. De Evangelist bedoelt de verschillende kleedingstukken, welke Jesus had aangehad, behalve *den langen rok* (Gr. *chiton*, Vulg. *tunica*), naar 't schijnt, een kleed van den hals tot de voeten gaande, en 't welk onder den mantel werd gedragen.

²) *niet scheuren*, en de stukken verdeelen; want dan heeft niemand iets aan dit kleed.

³) Men bemerkte hier, dat Joannes niet loochent dat de krijgsknechten het lot eveneens geworpen hebben over de andere kleedingstukken van Jesus. Vgl. Mt 27, 35. Mk 15, 24. Luk 23, 34.

⁴) Deze voorzegging is te lezen in Ps 21, 21, een prophetischen Psalm, den Messias betreffende.

⁵) Maria, de gezegende moeder des Heeren, en de leerling dien Jesus lief had, zullen hoogstwaarschijnlijk reeds van het begin der kruisiging af bij den goddelijken lijder geweest zijn. Maria, de vrouw van Cleophas (*de zuster*, d. i. de bloedverwante van Jesus' moeder, zie noot 6 op bladz. 239) en Maria Magdalena (gelijk Mattheüs 27, 55, 56, berigt), aanschouwden dit treurtooneel *van verre*. Doch dit berigt van Mattheüs is gemakkelijk overeen te brengen met hetgeen Joannes hier (vs 25) verhaalt. Die beide vrouwen namelijk zullen aanvankelijk *van verre staande*, vervolgens, toen de zamengevloede menigte den kruisberg verlaten had, zich gevoegd hebben bij Maria en Joannes, die thans daar bij het kruis van Jesus stonden.

⁶) Zie noot 4 op bladz. 628.

⁷) *Vrouwe*! Hiervoor staat in het Grieksch; *Gunaï*! met welke benaming de eerwaardigste vrouwen mochten aangesproken worden.

- 27 * Deinde dicit discipulo : Ecce
mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua. * Postea sciens Jesus quia omnia consummata sunt, ut consummaretur Scriptura, dixit : Sitio. (Ps 68, 22.) * Vas ergo erat positum aceto plenum. Illi autem spongiam plenam aceto, hyssopo circumponentes, obtulerunt ori ejus. * Cum ergo accepisset Jesus acetum, dixit : Consummatum est. Et inclinato capite tradidit spiritum.
- 28
29
30
31
32
- daar uw zoon¹ ! * Daarop zegt hij tot den leerling : Ziedaar uwe moeder ! En van die ure aan nam de leerling haar tot zich². * Hierna³ wetende dat alles volbragt was⁴, opdat de Schrift zou volbragt worden⁵, zeide Jesus : Ik heb dorst ! * Er stond dan een vat vol edik⁶. En zij staken eene spons vol edik, om een hijsopstengel heen, en bragten haar aan zijnen mond. * Toen Jesus dan den edik genomen had, zeide hij : Het is volbragt⁷ ! En hij boog het hoofd en gaf den geest⁸.
- * De Joden dan, (dewijl het Voorbereiding was⁹) opdat de lichamen niet aan het kruis zouden blijven op den sabbath, (want deze was een groote Sabbathdag) verzochten Pilatus dat hun de beenen mogten gebroken, en zij afgenomen worden¹⁰. * De

1) *ziedaar uw zoon !* De zin van Jesus zeggen is : Beschouw voortaan Joannes als uwen zoon, als dengene die jegens u al de pligten vervullen zal van een zoon jegens zijne moeder. En daarop zeide Jesus tot Joannes, wiens oogen hij naar Maria trok ; *Ziedaar uwe moeder !* als wilde hij zeggen : Beschouw mijne moeder voortaan als uwe moeder, en wees gij voor haar in mijne plaats al wat een zoon voor zijne moeder zijn moet.

2) *to : zich, onder zijne zorg.* Letterlyk staat hier : *tot het zijne*, hetgeen verklaard kan worden : hij nam haar op *in het huisgezin*, waartoe hij behoorde.

3) *Hierna*, niet echter terstond hierna, maar nadat nog geschied was wat Mt (27, 45—47) en Mk (15, 33—35) verhalen.

4) *Jesus wetende dat alles volbragt was.* Men versta dit *alles* van het *gansche werk der Verlossing*, gelijk boven, 17, 1. Het hier gezegde is derhalve gedeeltelijk *proleptisch* gesproken, want Jesus had zijn leven nog niet afgelegd.

5) *opdat de Schrift zou volbragt worden*, enz. De zin is : Jesus, opdat de Schrift zoude volbragt worden, zeide : Ik heb dorst ! — De Schrift, van welke de Evangelist hier zegt, dat zij nog volbragt moest worden, is de typisch prophetische Psalm 68, 22.

6) *edik.* Een drank bestaande uit azijn met water gemengd, in het Latijn *posca* genoemd, was de gewone drank der Romeinsche soldaten. Aan dien drank schijnt men hier te moeten denken.

7) *Het is volbragt !* Het werk der Verlossing van het menschelijk geslacht, waartoe ik in de wereld gekomen ben, is volbragt.

8) *Hij gaf den geest* : Hij gaf zijnen geest over aan God, zeggende, volgens Lukas (23, 46) : *Vader ! in uwe handen beveel ik mijnen geest !*

9) Het was *Voorbereiding*. Zie noot 5 en 6 op bladz. 303. Dit woord komt hier en elders voor zonder artikel, en wordt gebezigd als eigenaam, gelijk wij zouden zeggen : Het was Vrijdag.

10) De kruiselingen leefden gewoonlijk nog meer dan een halven dag aan het kruis

alterius, qui crucifixus est cum
 33 eo. * Ad Jesum autem cum ve-
 nissent, ut viderunt eum jam
 mortuum, non fregerunt ejus
 34 crura, * sed unus militum lancea
 latus ejus aperuit, et continuo
 35 exivit sanguis, et aqua. * Et qui
 vidit, testimonium perhibuit : et
 verum est testimonium ejus. Et
 ille scit quia vera dicit : ut et
 36 vos credatis. * Facta sunt enim
 krijgsknechten¹ kwamen dan : en
 braken de beenen van den eersten,
 en van den anderen, die met hem
 gekruisigd waren. * Doch tot ³³
 Jesus gekomen zijnde, toen zij
 zagen dat hij alreeds gestorven
 was², braken zij hem de beenen
 niet, * maar een van de krijgs- ³⁴
 knechten opende zijne zijde met
 eene speer³, en terstond kwam
 daar bloed, en water uit⁴. * En ³⁵
 die het gezien heeft⁵, heeft het
 getuigd⁶ : en zijne getuigenis is
 waarachtig⁷. En hij weet dat hij
 waarheid zegt : opdat ook gij
 moogt gelooven⁸. * Want deze ³⁶

(zie noot 3 op bladz. 302); en naar Romeinsch gebruik, werden de lichamen der gekruisigden niet begraven, maar men liet ze aan hunne kruisen hangen, totdat ze vergaan waren. Naar Moses' wet nu (Dt 21, 22, 23) mocht geen *opgehangene* langer dan tot zonnenondergang aan het hout blijven. De wet bedoelde zulke misdadigers, die men, nadat zij eene of andere doodstraf ondergaan hadden (de kruisstraf was by de Joden niet bekend) en gestorven waren, enkel tot schande nog ophing of aan een houten paal vastnagelde; en men paste die wet ook toe op dezulken, die, volgens eene Romeinsche doodstraf, levend gekruisigd werden. Zij wilden dan, die naauwgezetten van geweten, zorg dragen, dat dit gebod niet overtreden werd, te meer omdat met zonnenondergang de sabbathdag aanving, en deze sabbathdag, als invallende gedurende het hoogfeest van Paschen, *groot*, dat is, bijzonder heilig was. Zij verzochten derhalve van Pilatus, dat men den gekruisigden de beenen mocht breken ten einde hen spoediger te doen sterven, om dan hunne doode lichamen van de kruisen af te nemen. En Pilatus stond hun dit toe, als blijkt uit het vervolg des verhaals.

1) *De krijgsknechten*. Naar het schijnt, niet diezelfde krijgsknechten, door welke de kruisiging was uitgevoerd en die de gekruisigden bewaakten (Mt 27, 54), maar andere, door Pilatus tot dat einde naar den kruisberg heen gezonden.

2) Vgl. noot 3 op bladz. 302.

3) Naar het Grieksch : *doorstak* zijne zijde met eene speer. En hij deed dit om, indien Jesus soms nog niet werkelijk gestorven ware, hem eene doodelijke wonde toe te brengen.

4) *en terstond kwam daar bloed, en water uit*. De Evangelist wil dat wij hier denken, niet aan iets dat min of meer op water geleek, maar aan wezenlijk water, en dit niet met bloed ondereen gemengd, maar afzonderlijk vloeiende.

5) *En die het gezien heeft* (Ik, ooggetuige daarvan), enz. De Evangelist spreekt hier in den derden persoon van zich zelve; en beide gebeurtenissen (te weten, dat wel aan de twee overige kruiselingen, doch niet aan Jesus de beenen zijn gebroken geworden; en dat Jesus' zijde met eene speer doorstoken is geworden, hetgeen eene wonderbare bloed- en watervloeiing tot gevolg had) verzekert hij met grooten nadruk, om het gewigt dier zaken, hebbende daardoor eene dubbele voorzeggung, den Messias betreffende, hare vervulling gekregen.

6) *heeft het getuigd*, hier, zoo even, nederschrijvende wat in vers 32—34 gezegd is.

7) *en zijne getuigenis is waarachtig, en hij*, die ooggetuige, *hij weet dat hij waarheid zegt*. Men houde deze woorden voor eene soort van tusschenzin, en wat nu volgt : *opdat ook gij moogt gelooven*, verbindt men met het voorafgaande : *hij heeft het getuigd*.

8) *opdat ook gij*, gelijk ik (de Evangelist spreekt de Christenen aan van Klein-Azië,

hæc ut Scriptura impleretur :
 Os non comminuetis ex eo. (*Ex*
 37 **12**, 46. *Nm* **9**, 12.) * Et iterum
 alia Scriptura dicit : Videbunt
 in quem transfixerunt. (*Zach* **12**,
 10.)
 38 * Post hæc autem rogavit Pi-
 latum Joseph ab Arimathæa, (eo
 quòd esset discipulus Jesu, occul-
 tus autem propter metum Judæo-
 rum) ut tolleret corpus Jesu.
 Et permisit Pilatus. Venit ergo,
 et tulit corpus Jesu. (*Mt* **27**, 57.
 39 *Mc* **15**, 42. *Lc* **23**, 50.) * Venit
 autem et Nicodemus, qui vene-
 rat ad Jesum nocte primum,
 ferens mixturam myrrhæ, et
 aloes, quasi libras centum. (*Sup*
 40 **3**, 2.) * Acceperunt ergo corpus
 Jesu, et ligaverunt illud linteis
 cum aromatibus, sicut mos est
 41 Judæis sepelire. * Erat autem in

dingen zijn geschied opdat de
 Schrift vervuld zou worden : Gij
 zult geen been van hem
 breken¹. * En wederom eene
 37 andere Schrift zegt : Zij zullen
 hunne ooggen slaan op hem
 dien zij doorstoken hebben².
 * En Joseph van Arimathea 38
 (dewijl hij een leerling was van
 Jesus³, doch in het geheim uit
 vrees voor de Joden) verzocht
 daarna⁴ Pilatus, dat hij het lig-
 chaam van Jesus mogte afnemen.
 En Pilatus stond het toe. Hij
 kwam dan, en nam het ligchaam
 van Jesus af. * Ook Nicodemus, 39
 die in 't eerst⁵ des nachts tot Jesus
 gekomen was, kwam, en bragt
 een mengsel van mirre, en aloë⁶,
 ongeveer honderd pond. * Zij 40
 namen⁷ dan het ligchaam van
 Jesus, en bonden het in linnen
 doeken met de specerijen⁸, gelijk
 het bij de Joden gewoonte is te
 begraven⁹. * Op de plaats¹⁰ nu, 41

te wier behoefte hij zijne Evangelie-geschiedenis opstelde) gelooven moogt, d. i. moogt bevestigd worden in uw geloof aan Jesus Christus, als in wiens persoon al de voorzeggingen den Messias betreffende zijn vervuld geworden.

1) Zie *Ex* **12**, 16. Dit voorschrift betrof het Paaschlam, een *type* of vóórbeeld van den Messias.

2) Zie *Zach* **12**, 10, en vgl. *Apoc* **1**, 7. *Opdat de Schrift vervuld zou worden*. Zie noot 6 op bladz. 186.

3) Voor vs 38 vergelijkte men *Mt* **27**, 57, 58. *Mk* **15**, 44, 45. *Lk* **23**, 50—52, en de aantekeningen op die plaatsen.

4) *daarna*, d. i. na het gebeurde in vs 32—34 vermeld, nogtans vóór het afnemen van de lichamen door de krijgsknechten.

5) *eerst*. Nicodemus kwam *voor de eerste maal* tot Jesus *des nachts* (*Jo* **3**, 2), uit menschenvrees, om niet bemerkt te worden van zijne ambisgenooten; *thans* echter schroomde hij niet meer, in vereeniging met Joseph van Arimathea, zich openlijk voor Jesus te verklaren.

6) *een mengsel*; naar het schijnt, een droog mengsel van fijngestooten *aloë*, een welriekend hout, en *mirre*-stof. Het is te denken, dat een gedeelte dezer specerijen zal gediend hebben, om daarvan in de grafspelonk eene soort van doodbed te maken. Zie *II Kron* **16**, 14.

7) *zij namen*, zij beiden, namelijk Joseph van Arimathea en Nicodemus (vs 38 en 39).

8) Zij wikkelden het ligchaam van Jesus in de genoemde specerijen hetzelfde zwachtelend met de linnen doeken.

9) De Evangelist teekent dit aan ten behoeve van zijne eerste lezers, die met de Joodsche gebruiken niet bekend waren.

10) *op de plaats*, aldaar in de omstreken.

loco, ubi crucifixus est, hortus : waar hij gekruisigd werd, was
 et in horto monumentum novum, een hof: en in dien hof een nieuw
 in quo nondum quisquam posi- graf, waarin nog niemand gelegd
 42 tus erat.* Ibi ergo propter Para- was geworden!.* Aldaar dan om 42
 sceven Judæorum, quia juxta de Voorbereiding der Joden²,
 erat monumentum, posuerunt dewijl het graf nabij was, legden
 Jesum. zij Jesus.

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

INHOUD. Maria Magdalena, op den eersten dag der week in den vroegen morgen bij het graf komende, ziet dat de steen van vóór het graf is afgewenteld; zij besluit daaruit, dat men Jesus ligchaam heeft verplaatst, en gaat spoedig aan Petrus en Joannes berigten, wat zij gezien heeft, vs 1, 2. Het graf bezoek van Petrus en Joannes; zij onderzoeken het graf, en Joannes gelooft thans dat de Heer waarlijk verrezen is, vs 3—9. Terwijl die beide leerlingen naar huis terugkeeren, is Maria wederom bij Jesus' graf aangekomen. En al weene de daar bij het graf staande, heeft zij eene verschijning van Engelen, die haar toespreken, vs 10—13. Daarop verschijnt haar Jesus zelf; zij gaat vervolgens aan de leerlingen boodschappen dat zij den Heere heeft gezien en wat hij haar gezegd heeft, vs 14—18. In den avond van dienzelfden dag verschijnt Jesus aan de Apostelen, terwijl zij allen, Thomas uitgezonderd, bijeen zijn. Hij verleent hun bij die gelegenheid de magt om de zonden te vergeven en te houden in het H. Sacrament van Boetvaardigheid, vs 19—24. Acht dagen later verschijnt Jesus wederom aan zijne Apostelen, in wier gezelschap thans ook Thomas zich bevindt, dienu aan Jesus verrijzenis geloovend, hem zijnen Heer en zijnen God noemt, vs 25—29. Eene verklaring van den Evangelist, betreffende het doel zijner beschrijving van Jesus' daden, vs 30, 31.

1 * Una autem sabbati, Maria * Op den eersten dag der week 1
 Magdalene venit mane, cum ad- nu, kwam Maria Magdalena³
 huc tenebræ essent, ad monu- vroeg, terwijl het nog duister
 mentum: et vidit lapidem subla- was⁴, naar het graf: en zag dat de
 tum a monumento. (Mt 28, 1. Mc
 2 16, 1. Lc 24, 1.) * Cucurrit graf. * Zij liep dan⁵, en kwam bij 2

1) Vgl. Mt 27, 60. en de aantekening.

2) om de Voorbereiding der Joden. Zie noot 9 op blz. 671. Er schoot dus niet veel tijd over. Daarom dan, omdat de sabbath ging beginnen, en dat het graf nabij was, daarom legden zij Jesus daarin.

3) kwam Maria Magdalena; zij kwam echter niet geheel alleen, maar in gezelschap van de andere vrouwen, die by Mt 27, 1, Mk 16, 1, en Lk 24, 10 genoemd worden.

4) vroeg, terwijl het nog duister was; volgens Lukas (24, 1): zeer vroeg in den morgen: volgens Mt (28, 1): bij het aanbreeken van den eersten dag der week; doch deze tijdsbepalingen verschillen niet wezenlijk van elkander. De Evangelist Markus (16, 2) schrijft: zeer vroeg, ... toen de zon reeds was opgegaan; maar de uitdrukking, welke hij bezigt (*elkhon eis*) behoeft niet noodzakelijk verstaan te worden van een komen naar, maar kan ook verstaan worden van een komen aan de grafstede.

5) Zij liep dan, enz. Zij zag, dat de steen van het graf was afgewenteld, en daaruit zonder verder onderzoek, zonder de grafspelonk in te gaan, besloot zij dat men Jesus' lijk had weggenomen; en zij kwam, hare gezellinnen bij het geopende graf gelaten hebbende, bij Simon Petrus, en bij den anderen leerling, dien Jesus liefhad, d. i. bij

ergo, et venit ad Simonem Petrum, et ad alium discipulum, quem amabat Jesus, et dicit illis: Tulerunt Dominum de monumento, et nescimus ubi posuerunt eum.

3 * Exiit ergo Petrus, et ille alius discipulus, et venerunt ad monumentum. * Currebant autem duo simul, et ille alius discipulus præcucurrit citius Petro, et venit 5 primus ad monumentum. * Et cum se inclinasset, vidit posita linteamina, non tamen introivit. 6 * Venit ergo Simon Petrus sequens eum, et introivit in monumentum, et vidit linteamina 7 posita, * et sudarium, quod fuerat super caput ejus, non cum linteaminibus positum, sed separatim involutum in unum locum. 3 * Tunc ergo introivit et ille discipulus, qui venerat primus ad monumentum: et vidit, et 3 credidit: * nondum enim sciebant

Simon Petrus, en bij den anderen leerling, dien Jesus liefhad, en zegt tot hen: Zij hebben den Heer uit het graf genomen, en wij weten niet waar zij hem gelegd hebben!

* Petrus ging dan uit, en die 3 andere leerling, en zij kwamen naar het graf¹. * Zij twee nu 4 liepen tegelijk, doch die andere leerling² liep sneller vooruit dan Petrus, en kwam de eerste aan het graf. * En hij bukte neder³, 5 en zag de doeken⁴ liggen, doch hij ging er niet in. * Simon 6 Petrus die hem volgde⁵ kwam dan, en ging het graf in, en hij zag de doeken liggen, * en den 7 zweetdoek⁶, die op zijn hoofd was geweest, niet bij de doeken liggende, maar op eene plaats afzonderlijk opgerold⁷. * Toen 8 dan ging ook die leerling⁸ er in, die de eerste aan het graf gekomen was: en hij zag het⁹, en geloofde¹⁰: * want zij verston-

Joannes (zie noot 4 op bladz. 628), en zeide tot hen: Men heeft 's Heeren ligchaam uit het graf weggenomen, en *wij* (ik en mijne gezellinnen) *wij weten niet* waar men het gelegd heeft. — Ondertusschen waren Maria's gezellinnen aan het graf gebleven; doch kort nadat Maria Magdalena, hare aanvoerster, was heengegaan, gingen zij, nu wat bedaarder van zinnen, de grafspelonk in, en hadden daar die Engelenverschijning, waar Mt (28, 5—7), Mk (16, 5—7), en Lk (24, 4—8) van gewagen. De Evangelist Lukas spreekt van *twee* engelen; doch Mattheüs en Markus noemen alleen den *éenen*, die het woord voerde tot de vrouwen.

1) om te zien, of het ligchaam van Jesus werkelijk was weggenomen, gelijk Maria Magdalena hun gezegd had.

2) daar hij veel jonger van jaren was, en daarom vlugger te been.

3) het hoofd naar binnen stekende door den lagen ingang der grafspelonk.

4) de *doeken*, de linnen doeken, waarmede Jesus' ligchaam was omgewonden geweest.

5) Simon Petrus, dien Joannes, als vlugger te been zijnde (vs 4), was vooruitgeloopen, volgde hem, en kwam dan, eenige minuten later, ook aan het graf, hij ging er in.

6) den *zweetdoek*. Vgl. noot 7 op bladz. 607.

7) De zweetdoek was niet bij de andere doeken, maar lag afzonderlijk opgerold op eene andere plaats.

8) hoogstwaarschijnlijk door Petrus daartoe uitgenoodigd.

9) en hij zag het, wat Petrus gezien had dat Jesus' ligchaam niet in het graf was, dat nochtans de doeken daar lagen, en dat de zweetdoek niet bij de overige doeken lag, maar afzonderlijk opgerold op eene andere plaats.

10) en hij geloofde. Wat was het dat hij geloofde? Volgens den H. Augustinus, dat, wat Maria Magdalena gezegd had (vs 2), namelijk dat men het ligchaam des Heeren had weggenomen; doch naar de gevoelens van den H. Chrysostomus, dat de Heer werkelijk

Scripturam, quia oportebat eum
 10 a mortuis resurgere. * Abierunt
 ergo iterum discipuli ad semet-
 ipsos.

11 * Maria autem stabat ad mo-
 numentum foris, plorans : Dum
 ergo fleret, inclinavit se, et pro-

den¹ nogde Schrift niet, dat hij uit
 de dooden moest opstaan. * De
 leerlingen² gingen dan wederom
 naar huis.

* Maria nu stond weenende³
 11 buiten bij het graf : Terwijl zij
 dan weende, bukte zij neder, en

van de dooden was opgestaan. Wij voor ons geven de voorkeur aan het gevoelen van Chrysostomus, ook daarom, omdat hetgeen hier aanstonds volgt (vs 9), deze verklaring verdient. Joannes dan geloofde thans dat de Heer was opgestaan. Maar Petrus? Van hem zegt ons Lukas (24, 12), dat hij bij zich *zelven zich verwonderde over hetgeen er geschied was*, en de Evangelist geeft daarmede te kennen, dat Petrus niet wist, hoe hij het gebeurde zou verklaren; waaruit volgt, dat Petrus, voor het minst nog twijfelde, of de Heer werkelijk verzezen was.

De H. Lukas, dit grafbezoek verhalende, spreekt wel enkel van Petrus, doch zóó dat hij toch Joannes niet uitsluit, als genoeg blijkt uit het door hem vermelde in vs 24.

Korten tijd nadat Maria Magdalena van het graf was teruggekeerd (Jo, 20, 2), keerden ook de gezellinnen, na die engelen-verschijning gehad te hebben, van het graf terug (Lk 24, 4—10), en verbaalden aan de Apostelen wat haar wederwaren was. Men bemerkte hier, dat in het verhaal van Lukas het terugkeeren van hare gezellinnen en evenzoo het berigt der eerste en het berigt der laatsten, tot één terugkeeren en tot één berigt is samengetrokken.

Het berigt der vrouwen echter vond geen geloof bij de Apostelen, die gemeend zullen hebben, dat zij door hare verbeelding misleid waren. *Hare woorden schenen hun toe*, zegt Lukas (24, 11,) *als onzinnige taal; en zij geloofden haar niet*. Desniettegenstaande voelden Petrus en Joannes zich opgewekt om de zaak te onderzoeken en gingen naar het graf, gelijk Lukas (24, 12) en Joannes hier (vs 4—8) verhalen.

¹) *want zij verstonden*, enz. Zij verstonden de H. Schrift niet voor zooverre deze 's Messias verrijzenis uit de dooden voorzeggd had (Ps 15, 10, vgl. Hand 2, 31; 13, 35). De Evangelist geeft hier te kennen, waarom hij nu eerst, nadat hij Jesus graf beschouwd had, geloofde dat de Heer verzezen was. De reden van ons traagzaam gelooven aan 's Heeren verrijzenis, zegt hij, van zich sprekende en van Petrus, die zelfs na deze grafbeschouwing nog niet geloofde (Lk 24, 12), de reden daarvan lag in onze onkunde van de prophetiën, de opstanding des Heeren betreffende. — Jesus' eigene herhaalde voorzegging dienaangaande hadden zij nooit regt begrepen, eene geheimzinnige beduiding daaraan gevende; en hoogstwaarschijnlijk herinnerden zij zich thans deze voorzegging evenmin als de vrouwen, tot welke de Engel zeide (Lk 24, 6): *Herinnert u, hoe hij, nog in Galilea zijnde, tot u sprak, zeggende; De Zoon des menschen moet... gekruisigd worden, en ten derden dage verrijzen*.

²) *De leerlingen*, t. w. Petrus en Joannes (vs 3), keerden tot hunne medeleerlingen terug, en getuigden hun, dat zij het graf hadden ledig gevonden, gelijk de vrouwen hun gezegd hadden. Lk 24, 24. Het schijnt wel, dat Joannes zijn gelooven aan Jesus' verrijzenis (vs 8) aanvankelijk verborgen heeft gehouden zoowel voor Petrus als voor zijne overige medeleerlingen.

³) *Maria nu stond weenende buiten bij het graf*. Na haar berigt aan Petrus en Joannes (vs 2) was Maria Magdalena wederom naar het graf gegaan; doch, wat daarvan de oorzaak dan ook moge geweest zijn, toen zij daar aankwam, waren Petrus en Joannes alreeds van hun grafbezoek teruggekeerd. Jo 20, 4—10. Van de engelen-verschijning, aan hare gezellinnen geschied (zie noot 5 op bladz. 674), droeg Maria Magdalena tot hertoe nog geenerlei kennis. Zij *stond* dan aldaar *buiten aan het graf, en weende*, omdat zij meende, dat men 's Heeren ligchaam had weggenomen en zij niet wist, waar zij het gelegd hadden. Vgl. vs 13.

- 12 spexit in monumentum: * et vidit duos angelos in albis, sedentes, unum ad caput, et unum ad pedes, ubi positum fuerat
- 13 corpus Jesu. * Dicunt ei illi: Mulier, quid ploras? Dicit eis: Quia tulerunt Dominum meum: et nescio ubi posuerunt eum.
- 14 * Hæc cum dixisset, conversa est retrorsum, et vidit Jesum stantem: et non sciebat quia
- 15 Jesus est. * Dicit ei Jesus: Mulier, quid ploras? quem quæris? Illa existimans quia hortulanus esset, dicit ei: Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum: et ego eum tollam.
- 16 * Dicit ei Jesus: Maria. Conversa illa, dicit ei: Rabboni (quod dicitur Magister.) * Dicit ei Jesus: Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum: vade
- keek in het graf¹: * en zij zag twee engelen zitten in het wit *gekleed*, één aan het hoofd-, en één aan het voeteneinde, waar het ligchaam van Jesus gelegen had. * Deze zeggen tot haar: Vrouw! waarom weent gij? Zij zegt tot hen²: Omdat ze mijnen Heer hebben weggenomen: en ik weet niet waar zij hem gelegd hebben. * Toen zij dit gezegd had, keerde zij zich achterwaarts³, en zag Jesus staan: doch zij wist niet dat het Jesus was. * Jesus zegt tot haar: Vrouw! waarom weent gij? wien zoekt gij? Zij meenende dat het de hovenier was, zegt tot hem: Heer! indien gij hem hebt weggenomen⁴, zeg mij waar gij hem gelegd hebt: en ik zal hem halen. * Jesus zegt tot haar: Maria⁵! Zij zich omkeerende⁶, zegt tot hem: Rabboni! (dat is Meester!) * Jesus zegt tot haar: Raak mij niet aan⁷! want ik ben nog niet

1) Al weenende, terwijl zij daar buiten aan den ingang van het graf stond, bukte zij neder en sloeg hare oogen naar binnen in de spelonk, om te zien of het graf inderdaad ledig was; want bij haar eerste grafbezoek had zij dit enkelijk daaruit besloten, dat de steen van voor den ingang des grafs was afgewenteld. Zie vs 1 en 2.

2) Maria vermoedt niet, dat zij hier engelen aanschouwt in menschelijke gedaante; en de droefheid heeft haar hart zoo geheel en al ingenomen, dat de ontmoeting van twee mannen hier in de grafspelonk haar geenszins ontroert.

3) *keerde zij zich achterwaarts*, d. i. zij zag om. Zonder het antwoord van die mannen af te wachten, wendde zij het aangezicht van hen af, waarschijnlijk omdat zij achter haren rug eenig gedruisch hoorde; en omziende, *zag zij Jesus staan*.

4) *indien gij hem hebt weggenomen*, enz. *Wien* Maria bedoelde, kon den vermeenden hovenier niet onbekend zijn, indien hij inderdaad hem weggenomen had.

5) *Maria!* Jesus roept haar bij haren naam; en op het hooren van dien naam met deze stem uitgesproken erkent zij den geliefden Meester: *Rabboni!* Meer kon zij thans niet uitbrengen, van blijdschap overstelpd in haar gemoed.

6) *zich omkeerende*. Zij had derhalve, na hare woorden tot den vermeenden hovenier, haar aangezicht wederom naar het graf gekeerd.

7) *Raak mij niet aan, want ik ben nog niet opgevaren*.. enz. Eene zeer duistere plaats! Velen verklaren hier zoo: Maar had zich voor Jesus' voeten neêr geworpen, gereed om die te omarmen en te kussen; doch Jesus liet haar dit niet toe, en verwijderde haar, te kennen gevende, dat zij hem daarna nog wel zoude wederzien, *want dat hij nog niet was opgevaren tot zijnen Vader*; dat zij zich thans niet bij hem moest ophouden, maar onverwijld berigt gaan geven aan zijne leerlingen, dat zij den Heer had gezien, en wat hij haar gezegd had

- autem ad fratres meos, et dic eis: Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum, Deum meum, et Deum vestrum. * Venit Maria Magdalene annuncians discipulis: Quia vidi Dominum, et hæc dixit mihi.
- 18
- 19 * Cum ergo sero esset die illo, una sabbatorum, et fores essent clausæ, ubi erant discipuli congregati propter metum Judæorum: venit Jesus, et stetit in medio, et dixit eis: Pax vobis. (Mc 16, 14. Lc 24, 36. I Cor 20 15, 5.) * Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus, et latus. Gavisi sunt ergo discipuli, viso 21 Domino. * Dixit ergo eis iterum: Pax vobis. Sicut misit opgevaren tot mijnen Vader: maargatotmijne broeders, en zeg hun: Ik vaar optotmijnen Vader, en uwen Vader, mijnen God, en uwen God. * Maria Magdalena ging den leerlingen aankondigen: Ik heb den Heer gezien, en dit¹ heeft hij mij gezegd.
- 19 * Toen het dan avond was op dien dag², den eersten dag der week³, de deuren gesloten zijnde, waar de leerlingen vergaderd waren uit vrees voor de Joden: — kwam Jesus, en stond in het midden, en zeide tot hen: Vrede zij u! * En dit gezegd hebbende, 20 toonde hij hun zijne handen, en zijne zijde⁴. De leerlingen verblijdden zich dan, den Heere ziende⁵. * Hij zeide dan tot hen 21 wederom: Vrede zij u! Gelijk de Vader mij gezonden heeft⁶, zoo

1) *dit*, namelijk: *Ik vaar op tot mijnen Vader*, enz. (vs 17): Weldra vaar ik op ten hemel tot mijnen, en uwen Vader, tot mijnen, en uwen God. De God-mensch spreekt hier naar zijne menschheid, en noemt God zóó zijnen God, en zijnen Vader.

2) Jesus' verschijning aan zijne leerlingen, waarvan Joannes hier spreekt, is dezelfde als die welke de H. Lukas berigt, 24, 36, volg. Zij geschiedde terwijl de twee Emmaüsgangers nog bezig waren met te verhalen, hoe de Heer hun op den weg verschenen was, en hoe zij hem erkend hadden in het breken des broods. Zie Lk 24, 35.

3) Volgens de rekenwijze der Joden, was de tweede dag der week reeds begonnen; maar Joannes spreekt ook hier naar de rekenwijze der Grieken. Vgl. noot 2 op bladz. 622.

4) Uit het verhaal van den H. Lukas blijkt, dat de leerlingen, door die plotselinge verschijning van Jesus ontsteld en bevreesd geworden, in het eerst meenden eenen geest te zien, die zich in menschelijke gedaante aan hen vertoonde, En daarom wilde Jesus, gelijk Lukas verhaalt, dat zij hem zouden belasten, waardoor hun alle twijfel moest ontnomen worden, of zij hier in waarheid een wezenlijk en levend mensch voor hunne oogen hadden. Hij toonde hun voorts zijne doornagelde handen en voeten, en ook, wat Joannes aanteekent, zijne doorstoken zijde, om hen te overtuigen, dat hij het waarlijk zelf was, hun Meester, die gestorven aan het kruis, uit zijn graf was verreezen, en leefde, en thans daar voor hunne oogen stond. Vgl. Lk 24, 36—43 en de aanteekeningen.

5) Toen zij nu overtuigd waren, weken vrees en twijfel uit hunne herten, en verblijdden zij zich, den Heere ziende, dat zij den Heere zagen. En hij herhaalde hun thans zijnen groet, gelijk de Evangelist hier (vs 21) aanteekent: *Hij zeide dan tot hen wederom: Vrede zij u!*

6) *Gelijk de Vader mij gezonden heeft*, enz. *Gelijk*, gelijkerwijze, *de Vader mij* door mijne menschwording in de wereld *gezonden heeft* voor het heil der menschen, zóó, uit gelijke magt, *zend ook ik u* tot dat einde in de gansche wereld, mijne bediening aan u overgevendeen u aanstellende tot mijne plaatsvervangers. En dit gezegd hebbende,

me Pater, et ego mitto vos. zende ook ik u. * Als hij dit ge- 22
 22 * Hæc cum dixisset, insufflavit : zegd had, blies hij op hen : en
 et dixit eis : Accipite Spiritum zeide tot hen : Ontvangt den
 23 sanctum : * quorum remisistis heiligen Geest : * wier zonden gij 23
 peccata, remittuntur eis : et vergeven zult, dien worden zij
 quorum retinueritis, retenta sunt. vergeven: en wier zonden gij zult
 (Mt 18, 18.) houden, dien zijn zij gehouden.
 24 * Thomas autem unus ex duo- * Thomas nu één van de 24
 decim, qui dicitur Didymus, non twaalf, Didymus¹ genoemd, was
 erat cum eis quando venit Jesus. niet bij hen toen Jesus kwam.
 25 * Dixerunt ergo ei alii discipuli : * De andere leerlingen zeiden 25
 Vidimus Dominum. Ille autem dan² tot hem : Wij hebben den
 dixit eis : Nisi videro in manibus Heer gezien ! Doch hij zeide tot
 ejus fixuram clavorum, et mittam hen : Indien ik niet in zijne han-
 digitum meum in locum clavo- den³ de gaten der nagelen zie, en
 rum, et mittam manum meam in mijnen vinger steek in de plaatse
 26 in latum ejus, non credam. * Et der nagelen, en mijne hand steek
 post dies octo, iterum erant disci- in zijne zijde, ik zal het niet
 puli ejus intus : et Thomas cum gelooven. * En na acht dagen, 26

blies de God-mensch op zijne Apostelen; en, opdat zij weten zouden wat hij met dit aanblazen wilde beteekenen en in dit oogenblik deed, zeide hij tot hen : *Ontvangt den Heiligen Geest; wier zonden gij vergeven zult, dien worden zij vergeven: en wier zonden gij zult houden, wier zonden gij niet vergeven zult, dien zijn zij gehouden.* En deze woorden van den Zaligmaker moeten, gelijk zijne onfeilbaar leerende Kerk het ons zegt, verstaan worden *van de magt om de zonden te vergeven, en te houden in het H. Sacrament van Boetvaardigheid.* Trident. Sess 14, Can 3. Het gezag en het bevel om het Evangelie des heils in de gansche wereld te verkondigen werd den Apostelen gegeven, toen Jesus tot hen sprak : *Gaat, en onderwijst alle volkeren.* Mt 28, 19.

Gelijk de zending, hier aan de Apostelen gegeven, bepaaldelijk is de zending om de zonden te vergeven en te houden, evenzoo is ook de mededeeling van den heiligen Geest, dat is, van zijne gaven, hier bepaaldelijk de genade-gave, bestaande in de magt hun verleend om de zonden te vergeven en te houden.

¹) *Didymus.* Zie noot 6 op bladz. 602. Met dit berigt van Thomas' afwezendheid gaat de Evangelist over tot het verhaal eener volgende verschijning van Jesus aan zijne leerlingen, welke acht dagen later plaats had.

Thomas, die zich bevond in het gezelschap der Apostelen toen de Emmaüs-gangers tot hen kwamen (Lk 24, 33), verliet het gezelschap, voordat deze geëindigd hadden met te verhalen hetgeen hun op den weg wedervaren was. Zij spraken van eene verschijning van Jesus hun te beurt gevallen, en daaraan wilde Thomas niet gelooven.

²) *zeiden dan,* toen Thomas zich wederom onder hen bevond, hetgeen waarschijnlijk nog denzelfden avond geschiedde.

³) *Indien ik niet in zijne handen,* enz. Thomas wilde het berigt zijner mede-leerlingen niet in twijfel trekken : hij geloofde, dat zij den Heere gezien hadden, gelijk zij hem verkeerden; maar het konde wel, dacht hij, eene enkele verschijning geweest zijn van zijnen geest (vgl. Lk 24, 37): hij twijfelde, of zij den Heere wel gezien hadden in zijn waarachtig ligchaam, dat ligchaam waarin hij gestorven was; en daarom geloofde hij niet aan de wezenlijkheid der lichamelijke verrijzenis zijns Heeren. Hunne oogen, meende hij, hadden hen wel kunnen bedriegen; zij hadden hem ook moeten betasten, zijne handen en zijne zijde onderzoeken; en hij voor zich, zeide hij, wilde niet aan Jesus' verrijzenis gelooven, voordat hij die proeve hadde genomen.

eis. Venit Jesus januis clausis, waren zijne leerlingen wederom
 et stetit in medio, et dixit : Pax binnen¹ : en Thomas met hen.
 27 vobis. * Deinde dicit Thomæ : Jesus kwam terwijl de deuren
 Infer digitum tuum huc, et vide gesloten waren², en hij stond in
 manus meas, et affer manum tuam, et mitte in latus meum: et het midden, en zeide : Vrede zij
 noli esse incredulus, sed fidelis. ulieden! * Daarna zegt hij tot 27
 28 * Respondit Thomas, et dixit ei : Thomas : Breng uwen vinger³
 Dominus meus, et Deus meus. hier, en bezie mijne handen, en
 * Thomas antwoordde, en zeide 28
 29 * Dixit ei Jesus : Quia vidisti tot hem : Mijn Heer, en mijn
 me Thoma, credidisti : beati God⁴! * Jesus zeide tot hem : 29
 qui non viderunt, et crediderunt. Omdat gij mij gezien hebt⁵
 Thomas, hebt gij geloofd : zalig 30
 30 * Multa quidem, et alia signa zij⁶ die niet gezien, en toch
 fecit Jesus in conspectu discipu- geloofd hebben!
 lorum suorum, quæ non sunt * Jesus heeft voor de oogen 30
 zijner leerlingen nog wel vele, en
 andere teekenen⁷ verrigt, die in

1) wederom binnen, wederom vergaderd op dezelfde plaats, welke bij vs 19 te denken is.

2) Jesus was hier wederom, gelijk bij zijne voorgaande verschijning, (vs 19) met gesloten deuren binnen gekomen.

3) *Breng hier uwen vinger*, enz. Jesus wist door zijne goddelijke alwetendheid welke proefneming Thomas tot voorwaarde gesteld had om te gelooven, dat zijn Meester wezenlijk en waarachtig uit de dooden verrezen was. Hij noodigt nu zijnen ongeloovigen leerling uit om die proeve op zijn ligchaam te nemen, hem ernstig daarbij vermanende om nu niet langer in zijn ongeloof te volharden, maar te gelooven.

4) *Mijn Heer, en mijn God!* Thans is Thomas ten volste overtuigd van Jesus' verrijzenis; en zij strekt hem tot een nieuw en afdoend bewijs voor de waarheid van alles wat hij uit zijnen mond gehoord heeft, en in het bijzonder van hetgeen Jesus nog kort te voren van zich verklaard had (10, 28-30), dat hij namelijk in magt gelijk was aan den Vader, *en één met hem*. Daarop legt Thomas nu met een levendig geloof zijne belijdenis af van Jesus' godheid, hem *zijn* God noemende, en *zijn* Heer.

5) *omdat gij mij gezien hebt*, enz. *Omdat gij mij* met uwe eigen oogen *gezien hebt* Thomas, daarom *hebt gij geloofd*, dat ik van de dooden ben opgestaan, en mij voor uwen Heer en God erkend. *Zalig zij, die*, enz. De Zaligmaker berispt het in Thomas, dat hij zijne verrijzenis uit de dooden niet eerder geloofd heeft dan nadat hij zelf zijnen verrezen Meester gezien had: de getuigenis van zijne mede-Apostelen, dat Jesus hun verschenen was, dat hij hun zijne handen en voeten getoond en voor hunne oogen geëten had (Lk 24, 36-43), deze getuigenis had voor hem voldoende moeten wezen om zich verzekerd te houden van Jesus' verrijzenis.

6) *Zalig zij, die*, enz. De God-mensch spreekt hier in 't algemeen van allen, zoo velen ooit in hem gelooven zullen, zonder, gelijk Thomas, gezien te hebben. Zalig zullen zij zijn, die aldus gelooven!

7) *vele andere teekenen*. Dit is gezegd met betrekking tot *al de wonderteekenen* door Joannes in zijne Evangeliageschiedenis verhaald als zijnde door Jesus voor de oogen zijner leerlingen verrigt, om te bewijzen dat hij de *Christus*, de beloofde Messias was

scripta in libro hoc. (*Inf* 21,
 31 25.) * Hæc autem scripta sunt
 ut credatis, quia Jesus est Chris-
 tus Filius Dei : et ut credentes,
 vitam habeatis in nomine ejus.

dit boek niet opgeschreven zijn.
 * Maar deze zijn opgeschreven¹ 31
 opdat gij zoudt gelooven, dat
 Jesus is de Christus de Zoon
 Gods : en opdat gij geloovende,
 het leven moogt hebben in zijnen
 naam².

EEN EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

INHOUD. Eene verschijning van Jesus op den oever van het meer van Tiberias aan zeven van zijne leerlingen, vs 1—14. Jesus heeft bij die gelegenheid een gesprek met Petrus, en stelt hem daarna tot oppersten herder aan van de gansche kudde zijner geloovigen, vs 15—17. Hij voorzegt hem vervolgens dat hij in zijnen ouderdom God zal verheerlijken, door een geweldigen dood te ondergaan, vs 18—19. Petrus vraagt aan Jesus, welk het lot zal zijn van Joannes, vs 20, 21. Jesus antwoordt hem daarop, vs 22. Eene aanteekening van den Evangelist aangaande den zin van dit antwoord, vs 23. Besluit, vs 24, 25.

1 * Postea manifestavit se iterum
 Jesus discipulis ad mare Tibe-
 riadis. Manifestavit autem sic :
 2 * Erant simul Simon Petrus, et
 Thomas, qui dicitur Didymus,
 et Nathanael, qui erat a Cana
 Galilææ, et filii Zebedæi, et alii
 3 ex discipulis ejus duo. * Dicit eis
 Simon Petrus : Vado piscari.

* Daarna³ openbaarde Jesus 1
 zich wederom aan de leerlingen⁴
 bij het meer van Tiberias. En hij
 openbaarde zich aldus : * Er 2
 waren bijeen Simon Petrus, en
 Thomas, genaamd Didymus, en
 Nathanaël⁵, die van Kana in
 Galilea⁶ was, en de zonen van
 Zebedeüs⁷, en twee andere van
 zijne leerlingen. * Simon Petrus 3
 zegt tot hen⁸ : Ik ga visschen.

en de Zone Gods. En de Evangelist zegt ons hier, dat Jesus, behalve *al die wonder-
 teekenen*, er voor de oogen zijner leerlingen nog *vele en andere* gedaan heeft, die echter
 in zijn Evangelie-boek onvermeld zijn gelaten.

1) *maar deze zijn geschreven*, enz. *opdat gij geloof*t, d. i. bevestigd moogt worden in het
 geloof, *dat Jesus*, enz. Vgl. Jo 2, 11.

2) *het leven*, het eeuwige leven (vgl. 6, 40, en de noot) *hebt in zijnen naam*, door
 zijne verdiensten en in vereeniging met hem door den band des werkdadigen
 geloofs. Vgl. 15, 4.

3) *Daarna*, na de verschijning van den verrezenen Jesus, in het voorgaande hoofd-
 stuk (vs 26—29) vermeld. Hoe langen tijd daarna, zegt de Evangelist ons niet.

4) *openbaarde Jesus zich wederom*, enz. Deze nieuwe verschijning van Jesus aan zijne
 leerlingen viel hun te beurt op het meer van Tiberias, anders gezegd het Gali-
 leesche meer. Zie noot 9 op bladz. 33. Zij hadden derhalve Jerusalem en Judea
 reeds verlaten, en waren, gelijk hun door den Heer bevolen was (Mt 28, 10), naar
 Galilea vertrokken.

5) *Nathanaël*. Zie noot 4 op bladz. 504.

6) Zie noot 2 op bladz. 506.

7) *de zonen van Zebedeüs*, d. i. Joannes, onze Evangelist, en zijn broeder Jakobus.
 Vgl. Mt 10, 3.

8) Of hier gesproken wordt van nog twee andere *Apostelen*, of wel van nog twee
 andere *leerlingen* in ruimeren zin? Het laatste is waarschijnlijker, omdat die twee
 niet genoemd worden met hunne eigennamen.

Dicunt ei: Venimus et nos tecum.
 Et exierunt, et ascenderunt in
 navim: et illa nocte nihil pren-
 4 diderunt. Mane autem facto
 stetit Jesus in littore: non tamen
 5 cognoverunt discipuli quia Jesus
 est. * Dixit ergo eis Jesus: Pueri
 numquid pulmentarium habetis?
 6 Responderunt ei: Non. * Dicit eis:
 Mittite in dexteram navigii rete:
 et invenietis. Miserunt ergo: et
 jam non valebant illud trahere
 7 præ multitudine piscium. * Dixit
 ergo discipulus ille, quem dili-
 gebat Jesus, Petro: Dominus
 est. Simon Petrus cum audisset
 quia Dominus est, tunica suc-
 cinxit se (erat enim nudus)
 8 et misit se in mare. * Alii

Zij zeggen tot hem: Wij gaan met
 u¹. En zij gingen uit², en stegen
 in het schip³: en in dien nacht
 vingen zij niets. * Toen het nu 4
 dag geworden was stond Jesus
 aan den oever⁴: doch de leer-
 lingen wisten niet dat het Jesus
 was⁵. * Jesus dan zeide tot hen: 5
 Kinderen! hebt gij eenige toes-
 spijs⁶? Zij antwoordden hem:
 Neen⁷! * Hij zegt tot hen: 6
 Werpt het net aan de regterzijde
 van het schip⁸: en gij zult iets
 vinden. Zij wierpen het dan⁹: en
 konden het niet meer optrekken¹⁰
 om de menigte der visschen.
 * Die leerling, dien Jesus lief 7
 had¹¹, zeide dan tot Petrus: Het
 is de Heer¹²! Als Simon Petrus
 hoorde dat het de Heer was¹³,
 omgordde hij zich met zijn
 bovenkleed(wan hij was naakt¹⁴)

1) Voorheen visschers van beroep, gingen zij thans visschen om voor het oogenblik in huone nooddrift te voorzien. De tijd om als Apostelen des verrezenen op te treden was nog niet gekomen (Lk 24, 49), en de Heere Jesus verkeerde na zijne verrijzenis niet meer onder hen.

2) *uit*. Uit de plaats, waar zij bijeen waren. Vs 2.

3) *in het schip*, waarvan zij gebruik konden maken, waarschijnlijk het schip van Zebedeeus. Vgl. Mt 4, 21.

4) Plotseling verschijnende, stond Jesus daar aan den oever van het meer.

5) *de leerlingen wisten niet dat het Jesus was*. Zij erkenden hem niet. Zij bevonden zich op eenigen afstand van den oever, en het was nog niet ten volle dag.

6) *toespijs*. Het woord (*prosphagion*) van den grondtekst beteekent alles wat men eet bij zijn brood; hier wordt er visch meê gemeend.

7) *Neen!* Hiermede gaven zij aan den hun nog onbekenden vrager te verstaan, dat zij niets gevangen hadden.

8) *de regterzijde van het schip*. Misschien is hiermede de strandzijde gemeend.

9) Zij volgden zijnen raad terstond; misschien vermoedden zij eenigzins, dat die onbekende wel de Heer zelf konde wezen.

10) Zij konden het net niet meer, gelijk anders bij eene gewone vischvangst, *optrekken*, boven water trekken, om de menigte der visschen, die zij thans gevangen hadden.

11) d. i. Joannes. Zie noot 4 op bladz. 628.

12) Door deze wonderdadige vischvangst getroffen en thans dien onbekenden raadgever naauwkeuriger beschouwende, daarbij ook wel innerlijk verlicht, wordt Joannes gewaar dat die vreemdeling niemand anders dan de Heer is, en vol vreugde geeft hij dit terstond aan Petrus te kennen: *Het is de Heer!*

13) Petrus, door Joannes opmerkzaam gemaakt, en waarschijnlijk thans ook zelf bemerkende, dat het de Heer was die daar aan den oever stond, had, in zijne vurige liefde tot Jesus, geen geduld om te wachten tot dat men hem met het schip aan land bragt; maar om des te spoediger bij den Heer te wezen, wierp hij zich in het water, en kwam zoo deels zwemmend, deels wadend, tot zijnen Meester.

14) *want hij was naakt*, d. i. hij was alleen bedekt met zijn onderkleed.

autem discipuli navigio venerunt: en wierp zich in het meer¹. * De 8
 (non enim longe erant a terra, andere leerlingen nu kwamen
 sed quasi cubitis ducentis) tra- met het schip: (want zij waren
 hentes rete piscium. * Ut ergo niet verre van land, maar onge-
 9 descenderunt in terram, viderunt veer twee honderd ellen) slepen-
 prunas positas, et piscem super- de het net met de visschen².
 10 positum, et panem. * Dicit eis * Toen zij dan op het land waren 9
 Jesus: Afferte de piscibus, quos uitgestegen, zagen zij een kolenvuur
 11 prendidistis nunc. * Ascendit gemaakt, en visch daarop
 Simon Petrus, et traxit rete in liggen, en brood³. * Jesus zegt 10
 terram, plenum magnis piscibus tot hen: Brengt van de visschen,
 centum quinquaginta tribus. Et die gij nu gevangen hebt⁴!
 cum tanti essent, non est scis- * Simon Petrus steeg op het 11
 12 sum rete. * Dicit eis Jesus: Venite, schip, en trok het net naar land⁵,
 prandete. Et nemo audebat dis- vol groote visschen, honderd
 cumbentium interrogare eum: drie en vijftig. En ofschoon er zoo
 Tu quis es? scientes, quia Domi- vele waren, scheurde het net toch
 13 nus est. * Et venit Jesus, et niet⁶. * Jesus zegt tot hen: Komt, 12
 en ontbijt⁷! En niemand van die
 aanzaten durfde hem vragen:
 Wie zijt gij? wetende, dat het
 de Heer was⁸. * En Jesus kwam, 13

1) De overige zes leerlingen kwamen in en met het schip aan land; zij verlieten het vaartuig niet, gelijk Petrus, dewijl zij toch spoedig aan land konden aankomen; want zij waren niet meer dan ongeveer twee honderd ellen (ongeveer drie honderd voeten) van den oever verwijderd.

2) *slepende het net met de visschen*. Zij roeiden naar het strand toe, het net met de visschen door het water heen achter zich voortslepende.

3) Visch en brood, een gewoon visschers-ontbijt, tegelijk met het kolenvuur door Jesus' almogendheid hier voortgebracht. De visch op het kolenvuur moest hen doen opmerken, dat hij niet voor zijne eigen nooddrift hun toegeroepen had (vs 5): *Kinderen! hebt gij enige toespijs?* En dit moest hen ten volste overtuigen, dat hij het was, die door zijne wonderkracht hun die rijke vangst bezorgd had.

4) Jesus geeft hun dit bevel om hen het wonder van die vischvangst nog duidelijker te doen beseffen; ook wel, naar het schijnt, om visch genoeg te hebben tot spijziging van hen allen.

5) Men verbeelde zich dit net achter aan het vaartuig vastgebonden en hangende in het water. Nu gaat Petrus op het schip, maakt het net los, en trekt hetzelfde langs het vaartuig heen door het water naar land.

6) De Evangelist teekent deze omstandigheid aan, om ook daarin 's Heeren wondermagt te doen opmerken. Joannes, vroeger een visscher van beroep, was best in staat om te beoordeelen, wat last van visch een gegeven net kon dragen, zonder te scheuren.

7) *Komt, en ontbijt!* Jesus noodigt hen uit tot een gemeenschappelijk ontbijt; en waarschijnlijk zat hij aan met hen en at *voor hunne oogen*, gelijk hij dit op den eersten dag van zijne verrijzenis gedaan had. Zie Lk 24, 43, en lees noot 3 op bladz. 487.

8) Zij waren thans zoo zeer overtuigd, dat het de Heer was, die daar met hen aanzat, dat niemand hunner *durfde vragen*, wie hij was; omdat elk een zich geschaamd zoude hebben nog eenigen twijfel dienaangaande te openbaren, ofschoon Jesus ditmaal niet zelf, gelijk bij de twee vorige verschijningen, aan zijne leerlingen gezegd had, dat hij het was. Vgl. Lk 24, 36 (Jo 20, 19) Jo 20, 26, 27.

accipit panem, et dat eis, et
 14 piscem similiter. * Hoc jam ter-
 tio manifestatus est Jesus disci-
 pulis suis cum resurrexisset a
 mortuis.
 15 * Cum ergo prandissent, dicit
 Simoni Petro Jesus: Simon
 Joannis diligis me plus his?
 Dicit ei: Etiam Domine, tu scis
 quia amo te. Dicit ei: Pasce
 16 agnos meos, * Dicit ei iterum:
 Simon Joannis, diligis me? Ait

en nam het brood, en gaf het
 hun, en den visch desgelijks.
 * Dit was nu reeds de derde
 maal¹ dat Jesus zich aan zijne
 leerlingen openbaarde nadat hij
 uit de dooden was opgestaan.

* Toen zij dan ontbeten had-
 den, zegt Jesus tot Simon
 Petrus: Simon zoon van Joan-
 nes²! bemint gij mij meer dan
 dezen³? Hij zegt tot hem: Ja
 Heere! gij weet dat ik u lief-
 heb⁴. Hij zegt tot hem: Weid
 mijne lammeren⁵! * Andermaal

1) Dit was nu reeds de derde maal, enz. De Evangelist bedoelt alleen die verschijnin-
 gen van Jesus, welke aan zijne Apostelen te beurt vielen terwijl zij of allen of toch
 voor het grootste gedeelte te zamen vereenigd waren; de twee vroegere verschijningen
 hier gemeend, staan in het voorgaande hoofdstuk (vs 19-23, en vers 26-29) vermeld.

2) Simon zoon van Joannes! Bij Mt 16, 17 is het: zoon van Jona! De oorspronkelijke
 Hebreeuwsche doch met een Griekschen uitgang geschreven eigennaam *Jóannás*
 (in den Genitivus: *Jóanná*) komt in dien vorm zelden voor (zie Lk 3, 27);
 men bezigde gewoonlijk den anderen vorm: *Jóannés* (in den Genitivus: *Jóannou*).
 Die Genitivus *Jóanná* werd door zamentrekking *Joná* (Lk 3, 30), en dit *Jona* is het
Jona der benaming van Petrus, als hij genoemd wordt: *Simon Bar-Jona*, d. i. zoon
 van *Jona* (Mt 16, 17). Derhalve is zoon van Joannes bij onzen Evangelist hetzelfde
 gezegd als zoon van *Jona* bij Mt.

3) bemint gij mij meer dan dezen, dan deze uwe medeleerlingen mij beminnen? Eene
 aanleiding tot deze vraag had Petrus daardoor gegeven, dat hij, naauwelijks
 vernomen hebbende, dat de Heer op den oever stond, zich in het meer had
 geworpen, om des te spoediger bij hem te zijn; 't geen aangezien kon worden voor
 een bewijs van vuriger liefde voor zijnen Meester; want geen der overige leerlingen
 had zooveel geestdrift getoond. — Jesus' woorden zijn van hier af enkelijk en geheel
 alleen tot Petrus gerigt. Hij onderscheidt hem van de overige leerlingen aldaar
 tegenwoordig: *bemint gij mij meer dan dezen?*

4) Ja Heere! gij weet dat ik u liefheb. Petrus verklaart volmondig dat hij den Heere
 Jesus liefheeft, zijn hart zegt hem dit; maar zoo vermetel als hij vroeger had
 gesproken (Mt 26, 33-35. Jo 13, 57, 58), zoo ootmoedig spreekt hij thans, hij
 wantrouwt zich zelve, en beroept zich daarom op de harten-kennis van zijnen
 Heer; op het meer dan dezen zijgt hij: hij wil niet wederom zich boven anderen
 verheffen.

5) Weid mijne lammeren! Het verband der gedachten tusschen het antwoord van
 Petrus en Jesus' wederantwoord: *Weid mijne lammeren*, is uitgedrukt in deze
 omschrijving: Gij beroept u, Simon, op mijne goddelijke kennis, waardoor ik weet,
 hoe uw hart jegens mij gezind is. Ja! gij hebt mij lief, gelijk gij mij dit verklaard
 hebt: gij hebt mij zelfs meer lief dan uwe medeleerlingen mij liefhebben, iets wat
 gij zelf thans niet meer zoudt durven verklaren. Ik nu, ik wil tot mijnen plaats-
 vervanger en oppersten herder mijner gansche kudde dengene aanstellen, die mij
 onder mijne Apostelen de meeste liefde toedraagt. Derhalve gij, Simon, *weid gij
 mijne lammeren!* — Petrus wordt dan hier, op die verklaring van zijne liefde voor
 Jesus, door zijnen goddelijken Meester werkelijk aangesteld tot de uitoefening van
 dat geestelijk opperherderschap, hetwelk hij hem vroeger had toegezegd. Vergelijk
 Mt 16, 16-19, en de aantekeningen op die verzen.

illi : Etiam Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei : Pasce agnos
 17 meos. * Dicit ei tertio : Simon Joannis, amas me ? Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio, Amas me ? et dixit ei : Domine tu omnia nosti : tu scis quia amo te. Dixit ei : Pasce oves
 18 meas. * Amen, amen dico tibi : Cum esses junior, cingebas te, et ambulabas ubi volebas : cum

zegt hij tot hem : Simon zoon van Joannes ! bemint gij mij¹ ? Hij zegt tot hem : Ja Heere ! gij weet dat ik u liefheb ! Hij zegt tot hem : Weid mijne lammeren ! * Hij zegt tot hem ten derden male : Simon zoon van Joannes ! hebt gij mij lief ? Petrus werd bedroefd, omdat hij ten derden male tot hem zeide, Hebt gij mij lief² ? en hij zeide tot hem : Heere ! gij weet alles : gij weet dat ik u liefheb³ ! Hij zeide tot hem : Weid mijne schapen⁴ ! * Voorwaar, voorwaar zeg ik u⁵ : Toengij jonger waart⁶, gorddet gij u zelven⁷, en gingt

1) Jesus voegt er ditmaal niet meer bij, gelijk den eersten keer: *meer dan dezen*. Petrus' ootmoedigheid was zijnen medeleerlingen alreeds gebleken, daar hij bij Jesus' eerste ondervraging op het *meer dan dezen* gezwegen had, en de Heer wil daarop geen antwoord van hem afpersen, door het hem nog eens te vragen.

2) Petrus was niet meer de vermete Petrus; neen, in de nederigheid zijns harten mistrouwde hij thans zich zelven; en daarom werd hij bedroefd, toen Jesus hem ten derden male vroeg: Hebt gij mij lief? Hij vreesde dat de Heer hem door dit herhaalde vragen wilde te kennen geven, dat hij niet standvastig zoude wezen in zijne liefde jegens hem. Hij wist dat de Heer zijn hart doorgrondde en hem beter kende, dan hij zich zelven.

3) *Heere ! gij weet alles : gij weet dat ik u liefheb !* Als wilde hij zeggen : Thans bemin ik u, en gij weet het ; of ik standvastig zal wezen in mijne liefde, weet gij alleen, die alles weet !

4) *Weid mijne schapen ! Over lammeren* (vs 15 en 16) en *schapen* (vs 17), over Jesus gansche kudde, wordt het opperherderschap aan Petrus hier door den oppersten Herder gegeven. En dat dit opperherderschap gegeven is aan Petrus alleen en nie eveneens aan de overige Apostelen, volgt ontegensprekelijk uit het noodzakelijk verband dat er bestaat tusschen hetgeen Jesus hier aan Petrus *gaf*, en hetgeen hij vroeger *beloofd had* hem te zullen geven. En wij hebben uit Mt 16, 18, 19 gezien, dat Jesus aan Petrus *alleen* beloofd heeft, hem tot rotsman te maken van zijne kerk, en aan hem *alleen* de opperste magt in zijn geestelijk koninkrijk heeft toegezegd.

5) *Voorwaar, voorwaar zeg ik u :* enz. Jesus troost zijnen Apostel, hem te kennen gevende, dat hij in de liefde jegens zijnen Meester zoude volharden ; want dat hij eens nog die liefde door het offer van zijn leven zoude bekrachtigen. De Vorst der Kerk kondigt dan hier zijnen Stedehouder op aarde in zinnebeeldige woorden zijnen toekomstigen marteldood aan.

6) *toen gij jonger waart.* Dit is gezegd in tegenstelling van den tijd, van welken vervolgens gesproken wordt. De spreker neemt zijn standpunt in eene onbepaalde toekomst.

7) *gorddet gij u zelven,* enz. De zin is : Vroeger een vrij gebruik makende van uwe handen, deedt gij u zelven den gordel om, en gingt, aangekleed, werwaarts gij wildet ; maar in uwen ouderdom zult gij op eens anders bevel *uwe handen uitstrekken,* en hij zal u gordden : en daarmee is Petrus' kruisdood aangeduid. Te weten : de kruiselingen moesten zelven hun kruis opnemen en naar de strafplaats dragen ; en

autem senueris, extendes manus tuas, et alius te cinget, et ducet
 19 quò tu non vis. (*II Pt 1, 14.*) * Hoc autem dixit significans quia morte clarificaturus esset Deum. Et cum hoc dixisset, dicit ei : Sequere me.

20 * Conversus Petrus vidit illum discipulum, quem diligebat Jesus, sequentem, qui et recubuit in coena super pectus ejus, et dixit : Domine quis est qui tradet te ?
 21 (*Sup 13, 23.*) * Hunc ergo cum vidisset Petrus, dixit Jesu : Domine hic autem quid ? * Dicit ei
 22 Jesus : Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te ? tu me
 23 sequere. * Exiit ergo sermo iste

waar gij wildet : maar wanneer gij oud geworden zijt, zult gij uwe handen uitstrekken, en een ander zal u gorden, en leiden waarheen gij niet wilt¹. * Dit nu zeide hij aanduidende door welk eenen dood hij God zoude verheerlijken². En dit gezegd hebbende, zegt hij tot hem : Volg mij³ !

* Petrus zich omkeerende zag dien leerling volgen, dien Jesus liefhad⁴, die ook bij het avondmaal aan zijne borst lag, en gezegd had : Heere ! wie is het die u zal overleveren⁵ ? * Toen Petrus dezen dan zag, zeide hij tot Jesus : Heere ! maar wat zal deze⁶ ? * Jesus zegt tot hem : Zoo wil ik dat hij blijve tot dat ik kome⁷, wat gaat u dat

tot dat einde werden hunne handen langs het dwarshout links en regs naar voren *uitgestrekt* en daaraan vastgebonden, zoodat dit hout rustte tusschen kin en borst, terwijl het regte hout hun op het schouderblad drukte, en over den schouder uitstekende van achteren nasleepte. En nadat men hun alzoo het kruis als *aangejord* had, werden zij ter strafplaats heengeleid.

¹) en leiden waarheen gij niet wilt, dat is, u ter strafplaats leiden om den dood te ondergaan, waarvan de mensch, als mensch, natuurlijk afkeerig is.

²) De Evangelist leert ons hier, dat Jesus met die woorden (vs 18) den kruisdood aanduidde, welchen Petrus zoude ondergaan, en waardoor hij de waarheid van het Evangelie met zijn bloed als bezegelende, den drieënen God, Vader, Zoon en heiligen Geest zoude verheerlijken. Petrus, als bekend is, stierf den marteldood des kruises onder Nero te Rome. — Men leze deze aanmerking van den Evangelist als eene tusschenrede.

³) *Volg mij !* Jesus zeide dit tot Petrus, terstond nadat hij hem zijn toekomstig lot voorspeld had. En de Zaligmaker doelde met dit *volg mij* waarschijnlijk op hetgeen hij kort vóór zijnen dood tot Petrus gezegd had (Jo 13, 36) : *Gij kunt mij thans niet volgen, doch hierna zult gij mij volgen*, waarmede hij hem te kennen gaf, dat hij eens, gelijk zijn Meester, door eenen geweldigen dood het leven zoude moeten verliezen. Zie noot 10 op bladz. 630. Petrus echter schijnt dit *volg mij* in den eigenlijken zin te hebben opgevat, en dewijl Jesus na dit gezegd te hebben opstond van de plaats waar hij gezeten was, volgde hij Jesus.

⁴) Ook Joannes was Jesus gevolgd, ofschoon Jesus zijn *volg mij* alleen tot Petrus gezegd had. En het was misschien om dit zijn gedrag te verklaren, dat Joannes hier gewaagde van zijne grootere gemeenzaamheid met Jesus. Vgl. noot 4 op bladz. 628.

⁵) Zie Jo 13, 23—26.

⁶) *maar wat zal deze ?* Wat zal het lot zijn van dezen leerling ? Zal hij ook den marteldood ondergaan ?

⁷) *Zoo wil ik dat hij blijve tot dat ik kome.* De vulgaat vordert deze vertaling ; maar volgens den Griekschen tekst moet hier overgezet worden : *Indien ik wil dat hij blijve*, enz. Hetzelfde zij gezegd van vs 23, waar men eveneens naar het Grieksch moet

inter fratres quia discipulus ille non moritur. Et non dixit ei Jesus: Non moritur. sed: Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te?

24 * Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his, et scripsit hæc: et scimus, quia verum est testimonium ejus.
25 * Sunt autem et alia multa, quæ fecit Jesus: quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros. (*Sup* 20, 30.)

aan¹? volg gij mij! * Er ging dan onder de broeders dit zeggen uit: deze leerling sterft niet²! Doch Jesus had hem niet gezegd: Hij sterft niet. maar: Zoo wil ik dat hij blijve tot dat ik kome, wat gaat u dat aan?

* Die leerling is het, die dit getuigt, en dit geschreven heeft: en wij weten, dat zijne getuigenis waarachtig is³. * Doch er zijn nog vele andere dingen⁴, die Jesus gedaan heeft: en wierden ze een voor een beschreven, heel de wereld, dunkt mij, zou de boeken niet kunnen bevatten, die er te schrijven waren.

vertalen: *indien ik wil dat hij blijve*, enz. Men behoude dit *sic* hier en vs 23 voor eene dier onnaauwkeurigheden in de Vulgaat, die door het hooge kerkelijk gezag nog kunnen verbeterd worden. *Blijven* beteekent hier zooveel als in het leven blijven, niet sterven, en het *homen* is gezegd van Jesus' komst ten oordeel, aan het einde der wereld.

¹) *wat gaat u dat aan?* De Heer berispt het in Petrus, dat hij weten wilde, wat Gods Voorzienigheid omtrent Joannes beschikt had. Of Joannes den marteldood zal sterven, gelijk gij, of wel in het leven blijven tot aan mijne wederkomst, daarmede hebt gij u niet te bemoeijen, dat staat in geene betrekking tot uwen pligt van mij te volgen: vervul dien: *Volg gij mij!*

²) Om deze woorden van Jesus (vs 22) aangaande Joannes, verbreidde zich onder de broeders (de Christenen van Klein-Azië) dit woord, het zeggen, dat deze leerling (Joannes) niet zoude sterven. Doch hunne meening steunde alleen op een misverstand van Jesus' woorden, gelijk de Evangelist het hier doet opmerken. Want Jesus had hem (tot Petrus van dien leerling) niet gezegd, *dat hij niet zoude sterven* of, met andere woorden: *dat hij zoude blijven*: maar hij had voorwaardelijk gesproken, zeggende: *Indien ik wil dat hij blijve*, enz.

³) Hiermede bevestigt Joannes met eene hem eigene zegswijze (vergelijk Jo 19, 35 en III Jo vs 12) de waarheid van geheel zijne Evangelie-geschiedenis. *Die leerling*, van wien in het voorgaande gesproken is, diezelfde leerling *is het, die dit*, al wat in dit boek te lezen staat, *getuigt*, als oor- en ooggetuige verzekert, *en dit geschreven heeft: en wij weten*, enz. De Evangelist zegt *wij weten*, sprekende uit zijn eigen bewustzijn en uit het bewustzijn van anderen. Vgl. III Jo vs 12. De Evangelist kan dit gezegd hebben om de dwaalleeraars van zijnen tijd, die geen geloof gaven aan de getuigenis der Apostelen.

⁴) *Doch er zijn nog vele andere dingen, die Jesus gedaan heeft*. De Evangelist bedoelt hier niet enkelijk Jesus' teekenen of wonderwerken, gelijk boven, 20, 30, maar al de bedrijven van den God-mensch, al zijne onderrigtingen en al zijne daden; en van dit alles zegt hij, hyperbolisch sprekende, dat er, wilde men dit alles stuk voor stuk beschrijven, eene tallooze menigte van boeken zou moeten geschreven worden.

---

*De Bisschoppelijke goedkeuring van geheel het werk
zal gedrukt worden op het laatste deel.*

Boekhandel KAREL BEYAERT, te Brugge.

Opera J.-A. Van Steenkiste, S. Th. L. olim in Sem. Brug. professoris.

COMMENTARIUS IN LIBRUM PSALMORUM

duplici constans parte, quarum prior est :

(Tomus I) **Introductio in librum Psalmorum**, in qua de poesie sacra Hebraeorum fuse disseritur, ejusque vetustissima monumenta e libris historicis veteris Testamenti collecta, necnon et cantica Scripturistica Breviarii Romani, in modum appendicis explicantur.

Altera vero pars (Tomus II et III) inscribitur : **Liber Psalmorum nova ac facili ratione explicatus**, secundum rhythmum poeticum, per versionem ex hebraeo, juxta leges poeseos sacrae Hebraeorum, versibus et strophis distinctis, elaboratam, atque paraphrasi continua elucidatam ; necnon annotationes criticae, exegeticae, philologicae, historicae, morales et homiliticae in singulos Psalmos, quibus praesertim versio nostra Vulgata dilucidatur, ad utilitatem eorum qui Breviarium Romanum recitare tenentur.

Fr. 15.00, rel. 19.00

SANCTUM JESU CHRISTI EVANGELIUM SECUNDUM MATTHAEUM

additis ubique locis parallelis aliorum Evangelistarum, amplo commentario, tum morali et homilitico e SS. Patribus, quum literali et exegetico ex auctoribus nostrae aetatis, illustratum. Cum tabula geographica ex celebri officina Justi Pertes in Gotha. *Quarta editio*. 4 vol. in-8°, pag. 1720. . . . . Fr. 20.00, rel. 26.00

ACTUS APOSTOLORUM

cum tabula geographica quae distincte exhibet quatuor S. Pauli itinera : accedit appendix cum octo dissertatiunculis Scripturisticis in loca selecta. *Sexta editio*, denuo emendata opera **A. Camerlynck**, S. Th. D. et S^{ae} S^{ae} Prof. Sub praelo.

COMMENTARIUS IN OMNES S. PAULI EPISTOLAS

cum tabula synoptica, paraphrasi continua et analysi logica singularum Epistolarum. *Sexta editio*. 2 vol. in-8°, pag. 596 et 648 . . . . . Fr. 15.00, rel. 19.00

QUAESTIONES IN OMNES S. PAULI EPISTOLAS

ad triplicem hunc finem collectae : 1° ut loca praeclariora, in studio praesertim attendenda, discernantur ; 2° ut lecta et intellecta facilius repetantur, altiusque memoriae imprimantur ; 3° ac tandem, ut Conferentiis Ecclesiasticis apta praebeatur materia. 3^a ed. 1 vol. in-8° . . . . . Fr. 1.25

INDEX RERUM ET SENTENTIARUM ORDINE ALPHABETICO DIGESTUS

in hunc praesertim finem elaboratus, ut S. Pauli doctrina, tum dogmatica quum moralis, ex variis locis collecta, synthetice componatur, pro majore commoditate eorum qui ad conciones sacras praeparandas commentario nostro utentur. Appendix ad Comment. Epist. Paulin. . . . . Fr. 1.25

EPISTOLAE CATHOLICAE

Quarta editio, denuo emendata et notabiliter audacta opera **A. Camerlynck**,
S. Th. D. et Sae Sae Prof. 1 vol. in-8° . . . . . Fr. 3.00, rel. 4.25

Écriture Sainte.

- A. Camerlynck**, S. Th. D. Sae Sae Prof. in Sem. Brugensi et **H. Coppieters**,
S. Th. D. Sae Sae Prof. in Univ. cathol. Lovaniensi: *Evangeliorum secundum
Matthaeum, Marcum et Lucam SYNOPSIS juxta vulgatam editionem, cum
Introductione de quaestione Synoptica et Appendice de Harmonia quatuor
Evangeliorum*. 1 vol. gr. in-8° . . . . . 5.00, relié 6.75
- V. Coornaert**, *Concordantiae Veteris ac Novi Testamenti ad usum praedicatorum*.
Prix: 7.50, relié à dos flexible 9.50
- Merz**. *Thesaurus Biblicus*, hoc est dicta, sententiae et exempla ex SS. Bibliis
collecta et per locos communes distributa lexicorum ordine alphabetico ad usum
concionandi et disputandi. In-8°, à 7.50 fr.; relié 9 fr.; en dos flexible. . . 9.50

**Universa Theologia Scholastica quam in Collegio Lovaniensi S. J.
tradiderunt: L. De San, G. Lahousse, A. Vermeersch, S. J.**

MODO PRODIERUNT:

- I. *Tractatus de Pœnitentia*, in-8°, auctore L. DE SAN, S. J. . . . . 7.00, relié 9.00
- II. *Tractatus de Sacramentis in genere, de Baptismo, de Confirmatione et de
Eucharistia*, in-8°, p. 822, auctore G. LAHOUSSE, S. J. . . . . 8.00, relié 10.00
- III. *Tractatus de Virtutibus Theologicis*, in-8°, p. 412, auctore G. LAHOUSSE, S. J.
4.50, relié 6.50
- IV. *Tractatus de Gratia Divina*, in-8°, p. 708, auctore G. LAHOUSSE, S. J.
9.00, relié 11.00
- V. *Tractatus de Traditione et Scriptura*, in-8°, p. 508, auctore L. DE SAN, S. J.
7.00, relié 9.00
- VI. *Quaestiones morales ad hodiernum usum scholastice disputatae*, ab A. VER-
MEERSCH, S. J. Vol. II. *Quaestiones de Justitia et Jure*, editio II, 1904.
7.00, relié 8.75
- 1) De virtute justitiae ejusque partitione. — 2) De legali et distributiva justitia.
— 3) De jure suffragii et de tributis. — 4) De vitio injustitiae et restitutione. —
5) De socialismo et de privata bonorum possessione. — 6) De possessoris privi-
legiis. — 7) De contractibus in universum. — 8) De justa permutatione et de justo
pretio. — 9) De mutuo et usuris. — 10) De locato-conducto operarum. — 11) De
aequitate. — 12) De gratia seu grato animo. — 13) De feminarum jure et loco in
civitate. — 14) De persona morali quæ est civitas.
- VII. *Tractatus de Deo Creante et Elevante*, auctore G. LAHOUSSE, 768 pp.
9.50, relié 10.50
- VIII. *Tractatus de Ecclesia et Romano Pontifice*, auctore L. DE SAN. 8.00, relié 10.00
- SUB PRÆLO:
- IX. *Quaestionum Moralium vol. I, exhibens quaestiones quae ad alios ac de justitia
tractatus pertinent*, auctore A. VERMEERSCH.
- X. *Tractatus de Deo uno et Trino*.
- XI. *Tractatus de Incarnatione*.
- XII. *Tractatus de Matrimonio et Ordine*.
- XIII. *Tractatus de Vera Religione*.

Praelectiones canonicae Religiosorum institutioni potissimum accommodatae.

Edit. **Arth. Vermeersch**, S. J. *Doct. juris et juris Canonici*, Lovanii in Coll. Max.-S. J. Prof. theol. mor. et juris Canonici.

Pars generalis : (subsequetur).

Partes speciales : *De Religiosis Institutis et Personis, tractatus canonico-moralis ad recentissimas leges exactus.*

Tomus prior, *ad usum scholarum*, editio altera . . . . . 5.50, relié 7.25
 Tomus alter, *Supplementa et Monumenta*, editio II . . . . . 16.00, relié 18.00
Supplementa et monumenta Periodica.

T. I, 1904 . . . . . 4.00 T. II, 1906 . . . . . 4.00 T. III, 1907 . . . . . 4.00		T. IV, (en cours) 2 années 1908-1909 Pour la Belgique . . . . . 6.00 Pour l'Étranger 7.50
--	--	---

De Vocatione religiosa et sacerdotali, Dissertatio excepta ex opere : *Supplementa et Monumenta* 1.00

De jure Societatis Jesu (subsequetur).

De Sacris Missionibus et Missionariis, tractatus canonico-moralis (subsequetur).

Dom Bastien. *Constitution de Léon XIII sur les instituts à vœux simples et leurs relations avec les autorités diocésaines.* Indispensable aux directeurs 1.25

Bouquillon. *Theologia moralis fundamentalis* . . . . . 10.00, relié 12.50

Id. *Institutiones Theologiae moralis specialis.* Tractatus de virtutibus theologicis 4.00

Exhortation de S. S. Pie X au Clergé Catholique, à l'occasion du cinquantième anniversaire de son sacerdoce. Texte français et latin. Annoté par **J. Mahieu**, S. Th. L. Directeur du Séminaire de Bruges.

L'éditeur a inséré dans le même volume :

1) Les avis de Pie IX aux prêtres, rappelés dans les encycliques **Jucunda Sana** et **E. Supremi**.

2) Le discours que S. Grégoire le Grand adressa aux Pères du Concile de Latran et que notre S. Père le Pape exhorte tous les Evêques à faire lire et méditer aux membres du clergé dans la retraite annuelle.

3) Un résumé du Cura pastoralis de St Grégoire-le-Grand.
 Tous ces documents sont précédés de courtes analyses et le texte français est mis en regard du texte latin.

Un volume in-12 de 239 pages, prix 1 fr. La lettre de S. S. Pie X sans les autres documents, 96 pages, peut s'acheter seul au prix de 40 cent. Les 3 documents sans l'exhortation de S. S. Pie X, 60 cent.

Opera Theologica quae ad usum alumnorum Seminarii Brugensis conscripsit **G.-J. WAFFELAERT**, Episcopus Brugensis :

De Jure et Justitia et de Contractibus, 2 vol. 10.00

De Prudentia, Fortitudine et Temperantia 4.50

De Dubio solvendo in re morali, in-8° 3.50

Sommaire d'un cours de Pédagogie, d'après les auteurs modernes les plus compétents.

3e édition. Vol. in-8° 2.00

Dissertation morale sur la malice du mensonge, et sur l'emploi de la restriction et de l'amphibologie ; suivie d'une étude sur le serment avec restriction mentale ou amphibologie. In-8° 1.50

- Étude de théologie morale sur l'obligation en conscience des lois civiles.* In-8°. 2.50
Étude de théologie morale sur la coopération, surtout en matière politique et religieuse, suivie d'une dissertation sur l'espèce morale du scandale. 2e édit. in-8°. 2.00
Confessarius rite institutus ad impugnandam Blasphemiam. 2e édit. 0.75
Exposé sommaire des principes généraux de la science sociale 2.00
Annotationes in tractatum de Virtutibus Theologicis 2.25

Meditatiën en Sermoenboeken.

- Hermus A.**, Rector te Oorle. *Handboek voor de bestuurders der Congregatie van Maria* bevattende onderrichtingen over Maria, over haar leven en hare deugden, de plichten van Maria's kinderen en de feesten in het kerkelijk jaar; tweede en verbeterde uitgave. 4 deelen in 2 vol. in-8° van 500 en 600 blz. prijs 7.00 fr.; gebonden in 1/2 chagr. in 1 deel 9.00 fr.; in 2 deelen 10.50; geb. in 1/2 band leër in 1 deel 8.50 fr.; in 2 deelen 9.25 fr.; geb. in 1/2 band lijnw. in 1 deel 7.80 fr.; in 2 deelen 8.50 fr.; gekart. in lustrine in 1 deel 7.60 fr.; in 2 deelen 8.00
- PP. Lyna en Duhayon.** *Onderrichtingen en aanspraken.* Met talrijke onderwerpen voor onzen tijd, gesteund op den wereldbrief *Rerum Novarum*, ten gerieve der volkswerken en geestelijke vergaderingen. 2 deelen in-8°. Prijs 9.00 fr.; cart. 10.25 fr.; gebonden 11.50
- A. Roovers**, pastor. *Sermoenen of onderrichtingen in de geloofs- en zedenleer naar den Mechelschen Catechismus.* 5 deelen, in-8° 7.00
 Die onderrichtingen zijn getrokken inzonderheid uit de geloofs- en zedenleer door den Z. Eerw. Pater de Harbe en uit den catechismus van Mgr Lambrecht.
 Elke onderrichting is voorafgegaan van een korten inhoud.
- Id.** *Sermoenen op de feestdagen en gelegenheidspreken voor al de feestdagen.* Eerste Communie, Eerste Mis, Kerstmis, Rozenkrans, Meimaand, enz. 2 deelen 6.00
- Id.** *Meditatiën op het lijden en de dood van O. H. Jesus-Christus*, in 2 deelen. 3.00
- De Buck**, Bollandist. *Passieboekskken* of woorden, werken en lijden van O. H. Jesus-Christus gedurende de Goede Week 1.50
- Vermeersch A.**, S. J. *Overwegingen of onderrichtingen over de Heilige Maagd*, ten dienste van Priesters en Geloovigen, (*Maria-feesten, — Meimaand, — Zaterdagen*) uit het fransch vertaald door **H. Looijaard**, S. J., met een aantal lichtdrukken naar meesters. 2 deelen ongeveer 900 bl. Prijs 3.50 fr.; gecart. in 2 deelen 5.00 fr.; in half leër in 2 deelen 6.00 fr.; in chagrin 2 deelen 8.50

Méditations et Sermonnaires.

H. Parkinson, S. T. D. Rector Collegii S. Mariae de Oscott. *Refectio Spiritualis Alumno Clerico meditante proposita.*

Duo volumina in-16°, quorum singula 600 circiter paginis constabunt :
 Pretium (incluso etiam pretio transmissionis) totius operis prout sequitur.

1. in charta simplici, in duobus vol.	fr. 5.00 seu 4/.	5. ex integro corio religati in duobus vol.	fr. 10.50 seu 8/6
2. a dorso corio religati in uno vol.	» 6.75 seu 5/6	6. linteo religati in uno vol.	» 6.00 seu 4/8
3. ex integro corio religati in uno vol.	» 8.00 seu 6/6	7. » » in duobus vol.	» 6.50 seu 5/3
4. a dorsis corio religati in duobus vol.	» 8.00 seu 6/6		

- A. Vermeersch**, S. J. *Méditations sur la Sainte Vierge.* 2 vol. . . . . 3.00, relié 4.50
 Ces méditations sont très utiles à tous les Directeurs de congrégations. Elles fournissent des matériaux excellents et déjà mis en ordre, pour des sermons sur la vie de la Sainte Vierge, ses vertus et toutes ses fêtes.
- A. Vermeersch**, *Le temps de la Pentecôte : Méditations, — Messes, — Offices, Prières* . . . . . 2.00, relié 2.75